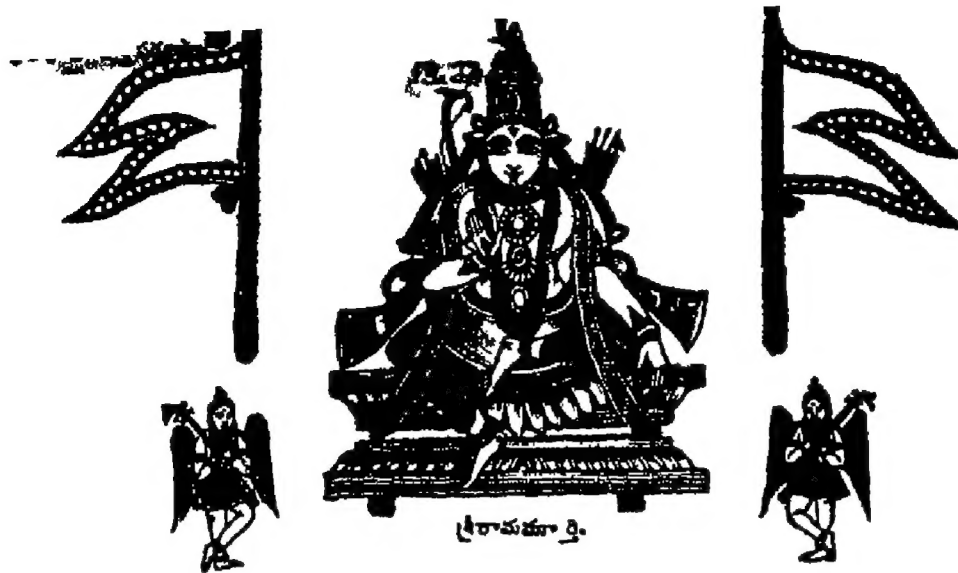

- 7672

ఓమ్
శ్రీ కృష్ణ పర బ్రహ్మ జే నమః.

శ్రీమదాంధ్రభాగవతము * దశమస్కంధము.

టీకా తాత్పర్య సహితము.

ఉత్తర భాగము.

౧.—౧. శ్రీకర పరిశోధితకర । త్వాకర కమనీయ గుణగతి దాకర కారు
ద్యాకర భీకర కరధా । రాకంపిత దానవేంద్ర * రామవరేంద్రా

1. శ్రీకర - శ్రీ-భగవంతుని భావము వ్రాసిన మిత్ర బంధుని అనెడి అష్టాక్షర్యములను. శేక, అనెడు మహిమ గరిమ ప్రాప్తి ప్రాకార్యము శుభత్వము పశిత్యము అనెడి అష్ట-భూతులను. కర-కలుగఁజేయువాఁడౌ. శేక, శ్రీ-ధర్మము ము కాదుము అనెడి త్రివర్గసంపదలను. క - అనంతరూపమైన వీరును. ర-అమృతవాఁడౌ. రాదానే అని భావము. ౧1 లక్షి-శ్రీభాగ్య త్రివర్గసంపత్తిభూతిభావము । ఉపకరణమేకరచనా-ని. పరిశోధితకర త్వాకర - ఇంటిపోత గాఁజులచిన సముద్రముగలవాఁడౌ. కమనీయగుణగతిదాకర-మైన సర్వజ్ఞత్వము సర్వేశ్వరత్వము సర్వభోక్తృత్వము యంతృత్వము సర్వాంతర్యామిత్వము సర్వప్రకృప్తృత్వము సర్వ-సూక్ష్మము సర్వసంపదకత్వము నెఱవలయున నుంచి గుణముల మనఁజులన నిధియయినవాఁడౌ. కారుద్యాకర-పదులముల

మును నశించఁజేయవలెనను కోరికను నిధియైనవాఁడౌ. భీకర కర భారాకంపితదానవేంద్ర-భయంకరమయిన బాణముల ధారలచేత వణికింపఁబడిన దానవరాజులు గలవాఁడౌ. రామవరేంద్రా - రామరాజౌ.

కా । సకలసంపదలను కలుగఁజేయు వాఁడత్రును, సముద్రపు నీటిని బాణప్రయోగముచేత ఇంటిపోతనట్లు చేసినవాఁడత్రును, నుంచి గుణములన్ని కలవాఁడత్రును, వయోపరుఁడత్రును, భయంకరమయిన బాణప్రయోగములచేత రాక్షస రాజుల నెల్లను వణికింపఁ జేయు నట్టివాఁడత్రును అయిన ఓరామరాజౌ । అని తాత్పర్యము.

విశేషార్థము.

టీక । శ్రీకర-శ్రీ-బ్రహ్మనిజ్యము. క-కంఠప్రహ్లాదబ్రహ్మ అని ప్రతిగనుక అబ్రహ్మనిజ్యభావముగలవారికిఁ (సర్వభూతిహంబ్రహ్మ

నమోదయించుట. మనసంభావ - మనసభావగా, యక్షిరము వింతసంయుక్తలచేత పార్యవర్తనాభావభావములు కాదుగా వింతించుట. యక్షయస్త్రి - యక్షులనంగా. నక్షత్రశంకిరానత్ర రాక్షసిరూపామితంజముతోఁ గూడుకొన్న నీచములయిన తర్క ప్రసంగములుకావు. కింతు-మతేహియనిన. (శ్రుతిప్రత్యక్షమైతివ్యం అనుమానవర్తవ్యయం. ఏతైరాదిత్యమండలమితిప్రతిః) ఈశ్రుతిలో చెప్పబడినవియున్నవి. ఏతద్రూపా-ఇట్టిది, అదిత్యమండలంప్రత్య గాన్తస్యరూపం-అదిత్యమండల మనంగా ప్రత్యగాన్తస్యరూపము. అభిఃక్రతిప్రత్యక్షాదిరూపాభిర్భుక్తిః-ఈ ప్రత్యక్షాదియైతలచేత అన్వయ ప్రతిక్షణంసంభావనాదిపరాపాత్వక్రియమాణంపరిశంసం

మనసం - అసంభావనామయము పోఁగొట్టుకొనునదిత్రము చేయఁ బ్రతిది విచారముననము. ఏతచేదమానం - ఇదేమానము. నక్ష పామూ కావ్యవచనాన మవ్యవర్తనమధికతం - అవ్యవర్తన తేదాంతులు తెలుసుకొనుము. ఏ తాయ మెట్లు వీనివలె మామూ జకయంబంటు కాదు గనక ముమిలనంగా బ్రత్యక్షవిచారపరులని అర్థమౌచ్యభావితేమేవస్తు యాభాత్వక్తిజ్ఞానం యథాభావతీతభా అభ్యాసంభవసంప్రకాశమానంవ్యాభ్యాప్తిభార్యంతేషమంగవస్తుభై యోగ్యనిజార్థము ఎట్లు ఆభవో అట్లు చేయుట చెప్పట ప్రకా శింపకేయము వ్యాభ్యా అనుకల్పమున కర్థము. సావ్యాభ్యాభావ మేవ-అవ్యాభ్యాతేమానమనిపరు. తక్కినదిసమము.

3.---టీ॥ తామర సాక్షు సంశయన శి దర్శకుఁ డీశ్వరు కంటి మంటలక
దామును దగ్ధుడై పిదపఁ శి దత్తరమీశుని దేహలభితై
చేమము నిష్కలజేసి హరి శి వీర్యమునం బ్రధవించె రుక్మిణీ
కామిని గర్భమం దనుక శి ఖండను మారట మూ ర్తియోయనక.

టీ॥ తామర సాక్షు సంశయనక - క్రింది మూర్తి యంశము నందుబట్టిన. దర్శకుఁడు-మన్మథుఁడు. మును-మునువు. కాక- కాను. ఈశ్వరుకంటిమంటలక - శివునియొక్కకంటిమంటలచేత. దగ్ధుడై - కార్చబడినవాడై. పిదపఁ-పిమ్మట. దేహలభితై- దేహమును పొందుటకై. తత్తరమీశునిక - ఆశివునిగురించి. చేమముక-పలుమాము. నిష్కలజేసి-తపస్సుచేసి. హరివీర్యమునక- క్రిక్కువ్వునివీర్యముచేత. రుక్మిణీకామినిగర్భమందుక - రుక్మిణీదేవి కడుపునందు. అనుకఖండను మారటమూ ర్తియో - క్రిక్కువ్వునిప్రతి రూపమో. అనక-అనునట్లు. ప్రధవించెక - పుట్టెను.

తా॥ క్రిందిని అంశమునందుపైట్టినవారైనమన్మథుఁడు యోగ నిష్ఠాగర్భుఁడైయున్న శివునిచరింపఁజేసి ఆయనసాధికన్ముతేలవి తోపమతో-మాడగాఅకంటియందలియన్నిచేత కార్చబడినవాడై మరలదేహముభరింపవలెననిఆశివునిచే డిట్టేంది చిరకాలముతపస్సు చేసి క్రిక్కువ్వునివీర్యముచేత రుక్మిణీదేవి గర్భమునందు కృష్ణుని ప్రతి లింబమో యనునట్లు పుట్టెనని తాత్పర్యము.

పూర్వకాలమునందు శివుఁడు యోగనిష్ఠయందుండఁగా అనే కులుదప్పరాక్షసులు విజృంభించి దేవతాసమాహమును బాధించిరి, అప్పుడు ఆదేవత బంధమును బ్రహ్మయోద్ధతుఁ డాయ మూలేమి గతి యల్లి మెఱచెట్టుకొనిరి, అంతటబ్రహ్మ వారిసంపత్తిని పిలుచుకొని క్రిందిస్థానినిధికఁ డాయ దేవతలయవస్థచెప్పి యిందుకేమి చేయుదు మని యడిగెను, అందుకు విష్ణువు బ్రహ్మలోనివు క్రూరులైన రాక్ష సులకు ఇయ్యరానివరములు ఇచ్చి వృద్ధిబొందించితిని ఇప్పుడంతలకు బాలప్రయాన తవవలసినది లయకర్తయగు రుద్రుని తేజస్సు తప్ప మతీయేదియు ఆరాక్షసులను సుహరింప నేరదు కాఁగాఇప్పుడు శివునికి సురతేజస్సు పుట్టింది ఆయన వీర్యమునల్ల డిడయించిన మనః పురుషుని తోడు చేసి కొని ఆరాక్షసులను చంప వలెనని చెప్పెను అప్పుడుదేవతలందఱుశివునికృతేజుడ నితరులకు అందిగాబిడువత్తు కునియందుంది అతఁడుశివునిచేసఁడిఅయనసాధికయొక్కకంటిమంటల నేతభావ్యమయ్యెనని పురాణ కథకందు.

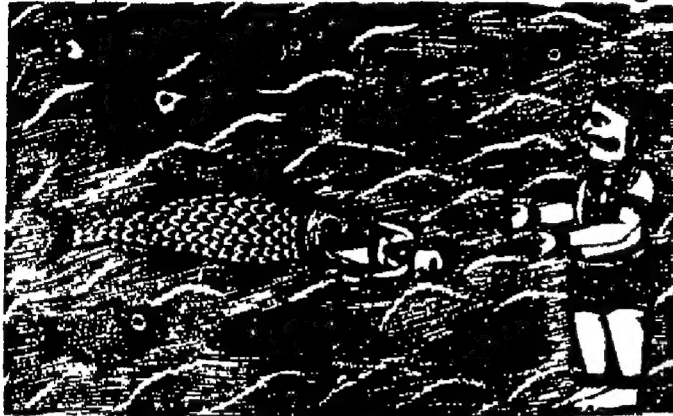
వి శే షార్థము.

టీ॥ తామరసాక్షుసంశయనక-తామరసాక్షు-కృష్ణదయకమ లమునందే వృద్ధిగలవానియొక్క-అనగా, అత్తానుసంభావపరుఁ డైన బ్రహ్మతే తయొక్క. అంశమునక-అకచేత - బ్రహ్మతే త్రక బ్రహ్మతే తయొగనుక అతనియందేపుట్టిన. దర్శకుఁడు-(దర్శయతీతి దర్శకః) అను వ్యవృత్తిచేత దర్శకుఁడనఁగా, గర్భించినవాఁడు. దైత్యవృత్తి-దైత్యవృత్తియనఁగా, స్వతరముగ జీతశ్వరణగతులు గలవలెదుప్రదునుపుట్టించునది. ఈశ్వరుకంటిమంటలక-ఈశ్వరు- మోక్షరూపపరమైశ్వర్యముగలబ్రహ్మతే తయొక్క. కంటిమంటలక- అపరోక్షజ్ఞానవ్యాపకమనెత. కాక-కానైనదైత్యవృత్తి. మను దగ్ధుడై - ముందునందినదై - అనగా, బ్రహ్మదివ్యాభ్యాసము చేతను,బ్రహ్మనిష్ఠచేతనుగలిగినవిజ్ఞానవృద్ధిచేత. తా॥సాహం దేహా సేంద్రియాణ్యంతరంగం సాహంకార్యప్రాణవర్గ్యనబ్ధిః । దారా పత్యతైత్రదితాదీహార స్సాక్షినిత్యగ్నప్రత్యగాత్మాహోహం రక్ష్య వ్హసాద్యునిరక్షాయథాహిస్సాత్మాజ్ఞాసాదాత్మజోశవభావః । అస్తో త్త్యహిభాగ్నింహిసారక్షః తపోసాహందేశికైర్వ్యాహోహం । అను ప్రమాణమునుపట్టి అవో సాయండుపుట్టినఅజ్ఞానముచేత వృద్ధిగమిచ్చి ప్థుల సూక్ష్మ కారణకరీరములును,వృద్ధిగమిచ్చి కాగ్రత్వృష్టుమను ప్ర్యవస్థలును, వృద్ధి గమిచ్చి శరీరాభి మానులైన విశ్వతేజః ప్రాజ్ఞ విరాడ్ధిరణ్యగర్భా వ్యాకృతసామములును నేనను కొంటిని. ఇప్పుడు సాక్షిజ్ఞానమనెడు గురువులన బాధించుచునుచేత శరీరాదులకు సాక్షిని అయిరిని-అనగా,దైత్యవృత్తిసాక్షివృత్తియై. పిదపక- సాక్షివృత్తి స్థిరపడినతనుక. తత్తరమీశుని దేహలభితై చేమము నిష్కలజేసి - ఆసాక్షివృత్తియనఁగింది (సర్వంఖర్చిజంబ్రహ్మ సర్వ మేతచ్చిదేవతీ, హరిదేవతగత జగదేవతారి, బ్రహ్మసాక్షిమతం జగత్సప్తయం చిన్మత్రదిస్త్రాంతం, అను అఖండాకారవృత్తి గణుగు టకై తన యందే నిర్వికల్ప నిష్ఠ గలదై. రుక్మిణీ కామిని గర్భ మందుక-తన అపరోక్షజ్ఞానమందే. అనుకఖండను మారటమూ ర్తి యోయనక - అనునీశులత దైత్యశంశయము అసంభావన విసర్జిత

భావన అజ్ఞానము అవరోధము విశేషము పరోక్షము మొదలయిన దుష్టములను నశింపఁజేయునట్టి ప్రక్షాళనస్వరూపియైన బ్రహ్మచర్య

యొక్క మూలరూపమే అనునట్లు—అనగా, అఖండాకారవృత్తి రూపముతో. ప్రభవించెను—పుట్టెను.

—————(*) శంఖ రాసురుండునమద్రములో ప్రద్యుమ్ననివేయమత్స్యముమ్రొంగుట.(*)—————

టీ! అంతః—అట్లుప్రశ్నినతరువాత. అడింభకుండు—అచా-
లుండు. ప్రద్యుమ్నండు—ప్రద్యుమ్నండు. అనుశేరక—అను-
శేరితో. విభాకుండయ్యెక—ప్రసిద్ధుడాయెను. అశికుపు—అవిద్య.
సూతికాగృహంబునక—పురిటింటిలో. తల్లిపొడిగిటుక—తల్లి పంది-
టిలో. ఉండక—పండుకొనియుండఁగా. (శంఖరుండుఅనురాక్ష-
సుండు) తనకుశక్తుండు—తనకువాఁడుపగవాఁడు. అనియెరింగి—
అని తెలిసికొని. తనమాయాబలంబునక—తనదైన మాయాబలము
చేత. కామరూపియైవచ్చి—కామకావలెనన్నరూపమును పొందిన
వాడైవచ్చి. కొనిపోయి—ఎత్తుకొనిపోయి. (సమద్రంబులో) నెది-
చేసి. తనగృహంబునకుక—తనయింటికి. చనియెక—పోయెను.
అంతః—అప్పుడు. అకాచగండు—అపిల్లకాయ. జలధిజలంబునక—
సమద్రపునీటిలో. దిగంబడక—మునిగిపోవుచుండఁగా. ఒక
మహామీనంబు—ఒకపెద్దచేప. పిడిసి—కమిచిపట్టి. మ్రొంగెక—
మ్రొంగెను. అందుక—అసమద్రములో.

కా! అనంతరము అచిన్నవాఁడు ప్రద్యుమ్నండు అను శేరితో
ప్రసిద్ధి పొందిన వాడయ్యెను. అచిన్నవాఁడు పురిటింటిలో తల్లి
ప్రక్కను పండుకొనియుండఁగా శంఖరుండను రాక్షసుండు అతఁడు
తనకుపగవాఁడుకాఁగలఁడని తెలిసి తనమాయ చేత అంతఃపురము
నకు పోవఁగల రూపమును ఖరించినవాడై అపురిటింటిలో ప్రవే-

చ! అంత నాడింభకుండు ప్రద్యుమ్నం దనుశేర
విభాకుండయ్యె గాశికుపు సూతికాగృహంబునం
దల్లి పొడిగిటునుండం దనకు శక్తుంధని యెరింగి
శంఖరుండను రాక్షసుండు దన మాయాబలంబునం
గామరూపియై వచ్చి కొనిపోయి సమద్రంబులో
నైచి తన గృహంబునకుం జనియె సంత గాకాచ
కుండు జలధి జలంబునం దిగంబడ నొడిసి యొక
మహామీనంబు మ్రొంగె నందు.

శివి అచిద్రనుకొనిపోయి సమద్రములోపడవేసి తనపట్టు మనకి
పోయెను అప్పుడు అసమద్రములో ఒక గొప్పచేప అచిద్రను
మ్రొంగెనుఅనికాశ్చర్యము.

వి శేషార్థము.

టీ! అడింభకుండు—అరూఢస్థితిపొందని అయథుండారవృత్తి.
ప్రద్యుమ్నండుఅనుశేరక—ప్రద్యుమ్నండుప్రదీపం అశ్లేశప్రద్యుమ్నః
అను శ్లోకృతిచేత ప్రసిద్ధుడగు ప్రక్షాళన మనకు భవమగలది అను
సాహిత్యముతో. అశికుపుసూతికాగృహంబునందల్లిపొడిగిటునుండక—అ
అఖండాకారవృత్తి కొమలకంటకస్థాయముగ అరూఢస్థితి గలదికాక
యుండఁగా. శంఖరుండును రాక్షసుండు—అసంభావనాపిదుర్గుణ
సంఘము గలిగింది మోక్షసూక్తులను చెబుచు జీవాహంకారుడు. సమ
ద్రంబులోనెది—చేతుండ్రయోదముకాననెడు ద్రైశికబద్ధిగలసంసార
సమద్రములో పడఁజ్రోసి. తనగృహంబునకుంజనియెక—తనకు వాన
స్థానమయిన అజ్ఞానమునందే యుండెను. అకాచగండు—అరూఢస్థితిని
పొందని అయథుండారవృత్తి. జలధిజలంబునక—సంసారసమద్ర
మందలి మోహమనెడు నీటియందు. దిగంబడక—మునుగియుం-
డఁగా. ఒక మహామీనంబు—తనకు సాటిలేనిదై పరోక్షజ్ఞానము
గలిగింతి మనస్సు నెరుమువృత్తము. మ్రొంగెక—అయథుండారవృత్తిని
కలశించెను—పరోక్షజ్ఞానముగలదానిగా చేసెననిభావము.

౫.—క! జాలింబడి పాటు జలచర ! జాలంబులఁ బోవనిక శి చని రోషాగ్ని

జ్వాలలు నిగుడఁగ నూరక ! జాలంబులు నైచిపట్టు శి జాలరులంతక.

టీ! జాలింబడి—దిగులుపడి. పాటు—పరుగెత్తునట్టి. జలచర
జాలంబులక—చేదలగుంపులను. పోవనిక—పోవనియక. చని—అత్తును
పోయి. రోషాగ్ని జ్వాలలు—రోషమువలనినిప్పుమంటలు. నిగుడఁగక—
బ్యాపించఁగా—అతిశయించఁగా. తోరక—సండుచుచువక. జాలం-
బులు—వలలు. నైచి—నీసి. పట్టు—పట్టునట్టి. జాలరులు—చేదల
నీటికాండ్రు. అంతక—అంతకు.

కా! అసమద్రములో శ్రీమదాంధ్ర భాగవతము ప్రకారము
జలరులపడియున్న శ్రీమదాంధ్ర భాగవతము ప్రకారము
1 గం పదియొ

మనలని నిప్పుమంటలు అతిశయించఁగా సందు విడవకవలలునీసి
చేదలనుపట్టుచుండిరి అప్పుడు అనికాశ్చర్యము.

వి శేషార్థము.

టీ! జలచరజాలంబులక—అజ్ఞానమును నీటియందే పుట్టి తిరుగు-
చున్న సంతయ వితర్కవివర్తనయొది మనోవృత్తులనెదురువృత్తులసంఘ
ములను. జాలంబులు—అవరణపరోక్షవిశేషాదులనిమనవలయు. జాల-
రులు—అజ్ఞానులు. మనోవృత్తులైన సంతయ వికల్ప అజ్ఞానములతో
మునుగిలువారు.

౬-౫-౫ సముద్రంబులోన నామినంబును వత్సహాచరంబులైన మీనంబులం బట్టుకొని బెచ్చి శంఖ రుద్రులం గానుకగా నిచ్చిన నతండు వండి తెండని మహాభవ గృహంబునకుం బంచిన.

టీ|| సముద్రంబులోనకా-సముద్రముననుండెడి. ఆమీనంబును = ఆచారకుని మ్రొగిన చేరవను. వత్సహాచరంబులైనమీనంబులను = చానికంటె పెరిగినచేరవను. (పట్టుకొనిబెచ్చి) శంఖరుద్రులకా = శంఖరాసురులకు. కానుకగానిచ్చినకా-కానికొట్టించగా. అతండు = ఆశంఖరుడను. వండితెండని-వండితీసుకొనిరండని. మహాభవగృహం బునకుకా-వంటయింటికి. పంచినకా-పంచగా.

కా|| అసముద్రములో నున్న చాలకుని మ్రొగినచేరవను, చాని కంటె పెరిగినచేరవను, పట్టి తీసుకొనివచ్చి శంఖరునికి కానికొట్టించగా వాడు వండితెచ్చని వంటయింటికివంచెను అట్లు పంచగానని తాత్పర్యము.

౭-౫-౫ రాజనగరియెడ బాలలు | రాజీవము కడుపువచ్చి * రాజనిభాష్యక రాజ శిశువుల గని బెప్పిరి | రాజీవ వళాక్షియైన * రతికి నరేంద్రా.

టీ|| నరేంద్రా-రాజు. రాజనగరియెడబాలలు = రాజునింటి వంటలక్కలు. రాజీవముకడుపు-చేరవకడుపును. వచ్చి = చీలం దీసి. రాజనిభాష్యకా-చంద్రునివంటిమొగముగల. రాజశిశువుకా-రాజచిత్తను. కని-చూచి. రాజీవవళాక్షి = కామర తేజుల వంటి కన్నులుగలది. బసరతికికా-అయినట్టిరతిదేవితో. (బెప్పిరి)

కా|| ఓరాజా! శంఖరుని ఇంటి వంట లక్కలు ఆచేరవకడుపు చీలందీసి అందులోనున్నచంద్రునివంటిముఖముగలరాజచిత్తనుకాచి తమకుయజమానురాలుగానున్నరతిదేవితోబెప్పిరి అనితాత్పర్యము.

రతిదేవి మనస్సుడు శిశునికంటెవంటిచేత భావముబోగానే బ్రహ్మాదులచేత ఓవార్చబడినదై శంఖరాసురునియంటి వంటచేయ నదియైయిందీనయెడ రుక్మిణీదేవయంతుకృష్ణునికొమారుడైయవత రించిశంఖరునిచేత సముద్రములోనీయింటి నీయెట్లగు తేలదును అప్పుడు ఆతనినిపెంచివరిపును అని ఆబ్రహ్మాదులచేతనే తెలుప

—(*) నారదుడు రతిదేవికి ప్రద్యుమ్నజననాది వృత్తాంతము చెలుపుట (*)—

౫|| అంత నారదుండు వచ్చి బాలకుని జన్మంబును శంఖరోద్భోగంబును మీసోదర ప్ర చేశంబును బెప్పిన విని యారతి మాయావతి యనుపేర శంఖ రుని యింటు చారివ్రత్యంబు నకుపుడు వహన రథుండైన తన పెనిమిటి శరీర భారణంబు నేయుట కెదురు చూచుచున్నయని గాత్రన నయ్యర్ప కుండు కందర్పుండుని తెలిసి పెల్లనం బుత్రార్థినియైన తెలుగున శంఖరుని యనుమతి వదలి మూపకారుల యెద్ద నున్న పాపనిం బెచ్చి పోకించు చుండె నాకుమారుండును శీఘ్రకాలంబున నారూఢ యౌవనుండె.

టీ|| అంతకా = అంతకు. (నారదుడువచ్చి) బాలకునిజన్మంబును = విశ్వకేతువు టయకు శంఖరోద్భోగంబును = శంఖరాసురుడుచేసిన బ్రహ్మత్వమును. మీసోదరప్రతే శంబును = చేరవకడుపులోపొచ్చుటయను. బెప్పినకా-బెప్పించగా. (విని) అరతి-అరతి చేసి. (మాయావతియనుపేర) శంఖరునియంటికా = శంఖరాసురునియంటిలో. పాప ప్రత్యంబు = పతివ్రతభర్తమును. నకుపుటకా-అకుపుడు. మహాభవగృహంబునకుకా-అట్లు అట్టికావడం. (అయినతనపెనిమిటి) శరీరభారణంబునయెట్లంబుకా-అట్లేయెట్ల.

వి శేషార్థము.

టీ|| సముద్రంబులోనకా = సుసారసముద్రములో నుండడు. ఆమీనంబును = ద్వైతవృత్తిగలమనస్సునెడ మత్స్యమును. వత్సహా చరంబులైనమీనంబులను = ఆమనస్సునంటియన్న ఆక్షాణము ఆవరణముచేపము మొదలైన వృత్తులను. పట్టుకొని-బట్టింపి. శంఖరు నకుకా = తమకెల్లరాతై ద్వైతభ్రమగల అహంకారులకు. వండి తెండని-మనస్సునందలి ఆవరణాదివృత్తులములను అనుభవించ ఆనుభవముచింతని-మహాభవగృహంబునకుకా-రాజత్రయాగ్నిగల ఆక్షాణమునది వంటయింటికి. పంచినకా = పంచగా-ద్వైతవృత్తి గల మనస్సును చేర్చగా.

వి శేషార్థము.

టీ|| రాజనగరియెడబాలలు-దుర్వృత్తులకెల్లరానైన జీవాహం కారుని యొక్క ఆక్షాణమునది వంట యింటి యందున్న కార్తిక మాయక మాయయ తిరోధానములనెడ వంటలక్కలు. రాజీవము కడుపువచ్చి = ఆమనస్సునకు సలయచేపాదులను ప్రబలంచేసి. రాజశిశువుకా = మహాప్రకాశవంతమయి అరాధ్యశిశుని పొందని అఖండాకార వృత్తియననుభవమును. కని-చూచియును. శ్లో|| సర్వ త్రావణీతోవృత్తా ససర్వత్రావభాసత | బుద్ధాశీవావభాసత స్వచ్ఛేకుప్రతిబింబవత్ || అనున్నవివలన ఆక్షాణులగుటచేత కామ యంగనేరక. రాజీవవళాక్షియైన-హృదయకమలమందలి భక్తముతే కన్నులుగాగలదైన. రతికికా-అఖండాకారవృత్తియందేఅశగలది యైన ప్రజ్ఞానముతో-బ్రహ్మవిద్యతో సమం.

రతిదేవి.

నారదుడు.

శ్రీమదాంధ్రభాగవతము - భక్తమయ-విభవము - ధీశాతాత్పర్యసహితము.

శరీరమును భరించుటకు. (ఎదురుజూచుచున్నయది) కాపునకా-
కనుక. అయ్యర్థమంతయు-అశక్తము. కందర్పుంధరి - మత్స్యభుంధరి.
(తెలిసి) పేల్లనకా - తిన్నగా. పుత్రార్థిని - కొడుకునుకొనినది.
అయిన తెలుగునకా - అయిన విభవమున. శంఖరునియునుమతివదసి -
శంఖరాసురునియూర్జునుపొంది. సూపకారులయెద్దకా - వంటబాండ్ర
వద్ద. ఉన్నపాపనికా - ఉండినపిన్నవానిని. తెచ్చి - తీసికొనివచ్చి.
పోషించుచుండకా - పెంచుచుండెను. ఆకుమాయందును - అతిల్ల
వాడును. (శిశు)కాలంబున) ఆరూఢయావనమందై-ఎక్కినయావ
నముగలవాడై-యావనమును పొందినవాడై యుండు.

కా! అంతట సారదుండు రతీదేవి యొద్దకు వచ్చి రుక్మిణి
కొడుకుపుట్టుటయు, వానినిశంఖరాసురుండు ఎత్తుకొనివచ్చినముద్ర
ములోతెలుపుటయు, అప్పుడు వానిని వేదపుషింపుటయు,వెచ్చగా
అరచిదేవి మాయావతియని పేరుపెట్టుకొని శంఖరాసురునియంటితో
పలివ్రతాభర్తము చెలుచుకొనక తెలుగుచు, శిశునికంటి నిప్పుచేత
కాల్చుచుతన తనమగండు మరల శరీరము ఎప్పుడు భరించునో అని
యెదురు చూచుచుండెనుకాబట్టి, అదిన్నవాండు మత్స్యభుంధేయని
తెలిసికొని విద్యను పెంచుకొనికొనిన వానివలె శంఖరునివలన సెలవు
పొంది అదిన్నవానిని తీసికొనివచ్చి పెంచుకొనుచుండెను అటుమా

రుండుఅట్లు పెంచుచుదియావనమునుపొందినవాడగువాడగునా.

వి శేషార్థము.

టీ! సారదుండు-బ్రహ్మశేఖర-సారం అజ్ఞానంబునతీసారదః
దైవతవృత్తిగల అజ్ఞానమును నశింపఁజేయునట్టివాఁడు. బాలకుని
జన్మంబును - ఆరూఢస్థితినిపొందని అఖండాకారవృత్తి ప్రవృత్తివిభ
మును. శంఖరోద్భవంబును - దైవతవృత్తిగలజీవాహంకారుండు
అయఖండాకారవృత్తిని విషయసుఖములచవిచూచి సంసారమనెడు
సముద్రమున త్రోయుటను. మిశోదరద్రవశేఖంబును-సంకల్పవికల్ప
ములుగల మనస్సునెడు మత్స్యము కల్మషమును. అరతి - ఆద్ర
జ్ఞానవృత్తి. పాతివ్రత్యంబు-తనమభ్యర్థయైన పరబ్రహ్మమందేర్పడి
గలిగియుండుటను. సూపకారులయెద్దకా-అవరణవిశేషాదివృత్తి
లలోచిక్కియున్న. పాపనికా-అఖండాకారవృత్తిజ్ఞానమనువిద్యను.
అకుమాయందును-అయఖండజ్ఞానము. శిశు)కాలంబునకా-నిరంతర
నిర్వికల్పనిష్కలేత సేగముగానె. ఆరూఢయావనమందై-ఆరూఢస్థితి
గలవాడై-బ్రహ్మవాహమను నిశ్చలతగలవాడైఅగుట. కలిఅయా
ధండుమకుత్తినగా! గ్రామధండారుడుకుండా రోహణగా! గ్నా
రంభపడుచుగావున! నారితీరికెగలదె భద్రమధికారముంకా!అని
సారద ప్రయారవ స్మంవాదము.

**క. - క. సుందరమగు తనరూపును | సుందరు లొకమాటుతేలి శి చూచినఁ జాలుకా
సౌందర్య మేమిచెప్పును | బొందెదమని చాయ బుద్ధి శి బుట్టించు నృపా.**

టీ! నృపా-రాజా. సుందరము-అందము. అనుతనరూపుకా-
అనునట్టి తన ఆకారమును. సుందరులు-అందవారు. ఒకమాటు-
ఒకసారి. తేలిచూచికఁజాలుకా - చక్కగా చూచిననుకాలును.
సౌందర్యమేమిచెప్పును - వాని చక్కదనము ఏమిచెప్పవచ్చును.
బొందెదము - వీనినికలసెదము. అనిదాయకా-అనిదేరఁజొవు
టకు. బుద్ధి-తలపు. పుట్టించుకా-కలగఁజేయును-మిక్కిలిచక్కని
వాడనభిభావము.

కా! ఓరాజా! అదిన్నవాని చక్కదనము ఏమనవచ్చును
అందుపుట్టుక పుట్టినది యేదియైనను సరే వాని ఆకారమును
చక్కగా చూచెనా వీనితో పొందుదమా అని తలచి దేరఁజొవు
నట్లు చేయుచుండును అని కాత్పర్యము.

వి శేషార్థము.

టీ! సుందరము-అఖండపరిపూర్ణ సద్విచారనందముగలదగుట
చేత రమణీయమయినది. సుందరులు-చతుర్దశేంద్రియములు.

**గం. - సీ. చక్కని వారల శి చక్కదనంబున - ముపమింప నెవ్వఁడు శి యోగ్యుడయ్యె
మిక్కిలి తపమున శి మెలయు నందికకునై - శంకరు నెవ్వఁడు శి సగముచేసె
బ్రహ్మత్వమును బొంది శి పరఁగు విధాతను - వాణికి యెవ్వఁడు శి వాణిచెలిచె
తెలుదాఁగులతోడి శి విబుధ లోకేతుని - మూర్తికి నెవ్వఁడు శి మూలమయ్యె**

**తే. మునులకారియి నెవ్వఁడు శి ముల్లునూపు | మగల మగువల నెవ్వఁడు శి మరులుగొల్పు
శునుమధనుభవ నెవ్వఁడు శి గొను విజయము | చిగురువాయి నెవ్వఁడు శి చిక్కువటును.**

టీ! (చక్కనివారలచక్కదనంబున)ఉపమింపకా-పోల్చును.
(ఎవ్వఁడు) యోగ్యుడయ్యెకా-తనికాదాయెనో. మిక్కిలితప
మునకా-మిక్కిలునైత తపస్సుచేత. మెలయునందికకునై-ప్రకా
శించునట్టి పావ్యతీదేవికాదు. శంకరుకా - శివుని. (ఎవ్వఁడు)
సగముచేసెకా-అర్హతనుగలవానికాదెసెనో-అర్హతాభివ్యక్తు
తయొనగుట. బ్రహ్మత్వమునుబొంది - బ్రహ్మాధికారమునుపొంది.
పరఁగువిధాతకా-ప్రసక్తికొందినవరున్నవాని. వాణికి-పరస్పరశీల

గాను. (ఎవ్వఁడు) వాణిచెలిచెకా-ప్రకాపము చేతకొనినానో.
తెలుదాఁగులతోడివిబుధలోకేతుని-తెలుగులుకులుగలయంద్రుని
యొక్క మూర్తికా - ఆకారమునకు. (ఎవ్వఁడు) మూల
మయ్యెకా-మూలకారణమాయెనో. మునులకారియికికా-యొగ్య
రులయొక్క ధైర్యమునకు. (ఎవ్వఁడు) ముల్లునూపుకా-ముల్లకనఁ
బులుచూచి-కాధించునో. మగలకా - పురుషులను. మగువలకా -
స్త్రీలను (ఎవ్వఁడు) మరులుగొల్పుకా - పరస్పర్రాసురాగము కల

కారినిగాఁజేయునో. వినుచుభవభుక్త - పూరింపఁజేత. వినుచును - గలుపును. (ఎవ్వఁడు) కొనుకొనఁజేయనో. వినుచు బాగునకొనిగారు అగుదుకొనితేత. ఎవ్వఁడు-ఎవ్వఁడు. చిట్క - వలయునకొనఁజేయనుకొనఁజేయనట్లుచేయునో.

తా || చక్కనివారి చక్కఁ దనమునకు పోల్చఁ దగినవాఁడు ఎవఁడో, అధికతపస్సుచేసిన పార్వతీదేవికొఱకు శివునిఅర్చనచేసాము గలవానిగా చేసినవాఁడు ఎవఁడో, బ్రహ్మాధికారమును పొందిన బ్రహ్మను సరస్వతీదేవిగుభుతత్వినవానిగాఁ జేసినవాఁడుఎవఁడో, ఇంద్రునియొక్క దేహమునకు చేయిగుఱుతులు కలుగుటకు మూలమైనవాఁడు ఎవఁడో, ఋషులదైర్యమును చెఱుచువాఁడును, లోకములోని శ్రీ పురుషులను అశ్వోన్యము అనురాగము కల వారుగాఁజేయవాఁడునుపువ్వువంటిచేత లోకము నెల్లనుజయించి వాఁడును, విగురుకొత్తిగాఁజేసినాని లోకుల నెల్లవారిని త్రొక్కట పడునట్లుచేయవాఁడునుఎవఁడో అట్టివర్తనఁజేయకాత్పర్యము.

౧౧.-వ|| అని తన్ను లోకులు వినుతించు ప్రభావంబులుగలిగి పద్మదళలోచనుండును, బ్రలంబ బాహుండును, జగన్మోహనాకారుండునైన పంచబాణునింగని లక్ష్మీహాసగర్భితంబు నైనచూపులంజూచుచుమాయావతి సురతభ్రాంతిజేసినదాచి ప్రద్యుమ్నుండిట్లనియె.

టీ|| (అని తన్ను) లోకులు-లోకములోనిజనులు. వినుతించు- పొగడునట్టి ప్రభావంబులు-మహిమలు. కలిగి-వలంకొనె. పద్మ దళలోచనుండును - తామరతేకులవంటి కన్నులు గలవాఁడును. బ్రలంబబాహుండును-మిగులద్రేలుచున్న భుజములుగలవాఁడును. జగన్మోహనాకారుండును-లోకమునకు మోహమును పుట్టించునట్టి ఆకారముగలవాఁడును. పంచపాదానికొ-అయినట్టిపద్మపుని. కని-చూచి. లక్ష్మీహాసగర్భితంబులు-నిగ్గునవపువ్వులలోపలగలిచి. అయినచూపులకొ-అయినట్టిచూపులతో. (చూచుచుమాయావతి)

వి శే శ్చార్థ ము.
టీ|| చక్కనివారలక్కడవసంబునకుకొనివినుచువిడిచినకుఁ జెఱుచుం | వినునట్లువంబువినుచు వినుమానపుత్రో | వినునడువ నీదు విద్యా | భవమారయ దానిలోని భవముంగలదే || శ్లో|| కేయా రాణీసఖామయంతిపురుషం సారాసచంద్రోజ్జ్వలా | సస్మానం నవి శేవనం నకుసుమం సారంకృతామూర్తజాః | వాణ్యకాశమలంకరోతి పురుషం యానంస్కృతాధార్యతే | క్రియంతేభిలభాషణాసతతం | వాగ్మృషణంభూషణం || అన్యవిద్యాపరిజ్ఞాన మవశ్యం నశ్వరంభావత్ | బ్రహ్మవిద్యాపరిజ్ఞానం బ్రహ్మప్రాప్తికరంపరం || అను ప్రమాణములను పట్టి ఆభరణ వస్త్ర చందన పుష్పముల భరించుట మొదలగునవి అందముకాదు తన్ను దుఃఖసముద్రమునుండి లేవనెత్తి మోక్షమగుద గట్టునందుఁ జేచ్చునట్టి బ్రహ్మవిద్యను ఆభ్యసించు టయే చక్కఁదనము అట్టి బ్రహ్మవిద్యాభ్యాసము గల బ్రహ్మవిద్య నిర్మలతోడ. స్వేతరులుకాని రుద్ర బ్రహ్మ దేవేంద్రాదులకు ద్వైత భ్రామనులఖండారకారవృత్తిస్వరూపులైనయేబ్రహ్మముగలిగించెనో.

సురతభ్రాంతిచేసినకొ - క్రేడించ యత్నించినది కాఁగా. (చూచి ప్రద్యుమ్నుండు) ఇట్లనియెకొ-ఇట్లుపలికెను.
తా|| అని యావిధముగా లోకులు పొగడుటకుఁ దగిన మహిమలు గలవాఁడై, తామరతేకులవంటి కన్నులును, మోహకాల్ప వాఁడై డ్రేలుచున్న బాహువులును, లోకమునకు మోహమును పుట్టించునట్టి ఆకారమును గలిగియున్న మన్నునిఁ జూచి మాయావతి కల యొకకై తత్తరమును వహించఁగా ప్రద్యుమ్నుండు దానితో ఇట్లు పలికెనని కాత్పర్యము.

—(*) ప్రద్యుమ్ననకు రతీదేవి యతని పూర్వవృత్తాంతము చెప్పట (*)—ప్రద్యుమ్నుండు.

మత్త|| వాతనూభవుఁ డీతఁడందును * నానయించుక లేకయో మాతసివిది యేమిసేడిటు * మాతృభావము మాని నం శ్రీతిఁగాముకి ఛంగిఁజేసెదు * పెక్కునిర్భమ ముల్లహా భ్యాతవృత్తికి నికు ధర్మము * గాదు మోహముసేయఁగాక.

టీ|| పీమాత-పీతల్లి. (నిపు) వాతనూభవుఁడు - నాకొడుకు. ఈతఁడు-నేనే ఈవిన్నవాఁడు. అందుకొ-అనుచుండి. నానయించుకలేక-కొంచెత్తిననిగ్గులేక. ని నేడు-ఈదినము. ఇటు-ఈవిధముగా. మాతృభావముమాని-తల్లితనమువదలి. సంక్రీతికొ-ఎక్కువయైనమట్టునతో. కాముకిభంగికొ - కేవలముకాముకురారి వశ. పెక్కునిర్భమములు - అనేకములైన విలాసచేష్టులు. చేసెదు - చేయుచున్నావు. ఇదియేమి-ఈచేయుటలేమి? మహాభ్యాతవృత్తికొ-మిక్కిలి క్షాణ్య మయిన నవవడిగలవానైన. (నికు) మోహముసేయఁగాక - మోహమునొందుకు. ధర్మముకాదు-స్వాయముకాదు.
తా|| పీయమ్మ! నిపు ఇన్నాళ్లకాక నన్ను కొనుకొని అని క్రీతితో పెంచి నేను కొంచెమయిన లక్ష్మీదేవిదాసని యిట్లు తల్లి

రీతినిమాని కాముకురారివశ ఈవిలాపవిధములయిన విలాసచేష్టులు చేయుట ఇదియేమిపని? మిక్కిలిక్షాణ్యంపడకగ నవవడిగలవంటి దానికి అనుచితమయిన యీమోహము నొందు స్వాయము కాదు అని కాత్పర్యము.

౧౩. — వ: అనినరసియట్లనియె నీవునారాయణసంకనుండవైన కంఠర్పుండపు పూర్వకాలంబున నేనునీభార్య నైనదని నీవుశిశువనైయుండ నిర్దయంబైకొంగిలి తల్లియొంటంగికి శంఖరుండుగొనవచ్చినెన్న నీరధిలోవైచిన నొక్కమీసంబు య్రుంగ మిహోదరంబువెడలితివు మీదటికార్యంబాకర్ణింపుము.

టీ|| అనినకా = అనిప్రద్యుమ్నంబుచెప్పగా. (రతియట్లనియె నీవు) నారాయణసంకనుండవైన కంఠర్పుండపు = క్రొవ్వుమూర్తి కొమారుడైన మత్తధుండపు. పూర్వకాలంబున = తొల్లిటి కాలమునందు. (నీవు) నీభార్యనైరతిని = నీమంజూమయినరతిని. (నీవు) శిశువనైయుండగా = వంటిలిజ్జపుగానుండగా. శంఖరుండు = శంఖరాసురుడు. నిర్దయంబై = దయమాలినవాడై. కొంగిలి = కొంగులింది. తల్లియొంటంగికి = తల్లినియెడలచాచి. కొనవచ్చి = తీసికొనివచ్చి. (నిన్ను) నీరధిలోకా = ధనుక్రములో. వైచినకా = వేయగా. ఒక్కమీసంబుయ్రుంగ = ఒకచేపయ్రుంగను. మిహోదరంబువెడలితివు = చేచకడుపునుండి బయటవచ్చితివి మీదటి కార్యంబు = ఇంకమీదయవలసినపనిని. ఆకర్ణింపుము = వినుము.

కా|| అనగా రతిదేవివారినిచూచిపిచ్చివాడా! నీవుశ్రీమతా విష్ణునికొమారుడైన మత్తధుండపు, నేను మనువు నీభార్యను, నీవు పసిపిల్లనై యుండగా క్రూరుడైన శంఖరాసురుడు నిన్ను మీతల్లిని యెడలచాచి యుగతపముగా తీసికొనివచ్చి ధనుక్రములో పడచేసివారడు. అంతట ఒకచేప నిన్నుయ్రుంగెన, అచేప కడుపు నుండి బయటవచ్చి నాచేత పెంపంటడిలి అని వారి పూర్వ

వృత్తాంతమంతయు తెలియఁబడి యింక చేయవలసినపనిని చెప్పి వనుమని రతిదేవి చెప్ప నారంభించెనని కాత్యర్థము.

వి శే షా ర్థ ము.

టీ|| నీవునారాయణుడు కనఁబడుచున్న నీవు. నారాయణసంక నుండపు = నారాయణ = పరబ్రహ్మమునకు. సంకనుండపు = సంకత్యా సంకయితిసంకనః || అను తృప్త్యతివేత అనందమును గలిగించు వాడవు. (అయిన) కంఠర్పుండపు = అనందరూపప్రత్యగాత్మపు = (అత్మాత్మప్రత్యనామాశీత్తను)క్రొవేత,ప్రత్యగాత్మరూపముననుండు నది పరమాత్మయేగనుక నీవు పరమాత్మవేఅనుకు. కం అనగా, అనందము అయానందముచేత అతిశయించువాఁడు కంఠర్పుం డనుకు. క్రు || అనందోబ్రహ్మతి వ్యవస్థానాత్ || యద్యత్వశ్యతి చతుర్భుజం తత్తదాశ్చేతిభావయేత్ || అనుక్రొవేత లింబప్రతిలింబ భావముతో తనయెదుట కనఁబడునది తానేగనుక తనయెదుట నున్నవారిని నీవు పరబ్రహ్మమని పలుకవలసినదిగనుక రతిదేవి తన యెదుటనున్న ప్రద్యుమ్నుని నీవుపరబ్రహ్మమనిచెప్పిననుకు. పూర్వ కాలంబునకా = ప్రపంచసృష్టితేనికాలమందునహితము. నీభార్యనైన రతిని = నీచేత భరింపఁబడు చిచ్చుత్తిని.

౧౪. — క: మాయాచి వీడు దుర్బతి | మాయఁడు సంగరములం ద యమర్త్యుల గెలుచుకా మాయకు రణమున వీరిని | మాయంపుము మోహనాది యమాయల చేతకా.

టీ|| వీడు = ఈశంఖరాసురుడు. మాయాచి = మాయలుగల వాఁడు. దుర్బతి = చెడ్డబుద్ధిగలవాఁడు. సంగరములందుకా = యుద్ధము లందు. అమర్త్యులకా = దేవతలను. గెలుచుకా = జయించును. మాయఁడు = అదేవతలచేతవాఁడు. మాయకుకా = మాయాచి యైన. వీరికా = ఈశంఖరుని. రణమునకా = యుద్ధమునందు మోహ నాదిమాయలచేతకా = మోహనము మొదలుగాఁగలమాయలచేత. మాయంపుము = చంపుము.

కా|| ఈశంఖరాసురుడు బహుమాయలుగలవాడొగనుక తన చెడ్డబుద్ధిచేత మాయలుపన్ని దేవతలను గెలుచుచుండునుగాని వారి చేత వాఁడు కనుక నీవు మాయలుగలవాడైన వీరిని మోహనము

మొదలగు మాయలచేత యుద్ధములో చంపుము అని కాత్యర్థము. వి శే షా ర్థ ము.

టీ|| వీడు = ద్వైతవృత్తిరూపుడైన యీ తీర్థానందాదుడు. మాయాచి = అనేకవిధములైనసమృత్తిమర్త్యుత్తిరూపములతోనుండు వాఁడు. సంగరములందుకా = బ్రహ్మనిబారణలయందు. అమర్త్యులకా = బ్రహ్మవిద్యనిష్ఠులవైనను. మాయఁడు = ఎంతటినిర్వికల్పనిష్ఠులచేతను నశింపఁడు. మోహనాదిమాయలచేతకా = అజ్ఞానులబుద్ధికి భ్రామను తృప్తింను వద్యిభవమాధిభవములచేత. మాయంపుము = నశింపఁ చేయుము. కుడ్విక సమాధులనివరణము వైవర్ధనవసితపు ఇరువది మూడవ పద్యమునకా వాడుడు.

౧౫. — ముత్తకోకిలి: పాప కర్మము వీడు నిన్నిట యి పట్టి తెచ్చిన లేచి నా పాపం దెక్కడఁ బోయెనో నుతుం యి చాచితే విధియంచుఁ దాఁ గ్రేవుఁ బాసిన గోవు భంగిని యి భవ్నయై పడి గాఢ సం తాపయై నిను మోచి కాంచిన యి తల్లి కయ్యుడ కుండునే.

టీ|| పాపకర్మము = పాపపుణ్యము చేయువాడైన. వీడు = ఈశంఖరుడు. (నిన్ను) ఇటుపట్టితెచ్చినకా = తనివెత్తుముగా పట్టి తేఁగా. లేచి = నిద్రలేచి. పాపంబుడు = నానిద్ర. (ఎక్కడఁ కాయెనో) నుతుకా = నాకును. చాచితేవిధి = వైవధిగా ఎడలచాచి తివా. అంచుకా = అని. నినుకా = నిన్ను. మోచికాంచినతల్లి = తండ్రి

పునఃపాసి కన్నతల్లి. కాకా = కాను. గ్రేవుఁబాసినగోవుభంగికా = మోహతఁబాసిన అత్తవతి. భవ్నయై = దుఃఖితయై. పక్షి = పక్షి. గాఢసంతాపయై = అధికమయినసంతాపముగలయై. కయ్యుడ = కయ్యుడయినతండ్రి.

శ్రీమదాంధ్రభాగవతము - శ్రీమద్వింధము - టీకాకావ్యసహితము.

౯

కా! ప్రియమా! పాపియైన యాశంబుడు మీకరికి తెలియకుండ నిన్ను తెచ్చినట్లు కులుకొని నిన్ను పది నెలలుగాది కన్నవయిన మీకరికి దైవమా! జాబిద్దను ఎడఁచావితా? అవిద్య

యొక్కత పోయెనోలే అని మాదనెడఁబాసిన ఆత్మవతి మిక్కిలి సంతాపముగలదై మొఱచుటకుండ తిందునా కాఁబట్టి నీవు ఆపగ నీతి వానిని చంపుమని తాత్పర్యము.

౧౬.—చ॥ అని పలికి మాయావతి మహాను భావుండైన ప్రద్యుమ్నునికి సర్వ శక్తు మాయా వినాశినియగు మహా మాయావిద్య నుపదేశించె నివ్వి ధంబున.

టీ॥ అనిపలికి = అనిచెప్పి. (మాయావతి) మహానుభావుండైన ప్రద్యుమ్నునికి = గొప్పమహిమగలవాడైన ప్రద్యుమ్నునికి. సర్వ శక్తిమాయావిద్యాని = ఎల్ల పగవారిమాయలను నశింపఁజేయునది. అగుమహామాయావిద్యక = అగునట్టిమహామాయయనువిద్యను. (తిపదేశించెను) ఇవిధంబునక = ఈరీతిగా.

కా॥ అని చెప్పి మాయావతి మహానుహిమగలవాడైన ప్రద్యుమ్నునికి ఎల్లశక్తుల మాయలను అణఁచునట్టిదైన మహామాయలను

విద్యను తిపదేశించెను ఈవిధముగామాయను పొందినవాడైనదితా.

వి శేషా ర్థ ము.

టీ॥ సర్వశక్తిమాయావిద్యాని = రాగద్వైష కామక్రోధ లోభ మదమత్సర అజ్ఞాన సంబంధపరిత సలయమై మహాయ రసాస్వాదాదిదర్శనవృత్తులనెడమకత్తులనందరిని నశింపఁజేయునది. (అగు) మహామాయావిద్యక = బ్రహ్మచాహునై అను తృధాపరోక్ష జ్ఞానమును = అనఁగా, బ్రహ్మవిద్యను.

—————(*) ప్రద్యుమ్నుఁడు శంబరుని వధించుట. (*)—————

(ప్రద్యుమ్నుఁడు.)

౧౭.—చ॥ గురు మాయారణ వేదియై కవచియై * కోదండియై బాణేయై హరిజాం డోరి నిశాట వైచిరివి నా * డంభోనిధి న్నన్ను ఘోర రణాంభోనిధి వైతు నిన్ను నిదె వే * రమ్మండుఁ జీరెన్ద్రశో హర దివ్యాంబరు నుల్లసద్దనుజ సే * నాడంబరుక శంబరుక.

టీ॥ హరిజాండు = ప్రద్యుమ్నుఁడు. గురుమాయారణవేదియై = అధికమయిన మాయా యుద్ధము నెఱింగినవాడై. కవచియై = కవచముతోడిగినవాడై. కోదండియై = ధనుస్సుగల వాడై. బాణేయై = బాణములు గలవాడై. పీరినిశాట = పీరిరాక్షసుఁడా. నాడు = అదిగము. (నన్ను) అంభోనిధిక = సముద్రమునందు. వైచిరివి = వేసిరివి. ఇదె = ఇదిగోయిప్పుడు. (నిన్ను) ఘోరరణాంభోనిధిక = భయంకరమయిన యుద్ధమునందు. వైతుక = తేనెవను = చంపిన ననుట. శే = శిష్యులుగా. రమ్మంచుక = రమ్మని. మహాహర దివ్యాంబరుక = మహాక్షమయిన దివ్యములునైన వస్త్రములు గలవాఁడును. తిల్లసద్దనుజ సేనాడంబరుక = తిత్తాహ పడుచున్నరాక్షస సేనల యొక్క యాడంబరము కలవాఁడునైన. శంబరుక = శంబరా సురుని. చీరెక = చీరిచెను.

హరించునట్టిఅఖండారవృత్తి = అనఁగాఆరూఢబ్రహ్మశక్తి. గురు మాయారణవేదియై = గురు = అజ్ఞానల బుద్ధిలో గొప్పదైనై. మాయా = శక్తుఁడునీతిదేవుఁడునీతి తానునీతి అనుభవవృత్తిని గలిగించునదియైనద్రవ్యుని. రణ = కాలత్రయమందుతేనిదే తిన్నట్లు గనఁబడుచున్నదని క్రితి యుక్తి అనుభవములనుజూపి వాదించు టకు. వేదియై = తెలిసినవాడై. కవచియై = బ్రహ్మజ్ఞానమగుదుకవచ మును ధరించినవాడై. కోదండియై = ప్రణవమగుదు విల్లధరించిన వాడై. బాణేయై = తద్దేశభుజనము బాణమును దాల్చినవాడై. నిశాట = రాత్రివంటిదైన అజ్ఞానమునఁదిరుగువాఁడా = అజ్ఞాని అనుట. నన్ను = ఆపరోక్షజ్ఞానమందునన్ను. అంభోనిధిక = సంసారసముద్రమునందు. రణాంభోనిధిక = సముద్రమువలెనిరి తేనినిత్యానిత్యవస్త విచారణయందు. వైతును = త్రోతును = త్రోసిరి తేనినిత్యనిర్మూలమగుచువనుట. చనుజసేన = రాగద్వైషాదులనెడు రాక్షససేనలు. శంబరుక = మోక్షసుఖమునుచెఱచుతహాహంకారుని.

కా॥ శ్రీకృష్ణునితోడునైనప్రద్యుమ్నుఁడుగొప్పమాయాయుద్ధము నెఱింగిన వాఁడును, కవచమును విల్లును అత్తులును ధరించిన వాఁడునునై పీరిరాక్షసుఁడా! నాడునన్ను సముద్రములోఁ బడతేసి తివికవా ఇప్పుడు నిన్ను నేను భయంకరమైన యుద్ధసముద్రములోఁ క్రోసెదను తేగరమ్మరమ్మ అని మహాహరములును దివ్యములునైన వస్త్రములు ధరించినవాఁడును, తిత్తాహపరులై యున్న రాక్షససైని మలయాడంబరము కలవాఁడునైన శంబరాసురుని చీరిచెనని నా.

వి శేషా ర్థ ము.

టీ॥ హరిజాండు = పరబ్రహ్మయైన తనయందేవుట్టి ద్వైతవృత్తిని

౧౮.—చ॥ అదలిచి యిట్లు కృష్ణసుతుఁ * చాడిన నిష్ఠుర భాషణంబులక బదహతయై వడింగవయ * పన్నగ రాజముఁబోలె శంబరుం డదురుఢు లేచివచ్చి గద * నద్యుతేసందను వ్రేసె నుల్లిల ద్విదుర కకోర ఘోషనను * భీషణసాధమువేసి యార్చుచుక.

(3)

టీ॥ అవలిచి = అదలించి. (ఇట్లు) కృష్ణసుతుడు = కృష్ణుని కొమారుడైన ప్రద్యుమ్నుడు. అదిననిష్ఠురభావములతో = చిత్తిన కఠోరభ్రమాటలచేత. పదహాతమై = కాలితోతన్నబడినదై. వడికా = పేగముతో. కవయసన్నగరామము = ఆక్రమించునట్టిసర్వశ్రేష్ఠమును. పోలేక = వలెను. శంఖయందు = శంఖరాసురుడు. అడుచుచుకాత శ్రుతిలుచు. (లేచివచ్చి) ఉజ్జ్వల...చేసి = ఉజ్జ్వలత = వెలుంగుచున్న. భీమర = వక్రాయుధమువలె. కఠోర = కఠినమైన. భయంకరమైన. ఖావ = భస్మిపోడ. ధమ = ధమానమయిన. భీమ = భయంకరమయిన. నావముచేసి = భస్మికలుగచేసి. అచ్చుచుకా = సింహనాదమునుచేయుచు. గడక = గడతో. అమృత

నందనుకా = కృష్ణునికొడుకైన ప్రద్యుమ్నుని. (లేనెకా = కొట్టును. కా॥ ప్రద్యుమ్నుడు అట్లు అదలించి యుద్ధమునకు రమ్మనిలిలువగా కాలితోతన్నబడినపామువలెనే శంఖరాసురుడు మిట్టిపడి లేచివచ్చి ప్రకాశించుచున్న వక్రాయుధముయొక్క కఠోరమయిన భస్మికలవలె భస్మికలుగ సింహనాదముచేసి గడతో ప్రద్యుమ్నుని గొట్టుననికాత్మర్యము.

వి శేషార్థము.

టీ॥ అమృతనందనుకా = నాశనరహితమైన బ్రహ్మతేత్రయందుగలిగినప్రజ్ఞానవృత్తిని. లేచి = ఉత్పాదించి. గడక = అజ్ఞానవృత్తితో. (లేనెకా = కొట్టును.

౧౯. — క॥ దనుజేంద్రుడు ప్రేసినగడక | దనగడచేఁ బాయనడచితి దనుజులుబెదరక
దనుజాంతకుని కుమారుడు | దనుజేతునిమీఁద నార్చి * తనగడ వైచెక.

టీ॥ దనుజాంతకుని కుమారుడు = రాక్షస సంచరకుడైన కృష్ణునికొడుకు = ప్రద్యుమ్నుడు. దనుజేంద్రుడు = శంఖరాసురుడు. ప్రేసినగడక = తన్నుకొట్టినగడను. తనగడచేకా = తనగడచేత. పాయనడచి = తొలగంగొట్టి. దనుజులు = రాక్షసులు. బెదరక = భయపడునట్లుగా. అర్చి = సింహనాదముచేసి. (తనగడను) దనుజేతునిమీఁద = రాక్షసరాజైన శంఖరాసురునిమీఁద. వైచెకా = విసరిచేసెను.

నట్లుగా సింహనాదముచేసి తనగడను శంఖరాసురునిమీఁద ప్రయోగించెనని కాత్మర్యము.

వి శేషార్థము.

టీ॥ దనుజాంతకునికుమారుడు = సలయతిక్షేపకమాయ రసాస్వాదకామ క్రోధ హోధాదులనెడు రాక్షసులను నశింపఁజేయువాడైన ప్రజ్ఞానరూపపరబ్రహ్మమునందుఁబుట్టిన అపరోక్షజ్ఞానము. దనుజేంద్రుడు = శంఖయూ సంచరభావన విపరీతభావనాదులనెడు రాక్షసులకురాజైన అహంకారుడు. తనగడచేకా = ప్రజ్ఞానవృత్తియనడి గడతో.

కా॥ ప్రద్యుమ్నుడు తన్ను శంఖరాసురుడు కొట్టిన గడను చెదరిపడిపోవునట్లుగా తనగడతోకొట్టి రాక్షసులందఱు భయపడు

క॥ అంత నారక్కసుండు వెక్కనంబగు రోసంబునఁ దనకుఁబొల్లి మయందెఱింగించిన వైతేయమాయ నాశ్రయించి మింటికేనెగసి పంచబాణునిపై బాణవర్షంబులుగురిసిన నమ్మచరభుండు నొచ్చియు సంచలింపక మత్సరంబున సర్వమాయా విశాశినియయిన సాత్త్వికమాయం బ్రయోగించి దనుజుని బాణవృష్టివారింఁచె మఱియు వాఁడు భుజగ గుహ్యక విశాచ మాయలు పన్ని నొప్పించిన నన్నియుం దప్పించి.

టీ॥ అంతకా = అంతకు. అరక్కసుండు = అరాక్షసుడు. వెక్కసుంబు = అసహ్యము. అగురోసంబునకా = అగునట్టి కోపముచేత. (తనకు) పొల్లి = పూర్వకాలమునందు. మయందె = దానపరివృత్తికర్త. ఎఱింగించిన = తెలియఁజేసిన. వైతేయమాయకా = రాక్షసమాయను ఆశ్రయించి = పొంది. మింటికేనెగసి = అకాశమునకెగసి. పంచబాణునిపైకా = ప్రద్యుమ్నునిమీఁద. బాణవర్షంబు = బాణములవానను. కురిసినకా = కురియింపఁగా. అమ్మచరభుండు = పదునాకండులేల యోధులతో ఎదిరించి యుద్ధము చేయఁకాలినవాడైన యాప్రద్యుమ్నుడు. నొచ్చియుకా = బాధకొందియు. సంచలింపకా = పోలేక. మత్సరంబునకా = విడువనిదిరోధముతో. సర్వమాయావిశాశిని = ఎల్లమాయలను నశింపఁజేయునది. అయినసాత్త్వికమాయకా = అయినట్టిసత్త్వగుణ ప్రధానమయినమాయను. ప్రయోగించి = వినియోగింపఁచేసి = ఆరాక్షసమాయపైబాణులించఁచేసి. దనుజుని = రాక్షసుడైన శంఖునియొక్క. బాణవృష్టికా = బాణములవానను. వారింఁచెకా = అణచివేసెను. (మఱియును) వాఁడు = శంఖుడు. భుజగగుహ్యక విశాచమాయలు = పాములయ గుహ్యతలయ విశాచమలయ మాయలు. పన్ని = కలుగఁజేసి. నొప్పించినకా = బాధించినను.

అన్నియుకా = అమాయలనన్నిటిని. తప్పించి = తొలగించి. మహారథుడె = శ్రీ॥ ఏకాదశసహస్రాని యోధయేద్యుస్తవస్వి నామ్ | శత్రుకాస్త్రప్రవీణస్త మహారథవిద్యుత్కః || అమితా యోధయేద్యుస్త సుప్రోక్తోరథస్తవః | సమస్తైశ్శేనయోయోధా తస్యోకార్థరథోమతః॥ కా॥ పదనకొందులేలనివాంఁడతో యుద్ధము చేయు సామర్థ్యముగల శత్రుకాస్త్రప్రవీణుడైనవాఁడు మహారథుడనబడును. అపరిమితరథికులతో యుద్ధముచేయువాఁడు అతిరథుడనబడును. వికరథికునితో యుద్ధముచేయువాఁడు సమరథుడనబడును. అసమరథునికంటె తక్కువయినవాఁడు అర్థరథుడనబడును.

కా॥ అంతకు శంఖరాసురుడు సహింసరానికోపముతో తనకు పూర్వకాలమునందుమయందెఱుఁచుచున్న పేరుగలదానపరివృత్తికర్త తెలియఁజేసిన రాక్షసమాయను అవలంబించి అకాశమునకు ఎగసి ప్రద్యుమ్నుని మీఁద బాణకురిసినట్లు బాణములను ప్రయోగింపఁగా మహారథుడైన ప్రద్యుమ్నుడు అబాణములచేత నొచ్చినవాడయ్యెను సోలిపోకవిడువనిపట్టువలలో దేవకాసంబంధమయిన సర్వమాయావిశాశిని అను మహా మాయచేత ఆరాక్షసమాయను అణచివేసి అంతటితో పోక

బాణములను గుహ్యములయందు విశాచములయందు మూలములను నున్న శాస్త్రించగా ప్రద్యుమ్నము అన్నిటిని తొలగించెనని తాత్పర్యము.

వి శే షా ర్థ ము.

టీ|| మయండు—అక్షానశుస్వరూపముగగల ఆధానపీఠాంతి. మింటికా = వ్యవయాకాశమునందు. ఎగసి = వ్యాపించి. పంచ

౨౧.—క|| చండధర మూర్తిఁ గైకొని | యెంచాడక చక్రీనూనఁ జి దుగ్రతరాసిక
ఖండించె శంఖరునితలఁ | గుండల కోటిర మణులు యి కుంభిని రాలక.

టీ|| చక్రీనూనఁడు = కృష్ణునికొడుకు. ఓంచాడక—ఏమియు ననక. చండధరమూర్తిక—యమునియాకృతిని. కైకొని—గ్రహించి. చిద్రతరాసిక—మిక్కిలియుగ్రమయిన ఖడ్గముచేత. కుండలకోటిర మణులు = కుండలములందలివియు కిరీటమునందలివియు నైన రత్నములు. కుంభినిక—భూమియందు. రాలక—రాలఁగా. (శంఖరుని తలను) ఖండించెక—నటెను.

కా|| అట్లు ప్రద్యుమ్నము శంఖరుఁడు పన్నిన మాయ లన్ని అణచివేసి ఏమియు పలుకక మిక్కిలి భయంకరమైన కత్తి ఒకటి

౨౨.—క|| చిగురాకడిదపుధారను | జగములఁ బరవశముసేయు యి వలపాదికి దొ
డ్డను నుక్కడిదంబునఁ దన | పగతుం దెగవ్రేయుటెంత యి పని చింతింపక.

టీ|| చింతింపక = విచారించకగా. చిగురాకడిదపుధారక—చిగురాకపైకిక త్రిమొక్క వాదరచేత. జగములక—లోకములను. పరవశముసేయువలపాదికి—చొక్కించినట్టిహాతవాదికి. దొడ్డగు నుక్కడిదంబునక = పెద్దయినయుక్కుక త్రితో. తనపగతుక = తనకత్తువును. తెగవ్రేయుట = తెగఁగొట్టుట. ఎంతపని = ఎంత

కాదనిచెక—ప్రజ్ఞానంబ్రహ్మ అయిమాత్మాబ్రహ్మ తత్త్వమసెలకాం బ్రహ్మశ్రీ సర్వంభవ్యవంబ్రహ్మ అనెడుపంచమహావక్యములే ఎంచ బాణములుగాఁగల ప్రజ్ఞానమునకు. బాణవర్షంబు = తోయిష్టమొ స్వర్గకామాయచేత గామాలభత అనునవి మొదలగు కర్మకాండ ప్రబోధకములైన వాక్యములనెడు బాణములను.

చేతఁబుచ్చుకొని వానితో కిరీటమునందలివియు చెవిపోగులయందలివి యునైనమణులు నేలరాలునట్లుగా శంఖరాసురునితలనానెననితా.

వి శే షా ర్థ ము.

టీ|| చక్రీనూనఁడు—సంసారచక్రమును విరాసముగచేతఁబట్టి త్రిస్వరాలైనబ్రహ్మశ్రీశ్రయందుఁబట్టిన ఆపరోక్షజ్ఞానము. చిద్రత రాసిక = మిక్కిలి భయంకరమైన చైరగ్యమనెడు ఖడ్గముచేత. శంఖరునితల—తాహంకారుని ద్వైతవృత్తియనెడు తలను.

మాత్రపుపని—అలక్ష్యముఅనుట.

కా|| విచారించకగా చిగురాకునుక త్రిగాఁచేసికొని యెల్లలోక ములనుకతెక్కిపోవునట్లు చేయువాఁడైనప్రద్యుమ్నునికి పెద్దదయిన యుక్కుక త్రితో తన పగవాని నణచివేయుట యొకవృత్తమైన పని కాదనితాత్పర్యము.

—(*) దేవతలు ప్రద్యుమ్నునియంద భ్రష్టవర్షము గురియెట. (*)—

౨౩.—క|| దెగతులు నుంధక శంఖరుఁ | దెగతులుఁ బూచింటిచోదు యి ధీరగుణంబున్
పొగతులుఁ గురిసిరి ముదమున | దెగతులుఁ గుమమములముసరు యి నిర్ధరు లధిపా.

టీ॥ అధికారా.. నిర్మలము.. దేవతలు.. దగదుము.. భయ
పడెను. అంతక.. తొరకయంతక.. కంబరము.. కంబరాసురుని
తగదుము.. నిందించును. పూనింటిలోడు ధీరగుణములు.. ప్రద్యు
మ్ననియొక్క ధైర్యముతోదిగుణములను. బాగదుము.. క్షామిం
చును. ముదమునక.. సంతోషముతో. దగదుము.. అతిక
యించును. కుసమముల ముసరు.. పుత్తులవాసను. కురిసిరి..
కురియించిరి.

కా॥ పీఠపీఠహారా! అచ్చభండవతలంకలుభయపడుచు
'వికమూలనాదింగి యూరకుండుక' కంబరాసురుని నిందించుచుప్రద్యు
మ్ననిధీరగుణములనుక్షామించును సంతోషముతోయముచేతినిక్కుచు
ప్రద్యుమ్ననిమీద పుత్తులవాస కురియించిరితాత్పర్యము.

వి శేషార్థము.

టీ॥ నిర్మలము.. ఆరాధ్యవృత్తము. కుసమములముసరు..
కుసవాక్యములనెడు పుక్కుములవాసను.

—————(*) రతీదేవి ప్రద్యుమ్న సహితయై ద్వారకాపురికి బోవుట. (*)—————

వ! ఇట్లు కంబరునివధించి విలసిల్లుచున్న యొకమవిలుకానింగొండునాకాశచారిచేయై
యారతీదేవిగగనపథంబువట్టి ద్వారకానగరోపరి భాగంబునకుంజునుదెంచిన.

టీ॥ ఇట్లు.. కంబరునివధించి.. కంబరాసురునికంటి. విలసిల్లుచున్న
యొకమవిలుకానిక.. ప్రకాశించుచున్నచక్రవర్తిని కొండు.. కిలుచుకొని. (ఆరణిదేవి)
అకాశచారిచేయై.. అకాశమునందునడచునదియై. గగనపథంబువట్టి.. అకాశమార్గమును
అవలంబించి. ద్వారకా నగరోపరిభాగంబునక.. ద్వారకాచక్రమునకు మీదితట్టు చను
దెంచినక.. రాగా.

కా॥ శుభ్రకారము కంబరాసురుని చంటి సంతోషించుచున్నప్రద్యుమ్నని కిలుచుకొని
రతీదేవి అకాశమార్గమున ద్వారకాచక్రము మీదితట్టునకు రాగానని తాత్పర్యము.

ఆ॥ మెలంగుదీంగితోడి * మేఘంబుకైవడి | యువిదతోడ మింట * నుండికదలి
యరుగుదెంచెమదనుఁజీడంగ నాజనములు | మెలంగుచున్నలోనిశిషేషకదకు.

టీ॥ మెలంగుఁ దీంగితోడి మేఘంబుకైవడిక.. తీంగిమల
పుతోఁగూడుకొన్ననల్లమట్టువలెనే. ఉవిదతోడక.. భార్యయైన
రతీదేవితోఁగూడ. మింటనుండి.. అకాశమునందుండి. కదలి..
బయలుదేలి. మదనుఁడు.. చక్రవర్తి. అంగనాజనములు.. రత్నజీ
దేవిమెలవలన్మీలు. మెలంగుచున్నలోనిశిషేషకదకు.. విహరించు

చున్న యంతఃపురపు మేడవద్దకు. అరుగుదెంచె.. వచ్చెను.
కా॥ అవిధముగా రతీదేవితోఁ గూడుకొన్నవాఁడై తీంగి
మలపుతోడి నల్లమట్టువలెనే ప్రకాశించుచు ప్రద్యుమ్నుఁడు
దక్షిణీదేవి మొదలైన స్త్రీలు విహరించునట్టి అంతఃపురపు మేడ
యొద్దకు వచ్చెనని తాత్పర్యము.

—————మ॥ జలదక్కాముఁ బ్రలంబు బాహుయుగళుం * జలద్రావనుక సీలసం
కుల వక్రాలకుఁ బీతబాసు ఘనవ * త్సృక సింహ మధ్యుగ మహా
త్పల సుశ్రేణులు మందహాస లలితం * బలచాయుధుక సీరకా
తులు చాచేమటిపాటయోచి హరియం * చుక దాఁగి రియ్యైయెడక.

టీ॥ జలదక్కాముక.. మేఘమువంటిసీలవర్ణముగలవాఁడును.
ప్రలంబుబాహుయుగళుక.. మిక్కిలిశ్రేణుమత్సరములకంటిగల
వాఁడును. చంద్రావనుక.. చంద్రునివంటి ముఖముగలవాఁడును.
సీలసంకులవక్రాలకుక.. నల్లనినైవంకరలైవలించుచున్న మొంగు
రులుగలవాఁడును. పీతబాసుక.. పచ్చనిచక్రముగలవాఁడును. ఘన
వత్సృక.. పెద్దజొమ్మగలవాఁడును. సింహమధ్యుగ.. సింహము
నడుమువంటినడచు గలవాఁడును. మహాత్పల సుశ్రేణుక..
తామరతేకులవంటి కన్నులుగలవాఁడును. మందహాసలలితక..
చిలువత్వచేత మహాహరులైన వాఁడునునైన. బలచాయుధుక..
ప్రత్యక్షముని. సీరకాతులు.. అడవివారు. తారు.. తాము. విమటి
పాటయోచి.. చరాశీచేతనమొంది. హరియంబుక.. కృష్ణుఁడే

యని. అయ్యైయెడక.. అయాప్రచేకములయందు.. వరున్న తావున
వారు అనుట. దాఁగిరి.. దాఁగిరి.

కా॥ సీలమేఘవర్ణము గలవాఁడును, నిడుపాటిబాహుభ్రులుగల
వాఁడును, చంద్రునివలె కళలు చేయుచున్న ముఖముగలవాఁడును,
నల్లనినైవంకరగలిగి చలించునదియైన మందరిచంద్రులుగల
వాఁడును, పీతాంబరముగలవాఁడును, పెద్ద జొమ్మగలవాఁడును,
సింహమునడుమువలె సన్నని నడుము గలవాఁడును, తామరతేకుల
వలె పెద్దపెద్ద కన్నులుగలవాఁడును, చిలువత్వచేత మహాహరుఁ
లైనవాఁడునునైనప్రద్యుమ్నునిచొది అయంతఃపుర స్త్రీలుఅంకణును
క్రీడ్యమూర్తియని బ్రహ్మతేజవశకు తినిశిష్యుతో దాఁగిరవారైరిని
తాత్పర్యము.

అంతర్గతరక్తము.

ప్రద్యుమ్నము.

—(౧) అంతర్గతరక్తము ప్రద్యుమ్నమునాచి కృష్ణుడనిభావమున ఒకరితో ఒకరు పలుకుట. (౧)—

౨౩. —క: కొందఱు హరియగు నందురు | కొందఱు చిహ్నములు కొన్ని * కొన్ని హరికి వే
అందురు పెల్లనఁ దెలియద | మందురు మరుఁజూచి కొంద * అబలలు గుములై.

టీ: అబలలు—స్త్రీలు. గుములై—గుంపులు గూడుకొన్నవారై. మరుఁజూచుట—చూచి కొందఱు—కొంతమంది. హరియగు నందురు—కృష్ణుఁడయందురు. కొందఱు—కొంతమంది. చిహ్నములు కొన్నికొన్ని—కొన్నికొన్ని గుఱుతులు. హరికివేయఁజూచుట—కృష్ణునికి వీనికిభేదముగానున్నవిఅందురు. కొందఱు—కొంతమంది. పెల్లనఁ—రిన్నగా. తెలియదము—తెలిసికొందము. (అందురు)

కా: అంతర్గతరక్తమునందఱుగుంపులుగూడుకొనిప్రద్యుమ్నని జూచినవారై కొందఱు ఇతఁడు శ్రీకృష్ణుఁడుగానె యుండవలెనను వారును, కొందఱు కృష్ణునికని వీనికిని కొన్ని కొన్ని గుఱుతులచేత భేదముతోచుచున్నదని చెప్పువారును, మఱికొందఱు నిదానించి చూచి తెలిసి కొంతము అనువారునై యుండిరిని తాత్పర్యము.

౨౪. —క: హరియని పెనువని పిదప | హరియోరెడు వాఁడుగాని * హరిగాఁడనుచుక
హరిమధ్య లల్ల నల్లన | హరినందనుఁ దాయవచ్చి * రాత్పర్యముగక.

టీ: హరిమధ్యలు—సంహమనదుమువలెనన్ననడుములుగల యాస్త్రీలు. హరియని—ఈవచ్చినవాఁడు కృష్ణుఁడుఅని. పెను వని—పెనుకకుపోయి. పిదప—పిమ్మట. హరియోరెడువాఁడు గాని—కృష్ణునివంటివాఁడుగాని. హరి—కృష్ణుఁడు. వాఁడ నుచుక—వాఁడుఅని. అల్లనల్లన—పెల్లపెల్లఁగా. హరి

నందనుక—కృష్ణునికొడుకైనప్రద్యుమ్నని. రాత్పర్యముగక— వింతగా. దాయవచ్చి—చేరవచ్చిరి. కా: అంతర్గతరక్తమునందఱుమమందుకృష్ణుఁడనియెంచిపెనుకకు పిదపిదవారై పిమ్మట కృష్ణునివంటివాఁడేకాని కృష్ణుఁడువాఁడని తెలిసివింతగా అప్రద్యుమ్ననిదగ్గఁకు వచ్చిరిని తాత్పర్యము.

—(౨) రుక్మిణీదేవి ప్రద్యుమ్నమునిజూచి తనచెలికత్తెతో సంభాషించుట. (౨)—

౨౫. అన్నలుగేరవచ్చి మరు * నందఱు జూడఁగఁదానువచ్చినం
పన్న గుణాధిరామ హరి * పట్టపు దేవి విదర్శన త్రిత్ర గ్రే
గన్నుల నాకుమారకుని * నైవడి వేర్వడఁ జూచి బోటితోఁ
జన్నులుచేఁపనిట్లనియె * సంభ్రమ నైస్యములుల్లనెల్లఁగక.

టీ: అన్నలు—స్త్రీలు. అందఱు—ఎల్లవారును. చేరవచ్చి— దగ్గఁకువచ్చి. మరుఁజూచుట—చూచగక—చూచుచుండఁగా. సంభ్రమగుణాధిరామ—మంచిగుణములచేత పిచ్చవట్టినైన. హరి పట్టపుదేవి—కృష్ణునిపట్టపుదేవియైన. విదర్శనత్రిత్ర—రుక్మిణీదేవి. (కానువచ్చి) గ్రేగన్నులక—కడగన్నులచేత. అకుమారకుని నైవడి—అవిన్నవనివిధమును. ఏర్పడక—వికటముగా. (చూచి) చన్నులుచేఁచక—నడమలందుకాణాచేఁచుచుండఁగా. సంభ్రమ నైస్యములు—ప్రేమకాటును పీడత్యమును. ఉల్లసెల్లఁగక—ప్రకా

ప్రద్యుమ్నము.

శించఁగా. బోటితోక—తనచెలికత్తెతో. ఇట్లనియెక—ఇట్లుచెలికెను కా: ఇట్లు అందఱువారందఱును మద్యమనిక జూచుచుండఁగా ఎల్లసభ్యులునుచేతను పిచ్చవట్టినయె శ్రీకృష్ణుని పట్టపుదేవియైన

రక్షిణీదేవి తానును అతనిచేరవచ్చి కడగంటిచూపులచేత ఆచిన్న
వాని యునిసి విశవముగా చూచి ప్రళయమయిండు పాలుతప్పిగా

తడఁచాటను దీవత్వమును కనఁబడ తన చెలికత్తెనో నిట్లు చెప్ప
నారంభించెనని తాత్పర్యము.

౩౦.—కా॥ ఈకంజేక్షణుఁ డేకుమారతలకుం డి డేయిందుబింబాననుం
డీకంఠీరమధ్యఁ దిచ్చటికి నే న్ని డెందుండి యేతెంచెనో
యీకల్యాణులఁ గన్న బాగ్యవతి ము డి నేనోముల నోచెనో
యేకాంతామజేయుదు మీ గి గనెనో న్ని యేకాంతం డీకాంతునికా.

టీ॥ ఈకంజేక్షణుఁడు = ఈకమరములవంటి కన్నులుగల
వాఁడును. ఈయిందుబింబాననుండు = ఈ చంద్రలింబమువంటి
ముఖముగలవాఁడును. ఈకంఠీరమధ్యఁడు=ఈసంహమునడుము
వంటి సన్ననినడుముగలవాఁడునునైన. ఈకుమారతలకుండు=ఈ
కుమారులలో శ్రేష్ఠుఁడు. దిచ్చటికి = ఈచోటికి. నేను=ఈది
నము. ఎందుండియే తెంచెనో = ఎక్కడనుండివచ్చెనో. ఈకల్యా
ణునికా=కుళలక్షణము లన్నియునుగల ఈసుందరుని. కన్న=కనిన.
భాగ్యవతి=అద్భుతవంతురాలు. మున్ను = మునుపు=పూర్వకర్తము
నందు. ఏనోములనోచెనో = ఏవ్రతములను ఆచరించెనో. ఏకాం
తుఁడు=ఏప్రభువుఁడు. ఈకాంతునికా=ఈయందగానిని. వీరిని

ఆరికొయింది. ఏకాంతామజేయుదుగా = ఏయత్తమస్త్రీయందు.
కనెనో=ప్రసవించెనో.

కా॥ తామరలవంటి కన్నులుగలవాఁడును, కుమారులలోపల
శ్రేష్ఠుఁడును, చంద్రలింబమును బోలిన ముఖము గలవాఁడును,
సంహమునడుమువలె సన్నని నడుముగలవాఁడునునైన యాచిన్న
వాఁడు ఎక్కడినుండి యిచ్చటికి ఇప్పుడువచ్చినాఁడో ఈచక్క
డనాలిండ్లను గన్న తల్లి యే ప్రభావ్యురాలో ఏమహాపురుషుఁడు
ఏయత్తమస్త్రీవలన ఏముద్దలకుమారునిగనెనో అనియెత్తిన తనలో
తాను అనుకొనెనని తాత్పర్యము.

౩౧.—కా॥ ఆలీ నాకొలిచూలు విడ్డనికి నో న్ని యొచ్చి నే నూరికా
కాలా మధ్య వికారితల్పగతనై న్ని చన్నిచ్చి నిర్దింప నా
చాలు న్నాచనఁబాలకుం జెఱిచి యే న్ని పాపాత్ము లేత్రోవ ము
నేనీలిం గొనిపోయిరో శిశువుఁ దా న్ని తల్లి రక్షించెనో.

టీ॥ ఆలీ=ఓసఖీ. (నేను)నాకొలిచూలువిడ్డనికా=నాకుమొట్ట
మొదట పుట్టిన కొడుకునకు. నోర్కాడించి = అలకమలాడించి.
నూరికా...తల్పగతనై = నూరికాకాలా = పురిటింటియొక్క
మధ్య=నడుమనుండెడు. వికారి=విరివియైన. తల్పగతనై=పరిశ్రమ
పొందినవాననై. చన్నిచ్చి=చనుగుడిచి. నిర్దింపకా = నిద్రపోవు
చుండగా. అచాలుకా=అవిడ్డను. నాచనుఁబాలకుకా=నా ప్రవర్తము
వలన. చెఱిచి = చెడఁగొట్టి. ఏపాపాత్ములు=ఏపాపవీరులు.
ఏత్రోవకా=ఏచుర్రువన. ఏలింకా=ఏవిధముగా. మున్ను=మునుపు.

కొనిపోయిరో = తిసికొనిపోయిరో. శిశువుకా=అవిడ్డను. (ఏతల్లి
తాను రక్షించెనో)

కా॥ ఓసఖీ! నేను నొలుకఁగన్నవిడ్డను అలకమలాడించి పురి
టింటిలో పాముమీఁద సుండఁబెట్టుకొని చన్నిచ్చుచు నిద్రపోగా
అవిడ్డను నాచనుఁబాలకుడూరడుచేసి యెవరో పాపాత్ములు ఏలి
ధముగానో ఎత్తుకొని యేతల్పోపోయిరి అవిడ్డను ఏతల్లి యొక్కడ
నుంచెనో తెలియదు అని అనెనని తాత్పర్యము.

౩౨.—కా॥ కొడుకఁడు నాపొదిగిటిలోఁ దెలిపొయిన నాటనుండి న్ని చెలియా తెలియం
బడ దేవార్తయు నవఁడే । వదువున నెచ్చట నిలిచి న్ని వర్తింపె నొకో.

టీ॥ కొడుకఁడు= కొడుకు. నాపొదిగిటిలోకా = నాసంది
టిలోనుండి. తెలిపొయిన నాటనుండి=వదలిపోయిన నాకుమొదలు
కొని. తెలియా = ఓసఖీ. ఏవార్తయకా = వానిసంబంధమయిన
వృత్తాంతము ఏదియను. తెలియంబడదు=తెలియరాదు. అవఁడం=

అవిడ్డఁడు. ఏవదువునకా=ఏవిధముగా. ఎచ్చటకా=ఏద్రదేశము
నందు. (నిలిచి)వర్తించెనో=ఉన్నాఁడో.

కా॥ ఓచెలి! నాకొడుకు నాసందిటనుండి తప్పిపోయినది
మొదలు నేటిదాఁకవాఁడు ఎక్కడ నివసించియున్నాఁడో ఏమియు
నాచోవానివృత్తాంతము ఏమియు తెలియరాకయ్యెనని తాత్పర్యము.

౩౩.—కా॥ ఇంద్రుఁడొక వాఁడు బ్రతికిన । సందేహము లేదు దేహ న్ని చాతర్య వయ
స్సొందర్యులు లోకులు । వందింపఁగ నితనియంత న్ని వాఁడగు జాన్మి.

టీ॥ వాఁడు=అవిడ్డఁడు. ఇంద్రుఁడొక=ఇక్ష్వాకుఁడొక. బ్రతి
కినకా=జీవించియున్నను. దేహ...అంకా=దేహ=శరీరముచేతను.
చాతర్యం=తృప్తిచేతను. తయ = ప్రాణముచేతను. పొందర్యం

అంకా=వర్కంజనముచేతను. లోకులు=ప్రజలు. వందింపఁగకా=
కొనియాడఁగా. ఇతనియంతవాఁడు అగును సందేహములేదు =
ఇతనియంతవాఁడు అగుటకు అనుమానము లేదు. చుట్టి=సహా.

తా|| ఓచెలి! అదిన్నవాఁడు ఇన్నాళ్లదాఁక బ్రతికియున్న పక్షమునపిదపామంతమామను పినినేర్చువంటి నేర్పును పినివియ్యసంతి | వయసును, పిని చక్కఁజనమువంటి చక్కఁజనమును గలవాఁడై యుండునుగాని అందులకు సుందమామలేదని తాత్పర్యము.

౩౪. — మ|| అతివా సీధము నాటిచాలకునికి శి య్యకార మీవర్గ మీ గతిహాసంబు విలోకనస్వరము లి శి గాంధీర్య మీకాంతి వీఁడతఁడెకాఁడగు నున్నవారలకు నా శి యాత్మేకు సాహస్య సం గతి సిద్ధింపదు వీనియందు మిగులం శి గౌతూహలం బయ్యెడిక.

టీ|| అతివా—పీసభి. నాటిచాలకుడు— అప్పుడు నేనుకన్న విద్యనికి. ఇయ్యకారము— ఈరూపమును. ఈవర్గము—ఈదేహ వర్గమును. ఈగతిహాసంబు— ఇటువంటినపుడు. విలోకనస్వరములు— చూపునుగంతస్వరమును. ఈగాంధీర్యము— ఈగొప్ప తనమును. ఈకాంతి— ఈలావణ్యమును. సీధము— తప్పకకలిగి యుండును. వీఁడు—ఈచిన్నవాఁడు. అతఁడెకాఁడగుక—అతఁడు గానేయుండును. ఉన్నవారలకు— తక్కినవారికి. సాహస్యేకు సాహస్యసంగతి— సాత్రియఁడైన శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క సమాన రూపముయొక్కహాదిక. సిద్ధింపదు—కలుగదు. పినియందుక—

ఈచిన్నవానియందు. మిగులక—మిక్కిలి. గౌతూహలంబు—పేదత. అయ్యెడిక— అగుచున్నది.

తా|| ఓచెలియా! నాడు నేను గన్నవిడ్డఁజే పిఁడుగానుండ వలెను, వాఁడు ఇట్టివర్ణమును, ఇటువంటినపుడు, ఇటువంటి చూపును, ఈలాటికంతస్వరమును, ఈలాగంటిగాంధీర్యమును, ఇట్టి లావణ్యమును, తప్పకకలిగియుండును, వీఁడు అవిడ్డఁజేయనితోచు చున్నది, కానిపక్షమున సాత్రియఁడైన శ్రీకృష్ణమూర్తితోడి సమాన రూపత్వము తక్కినవారికి ఎట్లుకలుగును కలుగనేరదు కాబట్టి నాకు పినియందు పేదకయగుచున్నదని తాత్పర్యము.

౩౫. — క|| పొదలేడి ముదమునఁ జిత్తము | గదలేడి నాయెడమ మూపు శి గన్నులచెంటిక బొదలేడి నానందాశ్రులు | మెదలేడి చాలిండ్లఁ బాలు శి మెలయ్యెడినో.

టీ|| చిత్తము—నామనస్సు. ముదమునక—సంతోషముచేత. పొదలేడిక—అరిగియుంచుచున్నది. నాయెడమమూపు—నాయె డమబలము. గదలేడిక—అదురుచున్నది. గన్నులచెంటిక—గన్నుల తోనుండి. ఆనందాశ్రులు—సంతోషబాష్పములు. పొదలేడిక— బాచ్చుచున్నది. చాలిండ్లక—స్తనములయందు. (పాలు) మెలయ్యెడిక—

పైకులుచున్నది. మేలు—మధుము. అయ్యెడినో—కలుగునేనా.

తా|| ఓచెలియా! నామనసున సంతోషము బాచ్చుచున్నది, ఎడమమూపు అదురుచున్నది, గన్నులలో ఆనందబాష్పములు రాలుచున్నది, స్తనములయందు పాలు తిబ్బుచున్నవి ఏమయిన మేలు కలుగునేనా యనితాత్పర్యము.

౩౬. — క|| అని దోలాయమాన మానసయై వితర్కించుచు.

టీ|| (అని) దోలాయమాన మానసయై— ఉయ్యెలవతెఱంగు చున్నమనస్సుగలదై— మనసునవివిధమయిన ఆలోచనయను తహ పడకయనుట. వితర్కించుచుక— తనలోకాను ఆలోచించుచు.

తా|| అని యావిధముగా మనసున విచారము పుట్టించుండగా వివిధమయిన ఆలోచనయను స్థిరపడక తనలోకాను ఆలోచించు చును అని తాత్పర్యము.

వసుదేవుఁడు.

దేవకీదేవి.

కృష్ణుఁడు.

ఉగ్రసేనుఁడు.

— (*) నారదుఁడు వసుదేవాదులకు ప్రద్యుమ్నవృత్తాంతముఁ జెప్పుట. (*) —

౩౭. — క|| వనయొండదని నౌతుకఁ దలంచును | దనయొండ గాతున్న మిగులం శి చరిగిగోనిసవతుర తను నగియెదరని తలంచు న | తనుసంశయ మలముకొనియె శి దనుమధ్యమదిక.

టీ॥ తనయందు = కొడుకు. (అని) కొడుక = చెప్పను. తలంచుకొనియును. తనయందొకగున్నా = వాచుతనకొడుకు కానిభక్తమున. తతిగొని = గుంపుగూడి (సవతులు) తనక = తన్ను. మిగుల = మిక్కిలి. నగియెవరు = పరిహాసముచేయుదురు. అని తలంచుకొనియును. తనుమధ్యమదిక = రుక్మిణీదేవియొక్క భవస్సునందు. (ఇట్లు) అతనుసంభయము = అధికమైన సందేహము.

3౮. — తా॥ ఇట్లు రుక్మిణీదేవి విచారించుచుండ లోపలిసగరికావలివారివలనవిని కృష్ణుండు దేవకీనసు దేవులదోడ్కొని చనుదెంచి సర్వజ్ఞుండయ్యు నేమియు వివరింపక యూరకుండ నంత నారదుండుచనుదెంచిశంఖమంతుడమారునిం గొనిపోవుట మొదలైనవా ర్తలెరింగించిన.

టీ॥ (ఇట్లురుక్మిణీదేవి) విచారించుచుండక = ఆలోచించుచుండగా. లోపలిసగరికావలివారివలనక = అంతర్గతపురావలి వారివలన. విని = ఈవృత్తాంతమునువిని. (కృష్ణుండు) దేవకీనసు దేవులక = దేవకీని వసుదేవుని. తోడ్కొనిచనుదెంచి = తిలుచుకొని వచ్చి. సర్వజ్ఞుండయ్యును = అన్నియు తెలిసినవాడు అయ్యును. ఏమియుక = ఏసంగతియు. వివరింపక = తెలియఁబలుపక. (హర కుండెను) అంతక = అప్పుడు. (నారదుండు) చనుదెంచి = వచ్చి. (శంఖమండు) కుమారునిక = విద్యను. కొనిపోవుట = త్రవ్వకొనిపోవుట.

3౯. — తా॥ వచ్చిన బాలుండు గ్రమ్మట | వచ్చినక్రియ వచ్చె చెక్కు * వర్ష ములకు నీ సచ్చరితు నేడు గంటిమి | చెచ్చెర మున్నెట్టితపము * సేయఁబడెనో.

టీ॥ (వచ్చినబాలుండు) గ్రమ్మట = మరల. వచ్చినక్రియక = బ్రతికివచ్చినవిధమున. చెక్కువర్ష ములకుక = అనేక సంవత్సరములకు విచ్చట. (వచ్చెను) నేడు = ఈదినము. ఈసచ్చరితుక = ఈమందినద వడిగలచిన్నవానిని. గంటిమి = చూచితిమి. చెచ్చెరక = ఖగ్ని ముగా = అక్కఱలేననుట. మున్ను = మునుపు. ఎట్టితపముసేయం

అందుకొనియో = ఆవరించెను. సందేహమువ్రబలి కమ్మకొనెను.

తా॥ రుక్మిణీ తనకొడుక ఏడని చెప్పఁజలఁచుచు, ఏడతన కొడుకనిచెప్పి కాకపోయినపక్షమున సవతులందఱు గుంపుగూడి తన్ను ఎగతాళిచేయుదురేమోయని సందేహించుచు, ఇట్లు అధిక మయిన సందేహము తన మనసును ఆవరింపఁగా విచారించుచు ఉండెనని తాత్పర్యము.

మొదలైనవార్తలు = మొదలుగాఁగల వృత్తాంతములు. ఎఱింగిం దినక = తెలియఁజేయఁగా.

తా॥ ఈవిధముగారుక్మిణీదేవి ఆలోచించుచుండగా అంతర్గత పురపు కావలివారివలన ఈవృత్తాంతమును క్రికృష్ణముగా విని తన తల్లివంద్రులైన దేవకీని వసుదేవుని తెఱుఁచిసీకొని అచ్చటికి వచ్చి తాను సర్వముతెలిసినవాడగు నుండియు ఏమియు తెలియనివాని వలె హాసమందెను, అంతట నారదుండువచ్చి శంఖరాసురుండువిద్యను కొనిపోవుట మొదలుగాఁగలవృత్తాంతములన్ని తెలియఁజేసెననితా.

బడెనో = ఎటువంటి కఠినమైనతపస్సు మనదేత చేయఁబడెనో.

తా॥ పూర్వజన్మమునందు మనము ఏమితపస్సు చేసితిమోగాని యీమందినదవడిగల చిన్నవానిని అనేక సంవత్సరములు గడచిన దిచ్చట నేటికాలమునకు వచ్చినచిద్రమ మరలఁ జూచినట్లు చూచి తిమి అని తాత్పర్యము.

వసుదేవుండు. రతిదేవి.

వర్షణండు.

శ్రీకృష్ణుండు.

(*) వసుదేవాదులరసమగ్రమంతులసంభావనిచ్చట. (*) వసు అని యంతస్సపుర కాంతలును దేవకీ వసుదేవ రామకృష్ణులును యథోచిత క్రమంబున నాదంతులకు దివ్యాంబర భరణ భార్య తుల్యతత్కరించె నంతోపింఛి రుక్మిణీదేవి నందనుం గొఁగిరించుకొని.

టీ॥ (అని) అంతగిత్తరకాంతలును—అంతగిత్తరము సంతుండు శ్రీయును. (దేవతీవనుదేవరాజకృష్ణులును) యశోవిత్త్రమంబునకాంతగననీతిని. అజంపతులకు—అ అలుతుగలకు — రతీమత్సరులకు. విద్యాంబరాధరకాంబకం—విద్యమంబున వత్త్రమంబును అధరములయందు అలంకారములచేత. సత్కరించి—సత్సాసముచేసి. (సంతోషించిరియ్యనీదేవి)నంజనుకాదుకొను(కాగిరించుకొని)

తా॥ ఇట్లు అనుకొనును అంతగిత్తరమునంబలిలించువారునుదేవతీయు వసుదేవుడను కృష్ణుడను బలరామంజను తమకుదగిన స్థితిని ప్రద్యుక్తుని వత్త్రమంబు అధరములు మొదలంబనని యిచ్చి సత్సాసించి సంతోషించిరి యిట్లనీదేవికొడుకునుగాగిరించుకొని ముదలవచ్చుచోవు రీతిని చదివెనని తాత్పర్యము.

౪౧.—కా॥ అన్నా నాచనుచాపి నిన్ను దనుజాం శివంధోనిధికి బైచెనే
యెన్నే వర్షము లయ్యెఁ చాసి సుత నీ శివేరితి జీవించితే
సన్నాహంబున శత్రుఁగల్గితివి యా శివ్యర్యంబు సందెల్లెడిక
నిన్నుంగాంచితి నింతకాలమునకు శివే ధన్యతం జెందిరిక.

టీ॥ అన్నా—పీరినాయనా. (నిన్ను) దనుజాండు—రాక్షసుఁడు. నాచనుచాపి—నా ప్రవృత్తానమునకుఁబోఁగించి. అంధోనిధి—నిముద్రమునందు. బైచెనే = పడచినెనా. సుత = పీరికొడుకా. పాపి = నన్నెడఁచాపి. ఎన్నేవర్షములయ్యెక = ఎన్నేయెంతైనా యెను — అనేక సంవత్సరములాయెను. (పిత) ఏరితిక = ఏరిధముగా. జీవించితి—బ్రతికితిని. ఏసన్నాహంబునకా = ఏపరికరముల కలిపించేత. శత్రుకా—పగవానిని. గల్గితివి—జయించితిని. అశ్వర్యంబు సందెల్లెడిక = (ఇదంతయుఁజలంపఁగా) వింతయగుచున్నది. ఇంత

కాలమునకు = ఇన్నాళ్లకు. నేకా—నేను. నిన్నుంగాంచితికా = నిన్నుఁజూచితిని. ధన్యతకా—భక్త్యాధ్యత్వమును. చెందిరికా—పొందితిని. తా॥ పీరినాయనా! నిన్నా రాక్షసుఁడు నాచనుచాలకు ఎడఁచాపి తీసికొనిపోయి నిముద్రమలోపడవేసెఁగా? పితృసన్నాహంబున పోయిచాలకాలము ఆయెఁగా? పితృఏరిధముగా బ్రతికినావు? ఎట్టిపరికరములచేత నీపగవానిని జంపినావు? ఇదియంతయునిచారించఁగా, చాలవింతయగుచున్నది? ఇన్నాళ్ల ఎడఁచాసీయన్ను నేమనిన్నుఁజూచుటవలన నేను భక్త్యాధ్యరాలబైతిని తాత్పర్యము.

౪౨.—వ॥ అని కొడుకుంబాచి సంతోషించి కోడలిగుణంబులు వైచారంబు చేసి
విశోదించుచుండె నంత ద్వారకానగరంబు ప్రజలు విని హర్షించి రందు.

టీ॥ (అనికొడుకుంబాచిసంతోషించి) కోడలిగుణంబులు—కోడలైవరతీదేవియొక్కమంచిగుణములను. వైచారంబుచేసి—క్లాపించి. విశోదించుచుండె—చేదుకోతో మెలఁగుచుండెను. అంతకా—అంతకరము. ద్వారకానగరంబుప్రజలు—ద్వారకాపట్టణములోనిజనులు. (విని) హర్షించిరి—సంతోషించిరి. అందుకా—అపురవిషమంబునకు.

తా॥ అనియ్యనీదేవికొడుకునుబాచి సంతోషించి కోడలిమంచిగుణములను క్లాపించి చేదుకగా కాలముగడుపుచుండెను, నీక్షుట ఆవృత్తాంతము ద్వారకాపట్టణమునందలి జనులందఱునిచాలసంతోషించిరి ఆపురజనులయందును అని తాత్పర్యము.

౪౩.—క॥ సీరిపెనిమిటి పుత్రమడగని మరుఁగని హరిఁ జూచినట్లు శివ మాతలు దమలోఁ
గరఁగుదురంట పరకాంతలు । మరుఁగని మోహంధకార శివ మగ్నులు గారే.

టీ॥ మాతలు = ఆప్రద్యుక్తునితల్లులు — కృష్ణభార్యలుఅనుట. సీరిపెనిమిటిపుత్రమడగని = శ్రీలక్ష్మీదేవి పెనిమిటియైన నిష్ఠుమూర్తియొక్కకొడుకు. అగుదురుకా = అగునట్టివత్సరుని. కని—చూచి. హరికా—కృష్ణుని. చూచినట్లు = చూచినవిధముగా. తమలోకా—తమలోకాము. గరఁగుదురంట = అనురాగము కలవారు అగుదురంట. పరకాంతలు = అన్యస్త్రీలు. మరుకా = మత్సరుని. (కని) మోహంధకార మగ్నులు = మోహమును దీరకజియందు మునిగిన

వారు. కారే = కారా — అగుటకు సందేహములేకని భావము. తా॥ ఆపురమునందలిస్త్రీలలోపలజన్మపురితణులయినక్రిష్ణుని భార్యలుసయితము తమపెనిమిటియైన క్రిష్ణమూర్తిని జూచినవారివలెనే అతనికొడుకైనప్రద్యుక్తునిచూచి అనురాగముజూచుదురు. ఇదంతరస్త్రీలు అతనికొడుకయ్యును మోహంధకారముచేత కన్నుగానని వారుకాకపోదురా అగుదురు అని తాత్పర్యము.

వ॥ అని చెప్పిత తమం పట్టునియె.

౪౪.—క॥ సత్రాజిత్తు నికాచర । శత్రునకుం గీడుచేసి శివ సద్విషయముతోఁ
బుద్ధి శమంతకమణియను । మైత్రిం గొనితెచ్చియిచ్చె శివ మనుజాధీశా.

టీ॥ మనుజాధీశా—రాజా. సత్రాజిత్తు—సత్రాజిత్తుఅనువాఁడు. నికాచరశత్రునకుకా—రాక్షసులపగకాఁడైనక్రిష్ణునిగీటిమచేసి—చెలుపుచేసి. సద్విషయముతోకా = మంచివిషయముతో. పుత్రికా—తనకొడుకైనను. శమంతకమణియకా = శమంతకము అనునదిని. మైత్రికా—మిత్రత్వముతో. కొనితెచ్చి = తీసికొనివచ్చి. (ఇచ్చెను)

తా॥ పీరాజా! సత్రాజిత్తుఅనువాఁడు క్రిష్ణునిగీటి అపకారముచేసి అతనికారమునకు ప్రతిక్రియగా మిక్కిలివిషయమునకుమిత్రత్వమును కనఁబడునట్లు శమంతకము అను మణిని తనమోఁడునైనసత్రాజిత్తుకు తెచ్చియిచ్చి మనుజులమును చేసికొనియెననితాత్పర్యము. వ॥ అని చెప్పి తిరిగిరావట్టియె.

వి శే షా ర్థ ము.

టీ|| సత్రాజిత్తు-సత్ర = తైశ్వదేవము ప్రతిపదానామికము ఈశానసర్వబలులు తిస్రాష్ట్రకలు మానవర్పత్రాభింజ విశ్వయజ్ఞములు నిత్యోపాసనము మాత్రాంజగణరూపములు అనెడు సప్త పాకయజ్ఞములను, అగ్నిధేయము అగ్నిహోత్రము దర్శపూర్వ మాసేష్ఠులు అగ్నిదేవత బాతుర్వాప్యలు నిరూఢపతుబంధముపాత్రా మనే అనెడు సప్తహవిర్యాగములను, అనఁగా, అత్యగ్నిష్టేపము ఉక్థ్యము మేదశి అహోర్యామము పౌండరీకము మొదలయిన యజ్ఞ కర్మములను, అజిత్తు = గెలువనివాఁడు - అనఁగా, (శ్రోత్రిష్టా హా స్వర్గకామాయజేత గామారభేత) అను శ్రుతులనుపట్టి యజ్ఞకర్మ ములను విడువకదేసి స్వర్గాదిప్రణ్యలోకములనులననుభవించి (తేజం భుజైస్వర్గలోకంవిశాలం క్షీణేపుణ్యే తర్వలోకంవిశంకి) అనుగీతా ప్రమాణముచేత మరల మనుష్యలోకమునందు (పునరపిజనం పున రపిమరణం పునరపిజనం జతరేకయనం) అనుప్రమాణముచేత పుట్టి పుట్టివచ్చివచ్చిసంసారసముద్రమునమునుండుచుండు కర్మనిష్ఠుఁడు వాఁడే సత్రాజిత్తు. ని|| సత్రమాద్యాహతయజ్ఞే సచాచాసేవనేశిన్|| అని అమరము. నిశాచరశత్రునకుఁ-నిశాచర-శ్లో|| మనస్త్యేకం వచస్త్యేకం కర్మణ్యేకం మహాత్మనాం | మనస్త్యస్య వ్యవస్త్యస్య త్సార్వభృష్యద్ధరాత్మనాం|| అను ప్రమాణముచేత మనసన తలంచ నది, శోట పలుకునది, చేయనది, నేలునదిగ నుండువారు నిశా చరులు - రాక్షసులు. (వారికి) శత్రునకుఁ-పగవాఁడైన బ్రహ్మ శత్రయనెడు శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మమునకు. తేక, అపరిసంపదయైన

అసంధావన విపరీతభావన మొదలైన దుష్టగుణులను నశింపఁజేసి బ్రహ్మవాహనును వృధాపరోక్షజ్ఞానమును గలిగించు కృష్ణమూర్తి యనెడుబ్రహ్మశేత్రకు. (బ్రహ్మశేదబ్రహ్మవిష్యవతి) అనిశ్రుతి. కీడు చేసి-ఈమణిత్రయమునందు అసక్తిగలిగి దుష్కృత్యములు చేయ వాఁడవనిమాఁపించి (కిత్తుట) సద్విషయముతోఁ - బహుజన్మకృత సుకృతపరిపాకవిషయముచేత బ్రహ్మవిచారముచేసితత్వజ్ఞానముగలిగి మిక్కిలిఅణఁడువతో. శమంతకమనీయఁ-హార్యోపాసనఅనెడు శేవాంతకాశ్రుతిచారణచేత లభ్యమైన (పురుషవీశేదగంధర్వం, పురుషాన్నపరంబిందిత, విశ్వమీశేదంపురుషః, ఏకోదేవోబహు భా నిమన్యః, హరిరేవజగత్, జగదేవహరిః, విశ్వవిమన్యః, బ్రహ్మ వాహమిదం జగచ్ఛసకలం చిహ్నా శ్రవీస్తారితం) అను అపరోక్షజ్ఞాన మనెడు శమంతకమనీని. పుత్రికా = అయపరోక్షజ్ఞానముచేత తన యందుగ గలిగిన ముక్తియనెడు కొమార్తను. పుత్రికా = ఏకేవేను శేనేవేపు అనునట్టి అశేదబుద్ధితో. (కొనితెచ్చి) ఇచ్చెకా-కృష్ణబ్రహ్మ శేత్రకు నమర్చించెను. శమంతకమనీ-ని||శోవర్తి శేకేతమాశ్చేధూశే శిష్యేతమాశ్చేత|| అని నిఘంటువుగనుక. శం-తన్నుతత్కృష్ణసద్విశిషి అనఁగా, అభోగతి తెచ్చునట్టి అజ్ఞానమును. అంతః = నశింపఁ జేయనది-అనఁగా, బ్రహ్మవిష్య. మనీ-శ్రేష్ఠము-అనఁగా, శ్లో|| అస్యవిద్యాపరిజ్ఞాన మవశ్యంనశ్యరంభావేత్| బ్రహ్మవిద్యాపరిజ్ఞానం బ్రహ్మప్రాప్తికరంపరం | అను ప్రమాణముచేత బ్రహ్మవిష్య అన్ని విద్యలలో శ్రేష్ఠమైనదని భావము.

సత్రాజిత్తు.

సూర్యుఁడు.

—(*) సత్రాజిత్తు తపస్సుచేసి సూర్యునివలన శమంతకమణిగైకొనుట. (*)—

రగ-అ|| శారిమొతప్ప * చేసి సత్రాజిత్తు | కూఁతు మణియ నేల * శోరియిచ్చె నతని కెట్లు గలిగి * నాశమంతకమణి | ఏప్రముఖ్య గాకు * విస్తరింపు.

టీ|| (సత్రాజిత్తు)కొరికా-శ్రీకృష్ణమూర్తి. (మొకవ్యవస్థను) | అశికించి. (నిలయిచ్చెను) అతనికి-సత్రాజిత్తునకు, (అశమంతక మణి)ఎట్లుగలిగెనా-ఏవిధముగాగలిగెను. నిప్రముఖ్య-శ్రీరామ్యుని

శ్రేష్ఠాంతరంగ తాత్పర్యము. (సాకు) విస్తరింపు - వికాసముగా తెలియఁ జెప్పుము.

తా|| ఓమకమహర్షి! సత్రాజిత్తు కృష్ణునికి ఏమి నేరము చేసెను, దిక్కుట అనేరమును మానువ్రతానుటకై మాంతును మణిని ఏలక్రియ పడి యిచ్చెను, అకమంతకమణి అతనికి ఎట్లువారలెను, నాకువికాసముగా తెలియఁజెప్పుమని పరిపీక్షచారాతా తుకుని అడిగెనని తా.

వి శే షా ర్థ ము.

టీ|| కారికా - క్రిష్ణపరబ్రహ్మశేత్రకు. మారునివంశమునఁ జన్మింపఁగాడు కారి గనుక మారకబ్ధమునకు అర్థము ఈస్మంధ

వ|| అనివని తుకయోగివర్యుం డిట్లునియె సత్రాజిత్తునవాఁడు సూర్యునకు ఛత్తుండై చెలిమి సేయ నతనివలన సంతసించి సూర్యుండు కమంతకమణినిచ్చె నామణి కంఠంబున ధరియించి సత్రాజిత్తుండు భాస్కరునిభంగి భాసమానుండై ద్వారకానగరంబునకు వచ్చిన దూరంబున నతనింజూచి జనులు మణిప్రభాపటల తిరోహితవృష్టులై సూర్యుండుని కంకించినచ్చి హరికిట్లునిరి.

టీ|| అనివకా-అనియదంగంగా. (విని) తుకయోగివర్యుండు-తుకమహర్షి శ్రేష్ఠుఁడు. (ఇట్లునియెనుసత్రాజిత్తునవాఁడుసూర్యునకు) ఛత్తుండై - సేవకుడై. చెలిమిసేయకా - స్నేహమాచేయఁగా-సేవచేయఁగాననుట. (సూర్యుండు) అతనివలనకా-అసత్రాజిత్తు నెడల. సంతసించి-సంతోషించి. కమంతక మణికా-కమంతకము అనుమణిని. (ఇచ్చెను అమణిని) కంఠంబున ధరియించి - మెడను వేసికొని. (సత్రాజిత్తుండు) భాస్కరునిభంగికా - సూర్యునివలె. భాసమానుండై - ప్రకాశించు చున్నవాడై. ద్వారకానగరంబు నకుకా - ద్వారకాపట్టణమునకు. వచ్చినకా - రాఁగా. జనులు-పట్టణములోని ప్రజలు. అతనికా - సత్రాజిత్తును. దూరంబునం జూచి - దూరమునందుండఁగాఁజూచి. మణి...వృష్టులై-మణి - ఆరత్నముయొక్క. ప్రభా-కాంతులయొక్క. పటల - సమాహములచేత. తిరోహితకా-స్పృబడిన. వృష్టులై-చూపులు గలవారై. (సూర్యుండుని) కంకించి-సందేహించి. (వచ్చి) హరికికా-క్రిష్ణునిలో. ఇట్లునిరి-ఇట్లుచెప్పిరి.

తా|| అనిపరిపీక్షచారాతాతమగఁగావిశ్వకాండైతుకమహామని యిట్లుపలికెను, సత్రాజిత్తు అనువాఁడు సూర్యునికి ఛత్తుండై కొలువఁగా సూర్యుండు వానియెడల శ్రీతిగలవాడై, కమంతకము అను

కరికా-కా సారాయణ దామోదర | నీరజదళనేత్ర చక్రి నిఖిలేశ గదా

ధారణ గోవింద నమః | సాక్షరము యదుపుత్ర నిత్య శ కల్యాణ హరీ.

టీ|| సారాయణ - మహాబలము స్థానముగా నుండునట్టి వటు పుత్రశాయణ. దామోదర-త్రేణుచున్నవనమాలలోడి కడుపుమీది భుదేశముగలవాఁడా. నీరజదళనేత్ర-తామరతేకులపంటిపెద్దపెద్ద కన్నులుగలవాఁడా. చక్రి-చక్రమునుధరించినవాఁడా. నిఖిలేశ-సర్వేశ్వరుఁడా. గదాధారణ-గదానుధరించినవాఁడా. గోవింద-తేజములచేత తెలియఁబడువాఁడా. యదుపుత్ర - యదువంశము నందుకలించినవాఁడా. నిత్యకల్యాణ-చెడని తేజుగలవాఁడా. హరీ - పాదపరివరకుఁడా. సమస్కారము-నీతిఁబ్రయత్నము.

పూర్వభాగమంతరి ఇరువదియవపక్ష్యపు విశేషార్థమునఁజూచుండు. సత్రాజిత్తు-కర్మనిష్ఠుఁడు. మాంతుకా-ము క్రికాంతను. మణియుకా - అపరోక్షజ్ఞానమును. అకమంతకమణి - సకలవిజ్యులలో శ్రేష్ఠమైన జబ్రహ్మదిబ్బ. విప్రముఖ్య - బ్రహ్మవిద్యురిష్ఠుఁడా - (అర్చనం పరంపరాశుభ్యః పాతీతిలిప్రః తేజాంత్రేయః విప్రముఖ్యః తస్య సంబద్ధి విప్రముఖ్య. తా||తన్నును అన్యునిపాపములనుండిరక్షించు వాఁడు విప్రుఁడు - అనఁగా, బ్రహ్మశేత్ర. వారిలో శ్రేష్ఠుఁడు - అనఁగా, బ్రహ్మవిద్యురిష్ఠుఁడు. నాకుకా - తివ్రమోషేచ్ఛ గలిగి పీకుకమ్మండైన నాకు. పాపేభ్యః-పాపములనుండి.

వి శే షా ర్థ ము.

టీ|| సూర్యునకుఛత్తుండైచెలిమిసేయకా - శ్లో||బహూనాంజన్మ నామంతే జ్ఞానవాకామాంప్రపద్యతే | బాసదేవస్సర్వమిరిసమహత్వా సుదర్శభః | అను గీతాప్రమాణముచేత బహుజన్మకృత సుకృతపరి పాకమువలన అయ్యో నేను కానునాకర్మనిష్ఠుఁడనై చెడితి నేయని దుఃఖపడి సర్గురువులసన్నిభానమునఁజేరిబ్రహ్మనిధారముచేయఁగా. సూర్యుండుకమంతకమణినిచ్చెకా - అబ్రహ్మనిధారణవలన. శ్లో || మయ్యేవసకలంజాతం మయిసర్వంప్రతిష్ఠితం | మయిసర్వం లయం యాతి తద్వృత్తీవ్యయమస్త్యహం | అనుఅపరోక్షజ్ఞానముగలిగెను. అమణికా-అ అపరోక్షజ్ఞానమును. కంఠంబునధరియించి-తనదికుద్ధ వక్రమునధరించి. ద్వారకానగరంబునకు వచ్చినకా - మనుష్య దేహధారులుసంపరించినట్లే సంపరించుచుండఁగా. జనులు-ప్రతి యు క్రిఅనుభవములవేరిఅజ్ఞానులు. వృష్టులై-విశేషములుగలవారై.

వి శే షా ర్థ ము.

టీ|| సారాయణ - విజ్ఞానమీస్థానముగఁ గలవాఁడా-విజ్ఞాన

మనఁ బ్రకాశించువాఁడౌనుట. (సారంబిజ్ఞానం తవయనమాత్రే యోయస్యసః సారాయః) అని వ్యుత్పత్తి. శ్లో॥ సర్వత్రావస్థితో చక్రత్వా ససర్వత్రావభాసతే | బద్ధానీవావభాసతే స్వచ్ఛేదప్రతి బంబవతే | అనిచార్యకృతాత్మచోధప్రకాశిక. తేక, సారములు-జలములు-అవ్యక్తాదితత్వములు - స్థావర జంగమజీవులు-అవిస్థాన ముగఁగలవాఁడా క॥ సారములనఁగాజలముల | తేరయనమునాఁగ నెలపుఁజీరిగవాడుక | సారములయనములగుటను | సారాయణఁ జంద్రుజనులనన్నుఁగిరిటి॥ అనిభారతశాంతిపర్వము. వామోదర-వదుమనది యుత్తమసాధనముచేత శ్రేష్ఠమైన మోక్షగతిని పొందు వాఁడా-శ్రుతి॥ వామీనదాంతాంబుజిల్పిచమనూనస్వతి వామీనబ్రహ్మ చారిణస్సువరగళం వామీనూతానాంబురాధర్మం వామీనర్వప్రతి స్థితం తస్మాద్దమగిపరచుంపదంతి || అని-తేక, శ్లో॥ వామీనలోక సామానితానిసౌఖ్యకరాంతరే | తేనవామోదరోదేవచ్ఛ్రీధరప్రసం సమాశ్రితః || అని వ్యాసవచనము. వామములనఁగా లోకములు గనుక సమసాములలోకములును కడుపునందుఁగలవాఁడా. అ | వదుమనాఁగల యుత్తమధర్మమెవడు | నలవరించి నల్లఁబించుసార్య జనము | దివియుభువియు పాపదుమనతేజరిల్లు | నట్లులగుటవామో దరుఁడంద్రునన్ను || అని భారతశాంతిపర్వము. తేక, బాల్యమున యోదాదేవితే నదుమునకట్టుఁబడిన క్రాడుగలవాఁడా. శ్లో॥ తరోర్వర్త్యభగతంబద్ధం వామ్నాగాఢం తథోదరే | తతశ్చవామోద

రతాం సయయాదామబంధనాత్ అనిబ్రహ్మపురాణము. నీరజవశ నేత్ర-వృద్ధయకమలమందలి అక్షుడకమలయందు బ్యాపింతి ప్రజ్ఞా నమే కన్నులుగాఁగలవాఁడా. చక్రీ-మన ప్రత్యాత్మకమైనశుభరృష నచక్రమునుధరించినవాఁడా. తేక,సంసారచక్రమునుద్రిష్టువాఁడా. నిధితేక-విడుదలయైంద్రియాధి దేవతామయమునై బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర గ్రంధి సంఖ్యలుగల త్రిలోకములను ప్రథమస్వరూప రూపముచేత ప్రకాశించువేయటకు తెంచుటకుత్రుండుటకు దొరయైనవాఁడా. గవాధారణ-బద్ధితత్వాత్మకమైన కామోదరయనుగడను ధరించిన వాఁడా. శ్లో॥ మనప్రత్యాత్మకంచక్రం బద్ధితత్వాత్మికాంగచాం | భారయశ్చలోకరక్షార్థం యుక్తశ్చక్రగదాధరః || అని విష్ణుసహస్ర నామభాష్యము. గోవింద-దేవాంతమహావ్యములచేతఁ దెలియఁ జగినవాఁడా-శ్లో॥ గోభిరేవయతోవీద్యా గోవిందస్సమదాహృతః || అని శ్రీవిష్ణులిలకము. యదుపుత్ర - బ్రహ్మశేత్రలయందుఁ బట్టు వాఁడా-అవరోక్షజ్ఞానముగల బ్రహ్మశేత్రలకుఁగనఁబడువాఁడా. నిత్యకల్యాణ - నిత్యమంగళమయిన మోక్షస్వరూపుఁడా. హరి-యోగభాగములను భుజించువాఁడా-అ | పరమ వరద లోకభావ నేక్వర వృక్షి | తేక సామకములసేనచిత్త | యనియుమతీయనిట్లు లను యోగములభాగ | మాహరింతుఁగాన హరియనంద్రు || అని భారతశాంతి. అక్షుడకపద్మవివరణమునటిక సీతారామాంబుసేయసం వాడ ప్రథమాశ్వాసమున (౧౭౧) టవ పద్యమునఁ జాడుచు.

కలా.-మః దివిజాధీశ్వరు లిచ్చగింతురుగదా || దేవేశ నింజాడ యా
 వద వంశంబున గూఢమూర్తివి జగత్ ప్రాణుండనై యుండఁగా
 భవదీయాకృతిఁ జూడ నేడె రుచి || ప్రచ్ఛన్న దిగ్భాగుండై
 రవియో నీరజగర్భుండో యొకఁడు బే || రస్యచ్చ మార్గంబునక.

టీ॥ దేవేశ - దేవతలకునిశ్వరుఁడైన యోసాస్యట. నిక-నిన్ను. చూడక-చూచుటకు. దివిజాధీశ్వరులు-దేవతాశ్రేణులు. ఇచ్చగింతురుగదా-కోరుదురుగదా. యాదవవంశంబునక-యాదవ కులమునందు. గూఢమూర్తివి - వాఁడఁబడినస్వరూపముగలవాఁడతవును. జగత్ప్రాణుండనై - లోకమునకు ప్రాణమువంటివాఁడతవునై. (జింతఁగా)భవదీయాకృతిక-నీయాకారమును. చూడక-చూచుటకు. (నేడు) అదె-అదిగో. రుచిప్రచ్ఛన్నదిగ్భాగుండై-తనఁబలుండుచేత కన్నుఁబడినదిచ్చిదేశములుగలవాఁడై. రవియో-సూర్యుండో. నీరజగర్భుండో-బ్రహ్మయో. (ఒకఁడు)మార్గంబునక-అచారిగుంత. చేరక-వచ్చుక-చగ్గలవచ్చెను.

కా॥ దేవతలకుప్రభునైయోక్రిశ్ణమూర్తి | దేవతాధిపతునై నయింద్రుఁడుమొకలగు వారునిన్నుఁజూతవచ్చుటసహజముకాఁబట్టి యిప్పుడు యాదవవంశమునందుస్వస్వరూపమునువాఁచి మనుష్యా కృతితోనవతరించిలోకమునకు ప్రాణమువంటివాఁడనై యుండఁగా నిన్నుఁజూచుటనై నేడు సూర్యుండో బ్రహ్మయో యొకదేవత తన

నిలఁగులు దిక్కులను అవరించు కొనుమండఁగా అదిగో అచారి గుండ చగ్గల వచ్చుచున్నాఁడు అని తాత్పర్యము.

వి శేషార్థము.

టీ॥ దేవేశ-బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర మహేశ్వర సహితపులకుప్రభు నైసకృష్ణు. దివిజాధీశ్వరులు - బ్రహ్మశేత్రలు - విడుదలిహాస్యస్థు కాంతిగతికు, అనిభాతువుగనుకమహాప్రకాశముగల వృత్తుండరిక మునఁబట్టిన బ్రహ్మవాహమను దృఢావరోక్షజ్ఞానమునకుప్రభువులు అనఁగా, అట్టిజ్ఞానముగలవారు. యాదవవంశంబునక-స్వరూప సాక్షాత్కారజ్ఞానముచేత బ్రహ్మత్వమును, ఆ జ్ఞానము తేకపోవుట చేత తేవత్వమునువహించునట్టి మనుష్యులయందు. గూఢమూర్తివి-కనఁబడకయన్న సచ్చిదానందరూప పరబ్రహ్మపు. (ఏకసర్వమ భూతేషు గూఢాత్మానప్రకాశతఁబడిత్రుతి) జగత్ప్రాణుండనై - నిద్రయనదు ప్రళయమున లయించిన స్థూలకేరీరమనెడు జగత్తును నేననెడు క్షుత్తిచేత బ్రతికించి రహించువాఁడతవు.

క॥ అనియిట్లు పరిశీలన మూఢజనులం తాచి గోవిందుండు నని మఱిసమేతుండైన సత్రాకిత్తుండు గాని సూర్యుండుగాఁడని పలికె నంత సత్రాకిత్తుండు శ్రీయంతలై మంగళాచార సలచారి తలై న తనగృహంబునకుంబని మహీసురులచేత నివాదేవతామందిర్లంబున నమ్మిటి శ్రేష్ఠులంబు ప్రదేశంబు సేయించె నది శ్రుతిదీనంబు నెనిదిది చారువుల ముకర్తంబు తాననిగొనుటయు.

టీ|| (అనియట్లుపలికిన) మాధవసులక్—తెలివిమాలినదనుమ్యులను. (మాచి) గోవిందుడ—కృష్ణుడు. సగి—సర్వి. మనీసమేతుం దైనసత్రాజిత్తుండుగాని — శమంతకమనీతోడవచ్చు సత్రాజిత్తుండుగాని. (సూర్యుండుగాడు) అనిపలికె—అనిచెప్పెను. అంతః—అంతట. (సత్రాజిత్తుండు) క్రియకుంచె—కరిమిలోఁగూడుకొన్నదై. మంగళాచారసంచారితంచైన — శుభకార్యములు నడవఁబడునది యైన. తనగృహంబునకుఁ—తనయంటికి. చని—పోయి. మహిమరులచేతఁ—బ్రాహ్మణులచేత. నిజదేవతా మందిరంబునఁ—తన దేవునియంటిలో. అత్తునిశ్రేష్ఠంబు—అశ్రేష్ఠమయిన మనిని. ప్రసే శంబుసేయించెఁ—ప్రసేశపెట్టెను. అది—అరత్నము. ప్రతిదినంబును = దినదినమును. (ఎనిమిదిచారువుల) సువర్ణంబులు—బంగారును. ఓసగుచుండుఁ—ఇచ్చుచుండును.

కా|| ఇట్లుపలికిన తెలివిమాలిన పురజనులనుజూచినన్ని అవచ్చువాఁడు శమంతకమనీతో వచ్చు సత్రాజిత్తుండుగాని సూర్యుండుగాఁడు అనిచెప్పెను. అంతట సత్రాజిత్తుండుసకలసంపదలు గలిగి శుభకార్యములు చేయఁబడుచున్న తనయంటికిపోయి బ్రాహ్మణులగుండ ఆమనిని తనదేవునియంటిలో పెట్టించెను అరత్నము ప్రతి

రక. —క. ఏరాజేలెడు వసుమతి | నారత్నము పూజ్యమాన శివుడు నక్కడ రోగారిష్ట సర్ప మాయక | మారీ దుర్భిక్ష భయము శివుడు నరేంద్రా.

టీ|| సరేంద్రా—రాజు. అరత్నము—అశమంతకమనీ. ఏరాజేలెడు వసుమతిక = ఏరాజు పాలించునట్టి భూమియందు. పూజ్యమానమగుఁ—పూజింపఁబడుచుండునో. అక్కడక—అభూమియందు. రోగ భయము — రోగ = వ్యాధులు. అరిష్ట = పీడలు. సర్ప = పాములు. మాయక = వంచకులు. మారి—క్షుద్రశక్తులు. దుర్భిక్ష = కఠవు. భయము—పీనివలనిభీతి. మానుక—వొలంగును.

కా|| ఓరాజా! ఈశమంతమనీ యేరాజుదేశములో పూజింపఁబడుచుండునో అదేశములో వ్యాధులు నానావిధపీడలు పాములు వంచకులు క్షుద్రశక్తులు కఠవు మొదలగువానివలని భయము లేక పోవునని తాత్పర్యము.

వి శే షా ర్థ ము.

టీ|| ఏరాజేలెడువసుమతిక—రాజ్యస్థితి అనిభావ్యుగనుకసకం

—(*) సత్రాజిత్తుతమ్ముండైన ప్రసేనుండు వేటాడఁబోయి సింహముచే నడవిలోఁ జచ్చుట. (*)—

(౬)

ప్రసేనుండు.

క. అప్పుడేయాదవ విభునకు | నిమ్మని హరియదుగ వాతక శివీక ధనేచ్చక | బొమ్మని పరికెనుజక్రిని | నిమ్మటి యాకున్నమీద శివీక నేమాననుచుక.

టీ|| హరి—కృష్ణుడు. అమ్మనిక—అరత్నమును. యాదవవిభునకుఁ—యాదవులకురాజైన దిగ్విజయని. (ఇమ్మనియదుగ) అతఁడు—అసత్రాజిత్తుండు. ధనేచ్చక—ద్రాక్షానాన

దినమును ఎనిమిదిచారువుల బంగారును ఇచ్చుచుండును అని కా.

వి శే షా ర్థ ము.

టీ|| క్రియకుంచె—అమానిత్యాది ఫలమగునుసంపదలోఁగూడినదై. మంగళాచార సంచారితంచైన — తనకు సంతోషమును గలిగించుచున్న సకలేంద్రియప్రవర్తనలుగఁ దై. — అనఁగా, సకలేంద్రియప్రవర్తనములును చిన్నయములుగానే యుండెననుట. మహిమరులచేతఁ—బ్రహ్మశ్రేష్ఠులచేత. తనగృహంబునక—శరీరమనెడు గృహమునందలి. నిజదేవతామందిరంబునక—తన మృదయకమలమందు. అత్తునిశ్రేష్ఠంబుప్రసేశంబుసేయించెఁ—బ్రహ్మవాహమనెడి అపరోక్షజ్ఞానమునుండఁ జేసెను—బ్రహ్మశ్రేష్ఠుల సహృదయత (బ్రహ్మవాహమివలనగచ్చసకలం చిన్మాత్రస్థితితమను) విజ్ఞానమును తనయందు స్థిరపఱచుకొనెననుట. ప్రతిదినంబు = ఎల్లప్పుడును. ఎనిమిదిచారువుల సువర్ణంబులొసంగుచుండుక = అష్టప్రక్కమిదిను బ్రహ్మమయమేయను విజ్ఞానమును గలిగించుచుండును. సువర్ణము = పరబ్రహ్మము.

జన్మములలో శ్రేష్ఠమైన మనుష్యజన్మమే త్రిన యెవనివృద్ధయశమలమందు. అరత్నముపూజ్యమానమగుఁ—బ్రహ్మవాహమనెడి అయి. రోక్షజ్ఞానము చెడకుండ స్థిరపడియుండునో. అక్కడక—అచ్చుదయమందు. రోగారిష్ట సర్ప మాయక మారీ దుర్భిక్ష భయము = రాగములు మొదలైనవానివలనిసర్వభయములును. మానుక—వదలును. సకలదుఃఖములును వానిని అంటువనుట—లే|| ప్రజ్వలించువకావ్యత పర్యంతంబు | నాశ్రయించునై మృగవిహంగాదికములు | బ్రహ్మదుయంతై ప్రకాశించుబ్రహ్మనిదుని | నంటునై పుణ్య పాపంబు లాంజనేయ|| అ || బహుశసంకటములు ప్రాప్తంబులైనచోఁ | దల్లిడింపఁ దాత్తతత్పరిడండు | వాయుశీతవక్ష్మి వర్షాతపంబుల | కింకులైనగది చలించనట్లు|| అని సీతారామాంజనేయసంవాదము.

చేత, ఇత్తుని = ఈరత్నము. ఈరత్నం = ఇయ్యనిపక్షమున. మీదక = పిత్తుట. ఏజాను = ఏమిచెప్పుటగును. అనుచక = అని. ఈ = రత్నమును ఇయ్యక. చక్రిక = కృష్ణుని. పొత్తునిపలికక = ఇయ్యను పొత్తుని చెప్పెను.

తా|| కృష్ణుడు ఆరత్నమును దిగ్రసేసునికి ఇత్తుని అడుగంగా ఇతనికి ఇయ్యకపోయిన రాంగలచెఱుపును రానిమ్మని కృష్ణునిని నీకు నేను రత్నమును ఇయ్యను పొత్తునను అని తాత్పర్యము.

౫౧. — గ|| అడరెడువేడ్క-గంధమున తి నమ్మజేదాల్చి ప్రసేను దొక్కనా
దడవికి ఘోరవస్య మృగ తి యారతి నేగిన వానిజంపి పై
బడి మణిగొంచు నొక్కవారి తి పాఱగ దాని వధించి దాసి యే
ర్పడంగను జాంబవంతుడు ప్ర తి భాత్తరిగంతము నాశమంతముకా.

టీ|| ఒక్కనాడు = ఒకదినము. అడరెడువేడ్క = అతిశయించుచున్న కుతూహలముతో. అత్తునిక = ఆరత్నమును. (ప్రసేనుడు) గంధమునక = మేడను. తాల్చి = ఛరించి. ఘోరవస్యమృగ యారతిక = భయంకరములైన అడవిమృగముల వేటయందాసత్తచేత అడవికిక = ఆరణ్యమునకు. ఏగినక = పోగా. ఒక్కవారి = ఒక సింహము. పైబడి = మీదబడి. వానిక = అప్రసేనుని. (చంపి) మణిక = రత్నమును. కొంచు = తీసుకొని. పాఱగక = పటిగత్తగా. (జాంబవంతుడు) దానిక = అసింహమును. దాసి = సమీపించి. వధించి = చంపి. ఏర్పడంగక = తెలియబడునట్లుగా. ప్రభాత్తరిగంతముక = ప్రభా = కాంతులచేత. ఆత్త = పొందబడిన. దిగంతముక = విక్రులయొక్క కొనలుగల. అశమంతముక = అశమంతక మణిని. (కని) అని మీదికివ్వయము.

తా|| ఒకనాడు సత్రాజిత్తు తమ్ముడైన ప్రసేనుడనువాడు మిప్పిది కుతూహలముతో ఆమణిని మేడను ఛరించుకొని భయం

కరములయిన అడవి మృగములవేటాడ ఇచ్చచేత అడవికిపోగా ఒక సింహమువానినిజంపి ఆరత్నమును ఎత్తుకొనిపలుకెత్తెను అసింహమును జాంబవంతుడు చూచి కదియబోయి చంపి దిక్కుల కొనల వలకు వ్యాపించుచున్న కాంతులు కలిగిన శమంతకమణిని చూచి అని తాత్పర్యము.

వి శే షా ర్థ ము.

టీ|| ప్రసేనుడు = రాగద్వేషాది దుర్వృత్తులనెడు సేనలుగల అహంకారుడు. ఘోరవస్యమృగయారతిక = తోలుత సుఖకరములైన సుక భయంకరములుగా తోచునట్టి విషయానుభవములయందు ఆసక్తిగలిగి. అడవికివేగినక = సంసారరాజ్యమునక బ్రవేశించగానే. వారి = మృత్యువ నెడిసింహము. జాంబవంతుడు = బ్రహ్మశత్రు = జంబూసంబంధమైనదిజాంబవము. అనగా, సువర్ణము = పరబ్రహ్మమనుట. అది తనయందుగలవాడను జాంబవంతుడు. దాని దాసివధించి = అమృత్యువునుగల్గి.

౫౨. — క|| కనిజాంబవంతుడానుజేరి గొనిపోయినమీపత్తెల తి నుహంబోచ్చి ముదం
బునక దనకూరిమి సుతకును | ఘనశ్రీ కందుకంబు తి గాం జేసె నృపా.

టీ|| నృపా = రాజు. కని = చూచి. (జాంబవంతుడు) ఆమణిక = ఆరత్నమును. కొనిపోయి = తీసికొనిపోయి. సమీపత్తెలగుహక = అచటకి దాల్చుననున్న పర్యవలమందు. చొచ్చి = ప్రవేశించి. ముదంబునక = సంతోషముతో. తనకూరిమిసుతకుక = తనక్రియపుత్రికకు. ఘనశ్రీకందుకంబుగాక = ఘనమైన అడుకొనుచెడుగా. (చేసెను) తా|| ఓరాజా! అట్లు జాంబవంతుడు ఆరత్నమునుబాచి తీసి కొనిపోయి అచ్చటికి సమీపమునందున్న కొండగుహలో ప్రవేశించి

అందున్న తనమద్దలకాంతునకు అడుకొనుటగా చేసియంచెననితా

వి శే షా ర్థ ము.

టీ|| సమీపత్తెలగుహకొచ్చి = అజ్ఞానులకుచూరమందును, జ్ఞానులకు దగ్గరనున్న అంతరహృదయమనెడు గుహలోఁబ్రవేశించి. క్రు|| యోచేదగుని-తంగుహాయాం పరశ్రేయోమక || అని యుచునదత్తు. సుతకుక = తనయందుఁబుట్టిన ముక్తియనెడు కొమార్తకు.

౫౩. — గ|| అంత సత్రాజిత్తుండు తన సహూదరుండయిన ప్రసేనునిగానక దుఃఖించుచు.

టీ|| అంతక = అంతట. (సత్రాజిత్తుండు) తనసహూదరుండం = తనతోఁజుఁబుట్టినవాడను. అయినప్రసేనునిక = అయినట్టి ప్రసే

నుని. కానక = చూడనేరక. దుఃఖించుచుక = దుఃఖపడుచు. తా|| పిత్తుట సత్రాజిత్తుండు ప్రసేనునిగానక దుఃఖించుచును అనితా.

౫౪. — మ|| మది కంఠంబునక దాల్చి నేడదవిలో తి మాతాడు వర్తింపగా
మణితై పట్టి వధించినాడు హరికిక తి మర్యాద లేదంచు మా
మణముం తేయంగ జానిదూక్షణముం గం తి స భ్యంసి యాలించి యే
త్రణముక నాయెడ లేదు నింద గలిగక తి జారించు పేరితియె.

టీ|| మాతాడు = మాతమ్మండు. మణి = రత్నమును. కంఠంబునక = మేడను. తాల్చి = ఛరించి. (నేడు అడవిలో) వర్తింపగా =

మరిగనుచుండగా. మణితై = రత్నముతోఁజుట. పట్టకధించినవాడను = పట్టుకొనిచంపిగాడు. హరికిక = కృష్ణుని. మర్యాదలేదు = ప్రతిమను

తేడు, అంచుకా—అని. మామనముచేయంగకా—మాపింపంగా. వానిమామనముకా—వానిమాపించును. వాడుమామనమును. కంస భ్వంసీ—కంసనిచంపినవాడైన. (కృష్ణుడు) అరించి—విని. ఏద్ర జముకా—ఏదోపమును. నాయెకలెడు—నాయందుతేడు. నింప గలిగెకా—అపమానుగలిగెను. వారింపుట—తనింపను తొలగించు కొనుట. ఏరితియో—ఏవిధమో.

కా॥ మాతమ్మడు శమంతకమణిని మెడను ధరించి అడవిలో మెలంగుచుండగా శ్రీకృష్ణుడు వానిని జంపి రత్నమును బహు రించెను ఇతడు ఎంతఅక్రమముందో చూడుచులని సత్రాగస్త్రుడు అల్లరిచేయగా కృష్ణుడు విని నేను ఏపాపమును ఎఱుంగను బట్టుటకగా తేని అపమాను నాయందు సత్రాతత్తు మోపినాడుచునంద యెట్లు తప్పించుకోవచ్చునని ఆలోచించెనకా. ప॥అనువర్తింబి.

—(*) శ్రీకృష్ణుడు లోకాపవాద నివృత్తికొఱకు శమంతకమణి చెచ్చట. (*)—

౫౫.—మ॥ తనవారెల్లక బ్రసేను జాడఁ చెలుపం * దర్శించుదుకా వచ్చి త ద్వనవిధిం గన నేలఁ గూలిన మహా * శ్వంబుం బ్రసేనుం బ్రసే నుని హింసించిన సేహముకా మృగపతికా * వొచ్చించి ఖండించి యే గిన భల్లూకము చొచ్చియున్న గుహయుం * గృష్ణుండు రోచిష్టుడై.

టి॥ కృష్ణుడు—శ్రీకృష్ణుడు. రోచిష్టుడై—ప్రకాశించుస్వభావముగలవాడై—నింపను పోంగొట్టుకోఁ దలంచినవాడై. తన వారెల్లక—తనకుఁజావలసినవారందఱు. బ్రసేనుజాడకా—ప్రసేనుండు పోయినమార్గమును. తెలుపకా—తెలియఁజేయంగా. తర్కించుచుకా—విచారించుచు. (వచ్చి) తద్వనవిధికా—అయదవిశ్రోవయందు. నేలఁగూలినమహాశ్వంబుకా—నేలఁబడియున్న పెద్దగుఱ్ఱమును. (ప్రసేనుని) ప్రసేనునిహింసించినసేహముకా—అప్రసేనునిఁ జంపినసేహమును. మృగపతికా—అసేహమును. వొచ్చించి—చాధించి. ఖండించి—చంపి. ఏగినభల్లూకముచొచ్చియున్న గుహయుకా—పోయినట్టియొలుంగుగొడ్డంబోయి ప్రవేశించినగుహను. కనకా—చూచెను.

కా॥ అంతట శ్రీకృష్ణమూర్తి అనిందను పోంగొట్టుకోఁదలంచిన

ప॥ కని తనవెంట నంటివచ్చిన ప్రజనెల్ల గుహముఖంబున విడిచి సాహసంబున మహానుభావుండైన హరి నిరం తర వీరంధ్ర నినిదాంధకార బంధురందై వికాలందైన గుహంతరాళంబు సొచ్చి చని యెక్కడ నొక్క చారికకెదుర దర్శనీయ కేళికందుకంబుగా వ్రేలంగట్టిన యమ్ముటి శ్రేష్ఠంబుం గని హరింప నిశ్చయించి.

టి॥ కని—చూచి. తనవెంటనంటివచ్చినప్రజనెల్లకా—తన్ను తెలుపించివచ్చినవలనందఱును. గుహముఖంబునకా—గుహవాటిను. (విడిచి) సాహసంబునకా—తెనువతో. మహానుభావుండైనహరి—

వాడై తనకు జావలసినవారైన జనులవలన ప్రసేనుండు పోయిన జాడ తెలిసికొని పోయి అయదవిలో వచ్చిపడియున్న ప్రసేనుని వారి గుఱ్ఱమును జూచి తెంటునే అప్రసేనునిఁ జంపిన సేహమును సేహమునుజంపినయొలుంగుగొడ్డం ప్రవేశించినగుహనుజూచెనకా.

వి శేషార్థము.

టి॥ తనవారెల్లకా—బ్రహ్మశత్రులందఱును. బ్రసేనుజాడకా—దైతవృత్తిగల అహంకారునినడువడినంతయును. మహాశ్వంబుకా—రాగ ద్వేష కామ క్రోధములనెడు నాలుగు కాళ్ళగల మనస్సునెడు గుఱ్ఱమును. ప్రసేనుకా—మనస నెడు గుఱ్ఱమునెక్కి విషయాభిలాష గలిగి సంసారారణ్యములోఁ బ్రవేశించి మృత్యువనెడు సేహము చేతకలసిపంపబడి ఆశ్రోగతిపాడైన అహంకారుని.

గొప్పమహిమగలవాడైన శ్రీకృష్ణుడు. నిరంత..తై..భరంతక.. ఎకమతేక..వీరంధ్ర..దట్టముగా..నిలిక..నిండుకొన్న.. అంధకారం.. వికటితేత, బంధురందై..ఏటవాడై. వికాలందైన..చిరిగిందైన.

గుహంతరాళంబు—గుహలోపరిభాగమును. చోచ్చి = ప్రవేశించి.
చనిపోయి. అక్కడకా—అగుహలోపం. ఒక్కచారికేమరకా—
ఒక అండువిత్తయెదుట. దర్శనయశేషకంబుగాకా—మాదక
దగిన విశాదపుటలిగా. క్రిలంగట్టిన—వ్రేలాడంగట్టిన. అత్తచి
శ్రేష్ఠంబా—శ్రేష్ఠమైనఅనునని. (౪౧) వారింపకా—నీసికొనుటకు.
నిశ్చయించి—నిశ్చయముచేసికొన్నవాడై.

౫౬.—క॥ పెల్లనఁ బదము లిడుదు యదు | వల్లభుఁ బాచాలకడకు ॥ వచ్చిన గుండెన్
బల్లనఁగఁజూచి కంపము | మొల్లంబుగ దాని దాది ॥ మొలవెట్టె నృపా.

టీ॥ నృపా—రాజు. యదువల్లభుఁడు—కృష్ణుఁడు. పెల్లనకా—
లిన్నగా. పడమలు—అడుగులు. ఇదుమకా—పెట్టుచు. అచాల
కడకా—అవిద్యదగ్గఱను, వచ్చినకా—రాచిగా. దానిదాది—అవిద్యకు
పాలిచ్చునట్టి అండుది. గుండెలు—వృక్షయము. బల్లనఁగకా—భేది
ల్లనగా. (మాది) కంపము—వణకకు. మొల్లంబుగకా—అధికము
కాచిగా. మొలవెట్టెకా—మొట్టోయని అనుచును.

కా॥ టీకాకా' శ్రీకృష్ణమూర్తి చప్పుడుగాకుండ అడుగు పెల్ల
పెల్లగా ఎత్తి పెట్టుచు అవిద్య దాత్రునకు రాచిగా దానిదాది—మాది
గుండెలు అమరంగా చేపాము గడగడ వణకకగా మొట్టోయని
అనుచునని కావ్యరసము.

కా॥ మాది మహానుభావుఁడైన శ్రీకృష్ణుఁడు తనకుండు వచ్చిన
పారిపెల్లను అగుహవాటికి నెరికి మిక్కిలి తెగువతో వట్టుమయిన
దీక్షాతీత అంతట కన్నులబడియుండెడిదియు ఎటువారుగా నుండె
నదియున్న అగుహలో కాను ప్రవేశించి పోయి అలోపల ఒక
అండువిత్తయెదుట విశాదముగా చెండు వ్రేలంగట్టినట్లు కట్టుబడి
యున్న కమంతకమణినిజూచి దానినినీకోపతనని నిశ్చయించుకొన్న
వాడై అని కావ్యరసము.

వి శే షా ర్థ ము.

టీ॥ యదువల్లభుఁడు = బ్రహ్మవిద్యరిష్ఠుఁడు. పెల్లనపదము
లిడుదుకా = చుట్టచు విచారణ తనమానసి సత్త్వార్థి సంసక్తి
సామిక పదార్థభావన అనెడుభూమికలను స్రవముగి పొందుచు.
అచాలకడకా—మహాబద్ధివిజ్ఞానాంకారములనెదుగులుగుకాళ్ళను
నిర్వలాంతరకరణమనెడు మెలకయును, సత్త్వగుణ రజోగుణతమో
గుణ సమావేశలనెడు నాలుగుగొలుసులును, బ్రహ్మమనెడి ఆధార
దారుత్వమగల తోట్టుమంచమునందు నున్న తురీయస్థితి గల ముక్తి
యనెడుకన్యవద్దకు. దానిదాదిమొలవెట్టెకా—అముక్తికాంతనకంబు
కుండ రక్షించునట్టి అపరోక్షజ్ఞానము వృత్తిజ్ఞానరూపముగి పలు
పరికించెను. రణము—బ్రహ్మచారము.

—(*) జాంబవంతుఁడు కృష్ణునితో పోరుట. (*)—

క॥ అంబ నాధ్వని విని బలవంతుడైన జాంబవంతుఁడు
వచ్చి తనసాన్నిధ్యుని యెఱుంగక ప్రాకృత పురుషుండని
తలంచి కృష్ణునితో రణంబుచేసె నందు.

టీ॥ అంతకా—అప్పుడు. అధ్వనికా—అమొలవచ్చుడు. (నిని)
బలవంతుడైన—మిక్కిలిబలముగలవాడైన(జాంబవంతుఁడువచ్చి)
తనసాన్నిధ్యుని—తనయేలినవాడని. ఎఱుంగక—తెలియక. ప్రాకృత
పురుషుండను—సామాన్యమనుష్యుఁడు. అనితలంచి—అనియెంచి.
అందుకా—అగుహయందు. కృష్ణునితోకా—శ్రీకృష్ణమూర్తితో.
రణంబుచేసెకా—యుద్ధముచేసెను.

కా॥ అప్పుడు ఆదాది మొలగు విని మిగుల బలవంతుడైన
జాంబవంతుఁడు వచ్చి—మాది అతఁడు తన యేలినవాడనితెలియక
సామాన్యమనుష్యుఁడు అను తలంపుచేత అగుహలోనే శ్రీకృష్ణు
నితో యుద్ధము చేసెనని కావ్యరసము.

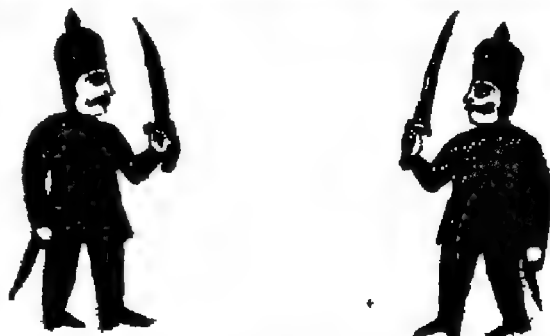
క॥ పరిరమనకుం బోరెడు రే

గలక్రియ క స్త్రీములఁ దరులఁ ॥ గరముల విజయే .

చ్చల నిరుపదియెనిమిది దిన

మొలు నోరిరి నగచరేంద్ర ॥ ముఖ్యుఁడు హరించుకా.

టీ॥ పరిరమనకుంకా—మాంసముతోను, పోరెడురేగలక్రియకా—
పోరాడునట్టితేగలదే. నగచరేంద్రముఖ్యుఁడుకా—జాంబవంతుఁ
డును, హరించుకా—కృష్ణుఁడును. శక్త్యుంకా—కత్తులచేతను.

తరులకా—కృష్ణునిచేతను. గరములకా—చేతులచేతను. విజయే
చ్చలకా—విజయవశమునోరికలచేత. (ఇరుపదియెనిమిదిదినములు)
పోరిరి—యుద్ధముచేసెనని.

తా|| ఆకాంబవంతుడు కృష్ణుడును మాంసమునకై పోట్లాడడు దేగలవలెనే శమంతకమణితై కత్తులు వృక్షములు చేతులును సాధనములుగా ఇరువది యెనిమిది తినములు పోరాడిరి అని చా.

వి శే షా ర్థ ము.

టీ|| సగచారంద్రముఖ్యుడు - బ్రహ్మవిద్యరహితులలో శ్రేష్ఠులైన కాంబవంతుడు. గిమల్లతో అను భాతువునుపట్టి. గంజిన మరణాదులను పొందునది. స-తేనిది అని ఆర్థముగనుక సగ అనగా

జననమరణములు లేనిది - చర బ్రహ్మము. (దానియందు) చరమిరుగు వారిలో - ఆనంగా, బ్రహ్మగ్రహగలవారిలో. ఇంద్రముఖ్యుడు - మిగుల శ్రేష్ఠుడు. హరియుకా - శ్రీ|| మయ్యెవ్వరికాతం మయి సర్వప్రతిష్ఠితం | మయిసర్వం లయంయాలె తప్పిస్తానయి మన్మథుని|| అను ప్రమామనుపట్టి సర్వమును తనయంబులయిం చేసికొనియందు కృష్ణబ్రహ్మమును - బ్రహ్మ పేతైరుభయనుకే వారి మహావాక్యముల నెదు సాధనములచేత అట్లయి పోయినా మ బ్రహ్మవిచారముచేసిరి. విజుంగక - పూర్వ. ౩ ములుకాగా.

౬౦. - కృ అదిదములు దరులు విడిగిన | బెడిదములుగు మగతనములం తి విలుతివక వడిద
విడుగుల వడువునం బడియెడి | పిడికిటి పొడువులను గలనం తి బెరసి రిరువురుక.

టీ|| ఇరువురుక - ఆంబులును. అదిదములు - కత్తులును. తిరులు - వృక్షములును. (విడిగిన) బెడిదములను - కత్తినుమలైన. మగ తినముల - కూరత్యములచేతను. విలుతివక - వెనుదీయక. వడిద - పగిలయి. విడుగులవడువునక - విడుగులవలె. పడియెడి - పడు నట్టి. పిడికిటిపొడువులక - పిడికిళ్లచాడుచుచేత. కలనక -

యద్దమనంబు పరసిరి - తలపడిరి - మగయద్దముచేసెనగుట.
తా|| కృష్ణ కాంబవంతు లిద్దఱును కత్తులు వృక్షములు కడిగి తివయొగించకపోయినను తక్కువగాని ఎర్రామములచేత ఒకరి నొకరు పొడుచుకొను పొడువులు పిడుగులు పడునట్లు లోను నుండంగా పోరాడిరి కాత్పర్వము

౬౧. - శా|| స్పష్టాహంకృతు లల్లసిల్ల హరియక తి భల్లక లోకేశుండుక
ముష్టామష్టి నహ్నికంబు జయ స తి మ్మోహంబులం బోరుచో
బష్టించాసి ముకుందముష్టి హతులక తి బూర్లశ్రమోపేతుడై నమమి సంఖ్య .. 12211
పిష్టాంసోరు శరీరుడై యతఁడు చా తి భీతాత్ముడై యిట్లనెక. 16222

టీ|| హరియక - కృష్ణుడును. భల్లకలోకేశుండుక - ఎలుక గుండైన కాంబవంతుడును. స్పష్టాహంకృతులు - చక్కగాఁ దెలియుచునట్టి ఆహారములు ఉల్లసిల్లక - ప్రకాశపంగా. ముష్టామష్టి - పిడికిటిపోట్లాటలచేత. అహ్నికంబు - ఆహారాగ్రులు - పగిల్లరాగ్రులును. జయసమ్మోహంబులక - జయముపొంద వలెను ఇచ్చుచేత. పోరుచోక - పోరాడునపుడు. ముకుంద ముష్టిహతులక - కృష్ణుని పిడికిటిపోట్లచేతి. పుష్టించాసి - బలము తొలగి. పూర్లశ్రమోపేతుడై - నిండుబడలికతోఁ గూడుకొన్న వాడై. పిష్టాంసోరుశరీరుడై - పిష్ట - పిండిగాఁ జేయఁబడిన. అంస -

మాంపులును ఉరు - పెద్దవయిన. శరీరుడై - దేహముగలవాడై.
అతఁడు - కాంబవంతుడు. కాక - కాన. భీతాత్ముడై - భయము పొందిన మనసుగలవాడై. ఇట్లనెక - ఇట్లు పలికెను.
తా|| కృష్ణ కాంబవంతు లిద్దఱును ఒకరి నొకరు పిడికిళ్లతోఁ పొడుచుటలచేత ఆహారములు అతిశయించగా రేయింబగిల్లి ఎతెగక పోరాడునపుడు కాంబవంతుండు కృష్ణునిపిడికృష్ణుని దేహబలముతగ్గగా మిక్కిలిబడలికనొందినవాడును పిండిపిండిగా నయింబగిట్టబడిన మాంపులును తక్కినశరీరమును గలవాడగునై భయపడి కృష్ణునికాచి యిట్లు మంజరించెనని కాత్పర్వము.

— (త) కాంబవంతుండు శ్రీకృష్ణమూర్తిని పొగడి పుత్రికను మణిని సమర్పించుట. (త) —

చ|| దేవా నిన్ను పురాణపురుషు సభీశ్వరుండైన విష్ణుం
బ్రభవిష్ణుంగా నెఱుంగుదు, సర్వభూతంబులకుం
ప్రాణ ప్రతాప ధైర్య బలంబులునీవ, విశ్వంబు
నకు సర్గ స్థితి లయంబుల నెవ్వరాచరింతురు వారికి
సర్గ స్థితి లయంబుల జేయు నీశ్వరుండవు నీవ,
యాత్మకుం బరమాత్మవు నీవ యని మఱియును.

టీ|| దేవా - స్వయంప్రకాశుడవయిన హిస్వామి. పురాణ పురుషుక - ప్రాంతమగవాడను - ఆనంగా, పంచబ్రహ్మలకును ముందున్నవాడనుట. అభీశ్వరుండైన - పంచబ్రహ్మలకు పుత్రికలై పంప ప్రతుప దొరియెన. విష్ణుక - అంతర్వృత్తిపూర్ణుడైన చర ప్రకాశుగాను. ప్రభవిష్ణుంగాక - సర్వమును సృష్టించి కల్పముగా

కాంబవతి. కాంబవంతుడు.

(నిన్ను) ఎఱుంగుదుక - తెలియదును. సర్వభూతంబులకుం ప్రాణులకును. ప్రాణప్రతాపధైర్యబలంబులు - ప్రాణము ప్రకాశము

పము దైర్ఘ్యము బలము అనునది. నీవ-నీవే. విశ్వంబునకుకా-ప్రణవ
 చూప ప్రపంచమునకు. సర్వస్థితిలయంబులకా-స్థులెంచుకురచింపుట
 నాశముచేయుట అనువానిని. ఎవ్వరావరింతురు - ఏబ్రహ్మ విష్ణు
 రుద్రులు చేయుచున్నారో. వారికికా-అబ్రహ్మ విష్ణు రుద్రులకు. సర్వస్థి
 తిలయంబులకా-స్థుల స్థితి లయములను. చేయునీశ్వరుండవు-చేయు
 నట్టికర్తవు. నీవ-నీవే. అత్తకుకా-ప్రత్యగాత్తకు. పరమాత్మవు-
 యాపాస్యండవైన పరబ్రహ్మవు. నీవ-నీవే. (అని జాతీయును)

౬౩.-సీ॥ చాణాగ్ని నెవ్వఁడు * పఱచి పయోరాశి - నిండించి బంధించి * యేవు మామె
 బరంగ నెవ్వఁడు ప్రతా * ప ప్రభారాశితే - దానవ గర్వాంధ * తమన మడఁచె
 గంజాతములు ద్రైంకు * కరిభంగి నెవ్వఁడు - చళకంతుకంఠ బృం * దములు ద్రుంపె
 నాచంద్రసూర్యుడై * యమరు లంకారాజ్య - మునకు నెవ్వఁడు విభి * యణుని నిలిపె

తే॥ నన్ను నేరిన లోకాధి * నాథుఁ డెవ్వఁ । జంచితోదార కరుణార * సాధి యెవ్వఁ
 చాతఁడవు నీవకాచె మ * హత్వేనేడు । మాటుపడి యెగ్గు చేసితి * మలువ వలయు.

టీ॥ ఎవ్వఁడు-ఏవురుమఁడు. చాణాగ్ని-చాణావు నిప్పును. పఱచి-వ్యాపించుచేసి. పయోరాశి - సముద్రమును. ఇండించి-
 ఇంకునట్లుచేసి. బంధించి = కట్టకట్టి. ఏవుమామెకా - గర్వమును
 పోగొట్టెనో. ఎవ్వఁడు-ఏవురుమఁడు. పరంగకా-ప్రసిద్ధముగా.
 ప్రతాపప్రభారాశితే-ప్రతాపకాంతిసముదాయముచేత. దానవ
 గర్వాంధతమనముకా-రాక్షసుల గర్వమునెడికట్టమఁబడికట్టిని.
 అడఁచెకా-అణచెనో. (ఎవ్వఁడు) కంజాతములు-కనులములను.
 ద్రైంకు-తెగఁజెలుకునట్టి. కరిభంగి - ఏనుఁగువలె. చళకంతు
 కంఠబృందములు = రావణుని తలలసమాహమలను. ద్రుంపెకా-
 పఱచెనో. (ఎవ్వఁడు) అచంద్రసూర్యుడై-చంద్రసూర్యులంతిన్నంత
 కాలము తిండునదియై. అమరులంకారాజ్యమునకుకా - పుష్పనట్టి
 లంకదొరతనమునకు. (విభీషణుని) నిలిపెనో - ఏర్పఱచెనో.
 (ఎవ్వఁడు నన్ను) ఏరినతోకాధినాథుఁడు-సేవకునిగాఁజేసికొన్న
 లోకప్రభునో. (ఎవ్వఁడు) అందితోచారకరుణారసాధి-అందిత-
 బిప్పివదురిన. ఉదార-అడ్డులేని. కరుణారస-దయారసమునకు.
 అధి-సముద్రుఁడో. అతఁడవు-అయేరినవాడవు. నీవకా-నీవే
 కదా. మహత్వ-ఏగొప్పమహిమగలస్వామి. (నేడు) మాటుపడి-
 నీయోక్తిమాటనందున నేనెదిరించి. ఎగ్గుచేసితికా-తప్పుచేసినాను.
 మలువవలయుకా-ఈయేమటచేసినతప్పును మలువవలయును.

తా॥ ఏవరమవురుమఁడు తన చాణాగ్నిచేత సముద్రమును
 ఇండించి కట్టకట్టి తనదైనప్రతాపాశోయముచేత కట్టమంటనకుఁగట్టి
 వతన విక్రులను అవరించుచు దైవవచ్చునట్టి రాక్షసులమోఁగను
 నాశముచేసి రావణునితలలనెల్లను తామరపువ్వులను తెగఁజెలుకు
 నట్టి యేనుఁగువలె తెగనటికెనో సూర్యచంద్ర బృహంకకాలమును
 ఏలుకొనునట్లు విభీషణునికి అంకాప్రభుత్వమును కలుగఁజేసెనో ।
 ఏమహాపురుషుఁడు నన్ను ఏరినతోకాధినాథుఁడో? ఏవురుమఁత్తముఁడు
 దయారసము అనిడు బలముచేత నిండుకొన్న సముద్రుఁడో, అటు
 వంటి తుహానాథుఁడైన త్రిరామమాత్మని, నీవేకదా నేటికినను
 జుకొనుట తాటి నేలురూపముతో తర్కన విచ్చివలయున తెలిసికో
 డే నీయెడ నాచారాధముచేసితిని. నాథుడవరాధమును నన్నుంచి

తా॥ ఓసామి! నీవు తురాతనపురుషుండవు, సర్వమునకు నధి
 క్యుఁడైనవిష్ణుండవు, సర్వమును సృజించు సృష్టావముగలవాడవు,
 నైననిన్ను నెఱుంగుదును, ఎల్లప్రాణులకు ప్రతాపమును దైర్ఘ్యమును
 బలమును నీవే, సర్వప్రపంచమును పుట్టించుటకును పెంచుటకును
 నాశము చేయుటకును కర్తవైన త్రిమూర్తులను పుట్టించు పెంపను
 నాశము చేయు కర్తవు నీవే, ప్రత్యగాత్తకు ప్రాపకుండవైన పర
 బ్రహ్మవును నీవే, అని తాత్పర్యము.

రశీంపుముఅనిబాంబవంతుఁడు శ్రీకృష్ణునిప్రాధ్వింపెనీతాత్పర్యం .
 వి శే షా ర్థ ము.

టీ॥ ఎవ్వఁడు-ఏబ్రహ్మకర్త. చాణాగ్నికా-(ద్రణాశోధనశ్వరో
 తల్లికా) అను క్రుతిచేత చాణకుఁడగా, ప్రత్యగాత్తగనుక (ప్రత్య
 గాత్త స్వరూపా శ్వశ్వరూపేణవస్థయిం) అను ప్రమాణమువలన
 ప్రత్యగాత్త స్వరూపముతో శ్వశ్వరూపముతో తానే యున్నాఁడు
 కాబట్టి ప్రత్యగాత్తోహమనువిజ్ఞానమును. పఱచి = వ్యాపించుచేసి.
 అడఁచాగళనఁజనునది విశఁబునవది తీసింపఁబడునది అంతయుప్రత్య
 గాత్తతోకాని అన్యముగాదని నిశ్చయించి. పయోరాశికా - అమాం
 కారవ్యాపారమైన సంసారశముద్రమును. ఇండించి-ఇచ్చాంగముండఁ
 చేసి. బంధించి = బనన మరగాచులెడు తిరంగములు తీసుండఁచేసి.
 ప్రతాపప్రభారాశితే-అరూఢమైనఅపరోక్షభాసముహముచేత.
 దానవగర్వాంధతమనము-అధోగతిపాలుచేయుచున్న నాడుక్రీడాది
 దుష్టులములెడ రాక్షసులగర్వమును చీకటిని. చళకంతు = చళంత్రి
 యములకేతు చళశరస్సులుగల జీవాహంకారునియొక్క. కంఠబృంద
 ములు = జీవులములే దేవులములేను సేనులేను నీవులేను అనునది
 మొదలైన దుర్వృత్తులను. అచంద్రసూర్యుడై = చంద్రుండవలె సూర్య
 మండంతులుగలదై. ఇచ్చట మంతలత్రయమునందు రెంటిని చెప్పుట
 చేత మాతవదియైన అగ్ని మండంతునుగూడ గ్రహింపవలెనుగాన
 సూర్యసామ్యామండల తుక్కుయనుననున్నది. అమరు = మనోహర
 మనుచున్న. లంకారాజ్యమునకుకా-లంక అడఁగా, నాటునుప్రక్కల
 పీల్చగల వింట్లు నేలకాచట్టి ఇదా పింగళా నుమచ్చు నాదీరూపము
 లైన గంగా యమునా సరస్వతి నదులగుడుమునెడను విదూరాక
 మును పాలించుట అనిడు దొరతనమునకు. విభీషణుకా - తోయిన
 వృత్తుధయముగలవానిని. (త్విరియావైవృధయంధపతి భయంద్విరీ
 యాధినితేకస్యాత్) అనుక్రతిప్రమాణముచేత దేవులంతనకంటె
 మొగ నున్నాఁడనుటవలన బుధమరగానిధయము గలుగునుగనుక
 తన్నా ప్రాంతంబున బ్రహ్మనిద్యాధికాయలతి అట్టిభేదభావము తేలుండఁ
 చేసి-(కరణశోభమాత్మనిత, బ్రహ్మనిద్యాశోభరం) అను క్రతులు
 కట్టి నిర్వికల్పబ్రహ్మనిర్గుణకారాధిగఁజేసియును. అతఁడూ-అబ్రహ్మ,
 కీర్త-నీవేకదా.

౬౪. — చ|| అనియిట్లు పరమభక్తుండైన జాంబవంతుండు వినుతించిన నతనిశరీరనిగ్రహ నివారణంబుగా భక్తవత్సలుండైన హరి తనకరంబున నతనిశరీరంబునిమిరి మేఘగంధీరభావణంబునిట్లుయె.

టీ|| (అనియిట్లు) పరమభక్తుండైన చిత్రమనవతుండైన. (జాంబవంతుండు) వినుతించినచో = పొగడంగా. అతనిశరీరనిగ్రహనివారణంబుగా = అజాంబవంతుని దేహశ్రమము నివారణము అగు నట్లుగా. భక్తవత్సలుండైన = భక్తులయందు ప్రేమగలవాడైన. హరి = కృష్ణుండు. తనకరంబున = తనచేతితో. (అతనిశరీరంబు

నిమిరి) మేఘగంధీరభావణంబుగా = మేఘవర్షణవలన గంధీరమైన వర్షనిగలమాటుచేత. (ఇట్లుయెను)

తా|| అని యావిధముగా శేడంకొనిన యుక్తమ భక్తుండయిన జాంబవంతునియందు కరుణించి అతని దేహశ్రమ తీయనట్లుగా తన దివ్యహస్తములతో అంతకు నిమిరి మిక్కిలి గంధీరమలయిన మాటులతో శ్రీకృష్ణమూర్తి యిట్లుపలికెనని తాత్పర్యము.

౬౫. — క|| ఈమణి మాచేబడెనని | తామను తొనరించు నింద తి దప్పదు కొలెనై నీమరికిరమను చిలమున | కేమరు చెంచితిమి భల్లు తి కేశ్వర వింటే.

టీ|| భల్లుకేశ్వర = పీయూలుగులరాజు = జాంబవంతుడా. వింటే = వింటివా. ఈమణి = ఈరత్నము. మాచేబడెనని = మాచేత చిక్కెనని. తామనుబు = తామనులు పినరించునింద = చేయునట్టినింద. తిప్పదుకొలెనై = తప్పిపోవుటకుగాను. నీమందిరము = నియంతు. అగుచిలమునకు = అగునట్టి యీగుహకు. ఏము = మేము. అరుచించితిమి = వచ్చితిమి. భలభల్లుపరిభావణంబునాచానెమనిభావు.

తా|| పీ జాంబవంతుడా! నీవు విశేషభుజులిగా నీవిష్ట యుక్తయ్యలతో శ్రేలగట్టిన యారత్నమున మేము ఆపహరించితిమని కొందఱు అడ్డానులు మమ్మ నిందించుచేత ఈరత్నమును కొనిపోయి యచ్చి అనిజన పోగొట్టుకొనుటకై యిప్పుడు నీయిల్లయినయీగుహకువచ్చిరిమిలనిశ్రీకృష్ణమూర్తిపలికెననితాత్పర్యము

౬౬. — వ|| అనినవినిసంతసించి జాంబవంతుండు మణియును దనకూడు జాంబవతియను కన్యకామణియును దెచ్చి హరికింగానుక గానమర్పించె నట మున్నహరిచెంటవచ్చినవారే చిలంబువాకిటం బంద్రెండు దినంబులు హరిరాక కేమరుచూచి వేసవేగవి తమపురంబునకుం బనిరంత దేవకీ వసుదేవులు రుక్మిణియును విశ్ర బంధు జ్ఞాతి బసలును గుహసాచ్చి కృష్ణుండు రాఁడు చిక్కెనని శోకించి.

టీ|| అనిన = అనగా. (విని) సంతసించి = సంతోషించి. (జాంబవంతుండు) మణియును = కమంతకమణియు. తనకూడు = తన కొమార్తెయనిన. (జాంబవతి) అనుకన్యకామణియును = అనుకేరుగల శ్రేష్ఠురాలయినకన్యకను. తెచ్చి = తీసికొనివచ్చి. (హరికి) గానుక గాక = నటగా. నమర్పించె = ఇచ్చెను. అటమన్న = అంతకు ముందే. హరిచెంటవచ్చినవారు = కృష్ణునితోగూడ అడవికివచ్చిన యాదవులు. చిలంబువాకిట = గుహవాకిటియందు. (పంద్రెండు దినంబులు) హరిరాకకు = కృష్ణునివచ్చుటకు. (ఎదురుచూచి) వేసవే = నిరాకులై. వగచి = దుఃఖించి. తమపురంబునకుంబనిరి = తమ పట్టణమునకుఁబరియిరి. "అంత" = అంతకు. (దేవకీవసుదేవులును రుక్మిణియును) మిత్రబంధుజ్ఞాతిబసలును = స్నేహితులునుచుట్టుములును వాయాములైన బసలును. గుహసాచ్చి = గుహలో ప్రవేశించి.

(కృష్ణుండు) రాఁడు = వచ్చినవాఁడు రాఁడు. చిక్కెన = అగునాలో చిక్కుచుతిపోయెను. (అనిశోకించి)

తా|| అని శ్రీకృష్ణమూర్తి చెప్పగా జాంబవంతుండు సంతోషించి కమంతకమణిని తనకూడులైన జాంబవతియనెడి యుక్తమ కన్యకను కృష్ణమూర్తికి కానికొగమర్పించెను ఇంతలోయే ఇక్కడ గుహవాకిటు కావియన్న యాదవులు పంద్రెండుదినములవాడ శ్రీకృష్ణుండు రాగలఁడనికనిపిల్లియుండి అంతటితో ఇంకరాఁడని నిరాశ చేసికొని తమపట్టణమునకు పోయి చేరిరి అంతకు ఈవృత్తాంతమును దేవకీ వసుదేవుండు రుక్మిణిదేవి యింకను కావలసినవారైన చుట్టుములు చెవికొండ్రు వాయాదులు తెలుకలగువారు కృష్ణుండు గుహలో చిక్కుచుతిపోయెననిదుఃఖమునొందినవారై అనితాత్పర్యము.

౬౭. — క|| దుర్గమమగు చిలమున హరి | నిర్గతుడై దేరవలయు తి నేకని పారుత్ వర్గములై సేవించిరి | దుర్గం గృతకుశలమార్గ తి తోషిత భర్గ.

టీ|| దుర్గమమగుచిలమున = చొరరానిదైన గుహయందుండి. హరి = కృష్ణుండు. నిర్గతుడై = బయలుపడెదలినవాడై. (నేడు) దేరవలయు = పట్టణమునకు వచ్చి చేరవలెను. (అని) పారులు = పురజనులు. వర్గములై = గుమిగూడినవారై. కృతకుశలమార్గ = దేయంబులైన మందిమాగ్ధములుగందియు. తోషితభర్గ = సంతోషకర్తృలు బడిన శ్రేయఃదంగరియైన. దుర్గ = దుర్గాదేవిని = సాచ్చికి చేరిన

అనుట. నేవించిరి = అనన్య భక్తి భయ విభవములతో కొరిచిరి.

తా|| నేడు చొరరాని గుహలో చొచ్చి చిక్కుచుతి పోవు వర్గము బయటికి వచ్చునట్లు అనుగ్రహించుచు యెల్లతీయలను కలుగఁజేయుననియు శ్రీమతాకృష్ణునికి ప్రీతికారాలులైన దుర్గాదేవిని పురబసలంకలు గుంపుగూడి సేవించినతాత్పర్యము.

(*) దేవకీవసుదేవదులు శ్రీకృష్ణుడు సురక్షితముగ వచ్చుటకై దుర్గాదేవిని పూజించుట. (*)

పూ. — క॥ దోలాయిత మానసులై | కాలింబడి కొలుచుజనులం * బండిక పలికెన్
కాలామణితో మణితో | పోలాగతివచ్చు నంబు * నేక్షణం జనుచున్.

పీ॥ దోలాయితమానసులై — ఉయ్యంపతి తొంగురాడుచున్న మనస్సులుగలవారై—వలించుచున్నచునప్పులుగలవారై. కాలింబడి—ఓచారమునుపొంది. కొలుచుజనులం—సేవించునట్టి పురజనులను గూర్చి. బండిక—దుర్గాదేవి. కాలామణితో—శ్రీరత్నముతోను. మణితో—రత్నముతోను. అంబుజేక్షణంబు—శ్రీకృష్ణమూర్తి.

పోలాగతి—ఓయ్యారపునడకతో. (పచ్చ నలుపు చుటైనను) కా॥ ఇట్లు ఉత్తమపడుచున్న మనస్సులతో పురజనులందఱు సేవించగా ఆమర్గాదేవిశ్రీకృష్ణమూర్తి ఒక శ్రీరత్నమునురత్నమును తీసికొని ఓయ్యారపునడకతో వెచ్చదిగా రాంగలదని మీరు వింటింప నక్కఱలేదని ఆపురజనులను గూర్చి యానందించెనని కా.

పూ. — క॥ యత్నము సపరింపై న స | పత్నసమూహములు లెగడం * బద్ధాత్మంబు
రత్నముతోఁగ న్యాజన | రత్నముతోఁ బురికివచ్చె * రయమున సంరక్ష.

పీ॥ అంతక—అనంతరము. యత్నము—అత్యంతయత్నము. సఫలంబైనకా—సేవించెదగా. సపత్నసమూహములు—శ్రీకృష్ణుని

మూలము. లెగడక—భయపడునట్లు. పద్ధాత్మంబు—కృష్ణుడను. రత్నముతో—అత్యంతమణితోను. కన్యాజనరత్నముతో—

కన్యలలోరత్నమువంటిదైన బాంబవతితోను. పురికి - ద్వారకా పట్టణమునకు. రయిమునకా - కీర్తిముగ. వచ్చెనా - వచ్చెను.

తా|| అంతట క్రికృష్ణుడును కానుచేసిన యత్నము నెఱ

వెఱచెగా తనపై నింజమోసినవారికి భయము పుట్టునట్లు కనుతక రత్నమును బాంబవతిని తీసికొని తనపట్టణమయిన ద్వారకకు వచ్చి చేరెనని తాత్పర్యము.

౩౦. - కృష్ణ మృతుడైనవాఁడు పునరా | గతుడైన క్రియం దలంచి * కన్యామణి సం యతుడైనవచ్చిన హరింగని | వితతోత్సవ కామకముల * వెలసిరి పౌరుల.

టీక మృతుడైనవాఁడు = చచ్చినవాఁడు. పునరాగతుడైన క్రియ = మరలబ్రతికివచ్చినవిధమును. తలంచి = ఎంచి. పౌరులు = పురజనులు. కన్యామణిసంయతుడై = కన్యకతోను కనుతకమణి తోనుకూడుకొన్నవాడై. చచ్చినహరి = చచ్చినట్టిక్రికృష్ణమూర్తిని.

(౩౧) వితతోత్సవకామకముల = విశేషములైన వేడుకలతోను కుమారులములతోను. వెలసిరి - ప్రకాశించిరి.

తా|| చచ్చినవాఁడు మరల బ్రతికివచ్చినట్లు కనుతకమణిని బాంబవతిని తీసికొని వచ్చిన క్రికృష్ణమూర్తినిబాచి పురజనులందఱు లధికసంతోషమునుకుమారులమును పొందినవారైరనితాత్పర్యము.

౩౧. - మా బిడ్లు హరి తన పరాక్రమంబున బాంబవతి చేసిం బరిగ్రహించి రాజసభకు సత్రాజిత్తుం దిలిపించి యావృత్తాంత మంతయు నెఱింగించి సత్రాజిత్తునకు మణినిచ్చిన నతండుసిగ్గువడి మణిం బుచ్చుకొని పశ్చాత్తాపంబు నొందుచు బలవద్విరోధంబునకు వెలచుచు నింటికిం జని.

టీక (బిడ్లు) హరి - కృష్ణుడు. తనపరాక్రమంబున = తనహరి త్వముచేత. (బాంబవతీదేవి) పరిగ్రహించి = త్రొక్కి. రాజ సభకు = రాజైన యుగ్రసేనుని కొలువుకూటమునకు. (సత్రా జిత్తును విలిపించి) అవృత్తాంతమంతయు = కాను పోయివచ్చిన సమాచారమంతయు. ఎఱిగించి = తెలియచేసి. (సత్రాజిత్తునకు) మణినిచ్చిన = కనుతకమణినియిచ్చుగా. అతండు = అసత్రా జిత్తు. (సిగ్గువడి) మణింబుచ్చుకొని = మణినితీసికొని. పశ్చాత్తాపంబు నొందుచు = తెలియక బుట్టుచేసితి నేయని నొప్పుకొనుచు. బల వద్విరోధంబునకు = బలవంతుడైన కృష్ణునితోడి విరోధమునకు.

వెలచుచు = భయపడుచు. ఇంటికింజని = తనయింటికిపోయి.

తా|| ఈవిధముగా కృష్ణుడు తన పరాక్రమముచేత బాంబ వంతునిగలిచి బాంబవతిని పెండ్లియాడి రాజ కొలువుకూటమునకు సత్రాజిత్తును రప్పించి రత్నము పోయిన పోకయు కాను బాడఁబట్టి తెచ్చినవిధమును అందఱకు తెలియఁపెట్టి కనుతకమణిని సత్రా జిత్తునకు ఇచ్చుగా అతండు సిగ్గుచేత తలవంచుకొని రత్నమును పుచ్చుకొన్నవాడై తెలివిమోచి కృష్ణుని నింజించితి నేయని నొప్పు కొనుచు అబలవంతుని విరోధమువలన తనకేమిజేయుమాడునోయని భయపడుచు తనయింటికి పోయినవాడైయని తాత్పర్యము.

౩౨. - కృష్ణ పాపాత్ముల పాపములం | బాపంగా నోపునట్టి * పద్మాక్షునిపైఁ బాపము గలదని నొడివిన | పాపాత్ముని పాపమునకు * బారము గలచే.

టీక పాపాత్ములపాపముల = పాపబుద్ధిగలవారిపాపములను. పాపంగా = పోఁగొట్టుటకు. పీపునట్టి = పాపార్థముగలవాడైన. పద్మాక్షునిపైఁ = క్రికృష్ణమూర్తిమీద. పాపముగలదని = తప్పుగల దని. నొడివినపాపాత్మునిపాపమునకు = చెప్పిన పాపబుద్ధిగలవారి పాపమునకు. బారముగలచే = మేరగలచా.

తా|| లోకములోని పాపబుద్ధిగలవారిపాపములనెట్లొఁగొట్టుఁ జాలిన క్రికృష్ణమూర్తియందు పాపమునుమోసిన పాపాత్మునియొక్క పాపమునకు మేరగలచా లేదు అనఁగా, అది ఏవిధముచేతననుకొలం గని పాపము అని తాత్పర్యము.

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయ గ్రంథాలయం

వరహపరిపత్తి.....

తది

౩౩. - మృ వితభాషిత్వము మాని యేల హరిపై * విధ్యాధి యోగంబు చే సిరిఁ బాపాత్ముడ నర్థలోభుడదగు దు * శ్రింతుండ నుత్తండ దు ర్మతి నీచహముఁ గాల్చిన దురిత మే * మార్గంబునం బాయునే గరిఁ గంసారిప్రసన్నుడై మనుచునక * గారుణ్య భావంబునక.

టీక వితభాషిత్వము = తననట్లు మాటలాడు స్వభావమును. మాని = విడిచి. ఏల = ఎందుకు. హరిపై = కృష్ణునిమీద. విధ్యాధి యోగంబుచేసిరి = తేనినింజమోసించిరి. పాపాత్ముడను = పాప స్వభావముగలవాడను. అర్థలోభుడననుభవమునందు అత్యాకల బాంబవతి, చచ్చింతుండ = తెచ్చలలో చనగలవాడను. నుత్తండ = పిల్ల తెలివైనవాడను. దుర్మతి = తెచ్చబుద్ధిగలవాడను. ఈచే మానుకొంటున్న యత్యర్థములకు సూక్తి యేదనుచును. కావ్య నా

తగులఁచెట్లునా. దురితము = కృష్ణునిపై నింజమోసిన పాపము. ఏమార్గంబునంబాయుక = ఏవిధముగా తొలఁగును. ఏగరిక = ఏవిధ ముగా. కంసారి = క్రికృష్ణమూర్తి. ప్రసన్నుడై = అనుగ్రహము గల వాడై. గారుణ్యభావంబునక = దయతోడిస్వభావముతో. నకా నన్ను. మనుచునక = మన్నించెను.

తా|| నేను ఎవరియెవల తెట్లు మోటువాడనొప్పునో అతివేది

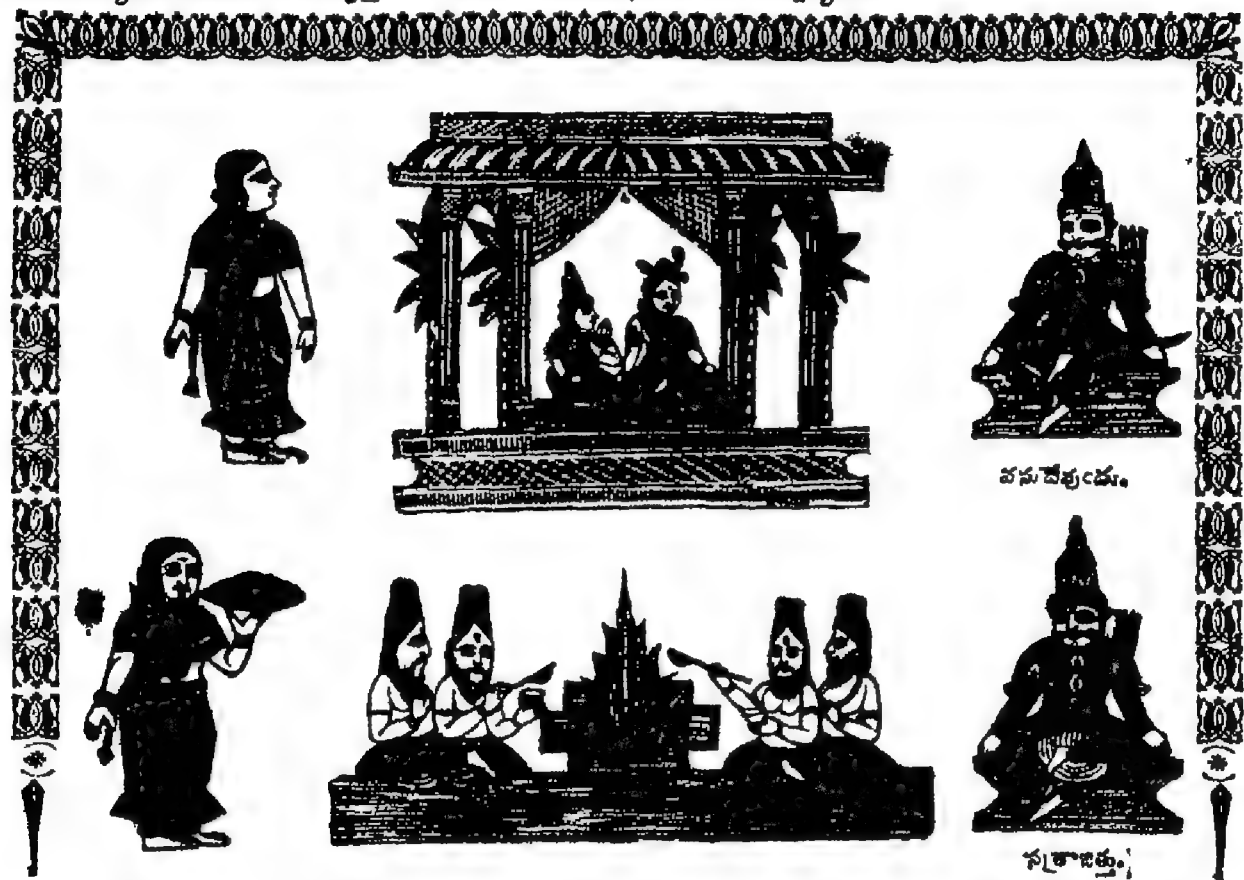
మాటాడక శ్రీకృష్ణమూర్తిమండలేని నింకయేలమోపిసిని, పాప
స్వభావముగలవాఁడును, భవతోభావము గలవాఁడును, చెడ్డబట్టివన
గలవాఁడును, మత్తుగొన్నవాఁడును, చెడ్డబట్టిగలవాఁడును అయిన

యీనాదేహమును కాలవలెను తేనిపక్షమున ఈమహాపురుషుని
యేడ నింకమోపిన మహాపాతకము ఎట్లువలెఁగను ఇంక శ్రీకృష్ణ
మూర్తి యేరితిగాదయచేసినన్ముచున్నిమనులని విచారించెననితా.

లి.ర. — అ॥ మణినిఁ గూఁతునిచ్చి * మాధవు పదములఁ బట్టుకొంటి నేని * బ్రతుకు గలదు
సంతసించు నతఁడు * నదుపాయ మగునది । సత్య వితరవృత్తిఁ జక్కఁబడదు.

టి॥ మణిని—శమంతకమణిని. కూతుఁ—నాకోమార్తను. (ఇచ్చి)
మాధవుపదములకా—లక్ష్మీపతియైన శ్రీకృష్ణమూర్తి పాదములను.
(పట్టుకొంటి నేని) బ్రదుకుగలదు—నాకుజీవనముగలదు—నేను బ్రతికి
యుండునచ్చును. అతఁడు—అశ్రీకృష్ణుఁడు. సంతసించుకా—దీనిచేత
సంతోషించును. (ఇది) నదుపాయము—మంచియపాయము. అగుకా—
అవును. సత్యము—నిజముగా. ఇతరవృత్తికా—మతేయొకపనిచేత.

చక్కఁబడదు—ఈకార్యము నెఱుఁగెను—ఇదే మంచియైతి అనుకొని
తా॥ శమంతకమణిని నామూఁతురైన సత్యభామను కొనిపోయి
సమర్పించి పాదములమీఁదఁబడితి నేని శ్రీకృష్ణమూర్తి సంతోషించును
నేను మఱియుగా జీవింపవచ్చును ఇదియేమంచియపాయము ఇంతకు
మించిన తిపాయము సత్యముగా విచారించునపుడు మతేయేదియు
కాదు అని తాత్పర్యము.

వసుదేవుఁడు.

సత్రాణిత్తు.

—(*) శ్రీకృష్ణుఁడు సత్యభామను పెండ్లియాడుట. (*)—

లి.ర. — మ॥ అని యిట్లుంగి బహుప్రకారముల నే * కాంతస్థుఁడై యింటిలోఁ
దనబుద్ధిం బరికించి నీతిగని స * త్రాణిత్తు సంప్రాప్త శో
భనుడై యిచ్చె విపత్తయోధి తరికికా * భామా మతో హరికికా
దనబాధిత విచారికికా హరికికా గాం * తారత్నముక రత్నముక.

టి॥ (అని) ఇట్లుంగి—ఈవిధముగా. (సత్రాణిత్తు) బహు
ప్రకారములకా—మఱివిధములచేత. ఇంటిలోకా—తనయింటిలో.
వికాంతస్థుఁడై—వికాంతమునందున్నవాఁడై. తనబుద్ధికా—స్వబుద్ధి

చేత. దరికించి—విచారించి. నీతికా—న్యాయమును. కని—తెలిసికొని.
సంప్రాప్తశోభనుడై—పొండఁబడిన తుభాముగలవాఁడై. విపత్త
యోధితికికా—అపకలనము శుభాద్రుతునకు పీడయొనర్చువాఁడును.

భామకావ్యోపనిషత్ = అండువారిమనసులకుఁ బ్రయత్నపఁడును. బ్రహ్మసాధివేదానికా = రాక్షసరాజులను భవించువాఁడునునైన. హరికా = శ్రీకృష్ణమూర్తి. కాంతారత్నము = శ్రీరత్నమయినతన కొమార్తను. రత్నము = శిమంతకమణిని. ఇచ్చెను = సమర్పించెను.

తా॥ అని యీ ప్రకారముగా సత్రాజిత్తు బహువిధముల తన

యింటిలో ఏకాంతమునం దాలోచనలుచేసి కడము న్న్యుద్ధిచేతనే న్యాయ మిట్టివని తెలిసి కేలు పొందువాఁడై ఆపవలగఁడు సముద్రమును ఓడయై దాఁటించువాఁడును, అండువారిమనసులకు ఇంపుచు బుట్టించువాఁడును, రాక్షసల నెల్లను చంపువాఁడు నైన శ్రీకృష్ణమూర్తి కాసనుకొన్నచోప్పున కొమార్తను శిమంతకమణిని కొని పోయి సమర్పించెనని తాత్పర్యము.

తి. 1. — టి॥ తామరసాక్షుఁడచ్యుతుఁడు * చారయకోనిధి పెండ్లియాడె నా నామనుజేంద్ర నందిత గు * ఇన్దితి లక్షణ సత్యభామ ను ద్రామ పతివ్రతాత్వ నయ * ధర్మ విదక్ష ఇతా దయా యశస్ కామను సత్యభామను ము * భద్రుతి నిర్జిత సోమ నయ్యెడక.

టి॥ అయ్యెడక = అగమయమునందు. తామరసాక్షుఁడు = కమలములవంటి కన్నులుగలవాఁడును. అచ్యుతుఁడు = నశించని వాఁడును. ఉదారయకోనిధి = అర్జునేని కీర్తిగలవాఁడునునైన శ్రీకృష్ణుఁడు. నానా..భామకా = నానా = అనేకులయిన. మనుజేంద్ర = నాకలదేత. నందిత = కొనియాడఁబడిన పుణ్య = మంచిగుణముల యొక్క. స్థితి = ఉనికియే. లక్షణ = గుణము అనెడు. సత్య = నిజమైన. భామకా = కాంతారగలదానిని. ఉద్రామ...కామకా = ఉద్రామ = ఘనమైన. పతివ్రతాత్వ = పతివ్రత్యమనెడు. నయ = నితితోడి. ధర్మ = స్వభావముయొక్క. ఇష్టక్షణతా = నేర్పును. దయా = దయను.

యశః = కీర్తిని. కామకా = కోరుదానిని. ముఖద్వారనిర్జితసోమకా = ముఖద్వారముకాంతిచేత. నిర్జిత = జయింపఁబడిన. సోమకా = చంద్రుఁడుగలదానిని. (సత్యభామను పెండ్లియాడెను) తా॥ అగమయమునందు కమలములవంటి నేత్రములుగలవాఁడును, నాకలదేతనివాఁడును, విశేషకీర్తిగలవాఁడునైన శ్రీకృష్ణమూర్తి ఎల్లరాజులచేతను గొనియాడఁబడిన మంచిగుణములు గలిగి ప్రకాశించునదియు, పతివ్రతాధర్మము నడచ నిచ్చగలదియు, ప్రాణు యందు దయగలదియు, కీర్తినికోరునదియు, చంద్రునిదిరస్కరించిన ముఖవికాసముగలదియునైన సత్యభామను పెండ్లియాడెనని తాత్పర్యము.

తి. 2. — క॥ మణి యిచ్చినాఁడు వాసర । మణి నీకును వక్షాకుఁగలవు * మణులు కుమారి మణిచాలునందుఁ గృష్ణుఁడు । మణి సత్రాజిత్తునకును * మరలఁగ నిచ్చెక.

టి॥ (కృష్ణుఁడు నీకు) వాసరమణి = సూర్యుఁడు. (మణియిచ్చినాఁడు మాకు) కలవుమణులు = అనేకరత్నములు గలవు. కుమారి మణిచాలుకా = శ్రేష్ఠురాలయినయొకస్యకచాలును. అంతుకా = అని. (మణిని సత్రాజిత్తునకు) మరలఁగకా = తిరుగా. (ఇచ్చెను)

తా॥ అప్పుడు శ్రీకృష్ణమూర్తి సత్యభామను పెండ్లియాడి మాకు ఈస్యకయే చాలును నీకు సూర్యుఁడు ఇచ్చినమణిని మరల తీసికొనిపో? మాకు ఇటువంటిరత్నములు ఎన్నో ఉన్నవి అని శిమంతకమణిని మరల సత్రాజిత్తునకు ఇచ్చెనని తాత్పర్యము.

— (*) కుంతీపాండవులు లక్కయింటఁగాలుటవిని రామకృష్ణులుహస్తినాపురికరుగుట. (*) —

కుంతీదేవి. పాండవులు.

కృపాచార్యులు.

భీష్మఁడు.

కృష్ణఁడు.

భృతరాష్ట్రఁడు.

ద్రోణాచార్యులు.

—(*) శ్రీకృష్ణమూర్తి భృతరాష్ట్రాదులకు దుఃఖోపశమనంబు చేయుట. (*)—

స॥ అంతఃకర్ణదళుంఠీసహితైః పాండవులులాక్షాగారంబునదన్ధులైరనివిని నిఖిలార్థదర్శనుండయ్యునుగృష్టండుబల భద్రసహితంబైకరినగరంబునకుండుని కృపవిదుర సాంధారీభీష్మత్రోణంబంగనిదక్షిణోపశమనంబు చేయునయ్యెడ.

టి॥ అంతఃకర్ణ—అటుపిమ్మట అక్కడ—హస్తీపట్టణమునకు. కుంఠీసహితంబునపాండవులు—కుంఠీదేవితోఁగూడితపోతురాజు కొడుకులు. లాక్షాగారంబునకొలకొంటు. దన్ధులైరి—కాలిపోయిరి. అనివిని—అనివృత్తాంతమురాఁగావిని. (గృష్టండు) నిఖిలార్థదర్శనుండంబు—ఎల్లవిషయములను చూచుటగలవాఁడు—భర్తృమనెడిఁగనవాఁడు. అయ్యగు—అయియుండియు. బలభద్రసహితంబై—బలరామునితోఁగూడుకొన్నవాఁడై. కరినగరంబునకు—హస్తీపట్టణమునకు. ఇని—తోయ. (కృపవిదురసాంధారీభీష్మ

ద్రోణులను) కని—చూచి. దుఃఖోపశమనంబు—దుఃఖమునుతణిచుటను. చేయునయ్యెడ—చేయునప్పుడు.

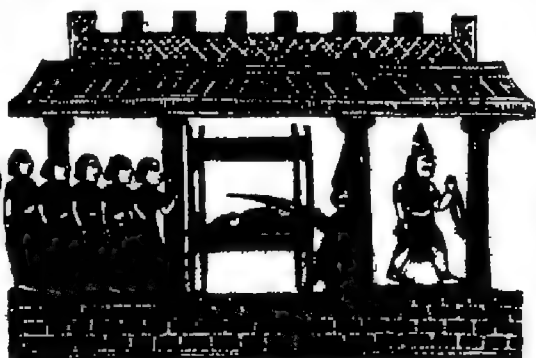
తా॥ అటుపిమ్మట హస్తీపట్టణములో కుంఠీదేవియు ఆమె కొడుకులయిన భర్తృరాజు మొదలగువాడును లక్కయింటఁజెక్కి—కాలిపోయిరను వృత్తాంతమును విని గృష్టఁడు సర్వము తెలిసిన వాఁడుగానుండియు బలరామునితోఁగూడ హస్తీపట్టణమునకుఁ బోయి కృపాచార్యులు విదురుఁడు ద్రోణాచార్యులు భీష్మఁడు భృతరాష్ట్రఁడు మొదలగువారిని వాచి యాటదించునప్పుడనితా.

అక్షాతుఁడు.

కృతవర్త.

అక్షాతుఁడు.

కృతవర్త.

—(*) అక్షాతుకృతవర్తలు శ్రీరేచ శతధన్వంతుస్త్రాజిత్తుంబి మదనపహరించుట. (*)—

౭౯.—సీ॥ జగతిక విజయయ్య శతధన్వం లోకగని - యక్షాక్షరకృతవర్త శిలాక్షుత్తి మనశిక్ష్ణునకును స శిక్షుడికిని తక్షరూఁతుం - అక్షాక్షునకు నిచ్చి శివారీదయై భాటుఁడు స్వత్రాశిక్ష్ణు గురునియ్యేయైనై - మదన బాహుకొనము నీ శివ మతము మెలసి యనితన్ను శ్రీరేచ శివశత ధన్వంతు - పశువుల గడికవాఁడు శివశివంతు

తా॥ శరణి నిదురవోవక శివగతి సత్రాజిత్తుంబు. బట్టిదంటి వాని శివభావలెల్ల మెలలులు తెట్టిలోభ శివమనఁజేసి మదనగొంచు. ఇదియేతోక్కనాడు శివదశవేద్య.

టీక: బగళిక - పిరాబా. వివరము - వినుము. అత్రావర్తక
వర్తకము - అత్రావర్తకమును కృతవర్తకము, అత్రావర్తక - కావలసిన
కారితవర్తకము, కతధన్యము - కతధన్యమును అనుచున్నది. పాత
గని - చూచి, అభివృద్ధి - వర్తకమునకు (సత్రాజిత్తు) తనకుండుట -
తనకొకటా రుసు, మనశ్శుభమును - మనశ్శుభమును, సత్కర్మ
జేసి - పిచ్చుకొని, పద్మానునకు - కృష్ణునికి, (ఇచ్చి) పాడి -
పాడియును, (తప్పకు) నీకుతమును అని - నీయధిప్తాయమును ప్రకా
శించుచేసి - వానికి తెలియించుచేసి, కడంగి - ప్రయత్నించి, ఏరియ
నైన - వివిధముచేతనైనను, (మనని) పుచ్చుకొనుము - పసికొనుము,
(అని) తన్నుచేరేచు - తన్నుపురికొలుపగా, అనవరతము -
రాత్రు, (పిచ్చుకొను అకతధన్యము) పశువు - మృగమును
కటికవాడము - కసాయివాడను, (పట్టి) చంపుకరణ - చంపుడు
విధమున, (సత్రాజిత్తు) నిదురతోవ - నిద్రపోవుచుండగా,
కడంగి - ప్రయత్నపడి, (పట్టిచంపి) వానిభావముల - వానిమెట్ట

లంఘనము, మెలలుపట్టు - అపవదనముచేయుచు, తోట
మున - జేసి - అభివృద్ధిచేత, మణిక - కమంతకమును, కొంచు -
చీకకొని, చనియె - పోయెను.

కా: పిరాబా! ఆనమయమునందు అత్రావర్తకమును కృతవర్తకము
సత్రాజిత్తునందు కోపముగలవారై కతధన్యనివిరిచి సత్రాజిత్తు
తనకొకటా రుసు మనకు నిచ్చినట్లు నిశ్చయముచేసియుండి యిప్పుడు
కృష్ణుని కిచ్చి అత్రావర్తకముచేసివాడు కాబట్టి నీవు వివిధముచేతనైన
నీయధిప్తాయము అనగా సత్రాజిత్తును శిక్షించుట యనునది నీకు
మొనసల్లుగా ప్రయత్నముచేసి వానియెట్లగుచి కమంతకమునని
పుచ్చుకొన్నది పురికొలుపగా అకతధన్యమును పిచ్చుకొను సత్రా
జిత్తు నిద్రపోవుచుండగా ఇంటుండిచ్చి వానిపట్టుకొని కసాయి
వాడు మృగమును చంపునట్లు గొంతుకోసి చంపి వానిమెట్ట
లంఘనము చేయొ మెలయని యేడ్పుచుండగా రత్నమును తిసి
కొని పోయెను అని తాత్పర్యము.

— (క) శ్రీకృష్ణంధు సత్యభామా బలభద్రులతోడ ద్వారకకు వచ్చుట. (ఖ) —

ఖ: ఇట్లు హతుండైన తంద్రీంగని కోకించి సత్యభామ యతనిం జైత్రోదయందు బెట్టించి హస్తీపురంబు
నకుం జని సర్వజ్ఞుండైన హరికి సత్రాజిత్తు మరణంబు విన్నవించిన హరియును బలభద్రుండు
నీకృష్ణుం బయ్యెను మనుష్యభావంబుల విలపించిరంత సత్యభామా బలభద్రులసహాయంబులై హరి ద్వారకా
నగరంబునకు జురలివచ్చి కతధన్యం జంతువని తలంచిన నెఱింగి కతధన్యండు ప్రాణధయం
బునక గృతవర్తకంబునకుం జని తనకు సహాయుండవు గమ్మనిపలికినక గృతవర్తకంబునకుం జనియె.

టీక: (సత్యభామ) ఇట్లు - తుదిభాగముగా, హతుండైనతంద్రీ -
చంపబడినవాడైనతంద్రీని, కని - చూచి, కోకించి - చూచింది,
అతని - అతనియైన సత్రాజిత్తును, జైత్రోదయందు - మూల
కొప్పరయందు, (బెట్టించి) హస్తీపురంబునకు - హస్తీపురము
నకు, చని - పోయి, సర్వజ్ఞుండైనహరికి - ఎల్లవిషయములకు
తెలిసినవాడైన శ్రీకృష్ణునకు కిచ్చి, సత్రాజిత్తుమరణంబు - సత్రా
జిత్తువాడు, విన్నవించినక - తెలియజేయుచు, హరియును -
కృష్ణుండును, బలభద్రుండును - బలభద్రుండును, మనుష్య
భావము - సర్వనియాయమునైయుండియు, మనుష్యభావంబుల -

మనుష్యస్వభావములతో, విలపించిరి - దుఃఖముతో నీకుంటూరిరి
అంత - అంతట, సత్యభామాబలభద్రులసహాయంబులై - సత్యభామ
తోనుబలభద్రులతోడనుగూడుకొన్న, హరి - కృష్ణుండు, (ద్వారకా
నగరంబునకుజురలివచ్చి కతధన్యని చంపెనని అని) తలంచినక -
ఎంచగా, (కతధన్యండు) ఎఱింగి - అయెన్నిక తెలిసి, ప్రాణధయం
బునక - ప్రాణముపోవునకు భయముచేత, (గృతవర్తకంబునకుంజని)
తనకుసహాయుండవుగమ్మ - నాకుతోడునమును, అనిపలికినక -
అనిచెప్పగా, గృతవర్తకంబునకుంజని - గృతవర్తకంబునకుంజని.

కా॥ అంతట శత్రుభావ అట్లు వచ్చిన తన తండ్రిదేహమును కంఠానికి పెట్టించి నూనెతో పెట్టింది తెలుత నాస్త్రా పట్టుకమునకుఁ బోయి శ్రీకృష్ణమూర్తికి తనతండ్రిచావు తెలియఁ జేయఁగా అతఁడును బలరాముఁడు కొందెను దుఖించి అందుచి

బయలుదేలి ద్వారకాపట్టుకమునకు వచ్చిరి అప్పుడు శ్రీకృష్ణుఁడు శత్రువర్తనలకు బంతునట్లు నిశ్చయించఁగా అయధిపత్యము తెలిసి భయపడినవాఁడై శత్రువర్తనలకు కృతవర్తయింపిరి పోయి అతనిని తనకుతోడుపడుకొనఁగా కృతవర్తశత్రువర్తనలలో నిట్లు పరిగెనరా.

—(*) శత్రువర్తనలను కృతవర్తనలను కృష్ణబలరాముల నెదిరింప తోడుపించుట. (*)—

అక్రూరుఁడు.

కృతవర్త.

శత్రువర్తన.

ఈ అక్రూరు రామకృష్ణులు మ *
హత్తులు వారల కెక్కుసేయఁగా
నిక్కడ నెవ్వఁడోపు విను *
మేర్పడఁ గంఠుఁడు బంధుయొత్తుడై
చిక్కఁడై మున్ను చూగఁడు *
సేనలతోఁ బదియేడు తోయిమూర్
దిక్కులఁబాఱఁడే మనకు *
వృష్టము వారల లావు వింతయే.

టీ॥ అక్రూరు=అయ్యో. (రామకృష్ణులు) మహత్తులు = విరాట్పురూపులు. వారలకు=ఆరామకృష్ణులకు. ఎక్కుసేయఁగా=తీడుచేయను. ఇక్కడ=ఈచోట. (ఎవ్వఁడు) ఓర్వక=చాలును. ఏర్పడక = వికలముగా. వినుము = చెప్పవలయును. మున్ను=మున్నపు. (గంఠుఁడు)బంధుయొత్తుడై=మట్టుములతోఁగూడుకొన్నవాఁడై. చిక్కఁడై=చిట్కుపకలేచా=వశంపలేచా. చూగఁడు=జరాసంధుఁడు. పదియేడుతోయిమూరు=పదియేడుమూలులు. సేనలతో=అశ్వమతో. దిక్కుల=దిక్కులయందు. పాఱఁడే=పరు

గతలేచా. వారలలావు = రామకృష్ణులవలెను. మనకువృష్టము=మనకు కనబడినది. వింతయే=క్రొత్తదా.

కా॥ అయ్యో రామకృష్ణులువిరాట్పురూపులే, వారికితీడుచేయటకు ఇక్కడ యెవఁడుచాలును, వారి బలము సామర్థ్యము మనకు క్రొత్తగాదు, వారిదిరోజుమేత కంఠుఁడు తనచుట్టుములతోదనశం చెప్పు జరాసంధుఁడు పదియేడుమూర్లు వంకై ఉన్న పోరాడ లేక ఓడి పాటిపోయెను కనుక నేను నీకు తోడుపడఁ జాలననెనరా.

రా. ౩. — పా॥ అనియు త్రరంబు చెప్పిన విని శత్రువర్తనలను దక్కురుని యింటికిం బని హరితోడి పగకుందోడు రమ్మని చీరిన నక్కురుండు హరి బలపరాక్రమధైర్యస్థైర్యంబు లుగ్గడించి మఱియునిట్లనియె.

టీ॥ అనియు త్రరంబుచెప్పినక = అనియట్లు బదులుచెప్పఁగా. (వినిశత్రువర్తనలను అక్రూరునియింటికి) చనిపోయి. హరితోడి పగకు = కృష్ణునితోడివిరోధమునకు. (తోడురమ్మని) దీరినక = విలువఁగా. (అక్రూరుండు) హరిబలపరాక్రమధైర్యస్థైర్యంబులు = కృష్ణునియొక్కబలము పరాక్రమము ధీరత్వము చలంపక నిలుచు

టలు. ఉగ్గడించి=చెప్పి. (మఱియునిట్లనియెను) కా॥ అనికృతవర్తప్రత్యుత్తరముచెప్పఁగా శత్రువర్తనలను అక్రూరునియింటికిపోయి కృష్ణునితోపోరాడటకు తోడుపడుచువురవచ్చని విలువఁగా అక్రూరుండు కృష్ణునిబలమును పతలను అక్రమించు సామర్థ్యమును ధీరత్వమునుచలంపక నిలుచునట్టివృత్తావహము వికలముగా తెలియఁజెప్పి మఱియు నిట్లు తుండలించెనని కాత్పర్యము.

రా. ౩. — పా॥ ఎవ్వఁడు విశ్వంబు * నెల్ల సరిలుండై - పుట్టించు రక్షించు * బారియందెయి
నెవ్వని చేష్టల * నెఱుంగరు బ్రహ్మాదు - నెవ్వనిమాయ మో * పొందు భువన
మేడెండ్లవాలుండై * యేవిధుఁ డొకచేత - గోరక్షణమునన్తే * కొండనెత్తె
నెవ్వఁడు కూటస్థుఁ * డిశ్వరుఁ డదృశ్య - కర్తృ డనంతండు * గర్భసాక్షి

పా॥ యట్టిమనునకు కొరికి * ననవరతము | మ్రొక్కెదముగాక విద్యేక్ష * మునకునేము
నెఱవమొల్లము నీపొందు * నేగఁబొమ్మ | బాలుఁ బదిచేలువచ్చె నీ * నుష్టుమునను.

టీ॥ ఎవ్వఁడు = ఏవురుమఁడు. విశ్వంబు నెల్లక = ప్రపంచము నెల్లను. సరిలుండై = విరాసముతోఁ గూడుకొన్నవాఁడై (పుట్టించును రక్షించును) పోలియఁజేయుక = గూతుచేయునో. ఎవ్వని

చేష్టల = ఎవనియొక్కకార్యములను. బ్రహ్మాదులు = బ్రహ్మమువలంబువారును. ఎఱుంగరు=తెలియలేదో. ఎవ్వనిమాయక = ఎవనిమాయచేత్త. భువనము=లోకము. మోగించుక = మోసాడు

శాంభవా. విధియందు—వియోగవాదము. విశేషభావాలు—విశేష
సంవత్సరములన్నియును. గోరక్షణమున—గోవులను కాపాడుట
కొలుకు. ఒకచేత—ఒకచేతితో. కాంచనరత్న—కాంచన
ఎత్తెన. ఎవ్వరను—ఏమనఁజుదు. కూటస్థుడు—తే.త్రజ్ఞుడు.
శుశ్రూషుడు—సర్వనియామకుడు. అద్భుతకర్తృడు—వింతపనులు
గలవాడు. అసంతుడు—అంతము (భావము) లేనివాడు. కర్త
సాక్షి—ఇంద్రియవ్యాపారములను చూచుచుండువాడు. అట్టి
పునునకు—అటువంటిచూపురుపునికి. శారీరక—శూరని
మనుచున్నప్పుడు. అనవరతము—ఎల్లప్పుడు. మొక్కెనము—
మొక్కచుము. కాక—అట్లుగాక. విద్యేషమునకు—విరోధించు
టకు. తెలుతుము—మేముభయపడుదుము. నీపాంచు—నీస్నేహము.
ఒల్లము—అపేక్షింపదు. సీసభ్యునకు—నీస్నేహముచేత. పది
పేలువచ్చె—బహుధనమువచ్చెను. చాలుక—చాలును. వేగ
పొమ్మ—భీమముగావతలపో.

కాక ఈశ్వరప్రపంచమును త్రిమా ద్విష్టయాపముచేత అట్లాట
వలెనే పుట్టిందిమించినశివంజేయువాడు ఎవఁడో, ఎవనియొక్క
చర్యలు బ్రహ్మ మొదలగువారుగూడ తెలిసికోలేకయుందురో, ఎవని
మాయచేత లోకమంతయు భ్రమను పొందుచున్నదో, ఏతేజస్వి
కాయగానుండియు గోవులను కాపాడుటకొలుకు ఒంటిచేతితో
కాంచన ఎత్తి గొడుగుగాపట్టినవాడు ఎవఁడో, ఎవఁడుతే.త్రజ్ఞు
డును, సర్వనియామకుడును, వింతవింత పనులు చేయువాడును,
సశింపనివాడును, సర్వేంద్రియవిషయములను సాక్షియై కనిపెట్టి
యుండువాడునునై యున్నాఁడో, అటువంటిశూరుని మనుచున్న
క్రీకృష్ణమూర్తికి సర్వదా మేము మొక్కుచుండుము అట్లుండఁగా
అతనితోడ విరోధమునకు భయపడుదుముగాని యత్కృత్యార్థక
ముగా ప్రవేశించుమా మాకు నీస్నేహమువలన పదిపేలులాభము
వచ్చునట్లున్నను అక్కఱలేదు నీస్నేహమును మేము ఒల్లము ఇంతి
మట్టుకు ఏతోచేసిన స్నేహము చాలును పోపొత్తుని చెప్పెనని కా.

(*) కథాభస్యము ద్వారకనుండి పాటిపోవ రామకృష్ణులు వెంటనంటి వానిఁజంపుట. (2)

కథాభస్యము.

కథాభస్యము.

కథాభస్యము.

౮౪.—వగలియిట్లుక్రూరుండు త్రరంబువలికిన నప్పుడొమటి యక్రూ
రునివద్ద నుంచి వెళచి కథాభస్యంతు తురగారూఢుండై కథయోజన
దూరంబువనియె సంత గరుడ కేతనాలంకృతంబైన తేరెక్కి రామ
కృష్ణులు వెనువనింత నతంతును విధిలానగరంబుఁజేరి సమీపంబునందు.

టీ॥ (అనియిట్లు అక్రూరుండు) ఉత్తరంబువలికినక—బదలుమాటుచెప్పఁగా.
అప్పుడొమటి—అగొప్పదియైన కథంతకమణిని. (అక్రూరునివద్దను) ఉనిచి—
పెట్టి. వెళచి—భయపడి. (కథాభస్యండు) తురగారూఢుండై—గుఱ్ఱమునెక్కిన
వాడై. కథయోజనదూరంబువనియెక—నూతామడమారముపోయెను. అంతక—
అంతట. (రామకృష్ణులు) గరుడకేతనాలంకృతంబైన—గరుడభ్యుజముచేత అలంక
రింపఁబడినదైన. (తేరెక్కి) వెనువనిరి—వెంటిందిపోయిరి. అతండును—అకథ
భస్యండును. విధిలానగరంబు—విధిలాపట్టణమును. చేరి—సమీపించి. సమీపంబు
నందుక—అపట్టణమువద్ద.

నుండి బయలుదేలిరి నూతామడమారము పోయెను అది యెఱిఁగి
రామకృష్ణులు గరుడభ్యుజముచేత అలంకరింపఁబడిన మహారథమును
ఎక్కి వానిని వెంటిందిరి అంతలో వాఁడు విధిలాపట్టణము
వద్దఁబడియి అపట్టణము వెంటిని అని కాత్మర్యము.

కా॥ అనియొవిధముగా అక్రూరుండు ఉత్తరముచెప్పఁగా కథ
భస్యండు భయపడి తక్కించుకొను నుపాయమును ఆలోచించిభక్తవం
తకమణిని అయక్రూరు నుంటనే పెట్టి ఒక గుఱ్ఱమునెక్కి ద్వారక

౮౫.—చ॥ తురగముడిగి తల్లకము * తో శతధన్వంతు పాదచారియై
పరునిజం బోకు పోకుమని * పద్మకామము గూడఁ బాటి ధి
కరగతి జానిమస్తకము * అందెవలె పడనేసఁ జక్రముం
బరిహత జైత్రచక్రముఁ ల్ల * భావయ మోదిత దేవశక్రముఁ.

టీ॥ (శతధన్వంతు) తురగముడిగి = గుఱ్ఱమునుడిగి. తల్లక
ముతోక = భయముతో. పాదచారియై = కాలినడగలవాడై. పరు
నిజం = పరుగెత్తగా. పద్మకామము = కృష్ణుడు. పోకు
పోకుమని = పోకపోకుమని. (అని) కూడఁబాటి = దగ్గఱపరుగెత్తి
పోయి. భీకరగతికా = భయంకరమయినరీతితో. జానిమస్తకము =
శతధన్వనితల. అందెవలెపడక = తెగపడవట్టుగా. పరిహత
జైత్రచక్రముఁ = అంతటవంపఁబడినరాక్షససమాహమగలదియై.
ప్రభా...చక్రముఁ = ప్రభా = కాంతియొక్క చయోభయాహమదేవ.

తాదీత = సంతోషింపఁ జేయఁబడిన. దేవ = దేవతలును. శక్రముఁ =
ఇంద్రుఁడును గలదియైన. (చక్రమును) ఏసఁ = ప్రయోగించెను.
కా॥ శతధన్వంతు గుఱ్ఱము మీఁదనుండి దిగినవాడై భయము
దేవ తత్వమును కాలినడతో పరుగెత్తగా శ్రీకృష్ణుండు జానిని
పోకపోకుమని అని చెప్పుచు తేరుదిగి దగ్గఱ పరుగెత్తిపోయి ఎల్ల
రాక్షసులను చంపినదియై దేవతలను దేవేంద్రుని తన ప్రకా
శముచేతనే సంతోష జెట్టునదియైన సుదర్శన చక్రమును
ప్రయోగించి జానితల నణిచి చంపెనని కావ్యరత్నము.

౮౬.—చ॥ ఇట్లు హరి శతధన్వని వధియించి జానినస్త్రోబలందు మణివెదకి లేకుండుటఁజెలిసి బల
భద్రునికడకువచ్చి శతధన్వం దూరక హతుండయ్యె మణి లేదనిన బలభద్రుం డిట్లనియె.

టీ॥ (ఇట్లు) హరి = కృష్ణుడు. (శతధన్వని వధియించి) జాని
నస్త్రోబలందు = జానియొక్క బట్టలందు. (మణివెదకి) లేకుం
డుట = బగుళ్లతో లేకపోవుట. తెలిసి = తెలిసికొని. బలభద్రునికడకు
వచ్చి = బలరామునొద్దకువచ్చి. (శతధన్వంతు) తోరక = వర్ణముగా.
హతుండయ్యె = చంపఁబెట్టెను. మణిలేదు = జానివద్ద శతధన్వని

లేదు. అనినకా = అనగా. (బలభద్రుండు ఇట్లనియెను)
కా॥ శుభధముగా కృష్ణుండు శతధన్వనిఁబండి జానిగుళ్లలో
శతధన్వనిని వెదకి అదిచిక్కపోగా వర్ణముగా శతధన్వనిఁ
బండిని జానియొద్ద మణి లేదని బలరామునితో చెప్పగా బల
రాముండు కృష్ణునితో ఇట్లు పలికెనని కావ్యరత్నము.

—(౩) బలరాముండు మిథిలాపురమునకుఁ బోవుట. (౩)—

౮౭.—సీ॥ అమణి శతధన్వంతు * దపహరించుట నిక్క-
మెవ్వరిచే దాచవ * నిచ్చినాడో
దేగతి నీదేగి * వెదకుము పురిలోన
వైదేహు దర్శింప * కాంధ గలదు
పోయివచ్చెద నీవు * పొమ్మని వీడొచ్చి
మెల్లన రాముండు * మిథిలఁ బోచ్చి
పోయిన జనకుండు * పొడగని హరించి
యెంతయుఁ బ్రియముతో * నెదురువచ్చి
లే యర్జునాద్యుది కృత్యంబు * లావరించి
యిచ్చ వచ్చిన వస్తువు * లెల్ల నిచ్చి
యొందుమని భక్తిజేసిన * నుండె మునవి
గువలయేశ్వర మిథిలలోఁ గి గొన్నయేండ్లు.

బలరాముండు.

టీ॥ గువలయేశ్వర = రాజా. అమణి = ఆరత్నమును. (శత
ధన్వంతు) అపహరించుట = తీసికొనుట. నిక్కము = నిజము. ఎవ్వ
రిచే = ఎవరిచేత. దాచనిచ్చినాడో = దాచివెట్టనిచ్చినాడో.
(నీవు) నీగమె = శిష్యునిగానె. ఏగి = పోయి. పురిలోనకా = ఇట్లు
ముతో. (వెదకుము) వైదేహుకా = విదేహరాజును = జనకుని.
దర్శింపకా = చూడ. కాంధగలదు = తోరకగలదు. (పోయివచ్చెదను
పొమ్మని) అనివీడొచ్చి = అనిచెప్పినంత. (రాముండు) మెల్లనకా =
తెన్నగా. మిథిలఁబోచ్చి = మిథిలాపట్టణమునకు ప్రవేశించి. పోయినకా =

పోగా. (జనకుండు) పొడగని = చూచి. హరించి = సంతోషించి.
యెంతయుకా = మిక్కిలి. ప్రియముతోకా = ఇష్టముతో. నెదురువచ్చి =
ఎదురుగావచ్చి. అర్జునాద్యుది కృత్యంబు = శత్రువును పొడగని
వెదకలగుపనులు. అచరించి = చేసి. ఇచ్చవచ్చినవస్తువులెల్లకా =
మనమచ్చినవచార్తములన్నియు. (ఇచ్చి) తింటుమని = తినుపట్టణము
తో నేయించుమని. భక్తిజేసినకా = నేవచేయగా. మునవి = బల
రాముండు. మిథిలలోకా = మిథిలాపట్టణముతో. (గొన్నయేండ్ల
తిండెను.

కా॥ ఓరాకా! అంతట బలరాముడు అరవ్యమును శత ధన్యుడు అవహరించినదియుగాని అరవ్యమునకు వానిని ఎవరి దగ్గఱనో దాచిపెట్టి నిచ్చినాడనుకాదు అట్టి వీరు పట్టుకొనునకు కీర్తి ముగాఁబోయి అంతట పెరిగిపోయెను కాకుండా నరసింహాచలమునకు కొరక కొరక కొరక కాఁబట్టి నేను మిథిలాపట్టుకొనునకు పోయి వచ్చెదనని చెప్పి అరవ్యమును ప్రవేశింపఁగా జనకుడు శుభము కావని యెదురుగావచ్చి అరవ్యము పాత్రము మొదలయినవరకైన వంతో పూజించి కొన్నాళ్లు తమపట్టుకొనునతోనే యుండుమనిజేడు కొనఁగా బలరాముడు కొన్నిసంవత్సరములు మిథిలాపట్టుకొను తోనే యుండును అని తాత్పర్యము.

వి శేషార్థము.

టీ॥ బైదేవఁడుఁడో! దేవస్థాపితదేవస్థా: విద్యాకాన్యస్మా ద్యభోక్తః॥ అదేవస్థాపితదేవస్థా: కుమతీస్సప్తపుగ్ధృకా॥ అనది భ్రాగవతప్రమాణముచొప్పున దేవఁడు కలిగియు లేనివాఁడనని తెలిసికొన్న మహాపురుషుఁడైన బ్రహ్మకేత్ర. మఱి, యో! నానాం దేవఁలంద్రియాన్యంతరంగం నానాకారగ్రహణవర్జితః॥ వారాచక్రకేత్రవిక్రమితుర స్సాక్షినిత్యగ్రత్యగాత్మావహం॥ రజ్జ్వక్షానాద్వారిత్రయధాశి స్వాత్మాక్షానాదాత్మవహః॥ అస్త్రోద్ధృతాభ్యాంశి నాశేషరక్ష ధీహోనామం దేవోద్ధృతావహం॥

౮౮.—వ॥ అంత దుర్యోధనుండు మిథిలానగరంబునకుం జనుచుంచి జనకరాజుచేత సమ్మానితుండై.

టీ॥ అంతః—అప్పుడు. (దుర్యోధనుండు మిథిలానగరంబునకుం జనుచుంచి జనకరాజుచేత) సమ్మానితుండై—గౌరవింపఁబడినవాఁడై.

౮౯.—క॥ చలించు నాంధ్రారేయుఁడు | లలితగదాయుధకౌశలమునేర్చెదగదా
చాలితే శ్రీతజన నిర్జర | ఫలిచే ద్రైలోక్య వీర శి షటగణ బలిచేక.

టీ॥ గాంధారేయుఁడు = గాంధారికొడుకైనదుర్యోధనుఁడు. చలమునకా—పుట్టుకతో. శ్రీతజననిర్జరచేకా = శ్రీత = ఆశ్రయించిన. జన=జనులకు. నిర్జరఫలిచేకా = దేవతాభలమైన వారి చేతకు—కల్పవృక్షపుష్పమైనవారిచేత. అనఁగా, ఆశ్రయించినవారికి కొరకనాని సాక్షివాఁడనుట. ద్రైలోక్య వీరభటు గణబలిచేకా = ద్రైలోక్య = మూడులోకములంతటి. వీరభటు = యుద్ధతులల యెక్కు. గణ=సమూహము. బలిచేకా=గావుగాఁగఁబాసినచేతను. చాలితేకా=బలవాఁడునిచేత. లలితగదాయుధకౌశలముకా = ఓర్వ వలెనగదతోడితొట్టాఁడుమొనర్చు. తగదా=తగునట్లు. చేర్చెను—

౯౦.—వ॥ అటు గృష్ణుఁడైన ద్వారకానగరంబునకుంజని శతధన్యుని మరణంబును, మణిలేకుండుటయును, సత్యభామకుం చెప్పి సత్యభామా ప్రియకరుండు గావున సత్రాజిత్తునకుం బరలోక క్రియలు నేయించె న్నక్రూర కృతవర్తలు శతధన్యుమరణంబు విని వెలుచి ద్వారకానగరంబువెడలి బహు యోధుడూర భూమికిం జని రక్తూరుండు లేమింజేసి వాసలులేక మహాత్పాతరంబులును శరీర మూనసతాపంబులును ద్వారకానగరజామలకుసంధివించిన నందిలవృద్ధజనులు దిగడిచారికిట్లనిరి.

టీ॥ అటు—అప్పుడు. (గృష్ణుండును) ద్వారకానగరంబునకు— ద్వారకాపట్టుకొనునకు. చని = పోయి. శతధన్యుమరణంబును— శతధన్యుఁడు చచ్చుటకు. భూమికిండుంటుండు = వానియెడల మన

అను సద్భాసగలవాఁడు. మంచిది దేవఁడు శతధన్యుమందఁగా నాకుదేవఁడు లేదనినమాత్రముననే బ్రహ్మకేత్రయపునా? అమాట ప్రత్యక్షవిరోధముకాదా యనిన చూడుము ఇది దేవఁడు? తెలి వియో? నిద్రలో తెలివి వీనమైనప్పుడు దేవఁంద్రియాన్యతాధులు వినియనుతోచవు. అతెలివి (సమమహామహాస్వప్నంబిందెరిగిదివం) అనది ప్రత్యభిజ్ఞ కలిగినప్పుడేకదా కలిగినది అప్పుడేకదా దేవఁంద్రియాన్యతాధులు తోచుచున్నవి. వీనిని ప్రజ్ఞయని తెలిసికొనక దేవమని యంద్రియములని అనుకొనుట, అదేసత్యమనుట, మూఢ త్వముకాఁబట్టి సత్పురుషసాంగత్యము చేసి వారుచేసించిన మహా వాత్సార్యములను శ్రవణమనన నిదిధ్యానములు చేసి పక్షపాతము లేనిబుద్ధితో క్రుతి యుక్తి అనుభవములచేత అహోబింది (సర్వాన్యై కానిప్రజ్ఞానస్య నామభేయాని, ప్రక్షాళనంబ్రహ్మ) అని యెఱుఁగు వాఁడనిదేవఁడు అనఁగా సర్వము ప్రజ్ఞానపరబ్రహ్మమేకాని అన్యముకాదని యెఱిగినవాఁడుగాని ఓకరాకాగాఁడనుట.

వ॥ మనసు నుమెక్రియందెనసి ముగ్ధిసేవియించిపకుండునా! మృతమట మేలుకొన్నను నకు ప్రజగంబులు గల్గితోచునీ | కున తరలంభమొకమయ కారణకార్యములెల్లఁదానయై | యనికములో పెరిందిరుగు నారయ నెత్తన మట్లుగావునకా | అని సీతారామాంజ నేయసంవాద తృతీయాశ్వాసము.

కా॥ అనమయమునండు దుర్యోధనుండు మిథిలాపట్టుకొనునకుం జొయి జనకరాజుచేత మర్యాదను పొందినవాఁడైయనితాత్పర్యము.

పాండవులను జయింపవలెననది అక్కఱతో నేర్చుకొనెను. కా॥ దుర్యోధనుండుకొరిగవారికొరికలను నెలకొల్పువాఁడును, మూడులోకములలోని యుద్ధతులలను గావు తిసికొనువాఁడునైని బలరామునిచేత గదాయుధమును చక్కగా పనుపమునట్లు పట్టు వంతో నేర్చుకొనెనని తాత్పర్యము.

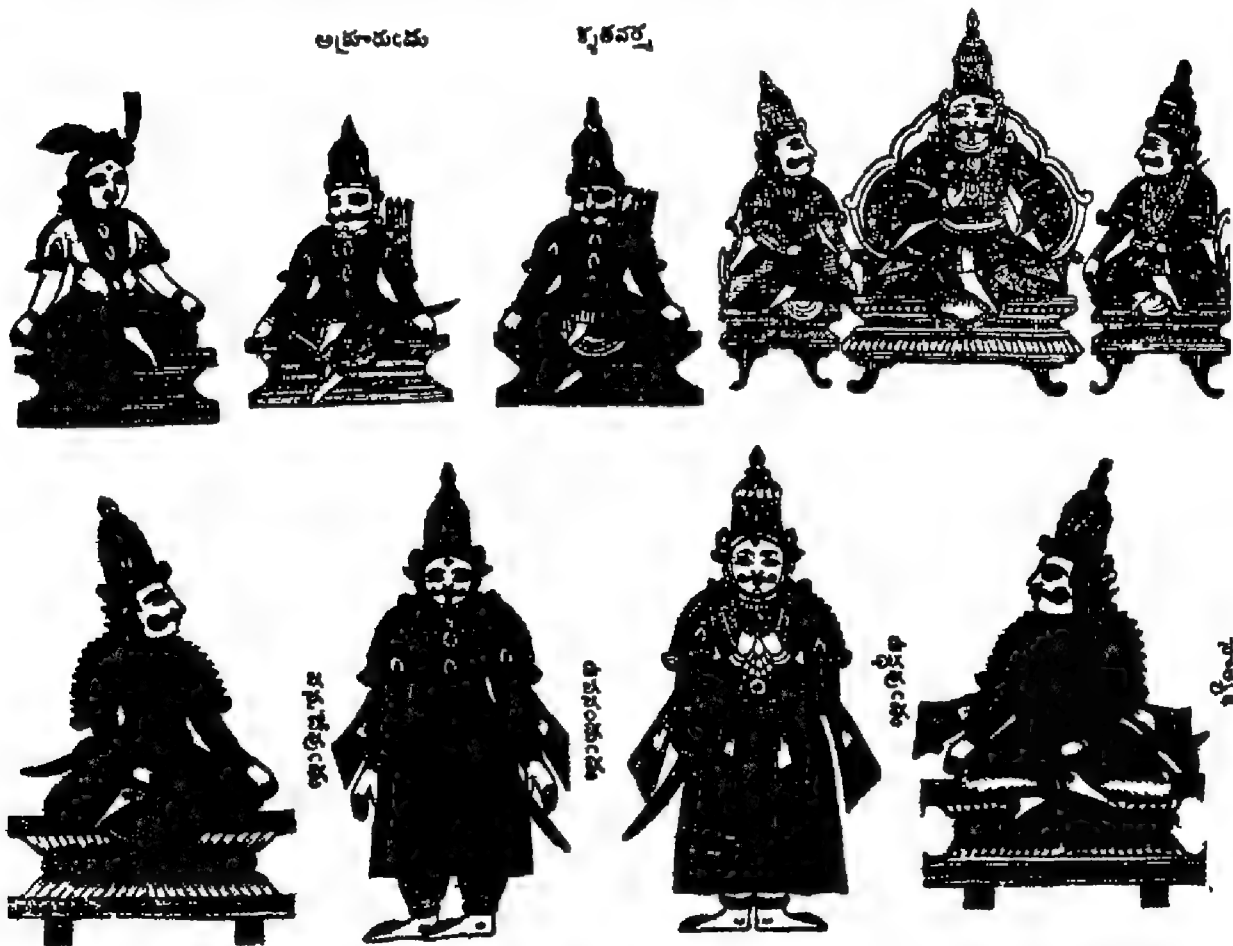
వి శేషార్థము.

టీ॥ దుర్యోధనుండు = చెడ్డ అహోవన గలవాఁడు—అనఁగా, దైవతబద్ధిగల అహంకారుఁడు. పాండవులు=కుష్టసత్యగుణముగల వారు—బ్రహ్మవిద్యాభ్యాసులనుట. గదాయుధము = వారినిహతము చేయవట్టి ప్రసంగము.

లేకయుంటును. సత్యభామకా—సత్యభామతో. (చెప్పి) సత్య భామాప్రియకరుండు = సత్యభామకు ప్రియమును చేయవాఁడు. కావునకా=మనక. (సత్రాజిత్తునకు) తనతోకర్షియించుచున్నద్రైయ

లను. (చేయించెను) అక్రూరుకృతవర్తలు. = అక్రూరులను కృతవర్తయు. కథామృతమరణము = కథామృతనివాప్య. (విని) నెఱచి = భయపడి. ద్వారకానగరమునెడలి = ద్వారకాపట్టణమునందలియలుదడి. బహుయోధాసహారభూమిక = పెక్కు అవతరసహాయములను దేశమునకు. చనిరి = పోయిరి. (అక్రూరులను) తేమింపేసి = తేకపోవుటచేత. (వానలుతేక) మహాత్మాతలనును = గొప్పగొప్ప యుత్సాహములును. కారీరసాధనకామములును = దేశసంబంధములును మనస్సులంబడులునైన కాపములును. ద్వారకానగర వాసులకు = ద్వారకాపట్టణమునందుండు వారికి. సుభానిధిసక = కలుగఁగా. అందులవృద్ధవసంజాలు = ఆ ద్వారకాపట్టణమునందలి పెద్దలు. వెగడి = భయపడి. హరిశ్చంద్రుని = శ్రీకృష్ణునితో నిట్లు పలికిరి.

కాక పెక్కుట శ్రీకృష్ణమా ర్చియ ద్వారకాపట్టణమునకుఁబోయి కథామృతము చచ్చుటయ్య వానియొక్క కథంతకమునీ తేమింపఁజును సత్యభామతోఁజెప్పి ఆమెకు శ్రీకలుగఁజేయువాఁడుగనుక సత్రాపక్షునకు యి క్తరక్తియలును చేయించెను ఈవృత్తాంతము అక్రూరులను కృతవర్తయు విని ఇంక మనఃకలి తెడఁడవచ్చునోయని భయపడి ద్వారకాపట్టణమునడిచి పెక్కు అనుతరసహాయములను దేశములలో వాసము చేయఁబోయిరి అక్రూరులను ద్వారకను విడిచి పోయినందున అపట్టణములోని ప్రజలకు గొప్పగొప్ప అవకాశము దేవకాపములును మనస్తాపములును కలుగఁసాగెను వానలు తేక పోయెను అదిచూచి ద్వారకలోని పెద్దలందఱు భయము నొందిన వారై శ్రీకృష్ణునితో నిట్లు పలికిరి కాత్పర్యము.

—(*) అక్రూరుని రప్పించుమని యథావాదులు చేడ శ్రీకృష్ణుఁడు రప్పించుట. (*)—

౧౧.—నీ కమలాక్ష విభవయ్య * కాశీకుఁడేలెడి - కుంభిని వానలు * గురియకున్న
 గోరి శ్వభలుని * గొనిపోయి యతనికి - గానిని యనియెను * కన్య నిచ్చి
 కాశీపుండు న * క్కారంబు చేసిన - వానలు గురిపె నా * నమధ మిడ.
 కాశీపుత్రుఁడు * యేడ యక్రూరుండు - నంతటివాఁడె నె * వనిననట్టి

అ॥ మరలి వచ్చెనేని * మాను నుత్పతయ । లెల్ల వానసురియు * నిర్భలమున
దేవ యతనిచోడి * తెప్పించు మన్నింపు । మానవతయు పీడ * మానవులకు.

టీ॥ కమలాక్ష - పీత్రీకృష్ణ. విసవయ్య - మామనదివిడుము. కాశీకుండతెదికుంభినిక - కాశీరాజ పాలించునట్టి దేశమునందు. (వానలు మరియకున్నను) కాశీవిభుండు - కాశీరాజ. కోరి - అతే యింది. శ్వఫల్గునిక - శ్వఫల్గుండు అనువానిని. కొనిపోయి - విలుచు కొనిపోయి. అతనిక - అఫల్గునికి. (గాంధీనియనియెడు కన్యను ఇచ్చి) సత్కారముచేసెనక - గౌరవించెగా. అవశభమింద - అకాశదేశపుభూమిమీద. (వానలుమరిసెను) వానిపుత్రకుండ - అఫల్గునికొడుకు. (అయినయిత్రూరుండును) అంతటివాక - అంత గొప్పవాక. (అగును) మహాపస్య - గొప్పతపస్సుగలవాడు. మరలివచ్చెనేనిక - అతడు తిరిగివచ్చినపక్షమున. తిత్పతయ లెల్లక - అన్నియుత్పతములును. (మానును) ఈర్షలమునక - ఈ భూమియందు. (వానకురియును) దేవ - స్వామి. మానవులకుక -

ఇంకలిడునున్నులకు. పీడ - దుఃఖము. మానవతయిక - సోప దెను. అతనిక - అయిత్రూరుని. తోడి తెప్పించుము - రప్పించుము. మన్నింపు - అతనితప్పు మన్నింపుము.

కా॥ పీత్రీకృష్ణ ! మనువు పితౄతాత్పర్యము కాశీదేశములో వానలు తేకపోగా ఆదేశపురాజు పీతతో శ్వఫల్గుని విలుచుకొని పోయి వానిని సన్మానించి తనకొకూర్తయైన గాంధీని అను కన్యక నిచ్చి పెండ్లిచేయగా వానలుమరిసే అదేశపువలపుమాదెను అశ్వఫల్గుని కొడుకయిన అత్రూరుండును తపస్సుకలిమిచేత తండ్రియంతటి వాకతే కాంబట్టి అపుత్రాత్మ్యండు మరలివచ్చినపక్షమున మనభూమి యందును వానలు మరిసే యెల్లయుత్పతములు అంత గొప్పను స్వామి ! ఇనుంటెలును కోరి యిచ్చుడు అతనిని రప్పించి మన్నింపు మని తాత్పర్యము.

౯౨.-వ॥ అనిపలుకు పెద్దల పలుకు లొకర్నించి దూతజనులంబుపి కృష్ణం కృత్రూరునిరావించి పూజించి
శ్రీయకథలు కొన్ని చెప్పి సకల లోకజ్ఞుండు గావున మృదు మధుర భాషణంబుల నిట్లనియె.

టీ॥ అనిపలుకు - అనిచెప్పనట్టి. పెద్దలపలుకులు - పెద్దలయొక్క మాటలు. అకర్నించి - విని. (కృష్ణుండు) దూతజనులంబుపి - తగుల వాండ్రనుబంధి. (అత్రూరునిరావించి) పూజించి - సన్మానించి. శ్రీయ కథలు - శ్రీయములైనకథలు. (కొన్నిచెప్పి) సకలలోకజ్ఞుండుగావునక - సమస్తజనులవ ర్తమానములు తెలిసినవాడుకాంబట్టి. మృదుమధుర భాషణంబులక - తిన్ననియింపులైనమాటలతో. (ఇట్లనియెను)

కా॥ అనిచెప్పిన పెద్దలమాటలుని శ్రీకృష్ణమూర్తి ఆప్యదేశగిన వారలనుబంధి అత్రూరునిరప్పించి అతనిని సన్మానించి శ్రీయములైన కథలుచెప్పి మనస్ కలంతపోగొట్టి తాను ఎల్లవారివృత్తాంతములు తెలిసినవాడే గనుక ఇంకైన తిన్ననిమాటలతో అత్రూరుని వాచి యిట్లు పలికెనని తాత్పర్యము.

౯౩.-నీ॥ తానేను తతి శత * ధన్వంతు ముదేందెచ్చి - నియంటు చెట్టుకు * నిజము దెలిసి

నాండ సత్రాజిత్తు * నకు ఋత్రకులులేమి - నతనికి గార్యంబు * లొరలించి

విత్తంబు బుణమును * విధించుకొనియెద - రతని పుత్రికలెల్ల * నతఁడుపరుల

చేత దుర్వరణంబు * జెందినాడతనికై - సత్కర్తములు మీద * జరచవలయు

తే॥ మిదిగ్రహించుమిద * మాయన్తు నకునమ్మి । దెలిసి బంధుజనుల * కెల్లఁజూపు

మయ్య నీగృహమున * పాటకచేదికా । సహిత మఖిములమరు * సంతతమును.

టీ॥ (శతధన్వంతు) తానేనుతతిక - తానుపోవునపుడు. మనిక - శకుంతలమనిని. తెచ్చి - తీసికొనివచ్చి. నియంటుక - నియంటిలో. (చెట్టుకు) నిజము - నిజముగా. తెలిసినాడత - తెలిసి కొన్నాను. (సత్రాజిత్తునకు) పుత్రకులు - కొడుకులు. లేమిక - లేకుండుటచేత. (అతనికి) కార్యంబులు - తరతరత్రయలు. అరలించి - చేసేచేసే. విత్తంబుక - అతనియొ స్థియ. బుణముక - అప్పును. అతనిపుత్రికలెల్లక - అతనికొకూర్తలందఱును. విధించుకొనియెద వరు - పంచుకొనివరు. అతఁడు - అసత్రాజిత్తు. పరులచేతక - శత్రువులచేత. దుర్వరణంబు - జెందినాడత - చెడ్డచావుచచ్చినాడత. అతనికై - సత్రాజిత్తునకై. సత్కర్తములు - ప్రాయశ్చిత్తాదికార్యములు. మీదక - ఇంకమీద. జరచవలయుక - చేయవలెను. ఈమ - నీతి. మనిగ్రహించుమిద - మిదినిపుచ్చుకొనుము. మాయన్తు - బలరాముండు. (నకునమ్మి) నీయిక - నీతితో. బంధుజనులకెల్లక - మన్ని

మలకంతటికిని. చూపుమయ్య - అనునీకనంబువును. సంతత మును - ఎల్లప్పుడును. నీగృహమునక - నియంటిలో. పాటకచేదికా - పాతకములు - బంగారులెన్నెలలోదియై ములు. అమరుక - అమరును - జరగుచుండుననుట.

కా॥ పీయిత్రూరుడా ! శతధన్వంతు తాను తిరుగిచి పరు గైతపోవునపుడు శకుంతలమనిని నియంటిలో తీసికొనివచ్చి పెట్టి పోయినసంగతి నాతన్నుమగా తెలిసినది, సత్రాజిత్తునకుకొడుకులు లేరుగనుక అతనికి తరతరత్రయలే చేసేసేసిని, అతనిఅప్పు అస్థియను అతనికొకూర్తలు తలాకొంచముగా పంతుకొంగలయ్యింకనుసత్రాజిత్తు శత్రువులచేతచెడ్డచావుచచ్చినందులకొన్ని ప్రాయశ్చిత్తకార్యములు చేయవలసియన్నది కాంబట్టి అరత్వమును నీతిసీతో అయిన నను మాయన్తునొప్పునబలరాముండు నమ్మనమ్మడు నేను అరత్వమును

అపహరించి యిన్ని మాటలాడుచున్నాడు అని తలచెను, అయిన
మానమరితమునట్లు నిల్చి శమంతకమణిని తెచ్చి మనమట్టుమలకంబున

చూచి తీసికొనిపో నీయంతిలో ఎల్లప్పుడు బంధూనులో నేర్పలుపడ
బడిన తేదికలలోదియట్లు భులు బదుగుచుండును అని చెప్పిననా.

౯౪.—౪౫ అనియట్లు సామవచనంబులు హరిపలికిన నక్రూరుండు వస్త్రీచ్చన్నంబైన మణిదెచ్చి హరికిచ్చిన.

టీ: (అనియట్లు) హరి = కృష్ణుండు. సామవచనంబులు =
మందిమాటలు. హరికినగా=చెప్పగా. (అక్రూరుండు)వస్త్రీచ్చన్నం
బైనమణిగా=మట్టిచేత గవ్వచుడియన్నరత్నమును. (తెచ్చి) హరి
కిచ్చినగా=కృష్ణునికియచ్చగా.

మనసులోని కలవరము తీర్చుగా అక్రూరుండు తనకొంగునముడిచి
యంచుకొన్న శమంతకమణిని క్రిష్ణమనిచేతికి ఇచ్చెననికాత్పర్యము.
వి శేషార్థము.

కా: అని యావిభక్తుగా క్రిష్ణమూర్తి తిన్ననిమాటలుచెప్పి

టీ: వస్త్రము=బట్టావావరణము. ఛన్నము=చానిచేతములుంగు
పలుచచుడినది. శమంతకమణి=దైవతవృత్తిలేని తేదరొక్కణ్ణానము.

౯౫.—౪౬ సంతస మంది బంధుజన త సంతతికి హరిదెచ్చి చూడెన

క్రాంత విభాసమాన ఘృణ త జాల పలాయిత భూనభోంతర

ధ్వాంతము హేమభారచయ త వర్షణ విస్తృత దేవ మానవ

స్వాంతముః గీర్తిపూరిత ది త కావలయాంతము నాశమంతముక.

టీ: హరి=కృష్ణుండు. సంతసమంది=సంతోషించి. అక్రాంత
...ధ్వాంతముక=అక్రాంత=ఎడతగక. విభాసమాన=ప్రకాశించు
చున్న. ఘృణ=కాంతులయొక్క. జాల = సమాహతుచేత. పలా
యిత=తలుపుచుండగొట్టుబడిన. భూనభోంతర = భూత్యాకాశముల
మధ్యముననుండెడు. ధ్వాంతముక=నిత్యతగలవానిని. హేమ...
స్వాంతముక = హేమ = బంగారుయొక్క. భార = చారువుల
యొక్క. చయ=సమాహతును. వర్షణ=మరియటుచేత. విస్తృత=
అత్యర్ధపడిన. దేవ=దేవతలయొక్కయ. మానవ = మనుష్యుల
యొక్కయ. స్వాంతముక = మనసులు గలవానిని. గీర్తి...
యాంతముక=గీర్తియొక్కస్వరూప. పూరిత=నిండిపలచిన. దిశా
వలయ=వలయాకారమైనదిమృలయొక్క. అంతముక = కొనలు

గలవానిని. అశమంతముక=అశమంతకమణిని. తెచ్చి = తీసికొని
వచ్చి. బంధుజనసంతతికి=మట్టుమలసమాహతునకు. చూడెక=
కనబడినెను.

కా: అంతట క్రిష్ణమూర్తి సంతోషించి యెడతగక ప్రకా
శించునట్టి కాంతులచేత భూమికి ఆకాశమునకు నడుమనుండు
నిత్యతగల వానిని పోగొట్టువదియ, ప్రతిదినము చారువుల కొలచి
బంగారును మరియటుచేత దేవతల మనసులకును మనుష్యుల మన
సులకును అత్యర్ధమును పుట్టించునదియ, ఎల్లదిక్కులకొనలయందు
నించుకొన్న గీర్తి గలిగినదియైన శమంతకమణిని తీసికొనివచ్చి
తమమట్టుమల కంబునెని జూపించెనని కాత్పర్యము.

౯౬.—౪౭ వక్రాయుధుఁ డీక్రియఁ దన | యక్రూరత్వంబు జనుల త కందటకును ని

ర్వక్రముగఁ జెలిపి క్రమ్మట | నక్రూరున కిచ్చి మణిఁ గృ త పాకరితుండై.

టీ: వక్రాయుధుఁడు=కృష్ణుండు. ఈక్రియక=చనిభముగా.
తనయక్రూరత్వంబు=తనయొక్క క్రూరత్వములేమిని. జనులకంద
టకుక=ఎల్లజనులకును. నిర్వక్రముగక = సంకరలేకుండునట్లు=
స్వచ్ఛముగా. చెలిపి = తెలియజేసి. కృపాకరితుండై = వయలో
గూడుకొన్నవాడై. క్రమ్మటక = మరల. మణిక = రత్నమును.

అక్రూరునకిచ్చెను = బ్రహ్మశ్రీతయైన అక్రూరునిశేసమర్పించెను.

కా: క్రిష్ణుండు శుభముగా తనయందు పోవము లేమిని
తమమట్టుమల కంబునెని స్వచ్ఛముగాఁ జెలియజేసి మరల జయ
చేసి ఆమణిని అక్రూరునిశే యిచ్చెనని కాత్పర్యము.

౯౭.—౪౮ భునుఁడు భాగవంతుఁ డీశ్వరుఁ | తనముఁడు మణిదెచ్చి యిచ్చి త నట్టి కథనముక

వినిన పఠించిన తలచిన | జనులకు దుర్యోశముఁ బాప త సంతముఁ దలఁగుక.

టీ: భునుఁడు=విరాట్పురూపుఁడును. భాగవంతుఁడు=మధ్య
నిశ్వర్యసంపన్నుఁడును. ఈశ్వరుఁడు=సర్వనియామకుఁడును. అన
భునుఁడు=సావనులేనివాడయైన క్రిష్ణమూర్తి. (మణిదెచ్చియిచ్చి)
నట్టి కథనముక=కథను. వినినపఠించినతలచినజనులకుక=విన్న
చారును చదివినచారును తలచినభావమైనజనులకు. దుర్యోశముక=
దైవ్యమును. అపశీర్షియ. సావనుండుక = సావనులగుమును

మును. తలఁగుక=శోచగిపోవును.

కా: విరాట్పురూపుఁడును, మధ్యనిశ్వర్య సంపన్నుఁడును,
సర్వనియామకుఁడును, ఏదోచుములు లేనివాడయైనక్రిష్ణమూర్తి
శమంతకమణిని తెచ్చియిచ్చిన కథను ఎవరు చదువుచున్నో ఎవరు
విందులో ఎవరు తలచుకొంటేదో అట్టి జనులందును అపశీర్షియ
సావనుమామములు శోచగిపోవునని కాత్పర్యము.

(*) శ్రీకృష్ణం దిండ్రప్రస్థపురంబున కరిగి పాండవులదేవ సమ్మనింపఁబడుట. (*)

౪౩. అంత నొక్కనాడు పాండవులంతాడ నిచ్చయిరిని సాత్యకిప్రముఖ యాదవులు గొలువఁ బురుషోత్తముం దిండ్ర ప్రస్థపురంబునకుం బుసం బ్రాణంబులంగవన యింద్రియంబులభంగి సఖిశేష్యులందైనవారింగని కొనిలించుకొని కృష్ణుని దివ్యదేవానంగమంబున నిర్ధూతకల్పమై యనురాగ హాస విభాసితంబైన ముకుందు ముఖారవింజయ భర్తించి యానందంబుకొందిరి గోవిందుండును యుద్ధిష్ఠిర భీష్మకౌరవరణంబులకు సభినందనంబు చేసి యద్భుత వాలింగనంబునసత్కరించినకులసహ దేవులు మ్రొక్కిన గ్రుచ్చి యెత్తయి త్రమికింబునసానీనుండై యుండనప్పుడు.

అంతః = అంతరిక్షము. (విశ్వనాథుడు) పాండవులకు = పాండవరాజుకును. మహానిచ్చయించి = మహానిచ్చయించి. సాత్యకి ప్రముఖ యాదవులు = సాత్యకి సేనముఖులగు యాదవులు. కొలువకొనింబుగా. పురుషోత్తముం = శ్రీకృష్ణుడు. ఇంద్ర ప్రస్థపురంబునకు = ఇంద్రప్రస్థపురమునకు. భగవం = భగవాన్. ప్రాణంబులంగవనములభంగి = ప్రాణంబులభంగి.

వమరాదీంద్రియములవలె. అఖిశేష్యులందైనవారి = సర్వమునకు నిశ్చయమైన శ్రీకృష్ణుడైన. కని = చూచి. (కొనిలించుకొని) కృష్ణుని దివ్యదేవానంగమంబున = శ్రీకృష్ణుడు రీతికొని దివ్యదేవతలను దేవతలవలె. నిర్ధూతకల్పమై = పోగొట్టులనననాదములు గలవాడై. అనురాగ = తంజనము. విభాస = ప్రభువోడి. హాస = నవ్వుచేతను. విభాసితంబు = విభిన్న ప్రకారమున. అలంకరణంబు.

మూలనిండంటి - అయినట్టి శ్రీకృష్ణుని ముఖమలమును, వర్ణించి - చూచి, ఆనందంబునొందిరి - సంతోషమునుపొందిరి, గోవిందుండును - కృష్ణుడును, యుద్ధిరభీమసేనులచరణంబులకు - భర్తరాజయొక్కయు భీమసేనుయొక్కయు అడుగులకు, అభివంశనంటిచేసి - మొక్కి, (అర్జునుని) అలింగనంబున - కాంగిరించితే, సత్కరించి - సత్కరించి, (వకులసహదేవులు) మొక్కినక - నమస్కారముచేయఁగా, గ్రుచ్చియె త్తి - రెండుచేతులతోనుపొదివియెత్తుకొని, శిశువీరతంబునక - శ్రేష్ఠమయినవీరతయందు, అసీనులై - కూర్చున్నవాఁడై, ఉండక - ఉండఁగా, అప్పుడు - ఆసమయమునందు కా! అటుపిమ్మట ఒకనాడు శ్రీకృష్ణుండు పాండవులను చూచి

రావలెనను తలంపున సాత్యకి మొలకగు యద్యుధానులు తెంటి వాఁగా ఇంద్రప్రస్థపట్టణమునకుఁబోయి తనదర్శనమువలన ప్రాణములను పొందిన యింద్రియములవలెనే విభాసమునఁబొంది కాంగిరించుకొని సుర్యోన్మయైతన తన దేహసంస్కర్మముచేత పాపములవలన తొలఁగినవారగుటచేత సంతోషి సత్వచేత తెలుంగుచున్న తన ముఖమలమునుచూచి వారు సంతోషమునుపొందఁగా తానును భర్తరాజునకును భీమసేనునకును నమస్కారములుచేసి అర్జునుని కాంగిరించితే మన్నించి నకులసహదేవులు తనకుమొక్కఁగా రెండుచేతులను పొదివి యెత్తుకొని లాలించి వారు తగినవీరతేన కూర్చుండుచునఁగాఁ గూర్చుండెను ఆసమయమునందు అని కా.

౧౦౦. - క॥ చంచద్వ న మచభారా | కుంచితయై క్రొత్తపెండ్లి * కూంతురగుట నిం దిందుక నీగ్గుజనింపఁగఁ | బాంబాలతనూజ మొక్కె * బచ్చాతునకుక.

టీ॥ పాంబాలతనూజ - ద్రుపదమహారాజుకూతులైనకృష్ణ, చంచ...కుంచితయై - చంచిత - ఒప్పికవయిన, భుజ - గొప్పలైన, కుచ - స్రవములయొక్క, భార - బరువుచేత, కుంచితయై - మిక్కిలిచంచలమైనది, (క్రొత్తపెండ్లికూంతురు) అగుట - అగుట చేత, ఇంచించుక - కొంచెముకొంచెము, నీగ్గుజనింపఁగఁ - నీగ్గు

పుట్టుచుండఁగా, బచ్చాతునకుక - శ్రీకృష్ణమూర్తి, (మొక్కెను) కా! ద్రౌపది యొప్పికవయి గొప్పలై యొప్పుచున్న స్రవముల బరువుచేత చంచలమైనదో అనునట్లు మిక్కిలి వంశి క్రొత్తపెండ్లి కూంతురు అగుటచేత కొంచెము కొంచెము నీగ్గు కనబడ తన్నగా వచ్చి శ్రీకృష్ణమూర్తి నమస్కారము చేసెనని తాత్పర్యము.

ప॥ అంత సాత్యకి పాండవులచేతంబూజితుండై యొక్కవీరంబున నానీనుడయ్యెఁ దక్కిన యనుచరులును చారిచేతఁ బూజితులై కొలిచియుండిరి హరియం గుంటిచే వికడకుం జని నమస్కరించి యిట్లనియె.

టీ॥ అంతక - పిమ్మట, (సాత్యకి పాండవులచేత) పూజితుండై - పూజింపఁబడినవాఁడై, ఒక్కవీరంబునక - ఒకవీరులై, అనీనుండయ్యె - కూర్చుండెను, తక్కినయనుచరులును - కృష్ణునితోడ వచ్చిన తక్కినపరిజనులును, చారిచేత - ఆపాండవులచేత, పూజితులై - సత్కారముచేయఁబడినవారై, కొలిచియుండిరి - సేవించుచుండిరి, హరియక - శ్రీకృష్ణుండును, కుంటిచే వికడకుం - కుంటిచే

దగ్గఁబడు, చని - పోయి, నమస్కరించి - మొక్కి, ఇట్లనియె - ఇట్లుపలికెను, కా! పిమ్మట సాత్యకి పాండవులచేత మర్యాదను పొందిన వాఁడై ఒకవీరులయొక్కఁగా కూర్చుండెను అటుపిమ్మట కృష్ణుని పరిజనులంబులు పాండవులవలన సత్కరింపఁబడి సేవించుచుండిరి అంతకు కృష్ణుండు కుంటిచేయొద్దకుఁబోయి యిట్లు పలికెనని తాత్పర్యము.

౧౦౧. - క॥ అత్తా కొడుకులుగ గోడలుఁ | శిశ్రానందముగఁ బనులు * సేయఁగ వాత్స యత్రానుగవై యాత్తా | సత్తాదులు గలిగి మనుచె * సమ్మోదమునక.

టీ॥ (అత్తా! కొడుకులును గోడలును) చిశ్రానందముగక - మనసునంతోషముగా, పనులు సేయఁగక - చెప్పినపనులుచేయుచుండఁగా, అత్తాయత్రానుగవై - మనసువచ్చినట్లు వ ర్తించుచున్నది, అత్తాసత్తాదులు - అత్తా గౌరవము మొదలగునవి, (కలిగి) సమ్మోదమునక - సంతోషముతో, మనుచె - వ ర్తించుచున్నావా.

కా! పిమ్మట కొడుకులును గోడలును సమవృత్తిగాచేయుచున్న పనులు చేయుచుండఁగా మనసునకు ఏకాంతయంతోషము సాగుదలగలిగి సంతోషముతో తెలుంగుచున్నావునా అనియడిగెనని తాత్పర్యము.

౧౦౨. - ప॥ అనవుడుఁ బ్రేమ వివేచలత * నందుచు గద్గద భాషణంబులక గనుగవ నశ్రుతోయములు * గ్రుచ్చుగఁ గుంతినుయోధనునిచు చే నిస యపకారముం దడవి * చెందిన దశిము లెల్లఁజెప్పి యా దనుజ విరోధిట్లనియెఁ * దద్దయఁ దద్దతకంటె సేయదుక.

టీ॥ అనవుడుక - అనఁగా, కుంతి - కుంతిచేది, ప్రేమవివేచలతక - ప్రేమవలనిపోక్కును, అందుచుక - పొందుచును, గద్గద భాషణంబులక - గొంతవలెనోడిచుటలతో, కనుగవక - రెండు కన్నులందును, అశ్రుతోయములు - కన్నీళ్లు, గ్రుచ్చుగక - కచ్చుకొనుచుండఁగా, నుయోధనుండు - మర్యాదనుండు, చేసెన యప

కారముక - చేసెనట్టిచును, తడవి - తలంపుకొని, చెందినదశిము లెల్లక - అచర్యభనునవలన కామపొందినకావలసియు, (చెప్పి) తద్దయక - మిక్కిలి, దద్దతకంటెయెనుచుక - గౌరవముచేయుచు, అదనుజవిరోధిక - రాక్షసులైన యాశ్రీకృష్ణునితో, ఇట్లనియె - అటుండఁచెప్పఁజొల్లనిభాషణకేర్యము.

కా॥ భగవాన్ముక్తిప్రదానమునై యొగపెనుమహావారింఁగగా
కుంఠిదేని ఆయనయందలి ప్రేమాశీయముచేత పరవశుడై నాట
మాట పెడలకున్నను ప్రయత్నముచేత మాటకెప్పుకొని కన్నుల

యందు నిట్లుపట్టుకొనుచు తమకు జగత్కళనముచే చేసిన ఆపకార
ములను తలఁచుకొని జానిచేత కాముపదిన పాటులన్ని చెప్పి ఆప్రి
కృష్ణమూర్తినిమిక్కిలిగారవిండును ఒకమాటకెప్పుకొనికాత్వర్యము.

౧౦౩. — నీ॥ అన్న నీచుట్టాల * నరయుదు మువవపు - నీవు పుత్రైంచిన * నెమ్మిలోడ
మాయన్న యేతెంచి * మమఁజూచి పోయెను - నిర్భయస్వారము * నిలమన
వాపిన్నవాండ్రకు * వాకు దిక్కెవ్వరు - నేఁదాదిగానింక * నీవెకాక
సఖిలంతువుల కీ * వాత్సవు గావునఁ - బరులు నావారని * భ్రాంతిసేయ

తే॥ వయ్య నాభాగ్య మెట్టిదో * యనవరతముఁ | కత్తమాననుండి కరుణ మా * చిక్కుతెల్లఁ
బాడుచుందువుగాక యో * పరమపుణ్య | యదుకుమారవరేణ్య బు * ధాగ్రగణ్య.

టీ॥ అన్న = పినాయనా. నీచుట్టాల = నీకుకావలసినబంధు
వులను. అరయుదువు = నీవువిచారించువు. మువవపు = ఎప్పుడును
మఱచిపోవు. నీవుపుత్రైంచినక = నీవుపంపఁగా. నెమ్మిలోడ =
ప్రేమతో. (మాయన్న) ఏతెంచి = వచ్చి-మమక = మమ్మును-నాకొడు
కులనునన్నుననుట. (మఱచిపోయెను) నిలమనక = నియోక్త
బలముచేత. నిర్భయస్వారము = మేమునిలిచియున్నాము. నాపిన్న
వాండ్రకు = నాకొడుకులకును. (వాకు) నేఁదాదిగాక = ఈది
నముమొకటికొని. ఇంక = ఇంకమీఁదకునుగూడ. నీవెకాక = నీవే
గాక. దిక్కెవ్వరు = ఎవరురక్షకులు. అఖిలంతువులకు = స్థావర
జంగమప్రాణుల కన్నిటికిని. ఈపు = పరమాత్మతైసనీవు. అత్తవు
గావునక = జీవముకాఁబట్టి. పరులు = ఇతరులు. నావారు = నాకుఁ
గావలసినవారు (అని) భ్రాంతిసేయవు = భ్రమపడవు. అయ్య = పి
లోకజనకుఁడ. నాభాగ్యము = నాయవృష్టము. ఎట్టిదో = ఎటు
వంటిదో = ఎంతమందిదోయనుట. అనవరతమును = ఎల్లప్పుడు.
చిత్తముననుండి = నా అంతర్లక్షరణములోనేయండి. కరుణ =
నిర్వాణజ్యోతిసతో. మాచిక్కుతెల్లక = మాకువచ్చునట్టి యాపకం

నన్నిటిని. పామయందువుగాదె-తొలఁగించుచుందువుగదా. పేవ
రమపుణ్య = పీఠిక్కిలిపుణ్యాత్మకం. యదుకుమారవరేణ్య =
యాదవులలోత్రేమండా. బాధాగ్రగణ్య = అత్యానాత్మపీడకరైత
పండితులలో (దేవతలలో) త్రేమండా.

కా॥ పినాయనా! నీవు నీకు కావలసిన చుట్టుములను మఱచి
యెక్కఁతో విచారించుకొనుచుందువు నీవు పంపఁగా మాయన్న
కుడవచ్చి నన్ను నాకొడుకులను జూచిపోయెను నీసహాయము
చేతనే మేము ఇంతకుట్టున నిలిచియున్నాము నేడ మొదలు ఇంక
మీఁదమాత్రము మాకు దిక్కు నీవుగాక మఱియెవరు నీవు ఎల్ల
ప్రాణులకును జీవమువంటివాడవు గనుక నీకు అన్యులు మనవారు
అను భేదములేదు ఎల్లదేవతలలోను క్రమండవును మిగులపుణ్యాత్మక
డవును యాదవవంశమునందు బుట్టినవారిలో త్రేమండవునైన పీ
డికృష్ణ! నీవు ఎల్లప్పుడు నామనసులోనే యుండి వయతో మాకు
వచ్చిన ఆపదలన్ని తొలఁగించుచుందువు గదా అని కాత్వర్యము.

ప॥ అనిన యుధిష్ఠిరుం డిట్లునియె.

౧౦౪ — శ్లో॥ చట్టంగ లేరు నిన్నుఁ దమ * భావములందు సనందనాదులే
పట్టున నైన నట్టిగుణ * భద్రచరిత్రుడవీవు నేకు మా
చుట్టుమటుందు వచ్చెదవు * చూచెద వల్లలమైన మమ్ము నే
మెట్టితపంబుచేసితి మ * ధీశ్వర పూర్వశరీర వేళలక.

టీ॥ అధీశ్వర = బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర మహేశ్వర సహాధిపులైన
పంచకర్తలను పుట్టింప తెంప క్రుంప కర్తలైన పీతామహు. నిన్ను =
సచ్చిదానంద నిర్మలపరిపూర్ణుడనైన నిన్ను. సనందనాదులు = సనక
సనందన సనత్కుమార సనత్కుకాకాది బ్రహ్మశక్తులు. ఏపట్టున
నైనక = ఏసమయమునందును = అంతరవాప్య నిర్వికల్పక సవికల్ప
కాది సమాధులలోదేనియందైనను అనుట. తమభావములందుక =
తమ అంతర్లక్షరణములలో. చట్టంగలేరు = గ్రహింపలేరు = అంగఁ
జాలరనుట. అట్టిగుణభక్తచరిత్రుడవు = అటువంటి సర్వవిత్త
సర్వేశ్వరత్వ సర్వభోక్తృత్వ సర్వాంతర్యామిత్వ సర్వప్రవృత్త్య
సర్వశూలకత్వ సర్వసంహారకత్వాది సర్వగుణభవిత మేతైన నక
వడినకణాడవు. నీవు = అహంబాధ్యస్తయోపుంజనైననీవు. నేకు =
ఈడినమా. మాచుట్టుమటుందు = మాచుట్టుములని. వచ్చెదవు =
వచ్చుచున్నావు. అప్పులమయనమమ్ముక = నీయంకాంశాలమయన

మమ్మును. శ్లో॥ మమైవాంశోదేవతోకో జీవభూతస్సనాతనః॥ అని
భగవద్గీత. చూచెదవు = వయతోమామకొనుచున్నావు. ఏకు =
నీయంకశాలమయనమేము. పూర్వశరీరవేళలక = పూర్వజన్మముల
యుండుస్థావర క్రిమి జలచర పక్షి పశు జన్మములయందనుట. ఎట్టి
తపంబుచేసితిమి = కాయక వాచిక మానసికాదితపస్సులలో ఎటు
వంటితపస్సుచేసినామో.

కా॥ పీతార్యేయరుండనైన క్రికృష్ణ! నిన్ను సనందనండు మొద
లగు నిత్యమారులుగూడ తమ మనసులలో తెలియలేక యున్నారు
అటువంటి సర్వోత్కృష్టమయిన సదబడిగల నీవు మాచుట్టుము అని
మమ్ము చూడవచ్చుచున్నావు అప్పులమయనమమ్ము చుట్టుములని
మన్నించుట మేము పూర్వజన్మములందు ఎటువంటితపస్సు చేసి
తిమోదా అని భర్తరాజ సతీకనని కాత్వర్యము.

౧౦౫.—కా॥ అని ధర్మశాంతు వస్తుం బ్రార్థించిన నింద్రప్రస్థపురంబు జారలకు నయనా
నందంబు సేయఁడు హరిగొప్పి నెలలువసించియుండి నందోక్క-నామి॥

టీ॥ (అని) ధర్మశాంతు—ధర్మరాజు. (తన్ను) ప్రార్థించినకా—
జేడకునకగా. ఇంద్రప్రస్థపురంబుజారలకు— ఇంద్రప్రస్థస్థు
లనుసంబంధించి. నయనానందంబుసేయఁడు—తన్నులవంతుగు
చేయఁడు. హరి—కృష్ణుఁడు. (కొన్ని నెలలు) వసించి—చివరిచేసి
కొని. (తంజను) అందుకా—అట్లవంతునప్పుడు. (ఓక్క-నామి)

కా॥ అని యావిధముగా ధర్మరాజప్రార్థించగాక్రీష్ణుఁడు
కొన్ని నెలలు అయింద్రప్రస్థముతోనే యునిచేసికొని యంబరి జను
లకు శ్రీతోత్సవము కలంగఁజేయఁతునంటెను అట్టియొక నాకనామ
అని కాత్పర్యము.

—(క) కృష్ణార్జునులు వేటాడఁచోవుట. (ఖ)—

మఃతురగశ్రేష్ఠమునెక్కి కంకటధనుశిక్షాచేళరోపేతుండై
హరితోడన్వనభూమి కేగివిజయంబుదాసక్తుడైచంపేశం
బుర కాద్ధూల తరఁకుశల్మవమరీ శ ఛల్లూక గంధర్వకా
సరకంఠీరవ ఖడ్గకోలహరిచే శ సారంగ ముఖ్యంబులకా.

టీ॥ విజయంబు—అర్జునుఁడు. హరితోడకా—కృష్ణునితోఁ
గూడ. తురగశ్రేష్ఠమునెక్కి—శ్రేష్ఠమయినగుట్టమునెక్కి. కంకట
ధనుశూచికరోపేతుండై—కంకట—కవచముతోడను. ధనుః—చింతి
తోడను. తుగ్గి—అమ్మలపొదితోడను. శర—బాణములతోడను.
శక్తికండై—నూడుకొన్నవాడై. చపభూమికా—అశవిప్రదేశ
మనకు. ఏగి—పోయి. అసక్తుడై—వేటయందాసక్తిగలవాడై.
శంబర...ముఖ్యంబులకా—శంబర—ఎఱ్ఱనివన్నెగలవిన్నజంకలు.
కాద్ధూల—చిడ్డపులులు. తరఁకు—నీవంగులు. శల్మ—ఏడుఁబందులు.
చమరీ—నవరపు మొకములు. ఛల్లూక—ఎలుఁగుగొడ్డు. గంధర్వ—
వల్లువతోఁజేయును హిక్షకడుపునగల దుప్పలు. కాసర—కారు
దున్నపోతులు. కంఠీరవ—సేనాములు. ఖడ్గ—ఖడ్గముగములు. కోల—
పందులు. హరిశీ—అడవిజంకలు. సారంగ—మగజంకలు. ముఖ్యం
బులకా—మొదలగువానిని. (చంపెను)

కా॥ ఓకనామ అర్జునుఁడు కృష్ణునితోఁగూడ కవచము విల్లు
అమ్మలపొదులు బాణములను ధరించినవాడై గుట్టమునెక్కి అడ
విలోయి ఎల్లవన్నెగల జంకలు పెద్ద పులులు సేవంగులు ఏడుఁ
బందులు నవరపు మొకములు ఎలుఁగుగొడ్డు చిన్నకాకి దుప్పలు
కారుదున్నపోతులు సేనాములు ఖడ్గముగములు అడవిపందులుఅడవి
జంకలు మగజంకలు మొదలగు మృగములను అశక్తితో వేటాడి
చంపెనని కాత్పర్యము.

౧౦౬.—కా॥ అచోటఁ బవిత్రములై । చచ్చిన మృగరాజునెల్ల శ జననాథునకుం
దచ్చిరి యర్జును వచ్చినఁ । దచ్చిర నరుఁగొల్చియున్న శ సేవకులధిపా.

టీ॥ అశిపా—రాజు. నరుఁగొల్చియున్న సేవకులు—అర్జునుని
గొల్లుచున్న బంట్లు. చర్మమువచ్చినకా—పండుగ రాకగా.
అచోటకా—అయదవిప్రదేశమునందు. పవిత్రములై—పరిశుద్ధ
మయి. వచ్చిన—క్రీ॥ రతికాశేమఖండ్రికాం శుద్ధమాశేమకే
తనాం! అనుప్రమాణమునపట్టినెటువొక్కలదేశఃవచ్చినదిభావించ
బడినట్టి. మృగరాజునెల్ల—మృగములపట్టులనెల్లము. జననాథున

కుకా—రాజునై. చచ్చెరకా—శిఖిముగా. తచ్చిరి—తీసికొనివచ్చిరి.
కా॥ ఓరాజా! అర్జునుని కొలిచియున్న సేవకులు అతనిసేవకు
వచ్చినందున అయదవిప్రదేశమునందు వచ్చిన పరిశుద్ధమయిన
మృగములనెల్ల తీసి అనగా, పులి మొదలగు అపారయోగ్యములు
కానిమృగములను వదలి బంక బండలు మొదలగు అపారయోగ్య
ములనెల్ల తీసిరాజునకుకానుకగాతీసికొని శిఖిముగావచ్చెరకా.

౧౦౭.—కా॥ అంత నర్జునుండు నీరు వట్టుఁగొని వచ్చి యమనకుం బనియె నర్జునులకుతైన నీరు
నారాయణునిందు వార్చి జలంబులు ద్రాని యొక్క పులివస్త్ర దేశ్యమున నుండును.

టీ॥ అంతః = అంతట. (అర్జునుడు) సీమవట్టుగొని = బట్టి
గొని. దస్య = బడరికొంది. యమునానదీ = యమునానది.
చనియెక = పోయెను. అత్తువారధులైన సరసారాయణలు = పద
నాకండు కేలమందియోధులతో ఎదిరించిపోరకాలినవారైన అగ్రస్తా
న్యులు. అండు = ఆయమునయందు. వార్మి = అచమనముచేసి.
ఇలంబులద్రావి = పట్టుతాని. ఒక్కవైరినద్రదేశంబునక = ఒక

యందు విచ్చయించు. ఉండుచుక = కూర్చున్నచారు అగుచును.
తా॥ అంతట అర్జునుడు బట్టిగొని బడరినవారైన కేలమందు
మౌని యమునానదికిఁగట్టుతాగపోయెను. అట్లుపోయిన అర్జునునితోడ
కృష్ణుఁడును పోయి యురువుదును అయేటిసీల్లతో అచమించి బట్టి
తీర సీల్లుతాని అచ్చట ఒక యనుకదిబ్బమీదకఁ గూర్చుండియుండి
యని తాత్పర్యము.

—(*) సూర్య తనూజయగు కాళిందిని గృష్ణులకు వరించుట. (*)—

౧౦౯.—చ॥ ఉపగతులైన యట్టిపురు * పోత్రమ పార్థులు గాంచిరాపగా
విప్రుల విలోల నీలతర * వీచికలందు శిరోః భార రు
ద్యపహసితాళి మాలిక ను * దందిత చాలక? ప్రభావికం
దపసుని చాలికక మదన * దర్శన ముల్ల కపోలపాలికక.

టీ॥ ఉపగతులు = సమీపమున పొందినవారు. పనయట్టిపురుపోత్రమ
పార్థులు = అయిన కృష్ణార్జునులు. అపగా. వీచికలందుక = అపగా =
నదియొక్క. విప్రుల = గొప్పవైన. విలోల = మిక్కిలి చలించుచున్న.
నీలతర = మిగులనల్లవైన. వీచికలందుక = అలలలో. శిరోః ..
మాలికక = శిరోః = తలమండ్రుకలయొక్క. భార = కొప్పుయొక్క.
రుది = కాంతిచేతను ఆపహసిత = ఎగతాళిచేయఁబడిన. అళి = తున్న
దలయొక్క. మాలికక = పక్షిగలదానిని. ఉదందిత... వికక =
ఉదందిత = మిక్కిలియెప్పిదమయిన. చాలక = రేతచంద్రునివంటి.
ప్రభా = ప్రకాశముగల. అలికక = నౌకగలదానిని. మదన .
పాలికక = మదన = కుప్పపునియొక్క. దర్శన = ఆద్యముతోడ.

తుల్య = సమానమయిన. కపోలపాలికక = చెక్కిలిద్రదేశములు గల
దానిని. తపసునిచాలికక = సూర్యుని కూతురైన కాళిందిని.
కాందిరి = చూచిరి.

తా॥ అప్పుడు ఆనదిచేరువను పొందియున్న కృష్ణార్జునులు నది
యొక్క మిక్కిలిచలించుచున్న కలుపుమీరిన పెద్ద అలలనడుమ తల
మండ్రుకల కాంతిచేత పరిహసము చేయఁబడిన తున్నకల చాలు
గలదియు, మిక్కిలి యెప్పిదమైన చాలచంద్రునితోలిగిన నాకలు
గలిగినదియు, మర్మధుని అద్దములనుతోలిగిన చెక్కిళ్లుగలిగినదియు
నైన సూర్యుని కొమార్తయగుకాళిందిని చూచిరిని తాత్పర్యము.

౧౧౦.—చ॥ కాంచి యమృతమును పంచిన వివ్వచ్చుండు చని యాకస్య కీర్తినియె.

టీ॥ కాంచి = చూచి. అమృతము = కృష్ణుఁడు. పందిక =
కుంపకగా. వివ్వచ్చుండు = అర్జునుఁడు. చని = పోయి. ఆకస్యకీర్తి
నియెక = ఆకస్యకలోపిల్లుపలికను.

తా॥ అట్లు చూచి కృష్ణుఁడు ఆకస్యక యెవరో విచారించి
తెలిసికొని రత్నని కుంపకగా అర్జునుఁడు ఆకస్యక చావుననుపొయి
దానితో ఇట్లు పలికెనని తాత్పర్యము.

౧౧౧.—చ॥ సుదతీ యెవ్వరిదాన వేమికో * కి * హృటం బ్రవర్తింబె దె
య్యది సీసామము కోర్కి యెట్టిది వి * వాహకాంక్షతోఁగూడి నీ
నదికిక వచ్చిన జాడ గానఁబడె ధ * న్యులయ్యె సీరాక నీ
యదయాదిస్థితి నెల్లఁజెప్ప మబలా * యుద్యమం రంగేక్షణా.

టీ॥ సుదతీ = పీచిన్నదానా. ఎవ్వరిదానపు = పిల్ల ఎవరివిడ్డపు.
వేమికో అకుక = ఏమిటికై. ఇహృటం = ఇక్కడ. ప్రవర్తింబెను =
ఉన్నపు. ఎయ్యది సీసామము = పీకరేమి. కోర్కియెట్టిది = సీకోరిక
యెటువంటిది = ఏమికోరియెవంటి తునీళ్లతో ఇట్లున్నావనుట. వివాహ
కాంక్షతోక = పెండ్లివలసికోరికతో. (కూడి) ఉన్నదిక = ఈయే
టికి. వచ్చినజాడ = వచ్చినట్టివిధము. కానఁబడె = చూతుం
డొకడెను. సీరాక = పిల్లవచ్చుట. ధన్యులయ్యె = కృతార్థ
మాయెను = పిల్లవచ్చినపని నెఱవేఱునట్టివాయెననుట. అబలా =
స్వకీర్తిని యొకస్యక. ఉద్యమం రంగేక్షణా = మెలయించున్న
దేదీమాపులవంటి చూపులుగల పీచాలితా. సీయదయాదిస్థితిక =

పిల్లట్టుక మొదలయినవృత్తాంతమను. ఎల్లక = అంతయు. (చెప్పుము)
తా॥ వలించుచున్న దేదీక్షిల్లచూపులవంటి పదురుచూపులు గల
దానపును మంచి పలువరుసగలదానపునైన పి కస్యకామనీ! పిల్ల
ఎవరివిడ్డపు ఎందులకై యిచ్చుటికి వచ్చియున్నావు సీకేరేమి ఈరి
ళ్లతో ఇట్లు ఉండుటకు కారణమేమి సీకోరికయేమినిన్నుఁ జూడఁగా
పెండ్లిని ఆటేకించి వచ్చినట్లు తోచుచున్నది అట్లుయినచుమున
పిల్లవచ్చినపని నెఱవేఱునట్టి యెంచవచ్చును అయినను పిల్ల పుట్టిక
కథ మొదలయినదానిని చూపు తెలియఁ జేయుచు అని యడిగెననితా.

చ॥ అనిన సర్దుమనకుఁ గాళింది యిట్లనియె.

౧౧౩. — మః సర ఏరోత్తమ యేను సూర్యునిసతకా త సాపేరు కాళింది భా
 స్మర సంకల్పిత గేహ నిందు నదిలోఁ జ గంజాక్షు విష్ణుం బ్రథమ
 వరుగాఁగోరి తపంబు సేయుదు నొరుకా తాంధింపఁ గృష్ణుండు వ
 స్మరణిన్వచ్చి వరించునంబుఁ బలికెకా త సాతంధ్రీ నాతోడుతకా.

టీ॥ ఏరోత్తమ = కూర్మశ్రేష్ఠుఁడైన. సర = పీయర్థమందు. ఏను = నేను. సూర్యునిసతకా = సూర్యునికొమార్తను. సాపేరు కాళింది = కాళిందియనుపేరుగలవానను. ఇందుకా = ఇచ్చుట. భాస్మర సంకల్పిత గేహకా = సూర్యునిచేత కలుగఁజేయఁబడినయిల్లు గలవానను. ఇందుకా = ఇచ్చుట. నదిలోకా = ఏటిలో. కంజాక్షుకా = కమలమలపంటికన్నులుగలవాఁడును. ప్రభుకా = సర్వమునకు నీశ్వరుఁడునైన. విష్ణుకా = విష్ణుఁడవుని. వరుగాకా = పెనిమిటియగునట్లు. (కోరి) తపంబు సేయుదుకా = తపస్సుచేయుచున్నాను. (సాతంధ్రీ) నాతోడుతకా = నాతో. (కృష్ణుండు) వస్మరణికా = పేటాడుచుచుకా చేత. (వచ్చి) వరించునంబుకా = పెండ్లాడునని. పలికెకా = చెప్పెను. (కాంబుత్రి) పిరుకా = ఇతరుని. తాంధింపకా = కోరను.

కా॥ పీకూర్మశ్రేష్ఠుఁడైన అర్జునుఁడా! నేను సూర్యునికొమార్తను సాపేరుకాళింది తాతంధ్రీనాకు ఇక్కడ ఉనికివట్టు ఏర్పడిని అంచఁగా ఉన్నాను ఈనదిలో సర్వేశ్వరుఁడును తావరలపంటికన్నులుగలవాఁడునైన శ్రీవిష్ణుమూర్తిని పెనిమిటిగా పడయఁగోరి తపస్సుచేయుచున్నాను తాతంధ్రీ నాతో ఇక్కడ తపస్సుచేయుచున్నయెడల శ్రీకృష్ణుండు పేటాడుచు వచ్చి నీకీకానిపోయి పెండ్లాడుననిచెప్పినాడు కనుక నేను ఇతరపురుషులను ఆశ్రయించువానుకాను అని చెప్పినని తాత్పర్యము.

వి శే షా ర్థ ము.

టీ॥ కాళింది = (కాళిందీసూర్యతపయా) అనియతరము. సూర్యుఁడనఁగా జ్యోతిష్టోమండు జ్యోతిష్టోమేన స్మరకాకా యతేత యని శ్రుతి. జ్యోతిష్టులనఁగా సూరకాంధ్ర అగ్నేయనక్షత్రములు అనియన్నియెవనివల్లకలుగునో వాండుజ్యోతిష్టోమండు. జ్యోతిహంధ్రోమజ్యోతిష్టోమః, సమస్తప్రకాశములకు అధారభూతుండు అట్టి జ్యోతిస్సు వినియనిన. ధ్వా యదాదిత్యగతంతేజోజగచ్చానయతేభింః అచ్చం

ప్రకాశియచ్చాగ్ని తత్రోద్ధిమామకంః అనిభగవద్గీత్యతేయచ్చాయం తురుషే, యచ్చాసావాదిత్యే, నవీక, నయఏవంబత్, అనియతరము. కా॥ యాయందేకూడెట్లు ఇతాంతకరణస్థః సూర్యభాసావానయతా నీస్త్యమామేవ. కా॥ ఈదేహమండు వసించి చూచుట వినుట భజనము ఇచ్చుట పుచ్చుకొనుట మొదలయిన పనులకు నిమిత్తమవఁదో, నేనని చలువఁబడువాఁడు అనే నేనుసూర్యాదులయందుండి జగత్ప్రకాశకుఁడనైతిని అనియతాకాశమునకు అర్థము అయినంబున జ్యోతిష్టోమమనఁగా అస్త్యస్త్యోక్త్యయార్థమయిన దేహాంధ్రియాక్షు పాథ్యవహిత వైశస్యస్మరూపుఁడనైవనని అర్థము. జ్యోతిష్టోమేన = స్మరకాకా స్మరూపుఁడైన తనచేత. స్మరకాకా = తన్ను పొంద నిచ్చుగలవాఁడు. యతేత = అనఁగా, విచారించవలసివడి. స్మరకాకామనఁగా, చిచ్చాస్మకాస్మత్వమేవపు తేజాకామ. చిత్తవఁగా, భానము ముందుచెప్పినకోరికను మీఁది ప్రజ్ఞా స్మరూపుఁడైన తనవల్ల నే కాను చూచుటకు తృప్తిపఁచుననంబున ఉత్తరేయతనవల్లనే. భాస్మప్రకాశంపఁజేర్చి యాకాశమింతుప్రపంచముచేత కాను చూడఁబడుట చిచ్చాస్మకాస్మత్వమనఁగదిస్మరకాకాత్వము. ఎట్లనఁగా, అర్జునుఁడుచూచువాని అర్థములో కనఁబడు ప్రతిలింబును చూచుటట్టిదిఃపడుచేది తన్ను చూచినను ఆలింబునకు ప్రతిలింబును రెండవవయినను తానిచేత చూడఁబడుట చూచులింబునకు దోషమయిన దేహాచూచు అది యెటుల దోషము కావేనో అట్లునే తనచేత స్మృత్యంపఁజేర్చి ప్రపంచముచేత కానుచూడఁబడుట స్మరకాకాత్వమునకు బాధకముకానంబున (స్మరకాకాంబ్రహ్మ, అమావర్తి) అని బుద్ధిమంతులు తెలుసుకోవలయును. ప్రకృతిభృంసనామక కాళింది అనునది బ్రహ్మభూతుఁడైన బ్రహ్మశ్రేత్తయొక్క కొమార్తయొక్క స్మరూపిణీయైన ఆహ్వాదిత్యు, అది శ్రీకృష్ణుఁడనఁగా సాక్షాత్సూరాయుండు, అట్టివానివరించునోగాని అనఁగా తన్నే కాను వరించునుగాని చిచ్చాస్మకూపతైనదైవితవర్తెత్తును వరించునని తాత్పర్యము.

మ॥ ఆనిన విని ధనంజయుం డాసీలవేటి పలుకులు హరికింజెప్పినవిని సర్వజ్ఞుండైన హరియను హరిమధ్యను రథంబు మీఁదనుడుకొని ధర్మరాజుకడకుంజని వారలుకోరిన విశ్వకర్మనురావించి వారిపురం బరివిచిత్రంబు సేయించె.

టీ॥ అనినకా = అనఁగా. (విని) ధనంజయుండు = అర్జునుఁడు. అపిలవేటిపలుకులు = అకన్యకయొక్కమాటలు. హరికి = కృష్ణునితో. చెప్పినకా = చెప్పఁగా. (విని) సర్వజ్ఞుండైనహరియొకా = సర్వము తెలిసినవాఁడైన శ్రీకృష్ణమూర్తియను. హరిమధ్యను = సింహము నడుమనంటి నడుమగలవైన అకాళిందిని. (రథంబుమీఁద) ఇడుకొని = పెట్టుకొని. ధర్మరాజుకడకుకా = ధర్మరాజునొద్దకు. చని = పోయి. వారలుకోరినకా = అధర్మరాజు మొదలగువారు ఆశ్రయించఁగా. (విశ్వకర్మను) రావించి = రప్పించి. వారిపురంబు = అశోక

పురపట్టునను. అరివిచిత్రంబు = మిక్కిలి విశేషకరమైనదానిఁగా. (చేయించెను)
 కా॥ అని కాళింది చెప్పఁగా విని అవృతాంశమును అర్జునుండు కృష్ణునకు తెలియఁజేసెను అంతట ఆయన అకన్యకును ఎత్తి రథము మీఁద పెట్టుకొని ధర్మరాజు వగ్గఱకు వచ్చి ధర్మరాజు మొదలగు వారు పెండ్లి చేడుకలు కొన్ని యొక్కడను ఇరగవడినని కోరఁగా విశ్వకర్మను రప్పించి గారిపట్టునయిన యండ్రప్రథమము అలంకరించఁజేసి కొన్నిచేడుకలు వరమనని తాత్పర్యము.

అర్జునుడు. (క) అగ్ని దేవుడు కృష్ణార్జునులు తోడుపడ భాండవదనము దహించుట. (కి)

౧౧౪. — క: దేవేంద్రుని భాండవ మ | పావకునకు నీచలంచి * పార్థుని రథికుక
గావించి సుఖమందయ్యెను | గోవిందుడు ముందరితోడ * గూరిమి వెలయెక.

టీ: గోవిందుడు = కృష్ణుడు. దేవేంద్రునిభాండవముక = దేవేంద్రునిదైన భాండవవనమును. అపావకునకు = ప్రసిద్ధుడైన అగ్ని దేవునకు. ఈచలంచి = ఇయ్యంగోరి. పార్థునిక = అర్జునుని. రథికుక = రథమునందుండుయోధునిగా. కావించి = చేసి. ముందరి తోడక = ముందరియైన అర్జునునితోడ. గూరిమి = స్నేహము. వెల

యెక = ప్రకాశించుగా. సుఖమందయ్యెను = తానుసారథియయ్యెను. కా: అంతట కృష్ణుడు దేవేంద్రునిదైన భాండవ వనమును అగ్ని దేవునిచేత వహనము చేయించుకొని అర్జునుని రథికునిగాక చేసి అతనియందు వనకుంగం స్నేహము విశేషమగునట్లుగా తాను అతనికి సారథియాయెనని కావ్యర్యము.

వ: ఇట్లు సరసారాయలుసహాయులుగా వహనుండు భాండవవనముదహించిసంతసించివిజయనకునక్షయమాచే రంబులు సభేద్యకవచంబును, గాంధీవమనియెడి బాదాసనంబును, దివ్యరథంబును, ధవళరథ్యంబుల నిచ్చెనందు.

టీ: (ఇట్లు) సరసారాయలు = కృష్ణార్జునులు. సహాయులుగాక = తోడుపడినవారుకాకగా. వహనుండు = అగ్ని. (భాండవ వనము) దహించి = కాల్చి. సంతసించి = సంతోషించి. విజయ నకుక = అర్జునునికి. అక్షయమాచీరంబులును = తిరుగుచు వచ్చుచుండు గల. (అమృతపాదులును) అభేద్యకవచంబును = శత్రువులకు భేదింప రానికవచమును. (గాంధీవమనియెడి) బాదాసనంబును = విల్లును. దివ్యరథంబును = దేవసంబంధమయినతీరును. ధవళరథ్యంబును =

తల్లనిగుడ్డుమలను. (ఇచ్చెను) అందుక = అభాండవవహనమునందు. కా: ఈవిధముగా కృష్ణార్జునులు తనకు తోడుపడకగా అగ్ని దేవుడు భాండవవనమునుకాల్చి, అందువలనిసంతోషముచేత అర్జు నునికి ఎప్పుడు చాటులు తిరుగుచుండునట్టి అమృతపాదు లును, శత్రువులకు భేదింపరాని కవచమును, గాంధీవము అను కేరుగలవిల్లును, దివ్యమయిన రథమును తల్లనిగుడ్డుమలను ఇచ్చెను ఇట్లు చేయబడిన భాండవవహనమునందు అని కావ్యర్యము.

౧౧౫. — క: వానవ మానుజే చనకు * వహ్నిశిఖా వినితోగ్ర చేదనన్
వాసినఁ చేసి యొక్క సభ * పార్థున కిచ్చె మయుండు శ్రీ యుండై
యాసభలోనఁగాదె గమ * నాగమనంబులఁ గౌరవేంద్రుఁడు
హ్లాసముచాసి యుండుట న * లగ్ధల నిర్ణయ బుద్ధిహీనుడై.

టీ: (మయుండు) వానవమానుజేక = అర్జునునిచేత. (తనకు) వహ్నిశిఖావినితోగ్రచేదనము = అగ్నిశక్తివలనలగఁ బుట్టిన కావల. వాసినక = తొలగకగా. శ్రీయుండై = సంతోషించినవారై. ఒక సభక = ఒకసభామండపమును. చేసి = రచియించి. పార్థునకుక = అర్జునునకు. (ఇచ్చెను) అసభలోనఁగాదె = అసభలోనేకా.

కౌరవేంద్రుండు = దుర్యోధనుండు. గమనాగమనంబులక = పోక రాకలయందు. తలస్థలనిర్ణయబుద్ధిహీనుడై = ఇదిచిట్లుండుచోటు ఇది చిట్లుతీసిచోటు అను తెలివితేలికకుఁ దైసవారై. ఉల్లాసముచాసి = ఉత్సాహముచిది. (అందుట) కా: మయుండు అను కేరుగలవానవ విశ్వకర్మ అగ్నివలనివాధ

తనకు కలుగకుండ అర్జునుడు రాపాడగా అందులకు సంతోషించి ఒకసభనుచేసి తీసికొనివచ్చి అర్జునున కిచ్చెను అసభతోనే

కదామర్యాదనుడు క్షిప్తండుచోటును క్షిప్తరేనిచోటును తెలిసికొనేక పోకరాకలయందు భంగపడినదియని తాత్పర్యము.

—(౧) శ్రీకృష్ణుండు కాశిందిని మిత్రవిందను పరిణయింబగుట. (౧)—

౧౧. అంతం గృష్ణుండు ధర్మరాజప్రముఖుల వీడుకొని సాత్యకి ప్రముఖ సహచరులుగొలువ మఱి తనపురంబునకుం బనుడెంచి బంధుజనంబులకుం బరమానందంబు సేయుచు వాళ్ళ పుణ్యదివసంబున శుభలగ్నంబునం గాంభీరిం బెండ్లియయ్యె మఱియు నవంతి దేశాధీశ్వరులైన విందానువిందులు దుర్యోధనునకు వశులై వారికి మేనత్త యైన రాజాదేవి కూడఁజూచుచుచెలియలిని వివాహంబు సేయ నువ్వోగించి స్వయంవరంబు బాటించిన.

టీ॥ అంతః—అంతః. (కృష్ణుండు) ధర్మరాజప్రముఖులకా— ధర్మరాజ మొదలగువారిని. వీడుకొని—వదలుకొని—వారిచేతసెలపు పుచ్చుకొని. సాత్యకిప్రముఖసహచరులు—సాత్యకి మొదలుగాఁగల పరిజనులు. కొలువక—సేవించఁగా. (దురతి) తనపురంబునకుకా— తనదైన ద్వారకాపట్టణమునకు. వనుడెంచి — వచ్చి. బంధుజను లకుకా—పట్టుములకు. సరమానందంబుసేయుచుకా—అధికసంతోష మునుకలుగఁజేయుచు. పిక్కుపుణ్యదివసంబునకా—పిక్కుమందిదినము నందు. శుభలగ్నంబునకా—మంచిముహూర్తమునందు. (కాశిందిని) పెండ్లియయ్యెకా—పెండ్లాడెను. మఱియుకా—పిక్కుట అవంతిదేశాధీశ్వరులు — అవంతిదేశముసేలువారు. అయినవిందానువిందులు — అయినట్టి విందుడు అనువిందుడు అనువారు. (దుర్యోధనునకు)

వశులై—అధీనులై. (వారికినేనత్తయైన) రాజాదేవికూడకా—రాజాదేవియును ఆమెకూడ రను. తమచెలియలికా—తమచెల్లెలిని వివాహంబుసేయకా—పెండ్లిచేయను. దివ్యోగించి — యత్నించి. స్వయంవరంబుబాటించినకా—స్వయంవరము అని బాటించఁగా.

కా॥ అంతట కృష్ణుండు ధర్మరాజ మొదలగువారిచేత సెలపు దీసికొని సాత్యకి మొదలగువారితోగూడ ద్వారకాపట్టణమునకు మరలివచ్చి తమచుట్టుములకెల్ల సంతోషముకలుగఁజేయుచు పిక్కుమందిదినము మూడుకొని కాశిందిని పెండ్లాడెన పిక్కుట అవంతిదేశపు రాజులును కృష్ణునిమేనత్తయైన రాజాదేవికూడకులులైన విందుడు అనువిందుడు అనువారు తమచెల్లెంబున మిత్రవిందకు పెండ్లిచేయ యత్నించిదుర్యోధనుని ప్రేరేపణచేత స్వయంవరముబాటించిరనితా

౧౧౧. —క॥ భూరమణులు మాడఁగ హరి । వీరతః శేకొసయె మిత్ర ॥ విందను నిత్యా పూరిత మజవానందక । జారు చికురకాంతి విజిత ॥ వట్టద బృందక.

టీ॥ (హరి) భూరమణులు—రాజులు. మాడఁగకా — చూచుచుండఁగా. వీరతకా—హీరత్వముచేత. నిత్యా సంజకా—నిత్యంబులప్పుడు. ఆపూరితకా—అంతటనిండింపఁబడిన. సుజన—సత్పురుషులయొక్క. అనందకా—సంతోషముగలిగినదియ బారు...బృందకా—బారు—మనోహరమున. చికురకా—తలపెండుకలయొక్క. కాంతి—ప్రకాశముచేత. విజితకా—జయింపఁబడిన. వట్టదబృందకా—తుత్తుద

గుంపులుగలదియైన(మిత్రవిందను)చేకొనియెకా—పరిగ్రహించెను కా॥ అంతట శ్రీకృష్ణమూర్తి ఎల్లప్పుడు సత్పురుషులను ఆనందింపఁజేయునదియ,తుత్తుదలబారును తిరస్కరింపఁజాలిన కాంతిగల నల్లని తలపెండుకలు గలిగినదియ, విందానువిందుల చెల్లెలులైన మిత్రవిందను ఎల్లరాజులు చూచుచుండఁగా తనవీరత్వమును గనఁబఱచి పరిగ్రహించెనని తాత్పర్యము.

౧౧౧౧. —సీ॥ జననాథ వినుము కో ॥ సల దేశమేలెడు - నగ్నజిత్రను తెర ॥ నాధుఁ డొకఁడు మమతి ధార్మికుఁడు ద ॥ త్వత నాగ్నజిత్ర య - సశిష్యక గుణవతి ॥ గలదుదానఁ బెండ్లియాడుటకునై ॥ పృథివీకు లేతెంచి - వాడికొత్తులగల ॥ కానివీర గంధులు సోఁకిన ॥ గాఢద్రవ్యదుబాని - నతిమద మత్తంబు ॥ లైసదాని .

తే॥ గోవృషంబుల నేడింబిండ్ల గూర్చి తిగిచి । బాహుబలమున నెవ్వఁడు యీ పట్టికట్టు
నతఁడు కన్యక వల్లభుం యీ దాసవారిని । బట్టజాలక పోదురా యీ ప్రజలు దెగడి.

టీ॥ బసవాడ = పీఠావా. (వినుము కోసలదేశము) ఏలెడ = ఏలునట్టి. (నగ్నశత్రు) అనునరసాధుఁడు = అనునట్టిరావా. (ఓకఁడు) సమతీ = మంచిబుద్ధిగలవాఁడు. భార్యనుఁడు = భర్తనునట్లువాఁడు. తత్పుత్ర = అతనిమాఁడు. (నాగ్నశత్రు) అన్యన్యక = అనునట్టికన్యక. గుణవతి = గుణవంతురాలు. (కలదు) దానిక = అకన్యకను. పెండ్లి యూడుటకునై = పెండ్లాడుటకొరకు. పృథివీకులు = రాజులు. ఏతెంచి = వచ్చి. వాడికొమ్ములుగలవానిక = సన్నని కెములుగల కొమ్ములుగలవానిని. వీరగంధంబుపోడినక = వీరులైనవారివాసన తగిలినను. కాలుద్రవ్యదానిక = కలహమునకు యర్పించువానిని. అతిమహవత్తంబులు = అధికమయిన మహిమచేత ఓర్పుతెలియని. (అయినవానిని) గోవృషంబులక = అఁజోతులను. (ఏడింబిండ్ల) కూర్చి = కూడఁజెట్టి. తిగిచి = రాగి. బాహుబలమునక = భువిబలముతో. (ఎవ్వఁడు పట్టికట్టునో) అతఁడు = అతఁడుఁడు. కన్యకక = తనకొమార్తకు వల్లభుండనిన = పెనిమిటియనఁగా. ఆప్రజలు = ఆపెండ్లాడవచ్చిన రావకొమ్ములు. వానిక = అయఁజోతులను. బట్టజాలక = పట్టలేక. దెగడి = భయపడి. (పోదురు)

తా॥ పీఠపీఠవసరావా! కోసలదేశమును ఏలునట్టి నగ్నశత్రు అనురావా వాఁడు గలఁడు, అతఁడు మిక్కిలి బుద్ధిమంతుఁడు, భార్యకుఁడు నైయుండును, అతనికి గుణవంతురాలైన ఒకమాఁడు అడుగుఁడు.

కలదు, అకన్యకను పెండ్లాడవలెనని ఆశకులు రాజులు అరాచకాత్మకు వచ్చి అతఁడు వాడియైన కొమ్ములుగలిగినవియు, కూడుఁడనువానిపైగాలిపోడినను కలహమునకు సిద్ధపడవలయును, మిక్కిలి క్రొవ్వునవియులైన అఁజోతులను ఏడింబిండ్లకాకి వీనిని అణచి పట్టి కట్టినయఁగలకూడుఁడు ఎవఁడో వాఁడు నాకొమార్తకు పేని మిటి కాఁగలవాఁడు అని చెప్పఁగా అఁజోతులను కాచి తెలుచి పెండ్లాడవచ్చిన రాజులందఱు తమవచ్చినదారిబట్టి పోవుచుండుదు అని తాత్పర్యము. వి శే షార్థము.

టీ॥ నగ్నశత్రు = నగ్న = విగంబరము = సర్వదరిద్రము. అనఁగా, కనఁబడునది విసఁబడునది ఊహించఁబడునదియెల్ల తానైయుండు కానుకావను దైవతవృత్తినిపుట్టించునట్టి అవరణశ్రీని. జత = గది చినవాఁడు = బ్రహ్మశత్రు. నాగ్నశత్రు = ఆబ్రహ్మశత్రయందుఁగలిగినది = ముక్తికాంత. పృథివీకులు = బ్రహ్మశత్రులుకాకనే బ్రహ్మశత్రుల ముగిగర్పించినవాడు. గోవృషంబులనేడింబిండ్ల = కామ శ్రోధ లోభ మహా మద మత్సరములనెడి అరిష్టద్యుర్లమును, అవరణవిశ్లేషరూప మయిన అజ్ఞానము అనెడి యేదానోఁతులను. కృష్ణుఁడనెడుబ్రహ్మ శత్రుగర్భి ముక్తికాంతయనెడు నాగ్నశత్రుని పెండ్లాడును.

—(*) శ్రీకృష్ణమూర్తి నాగ్నశత్రుని పెండ్లాడ కోసలపురమున కరుగుట. (*)—

౧౨౦.—తా॥ ఇట్లు గోవృషంబుల జయించినవాఁడ కన్యకకు వరుండనిన భగవంతుడైన హరి విని సేనాపరివృతుండై కోసలపురంబునకుం జనినఁ గోసలాధీశ్వరుండు హరి నెదుర్కొని యర్ఘ్యపాద్యదివిఘ్నల నప్పించి వీరంబు సమర్పించి ప్రతిసందితుండై యున్నయెడ.

టీ॥ (ఇట్లు) గోవృషంబులంబయించినవాఁడు = అఁజోతులనుగలిచినవాఁడు. (అకన్యకకు) వరుండు = పెనిమిటి. అనినక = అనఁగా. (విని) భగవంతుడైనహరి = మధునేశ్వర్య సుమన్యుడైన శ్రీకృష్ణమూర్తి. సేనాపరివృతుండై = గండుచేత మట్టుఁబడినవాడై. కోసలపురంబునకుం = కోసలపట్టణమునకు. దనినక = పోఁగా. గోసలాధీశ్వరుండు = కోసలపట్టణమునకు రాసైన నగ్నశత్రు. హరి నెదుర్కొని = కృష్ణునివీచుకొని యువచ్చి. అర్ఘ్యపాద్యదివిఘ్నల =

అర్ఘ్యము పాద్యము తెఱవలయిన శ్రీయలచేత. అర్పించి = పూజించి. వీరంబుసమర్పించి = వీరబయిచ్చి. ప్రతిసందితుండై = బదులు కొని యాదఁబడినవాడై. ఉన్నయెడక = ఉండునప్పుడు. తా॥ ఉత్తరీంచవిగాశించ భూతానామాగరింగరిం । నేత్రి విద్యామవిద్యాంత పక్షాంభగ ఇతిరితః । అను ప్రమాణమును పట్టి యాయావానుగలవాఁడు భగవంతుఁడు. తా॥ మద్రకారము అఁజోతులను గలిచినవాఁడు అకన్యకను

బెండ్లాడవలసినవాడు అనువృత్తాంతమునుక్రిక్ష్ణమూర్తినివండు తోడ కోసలపట్టణమునకు పోయెను, అప్పుడు అపట్టణమునకు రాజైన నగ్నశక్తు కృష్ణునకు ఎదుర్కొంటుండేసి నిలుచుకొనిపోయి

అర్జునుడు పాద్యము మొదలగు క్రియలచేత పూజచేసి కృష్ణునిచే అంతులకు తగినట్లు కొనియాడఁబడినవాడై తగిన టింటు యిచ్చి కూర్చుండఁబెట్టెను అసమయమునందు అని తాత్పర్యము.

౧౨౧.—౩॥ ఆరాజకస్య ప్రియమన | నారాజీవాత్మ మోహా శి శాకారుఁ ద్రిలో
కారాధీతు మాధవుఁ దన | కారాధ్యుండైన నాధుఁ శి దనికోరె నృపా.

టి॥ నృపా = రాజా. ఆరాజకస్య = అనగ్నశక్తునికూఁతురు. ప్రియమన = ఇష్టముతో. ఆరాజీవాత్మ = అకములములవంటి కన్నులుగలవానిని. మోహాశాకారుఁ = మోహమునుపుట్టించునట్టి ఆకారముగలవానిని. త్రిలోకారాధీతుఁ = మాడుబోకములప్రజల చేత ఆరాధనచేయఁబడువానిని. మాధవుఁ = కృష్ణుని. (తనకు)

ఆరాధ్యుండైననాధుఁదని = పూజ్యుండైనభర్తయని. (కోరెను) కా॥ ఓరాజా! ఆనాగ్నశక్తి ప్రియముతో కాదురలవంటికన్నులును, మోహమును పుట్టించునట్టి ఆకారమునుగలిగి మాడుబోకముల జనులచేతను పూజింపఁబడినవాడైన క్రిక్ష్ణమూర్తియొకనకు తగినవినిమిటియని అయినను కోరెనని తాత్పర్యము.

౧౨౨.—౪॥ మఱియు నక్కస్యకారత్వంబు దనమనంబున.

టి॥ మఱియును=ఇదిగాక. అక్కస్యకారత్వంబు = శ్రేష్ఠురాలైనఅకస్యక. తనమనంబునక = తనమనస్సతో. (ఇట్లుతలఁచెను)

౧౨౩.—౫॥ విష్ణుఁ దవ్యయందు శి విధుఁడు గావలెనని | బోచినట్టి తొంటి శి బోము ఫలము
సిద్ధియయ్యెనేని శి జేకొనుటో నన్ము | జక్రధరుఁడువైరి శి చక్ర హరుఁడు.

టి॥ అవ్యయండు = నాశములేనివాఁడునైన. విష్ణుఁడుసాత్త్విక వ్యాపకుడైన భాగవంతుఁడు. విధుఁడు=వినిమిటి. (కావలెనని) బోచినట్టితొంటిబోము=అచరించిన పూర్వజన్మపువ్రతముయొక్క. (ఫలము) సిద్ధియయ్యెనేనిక = నెఱవేరినపక్షమున. వైరిచక్ర హరుఁడు=శ్రుగుమాహములనురుద్రునివలెనపంచవేయివాడైన.

చక్రధరుఁడు = చక్రాయుధమును ధరించినకృష్ణుఁడు. (నన్ను) చేకొనుటో=గ్రహించగ్రహించును. కా॥ సర్వవ్యాపకుఁడును నాశములేనివాఁడునైన క్రిక్ష్ణుని బెండ్లాడవలెనని నేను పూర్వజన్మమున బోచినబోము పఠించెడు పక్షమున ఇచ్చుచు శ్రుగుమాహములను నాశముచేయువాడైన క్రిక్ష్ణమూర్తి నన్ను బెండ్లాడకపోఁడు అని అనుకొనెనని కా.

౧౨౪.—౬॥ సిరియుం బర్తభావే చిక్ష్మతులు ముక శి సేవించి యెవ్వని శ్రీ
చరణాంధోజ పరాగము ద్విరములక శి సవ్యద్ధరించి చాల్చి రి
ధరణీచక్ర భరంబు వాల్చుటకు శి ద్యత్యేశి మూర్తు బ్రియా
పరుడై యెవ్వఁడు చాల్చు నట్టిహరి యె శి బృంగిం బ్రవర్తించునో.

టి॥ సిరియుఁ=అత్తిదేవియును. పర్తభావే చిక్ష్మతులును=పర్త భావ=బ్రహ్మయు. శుశ=శివుఁడును. చిక్ష్మతులును = ఇంద్రుఁడు మొదలగు దిక్పాలకులును. భుక=పూర్వకాలమునందు. సేవించి=కొనిచి. ఎవ్వని.. గములు=ఎవ్వని = ఏవురుబో తమనియొక్క. శ్రీ = సంపదను కలుగఁజేయునట్టి. చరణ = పాదములనెడు. అంభోజ=కనులములయందలి=కనులములవంటి పాదములయందలి. పరాగములు=దుమ్ములనెడుపుష్పి. ద్విరములక = కలలయందు. సవ్యద్ధరిక=మంచిరితిచేత=చక్కగా. చాల్చు = ధరించుకో. (ఎవ్వఁడు) ఈధరణీచక్రభరంబు = ఈభూమండలముయొక్కలరువును. వాల్చుటకు = పోఁగొట్టుటకు. ద్యత్యేశిమూర్తులు = ఉద్యత=పుట్టుచున్న. శేశి=శ్రీదాహపముడైన. మూర్తులు=ఆకార

ములను. కయాపరుడై=దయయంపానకుడై = మిక్కిలి కరుణల వాడై. కాల్చుక=ధరించునో. అట్టిహరి = అటువంటి యాక్రిక్ష్ణుఁడు. ఎబ్బంగి=ఎవిధముగా. ప్రవర్తించునో=నడచుకొనునో. కా॥ శ్రీఅత్తిదేవియు బ్రహ్మయు శివుఁడును ఇంద్రుఁడు మొదలయిన దిక్పాలకులును పూర్వకాలమునందు తమకోరికలునెఱవేర్చుకొనుటకై యెవరవోపురుషుని సేవించి వారి పాదకమలములయందలి దుమ్మునెడు పుష్పిని శ్రీతితో కలలో ధరించుకో, ఏమహాపురుషుఁడు ఈభూమి బరువును పోఁగొట్టుటకై యిచ్చవచ్చినశ్రీదాహపములను కయతో ధరించునో అట్టి సర్వేశ్వరుడైన యాకృష్ణమూర్తి నానియమునందు ఏమిచేయఁదలంచునో తెలియదుఅనికా.

౧౨౫.—౭॥ అనియిట్లు నాగ్నశక్తి త్రి విచారిండునడక కృష్ణుం చారాజాంబోచి మేఘగంధీర నిసదంబున నిట్లనియె.

టి॥ (అని యిట్లు నాగ్నశక్తి) విచారిండునడక=విచారపడుచుండునడుమమున. (కృష్ణుండు) ఆరాజాంబోచి = అనగ్నశక్తును బాచి. మేఘగంధీరనిసదంబునక=తెలుచుతెలిమినట్లుగంధీరముగా నిసచచ్చినట్టి కంఠస్థునితో. (ఇట్లనియెను)

కా॥ అని యాప్రకారముగా నగ్నశక్తుకూఁతుగు విచారపడుచుండగా క్రిక్ష్ణుండు తెలుచు ఎంతగంధీరముగా విసవచ్చునో అంతగంధీరమైన కంఠస్థునితో నగ్నశక్తుతో పలికెననితాత్పర్యము.

౧౧౬.—క॥ అన్యుల యాచింపదు రా । జన్యులు సౌజన్యకాండఁ జనుడెంచితి నీ
కన్యనేడెడ నెమ్మ । కన్యా తల్పిదుల మేము జ గాము నరేంద్రా॥

టీ॥ సరేంద్రా = రాజా, రాజన్యులు = రాజవంశమునఁబుట్టిన వారు, అన్యుల = ఇతరులను, యాచింపదు = ఏమియునడుగదు, (నేను) సౌజన్యకాండఁ = సుజనత్వమువలనకొరికివేత - మంచి తనమునఁజేసింది, చనుడెంచితిఁ = నీయంటికివచ్చితిని, సకన్యఁ = సకామాక్షను, శేతతకఁ = శోరవను, ఇమ్మ = నాతోఁజుట్టవయ్యా, (మీము) కన్యాతల్పిదులము = పిలిచిచూచువారము, (కాము)

తా॥ పీతాచా॥ రాజవంశమునఁబుట్టినవారు ఇతరులను ఏమియు

నడంగనేరదు, అయినను శేతమందితనమును గోరినవాఁడైన (సకామాక్ష) ను మునుపు యెఱిగి నీసకానిపోయినట్లు బలాత్కారముగా పీడికొనిపోను ఇచ్చము శేతయనుట) సకామాక్ష నిచ్చుని అడుగుటకై నీయంటికివచ్చితిని కనుక నీవు ఆకన్యకను మాకు ఇమ్మ అందులకై పిలిచితి గదాచక్షును మేము ఇయ్యనేరము ఇందుల శేమిచెప్పవలసి యుడిగెనని తాత్పర్యము.

ప॥ అనిన రాజిట్లనియె.

౧౧౭.—కా॥ కన్యం శేకాన నిన్నిలోకముల నీ జి కన్నక ఘనుండైన రా
జన్యం డెవ్వఁడు నీగుణంబులకు నా జి త్వర్యంబునంబొంది తా
నన్యారంభము మాని తక్కి భవ దీ జి యాంగంబు నన్నిత్యయై
ధన్యత్వంబునఁ జెందియున్నదిగదా జి తాత్పర్య సంయత్తయై.

టీ॥ ఇన్నిలోకములకా = ఇప్పుడు వాడెబడు పదునాలుగులోకములలోను, కన్యకా = నాకామాక్షను, శేకానకా = పరిగ్రహించుటకు - పెండ్లాడుటకు, సకన్నకా = సకంతును, ఘనుండైనరాజన్యండు = గొప్పవాడైనరాచవాడు, (ఎవ్వఁడు) నీగుణంబులకుఁ = నీవైన కల్యాణగుణములకు, అత్వర్యంబునంబొంది = వింతపడి, లక్ష్మి = లక్ష్మిదేవి, తాకా = తాను, అన్యారంభముమాని = ఇతరప్రయత్నమునువదలి, భవదీయాంగంబునకా = నీదేహమునందుచు, ధన్యమునందనుట, నిత్యయై = నిత్యుడైనపొందినదై, తాత్పర్యసంయత్త

తయై = తత్పరత్వముతోఁ గూడుకొన్నదై, ధన్యత్వంబునఁజెందియున్నదిగదా = కృతార్థరారయియున్నదిగదా.

తా॥ ఎల్లలోకములలోను వెదకి చూచినను నాకామాక్షకు నీకంటె ఘనుండైనవఁడు దెవఁడుగలఁడు నీకల్యాణగుణములను బొంది చొక్కికదా లక్ష్మిదేవి తక్కిన ప్రయత్నము లేనియొకఁడయిన నీవత్సలమునందెప్పుడొక జేసికొని నీయందాసక్తురాలై కృతార్థత్వమును పొందియున్నది అని పలికెనని తాత్పర్యము.

౧౧౮.—కా॥ చంచల్గోవృక్ష సప్తకంబు కడిమిక జి సైరించి యెత్వాఁడు భం
జించుక వానికే గూఁతుఁ నిత్తునని యే జి జీరించి నన్వైభవో
దంచద్దర్శులు వచ్చి రాజతనయుల్ జి వత్సాద కృంగాహతుల్
గించితాళులము జోర్వకగిరనికిం జి గడించి భిన్నాంగులై.

టీ॥ చంచల్గోవృక్షసప్తకంబుకడిమికా = చంచలే = ఒప్పకములైన, గోవృక్ష = అఁబోతులయొక్క, సప్తకంబు = ఏడింటియొక్క, క్రావ్యన అఁబోతులేడింటియొక్క, కడిమికా = పరాక్రమమును, సైరించి = పీర్చి, ఎవ్వఁడు = ఎవఁడు, భంజించుకా = వానినిభంగపెట్టుకొ, వానికిఁ = అట్టివానికి, గూఁతుకా = కొమార్తను, (ఇత్తునని) ఏఁజీరించినకా = నీనుపిలిపించగా, నైభవోదంచద్దర్శులు = బక్యర్యాతికయముచేత ఒప్పకమయినగర్వముగలవారైన, రాజతనయులు = రాచకొమార్తలు, (వచ్చి) తత్సాదకృంగాహతులు = ఆయాఁబోతులకాల్గయొక్కయు కొమ్మలయొక్కయు తన్నులను పోట్లను, గించితాళులముకా = కొంతసేపైనను, పీర్వక = సహించక, అనికిఁ =

యధమునకు, శేడించి = పెనుదీసి, భిన్నాంగులై = భేదించఁబడిన అవయవములుగలవారై, ఏగిరి = పోయిరి.

తా॥ ఈపట్టణములో క్రొవ్వని ఏడు అఁబోతులు గలవు వాని వలనిరాధకు తాళలేక ఎవఁడు ఆయాఁబోతుల పరాక్రమమునకు పీర్చి నిలిచి వానిని ఎవఁడు పడఁగొట్టునో అట్టివానికి నాకామాక్ష నిచ్చెననని నేను ఆనేకులను రాచకొమారులనుపిలిపించితిని ఆరాచకొమార్తలందఱు తమతమనైభవములతో వచ్చి ఆ యాఁబోతులపై దించి వారి కాలి తన్నులచేతను కొమ్మలపోట్లచేతను భేదించఁబడిన అవయవములుగలవారై కొందఱుసేపైన నిలువలేక వెళ్లి పోయిరి అని తాత్పర్యము.

౧౧౯.—కా॥ తస్మాంశుంశు తమంబుఁ దోలుక్రియ నీ జి భ్రూహవ యోజిలోఁ
గృష్ణాచైరులఁ దోలినాడవు రణ జి శ్రీచా విశేషంబులకా
నిష్ణాతుండవు సప్తగోవృక్షములకా జి నేదాటి భంజించి రో
చిష్టత్వంబున నేమిదేకొనుము మా జి శీతాంశు విందాననకా.

టీ॥ (కృష్ణా నీవు) తస్మాహవక్షోశతోశో = భయంకరమయిన యుద్ధభూమియందు, తస్మాంశుంశు = సార్వభౌమ, తమంబుకా = తిలక

జిని, తోలుక్రియకా = తణుమునీతిగా, నైరులకా = క్రమభలను, తోలినాడవు = తణుమఁగొట్టినావు, రణక్రియైనిశేషంబులకా =

విశేషములయినయద్భుతీదలయందు. నిష్కామంశపు-వలెంపకనిలుచు
వాడవు. అదికా - యద్భుతునందు. (నేడు)న ప్రగోవృషములకా-
ఏడుఅచోతులను. భంజంబ-వానినిభంగమై-చంపి. మోకాంబ
మింపానకా-చంద్రవలంబమువంటి ముఖముగలమూలిదనను. రోవిష్ణు
త్వంబునకా-ప్రకాశశీలత్వముతో (నేడు)నేకానుము-గ్రహింపుము.

గెం. - వ. అని నగ్నజీతు దనహంతు వివాహంబునకుం జేసిన సమయంబు చెప్పినవే.

టీ. (అనినగ్నజీతు)తనహంతువివాహంబునకు-తనకామార్త
పెండ్లికి. చేసినసమయంబు - చేసినట్టిప్రతిభను. (చెప్పిన విని)

కా. శ్రీకృష్ణమూర్తి నిపు ఇప్పుడు సూర్యుడగు చీకట్లనుదూర
ముగాలోలంఘనట్లు యద్భుతమయిండు శత్రువులనుతడిమినవాఁ
డవునుయద్భుతీదయందు కదలకనిలుచునట్టినియమముగలవాడవును
గనుక యద్భుతునందు ఆ యేడు అచోతులను జంపి ప్రతాపముచేత
తెలుగొందినవాఁడవగుచు మూలిదన నేడు పెండ్లిచుచు నెవనికా.

కా. ఈప్రకారముగా నగ్నజీతు తనహంతుపెండ్లికి కాను
జేసికొన్న నియమమును తెలియఁజెయఁగానిని అనితాత్పర్యము.

గెం. - చ. కనియె నహూరి వత్స బక శ కంస విచారి ఖలప్రహరి దా
ఘనతర కిట్టిపంబుల న శి గన్య భయంకర పారుషంబులకా
నునిశిత శృంగ నిర్దళిత శి శూరసమాహ ముఖమిషంబులకా
హనన గురోన్మిషంబుల మ శి హా పరుషంబుల గోవృషంబులకా.

టీ. అహూరి - అఘంఠనువాని శిష్యావాఁడును. వత్సబకకంస
విచారి - వత్సానుర బత్సానుర కంసులను జంపినవాఁడును. ఖలప్ర
హరి-మర్దకులను తేన్నగా కొట్టువాఁడునునైనకృష్ణుడను. కాకా-
కాను. ఘనతరకిట్టిపంబులకా-మిక్కిలి అధికములయినపాపములు
గలవానిని-పాపకృత్యములుగలవి అనుట. అగన్యభయంకరపారు
షంబులకా - ఎంతరానిభయమును పుట్టించునట్టిమృతనము-శూర
త్వముగలవానిని. నునిశిత - అమిషంబులకా - నునిశిత - మిక్కిలి
వాఁడియైన. శృంగ - కొమ్మలచేత. నిర్దళిత-నీర్వులబడిన. శూర
సమాహ-శూరులగుంపులయొక్క. ముఖమిషంబులకా-ముఖముల
యందలి మూంఘములు గలవానిని. హననగురోన్మిషంబులకా -

చంపిదీప్యభావమునందు (ఎవ్వరికలవానిని)మహాపరుషంబులకా-
అతిశూరములైనవానిని గోవృషంబులకా-అచోతులను(కనియెను)
కా. అహూరుడగు వత్సానుడగు కంసుడగు మొదలగు
కారిని చంపినవాఁడును, తక్కిన దుర్మనులను శిషింపవాఁడును
అయిన శ్రీకృష్ణమూర్తి మిక్కిటమయిన పాపములు గలవియను,
ఇంత అంత అని చెప్పరానిభయమును కలుగఁజేయునట్టిపారుషము
కలిగినవియను, మిక్కిలివాఁడియైనకొమ్మలచేత ఎగఁజెట్టఁబడిన
శూరులగుంపుల మొగములయందలిమూంఘములుగలిగినవియు, తమ్ము
ఎదిరిందినవారిని ఎంపుటయందు ఎప్పుడకలిగి. - - - - -
స్వభావాదుగలవియైన అచోతులను చూచెను అని తాత్పర్యము.

—(*) శ్రీకృష్ణమూర్తి వృషభాదుల నంటగట్టి నాగ్నజీతిని పెండ్లాడుట. (*)—

టీ. నేలము చక్క గట్టుకొని శి
చిత్రగర్భి వడి నేడు మూర్తులై
బాలుఁడు దారుడోపములం శి
బట్టెను కైవడి బట్టి పిర కా
రూటుఁడు గుర్తి నేలఁబడఁ శి
ప్రోచి మహాద్ధరి గట్టియొచ్చె భూ
పాలకులెల్ల మెచ్చ వృష శి
భంబులం బర్వత సన్నిభంబులకా.

టీ. పిరకాదూరుఁడు - పిరులలో శ్రేష్ఠుడైన కృష్ణుడను.
నేలము-వస్త్రమును. చక్కగట్టుకొని-చక్కగాగట్టుకొన్న చిత్ర-
గర్భి-వింతయైనవీరితో. వడికా-వడిగా. ఏడుమూర్తులై-ఏడు
గూఠములుపోందినవాఁడై. బాలుఁడు - పసివాఁడు. దారుడోప
ములకా-కూనితోచేసినస్వరూపములను. బట్టెనుకైవడికా-పట్టు
కొనుచురిగా. (వట్టి)గుర్తి-నిడివితోకొట్టి. నేలకా-భూమియందు.
(ఎడఁద్రోచి) మహాద్ధరి-అధికమయినవిక్రమతోకట్టి. భూపా-
లకులెల్లకా-రాజులందఱును. మెచ్చకా-కొనించునట్లుగా. పర్వత

సన్నిభంబులకా-కొండఁ నుపోలినవైన. (వృషభంబులను శూత్రము)
కా. మూర్తయైనశ్రీకృష్ణమూర్తి యెయి తేరియమునుమొలను
చక్కగామట్టి విగఁచిట్టుకొని చూచువారికి వింతగా ఏడువృషభ
ములము ఏడుగూఠములుగా కనఁబడి యెవఁడైన ఒకపసికిన్న
బాఁడు కొయ్యలోఁజేయఁబడిన వృషభరూపములనుత్రాటితోకట్టి
యొడ్డునట్లుగా పర్వతములను తోలిన ఆ యేడువృషభములను
నేలఁబడ గుర్తి అఁగిపట్టి త్రాళ్లతో కట్టి రాజులందఱు నెవనిని
వూఁటిండునట్లుగా శూత్రవని తాత్పర్యము.

—(*) కృష్ణుడు రుక్మిణీదేవిని యాహదించుట. (*)—

౩౨౬.—చ॥ అలికులవేడి నవ్వులకు * నాదీనమాటల కింత నీమదిం
గలంగగ నేతి వేంటలను * గయ్యమలక రతులందు నొవ్వంగా
బలికిన మాట లెగులని * పట్టుదురే భవదీయ చిత్తముం
దెలియంగ గోరి యేబలికి * తిక మదిలో నిటు గుండనేటికి.

టీ॥ అలికులవేడి = తుమ్మెకబాడునులోనిన జవగల పిరుక్కినీ. నవ్వులకునాదీనమాటలకు = తేదుకగా చెప్పినమాటలకు. ఇంత = ఇంతవేళముగా. నీమదిక = నీమనస్సునందు. కలంగగనేతి = కలంకనాండనేమిటికి. వేంటలక = వేంటాడుటలయందును. గయ్యమలక = యుక్తములయందును. రతులందు = శ్రీదలయందును. నొవ్వంగా = నొచ్చుకొనునట్లుగా. పలికినమాటలు = చెప్పినమాటలు. ఎగులు = కడుమాటలు. (అని) పట్టుదురే = గ్రహించురా. తిక = నేను. భవదీయచిత్తము = నీమనస్సు. తెలియంగ = తెలిసి

కొనను. కోరి = అనుమించి. పలికితిక = అట్లుపలికితిని. ఓటు = తేలికముగా. మదిలోక = మనసునందు. గుండనేటికి = దుఃఖించనేల. కా॥ పిరుక్కినీ! నేను తేదుకగా అదీనమాటలకు నీమనస్సునంతకలంక పుట్టినేల వేంటాడునపుడును, యుక్తముచేయనపుడును, శ్రీదించునపుడును మనస్సు నొవ్వ మాటలాడినను అని కడుమాటలు అని తలంపరాదు నీమనస్సు తెలిసికొంగోరి అట్లు పలికినానుగాని తేలుకాదు కాఁబట్టి నీవు నీమనస్సు చింతిల్ల నక్కఱలేదు అని కృష్ణుడు పలికెనని కావ్యరసము. చ॥ అదియనుంగా.

౩౨౭.—ఆ॥ కిన్నెలు ముద్దులబల్కులును * గంపుంగనుంగవ తియ్యమోవెయక
జంకెలుం దేరి చూపు లేక * సక్కిములు న్నెలవంక బొమ్మలుం
గొంకక వీడనాడుటలుం * గూరిమియంగల కాంతగూడుటలే
అంకిలి లేక జన్మఫల * మబ్బుటగాదె తరంగలోచనా.

టీ॥ కురంగలోచనా = లేడి కన్నులవంటి కన్నులుగలదానా. కిన్నెలు = ప్రణయలోపములును. ముద్దులబల్కులును = ముద్దుమాటలును. గంపుంగనుంగవ = ఎల్లని కన్నుల జతయను = తిరిమిచూచుటలును. తియ్యమోవెయక = మధురమైన పదవియను. చ॥ కన్నులు మోవి చప్పిగవకంతము చెక్కులుమమ్మిఫాలముక. మున్నగంజంబునంబునకు మూలములయెగుగక్షయగ్గములే. గొన్ననవిల్లు నిల్లును ద్వికోణముఖులును కాంచితంబులే. యున్నవహించుచేక కింత మొప్పుగలాటవహాటియింపునక॥ అని యున్నదిగావున నీవద్యమందలి వకవిధస్థానములను నమితము స్మరితము ఘటితము భ్రాంతము తిర్వగము వీడితము అనువదనము అన్వయముప్రాతిహాభము భాయకము క్రాంతము అను (౧౫) భేదములచేత చుంబించుట యను అనుట. నీని వివరణములు కొక్కొక్కాక్ష్రు ప్రథమాశ్వాసమున (౧౩౦) వ పద్యము మొదలుగఁ జాడఁదగును. జంకెలును = తడరింపుమాటలును. తేలిచూపులును = తేలుదనముగలచూపులును. ఎకసక్కిములును = పరిహాసములును. నెలవంకబొమ్మలును = చంద్రరేఖవలె వంపుగానుండు కనుబొమ్మలును. లేక, నభివ్రతములును.

చ॥ కరములు నూరుయుగ్మములు గక్షములుగ్గటిసార్వస్వకృష్ణంధరమృతయ ప్రసవ్యయము కానముకానభరతకాళికిక. నిరహలదే కయోననవనిభృతకోపముకుప్రమత్తలక. నదుంతివంతిగమున నాకురుమార్ద్రవమాచరింపుచుక॥ అని యున్నదిగనుక యీపద్యమునచెప్పిన తొమ్మిదిస్థానములయందు యిదిత ఆర్థవంద మంజు మయార కళపుత కుముదపత్రములనెదు భేదములచేత గోల్లతో నొక్కిటులు దిగివివరణము కొక్కొక్కాక్ష్రు ప్రథమాశ్వాసమున (౧౪౪) గవ పద్యము మొదలుగఁ జాడఁదగును. కొంకక = సలలో చింపక. వీడనాడుటలు = తిండితవుమాటలాడుటయనును. గూరి మియక = ప్రేమయను. కల = కలిగిన. కాంతక = నియంఠింప. మాడుటలు = మాడకొనుటలు. అంకిలిలేక = అడ్డలేక. జన్మఫలము = పుట్టిసంపదలైనప్రయోజనము. మబ్బుటగాదె = లభించుటగాదా.

కా॥ పిరుక్కినీ! ప్రణయలోపము మొదలగు విరాసదేష్టలుకలిగిన ప్రియురాలినిగూడి నభించుట తుల్యమై తిస్రందులకు పొందగలఫలమునాక తేలుకాదు అని కావ్యరసము.

చ॥ అని మఱియు నిట్లునియె.

౩౨౮.—ఆ॥ నీవు పరివ్రతామణివి * నిర్మల ధర్మ వివేక కీతి స
ద్యావపు నీమనోగతులం * బాయక యెప్పుడు నన్నదీయ సం
సేవయ కాని యస్యము భ * జింపపు పుట్టిననాటనుండి నీ
భావ మెఱింగియింటియను * బలిసతప్పు సహింపు మానినీ.

టీ॥ మోని = పిరుక్కినీ. (నీవు) పరివ్రతామణివి = పరివ్రతలతో శ్రేష్ఠురాలవు. నిర్మల.. ద్యావపు = నిర్మలంపరిమళములుగల. ధర్మ = ధర్మమును. వివేక = విమర్శించుటయే. కీతి = గుణవర్తిగాంగల. సహావపు = తుంచినభావముగలదానవు. నీమనోగతులం = నీమనస్సు

నందునునడకయందును. పాయక = ఎత్తకగక. ఎప్పుడుక = ఎల్లప్పుడును. అన్నదీయసంసేవయకాని = నాకాణసేకాని, అస్యము = ఇతరమును భజింపవు = నేనింపవు. పుట్టిననాటనుండి = నీవుపుట్టినదినము మొదలుకాని. నీభావము = నీభావము. (ఎఱింగియింటియను)

చరిత్రతత్వము = నేనునిందించిన నేరమును. సహింపు = ఓరుపును.

కా॥ ఓరుక్షణి ! నీవు చరిత్రతలలో శ్రేష్ఠురాలవు నిర్మలమైన భర్తమును నడపునట్టి స్వభావముగలదావవు నీవు సర్వకాలములం

దును త్రికరణబుద్ధిగా నాడెవ చేయుచుండువుగాని మఱియొకవిధముగా ప్రాధ్యపుచ్చుదావవుకావు పుట్టిననాటనుండి నీస్వభావరీతి తెలిసినవాడనై యుండియు నిన్ను నిందించిని శతప్పను సహింపుము అని తాత్పర్యము.

వ॥ అనిచెందియు నెట్లునియె నీవాక్యంబులు శ్రవణసుఖంబులుగావించెనీవు వివిధంబులైన కామంబులు గోరితివేనియు సవియస్మియు నాయుండయుంటుండేసి యేకాంత సేవాచతురవైన నీకు సవియస్మియు నిత్యంబులై యుండు నీపాతి ప్రత్యంబును నాయుండలి స్నేహంబు నదివిశదంబులయ్యె నావాక్యంబులచేత భవదీయచిత్తంబు చందలంబుగాక నాయందులబుద్ధి దృఢంబగుంకావున సకలసంపద్విలసితంబైన ద్వారకాది నగరదివ్యమందిరంబులందు నీదుభాగ్యంబునం జేసి సంసారికైవడి నీయందు బద్ధానురాగుండనై వర్తింతుఁ దక్కిన ప్రాజేంద్రియ పరవశత్వంబున వికృతశరీరధారిణియైననతి సన్నుంజెందుట దుష్కరంబయిననుం గాక మోక్షప్రదుండనైన నన్నుం గామాతురలై యుల్పకుమలై వ్రతతపోమహిమలచేత దాంపత్యయోగంబుకై సేవితురదియంతయు నామాయావిబింభితంబున మందభాగ్యులై నిరయంబువాండుదు రట్లుగావున నీసమానయైనకాంత యేకాంతలంకలచే నీవివాహ కాలంబున ననేక రాజన్యవర్త్యులఁ గైకొనక భవదీయమధురాలాప శ్రవణాత్మకండనైన నాసన్నిధి కన్యశరీరంబయోగ్యంబు నీకు శేషంబైయున్నదానని యేకాంతంబునం బ్రాప్త్యుంబులైచిన యేనునుజనుడెంచి నీపరిణయ సమయంబున భవత్సహాదరుంబట్టి విరూపుం గావించిన నదిగనుంగొనియును నాయుండలి ప్రేమాతిశయంబున సూరకుండితవదిగావున బహువ్రకారంబులై వర్తింతునీసద్గుణంబులకుసంతసించుననియివ్వధంబున జేవకీ శుభంబు నరలోకవిజయంబునంబుగృహస్థనిభంకి నిజగృహకృత్యంబులూపరించుచుండెననిశుభంబుచుఱియున్లనియె.

టీ॥ (అని) నిందియక=మఱియును. ఇట్లునియె = ఇట్లుచరిశను. నీవాక్యంబులు = నీమాటలు. శ్రవణసుఖంబులుగావించె=చెల్లలగుఁ దృప్తి కలుగఁజేసెను. (నీవు) వివిధంబులైన = నానావిధములయిన. కామంబులు=కోరికలు. గోరితివేనియక=కోరినను. అవియస్మియక=అకోరికలన్నియు. నాయుండ=నాయుండే. ఉంటువేసి=ఉంటుచుచేత. ఏకాంత సేవాచతురత్వ=ఏకాంతమనందు సేవ నేము నేర్చుకలదావవు. అయిననీకుక = అయినట్టినీకు. అతియన్నియక = అకోరికలన్నియు. నిత్యంబులై = శాశ్వతములయి. (ఉండును) నీపాతిప్రత్యంబును=నీచరిత్రతాత్పర్యమును. నాయుండలి=నాయుండలంగిరి. స్నేహంబును=ప్రీతియు. అదివిశదంబులయ్యెక=మిక్కిలి స్పష్టమయ్యెను. నావాక్యంబులచేతక=నామాటలచేత. భవదీయచిత్తంబు=నీమనస్సు. చందలంబు = చలించినది. (కాక) నాయందులబుద్ధి=నాయుండలించినబుద్ధి. దృఢంబగుక=దృఢము అగును. కావునక=కాఁబట్టి. సకలసంపద్విలసింబు = ఎల్లకలుములచేతను ప్రకాశించునది. అయినద్వారకానగరదివ్యమందిరంబులందుక=అయినట్టిద్వారకాపట్టణమునందలి శుభ్రతయంతయుండు. నీదుభాగ్యంబునంజేసి = నీయదృష్టముచేత. సంసారికైవడిక = సంసారివలె. (నీయందు) బద్ధానురాగుండనై=మిక్కిలిఆనురాగముగలవాడనై. వర్తింతుక = ఉండును. (తక్కిన) ప్రాజేంద్రియపరవశత్వంబునక=ప్రాణమలయందలియల ఇంద్రియమలయందలియల పరవశత్వముచేత=ప్రాణధర్మములయిన తినుటత్రాగుటలయందును ఇంద్రియధర్మములైన చూచుట వినుట తెలుకలగు వానియందును అసత్కల. వికృతశరీరధారిణి = వికారపుకరీరమును భరించినది. అయిననతి = అయినట్టిశ్రీ. నన్నుండెందుట = నన్నుపోండుట. దుష్కరంబు=అసాధ్యము. (అనియేనుంకాక) తాత్ప్రయంబున=

తాత్ప్రయనిచ్చువాడను. అయిననన్నుక=అయినట్లినన్ను. కామతురలై=కామముచేత పీడింపఁబడినవారై. అల్పమతకై=కొంచెపు బుద్ధిగలవారై. ప్రతతపోమహిమలచేతక = ప్రతములయల తపస్సులయల మాహాత్మ్యములచేత. దాంపత్యయోగంబుకై = అయమగల కూడికకై. సేవితురు = కొలుతురు. (అదియంతయు) నామాయా విబింభితంబునక=నామాయయొక్కరేఁగుటచేత. మందభాగ్యులై=అవృష్టములేనివారై. నిరయంబుక=నరకమును. పిందుకురు=పోండు మరు. (అట్లుగావున) నీసమానయైనకాంత = నీతోసమానువాడైకల అందుచి. ఏకాంతలక = ఏయొండువారియందైనను. కలంబు ఉన్నదా. నీవివాహ కాలంబునక=నీపెండ్లిసమయమునందు. అనేక రాజన్యవర్త్యులక = పెక్కుండ్రు క్షత్రియశ్రేష్ఠులను. కైకొనక = లక్ష్యముచేయక. భవదీయమధురాలాపశ్రవణాత్మకండనైన=నీదైన యింపుమాటలువినుటయందానకనైనవనసుగలవాడనైన. నాసన్నిధిక=నాదగ్గఱకు. ఆన్యశరీరంబు=ఇతరదేహము. అయోగ్యంబు=తగినదికాదు నీకుశేమలై = నీకు మిగిలినదానలై. ఉన్నదానక=ఉన్నాను. (అని) ఏకాంతంబునక = రహస్యమున. (బ్రాహ్మణుని) పుత్రైంబునక=పంపఁగా. ఏనును = నేనును. చనుడెంచి = వచ్చి. నీపరిణయ సమయంబునక=నీపెండ్లియప్పుడు. భవత్సహాదరుక=నీయస్వము. పట్టి=పట్టుకొని. విరూపుక = విరూరూపమునొందిన బానిఁగా. కానిందినక=చేయఁగా. అది=అవిరూపునిఁగాఁజేయుటను. కనుంగొనియును=చూచుటచే. (నాయుండలిప్రేమాతిశయంబున) తోరకుంజితలి=పిరియననకయంటిది. అదిగావునక=అట్లు గుటచేత. బహువ్రకారంబులై=అనేకవిధములై. వర్తింతు=ఉండునట్టి. నీసద్గుణంబులకుక = నీయందగుణములకు. సంతసించుక = సంతోషించునను. (అని) ఇన్యథంబునక = యిదిగా. జేవకీ

అనుచును శ్రీకృష్ణుడు. సరతోకవిజయసంబంధం - మనుష్యుల
మూలముతోపాటు మూలము ప్రకటించుచుచేత. గృహస్థుని
కంఠం - సంసారికత. నిజగృహకృత్యములు - తపయంతి పనులను.
చరించుచుండెడి - చేయుచుండెను. (అనిభవించు) మతీయకం -
ఇంకను. (ఇట్లుచెప్పెను)

తా|| ఇదిగాక నీమాటలు నాచెవులకు ఇంపు పుట్టించునవియై
మున్నది నీవు వినికోరినను నన్నే కోరవలసినవానవు కాంచుట్టి
నాయందు ఏకాంతనేన చేయు నేర్పుగలవానవయితని నీవు కోరు
కోరిక లన్నియు కావ్యతమున నాయంచేయుచును నీపాతివ్రత్య
మును నీకు నాయందుగల ప్రీతియు ఇప్పుడు స్పష్టములయ్యెను ఇప్పుటి
నాయులవల్ల నీమనసు చలించక నాయందు వ్యభిచార పొంది
ముందును నేను సకలసంపదలచేతను నిండుకొన్నదైన బ్యాంకా
వ్యభిచారమునందలి వివృతమందిరములలో సంసారికతనే నీతోఁగూడి
న ర్తించుట నీభాగ్యవిశేషమేకాని ఇతరముకాదు నీకంటె నితరము
ఇంపున ప్రాణాలవలె ఇంద్రియపారవశ్యముచేత వికారకరీరముగల

వాడనై నన్నుఁ జెందుట అసాధ్యము ము క్తినిచ్చి స్వభావముగం
నన్ను కామాతురమును అల్పబుద్ధులనునై ప్రకటించుట తపస్సు
లయ నుచింతలచేతను, అలుకుగలను సంబంధముచేతను, అవ్యవ్త
నీనులయ నరకమును పొందుదును కాంచుట్టి నీతోఁజియించుచు
యెవరియందును లేదు నీకుఁబ్రేమయమునందు రాజశ్రేణులను అనే
కులను లక్ష్యకై యిట్లననీమాటల వివరగోరినవాఁడనైన వాడగ్గ
అకు నీచేత ఏకాంతమంగఁబంపఁబడిన బ్రాహ్మణునితో మదేహము
ఇతరదేహముతోడి మాదిగకు తగినదికాదు సర్వశ్రేష్ఠుననీకు లేదు
మునైయున్నానని నీవు చెప్పివలసఁగా నేనును పెంకునెలుయుచునే
వచ్చి నీయన్నయైనయెట్టి నిబుట్టి విరూపునిఁగాఁజేసి అవమానించినను
అందులకు నీవు నాయందలి ప్రేమ విడువక యూరకుంటివికాంచుట్టి
బహువిధములయిన నీమంచిగుణములకు సంకోచించిరిని అని భ
ముగా అనతిచ్చిన శ్రీకృష్ణమూర్తి సరతోకధర్మమును ప్రకటించు
నట్టి స్వభావముగలవాఁడై సామాన్యసంసారికతనే గృహకృత్య
ములనదపుంచునెను అని తుకమహర్షి మతీయక నిట్లుపలికెను అని తా.

330. - త|| అని యిట్లు కృష్ణుఁ డాడిన | వినయ వివేకానురాప || విరతామృత సే
చనముచేత హృదయమై య | వర్సితామణి వికచవదన || తనరుహయగుచుకా.

టీ|| (అని యిట్లు కృష్ణుఁడు) ఆడిన... హృదయమై - ఆడిన -
చెప్పిన. వినయము - విశేషవిధియై క్రమమును. విరేక - తెలివి (కలుగఁ
జేయునవియునైన) అనురాముచుచుటలనెడు. వికచ - విశేషమైన.
అమృత - అమృతమునందు. సేచన - తడియుటచేత. మణి - సంకో
చించిన. హృదయమై - మనసుగలవయి. అవర్సితామణి - అట్టి
శ్రేష్ఠము - రుక్మిణి. వికచ... రుహ - వికచ - వికచమునొందిన. వదన -

ముఖముకాదు. వనరుహ - తామరగలది. అనురాప - అమృతము.

తా|| అని యావిధముగా శ్రీకృష్ణుఁడుచెప్పిన విశేషవిధియై క్ర
మమును తెలివి కలుగఁజేయునవియునైన తిన్ననిమాటలనెడి అమృ
తమునందుఁ బడినన మనసుగలవైన అరుక్మిణీచేది కలఁగజేసిన
హృదయకమలముగలదై అని తాత్పర్యము.

331. - త|| సగభ్రు సగభ్రు ముగభ్రులు | సగభ్రు మొగమునను నిలిపి || సయమునఁ గరమున్
మొగిచి వినుపించెఁ గృష్ణుకా | భగవానుక రుచిరదేహుఁ || గలితోత్సాహుకా.

టీ|| సగభ్రు - సభ్యుడు. అమరించుచుభ్రులకా - గర్వించునట్టి
చూపులతో. సగభ్రుమొగమునకా - కృష్ణునిమొగమునందు. నిలిపి -
ఉంచి. భగవానుకా - పరీవాహనము గలవాఁడును. రుచిర
దేహుకా - ప్రకాశించునట్టి దేహము గలవాఁడును. గలితో
త్సాహుకా - పొందినయత్సాహముగలవాఁడునునైన. (శ్రీకృష్ణుని)
నియమునకా - తిన్నచనముతో. కరములు - చేతులను. మొగిచి -

జోడించుకొని. వినుపించెకా - స్తోత్రముచేసిను - స్తుతించునట.

తా|| సభ్యులుగులుకు చూపులతో పరీవాహనమును కాంచి
యై క్రమయిన దేహముగలవాఁడును తిత్సాహమునొందినవాఁడు
నైన శ్రీకృష్ణమూర్తిని జూచి తిన్నచనముతో ఆయనకు నమస్కా
రముచేసి పొగి జనని తాత్పర్యము.

332. - త|| అతఁడు విరాజమానమఖుఁ డి టై వివిధాంబర బారుభూషణ
ప్రతమలలోడఁ గోరిన వ || రంబులుఁ బద్మయనిచ్చెఁ గృష్ణుఁడు
న్నత శుభమూర్తి దేవగణ || సందితకీర్తి పయానువ ర్తియై
యతిహృదువాణికిం గిలల || యారుణ పాణికి నీలవేణికా.

టీ|| ఉన్నతశుభమూర్తి - ఉత్త - అకాశాదులకంటె పెద్దదియను.
నత - అలుపుకంటె పెద్దదియను. శుభ - అసంతకల్యాణగుణపరిపూర్ణ
నైనదియనైన. మూర్తి - అకృతిగలవాఁడును. (అకోరణీయా
త్వహతోమహియాననిత్రుతి) దేవగణసందితకీర్తి - దేవతాసమా
హముచేత కొనియాడఁబడిన కీర్తిగలవాఁడును. కృష్ణుఁడు -
స్పష్టమి ధర్మకార్యకర్తయైన. అతఁడు - అకృష్ణుఁడు. విరాజ
మానమఖుఁడై - ప్రకాశించుచున్న మొగముగలవాఁడై. కరారుణ

వ ర్తియై - కయను అనుసరించుచుండువాఁడై. అతిహృదువాణికి -
విక్రీరి తిన్ననిమాటలు గలిగినదియను. తిసలయారుణపాణికి -
చిగురుమాటులవలె ఎట్టయైన అమరేతులుగలిగినదియను. నీలవేణికా -
నల్లనిజడ గలిగినదియనైనయెట్టి నీలి. వివిధా... తోడకా - వివిధ -
నానావిధములయిన. అంబర - వస్త్రములతోడను. బారు - పిక్కిలము
నైన. భూషణ - అభరణములయొక్క. ప్రతమలతోడకా - సమాహ
ములతోను. కోరినవరంబులును సుకోరినకోరికలను. తద్దయకా -

మిక్కిలి. ఇచ్చెను = వస్త్రభూషణములను కోరికలను పిసంగెను.

తా|| ఆకాశాదులకంటె పెద్దదియను అయిత్తుకంటె చిన్నది యను సర్వభూషణములు గలదియైన దేహముగలవాఁడును, దేహభూషణముచేత స్త్రీశ్రమచేయఁబడిన క్రిగలవాఁడును, స్వస్థి స్థితియొంది సర్వభార్యకర్తయైన క్రికృష్ణమూర్తి విభాసము

నొందుచున్న ముఖము గలవాఁడును, నయగలవాఁడునై మిక్కిలి తిన్ననిమాటలు గలదియను విగురుమాటలవలె ఎట్లనిచేతులుగలదియను నల్లనితన గలదియైన క్రియశీలదేవిని శుత్రవ వస్త్రములతోడను, అభరణములతోడను ఆమె కోరివలయుల నన్నిటిని విగేడముగా నిచ్చెనని తాత్పర్యము.

333.—చ|| ఇట్లు సన్మానించి కృష్ణుఁడు రుక్మిణీయందుఁబాగును దదనంతరంబు.

టీ|| ఇట్లు సన్మానించి=గౌరవించి, (కృష్ణుఁడు రుక్మిణీయందు పాగును) తదనంతరంబు=అటుపిమ్మట.

తా|| తుదిభాగముగా క్రికృష్ణమూర్తి రుక్మిణీదేవిని ఊడించి ఆమెతోఁ గూడుకొన్నవాఁడై అటుపిమ్మట నని తాత్పర్యము.

334.—చ|| ఎలమి ఘటంపఁగాఁగలసి * యీదెల నీదల మల్లికాలతా వలె గరవీరవాతి విర * వాదుల వీధులఁ గ్రమ్ముతెప్పెరన్ పొలయ నవీనవాసనల * పొన్నలదిప్పెలఁ బచ్చరచ్చలన్ గొలఁకుల లేగెలంకులను * గోరిక వీరికలె త్రొక్తలె.

టీ|| ఎలమి = సంతోషము. ఘటంపఁగా = కలుగఁగా. గలసి=కూడి. ఈదెలనీదలక=ఈదెహుఁకులనీదలయందును. మల్లికాలతావలెక=మల్లెతెగలవాళ్లయందును. గరవీరవాతిక=గన్నేరు చెట్లసమాహమయందును. విరవాదులవీధులక = విరవాతచెట్ల కాళ్లయందును. క్రమ్ము=వ్యాపించునట్టి. తెప్పెరలు=మంజుమారుత ములు. పొలయక=ప్రసరింపఁగా. నవీనవాసనలపొన్నలక=క్రాంత హాసనలుగల పొన్న చెట్లయందును. తిప్పెలక=కర్పూరపుతేరువుల యందును. పచ్చరచ్చలక = పచ్చలువాచిన రచ్చపట్టులందును.

గొలఁకులలేగెలంకులక=సరస్వతియొక్క మహాజ్ఞమైన తీరము లందును. (క్రాంతలేగోరికలు) గోరికలెత్తక=అంటరింపఁగా.

తా|| మిక్కిలి సంతోషముగా కూడుకొని యీదెలు మల్లెలు గన్నేరులు విరవాదులు యెవలగు చెట్లయందుండి వచ్చునట్టి చెల్లని తిన్ననిగాలి ప్రసరింపఁగా క్రాంతక్రాంతవాసనలతోడి పొన్నచెట్ల నీతలుగల పచ్చరాలకట్టువపు రచ్చపట్టులందును సరస్వతి తీరము లందును క్రాంతక్రాంత గోరికలు పుట్టుచుండఁగా నని తాత్పర్యము.

335.—క|| ఆరామభూమిలందు వి | హారాధిక సౌఖ్యవీరిల * నతిమోదముతో నారామానుజుఁడ ఊండెను | నారామామథేయఁడాను * నభిరామముగన్.

టీ|| ఆరామభూమిలందుక = ఉపవనప్రదేశములందును. విహారాధికసౌఖ్యవీరిక=వీడుకగాతిరుగుటలవలని అధికమైన సుఖము కలుగువిధమున. అతిమోదముతోక=మిక్కిలిసంతోషముతో. ఆరామామణియక=శ్రీశ్రీకృష్ణమైన ఆరుక్మిణీయకు. (తానును) అభిరామ

ముగన్=మిక్కిలముగ. ఆరామానుజుఁడను=ఆకృష్ణమూర్తి (తండ్రిను) తా|| ఆకృష్ణమూర్తి ఉపవనములందును విహరించుటలని అధిక సౌఖ్యమును అనుభవించుచు అతిసంతోషముతో రుక్మిణీదేవియు తానును ఊండెనని తాత్పర్యము.

చ|| మణియు ననేక వివిధవిచిత్ర మణివితానాభికోభిత ప్రాసాదోపరిభాగంబులను, లాలిత నీలకంఠ కలకంఠ పికళుక కలాపకలితమకరందపాన మదవ దిందిరిర యుంకారసంకుల కమల కల్పార సుధాసార నీహరపురిత కాసారతీరంబులను, ధాతునిర్మలరంజిత సానుదేశగిరి కుంజపుంజంబులను, గృతకశైలంబులను, శ్రీదాగృహంబు లనుజెలింగి నందనందనుండు విదర్భరాజనందనందగిరికందర్ప కేళిలోలాత్మ్యంబై యనంతరంచానుందరీలలామంబు వలనఁ బ్రద్యుమ్నండు చారుభేష్టండును భేష్టండు చారుదేవుండు సుచారువుచారుగుప్తుండు భద్రచారువుచారు భద్రుండువిచారువు చారువునని యెడుపదుగురుతనయులంబడెనె నట్లునత్యభామాజ్ఞంబవతినాగ్నజి త్రికాళిండి మాత్రీ మిత్రవిందా భద్రలకువేణువేణులదుగురేనె భద్రమూర్తులైనకుమారులుదయించిరివిధంబునమణియును.

టీ|| మణియుక=ఇదిగాక. అనేక భాగంబులను=అనేక = పెక్కులందున. వివిధ=నానావిధములందున. విచిత్ర=నానావర్ణములు గల. వేక, వింతలందున. మణివితాన=రత్న సమాహమలచేత. అభిభోభిత=ప్రభావించునట్టి. ప్రాసాద=నీడలయొక్క. ఉపరిభాగంబు = మునుపటిప్రదేశములందును. లాలిత ..తీరంబులను=లాలిత= మహాజ్ఞ మలయున. నీలకంఠ=నీలకణ్ఠయను. కలకంఠ=పావురాలయను. పిక=కోకిలలయను. కుక=కృషికలయను. కలాప=సమాహమలతోక.

కలిత=కూడుకొన్నదియను. మకరంఠ=పూచడంబయొక్క. పాన=క్రాగుటచేత. మదవత్=క్రాన్ధిస. ఇందిరిర=తుప్పెదలయొక్క. యుంకార=యుంక్యకులయొక్క. సంకుల=సంకటితోడి. కమల = కామరంజితము. కల్పార=విజ్ఞగలువంచేతను. సుధాసార=అమృత వర్షమునుబోలిన. నీహర=మంచుచేత. పూరిత = నిండింపఁబడిన. కాసార=సరస్వతియొక్కతీరంబులను=వరులయందును. ధాతు... పుంజంబులను=ధాతు=గైరికాదిధాతువులతోడి. నిర్మల=సెలయొక్క

తైవక = శివునైనను, తామరచూచితైవక = బ్రహ్మతైవకను.
 ఎత్తక = తక్కువెట్టును. తరమి = కళ్యాణము. (వినుము)
 కా = ఆ శ్రీకృష్ణుని కులమునందుఁ బుట్టిన రామకౌమారులను

వదిలించు నుపాధ్యాయులవెక్కమాత్రము మూడుకోట్లు వెనుబది
 తేలు నూటకుంబి ఇంక అచాలకుల సమాహమును వెక్కడెట్లు
 బ్రహ్మ శివులైన కళ్యాణునుగా? ఈసంగతిని వినుమని తాత్పర్యము.

౩౪౦.—వ॥ అందు గోవిందనందనుండైన ప్రద్యుమ్నునకు రుక్మి కుంతువలన
 ననిరుద్ధుండు సంభవించెననిన మునివరునకు భూవరుండిట్లనియె.

టీ॥ అందుకా = వారియందు. గోవిందనందనుండైన = కృష్ణుని
 కొడుకైన. (ప్రద్యుమ్నునకు) రుక్మికుంతువలనకా = రుక్మియనువాని
 కామూర్తవలన. (అనిరుద్ధుండు) సంభవించెకా = పుట్టెను. అనినకా =
 అనగా. మునివరునకుకా = ఈకమహామునీశ్వరునితో. భూవరుండు =
 పురిషస్వహారాజు. (ఇట్లనియెను)

కా॥ అట్లు వర్ణిల్లిన కృష్ణుని పుత్రపౌత్రులతోపల రుక్మినీదేవి
 కొడుకైన ప్రద్యుమ్నునికి రుక్మియనువానికుంతువలన అనిరుద్ధుండు
 అనుకౌమారుండు పుట్టెను అని చెప్పఁగా విని పరీక్షిస్తహారాజు
 ఈకమహర్షితో నిట్లు వదిలించెనని తాత్పర్యము.

౩౪౧.—క॥ బవరమునఁ గృష్ణుడే ను | న్నవమానము నొంది రుక్మి * యెచ్చుకుఁ గెలువం
 దిపురుకుఁ దనసుత నరిసం | భువనకు నెట్లీచ్చి నెలుంగఁ * బలుకు మురింద్రా.

టీ॥ మురింద్రా = మునిశ్రేష్ఠుఁడగుటకడకా. బవరమునకా =
 యుద్ధమునందు. కృష్ణుడే = కృష్ణునిచేత. మున్ను = మునుపు. అవ
 మానముకొంది = అవమానపడి. (రుక్మి) అచ్చుకుకా = కృష్ణుని.
 గెలువకా = జియించు. తిపురుకుకా = ప్రయత్నించును. తనసుతకా =
 వివాహార్తము. అరిసంభువనకుకా = పగకానికొడుకునకు. ఎట్లు =

వివిధముగా. (ఇచ్చెను) ఎలుంగఁబలుకుము = తెలియఁజెప్పుము.
 కా॥ ఓకుకమహర్షి! యుద్ధమునందు కృష్ణునిచేత అవమానింపఁ
 బడిన రుక్మి కృష్ణుని జియించవలెనని ప్రయత్నించుచుండెనే అట్లు
 వంటివాఁడు తనపగవాఁడైనకృష్ణుని కొడుకునకు తనకూమరెట్లు
 ఇచ్చెనో తెలియఁజెప్పుము అని తాత్పర్యము.

౩౪౨.—నీ॥ వాపుకు ఈకయోగి * సరనాయకోత్తమ - నీవు చెప్పినయట్లు * నెప్పునమునః
 బచ్చాయతామృదేఁ * బడిన బన్నమునకుఁ - గనలుచునుండియు * ననుజతోడి
 నెయ్యంబునను ఛాగి * నేయనకేచ్చెను - నూతునందితపువ్వు * కోమలాంగిఁ
 దనపూనికదప్పినఁ * దగవిదర్శికుండు - వినుమెఱింగింతు న * వివిధముదెలియఁ

తే॥ బరంగ రుక్మవతీస్వయం * వరమునకొగి | నరుగుదెందని భీష్మ భూ * వరసుతుండు
 వరుస రప్పించె రాజన్య * వరకుమార | వరుల ననువార్త కలరియా * హరిమతుండు.

టీ॥ వాపుకుకా = అనగా. ఈకయోగి = ఈకమహాముని. సర
 నాయకోత్తమ = ఓరాజశ్రేష్ఠుఁడా. నీవుచెప్పినయట్లు = నీవుచెప్పినట్లే.
 నెప్పునమునకా = మనస్సునందు. పచ్చాయతామృదేకా = కృష్ణునిచేత.
 బడినబన్నమునకుకా = పొందిన అవమానమునకు. కనలుచునుం
 డియుకా = తవించుచుండియును. తనపూనిక = తనప్రయత్నము.
 ఇప్పినకా = తప్పిపోఁగా. తగకా = యుక్తముగ. విదర్శికుండు = వివర్ణ
 చేయువాడు. అనుజతోడి నెయ్యంబునకా = చెల్లెలైన రుక్మినీతోడి
 నేమిహముచేతను. ఛాగి = నేయనకుకా = మేనల్లునకు. అందితపువ్వు
 కోమలాంగికా = ఓప్పివనమునపువ్వువంటి కోమలమయినదేహము
 గలవానిని. కూతుకా = తనకొమార్తను (ఇచ్చెను) అన్నిధము =
 ఆ పిండ్లియైనవిధమును. తెలియకా = విశదముగ. ఎఱింగింతుకా =
 తెలియఁబఱిచెదను. (వినుము) పరంగకా = ప్రసిద్ధముగ. రుక్మవతీ
 స్వయంవరమునకుకా = రుక్మికుంతులైన రుక్మవతియొక్క స్వయంవర

మునకు. ఓగికా = పూనికతో. అరుగుదెందని = రండుఅని. భీష్మభూవర
 సుతుండు = భీష్మకమహారాజుకొడుకైనరుక్మి. వరుసకా = క్రమముగా.
 రాజన్యనరకుమారవరులకా = రాజశ్రేష్ఠుల కుమారముఖ్యులను.
 (రప్పించెను) అనువార్తకుకా = అనునట్టివృత్తాంతమునకు. అరి =
 సంతోషించి. అహరిసకుండు = కృష్ణునికొడుకైన అప్రద్యుమ్నుండు.
 కా॥ అని పరీక్షిస్తహారాజు అడుగఁగా ఈకమహర్షి యిట్లుచరి
 తెను నీవిచ్చుదు చెప్పినచొప్పున యుద్ధమునందుఁ గృష్ణునిచేత అవ
 మానపడినందులకై తవించుచుండిన ఆరక్షి తనప్రయత్నము నెఱ
 తేజకపోఁగానే తనచెల్లెలియందలితీరిచేత మేనల్లునికి తనకొమార్త
 నిచ్చి పెండ్లిచేసెను. అది యెట్లునఁగా చెప్పెదను వినుము రుక్మి తన
 కూతులైన రుక్మవతియొక్క స్వయంవరమునకు ఎల్లరాచకొమారు
 లను రమ్మని పాటించెనన్న వరమానమును ప్రద్యుమ్నుండు విన్న
 వాఁడై అని తాత్పర్యము.

౩౪౩.—వ॥ వరమణి భూవలప్రధల * వరమనర్గభాగిఁ బర్వఁ బ్ర
 స్ఫురిత రథాధిరోహణ వి * భూతిదలిర్ప మహోహరైక మ
 నీర కుభలిల నేగయదు * సింహాకిశోరము రాజకన్యకా
 పరిణయై యైభావాగత నృ * పాలక కోటికి రుక్మినిబడిక.

టీ॥ వరమణి...వర్ణము-వర్ణ-శ్రేష్ఠములందు. మణి = రత్నములయొక్క ధూమక-అభరణములయొక్క. ప్రభల-కాంతలయొక్క. వర్ణము-సముదాయము. అవర్ణభంగి-అర్థములేనివిభంగి. వర్ణము-వ్యాపింపఁగా. ప్రస్ఫురిత...విభాతి-ప్రస్ఫురిత-మిక్కిలి ప్రకాశించునట్టి. రథ-తేరును. అధిరోమాని = ఎక్కువముక్క. విభూతి = సంపద. తరిర్పక = చిగిరింపఁగా - అతిశయించఁగా. యదుసింహాశోరము = యాదవవంశమునఁ బుట్టిన సహస్రం బిల్లయైనప్రహ్లాదునియందు. రాజ ... కోటికా - రాజకన్యకా = రాచకొమార్తయొక్క. గుణియ = పెండ్లియొక్క. పుత్ర-పేదకొఱకు. అగత-వచ్చిన. స్వపాలకకోటికా-రాజ

సహాహుతులగలదాని. రత్న-రత్నములు. రత్నయొక్క పట్టుమునకు మహాశక్తి...వీలకా-మహాశక్తి కలుగును. విక = ముఖ్యమునకు. సుస్థిర-మిక్కిలినిలువదగల. అభ-అతీత. వీలకా-విభమున. విగత-పోయెను.

రా॥ శ్రేష్ఠములందు రత్నములకాంతలవ్యాపింపఁ జేయుచుఁ బ్రకాశించునట్లు రథమిక్కిలి రాచకొమార్త పెండ్లిచేతుకనుకాదగోరివచ్చిన రాజసహాహుతులైన రత్నయొక్కపట్టుమునకు యదువంశమునఁ బుట్టినవాలో సహాహుతులైన ప్రహ్లాదునియందు మిక్కిలి విశేషముగా పోయెననితాత్పర్యము.

338. - చ॥ చనివురిజోచ్చి వృక్షితుల * సత్తముఁ కచ్చటమూఁగియున్న యెఘ్నుజవరేణ్య సందనుల * మానము దూల భయానులాత్మలై చనఁగ ననేక చండతర * సాయక సంపదఁ జూపి రుక్మి నం దనఁగొనివచ్చి వేడ్కనిజ * ధామముఁ జోచ్చినకార్య కార్యుడై.

టీ॥ చని = పోయి. వురికా-చట్టమునందు. చోచ్చి-ప్రశంబి. 'వృక్షితులనత్తముఁడు-వృక్షివంశశ్రేష్ఠుడైనప్రహ్లాదునియందు. యెఘ్నుజ = అపట్టమునందు. మూఁగియున్న = అవరించుకొనియున్న. అఘ్నుజవరేణ్యసందనుల = అరాజకుమార్తశ్రేష్ఠులను. (మానము) మూలక = తొలగిపోఁగాను. భయానులాత్మలై చనఁగఁ-భయముచేత కలఁతనొందినవారైపోఁగాను. అనేక . చండకా-అనేక = ఎక్కువైన. చండతర-మిక్కిలిచిష్టములయిన. సాయక = బాణములయొక్క. సంపదకా-కలిమిని. చూపి = కనఁ

బడిది. రుక్మి కంఠకా-రుక్మి కొమార్తను. కొనివచ్చి-తీసుకవచ్చి. అకార్యకార్యుడై = నికారించఁకూడని శూరత్వముగలవాడై. తేక్కుకా = సంపదముతో. సాధామూకా = తనయంతరి - ద్వారకాచట్టమునందు. (చోచ్చెను)

రా॥ అవిభముగాఁజోయి తొడిగపట్టమునుజోచ్చిన ప్రహ్లాదునియందు అపట్టమునకు వచ్చియున్న రాచకొమారుల సందఱును తనబాణముల వాఁచిమిమిదియొడిచి రుక్మికుఁడైన రుక్మవధిని ఎత్తుకొనితనపట్టమునకువచ్చి చేరెననితాత్పర్యము.

వ॥ ఇట్లు లెచ్చి ప్రహ్లాదుండు హరిణనయనం బుణయంబంది నిఖిలముఖులు లనుభవించుచుండే ననంతరంబు.

టీ॥ (ఇట్లు) తెచ్చి = తీసికొనివచ్చి. (ప్రహ్లాదుండు) హరిణనయనకా-తెడికన్నులవంటికన్నులుగలరుక్మవధిని. పరిణయంబంది = పెండ్లియాడి. నిఖిలముఖులు = ఎల్లముఖములు. (అనుభవించు

చుండును) అనంతరంబు-సమయములనుభవించుచుండునటుచిక్కినను. రా॥ తొలిగియున్న ప్రహ్లాదుండు రుక్మవధిని తీసుకవచ్చి పెండ్లియాడి అమెవలననగలముఖములనుఅనుభవించుచుండెననితా.

339. - క॥ ధీరుండు కృతవర్త్యుని సుతు | మారుండు వరియించె రుచిర * మండనయత నం భోరుహ ముఖ రుక్మిణీసుతఁ | జారుమతిక గన్యక బ్రకట * సజ్జనమాన్యక.

టీ॥ ధీరుండు = ధైర్యవంతుడైన. కృతవర్త్యుని సుతుమారుండు-కృతవర్తయొక్కకొడుకు. రుచిరమండనయతకా-ప్రకాశించునట్టి అభరణములతోఁ గూడుకొన్నదానిని. అంభోరుహముఖకా-కమలమువంటి ముఖముగలదానిని. రుక్మిణీసుతకా = రుక్మిణీదేవికుఁడైన. కన్యకా = పెండ్లికొనివడునైన. ప్రకటసజ్జనమాన్యకా-ప్రసిద్ధతెననజ్ఞులచేతఁ గౌరవించఁదగిన. జారుమతికా-చారుమతియను

తేరుగల దానిని. వరియించెకా = కోరి పెండ్లి యాజెను.

రా॥ ధీరుడైనకృతవర్తకొడుకు ప్రకాశించునట్టి అభరణములు ధరించినదియొకమలమువంటి ముఖముగలిగినదియొప్రసిద్ధుడైన కన్యకులచేత బహుమానింపఁదగినదియైన రుక్మిణీదేవికుఁడురుచు మతిని వరించెనని తాత్పర్యము.

340. - తే॥ ప్రకటచరితుండు భీష్మభూ * వరమతుండు | మనము మోదింపఁ దనకూర్చి * మనుమరారి రుక్మలోచన నసమాన * రుక్మకాంతిఁ | తేర్చిననిరుద్ధునకుఁ దెండ్లి * సేయునపుడు.

టీ॥ ప్రకటచరితుండు-ప్రసిద్ధమయిననడవడిగలవాడైన. భీష్మభూవరమతుండు = భీష్మకమహారాజ కొడుకైనరుక్మి. మనము = మనస్సు. మోదింపకా-సంతోషింపఁగా. తనకూర్చి-మనుమరారికా-ప్రియమయినతనమనుమరారిని. అసమానకా-శుడులేనిదియొరుక్మకాంతికా = బంగారు బాణు గలదియైన. (రుక్మలోచనను)

కూర్చికా = గౌరవముతో. (అని రుద్ధునకు పెండ్లి చేయునపుడు) రా॥ ప్రసిద్ధమయిన ప్రవర్తనముగలరుక్మి తనమనస్సు సంతోషింపఁగా ప్రియమయిన తనమనుమరారిని బంగారుపల్లెవంటి 'శుభు'పల్లెగల రుక్మలోచనయనుకొని అనిరుద్ధునికొచ్చి పెండ్లిచేయఁ నకుయతునందు అని తాత్పర్యము.

౩౪౮.—౧॥ పొలుపగు రత్నవిభూషిః । జ్వలంతై శుభావేశ సప్తి త వాహర్యము ని
ర్మల బహువైభవ శోభన । కరిత విదర్శనసిత త కటకంబునకుక.

టీ॥ అర్చనాహర్యము — అపండికాబతు. శుభావేశ — మంది
మహార్యమునందు. పొలుపగు—పిప్పిదమయిన. రత్నవిభూషిఃజ్వ
లంతై — రత్నాభరణములచేత జ్వలించుచున్నవారై. నిర్మల...కట
కంబునకుక—నిర్మల—పరిశుద్ధమయిన. బహు — వానావిధములైన.
వైభవ—శేషుకలతోడను. శోభన—శుభాకార్యములచేతను. కరిత—
కూడిన. విదర్శనసిత — విదర్శనచేపురాజయొక్క. కటకంబు

నకుక — పట్టుమునకు — కుండినము అనుపట్టుమునకు అనుట.
కా॥ అపండికాగాను మందిమహార్యమునందు పిప్పిదమయిన
రత్నములచేత జ్వలించుచున్నవారై శ్వప్తములయిన ఎహంశ
విహవములకు ఉనికెప్పుడు అలంకరింపఁబడిన విదర్శరాజపట్టు
మునకు నని తాత్పర్యము.

౩౪౯.—౨॥ హరియను రుక్మిణీసరియ త వాబలభద్రుడు శంబరారియక
నరిమదభేది సాంబుండును త వాదిగ రాజకుమారకోటి సిం
ధుర రథ వాత సద్యటుల త తోఁ జని యందు సమగ్ర వైభవా
దరితవివాహాయక్త దివ త సంబులు కేదుక బుచ్చి యంతటక.

టీ॥ హరియను—కృష్ణుఁడును. రుక్మిణీసరియ—రుక్మిణీదేవి
యను. అబలభద్రుఁడును—బలరాముఁడును. శంబరారియను —
ప్రద్యుమ్నఁడును. అరిమదభేది — శత్రువులమదము నణఁచునట్టి
వాఁడైన (సాంబుండును) అదిగక — మొదలుగా. రాజకుమార
కోటి—రాజకుమారులసమాహతు. సింధుర...తోక — సింధుర—
ఏనుగులతోను. రథ—తేరులతోను. వాత—గుఱ్ఱములతోను. సద్యటు
లతోక—మందియలులతోను. చని—పోయి. అందుక—అపట్టుము
నందు. సమ...వివసంబులు—సమగ్ర—పూ ర్తియైన. వైభవ—శేషు

కలను. అదరిత—చేయఁబడునట్టి. వివాహ—పెండ్లితోడ. యుక—
కూడిన. దివసంబులు—దినములు. కేదుక—విహవముతో పుష్ప—
జరసి. అంతటక—అటుపిమ్మట.
కా॥ కృష్ణుఁడును రుక్మిణీదేవియు బలరాముఁడును, ప్రద్యుమ్
నమును, సాంబుండును మొదలుగాఁగల రాజకుమారులు రథ
గజకురగ పరాకులతో పోయి అవిదర్శపట్టుమునందు పెండ్లి కేడు
కలు జరగుడినములను జరపి అటుపిమ్మటనని తాత్పర్యము

౩౫౦.—౩॥ ఒకనాడు యదుకుమారకు । లకలంక సమగ్రవైభవ త వాటోప మహా
త్మకులై యుండఁడగఁ జావో । పకయెకసక్తి-మననవని త వాలురువరుసక.

టీ॥ (ఒకనాడు) యదుకుమారకులు — కృష్ణుఁడు మొదలగు
యాదవులు. అకలంక .త్మకులై — అకలంక — కలంకములేని.
సమగ్ర—పూర్ణమయిన. వైభవ—శేషుకలవలని. అటోప — శేగిర
పాటునందు. మహాత్మకులై — మిక్కిటమయినపునికలవాడై.
ఉండఁడగఁ—ఉండఁగా. చావోపక—చూడనశించుక. ఒకసక్తి

మనక—పరిహాసముతో. అవనిపాలురు — రాజులు. వయక—
క్రమముగా.
కా॥ ఒకనాడు యాదవులందఱు కొంతతేని వేడుకలవగని
అటోపమునందు ఉత్సాహము గలవాడైయుండఁగాఁ జావి ఒకస
తక రాజులందఱు పరిహాసముతో క్రమముగానని తాత్పర్యము

౩౫౧.—౪॥ ఎచ్చరికం గళింగ ధర త దేశుండు రుక్మి మొగంబు మూచి నీ
యొచ్చెముదీర్చుకో నిదియ త యొప్పుగువేర బలంబు వాదమం
దిచ్చ గలందు గాని పొలు త పెక్కిన నేర్పరి గాఁడు గాన నీ
కీచ్చనవశ్యముక జయము త నీఁగుము తొల్లిటి బస్సమునప్పడిక.

టీ॥ ఎచ్చరిక — వాగ్వి శ్రుతో. కళింగధరనేకుఁడు — కళింగ
దేశపురాజు. (రుక్మి మొగంబుమూచి)నియొచ్చెముక—నీభంగిమును.
ఎచ్చుకోక—పోఁగొట్టుకొనుటకు. ఇదియ—ఇదియే. ఒప్పుగువేర—
అగినసమయము. బలంబు—బలరాముఁడు. వాదమందుక—వాద
మాడుటయందు. ఇచ్చగలందుగాని — అతడుగలవాఁడైయుండును
గాని. పొలుపెక్కిన — భాగైన. నేర్పరి — సమర్థుఁడు. (గాఁడు)
గానక—గాఁబట్టి. అవశ్యముక—అప్పుక. (నీకు) ఇచ్చుబయము—
ఇయము కలుగఁ జేయను. వదిక — వేగముతో. బస్సముక —

అయిన మానమును. కుంగుము — పోఁగొట్టు కొనుము.
కా॥ కళింగరాజు ఎచ్చరికగలవాడై రుక్మితో నియమమాన
మునకుబదులు యాదవులను అవమానించుటకు ఇదితగినసమయము
బలరాముఁడు వాదమాడుటయందు మిక్కిలి అసక్తిగలవాఁడు
అయినను అతనికి వాదమునందు సామర్థ్యమువలనను కనుక అవ
శ్యము నీకు జయము గలుగును నీవు ఇప్పుడు అతనితో వాదమాడి
పీడించి కీచ్చుముగ ఇలుపును పొంది అవమానము తొలగించు
కొచ్చుని చెప్పినని తాత్పర్యము.

౩౫౨.—౫॥ అని పురికొల్పిన రుక్మియ త దనచేటు తలంపలేక త తాలాంకుసితో
దను వాదమాడ దివిరెను । వనజానన కృతముగదయ త వారెవ్వరిలక.

టీ॥ అని పురికొల్పిన రుక్మియ — దనచేటు తలంపలేక త తాలాంకుసితో
దను వాదమాడ దివిరెను । వనజానన కృతముగదయ త వారెవ్వరిలక.

దను వాదమాడ దివిరెను । వనజానన కృతముగదయ త వారెవ్వరిలక.

టీ॥ అని పురికొల్పినట్లు ప్రకటించుచున్నాడు. (మత్తయీయమునకు వేటును తలంపలేక) తాలాంతునితోడకాదు బలరామునితో. (భాగవతము) తిదిరికాదు ప్రయత్నపడినది. ఇదిగో భూమియందు. వన సనకవృక్షము ప్రకృతియందనినది. భగవదుడు మిరువారు (వృక్షం)

కా॥ అని కలింగరాజు పురికొలువగానే రుక్మిణియందులొక్క కొద్దివాడై అందువల్లకనుకరాజువుచేయవలెననియుగంక బలరామునితో జాడమాడ గూర్చించువాడయ్యెను విధివృక్షము సుందరు వీరంగలరు అని తాత్పర్యము.

—(*) బలరామునితో రుక్మిణి జాడమాడుట. (*)—

క॥ కోరి విదర్భుడు కుటిలవి । హరుంలై పిరిచె జాడ * మాడ జితారికా హరికా సన్నతసూరికా । నీరికా రైవతసుతార్తా * చిత్త విహారికా.

టీ॥ విదర్భుడు విదర్భదేశపురానైనరక్మిణి కుటిలహరుంలై = కపటముగా ఆడు వాడై. జితారికా = జయంపలదిన శత్రువులుగలవాడను. హరికా = మత్తయీయవార ముఖభరించినవాడను. శేక, మనోహరుడను. సన్నతసూరికా = వంగిన పండితులగల వాడను. రైవతసుతార్తా చిత్తవిహారికా = శేవతియొక్క మృదులైన మనసనందువిహరించువాడనునైన. నీరికా = బలరాముని (జాడమాడ కోరికెల్లెను)

కా॥ అప్పుడు రుక్మిణి కపటముగా ఆడంగోరినవాడై జయంపల దిన శత్రువులుగలవాడను, మత్తయీయవారములను భరించినవాడ

నును, పండితులచేత మ్రొక్కించుకొనువాడను, శేవతిదేని పెని మిటియైన శ్రీబలరామునిజాడమాడుదురప్పునికోరికొనిచెసనికా.

తె॥ర. — అ॥ పూని మనము గొంత * ప్రొద్దుపోకకు రాదు । నెత్తమాడనీవు * నేర్తువనంగ విందు మివుడుగొంత * వెలయొద్దీయాడుద । మనిగబలుడు లేస్స * యనిచెలంగె.

టీ॥ రాదు = బలరాముడా. పూని = ప్రయత్నపడి. (మనము) కొంత = కొంచెము. ప్రొద్దుపోకకు = ప్రొద్దుపోవుట. నెత్త మాడకా = జాడమాడుట. (నీవు నేర్తువు) అభంగకా = అనిచెప్పగా. విందు = వినుచున్నాను. (ఇప్పుడు) కొంతవెలయొద్దీ = కొంచెము పండ్లుపెట్టి. (అడుదము) అనినకా = అనగా. విందు = విలు

రాదును. నెప్పుడు = మంచిదని. వెలంగకా = సంతోషించెను. కా॥ ఓబలరామా! నీవు జాడమాడనేర్తువు అనిచెప్పగా నేను వినియెన్నాను మనము కొంచెము ప్రొద్దుపోకకు కొంత పండ్లుపెట్టి అడుదము రక్షకంగా బలరాముడను అట్లుకానిప్పుని జాడమాడ సత్కరించెనని తాత్పర్యము.

౩౫౫.---క॥ మదిలోని చలము దింపక | పది యరులై నూలునీయి || పదివేలిదె ప
స్తికమని యెట్లును నాడిరి | మదమున నిద్దలును దురభి || మానముపేర్చిన్.

టీ॥ మదిలోనిచలము = మనస్సలోనిచట్టుచలం. దింపక=విడువక. (పది ఇరువయి నూలునీయి పదివేలి) ఇదెవస్తికము = ఇదిగోపందెము. (అని) పిద్దలము=పందెముపెట్టుచు. ఇద్దలును=రెద్దిబలరాము విరువురును. దురభిమానముపేర్చిన్ = చెడ్డగర్వము యొక్క అతిశయముచేత. మదమునక = క్రొత్తులో. (అదిరి) కా॥ అంశట బలరాముండును దుక్కియ గర్వమతిశయింపగా తమమనసులలోని చట్టుచలను విడువక పదిఇరువయి నూలు నీయి పదివేలి అని పందెములు పెట్టుచు నాడమాడిరని తాత్పర్యము.

౩౫౬.---దీ॥ అదిన యాటలెల్లను మా || లాయధుం డోదిన రుక్మి గల్బుడున్
డోడి నృపాలకోటి పరి || తోషము చెందఁ గళింగభూవిధుం
డోడెబలుండటండుఁ బ్రహ || సోత్తల సెంతయు రాముఁజాల్చుఁగా
నాడెను దంతపత్ని పరి || యై కనుపట్టఁగఁ జాలనవ్యుడున్.

టీ॥ అదినయాటలెల్లన్=అట్లు అదినయాటు లన్నిటియందును. హరాయధుండు=బలరాముండు. పీడినక=పీడిపోఁగా. (రుక్మి) గల్బుడున్=ఇయందినంతట. డోడినృపాలకోటి=తనతోడిరాజుల సమాహము. పరితోషము=సంతోషము. చెందక = పొందఁగా. కళింగభూవిధుండు=కళింగరాజు. పీడెబలుండు=బలరాముండుపీడి పోయెను. అటుంచుక=అని. ప్రహసోత్తలన్=ఎగతాళిమాటులతో. రాముఁ=బలరాముని. ఎంతయున్ = విక్కిరి. చుట్టుఁగాన్ = అలవ్యముగా. దంతపత్ని = పలువరుస. తెలియై=బయ్యై. కను పట్టఁగన్=కానఁబడఁగా. (బాలసత్పుత్రుడు) అదెను=పలికెను. కా॥ అప్పుడు అదిన అన్ని యాటలును దుక్కి గెలుచుచు బల రాముండు పీడిపోవుచునుండఁగాఁజూచితనసరిరాజులందఱునంతో పించునట్లు కళింగరాజు బలరాముండు పీడిపోయెను పీడిపోయెను అని యెగతాళిమాటురాదుచు అలవ్యముగా పండ్లినీలించి పకపక నవ్వినని తాత్పర్యము.

౩౫౭.---తే॥ బలుఁడు కోపించి యొకలక. || మామనసేని | యాడి ప్రకటంబుగాజాచ || మవుదుగల్పె
గల్పినను రుక్మి యిదియేను || గల్పియుంక | గెలుపు నీదని కెఱురింప || నలవి యగునె.

టీ॥ బలుఁడు = బలరాముండు. కోపించి = కోపగించుకొని. (ఒకలక) మామనసేని=పిడ్డ పెట్టి. ప్రకటంబుగాన్=ప్రకటముగా. (జాచమాటి) అవుడు=అసమయమునందు. గల్పక=బలరాముండు ఇయంచెను. గల్పినను=ఇయందినను. (రుక్మి) ఇది=ఈయాటయ. ఏను గల్పియుంకన్=నేనుగెలిచియుంకఁగా. గెలుపు = ఇయము. (నీదని) కెఱురింపక=యోసపుచ్చుట. అలవియగునె=కక్కమగునా. కా॥ అప్పుడు బలరాముండు కోపించి ఒకలక పందెము పెట్టి ప్రకటముగా నాడమాడి ఇయంచెను అట్లు ఇయందినను దుక్కి ఈ యాటయ నేనె గెలిచియుంకఁగా ఈగెలుపు నీదని వందలంప పిక్కలు సాధ్యమగునని పలికెనని తాత్పర్యము.

౩౫౮.---క॥ అనవుడు హలధరుఁడవుటి | జనపాలక సుకులఁజూచి || సత్యము పలుకుం
డని యెడిగినవారలు రు | త్పని హేతులయి పలుకరైరి || మొగమోటుమనన్.

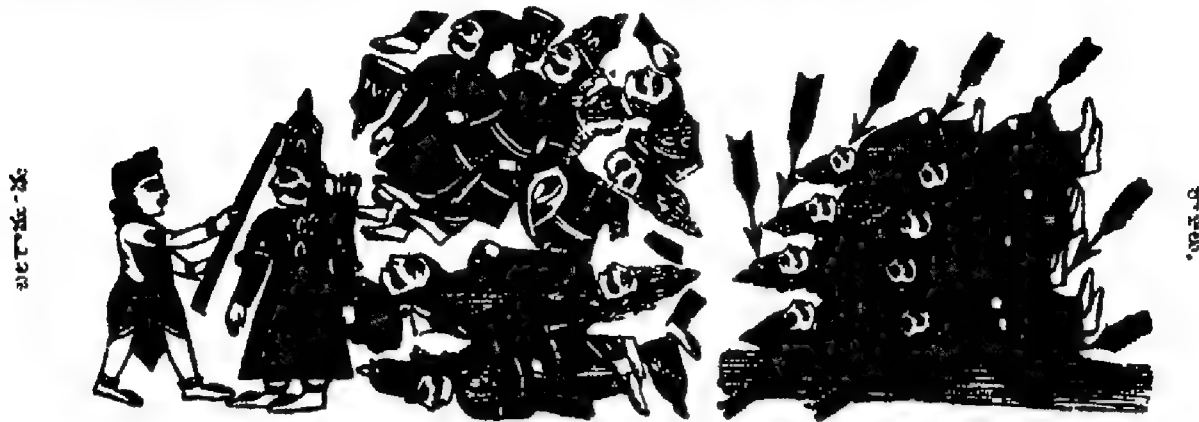
టీ॥ అనవుడు = అనఁగా. హలధరుండు = బలరాముండు. అచ్చటిజనపాలకసుకులన్ = అచ్చట నున్న రావణామాదులను. (చూచి) సత్యముపలుకుండు=నిజముచెప్పఁడు. అనియెడిగినక = అనియెడుకఁగా. వారలు=ఆరావణామాదులు. రుక్మనిశిశురై = దుక్కితొలుగోరువారై. మొగమోటుమనన్=చాక్షిగ్యముచేత. పలుక రై = గెలిచిరి వనియి పీడితి వనియి ఏమియి చెప్పుక పోయిరి. కా॥ అనిపలుకఁగా బలరాముండు అచ్చటనున్న రావణామాదు లను జూచి నిజముచెప్పుచని అదొగఁగా వారు దుక్కి తొలు గోరు వారయి వారివలని మొగమోటుముచేత ఏమియిచెప్పుక యార కుండిరి అని తాత్పర్యము.

౩౫౯.---దీ॥ అప్పటియట్లు యెద్దీముస || లాయధుం డేవుననాడి జూదముం
బొప్పడగల్పి యీగెలుపు || మాడఁగనాదియె వానిదోజనుత్
దవుక చెప్పుచున్న విది || త ధ్వనితో నకటిరజాణి చా
నిప్పటియాట రాముడె || యింపె విదర్భుడె యోదెనావుడున్.

టీ॥ ముసలాయధుండు=బలరాముండు. అప్పటియట్లు=అప్పుడు ఒడ్డినట్లుగాన. (ఒడ్డి) ఏవునక = విశ్వాంభరముతో. (అడి) జూదమున్=జూదమనందు. బొప్పడక = క్రమముగా. గల్పి = బయింది. ఈగెలుపు=ఈబయిము. మాడఁగన్=విచారించఁగా. వానిదోజనుత్ = వానిదో = దుక్కితో. ఇనులు = పీఠమలారా. తవుక=వ్యాయముతవుక. (చెప్పుచు) అన్నక = అనఁగా. అక ఠీరవాణి = అకాకవాణి. విదితధ్వనితో = అందఱును వినునట్టి ధ్వనితో. (కాను) అప్పటియాటరాముఁడెయింపెను) విదర్భుడె = దుక్కియై. (పీఠము) నావుడున్=అనఁగా. కా॥ అంశట బలరాముండు మునుపటికంటె పందెము పెట్టి

జావమాణిగలిచి యాగెలుపు నానోరక్షిలో మిరంజనుభావము
విచారింపి చెప్పఁడు అని అడుగఁగా ఆకాశవాణి అధికమయిన

భక్తితో ఇప్పుటి కాయాట రాముఁడేగలిచెను రుక్మి యొనెను అని
అంతయు వినునట్లుగా పలికెనని కాత్వర్యము.

—(౧) విలభత్రుఁడు రుక్మి మొదలగురాజులఁ జెప్పుట. (౨)—

వ॥ అనినవిని సకలజనులు నదృశానంద నిమగ్నమానసులైరి కుటిలస్వభావులైన భూవరులు రుక్మింగైకొ
ల్పిన నతండు తనతోల్లింటి పరాధవంతు దలంచి యెదిరిం దన్ననెఱుంగక బలాబలవివేకంబు శేయనేరక
విధివశానుగతుండై చలంబునం బజనింగని యిప్పటియాటయు నేనగర్వియండ వృధాబల్బున కల్పసుండవై
నీవుగల్పితినిని పలికెద వక్షువిద్యానైపుణముగల భూపతిమారులతోఁ బనులగాపరు లెత్తుకత్తురేయని
క్రొత్తున నవ్వడుంబలికిన నప్పులుకులు చెవులకు ములుకులక్రియంఁదాకినఁ గోపాద్దీపితమానసుండై పెట
పెటం బండ్లుగొలుకుదుం గన్నుల నిప్పు బుప్పరిల్లంగిడుకం దోఁకఁద్రొక్కిన మహారగంబునోజక
రోఁజాడు దండకాడితందైన వుండరికంబులిల నొచ్చుని మ్రోయుదుఁ బ్రచండ బాణుదండంబులు సాంచి
పరిఘంబుదుకొని రుక్మిని నతని కనుకూలందైన రాజలోకంబును బడజవడ నడిచె నయ్యవసరంబున.

టీ॥ అనినకా—అని ఆకాశవాణిపలుకఁగా. (విని) సకలజనులు
లును—ఎల్లజనులును. అదృశ..శలు—అదృశ—అకృర్యమునందును.
అశంద—సంతోషమునందును. నిమగ్న = మునిగిన. మానసలు—
మనస్సులుగలవారు. (అయిది) కుటిలస్వభావులు—కపటస్వభావము
గలవారు. అయినభూవరులు—అయినట్టిరాజులు. రుక్మి—రుక్మిని.
క్రొత్తొల్పినకా—నవ్వుతీంపఁ జేయఁగా. అతండు—అరుక్మి. తనతోల్లింటి
పరాధవంతు = తాను మునుపుపోదిన అవమానమును. తలంచి =
తలఁచుకొని. ఎదిరికా = ఎదుటివారికత్తిని. తన్నుకా—తనకత్తిని.
ఎఱుంగక—తెలిసకొనక. బలాబలవివేకంబు = బలవంతుఁడనుటకు
బలహీనుఁడనుటకు అనువిరుద్ధము. శేయనేరక = చేయఁజాలక.
విధివశానుగతుండై = దైవవశమును అనుసరించినవాఁడై. చలం
బునకా—మాత్వర్యముతో. బలునికా—బలరాముని. కని = చూచి.
ఇప్పటియాటయు = ఇప్పుడాడిన ఆటమాడ. నేన—నేనే. గర్వి
యండకా—జయించియండఁగా. వృధాబల్బునకల్పమండవై = వర్ధ
నావమానుగల్పించుకొన్నవాఁడవై. (నీవుగల్పితిని) అనిపలికెదవు—
అనిచెప్పెదవు. వక్షువిద్యానైపుణము = జావమాణునివిద్యయందలి
విద్య. కలంబొలిగిన. భూపతిమారులతో = రాజుమారులతో.
పనులగాపరులు—గొల్లలు. ఎత్తువత్తురే—సహిసులగుచురా. (అని)
క్రొత్తునకా—నవకత్తుతో. నవ్వడుంబలికినకా—నవ్వడుఁడవైయఁగా.

అప్పులుకులు = అమాటులు. (చెవులకు) ములుకులక్రియకా = కాణ
ములవలె. కాఁకికా = సోఁకఁగా. గోపాద్దీపితమానసుండై =
గోపముచేత వెలిగించఁబడిన మనస్సుగలవాఁడై. పెటపెట =
పెటపెట అనుభంగులగునట్లుగా. (పండ్లుగొలుకుచు)కన్నులకా—
కన్నులందు. (నిప్పులు) ఉప్పరిల్లకా = త్రట్టఁగా. కిడుకకా = కోప
ముతో. తోఁకఁద్రొక్కిన మహారగంబునోజకా—తోఁకనలియఁ
ద్రొక్కిన గొప్పసామువలె. రోఁజాడుకా = బుర్రొట్టును. దండ
కాడితంబు—కట్టచేత కొట్టుఁబడినది. అయినభుండరికంబులిలకా—
అయినట్టిచుట్టవలెవలె. నొచ్చుని—నొం అనుభంగులగునట్లుగా.
మ్రోయుచుకా = కాండ్రించుచు. ప్రచండబాణుదండంబులు =
మిక్కిలి భయంకరమైన కట్టలవంటివేలులను. బాఁచి—బాఁగించి.
పరిఘంబు—పలకబాటుగుడియను అండుకొని = చేతికెత్తుకొని.
(రుక్మిని) అతనికికా—అరుక్మికి. (అనుకూలందైన) రాజలోకంబును—
రాజులగుంపును. పడలువడకా = మాటకట్టుగాఁ గూలునట్లు.
అడిచెకా—కొట్టెను. అయ్యవసరంబునకా—అసహయమునందు.

కా॥ అని ఆకాశవాణిచెప్పఁగా విని సకలజనులును అకృర్య
మును సంతోషమును పొందినవారైరి కపటస్వభావముగలవారైన
ఆరాజులందఱు రుక్మినిపురికొల్పఁగా వాఁడు మునుపు కానుపోదిన
అవమానమును తలఁచుకొని తనయందును ఎదుటివారియందును గల

బలాబలములను విచారింపక దైవవశముచేతఁ బట్టిన తాత్పర్యము చేత బలరామునిజూచి యిప్పుడాదిన అటునూత నేనగరివిజాను నీవు నేనుగలివినిని వృధావాదముచేయుచున్నావు జాడమాచుట అనెడువిద్యయందు నేర్పరులయిన రాజకుమారులతో పనులనుజేపు కొని నేమిచునట్టిగొల్లులు సమానులగుదురా అని క్రొవ్వినమాటలు నత్వమును అడఁగా అటొటలు చాణుకులవలె చెల్లెలతో నాటి

కోపముచేత తెలుంగుచున్న మనస్సుగలవాఁడై పెటపెటయనిపండ్లు కొలుకుచు కన్నులందు నిప్పులు రాలఁగా తోఁగి త్రొక్కఁబడిన నాగుఁబామువలె బాసకొట్టుచు కణ్ణితోకొట్టుఁబడిన పులివలె బొబ్బ రించుచు కణ్ణివంటి నిడుపాటిచేతులను జూచి ఒకపలకవాటు గుదియనెత్తుకొని రుక్మిణి వానికి అచ్చులైన తక్కినరాజులను మాటు కట్టుఁగా నూలుకట్టు కొట్టెను అసమయమందునని తాత్పర్యము.

3౬౧.—క॥ మును దంతపక్షి వెలిగాఁ | దనునవ్వి న యక్ష్మశింగుఁ * దలవట్టిగయం బునఁ బడఁదిగిచి వదనమే | పునఁబెడచేస్త్రేసిదంత * ములు వెసదులిచెక.

టీ॥ మునుమునుపు. దంతపక్షి = చలువగున. వెలిగాఁ = బయటికిరావచ్చునట్లు. తనుకా = తన్ను. నవ్వి = ఎగతాళిచేసి నవ్వి. అక్ష్మశింగుకా = అశశింగరాజును. తలవట్టి = సీగపట్టుకొని. రయంబునకా = కీపుముగా. పడఁదిగిచి = తిగువఁబడనిదీర్చి. వదనము = ముఖము. పువునకా = గర్భముతో. పెడచెక = పెడమరల

ద్రువినచేరితో. త్రేసి = కొట్టి. దంతములు = పండ్లు. వెసకా = కీపు ముగా. దులిచెక = రాత్తును. కా॥ మునుపు పండ్లనిలించుకొని నవ్వి తన్ను పరిహాసముచేసిన అశింగదేశపురాజును సీగఁబట్టితలఁపడఁద్రోసి యొడ్చి ముఖమున పెడచేరితో చఱచి పండ్లు రాలఁగొట్టెను అని తాత్పర్యము.

3౬౨.—క॥ అంతంబోవక రుక్మిణి | దంతంబులు మాన్ముదులిచి * తనువగలింపక నంతకే పురికేగును వాఁ | దంతయు ఛాయమంది రాజ * లెల్లంగలఁగక.

టీ॥ అంతకా = అంతటితో. పోవక = నిలువఁబడిపోక. (రుక్మిణి) మాన్ము = ముందుగా. దంతంబులు = పండ్లు. దులిచి = రాత్ని. తనువు = దేహము. అగలింపకా = నొప్పించఁగా. వాఁడు = అరత్ని. రాజ లెల్లకా = అచ్చటనున్న రాజులందఱును. ఎంతయుకా = విక్రమి. ఛాయ మంది = వెలుది. కలఁగకా = కలఁకనొందఁగా. అంతకపురికా =

యమనిపట్టామనకు. ఏగకా = పోయెను. మరశించెననిభావము. కా॥ బలరాముఁడు అంతటితో తృప్తిపడి యూరకుండక ముందుగా రుక్మి పండ్లు రాలఁగొట్టి పిమ్మట వానిదేహము నలియఁ గొట్టెను అంతట అతఁడు అక్కడనున్న రాజులందఱు తెలుచి కల వరపడిపోవునట్లుగా మరణము నొందెనని తాత్పర్యము.

3౬౩.—వ॥ అట్లు చేసి యయ్యాదవసంహం బవక్రవిక్రమంబునం జెలంగనంత.

టీ॥ (అట్లుచేసి) అయ్యాదవసంహంబు = అబలరాముఁడు. అవక్ర విక్రమంబునకా = వంకరతేనిపరాక్రమముచేత. అధికపరాక్రమము చేత. జెలంగకా = అతిశయించెను. అంతకా = అనంతరము.

కా॥ అట్లు బలరాముఁడు రుక్మిణి జంపి రాజులెల్ల ఛాయము పుట్టించి మిక్కిలియగు పరాక్రమముచేత అతిశయించినవాఁడు కాఁగానని తాత్పర్యము.

3౬౪.—క॥ ధూవర పచ్చాక్షుండు దన | బావహతుం డగటంగనియుఁ * బలుకకయుండెక భావమున రుక్మిణీబల | దేవుల కేమనఁగనెగు * చేరునొ యనుచుక.

టీ॥ ధూవర = రాజా. పచ్చాక్షుండు = కృష్ణుండు. తనబావ = గుక్మి. హతుండుగుటకా = చచ్చుటను. కనియుకా = చూచియు. భావ మునకా = భావనతో. రుక్మిణీబలదేవులకుకా = రుక్మిణిని బలరాముని కని. ఏమనఁగకా = ఏమిచెప్పఁగా. ఎగుదరుకా = కిడుకోచుక.

అనుచుకా = అని. పలుకకయుండెకా = ఏమియుఁ చెప్పుకదీరకుండెను. కా॥ పిదపిక్ష్మహారాకా! అట్లు రుక్మిచచ్చుటను ప్రత్యక్ష ముగాఁ జూచియు క్రికృష్ణమూర్తి బలరామునకును రుక్మిణిని విడిచి చెప్పిన నేమికోచునోయని యూరకయుండెనని తాత్పర్యము.

3౬౫.—వ॥ అంత నావిదర్భనగరంబు నిర్గమించి.

టీ॥ అంతకా = అంతట. అవిదర్భనగరంబు = విదర్భనిపట్టణమును. నిర్గమించి = దాఁటి. వదలి బయలుదేలియనుట.

3౬౬.—క॥ పరమానురాగరస సం | ఛరితాంతల్లకరణంబునుఁ * బాటించివధూ వరులను రథమందిదీహల | ధరహారి రుక్మిణులఁగొల్చి * తగయదుపేరుల్.

టీ॥ యదుపేరులు = యావపభూటులు. పరమా...కరణాలు = పరిమ = మిక్కిలి. అనురాగరస = ప్రేమరసముచేత. సంధారిత = కష్టగా నిండుకొన్న. అంతఃకరణాలు = మనస్సులు గలవారు. అగుచుకా = అభ్యుచును. పాటించి = అడరించి. వధూవరులకా = పెండ్లి కొడూర్లను పెండ్లికొడూరుని. రథమందికా = తేజువంది. ఇది = కూర్పుంజఁబెట్టుకొని. పాలధరహారిరుక్మిణులకా = నిలరాతుకృష్ణ

రుక్మిణీదేవులను. కొల్చి = కొలుచుచును. తగకా = విచ్చునట్లు. కా॥ యావపభూటులందఱు ఆత్మంతము సంపాదించినవారై ప్రేమ అతిశయింపఁగా అడరముతో పెండ్లికొడుకును పెండ్లికొడు కును రథముమీదఁ గూర్పుంజఁబెట్టుకొని బలరాముని కృష్ణుని రుక్మిణీదేవిని కొలుచుచునని తాత్పర్యము.

౩౬౩.—తి॥ మంగళ తూర్వభావముల తి మందగతింజెలఁ గంగ మత్త మూ
తంగ తురంగ సదృట క తి దంబముతోఁ జని కాంచిరంత నా
రంగ లవంగ లుంగ విచ తి రిన్ద్రద ధృంగ సురంగవాద సం
సంగ తరంగిణి కలిత తి స. తత నిర్మలి హకుశస్థలిక.

తి॥ మంగళతూర్వభావములు—తూర్వాచారములైనవాద్యముల
ధ్వనులు. అమందగతి—తగ్గనిధిమన. తెలఁగంగ—త్రొంగఁగా
మత్త. కదంబముతో—మత్త—మదిందిన. మాతంగ—ఏనుఁగు
లయ. తురంగ—గుఱ్ఱములయ. సదృట—మంచిబంటులయ.
కవంబముతో—సముదాయముతో, చని—పోయి. అంత—
అంతట. నారంగ.. నిర్మలిక—నారంగ—నారవల్లులు. లవంగ—
లవంగములు. లుంగ—మాదిఫలములు. విచరత—వినియంతునంచ
నించునట్టి. మమ—మత్తుగొన్న. ధృంగ—మత్తిదలయొక్క. సురంగ—
మనోజ్ఞునియన. నాద—యంకారధ్వనులతోడ. సంసంగ—

తెన్నగాఁగూడుకొన్న. తరంగిణి—ఏళ్లయందు. కలిత—కూడ
కొన్న. సంతత—ఎడతెగని. నిర్మలిక—స్వచ్ఛతగలదైన. అకుశ
స్థలిక—అకుశస్థలప్రదేశమును. కాంచిరి—కూచిరి.

కా॥ విక్రీడమగునట్లు తుభాసాచారములైనవాద్యములు మిక్కిలి
త్రొంగఁగా మదపుటేనుఁగులయ గుఱ్ఱములయ మంచిబంటులయ
సముదాయముతోఁ గూడఁబోయి నారంగము మొదలగు వృక్ష,
మలయందు సంచరించుచున్న మత్తుగొన్న మత్తిదలయొక్క మనోజ్ఞ
మయిన యంకారధ్వనులతోఁ గూడుకొన్న నదలచేత ఎడ తిగిరి
స్వచ్ఛతను పొందినదైన కుశస్థలియను ప్రదేశమును కావరిసి కా.

౩౬౪.—వ॥ ఇట్లు పురోపవశోపకంఠంబునకుం జని.

తి॥ (ఇట్లు) పురోపవశోపకంఠంబునకు—పట్టాపుష్పంగా
రపుఁడోటల పెగ్గఱకు. చని—పోయి.

కా॥ తుభిధముగా పట్టాముపెంబడి శృంగారపుఁ డోటల
వాపునకుఁ బోయి అని తాత్పర్యము.

౩౬౫.—క॥ అందు వసించిరి నందిత । చందన మంచార కుంద తి చంద్ర లసన్నా
కందముల నీడ వృదయా । నందము సంధింప నంద తి నందనిముఖ్యుల్.

తి॥ అందుక—అకుశస్థలియందు. నందనందనముఖ్యులు—
స్వప్నుఁడు మొదలగువారు. వృదయానందము—మనస్సంతోషము.
సంధింప—కలుగఁగా. నందిత నీడక—నందిత—కొనియాడఁ
బడిన చందన—గంధపుచెట్లు మంచార—మంచారపుచెట్లు.
సంధ—మొల్లచెట్లు చంద్ర—కర్పూరపుచెట్లు. లసత్—ప్రకా
శించుచున్న. మాకందముల—తియ్యమామిడిచెట్లు పీనియొక్క.

నీడక—నీడయందు. వసించిరి—బడలిక దీర్చుకొనుటకుఁ దుంపి.

కా॥ అంతట శృంగారమున మొదలగువారు పట్టాముపెంబడి
శృంగారపుఁడోటల పెంబడికిఁ బోయి మనస్సంతోషముతోఁ
కలుగునట్లుగా శ్లాఘ్యములయిన గంధపుచెట్లు మంచారపుచెట్లు
మొల్లపొదలు కర్పూరపు అరటివ్రామలు తియ్యమామిడి చెట్లు
లగువాని నీడలయందు వసించిరి తాత్పర్యము.

౩౬౬.—వ॥ తదనంతరంబ పురప్రవేశంబు చేసిగనిచెప్పి తుకయోగింద్రుండు పరీక్షింపకేంద్రున కిట్లనియె.

కా॥ అటుకిచ్చుట పట్టామునందుఁ జొచ్చిరి అనిచెప్పి పరీక్షింపకాకాలోతుకమహర్షి మఱియు నీచొచ్చెనని కథనితాత్పర్యము.

—(*) బాదామరుం దీశ్వరప్రసాదంబు నొందుట. (*)—

బాదామరుఁడు.

తే॥ అనఘ బలినందనాలు సూర్యు తి రందులోన,
నగ్రజాతుండు బాణు డ తి త్యగ్రమూర్తి
చిరయశోహరి విహిత పూ తి జిత పురాని
యహితతిమిరోష్ణకరుఁడు సతిహస్త కరుఁడు.

తి॥ అనఘ—ఓసాపము లేనివాఁడా. బలినందనాలు—
బలిచక్రవర్తికొడుకులు. సూర్యు—సూముంది. అందు
లోనక—వారిలోపల. అగ్రజాతుండు—మొదలుపెట్టిన
వాఁడు—కెడవాఁడు. అత్యగ్రమూర్తి—మిక్కిలిభయం
కరమైన అకృతిగలవాఁడును. చిరయశోహరి—శాశ్వత
మయినకీర్తిచేతమహాహుండును విహితపూజితపురాని—
తగినట్లు పూజింపఁబడిన శివుఁడు గలవాఁడును అహిత
తిమిరోష్ణకరుఁడు—శత్రువులనెదుఁ దీరకట్టుకు సూర్యుఁ
డును. సహస్రకరుఁడు—వేయిచేతులగలవాఁడునైన.
బాణుఁడు—బాణులదనువాఁడు.

తా|| ఓపాదములేనివాడైన పరిషిన్నహరాళా! బలిచక్ర
వర్తి సూక్ష్మగురు కొడుకులు గలరు వారిలో పెద్దవాడను మిక్కిలి
భయంకరస్వరూపుడనును, కాశ్యపమయిన కీర్తిగలవాడనును,

శివునితగిన పూజలు చేసి పెట్టించినవాడనును, శక్రపు లగడము
వీరకట్టకు సూర్యునివంటివాడనునై, నేయి చేతులు గలిగియుండు
సని తాత్పర్యము.

౩౭౨.—క|| బాణుండు విక్రమజీతగీ | ర్వాణుండు సనికాంచె భక్తి యి వశుండై సగుణున్
స్థాణున్ నిర్దళితానమ | బాణున్ దాండవ ధురీణున్ య భక్త త్రాణున్.

టీ|| విక్రమజీతగీర్వాణుండను—పరాక్రమముచేత జయింపఁబడిన
దేవతలుగలవాడగు. (బాణుండు) భక్తివశుండై = సేవకు అర్థి
యై. సగుణున్ = త్రిగుణములతోఁ గూడినవాడనును. నిర్ద
ళితానమబాణున్—చంపఁబడినబుద్ధియుండుగలవాడనును. కాండవ
ధురీణున్—సామ్రాజ్యమునందు భారవాహకుడనును. భక్తత్రాణున్—
భక్తులనుకాపాడువాడనును.(అగు)స్థాణున్—ప్రళయమునందుండు)

శివుని. చని = శైలాసమునకుఁబోయి. కాంచెన్ = చూచెను.
తా|| తనపరాక్రమముచేత దేవతలనెల్లను జయించినవాడైన
బాణాసురుండు సేవచేయవలెనను అసత్తిగలవాడై త్రిగుణాశ్మకుఁ
డైనవాడనును, వన్నధుని నశింపఁజేసినవాడనును, సామ్రాజ్యముట
యందు పట్టుకల కలవాడనును, భక్తులను పాలించువాడనునైన
శివునిసన్నిభానమునకుఁ బోయి దర్శనము చేసెనని తాత్పర్యము.

౩౭౩.—క|| కని యనురాగవికాసము | దనమనమునఁ గడలకొనఁగ య భరణాఁగిలి వం
దనమాచరించె మోదము | దనరంగఁ దాండవమునలుపున్ తఱినయ్యభివృత్.

టీ|| (కని) అనురాగవికాసము = అనురక్తివలని తేలుదనము.
(తనమనమున) కడలకొనఁగ—అతికఠింపఁగా. భరణ—భూమి
యందు. కాఁగిలి = బాఁగిలించి. మోదము = సంతోషము. తన
రంగ = అతికఠింపఁగా. కాండవము = సామ్రాజ్యము. చలుపు

తఱిన్—చేయునప్పుడు. అయ్యభివృత్—అభివృద్ధి.(వంశసమాచరించెను)
తా|| అట్లు శివుని దర్శనముచేసి ఆయన సామ్రాజ్యముచేయునపుడు
తనమనమున త్రితి అతికఠింపఁగా అభివృద్ధి సంతోషము కలుగునట్లు
భూమిమీద బాఁగిలించి బాణాసురుండు నమస్కారముచేసెనని తా.

౩౭౪.—త|| సందితధూరి బాహు బలన్ సంపద పెంపున నారజంబు వా
యించి యనేకభంగుల నున్ మేళున్ ద్రిలోకశరణ్య నాత్మ మె
ప్పించి ప్రమోదియై నిజ వన్ శీకృత నిశ్చలితాంతరంగుఁ గా
వించి తదాననాంబురుహన్ యిట్లయ్యె తగయైక్కి యిట్లనెన్.

టీ|| సందిత...పెంపున—సందిత—సంపాదించఁబడిన. ధూరి—
అధికముయిన. బాహు = భుజములయొక్క. బల = బలముయొక్క.
సంపద=కలిమియొక్క. పెంపున—అభివృద్ధిచేత. (శీకృ)గారవము
చేత. అరణ్యంబు = యుజయనవాద్యమును. (వాయించి) అనేకభం
గులన్—బహువిధములచేత. ద్రిలోకశరణ్యున్—యూదులోకములకు
రక్షకుడైన. యమేళున్—శివుని. అత్మ = మనసునను. పెట్టించె—
పెచ్చుకొనునట్లుచేసి. ప్రమోదియై = రానునుసంతోషించినవాడై.
నిజవశీకృత...రంగుఁ—నిజ—తనకు.వశీకృత—వశముగాఁజేయఁబడిన.
నిశ్చలిత—చలించని అంతరంగున్—యనసుగలవానిగా కాలించె—

చేసి. తదాననాంబురుహన్—అయినయొక్క మొగమును
జూచినవాడను. (అయి) తగన్—పిచ్చునట్లు. మొక్కి—వనుస్కరించి.
యిట్లనెన్—సందితముగాచెప్పెను.
తా|| పిచ్చుట తనకుఁ గలిగియున్న భుజులను కలిమియొక్కగార్
వము తెలియఁబడునట్లు అరణ్యము అనువాద్యమును వాయించి మఱి
యును అనేకవిధములచేత యూదులోకముల నెలువఁడైన శివుని
పెచ్చుకొనునట్లు చేసి సృష్టించినవాడై అభివృద్ధి తనకు వశము
చేసికొని అయినకు తనయందు చలించని వాస్తవ్యము గలిగినంతట
అయినను జూచి మరల నడుస్కరించి యిట్లుచెప్పెనని తాత్పర్యము.

౩౭౫.—త|| శంకర భక్తమానస వన్ శంకర దుష్టమదానురేంద్ర నా
శంకర పాంతునీల రుచిన్ శంకరవర్ణ నిజాంగ భోగిరా
ట్రంకణ పార్వతీహృదయన్ శైరవ శైరవమిత్ర యోగి హృ
త్సంకజ పుకజాస్త నిజన్ శాండవభేలన భక్తపాలనా.

టీ|| శంకర = కుభుడుచేయఁబాడ. భక్తమానసశంకర—
సేవకులనస్తును వశపఱుచుకొనువాడ. దుష్ట...శంకర—దుష్టుఁ
డెద్దవాడైన. మణ = శ్రావ్యుగల. అనురేంద్ర = రాక్షసశ్రేష్ఠులకు.
నాశంకర=నశింపఁజేయువాడ. పాంతు...నిజాంగ = పాంతు—
తెలుపును. నీల = నలుపునైన. రుచి = కాంతుచేత. శంకర—తెలు
కలుగఁజేయుచున్న. వర్ణ—వర్ణితతోడి. నిజాంగ = స్వగౌరవముగల
వాడ. భోగిరాట్రంకణ=సర్వరాజైకాధునిక కలియముగాఁ

గలవాడ. పార్వతీ...మిత్ర = పార్వతి = గౌరీయొక్క.
హృదయ=మనస్సునకు. శైరవ=తెల్లగలువకు. శైరవమిత్ర=చంద్రుఁ
డైనవాడ. యోగి...హృత్—యోగి—బ్రహ్మవిష్ణుగలవారియొక్క.
హృత్—అంకికరణములనెరు. మంకణ=కమలములకు. పుకజాస్త—
సూర్యుడ. నిజాంకవభేలన్—స్వకీయమైనసామ్రాజ్యముచేతశక్తివీరిం
బాడ. భక్తపాలనా—సేవకులనుపాలించువాడ.

తా|| కుభుడును చేయఁబాడవును, భక్తింపనస్తును వశపఱుచు

కానువాదమును, దెబ్బకాల్చి ప్రాబల్యమును గలవాడగుచు వాడువాడగుచు, అర్థసారీకృతమునకును సగముదేహము తెల్లగాని సగముదేహము నల్లగాని తెలుగఁగా వర్తించువాడగుచు, కానుకని చేరి కథియముగాఁ దేసికొన్నవాడగుచు, పార్వతీమయైక్యమున

స్థితము తెల్లగఁబడుచు చంద్రుఁడగువాడగుచు, క్రొత్తపిత్తమునకును వానిమనస్సునకును కలయికను సూర్యుఁడగువాడగుచు, స్వకీయమున నాట్లుజేడయించి తిత్వానాము గలవాడగుచు, నేవగులను కాపాడువాడగుచునై పిన్నామిలిపాగియగువా. వః అనియనుకొంద.

౩౬౬. — టి॥ దేవ మదీయవాంఛితముం * దేవపడ న్నిటు విన్నవించెదన్
నీవును నద్రివందనయు * నెమ్మిని నాపురి కోట వాకిటన్
గావలియుండి నన్నుఁ గృపఁ * గావుము భక్తఫలప్రదాత యో
భావభావారి సీదరణ * పద్మము లెప్పుడు నాశ్రయించెదన్.

టి॥ దేవ—స్వామి. మదీయవాంఛితము—నాకోరికను. తెలువపడ—విశదమగునట్లు. ఇటు—ఈవిధముగా—ఇప్పుడుచెప్పఁజొపురితిగా. విన్నవించెదన్—మనవిచేసికొనెదను. (ఏవును) అత్రివందనయు—గౌరీదేవియు. నెమ్మిని—క్రితతో. నాపురికోటవాకిట—నాపట్టణపు కోటవాకిటియందు. (కావలియుండి నన్ను) కృప—దయతో. కావుము—కాపాడుము. భక్తఫలప్రదాత—నేవగులు

కోరినకోరికల నిచ్చునట్టి. పిభావభావారి—పిన్నప్రసూనివిరోధియైన స్వామి. (ఏవరణపద్మములు ఎప్పుడును ఆశ్రయించెదను) కా॥ అనన్యభక్తితో నిన్ను ఆరాధించు నేవగులకోరికల నిచ్చునట్టివాడనైన పిన్నామిలి! ఏవును సీక్రియరాలయిన పార్వతిదేవియు నాపట్టణపు మొగసాలతో కావలియుండి నన్ను కాపాడుచుండుడు ఇది నాకోరిక అని విన్నవించెనని తాత్పర్యము.

వ॥ అని యభ్యర్థించినం బ్రసన్నుండై భక్తవత్సలుండగు పురాంతకుండు గౌరీసమేతుండై తారకాది భూత గణంబులతోడ బానినివాసంబగు శోణపురంబువాకిటంగాపుండె బదంపడియొక్కనా డబ్బరినందనుండు.

టి॥ (అని) అభ్యర్థించినన్—కోరికగా. ప్రసన్నుండై—అనుగ్రహముగలవాడై. భక్తవత్సలుండు—భక్తులయందుఁ బ్రేమగలవాఁడు అగుపురాంతకుండు—అయినశివుఁడు. గౌరీసమేతుండై—పార్వతితోఁగూడుకొన్నవాడై తారకాదిభూతగణంబులతోడ—తారకుఁడు మొదలుగాఁగల ప్రమథులసమూహములతో. బానినివాసంబు—బాగానగునియనిపిపట్టు. (అనుకోణపురంబువాకిటు)

కాపుండె—కావలియుండెను. పదంపడి—పిత్తట. (పిక్కనాడు) అబ్బరినందనుండు—అచాగానగుండు. కా॥ అని కోరికగా అట్టి కానిత్తుని అనుగ్రహించినవాడై శివుఁడు పార్వతితోడను తారకుఁడు మొదలగు ప్రమథగణములతోడను, బాగానగుని తినిపిపట్టుయిన శోణపట్టణపువాకిటియందు కావలియుండెను పిత్తట పిక్కనాడు అచాగానగుండు అని కా.

౩౬౭. — టే॥ దర్శమున. బొంగి రుచిమా * ద్రాండదీప్తి | మందలముతోడ మార్పడు * మహితకోణ
మణికిరీటుము ద్రిపురసం * హరునిపాద | వనజములుసోక మ్రొక్కి యి * ట్లనినుతిండె.

టి॥ దర్శమున—మదముచేత. పొంగి—విబుంధించి. రుచిర. . తోడ—రుచిర—ప్రకాశించుచున్న. మార్దాండ—సూర్యునియొక్క దీప్తి—తెలుఁగునట్టి. మందలముతోడ—వింబముతో. మార్పడు... కిరీటుము—మార్పడు—ఎదిరించునట్టి. మహిత—పూజ్యములైన. శోణమణి—కెంపులుచెక్కిన. (కిరీటుము) ద్రిపురసంహరునిపాదవనజములు—శివుని పాదకమలములు. సోక—తాఁకునట్లు. (మ్రొక్కి)

ఇట్లు—ఈమీఁదఁజెప్పఁబడురితిని. నురించె—స్తోత్రముచేసెను. కా॥ మదముచేత విబుంధించి మిక్కిలి తెలుఁగుచున్న సూర్య వింబమును తిరస్కరించునట్టి కెంపులకాంతులచేత తెలుఁగుచున్న కిరీటుము శివుని పాదకమలములు సోకునట్లు దండములు తెట్టి స్తోత్రము చేసెనని తాత్పర్యము.

౩౬౮. — సీ॥ దేవ జగన్నాథ * దేవేంద్రవందిత - వితతచారిత్ర సం * తతపవిత్ర
హాలాహాలాహార * యహిరాజ కేయూర - బాలేందుభూష న * ద్భక్తప్రేక్ష
సర్వలోకాతీత * సద్గుణసంఘాత - పార్వతీహృదయేత * భవవినాశ
రజతాచలస్థాన * గజవర్షపరిధాన * సురవైరి విధ్వస్త * శూలహస్త
తే॥ లోకనాయక సద్భక్త * లోకవరద | సురుచిరాకార మునిజన * మృతివిహర
భక్తజన మందిరాంగణ * పారిజాత | నిన్ను నెవ్వఁడు నుతిసేయి * నేర్చునభవ.

టి॥ దేవ—స్వామి. జగన్నాథ—లోకనాయకుఁడా. దేవేంద్రవందిత—దేవేంద్రునిచేత స్తోత్రము చేయఁబడువాఁడా. వితతచారిత్ర—గొప్పచరిత్రము గలవాఁడా. సంఘాతము—సహచరి కుఁడగువాఁడా. హాలాహాలాహార—హాలాహలము అనువిక

మును హరించినవాఁడా. అహిరాజకేయూర—సర్పరాజముని కీర్తిగాఁగలవాఁడా. బాలేందుభూష—బాలచంద్రుఁడు అభారణముగాఁగలవాఁడా. సద్భక్తప్రేక్ష—మంచి భక్తులను పోషించువాఁడా. సర్వలోకాతీత—ఎల్లలోకములను అరిక్రమించినవాఁడా.

సద్గుణసంఘాతముంచిగుణములసమదాయముగలవాఁడా. పార్వతీ హృదయేఁ—పార్వతీమనోసాయకుఁడా. భవవిశాళ—పాపమును నశింపఁజేయువాఁడా. రజతాచలస్థాన—తెండి కొండ యెనికి పట్టుగాఁగలవాఁడా. గజదర్శనరిధాన—ఏనుఁగుతోలు కట్టునఁన్న మయినవాఁడా. సురైరివిధ్వస్త—రాక్షసులను ధ్వంసముచేయు వాఁడా. కూలహస్త—కూలము చేతియందుఁగలవాఁడా. లోక నాయక—లోకములకు ప్రభువైనవాఁడా. సచ్చక్షలోకవరద—మంచి నేవకులసమాహము కోరికలనిచ్చువాఁడా. సురుచిరాకార—ప్రకాశించు ఆకారముగలవాఁడా. మునివస్త్రధారివర—మహర్షుల యొక్క స్తోత్రకాలములందు విహరించువాఁడా. భక్తజన... పారిజాత—భక్తజన—సేవకజనులయొక్క. మందిర—ఇంద్రయొక్క. అంగణ—మంగళ్యయందలి. పారిజాత—కల్పవృక్షమయినవాఁడా. ఆభవ—వృట్టుకఁగినవాఁడా. (నిన్ను ఎవ్వఁడు) నుతినేయక—స్తోత్రముచేయ. నేర్చును—క్షిగలవాఁడగును.

తా|| లోకనాయకుఁడవును, దేవేంద్రునిచేత కొనియాడఁబడు వాఁడవును, విశేషచరిత్రములు గలవాఁడవును, సర్వదాపరిశుద్ధుఁ డగువాఁడవును, ఏనుఁగు పానముచేసినవాఁడవును, పాములరాక్షస లదిశేషుఁడు భుజికిరులుగాఁగలవాఁడవును, బాలవంద్రుఁడు ఆభ రణముగాఁ గలవాఁడవును, ఏకాంతభక్తిగల నేవకులనుపోషించు వాఁడవును, ఎల్లలోకములను ఆధిక్రమించినవాఁడవును, సర్వజ్ఞ త్యాదిగుణముల సమదాయము గలవాఁడవును, పార్వతీకి మనో నాయకుఁడవును, పాపములనునశింపఁజేయువాఁడవును, తెండికొండ యెనికిపట్టుగాఁగలవాఁడవును, ఏనుఁగుతోలు కట్టుబట్టుగాఁగల వాఁడవును, రాక్షసులను నంపువాఁడవును, కూలము చేతివలెదిన వాఁడవును, లోకములకు ఏలివైనవాఁడవును, నిత్యభక్తులకూటముల కోరికల నిచ్చువాఁడవును, వృట్టుకఁ గనవాఁడవునైన పిన్నామీ! నిన్నెవ్వఁడును నుతించనేరఁదని తాత్పర్యము.

కెరం.—మ|| అనిలోనన్ను నెదిగ్గి చాచుటల తాత్పర్య స్ఫూర్తి బోరాడఁ జా లిన వీరుం హొకఁడైనఁ బండమనకుకా తేడ య్యో భూమండలిక ననయంబుక భవదగ్ర్య దత్త కర సా తా స్రంబు కందూతి వా యు నుపాయంబును లేదె యీభరము నె త్లోర్తున్నమానాయకా.

టీ|| ఉమానాయకా—పార్వతీదేవికి పెనిమిటియగు నామీ. అనిలోక—యుద్ధమునందు. (నన్ను) ఎదిగ్గి—ఎదిరించి. చాచుటల తార్పర్యస్ఫూర్తిక—భుజులు, ప్రతాళముచేత. బోరాడఁజాలినవీరుండం—బోరాడుటకు శక్తిగలకూరుఁడు. ఒకఁడైనకా—ఒక్కఁడైనను. పండి మనకుకా—పండిమునకైనను. భూమండలిక—మండలాకారమైన భూప్రదేశమునందు. తేడయ్యెక—తేకపోయెను. అనయంబుక—మిక్కిలి. భవదగ్ర్యదత్తకర. ఉపాయంబును—భవత్—నీచేత. అగ్ర్య—ముఖ్యముగాను. దత్త—ఇయ్యఁబడిన. కరసాహస్రంబు—

చేతులుతయింటియొక్క. కందూరి—తీఁట. పాయ—పోలఁగునట్టి. ఉపాయంబును—ఉపాయముగూడ. లేదె—లేకపోయెనే. త. భ రముక—ఈచేతులబరువును. ఎత్తోర్తుక—ఏదిధముగానెఱింగును. తా|| పిపార్వతీపతి యుద్ధమునందు భుజులముచేతన న్నెదిరించి బోరాడుటకు పీవినకూరుఁడు ఒకఁడైనను పంచమపెట్టి నీలివిన కాసరాకయున్నాఁడు నీయునుగ్రహమువలన పొందఁబడిన చేతులు చేయింటియొక్క దురద మానుటకు మార్గము కాసరాక యున్నది ఈచేతులబరువునకు నేనెట్లు సహింతునని అడిగినంతాత్పర్యము.

కెరం.—నీ|| హంకార కంకణ తక్రంకార శింజినీ - టంకార నిర్హోష త సుమలంబు చండ దోర్తండ భా త స్వన్నందలాగ్ర ప్ర - కాండఖండిత రాజ తి మండలంబు కూలాహత త్తో తి జ్వల కీల కరాళ - కేళి సమా లోల త ఖేనంబు శుంభ దున్నదకుంభి త కుంభస్థలధ్వంస - సంఘాతకార్య వి త జృంభణంబు

తే|| గలుగునుద్దామభిమనం త గ్రామశేలి | ఘనపరాక్రమవిక్రమ త క్రమముగాఁగ జరుపలేనట్టికరములు త గరముదుశి | కరములగఁగాకసంతోష త కరములగునె.

టీ|| హంకార... సుమలంబు—హంకార—హంలనుటయొక్కయు, కంకణ—కడియములవలని. క్రేంకారం—క్రేం అనుటలయొక్కయు. శింజినీ—అల్లెత్రాటివలని. టంకార—టం అనుటలయొక్కయు. నిర్హోష—వ్యసులచేతనైన. సుమలంబు—కోలాహలమును. చండ—రాజమండలంబు—చండ—బాడియైన. దోర్తండ—కెత్తలవంటిచేతులందు. భాస్వత్—తెలుఁగుచున్న. మండలాగ్ర—కెత్తులయొక్క. ప్రకాండ—సమాహములచేత. ఖండిత—నశించి పడన. రాజమండలంబు—రాజులగుంపును. కూలాహత... ఖేనంబు—కూల—కూలముల సమలయభములచేత, అహత—కొట్టఁబడుటచేత నైన. తత—గాయములనుండి. ఉద్యల—మిక్కిలియలలికి. (రాజు

చున్న) కేల—నెత్తుటిచేత. కరాళ—భయంకరమయిన. కేళి—క్రీడ యందు. సమాలోల—మిక్కిలి ఆసక్తమయిన. ఖేనంబు—ఒకా రించుటయు శుంభ. విజృంభణంబు—శుంభత్—మిక్కిలియైన. ఉన్నద—మత్తుగల. కుంభి—ఏనుఁగులయొక్క. కుంభస్థల—కుంభస్థలములను. ధ్వంస—ధరించుటచేత సురభూత...వృట్టిస. తార్పర్య—కూర త్యముయొక్క. విజృంభణంబు—రేఁగుటయు. కలుగు... శేలిక—కలుగు—కలిగిన. ఉద్దామ—గంభీరమయిన. ఘన—భయంకరమైన. సంగ్రామశేలిక—యుద్ధక్రీడను. భవ...క్రమముగాఁగక—భవ—అధికమైన. పరాక్రమ—క్రతువులనాక్రమించుటయందలి. విక్రమ—కూరత్యముయొక్క. క్రమముగాఁగక—విశేషించిచాటుటగంభి

యగునట్లుగా. యిహకా-నదక. శేషట్టి - కాలనట్టి. కరములు - చేతులు. కరము - మిక్కిలి. దుఃఖకరములు-దుఃఖమునుకలుగఁ జేయునవి. అగుఁగాక-అప్పుడుగాని. సంతోషకరములు-సంతోషమునుకలుగఁజేయునవి. అగునె-దోహ.

కా॥ తూరులవలంకారములయొక్కయు, కంఠములక్రీంకారములయొక్కయు, ఆత్మత్రాళ్లటంకారములయొక్కయు, కోలాహలధ్వనులును, బాఁడిగలిగి చేతులయందు ప్రకాశించుచున్న కేత్రలచేత నలకలదిన రాజలగుంపులును, తూరుములతో పొడుచుటల

చేతనైవ గాయములనుండి కాలుచున్న కేత్రులచేత భయంకరమయినవిహారమునందు మిక్కిలి ఆనందమున ఆటయును, మిక్కిలి మిదివిధ యేడుగుల కంభానలములను పగుల్చుటచేత పృథ్విసహారత్యమయొక్క ఆటోపమునుగలిగి మిక్కిలి గంభీరమయిన యుష్మక్రీడను కేత్రులైన వాక్రమించునట్టి విశేషమయినక్రమము కలుగునట్లుగా నభవఁజాలని చేతులు మిగుల దుఃఖమును కలుగఁజేయునవి యగును గాని సంతోషమును కలుగఁజేయునవి కాత్రులని తాత్పర్యము.

3౮౨.-చే॥ కానమదీయ చండభుజ శిఖరవరాక్రమ శేఖరిక సముం
దీనిభలావనిం గలఁడే శి యందుకళాధర నీవు దక్కఁగా
నానిటలాంబకుందు దను శి వాధిపు మాటకఁ జాలరోసి లో
నూనిన రోషవార్ధి గడ శి లాత్త గ నట్లనిపల్కె భూవరా.

టీ॥ ఇందుకళాధర-శివుఁడా. కానక - కనుక. మదీయ .. శేఖరిక-మదీయ-నాదైన. చండ-భయంకరమైన. భుజగర్వ-భుజబలముచేత. పరాక్రమ-శక్తులనాక్రమించునట్టి. శేఖరిక-క్రీడకు. సముండు-సమానుఁడు. నీవుదక్కఁగా - నీతేతప్ప. శిఖరిలావనిక - శిఖ్రాలోకమునందల్లయెడలను. కలఁడె-ఉన్నాఁడా. హా-అనఁగా. భూవరా-ఓరాహ. నిటలాంబకుందు-శివుఁడు. దనువాధిపుమాటకఁ-వాణాసురుని ఆమాటకు చాలఁ-మిక్కిలి. రోసి-అసహ్యపడి. లోక-తనవనస్సులో. చీనిన-నాటిన. రోష

వార్ధి - కోపరససమక్రమ. కడలాత్తగఁ - అలతగయఁగా. ఇట్లనిపల్కె - ఈమీఁదఁజెప్పఁబడునట్లు చెప్పెను.

కా॥ ఓసామీ ! అట్టిచేతులు దుఃఖమును కలుగఁజేయునట్టిగనుక నాభుజబలమునకుఁ దగినట్లు పరాక్రమమును జూపఁజాలినవాఁడు నీకంటె ఇతరుఁడెవఁడైన ఈభూమండలములో ఉన్నాఁడా అనఁగా శివుఁడు అవాణాసురునిబలుకుటకు మిక్కిలి కోపించి ఆకోపాతిశయముతో ఇట్లు పలికెనని తాత్పర్యము.

3౮౩.-కే॥ విను మూఢవృద్ధయ నీకే । తనమెప్పు డకారణంబ శి ధారుణిమై గూ
లును నవుడనీభుజావలి । తునియంగ నాయంతవాని శి తో నని గల్గుక.

టీ॥ విను-వినుము. మూఢవృద్ధయ - తెలివిమాలినవనసుగలవాఁడా. నీకేతనము-నీకెక్కుము. ఎప్పుడు-ఏసమయమునందు. ఆకారణంబ - కారణములేకయే. ధారుణిమై - భూమిమీఁద. మూలుక-పడునో. అప్పుడ-అప్పుడే. నీవుదావలి-నీభుజపత్తీ-తునియంగఁ-తెగునట్లుగా. (నాయంతవానితో) అని-యొద్దము.

కల్లక-కలుగును - అప్పుడు నీయభిలాష నెఱవీటునని భావము.

కా॥ ఓరి తెలివిమాలినవాఁడా! నామాటవినుము ఎప్పుడు నీకేతనము కారణము లేకయే విడిగి నెలఁగులునో అప్పుడు నీచేతులన్ని తెగిపోవునట్లు నాతో సమానుఁడగువానితో యొద్దము నీకుఁ గలుగును అని చెప్పెనని తాత్పర్యము.

3౮౪.-చే॥ అని పలికిన నట్లు సంప్రాప్త మహారథుండై నిజభుజ వినాశ కార్య ధురీణుండగు
బాణుండు సంతుష్టాంత రంగుండగుచు నిజ విజానంబునకుం జని తన ప్రాణవల్లభుల
యుల్లంబులు పల్లవింపఁజేయుచు నిజధ్వజ నిపాతంబు నిరీక్షించుచుండెడ దదనంతరంబ.

టీ॥ అనిపలికిన - అనిచెప్పఁగా. (అట్లు) సంప్రాప్తమహారథుండై-పొందఁబడిన కోరికగలవాఁడై. నిజభుజవిశాళకార్యధురీణుండు - తనభుజములు నశించుటయనెడు పనియొక్క బరువును వహించినవాఁడం. (అగుబాణుండు) సంతుష్టాంతరంగుండు-సంతోషించినవనస్సుగలవాఁడు. అగుచుక - అప్పుడను. నిజవిజానంబునకు - తనయనికెట్లునకు. చని - పోయి. తనప్రాణవల్లభులయుల్లంబులు - తనప్రియురాలద్రమనస్సులు. పల్లవింపఁ-వికాస

మునువహించఁగా. (చేయుచు) నిజధ్వజనిపాతంబు-తనకెక్కుము యొక్కపాటును.(నిరీక్షించుచుండెను)తదనంతరంబ-అటునీమట్లు.

కా॥ అని శివుఁడు అనతియ్యఁగా కోరికనుపొందిన తనభుజములు తెగిపోవలెనను విషయమునందు ప్రయత్నపడుచున్న వాణాసురుండు సంతోషించినవాఁడై తనయనికెట్లునకుఁబోయి తనప్రియురాలద్రమనస్సులు తనియఁజేయుచు తన కెక్కుము క్రింజకబడుటను ఎదురుచూచుచుండెనని తాత్పర్యము.

3౮౫.-సే॥ ఆదానవేళవు శి ననుగూ గూతగు నుషా - కన్య సచ్చరిత సౌ శి కన్య ధన్య
రూప విశ్రమకళా శి రుచిరకోమలదేహ - యతను నాణవచాగ శి వనఁగపొప్పు
మందరీ రత్నంబు శి నిండు నిభానన - యలిగిలవేడి ప శి చ్చాయతాక్షి
యొకనాడు రుచిరసౌ శి ధోవరివేదికా - స్థలమునమృదుశయ్య శి నెలమింగూర్చి

లే॥ మున్ను వనచోల నెన్నడు శి విససి యతఁడుఁ | గన్నులారంగఁ దాఁబాడ శి గన్నయతఁడు
గాని యసమాన రూప రే శి ఖా విలాస | కలిత సనిరుద్ధు నర్పించి శి గవసి నటుల.

టీ॥ ఆదానవేద్యులనుఁగూఁగూఁతగుఁజెనఁజెనఁబాణి
ప్రియపుత్రికయైన. ఉమాకన్య—ఉమయనుపేరుగలకన్యక. సచ్చరిత—
మందనదనదీగలది. సౌభన్య—మంచిపుట్టుకగలది. భన్య—కృతార్థ
గాలు. రూపవిభ్రమ.. దేహ—రూప—చక్కదనమును. విభ్రమ—
విలాసమును. కళా—విద్యలును. రుచిర—మనోహరమయిన. కోమల—
మృదువుచున్న. దేహ— శరీరమునుగలది. అతనుభావచాలము—
మన్నునియొక్క అభవచాలము. అనంగ— అనునట్లుగా.
ఒప్పుక— తగియఁడును. సుందరీరత్నము— చక్కదనముగల
స్త్రీలలో శ్రేష్ఠురాలు. ఇందునిభావన—చంద్రునివంటిముఖముగలది.
అలిసిరిలే— తున్నెదలవలె నల్ల నైనదగలది. పద్మాయతాపి—
కమలములవలె విశాలమయినకన్నులుగలది. (ఒకనాడు) రుచిర .
వేదికాస్థలమున—రుచిర—ప్రకాశించునట్టి. సౌఖ—మేడయొక్క.
ఉపరి—మీఁదిభాగముననుండెను. వేదికాస్థలమున— అరుఁగు
మీఁద. వృదుళయ్యక— మొత్తనిపలుపుమీఁద. ఎలమిక— పుఖ
ముగా. కూర్చి—నిద్రించి. మున్ను—మునుపు. (తన) చోలక—చెవు
లతో. ఎన్నఁడుక—ఎప్పుడును. విససియతఁడును—విసనివాఁడును.

కన్నులారంగ— కన్నులువల్లఁగా. తా— తాను. పాదగన్న
యతఁడు—పాదినవాఁడును. (కాని) అసమానరూప...కలిత—
అసమాన— సరిలేని. రూప—చక్కదనముతోడను. రేఖా—కళ
తోడను. విలాస—శృంగారపుచేష్టలతోడను. కలిత—కూడుకొన్న
వానిని. (అనిరుద్ధుని) అర్పించి—ప్రీతితో. కవసినటుల—కూడినట్లు.

తా॥ అటుపిమ్మట ఆకాశానుదుని ప్రియపుత్రికయైన ఉమయను
కన్యక మంచి పుట్టుక గలదియై, కృతార్థురాలును చక్కదనము
ఒయ్యారముతోనగునవిగలదియై, మనోజ్ఞమయిన ఆకారముగల
దియైనెవ్వనియొక్క అభవచాలమొయనునట్లు తన్నుజూచు
వారికి మోహనశంతాపనాడులైన అవధలను కల్పించుచు ఒప్పునట్టి
అందగత్తె ఒకనాడు ప్రకాశించుచున్న మేడపైనుండునట్టి అరుఁగు
మీఁద మొత్తనిపలుపుపైని పండుకొని సుఖముగా నిద్రించి మనుపు
తాను విప్పవాఁడును కన్నవాఁడునుగాని చక్కదనము ఒయ్యార
ము మొదలగు గుణములతోఁ గూడుకొన్న అని రుద్ధుఁడనువానిని
కూడినట్లు కలగనను అని తాత్పర్యము.

—(*) ఉమాకన్య యనిరుద్ధునిఁగూడినటుల కల గనుట. (*)—

టీ॥ (కలగని) అంక— అంతట. (మేలుకొని) కన్నులక—
కన్నులయందుండి. కావ్యకణఁబలు—నీతిబాట్లు. ఒక్కొక్క—
కాఁజగ. కలవలెఁగాక— కలగిన్నట్లు అబద్ధముగాక. నిశ్చయ
ముగా—నిజముగా. కమనీయ .రూపము— కమనీయమునోజ్ఞ
మయిన. విలాస—ఒయ్యారపులగులతోడను. విభ్రమా—ఒయ్యార
పునదకలతోడను. కలిత—కూడుకొన్న. తదీయరూపము—అతని
అక్కరి. మఖంబనక—తనయెదుట. ప్రేమనయట్లు—సాక్షాత్కరించి
నట్లు. తోచినక—కానఁబడఁగా. కళవళమందుచుక— కలవర

కలగని యంతమేలుకొని శి
కన్నుల కావ్యకణఁబలు లొల్పఁగాఁ
గలవలెఁగాక నిశ్చయము శి
గాఁ గమనీయ విలాస విభ్రమా
కలిత తదీయరూపము ము శి
ఖంబన ప్రేమనయట్లు తోచినక
గళవళమందుచుక విగియ శి
గాఁగిటిచేటయ లప్పుశించుచుక.

పడుచు. విగియకాఁగిటిచేక— గాఢానిగనడుచేత. బయలప్పు
శించుచుక—వియలేనిబయలిలో చేతులురాచి పట్టుచును.
తా॥ అట్లు కలగని అంతటితో మేలుకొని అది నిజముగానే
తోచఁజగ ఆయనిరుద్ధునిఁగానక అతఁడు ఎక్కడపోయెనోయని
కన్నుల పట్టించుచుచు అతనియొక్క అందమయినరూపము తన
కేమట కనఁబడుచున్నట్లు వట్టి బతుటని గాఢముగా ఆరింగనము
చేసికొనుచు నుండెనని తాత్పర్యము.
న॥ మఱియును.

కెరె..—న॥ సరసమృదుత్తులుం గునుమ శి సాయకు శేభియ కౌటికా కచా
కర్షణముల్ సఖశ్రీయలుఁ శి గన్త కబోల లలాట మేఖలా
కరకుచ బాహుమూలములు శి గైకొని యుండుటలాదిగాఁ దలొ
దరి మది గాఢమై తగిలె శి కర్పకుఁ దచ్చున నొత్తినట్లుయై.

టీ॥ సరసమృదూకములు - సరసములయిన తిన్ననిమాటులును. కుమమసాయకులేలియు - మృదభక్తరీతయను. కాటికాకచాకర్ణములు - పైటయొక్కయు కొప్పుపైటయొక్కయు లాగుటలును. కళిత్రయములు - గోటిసాక్షులును. క్రమ...మూలములు - క్రమమిగులినలాదనట్టి. కళోల - చెక్కిల్లెను. లలాట - నాసలును. మేఖలా - మొలనూలును. కర - చేతులును. కవ - ప్రసములును. భావామూలములు - చంకలును. క్రోనియందుకులు - గ్రహించియందుకులును. అదిగాక - మొవిలుగా. తలోదరి - అంజననకధపుగలదైన ఆ ఉపయోక్త. మదిక - మనసునందు.

వర్మకుడు - మర్మకుడు. అచ్చననా తిన్నట్లయ్యె - అచ్చనెసెనట్లయి. గాఢమయి - వ్యథమాగా. తగిలె - అంటెను.

కా॥ అంతేగాక సరసములయిన తిన్ననిమాటులును, మర్మభక్తరీతయగుచుపట్టిరాగుట, కొప్పుపట్టిరాగుట, గోటిసాక్షుట, తళితళలాడుచున్నచెక్కిల్లెను నొక్కట, నాసలుమాటుట, మొలనూలుపట్టుకొనుట, చేతులు అనవేసికొనుట, ప్రసములంటుట, చక్కిరిగించుటెట్లుట మొదలగురహస్యక్రియలు తనమనసులో మర్మకుడు అచ్చనొట్టిపోయినాడో అనునట్లు వ్యథమాగా తోచవలసినవి.

కెలలా - సీ॥ కలికచేష్టలు భావ * గర్భంబులైనను - త్రియమీంది కూరిమి * కెల్లలంప
విదపిదనై లజ్జ * మదిది బదనచ్చిన - తెలివేన - బలకలు * చెక్కులా త్ర
మదనాగ్ని సంతప్త * మానస యగుటకు - గురుకుచ హార వ * ల్లరులుగండ
జీత్రంబునాయకా * యత్రమైయుంటుకు - నలుమాటలాడంగ * మలుపుగదుర
తే॥ సతిరమనమున సిగ్గుమో * హంబుభయము | పాదమనుసుమంచునై త్రయ్యి * బొదుపుమాడ్కి -
బ్రథమ చింతాధరంబున * బద్దనమన | కోరి తలచిర వాటింప * నేరదయ్యె.

టీ॥ కలికచేష్టలు - వివిధక్రియలు. భావగర్భంబులైనను - కలు భావమును పొందించునవికాంగా. త్రియమీంది కూరిమి - త్రియమిటి యందలి స్నేహము. కెల్లలంప - అతిశయించుచుండగాను. లజ్జ - సిగ్గు విదపిదనై - సగ్గినదై. మదిక - మనసునందు పదనచ్చినక - అనురాగముహచ్చగా చెలిమీనక - అచిన్నదానిదేహమునందు. పులకలు - గగుర్పాటులు. చెక్కులా త్ర - మిక్కిలముకాంగాను. మదనాగ్ని సంతప్తమాన - మర్మభాగ్నిచేత తరించిన మనస్సుగలది. (అగుటకు) గురుకుచ హారవిల్లులు - గొప్పలయిన ప్రసములమీంది ముత్యాలవేరులు. కండక - నల్లపడిపోగాను. చిత్తంబు - మనస్సు. నాయకాయత్రమై - త్రియని అధీనమయి. ఉంటుకు - ఉడుటకు. నలుమాటలు - బదులుమాటలు. అదంగక - చెప్పుటకు. మలుపు గదురక - మలుపురాంగాను. అతివ - ఉప. మనమునక - మనసునందు. సిగ్గు - లజ్జయు మోహంబు - మచ్చికయు. భయము - పలపును. పాదమక - పుట్టుగాను నునుచుంచు - కొలచెపుచుంచు

కెల్లలంప - వికసించినకామరసు. బొదుపుమాడ్కి - అవరించు కొనునట్లు. ప్రథమచింతాధరంబునక - తొలుతటిచింతయొక్క అతిశయముచేత. పద్దనయన - ఉప. (కోరి) తలచిర - తలపెట్టును నైతము. పాటింపనేరదయ్యెక - అదరించనమర్థరాలుకాకపోయెను. కా॥ వికచచేష్టలు కలుకలుభావములను కలుగకతేయుటచేత పెనిమిటియందలి స్నేహమతిశయించగా, క్రమక్రమముగ లజ్జవదలి మనసునందలి అనురాగము హెచ్చుటచేత దేహమునందు గగుర్పాటులు కలుగుచుండగా, మర్మభాగ్నిచేత తరించిన మనసుగలది అగుటచేత తొమ్మలయందు ప్రేమచున్న ముత్యాలవేరులు నల్లపడి పోగా, మనసు త్రియని అధీనమైయుండుటచేత చెక్కినమాటుకు బదులుమాట చెప్పును తోచకపోగా, ఉపాకస్య తనమనసునందు సిగ్గును మచ్చికయు భయమును కలుగుచుండగా, మంచచేతకప్పుల బడిన కామరపువ్వువలె విచారముచేత చిన్నబోయిన ముఖముతో అందులకు తగినచేష్టలను నడపుటకుసయితము నేరనిదయ్యెననికా.

కెలా - చ॥ ఇట్లు విరహవేదనా దూరమాన మానసయైయుండె నంత సచ్చెలులు దాయం
జుచ దెంచినం దనమరంబునం నాడము మనోజవికారంబు మలుంగునెట్లుచునప్పుడు.

టీ॥ (ఇట్లు) విరహ మానసయై - విరహ - విడంబాటువలని. వేదనా - శ్రమచేత. దూరమాన - తరింపజేయఁబడుచున్న. మానసయై - మనస్సుగలదై. (ఉండెను) అంతక - అంతట. సచ్చెలులు - తనచెలికల్లులు. దాయక - దగ్గఱ. చనుదెంచిక - రాంగా. తన మనంబునక - తనమనసునందు. పాదము - పుట్టునట్టి. మనోజవికారంబు - మర్మభక్తసంబంధమైనవికారమును (మలుంగునెట్లుచునప్పుడు)

కా॥ ఈవిధముగా త్రియనివలని యెడఁబాటుచేత మనస్తాపమును పొందినదై యుండెను, అప్పుడు చెలికల్లులందఱు చేరతచ్చి చూచి ఇదియేమియని విచారించునపుడు తనమనసులోని మర్మభక్తవికారమును వారికి తెలియకుండ మలుంగునెట్లుచు ఉండెనని కా.

కెలా - చ॥ పొరిలబొరివచ్చు మార్పుగమి * బుట్టిటనుంచి మరార్చ సీమపై
కెరసిన సన్నలేదెమట * బిందువు లాయ్యన మార్పు గన్నులం
దొరగదు చావ్యపూరములు * దొంగలి తెప్పల నానిచుక్కలం
దరుణంబూ రండు మాతమని * తామొగమెత్తును గూఢరాగయై.

టీ: పారిచారికా-క్రమక్రమముగా. (వచ్చు) తీర్చుగమికా-నిశ్చయపరమమాయమును. పుష్పితునుండి-హాతిలోపరిభాగము నందే అణచుకొని. కుచాగ్రసీమలైకా-తొమ్మలమీద. తెరసిన-అదరించిన. సన్నతేజవెటుచిందువులు-కొంచెము చెత్తురించిన చెడుటబాట్లును. పియ్యసకా-మెల్లగా. ఆర్యకా-ఆరునట్లు చేయును. కన్నులకా-కన్నులందుండి. తొరకగదం-కామమున్న. కామ్యపూరములు-కన్నీటివెల్లువలను. తొంగలితెప్పలకా-క్రిలు చున్నతెప్పలందు. అని-నిలిచి. తరుణులు-పిచెరికైలాసా. చుక్కలకా-నక్షత్రములను. రండుచూతము-చూతమరండు. (అని)

కాకా-కాను. గూఢరాగయై-రహస్యమయిన అనురాగముగలదై. మొగమెత్తకా-ముఖమును మించికెత్తును.

కా: మీదమీద వచ్చుచున్న నిట్టూర్పులను లోపలనణచు కొని తొమ్మలమీద ఆవరించుకొన్న కొంచెము చెడుటబాట్లను మెల్లమెల్లగా ఆర్చుకొనుచు, కన్నులందుండి బయలుదెళ్లుచున్ననీళ్లను తెప్పలందు అణచుకొనుచు, పిచెరికైలాసా! మనము నక్షత్రములను చూతము రండు అని తన అనురాగము బయటికితోచకుండునట్లు మొగమును మించికెత్తి మిన్ను చూడఁబోవుచుండునని కా.

౩౯౧.-చ|| ఇవిధంబునం బరియించుచుండె నట్టియెడ.

టీ: ఇవిధంబునకా-ఈరీతిగా. చరియించుచుండెకా-మెలగుచుండెను. అట్టియెడకా-అసమయమునందు.

౩౯౨.-తే|| అంతకంతకు సంతాప ని మతిశయించి | వలుద చన్నులు గన్నీటి ని వజదం దడువఁ జెలుల దెసఁజూడఁ జాల ల త జ్జీంచి మొగము | కాంచి పలుకకయ్యుండె న ని వ్వనరుహాపీ.

టీ: అవ్వనరుహాపీ-కమలమలవంటికన్నులుగలదైన ఆయుడు. అంతకంతకుకా-అప్పుటప్పుటికి. సంతాపము-మనస్సులోని పరికాపము. అతిశయించి-హెచ్చి. వలుదచన్నులు-వల్లువలైన ప్రసములు. కన్నీటివజదకా-కంటినికల్లప్రవాహమునందు. తడువకా-తడియఁగా. చెలులదెసకా-చెరికైలతట్టు. చూడకా-చూచుటకు. కాకా-మిక్కిలి. జ్జీంచి-సీగ్గుపడి. మొగముకాంచి-తల

వంచుకొని. పలుకకయ్యుండెకా-మాటలాడక యుండెను.

కా: ఆయుషాకన్యక అప్పుటప్పుటికి మనసున సంతాపము హెచ్చుగా కంటినికల్ల వెల్లువలుగా పాటి తొమ్మలను తడుపుచుండగా చెరికైలతట్టు చూచుటకు సిగ్గుపడినదై తలవంచుకొని మాటలాడక తలవంచెనని తాత్పర్యము.

౩౯౩.-తే|| బలితనూభావుమంత్రి కుం ని భాండుతనయ | తనబహిష్కృతాణ మిదియనఁ ని దనరునట్టి కామిని మడి ముఖ పద్మ ని కాంతి విజిత | శిశిర కరచారు రుచిరేఖ ని చిత్రరేఖ.

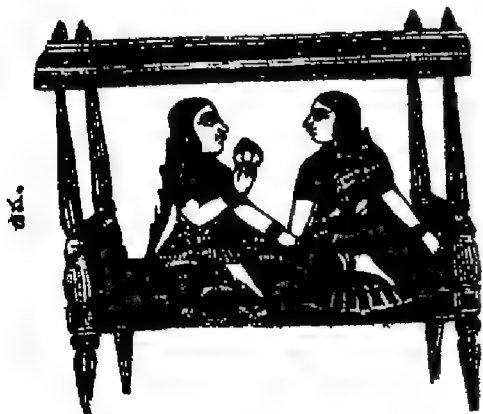
టీ: బలితనూభావుమంత్రి-కానాసురుని మంత్రియైన. కుంభాండు తనయ-కుంభాండుఁడనువానిమాతరు. (తన) బహిష్కృతాణు-వెలుపలిప్రాణము. (ఇది) అనకా-అనునట్లుగా. తనరునట్టికామిని మడి-పిచ్చునట్టిమందిచిన్నది. ముఖ. రేఖ-ముఖ-మొగము యొక్క. పద్మ-కమలములవంటి. కాంతి-ప్రకాశముచేత. విజిత-జయింపఁబడిన. శిశిరకర-చంద్రునియొక్క. చారు-పిచ్చిడమయిన.

మచి-కాంతిగల. రేఖ-రేఖగలదైన. చిత్రరేఖ-చిత్రరేఖయనునది.

కా: అప్పుడు కానాసురుని మంత్రియైన కుంభాండుఁడనువాని మాతరు కాలచంద్రరేఖను కమలమువంటి ముఖముయొక్క కాంతి చేత జయించుచున్న చిత్రరేఖయనునది ఇదను బయటిప్రాణమొక అనఁదగిన స్నేహితురాలు దగ్గఱవచ్చియని తాత్పర్యము.

౩౯౪.-చ|| కదిసి యచ్చాల నుపలక్షించి.

టీ: కదిసి-దగ్గఱకువచ్చి. అచ్చాల-ఉదను. ఉపలక్షించి-చూచి. కా|| అట్లు చేరవచ్చినదై ఉషాకన్యకనుజూచి అనితాత్పర్యము.

—(*) చిత్రరేఖ ఉషాకన్యతో సంభాషించుట. (*)—
౩౯౫.-తే|| ఓడఁగినివిల్లు సొబగుని ని బయల వెదకు విధముననునాత్మవిఘ్నఁడనిచేడక-నిలిచి పూని చేతికె లోనైన ని కానిక బాసి భ్రాంధిబొందినిభావంబు ని ప్రకటమయ్యె.

టీ: పడఁగి-పిచ్చిదానా. (నిల్లు) నిల్లు-ఈగమయమునందు. సొబగునికా-క్రియఁజైనపురుషుని. బయలకా-బయటియందు. వెదకునిధమనకా-వెదకునట్టి రీతిగా. అత్తవిఘ్నఁడని-తనబనిమిటియని. చేడకా-కూతాచలముచేత. నిలిచి-దగ్గఱకునిలిచి. పూని-క్రితముప్రయత్నపడి. చేతిలోనైనవానికా-చేతిలో చిక్కిన వానిని. పాసి-ఎడఁచాసి. భ్రాంధిబొందినభావంబు-భ్రాంధిపడినవిధము. ప్రకటమయ్యెకా-ప్రసన్నమయ్యెను.

తా|| ఓ అమ్మ! ఇప్పుడు నీవు తెలుసుకొనకపోయినను ఇందును నీవు తెలుసుకొనితిగాక. తనకును నీకును మధ్య నీవు తెలుసుకొనితిగాక.

తా|| ఓ అమ్మ! ఇప్పుడు నీవు తెలుసుకొనితిగాక. తనకును నీకును మధ్య నీవు తెలుసుకొనితిగాక.

౩౮౬.—తే|| వలెన వాకన్న నెనైన నీ వారు నీకుం | గలుగనేర్తురె నీకోరిక నీ దెలియజెప్ప
జన్మ మీయన్నతోడన్మం నీ గన్ముగవల | నలరు నునుసిగ్గుతో నగ నీ వామనింప.

టీ|| వలెన—వలెనగానా. వాకన్న—వాకంబును. నెనైన—నెనైన
వారు = ఇట్లుచెప్పవారు. (నీకు) కలుగనేర్తురె = కలుగుదురా—
గలుగనేరదుగనుక. నీకోరిక—నీకోరిక. తెలియజెప్పకున్నా—నాకు
తెలియజెప్పకపోయినను. మీయన్నతోడ—మీయన్నతోడనుండి
అన. అన్నక—అన్నగా. గన్ముగవల—గండుకన్నులందును. అం
రునునుసిగ్గుతోక—అప్పునట్టిక్రొత్తసిగ్గుతో. నగలు = నల్లని. అం
నింపక—మైత్రీచేయక.

తా|| ఓ అమ్మ! నాకంటె నీకుకావలసినవారెవరున్నాదు. ఎటు
వంటిరహస్యమయినను వాచక నాతో చెప్పవలసినవారెవరు. ఇట్లు
నీకోరికను నీతోనే వాచుకొనియు. తనె, ఇప్పుడు నీకోరికయేమో
నాతో చెప్పవలసినది. అట్లు చెప్పియెడ మీతండ్రిమీద అం
పెట్టుచున్నాను అనగా, తనెతనకప్పుదుకలిగినట్లుతోగూడ చిట్ట
నల్లని ముఖమనందు తోచవలసిన కాని గ్యము.
వ|| చిత్రలేఖం గనుగొని యిట్లునియును

౩౮౭.—చ|| చెలి కలలోన నొక్క నర నీరుమా నేత్రుండు హార రత్నకుం
దల కటకాంగుళియక ర నీ దన్నెడి నూపుర భూషణుండు ని
ర్మల కనకాంబరుండు ముకు నీ మారతనుండు విసేలదేహుండు
జ్వలరుచి నూతనప్రసవ నీ సాయకుండు నున్నతవత్తుండు దెంతయుక.

టీ|| చెలి = ఓ స్నేహితురాలా. కలలోనక = స్వప్నమునందు.
హార భూషణుండు = హార = ముత్యాలపేరులు రత్నకుండలం
రత్నములచేవిపోగులు. కటక = చేరికడియములు. అంగుళియక =
డింగరములు. రణన్దణి నూపుర = ప్రాంగుచున్న రత్నములయందెలు.
భూషణుండు = భూషణములు గలవాడను. నిర్మలకనకాంబ
రుండు = స్వచ్ఛమయిన బంగారువత్తముగలవాడను. ముకుమారత
నుండు = కోమలమైన దేహముగలవాడను. విసేలదేహుండు = నల్లని
దేహముగలవాడను. జ్వలరుచి = జ్వలరుచి = మిక్కిలి
తెలుగుచుండునట్టి. నూతన = క్రొత్తయైన. ప్రసవసాయకుండు =
మన్మథుండు ఎంతయుక = మిక్కిలి. ఉన్నత = ఎత్తైన. వత్తుండు =

తా|| ముగలవాడనైన. మిక్కిలినీరుమా నేత్రుండు = కమలముల
వంటికన్నులుగల మిక్కిలినీరుమా.

తా|| ఓ స్నేహితురాలా! నాకలలో ముత్యాలహారములు రత్న
ముల చేవిపోగులు చేరికడియములు డింగరములు కాలియందెలు
ముదలగు అభరణములును భరించినవాడను. నిర్మలమైనబంగారు
వత్తము భరించినవాడను. నీలమేళువ్యాయగల కోమలమయిన
దేహముగలవాడను. క్రొత్తగా తేజరిల్లుచున్న మన్మథుండును,
జ్వలతమయిన తామ్మగలవాడనైన మిక్కిలినీరుమామారుండు కనక
బడియనని తాత్పర్యము.

౩౮౮.—చ|| నను బిగియారక గొంగిట మ నీ నంబలరారకక జేర్చి మోదముం
దనకకగ నంచితాధర ను నీ ధారసమిచ్చి మనోజకేళిక
బనుపడజేసి మంజు మృదు నీ భావలం దెలిచి యంతలోననే
చనియెను దుగ్ధివాద్ధిక బెలు నీ చన్ననుండ్రొచి సరోరుహాననా.

టీ|| సరోరుహాననా = మిక్కిలినీరుమా. ముఖముగల చిత్రలేఖా.
ననుక = నన్ను. బిగియారక = మిక్కిలిచిగువుగా. గొంగిట =
భుజమధ్యమందు. మనంబలరారకక = మనసంతయునట్లు. (జేర్చి)
మోదముందనుకకక = సంతోషముకలుగునట్లు. అంచితాధర
సంధారసముక = మిక్కిలినీరుమా అధరామృతరసమును. (ఇచ్చి)
మనోజకేళిక = మన్మథక్రీడకు. పనుపడజేసి = మరలించి. మంజు
మృదుభాషణ = మనోజ్ఞమయిన తిన్ననిమాటలయందు. తెలిచి =
తనివినించి. అంతలోననే = అంతమాత్రముతోనే అత్యంతగా

ముతోనే. దుఃఖివాద్ధిక = దుఃఖనముద్రమునందు. తెలుచక = ప్రాగ
ముగా. ననుక = నన్ను. త్రోచి = పడకడ్రోసి. చనియెను = పోయెను.
తా|| ఓ చిత్రలేఖా! అట్లు కనకబడిన అభరణముండు నన్ను చిగ్గర
కొనితిమిగొని మనసు తనియంచెనీ అధరామృతమునిచ్చి సంతోష
పెట్టి మన్మథక్రీడకు మరుగునట్లుజేసి మృదువైన మంచిమాటలచేత
చెవులకు తృప్తిపట్టింది అంతట నిలువక నన్ను దుఃఖనముద్రము
నందు పడకడ్రోసి అతిప్రారచిత్తనవ నీ ఎక్కడనో పోయెను అని
చెప్పెనని తాత్పర్యము.

౩౮౯.—చ|| అనుచు నమ్మతకాశిని చిత్రంబు చిత్రకాయతంబై తత్తరంబున విరహానలం
బుత్తలపెట్టె గన్మీరు మున్నీరుగా నగతును విన్నవైన వదనారవిందంబు తాంచి
యారకున్నదీత్రేఖ తనమనంబుననయ్యింది సంతాపంబుచింతించి యిట్లునియె.

టీ: అనుచుకొని. అత్తకాని = అవరాహామయైన ఉమా కన్యక. చిత్తము = మనస్సు. చిత్తకాయత్రయై = మత్తభాదీనమై. కత్తలంబునకొకప్పుడేత. విరహశలంబు = ఎడకబాటువలన కావము. ఉత్తలకత్తకొకప్పుడేత. కన్నీరుమున్నీరుగాకొకటిపట్టినమద్రమునకు బొంగిబొంగిరాగా. వగయింకొక = ముఖపడుచు. విన్నవైనవదనారవిండుంబు = చిన్నతోయిక ముఖకడులము. వాంచి = వంది. తోరకన్యకొకయందెగా. (చిత్రరేఖ) తనమనఃబునకొక = తనమన

స్వతో. అయ్యంతినంకావలంబు = అవిన్నవారవిరహావధుర. వింతింది = విచారింది. (అట్లనియె)

కా: అని యిట్లుపలికి ఆయుమాకన్య మత్తభాదీనమయిన చిత్తముతో చరితావహమయ కన్యక సిగ్గు విడుచుకొని కల్గిట్లు యేర్పుచు యెగము కేలవేసికొని తోరమండెగాకొని చానిచింత తొలగునట్టి ఉపాయము ఆలోచించి చిత్రరేఖ చానితో గట్టా పలికెనని కా.

రంం. — చ॥ సరసిజ నేత్ర యేటికె వి శి చారము నాకుశలత్వ మేర్పడక
సర సుర యక్ష కింపురుష శి సాగ నభిశ్చర సిద్ధ సాధ్య కి
న్నర వర ముఖ్యులం బటము శి సక లిఖించినఁబాచి నీమనో
హరుం గని వీరై పొమ్మనిన శి సప్తపద వానిని నీకం దెచ్చెదక.

టీ: సరసిజనేత్ర = కమలమలవంధి కన్యకలు ఓ విలికసాని. విలికివిచారము = ఈమెభావదంబుయేల. నాకుశలత్వము = నానేర్పు. విన్నవకొక = విశేషమగునట్లు నది... ఖ్యులకొక = సర = మనుష్యులు. సర = దేవతలు. యక్ష = యక్షులు కింపురుష = కింపురుషులు. సాగ = సర్పములు. సభిశ్చర = గరుడలు సిద్ధ = సిద్ధులు. సాధ్య = సాధ్యులు. కిన్నర = కిన్నరులు. వర = వీరివిలికలైన. ముఖ్యులకొక = ప్రధానులగుచారిని. పటమునకొక = పిక్పటమునందు. లిఖించినకొక = చిత్రించినను. (చూచి) నీమనోహరుకొక = నీమనస్సుపహరించిన రాజకుమారుని. కని = చూచి. వీరై =

ఈపురుషుడే. బొమ్మనినకొక = బొమ్మనినకొక మత్తమున. అప్పుడ = తోడనే. వానిని = అపురుషుని నీకందెచ్చెదకొక = నీకందెచ్చెయిచ్చెదను.

కా: ఓ నాయోచినవావా! నీవు తొలిక విచారపడ నక్కలలేదు నేను నాసావధ్యము తెలియఁజూపట్లు మనములు దేవతలు కన్నీరులు కింపురుషులు సాగులు గరుడలు యెదిలుగాఁగిల మామలోకములలోని ముఖ్యపురుషులను పటములతో వ్రాసి తెచ్చి చూపెదను ఆపటమునకొకది అందుతో ఎడమనీకుక్రిముండో చెప్పినపటమున అప్పుడే చానిని ఎత్తికొనివచ్చి నీప్రక్కనించెదను అని పలికెనని తాత్పర్యము.

— (క) చిత్రరేఖ దేవతలను రాజులను బటంబున లిఖించి ఉమాకన్యకుం బాపుట. (క) —

చ॥ అనియొడంబటిచి మిలమిలనిమంచు
తోడంబురుడించు ధళధళయను మెలుంగులు
దురంగలిండు పటంబు నావటంబు సేసి
వజ్రంబు మెడియించి పంచవన్నియలు వేలు
వేలుగనక రజతపాత్రంబులనించి కేలం
దూలికధరించి యొక్క విషనస్థలంబునకుం
జని ముల్లోకంబులం బేరుకలిగిన వయో
రూపసంపన్నులైన పురుషముఖ్యులనన్వయ
గోత్రనామధేయంబులతోడ వ్రాసి యాయు
తందైన యప్పటంబుం దనముందటికించెచ్చి
యించి యిప్పటంబునం దగులనివారు లేరు
సావధానంబున నాకర్ణింపుమనియిట్లనియె.

కమలనెడంబు మామలోకములందును. కేరుకలిగిన = ప్రసిద్ధిపొందిన. వయోరూపసంపన్నులు = వయస్సుయొక్కయు చక్కవనము యొక్కయు కలిమిగలవారు. అయినపురుషముఖ్యులకొక = అయినట్టి పురుష శ్రేష్ఠులను. అన్వయగోత్రనామధేయంబులతోడకొక = కులము గోత్రము కేరు వీనితోఁగూడ. (వ్రాసి) అయితంబులనయచ్చటంబుకొక = సిద్ధమయిన ఆపటమును. తనముందటికికొక = తనయెదుటటికి. (తెచ్చి యుంచి) ఇచ్చటంబునకొక = ఈపటమునందు. తగులనివారు = చిక్కనివారు. (లేరు) సావధానంబుగకొక = ఎచ్చరికతోడ. అకర్ణింపుడు = వినుచు, (అనియిట్లనియె)

టీ: (అని) విడంబటిచి = సమాధానముకలుగఁజెప్పి. మిలమిలనిమంచుతోడకొక = తట్టుచుగాఁ గురిసినమంచుతో. పురుడించు = సరిచోబునట్టి. ధళధళయను మెలుంగులు = తళతళనికాంతులు. దురంగలిండు = అరికయించునట్టి. పటంబుకొక = పటమును. అవటంబు సేసి = సిద్ధపటిచి. వజ్రంబు = వజ్రమునకవ్రవ్యమును. మెడియించి = నూతి. పంచవన్నియలు = అయిదురంగులను. కేలుకేలు = కేలుకేలుగా. కనకరజతపాత్రంబులకొక = బంగారు పెండి పాత్రములయందు. నించి = నిండించి. కేలకొక = దేలితో. దూలికధరించి = చిత్రరేఖవ్రాయు మించెనుపట్టి. ఒక్కవిషనస్థలంబునకొక = ఒకయేకాంత ప్రదేశమునకు. జని = బొమ్మ. ముల్లోకంబులకొక = స్వర్గమర్త్యపాపా

కా॥ అని యీవిధముగా చెప్పి చిత్రరేఖ ఉడును సమాధాన పలికి మందు తరతరలాదనట్లు తరతరలాడెడు పటును శాక చానిని సీద్ధపలిచి చానియందు కూడుకోకములందును ప్రసీద్ధుడైన

పురుషులను అంతయును మిలగోత్రనామములతోఁగూడ బ్రాహ్మి తెచ్చి ఉడుయెడుకుండెట్టి యందులో బ్రాహ్మణులైనవారు ఏతోకముతోను తేరు కనుక ఎచ్చరికతో వినుమని యిట్లు చెప్పునారంభించెననితా.

౪౦౨.—సీ॥ కమనీయ సంగీత * కలితకోవిదులు సిం - పురుష గంధర్వ కి * న్నరులు వీరె
సతత యావనులు ని * చ్చావిహారులు సిద్ధ - సాధ్యచారణ వియ * చ్చరులు వీరె
ప్రవిమల సౌఖ్య సం * పద్వైభవులు సు - భాశన మరుద్యక్ష రా * త్మనులు వీరె
సరుపమ రుచికళా * స్వితకామరూపులై - పొగపొందునట్టి ప * న్నగులు వీరె

తే॥ చూడుమని నేర్పు దీపింప * జాపుటయును । జిత్రమున నిజ మనోరథ * సిద్ధివడయఁ
జాలకుండిన మధ్యమ * త్కృతలాధి । పతులఁ జాపుచు వచ్చె న * పృక్షనయన.

టీ॥ కమనీయ . కోవిదులు—కమనీయ—మనోరథ మైన. సంగీత — పాటపాడుటతోడ. కలిత—కూడుకొన్న. కోవిదులు = విద్వాంసు లయిన. (కింపురుష గంధర్వ కిన్నరులు) వీరె = ఈయన్నవారే. సతతయోవనులు = ఎల్లప్పుడు యౌవనులవారు. ఇచ్చావిహారులు—ఇచ్చవచ్చినట్లు సంచరింపవారుడైన. సిద్ధసాధ్యచారణవియ చ్చరులు—సిద్ధులు సాధ్యులు చారణులు గరుడులుననువారు (వీర) ప్రవిమల... ద్వైభవులు—ప్రవిమల—మిక్కిలినిర్మలమయిన. సౌఖ్య— సుఖమయొక్క. సంపద్వైభవులు—కలిమిమేలిమిగలవారైన. సుభా శసమరుద్యక్షరాత్మనులు = దేవతలు మరుత్తులు యక్షులు రాక్షసు లును. (వీర) నిరుపమ. రూపులై = నిరుపమ = ఈదులేని. రుచి కళా—కాంతితోడను కళలతోడను. అన్విత = కూడిన. కామరూ పులై—కోరినదూపములగలవారై. పొగపొందునట్టి—కోనియాడఁ బడునట్టి. పన్నగులు = నాగులు. (వీర చూడుము అని) నేర్పు దీపింపకో—తనసామర్థ్యముప్రకాశింపఁగా. చూపుటయును—కోనఁ

బలపఁగా. చిత్రమునక—మనసునందు నిజమనోరథసిద్ధి—తనకోరిక యొక్క నెఱవేఱుటను. పతులఁజాలక—పొందలేక. ఉండినక— ఉండఁగా. మధ్యమత్కృతలాధిపతులక = భూలోకమునందలిరాజు లను. అపృక్షనయన—అచిత్రరేఖ. (చూపుచువచ్చెను) కా॥ వీరు ఇంపుగాపాడుటయందు పండితులయిన కిన్నరులును కింపురుషులును గంధర్వులును, వీరు ఎప్పుడును ముసలితనములేక యిచ్చవచ్చినట్లు మెలఁగుచుండనట్టి సిద్ధులు సాధ్యులు చారణులు గరుడులునువారును, వీరు మిక్కిలిశుభ్రవసౌఖ్యమే కలిమిగాఁగల వారయిన దేవతలు మరుత్తులు యక్షులు రాక్షసులు ననువారును, వీరుమేలైన చక్కఁదనమును తేజస్సునుగల కామరూపములుధరింప సంచరించువారైన నాగులును చూడుము అని స్వర్గపాతాళవాసు లగువారివెల్లనుచూపఁగా జూచి అందువల్ల అమికోరిక నెఱవేఱక పోఁగా చిత్రరేఖ అటుపిత్తుట భూలోకపురాణాలను చూప నారం భించెనని తాత్పర్యము.

మూలదేశపురాణ. ద్రవిడదేశపురాణ. మత్స్యదేశపురాణ. నేపాలదేశపురాణ. బంగాళదేశపురాణ.

౪౦౩.—తీ॥ మూలదేశోంకణ ర్రవిడ * మత్స్య పుళింద కళింగ భోజ నే
పాల విదేహ పాండ్య కరు * బృర సింధు యుగంధరాంధ్ర బం
గాళ కరూళ టేంకణ త్రి * గర్త సుధేక్ష మరాట లాట పాం
చాల నిషాద భూర్జరక * సౌఖ్య మహీశులు వీరె కోమలి.

కా॥ పీఠిస్తానానా'మూలమ కోంకణము ద్రవిడము మత్స్యము పులిందము కళింగము భోజము నేపాలము విదేహము పాండ్యము కరువు బర్జరము సింధువు యుగంధరము అంధ్రము బంగాళము కరూళము టేంకణము త్రిగర్త సుధేక్షము మరాఠుము లాటుము పాంచాలము నిషాదము భూర్జరము సౌఖ్యము అను దేశముల నేలు నట్టి రాజులు వీరు ఈరాజులను జూడుమని తాత్పర్యము.

౪౦౪.—ఈ సింధుర చైరి విక్రముఁడు * శీతమయాఖమరాళికా పయ
స్సింధు పటర నిర్మలవిశే * ప యశోవిభవుండు శౌర్య చ
ర్పాంధ రిభ్రుక్షిత నిక * రాంధ తమల్లపటలార్కుఁ డీజరా
సంధునిఁజూడు మాగధుని * సదృశహదశ్వసుతుం గృహోదరీ.

టీ. కృహోదరీ = అఁగిన కడుపుగలవాఁడా. సింధుర చైరివిక్రముఁడు—సింహముయొక్క పరాక్రమము వంటి పరాక్రమముగలవాఁడు. శీతమయాఖ. విభవుండు = శీతమయాఖ—చంద్రునివలెను. మరాళికా—వాంఛపీల్చులవలెను. పయస్సింధు = పాలసముద్రమువలెను. పటర—గండమువలెను. నిర్మల = స్వచ్ఛమైన. విశేష—ఎవైన. యశః—శ్రీయొక్క. విభవుండు = మేలయినకలిమిగలవాఁడు. శౌర్య . అగ్రుండు—శౌర్య—భూరత్వముచేతనైన. చర్ప—చువచుచేత. అంధ—కన్నులు తెలియని రిఫ్రక్షిత—శత్రురాజులయొక్క. నికర—సమాహముఅనడు. అంధతమః—దట్టమయినచీకటియొక్క. పటల—మాహమునకు. అర్కుఁడు—సూర్యుఁడైనవాఁడు. (తైస) మాగధునిక = మగధదేశపురాజైన. సదృశహదశ్వసుతుక = బృహదశ్వునికి మంచికొడుకైన. ఈజరాసంధునిక—జరాసంధుఁడనడి యారాజును. (చూడుము)

జరాసంధుఁడు.

కా! పీయత్స! సింహము పరాక్రమమువంటి పరాక్రమముగల
వాఁడును, చంద్రుఁడు హంసలు పాలసముద్రము మందిగండము
వీనివలె స్వచ్ఛమయిన శీర్షిగలవాఁడును, భూరులమనిమందిచి కన్ను
గానక తిరుగునట్టి శత్రురాజులసమాహములను దట్టమైన చీకటిని

హర్షుండు అఁగించియునట్లు తన తేజస్సుచేత అఁగించియు
వాఁడును, మగధదేశపురాజును బృహదశ్వుండు అనుమహానాజునకు
కొమారుడైనజరాసంధుఁడు ఏడువీనినిచూడుమని తాత్పర్యము.

౪౦౫.—మః సకలోద్వీతలనాథ సన్నతుండు శ * శ్వస్సూరి బాహుల
ధికుఁ డుగ్రాహవకోవిదుండు త్రిజగ * ద్విఖ్యాతచారిత్రకుం
డకలంకోజ్జ్వల దివ్యభూషుండు వి * దర్పా ధీశ్వరుండైన భీ
ష్మక భూపాల కుమారుఁ డాదు మితనిక * మత్తన్విరేఫాలకా.

టీ. మత్తన్విరేఫాలకా = మత్తగొన్న మత్తిదలవంటి మంగురులుగలవాఁడా. సకలోద్వీతల నాథసన్న
తుండు—ఎల్లరాజులదేశను కొనియాడఁబడినవాఁడు. శ్వస్య . తుండు—శ్వస్త్—హృత్తమయిన. భూరి—అధిక
మయిన. బాహుల = భుజులముచేత. అధికుండు—గొప్పవాఁడు. ఉగ్రాహవకోవిదుండు—భయంకరమైన
యుద్ధమునందునేర్పరి. త్రిజగ . తుండు—త్రిజగత్—మూడుభోకములందును, విఖ్యాత—ప్రసిద్ధమయిన. చారిత్ర
కుండు = మందినదవడిగలవాఁడు. అక . ముండు—అకలంక—లంకములేని ఉజ్వలం—వెలుంగుచున్న దివ్య—
అప్రాకృతమైన. భూషుండు—అభరణములుగలవాఁడు. విదర్పాధీశ్వరుండు—విదర్పదేశపురాజు. విసభీష్మక
భూపాలకుమారుక—అయినట్టి భీష్మకమహారాజు కొడుకైనట్లీని. (ఇతనినిచూడుము)

మత్తి.

కా! పీయేరినవా! ఎల్లరాజులదేశను కొనియాడఁబడిన
వాఁడును, త్రిజగమును విస్తారమునైన భుజులముగలవాఁడును,
భయంకరమయిన యుద్ధములందు గడిదెడినవాఁడును, మూడు
భోకములందు ప్రసిద్ధిపఱచిన సదవడిగలవాఁడును, మిక్కిలి

చక్రగా వెలుంగుచున్న అభరణములు గలవాఁడునైన విదర్ప
దేశపురాజు అగుభీష్మకునికొడుకు మత్తీయనువాఁడు ఇతఁడు ఇత
నినిచూడుము అని తాత్పర్యము.

౪౦౬.—ఈ సంగర రంగ నిర్దళిత * చండ విరోధి వరూధిశివ మా
తంగ తురంగ సదృట ర * థ ప్రకటైక భుజావిజృంభణా
భంగ పరాక్రమ ప్రకట * భవ్యయశో మహాసీయమూర్తి కా
ళింగుండు వీరై చూడు తర * శిక్వత బారు కురంగ లోచనా.

టీ. తరళి...లోచనా—తరళిశక్వత—వలించినదిగా చేయఁబడిన. బారు—మహాశక్తిమైన. కురంగలోచనా—
తేడికన్నులవంటి కన్నులుగలవాఁడా. సంగర...మూర్తి—సంగరరంగ—యుద్ధరంగమునందు. నిర్దళిత—నాశక
ఁబడిన. చండ—భయంకరుడైన. విరోధి—శత్రువులయొక్క. వరూధిశివ—సనానాయకులును. మాతంగ =
ఏనుగులును. తురంగ—గుడ్డుములును. సదృట—మంచియోధులును, రథ—తెలులునుగలిగిన. ప్రకట—ప్రసిద్ధ
మును. ఏక—ముఖ్యమునైన. భుజా—భుజులయొక్క. విజృంభణ—అహోపముచేత. అభంగ—భంగముకొందని.
పరాక్రమ—శత్రువులరాక్రమించుటను. ప్రకట—ప్రసిద్ధముచుచున్న. భవ్య—మీలైన. యశః—శ్రీచేత. మహా
సీయ—మహిమగల. మూర్తి—స్వరూపముగలవాఁడు. కాళింగుండు—కళింగ దేశపురాజు. వీరై—ఈకనఁబడు
వాఁడు. చూడు—చూడుము.

కాళింగుఁడనురాజు.

తా|| తేదీకన్నులవలె బలించుచున్న కన్నులుగల పిదపదానా! | సంపాదించి మేలయిన కీర్తివహించిన కళింగదేశపురాజు పిడిపిగో
యభ్యరంగమనందు చతురంగ బలములతోఁగూడిన కీత్రరాజులను | ఉత్పాదించు చూడుము అని తాత్పర్యము. భాగవత్తుఁడు.

౪౦౭.—మ|| సుగుణాంభోనిధి ఫాలలోచను నుమే || శుశ్మాత్వ మెప్పించి క
క్షీ గరిష్ఠంబగు శూలముం బడసె న || ఊ ప్రతాపాన్నితి
జగద్విక్రీ-లి మేటిపేరుఁడు రణో || త్సాహాయంబు భూపాత్రుఁ డీ
భాగవత్తుం గనుఁగొంటె పంకజముఖే || ప్రాగ్జ్యోతిషా ధీశ్వరుఁ.

టీ|| పంకజముఖే—పంకజమువంటి ముఖముగలదానా. సుగుణాంభోనిధి—మందిగుణములకు సముద్రుఁడైన వాఁడు — ఎల్లమందిగుణములుగలవాఁడు. ఫాలలోచనుఁ—నాశకు కన్నుగలవాఁడైన. ఉమేకుఁ—శివుని. అత్తఁ—మనస్సునందు. మేప్పించి—మెచ్చుకొనునట్లుచేసి. కక్షీగరిష్ఠంబు—బలముచేత మిగులగొప్పది. అగు శూలముఁ—అగునట్టిశూలమును. పడసెఁ—పొందెను. జగతిఁ—భూమియందు. అక్షిణప్రతాపాన్నితిఁ—తఱుగని ప్రతాపముయొక్క అధిక్యముచేత. (మిక్కిలి) మేటిపేరుఁడు—అధికుఁడైనవారుఁడు. రణోత్సాహాయంబు—యుద్ధమునందుత్సాహముగలవాఁడు. భూపాత్రుఁడు—భూదేవతమనుఁడు. ప్రాగ్జ్యోతిషాధీశ్వరుఁ—ప్రాగ్జ్యోతిషముఅను పట్టణమునకధిపతియైన. (ఈభాగవత్తుని)కనుఁగొంటె—చూదితివా.

తా|| కలమలమువంటి ముఖముగల పిదపదానా! ఎల్లమందిగుణములుగలవాఁడును, శివునిమెప్పించి మిక్కిలి బలవంతమయిన శూలమును

మను సంపాదించుకొన్నవాఁడును, భూమియందలి వారులలో తఱుగనిప్రతాపముచేత గొప్పను వహించినవాఁడును, యుద్ధమునందు ఉత్సాహముగలవాఁడును, భూదేవతమనుఁడును ప్రాగ్జ్యోతిషపట్టణము నేరదుభాగవత్తుఁడనఁబడిన యాదుతరాజును చూచితివా అని తాత్పర్యము. పాండ్రకవాసదేవుఁడు.

౪౦౮.—మ|| వికచాంభోరుహ పత్రసేతుఁడను గో || విందుండు దాఁబూసు నం
దక చక్రాబ్జ గదాది విహ్నుములచే || లోక వాసుదేవాఖ్యను
త్సకుఁడై యెప్పుడు మచ్చరించు మదిఁ గృ || ధ్వుండన్న నీమేటి పాం
ద్రకుం గాఢీకనఖుం గనుఁగొనుము వే || డ్యం జంద్రవించాననా.

టీ|| చంద్రవించాననా—చంద్రునిలింపమువంటి ముఖముగలదానా. వికచాంభోరుహపత్రసేతుఁడు—వికసించిన తామరతేకులనుజోలిన కన్నులుగలవాఁడు. అనుగోవిందుండు—అగునట్టిశ్రీకృష్ణమూర్తి. తాక—తాను. పూను—ధరించునట్టి. నందక—చేతఁ—నందక—ఖద్గము. చక్ర—చక్రము అర్బు—కంఠము. గదా—గద. అది—మొదలుగాఁగల. విహ్నుములచేతఁ—గుణములచేత. ఉత్సకుఁడై—కుదుహలముగలవాఁడై. ఈమేటి—ఈమునుఁడు. వాసుదేవాఖ్యఁ—వాసుదేవుఁడు అనుపేరితో. ఎప్పుడుఁ—ఎల్లప్పుడును. మదిఁ—మనస్సునందు. కృష్ణుండన్నఁ—కృష్ణుఁడుఅనినపక్షమున. మచ్చరించుఁ—కోపించును పాండ్రకుం—ఇట్టిపాండ్రకదేశపురాజును. గాఢీకనఖుం—గాఢీరాజునకుఁచెలికానిని. నేక్కఁ—నంతోడుముతో. కనుఁగొనుము—చూడుము.

తా|| పిచంద్రముఖే! విరిసిన తామరపూవునందలి తేకులవలె వికారములయిన కన్నులుగలవాఁడైన శ్రీకృష్ణమూర్తి ధరించునట్టి

కంఠ చక్ర గదా ఖద్గములు మొదలగు సాధనములనుభరించి వాసుదేవుఁడను పేరుపట్టుకొని కృష్ణుఁడు వాసుదేవుఁడు అనుమాకు విన్నమాత్రమున ఆదిరివడుచు ఉండునట్టి గాఢీరాజునకుఁచెలికాఁడైనపాండ్రకవాసదేవుఁడువీడునినీడుగ గాఢీరాజును అనితా.

పాండ్రకులు

మొద్దిజతుక్రూరయహూగృహవ్రతముగభవ్యశ్రీపుభాగవ్యము నివలయాలోపముఁజూప నైతియొధీశుడున్న రిసక్తియై రచనీవాధకులప్రదీపకులః తా || అంతాదుపచ్చాక్షి ధృ ద్భూమీమాధ్మనమూర్తినందనులనం || గ్రామైకపారీణులఁ.

టీ॥ పద్మాక్షి—కమలమలవంటికన్నులుగలదానా. ద్విపక్షాక్షా
వయస్—బ్రాహ్మణసేవయు. సూర్యతవ్రతముక—నిజము పలుక
వలెనను నియమమును. సవ్యత్రిక—మంచివ్రతవ్రతముచేత.
భుజాగర్వముక—భుజులముగ్ధభావులయు. విజయాటోపముక—
విజయపునందు తేగిరపాటును. బాపవైపుణియుక—విలువిద్యయందు
నేర్చును. ధీవిస్ఫుర్తిసత్కీర్తులును—బుద్ధివికాసమును మంచికీర్తి
యును. (గల) భారజనీనాధకులప్రదీపముక—చంద్రవంశమును
తెలుగఁజేయువారైన యీరాజులను. సంగ్రామైకపారీణులక—
యద్ధమునందు ముఖ్యముగా నేర్చుగలవారిని. భర్తాభిమాన్వనమాది

తత్తులు దుర్యోధనుఁడు.

నందనలక—భర్తరాజ భీముఁడు అర్జునుఁడు నకులుఁడు సహ
దేవుఁడు అనుచారిని. పాఠంజూడుము—చక్కఁగాఁజూడుము.

తా॥ ఓపద్మమణి! బ్రాహ్మణసేవయునిజముచెప్పునియమమును,
క్రమము తప్పక పరాక్రమించుటయు, జయమును పొందుటయందు
తేగిరపాటును, విలువిద్యయందలి నేర్పును, బుద్ధివికాసమును మంచి
కీర్తియుగలిగి చంద్రవంశమును ప్రకాశింపఁచేయువారైన యద్ధము
నందు సమగ్రమయిన ప్రయత్నముగలవారయిన భర్తరాజునుభీముని
అర్జునునినకులునిసహదేవుని వికటముగాఁజూడుముఅనితాత్పర్యము.

కలం.—మ॥ బలిమిక్ సర్వస్వపాలురన్నదిమి క * పుంబుల్లగంగొఁచు ను
జ్జ్వల లేదోవిధవారిరేకమున భా * స్వస్తి—త్రి శోభిల్లఁగాఁ
బాలుపాండం దను రాజరాజన మహా * భూరి ప్రతాపంబులుం
గల దుర్యోధనుఁడూడు సోదరయుతుం * గంజాత పత్రేశుడా.

టీ॥ గంజాతపత్రేక్షగా—తామరతేకులవంటికన్నులుగలదానా.
బలిమిక్—బలముచేత. సర్వస్వపాలురక—ఎల్లరాజులను. అదిమి—
అగఁద, కప్పుంబులు—చప్పులను. తగక—పిచ్చనట్లు. కొంచుక—
చిసికొనుచు. ఉజ్జ్వల అతిరేకమునక—ఉజ్జ్వల—తెలుఁగుచున్న.
లేదోవిధవ—లేకస్థంపదయొక్క. అతిరేకమునక—అతిరేయము
చేత. భాస్వత్కీర్తి—ప్రకాశించుచున్నకీర్తి. శోభిల్లఁగాక—అంద
గింపఁగా. బాలుపాండక—బాగొప్పుఁగా. తనుక—తన్ను. (రాజ
రాజ) అనక—అనునట్లు. మహాభూరిప్రతాపంబులక—మిక్కిలి

యెచ్చైనప్రతాపములను. కల—కలిగిన. (దుర్యోధనుని) సోదర
యుడుక—తోడఁబుట్టినవానితోఁ గూడినవానిని. (మాదుము)

తా॥ తామరతేకులవంటికన్నులుగల ఓచిన్నదానా! తనబలము
చేత ఎల్లరాజులను తోఁబులుచుకొని కప్పుములు వుచ్చుకొనుచు
మిక్కిలి తెలుఁగునట్టితేజస్సుతో తనకీర్తి మిక్కిలిప్రకాశించియొప్పు
చందఁగా తన్ను అందఱు రాజరాజ అని నేవించునట్లు మిక్కిలి
అధికమయిన పరాక్రమముచేత ఒప్పునట్టి దుర్యోధనుని వానితమ్ము
లను జూడుము అని తాత్పర్యము.

౪౧౨.—వ॥ అని యిట్లుంగి సకల దేశాధీశులగు రాజవరులనెల్లం జూపుచు యదువంశ సంభవులైన శూరసేన పసుదేవ యుద్ధవాదులం జూపి మఱియును.

టీ॥ (అని) ఇట్లుంగి—శరీరిగా. సకలదేశాధీశులు—ఎల్లదేశముల అధిపతులు. అగురాజవరులనెల్లం—అగునట్టిరాజులను అందఱును. చూపుచు—దర్శించుచును. యదువంశసంభవులయిన—యదువువంశమునందుఁ బుట్టినవారైన. (శూరసేన పసుదేవ ఉద్భవ)

అమల—మొదలగువారిని. (చూచి) మఱియును—మిమ్ములను. కా॥ అని యూరీతిగా ఎల్లదేశముల రాజులునైన రాజులందఱును జూపుచు యాదవవంశమునందుఁబుట్టిన శూరసేనుఁడు పసుదేవుఁడు ఉద్భవుఁడు మొదలగువారిని జూపి అటుపిమ్మటనని కా.

౪౧౩.—ఉ॥ శారద సీరచాల్ప ఘన * సార సుధాకర కాశ చంద్రికా సారపటర వర్ణ యదు * సత్తము సుత్తమనాయకుం బ్రమ త్తారి నృపాలకా నన హ * కాశనమూర్తిఁ బ్రలంబదైత్యసం హరునిఁ గామపాలుని హ * లాయధుఁ జాడుము దైత్యసందహ.

టీ॥ దైత్యసందహ—రాక్షసరాక్షస బాగానురుహుఁడురా. శారద .వర్ణక—శారద—శరత్కాలము నందలి. సీరద—సీఘముయొక్కయు. అట్లు—శంఖముయొక్కయు. ఘనసార—కర్పూరముయొక్కయు. సుధాకర—చంద్రునియొక్కయు. కాశ—తెల్లుపుత్పలయొక్కయు. చంద్రికా—చెన్నెలయొక్కయు. సారపటర—మంచి గండముయొక్కయు. వర్ణక—దేవపువ్వన్నె గలవాఁడును. యదుశత్రుము—యాదవవంశ శత్రుఁడును. ఉత్తమ నాయకుఁ—ధీరోదాత్తాది నాయకులతోను త్తమఁడును. ప్రమత్త...మూర్తి—ప్రమత్త—మదముచేత ఒక్కిలి తెలియని. అరి—శత్రువులైన. శృపాం—రాజులనిడు. కాశన—అడవికి. హ—కాశనమూర్తి—అగ్ని శ్వరూపుఁడును. ప్రలంబదైత్యసంహరుని—ప్రలంబుఁడనురాక్షసునివంశినవాఁడును. హలాయధుఁ—నాఁగేయమునుకొనుగాఁ గల. కామపాలుఁ—బలరాముని. (చూడుము)

వెల్లుపుత్పలవతన, చెన్నెలవతన, మంచిగండమువతన, తెల్లగా నుండువాఁడును, యాదవవంశ శత్రుఁడును, ఉత్తమఁడైన నాయకుఁ డును, మదముచేత దహముతెలియని రాజులనిడు అడవిని కాల్చు

టుట అగ్నియైనవాఁడును, ప్రలంబానురుని వంశిన వాఁడును, నాఁగేయ అయధముగాఁ గలవాఁడునైన బలరాముని చూడు మని కాత్పర్యము.

౪౧౩.—నీ॥ కమనీయ శుభగాత్రుఁ * గంజాతదళనేత్రు - వసుధాకళత్రుఁబా * వసచరిత్ర సత్యసంకల్పు ని * కాచకోగ్ర వికల్పు - నతపన్నగా కల్ప * నాగతల్పుఁ గొస్తుభుమదే భూష * గంధీరమృదుభూష - శ్రితజనపామ నం * చితవిశేషు కీలనీరదకాయ * నిర్జితజైత్రేయు - ధృతపీత కాశేయు * నతవిధేయు ॥ నఘమహాగదవైద్యు వే * దాంతచేద్యు । దివ్యమనిసన్నతా మోదుఁ * రీర్థపాదు జిహ్వుఁ వర సద్గుణాలంక * రిహ్వుఁ గృహ్వుఁ । జూడు దైత్రేయకులచాల * సుధగలిల.

టీ॥ దైత్రేయకులచాల—రాక్షసకులమునఁబనించిన ఒకప్పుచానా. కమనీయశుభగాత్రుఁ—మనోజ్ఞమును శుభ రమునైన దేహముగలవాఁడును. గంజాతదళనేత్రుఁ—కామరతేకులవంటి కన్నులుగలవాఁడును. వసుధాకళత్రుఁ—భూమిభార్యగాఁగలవాఁడును. పావనచరిత్రుఁ—పరిశుద్ధునియైన సదాశివగలవాఁడును. సత్యసంకల్పుఁ—నిజము వాఁడును. సతవిధేయుఁ—త్రైవిక్విసవారికి అంజగలవాఁడును అభు మహాగదవైద్యుఁ—పాపములను గొప్పబాధనులకు వైద్యుఁడును—ఎల్లపాపములను తొలగించువాఁడును. దేదాంతచేద్యుఁ—ఉపనిషత్తులచేత తెలియఁజగినవాఁడును. దివ్యమనిసన్నతా మోదుఁ—దేవ మునునైన శుభకామల మేలయినస్తోత్రముచేత శంకొంచువాఁడును. రీర్థపాదు—గంగకృత్తికపట్టి పాదములు గలవాఁడును. జిహ్వుఁ—జుయ్యించును. వరసద్గుణాలంకరిహ్వుఁ—శ్రేష్ఠములయైన ముందిరిని ముందచేత అలంకరించఁబడుస్తోత్రముగలవాఁడునైన. కృహ్వుఁ—క్రిష్ణ మూర్తిని. సుధగలిల—కోకలదళనిధిమతో. చూడుము—చూడుము.

తలంపునందుగలవాఁడును. నికాచకోగ్రవికల్పుఁ—రాక్షసులకు భయంకరమయిన శ్రవణమును (కాశమును) చేయువాఁడును. నతపన్నగాకల్పుఁ—నమస్కరించినపుడు గలవాఁడును. నాగతల్పుఁ—నేడకయ్యగలవాఁడును. కాత్పర్యజనీభూమక—కాత్పర్యమనకు రత్నము అలంకారముగాఁగలవాఁడును. గంధీరమృదుభూమక—గంధీరముయను మృదువులైన మోటులు గలవాఁడును. శ్రితజన పామక—అశ్రయించినవారిని కాపాడువాఁడును. అంచితవిశేషుఁ—ఒకవిధములైన సేవింపఁగలవాఁడును. నీలనీరదకాయక—పల్లవమీఠము వంటి శేషామగలవాఁడును. నిర్జితజైత్రేయఁ—జయించఁబడినరాక్షసులగులవాఁడును. ధృతపీత కాశేయఁ—ధరించఁబడిన శత్రుఁలన్నియు

టీ: ఇంతి - పీఠే. మనీయమానభగవద్భక్త - నాదైవమాన
మనదం భగవదుపాసకము. హరించినప్రభుత్వ - తొంగిరించుకొని
పోయినదొంగను. ఇచ్చెయింక - తుదిభముగా. వంతము - ప్రతిష్ఠ.
ఎలర్చి - సేవించుటగా. (వ్రాసి) పటభాగనిరూపితు - చిత్ర
పటమునందునలబడువానిగా. చేసినట్టినియంతటిపుణ్యమా ర్చి -
చేసినట్లువంటినియంతపుణ్యస్వరూపురాలిని. కొనియాడంగనేర్చు -
నేడపొగడంగలనా. నీచరిత్రములు - నీనడవట్లు. వింత - క్రొత్తత.

నాకు - నాతో. ఈమహిమమీరుకులంబు - ఈమహిమనుపొందిన
మీరుకులంబు. కులమును. బలంబు - బలమును. (చెప్పమా)

తా: పీఠే! నామానమనెడు భగవదును తొంగిరించినదొంగను
ఈమీరకు పటమునందు వ్రాసి నాకు గనఁబడిదిని, నీయంతటి
పుణ్యత్వరాలిని నేను పొగడఁబాలునునా, నీనడవట్లు మిక్కిలిక్రొత్త
లుగానున్నవి, ఇంక ఈమహామీరుని కులగోత్రములను కలివి బలుము
లను నాకు విశదముగా తెలియఁజేయమని తాత్పర్యము.

౪౧౬. - చ: అనవుడు చిత్రరేఖ జల త జాతీకి నిల్లను నీకుమారకుం

జనఘండు యాదవాన్వయ సు త ధాంబుధి పూర్ణ సుధాకరుండు నాఁ

చనరిన కృష్ణపాత్రకు మ త చారచరిత్రుడు భూరిసేమా సం

మానసుఁ జరాచిన్వైన్య తిలు త రార్కుండు పేరినిరుద్ధుఁ డంగనా.

టీ: అనవుడు - ఇట్లు అనగా. (చిత్రరేఖ) జలజాతీకి -
జలమోక్షతో. ఇట్లును - ఇట్లుపలికెను. అంగనా - పీఠిన్నదానా.
ఈమహావకుండు - ఈచిన్నవాఁడు. అనఘండు - పాపములేని
వాఁడు. యాదవా సుధాకరుండు - యాదవ - యదువంశస్థుల
యొక్క అన్వయ - వంశమనెడు. సుధాంబుధి - పాలసముద్రమునకు.
పూర్ణ సుధాకరుండు - నిండుచంద్రుండు. నా - అనగా. తనరిన -
ప్రసీద్ధిచెక్కిన. కృష్ణపాత్రకుండు - కృష్ణమూర్తిమనమండు. చివార
చరిత్రుండు - సరళమయిన నడవడిగలవాఁడు. భూరిసేమాసంహస
నుండు - మిక్కిలి శ్రేష్ఠమయిన శరీరముగలవాఁడు - అంత

గాఁడు. అరాతి . . అర్కుండు - అరాతి - శత్రువులయొక్క.
వైన్య - వండుఅనెడు. తిమిర - చిక్కటి. అర్కుండు - సూర్యుండు.
పేరు - పీఠము. (అని రుద్ధుండు)

తా: అనియట్లు ఉప అడుగఁగా చిత్రరేఖ పీఠమ్మ! ఈచిన్న
వాఁడు పాపములు లేనివాఁడును, యదువంశమనెడు పాలసముద్ర
మునకు పూర్ణ చంద్రుండునైన కృష్ణమూర్తిమనుమండు, మిక్కిలి
గంభీరమయిన నడవడిగలవాఁడు, చాల అంజగాఁడు, శత్రువుల
వండు అనెడు చిక్కటి సూర్యులైనవాఁడు, పీఠము అనిరుద్ధుండు
అని తాత్పర్యము.

౪౧౭. - చ: అనిచెప్పి యేనతిత్వరితగతింజని యింక - మారరత్నంబుఁ దోడ్కొని వత్తు

నంతకు సంకాపింపకుండుమని యాత్మలంబ వియద్గమనంబునఁజనిచనిమొండట.

టీ: (అనిచెప్పి) ఏను - నేను. అతిత్వరితగతి - మిక్కిలివడిగల
నడవతో. వని - పోయి. ఇట్లుమారరత్నంబు - ఈమహార
త్రేష్ఠుని. (తోడ్కొనివత్తును) అంతకు - అంతసర్వంతము. సంతా
పింపకుండుము - పరితాపము పొందకయుండుము. (అని) అత్త
లంబ - అమ్మతో. వియద్గమనంబున - అతాశముననడచుటచేత.

చనిచని - చాలమారుముపోయి. మొండట - తనపురోభాగమండు.

తా: అని ఉపతో చెప్పి అమ్మ నేను మిక్కిలి వడిగాపోయి
ఈచిన్నవానిని పిలుచుకొని రాఁగలను నేను వచ్చినంతవాఁడ
కొంచెము త్రొక్కటవడక యుండుము అని అమ్మతో అతాశమార్గ
మున బహుమారుముపోయి యెదుట అని తాత్పర్యము.

— (*) చిత్రరేఖ యనిరుద్ధునిఁ దెచ్చి యుపాకన్యకకు నొప్పసించుట. (*) —

(30)

క॥ సురసీమముఖకనుగొనెనుభా . భరితవిలోకన విధూత త భవదేవముఖ
వరసాధనమును ముక్కత . స్ఫురతాపాదనముఁ గృష్ణ త పుటభేదనముఖ.

టీ: కుభా.. కేదనము - కుభా - మేలుచేత. భరిత - నిండుకొన్న. విలోకన -
చూపుచేత. విధూత - దూరముగాతొలఁగించఁబడిన. భవ - పుట్టుకలవలని. కేద
నముఖ - దుఃఖములుగలదానిని. వరసాధనము - శ్రేష్ఠమైనను క్రిసాధనములు
గలదానిని. సుకృతస్ఫురతాపాదనము - ముక్కత - పుణ్యమయొక్క స్ఫురణ -
ప్రకాశమును. అపాదనము - కలిగించదానిని. కృష్ణపుటభేదనము - కృష్ణ
మూర్తియొక్క పట్టుబడియిన ద్వారకను. సురసీమముఖ - శమలమలవంటికన్నులు
గలదైనచిత్రరేఖ. కనుగొనితా - చూచెను.

తా: కుభామతో నిండుకొన్న చూపుచేత ఇట్ల దుఃఖములను దూరముగాఁ
కొలఁగిపోవునట్లు చేయవలయు, మేలైన ను క్రిసాధనములు గలిగివియ్యపుణ్య
మును ప్రకాశించఁజేయవలయునైన కృష్ణమూర్తియైన ద్వారకాపట్టుబడునుచూచి
యని తాత్పర్యము.

వ॥ కని దాయంబని తదీయ సువచావిశేషంబునకుం బరితోషంబు నొందుచుం గామనీచరణ రజిత మణీసూపుర యుగయుగ ధ్వనిత మణిగోపురంబును, విభవవిజిత గోపురంబును, నగుద్వారకానగరంబు నికాసమయంబునం బ్రచ్ఛన్న వేషంబునంజొచ్చి కనకకుంభకలిత సౌధాగ్రంబున మణిదీపనివయంబు ప్రకాశింపః జంద్రకాంత శిలాభవనంబున సుధాధామ రుచిర రుచి నివయంబు నవహసించు హంసతూలికా తల్పంబున నివాంగనా రతిశ్రమంబున నిద్రానత్తుండైయున్న యనిరుద్ధుండేరి తన యోగ విద్యామహత్వంబున నతని నెత్తుకొని మహావేగంబున శోణపురంబునకంజని బాణాసుర నందనయగు సుషాసుందరీ తల్పంబునందిడి యిట్లనియె.

టీ॥ (కని) దాయంబని—దేరఁబోయి. తదీయసువచావిశేషంబు నకున్—దానిదైవ శోభాశీయమునకు. పరితోషంబునొందుచున్— సంతోషమునుపొందుచు. కామనీ.. గోపురంబును—కామనీ—స్త్రీల యొక్క. చరణ—పాదములయందు. రజిత—మెరుయుచున్న. మణి సూపుర—రత్నాలయందలచేత. యుగయుగధ్వనిత—యుగయుగయని ధ్వనింపఁజేయుచున్న. మణిగోపురంబును—రత్నాలగోపురములు గలదియ. విభవవిజితగోపురంబును—వైభవముచేతఁబయింపఁబడిన స్వర్గపట్టణముగలదియు. అగుద్వారకానగరంబు—అగునట్టిద్వారకా పట్టణమును. నికాసమయంబునన్—రాత్రివేళ. ప్రచ్ఛన్నవేషం బునన్—ఇతరులకు తెలియరాని వేషముతో. చొచ్చి—ప్రవేశించి. కనకకుంభకలితసౌధాగ్రంబునన్—బంగారుకుండలతోఁ గూడిన తేజమీచ. మణిదీపనివయంబు—రత్నప్రదీపములసమదాయము. ప్రకాశింపఁ—తెలుంగఁగా. చంద్రకాంతశిలాభవనంబునన్— చంద్రకాంతపుత్రాశ్చర్యచేతఁ గట్టఁబడిన యింటియందు. సుధాధామ . నివయంబు—సుధాధామ—చంద్రునియొక్క. రుచిర—తెలుంగు చున్న. రుచి—కాంతులయొక్క. నివయంబు—సమాహమును. అపహసించుహంసతూలికాతల్పంబునన్—పరిహాసము చేయునట్టి హంసతొక్కలపానువునందు. నివాంగనారతిశ్రమంబునన్—తనభార్య తోఁచి శ్రీధవలనిబడలికచేత. నిద్రానత్తుండై—నిద్రించినవాడై. (ఉన్న అనిరుద్ధుండేరి) తనయోగవిద్యామహత్వంబునన్—తనదైవ యోగ

విద్యయొక్క మహిమచేత. అతనిన్—అయ్యురుద్ధుని. (ఎత్తుకొని మహావేగంబునన్—మనసుయొక్క వేగమువంటి వేగముతో. శో. పురంబునకున్—శోణపట్టణమునకు. (చని) బాణాసురసంజన - బాణాసురునికూఁతురు. అగుసుషాసుందరీతల్పంబునన్—అగునట్టి ఉపాకన్యకయొక్క పానువునందు. ఇడి—ఉంది. (ఇట్లనియెను)

కా॥ అట్లు ద్వారకాపట్టణమునుజూచి దానిదైవ తేజనైవశోభా విశేషమునకు మెచ్చుకొనుచు స్త్రీలయొక్క పాదములయందః యుగయుగయను రత్నాలయందల మ్రోఁతలచేత మూఱునెఱయ చున్న గోపురములుగలదియు, వైభవాశీయముచేత స్వర్గపట్టణ మును మించినదియైన అపట్టణమునందు రాత్రికాలమునందు ఎవఁ కని తెలియఁబడని వేషముతోప్రవేశించి బంగారుకుండలతల్లియందః తేజమీచ రత్నప్రదీపములు తెలుంగుచుండఁగా చంద్రకాంత మణులచేత నిర్మింపఁబడిన యింటియందు మిక్కిలిప్రకాశించుచున్న పంచునెన్నెలనుమించి తెలుంగుచున్న తెల్లని హంసతొక్కల మెత్తః పానువునందు పంచుకొని తనభార్యతో శ్రీధించుకువలని బడలిక చేత నిద్రపోవుచున్న అనిరుద్ధుని తనదైవ యోగవిద్యా మహిమచేత మెచ్చుకొనుండ ఎత్తుకొని మనసుయొక్క వేగమువంటి వేగముతో శోణపట్టణమునకు పోయి బాణాసురునికూఁతురైన ఉపాకన్యకః పానువునందు పండఁజెట్టి ఆయుషతో ఇట్లు పరివేశనికాత్పర్యము.

ర౨౧.—క॥ వనవాఁడీ చూడు నీవిధు । ననిమిష నగధీరు తూరు ॥ నభినవమారున్
వనధి గభీరు సుదారుని । ననరుద్ధ కుమారు విదళి ॥ తాహిత పీరున్.

టీ॥ వనవాఁడీ—కమలములవంటి కన్నులుగల పీచిన్నవాన. అనిమిషనగధీరు—తేరుపర్వతమువలె ఎరింపని ధైర్యముగలవాఁ డును. తూరున్—తూరత్యముగలవాఁడును. అభినవమారున్—క్రొత్తవస్త్రధుఁడును—మునుపటి వస్త్రధుని మరలించుటకై పుట్టిన క్రొత్తవస్త్రధుఁడో యనఁదగినవాఁడనుట. వనధిగభీరున్—సము ద్రమువలె గాంధీర్యముగలవాఁడును. ఉదారున్—సరళమయిన వాఁడును. విదళితాఁడీతపీరున్—నలకఁబడిన శక్రువీరులుగల

వాఁడునైన. (అనిరుద్ధకుమారుని)నిరుద్ధున్—పీచినిమిట్టి(చూచుచు) కా॥ పీ. అట్లు తేరుపర్వతమువలె ఎరింపని ధైర్యముగల వాఁడును, వస్త్రధుని మఱియొక సౌందర్యము గలవాఁడును, అతి తూరత్యముగలవాఁడును, సముద్రము లోఁకు తెలియరానట్లు తన మనస్సులోని అభిప్రాయము బయలుపడ నియ్యనివాఁడును, ఉదార గుణముగలవాఁడును, శక్రువులనెల్ల నశింపఁజేసినవాఁడును, సభ ర్తయులైన అనిరుద్ధకుమారుఁడు వీఁడిదిగో పీచినిచూచుచు అనితా.

ర౨౨.—క॥ అనిన సుషాసతి దనమన । మున ననురాగిల్లి తేనె ॥ బులకాంకురముల్
మొనయెగ నానుందాతులు । గనుగవ జడెగురియ ముఖవి శి కాస మెలర్చెన్.

టీ॥ అనినన్—అనఁగా. (ఉపాకని)తనమనమునన్—తనమనకు నందు. అనురాగిల్లి—అనురాగమునుపొంది. తేనెన్—దేహమునందు. పులకాంకురములు—గగుర్పొడుపులు. మొనయెగన్—కనకబడఁగా. అనందాశ్రులు—సంతోషవాఙ్మములు. కనుగవన్—తెంచుకన్నుల నుండి. జడెగురియన్—వానబిరిసినట్లు ప్రవంపఁగా. ముఖవిశి

సము—మొగముయొక్క తేజఃవనము. ఎలర్చెన్—తెలువఁగా. కా॥ అనఁగానే ఉపాకన్యక అనురాగమును వహించినదై దేహమునందు గగుర్పొట్లు కలుగఁగాను కన్నులనుండి అనంద వాఙ్మములురావఁగాను మొగముతేజఃపాఁడుగానుఅనితాత్పర్యము.

౪౨౩.—వ॥ ఇట్లు మనంబున నుత్సహించి చిత్ర రేఖం గనుంగొని యయ్యింపి యుట్టినయె.

టీ॥ (ఇట్లు) మనంబునకా—మనసునందు. ఉత్సహించి = సంతో | కా॥ ఈరికిగా మనస్సున సంతోషమును పొందినదై ఆయనా
పించి. (చిత్రరేఖంగనుంగొని) అయ్యింపి—ఆయన. (యుట్టినయెను) | కన్యక చిత్రరేఖతో ఒకమాట చెప్పినభావార్థము.

౪౨౪.—నీ॥ ఆతివ నీసాంగత్యం మనుభానురుచి నాకుం - గలుగుటం గామాంధం * కార మడగె
దరలాశీ నీనభి * త్వంబను నావచే - గడిచి వియోగాభ్యుం * గడవగంటి
నబల నీయనబంధ * మనుసుధావృష్టిచే - నంగజ సంతాప * మార్చగంటి
వనిత నీచేలితనం * బసురసాంజనముచే - నామనోహర నిధా * నంబుగంటి

తే॥ గలలందోచిన యాత్రును * గడచేత్రాయు | వారు నానన్న దోదైచ్చు * వారుగలరే
నీటిలో కాడ బట్టంగ * నేర్పు నీక | కాక గల్లనె మూడు లో * కములయందు.

టీ॥ ఆతివ—పింఛి. నీసాంగత్యము = నీసహవాసము. అను
భానురుచి—అనునట్టిసూర్యప్రకాశము. (నాకు) కలుగుట—కలిగి
రండున. గామాంధకారము—మత్తభవనమునీకటి. అడగె—
పోయెను. తరలాశీ = చరించుకన్నులుగలదానా. నీనభిత్వంబు—
నీచేలికతనము (తేక) నీస్నేహము. అనునావచే—అనునట్టి పీడ
చేత. గడిచి = అసాధ్యమయిన. వియోగాభ్యుం—విరహాపమద్ర
మును. గడవగంటి—చాటునంతటి భాగ్యమును పొందిరిని.
అబల—పీచిన్నదానా. నీయనబంధము = నీతోడిచేరిక. అనుసధా
వృష్టిచే—అనునట్టిఅమృతపువాసచేత. అంగజసంతాపము—మత్తభ
సంబంధమయినతాపమును. అర్చగంటి—చల్లార్చునంతటిభాగ్య
మునుపొందిరిని. వనిత—పీచిన్నదానా. నీచేలితనంబు—నీస్నేహము.
అసురసాంజనముచే—అనునట్టిత్రేవ్యమైనకాటుకచేత. నామనోహర
నిధానంబుగంటి—నాక్రియందు అనునిధిచూచిరిని. కలలక—
స్వస్థములలో తోచినయాత్రుక—కనబడినయాత్రులమును. గడచె—
పూనికతో. వ్రాయువారును = చిత్రరేఖనందు వ్రాయువారును.
దొనన్నక—కురూపమీయననగా. దోదైచ్చువారును—నీకొని
చచ్చువారును. కలరే = ఎక్కడనైన ఉన్నారా. నీటిలోకాడ

బట్టంగ—నీళ్లలో కాడ కనిపింట్టుటను. నేర్పు—సామర్థ్యము. నీక
కాక—నీకేదాని. మూడులోకములయందుకా = స్వర్గమర్త్యపాతా
కములందులోకములు మూటియందు. కల్లనె—ఎవరినైనకలుగునా.

కా॥ పీచిత్రరేఖ! నీస్నేహమునుసూర్యప్రకాశముచేత మత్తభ
వేదనయును కన్ను గాననియ్యని చీకటి తొలగెనునీస్నేహమునెడి
పీడచేత చాటురాని విరహాపమద్రమును చాటుక గలిగిరిని, నీస్నే
హము అనిదు అమృతపువాసచేత మత్తభతాపముతొలగెనునీస్నే
హము అను అంజనముచేత నానిమిటి అనునిధిని పొందిరిని, నీలో
కములోనైన కలలోక వాచినానన్న యాత్రులను చిత్రరేఖనందు
వ్రాయువారును, వ్రాసినదే దొనన్న తెచ్చువారునుగలరా? ఇట్టినేర్పు
నీయందేగాని మతయెందునులేదు అనగా, నీస్నేహము అనునది
సానివయమునందు ఎందయు పీడయు అమృతపువాసయు అంజన
మును అయి నన్నుపొందియొందిన చీకటివంటిదియు చాటురాని
సమద్రమువంటిదియు అనినీవేద్రమునైన మత్తభవేదనను తొలగ
గించి నాక్రియందు అను నిధిని నాయెదుట కనఁజేచినవనియు
ఇట్టిచేర్పు నీకుంకాకమతయెవరికినిలేదనియు చరిత్రసనిభావార్థము.

—(*) అనిరుద్ధుండు ఉపాకన్యతో క్రిడించుట. (*)—

వ॥ అని వినుతించి చిత్ర రేఖను నిజమందిరంబునకుం బోవంబుననెం జనియె
ననంతరంబ వింత జనుల కెవ్వరికింబ్రవేశింపరాని యంతర్గతర సాధాం
తరంబున ననిరుద్ధుండు మేల్కొని యయ్యింపిం గనుంగొని యప్పుడు.

టీ॥ (అని) వినుతించి = పొగడి. (చిత్రరేఖను) నిజమందిరంబునకుం—సొంతపు ఇంటికి.
పోవంబుననెం—పంపగా. చనియె—పోయెను. అనంతరంబు = అటుపిమ్మట. వింతజను
లకుం—ఇతరులకు. ఎవ్వరికిం—ఎవరికిని. ప్రవేశింప ..రంబునక—ప్రవేశింపరాని = చొరక
గొడవని. అంతఃపురసాధాంతరంబునక—అంతఃపురపు మేడలోపల. (అనిరుద్ధుండు మేల్కొని)
అయ్యింపి—ఆయనాకన్యను. కనుంగొని—చూచి. (అప్పుడు)

కా॥ అని ఉపాకన్యక చిత్రరేఖను పొగడి చానియంటికి బంతుగా అడి పోయెను, అటు
పిమ్మట ఇతరులకెవరికిని చొరకనుభుగాని అంతఃపురపు మేడమీద అనిరుద్ధుండు మేలుకొన్న
కాడై ఉడునుకాచి యని భావార్థము.

క॥ మరుచిర మృదుతల్పంబునఁ | బలిరంధ్రుల సరసవచన * భావ కళా చా
తరిమెలయ నాకుమారుండు | తరుణీమణిలొం దెమదన * తంత్రజ్ఞుండై.

టీ|| అనుమారుడు—అవిష్కరణము. (అనిరుద్ధము) మరుచిర
మృతతల్యంబున—ప్రకాశించుచున్న మెత్తనిపానుపునందు. పరి
రంభణ. బాతురి—పరిరంభణ—అనింగనములయను. సరసవచన—
పరిహాసపుమాటలయను. భావకా—భావములయను కళలయను.
బాతురి—నెర్పు. మెత్తయక—ప్రకాశించుగా. తరుణీమణి—స్త్రీ
శ్రేష్ఠమైన ఉపాకన్యను. మననతంత్రజ్ఞులై—మత్తభక్తాస్త్రవిషయ

ములను తెలిసినవాడై. పొందెక—మాతము—అనింగన లక్షణములు
కాన్పకాస్త్ర ప్రథమాశ్వాసపు (౪౩) పుటయందొకామనది.
కా|| అప్పుడు అనిరుద్ధుడు మెత్తగా నొప్పుచున్న పానుపు
నందు ఉపకతో గూడినవాడై కాంగిరింతలయను పరిహాసపుమాట
లయను నెర్పు మెత్తయగా భావకభావకన్యముల నెఱిగినవాడై
మత్తభక్తజ్ఞ సరికెనని తాత్పర్యము.

వ|| ఇన్విధంబున నతిమహోహరవిభవాభిరామంబులగు దివ్యాంబరాధరణ మాల్వానులేపనంబులంగర్పూరతాంబూలం
బుల వివిధాన్నపానంబుల మరుచిరమణిదీపికానీరాజనంబులనుగంధబంధురాగరుధూపంబులనాటలపాటలవీణా
విశోదంబులంబరితుష్టింబొంది కన్యాకుమారు లానంద సాగరాంత ర్నిమజ్జమానమానమలైయుదయాస్తమయ
నిరూపణంబునీయనీరక ప్రాణంబులొక్కటియైన తలంపులంగడిసి యిష్టోపభోగంబులనుభయించుచుండిరంత.

టీ|| ఇన్విధంబున—శుభితిగా, అతిమహో...బులు—అతి—
మిక్కిలి. మహోహర—మనసనకింపైన. విభవ—విభవముచేత. అభి
రామంబులు—ఓర్పినవి. అగు...బులక—అగు—అగునట్టి. దివ్య—
దేవసంబంధమయిన. అంబర—వస్త్రములచేతను. అభరణ—సొమ్ముల
చేతను. మాల్వా—పూలదండలచేతను. అనులేపనంబులక—గండపు
పూతలచేతను. కర్పూరతాంబూలంబులక—పచ్చకర్పూరముతోడి
విడియములచేతను. వివిధాన్నపానంబులక—వానావిభములైన ఆన్న
పానములచేతను. మరుచిర...బులక—మరుచిర—మిక్కిలికెలుంగు
నట్టి. మణి—రత్నమయములయను. దీపికా—దీపములచేతను. నీరాజనం
బులక—అరకులచేతను. సుగంధ...బులక—సుగంధ—మంచివాసన
చేత. బంధుర—మీదైన. అగరుధూపంబులక—అగరుగంధపుధూప
ములచేతను. అటంక—స్వత్యములచేతను. పాటలక—సంగీతముల
చేతను. వీణావిశోదంబులక—వీణపాటలవలని కేతులచేతను. పరి
తుష్టింబొంది—చక్కగాత్మక్తినిపొంది. కన్యాకుమారులు—ఉపా
కన్యయు అనిరుద్ధుడను. అనంద...మానసమై—అనందసాగర—
సంతోషసముద్రముయొక్క. అంతః—తోపల. నిమజ్జమాన—
తునుగుచున్న. మానసమై—మనసులుగలవారై. ఉదయా...

సేయక—ఉదయ—ప్రాద్దుపాదుచుటను ఆస్తమయ—ప్రాద్దుగ్రంతు
టను. నిరూపణంబునీయక—నిర్ణయించి తెలిసికొనుటను. నీరక—
చాలక. (ప్రాణంబులు ఒక్కటియైన తలంపుల) కడిసి—మాడి.
ఇష్టోపభోగంబులక—ఇచ్చవచ్చిన సుఖానుభవములచేత. (సుఖ
యించుచుండిరి) అంతక—అప్పుడు.

కా|| ఈప్రకారము మిగుల మహోహరమును సంపదయొక్క
మేలిమితో గూడినవియు దివ్యములునయిన వస్త్రములు సొమ్ములు
పూలదండలు గండపుబాతులు పచ్చకర్పూరపు విడియములు బహు
విధములైన అన్నములు త్రాగఁదగినవస్త్రపులు మొదలగువానిచేతను
మిక్కిలి కెలుంగునట్టి రత్నమయములైన దీప్తభావములచేతను మంచి
వాసనగల అగరు ధూపములచేతను, అట పాటలచేతను, వీణ
కాయించుటలచేతను, చక్కగా తనిసి ఉపాకన్యయు అనిరుద్ధుఁ
డను సంతోషము అనెడు సముద్రమునందు తునిగిన మనస్సులు
గలవారై ప్రాద్దుపాదుచుటయు ప్రాద్దుగ్రంతుటయుఁ జ్ఛేదియక ఇరు
వురిప్రాణమును ఒక్కటియైనట్లు మాడి యిచ్చవచ్చిన భోగముల
చేత సుఖించుచుండిరి అట్లు సుఖించుచుండు కాలమునందని కా.

౪౨౮.—క|| ఆలోనన యిచిరమగు | కాలమునుభరిల విరగఁ కి గా వరుసనుచా
చాలాఅలామ కొయ్యనఁ | కాలేర్పడి గర్భ మొదవె కి సురుచిరభంగి.

టీ|| ఆలోనన—అంతతోపల. అచిరమగు—మిక్కిలి తడవైన
(కాలము)నుభరిలక—సుఖిరాసముతో. (విరగఁగా) వరుసక—
దిగములపేరట. ఉపాచాలాలలాచుటక—ఉపాకన్యకు. కొయ్యనక—
ప్రథముగా. చాలు—గర్భకింకము—కడుపు(పిర్పడి)మరుచిరభంగి

—ప్రకాశించువిధమున. గర్భము—కడుపు. ఒకనిక—ఒక్కడయొక్క.
కా|| అంతతో చాలతడవుకాలము అట్లు సుఖముగావిరగఁగా
దిగక్రమమున ఉపాకన్యగర్భము ధరించెను అందువలనకడుపుపెద్దది
యగుట మొదలగు చిహ్నములు ప్రకాశించెనని తాత్పర్యము.

౪౨౯.—క|| కాచిన కావలి వారలు | సూచి భయంకులరనొంది థి స్రుక్కుచుఁ దమలో
నోదెల్ల యెట్లుదాసి | రాచూలికఁ జాలునిలిచె కి రా యెల్లంగి.

టీ|| కాచినకావలివారలు—అయంతఃపురమును కాచియుండు
నట్టి కావలికాండ్రు. చూచి—అగర్భవిహ్నుములనుకాచి. భయా
కులతక—తెలుపువలనిత్రొక్కటను. ఓంది—పొంది. స్రుక్కుచుక—
సంతోషించుచు. తమలోక—ఒకరికొకరు. పిల్లలకొరా. ఈరా
చూలిక—ఈరాభమాంకురి. (ఇట్లు)యెల్లంగి—వివిధములచేతనో.
చాలు—గర్భము. కాక—కాను. నిలిచెరా—నిలిచెనుగదరా.

కా|| అయంతఃపురమునందు కాచియున్న కావలికాండ్రు ఉపా
కన్యకయొక్క గర్భవిహ్నుములను కాచి భయపడి యీరాచ
మాతురు వివిధముగా గర్భము ధరించెను ఇట్లు గర్భము చాలుట
విచారింపఁగా వింతగా నున్నదియని ఒకరితోనొకరు ఇది యెట్లు
పొందఁగదని విచారించ సాగినని తాత్పర్యము.

౪౩౦.—క॥ అని గుణగుణాభ్యుదయని । పునితపుక దనుజలోకః * పాలునితోడఁ

వినిపింప వలయునని నే । చని బాణుండేరి మ్రొక్కి * సద్వివయమునఁ.

టీ॥ (అని) గుణగుణాభ్యుదయఁ—గుణగుణలాభమును—తమలోఁ దాము ప్రోక్కుటపడి రహస్యముగాఁ చెప్పుకొనుచు. ఇప్పని—ఈవిన్నది గర్భముభరించిన దనుజయమును. (తప్పక) దనుజలోక పాలునితోడఁ—రాక్షసరాక్షస బాణాసురునితో. వినిపింప వలయుఁ—చునదియేవలసినది. (అని) నేచని—భృగిముగాఁబోయి. బాణుండేరి—బాణాసురునిదగ్గఁబరుచుకొనిపోయి. మ్రొక్కి—వందముపెట్టి.

సద్వివయమునఁ—సత్—ఎక్కువైన వినయమునఁ—అడఁకువతో. కా॥ అని యావిధముగా గుణగుణలాభము చునదియమును రాక్షతో చెప్పకపోయినపక్షమున మనకు మోషమువచ్చును అవశ్యము రాక్షతో చెప్పవలసినదేయని నిశ్చయించుకొని బాణాసురుని సన్నిధానమునకుఁ బోయి వందముపెట్టి మిక్కిలివినయముతో ఇట్లు పలికిరని తాత్పర్యము.

౪౩౧.—క॥ మంతనమున దేవర క । వ్యాంత్యపుర మేముగాలి * యరయును నుండఁ

వంత జనులకును జీరఁగదు । రంతము విను పోతుంటిఁగ * నైన సురారి.

టీ॥ సురారి—దేవకీశ్రుతఁడగు బాణాసురుఁడా. విను—వినుము మంతనమునఁ—ఏకాంతమానందు. దేవరకవ్యాంత్యపురము—దేవర వారికన్యకయుండిడి యంత్యపురమును. ఏము—మేము కాచి—కనిపెట్టి. అరయుచునుండఁ—విచారింపకొనుచుండఁగాను. వింతజనులకుఁ—ప్రాశ్నమనుష్యులకు. పోతుంటిఁగైనఁ—చుగయింఁగ నైనను. చూరఁగఁ—ప్రవేశింపను. దురంతము—అసాధ్యము.

కా॥ ౩ దేవతాకీశ్రుతఁడగు బాణాసురమహారాజా । దేవరవారి మోటురు తిందునట్టి లోపలియింటిని ఎంతో ఎచ్చరికతో రహస్యముగా కనిపెట్టి కాచిదంచుచును అట్లుండఁగా అయింటిలోపల ఇతరజనులకుమాత్రము అనగేల తుదకు చుగయింఁగనైన ప్రవేశింప శక్యముగాక యుండను అని తాత్పర్యము.

౪౩౨.—తే॥ ఇట్టిచోక గావలున్న మేళి మేవ్వరమును । ఏమి కనుమాయయె కాని * యెఱుంగుచుధిప

నికుమారిక గర్భంబు * నివ్వటిల్లి । యున్న దన్నను విని రోష * యుక్తుఁ డగుదు.

టీ॥ ఇట్టిచోక—ఇట్టియెడ—ఇట్లు కాగ్రతలో మేము కావలి యుండఁగాను. అధిపా—స్వామి. ఏమి కనుమాయయె—ఏవిధమైన చూపుమోషము. (కాని కావలున్న మేమేవ్వరమును ఎఱుంగుచు) నికుమారిక—నికుఁడురు. గర్భంబు—కడుపు. నివ్వటిల్లి—పెరింగి. (తిన్నది) అస్వఁ—అనఁగా. (విని) రోషయుక్తుఁడగుచుఁ—కోప

ముతోఁ గూడుకొన్నవాఁడగుచు—కోపించినవాఁడయ్యును. కా॥ ఇట్లు మేము ఎచ్చరికతో కనిపెట్టియుండియును ఏమి మాయయె మేమెఱుంగుచు కావలివారకుయిన మామేవ్వరికిని తెలియకయే మిగిలా ర్త గర్భముభరించిన రిట్లున్నది అనఁగా బాణాసురుఁడు కోపించినవాఁడగుచు అని తాత్పర్యము.

౪౩౩.—ప॥ అట్టియెడ చానవేంద్రుండు రోష భీషణాకారుండై కటమలదర బొమలు ముడివడం

గనుంగవల సనలకణంబు లుప్పతిల్లి సటలువెఱికినం బటలగళిసెగయ నుంగంబువిధంబున

లంఘించుదు భీకరకరవాలంబు కేలందాచ్చి సముద్దండగతిం గన్యాసౌధాంతరంబునకుం జని.

టీ॥ అట్టియెడఁ—అప్పుడు. చానవేంద్రుండు—బాణాసురుఁడు. రోషభీషణాకారుండై—కోపముచేత భయంకరమయిన అక్కరిగల వాడై. కటమలదరఁ—చెట్టిళ్ల అమరఁగా. బొమలుముడివడఁ—కనుబొమలుముడిపడఁగా. కనుంగవలఁ—రెండుకన్నులందును. అనలకణంబు—నిప్పురవలు. ఉప్పతిల్లిఁ—పుట్టుఁగా. సటలువెఱికినఁ—కాలుపెండ్రుకలుపోడఁపెఱుకఁగా. పటలగళిఁ—పేగముతోడిగళనముతో. ఎగయసంగంబువిధంబునఁ—ఎగయసట్టి సంఘమువలె. లంఘించుచుఁ—దాటుచు. భీకరకరవాలంబు—భయంకరమయినకత్తిని. కేలం—చేతియందు. తాచ్చి—భరించి.

సముద్దండగతిఁ—మిక్కిలి నిమ్మగలగవనముతో. కన్యాసౌధాంతరంబునకుఁ—కన్యకయుండు మేడలోపలికి. చని—పోయి

కా॥ అసమయమునందు బాణాసురుండు కోపముచేత భయంకరమయినదూపమునువహించినవాడైచెట్టిళ్ల అమరుమండఁగాను, కనుబొమలు ముడివడుచుండఁగాను, రెండుకన్నులనుండియు నిప్పురవలు చాలుచుండఁగాను కాలు పెఱుకఁగా మిట్టిపడు సేహమువలె ఎగసేదాటుచు భయంకరమయినకత్తి చేతపట్టుకొని మిక్కిలి నిమ్మను వడిగాకన్యకయుండు మేడమిడిలోయిఅనితాత్పర్యము.

౪౩౪.—సీ॥ కనియె శుభోపేతుఁ * గందర్వసంజారు - మానితదేహా నా * బాసుచాహు

మకరకుండలకర్ణు * మహితప్రభావూర్ణుఁ - జరయశోల్లాసుఁ గా * కేయవాసుఁ

గస్తూరికాలివు * ఘనకాంతి కుముదావు - హరశోభితవతుఁ * నంబుజాతు

యదువంశతిలకుఁ * త్రానిసేలాలకు - నవభువ్వచావుఁ బూ * ర్ణప్రతావు

తే॥ నభినవాకారు నక్షవి శి ద్యావిహారు । మహితగుణవృద్ధు మన్మథ శి మంత్రసిద్ధుఁ
గలితపరిశుద్ధు నభిలలో శి కప్రసిద్ధుఁ । జలరుననిరుద్ధు నంగనా శి జనరూర్ధుఁ.

టీ॥ శుభోపేతుఁ—మేలుతోఁ గూడుకొన్నవాఁడును, కంచర్ప
సంజాతుఁ—మత్తఘ్నునికొడుకును, మానితదేహుఁ— ఉన్నతమైన
దేహముగలవాఁడును, ఆకానుభావఁ— మోఁకాల్పనశ్రేణు
చున్నచేతులుగలవాఁడును, మరకమండలకర్ణుఁ—మొసలియాపుగల
బొంగులలోడి చెవులుగలవాఁడును, మహితప్రభాపూర్ణుఁ—గొప్ప
తేజస్సుచేత నిండుకొన్నవాఁడును, విరయశోల్లాసఁ— వాక్యత
మయినకీర్తిచేత ప్రకాశించువాఁడును, కాశేయవాసుఁ— పట్టు
వస్త్రములు గలవాఁడును, కస్తూరికాలిపుఁ— కస్తూరిగండముచేతఁ
బూయఁబడినవాఁడును, ఘనకాంతిమహాపుఁ—అధికరావణ్యము
చేత చంద్రుఁడైనవాఁడును, హరశోభితవక్షుఁ—మత్త్యాలకులల
చేత ప్రకాశించునట్టి వక్షస్థలముగలవాఁడును, అంబుజాక్షుఁ—
కమలములవంటి కన్నులు గలవాఁడును, యమవంశతిలకఁ—
యావవంశమునకు తిలకమువంటివాఁడును, మత్తాలివలాలకుఁ—
మత్తగొన్న తుమ్మెదలవలె నల్లనైన ముంగురులుగలవాఁడును, నవ
పుష్పచాపుఁ—క్రొత్తవృష్టులు ధనుస్సునఁగలవాఁడును, పూర్ణ
ప్రకాపుఁ— కొంతతలెని ప్రకాశముగలవాఁడును, అభినవా
కారుఁ— నూతనమయిన ఆకారముగలవాఁడును, అక్షవిద్యా
విహారుఁ— కావమాణెడువిద్యయందు మెలఁగుచున్నవాఁడును—
జాడమాడుచున్నవాడం అనుట, మహితగుణవృద్ధుఁ—గొప్పగుణ
ములచేత గొప్పవాఁడును, మన్మథమంత్రసిద్ధుఁ— మన్మథసంబంధ
మయిన ఆలోచనయందుసేర్పిఁబొందినవాఁడును, కలితపరిశుద్ధుఁ—

కూడుకొన్న పరిశుద్ధిగలవాఁడును, అభిలలోకప్రసిద్ధుఁ—ఎల్లలోక
ములందు ప్రసిద్ధిని పటించినవాఁడును, చతురుఁ—జాతుర్యముగల
వాఁడును, అంగనాజననిరుద్ధుఁ—సౌందర్యముచేత స్త్రీజనులనుఆర్జ
గించువాఁడునునైన, (అనిరుద్ధుని) కనియెక—చూచెను,
కా॥ శుభముతోఁ గూడుకొన్నవాఁడును, మత్తఘ్నునికొడుకును,
మహాశక్తిమయిన దేహము గలవాఁడును, మోఁకాల్పవాఁక శ్రేణు
చున్నవావంతులుగలవాఁడును, మొసలిబొరువంటిప్రాఁగులుచెవుల
యందుగలవాఁడును, మహాతనకాంతిచేత నిండుకొన్నవాఁడును,
వాక్యతమయిన యశస్సుచేత ఉల్లాసము పొందువాఁడును, పట్టు
పచ్చదముగలవాఁడును, కస్తూరిచేతపూయఁబడినవాఁడును, అధిక
తుల్యకాంతిచేత చంద్రుఁడయినవాఁడును, మత్త్యాలకులలచేత
అంశగించునట్టి వక్షస్థలముగలవాఁడును, కమలములవంటికన్నులు
గలవాఁడును, యావవంశమునకు తిలకమయినవాఁడును, మత్త
గొన్న తుమ్మెదలవలె నల్లనైనముంగురులుగలవాఁడును, క్రొత్తయైన
పుష్పములలోడి ధనుస్సుగలవాఁడును, కొంతతలెని ప్రకాశముగల
వాఁడును, క్రొత్తయయిన అశ్వతిగలవాఁడును, జాడమాడుటచేత
ప్రాధ్దువుచున్నవాఁడును, గొప్పగుణములచేత శిష్యవాఁడును,
మన్మథక్రీడయనెడు మంత్రమువలన సేర్పిఁబొందినవాఁడును, మిక్కిలి
పరిశుద్ధుఁడును, ఎల్లలోకములందు ప్రసిద్ధిపొందినవాఁడును, వాచు
ర్యముగలవాఁడును, స్త్రీజనులను తనసౌందర్యముచేత ఆర్జగించు
వాఁడునైన అనిరుద్ధునిగనియెనని తాత్పర్యము.

౪౩౫.—ద॥ కని కనలగ్గలింప నుర శి కంటకుఁ దుద్ధతి నబ్బటావళిం
గనుఁగొని యీన రాధమునిఁ శి గట్టుఁడు పట్టుఁడు కొట్టుఁడన్న వా
రసుపమ హేసిదిధితు లి శి హర్షణి లేజము మాయఁజేయ రా
సిన నృపశేఖరుండు మదిఁ శి జేవయి లావును నేర్పు దర్పముఁ.

టీ॥ కని—చూచి, కనలు—కోపము, అగ్గలింపఁ—అరిక
యింపఁగా, కురకంటకుఁడు— దేవతలకుపగవాఁడైనవాఁడును,
ఉద్ధతిఁ—నిక్కితో, అబ్బటావళిఁ—అయంతఃపురపుకావలివారైన
సేవకులసమాజమును, కనుఁగొని—చూచి, తనరాధకునిఁ—
మనుష్యులలోఅల్పుఁడైనవీనిని, కట్టుఁడు—కట్టివేయుఁడు, పట్టుఁడు—
పట్టుకొనుఁడు, (కొట్టుఁడు) అన్నఁ—అనఁగా, వాయు—ఆభటులు,
అనుపమ...దిధితులు—అనుపమ—ఈడులేని, హేరి—కత్తులయొక్క,
దిధితులు—కాంతులు, అహర్వతితముఁ— సూర్యునితేజస్సును,
మాయఁజేయఁ— మోసపోవునట్లుచేయఁగా, దాసకఁ—సమ

పింపఁగా, నృపశేఖరుండు—రాజశ్రేష్ఠుఁడు, మదిఁ—మనసునందు,
జేవయిఁ—బలమును, లావుఁ—సామర్థ్యమును, నేర్పు—చతు
రత్వమును, దర్పముఁ—అహంకారమును (కలిగినవాఁడై)
కా॥ వానాసురుండు అనిరుద్ధునిఁ జూచి మిక్కిలి కోపము
కావచ్చుగా తనసేవకులతట్టు నిక్కి—చూచి యీనచమానపునిపట్టు
కొని కట్టివేయుఁడు కొట్టుఁడు అని అజ్ఞాపింపఁగా వారు తకతక
మెలయుచున్న కమలము చేతఁబట్టుకొని అనిరుద్ధుని కదియఁబోయిరి
అప్పుడు అనిరుద్ధుండు వారికి భయపడక తనబలమును సామర్థ్య
మును నేర్పును మడమును గలవాఁడై అని తాత్పర్యము.

౪౩౬.—ద॥ కలిగిమహాగ్రవృత్తిఁ బరి శి ఘంట గరంబున లీలదాన్వి దో
ర్పల ఘనవిక్రమ ప్రళయ శి ధైరవు భంగి విజృంభణక్రీయా
కలననెదిర్చి దానప ని శి కాయముతోఁ దలపాటుఁ బోటునుం
జలము బలంబు ధైర్యమును శి కార్యము వ్రేటును చాటుఁజూపుచుఁ.

టీ॥ (కలిగి) మహాగ్రవృత్తిఁ— మిక్కిలి భయంకరమయిన
వ్యాపారముతో, పరిఘంట— పరిఘంట అను అయిదవమును, కరం

బునఁ—చేత, లీలఁ— విలాసముగా—నీడకనవలెనె, తాన్వి—
భరించి, దోర్పల...భంగిఁ—దోర్పల— భుజిబలముచేత, ఘన—

మీరయిన. విక్రమ = పరాక్రమముగల. ప్రళయతైరభ్యుభంగః = ప్రళయకాలపు తైరవమా ర్థవశేన. విభృంభానాద్యయాకంపః = ఆటోపచ్యాపారముతోడికూడికతో. కలపాటును = కలపడుటయు. పూనుదలయును. పోటును = పోట్లాటులు చేయును. పట్టుదలయు. బలమును = శక్తియు. (ధైర్యమును) శౌర్యమును = కూరత్వమును. డ్రేటును = కొట్టుటయును. పాటును = పడుటయు. (చూపుచు) వానవనికాయముతోఁ = రాక్షససమాహమతో. (ఎదిర్చును)

కా॥ అనిరుద్ధుఁడు మిక్కిలి క్రూరులైన వృత్తిగలవాఁడై తటాణన పరిభూయభమును చేతఁబట్టుకొని భుజబలముతోడి సుతైన పరాక్రమముగల తైరభ్యుభంగ ప్రళయకాలమునందు విభృంభించి ప్రాణులను తింపించునట్లు తనయొక్క యుద్ధపు పూనుదలయు యుద్ధముచేయుటయు మచ్చరమును బలమును ధీరత్వమును కూరత్వమును కొట్టుటయు కొట్టునప్పుడుకే శ్రువులునడుటయు చూచువారికి రింతగా కనఁబలుచుచు రాక్షససేనతో ఎదిరించెనని తాత్పర్యము.

౪౩౭. — చ॥ పదములు చాచులుం దలలుఁ జి బ్రక్కలుం జెక్కులు జానుయగ్గనున్
రదములుఁ గర్ణములైకలు * రంబులు మూఁపులు వీచు లూరువున్
చిదురుపలై ధరందొరఁగఁ * జిందల వందల సేయ సైనికున్
గదన పరాఞ్చుల శ్రమము * గైకొని పాఱిరి కాంక్షితులై.

టీ॥ పదములు = అడుగులును. చాచులు = భుజములును. (తలలును బ్రక్కలును) చెక్కులును = చెక్కిల్లును. జానుయగ్గములును = మూకాళ్లజంటలును. రదములును = పండ్లను. కర్ణములును = చెవులును. (మెడలును) జిరంజలును = తొమ్ములును. మూఁపులును = భుజశిరస్సులును. (వీచులును) తొరువులును = తొడలును. చిదురుపలై = చిన్నచిన్నరుతుకలై = పొడియై. ధరం = భూమియందు. తొరఁగఁ = పడుకట్టు. చింపిలంపిలం సేయఁ = ధిస్తభిస్తమచేయఁగా. సైనికులు = సేనాజనులు. కదనపరాఞ్చులక్రమము = యుద్ధమునకు

మూలమొగమగువిధమును. గైకొని = ఆవలించి. కాంక్షితులై = యుద్ధముచేయఁజెచ్చి. పాఱిరి = పరుగెత్తిరి. కా॥ అనిరుద్ధుఁడు తన్ను ఆక్రమించుకొన్న సైనికుల కాళ్లు చేతులు తలలు బ్రక్కలు చెక్కిల్లు మూకాళ్లు తొడలు మెడలు పండ్లు చెవులు తొమ్ములు మూఁపులు వీచులు మెడలుగాఁగఁగ అవయవములు చిన్నచిన్నకునుకలుగాఁగఁగ నేలబడునట్లు కొట్టఁగా అసైనికులు భయపడి యుద్ధముచేయ ధైర్యముచాలక మూలకొకరుగా పాఱిపోయిరిని తాత్పర్యము.

చ॥ ఇన్నిధంబున సైన్యంబు జైన్యంబు నొందియు వెలచియుఁ బచ్చియుఁ జచ్చియుఁ గలంగియు నలంగియు
విగియు నురింగియుఁ జెదరియుఁ జెదరియుఁ జేవదటిగి నులుములై తనమణుఁగుసొచ్చిన బాణుండు శౌర్యధురీ
ణుండునుం గోపోద్ధీపితమానసుండునునై కదిసి యేచియేసియుఁ బొడిచియు నడిచియు ననంగియుఁ జెనంగియు.

టీ॥ ఇన్నిధంబున = దురీతిగా సైన్యంబు = వండు. జైన్యంబు నొందియు = దీనత్వమునపొందియు నెలవియు = భయపడియు. పచ్చియు = పరుగెత్తియు. చచ్చియు = పరస్పరముచేరికతేక తొలంగియు. (చచ్చియు) కలంగియు = కలఁతనొందియు. నలంగియు = మెత్తపడియు విలగియు = వెనుదీసియు. నురింగియు = వాంగియు. చెదరియు = వికర్రమముతేక నిలువఁబడిపోయియు. చెదరియు = దిగులుపడియు. చేవదటిగి = బలముతగ్గి. నులుములై = శ్రోక్కుటనొందినట్లై. తనమణుఁగు సొచ్చిన = తనచాటున చొరఁగా. (బాణుండు) శౌర్యధురీణుండును = కూరత్వమునువహించినవాఁడును. గోపోద్ధీపితమానసుండును = కోపముచేత వెలింగింపఁబడిన మనసుగలవాఁడును. (అయి) కదిసి = మిక్కిలిచేరఁచొయి.

ఏది = విభృంభించి. ఏసియు = బాణములు ప్రయోగించియు. (పొడిచియు) అడిచియు = కొట్టియు. అనంగియు = అనుఁపుగాటక్కించుకొనియు. అనంగియు = అనఁగులాడియు. కా॥ తుదిభముగా తనసేన దీనత్వమును పొంది భయపడియు పరుగెత్తియు పికిరితోకొకరు కూడక తొలంగియు చచ్చియు కలఁతపడియు మెత్తపడియు వెనుదీసియు వాంగియు మూలమూలకు నొదిగి నిలిచియు దిగులుపడియు బలము తిడిగి శ్రోక్కుటపడుచు తనమణుఁగుచొరఁగా బాణాసురుఁడుకొనించి కూరత్వముతో అనిరుద్ధుని కదియుఁచొయి అట్టచేరి బాణములు ప్రయోగించియు అయభములతో పొడిచియు కొట్టియు అనుభుగా పట్టుకొనియు అనఁగులాడియు అనితాత్పర్యము.

— (క) అనిరుద్ధుఁడు బాణాసురునిచే పట్టువడుట. —

శ్లో॥ అనిరుద్ధుం దైయహిపాశ ని । బద్ధుఁగావించె నమర * పాలుఁడురణన
స్పర్ధక కరవిద్ధు న్నని । రుద్ధుక మహిత ప్రసిద్ధు * రూపసమృద్ధుక.

టీ॥ అమరపాలుఁడు = బాణాసురుఁడు. రణసమృద్ధుక = యుద్ధమునకు సిద్ధపడినవాఁడును. కరవిద్ధుక = బాణములచేత శ్రువ్వఁబడినవాఁడును. మహితప్రసిద్ధుక = గొప్పతనముచేత ప్రసిద్ధి నొందినవాఁడును. రూపసమృద్ధుక = చక్కఁకదముచేత నిండకొన్నవాఁడునునైన. (అనిరుద్ధుని) శ్రద్ధుం దై = కొనించినవాఁడై. అహిపాశనిబద్ధుక = నాగపాశములచేత కట్టుబడ్డవానిగా. కావించె = చేసెను.

తా|| బాణాసురుడు కోపించినవాడై తనతోడి యుద్ధమునకు సిద్ధపడినవాడను, తనబాణములచేత శ్రువ్యులచిహ్నవాడను,

గొల్పుతనముచేత ప్రసిద్ధిగా వహించినవాడను, మిక్కిలిచక్కండనము గలవాడనైన అనిరుద్ధుని సాగపాశములచేత కట్టిబిసను అనితా.

రరం.—౮|| ఇట్లు కట్టిత్రోచిన సుమాసతి శోకవ్యాకులించి త్రయై బా యుండె నంత నక్కడ.

టి|| (ఇట్లుకట్టి) త్రోచినకా = ఒకతట్టు పడఁద్రోయఁగా, ఉమాసతి=ఉమాకన్యక. శోకవ్యాకులించి త్రయై=కోక=చిహ్నము చేత, వ్యాకులిత = కలఁతఁబట్టులచిహ్న. చి త్రయై = మనసుగలది. (ఉండెను) అంతకా=అప్పుడు. అక్కడ=ద్వారకాపట్టణమునందు.

తా|| ఈవిధముగా బాణాసురుడు అనిరుద్ధుని సాగపాశములతో కట్టి ఒకతట్టు పడఁద్రోయఁగా ఉమాకన్యక దుఃఖపడఁచుచున్నది అప్పుడు ద్వారకలో ఏ విధమున నున్నవాడను అనితాత్పర్యము.

రరం.—౯|| ద్వారకలో ననిరుద్ధ కు | మారుని పోకకును యదు స * పక్షి హరిగ న్నపా. గూరుచు నొకవార్తయు విస | నేరక చింతింప నాల్గు * నెల్లె

టి|| సృపా=రాకా. ద్వారకలో=ద్వారకాపట్టణమునందు అనిరుద్ధకుమారునిపోకకు = పసివాడనైన అనిరుద్ధుని పోవుటకు. యదుసమాజము=యాదవసమాజము. వగలంగూరుచుకొ=విచారములనొందుచు. ఒకవార్తయు=ఏవిధమైనవృత్తాంతమును. విస నేరక = విసఁజాలక. చింతింపకా = దుఃఖించుచుండఁగా. (నాల్గు

నెంలు)అరిగక=కడచను=నాల్గునెంలువాఁడయ్యెను తెలియజేసెను. తా|| పివరిక్షిప్తహారా! ద్వారకాపట్టణమునందు యాదవులందఱును అనిరుద్ధుఁడు కానరాక పోవుటకు విచారమునొందుచు చానివిషయమయిన తేచువృత్తాంతము ఏమియు తెలియక దుఃఖపడుచుండఁగా నాలుగు నెంలు పరిగెనని తాత్పర్యము. పరిఅయ్యెడ.

—————(*) నారదుం దనిరుద్ధునివృత్తాంతము కృష్ణమూర్తికి జెప్పట. (*)—————

క|| కారడ నిర్మల నీరద
పారదరుచి దేహుండకుల * భాగ్యోదయుండా
నారదముని యేతెంచె న
పారదయామతి మురారి * భజన శ్రీరిక.

టి|| కారడ .. దేహుండ = కారడ = కరక్కాలమునైన. నిర్మల=స్వచ్ఛమైనది. నీరద = శుభముయొక్కయు. పారద = పాదరసముయొక్కయు. రుచి=కాంతివంటికాంతిగల. దేహుండ=దేహముగలవాడను. అతులభాగ్యోదయుండ = ఈడులేని అద్భుత్యముయొక్క కలిమిగలవాడనునైన. (అనారదముని) మురారిభజన శ్రీరిక=శ్రీకృష్ణుని సేవించుటవలనిశ్రీతిచేత. అపారదయామతి=శురలేని దయతోడి బుద్ధితో. ఏతెంచెకా=చెప్పెను.

తా|| కరక్కాలశుభమును పాదరసమునుబోలిన స్వచ్ఛమైన దేహముగలవాడను, ఈడులేని అద్భుత్యముగలవాడనైన నారద

మహాముని శ్రీకృష్ణమూర్తిని సేవించుటయందలి శ్రీతిచేత వచ్చెను అని తాత్పర్యము.

వ|| ఇట్లు చనువొందిన నద్రివ్యమునికి నిర్మలమణి విసిర్చిత సుధర్మాభ్యంతరంబున యదువృష్టి భోజాంధక వీరులుగొలువం గొలుపున్మ కమలలోచనండు ప్రత్యుత్థానంబుచేసి యర్జునపాద్యాదివిధులం బూజించి సముచిత కనకాసనాసీసుంజేసిన నత్తొపసోత్తముండు భుజియేత్రము సుదాత్త లేకోనిధిం బొగడి యనిరుద్ధు వృత్తాంతంబంతయుఁ జూపడ నెఱింగించి యప్పుండరీకాక్షునిచేత నామంత్రణంబు జడసి యంతిర్ధానంబు నొందె దడనంతరంబు కృష్ణుండు శుభముహూర్తంబున దండయాత్రాభిముఖుండై ప్రయాణభేరి వ్రేయించి బలంబుల పెడలింపఁ బడవాల్లింబనిచి శానుసు గట్టాయితంబయ్యె నంత.

టి|| ఇట్లుచనువెందిన=ఈవిధముగావచ్చిన. అద్రివ్యమునికి=అదేవమునికి. నిర్మల . రంబునక=నిర్మల = ముత్యములేని మణి. రత్నములచేత. విసిర్చిత=చేయఁబడిన. సుధర్మ=సుధర్మయ నెడుసభ యొక్క. అభ్యంతరంబునకా = నడుమ. (యదువృష్టిభోజాంధక వీరులు) కాలువకా=సేవింపఁగా. కొలువున్న=కొలుపుచేయుచున్న.

కమలలోచనండు=శ్రీకృష్ణుండు. ప్రత్యుత్థానంబుచేసి=ఎదుర్కొని లేచి. అర్జునపాద్యాదివిధులకా = అర్జునము పాద్యము తెలుకలగు క్రియలచేత. (పూజించి) సముచితకనకాసనాసీసుంజేసినకా=తన బంగారుమీఠులైన గూర్పున్న బానిసగాఁ జేయఁగా. అత్తొపసోత్త ముండు=అటుకశ్రేణుండు. భుజియేత్రముకా=శ్రీకృష్ణుని. ఉదాత్త

తేజోనిధిఁ—అధికతేజస్సువలనతీగిచ్చుచున్నవాని. (పొగడి) అనిరుక్త వృత్తాంతంబు—అనిరుక్తనియొక్క సమాచారము. (అంతయు) తేట పదకా—విశదమగునట్లు. ఎఱింగింది—తెలియఁజేసి. అప్పింజరి రాక్షసిచేతకా—అక్కర్లునిచేత అచంత్రణంబునజేసి—సెలవుచ్చచ్చు కొని. అంతర్దానంబుజొందెకా—కానరాకపోయెను. తదనంతరంబు—తెంటి. (కృష్ణుండు) కుభూముచూర్తయినకా—మంచిలగ్నమునందు. జంజయాత్రాభిముఖంబై—యద్దప్రయాణమునకు మొనసినవాడై ప్రయాణాధరిత్రేయించి—ప్రయాణమును తిరియఁజేయు పెద్దకా రాసువాయుండుజేసి. బలంబులకా—సేవలను. పెడలింపకా—తరలించుటకు. పడవాల్కా—సేనాసాయకులను. పనిచె—అడ్డాపించి. (కాసును) కట్టాయితంబుయొక్క—మిగుల సిద్ధపడెను. అంతకా—అంతట.

కా॥ ఈతొప్పున నారదమహాముని ద్వారకాపట్టణమునకువచ్చి మధర్తయను నభిషేకుడు దేవేంద్రునివలెనే దేవతలను వారిని యాదవులు కొలువఁగా కొలువునను క్రిష్ణమూర్తిని దర్శింపఁగా అప్పింజరియు సేవసమమనండి తేచి యెదుర్కొని అగ్రస్థము పాద్యము మొదిలగు ద్రియలవేత నారదమహామునిని పూజించును నారదమహామునియు ఆపూజను అంగీకరించి కృష్ణమూర్తిని పొగడి అనిరుక్తండు చాటాసురునిచేతి కట్టుపడిన వృత్తాంతమును తెలియఁజేసి అంతర్దానమయిపోయెను ఆ తేట కృష్ణమూర్తి మంచిమహారత్నంబు యద్దయాత్ర పెడలుమి ప్రయాణాధరి వాయుండును క్షరభ్రువోసి సేనాసాయకుల నగడతీసి బలమహాసేన తరలింప అడ్డాపించి కాసును సర్వాలంకారములతో సిద్ధపడినవాడగుచున్నతా.

(*) కృష్ణమూర్తి బాటాసురునిపై దండెత్తుట. (౧)

౪౪౪.—సీ॥ హర కిరీట క యూర కంకణ కట - కాంగుళియక మాపు * రాని వివిధ భూషణ ప్రతీతిచే * బొలుపారు కరముల - ధనగదాశంఖ గ * శ్రేముఖదనర సురభిచందనలిప్త * శూరుచిర్రోరస్థలిః - బ్రవిమల కౌస్తుభ * ప్రభాబు నీగుడఁ తెలువారఁ మీర కా * కేయభేలముఁ గాశ - వలనుగా రింగులు * బాణ గట్టి

తే॥ సైన్య సుగ్రీవ మేఘపు శి వ్యక వలాహా । కములఁ బూన్చినతేరాయి శి తముగఁ జేసి
దారకుఁడుడర నెక్కె మో శి దంబతోడ । భాసుఁడుదయాచలంబెక్కు శి పగిదిమెలయే.

టీ॥ హర...ప్రతీచేక-హర-ముక్త్యాలపీరులు. పీరిట - పీరి
టము. తేయూర - భుజీర్తులు. కంకల - కడియములు. కటక-
ముంజేరిడియములు. అంగుళియ-అంగరములు. సూపుర-కారి
యందెలు. అది-మొదలుగాఁగల. వివిధ భూమణ ప్రతీచేక -
సాసావిధములైన ఆధరణములసమాహమలచేతను. పాలుపాయ-
పిచ్చపట్టి. కరముల - చేతులందు. భునగచాకంఠచక్రములు -
గొప్పవైన గద కంఠము చక్రమును. తనరక-పిచ్చుఁగాను. మరళి
స్థలిక-మరళి - మంచివాసనగల. చంకన - మంచిగండముచేత.
లిప్త - పూయఁబడిన. సురుచిర - తెలుఁగుచున్న. ఉరస్థలిక -
అొమ్ముప్రదేశమునందు. ప్రవిమల-మిక్కిలినిర్మలమయిన. కాస్త్రభ
ప్రభలు-కాస్త్రభమణికాంతులు. నిగుడక - వ్యాపింపఁగా. చెలు
వారక-అందగింపనట్లు. పీతకాశేయదేలముక-పచ్చపట్టువస్త్ర
మును. కాపెవలగుగాక-కానెకట్టువిధముగా. రింగులుబాట-
చెంగులుత్రేలాడునట్లు కట్టి-కట్టుకొని. సైన్యసుగ్రీవ మేఘపుష్పక
వలాహాకములక-సైన్యము సుగ్రీవము మేఘపుష్పము వలాహాకము

నను గుఱుములను. పూన్చినతేరు - కట్టినరథమును. అయితముగఁ
జేసి-సిద్ధముచేసి భాసుఁడు - హర్యుఁడు. ఉదయావలంబు -
పొడుపుకొండను. ఎక్కుపగిది - ఎక్కువట్టివిధము. తెలుయక -
తెలియఁబడునట్లు. దారకుఁడు - కృష్ణనిసారధియైన దారకుఁడు
అనువాఁడు. మోదంబతోడక-సంతోషముతో. తేరక-తేఁగా.
ఎక్కె-రథముపై నెక్కెను.

తా॥ ముక్త్యాలహరములు మొదలుగాఁగల ఆధరణములును
మంచి గండపు పూతయు అందగింపఁగా తెలుఁగుచున్న అొమ్ము
నందు కాస్త్రభమణి తెలుఁగుమండఁగా, పట్టుపీతాంబరమును కానె
తోసి చెంగులు త్రేలాడఁగట్టుకొని కృష్ణుఁడు సిద్ధపడియుండఁగా,
సైన్య సుగ్రీవ మేఘ పుష్ప వలాహాకములనెడ నాలుగుగుఱుములను
గట్టిన రథమును సిద్ధముచేసి దారకుఁడు తిరుకరాఁగా కృష్ణమా ని
హర్యుఁడు ఉదయవర్తకముపై నెక్కినట్లు ఆరథముపై నెక్కి
మార్చుండెనని కావ్యరసము.

వ॥ ఇట్లు రథారోహణంబుచేసి భూసురాశీర్వాదనపూతుండును, మహిత మార్వాంకురాలంకృతుండును, లలిత
పుష్కాంగనా కరకిసలయకలిత శుభాక్షత విన్యాసభాసుర మస్తకుండును, మాగధమంజుల గానానుమోదియుం
డును, వందిజన సంకీర్తనానందితుండును, చాకక పక్షనరవ వికాసిత హృదయుండునై వెడలు నవనరంబున.

టీ॥ (ఇట్లు) రథారోహణంబుచేసి - తేరక్కె. భూసురాశీర్వా
దనపూతుండును-బ్రాహ్మణులదీవనంచేత పరితృప్తుఁడును. మహిత
మార్వాంకురాలంకృతుండును - పూర్వమయిన గతికొనెనుంచేత
అంతరింపఁబడినవాఁడును. లలిత...కుండును-లలిత - మనోజ్ఞ
మయిన. పుష్కాంగనా-పుణ్యస్త్రియొక్క. కరకిసలయ-చిగుళ్ల
వంటివాస్తవములందు. కలిత-కూడుకొన్న. శుభాక్షిత-శుభసూచ
కములైనయంతరియొక్క. విన్యాస - చిందుటలచేత. భాసుర-
ప్రకాశించునట్టి. మస్తకుండును - తలగలవాఁడును. మాగధ...
దును-మాగధ-స్తరిపాతకులయొక్క. మంజుల - రమణీయమైన.
గాన-పాటలచేత. అనుమోదితుండును - సంతోషించువాఁడును.
వందిజన...దును-వందిజన-విరుదులుగ్గడించువారియొక్క. సంకీ

ర్తన-పాగడలచేత. అనందితుండును - సంతోషింపఁజేయఁబడిన
వాఁడును. పాతక - హృదయుండును-పాతక - పాటుపాడువారి
యొక్క. పతన-పాడుకులయొక్క. రవ - నాకములచేత. వికా
సిత - తేటపాతిన. హృదయుండును - మనసుగలవాఁడును (౧)
వెడలునవనరంబునక-బయలుదేలునయమునందు.

తా॥ ఈచొప్పున రథమెక్కి బ్రాహ్మణు లాశీర్వాదింపఁగాను,
పవాసెనులు శుభాక్షతలుతేయుచుండఁగాను, వందిమాగధులువిరుదు
లగ్గడించి పొగడుచుండఁగాను, పాతకులు పాడుచుండఁగాను,
సంతోషించినవాఁడై కృష్ణుఁడు యుద్ధయాత్రచేడతెను, ఆనవ
యమునందని కావ్యరసము.

కరక-సీ॥ బలభద్ర సాత్యకి శి ప్రద్యుమ్న ముఖయదు - వృష్టిభోజాంధక శి వీరవరులు
దుర్వార పరిపంధి శి గర్వభేదన కళా - చతురచాహుల శి త్యాహారి
వారణ స్వోదన శి వాణి సందోహంబు - సవరణసేయించి శి సంప్రమమున
సముచిత ప్రస్తాన శి వటులభేరిధూరి - భూషమంధోనిధి శి భూషమండప

తే॥ ద్వాదశాక్షిహిణీ బలో శి త్కరములొలి । నడచెఁ గృష్ణనిరథము వె శి న్నంటికెలఁగి
పృథులగతి ముక ఛగీరభు శి రథము వెనుక । ననుగమించు వియన్నది శి ననుకరించి.

టీ॥ బలభద్ర. వరులు-బలభద్ర-బలరాముఁడు. (సాత్యకి)
ప్రద్యుమ్న-ప్రద్యుమ్నఁడు. ముఖ - మొదలుగాఁగల. యదు -
యదువంశస్థులును. వృష్టి-వృష్టివంశస్థులును. భోజ-భోజవంశస్థు
లును. అంధక-అంధకవంశస్థులైన. వీరవరులు-శూరవ్రేములు.

దుర్వార...లిక-దుర్వార-నివారింపకక్కముగాని. పరిపంధి -
శత్రువులయొక్క గర్వ - అహంకారమును. భేదన-భేదిండుట
యనెడను. కళా-విద్యయందు. చతుర-శిష్యుగల. చాహుల-ధుః
ఖలముతోడి. త్యాహారి-విముక్తనిపూరికగలవిధమున. వారణ

. సందోహము - భారణ - వినుగులయను. స్వంజన - రథమలయను. వాణి - గుట్టచులయను. సందోహము - సమాహమును. సవరణ - సేయించి - అయితము చేయించి. సంభ్రమమున - సేగిర పాటుతో. సముచిత... అడచక - సముచిత - తగిన. ప్రసాద - యుక్తయోక్త కొంతైన. చటుల - భయంకరమయిన. భేరి - పెద్దన గారాలయొక్క. భూరి - అధికమయిన. ఘోషము - ధ్వని. అంభోనిధి ఘోషము - సముద్రధ్వనిని. అడచక - క్రిందుపలుచగా. కృష్ణునిరథము పెన్నంటి - క్రిక్కువ్వుతూ ర్తియొక్క రథమువెంటడిని. చెలంగి - విల్పంబించి. పృథులగతి - అధిక - తేగముతో. ముక్ - మనువు. భగీరథు రథమువెనుక - భగీరథుని తేరివెంటు. అనుగమించుచున్నది - అనుసరించుచున్నట్టి ఆకాశగంగను. అనుకరించి - పోలి. ద్వంద్వ

త్వ హి నీలతోత్కరములు - పంజరము అట్లొకటిగా సేనాసమాహములు. ఓరిక - క్రమముగా. (నడచెను)

తా|| బలరాముడు సాత్యకి ప్రవృత్తులను మొదలుగాఁగల యాదవులును, వృష్ణులును, భోజులును, అంధకులులైన యోధులు అడ్డగింపరాని శత్రువులను అడఁగఁగొట్టునట్టి విద్యయందు సేర్పరులై విడువనిపూనికతో రథగజ తురగ పదాతులైన సేనలను ఆయితముచేసికొని సేగిరపాటుతోకదలి యుక్తయోక్తార్థము వాయించఁబడిన పెద్దన గారాలశ్రోతలు సముద్రపుత్రులైనను మించఁగా మనువు భగీరథమహారాజు వెంటి గంగాప్రవాహము వచ్చినవిధమున శ్రీకృష్ణమూర్తి రథమువెంటు పంజరము అట్లొకటిగా నడువడిగ నడచెనని తాత్పర్యము.

వ|| ఇవిధంబునంగవలి కతిపయ్యప్రయాణంబుల శోణపురంబు చేరంబని వేలాలంఘనంబుచేసి యదునీరులంత.

టీ|| ఇవిధంబున - శరీరిగా. కవలి - బయలుదేలి. కతిపయ్య ప్రయాణంబు - కొన్ని ప్రయాణములచేత. శోణపురంబు - శోణ పట్టణమును. చేరంబని - చేరఁదొయి. వేలాలంఘనంబుచేసి - చేతలి

కట్టుచుదాటి అంత - అంతట. యదునీరులు - యాదవయోధులు.

తా|| శరీరిగా యాదవసేనలు బయలుదేలి కొన్ని ప్రయాణములతోనే శోణపట్టణముచేరఁదొయి యెల్లదాఁటియంతటసరితా.

కరణ. - మ|| సుదారామ సరోవరోపవన యః * జ్ఞస్థానముల్లాపి చే పరిఖల్వతిచి యంత్రముల్లంబి వ * ప్రవ్రాతమత్ ద్రాక్షి గో భరమాల్లాలంగఁద్రోవి సౌనభవనం * బత్ ద్రుంచి ప్రాకారమత్ ధరణింగూర్చి కవాటముల్నిటిచి రు * ద్దండ క్రియా లోలురై.

టీ|| ఉద్దండక్రియాలోలురై - అహంకారకృత్యములందాసక్తుతై. సుదారామ... స్థానములు - సరిత - నదులు. ఆరామ - పెంపుడువనములు. సరోవర - కొలఁకులు. ఉపవన - శ్రీలువిహరించఁదగిన శృంగారపుండ్రోటలు. యజ్ఞస్థానములు - యజ్ఞశాలలు. తేక, దేవ పూజాస్థానములు. నూఁటి - పాడుచేసి. కే - శుభ్రముగా. పరిఖలు - అగడ్తలు. (పూడిచి) యంత్రములు - ఉన్నతప్రదేశములకు బరు పెక్కించుట మొదలగుకార్యములకు సాధనములైన కీలుగలవస్త్రపులను, తునిమి - తెగఁగొట్టి, వప్రవ్రాతములు - కోటకొఱగ్గ సమాహములను. ద్రాక్షి - పడఁగొట్టి. గోపురములు - తోరణద్వారములను

కులంగఁద్రోచి - పడఁద్రోసి. సౌనభవనంబులు - రాజులనగళ్లు. ద్రుంచి - ఇడియఁగొట్టి. ప్రాకారములు - కోటలను. భరణింగూర్చి - సేలఁబడఁగొట్టి. కవాటములు - తలుపులు. విటిచిరి - విలుగఁగొట్టి.

తా|| యాదవులు అహంకారకృత్యములందు ఆసక్తిగలవారై యెక్కు పెంపుడువనములు కొలఁకులు ఉద్యానవనములయజ్ఞశాలలు మొదలయినవారిని పాడుచేసి పెంపుచే అగడ్తలుపూర్చి యంత్రములను తెగఁగొట్టి కోటకొఱగ్గ పడఁగొట్టి గోపురములను పడఁద్రోసి రాజులనగళ్లు ఇడియఁగొట్టి కోటలను సేల చదరముచేసి తలుపులు పగులఁగొట్టిరి అని తాత్పర్యము.

వ|| ఇట్లనేకప్రకారంబుల గానీచేసి పురంబు నిరోధించి పేర్చి యార్చినం జూచి బాణం దాగ్రహ సమగ్రోగ్రమూర్తియై సమరసన్నాహ సంరంభ విద్యంభమాణుండై సంగరభేరి ప్రేయించిన.

టీ|| (ఇట్లు) అనేకప్రకారంబుల - బహువిధములచేత. గానీ చేసి - కలఁతపెట్టి. పురంబు - పట్టణమును. నిరోధించి - ముట్టడించి. పేర్చి - విశ్వంభించి. ఆర్చిన - బొబ్బలుపెట్టఁగా. (జూచి) బాణంబు - బాణాసురుడు. అగ్రహసమగ్రోగ్రమూర్తియై - అగ్రహ - కోపముయొక్క. సమగ్ర - పరిపూర్తితోడి. ఉగ్ర - భయంకరమయిన. మూర్తియై - ఆకారముగలవాఁడై. సమర.. యందు - సమర - యుద్ధముకొఱచై. సన్నాహ - అయిత్రపాటువలని.

సంగరంభ - సేగిరపాటుచేత. విద్యంభమాణుండై - రేఁగుబిన్నవాఁడై. సంగరభేరి - యుద్ధపుభేరిని. ప్రేయించిన - కొట్టించఁగా

తా|| ఈప్రకారముగా సాహసికమరి పట్టణమును కలఁతపెట్టి ముట్టడించి రేఁగి బొబ్బలుపెట్టఁగా జూచి బాణాసురుడుమిక్కిలి కోపించినవాఁడై భయంకరమయిన ఆకారముతోయుక్తప్రయత్నము వలనిఆటోపముచేత రేఁగియుద్ధభేరిని ప్రోఁగించఁగానని తాత్పర్యము

కగం. - స|| అచక్రవాకాచ * రాచక్రమంతము - బ్రమసి కుమ్మరసారె * పగిది దిరిగ భువభూదేఖురకోటి * ఘట్టనస్యవముల - కరణి సంభోనిధు * శ్రిలగిపారతెఁ గాలరుద్రాక్షి * కరతుల హతిరాలు - పిడుగులగతి నుడు * గణమురాలెఁ జటులానిలోద్ధూత * కాత్పరీతూలంబు - చాచ్చున సేఘము * త్విదలఁదూరె

తే॥ గిరులు వడచాడె దివిపల్లె శి గిల్లె మరల | గుండెలవిసేర సాతల శి యీ భామొదవె
దిక్కులదలె విమానము శి తైరలిజడదె | గలగి గ్రహరాజ చంద్రుల శి గతులుదప్పె.

టీ॥ అచక్ర...చక్రము-అచక్రబాళ-చక్రబాళపర్యంతపర్యంత
మయన, అచరాచక్రము-భూమంతలము. అంతయు-సర్వమును.
బ్రహ్మసి-తత్త్వతీర్థి. కత్తురసారపగిదిక - కత్తురవాడు కుంతలు
చేయుటకై త్రిపువక్రమువలె. (తిరిగను) భున ..కరణిక-భున-
గొప్పదైన. ఘోషి-అదివరాహముయొక్క. ఖుర-గిట్టలయొక్క.
కోటి-కొనలయొక్క. భుట్టన - అదుముడులయొక్క. స్వయంబుల
కరణిక-ధ్వనులవలె. అంభోనిధులు-సముద్రములు. కలగి-కలం
కనుపొంది-క్రిందుమీదగా అలలుచేచి. పారక-పారైన. కాల
...హరిక - కాలరుద్ర - ప్రళయకాలపు రుద్రమూర్తియొక్క.
అభిల-భయంకరమైన. కర-చేరియందలి. కూల-కూలాయుధపు.
హరిక-చెల్లచేత. రాలుపిడుగులగిరిక-రాలుపట్టిపిడుగులవలె.
తిడుగణము-నక్షత్రసమూహము. (రాతను) చటుల.. దృవక-
చటుల-మిక్కిలివడిగల. అనిల-గాలిచేత. ఉదూత-మీడికరం
గొట్టలచేస. కాలభిహారణబాధ్యునక-బూదుగుడూదివిధమున.
శివుడును-శుభ్రులు. చదలక-అకాశమునందు. తూలిక-చెడలి
పోయెను. గిరులు-పర్వతములు. వడచాడె-అడరెను. దివి -

ప॥ అట్టి సమర సన్ధాహంబునకుం గట్టాయితలైన మణిఖచిత భర్తవర్త సర్విత సర్వహంతుజాలంబు
లును, శిరస్త్రాగి కిరీటుకోటి భుజిత విమాత్మరత్న ప్రభాపటలంబులును, గనక కుండల శ్రీవేయ హరి
కంకణ తులారకోటి వివిధ భూషణవ్రాత రుచి నిదయంబులును, బ్రచండ బాహుదండ సహస్ర-బు
వెలుంగకరకరానకశ్రీ ప్రాసతోమరగచాకుంతమునల ముద్గరభిండివాల కలవాల పట్టిసకూలక్షుగిరి
పరిభూది విశాత హేతి వ్రాతాది దీధిమలును, వియవ్య కోటి నేత్రంబులకు మిమిల్లుగొలుపక గనకా
చల శృంగ సముత్తంగంబుగు రథంబెక్కి యరాచివాహినీ సందోహంబునకుం దిల్బులైన విజ సేనా
సమూహంబు విరుగడలి నడవ బాణుం డక్షిణప్రతాపంబు దీపింప ననికి వెడలె నయ్యవనరంబున.

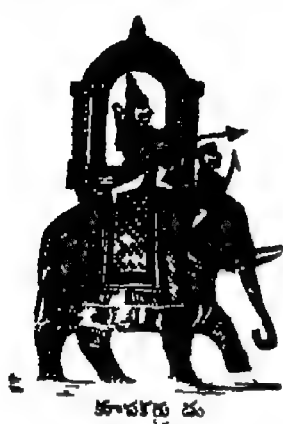
టీ॥ అట్టిసమరసన్ధాహంబునకు-అటువంటి యుద్ధప్రయత్న
మునకు. గట్టాయితలైన - మిక్కిలి అంతఃతమయిన. మణి . .
జాలంబులును-మణిభద్ర-రత్నములుచెక్కిన. భర్తవర్త-బంగారు
కవచములచేత. సర్విత-కలుగకనేయించిన. సర్వల-స్వచ్ఛమైన.
అంకుజాలంబులును-కిరణములసమాహమలును. శిరస్త్రాగి . పట
లంబును-శిరస్త్రాగి-తలపాగాలయందును. కిరీటు-కిరీటుములయొక్క.
కోటి-మీడిభాగములందును. భుజిత-హస్తంబుచేస. విమాత్మ-
మిక్కిలిక్రాంతమైన. రత్న-ముడులయొక్క. ప్రభా-కాంతులయొక్క.
పటలంబులును - సమాహమలును. కనక...బులును - కనక -
బంగారుమయములైన. కుండల-చెట్టి-గులు. శ్రీవేయ-కంకా
భరణములు, హరి-దుశ్శాలపరులు. కంకణ - చేతికడియములు.
తులారకోటి-భూరియందెలువచేడు. వివిధ - సానాదిభములయిన.
భూషణ-సౌములయొక్క. వ్రాత-సమాహమయొక్క. రుచి -
కాంతులయొక్క. నిదయంబులును - సమాహమలును. బ్రచండ
సహస్రంబును-ప్రచండ-మిక్కిలిచిరునులైన. బాహుదండ -
కల్బలవంటి చేతులయొక్క. సహస్రంబు - వేయియును - మిగుల
వియసులయిన శిఖరచేతులయొక్క. వెలుంగక - ప్రకాశించగా.
కర...బులును-కర-భాగములు. కరానక-మిక్కిలి. కశ్రీ-గంటలు

అకాశము. పెల్లగిల్లె-మీడికరిరెను. సురలగుండలు - దేవతల
వ్యావయములు. అనిసక-పగిలెను. రసాతలక్షోభము - హతాశ
లోకముయొక్క తిరుగుడుపాటు. ఒడవక-కలిగెను. (దిక్కులు
అడరెను విమానములు) తైరలి-క్రిందుమీదై. చెవరెను-మూలకొక
టిగాఁ జొయెను. కలగి - కలంకనొంది గ్రహరాజచంద్రుల
గతులు-సూర్యచంద్రులగమములు. తప్పె - తప్పిపోయెను.
తా॥ బాణసూరుడు యుద్ధభేరివ్రాఁగింపఁగా నే అధ్వనికేచక్ర
బాళపర్యంతపర్యంతమయినభూమియంతయు కత్తురసారపగిదిక
తిరిగెను, అదివరాహముయొక్క గిట్టలవాఁడనుచేత తిరుగుడుపడి
పారలినట్లు సముద్రములు కలగి పారెను, ప్రళయకాలపు రుద్ర
మూర్తిచేరిన కూలాయుధపుత్రేటులవలన రాలుపిడుగులేతొలగను
నట్లు నక్షత్రములు రాతెను, గొప్పగాలిచేత ఎగురగొట్టఁబడిన
బూదుగుడూదివిధమున అకాశమునందు మేఘములు చెవరిపోయెను,
పర్వతములు డిల్బులైగెను, అకాశమునైఠ్యమైన, దేవలగుండలు
పగిలిను, హతాశముతిరుగుడుపడెను, దిక్కులుచలి చెను, విమానము
లన్నిచెవరిపోయెను, సూర్యచంద్రులుకలవరచడిగి తులు తప్పిరగతా.

గట్టిస ఒకవిధమైనబాణములు. ప్రాస-బల్లెములు. తోమర-పల్లె
కోలలు. గచా-గుడియలు. కుంత-కుండలు. ముసల-రోడ్లకట్ట.
ముద్గర-ఇనుపగుడియలు. భిండివాల-విడిచివాటుగుడియలు. కర
వాల-కత్తులు. పట్టిస - పట్టెలుచీరిన యనుపగుడియలు. కూల -
మాడుమొరలుగల అయుధములు. తులికా-మరకత్తులు. పరిభు-
ఇనుపకట్టగుడియలు. అది-మొదలుగాఁగల. నిశాత-వాఁడులైన.
హేతి-అయుధములయొక్క. వ్రాత-సమాహమయొక్క. అరి-
మిక్కిలుమయిన. దీధిమలును-కాంతులును. వియవ్యకోటి-నేత్రం
బులకు-చేతలసమాహమ కన్నులకు. మిమిల్లుగొలుపక-
చెడరుకులను కలుగకచెయఁగా. కనకాచలశృంగసముత్తంగంబు-
మేరుపర్వతశిఖరమువలె మిక్కిలియ్యుతమయినది. అగురథంబు-
అగునట్టితేరు (ఎక్కి) ఆరాచివాహినీసందోహంబునకు-శక్తు
సేనలసమాహమనకు. తుల్యంబు - సమానము. అయినవిజసేనా
సమాహంబులు-అయినట్టి తనసేనలయొక్క సమదాయములు. ఇరు
గడలక - రెండోపార్శ్వములందును. నడవక - నడవఁగా.
బాణుండు-బాణాసూరుడు. అక్షిణప్రతాపంబు-తగ్గరిపరాక్రమము.
దీపింపక - వెలుంగగా. అనిసక-అనిసభావమునకు. తెడతక - బయలు
చేతము. అయ్యవనరంబునకు-అయ్యవనము.

తా॥ అట్టి యుద్ధప్రయత్నమునకు తగినట్లు రత్నములు పెక్కిన బంగారుకవచము కాంతులును, రత్నములుకూర్చిన తలపాగా డీ ౬ ము మొదలగువానికాంతులును, మెలిలోగులు మొదలగు అభరణ ములకాంతులును, పెక్కుయుద్ధములందు గడిదెఱి వీరునుపావీన చేయిచేతులును, పెరుగఁగా ఫసుప్పు బాలములు కత్తులు కటార్లు

మొదలగు అయుధములకాంతులు దేవతలకన్నలు మూఁతలు .దు సట్లుచేయుచు ఎల్లదిక్కులందును బ్యాకింపఁగా మేరువర్గక శిఖ ౩ మొదలునట్లు మిక్కిలిపొడువైన రథముపై పెక్కి తనయిదువక్కు లగు శత్రుసేనలతో సరిపోఁజూరిన సేనావములు నడవఁగా చూచి సురుఁడు యుద్ధమునకు వెడలివని తాత్పర్యము.

కూచకర్మము

కల్ప

చాళుక్యము

చాళుక్యము

చాళుక్యము

) చాళుక్యుఁడు కృష్ణునితోడి యుద్ధమునకు వెడలుట. ()

౪౫౬.---చ॥ వరదుఁడు వారధి క్షణమున వత్సలుఁడైన మారుఁడు బాణుని గరమశుద్ధి క్షిప్తజాల తిలంబు వయఁమఱి జాబుఁగానుదా దురమోహరించు వేద్యుఁడు త్రిమ త్పుణ్యుఁడొప్పున భూతకోటియుతో సరవిభవంబు నుత్పల ని తి కాళ భయంకర జూలకాక్షుఁడై.

టీ॥ వరమండ=కోరినవరములనిచ్చువాడను. ఉదారభక్తజన
వత్సలుండ=ఉదార=సరళమయిన. భక్తజన=సేవకలనులయందు.
నత్సలుండ=ప్రేమగలవాడను. బసవారుండ=అయినట్టిశివుండ.
బాణునిక=బాణాసురుని. కరమమరక్తక=మిక్కిలియునురాగ
మతో. ఆత్మజలకంబుక=కొడుకులకంబును. జయామతిక=
జయతోడిబుద్ధితో. మామకగానక=కనిపెట్టియుండునుకాంబట్టి.
తాక=తాను. దురము=యధము. పినరించుచేడ్కక=చేయట
యందలి కుతూహలముతో. ప్రమథులు=ప్రమథ గణమును
గుహుండక=కుమారస్వామియు నిజభూతకోటియుక=తన్ను
నాశ్రయించియుండు పితావసమాహమును. సరకక=క్రమముగా.

భజంబక=సేవింపగా. ఉజ్జ్వలనిశాతభయంకరకూలహస్తకై=
ఉజ్జ్వల=తెలుంగుచున్న. నిశాత=బాడియైన. భయంకర=
భయముపెట్టించుచున్న. కూలహస్తకై=కూలము చేరియండుగల
వాడై. పెడతెననుక్రియ మీదిపద్యమోనున్నది.
తా॥ కోరినవరములనిచ్చిక్రియభక్తుల ఆదరించువాడైనశివుండ
బాణాసురుని తనకొడుకులకంబు మిక్కిలి ప్రేమతోక గాపాడు
చుండును కాంబట్టి తానును వానికిగాను యధముచేయవలెనను
కుతూహలముతో ప్రమథగణములును, పితావసమాహములును,
కుమారస్వామియు తన్ను అనుసరించిసేవింపగా భయంకరమయి
తెలుంగుచున్నక్రికూలమునుచేతంబట్టికొన్నవాడైఅనితాత్పర్యము.

౪౫౩.---సీ॥ ఖరవుటాహరికేగిం గు థి ధరణీపరాగంబు - పంకేరుహస్తంబం థి బంబులబాదువ
విల్లల వాలాటోప థి విక్షేపజాత వా - తాహతి వారివా థి హములు విరియం
గఱువకన్ననివాడి థి కొమ్ములచిమ్మిన - బ్రహ్మాండభాండ క థి ర్పరము వగుల
నలవోక ఖణిఖణి థి ల్లిని అంక వ్రేసిన - రోదసి కుహరంబు థి భేదిలంగ
తే॥ గళిజలవృత్త ఘంటికా థి ఘణఘణ ప్ర । ఘోషమున దిక్రటంబు లా థి కులరసొంద
శీలనకలెంచు కలభాత థి శైలమనంగ । నుక్కు-మిగిలిన వృషభేంద్రు థి నెక్కివెడలె.

టీ॥ ఖరవుటాహరిక=గిట్టులకాంబడుచేత. కేగగుధరణీపరా
గంబు=పైకగయునట్టి సేలమయ్య. పంకేరుహస్తంబంబుక=
సూర్యబింబమును. పాదువక=కమ్మకొనగా. విల్లల హరిక=
విల్లల=నిడువైన. వాల=తోకయొక్క. ఆటోప=సంభ్రామము
తోడి. విక్షేప=ఎగిరిపెట్టుటవలన. జాత=పుట్టిన. వాత=గాలి
యొక్క. ఆహరిక=చెట్టుచేత. వారివాహములు=మేఘములు.
విరియక=విచ్చుకాచిపోగా. కుఱువకన్ననివాడికొమ్మలక=
కుఱువ=పొట్టియు. తిన్నని=వంపు తేలిదియు. వాడి=నన్ననిమొన
గలదియునైన. కొమ్మలక=కొమ్మలచేత. చిమ్మినక=ఎగి
రిమ్మగా. బ్రహ్మాండభాండకర్పరము=బ్రహ్మాండమనెడు కుండ
యొక్కమీదిదిప్పు. పగులక=పగిలిపోగా. అలవోకక=వివేక
ముగా. ఖణిఖణిల్లిని=ఖణిఖణిల్లిని. అంకవ్రేసినక=భస్మచేయగా.
రోదసికుహరంబు=ఘోషకాళమధ్యప్రదేశమనెడుగుహ. భేది
లంగక=బ్రద్దలుకాగా. గళ.. మమునక=గళ=మెడయందు.
చలక=కదలుచున్న. భర్త=బంగారువికారమయిన. ఘంటికా=

గంటలయొక్క. ఘణఘణప్రఘోషమునక=గణగణయునుభస్మ
చేత. దిక్రటంబులు=దిక్కులప్రదేశములు. ఆకులకక=కలక
పాటును. ఒండక=పొండగా. లీలక=లిలాసముగా. నడతెంచు=
నడచునట్టి కలధౌతశైలము=పెండికొండయో. అనంగక=అను
నట్లు. ఉక్కుమిగిలిన=బలముమించిన=క్రావ్యన. వృషభేంద్రక=
అఁబోతును. (ఎక్కి) పెడతెక=బయలుదేతెను.
తా॥ గిట్టుల కాంబడుచేత సేలమయ్యగనీ సూర్యబింబమును
కమ్మకొనగా, పైకి నిక్కిందిన తోక జాడించుటవలన గాలిచేత
మేఘములు చెడరిపోవుచుండగా, వాడిగలకుఱువ నిక్కుకొమ్మలు
పోడి బ్రహ్మాండమయొక్క మీదిదిప్పు పగులగా, ఖణిఖణిల్లిని
అంకలుచేయు భస్మచేత ఘోషకాళమధ్యప్రదేశము భేదిల్లగా,
మెడను గట్టించి బంగారుగంటల గణగణయునుప్రాంత దిక్ప
దేశములందువ్యాపించి కలకపుట్టించగా, వివేకముగా నడచునట్టి
పెండికొండయో అనునట్లు మదముమించిన అఁబోతునెక్కి శివుండ
బయలుదేతెనని తాత్పర్యము.

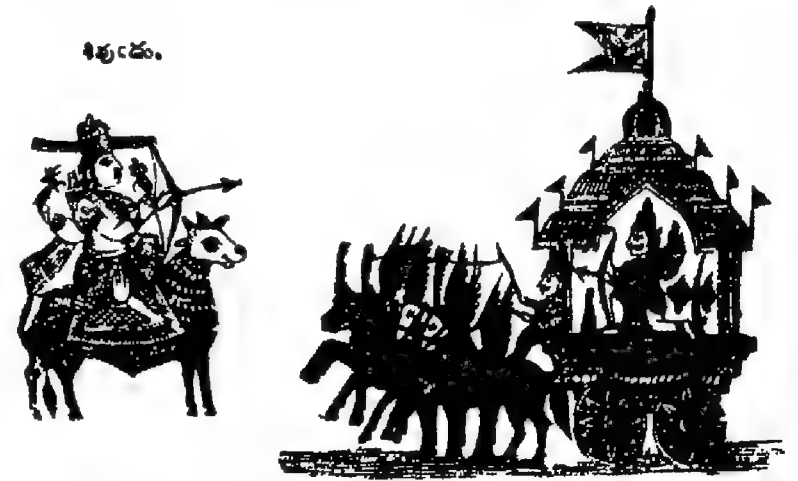
చ॥ ఇట్లు వెడలి సమరసన్నాహ సముల్లాసంబు మొగంబులకు వికాసంబు సంపాదించం బ్రతిపక్ష బలంబులతోడం
దలపడిన ద్వంద్వయుద్ధంబయ్యె నప్పుడప్పురాతనయోధుల యాయోధనంబుచూచు వేడ్కం జనుచెందిన సరసిజ
సంభవ శక్ర మరణుడు నీదృ సూర్య చారణ గంధర్వ కిన్నర కింపురుష గరుడోరగాదులు నిజవిమానారూఢులై
వియత్రలంబునఁబ్బి రట్టియెడఁ గృష్ణుండును హరుండును, మారుండును గుహారుండును, గూఁకర్ణ కుంభాంబు
లును గామపాలుండును, బాణపుత్రుండగు బజండును సాంబుండును, సాత్యకియును బాణుండును, రథికులు
రథికులు, నాశ్వికులు నాశ్వికులు, గజారోహకులు గజారోహకులు, బదాతులు బదాతులునుం దల
పడి యితరేతర హేతి సంఘట్టనంబుల మిమంగులులు యెదరం బరస్పరాభ్యుప విరుదాంకిత సింహనాద
హుంకార కింకని టంకార చారణ ఘోకార వాదహేమా రవంబులను, టటహ కాహళ భేరి మృదంగ
శంఖ తూర్వ ఘోషంబులను బ్రహ్మాండ కోటరంబు పరిస్థితిలంబయ్యె నయ్యవన రంబును.

టీ: (ఇట్లు) పెడలి = బయలుదేలి. సమరసన్నాహములూ సంతాపములూ ప్రయత్నములూ యొక్కయుత్సాహము. మొగంబులకి = ముఖములకు. విశాసంబు = తేటదనమును. సంపాదించు = కలుగఁజేయుగా. ప్రతిపక్షబలములతోడ = శత్రుసేనలతో. తల పడినక = మారుకొనఁగా. ద్వంద్వయుద్ధంబయ్యె = ఐతఁడతఁగాఁ గూడినయోధులు చేయుయుద్ధము. (అయ్యెను అప్పుడు) అప్పురా తనయోధులయోధులనంబు = అబహుదినములనాటి యుద్ధమారుల యుద్ధమును = శివశేఖరయుద్ధమును. చూచుచేడ్చు = చూడవలె ననుచేడుకడేత. చనుదెంచిన = వచ్చిన. సర...దులు = సరసీజంభవ = బ్రహ్మ, శక్ర = ఇంద్రుఁడు సుర = దేవతలు. యక్ష = యక్షులు. సిద్ధ = సిద్ధులు. సాధ్య = సాధ్యులు. చారణ = చారణులు. గంభర్య = గంభ ర్యులు కిన్నర = కిన్నరులు. కింపురుష = కింపురుషులు. గరుడ = గరుడులు. తిరగ = నాగులు. అదులు = మొదలగువారు. నిజమనానాధులై = తమవిమానములందెక్కినవారై. వియతలంబునక = అకాశప్రదేశము నందు. (నిర్భీరి) అట్టియెడక = అసమయమునందు. (కృష్ణుండును వారుండును) మారుండునుగుమారుండును = ప్రద్యుమ్నుండును కుమారస్వామియు. కూపకర్ణకుంభాండులునుగామపాలుండును = కూపకర్ణుండు కుంభాండుండు అనువారును బలరాముండును. బాణ భక్తిమండగు బలుండును సాంబండును = బాణాసురునికొడుకైన సాంబుండు అనువాండును కృష్ణునికొడుకుసాంబుండును. సాత్యకియు వాంబుండును రథికులురథికులు = రథముమీఁదనుండియుద్ధముచేయు వారును రథముమీఁదనుండి యుద్ధముచేయువారును. ఆశ్వకులునాశ్వ కులును = గజ్జులరాతులు గుఱ్ఱులరాతులును. గజారోహకులు గజారోహకులును = ఏనుఁగులపెక్కి పోరాడువారును ఏనుఁగులపెక్కి పోరాడువారును. పదాతులుంబదాతులును = కాలిబంట్లు కాలిబంట్లును తలపడి = ముఝిసి. ఇతరేతరపేరిసంఘట్టసంబులక = ఒండొరుల అయధముల మోఁదులచేతను. మిదంగులులుచెదరక = నిర్వరవ

తగయఁగా. పరస్పరా..రవంబులను = పరస్పర = ఒండొరుల యొక్క. ఆహ్వాన = పిలుచుటలచేతను. విరుదాంత = విరుదుగుఱు తలచేతను. సహనాద = బాట్టరింతలచేతను. హంకార = హం అనుధ్వనులచేతను. కింజీటంకార = అల్లెత్రాళ్లటం అను ధ్వనుల చేతను. చారణ = ఏనుఁగులయొక్క. ఫీంకార = గీతలచేతను. వాణి = గుఱ్ఱములయొక్క. హేమా = సరిలింతలయొక్క. రవం బులక = ధ్వనులచేతను. పటహ = హేమంబులను = ఎటహ = పటహములను వాద్యవిశేషములయు. కాహళ = కాశలయు. కృతి = కెదనగారాలయు మృదంగి = మద్దెలలయు. శంఖ = శంఖములయు. తూర్య = తత్త్వినవాద్యములయు. ఘోషంబులక = ధ్వనులచేతను. బ్రహ్మాండకోటరంబు = బ్రహ్మాండమనెడు తొట్ట. పరిస్థితితం బయ్యెక = ఫేదించబడినదాయెను అయ్యవసరంబునక = అప్పుడు. కా! అట్లు శత్రుఁడు యుద్ధమునకు బయలుదేలి యురుదెగలసేన లును తలపడఁగా వాగలకు ద్వంద్వయుద్ధమాయెను అయ్యుద్ధమును చూడవలెనను అపేక్షచేత బ్రహ్మ ఇంద్రుండు దేవతలు యక్షరాక్ష సాదిదేవతాశేవములు విమానము లెక్కివచ్చి అకాశకూటందు నిలి చిరి అప్పుడు కృష్ణుండును శత్రుఁడును, ప్రద్యుమ్నుండును కుమార స్వామియు, కూపకర్ణ కుంభాండులును బలరాముండును, బాణా సురునికొడుకైనబలుండును కృష్ణునికొడుకైన సాంబుండును, సాత్య కియు బాణాసురుండును, ఇట్లు తత్త్వినయోధులును, మతేయునుంగల రథికులురథికులును, రాతులు రాతులును, మోహివాండ్రు మోహి వాండ్రును, కాలిబంట్లు కాలిబంట్లునుగా పరస్పరముతలపడి ఒకరి వొకరుపిలుచుట, తమతమ విరుదులు చెప్పుకొనుట, సహనాదములు చేయుట, అల్లెత్రాళ్లు లాగిడుచుట, ఏనుఁగులు గీతలు పెట్టుట, గుఱ్ఱములు సరిలింనుట, శంఖములు పూరించుట, మద్దెలతోనగు వాద్యములు మ్రోయించుట, కెదనగారాలు మ్రోగించుట మొదలగు ధ్వనులచేత బ్రహ్మాంధమనెడుగొట్టంగిరిబ్రహ్మయ్యెననితాత్పర్యము.

—(*) శ్రీకృష్ణమూర్తి శత్రుతో యుద్ధము చేయుట. (*)— కృష్ణుండు.

చ|| జలరుహనాథుఁ డార్చి నిజ శి
శార్ఙ్గ శరాసన ముక్త సాయకా
వలి నిగిడించి నొండెఁ బుక శి
వైరిపురోగములక రణక్రియా
కలితుల గుహ్యక ప్రమథ శి
కర్పర ధూత పీశాచ డాకిరి
బలవదరాది యోధులను శి
ఇంద్రప్రేయి కలంగి పాఁడగక.

టీ: జలరుహనాథుండు = కృష్ణుండు. అర్చి = బొట్టు పెట్టి. నిజ శార్ఙ్గ = సవిక - నిజశత్రుయొక్క. శార్ఙ్గశరాసన = శార్ఙ్గమునందు నింటినుండి. ముక్త = విడుదలచెదిన. సాయకావలికా = బాణముల పత్తిని. నిగిడించి = బాధించుచునేసి. పురోవైపురోగములక =

శివుడు మొదలగువారిని. రణక్రియాకలితులకా - యుద్ధకార్యముతోఁ గూడుకొన్నవారిని. గుహ్యక. యోధులకా - గుహ్యక - గుహ్యములు ప్రమథ - ప్రమథగణము. కర్పర - రాక్షసులు. భూత - భూతములు. పితృవ - పితృవములు. దాక్షిణి - దాక్షిణ్యములను పితృవములునైన. బలవిషరాతియోధులకా - బలవంతులయిన శత్రుభటు

లను. బహురహిత - శత్రుపడి. కలంగి - కలంకనాంది. పాతంగకా - పరుగత్తునట్లుగా నొంపకా - నొప్పించెను. కా॥ శ్రీకృష్ణమూర్తి తనభనుస్సువలననుండి విడువఁబడిన బాణములనువ్యాపింపఁజేసి శివుడునుఆతనిసేనతోనియోధులును కలంకనాంది తత్రపాటుతో పరుగత్తునట్లుగా నొప్పించి తఱిమిననితా.

వ॥ ఇట్లేసియార్చిన కుంభినీధరు భుజావిజృంభణ సురంధంబునకు సహింపక నిటలాంబకం జనలకణంబు లుమియు నిశితాంబకంబులం బీతాంబరునిసేననవానినన్నింటినడుమనంబ్రతిచాణంబుదేసి త్రుంచినంగనుంగొనిమఱియును.

టీ॥ ఇట్లు ఏసి - బాణములనుప్రయోగించి. అర్చనకా - సేవనాదముచేయఁగా. కుంభినీధరు .. భంబునకుకా - కుంభినీధరు - శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క. భుజావిజృంభణ - చేతులరేఁగుటయొక్క. సురంధంబునకుకా - అటోపమునకు. సహింపక - పీర్వక. నిటలాంబకంబు - నొసటకన్నగలవాడైనశివుడు. అనలకణంబులు - నిప్పురవలను. ఉమియు - రాల్చుచున్న. నిశితాంబకంబులకా - వాఁడియెనబాణములచేత పితాంబరునికా - వచ్చని వస్త్రముగలవాడైన శ్రీకృష్ణునిపై. ఏసికా - బాణప్రయోగము చేయఁగా. వానినన్నింటికా - ఆప్రయోగించిన బాణములనన్నిటిని. నడుమన - వద

మంత్రముననే. ప్రతిచాణంబులు - బదులుబాణములను. ఏసి - ప్రయోగించి. త్రుంచినకా - తెగినంతకా. కనుంగొని - చూచి. (మఱియును) కా॥ ఈవిధముగా బాణములను ప్రయోగించి సేనానాదముచేయఁగా శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క భుజపరాక్రమాతిశయమునకు సహింపనివాడైన శివుడును నిప్పురవలు రాల్చుచున్న వాఁడిబాణములను కృష్ణునిపైఁ బ్రయోగించెను అంతట శ్రీకృష్ణమూర్తి బదులు బాణములను ప్రయోగించి ఆబాణములను నడుమంత్రముననే తెగినంతకేసెను అందులకు శివుడు సహింపనివాడై యింకను ఏమిచేసెననఁగానని తాత్పర్యము.

౪౫౭. - మ॥ అనలాక్షుండు త్రిలోకపూజ్యులగు బ్ర॥ శక్తస్త్రీం బఱింబోసి యాదనకాతేక్షణమందఁ గ్రోధ మహిమా శక్తివ్యాధియుదై యేసె నేసినఁ దర్దివ్యశరంబుచేతన మర శక్తి గృష్ణుఁ డత్యధిక్ జనితాత్పర్య రసాభిమగ్ను లగుచుకా శక్త్రాదు లగ్నింపఁగక.

టీ॥ అనలాక్షుండు - అగ్ని నేత్రముగల శివుడు. త్రిలోకపూజ్యము - మూడులోకములలోను పూజింపఁదగినది. అగుబ్రహ్మత్రుంబు - అగునట్టిబ్రహ్మస్త్రీమను. అఱింబోసి - సారయందుఁ గూర్చి. గ్రోధమహిమావ్యాధియుదై - కోపముయొక్క అధిక్యమును వ్యాపింపఁజేయుచున్నవాడై అనలాక్షతేక్షణమందకా - ఆ శ్రీకృష్ణమూర్తిపై. ఏసికా - ప్రయోగించెను. (ఏసినను కృష్ణుండు) అత్యధిక్ - మిక్కిటమయిననిక్కలో. శక్త్రాదులు - ఇంద్రుఁడు మొదలగువారు. జనితా .. లగుచుకా - జనిత - పుట్టిన. ఆత్పర్యరసాభి -

ఆత్పర్యరసముద్రమునందు మగ్నులు - మునింగినవారు. అగుచుకా - అయి. అగ్నింపఁగకా - శ్లాఘింపఁగా తర్దివ్యశరంబుచేతనే - అదివ్యమయినబాణముచేతనే మరతృకా - మరలించెను. కా॥ శివుడు మూడులోకములందును గౌరవమును నహించినదైన బ్రహ్మస్త్రీమను సారయందుఁగూర్చి కోపాటోపముతో శ్రీకృష్ణునిపై ప్రయోగింపఁగా అతఁడు ఆయస్త్రీమనే ప్రయోగించి యింద్రుండు మొదలుగాఁగలదేవతశిల్పము శ్లాఘించునట్లు ఆబ్రహ్మస్త్రీమను త్రిప్పివేసెనని తాత్పర్యము.

౪౫౮. - కా॥ వాయువ్యాస్త్రీ ముపేంద్రునైనవిగిడు శక్తివ్యాధివేయైతేయధ్వంసీయుఁ బార్వతాశుగముచే శక్తివేం గ్రహధ్వంసీ యాగ్నేయాస్త్రీం బదరించెనుగ్రగతి ల శక్తివాధునై దానిచే మాయంజేసెను నైంద్ర బాణమునఁ బ శక్తిక్షుండు రిలాగతిక.

టీ॥ అవిగి - శివుఁడుకోపించి. (వాయువ్యాస్త్రీమను) ఉపేంద్రుడై - కృష్ణునిమీఁద, దుర్వారోధతికా - అడ్డగింపరానిట్లుతో. వియకా - ప్రయోగింపఁగా. నైతేయధ్వంసీయుకా - కృష్ణుండును. పార్వతాశుగముచేత - పర్వతాస్త్రీమచేత. త్రుండెకా - ఖండించెను. లక్ష్మీవాధుడై - శ్రీకృష్ణునిమీఁద. గ్రహధ్వంసి - శివుడు. ఉగ్రగతికా - భయంకరమయినరీతితో. అగ్నేయాస్త్రీంబు - అగ్నేయాస్త్రీమను. అదరించెకా - ప్రయోగించెను. దానికా - అయాగ్నేయాస్త్రీమను. పద్మాక్షుండు - కృష్ణుండు. రిలాగతికా - వికోపరీతి

చేత. వింద్రబాణమునకా - వింద్రాస్త్రీమచేత. శి - శిఖ్రీమగ. మాయంజేసెకా - నశింపఁజేసెను. కా॥ అంతట శివుడు కోపించినవాడై మిక్కిలియధ్ధతితో వాయువ్యాస్త్రీమను కృష్ణునిపై ప్రయోగింపఁగా కృష్ణుండు యర్వతాస్త్రీమచేత దాని అణగఁగొల్పెను అంతట శివుడు భయంకరముగాఁ దోచునట్లు అగ్నేయాస్త్రీమను ప్రయోగించెను కృష్ణుండు దానినితేజము వింద్రాస్త్రీమను ప్రయోగించి శిఖ్రీమగాను అలక్ష్మముగాను భణగఁగొట్టి వేసెనని తాత్పర్యము.

౪౫౯.—౩॥ పాయనికిన్మతో హరుడు * పాశుపతాస్త్రము నారంగూర్చినక
దోయ రుహయతాక్షుండును * దోదన లోక భయంతరోగ్ర నా
రాయణ బాణరాజము ర * యంబుననేసి మరచ్చ దానిఁ జ
క్రాయుధుఁ డీత్రైలుంగునఁ బు * రారి శరావలి యాపుమావినక.

టీ॥ హరుడు—శివుఁడు. పాయనికిన్మతోక—లోలంగనికోప
ముతో. పాశుపతాస్త్రము—పశుపతి సంబంధమైన అస్త్రమును.
నారంగూర్చినక—నారాయణుఁడు గూర్చినగా. లోయరుహయతాక్షుం
డును—శ్రీకృష్ణమూర్తియు. దోదన—పెంటనే లోకభయంతరోగ్ర
నారాయణబాణరాజముక—మూడులోకములకును భీతిని వృత్తింప
వదియుమిగులక్రూరమైనదియునైన నారాయణాస్త్రమును రయం
బునక—భీష్మముగ. ఏసి—ప్రయోగించి. దానిక—అపాశుపతాస్త్ర

మును. మరచ్చెక—మల్లించెను. ఇత్రైలుంగునక—శుభిధముగా. చక్ర
యాయుధుఁడు—కృష్ణుఁడు. పురారితరావలిక—శివుని బాణసమాహా
మును. రూపుమావినక—స్వరూపభావము చేయఁగా.

తా॥ పిమ్మట శివుఁడు అధిక కోపముతో పాశుపతాస్త్రమును
ప్రయోగింపఁగాకృష్ణుఁడునారాయణాస్త్రమునుప్రయోగించిదానిని
అణచివేసెను. శుభిధముగి కృష్ణుఁడుశివుఁడుప్రయోగించుబాణముల
పన్నిటినిస్వరూపములేకుండ అణచివేయఁగానని తాత్పర్యము.

౪౬౦.—౪॥ డోహ కలంగియు విగతో | త్సాహుండుగు హరునిమీద * జలజాక్షుండు స
మ్మోహన శిలీముఖం బ | వ్యాహత జయశాలి యగుదు * నడరించె నృపా.

టీ॥ నృపా—రాజా. డోహకలంగియు—చిక్రమువలించియు
విగతోత్సాహుండు—ఉత్సాహము చెదినవాఁడు. (అగుహరునిమీద)
జలజాక్షుండు—శిష్ణుఁడు. సమ్మోహనశిలీముఖంబు—సమ్మోహనా
స్త్రమును. అవ్యాహత జయశాలి యగుచుక—కొట్టు వడని

గలుపుచేత పిప్పినవాడగుచును. అడరించెక—ప్రయోగించెను.
తా॥ ఓపరీక్షిస్తహరాజా! ఇట్లు తనయస్త్రములన్ని వ్యర్థములై
పోఁగాకలవర పడియున్నశివునిమీదఁబొమ్మకొనిగలుపుచేత పిప్పిన
వాఁడైనశ్రీకృష్ణమూర్తి సమ్మోహనాస్త్రమునుప్రయోగించెనని తా.

౪౬౧.—౫॥ జ్వంభణ శరపాతముచే | శంభుఁడు నిజతనువు పరవ * శంబయి సోలక
జ్వంభితుడై ఘనసిద్ధా | రంభత వృషభేంద్ర మూఁపు * రముపై వ్రాలెక.

టీ॥ జ్వంభణశరపాతముచేక—సమ్మోహనాస్త్రముయొక్క
పాటుచేత. శంభుఁడు—శివుఁడు. నిజతనువు—తనదేహము. పర
వశంబయి—స్వాధీనతతప్పి సోలక—చేష్టలుతక్కిపడఁగా.
జ్వంభితుడై—అపులింతలుగిలవాడై. ఘనసిద్ధారంభతక—అధిక
నిద్రయొక్కపూనికచేత. వృషభేంద్రమూఁపురముటై—నంది

యొక్కమాఁపురముమీద. వ్రాలెక—పడెను—మూర్చిలైననుట.
తా॥ శ్రీకృష్ణమూర్తిప్రయోగించిన సమ్మోహనాస్త్రము బాఁకఁ
గానే శివుఁడు తనదేహము తనకు వశముగాక శ్రీలంకఁగాఅపు
లింపచు మిక్కిటమయిన నిద్రను బొందినవాడై నందివాహనము
మాఁపుమీద పడెనని తాత్పర్యము.

౪౬౨.—౬॥ ఇట్లు వ్రాలినం జక్రపాణి పరబలంబుల నిశితబాణపరంపరలం దునిమియు నొక్కయెడం గృపాణంబులంగణి
కలుచేసియు నొక్కచోగదాహతులం దుత్తుమురుగామొత్తియు నివ్వధంబునఁ దీసింగుపెంటలుగావించె నంత.

టీ॥ (ఇట్లు) వ్రాలినక—శివుఁడు పడఁగానే. చక్రపాణి—
కృష్ణుఁడు. పరబలంబులక—శ్రుతసేవలను నిశితబాణపరంపరలక—
వాడియైన బాణముల గుంపులచేత. తునిమియుక—ఖండించియు.
ఒక్కయెడక—ఒకచోట కృపాణంబులక—కత్తులచేత. కణికలు
చేసియుక—తునుకలు తునుకలుగాఁ చేసియు. ఒక్కచోక—మఱి
యొకచోట. గదాహతులక—గడదొండలచేత తుత్తుమురుగాక—

పాడిపాడి యగుట్టుగా. (తుత్తియు) ఇవిధంబునక—శుభిధగా.
(తీసింగుపెంటలు)కావించెక—చేసెను. అంతక—అనంతరము.
తా॥ శుభిధముగా శివుఁడు పదిపోయినంతట కృష్ణుఁడుశ్రు
తసేవలను బాణములు ప్రయోగించి చంపియు, కత్తులతో తుండ్లు
తుండ్లుగా నణికియు, గడలతో పాడిపాడిగా నలియఁగొట్టియు,
తీసింగు పెంటలుగాఁ చేసెను అని తాత్పర్యము.

౪౬౩.—౭॥ తటిమి మురాంతకాత్మజాఁడు * దారబలంబున వాహులేయుడై
గజకరిఁ దాఁకి తీవ్రశర * కాండ పరింఁదర లేసి నొంపఁగా
నెఱుకులుగాడి పెల్లారుగు * నెత్తుటఁ జొత్తిలి చైరులార్వఁదాఁ
బటచె మయూర వాహనము * పైకొని తోలుచు నాచి భీతుడై.

టీ॥ మురాంతకాత్మజాఁడు—ప్రత్యక్షుఁడు. తటిమి—త్వర
పఱచి. దీదారబలంబునక—మిక్కిటమయిన బలముతో. వాహు
లేయుడైక—మహారాస్వామీుఁడ. గజకరిక—కోపముతో. తాఁకి
తలపడి. తీవ్రశరకాంతపరంపరలు—పిష్టములయిన బాణసమా

హములవరుగులు. ఏసి—ప్రయోగించి. నొంపఁగాక—నొప్పించఁగా.
నెఱుకులు—మర్కములు. తాఁకి—నాటి. పెల్లారుగునెత్తుటక—
అధికముగాఁ గారుచున్న రక్తమునండు. చొత్తిలి—తడిసే యెట్లు
చాటి. చైరులు—శ్రువులు. అర్వక—శేఖరముఁగా. అరిక—

యధ్యక్షునందు, భీమతై - భయపడినవాడై. మహారవాహ నముగా - నెమరివాహనమును. పైకొని - మీరి. తోలుచుకా - తలుచు కొనుచు, కాకా - కాను. చటచట - చరుగత్తెను.

తా|| అంతట కృష్ణుని కొడుకైన ప్రహ్లాదుని కుమార ప్వాని కదియఁబోయి అధికమయిన బలము కనఁబడఁగా కోప

ముతో ఎదిరించి తీవ్రములైన బాణములను ఎడతెరిగి లేక ప్రయోగించి హృదయముగా కుమారస్వామి ఆబాణములు మర్మములు గాటి మిక్కిలివడియించున్న నెత్తుల తడిసి యెట్లుదైనదేహముతోయధ్యక్షు చేయవలచి పగవారు నవ్వుచు లేకలువయఁగా తనవాహనమయిన నెమరిని తలుచుకొనుచు పరుగెత్తిపోయెనని తాత్పర్యము.

౪౬౪. - యి॥ పంబి రణావస్థల వి శి పాటిత కాత్రవ వీరుడైన యా సాంబుడు హేమపుంధసిత శి సాయక జాలములేర్చి భూరిశో పంబున నేసినకలెదరి శి బాణ తనూభవుఁ డోడిపాతె శా ర్యంబును వీరముం దగవు శి నాటడివోవ బలంబు లార్వంగక.

టీ|| పంబి - పూని. రణావస్థలికా - యధ్యక్షభూమియందు విపా టితకాత్రవవీరుఁడు - పడఁగొట్టబడిన శత్రుయోధులుగలవాఁడు. బనయాసాంబుఁడు - ఆయనట్టి ఆసాంబుఁడనువాఁడు. హేమ . జాలములు - హేమ - బంగారువికారమయిన. పుంధ - పింజులుగల శిత - వాడియైన. సాయక - బాణములయొక్క జాలములు - సమాహములు. ఏర్చి - ఏర్పరించి. భూరిశోపంబునకా - మిక్కిలుమైన కోపముతో. ఏసినకా - ప్రయోగింపఁగా. బాణతనూభవుఁడు - బాణునికొడుకు. వెదరి - భయపడి. పిడి - అపయమునొంది. శౌర్యం

బును - కూరత్వమును. వీరమును - పౌరుషమును. తగవు - న్యాయ మును అటడివోవకా - వ్యర్థములుకాఁగా. బలంబులు - శత్రుసేనలు. అర్వకా - లేకలువీయఁగా. పాతెకా - పరుగెత్తెను. తా|| యధ్యక్షభూమియందు శత్రుయోధులను పూనికతో పడఁ గొట్టువాడైన సాంబుఁడు బాణునికొడుకును బంగారుపింజులుగల వాడిబాణముల సమాహములను ప్రయోగించి హృదయముగా వాడు అపయము నొందినవాడై భయపడి పౌరుషమును శౌర్య మును యుద్ధభర్తమును విడిచి పరుగెత్తిపోయెనని తాత్పర్యము.

౪౬౫. - మ॥ వరచాహబలశాలి యాహలి రణా శి వప్తంభ సంరంభ వి స్ఫురదుగ్రాశని తుల్యమైన ముసలం శి బుం బూన్చిత్రే సె న్వడిం బారిఁగనుంధాండక కూపకర్ణుల శిరం శి బల్వస్త్రిస్సి మేదంబు నె త్తురుఁ గర్ణంబుల వాతనుం దొరంగ సం శి ధుష్వీడి వేచావంగక.

టీ|| వరచాహబలశాలి - మేలైనధుజులముచేతపిప్పినవాడైన. ఆహలి - ప్రసిద్ధుండగుబలరాముఁడు. రణావప్తంభ. తుల్యము - రణ - యుద్ధమునందలి. అవప్తంభ - ప్రయత్నమువలన. సంరంభ - వేగిరపాటుచేత. విస్ఫురత్ - ప్రకాశించుచున్న. డిగ్ర - భయంకర మయిన. ఆశని - వజ్రాయుధముతోడ. తుల్యము - సమానము. బన ముసలంబుకా - ఆయనట్టికోడిటిని (పూన్చి) కుంభాండకకూపకర్ణుల శిరంబులు - కుంభాండుఁడు కూపకర్ణుఁడు అనువారితిల. వ్రస్త్రి - పగిలి. మేదంబు - మేదమును (నెత్తును) కర్ణంబులకా - చెవులం

దుండియు. వాతను - శోటనుండియు పొరకా - మిక్కిలిగా. తొరంగకా - కాటుచుండఁగా సంఘటనకీటు (పిడి)కే - వడిగా. వావంగకా - చచ్చునట్లు. వడికా - వేగముతో. (వ్రేసెను) తా|| మహాబలవంతుడైన బలరామస్వామి యుద్ధము నందలి ప్రయత్నము చేతను, వేగిరపాటుచేతను, వజ్రాయుధమును బోలిన ముసలాయుధమును చేతఁబూని కూపకర్ణుఁడు కుంభాండుఁడు అను వారివద్దటిని తెలుపగిలి మేదము నెత్తును చెవుల నుండియు శోట నుండియు పెదలుచు పీళ్లనడలిచచ్చునట్లుగాకొట్టెనని తాత్పర్యము.

— (శి) బాహుసుర కృష్ణుల సేనలొకటితో నొకటి పోరుట. (శి) —

ప॥ అట్టియెడ సైన్యంబు దైన్యంబు నొంది యనాథలై చెడి విఱిగిపాతినంగని బాణుండు సాత్యకిం గేడించి ప్రశ యాగ్నియుంబోలి విజృంభించి కెయిపీచి బలంబుల మరలం బురికొల్పి తాను ముంగలియై నడవ నప్పు డుధయసైన్యంబు లనోన్మజయకాంక్షలందలఁడి దక్షిణోత్తరసమద్రుంబులవేకం దాకినం బోరు ఘోరంబయ్యె నట్టియెడం గదలనడిచియుం, గుళారంబులం బోడిచియు, సురియంఁ గ్రుమ్మియు, తూలంబులం జెమ్మియు, శక్తులనొంచియు, జక్రంబులం ద్రుంచియు, ముసలంబుల ముత్తియు, ముద్గరంబుల నొత్తియు, గుంతంబులం గ్రుచ్చియు, బంతంబులిచ్చియు, బరిఘంబులనొంచియు, బట్టిసంబులం ద్రుంచియు, శరంబుల నేసెయు, గరవాలం బులవ్రేసియు, సత్రానులై పాసీయు, విత్రానులై దాసీయు, కెనంగినం దునిసినశిరంబులును, దునుకలైనకరంబు లును, దెసినకాళ్లును, ద్రెస్సినవ్రేళ్లును, దుములులైనయెముకలును, బ్రోవులైనవ్రేవులును, నులిసినమేనులును, నలఁ గిన కానువులును, నొగిలినవర్తంబులును, బగిలినవర్తంబులును, వికలంబులైన గకలావయవంబులును, వికీర్ణంబు లైనకర్ణంబులును, విచ్చిన్నంబులైన నయనంబులును, వెడలురుధిరంబులును, బడలువడుబలంబులును, గొండల

చక్రమస్థానము ముంసభాండములును, జావజుకొండ్రాములును, బాలినతేరులును, గూలినకరులును, నొవలిన
గుట్టలులును, బలలభాదన ముతూహలజనిత మదాంధీహత పిశాచ దాకిన భూతబేతాళ సమాఖాళ కోరా
మాల భయంకరాచారావధిరీకృత సకలదిశావకాశమునై సంగరాంగణంబు భీషణంబయ్యె నయ్యవసరంబున.

టి॥ అట్టియెడగ్ - అసమయమునందు. సైన్యము - సేన. దైన్యమునాంది - దీనత్వమునుపొంది. అనాథత్వే - విక్రమశీలవారై. చెడి - చేటునొంది. విజిగి - వినుదీసి. పాతనగ్ - పరుగెత్తగా. కని - చూచి. బాండు - బాణాసురుడు. సాత్యకిగ్ - సాత్యకిని. కేడించి - తొలగించి. ప్రభయాగ్నియంతోతెగ్ - ప్రభయకాలపు నిప్పువలె. విభృంభించి - రేగి. చెయివీచి - చేవిసరి. బలంబులగ్ - సేనలను. తురలగ్ - తిరుగునట్లు. పురికొల్పి - ప్రకటించి. తాను మంగలియై - తానుమందునిలచినవారై. శడవగ్ - నడవగా. (అప్పుడు) ఉభయ సైన్యములు - రెండు సేనలును. అశ్రాన్యశయకాంక్షలగ్ - వికారాకరిని ఇయింపవలెనను కోరికలతో. తలపడి - తారసిలచి. దక్షిణోత్తరము ప్రబంబులవలెగ్ - దక్షిణముదియు ఉత్తరముదియులైన సముద్రములవలె. తాడినగ్ - ఎదిరింపగా. పోరు - యుద్ధము. ఘోరంబయ్యెగ్ - భయంకరమాయెను. అట్టియెడగ్ - అసమయమునందు. గవలనడిచియుగ్ - గవలతోగొట్టియును. కుకారంబులంబాడిచియుగ్ - గొట్టంజ్జతోడి పొడిచియు. సురియలగ్ - సూరుకస్త్రులతో. క్రుచ్చియుగ్ - క్రుచ్చియు. కూలంబులగ్ - కూలములతో. చిచ్చియుగ్ - ఎగురవోడిచియు. శక్తులనొంచియుగ్ - శక్తియును ఆయుధములతో నొప్పించియు చక్రంబులగ్ - చక్రాయుధములతో. క్రుంచియుగ్ - నశియు. ముగలంబులగ్ - మోకంజ్జతో. మొత్తియుగ్ - అడంగగొట్టియు ముద్గరంబులగ్ - ఇనుపగుదియలతో. పిత్తియుగ్ - తొలగనొత్తియు. కుంతంబులగ్ - ఈతలతో. గ్రుచ్చియుగ్ - పొడిచియు పంతంబులచ్చియుగ్ - ప్రతిజ్ఞలుచేసియు. పరిఘంబులగ్ - ఇనుపకట్ట గుదియలచేత. నొంచియుగ్ - నొప్పించియు. పట్టిసంబులగ్ - పట్టిసము అను ఆయుధవిశేషములతో క్రుంచియుగ్ - నశియు. శరంబులగ్ - బాణములను. పిసియుగ్ - ప్రయోగించియు. కరబాలంబులగ్ - కత్తులతో. వ్రేసియుగ్ - తెగగొట్టియు. సత్రాసులై - భయముతోగొడుకొన్నవారై. పానీయుగ్ - తొలగియు. విక్రాసులై - భయములేనివారై. జానీయుగ్ - సమీపించియు. పెనంగినగ్ - పోరాడగా. తునిసినశరంబులును - తెగినతలలును. (తునుకలైనశరంబులును తెగినకాళ్లును) త్రెప్పినత్రెళ్లును - తెగినత్రెళ్లును. తుములులైన -

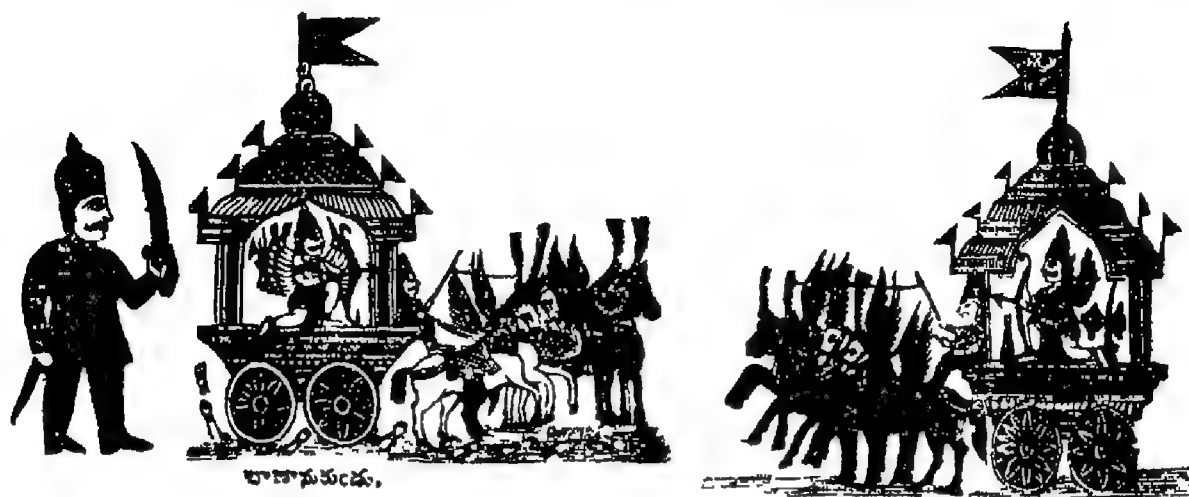
పొడిపొడియైన. (ఎముకలును) పోవులైన - రాసులైన. ప్రేవులును - ప్రేంగులును. నులిసినమీనులును - సన్నగిరినదేహములును. నలంగిన బానువులును - నలంగిపోయిన బాణకాళ్లును. నొగిరినవర్తంబులును - భేదిరినకవచములును. పగిరినచర్మంబులును - బ్రద్దలుపాతనతోళ్లును. వికలంబులైన - సంధులువీడిన. సకలావయవంబులును - ఎల్లఅవయవములును. వికీర్ణంబులయిన - తెగిచెడిరిపడిన. కర్ణంబులును - చెవులును. విచ్చిక్ష్మంబులైన - చెడరంగొట్టబడిన. నయనంబులును - కన్నులును. పెడలు - పెతుబాకు. గుధిరంబులును - నెత్తురులును. పడలువడు - కుప్పగూలునట్టి. బలంబులును - సేనలును. కొండలవధువునగ్ - కొండలవలె. (పడు) మాంసభండంబులును - మాంసపుకండలును. వాచనము - నోరుగొట్టుకొన్నట్టి. కొంఠానాదులును - కొంచెము కొంతగాపోయిన ప్రాణములుగలవారును. వాలినతేరులును - విరిగినరథములును. మాలినకరులును - పడినయెనుంగులును. విరిగినగుఱ్ఱంబులును - వికారముగ అణచునట్టిగుఱ్ఱములును. పలలకాశంబును - పలల - మాంసమును ఖాదన - తినుటయందలి. కుమావల - పేదకవలన. ఇనిత - పుట్టిన. మడ - క్రొవ్వుచేత. అంధీ ధూత - గ్రుడ్డివిగాఁజేయబడిన. విశాచ - విశాచము దాకిన దాకినలు. ధూత - ధూతములు. శతాశ - శతాశములు. సమాలోల - వీనియొక్క కలకపాటుచేతనైన. కోలాహల - కలకలధ్వనులవలన. భయంకర - భయమునుబుట్టించునట్టి. ఆరావ - ధ్వనిచేత బధిరీకృత - చెవుడు కలుగఁజేయుచున్న. సకలదిశా - ఎల్లదిక్కులయొక్క. అవకాశంబును - ఎడముగలదియును (ఎ) సలగరాంగణంబు - యుద్ధప్రదేశము. భీషణంబయ్యెగ్ - భయంకరమాయెను. అయ్యవసరంబునగ్ - అసమయమునందు.

తా॥ అప్పుడు ఉభయ సేనలు తలపడి పోరాడగా చతురంగ బలములును మహారథసముతో చెల్లాచెజలైపోయెను అంతటబాగా సరుండు సాత్యకితో పోరాడుటమోని చెడరిన సేనలను పరికొలుపుకొని పోరాడగా నెత్తురు మాంసము ఎముకలు తగవుజ్జెలు మొదలగువానితో నిండుకొని తెగిన నలంగి విజిగి పొడపొడియై చెడిన ఆయుధములు ధూషణములు రథములు మొదలయినవిగలచే యుద్ధ ధూమి మిక్కిలి భయంకరముగా నుండనని తాత్పర్యము.

రచితే. - చ॥ శర కముదంబు లుల్లసితః * చామర ఘేనము లాతపత్ర భా
గుర నవపుండరీకములు * శోణిత తోయము లన్తి సైకతో
తేజరము భుజాభుజంగమ ని * కాయము కేశకలాప శైవరి
స్ఫురణ రఙ్గాంగణం బమరైః * బూరిత శోణనదంబు పోలికగ్.

టి॥ శరకముదంబులు - బాణములనెడు తెల్లగలువలును. ఉల్లశితచామరఘేనములు - ఉల్లసిత - ప్రకాశించునట్టి. చామర - వింతామరములనెడు. ఘేనములు - నురుంగులును. అతపత్ర - ములు - అతచక్ర - గొడుగులనెడు. భాషర - ప్రకాశించునట్టియైన. నవ - నూతనములైన. పుండరీకములు - తెల్లచామరలును. శోణితతోయములు - నెత్తురునెడునీళ్లును. అన్తిసైకతోత్కరము - ఎముకలనెడుఇసుకరిప్పుల సమాహమము. భుజాభుజంగమనికాయము - బాణాపులనెడు పాముల సమాహమము. కేశ...రణగ - కేశకలాప - తెండ్రుల

సమాహమమనెడు. శైవరి - పాచియొక్క. స్ఫురణగ - ప్రకాశముచేతను. రణాంగణంబు - యుద్ధభూప్రదేశము. పూరితకోణనదంబుపోలిక - నిండింపబడినకోణములనెడుఎల్లనిద్రగలయొట్టియొక్క. పోలిక - విధమున. అమరై - ఒప్పెను. తా॥ బాణములు తెల్లగలువలును, తెల్లగా తెలుంగుచున్న వింతామరములు నురుంగులును, తెల్లగొడుగులువికసించినతెల్లచామరలును, నెత్తురు నీళ్లును, ఎముకలరాసులు ఇసుకరిప్పులై, ప్రకాశింపగా యుద్ధరంగము కోణభూమి పడినతెనె ఒప్పెనని తా.

(*) చాచాసురుడు శ్రీకృష్ణమూర్తిచేత ఛంగపడి పాజిపోవుట. (*) కృష్ణుడు.

౪౬౮. — వ॥ అట్టియెడ చాచుండు కట్టలుకం గృష్ణునిపైఁ దనరథంబుఁ బలిపించి
యభర్య చాహసహస్ర దుర్వార గర్వాటోప ప్రసీతుండై కదిసి.

టీ॥ అట్టియెడ = అసమయమునందు. చాచుండు = చాచా
సురుండు. కట్టలుక = మిక్కిలికోపముతో. (గృష్ణునిపై) తన
రథంబుక = తన తేనును. పలిపించి = తోలించి. అభర్య = తక్కువగాని.
చాహసహస్ర = వేయిచేతులయొక్క.
దుర్వార = అడ్డగింపచాసి. గర్వ = అహంకారముయొక్క. అటోప =

విద్యుంభాముచేత. ప్రసీతుండై = వెలిగినవాండై. కదిసి = గమివించి.
తా॥ అసమయమునందు మిక్కిలికోపముతో చాచాసురుండు
గృష్ణునిమీదికి తనరథమును తోలించి తక్కువగానిదియు నిలువఁ
గూడనిదియులైన వేయిచేతుల అహంకారానికయముచేత వెలుఁ
గుచు మిక్కిలికదియవచ్చి అని తాత్పర్యము.

౪౬౯. — మ॥ ఒక యేనుఁజు కరంబులక ధనువు ల * త్యగ్రాకృతిం దాల్చి త
క్కిక యొక్కొక్కట సాయకద్యయము ఏక * కంబూన్పునాలోన్మనం
దక హస్తుండు రదుగ్ర చాపచయ వి * భ్వంసంబు గావించి కొం
జకఁ దత్సారధిఁ గూలవేసి రథముం * జక్కాడె శారోద్ధతిక.

టీ॥ ఒకయేనుఁజుకరంబులక = ఒకతట్టులైన యేనుఁజుచేతు
లందు. ధనువులు = విండ్లు. త్యగ్రాకృతి = మిక్కిలి భయంకర
మయినరీతితో. తాల్చి = ధరించి. తక్కిక = తప్పుక. ఒక్కొక్క
ట = ఒక్కొక్కమింటియందు. సాయకద్యయము = రెండేసి
చాణములను. ఏకక = ప్రయత్నముతో. పూన్పునాలోనక = సంభా
సముచేయునంతటితో సంభకహస్తుండు = కృష్ణుండు. శారోద్ధతిక =
శూరత్వమువలని నిక్కుతో. తదుగ్ర సంబు = తత్ = వానిచేత.
తగ్ర = భయంకరమైన. చాపచయ = విండ్లమాహముయొక్క.

విభ్వంసంబు = విలుగఁగొట్టుటను. కావించి = చేసి. కొంజక = సంకో
చింపక. తత్సారధి = వానిరథముతోలువానిని. కూలవేసి = పడ
మొత్తి (రథమును) చక్కాడె = చెక్కతెగయ విలుగఁగొట్టెను.
తా॥ ఏనుఁజుచేతులందును, ఏనుఁజువిండ్లును ధరించి తక్కిన
యేనుఁజుచేతులతోను, భయంకరవిధమున ఒక్కొక్కమింటియందు
రెండేసిచాణములను సంధించునంతలోపల కృష్ణుఁడుతనశూరత్వము
హమ్మగా వానిభయంకరమయిన విండ్లసమదాయమును పలికివేసి
సారధిని జంపి రథమును విలుగఁగొట్టెననితాత్పర్యము.

౪౭౦. — తే॥ ప్రళయ జీమూత సంఘాత * భయదభూరి ! ధైరవారావముగనొత్తె * బాంబజన్య
మఖిలజనులు భయభ్రాంతు * లై చరింఁఁగ గడఁగి నిర్భిన్న రాక్షసి * గర్భముగను.

టీ॥ కడఁగి = పూని. ప్రళయ...ముగ = ప్రళయ = ప్రళయ
కాలమునందలి. జీమూత = పేగుములయొక్క. సంఘాత = సమా
హమవలని. భయద = భయమును కలుగఁజేయునట్టి. భూరి = అధిక
మయిన. ధైరవ = భయంకరమయిన. అరావముగ = భయనికలుగు
నట్లుగా. అఖిలజనులు = ఎల్లజనులును. భయభ్రాంతులై = భయము
చేత తలవీల్చినవారై. చరింఁగ = తడఁచుకడఁగా. నిర్భిన్న రాక్షసి

గర్భముగ = భేదిల్లిన రాక్షసశ్రీల గర్భములు గలుగునట్లుగాను.
పాంబజన్యము = తనకోభమును. ఒత్తె = పూరించెను.
తా॥ శ్రీకృష్ణమూర్తి అంతటితోనిలువక ప్రళయకాలపు పేగుము
తడియినట్లు వెలుపు కలుగఁజేయునట్టి భయని కలుగఁగా ఎల్లజనులు
వెలుచునట్లును రాక్షసశ్రీలగర్భములు కలంగునట్లును పాంబజన్య
మనెడకోభమును తోచెనని తాత్పర్యము.

వ॥ అట్టియవక్రవిక్రమపరాక్రమంబున వెగడునడిచాఁబండు వ్రేలుమొగంబువడిసేయునదిలేక విన్ననైయున్నయెడ.

టీ॥ అట్టి-అటువంటి. అవక్రవిక్రమ-వంకరగానిచితాపము తోడి. పరాక్రమంబున-శక్తులను ఆక్రమించునట్టిపనియందు. వెగడునడి-దిగ్భ్రమంబునది. (బాణండు) వ్రేలుమొగంబువడి-కళ తప్పినమొగముగలవాడై. చేయునదిలేక-ఏమిచేయుటకుకత్తిలేక.

విన్ననై - చిన్నచోయినవాడై. తిన్నయెడక - తిండునప్పుడు. కా॥ అటువంటికృష్ణునియొక్క పరాక్రమమును జూచి బాగా సురుండు భయపడిన మొగము కళతప్పిపోగా చిన్నచోయిన వాడై యుండెని తాత్పర్యము.

౪౪౨-సీ॥ అత్తజీగోటరి * యనుచాణ జనయిత్రి - సుతుఁగాచుమలేము న * న్నైచలంచి
వీడి శిరోజమల్ * వ్రేలంగ నిర్దుత్త - పరిధానయై మురా * సుర విభేది
యెదుర నిల్వినఁ బాడఁ * మడిచాలరోసి ప - రాజ్యులుఁ దైయున్న * ననువువేచి
తల్లడించుచు చాణ * దుల్లంబు గలగంగఁ - దలచీరవీడ యా * దవులు నవ్వ

తే॥ నవ్యకాంచన మణిభూష * యములు చాలఁ | చాదహతి నేలగంపింపఁ * బాటి యాత్మ
పురము వడిచోక్క నప్పుచు * భూతగణము | లాకులతతోడ నెక్కటి * నరుగుటయును.

టీ॥ అత్తజీగ - ఆసమయమునందు. (గోటరి) అనుబాణబస యిత్రి-అనుపేరుగల చాణానితల్లి. సుతుఁ - కొడుకైనచాణాని. కాచుమలేము - కాపాడువిధమును. గన్తరిక - మంచిబుద్ధితో. తలంచి-అలోచించి. శిరోజములు - తలపండుకలు. వీడి - మడి వడలి. వ్రేలంగ - వ్రేలాడఁగా. నిర్దుత్తపరిధానయై-విడువఁబడిన వస్త్రముగలవై-దిగంబరయై. మురాసురవిభేదియెదురక-కృష్ణుని యెదురు. నిల్వినక - నిలువఁబడఁగా. చూడక - చూచుటకు. చాణ - మిట్టి. మడిక - మనననందు. రోసి-రోతపడి. పరా జ్యులు-మాటుమొగముగలవాడై తిన్నక-తిండఁగా. అనువు వేచి-అనుమాలతను కనిపెట్టి. తల్లడించుచుక - సంకటపడుచు. (బాణండు) ఉల్లంబు-చునప్పు. కలంగంగక-కలంతహంకఁగా. తలచీరవీడక-తలగుడ్డవీడిపోగా. యాదవులునవ్వక-యాదవ నేనలు నవ్వఁగాను. నవ్యకాంచనమణిభూషణములు - క్రొత్త బంగారుమయములును రత్నమయములునైనఆభరణములు. చాలక - చాలఁగా. పాదహతిక - అడుగుల తాఁకుడుచేత. (నేల) కంపింపక-అదురఁగాను పాటి-పరుగెత్తి. ఆత్మపురముక-తన

పట్టణమునందు. వడిక - చేగముతో. చొచ్చెక - ప్రవేశించెను. (అప్పుడు) భూతగణములు - శివునిసంబంధమయిన భూతముల సమాహములు. అకులతతోడక-కలంతపాటుతో ఎక్కటిక - ఒంటరితనముతో. అరుగుటయుక-పోగానే.

కా॥ ఆసమయమునందు చాణానితల్లియైక గోటరి అనునది తన కొడుకును కాపాడవలయునను ఆభిప్రాయముతో అంబులకుండగిన ఆలోచనచేసి దిగంబరయై తలవీరియఁబోసికొని యుద్ధంగమునకు వచ్చి శ్రీకృష్ణమూర్తికిదుట నిలిచెను అప్పుడు కృష్ణుండు బానిని తాడనసహిష్కృత మౌనుమొగము పెట్టుకొన్నవాడైయుండెనుఅది సందుచేసికొని బాగాసురుండు మనసు కొట్టుకొనఁగా సంకట పడుచు తలగుడ్డ వీడిపోగా పగవారైన యాదవులంబు నవ్వ మండఁగా క్రొత్తైన బంగారుమయములును రత్నమయములునైన ఆభరణములన్ని నేలకాలఁగా కాళ్ళకాఁకుడుచేత నేలయడుగు మండఁగా పరుగెత్తి తనపట్టణమును ప్రవేశించెను అప్పుడు భూత సమాహము లన్ని ఒంటరి ఒంటరిగా వెల్లావెవరై పరుగెత్తెను అంతట అని తాత్పర్యము.

—(*) వైష్ణవజ్వరముచేత వైవర్జ్యమొడి శ్రీకృష్ణుని మ్రొించుట. (*)—

శివజ్వరము.

వైష్ణవజ్వరము.

కళిగిరములుమ్మాడును భువనీ | కరపదములుమ్మాడుగల్గి * కనవిమహేశ
జ్వరములు భూరాకృతితో | నరుదెంచుచునుండగృహ్లాం * దల్లివనగుడుకా.

టీ॥ శిరములు—తలలు. (మూడును) భువభీకరచక్రములు—భువ—
గొప్పవియు. భీకర—భయంకరములైనవియులైన. చక్రములు—చక్ర.
(మూడును) కల్గి—కలదై. మహాశివస్వరము—శివస్వరము—ఉష్ణస్వరము.
కనలి—కోపించి. ఉరుభూరాకృతితో—మిక్కిలిభయంకరమయిన
ఆకారముతో. అరుదెంచుచునుండ—వచ్చుచుండగా (కృష్ణుడు)

అల్లసక—అల్లసక. సగురుక—వాధింపవచ్చెదవాఅనినవ్యయము.
తా॥ అంతట మూడుతలలును మూడుపాదములును గలిగినదై
శివస్వరము మిక్కిలిభయంకరమయిన ఆకారముతో కోపించుకొని
కృష్ణునిమీఁదికివచ్చెను అట్లురాగా కృష్ణుడు దానిజూచినవ్యయము
అని తాత్పర్యము.

౪౪౪ —చ॥ పరువడి వైష్ణవజ్వరముఁ * బంచిన నయ్యభయ జ్వరంబులుక
వెరవును లావుఁ జేవయును * వీరము వీరము గల్గి ఘోర సం
గర మొనరింప నందుఁ గర * కంఠ కృతజ్వర ముగ్ర వైష్ణవ
జ్వరమున కోడిపాతె సని * వారణ వైష్ణవి వెంట నుటంగక.

టీ॥ పరువడిక—మిగులచేగముగా. వైష్ణవజ్వరముక—శివజ్వర
మును. పంచినక—పంచగా. అయ్యభయజ్వరంబులుక—ఆరెండు
జ్వరములును. వెరవును—ఉపాయమును. లావును—బలమును. చేవ
యును—సత్తయును. వీరము — కూరత్వమును. వీరము—విగుల్పును.
(కల్గి) ఘోరసంగరము — భయంకరమైనయుద్ధము. పిసరింపక—
చేయకగా. అందుక—ఆరెండుజ్వరములతో. కంఠకృతజ్వరము—
శివునిచేతఁ జేయఁబడినజ్వరము. ఉగ్రవైష్ణవజ్వరమునకుక—కేంద్ర
మయినవిష్ణుసంబంధియైనజ్వరమునకు. పీడి—పడి. అనివారణక—

అపరాధిభవము. వైష్ణవి — వైష్ణవజ్వరము. వెంటనటుంగక —
వెంటదొరితమునగా పాతెక—పరుగైన

తా॥ అట్లు వైష్ణవజ్వరము తనమీఁదికిరాగాకృష్ణుడుచేగముగా
వైష్ణవజ్వరమునుపంపెను అంతట ఆరెండుజ్వరములును బలమును
నెప్పుడు వలెంపనిస్థితియు కూరత్వమును విగుల్పును గలవై పోరాడు
నపుడు శివజ్వరము పీడిపోయినదై వైష్ణవజ్వరము వెంటదొరి
తమునగా భయపడి పాటిపోయెనని తాత్పర్యము.

౪౪౫.—తే॥ పాటి యేదిక్కుఁ గానక * ప్రాణభీతిఁ జేసి యేడ్చుచు నాహ్వాపి * కేళు పాద
కంజములకెరగి నగుఁగావు * కాపుమనుచు నిటలతట లసితాంజలి * ఘటిత యగుచు.

టీ॥ పాటి—పరుగైపోయి. ఏదిక్కుక—ఏదిభవయిన రక్షక
మును. కానక — పొందక. ప్రాణభీతిక — ప్రాణములుపోవునను
భయముచేత. చేసి—చగ్గవచ్చి. (ఏడ్చుచును) ఆహ్వాపి—కేళుపాద
కంజములకుక—ఆకృష్ణమూర్తియొక్క పాదకంజములకు. ఎరగి—
మ్రొక్కి. ననుక—నన్ను. కాపుకాపుమనుచుక — కాపాడుము
కాపాడుము అని వేడుకొనుచు. నిటలతట లసితాంజలిభూతిక —
నిటలతట—శాసతిప్రదేశమునందు. లసితాంజలిభూతిక—చక్కగాఁ

గూర్చి బడిన చేతుచ్చు గలది. అగుచుక — అపుచును.
తా॥ అవిధముగా పాటిపోయిన వైష్ణవజ్వరము ఎక్కడపోయిన
తన్ను రక్షించువారు ఎవ్వరునులేకపోగా మరల కృష్ణమూర్తి సన్ని
భాసమునకు వచ్చిచేరి ఆకృష్ణమూర్తియొక్క పాదములకు మ్రొక్కి
శాసలు మోడువలెబడిన చేతులను గూర్చుకొని నన్ను కాపాడుము
కాపాడుము అని వేడుకొనెనని తాత్పర్యము.

టీ॥ (ఇట్లు) వినుతింపక—పోగడెను.

౪౪౬ —సీ॥ అవ్యయు ననఘు న * నంతక క్రిని బరు - లైనట్టి బ్రహ్మ య * ద్రామరేంద్ర
వరుల కీశ్వరుఁడైత * వాని సర్వాత్మకు - జ్ఞానస్వరూపు స * మాన రహితు
వరసుని జగదుచ్చ * వస్థితి సంహార - హేతుభూతుని హృషీ * కేళు నభవు
బ్రహ్మచిహ్నంబులై * పరయనుజ్ఞాన త - క్త్యాదులహిష్టు బ్ర * హ్మంబునీకు

తే॥ నఘు వదూర్తిరహితు * నిజయోగమాయా వి । మోహితాభిలాత్మ య ముఖ్యవర్తితు
మహిత లేజు నాది * మధ్యాంతహీనుని । చిన్నయాత్మ నిను భ * జింతుఁ గృష్ణ.

టీ॥ కృష్ణ—స్పష్టి స్థితి లయములను చేయునట్టి పీఠికృష్ణమూర్తి.
అవ్యయుక — నాశములేనివాఁడును. అనఘుక—పాపములు లేని
వాఁడును. అనంతక క్రిక—మీరలేని అణిమాదిచక్రముగలవాఁడును.
వరులు — తనకంటె నితరులు. (బసట్టి) బ్రహ్మ . వరులకుక —
బ్రహ్మ—చతుర్ముఖుఁడు. రుద్ర—శివుఁడు. అమరేంద్ర—దేవేంద్రుఁడు
నను. వరులకుక—ప్రభువులకు. ఈశ్వరుఁడైనవానిక — ప్రభువైన
వాఁడును—త్రిమూర్తులకు సతీతుండనుకు. సర్వాత్మకుక — సర్వము
తనదూపముగఁ గలవాఁడును. జ్ఞానస్వరూపుక—అహోక్షజ్ఞానాతి
స్వరూపముగాఁగలవాఁడును. సమానరహితుక — ఈదులేనివాఁ

డును. వరదుక — కోరినకోరికల నిచ్చువాఁడును. తేక అనన్య
భక్తితోతన్ను రాధించువారికిశ్రేష్ఠమైనతత్వజ్ఞానమునిచ్చువాఁడును.
జగ . భూతుక—జగత్—లోకములయొక్క. ఉచ్చవ—పుట్టుకకును.
స్థితి—ఉనికిని. సంహారంబయమనకును హేతుభూతుక—కారణమైన
వాఁడును. హృషీ—కేళుక—ఇంద్రియములకు నీశ్వరుఁడును—ఇంద్రియ
ములను తమ తమ పనులయందు ప్రవర్తింపఁ జేయువాఁడనుకు.
అభవుక — పుట్టుకలేనివాఁడును—తేక, శివస్వరూపుఁడును. బ్రహ్మ
విహ్మంబులు—పరబ్రహ్మమయొక్క గుణములు. విపరయనుజ్ఞాన
తక్త్యాదులక—అయిపరయను—వియోపునట్టి. సుజ్ఞాన—సాధనాంతర

నిరసేయ స్వయంప్రకాశమానమస్త తత్వజ్ఞానము. శక్తి-సర్వజ్ఞత్వ
 సర్వేశ్వరత్వ సర్వాంతర్యామిత్వాదిశక్తులు. ఆచార్య-మొదలగు
 వానిచేత. ఓష్ఠబ్రహ్మయోగ-ఓష్ఠిదమగుచున్న పరమాత్మఁడనును.
 ఈశ్వర-పరబ్రహ్మ్యయ్యుక్తఁడనును. ఆచార్య-ఓకరియందుజనిం
 పనివాఁడును - తేక, చతుర్ముఖబ్రహ్మస్వరూపుఁడనును. ఓహర్మి
 రహితుఁ-అశన పిపాస శోక మోహ జరా మరణములనెడల అణు
 డాదులు లేనివాఁడును-ఓనిలో అశన పిపాసలు సూక్ష్మశరీరధర్మ
 ములు. శోక మోహములు కారణశరీరధర్మములు. జరామరణములు
 స్థూలశరీరధర్మములు గనుక శ్రిశరీరోపాధి లేనివాఁడనుట. శ్లో॥
 ఉపాధిత్రితయాదన్య మాత్మనమవధారయేత్॥ అనిఅచార్యోక్తి
 నిజయోగ .. చరితుఁ-నిజ-తనదైన. యోగ-చేరికగల-చంద్రుని
 చంద్రికవలె తన్నెడఁబాయనట్టి. మాయా-మూలప్రకృతిచేత.
 విమోహిత-మిక్కిలి మోహము జూచింపఁబడిన. అఖిల-సకలము
 లైన ఆత్మ-ప్రాణులయొక్క. ముఖ్య-ప్రధానమయిన. చరితుఁ-
 నడవఁగలవాఁడును. మహితతేజః-మహిత-పూజ్యులైన. తేజః-
 సూర్యచంద్రాగ్నిల కాంతుల మీతన తేజస్సు గలవాఁడును. అది
 మధ్యాంతకీనునిక-మొదలునడుముతుడ యనునది లేనివాఁడును-
 పుట్టుట పెరుగుట లయించుటలులేనివాఁడనుట. ఉచ్ఛ్రయాత్మక-
 సచ్చిదానందస్వరూపము గలవాఁడులైన. నినుక-అహంపదార్థ
 స్వరూపమయిననిన్ను. భవంతుఁ-నేవంతును.

ప్ర॥ అదియునుంగాక లోకంబున దైవంబు లనేకప్రకారంబులై యుండు నదియెట్లులనఁగ గలాకాస్తాముహూర్తం
 బులు గలకాలంబును, సుకృత దుష్కృతానుభవ రూపంబులుగల జీవకర్తంబులును, స్వభావంబును, సత్త్వరజ
 ప్రమాగుకాత్మకంబునైన ప్రకృతియును, సుఖదుఃఖాశ్రయంబైన శరీరంబును, జగజ్జంతుని వ్యాపకంబైన ప్రాణం
 బును, సకలపదార్థ పరిజ్ఞాన కారణంబైనయంతఃకరణంబును, మహదహంకార శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధ
 తన్మాత్ర తత్కార్య భూత గగన పక్షనానల సలిల ధరాది పంచభూతంబులు నాదిగాఁగల ప్రకృతివికారం
 బులు నన్నింటి సంఘాతంబును, బీజాంకుర న్యాగంబునం గార్యకారణరూప ప్రభవంబునైన జగత్కారణ
 శక్తితంత్రైయమందునది యంతయు భవదీయ మాయావిడంబనంబుగాని యున్నయదికాదు తదీయమాయానివర్త
 కుండనైన సేతు నానావిధ దివ్యావతార లీలలంజేసి చేవగఁజులను, సత్పురుషులను, లోకనిర్మాణచతులైన
 బ్రహ్మాదులను బరిరక్షించుచు లోకహింసాప్రవర్తకులైన దుష్టమార్గగతులం గ్రూరాత్ముల హింసించుచు విశ్వ
 విశ్వంధరాభారనివారణంబు సేయుటకుఁగ దాభవదీయదివ్యావతారప్రయోజనంబు గావుననిన్ను శరణుంబువేడెద.

టీ॥ (అదియునుంగాక) లోకంబునక-ఈలోకమునందు. దైవం
 బులు-దేవతలు. అనేకప్రకారంబులు - బహువిధములుగలవి. వి
 యండుక-అయియుండును. (అదియెట్లులనిన) కలాకాస్తాముహూ
 ర్తంబులు-కల కాష్ట ముహూర్తము అనుభేదములు. కల-కలిగిన.
 కాలంబును - కాలమును. సుకృతదుష్కృతానుభవరూపంబులు -
 సుకృత - పుణ్యమును-పాపములను. దుష్కృత-పాపమును-కష్ట
 ములను. అనుభవరూపంబులు-అనుభవించుటయే స్వరూపముగాఁ
 గలుగుట. కల-కలిగిన జీవకర్తంబులును - శేతులపుణ్యపాదకర్త
 ములును. స్వభావంబును - పరబ్రహ్మమునకంటె అన్యముగానిది
 యును. సత్త్వరజప్రమాగుకాత్మకంబును-సత్త్వమరజస్సుతమస్సులను
 గుణములుగలవి. అయినప్రకృతియు - అయినట్టిమాయయు. సుఖ
 దుఃఖాశ్రయంబు - సుఖమును దుఃఖమును అనుభవించుటకు ఆధా
 రము. అయినశరీరంబును - అయినపంచకోకాత్మకస్థూలశరీరమును.

కా॥ శుక్తి స్థితి లయములను బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర రూపములతో
 నుండి చేయునట్టి ఓక్తిష్టము రీతి నాశనములేనివాఁడును, అణిమ
 మహిమ గలిమ లఘిమ ప్రాప్తి ప్రాకామ్యము ఈశత్వము వశిత్వము
 అనునవి మొదలయిన శక్తులు గలవాఁడును, బ్రహ్మ రుద్రేంద్రాది
 దేవతాశ్రేష్ఠులకు ప్రభువైనవాఁడును, అన్నియు తనరూపముగఁ
 గలవాఁడును, అపరోక్షజ్ఞానస్వరూపము గలవాఁడును, సమా
 నుఁడనెనివాఁడును, అసస్యభృ క్తితో తన్నారాధించువారికితత్వజ్ఞాన
 మను శోరినకోరికలను ఇచ్చువాఁడును, లోకములనువృత్తింపఁజే
 క్రుంప కారణమయినవాఁడును, ఇంద్రియగోళమలయందు విజ్ఞాన
 రూపముతోనుండి ఇంద్రియములను వానివానిపనులయందు వర్తించు
 నట్లు చేయువాఁడును, పుట్టుక లేనివాఁడును, తేక శివస్వరూపుఁ
 డును, అఖండ పరిపూర్ణ సచ్చిదానంద సర్వజ్ఞత్వ సర్వేశ్వరత్వ
 సర్వభోక్తృత్వ సర్వనియతృత్వ సర్వపాలకత్వాది మహాగుణ
 ములుగల పరబ్రహ్మమును, మోక్షరూపమయిన పరమేశ్వర్యముగల
 వాఁడును, ఓకరియందు పుట్టునివాఁడును, తేక చతుర్ముఖబ్రహ్మస్వరూ
 పుఁడును, అశన పిపాస శోక మోహ జరా మరణములు లేనివాఁ
 డును, తనమాయచేత సకలబద్ధబీవులను మోహపెట్టువాఁడును,
 సూర్యచంద్రాగ్నిల కాంతులను మీతన మహాతేజస్సుగలవాఁడును,
 పుట్టుట పెరుగుట గిట్టుటలు లేనివాఁడును, పరబ్రహ్మస్వరూపుఁ
 డును అయిన నిన్ను సేవి చుచున్నాను అని తాత్పర్యము

జగజ్జంతుని వ్యాపకంబు-లోకములోని జంతువులను నిర్వహించునది.
 అయినప్రాణంబును - అయినప్రాణవాయువును. సకలపదార్థపరి
 జ్ఞానకారిణంబు - భూమి మొదలయిన యెల్లపదార్థములను దెలిసి
 కొనుటకు కారణము. అయినయంతఃకరణంబును-అయినట్టి అంత
 రంగమును. మహదహంకార. భూతంబులును-మహత్ - మహ
 త్తత్వమును. అహంకార - భూతాదియైన అహంకారతత్వమును.
 శబ్ద-ధ్వనియు. స్పర్శ-తాఁకుటయు. రూప - ఆకృతియు. రస-
 ద్రవముగనుండుటయును. గంధ-వాసనయు. తన్మాత్ర-ఇదియనెడి
 పంచతన్మాత్రమును. తత్కార్యభూత-అపంచతన్మాత్రములకార్యము
 లగుచున్న. గగన-ఆకాశము. పక్షన-గాలి. సలిల-సలిలం
 బు. ధరా-భూమి. అది-మొదలగు. పంచభూతంబులును-అయి
 దయిన మహాభూతమాలును. అదిగాఁగల-మొదలైన. ప్రకృతివికా
 రంబులును - మాయవలనపుట్టినవియైన. అన్నింటి సంఘాతంబును-

భవేష్యులదిన అన్నిటియొక్క సమదాయమును. దివ్యంతురస్యాయం
బునఁ—విత్తు మొలకలస్యాయముచేత — విత్తువలననే మొలక పుట్టిన
వీరున. కార్యకారణరూపప్రభువంటినునై—కార్యములుకారణములు
ననురీతిచేతపుట్టునదియైనై. అనఁగా, పరబ్రహ్మమువలన అవ్యక్తము,
అవ్యక్తమువలన మహత్తత్వము, మహత్తత్వమువలన అహంకార
తత్వము, దానివలన పంచతన్మాత్రములు, వానివలన పంచమహాభూత
ములు, పంచమహాభూతములవలన పదునాలుగు భువనములు, భూత
ములు, వానికితగిన అన్నపానములు మొదలగునవియు పుట్టినట్లుగ
ననుట. జగత్కారణశాంతియై—జగత్తునకుఁ గారణమగుచు కింక
గలదై—ఉండనవియంతయును—ఉండట యంతయును—జగత్కార
ణము నీవైయుండ మహాభూతాదులు కారణమయి తోచుటయంత
యును. భవదీయమాయావిదంబనంబుగాని—నీదైనమాయయొక్క
ఆడంబరముగాని. ఉన్నయిదికాదు—నిజముగా నుండునదికాదు.
తదీయమాయానివ రక్షకుండపు—అమాయను తోలఁగించువాండపు
అయినవీపు—అయినట్టివీపు. నానావిధవివ్యావతారలిలలఁజేసి—
అనేకవిధములును వివ్యములైన అవతారవిలాసములచేత. దేవ
గణంబులను—దేవతాసమూహములను. సత్పురుషులను—సజ్జనులను.
లోకనిర్మాణవంతులు—లోకములను నిర్మించునేర్పుగలవారు, అయిన
బ్రహ్మాదులను—అయినట్టి చతుర్ముఖబ్రహ్మ మొదలైనవారలను. పరి
రక్షించుచు—చక్కగా కాపాడుచు. లోకహింసాప్రపరక్షులు—
లోకములకుకాదను చేయువారు. (అయిన) దుష్టమార్గగతులఁ—
చెడ్డదారివలంబించినవారైన. క్రూరాత్ములఁ—కఠినమనసు గలవారిని.
హింసించుచు—చంపుచు. విశ్వ సేయుటకుఁగదా—విశ్వ-
సమస్తమయిన. విశ్వంభరా—భూమియొక్క. భార—బరువును.

నివారణంబునేయుటకుఁగదా—అనఁచిసేయుటకేకదా. భవదీయ
వివ్యావతారప్రయోజనంబు—నీదైన యాయప్రాకృతావతారము
నకుఫలము. కావునఁ—కనుక. (నిన్ను) శరణంబుఁరక్షించుటను.
తేడదన—ప్రార్థించెదన.

కాని అదిగాక దైవము బహురూపములుగాఁగనందుచున్నది
అదియెట్లునఁగా కల కాష్ట మొదలగు భవములుగలకాలమును, సుఖ
ములను దుఃఖములను అనుభవించుటయనెడం జెవుల పుణ్యపాపకర్మ
లును, చంద్రుని పెన్నెలవలె భగవంతుని యెడఁబాటునదియు సత్వ
రజస్తమస్సులనెడం మూడుగుణములు గలదియైన మూలప్రకృ
తియు, సుఖదుఃఖముల సనుభవించుటకు అస్పదమగు స్థూలశరీర
మును, లోకములోని బంతువులనెల్ల నిర్వహించునదియైన ప్రాణ
వాయువును, భూమి మొదలైన అన్నివస్తువులను చెప్పిసేనుటకు
కారణమయినయంతఃకరణమును, మహత్తత్వమును, అహంకారము
మొదలుగాఁగల తత్వములును, వానికీకారణమయిన మూలప్రకృతి
యును, నీని యన్నిటియొక్క సమదాయమును, విత్తువలన మొలక
పుట్టుచున్నదామొలకవలనవిత్తుపుట్టుచున్నదా అనువిచారమునువలె
కార్యకారణరూపమునఁబుట్టి జగత్తునకుఁ గారణమేదియనుకొను
జనింపఁజేయుచుండను ఇదియంతయునీమాయయొక్క ఆడంబరమే
కాని నేనుకాదు వీపు నానావిధములైన అవతారములెల్ల బ్రహ్మ
మొదలుగాఁగల సజ్జనులను కాపాడుచు వారికి నెఱుపుచేయునట్టి
దుష్టులనెల్ల నాశముచేయుచు భూమిబరువును పోగొట్టుటయేకదా
నీదీయవతార మెత్తినందులకు ఫలము కాఁబట్టి నన్న రక్షించువుని
తేడదన అని తాత్పర్యము.

౪౭౮.—సీ॥ చంద్రు మహిత వీ * తుణ దుష్పహంబై యు - దారమై వెలుంగొందు తి తావశీన
ఘారిభాస్వత్రైజ * మునఁ దాపమొందితి - గడుఁగ్గించితి నన్ను * గరుణజూడు
మితర దేవోపాస్తి * రతి మాని మీపాద - కమలముల్ సేవించు * వినుల బుద్ధి
యెందాక మడిదోఁప * దందాక నీజగ - త్యాగులు నిఖిల తా * పములఁబడుట

తే॥ యవిరళానన్య గతికుల * నరసి ప్రోచు | నీరుదుగల నీకు ననుఁగాచు * టరుచె దేవ
ప్రవీమలాకార సంసార * భయ విమూర | భక్తజనప్రోష పరితోష * పరమపురుష.

టీ॥ దేవస్వయంప్రకాశకుండపును. ప్రవిమలాకార - మిక్కిలి
నిర్మలమయిన అకారమగువాండపును. సంసారభయవిమూర -
సంసారమునలని భయమునకు మిక్కిలిదూరమైనవాండపును. భక్త
జనప్రోష—సేవకజనులనుపోషించువాండపును. పరితోష—సంతోష
స్వభావుండపును. పరమపురుష—పురుషోత్తముండపునైసాక్షిమీ.
చంద్రు—కోపముగలదై. తుణ—తనీతుణదుష్పహంబై—మహిత—మహి
మముగలదగుటచేత. నీతుణ—చూపునకు. దుష్పహంబై—సహింప
కక్కముకానిదై. ఉదారమై—అధికృతగలదై. వెలుంగొందు—ప్రకా
శించునట్టి. తావశీనఘారిభాస్వత్రైజమునఁ—తావశీన—నీదైన.
ఘారి—అధికమయిన. భాస్వత్—వెలుగుచున్న. తేజమునఁ—
తేజస్సుచేత. తాపమొందితి—సంతాపమునుపొందితిని. గడుఁగ—
మిక్కిలి. క్గించితి—దిక్కిపోతిని. (నన్ను) గరుణ—దయతో.
జూడును—అడరింపును. ఇతరదేవోపాస్తిరతిక—ఇతరమైన దేవ

తలయొక్క యుపాసనయందలి ఆసక్తిని. మాని—వదలి. మీపాద
కమలములు—మీయొక్క కమలములవంటి పాదములను. సేవించు
వినులబుద్ధి—సేవింపవలెనను నిర్మలమయినబుద్ధి. ఎందాక—ఎంత
వఱకు నుదక—మనసునందు లోపదు—లోపదో. అందాకకా—
అంతదాక. తుణగి త్యాగులు—తుల్యోకములోనిజీవులు. నిఖిలతాప
ములక—అభ్యాత్మికము అధిదైవికము అధిభౌతికము అను సమ
స్తమలయిన సంతాపములను. పడుట—బొందుటయు. అదిరళా
నన్యగతికులక—సందునీదని యితరగతిలేనివారిని. అరసిప్రోచు
విరుదు—విచారింపి కాపాడునట్టివిరుదు. కలసికుక—కలిగినట్టివీకు.
ననుక—నన్ను. కాచుట—కాపాడుట. టరుచె—అశ్వర్యమూ (తేక)
దుర్లభమూ.

కాని స్వయంప్రకాశకుండపును, నిర్మలమయిన అకృతిగలవాండ
పును, సంసారభయము లేనివాండపును, భక్తులను పోషించువాఁ

దత్తును, సదా సుఖోపయోగదత్తును, పురుషోత్తమదత్తుడైన శ్రీకృష్ణ! కోపముగలదై చూపుటకు భ్రమగొలుపునదియై అధిక్యత గలదై వెలుంగునట్టి నీకేవలస్వయంకృత ప్రేమచేత విక్లిరి తాపమునొందిరిని, బాలవిక్లిరినొందిరి, నన్ను దయచేసి ఆదరింపుము,

ఇతర దేవతలను కొలుచుట మాని నిన్నే సేవించవలెనన్న బుద్ధి యెంతాడక పుట్టినో అంతదాడక ఈలోకములోని జీవులకు పరి తాపము తప్పదుకనుక దిక్కులేనివారిని కాపాడుదునన్న విరుదుగల నీకు నన్ను కాపాడుటయ్యెల్లభముగాదు కాబట్టి నన్నేలుకొమ్మనితా.

౪౭౯. — చ|| అనినఁ బ్రసన్నుడై హరి య * నంతఁడు చైత్యవిభేది దాని కే ట్లనియె మదీయ సాధన మ * నన్య నివారణ మౌట నీమదిం గని నను నార్తి జొచ్చితివి * గావున మజ్వరతీవ్రదాహ వే దన నినుఁబొందడింకఁ బరి * తాపము దక్కుము నీమనంబునక.

టీ|| (అనిన) ప్రసన్నుడై = అనుగ్రహముగలవాడై. అనం ఘోషము = అంతములేనివాడయిన. చైత్యవిభేది = రాక్షసులనుభేదించు వాడయిన. హరి = శ్రీకృష్ణుఁడు. దానికి = అశ్రైవజ్వరముతో. (ఇట్లు) అనియె = పలికెను. మదీయసాధనము = నాయుపకరణము = నాసంబంధమయినజ్వరము. అనన్యనివారణము = ఇతరులచేత నిలుపఁగూడనిది. కొట = అగుటను. నీమది = నీమనసులో. కని = తెలిసికొని. ననుక = నన్ను. అర్తి = దుఃఖముతో. చొచ్చి తిని = చేరిరిది. గావునక = కనుక. మజ్వరతీవ్రదాహవేదన = వాజ్వ రముయొక్కతీవ్రమయినతీవ్రపరిచాధ. ఇంక = ఇంకను. నినుక =

నిన్ను. (పొందడు) నీమనంబునక = నీమనసులో. పరితాపము = సంతాపమును. తక్కుము = మానుము.

తా|| అని శ్రైవజ్వరము వేఁడుకొనఁగా రాక్షసనాశకుఁడును నాశకహితుఁడుడైన శ్రీకృష్ణమూర్తి దాని ననుగ్రహించి నవాడై నాసంబంధమయినజ్వరము ఇతరులవలన నివారించఁబడునదికాదను విషయమును నీవు తెలిసికొనివచ్చి నాయులుగఁ జొచ్చితివికాబట్టి ఇంకను అజ్వరచాధ నిన్ను పొందడు నీమనసులోని విచారముమాని నెత్తుదికొందుమని చెప్పినని తాత్పర్యము.

చ|| అనిమఱియు నప్పుండరీకాక్షుం డిట్లు నెవ్వరేనియు నీయుభయజ్వర వివాదంబును నీవు మత్ప్ర) పత్తిం జొచ్చుటయుఁ జిత్తంబులఁ దలంతు రట్టితృద్యోక్తులు శీతోష్ణజ్వరాది తాపంబులం బొరయరని యానతిచ్చిన నమ్మహేశ్వరజ్వరంబు పరమానంద భరిత హృదయంబున నార థాంగపాణికి సాష్టాంగ దండవ్రతామం చాదరించి నిశేఛం జనియె నంత చాడాసురుండు.

టీ|| (అని) మఱియు = ఇంకను. అప్పుండరీకాక్షుండు = అశ్రీ కృష్ణమూర్తి. ఇట్లును = ఇట్లుపలికెను. ఎవ్వరేనియు = ఏమానవుడైనను. ఈయుభయజ్వరవివాదంబును = ఈరెండుజ్వరములపోరాట మును. (నీవు) మత్ప్రపత్తి = నాప్రాపకమనందు. (చొచ్చుటయు) నాయునుగ్రహమునుపొందుటయుననుట. చిత్తంబుల = మనసులలో. తలంతురు = ఎంతలో. అట్టితృద్యోక్తులు = అటువంటివందమనసుగల వారు = సజ్జనులనుట. శీతోష్ణజ్వరాదితాపంబులక = శీతజ్వరముతాప జ్వరము వీరివలని తాపములను. పొరయరు = పొందరు. అనియాన తిచ్చినక = అనిసెలవియ్యఁగా. అత్మహేశ్వరజ్వరంబు = అశ్రైవ జ్వరము. పరమానందభరితహృదయంబునక = మిక్కుటమైనసంతోషముతో = నిందుకొన్నమనస్సుతో. అరథాంగపాణికి = ఆచక్రము

చేరియందుఁగలకృష్ణమూర్తికి. సాష్టాంగదండవ్రతామంబు = ఎనిమిది యుగములతోడిదైన దండారమున నమస్కారమును. ఆచ రించి = చేసి. నిశేఛంబనియె = యభేచ్ఛముగాపోయెను. అంత = అంతట. (చాడాసురుండు) అక్కడక = అంతఃపురమునందు.

తా|| అనిచెప్పి మఱియు అశ్రైవజ్వరముతో శ్రీకృష్ణమూర్తి యేమ నియె ననఁగా ఎవరుగాని యీరెండుజ్వరముల కలహమును, నీవు నాయునుగ్రహమును పొందుటయు, మనసులలో తలఁతురో, అటు వంటిసజ్జనులు చలిజ్వరము ఉష్ణజ్వరము ఆనునిది మొదలయినవాని వలని తాపమును పొందరు అని చెప్పి యుత్తరవియ్యఁగా ఆకృష్ణ మూర్తిసాగిలఁబడి మ్రొక్కి శ్రైవజ్వరము యభేచ్ఛముగాపోయెను నీవ్వుట అంతఃపురముచేరిన చాడాసురుఁ డేమిచేసెననఁగాననితా.

౪౮౦. — సీ|| కమనీయ కింకిణీ * ఘంటికాది సహస్ర - ఘాఘణ ధ్వనిచేత * గగన మగల నన్యజనాలోక * నాభీల తరలోగ్ర - కాంచన ధ్వజపతా * కలు వెలుంగఁ బృథు నేమిఘట్టనఁ * బృధివి గంపింపంగ - కలనాపుఁ బటుజనా * శ్వములఁబూన్చి నట్టి యున్నత రథం * బతుగ్ర గతి నెక్కి - కరసహస్రముల భీ * కర తరాని

తే|| శర శరాసన ముఖ దివ్య * సాధనములు | దనరఁ జలుమును బలము ను * తక్కుటము గాఁగ హర్ష మిగురొత్తఁ గయ్యంపు * టాయితముగఁ | బురమువెలువడెబలిపుత్రుఁ * జరుజనమున.

టీ|| కమనీయ...చేతక = కమనీయ = మనోహరమయిన. కింకిణీ = చిలుగంటలు, ఘంటికా = గంటలు. అది = మొదలుగాఁగల. సహస్ర =

వేయింటియొక్క. ఘాఘణధ్వనిచేతక = ఘాఘణయనుఁత్రాంత చేత. గగనము = అకాశము. అగలక = బ్రహ్మబాహులఁగా. అన్య... =

పతాకలు—అన్యజన—శత్రుజనులయొక్క. అలోకన—చూపుట. ఆభీల—భయమును బట్టించుచు. తరళ—చలించునవియైన. ఉగ్ర—భయంకరములైన. కాంచన—బంగారుమయములయిన. భృజపతాకలు—భృజస్తంభములును పెక్కిములును. పెలుంగ—ప్రకాశింపఁగా. పృథువేమిభట్టన—పెద్దయిన చక్రముల చుట్టుకమ్మలయొక్క యొలిపిడిచేత. పృథివి—భూమి. కంపింపంగ—వణకఁగా. వలసాపుక—అనువుగా. పటుజవాళ్యముల—బలవంతములును. సేగము గలిగినవియైన గుఱ్ఱములను పూర్వినట్టియన్నతరభంబు—కట్టిన గొప్పతరును. ఆమృగగతి—అతిభయంకరమైన గతునముతో. (ఎక్కి) కరసహస్రముల—వేయిచేతులందును. భీక. సాధనములు—భీకరతర—మిక్కిలిభయంకరములయిన. అనీ—ఖడ్గములు. కర—కాణములు. కరాన—విండ్లు. ముఖ—మొదలైన. దివ్యసాధనములు—మేలయిన ఆయుధములు. తనరక—పిష్పముండఁగా. చలమును—పట్టుదలయు. బలమును—శక్తియు. ఉత్కృటముగాఁగ—పావ్చఁగా. హర్షము—సంతోషము. ఇగురొత్త—

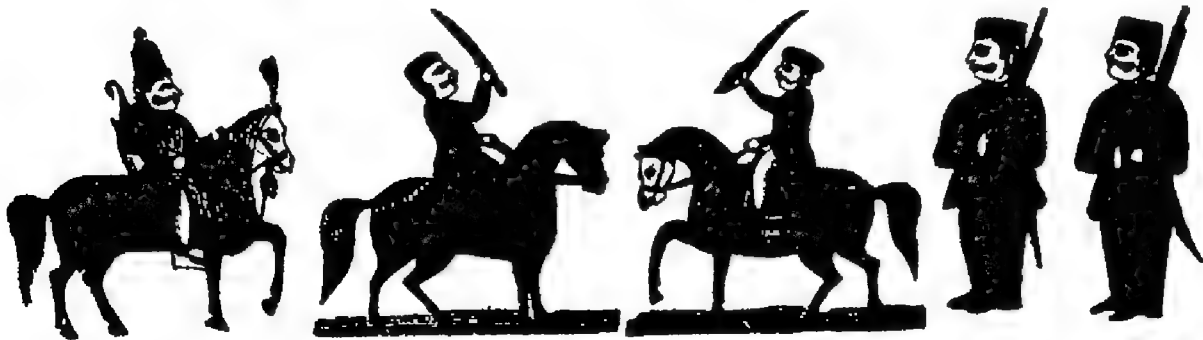
అంతురింపఁగా—క్రాత్తగాపుట్టుచుండఁగా. కయ్యంపుటాయితముగ—యుద్ధమునకు సిద్ధముగా. తిరుణవమున—మిక్కిలివడితో. బలిపుత్రుడను—బలిచక్రవర్తిగాదులైన బాగానురుడు. పురముపెలువదె—పట్టణమునుండి బయలుదేతను.

తా|| మహాహరములయిన చిలుగంటలు పెనుగంటలు మొదలగునవి అనేకములు గణగణయని మ్రోఁగు చప్పుడుచేత ఆకాశమున ప్రతిభ్వని కలుగుచుండఁగా శత్రువులకు పెఱపు పట్టి భయంకరమయిన భృజస్తంభములును పెక్కిములును పెలుంగుచుండఁగా పెద్దపెద్ద రథచక్రముల కడకమ్మలయొలిపిడిచేత భూమి అదురుచుండఁగా మిక్కిలివడిగల బలవంతములయిన గుఱ్ఱములను గట్టిన రథముపై వెక్కి వేయిచేతులందు కత్తులు కాణములు విండ్లు మొదలుగాఁగల బహువిధముల ఆయుధములను భరించి చలమును బలమును పావ్చఁగా మిక్కిలి సంతోషముతో యుద్ధమునకు సిద్ధపడినవాడై మిగులవడితో బాగానురుడు పట్టణమునుండి బయలుదేతనని తాత్పర్యము.

బాగానురుడు.

కృష్ణుడు.

(*) బాగానురుడు రెండవతేస యుద్ధమునకు వచ్చి శ్రీకృష్ణునిచేత ఓడుట. (*)

రచా. — కృ. చని రణభూమిని మధ్యం । దిన మూర్తాంక ప్రబంధ * దీప్తాకృతితో
దనరుడు బరిపంధి బలెం । ధన దవశిభయైన కృష్ణుం * దాకెం బెలువక.

టీ॥ చని = ఈవిధముగా యుద్ధరంగమునకుఁ బోయి. రణ భూమిని = అయుద్ధరంగమునందు. మధ్యందిన... దీప్తాకృతితోఁ - మధ్యందిన = మధ్యాహ్న కాలమునందలి. మూర్తాండ = సూర్యుని యొక్క. ప్రచండ = కేంద్రమయిన. దీప్త = వెలుంగునట్టి. ఆకృతితోఁ = ఆకారముతో. తనరుచుకొని = ఒప్పుచు. చరిపంధిబలేంధన దవళిని = చరిపంధి = శత్రువులయొక్క. బలం = బండనెడు. ఇంధన =

ఎండుకట్టలను. దవళిని = కార్చిచ్చు. బసకృష్ణకొ = అయినట్టికృష్ణ మూర్తిని. వెలుచకొ = వడిగా. కాంకకొ = మారుకొనెను.

తా॥ ఈవిధముగా యుద్ధభూమికి పోయి అచ్చట మధ్యాహ్న కాలమునందలి సూర్యునివలె వెలుంగుచు శత్రుసేనలనెడు ఎండు కట్టలకు కార్చిచ్చువంటి వాడైయుండెడి శ్రీకృష్ణమూర్తిని ఎదిరించెను అని తాత్పర్యము.

౪౮౩. — టి॥ తాంకి భుజావిజృంభణము * దర్శము నేర్చును నేర్పడంగ నొక్కొరున వేయుచేతుల మ * పాపాగ్రశరావలి పింజపింజతోఁ దాంకక సేసినక ముర వి * దారుడు తోడన దచ్చరావళిక నాంక గొనాక ద్రుందె నిశి * తార్థ శకాంక శిలీముఖంబులక.

టీ॥ తాంకి = మూర్ఖుని. భుజావిజృంభణముకొ = భుజముల ఆటోపమును. దర్శముకొ = గర్వమును నేర్చును = సామర్థ్యమును. ఎర్పడంగకొ = కనబడునట్లుగా. ఒక్కొరునకొ = ఒక్కొక్కరి కతో. వేయుచేతులకొ = వేయుచేతులతోను మపాపాగ్రశరావలి = మిక్కిలివాడగుతనవాణములకప్పులు పింజపింజతోఁదాంకకకొ = ఒకదానిపింజతో నొకటి యంటుకొని కట్టదాంకనట్లు కనబడునట్లుగా. ఏసినకొ = ప్రయోగించగా. మురవి దారుడం = శృంగుడు. తోడన = వెంటనే. నిశితార్థశకాంకశిలీముఖంబులకొ = వాడగుతన

అర్థచంద్రవాణములచేత. తచ్చరావళికొ = ఆవాణపక్షిని. అంక గొనాకొ = లక్ష్మ్యపట్టక. త్రుందెకొ = తెగినబకెను.

తా॥ అట్లు ఎదిరించి తన భుజులమును గర్వమును సామర్థ్యమును తెలియఁబడునట్లుగా వాణాసురుఁడు వాణములను పింజపింజ తాంకి యేకాకారముగా తోఁచునట్లు ప్రయోగించగా శ్రీకృష్ణ మూర్తి వానిని అలక్ష్మ్యముగా అర్థచంద్రవాణములతో తనుకలుతునుకలుగా తెగనబడిపెసెనని తాత్పర్యము.

౪౮౪. — చ॥ సుతనవ పుండరీక నయ * నుం దననొప్పు మురారి రోష భూర్జిత మహిలారుణాబ్జ దళ * నేత్రుడు దానయి పంశ దైత్యులై దితిసుత కానన ప్రకర * దీపిత శుక్రము రక్షితాంచితా శ్రీతన చక్రముక సతత * సేవిత శక్రము దివ్య చక్రముక.

టీ॥ సుతనవపుండరీకనయనుండు = కొనియాడఁబడిన క్రొత్త తెల్లదామరలవంటి కన్నులుగలవాఁడు. అననొప్పుమురారి = అనఁదగిన శ్రీకృష్ణమూర్తి. రోషమూర్జిత = నేత్రుండు = రోష = కోపముచేత. భూర్జిత = తిరుగుడుపడుచున్న. మహిత = గొప్పతన. అరుణ = ఎల్లదైన. అబ్జ = కమలములయొక్క. దళ = తేకులవంటి. నేత్రుండు = కన్నులుగలవాఁడు. (కానయి) దైత్యులకొ = వాణాసురునిమీదికి. దితిసుతాననప్రకరదీపితశుక్రముకొ = దితిసుత = దైత్యులనెడు. కాననప్రకర = అడవిసమాహమును. దీపిత = కాల్చినట్టి. శుక్రముకొ = అగ్నియైనదియు. రక్షితాంచితాశ్రీతనచక్రముకొ = రక్షిత = కాపాడఁబడిన. అంచిత = ఒప్పిదమయిన. ఆశ్రీతన =

సేవకలనులయొక్క. చక్రముకొ = సమాహముగలిగినదియు. సతత సేవితశక్రముకొ = ఎల్లప్పుడుకొలువఁబడిన యింద్రుండుగలిగినదియునై. దివ్యచక్రముకొ = సుదర్శనచక్రమును. చుండెకొ = చుండెను.

తా॥ అంతట తెల్లదామరలవంటి కన్నులు గలవాడైన శ్రీకృష్ణ మూర్తియెల్లదామర తేకులవంటికన్నులుగలవాడై అనఁగాకోపముచేత కన్నులు ఎల్లఁగా చెసికొన్నవాడై రాక్షసులను భ్వంశము చేయునదియు, అశ్రీతులను సంరక్షించునదియు, ఎల్లప్పుడు ఇంద్రునిచేత సేవించబడుచుండు నదియునైన సుదర్శనచక్రమును వాణాసురునిపై ప్రయోగించెనని తాత్పర్యము.

చ॥ అదియునుం బ్రచండ మూర్తాండ మండల ప్రభావిదంబితంబును భీషణ శతసహస్రకోటి దంభోళి నిబిడ నిశిత నిఘ్నర ధారాసహస్ర ప్రధూత బ్వలన జ్వాలికాపాస్త సమస్త కుటిల పరిపంధి దుర్వార కాహు గర్వాంధకారంబును, సకలదిక్పాల దేవతాగణ జేగీయమానంబును, సమంచిత దానవజన తోక భయంకర దర్శనంబునగు సుదర్శనం బసురాంతక ప్రేరితంబై చనియారామకారుండు కదలికా కాండంబులనేర్చు చందంబునంబేర్చి సమదవేదండ శుండాదండ మండితంబును, గనకమణికలయకేయూర కంకణాంకితంబునగు తదీయ వాహసహస్రంబుఁ గరచతుష్ట యాచశిష్టంబుగాఁ దునుము నవసరంబున.

టీ॥ అదియును = అచక్రాయుధమును. ప్రచండమూర్తాండ = మండలప్రధానితంబును = కేంద్రమయిన సూర్యునింబయొక్క ప్రకాశమును ప్రకటించునదియు. భీషణ... కారంబును = భీషణ =

భయంకరమయిన. శతసహస్రకోటి = మూలుపేయించుటగల. దంభోళి = వజ్రాయుధమువలె. నిబిడ = అతిశయించిన. నిశిత = వాఁడిమిగల. నిఘ్నర = హారమయిన. ధారాసహస్రం = పేయించు

వలసనుండి. ప్రభాత=పుట్టిన. ఇలస=అగ్నియొక్క. వ్యాధికా= మంటలచేత. ఆచార=తొలగించబడిన. సమస్త=సకలమయిన. కుటిల = క్రూరులైన. పరిపంథి = శత్రువులయొక్క. మర్వార= అడచరాని. కాహగర్వ = భుజగర్వమనెడు. అంధకారంబును= చిక్కట్లకలిగినదియు. సకల . జేగియమానంబును=సకలదిక్పాల= ఎల్లదిక్పాలకులచేతను. దేవతాగణ = దేవతల గుంపులచేతను. జేగియమానంబును=జయజయయని కొనియాడబడుచున్నది. సమం చిత ..దర్శనంబును = సమంచిత = ఒప్పదమయిన. దానవజన= రాక్షసజనులయొక్క. తోక=సమాహమనకు. భయంకరదర్శనం బును=భయమును పుట్టించు చూపు గలదియు. అగుసదర్శనంబు= అగునట్టినుదర్శనచక్రము. ఆసురాంతకప్రేరితంబై = కృష్ణునిచేతక ప్రేరింపబడినదై. చని = పోయి. ఆరామకారుడు = తోట బాడు. కదళికాకాంతంబులక = అరణ్యదెట్ట సమాహమలను. ఏర్పవంబులక=ఏర్పబించి సజ్జనులట్లు. శేర్పి = విప్లంభించి. సమద.. మండితంబును=సమద = మదముతోఁగూడిన. సేదంద= ఏనుంగుయొక్క. కుండాదండ=కట్టవంటితొండమునువలె. మండి తంబును = అలంకరింపబడినదియు. కనక. శిథంబును=కనక= బంగారును. మణి=రత్నములునుగలవై. వలయ=గుండ్రులైన. తేక,

గగనమణివలయ=సూర్యునియొక్క. పరివేషమువంటి. జేయార= భుజిర్తులచేతను. కంకణ = ముంతేరికడియనులచేతను. అంతిం బును = గుఱుతిడబడినదియు. అగుతడియవాహాసహస్రంబుక = అగునట్టి వానికేయిచేతులను. కరచమన్వయా వశిష్టంబుగాక = నాలుగుచేతులు మిగిలినది అగునట్లుగా. తునుమునవధరంబునక= సజ్జనునప్పుడు.

కా! అచక్రాయుధము మిక్కిలి తెలుంగుచున్న సూర్యునింబ మునుబోలినదై, భయంకరమైన సూర్యునింబుగల వక్రాయుధము వలె క్రూరమయి, అడచరాని క్రూరులైన శత్రువుల గర్వమును అణచునదియు, ఎల్లదిక్పాలకులచేతను దేవతాగమాహనులచేతను నేరింపబడుచున్నదియు, గొప్పవారైన రాక్షసులసమాహమనకు చూచునప్పుడే భయమును పుట్టించునదియునై శ్రీకృష్ణమూర్తిచేత ప్రేరింపబడినదై తోటబాడు గలతేసిన అరణ్యదెట్టను ఏర్పఱచి సజ్జనులట్లు ఏనుంగు తొండములను బోలినదియు సూర్యునిరే తేడుమవలె మణులకాంతులచేత తెలుంగుచున్నదియునై భుజిర్తు లును కంకణములును గలిగి తెలుంగునదియునైన వానాసురుని శేయి చేతులను నాలుగుచేతులుమిగులుగాన జీవనట్టిసమయమునందు అనితా

(*) సాంబమూర్తి శ్రీకృష్ణమూర్తికి బొగడుట. (*)

౪౮౬.—తే! కాలకంఠుడు బాణుడై * గరుణ గలఁడు | గాన సఖిలాండపతిఁ గృష్ణుఁ * గదియ వచ్చి పురుషసూక్తంబువదివి సంత * పుటకరాబుఁ | దగుడుఁ బద్మాయతాశు ని తిట్లని నుతింపె.

టీ! కాలకంఠుడు=శివుఁడు. బాణుడై=బాణాసురునిమీద. గరుణగలఁడు=దయగలవాఁడు. కానక = కాంచుట్టి. అఖిలాండ పతికా = బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర మహేశ్వర సదాశివ మాయాండ ములకు ప్రభులైన. కృష్ణుక=కృష్ణమూర్తిని. కదియవచ్చి=మిక్కిలి చేరవచ్చి. పురుషసూక్తంబువదివి=పురుషసూక్తపద్యమిది ధ్యానించి. సంపుటకరాబుఁడు=సాక్షుడబడిన దేవామరలుగలవాఁడు. (అగు

చను) పద్మాయతాశుకా=కామరంజిత వికాంతులయిన కన్నులు గల కృష్ణమూర్తిని. (తిట్లని) నుతించెక=ప్రోత్రముచేసెను. కా! శివుఁడు బాణాసురునియందు దయగలవాఁడు కాంచుట్టి సర్వేశ్వరుడైన శ్రీకృష్ణమూర్తియొద్దకువచ్చి రెండుచేతులుబోపించి కొని అకృష్ణమూర్తిని పురుషసూక్తపద్యమిధ్యానించి యీవిధముగా బొగడెనని తాత్పర్యము.

వ! దేవా సీత్ర బ్రహ్మస్వరూపంబగు శ్యామిర్మయమంత్రు, నిఖిల చేద వేదాంత నిరూఢుండవు, నిర్మలాండవు, సమా నాధికరహితుండవు, సర్వవ్యాపకుండవైసనిన్ను నిర్వలాంతగ్గరణులైనవార లాకాశంబుపగిది సవలోకింతు

రదియునుంగాక పంచోపనిషత్సయ్యలైన భవదీయ దివ్యమంగళ మహావిగ్రహ పరిగ్రహంబు సేయునెడ నాభి
యందాకాశంబును, ముఖంబునం గృతానుండును, శిరంబున స్వర్గంబును, శ్రోత్రంబులదిశలను, నేత్రంబుల
సూర్యుండును, మనంబున సోమకాములును, చాదంబులవసుంధరయు, నహంకారంబునందాత్మయు, జఠరంబున
జడధులును, రేతంబున నంబువులును, భుజంబులనిం ద్రుండును, రోమంబుల మహీరుహావధిప్రాతంబును, శిరో
జంబుల మేఘంబులును, బుద్ధిధివలుండును, మేహనంబున బ్రహ్మలును, జ్ఞానంబున సృష్టియు, హృదయంబున ధర్మం
బునుగలిగి మహాపురుషుండవై లోకకల్పనంబుకొఱకు నీయకుంతిత తేజంబు గుప్తంబుచేసి జగదుద్భవంబుకొఱకు
గైకొన్నభవదీయ దివ్యావతార వైభవంబెఱింగి నుతింప నెంతవారము నీవు సకల చేతనాచేతన నివయంబుల
కాద్యుండవు, నద్విచీయుండవు, పురాణపురుషుండవు, సకలసృష్టి హేతుభూతుండవు, చింతరుండు, కాదంబిదికదంబా
వృతుండగుచు భిన్నయాత్రుండై బహువిధచ్ఛాయలం దోచుచుండున నీయకుంతిత ఘటనానిర్వాహకంబైన సంక
ల్పంబునక ద్రిగుణావీతుండవయ్యును సత్వాదిగుణవ్యవధానంబుల ననేకయాత్రుండవై గణవంతులైన సత్పురుషు
లకుం ద మోనివారకంబైన దీపంబు రూపంబునం బ్రకాశించుచుండువు, భవదీయ మాయావిమోహితులైన జీవులు
పుత్ర దార గృహ క్షేత్ర సంసారాదిరూపంబైన పాప పారావార మహాచరగర్తంబుల ముసుంగుడుం బేలు
చుండురు, దేవా భవదీయ దివ్యరూపానుభవంబు సేయంతాంబులక యింద్రియ పరతంత్రుండై భవత్పాదసరసీ
రుహంబుల నేర్చున నేకాంతభక్తిచేతక జేర నెఱుంగని మూఢాత్ముం దాత్మవంచకుండనంబడు విపరీతబుద్ధిం
శేసి ప్రియుండవైననిన్నునొల్లక యింద్రియార్థాభవంబు సేయుట యమృతంబుమాని హాలాహలంబు సేవింపట
గాదె జగదుదయ పాలనలయ లీలా హేతుండవై కాంతుండవై సుహృత్తున భాగభేయండవై సమానాధిక వస్తు
భూస్యండవైననిన్ను నేనును బ్రహ్మయంబురిణితాంతర్గతంబులైన మునిగణంబులును భజించుచుండుముమతీయును.

టీకా దేవా—స్వామి. (నీవు) బ్రహ్మస్వరూపంబు—సద్విదానంద
సర బ్రహ్మస్వరూపము. (అగు) జ్యోతిర్మయండవై—సూర్యవంద్రా
గ్నులకాంతులనుమీటిప తేజస్సే స్వరూపముగాఁగలవాఁడవు. నిఖిల
వేదతేజాంతర్గతరూఢుండవు — ఋగ్వేదాస్సామాధర్వమలగేద తేజ
ములయందును, సకతోపనిషత్తులందును వృథముగా చెప్పఁబడు
వాఁడవు. నిర్మలుండవు—అణవ కార్మిక మాయక మాయేయ తిరో
భావములనెడల మిలిపములు లేనివాఁడవు. సమానాధికరహితుం
డవు — సమానులును అధికులును లేనివాఁడవు — సర్వమును నీకు
హించినదేగాని నీకు సమానమైనదిగాని నీకు మించినదిగాని లేక
ముట. సర్వవ్యాపకుండవు — స్థావరచంగమాత్మకమైన ప్రపంచముం
దెల్లయెడలనిండియుండువాఁడవు. (అయిననిన్ను) నిర్వలాంతర్గతంబు
లైనవారల — రాగ ద్వేషాదులులేని అంతరంగముగలవారు. ఆకా
శంబుపరిదిగ — అన్నిటిని ఆంటియును ఆంటకయన్న మింటవరి.
అవలోకింతుడు—మాకును, అదియునుంగాక—అంతేగాక. పంచోప
నిషత్సయ్యంబు—పంచోపనిషత్తులనివారము (ఐన) భవదీయ...చేయు
నెడక—భవదీయ—నీదైన. దివ్య — ఆప్రాకృతమయిన. మంగళ—
కుభాస్వరూపమయిన. మహావిగ్రహ—విరాడ్విగ్రహముయొక్క. పరి
గ్రహంబుసేయునెడక—ధరించునపుడు. హృదయండు — హృద్ధు
నందు. (ఆకాశంబును) ముఖంబునక — మొగమునందు. గృతానుం
డును—అగ్నియు. శిరంబునక—తలయందు. స్వర్గంబున—దేవలోక
మును, శ్రోత్రంబులక — చెవులయందు. దిశలను — దిక్కులును.
నేత్రంబులక—గన్నులందు. (సూర్యుండును) మనంబునక — మనసు
నందు. సోమకాములును—చంద్రమస్త్రువులును. చాదంబులక—అడు
గులయందు. వసుంధరయుక — భూమియు. అహంకారంబునక—
భూకాదయైన అహంకారమందు. అత్మయుక—శివుఁడవైన నీవును.

జలరంబునక — కడుపునందు. జడధులును—సముద్రములును. రేతం
బునక—రేతస్సునందు. అంబువులును—నీళ్లును. భుజంబులక—చాచు
వులయందు. ఇంద్రుండును—ఇంద్రుఁడు మొదలగు దివ్యులకులును.
రోమంబులక — మేనిపెండ్రుకలయందు. మహీరుహ—వృక్షములు.
నీడధి—నీరులు. ప్రాతంబును — పీనియొక్క సమాహమును. శిరో
జంబులక—తలపెండ్రుకలయందు. మేఘంబులును—అవ రృకాది మేఘ
ములును. బుద్ధి—నిశ్చయరూపమైన బుద్ధియందు. ధివ. యండును —
బృహస్పతియును. (మేహనంబున) బ్రహ్మలును — సృష్టికర్తలైనవకు
రుఋదు మొదలగుబ్రహ్మలును. జ్ఞానంబునక — తెలియందు.
(సృష్టియు) హృదయంబునక—ఆంధిక్కరణమందు. ధర్మంబును—
పుణ్యమును. (కలిగి) మహాపురుషుండవై — పంచకర్తలను మీడిన
వాఁడవై. లోకకల్పనంబుకొఱకు—లోకమునుకల్పించుటకొఱకు.
నీయకుంతిత తేజంబు—కొంతపడని నీతేజస్సును. గుప్తంబుచేసి—
దాచి. జగదుద్భవంబుకొఱకు—లోకముయొక్కపుట్టుకకొఱకు.
గైకొన్న — గ్రహించిన. భవదీయదివ్యావతారవైభవంబు—నీదైన
స్వయంప్రకాశకమయిన అవతారవిభవము. ఎఱింగి — తెలిసి.
నుతింపక — ప్రోతముచేయను. ఎంతవారము — ఏపాటివారము.
నీవు — సర్వకర్తలైననీవు. సకలచేతనాచేతననివయంబులకుక —
సకల—సమస్తమయిన. చేతన—ప్రాణులయొక్కయు. అచేతన—
జడములయొక్కయు. నివయంబులకుక—సమాహములకు. అద్యుం
డవు—పుట్టింపఁబడకుండు మొదటివాఁడవును. అద్విచీయుండవు—
రెండవది లేనివాఁడవును — సజాతీయ వికాసీయ స్వగతభేదములు
లేనివాఁడవనుట. పురాణపురుషుండవు—పంచకర్తలకుమందునున్న
వాఁడవును. సకలసృష్టి హేతుభూతుండవు—ప్రపంచసృష్టిక కారణ
మయినవాఁడవు—బ్రహ్మవనుట. దిశకరుండు—సూర్యుఁడు. కాదంబి

కదంబావృకుండు - మేఘపల్కులనమాహమచేత అవరింపఁబడిన
వాఁడు (అగుచును) భిన్నరూపుండై - భేదపడినరూపములుగలవాఁడై
బహువిధబృహదలక - నానావిధములయినవర్ణములచేత. తోచు
విభంబునక - కనఁబడునట్లు. నీయభుజితఘటనానిర్వాహకంబు -
నీదైన కూర్పరానిదాని కూర్పుసామర్థ్యముకలది. అయినసంకల్పం
బునక - అయినట్టి తలచుచేత. త్రిగుణావీతుండవు - సత్త్వరజస్త
మస్థులనెదు మాడుగుణములనుకడవివహించుచు అయ్యును - అయి
యొందియును. సత్వాదిగుణవ్యవధానంబులక - సత్త్వము మొదలగు
గుణభేదములచేత. అనేకరూపుండవై - బహురూపములు గల
వాఁడవై. గుణవంతులైనసత్త్వరజతమలక - శమము దమము ఉపరతి
తితిక శ్రద్ధ మొదలైన సుగుణములు గలవారైన సజ్జనులకు. తమో
నివారకంబు - అజ్ఞానమనెడిచీకటిని పోగొట్టునది. అయినదీపంబు
రూపంబునక - అయినట్టి విజ్ఞానమనెడు దీపమువలె ప్రకాశించు
చుండువు - తెలుగుచుండువు. భవదీయమాయావిమోహితులు -
నీదైనమాయచేత మోహము నొందినవారు. బసదీపులు - అయినట్టి
బద్ధదీపులు పుత్ర. రూపంబు - పుత్ర - కొడుకులు. దార -
పెండ్లాలు. గృహంబు - ఇండ్లు. క్షేత్ర - పంటపొలములు సంసార -
కాపురము. ఆది - మొదలుగాఁగల. రూపంబు - విభవగుణది.
అయిన .గర్తంబులక - (అయిన) పాప - పాపములనెదు. పారా
వార - సముద్రమునందలి మహావర్త - పెద్దపెద్దపుళ్లనెదు. గర్తం
బులక - పల్లములయందు. మునుంగుచుక - మునుంగుచును. (తెలు
చును ఉండురు) దేవా - స్వామీ భవదీయదివ్యరూపానుభవంబు
సేయించాలక - నీదైనయప్రాకృతరూపమును సేవింపనేరక. ఇంద్రియ
పరతంత్రులవై - ఇంద్రియవ్యవహారములకు తోచబడిన నదవడిగల
వాఁడై. భవత్యాదసరసీరుహంబులక - నీపాద కమలములను.
నేర్పునక - ఉపాయముచేత. (ఏకాంతభక్తిచేత) చేరక - సమీ
హించుటకు. ఎటుగని - తెలియని మూఢాత్ముండు - తెలివిమాలిన
బుద్ధిగలవాఁడు. ఆత్మవంశకుండు - తన్నుతాను మోసపుచ్చుకొన్న
వాఁడు - అత్తత్రోసి. (అనంబును) విపరీతబుద్ధిచేసి - నీకంటె
దేవతాంతర మంత్రాంతర సాధనాంతరములకలవనెడు విరుద్ధబుద్ధి
చేత త్రియండవు - మేలుచేయువాఁడవు - సర్వప్రాణులచేతకోరఁ
దగినవాఁడవనుట. (అయిన) నిన్నుక - సర్వస్వామియైన నిన్ను.
ఒల్లక - అపేక్షింపక. ఇంద్రియాధానుభవంబు సేయుట - ఇంద్రియ
సుఖములను అనుభవించుట అమృతంబుమాని - అమృతమునువదలి.
హలాహలంబుక - విషమను. సేవించుట - త్రాగుట. కాదె - కదా.
జగదు... హేతుండవు - జగత్ - తోకముయొక్క. ఉదయ - పుట్టుక.
పాలన - రక్షణము. లయ - నాశమునెదు. లీలా - నీడునీకు.
హేతుండవు - కారణమయినవాఁడవు. (అయి) కాంతుండవై - కుద్ధ
సత్త్వవృత్తిగలవాఁడవై. సుహృద్దనభాగదేయండవై - బ్రహ్మనిష్ఠుల
పాపతి భాగ్యస్వరూపుండవై. సమానాధికవస్తుతాన్యండవైన -
నీకు సమానమును అధికమునైన వస్తువులు లేనివాఁడవైన. (నిన్ను)
నేనును - శివుండవైన నేనును. (బ్రహ్మయు) పరిణతాంతర్గతయలు -
క్రైతని మనన నిదిభ్యాసములచేత నిన్ను సేవించుటయందు తేజిన
మనసుగలవారు. అయినమునిగణంబులున్నా - అయినట్టి సనక సారద
వాదు దేవాది ఋషిశ్రేష్ఠులును. భవంతుండుము - సేవించు

చుండుము. మఱియును - ఇంతేగాక - ఇట్లు సేవించుచుండుటయేగాక.
తా. 1. స్వామీ! నీవు సర్వదానంద పరబ్రహ్మస్వరూపమయిన
తేజస్వీ అయినవాఁడవు, ఎల్ల కేదములయందును నేవాంతముల
యందును ప్రసిద్ధుండవు, పంచమలములు లేనివాఁడవు, నీకంటె
అధికమునుసమానమునులేనివాఁడవు, అంతటనిండియుండువాఁడవు,
ఇటువంటి నిన్ను నిర్వలమయిన మనసుగల పుణ్యపురుషులు అన్నింటిని
అంటియును అంటకయన్న అకాశమువంటి రూపముగలవానిఁ
గాఁజూచురు, అదిమాత్రముగాక పంచోపనిషత్తయములైన ఆప్రా
కృత దివ్యమంగళ మహావిగ్రహమును నీవు పరిగ్రహించునప్పుడు
నీభాద్దపండు అకాశమును, ముఖమునందు అగ్నియు, తలయందు
దేవలోకమును, చెవులందు దిక్కులును, కన్నులందు సూర్యుఁ
డను, మనసునందు చంద్రుఁడను, మస్తకుఁడను, పాదములందొ
ఱుమియు, భూతాదియైన అహంకారమందు శివుఁడవైన నేనును,
కడుపునందు సత్తనముద్రములును, చేతస్సునందు నీళ్లును, భుజము
లందు ఇంద్రుఁడు మొదలైన ఆవృద్ధికృతములును మేనిచంద్రుకల - గు
చెట్లుపైరులును, తలచెంద్రుకలయందు అవర్తము సంవర్తము మొద
లైనవజ్రములును, బుద్ధియందు బృహస్పతియును, మోహనందు సృష్టి
కర్తవైన బ్రహ్మ మొదలగువారును, జ్ఞానమునందు సృష్టియొక్క
యమునందు భర్తయును, మహాపురుషుండవై తోకమును కలుగఁ
జేయుటకై అలంగని నీతేజస్సును అలంబుకొని నానావిధములయిన
దివ్యావతారములను పొందుచుండువు, అట్టిదివ్యావతారములమీదు
తెలిసికొనియాడ నాలోచించుట ఎంతమాత్రపువారము, నీవుచేతన
ములును అదేతనములునైన యెల్లవస్తువుల సమదాయమునకు మూల
మయినవాఁడవు, నీకంటె నితరము లేనివాఁడవు, పంచకర్తలకు
ముందున్నవాఁడవు, ఎల్లసృష్టిని కారణమైనవాఁడవు, సూర్యుండు
మిన్నుచేతకమ్మఁబడి నానారూపములకనఁబడునట్లు నీవును కూర్ప
రానిదాని కూర్పునట్టి సామర్థ్యముగల నీసంకల్పముచేత మాడు
గుణములకు తెలియైనవాఁడవైయుండియు అగుణములను పొందిన
వాఁడవై పెక్కురూపములను వహించి మందిగుణములుగల సజ్జనుల
అజ్ఞానమనెడుచీకటిని పోగొట్టు విజ్ఞానమనెడు దీపమువలెతెలుఁ
గుచు కానఁబడుచుండువు, నీమాయచేత మోహమునొందిన ప్రాణులు
కొడుకులు పెండ్లాలు ఇండ్లు వాకిండ్లు మడిచేను అనునివి మొదలు
గాఁగల పాపమీ రూపముగాఁగల సముద్రమునందలి పెద్దపెద్దపుళ్ల
నెదు రంభ్రములందు మునిగి కేలుచుండుచున్నదివ్యమయిన నీరూప
మును సేవింపనేరక ఇంద్రియవ్యవహారములకు అధిగుండై నీపాద
ములనన్నిధిని చేరలేని పామరుండు తన్నుక వాను వంచించుకొన్న
వాఁడగునుగాని యితరముగాదు, నిర్వాణభక్తవచేత సకలజీవుల
కును మేలుచేయువాఁడవైన నిన్నుఁగోరక విషయానుభవమును
గోరుట అమృతమునుమాని విషమును త్రాగఁగోరుటకదా, తోకము
యొక్క సృష్టినివృద్ధిని లయమునకును కారణమయినవాఁడవును,
కుద్ధ సత్త్వ వృత్తిగలవాఁడవును, బ్రహ్మనిష్ఠులపాలితి భాగ్యమయిన
వాఁడవును, సమానమును అధికమునైనవస్తువులేనివాఁడవునైనిన్ను
నేనును బ్రహ్మయు పరిపక్వమయిన మనసుగల సారదాదిమహర్షు
లును సదా సేవించుచుండుముగదా ఇంతేకాదు ఇంకను దెచ్చిర
చిత్తగింపుమని కాత్మర్యము.

రచయిత. — తే॥ అవ్యయమండ వసంతుండ * వచ్యుతుండ । వాదిమధ్యాంత శూన్యమండ * వఖిలదృతిని నిఖిలమందెల్ల వర్తింతు * నిపు దగిలి । నిఖిల మెల్లను నీయంద * నెగడుగృష్ట.

టీ॥ కృష్ణ-నిత్యసంకపరబ్రహ్మత్వైవ ఓక్రికృష్ణస్వామి. (నీవు) అవ్యయమండవు-తగ్గనివాండవు. అసంతుండవు-దేశ కాల వస్త్రపరివృద్ధములు తేనివాండవు. అచ్యుతుండవు = నశింపనివాండవు. అది మధ్యాంతశూన్యమండవు = మొదలు నడుము తుడ అనునవి తేనివాండవు-పుట్టుట పెరుగుట చచ్చుట అనెడు వికారములు తేనివాండవనుట. అఖిలదృతిని-సర్వము ధరించినవాండవు. నిఖిలమందెల్ల-సర్వప్రపంచమనందును. ఎల్లగా = తెలుపల లోపల సంతతును. వర్తింతు = ఉండువు. తగిలి = అంటి. నిఖిలమెల్లను-ఈవశంబును

ప్రపంచమంతయు. నీయంద-నీయందే. నెగడుగా-కలిగివ్యాపించును. కా॥ పూర్ణానందపరబ్రహ్మత్వైవ ఓక్రికృష్ణా! నీవు తగ్గనివాండవును ఈదేశమందు ఉన్నాడను ఈదేశమందు లేడను ఈకాలమందు ఉన్నాడను ఈకాలమందు లేడను ఈవస్త్రపునందు ఉన్నాడను ఈవస్త్రపునందు లేడను అనుట తేనివాండవును, నశింపనివాండవును, పుట్టుట పెరుగుట చచ్చుట అనెడు వికారములు తేనివాండవును, సర్వమును ధరించినవాండవును, సర్వము నీయందును, నీయందు సర్వమును గలవాండవునై యున్నావని కావ్యరసము.

రచయిత. — నీ॥ అని సస్సుతించిన * హరియాత్మ మోదించి - మొగమునఁ జీలునవ్వు * మొలకలెత్త లలితచాళేందు క * కామోధి కిట్టని - శంకర నీమాట * సత్య మరయ నేది నీకిత్తు * యెగఁగెడు దానిన - వేడుము నీకిత్తు * వీడవధ్యుఁ డదియెట్టిదనినఁ బ్ర * శ్లోదుండు మధ్యక్షుఁ - డతనికి వరము నీ * యన్వయమున తే॥ జననమందిన వారలఁ * జంపననుడుఁ । గడఁగి మన్నించితిని నది * గారణంబు విశ్వ విశ్వంధరాధార * విపులధూరి । వరభూకాగర్వ మడఁపంగ * వలయుఁగాన.

టీ॥ (అని) సస్సుతించినకా = పొగడఁగా. హరి = కృష్ణ మూర్తి. అత్మకా = మనసునందు. మోదించి = సంతోషించి. మొగమునకా = ముఖమునందు. (చీలునవ్వు) తెలుకలెత్తకా = పుట్టుచుండఁగా. లలితచాళేందుకామోధికిట్టని = మనోబలమునచాలచంద్రలేఖతోడి శిఖగలవాడైన శివునితో. ఇట్టనికా = ఇట్లువలెకెను. శంకర = ఓశివుఁడూ. నీమాట = నీవుచెప్పినమాట. అరయకా = విచారించఁగా. సత్యము = నిజము. ఏది = ఏకోరిక. (నీవు) ఇట్టునై = క్రియనై. ఎగఁగెడుకా = అతిశయించునో. దానిన = ఆకోరికనీ. వేడుము = నీవుకోరుము. (నీకిత్తును) వీడెను = ఈవాడెడను. అవధ్యుఁడు = చంచలకగనివాడను. అది = అచంచలకగనివాండగుట. ఎట్టిది = ఎటువంటిది. అనినకా = అనియడిగెడుపక్షమున. (ప్రహ్లాదుండు) మధ్యక్షుఁడు = నాథుఁడను. అతనికికా = అప్రహ్లాదునికి. నీయన్వయమునకా = నీవంశమునందు. జననమందినవారలకా = పుట్టినవారిని. (చంచును) అనుచుకా = అని, కడఁగి = ప్రయత్నపడి. (వరమును) మన్నించితికా = ఇచ్చియాచరించితిని. అదికారణంబు = వీడెను

అవధ్యుఁడగుటకు అదికారణము. విశ్వ...గర్వము-విశ్వ=సమస్త మయిన. విశ్వంధరా = భూమియొక్క. ధార = బయటయొక్క. విపుల=విశేషించిన. ధూరి = అధికమయిన. వర = వరమువలని. భూకాగర్వము = భుజిలమువలని అహంకారమును. అడఁపంగ వలయుఁగానకా = అణచివేయవలెను కాఁబట్టి.

కా॥ అని శివుఁడు పొగడఁగా క్రికృష్ణమూర్తి సంతోషించిన వాడై శివునికాది ఓశివుఁడూ నీవు చెప్పినదంతయు నిజము, నీవిప్పుడు ఏమి కోరినను ఇచ్చెదను, నీకోరికను తెలియఁ జేయుము, ఈవాణానుడడన్నతో నాచేత చావఁదగినవాడను కాఁడను, నీని ముతాతయైన ప్రహ్లాదుఁడు నాకు క్రియమయినభక్తుఁడను కాఁబట్టి నానికి నీవంశమునందు బుట్టినవారిని నేనుచంపను అని వరమిచ్చి యుంటిని ఆకారణముచేత నీనిని నేను చంపను, అయినను నీవరము చేత నీనికెగల భుజిగర్వమువలని ధారము భూమియందు తేతుండఁ జేయవలయును కాఁబట్టి అని కావ్యరసము.

రచయిత. — క॥ కరములు నాలుగు చిక్కఁగఁ । బరిమూర్తిని వీచు నీదు * భక్తులకగ్రే సరుండై పొగజొంది జరా । మరణాది భయంబుడక్కి * మను నిటమొడకా.

టీ॥ కరములు=చేతులు, నాలుగుచిక్కఁగఁగా=నాలుగుమిగులు నట్లు. పరిమూర్తినికా = నజితినీసితిని. ఇటమొడకా=ఇదిమొదలుకొని. వీడెను=ఈవాడెడను. నీదుభక్తులకుకా=నీవేవకులకు. అగ్రే సరుండై=ముఖ్యుడై. పొగజొంది=కీర్తినివడించి. జరామరణాది భయంబు=మౌనలితము చావు మోక్షలయినవారిభయము. తక్కి=

మూని. మనుకా = జీవించును = బ్రతికి యుండునని భావము. కా॥ నీనిచేతులనుమాత్రము నాలుగిటిని మిగిలించి తక్కినవారిని నజితినీసి, వీడెను ఇంకమీడ నీవేవకులందఱియను ముఖ్యుడై కీర్తిని వడించి మౌనలితము చావు అనుచువలని భయములేక యుండఁ గలఁడు అని కావ్యరసము.

క॥ అని యానతిచ్చిన నందికావరుండు సంతప్తాంతరంగుండయ్యె నబ్బలిసందనుండు రణరంగచేదిం గృష్ట దేవతా కన్దిరిం బ్రవ్వలితపక్ర కృకాను శిఖాజాలంబులందు నిజచాళా సహస్రకాళా సమిత్సృగ యుంబులఁ, పక్షులోద్భవశీలాళ మహాకావ్య ధారాశతంబు, బరభయంకర పీఠశాంకార మంత్రంబుల

తోడ వేల్చి పరిశుద్ధింబొంది విజ్ఞాన దీపాంకురంబున భుజాగర్వ దర్పాంధకారంబునివారించి యనవరత పూజితస్థానంబుండగు బాణుండు నిజభుజవనవిశ్వేదజనిత విరూపిత స్థానంబుండయ్యెను, దదీయవరదానకలి తానందహృదయారవింధుండగును గోవిందచరణారవింధంబులకుం బ్రణామంబులాచరించియనంతరంబ.

టీ॥ (ఆని) ఆనదిచ్చినకా—నెలవియ్యంగా. అంవికావరుండు— పార్వతికిఁగిరిమియైనశివుఁడు. సంతృప్తాంతరంగుండు—సంతోషించినవనసుగలవాఁడు. (అయ్యెను) అబ్బలినందనుండును—అబాణాసురుఁడును రణరంగవేదిక—యుద్ధహామియనెడువేదికయందు. కృష్ణదేవతాస్మిధికా—కృష్ణుండు అను దేవతయెటుట ప్రజ్వలిత బాలంబులందుకా—ప్రజ్వలిత—చిరిగింపఁబడిన. చక్ర—సువర్ణవచక్రమనెడు. కృశాను—అగ్నియొక్క. శిఖా—మంటలయొక్క బాలంబులందుకా—సమాహమలందు. నిజ.. యంబులకా—నిజతనయొక్క. కావోసహస్ర—వేయిచేతులనెడు. వాఖా—కొత్తులవంటి. సమిద్రవయంబులకా—సమిధల సమాహమలచేతను. తనలోద్యోల శతంబులకా—తత్—అభుజములయొక్క. శత—గాయములవలన. ఉద్యోల—మేరమీరికాటుచున్న. కీరాల—కేతురనెడు. మహిత—అధికమయిన. ఆభ్యధారా—నేరిదారలయొక్క. శతంబులకా—నూలులచేతను. పర. తోడకా—పర—శత్రువులకు. భయంకర—భయమునుపుట్టించునట్టి. వీర—వీరభటులయొక్క. హంకార—హం అనున్వినులనెడు. మంత్రంబులతోడకా—మంత్రములతో. వేల్చి—హోమముచేసి. పరిశుద్ధింబొంది—రాగ ద్వేషాదులులేని మనస్సుగలవాఁడై. విజ్ఞానదీపాంకురంబునకా—విశేషజ్ఞానమనెడుదీపము వెలుగుటచేత. భుజాగర్వదర్పాంధకారంబు—భుజులందువలని మదమనెడిచీకటిని. నివారింది—పోగొట్టి. అనవరత పూజితస్థానంబు—ఎల్లప్పుడు పూజింపఁబడిన శివుఁడుగలవాఁడు. అగుబాణుండు—అగునట్టి బాణాసురుఁడు. నిజభుజవనవిశ్వేదజనిత విరూపితస్థానంబుండయ్యెను—నిజతనదైన. భుజవన—చేతులనెడువనమును. విశ్వేద—నాశకుటవలన. జనిత—పుట్టినదై. విరూపిత—వికారరూపము పొందఁబడినదైన స్థానంబుండయ్యెను—మోటు అయిన వాఁడయ్యెను. తదీయ... వింశండు—తదీయ—ఆశివునిదైన. వరదాన—వరమిచ్చుటవలన. శలిత—పొందఁబడిన. అనంద—సంతోషముతోడి. హృదయారవింశండు—మనఃకమలము గలవాఁడు. (అగుచును) గోవిందచరణారవింధంబులకుకా—క్రికృష్ణునిపాదకమలములకు. ప్రణామంబులు—సమస్కారములు. ఆచరింది—చేసి. ఆనంతరంబు—పెంటనే.

తా॥ అని క్రికృష్ణమూర్తి నెలవియ్యంగా శివుఁడుసంతోషించెను బాణాసురుఁడును యుద్ధహామియనెడు హోమకుండమునందు కృష్ణుండును దేవతయెటుటసుదర్శనచక్రపువంటులనెడి నిప్పువంటులయందు తనవేయిచేతులనెడు సమిధలచేతను అభుజములను నజకుటవలని గాయములందుండి కాటుచున్న నెత్తురనెడు నేరిదారలచేతను శక్రు మరులయొక్క భయంకరములైన హంకారములనెడు మంత్రములతో హోమము చేసి పరిశుద్ధత్వమును పొందిన వాఁడై ఎల్లప్పుడు శివుని పూజించుచున్నవాఁడుగా నుండియు ఎల్లచేతులు సజకలదుటచేత కొత్తులు సజకలబడిన ప్రానిమోటువలె కనఁబడినవాఁడై అందువలని చింత కొంతయైన తో శివునిచేత

ఇయ్యఁబడినవరమును పొందుటవలన సంతోషించినవాఁడై క్రికృష్ణుని పాదకమలములకు క్రొత్తి పెంటనే చుట్టించ పెప్పించు కార్యమును చేసెనని తాత్పర్యము.

వి శే షా ర్థ ము.

ఈకథయందు బాణునకు సహాయమువచ్చిన శివుఁడు క్రితని కృష్ణుండు గెల్చెనని చెప్పియున్నది గనుక యంతకుశ్రమచేతనే శివమతస్థులు భేదమును, కష్టమతస్థులు మోహమును పొంది దైష్ట్యవైవమతస్థులు శివశేకపులను నిందించెలదు. శ్లో॥ మద్యశ్శోకంకర ద్వేషీమద్వేషీశంకరక్రియః॥ తాత్పర్యానరకయాంతి యావచ్చంద దివాకరా॥ అనిభగవద్వాక్యముగనుక శివశేకపులనుదూషించుదైష్ట్యవైవభక్తులు నరకలోకమును పొందుదురు. మఱియు శ్లో॥ లోకక్రియ మహాగోమాగృహస్థస్త్వముదాహృతః॥ తస్యవిష్ణుర్వాసకీలక్ష్మీశివస్త్యంజానకీవా॥ బ్రహ్మత్వంజానకీవాశీసుర్యస్త్యంజానకీప్రభా॥ బాయస్త్యంరామసీతాకు సదాగరిరీరితా॥ కుచరస్త్యంరామసీతా సర్వసంపత్ప్రకీర్తితా॥ రామత్వమేవనరుణోభారవీజానకీకుభాదుద్రాణీ జానకీప్రాకృతుడ్రస్త్యంలోకనాశకృత్॥ లోకేష్ట్రీవాచకంయద్యత్తత్సర్వంజానకీకుభా॥ పుష్పాచవాచకంయద్యత్తత్సర్వంత్వంహిరానువ॥ తస్మాల్లోకత్రయందేవ యువాధ్యాంనాస్తీంచన॥ అని యథార్థత్వరామాయణమున నారదస్తోత్రమును (బ్రహ్మణాం శంకర శ్వాప్తి) అని భగవద్గీతా దశమోధ్యాయమునను శ్లో॥ విశ్వంత్వం నాస్తీతైకః త్వమేకస్సర్వగోయతః॥ సుత్యంస్తోతామిస్త్యంవ సగుణోనిర్గుణోభవాకా॥ అని క్రితాగవతమునందును (విశ్వంవిష్ణుః, త్రిభువనవిపువంవిష్ణుమిశంసమామి) అనివిష్ణుసహస్రనామముందును. తరలి॥ పరమపూరుషుఁ డొక్కఁడొద్దొక్కఁడు పాలివోద్ధవ నాశముత్॥ సారివిఁదేయముకుండపక్షజ తూలిసంబంధిఁడ్రాద్భుత్॥ స్ఫురిత సత్త్వరజస్తమంబులఁ జొందునందుకుభాస్మికుత్॥ హరిచరాచర శోటి డిచ్చునసంది సత్సనిరూఢుండై॥ అని భాగవతప్రథమస్కంధముందును గలదు గనుక క్రితామకృష్ణస్వరూపుఁడైన శివుఁడు, క్రితామకృష్ణస్వరూపుఁడైన కృష్ణునిచేత ఓడుట విలాసమాశ్రమనియెంచి శివశేకపులకు భేదములేమినినీరపరచి శివశేకపులకు భేదముగలదనెడువృథా వాదములను విరోధములను మాని (సగర్వనామ సదవిశ్వరూప సర్వాణ్యేతానిప్రజ్ఞానస్యనామధేయాని ప్రజ్ఞానప్రహ్లాదోదేవో బహుధానిఽద్యః) అనెడి యుపనిషత్ప్రమాణములను ఁట్టి జగత్కారణుఁడైన భగవంతుఁడే సకలరూపములతో నున్నాఁడని అతఁడు విలాసమునకు తనచేతి తాను ఓడినవాఁడుగా గెల్చిన వాఁడుగా నున్నాఁడని తిలసి సర్వ సమబద్ధిగిరిగి ఆనందింపవలయును. మఱియు శ్లో॥ అచతుర్వదనోబ్రహ్మ ద్విభాహరపరోహరిః॥ అథాలతోవనశ్శృంభు ర్భగవాకాచదరామణః॥ అనుప్రమాణముచేత క్రిమిన్నారాయణస్వరూపులైనవ్యాసులు తనచేతనిర్నింపఁబడిన పురాణములతో కొన్నిచోట్ల శివునిచేతవిష్ణులను విష్ణువుచేత శివుఁడును భంగపడినట్లు చెప్పియున్నాఁడు కావున అట్లు చెప్పు

టుకు కారణమేమని విచారించినయెడల శివేశ్వరులకు భజనము గలుగుట లేకుండుట మనో విశదమగును.

టీకాచాసురుడు—తనకంటె నన్యముగ దేవుడగుచందనియు ఆదేవునికంటె నేలుగ విష్ణునిదేవతలుగలరు అనెడు భిన్నభావము గల అహంకారుడు. అనెకములైన అహంకారవృత్తులే వానినెయిచేతులు. శోణపట్టుణము—శోణమనగా రక్తవర్ణము గనుక రక్తవర్ణముగలరజోగుణమేవానికి ఉనికిపట్టు—రజోగుణముగలిగితియిగుచుండుననుట. శోటర = చెట్టుతోట్ట—అవరణశక్తి అనుట. ఆసురి సంపదయైన కామక్రోధాధి దుర్గుణసమాహిత వానినెనలు. ఉపాకన్యక—అల్పజ్ఞానముగలబ్రహ్మవిద్యాభ్యాసే—అదికలగనుటఅనగా అనుమానప్రమాణమునుపట్టి శరీరాతీతమై బ్రహ్మమున్నదని లేదని తలచుట. చిత్రలేఖ—శరీరవర్ణరంగులు తనజ్ఞానమునందేపుట్టిగిట్టుచున్న వన్న స్థిరతగల ఆరూఢ బ్రహ్మశక్తి. రాజులను చూపుట యనగా బ్రహ్మవిచారణచేయించుట. అనిరుద్ధుడు—ప్రళయముల

చేత అర్జునింపఁబడనివాఁడు—ప్రళయములయందు నశించుకొందు పరబ్రహ్మము. ఆపరబ్రహ్మము తానగుడు వ్యక్తి గలుగుటే ఉపానిరుద్ధునితోఁగలయుట. గర్భముతో నుండుట అనగా, అహం బ్రహ్మస్మి అనుభృథాపరోక్షజ్ఞానముగలిగి ముక్తినిధరించుట. అంతర్గురము—అంతరవృద్ధయము. అచ్చటికాపరిచారు అనగా, అజ్ఞాన అవరణ విక్షేపసంశయాసంభావన వితర్కవిపర్యయాదులు. వారు బాణానకుతెలుపుటయనగా అహంకారునకవిగలుగుట. అనిరుద్ధుని కట్టుట యనగా బ్రహ్మశక్తిను అహంకారుఁడు అష్టపాశములకు తోఁబఱచుట. కృష్ణుఁడు—బ్రహ్మశక్తి. సుదర్శనచక్రము—అపరోక్ష జ్ఞానవృద్ధి — కంటికి కనఁబడునది చెవికి విసఁబడునది మనసునకు తోచునది అంతయు తానగుడు విజ్ఞానము గలుగఁగానే అహంకారాదివృత్తులు తనకన్యములు కావుగనుక వానిదేవత తన్నంటి వనుట. నాలుగుచేతులతో బాణుఁడు నిర్భేదనగా అంతర్గతరణ వృత్తులైన మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారములతో నిర్భేదము.

—(*) శ్రీకృష్ణుఁడనిరుద్ధుఁడు మొదలగువారితో ద్వారకాపురికేగుట. (*)—

౪౮౨.—క॥ పురమునకేగి యుపాసం । దరికిని ననిరుద్ధునకు ము ॥ దంబున భూషాం
బర చాపీ చాప జనా । వరవస్తు విరాన మొసఁగి ॥ వారని ఛక్రికా.
టీక॥ పురమునకు—తనపట్టణమునకు. ఏగి—పోయి. ఉపాసంకరికా—తనకొనూర్చయైనఉపాసము. అనిరుద్ధునకు—అతనికిప్రీతియొక
తన అనిరుద్ధునకును. ముదంబునకా—సంతోషముతో. భూషాంబర...వికాసము—భూషణ—అభరణములను. అంబర = వస్త్రములను.

చాడీగడగపువడుచులు. చాడీగడగపువడుచులు. జనములను. అవరముక్తిని శ్రేష్ఠములయిన. వస్త్రవస్త్రపులయొక్క. వితానమునుమానును. పిఠాగి-ఇచ్చి. వారని-తగ్గని. భక్తి-పూజ్యమరాగముతో.

తా|| చాణాడు తనపట్టుమువండు ప్రతీవించితనకామా ర్థమను ఆటప్రియమైన అనిరుద్ధనమును వస్త్రాభరణములను డాడిగము చేయు శ్రీపురుషులను మతీయ మేలైన పదార్థములను అరణమిచ్చి అత్యంతభక్తితో అనితాత్పర్యము.

౪౩౩.—క|| కనకరథంబున నిడికొని | ఘనవైభవమువృక్షగన్యః * కా యుక్తముగా ననిరుద్ధుని గోవిందుం | డనుమోదింపంగఁ దెచ్చి * యర్పించె నృపా.

టీ|| నృపా-రాజా. కనకరథంబునకా - బంగారుతరీయండు. డాడికొని-హార్షంజంబెట్టుకొని. ఘనవైభవమువృక్ష-అధిక విభవము పిచ్చుగా. కన్యకాయుక్తముగాకా-కన్యకతోఁగూడ. (అనిరుద్ధుని) గోవిందుడం-కృష్ణుడు. అనుమోదింపంగఁ-అంగీకరిం

పంగా. తెచ్చి - తీసికొనివచ్చి. అర్పించెకా - సమర్పించెను. తా|| పిపరీషిత్తహారాకా! ఒకబంగారుతరీయకన్యకతోఁగూడ అనిరుద్ధునిహార్షంజంబెట్టి పిలుచుకొనవచ్చి శ్రీకృష్ణమూర్తి అనుమతింపట్టుగా పుగించెనని తాత్పర్యము.

౪౩౪.—టీ|| అంత మరాంతకుండు ద్రిపు * రాంతకు వీడ్కొని చాణునిల్చి యత్యంత విభూతిమై నిజ బ * లావలితోఁ జనుదేర నాయుషా కాంతుండు మున్నుగాఁ బటహ * కాహళ తూర్వ నిసాదపూరితా కాంతరుడై వెసంజనియె * నాత్మపురీ ముఖుడై మందంబునకా.

టీ|| అంతకా-అంతట. మరాంతకుండు-శ్రీకృష్ణుడు. మందంబునకా - సంతోషముతో. ద్రిపురాంతకుకా - శివుని. వీడ్కొని-వదలుకొని-శివుని అనుమతి పుచ్చుకొనియనుట. చాణు-చాణాసురుని. నిల్చి - ఆశివునినన్నిధిలోనేనిలిపి. అత్యంతవిభూతిమైకా-మిక్కిలివైభవముతో. నిజభటావలి-తనసేనాయోధులు. లోకా-పెంబడి. చనుదగకా-రాగా. అయిమాకాంతుండు-చాణునిచేత సమర్పించఁబడినయాయనిరుద్ధుడు. మున్నుగాకా-ముందుతట్టుగా సుంద పటహ. కాంతరుడై - పటహ - తప్పటలు. కాహళ-కాళిలు. తూర్వ-తెక్కినవాద్యములు. నిసాద-వీనియొక్కప్రకారత

చేత. పూరిత-నిండింపఁబడిన. అకాంతరుడై-విక్కిలమధ్యప్రదేశముగలవాడై. అత్తపురీముఖుడై - తనపట్టుముతట్టు తిరిగివారై. వెసకా-శీఘ్రముగా. చనియెకా-పోయెను. తా|| అంతట శ్రీకృష్ణమూర్తి సంతోషించినకాంతకును శివుని వలన సెలవుపుచ్చుకొని అయినన్నిధియందే యుండునట్లు చాణుని నియమించి చాణునిచేత సమర్పించఁబడిన అనిరుద్ధుని ముందుకుకొని తనసైన్యమంతయు పెంబడించిరాగా నానావిధమయినవాద్యధ్వనులచేత విక్కిలు నిండుకొనగా బయలుదేలి తన పట్టుమునకుఁ బోయెనని తాత్పర్యము.

౪౩౫.—మ|| కనియెక గోపకుమార శేఖరుండు రం * గత్పుల్ల రాజీవ శోకనదోత్తుంగ తరంగ సంగత లస * త్యాసారకక ధూరిశోభన నిత్యోన్నత సౌఖ్యధారకను శుం * భ ద్వైభవోదారకక జనసంతాప నివారికక సుజన భా * స్వత్తారకక ద్వాగకక.

టీ|| గోపకుమారశేఖరుండు - గోపకులలో శ్రేష్ఠుడైనశ్రీకృష్ణుండు రంగ . కాసారకక-రంగత్ - చలించుచున్న. పుల్ల-విరిసిన. రాజీవ-కనుములతోడను. శోకనద-ఎఱ్ఱగలువలతోడను. ఉత్తుంగ-మిక్కిలిపొడవునైన. తరంగ - అలలతోడను. సంగత-కూడినదై. లసత్-ప్రకాశించుచున్న. కాసారకక-కొలఁకులుగలదానిని. ధూరి... భారకక-ధూరి-అధికమయిన. శోభన - శుభకార్యములచేత. నిత్య-ఎడతగని. ఉన్నత-అతిశయించిన. సౌఖ్య-సుఖముయొక్క. భారకక-అతిశయముగలదానిని. శుంభద్వైభవోదారకక-ఒప్పిడమయిన సంపత్సమృద్ధిచేత పూర్వైభవదానిని. జనసంతాపనివారికక - జనులయొక్క పరితాపమును పోఁగొట్టు

దానిని. సుజనభాస్వత్తారకక-సజ్జనులనెడమ తెలుంగుచున్న నక్షత్రములుగలదానిని. ద్వాగకక - ద్వారకాపట్టణమును. కనియెక - చూచెను. తా|| అట్లు బయలుదేలిపోయిన శ్రీకృష్ణమూర్తి చలించుచున్న కామరలు ఎఱ్ఱగలువలు పొడవునైన అలలు మొదలయినవానిచేత అందగించుచున్న కొలఁకులు గలిగినదియు, విశేష శుభకార్యములచేతను ఎడతగని సౌఖ్యముచేతను మేలయినదియు, పిప్పిడమయిన దైభవముచేత పూర్వైభవదియు, జనులయొక్క పరితాపమును పోలగించునదియు, నక్షత్రములవలెతెలుంగుచున్న సమృద్ధుమండితప్రకాశించునదియునైన ద్వారకాపట్టణమును చూచెననితాత్పర్యము.

వ|| కని దాయంబుని పురలక్ష్మీ కృష్ణ సందర్శన మహాహలయై చేసన్నలం జీరుచండంబున నందంబునొందు సుద్ధూత తరళ విచిత్ర కేతు పతాకాభిశోభితంబును, మహనీయ మరకత తోరణ మండితంబును, గనక మణి విసిర్చిత గోపుర సౌధస్సాసాద విధికావిశిషితంబును, మోక్షిక వితాన విరచిత మంగళ రంగవల్లివిరాజితంబును, శోభ

నాకలిత విస్మయ ప్రకృత కదలికా స్తంభ సురభికుసుమ మాలికాక్షతాలంకృతంబును, కనుమనలిసి క్త విపణి మార్గంబును, శంఖ దుందుభి భేరి నృపంగ యటహకాహళాది మంగళారావకలితంబును, వందిమాగధ సంగీత ప్రసంగంబు, నతిమనోహర విభవాభిరామంబునైన యప్పురంబు సచివపురోహిత సుహృద్బాంధవ ముఖ్యులెదురు కొన భూసురాశీర్వాదంబులును, బుద్ధ్యాంగనాకరకలిత లలితాక్షతలను గైకొనుచుం, గామినీమణులు గర్భూర నీరాజనంబులువివాళింప విజయందరంబునబ్రవేశించి యప్పుండరీకాక్షుండు పరమానందంబున సుఖంబుండెనంత.

టీక కని-చూచి. దాయకని-దగ్గఱకుఁబోయి పురఃప్రీతి-పట్టు గపురైభవకుఁడయ్యెదని. కృష్ణసంకర్షణకుమాహః యై - కృష్ణుని జాతుటయందలి కేదుగలదై చేసెనట్లుకా - చేసెనొకలచేత. చిరు చందంబునకా - నీలుచున్న రీతిగా. అంబులు పొందు - అంబులను నట్టి. ఉద్ధూత...శోభింబును - ఉద్ధూత-మీదికెగుఁగఁజేయఁబడిన. తరళ-చలించుచున్న. విచిత్ర-కానా వర్ణమయన. శేమ-ధ్వజముల యొందలి. పకాకా-అక్కపు గడ్డలచేత. అభిభోగంబును-ప్రకాశించునదియ. మహానియ...శంఖము-మహానియ-గొప్పైన. మర కత-పచ్చలచేతన. తోరణ-తోరణములచేత. మండితంబును-అంకరింపఁబడినదియ. కనక... విలసింబును-కనక-బంగారు చేతను. మణి-రత్నములచేతను వినిర్మిత - చేయఁబడిన. గోపుర-తోరణ ద్వారములచేతను. సాధ-మీదల చేతను. ప్రాసాద-నగర్లచేతను. వీధికా-విజ్ఞప్తమగు నదియిదాదుల చేతను. విలసింబును - ప్రకాశించునదియ. జూత్రిక... నిరాశతంబును - జూత్రిక - ముత్యాల యొక్క. వికాస-మొలకట్టును. విరచిత-కట్టుబడుట మొనలయిన. మంగళ-కుభ సూచక ముల చేతను. రంగవర్ణ-త్రుంగులచేత నిరాశ తంబును-ప్రకాశించునదియ. శోభనా...తంబును-శోభన - కుభ కార్యమునై, అకలిత-అంతకుమాన్వలబడినై. విస్మయ-శించఁబడిన. ప్రకృత-క్షామ్యమునైన. కదలికా స్తంభ-అరచి కంఠముల చేతను. సురభి - పరిమళించుచున్న. విసుమయాళి - పూదండలచేతను. అక్షత-అక్షింపలచేతను. అలంకృతంబును-అలంకరింపఁ బడినదియ. కుసుమ...మార్గంబును - కుసుమసరిల - పన్నీటిచేత. సిక్త-తడుపఁ బడిన. విజయిమార్గంబును-అంగడినీరులు గలదియ. శంఖ...కలితం బును. శంఖ-శంఖములు ముందు-ముందు. అనిప్రొంగున గారాలు. భేరి-కత్తులకు భయముపుట్టునట్లు ప్రొంగున గారాలు. మృదంగ-మట్టలు. పటహ-అట్టుటలు. కాహళ - కాలేలు. అది-మొదలు గాఁగల. మంగళారావ-మీదైన ధ్వనులతోడ కలితంబును-కూడి నదియ. వంది...సంగంబును-వంది-మైత్రపాతకులయం. మాగధ-వంశావళి వ్రతపు వారలయ. సంగీత-పాటలయొక్క. ప్రసంగం బును-కూడిక గలదియ. (అయి) అతి...రామంబు-అతి-మిక్కిలి. మనోహర-మనోహ్లాదుల. విభవ-వేడుకచేత. అభిరామంబును-

వినినది. వినియప్పురంబుకా-అయినట్టియాపట్టణమున. సచివ... ముఖ్యులు-సచివ-మంత్రులు. పురోహిత-పురోహితులు. సుహృత్-స్నేహితులు. బాంధవ - చుట్టములు. ముఖ్యులు - మొదలగువారు. ఎదురుకొనకా-ఎదుర్కొలు చేయఁగా. భూసురా శీర్వాదం బులను-బ్రాహ్మణులదీపకలను. పుద్ధ్యాంగనా. అక్షతలను- పుద్ధ్యాంగనా-బ్రాహ్మణులత్రయదుభయయొక్క కర-చేతులయందు. కలిత-పొందిన. లలిత-మనోహరైన (అక్షింపలను) కైకొనుచుకా - అంగీకరించుచి. గామినీమణులు-ఉత్తమ స్త్రీలు కర్పూర నీరాజనంబులు-కర్పూరపు నివ్యాళులు. నివాళింపకా - దిగఁచుచునఁగా ప్రవేశించి-చొచ్చి. అప్పుండరీ కాక్షుండు-అక్కమండ. విజయందరంబునకా-తనయింటి యందు పరమానందంబునకా-అధికసంతోషముతో. సుఖంబుండెకా-సుఖముగానుండెను. అంతకా-అంతకు.

కా. అట్టిపట్టణమును జూచి చేరఁబోయి పట్టణపుకలెనియఁగడు స్త్రీ క్రిష్ణమూర్తిని జాతుట యందలి కేదుగలదై చేతులు చూచి నీలుచు మృదోయిస్తట్లు చలించుచు మీదికెగుఁచుచు అక్కపు విచిత్రవర్ణమయన గడ్డలచేత, గొప్పతన వచ్చుట గ్రుచ్చి కట్టుబడిన తోరణముల చేతను, గర్వములు చెక్కఁబడిన బంగారు గోపురముల చేతను, ఉన్నతములైన మీదలు నగర్లగల పెద్దపెద్ద బాటల చేతను, ముత్యాలమొలకట్లు ముత్యాలప్రొంగులు మొదలగు కుభసూచక విశ్వా ములచేతను, కుభకార్యము కొలుకు అంకరింకట్టుబడిన యరచి కంఠ ములచేతను, మిక్కిలి పరిమళించుచున్న పూలసరములచేతను, పన్నీరు వల్లిన బదారులచేతను, అలంకరింపఁబడినదై శంఖములు భేరులు మట్టలు కాలేలు మొదలగాఁగలనాటుగు తెగలవాద్యములయొక్క ధ్వనులతోడను, మృదిపాతకలు వంశాళి నగ్గడించువారు మొదలగువారి పాటల ధ్వనులతోడను, కూడినదై నానావిధ మంగళవిష్ణుములు గలైన అపట్టణమునందు ప్రవేశించి మంత్రులు పురోహితులు చెరి కాండ్రు చుట్టములు మొదలగువారు ఎదుర్కొలు చేయఁగా బ్రాహ్మ ణుల అగ్రగణ్యులను బ్రాహ్మణ సువాసించేరీ కుభాక్షతలను యరగఁ గొందుచు కొందఱు ఉత్తమస్త్రీలు కర్పూరపువళరకు విచ్చుచుండఁగా క్రిష్ణమూర్తి తనయింటఁబోచ్చి మిక్కిలి సంతోషముతో సుఖంబు చుండెనని కావ్యరసము.

౪౯౭.-క. శ్రీకృష్ణుని విజయంబును | సీకథఁ బరియించు వార శి లెప్పుడుజయమాం
గైకొని యిహావరసౌఖ్యము | లాకల్పొన్నతి వహించు శి రవనీనాథా.

టీక అవనీనాథా-కాకా. శ్రీకృష్ణునివిజయంబు - శ్రీకృష్ణమూర్తి గెలుపుగలది. అగునీకథకా-అగుఁజ్ఞానముకథను. చరియించువారలు-చదువునట్టివారు. ఎప్పుడుకా-ఎల్లప్పుడును. జయమాకా-గెలుపును. గైకొని-పొంది. ఇహావరసౌఖ్యములు - ఈలోకమునందలివియ. పర లోకమునందలివియనైన సుఖములను, అకల్పొన్నతికా-ప్రసిద్ధతయన

ప్రకయకాల చర్యంకలైన గొప్పను-(కేక)అలంకార గౌరవముతో. వహించురు-అవలంబి కురు. కా. పీఠవీక్షిత్తహారాశి శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క గలుపును మొత్త నట్టితేక యిహాధకు ఎవరు చదువుదురో వారు సర్వకా విక్కుటలైన ఇహాపరలోక సుఖములనుబొందుచునని కావ్యరసము.

౪౯౮ —క॥ అని చెప్పిన శుకయోగికి | జననాయకుం దనియెం గృష్ణ యి చరితము విన నా
మనమెవ్రుడుం దనియదింకను | వినవలకుం గరుణం జెప్ప * వే ముని నాధా.

టీ॥ అనిచెప్పినశుకయోగికి—అనిచెప్పిన శుకమహామునితో.
జననాయకుండు—పరీక్షిత్తహరణా అనియోగి—ఇట్లుపలికెను. ముని
నాధా—పీఠునిక్రమంబా కృష్ణచరితముక—క్రీకృష్ణ మూర్తియొక్క
చరిత్రమును. వింక—వింకగా. ఎవ్వడుక—ఏనమయమునందును.
న మనము—నామనస్సు తనియదు—స్పృహించదు (ఇంకను) వివ

లకుక—వివరించదను కరుణక—దయతో. చెప్పలే—చెప్పవయ్యా.
తా॥ అని యీవిధముగా చెప్పగా విని పరీక్షిత్తహరణా శుక
మహామునినాచి పీఠునింబ్రా! కృష్ణుని చరిత్రమును ఎన్నాట్టిదిన్నచు
శాకు తృప్తి పుట్టలేదు గనుక ఇంకను ఆయన యొక్క చరిత్ర ముండు
చెప్పవయ్యా యని యడిగిని తాత్పర్యము.

౪౯౯.—వ॥ అనినం బరిక్షిన్నరేంద్రునకు శుకయోగింద్రుం డిట్లనియె.

టీ॥ (అని) పరిక్షిన్నరేంద్రునకుక — పరిక్షిత్తహరణాతో. శుకయోగిండుండు—కుకమహాముని (ఇట్లనినను)

—(*) నృగ మహారాజు చరిత్రము (*)—

సీ॥ ధుడేశ యొకనాడు * హితనూదలు గలి
శ్వర సాంబ గద చారు * చారుభాను
లాదిగా యదు కుమా * రావలి యుద్ధాన
వనమున కతివైభ * వమన నేగి
వలనొప్పు నిచ్చాను * వేర్దులై సుఖశీలం
జరియించి ఘనపీఠా * సలను బొంది
నెఱివప్పి సలిలమ * న్వేషించుచును వేగ
వచ్చుచు నొకహోట * వారి రహిత

తే॥ కూపమును నందులో నొక * కొండవోరె | విభ్రలమగుమేని యాసర * వెల్లిం గాంచి
చిత్తముల విస్తయంబంది * తత్తరమన | దాని వెడలిండు వేడుక * దగులుటయును.

టీ॥ భగవత—పీఠావా. (ఒకనాడు) హరి నమాళయ—క్రీకృష్ణుని
కొడుకులై రణిశ్వర భానులు—రణిశ్వర—వ్రుక్ష్మముండు.
సాంబ—సాంబుండు. గద—గడండు. చారు—చారువు చారుభా
నులు—చారుభానుండు. అదిగాక—మొదలుగా యదుకుమారావలి—
యావతకుమారులంద్రి. ఉద్ధానవనమునకుక—సాహస్య మయిన
శృంగారపుండ్రోటకు అతివైభవమునకు—విక్పి వేడుకతో. ఏగి—
పోయి. వలనొప్పు—అవుతగా. నిచ్చాను వర్దులై—వచ్చవచ్చిపట్టు
కొలంకున్నవారై సుఖశీలక—సౌఖ్యనిభమున చరియించి—సంచ
రించి ఘనపీఠాసలక—అధికమయిన వచ్చులను (బొంది) నెఱివప్పి—
చాగువెడి. సలిలము—నంబులు అన్వేషించుచుక—అడకుచు. వేగ
వచ్చుచుక—వడిగావచ్చుచును ఒకహోటక—ఒకప్రదేశమునందు.
వారిరహిత కూపమును—నిట్లతని నూతిని అండలోక—అనూదితో.

కొండవోరె—కొండవరే విభ్రలమగుమేని యాసరవెల్లిక—వెడ్డ
దేవముండలవచ్చుచావనమిదితొండను. కాంచి—చూచి. చిత్తములక
—తమచిత్తములతో విస్తయించి—అశ్వర్యపడి. తత్తరమునక—తొలద
రతో. గానిక—అయోనగవెల్లికి వెడలించు వేడుక—అయిటసీసీతయ
వతననుకుతూహలము. నగులుటయుక—తమచిత్తములతో కలుగగా.
తా॥ పీఠావా! విభ్రము ఒకనాడుకృష్ణునికొడుకులైనవ్రుక్ష్మముండు
సాంబుండు చారువు చారుభానుండుమొదలగువారు ఉద్ధానవనములో
వేడుకగాప్రాప్తువుచునెనిపోయి అచ్చట ఇచ్చవచ్చిపట్టునందరించి
విక్పిలవప్పిగొని అవప్పినిగిచ్చుకొనుటకై నీళ్లన్న తాగునీరువేడుకుచుపోవు
చుండగా ఒకహోట నీళ్ల నేని ఒకపాడునూదిని ఆనూదితోపడి లేద
లేకయు దుగట్టికొండవరే వెడ్డదేవముండలయోనగవెల్లినిచూచిఅతొం
దను ఆనూదితోనుండి ఒయటికి నీరువరేనను కోరికగలవారైరనితా.

౫౦౦.—వ॥ పరువిడి పోయి తెచ్చి ఘన * పాశచయంబుల నంటగట్టి య
గ్గురుభుజులందఱుంకదిసి * కోయనియార్చుచు దానినెత్తెయిం
దలలంకర దీయలేక దగ * దట్టముగా వది దుట్టగిల్లి నొం
డొరుగడవంక వేదని ప * యోరుహ వాఘన కంఠంజెప్పినక.

టీ॥ పరువిడిపోయి—పరుగెత్తిపోయి ఘనపాశచయంబులక—వెడ్డ
వెడ్డగట్టిత్రాళ్లను. (తట్ట) అంటగట్టి—అత్రాళ్లతోఅయోనగవెల్లినివట్టి
కట్టి. అగ్గురుభుజులందఱుక—దేవాలముగల యారాచక మొరుండ

అను. కదిసి—దేరి. కోయని యార్చుచుక—కోయన ద్వని కలుగ
లేకఅవేయదు. దానినెత్తెయింక—అయోనగవెల్లి దేవమును. తర
లంకర—కడలుగట్టు. దీయలేక—అయ్యింకాలక. దగ—దాహము. దట్ట

మూగకా-అధికము కాఁగా. మది - మనస్సు. ముట్టగిల్లకా - కడింపఁగా. ఒండొరుగడవంగకా - ఒకనిమోకడఁబొందునట్లు. శిశిభ్రమిముగచని-పోయి. పయోరుహసాధునకుకా-క్రికృష్ణునకు. అంతకా-సమస్తవృత్తాంతమును చెప్పినకా-చెప్పఁగా.

తా|| పరుగత్తుకొనిపోయి గట్టిత్రాళ్లను తీసుకొనవచ్చి ఆయా

౫౦౨.-చ|| విని సురసీరుహఃపుంః కరి * విన్వీతుఁడై జలశూన్య కూపమల్లనఁ గదియంగనేగి కృక * లాసము నొక్క-తృణంబుపోలె గొబ్బిన వెడలించె వానకర * పద్మమునన్నది యంతలోనఁ గాంచనరుచి మేనుగల్గి పురు * వత్సముతోఁ బొడసూపి నిల్చినకా.

టీ|| సురసీరుహఃపుంః-కృష్ణుఁడు విని-ఆవృత్తాంతమునువిని. అరి విన్వీతుఁడై-మిక్కిలి యాశ్చర్యము పొందిన వాఁడై జలశూన్యకూపము - నీళ్లు లేనినూరిని. అల్లనకా-తెల్లఁగా. కదియంగకా-చేర. ఏగి-పోయి. కృకలాసముకా - తొండను. ఒక్కశృణాంబు పోలెకా - ఒకపూరిపుడకవలెనే. వామకరపద్మమునకా-కమలమునుబోలినపడమరచేతితో. గొబ్బినకా - క్రికృష్ణముగ నెడలించెకా - బయటికిఁబీసను. అంతలోనకా-అంతటిలోపల. అది-అతొండ. కాంచనరుచిమేను-

సరశిల్లి చేమానునకు కట్టి శేకలుకేయించు సైకిలాఁగియు తానిని ఇటు అటు కడలించునై విశ్రుతుకానివారై అప్పు టప్పుటికి బాహుము నొచ్చు మండఁగామనమునకుపొవఁగాఒకనిమించియొకఁడుపరుగువాఁడీపోయి యావృత్తాంతమును క్రికృష్ణుమూ రికిఁతెలియఁ జేసెనని తాత్పర్యము.

బంగారు బాణగల చేమాము. కల్లి - కలిగి. పురువత్సముతోకా - మనుష్య రూపముతో. పొడసూపి-కనఁబడి. నిల్చినకా-నిలువఁగా. తా|| ఆవృత్తాంతమును విని కృష్ణుఁడు మిక్కిలి ఆశ్చర్యపడి నీళ్లు లేనినూనూరివడ్డకుఁతోయి అందుఁబడియున్నతొండనుబొది బానిని తనయొడమచేతితో పూరిపుడకను ఎత్తి బయట చేసినట్లు ఎత్తి బయట చేసెను. అంతట అతొండబంగారుబాణగల చేమాముతోనొక మనుష్యుడై నిలువఁబడెను అనితాత్పర్యము.

చ|| ఇట్లు నిల్చినంజూచి కృష్ణుం కరినివృత్తాంతంబంతయు నెఱింగియు నక్కడిజనంబులుఁ గుమారవర్గంబును దెలియుకొఱకు నతనిచేతన తద్వృత్తాంతంబంతయు నెఱింగించువాఁడై యిట్లనియె.

టీ|| (ఇట్లు నిల్చినంజూచి కృష్ణుండు) అతనివృత్తాంతంబు-అతను మునియొక్కవృత్తాంతమును. అంతయుకా-సమస్తమును. ఎఱింగియుకా-తెలిసినవాఁడుగానుండియు అక్కడిజనంబులును-ఆప్పుడుఅక్కడికి వచ్చియున్నజనులును. తమచేతనవర్గంబును-తనకొఱకుఁబయోహమును. తెలియుకొఱకుకా - తెలిసికొనుటకై. అతనిచేతన - అతనుమృగించేతనే. తద్వృత్తాంతంబంతయుకా-అతనివృత్తాంతము అంతయు. ఎఱిం

గించువాఁడై - తెలియునట్లు చేయఁడలఁచిన వాఁడై. ఇట్లనియెకా - ముందుఁ జెప్పఁబోవువిధమునఁ బలికెను. తా|| ఈవిధముగా మనుష్యుడై నిలువఁగానే కృష్ణుఁడు అతని వృత్తాంతము అంతయు తాను ఎఱింగిన వాఁడై యుండియు ఆవృత్తాంతమును అతని వలననే అచ్చటికి వచ్చియున్న జనంబును తనకొఱకుఁబడుటకు తెలియఁజెప్పించఁ డలఁచినవాఁడై యిట్లుపలికెనని తాత్పర్యము.

౫౦౩.-చ|| కనదురు రత్నధూమగ ని * కాయుఁడనై మహానియమూర్తివై యనుపమ కీర్తిశోభితుఁడ * నై విలసిల్లుచు ధాత్రిమీదఁ దెంపొనరిన నీకు నేమిగతి * సూరవెల్లి తనంబు చొప్పుడెకావననిది చోద్యమయ్యె నువి * వేకచరిత్ర యెఱుంగఁ జెప్పుమా.

టీ|| కన...కాయుఁడనై-కనక-ప్రకాశించుచున్న. తిరు-గొప్పతైశ. రత్నధూమగ - రత్నములుచెక్కిన యాభరణముల యొక్కనికాయుఁడనై-సమమువామయముగలవాఁడనై. మహానియమూర్తివై-గొప్పమహిమించినయొక్కనిగలవాఁడనై. అనుపమకీర్తిశోభితుఁడనై-అనుపమ-ఈశులేని. కీర్తి-యశస్సుచేత. శోభితుఁడనై-ప్రకాశించువాఁడనై. విలసిల్లుచుకా-విప్పుచు ధాత్రిమీదకా - భూమియందు. తెంపు-గొరవము. పొనరిననీకుకా - ఒప్పిననీకు. ఏమిగతికా. ఏవిధముగా. చోద్యరత్నధూమకాయుఁడనై-చోద్యరత్నము. చొప్పుడెకా-కలిగెను.

వికలా-వినుటకు. ఇది-ఈసంగతి. చోద్యము-మిక్కిలియొక్కవ్యము. ఆయెక్కా-అయెను సుదీర్ఘచరిత్ర - మంచితెలివోడి నడవడిగలవాఁడా. ఎటు గఁడెప్పుచో-తెలియఁజెప్పుచు.

తా|| ముందునుదెలుచుకొన్నరత్నములసాక్షులును, బంగారుబాణగలచేమామును, సూటిలేని కీర్తియొగలిగి భూమియందు ప్రసక్తిచెక్కిన నీకు ఈయొసరత్నధూమగలగుటకు కారణమేమి చెప్పుచుని అడిగెననితాత్పర్యము.

౫౦౪.-క|| అని యడిగిన మురరిపు పదః కనజంబులఁ కనకరీటు * కరములు లూరయకావనయమున మొక్కియిట్లని | భువమోదముతోడ నిటల * ఘటితాంజలిదై.

టీ|| (అనియడిగిన) మురరిపు పదవనజంబులకా - కృష్ణునిసూతకమలములయందు. తనకరీటువరదులు - తనకరీటుముతోని శ్రేష్ఠములయినరత్నములు. ఒకయకా-ఒకసోకొనఁగా. కనయమునకా-అతనికి

వతో. మొక్కి-భజిస్తురించి. భువమోదముతోడకా-అధికసంతోషముతో. నిటలభువమోదమొదలై-భోగముఁగూర్చుటచేత చేమొచ్చుగలవాఁడై. ఇట్లనికా-ఇట్లుపలికెను.

కా॥ అని శ్రీకృష్ణమూర్తి ఆడుగంగా అతడు మిక్కిలిసంతోషించినవాడై ఆయనపాదములు తన కింటును స్పృహనట్లు క్రొత్తి

తాత్పర్యమున చేతుల నొసలు తేల్చుకొన్నవాడై యట్లు పరిశ్రమి కాత్పర్యము.

౫౦౬.—తే॥ విశ్వ సంపద్యమహిత యీ * విశ్వమందుఁ బ్రకటముగనిచెలుంగని * దొకటిగలదె యయిన నాచేత విన నిష్ట * మయ్యె నేని | నవధరింపుము వినిపించు * సంబంధాక్ష.

టీ॥ అంబుజాక్ష—కామరవంతికన్నులుగలపీకపై, విశ్వసంపద్య మహిత—ప్రపంచమునందున్నట్లుగా తెలియఁదగినమహిమగలపీకపైను. తురిక్యమందుక—తురికమునందు ప్రకటముగక—ప్రకటముగా. నీతెలుంగనిదొకటిగలదె—నీతెలుంగని వృత్తాంతము ఒకటియైనఁ గలదా—అన్ని వృత్తాంతములును నీకుఁ దెలియ ననుట. (అయినను)

కాచేతక—కామరవ. విశక—వినుటకు. ఇట్లమయ్యెనేనిక—ఇచ్చ యున్నయెడల, వినిపించుక—చెప్పుదును. అవధరింపుము—చిత్తగింపుము.

కా॥ పీకపైమూర్తి! యీతోకములోనివృత్తాంతము ఏదియు నీతెలుంగనిదె లేదు. అన్నియు నీతెలుంగుదువు అయినను నేను చెప్పగా వివవలెనను ఇచ్చ కలిగిన యెడల చెప్పెదను వినుము అని కాత్పర్యము.

౫౦౭.—తే॥ ఏనివైక్వకు తనూజాడక నృగుడునా * నేపారు భూపాలుడక

దీనప్రాతము నర్థిఁ బ్రోచుచు ధరి * శ్రీనాయకుల్లాల్పి స మ్మానింపక జతురంత భూధరణ సా * మధ్యుండనై సంతత శ్రీనిందారిన వాడ నుల్లసిత కీ * ర్తి సూర్తి శోభిల్లఁగక.

టీ॥ ఏక—నేను. ఇవ్వకుననూజాడక—ఇవ్వకునునూజాకా కొడుకను నృగుడునాక—నృగుడును అనఁగా. ఏపారు—అతిశయించునట్టి భూపాలుడక—రాజును. దీనప్రాతముక—దీనులసమాహ మును అర్థక—ప్రతిరో ప్రాణముక—రక్షించుచు. ధరిశ్రీనాయకులు—రాజులు. కొల్పి—సేరింది సమ్మానింపక—గౌరవించఁగా. చతురంత భూధరణసామధ్యుండనై—సామగ్గ దిక్కులు మీదగాఁగల భూమి సంతయు ఏలునట్టి సామధ్యము గలవాడనై. తల్లి సితకీర్తి

సూర్తిక—స్వచ్ఛమయిన కీర్తియొక్క ప్రకాశము. శోభిల్లఁగక—తెలుఁగొందఁగా. సంతతశ్రీక—ఎడతెగని కలియచేత. నిందారిన వాడక—నందుకొన్నవాడని.

కా॥ నేనుఇవ్వకుననూజాకాకొడుకను, నృగుడును అను మీదగల వాడనను, దీనమలనుఅన్నవ ప్రేమలిచ్చిపోషించుచు, అనేకులురాజులు కొలువఁగా, నాలుగుదిక్కులు మీదగాఁగల భూమిపై నేనుచే, స్వచ్ఛమయినకీర్తితెలుఁగఁగా, వర్తించుచున్నవాడననికాత్పర్యము.

౫౦౮.—చ॥ పలుకులఁ దన్నుఁదాఁబొగడక * చాతకమందు రటుండెదారకా

వలి సకతావ్రజంబు హిమ * వారికణంబుల లెక్కఁపట్టఁగా నలవడుఁగాని యేను వసు * ధామరతోటికి దానమిచ్చు గో వుల గణులింప ధాతయును * నోపఁడు మాధవ యేమిచెప్పుదుక.

టీ॥ మాధవ—పీ కృష్ణుడు. పలుకులక—మాటలచేతను. (తన్ను) కాక—కాను పొగడక—పొగడుకొనుట పాతక మందును—పాపము అనిచెప్పుదురు. అటుండెక—అసాతకము అనుట అట్లుండ నిచ్చు తారకావలిక—నక్షత్రవస్త్రాని. సకతావ్రజంబుక—ఇసుక ప్రోగును. హిమవారికణంబులక—మంచునీళ్ల వినుకులను. లెక్కపట్టఁగాక—లెక్కపట్టుటకు. అలవడుఁగాని—అనుమానించును గాని. ఏను—నేను. వసుధామరతోటికి—బ్రాహ్మణ సమాహమ నకు. దానమిచ్చుగోవులక—దానముగానిచ్చినవలెను. ౧ దానింపక—

లెక్కపట్టుటకు. ధాతయునునోపఁడ—బ్రహ్మసూత్ర శక్త్యందుగాఁడు. ఏమిచెప్పుదుక—ఇంకేమి చెప్పుదును.

కా॥ పీకృష్ణ! తోకమునందు ఎవరికిఁగాని తన్నుఁ దాను పొగడుకొనుటచేతపాతకమనిచెప్పదురు అదిపాపమైననుకాని నేను చెప్పినది చెప్పితిగ్నవను నక్షత్రములను ఇసుకప్రోగులను మంచు వినుకులనుఎంచినను ఎంచవచ్చునుగానినేనుబ్రాహ్మణులకుదానముగా నిచ్చిన యావులను ఎంచుటకు బ్రహ్మసూత్ర సమర్థుఁడు గాఁడు ఇంక నేనేమిచెప్పుచును అనిపలికెననికాత్పర్యము.

౫౦౯.—చ॥ పొలుచు సువర్ణశృంగ ఖుర * ముల్లనరక దొలుచులులై మవ త్వలుగల పాడియావుల ను * దాత్ర తపోవ్రత వేదపాఠముల్ గలిగి కుటుంబులై విహిత * కర్మములం జరియించు పేద వి ప్రింకు సదక్షిణంబుగ వి * భూతి కర్మకం నిత్తు నచ్చుతా.

టీ॥ అచ్చుకా—పీకృష్ణుడు. పొలుచుసువర్ణశృంగఖురముల్—పచ్చు నట్టిబంగారుకొమ్మలునుగొరిగెలు. తనరక—ప్రకాశించఁగా. తొలుచులులై—మొదటియాతగలిగిఅయిన, సువర్ణముగల—మంగళదూడలు గల. పాడిదీయావులక—పాడివృక్షప్రతియావులను. తదాత్ర...పాతములు—తదాత్ర—తదవస్త్రాని. తపః—కృత్రిమబ్రాహ్మణాదితపస్సులను

వ్రత—నిత్యమైతికవ్రతములను. పేదపాతములు—పేదము చతుకులు అను. (కలిగి) కుటుంబులై—మొదలుమొదలుగలవారై. విహితకర్మములక—పేదములయందు నియమించఁబడిన యోగావిధియలను. చరియించు—నడపునట్టి. పేదవిప్రింకులక—పేదబ్రాహ్మణులకు. సదక్షిణంబుగక—సక్షిణతోఁగూడ. విభూతికర్మకం—తత్కర్మకం—

కలుగఁగా. ఇత్తఁ = నీవబ్రాహ్మణులకు దానము ఇచ్చుచుండును.

తా|| పిక్కపైఁ ! నేనుబుగారుకొమ్ములు గొర్రెలుగల తోఁయింకఁ
యీదానము తేగఁదూడఁతోఁ గూడినదియైన పాండియాపుండు
ఎక్కువైతపపులు చేసినవారునఁ గొప్పవ్రతములు నడపువారునఁ, లేద

వ|| మఱియు న్యాయసముపార్జిత విత్తముల గో ధూ హీరణ్య రత్న నివాస రథ హస్తీ వాజి కన్యా సరస్వతీ
వస్త్ర) తిలకాంచన రజత శయ్యాది బహువిధదానంబు లనూనంబులుగా ననేకంబులు సేసిరిఁ బంచమహా
గృక్షంబు లొనరించితి వాపీ కూప తటాక వననిర్మాణంబులు సేయించితి నివ్వధంబునం జేయుచో నొక్కనాడు.

టీ|| మఱియుఁ = ఇదిగాక. న్యాయసముపార్జిత విత్తములఁ =
న్యాయముచేత సంపాదించిన ధనములచేత గోధూ. శయ్యాది =
గో-గోవులు ధూ-ధూమి. హీరణ్యంబులు. రత్నంబులు. నివాస-ఇండ్లు. రథ-తేరులు. హస్తీ-పినుఁగులు. వాజి-గుట్టలులు
|| కన్యా-కన్యలు సరస్వతీ-విద్య వస్త్రంబులు తిలకంబులు
కాంచన-ధనము. రజత-తెండి శయ్యా-పలకలు అని-మొదలు
గాఁగల. ఒకవిధ = నానావిధములయిన దానంబులు-దానము
లను అనూనంబుగాఁ-తక్కువతేకుండ. అనేకంబులు-అెక్కులు.
(చేసిరి) పంచమహాగృక్షంబులు = పంచపాఠము, వైశ్నవపాదీ
శామము, అతిథిపూజ, పితృతర్పణము, భూతబలి, అను సేవహా
యజ్ఞముచేసిరిని ఒకరించితిఁ = చేసిరిని క్లో|| పాతోపాత
కృతిగీతాం సపర్యాతర్పణంబుః | వితపంచమహాగృక్షప్రప్తయజ్ఞా
దినాదుః || పూజాసపర్యాధ్యక్షణం | బ్రహ్మయజ్ఞప్రర్పణం |
పూజాదైహికవిర్భుతో న్యయజ్ఞోఽతిథిపూజః || తా|| పంచపాఠము
బ్రహ్మయజ్ఞము, పూజము దేవయజ్ఞము, అతిథిపూజ మనుష్య

ములు చడవువారునునై పెద్దామరిజ్జలుగరిగి తమకుకాస్త్రమునకు
విధింపఁబడిన కర్మములనుతప్పకనడపువారై బ్రాహ్మణులకుఁజులకుఁ
దగిన వహిలతోదమహావైభవముతో ఇచ్చుచుండునుఅనితాత్పర్యము.

యజ్ఞము, దిశ్యతర్పణము పితృయజ్ఞము, భూతబలి, భూతయజ్ఞము అనితా.
వాపీ .. నిర్మాణంబులు-వాపీ = వాపులయి కూప = నూతులయి.
తటాక = చెరువులయి వన-తోవులయి. నిర్మాణంబులు = కలుగఁ
జేయుటలను. (చేయించితినిఇచ్చిధంబున) చేయుచోఁ = చేయు
చుండఁగా. పిక్కనాడు-ఒకదినమునందు.

తా|| ఇట్లు గోదానములుచేయుటయేగాక న్యాయముగా సంపా
దించిన ధనముచేత గోదానము ధూదానము హీరణ్యదానము రత్న
దానము గృహదానము రథదానము గజదానము అశ్వదానము కన్యా
దానము విద్యాదానము వస్త్రదానము తిలదానము ధనదానము ధాన్య
దానము రజతదానము శయ్యాదానము అనుషోడశమహాదానములను
కొంతలేక చేయుచుండును, పంచమహాగృక్షమునుచేసిరిని, వాపులు
నూతులు చెరువులు త్రవ్వించుట తోవులు చేయించుట మొదలగు
కార్యములనేకము చేసిరిని ఇట్లు సకల దానములు చేయుచునుండి
యొకదినమునందు అని తాత్పర్యము

౫౧౧. —క|| అనఘాత్ కశ్యపాఖ్యం | డను విశ్రున కేనకల్పః * షాత్కుండనై యి
చ్చినగోవు దప్ప నామం | దనె గలసినఁ జెలియలేక * దగనాగోవుక.

టీ|| అనఘాత్ = చుఃఖములేనిమనసుగలవాఁడా-కృష్ణా. ఏక =
నేను. అకల్పనాత్కుండనై = కనుమలేనిమనసుగలవాఁడనై. కశ్యపా
ఖ్యంకుఁ = కశ్యపుఁడు అనుపేరుగల వాఁడు. అనువిశ్రునక = అనఁ
బడుబ్రాహ్మణునకు. ఇచ్చినగోవు = ఇచ్చినట్టియోవు. (కల్పి) నామం
దనె = నాయోవుల మండలోనే కలసినక = కలసికొనఁగా తెలియ
లేక = ఇదిమొందు కశ్యపునకు ఇచ్చినయోవు అనితెలిసికోలేక. కలక =

తనకట్లు. అగోవుక = కశ్యపుఁడనుబ్రాహ్మణునకునిచ్చిన ఆయోవును.

తా|| పిక్కపైఁ ! నేను నిక్కండల స్వభావముతో కశ్యపుఁడు
అనుపేరుగల యొక బ్రాహ్మణునకు ఇచ్చిన యోవు నచ్చివచ్చి నాయో
వులమందలో చేరఁగా అదిమొందొకకల్పిన యోవు అను పేరుయను
తెలిసికోలే దానినె అని తాత్పర్యము

౫౧౨. —క|| ఒండొక భూమిసురుల | మండననకు దానమియ్య * మసలక యాచి
ప్రండాగోవుం గొనిచను | మండన్మనుదార గొన్న * యుర్వీసురుఁడుక.

టీ|| ఒండొక భూమిసురు ఒండవననకక = ఇంకొకబ్రాహ్మణ.
ప్రేమనను. దానమియ్య = దానముగా నియ్యఁగా అప్రండుం =
అబ్రాహ్మణుఁడు. మసలక = ఆరిష్టము చేయక. అగోవుక = ఆయో
వుకు. కొనిచను మండక = తోలుకొని పోవుచుండఁగా. మనుదార

గొన్నయుర్వీసురుఁడుక = మొందుదానమునుబ్రొక్క బ్రాహ్మణుఁడును
తా|| ఇంకొకబ్రాహ్మణునకునేను దానమియ్యఁగా అనఁడుఅప్పుడే
దానిని తోలుకొని పోయెను పోవుచుండఁగా మొందు దానము పుచ్చు
కొన్నబ్రాహ్మణుఁడును అనితాత్పర్యము

౫౧౩ —క|| మది రోవమొదవ దోవతి | వదలిన బిగియించుకొనుచు * వడిఁజని యిచి నా
మొదపు నడిపిధిఁ దొంగిలి | వదలక కొనిపోయె దిట్టి * వారును గలరే.

టీ|| మదిక = మనసునకు. రోవము = రోవము. పడవక = కలు
గఁగా (దోవతి) వదలినక = విడిపోయినను. బిగియించుకొనుచుక =
విగఁగిట్టుకొనుచు. వడిక = వడిగా. చని = పోయి. (ఇతి)
నామొదపు = నాయోవు. నడిపిధిక = పిధి నడుచు. దొంగిలి = దొంగి
లించి. వడలక = విడువక. కొనిపోయెను = తీసికొనిపోయెదపు. ఇట్టి

వారును గలరే = ఇటువంటి దొంగలును తోకముతోఁ గలరా.
తా|| మనసునరోవము పెరుగఁగా మొలగుదనవిపోవుచుండవిగఁ
గట్టుకొనుచు వడిగా పోయి ఇది నాయోవు పిధి నడుచు పోవుయె
డఁగా దీని దొంగిలింపకొనిపోవుచున్నాచా నీవంటి దొంగలు తోక
ముతో ఎక్కడ నుండురు అని యడిగినని తాత్పర్యము.

౫౧౪.—౮॥ అనవుడు నాతడిట్లనియె * నాతనితో నిత్రుడను దీని నీ
జనపతిచేత ధారగొని * సాధుగతింజన నీదియంట యె
ట్లనిన నతండు నేనును ధ * రాధీత్రుచే మునుధారగొన్న యా
వని వినిపింప నిద్దఱకు యె నయ్యె నపార వివాద మచ్చటక.

టీ॥ అనవుడు—అనగా అతడు—అబ్రాహ్మణుడు అత
నిగోక—అకళ్యుతునితో. ఇట్లనియె—ఇట్లుపలికినను. ఇతడు—
అప్పుడు. ఏను—నేను. దీనిక—ఈయాత్రును. ఈజనపతిచేత—
ఈరాజుచేత. ధారగొని—ధారా పూర్వముగా దానము పుచ్చుకొని.
సాధుగతి—యోగ్యునిరీతిగా—ప్రజముగా. చనిక—పోవుచుం
డెగా నీదియంట—నీదియని చెప్పుట. (ఎట్లు) అనగా—అనగా.
అందు—అకళ్యుతుడు. (నేను) ధరాధీత్రుచే—రాజు చేత
మును—మునుపు ధారగొన్నయాత్ర—ధారాపూర్వముగా దానము
పుచ్చుకొన్నయాత్ర. అనినినింపక—అని చెప్పగా. అచ్చటక—

(అక్కడ) ఇద్దఱునక—అయిద్దఱుబ్రాహ్మణులకును అపారవివాదము—
మిత్రత్వకలహము. (అయ్యెను.)

తా॥ అప్పుడా బ్రాహ్మణుడు కళ్యుతుడు అను బ్రాహ్మణునితో
నేనిప్పుడు ఈరాజు ధారాపూర్వముగా దానముయ్యగా తోలుకొని
వచ్చుటకై ఇదినియాత్ర అనిట యెటువంటిది అని యదగంగా
కళ్యుతుడు నేరను ఆరాజు వద్దనే ధారా పూర్వ దానము పొందిన
యాత్ర ఇది అనిచెప్పెను అంతట అయిద్దఱునకు అచ్చట అత్యంతకల
హము అయెను అనితాత్పర్యము.

౫౧౫.—౯॥ ఇట్లు విప్రులిద్దఱుం దులలో నంతకంతకు మచ్చుంజనంబెచ్చు పెరిగి కలహించినాయెన్న
యెడకుం జనుచుంచి మన్న నాచేత గోదానంబు గొన్న బ్రాహ్మణుం డిట్లనియె.

టీ॥ (ఇట్లు) విప్రులిద్దఱుక—ఇద్దఱుబ్రాహ్మణులును. తమలోక—
తమలోకము. అంతకంతకు—అప్పటికప్పుటికి. మచ్చుంజనంబు—
చలముచేత. అచ్చు పెరిగి—మిక్కిలివిచ్చు న్నింది కలహించి—జగదహుతి.
బాంబున్నయెడక—నేనున్నతావునకు. చనుచుంచి—వచ్చి మున్ను—
బొలుత (నాచేత) దానంబుగొన్న బ్రాహ్మణుండు—దానమును పుచ్చుకొన్న

బ్రాహ్మణుండు. ఇట్లనియెను—మునుకు చెప్పినోపురిభమునఁబలికినను.

తా॥ ఈవిధముగా అబ్రాహ్మణులిద్దఱు అచ్చటప్పుటిచలమునకు
గంగాకలహించి కలహించి తుదకు నేనున్న తావునకు వచ్చిరి అప్పుడు
తొలుతనాచేతదానము పుచ్చుకొన్న బ్రాహ్మణుండు నాతోనిట్లు అనెను
అనితాత్పర్యము.

౫౧౬.—సీ॥ మనుజేంద్ర ప్రసలధ * ర్మ ప్రవర్తనముల - నడవకుండగ నాజ్ఞ * నడపు నీవు
మనమున నేధర్మ * మని యాచరించితి - మునునాకు నిచ్చిని * మొదపు దప్పి
వచ్చి నీమందలోక * జొచ్చిన నిష్పద - భూసురునకు ధార * వోసియిచ్చి
తగవు మారితి వీవ * నాతిపు నపహర్త - వైన నిష్ఠేమన * నవని నాధ

తే॥ యనినమాటలు చెవులసో * యింక గలంగి । భూసురోత్తమ యజ్ఞాన * పూర్వకమున
నిట్టిపాతక మొరసె నే యె నెఱిగి నేయె । గొనుము నీకీర్తి నొకలకు * గోధనంబు.

టీ॥ మనుజేంద్ర—రాజు. ప్రసలధ—జనులు. అధర్మప్రవర్తక
ములక—ధర్మముతప్పిన నడవలయుండు. నడవకుండగ—ప్రవర్తించ
కుండ. అర్జునదపునీవు—నియమించినిట్టినివు. మనమునక—నీకున
నులో. ఏధర్మమని—ఏరాటి ధర్మము అని. అచరించితి—ఈపనిచేసి
నావు. మను—మును. నాకనిచ్చిన మొదపు—నాతో దానముచేసిన
యాత్ర. తప్పివచ్చి—తప్పించుకొనివచ్చి. (నీమందలోకొచ్చినద
ఇప్పుడు) ఈభూసురునకు—ఈబ్రాహ్మణునకు ధారవోసియిచ్చి—
ధారాదత్తముచేసియిచ్చి. తగవు మారితి—ధర్మము తప్పితిని. అవని
* నాధ—రాజు. ఈవ—నీవే. దానపును—దానమిచ్చినవాడవును. అప
హర్తవును—అపహరించినవాడవును. అయినక—అయిన యెడనిన్నే
మింక—నిన్ను ఏమియనవచ్చును. (అనినమాటలు) చెవులు సోఁడినక—
చెవులయందుండఁడగా నీకలంగి—కలఁతకొంది భూసురోత్తమ—ఓబ్రా
హ్మణశ్రేష్ఠుండా అజ్ఞానపూర్వకమునక—అజ్ఞానముముందుండఁగలుగుట
చేత—ఇదిముందొకటిఇచ్చినదిఅని తెలిసికొనిపోవుటచేత. ఇట్టిపాతకము—

ఇటువంటిపాపము. ఓకనక—కలిగెను. (నేను) ఎఱిగిచేయక—
నాకుండెరిసి యీపనిచేయలేదు. ఓక—ఓగోధనంబు—ఒకలకుయాత్ర
లను నీకీర్తుక—నీకు ఇచ్చెదను. కొనుము—పుచ్చుకొనుము.

తా॥ ఓరాజా! నీవు ధర్మముతప్పి నడచువానిని ఇట్లించి ధర్మము
నడపునట్లు చేయువాడవైయింది ఇది యేమిధర్మమని చేసితిని నీవు
మునుపు నాకు ఇచ్చినట్టి యీయాత్ర తప్పించుకొనివచ్చి నీకుం
దవోకలిసినప్పుడు దానిని మరల నాయెంటికి తోలిపంపక ఇప్పుడు
ఇంకొక బ్రాహ్మణునికి ఇయ్యవచ్చునా ఇది అధర్మముకాదా ఇచ్చు
వాడవు నీవే తీసికొనువాడవు నీవే అయినందులకు ఇప్పుడు నిన్నే
మనవచ్చును అని అడిగెను అమాటలు నాచెనిన పతంగానే తుదకు
నందు కలవరము పుట్టి అయ్యా! బ్రాహ్మణుండా నేను తెలిసి
యీపని చేసినవాడను కాను బాధి తొనుముచేత జరిగిన పనికి
కోపించకుము నీకు అయాత్రనకు లభలు దానివంటివానిని ఒక
యాత్రలను ఇచ్చెదను పుచ్చుకొనుము అని చెప్పితినిని తాత్పర్యము.

౫౧౭.—క॥ అని మఱియును నవ్విత్త్రుని । మనయొక్కల నడనయించు * చును నిట్లంటిక
ననుగ్గావు నరకకూపం । బునక బడఁగాఁజాలక బరువ * పుంగవ యనినక.

టీ॥ (అని) మఱియును—ఇంకను, అష్టప్రసిద్ధి—అబ్రాహ్మణుని. సనయోక్తులకా—మంచి నీతిమాటలచేత. అనుసయించుచును—సమాధానపఱచుచును. (ఇట్లంటిని) పురుషపుంగవ—పురుష శ్రేష్ఠుడా. (సనుక) కాపు—రక్షించుము. సరకకూపంబునకా—

సరకపునూతియందు. పడఁగాఁజాలక—పడలేదు. అనినకా—అనఁగా తా॥ అని యిట్లుచెప్పి యింకను అబ్రాహ్మణుని మంచిమాటల చేత వేడకొని సమాధానపఱచుచును అయ్యో నేనుసరకకూపము నందుపడలేదు ఎట్లయినను మన్నించికాపాడుమనఁగాను అనితా.

౫౧౮.—తే॥ ఎంత వేడిన మచ్చరం # బంతపెరిగి | మొదట నాకేచ్చినట్టి యా # మొరవెకాని
యెనయ నీరాజ్యమంతయు # నిచ్చి తేని | నొల్లవనివి ప్రుడచ్చట # నుడ కరిగె.

టీ॥ విప్రండు—అబ్రాహ్మణుడు. ఎంతవేడిన—ఎంతఅధిక ముగావేడకొంటికో. అంత—అంతటి అధికముగా. మచ్చరంబు—మాత్సర్యము. (పెరిగిమొదట నాకేచ్చినట్టి) అమొదటకాని—అయావే కాని. ఎనయకా—దానికిఈడుగా నిరాజ్యమంతయునిచ్చి తేనికా—నిరాజ్యమునెల్ల ఇచ్చినను. పిల్లను—నేనచేయింపను—నాకుఆక్కటలేద

నుట. అనుచుకా—అనిచెప్పుచు (అచ్చటనుండక) అరిగకా—పోయెను. తా॥ అబ్రాహ్మణునకు నేను వేడకొని వొలచిని అప్పుటప్ప టికి కోపము పూర్వ నీవు నాకు మొదట ఇచ్చిన అవు నిచ్చితివా ఇమ్ము దానినియ్య. దానికి ఈడుగా నీరాజ్యమంతయు నిచ్చినను నాకు ఆక్కటలేదని అచ్చటనిలువక పోయెనని తాత్పర్యము.

వ॥ అట్లంతడరిగిన నారెంకవ బ్రాహ్మణునిం బ్రార్థించిన నతండును జలంబు డీపక పనివేళి కోరి పాండిమొదవుల నిచ్చిననైనను దీనినకాని యెల్లనని నిలువక చచ్చె సంతఁ గాలపరిపక్వంబైన నన్ను దండధరకింకరులుగొనిపోయి వైవస్వతుముందఁబెట్టి నతండు నన్ను దేవించి యిట్లుచెను.

టీ॥ ఆతండు—అబ్రాహ్మణుడు. అట్లరిగినకా—అట్లుకోపించు కొనిపోఁగా (ఆరెంకవబ్రాహ్మణుని) ప్రార్థించినకా—వేడకొన్నను (ఆతండును) చలంబుడింపక—ట్టినపట్టుదిడువక. ఎరికోరి—ఆక్కటతో పడకి యెప్పరించి. పాండిమొదవులకా—పాలిచ్చునట్టియావు లను. పదితలు—పదితేలింటిని. ఇచ్చిననైనకా—ఇచ్చినను. దీనిన కాని—ఈయావు నేరప్ప. పిల్లని—మఱియుకదానిని వలవను అని. నిలువక—అంచునిలువక. చచ్చయెకా—పోయెను. అంతకా—అంత రము. కాలపరిపక్వంబైనకా—కాలముముగిసిరాఁగా. (నన్ను) దండ ధరకింకరులు—యమునిభటులు. కొనిపోయి—నీకొనిపోయి. వైవ

స్వతుముందఁకా—యమునియెదుట. పెట్టికా—నిలువఁగా. ఆతండు—యముచు. నన్ను దేవించి—నన్నుఁగూర్చి. (ఇట్లనియెను) తా॥ అబ్రాహ్మణుడు అట్లు కోపించుకొనిపోఁగా రెండవ బ్రాహ్మణుని అయ్యో నీవైననామనవిని అంగీకరింపుమంటిని అతిఁ డును నీవు ఈయావు తప్ప ఇంతకంటె మేల్తనవానిని ఏరికోరి యిచ్చినను నేనుపుచ్చుకొనను అని తానుఁజ్ఱిపట్టు వదలకబయలు చేసిపోయెను అంతట కాలమును ముగిసిరాఁగా నన్ను యమకింక రులు పట్టుకొనిపోయి యమునియెదుట నిలిపిరి అప్పుడు యముచు నన్నుఁజూచి యిట్లు పలికెనని తాత్పర్యము.

౫౨౦.—మ॥ మనుజేంద్రోత్తమ వంశపావన జగ # న్నాన్యక్రియాచార ఏ
ఘనదాన క్రతు ధర్మముల్ త్రిభువన # భాగ్యతంబులై చెల్లెడిక
మును దుష్కర్మఫలంబునొంది పీడపక # బుద్ధ్యానుబంధంబులై
చనుసౌఖ్యంబులక బొందు పద్మజనియా # జ్ఞం ద్రోవఁగా వచ్చునే.

టీ॥ మనుజేంద్రోత్తమ—శ్రేష్ఠుడా. వంశపావన—వంశ మును పవిత్రమునుగాఁ జెయువాడా. జగన్నాన్యక్రియాచార—లోకులందఱు గౌరవింపఁదగినకార్యములనునడపినవాడ. నీఘన దానక్రతుధర్మములు—నీవైన గొప్పదానములు యజ్ఞములు ననెడు పుణ్యకర్మములు. త్రిభువనభాగ్యతంబులై—మూడులోకములలోను ప్రసద్ధములై. చెల్లెడిక—చెల్లుబడియగుచున్నవి మును—ముందుగా. దుష్కర్మఫలంబుకా—చెడ్డకర్మములవలని అనుభవమును. పీడికా—పొంది. పీడపక—తరువాతి. పుణ్యానుబంధంబులై—పుణ్యముననుస రించినవై. చనుసౌఖ్యంబులక—పచ్చనట్టిసుఖములను. బొందు—అనుభ

వించుము. పద్మజనియాజ్ఞకా—బ్రహ్మయొక్క నియమమును. ద్రోవఁగాకా—లోలఁగింప వచ్చునే—శిక్ష్యుడుగునా. తా॥ పుట్టినవంశమును పాపనిముగాఁ జయువాడవును లోకు లందఱుగౌరవింపఁదగినపనులుచేసినవాడవునైన పీరాశ్రేష్ఠుడా నీవుచేసిన దానములు యజ్ఞములు మొదలుగాఁగిరి సత్కార్యములు మూడులోకములందును ప్రసద్ధికిక్కియున్నవి కాఁబట్టి నీవుచేసిన పాపములవలని అల్పఫలమును ముందు అనుభవించి నీవ్వుట పుణ్య కర్మములవలని మహాఫలమును అనుభవించుము బ్రహ్మనిర్ణయమును తప్పించుకొనుటకు ఎటువంటివారికినిశక్యముకాదుఅనిచెప్పిననితా.

వ॥ అని వేగంబునం ద్రోవించిన నేనవును పుడమింబడి యానికృష్టంబైన యాసరవెల్లి రూపంబు గైకొంటి నింత గాలంబు తద్రోష నిమిత్తంబున నిదురవస్థం బొందవలసిక బ్రాహ్మణులకు బుద్ధ్యాపాపంబు లనుభావ్యంబులుగాని యూరకపోనేరవు నేడు నమస్త దురిత నిస్తారకంబైన భవదీయ పాదారవింద సందర్శనంబునంజేసి యీశ్వర దర్శకం బాసి నిర్మలాత్మకుండ నైతినిని పునర్నిపునర్ని ప్రణామంబు లాచరించి మఱియు నిట్లనియె.

టీ॥ (అని) టీకలుకావడంతో. ప్రోపిందనకా-అధోలోక మనకుపడకద్రోయింపరా. (నేను) అప్పుడు-అప్పుడు. పుత్రమి- భూమియందు. (పడి) ఈశ్వర్వందనయూసరవల్లిరూపముగా - మిక్కిలి నీచమయిన యీయూసరవల్లిరూపమును. కైటాంటికా- పొందితిని. ఇంతకాలము-ఇన్నాళ్లదాక. తగ్గోపనిమిత్రులనా- అపాపకారణముచేత. ఇద్దరవర్ణకా-ఈరెద్దయవర్ణము. పొంద వలసెకా-అనుభవంపవలసినవచ్చెను. ప్రాణాంకకా-శేఫలక. పుణ్యపాపములు-పుణ్యమును పాపమును అనుభావ్యములుగాని- అనుభవంపడగినవికాని. ఊరకా-అనుభవంపకయే పోనీరవు- తొలగిపోకలెవు. నేడు-ఈదినము సమస్తవరతినిస్తారకంబు- ఎల్లపాపములను దాటింతునది. అయినభవదీయ పాపారంభ నందర్శనంబుననే-అయింట్టినిపాదకవలములను బాచుటచేత ఈ ఘోరదుర్భలకా-భయంకరమైన యీదాఃఖములనుండి. పాసి-

౫౨౨.-అ॥ కృష్ణ వాసుదేవ శిశువ పరమాత్మ । యప్రమేయ వంద శిశు మిగుంద నిన్ను బాడంగంటి శిశువ గనంగంటి । నిఖిల సౌఖ్యపదపు శిశు లండంగంటి.

టీ॥ కృష్ణ - సర్వమును కావించువాడా-సృష్టి స్థితి లయము లిలోధానము అనుగ్రహించు అను పంచకృత్యములను, బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర మహేశ్వర సహాధిప గూఢములతో బియువాడా అనుట వాసుదేవ - సర్వమును నీయించు పరగా సర్వమునందు నీవు వసించునట్టివాడా. శేకవ - బ్రహ్మ రుద్రులకు ఉన్నస్థానమయిన వాడా - తేక, బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రులకు ఉన్నస్థానమయినవాడా తేక, సూర్యచంద్రాగ్ని లాంత్రులను తెండ్రుకలుగ ఫరించినవాడా. తేక, శే - జలమందు. శవశివవత్సగానుండువాడా-అనగా, ప్రళయసమద్రమునందు వటుపత్రముమీద యోగనిద్రను పొందుచు నుండువాడాఅనుట పరమాత్మ=పరబ్రహ్మమయినవాడా అప్రమేయ=కొలది ఖలేయండువాడా - అనుమానము ఉపమానము ప్రత్యక్షము మొదలైన శిష్టప్రమాణమును మీలినవాడాఅనుట. వరద=భక్తులకోరికలనిచ్చువాడా-తేక, భక్తులకు దివ్యజ్ఞానము నిచ్చువాడా. మరి భక్తులపాపములను వారించువాడా-తేక,

మ॥ అని యనేకభంగులంగొని చూడి గోవిందుని కదలులు తనకింటింబు పోకంట్లొదిల్లి దేవా భవదీయ పాదార విందంబులు నాహృదయారవిందంబునం బాయకుండునట్లు గాఁ బ్రసాదింపవేయని తదనజ్ఞాతులై యచ్చటి జనంబులు సూచి యచ్చుతానందంబులం బొంద నమిల తేజోవిరాజితంబైన దివ్య విమానమం దాసీనుండై దివంబున కరిగి నంతి సమ్మధవుండు నిచ్చట నున్న పార్థివోత్తములకు భర్తబోధంబుగా నిట్లనియె.

టీ॥ (అని) అనేకభంగులకా-బహువిధములచేత కొనియాడి- స్తోత్రముచేసి. గోవిందునిపదంబులు - కృష్ణనిపాదములు తన కింటింబుపోకకా-తనకింటిముతాంకుట్లు ప్రణమిల్లి యొక్కి. దేవా-స్వామి. భవదీయపాదారవిందంబులు - నీవైన పాదకమల ములు. నాహృదయారవిందంబునకా - నామనః కమలమునందు. పాయకుండునట్లుగాకా-ఎడఁబాయకయుండునట్లుగా. ప్రసాదిం పతే - అనుగ్రహింపవయ్యా. (అని) తదనజ్ఞాతులై-అకృష్ణుని చేత అన్నము పొందినవాడై. (అచ్చటిజనంబులుచూచి) అచ్చుతా నందంబులకా-అకృత్యమును సంతోషమును. పొందకా - పొందు చుండగా. అమలతేజోవిరాజితంబు-సాటిలేని తేజస్వచేత ప్రకా

తొలగి. నిర్వలాత్మకుండవైతికా - నిర్వలమయిన మనసుగలవాడ వైతిని - పరిశుద్ధుడవైతివనుట. (అని) పునఃపునఃప్రణామంబులు- మూటికిమూటికినమస్కారములను. ఆచరించి-చేసి. మతీయకా- ఇంకను. ఇట్లనియెకా-ఈమీదపెప్పఁబోవువిధముగాపలికెను.

తా॥ అని చెప్పియముందుపేగముగ దిగువబడకద్రోయింపరా నేను భూమిమీదఁబడి నీచమయిన యీ యూసరవల్లిరూపమును పొందితిని ఇన్నాళ్లదాక ఈయీముగో కడహసెన కాథలన్నిపడి అపాపమును అనుభవించితిని లోకమునందలి ప్రాణులలో నెవ్వల కైనను తమతమ చేసికొన్న పుణ్యపాపములు అనుభవంపక తప్పకు ఎల్లపాపములను తొలగించునట్టిదై. నీపాదకమలమును దర్శనము చేసి భయంకరమైన ముఖదశను పోగొట్టుకొని పాపముడవైతిని అని చలుమాటుమొక్కి మతీయక దిగిమాటు పెప్పెననితాత్పర్యము.

ప్రళయకాలమునందు సకలలోకములను ద్రొంగి తెలుంగువాడా. ముకుంద - ఎహ సర సఖముల నిచ్చువాడా. (నిన్ను) చూడంగంటికా - చూచునంతటిభాగ్యమునుపొందితిని. నీకృతకా - నీదయను. కనంగంటికా-పొందితిని ఆఖిలసౌఖ్యపదపులు-ఎల్లసౌఖ్యార్థములను. అందంగంటికా-పొందునంతటిభాగ్యముగలవాడవైతిని.

తా॥ సృష్టి స్థితి లయాదులను చేయువాడవును, సమస్తము నీయందును నీవు సమస్తమునందును నుండగా వర్తించువాడవును, బ్రహ్మ రుద్రులకు ఉన్నస్థానమైనవాడవును, పరబ్రహ్మ స్యూర్యుడవవును, కొలది తెలియఁబడనివాడవును, భక్తుల కోరికల నిచ్చువాడవును, పాపములనుపరిహరించువాడవును, ఇహపరసఖముల నిచ్చువాడవునునైన నిన్నుఁజూచి నీదయను పొందునంతటిభాగ్యము గలవాడవైతిని సకలసౌఖ్యములను పొందినవాడవైతిని అని పలిక సనితాత్పర్యము.

శిగమునది. (అయిన) దివ్యవిమానమందకా-దేవతలదైన విమానము నందు అసీమండై-కూర్చున్నవాడై దివంబునకుకా-స్వర్గమునకు. అరిగకా-పోయెను. అంతికా - అటువిచ్చుట. అమృతభవుండును - ఆశ్రీకృష్ణమూర్తియు. అచ్చటనున్న పార్థివోత్తములకుకా-అక్కడ నున్న రాజశ్రేష్టులకు. భర్తబోధంబుగాకా - భర్తమునుబోధించుటగా. (ఇట్లనియెను)

తా॥ అని బహువిధములుగా పొగడి శ్రీకృష్ణుని పాదకమల ములు తనకింటిముతాములట్లుగా సాగిలఁబడి మొక్కి స్వామి పాదకమలములు నామనస్సనందు ఎల్లప్పుడునుండునట్లుగాఅనగా నీపాదకమలభ్యాసము నాకు సదాకరిగియుండునట్లుగా అనుగ్ర

హింపుము అని ప్రార్థించి ప్రేక్ష్యమూర్తిచేత అనుభవము పడవిన
వాడై అచ్చటనుండిన ఇసులందఱు అశ్వర్యమును సంతోషమును
పొందునట్లుగా దేవతలచేత పంపబడిన విమానముపై నెక్కి స్వర్గ

మునకు బోయెను ఇక్కడ ప్రేక్ష్యమూర్తియ అచ్చటనుండిన
రాజులకు అందఱకు భర్తము తెలియనట్లుగా ఒకమాట చెప్పెను
అని తాత్పర్యము.

౫౨౪. — సీ॥ నరనాథకులకాన * నమ దహించుటకును - నవసీసురుల విత్త * వగ్నికీల
జననాయకుల నిజై * శ్వర్యాని నింకింప - బ్రాహ్మణ త్రేత్రంబు * బాడబంబు
పార్థివోత్తముల సం * పచ్చెచ్చెమలగూర్చు - భూసురధనము దం * భోళిధార
జగతివరుల కీర్తి * చంద్రిక మాయంప - సూర్యోదయము ధరా * సురుల ధనము

తే॥ విప్రశతి సౌమ్యకంటెను * విషము మేలు | గరళమునకును బ్రతికృతి * గలదుగాని
దానిమాన్యంగ భువి నావ * ధములు లేవు | గాన బ్రహ్మస్వములు గొంట * గాదుపతికి.

టీ॥ నరనాథకులకాననమః = రాజులనమాహవనెడుఅడవిని.
దహించుటకు = కాల్చుటకు. అవసీసురులవిత్తము = బ్రాహ్మణుల
ధనము. అగ్నికీల = నిప్పుమంట. జననా... అర్థిక = జననాయకుల =
రాజులయొక్క. నిజ = స్వకీయమయిన. విశ్వర్య = కలిమియనెడు.
అర్థిక = సమద్రమును. ఇంకింపక = ఇంకనట్లుచేయను. బ్రాహ్మణ
త్రేత్రంబు = బ్రాహ్మణులయొక్కపంటభూమి. బాడబంబు = బడ
బాగ్ని. పార్థివోత్తములసంపచ్చెచ్చెమలగూర్చు = రాజులయొక్క భాగ్య
మనెడుకొండలను. కూర్చు = పడగొట్టుటకు. భూసురధనము =
బ్రాహ్మణులధనము. దంభోళిధార = వస్త్రాయుధపువాదర. జగతి
వరులకీర్తిచంద్రిక = రాజులకీర్తియనెడువెన్నెలను మానుంపక =
పోగొట్టుటకు. భూసురులధనము = బ్రాహ్మణులసౌత్తు. సూర్యో
దయము = ప్రాద్దుపొడుపు. విప్రశతిసౌమ్యకంటెను = బ్రాహ్మణసమా
హముయొక్క ధనముకంటెను. (విషము) మేలు = మంచిది. గరళ
మునకును = విషమునకుంగూడ. ప్రతికృతి = ప్రతిద్రెయ కలమగాని =
ఉన్నదిగాని. దానికా = అబ్రాహ్మణుల సౌత్తు అనెడువిషమును.

మాన్యంగకా = పోగొట్టుటకు. భువి = భూలోకమునందు. బాడబ
ములు = మందులు. (తే॥) కానకా = కనుక. పరికికా = రాజైనవానికి.
బ్రహ్మస్వములు = బ్రాహ్మణద్రవ్యములను. కొంట = తీసికొనుట.
కాదు = తగదు. శ్లో॥ నవిషం విషమిత్యాదుః బ్రహ్మస్వం విష
ముత్తమం | విషమేకాకినంహంతి బ్రహ్మస్వంపుత్రప్రాత్రకం॥
తా॥ రాజులనెడు అడవిని కాల్చుటకు బ్రాహ్మణులసౌత్తు అగ్ని
యగును, రాజులయొక్క విశ్వర్యమనెడు సమద్రమును ఇంకిపోవు
నట్లు చేయుటకు బ్రాహ్మణుల పంటభూములు బడబాగ్నియగును,
రాజుల కలిమియనెడు కొండలను అలంకరింపట్టుటకు బ్రాహ్మణుల
ధనము వస్త్రాయుధపు వాదరవంటివి అగును, రాజుల కీర్తియనెడు
వెన్నెలను మాపివేయుటకు బ్రాహ్మణులసౌత్తు అనునది సూర్యో
దయము అగును కనుక బ్రాహ్మణులసౌత్తుకంటె విషము మంచిది,
విషమునైన విషపుకలదుగాని బ్రాహ్మణులసౌత్తునకు విషపులేదు
కాబట్టి రాజైనవాడడు బ్రాహ్మణులసౌత్తును అపహరింపరాదు
అని తాత్పర్యము.

౫౨౫. — క॥ ఎఱుంగమి నైనను భూసుర | వరులధనం బపహరింప * వలదదు పతికి
మఱపున ననలము ముట్టిన | దరికొని వెడఁ గాల్చుకున్న * తనువెయంగకా.

టీ॥ పరికికా = రాజనకు. ఎఱుంగమి నైనను = అడ్డానముచేత
నైనను. (తే॥) తెలియకయైనను. భూసురవరులధనంబు = బ్రాహ్మణ
ప్రభులసౌత్తును. అపహరింపవలదను = నాచుకొనుటకూడదు. మఱ
పునకా = క్షత్రి తేకపోవుటచేత అనలముకా = అగ్నిని. ముట్టినకా =
తాకినను. దరికొని = తెలివ్యాకించి. వెడకా = క్రుమిగా. తనువు =

దేహము. ఎరియంగకా = మండంగకా. కాల్చుకున్న = కాల్చక ఉండగా.
తా॥ రాజు పరాకుచేతనైన బ్రాహ్మణులసౌత్తులను ముట్టరాదు
ముట్టినపక్షమున ఏమటికాకినను దేహము తరించునట్లుగా అగ్ని
కాల్చునట్లు బ్రాహ్మణులసౌత్తు కాల్చునని తాత్పర్యము.

ప॥ మఱియును దనధనంబు పరులచేతఁగోల్పడిన విప్రుండు దుఃఖంబున రోదనంబునెయ నులిన య శ్రుకణంబుల
వలన రేణువు లెన్నిదడియు నన్నివేలేండ్లు దదుపేక్షాపరుండైనపతి దారుణ వేదనలుగల కుంభిపాకనరకంబు
నొందు మఱియును గ్రిందటఁ బడితరంబులవారును, ముందటఁ బడితరంబులవారును, మహానరక వేదనలంబొందు
దురు స్వద త్తందైనఁ బరద త్తందైన నర్థంబు లోభంబునంజేసి దుష్కలందై భుజించు నప్పాపాత్తుండఱువదివేల
సంవత్సరంబులు మలకూపంబునం గ్రిమిరూపంబున వర్తించు నట్లుగుట నెఱింగి విప్రుం డెంతవపునెసిన నెన్ని
గొట్టిన నెన్నిదీప్తినిననినెదురుపలుకక విషయంబునవందనంబాచరించువుశ్యాత్తులు నాదుపాలింటివారదియునుం
గాక నేనుబ్రచిదనంబును భూసురులనతివినయంబునఁబూరింతునట్లు నేయక విపరీతవర్తనలైనతామసులనేవెదకి
దండింతుననిగావునట్లగు బ్రాహ్మణజనంబులవలనం బరమభక్తిగలిగి మెలంగుండనియానతిచ్చి యాదవప్రకరం
బులుసేవింప నభిలలోకశరణ్యందైన యప్పుండరికాత్తుండు నిజనివాసంబునకుం బనియెననిచెప్పితుకుం దీట్లనియె.

టీ॥ మఱియును—ఇదిగాక. (తనభవంబు) పరులచేత— ఇతరులచేత. కోర్కెదీన—పోగొట్టుకొన్న. విప్రండు—బ్రాహ్మణులందుఁబ్రాణముతో. రోదనంబునెయ్యక— ఏడువఁగా. తిరిగి—రాలిన. ఆశ్రయంబులవలనక—కప్పిళ్లవల్ల. రేణువులెన్నితడియక—ఎన్నిరేణువులుతడియక. అన్నితేలేండ్లు— అన్నితేలశంవత్సరములు. తడుపేక్ష—పరుండు—అబ్రాహ్మణులవిషయమునందు ఉపేక్షచేయుటయందు మక్కువగలవాఁడు. అయినపతి—అయినట్టిరాజు. వారునుతనవలంబు—భయంకరవాదలు. కల = కలిగిన. కుంభిపాకనరకంబుక— కుంభిపాకము అను నరకమును ఓందుక— పొందును. మఱియును = ఇంతేగాక. క్రిందటక— తనకుమందు. (పదితరంబులవారును) ముందటక— తనకుమిట్ట. (పదితరంబులవారును) మహానరకచేదనక— గొప్పనరకవాదలను. (పొందుదురు) స్వదత్తంబైనక— తనచేతఇయ్యఁబడినదైనను. పరదత్తంబయినక— ఇతరులచేతఇయ్యఁబడినవయినను. అరంబుతోభయనంజేసి— భవమునందలితోభయచేత. దుష్కలుండె— దుష్కన్యభావముగలవాడై భుజించునప్పాపాత్ముండు— అనుభవించునట్టి ఆపాపపుష్పంబుగలవాఁడు. (అటువదితేలశంవత్సరంబులు) మలకూపంబునక— మలముగలనూరియందు. క్రిమిరూపంబునక— నులిపురుగురూపముతో. వర్తించును— ఉండును. అట్లగుటక— కాఁబట్టి. ఎఱింగి— ఈవిషయమును తెలిసికొని. విప్రండు— బ్రాహ్మణుండు. (ఎంతతప్పుచేసినను) ఎన్నికొట్టి నను— ఎన్నిదెబ్బలు కొట్టినను. ఎన్నితిట్టినను— ఎన్నితిట్ట తిట్టినను. అతనికి— బ్రాహ్మణునికి. ఎదురుపలుకిక— విరుద్ధముగా మూటలాడక. విషయంబునక— అడఁకువతో. వందనంబాచరించుపుణ్యక్షులు— నమస్కారముచేయునట్టిభర్తాక్షులు. నామపాఠింటివారు— నానంబంధులు అగువారు. (అదియునుంగాక నేను) ప్రతిదివసంబును— దినదినమును. భూసురులక— బ్రాహ్మణులను. అరివినయంబునక— మిక్కిలివిషయముతో. పూజంకుక— పూజచేయుదును. (ఇట్లుచేయక) విపరీతవర్తనలైన— అక్రమమయిననడవడిగలవారైన. తానుసులక— మూర్ఖులను. (నేనుపెదకి) వండింతుక— శిక్షించును అదిగావునక— కాఁబట్టి. (మీరలు) బ్రాహ్మణజనంబులవలనక— బ్రాహ్మణులగువారియెడల. పరమభక్తి— మేలైనభక్తి. (కలిగి)

మరింగుండు—వర్తించు. (అని) అనతిచ్చి— నెలవిచ్చి. యావన ప్రకరంబులు— యాదవులగుంపులు. నేవింపక— కొలువఁగా. అఖిలలోకకరణ్యంబు— ఎల్లలోకములకు రక్షకుండు. విషయప్పుండరి కామిండు— అయినట్టి అక్కన్లుండు. నిఖనివాసంబునకుక— తనయనికపట్టునకు. చనియెక— పోయెను. (అనిచెప్పి తుకుండిట్లనియెను) కా॥ ఇదిగాక పరులచేత తన భవము అపహరింపఁబడఁగా అదుఃఖమువలన ఏడ్చునట్టి బ్రాహ్మణుని కప్పిళ్లచేత భూమిలోని రేణువులు ఎన్నితడియక అన్నితేలశంవత్సరములు అభవమునపహరించినవారిని విచారించి వండింపక ఉపేక్షచేసిన రాజు కుంభిపాకము అను నరకమునందుఁబడి బహువిధములైనవాదల నిమగ్నమింతును. అంతమాత్రమేగాక బానికముందు పదితరములవారును పెనుక పదితరములవారును అఫలమును అనుభవించుదురు. తానిచ్చిన దానినైనను ఇతరులిచ్చిన దానినైనను బ్రాహ్మణునిసాక్షును భవమువల్లనితోభయచేత దుస్వభావముగలవాడై అనుభవించునో అటువంటి పాపాత్ముండు అటువదితేలశంవత్సరములముగల మూరియందు నులిపురుగు పడియందును కనుక ఈసంగతి తెలిసి బ్రాహ్మణుండు ఎంత తప్పుచేసినను కొట్టినిట్టివాధించినను పీర్చుకొని విషయముతో అతనికి మొక్కునట్టి పుణ్యపురుషులు నానంబంధులు అగుదురు అంతేకాదు నేనుగూడ ఎల్లప్పుడు బ్రాహ్మణులను మిక్కిలి విషయముతో పూజచేయుచుండునును ఇట్లు చేయక విరుద్ధపు నడవడిగలవారైనమూర్ఖులను నేనుపెదకి శిక్షించుచుండునుకనుక మీరు బ్రాహ్మణులయందు మిక్కిలి భర్తగలిగి మెలఁగవలసినది అనిచెప్పి క్రికృష్టుండు యాదవులందఱు అన్ను కొలువఁగా తనయింటికిపోయెను అనిచెప్పి ఈకవమార్చి పరిశీలనచేరాజుతో ఈమీదచెప్పఁబోవు రీతిగాక చెప్పినని తాత్పర్యము.

క్ర॥ బ్రాహ్మణోద్రాసన్యాదేవతాః, సన్యాసిభోద్రాసం దేవతాభి మద్ధరతి యావన్తిర్వదేవతా, సాస్సన్యాదేవదిబ్రాహ్మణేవపంఠి, తస్మాద్బ్రాహ్మణేభ్యో దేవవిష్ణో దితేదివేనమస్మన్యా న్నాస్తిలం క్షిరయే దేతాపివదేవతాఃప్రీతాః॥ అని శ్లో॥విప్రభూషదర్శనాత్పద్యః శ్రియంతేతాపరాధయః । వందనాన్దంగళావాత్తి రర్చనాదన్యతం పదం అని.

౫౨౭. —క॥ ఈకథఁ జదివినవారలు । గైకొని వినువారు విగత శి కలుపాత్మకులై
తొకక సౌఖ్యము నొందుదు । రాత్రెవల్గుంబు గరత శి లామలకమగుక॥

టీ॥ (ఈకథను) చదివినవారలు — చదివినవారును. గైకొని— అనరించి. వినువారును— ఓకరు చదివినెప్పుఁగా విన్నవారును. విగత కలుపాత్మకులై— పోయినపాపములుగలవారై. తొకక సౌఖ్యముక— ఈలోకమునందుపొందఁగలసౌఖ్యములను. ఓందుదురు— పొందుదురు. అత్రేవల్గుంబుక— ప్రసిద్ధమైన ముక్తిపానమును. కరతలామలకమగుక— అరచేతిలోనితీసిక తాయవతెలిసిపలభముగాలభించును.

కా॥ స్వగుణవారాజునకు కృష్ణుండు కాపరిమ క్రిచేసిన యాక భను ఎవరు క్రష్ణతో వినుదురో ఎవరు క్రష్ణతో చతువుదురో అట్టివారికి ఈలోకమునందలి సౌఖ్యములును సుఖముగా లభించును మిక్కిలిపరమపదమును అతిసులభముగాలభించును అని తాత్పర్యము.

(౪౨)

వి శే షా ర్థ ము.

టీ॥ స్వగుండం— బ్రహ్మచేతయైన కృష్ణసంపర్యసముచేత మరల మనుష్యజన్మమునుభవించినవాఁడు— పూర్వము దుర్లభమైన మనుష్య జన్మమిత్తియును బ్రహ్మజ్ఞానము లేక నివృత్తికర్మముచేసి అభోగతి పాతె తర్వాత బహుకాలమునకు బ్రహ్మచేతయైన కృష్ణసంపర్య సముచేత పూర్వజన్మమునుభవించి పుణ్యగతికిఁబోయెనుగనుక సకల జన్మలును సర్వసత్కర్మములనుచేసి అకర్మఫలమును బ్రహ్మర్పణము చేసినపక్షమున కర్మములుచేసినయెడలెనిలారాయె మోక్షసామ్రాజ్య మునుచెందుదురు. శ్లో॥ నివృత్తింకర్మనేతత ప్రవృత్తింకర్మరస్య తేత । బ్రహ్మసాయాంసంప్రవృత్తో నాద్రియేత్కర్మచోదనాం॥ అని భగవత్సాక్ష్యము.

—(*) బలరాముడు సుహృద్బంధునదృశ్యనాథమై ప్రేషల్లెడు బోధకు. (*)—

౫౧౮.—సీ॥ సనాథ వినుముక * నాడు తారాంకుండు - చుట్టల బంధులక * భాదువేడ్క
సుందర కాంచన * స్వందనానాథుడై - భాసిల్లుచున్న ప్రే * పల్లె కుగి
చిరకాలసంగత * స్నేహులై గోప గో - పాంగనా నికర మా * లింగనములు
సముచిత సత్కృతుల్ * సలుపగైకొని మకో - త్సుకటిల నంద య * శోదలకును

తే॥ వందనం బాచరించిన * వారుమోద | మంది విగియార గోక్ష * నాందం శేర్చి
సమత దీవిచి యంక పీ * రములకేర్చి | భగము మూర్కొని చుటకంబుక * గరముపుణికి.

టీ॥ సనాథః=పరిషిన్నహారాః. (వినుము) ఒకనాడు=ఒకానొకరినిము. తారాంకుండు=బలరాముండు. చుట్టలక=మిత్రులకు. బంధులక=బంధుస్థితులగువారిని. భాదువేడ్క=మాడవతెనను కుతూహలముతో సుందర రూపుడై=సుందర=అందమయిన. కాంచన=బంగారువయమయిన స్వందన=రథమునందు. ఆనాథుడై=ఎక్కినవాడై. భాసిల్లుచున్న=ప్రకాశించుచున్న ప్రేషల్లెడుక=నందునికుండకు. అంగ=పోయి. చిరకాలసంగత స్నేహులు=చిరకాల = బహుకాలమునకు. సంగత = కూడిన. స్నేహులు = చెలిమిగలవారు. (౧) గోపగోపాంగనానికరము = గోప=గొల్లివాంప్రయోక్తియు గోపాంగనా=శిశులయొక్కయు నికరము=సమావాసు. అలింగనములు=కాంగిలించెలును. సముచిత సత్కృతులు=తగినపర్యాయము. చలుపక=చేయంగా. శేర్చిని=అంగీకరించి. మకోత్సుకటిలక=మనసునందలి తమకమురీకిని. (నంద యశోదలకును) వందనంబాచరించినక=సమస్కారముచేయంగా. వారు=అనందుండును యశోదయు. మోదమంది=సంతోషించి. చిగి

యారక=గట్టిగా. కాంగిల్లక=సందిల్లయందు. ఒందక=పొందికగా. వేర్చి=పొందికగాను విగువుగాను జూపులగానించి కాంగిలింతుకొనెను. సమతక=యు క్షరించేత. దీవిచి=అకీర్ణబింది. అంకపీఠములకేర్చి=పీఠులను పీఠములయందుకేర్చుకొని శిరము=తలను. మూర్కొని=మూఁచూచి చుటకంబుక=గడ్డమును. కరము పుణికి=మిక్కిలి = ట్టిట్టిచూచి

కా॥ టికాతా! ఒకనాడు బలరాములు తమకు కావలసిన చట్టుములైన నందుండు మొదలగువారిని చూడవలెనని ప్రేషల్లెడు పోయి అందంగిల గోపకులును గోపికలు బహువిసములకు బలరామునితోడి కూడిక కలిగెనని తమతమచెలుములకువగినట్లుఅలింగనములుచేసికొని మర్యాదలుచేయంగా ఆమర్యాదలను అంగీకరించి నందునిని యశోదకును నమస్కారము చేయంగా వారుసంతోషించి కాంగిలించుకొని ఓడిలోకూర్పుండకేట్టుకొని యుక్తవయిన దీవనలిచ్చి తంసుమూర్కొని గడ్డమును పట్టిపట్టి చూచుచుననికా.

వ॥ మణియు నానందరావ్య ధారాసీక్త కపోల యుగళంబులతోడం గుళలప్రత్నంబుల నిట్లనిరన్నా నీవును
నీచిన్నితమ్ముండగు వెన్నుండును లెస్సయిన్నవారె మత్స్యపుడు నరసి రక్షింపవలయు మాకు నేడు
గడయు మీరకాక యెరులు గలరే యని సముచిత సంభాషణంబులం బ్రొద్దు పుచ్చుచుండి రంత.

టీ॥ (మణియును) అనంద..తోడక=అనంద = సంతోషము చేతంగలిగిన బాంబు=కప్పిళ్లయొక్క. ధారా=వారలచేత. సీక్త=తడిసిన. కపోల=చెక్కిళ్లయొక్క. యుగళంబులతోడక=బంటులతో. గుళలప్రత్నంబులక=శేషములు అడుగుటచేత. ఇట్లనిరి=

ఇట్లుపలికిరి. అన్నా=నాయనా. (నీవును) నీచిన్నితమ్ముండగువెన్నుండును=నీప్రియమయినతమ్ముండగువెన్నుండును. లెస్సయిన్నవారె=బాగుగనున్నారా. (మత్స్యపుడు) ఎప్పుడెను=ఎల్లప్పుడు. అరసి=విచారించి. రక్షింపవలయుకా = కాపాడవలయును. (మాకు) ఏడు

గజయక్షాంతి తండ్రి చుట్టము చుట్టించు జ్ఞానము భవము చాత అనెడి యేదవిభవములయిన రక్షకులును. శ్లో॥ త్వమేవమాతాచ వితాత్వమేవ త్వమేవబంధుశ్చ సఖాత్వమేవ త్వమేవవిద్యాద్రవిణం శ్వమేవ త్వమేవసర్వం మనుడేవదేవ॥ అని. మీరకాక-మీరేకాక. ఒరులుగలరే - ఇతరు తెవరయినను ఉన్నారా. (అని) సముచిత సంఖ్యామణింబులక - తగినమాటలచేత. (ప్రాద్దుప్రచ్ఛమండిరి) అంతకా-అంతట.

తా॥ సంతోషమువలన కన్నులనుండి వచ్చు నీళ్లచేత కడిసిన చెక్కిళ్లు గలవారగుచు బలరామునిశ్రేయము విచారించుమాటలుగా నిట్లుపలికిరి, అయ్యా నీవును నీతమ్ముడయిన క్రీకృష్ణమూర్తియు శ్రేయముగ నున్నారగుదా, మమ్మ పల్లప్పుడు విచారించి కాసాద వలసినవారు మీరేకదా, మాకు తండ్రి చాత మొదలుగాఁగలయేడు విభవములయినదిక్కును మీరేకాక యితరు తెవరున్నారని యప్పు టిడితగినమాటలచేత ప్రాద్దులు ప్రచ్ఛమండఁగానని తాత్పర్యము.

౫౩౦.—క॥ గోపాలవరులు ప్రమదం । బాపోవనివిది నివర్తి శి తాభిల గేహ వ్యాపారులగుచు హలధరు । శ్రీపాదంబులకు నతులు శి సేసిరి వర సక॥

టీ॥ గోపాలవరులు - గోపకులలో ముఖ్యులగువారు. ప్రమదంబు-సంతోషము. బాపోవనివిది-తృప్తికాలనివననులతో, నివర్తితాభిలగేహవ్యాపారులగుచు-విధువలదిన యెల్లయింటిపనులునుగలవాగుచును-తమయిండ్లలో తాముచేసేవలసినపనులన్ని వదలియును. హలధరుశ్రీపాదంబులకు - సుందత్కరములయిన

బలరాముని అడుగులకు వరుసకా-క్రమముగా. నతులుసేసిరి - నమస్కారములుచేసిరి.

తా॥ అప్పుడు శ్రీపద్మలోని గొల్లలలో ముఖ్యులగువారందఱు మీరమీరిన సంతోషములతో తమతమ యింటిపనుల నన్నిటినివదిలి వచ్చి శ్రీబలరాముని అడుగులకు మొక్కిరి అని తాత్పర్యము.

౫౩౧.—క॥ సీరియు వారికిఁ గరుణో । దారుండై నకపె నములి శి తక్రియ లంతం గోరి తనయాడు గోపకు । మారులఁ జేవఁచి బలుఁడు శి మందస్మితుండై॥

టీ॥ సీరియు-బలరాముఁడును. వారికి-అగొల్లలకు. కరుణోదాగుండై-దయచేత కళంకములేనివాడై. సముచితక్రియలు - తగినమర్యాదలను, దోష-చేసెను. అంతకా-విచ్చట బలుఁడు-బలరాముఁడు. కోరి-అతీతించి (తనయాడుగోపకుమారులను)

చేవఁచి-చేతులుతట్టి మందస్మితుండై - చిలునభ్యుగలవాడై.

తా॥ అంతట బలరాముఁడును అనమస్కరించినవారికి తగిన సన్మానములుచేసి పంపి అందు తనయాడుగల గొల్లచిన్నవాండ్రను చేరులతో తట్టి చిలునభ్యునభ్యుచును అని తాత్పర్యము.

౫౩౨.—క॥ నిజసుందర దేహద్యుతి । రజతావలరుచులఁ దెగఁ శి రాముఁడు వారల్ భజియుంప సేగి యొకచో । విజనస్థలమన వసించి శి విలసిల్లు నెడక॥

టీ॥ రాముఁడు-బలరాముఁడు నిజసుందరదేహద్యుతి-నిజ-శనదైన సుందర-అందమయిన. దేహద్యుతి-శరీరకాంతి రజతావలరుచుల - పిండికొండకాంతులను తెగడక - తిరస్కరింపఁగా, వారు - తనయాడుగలవారైన అగొల్లచిన్నవాండ్రు భజియుంపకా-సేవింపఁగా. ఏగి-పోయి. విజనస్థలమునకా-ఇతర జనుతెవరులేనికాపున ఒకచో - ఒకస్థలమునందు. వసించి -

కూర్చుండి విలసిల్లునెడక - విక్రిచి సంతోషముతో నుండఁగా

తా॥ బలరామమూర్తిపట్టుననుస్కారములుచేసినగొల్లలకెల్లను తగిన సన్మానములు చేసి వారితో తన యాడువారైన గొల్లచిన్న వాండ్రనుమెంటుండికికొని తనదేహకాంతులు పెండికొండకాంతులను మీరి తెలుఁగుచుండఁగా ఎవ్వరు లేని ఒక యేకాంతప్రదేశమునకుఁ బోయి కూర్చుండి విశ్రాంతముగా ప్రాద్దుప్రచ్ఛమండఁగా నని తా

ఽవిరాజవిరాజితము. చరణములం గనకస్ఫుట మావర శి జాలము గల్లనుచుండెల గక గరములం గంకణముల్పూరయన్తులి శి గొననియాడఁ గుచాగ్రములక సరులు నటించ గురుల్లని యన్నిల శి సన్నడి కుండల కాంతులు వి స్ఫురిత కపోలములక డెరియక వ్రజ శి సుందరు లందఱు మందగరిక॥

టీ॥ చరణముల - పాదములయందు. కనకస్ఫుటసూపుర జాము - బంగారుపైన ప్రకాశించునట్టి యందెలసముదాయము. గల్లనుచుక - గల్లనుకల్లుముచేత చెలంగకా-ప్రొంగఁగఁగా. కరములక-చేతులయందు. కంకణములు-కడియములు. మొరయకా-ప్రొంగఁగఁగా. నలిగిను-సూక్ష్మములైననదుములు అసియాడకా-చలింపఁగా. కుచాగ్రములక-స్తనములమీద. సరులు-మెడతోని వారములు. నటించకా-అల్లరాడుచుండఁగా కురులు-తలమెండ్రుకలు. గునియకా-కదలాడుచుండఁగా. విలసన్మణికుండలకాంతులు - ప్రకాశించునట్లు రత్నములుపొదిగినచెవులతోని కమ్మలకాంతులు.

విస్ఫురితకపోలములక - మెఱుంగులు దేలుచున్న చెక్కిళ్లయందు. డెరియకా-వ్యాధింపఁగా. వ్రజసుందరులు-గోపికాశ్రీలు. (అందఱును) మందగరికా-మెల్లనినడతో.

తా॥ గోపికాశ్రీలు పాదములయందలి అందెలను చేజిలతోని కడియములును గలగలప్రొంగుచుండఁగా, నడుములు అసియాడుచుండఁగా, తొమ్మలందు వారములు వలింపఁగా, తలమెండ్రుకలు కూరాడుచుండఁగా, చెవులలోని రత్నములకమ్మలకాంతులుమెఱుంగులు దేలుచున్న చెక్కిళ్లయందు వ్యాధింపుచుండఁగా, తిన్నగానడచుచునని తాత్పర్యము.

(*) అంధ్రామునితో గోపికలు సంభాషించుట. (*)

కవిరాజవిరాజితము॥ చని అంధ్రాముని శార్వసముద్రుని * సంచిత పుణ్య సగణ్యనిఁ జం
దన ఘనసార పటిర తుమార ను * ధారుచికాయ విధేయు నుధా
శన రిపు ఖండను సన్నటి మండను * సారవివేకు నశోకు మహా
త్ముని గని గోపిక లోపిక లేక య * దుప్రభు నిట్లని రుక్మలికా.

టీక చని - అయేకాంతప్రదేశమునకుపోయి. శార్వసముద్రుని - అధికశూరత్వముగలవాఁడును. సంచితపుణ్యము - శూర్యుఁ
లదితపుణ్యముగలవాఁడును. అగణ్యనిఁ - (నత్రప్రచక్షుర్వృత్తి
సవాగ్ధవృత్తిశోభనః) అను శ్రుతివలన మనస్సుచేత ఇట్టివాఁడని
భావించుటకును, వాక్కుచేతనిట్టివాఁడని భాగములకును సాధ్యము
కానివాఁడును. చండన... కాయం - చండన - మందిగంధము
యొక్కయు. ఘనసార - కర్పూరముయొక్కయు. పటిర - మంది
గంధపుపూతయొక్కయు. తుమార - మంచయొక్కయు. నుధా -
అమృతముయొక్కయు. రుచి - కాంతివంటి కాంతిగల. కాయం -
శరీరముగలవాఁడును - తద్ద సత్యమయ దేహము గలవాఁడనుట.
విధేయుఁ - అంగీకరించువాఁడును. సుధాశనరిపుఖండనుఁ - దేవ
శత్రువులైన రాక్షసులను చంపువాఁడును - లేక, బ్రహ్మాండ
మనది అమృతమును పానము చేయునట్టి బ్రహ్మపేక్షలయందు
పగగల కర్మకులను అభోగిపాలు చేయువాఁడును. సన్నటి
మండనుఁ - మందిరశ్చార్ధరణములు గలవాఁడును - లేక, సత్ -
సత్పురుషులనెడ. మనీమండనుఁ - రత్నాలనగణిగలవాఁడు -
సత్పురుషులచేత సేవింపఁబడువాఁడనుట. సారవివేకుఁ - సారమైన

తెలివిగలవాఁడును. లేక, ఆపరోక్షజ్ఞానస్వరూపుఁడును. అశోకుఁ -
నిత్యానందుడగుటచేత - శోకము లేనివాఁడును. మహాత్మునిఁ -
గొప్పశరీరముగలవాఁడును - విరాట్స్వరూపుడనుట. యదుప్రభుఁ -
యదువులకురాజయిన - లేక, బ్రహ్మపేక్షలలో శ్రేష్ఠుఁడైన. అం
ధ్రామునిఁ - అంధ్రాముని. కని - చూచి గోపికలు - గోపిస్త్రీలు -
లేక, బ్రహ్మచారపరులనెడ గోపికలు. పీపికలేక - తాలిమిలేక.
దిత్పరికా - తమకముచేత. ఇట్లనిరి - ఇట్లుపలికిరి.

కా॥ శూరత్వముచేత పరిపూర్ణుఁడును, పుణ్యసంపాదకుఁడును,
ఎన్నరానివాఁడును, మందిగంధము కర్పూరము మంది గంధపు
పూత మంచ అమృతమునీనవలె తెల్లనైనదేహకాంతిగలవాఁడును,
ధాతులకు అంగీకరించువాఁడును, దేవశత్రువులయిన రాక్షసులనుచంపు
వాఁడును, మందిరత్వములుచెప్పిన అభరణములుగలవాఁడును, సార
మయన తెలివిగలవాఁడును, దుఃఖములేనివాఁడును, గొప్పకునకు
గలవాఁడునునైన అంధ్రామునిని చూడెన్నచోటికిఁబోయి ఆయనను వాచి
తాలిమిలేనివారై గోపికాస్త్రీలు తమకముతో కృష్ణమూర్తినుద్దేశించి
యిట్లుపలికిరి కాత్పర్యము.

౫౩౫. - చ॥ హరిధర సీసహృదయం దు * దంచిత కంజవిలోచనుండు స
ల్లలిత పురాంగనాజన వి * లాస విహార సమగ్ర సౌఖ్యముల్
గలిగి సుఖించునే మము నొ * కాశాక వేగనయేని బుద్ధిలోఁ
దలఁచునో సూతనప్రియలం * దార్కొని యేమియుం బల్కుకుండునో.

టీక హరిధర - పీఠరామునిగా. సీసహృదయం - సీతోదఁ
బుట్టినవాఁడును. దివందితకంజవిలోచనుండు - మిక్కిలి యెక్కిన
మయిన కంజములవంటి కన్నులుగలవాఁడునైనకృష్ణుఁడు. సల్లలిత
... సౌఖ్యములు - సత్ - లెన్నైన. లలిత - చుక్కలైన. పురాంగనా
జన - పట్టణపుస్త్రీలనులయొక్క. విలాస - విశోదకరములైన.

విహార - సంచారములవలన. సమగ్ర - కొంతలేని. సౌఖ్యములు -
సుఖములు. కలిగి - కలవాఁడై. సుఖించునే - సుఖముగనున్నాఁడొ.
కాశాక వేగనయేని - ఏదైన ఒకతతోనైన. మముకా - మమ్మను.
బుద్ధిలోఁ - తనతలఁపునంట. (తలఁచునో) సూతనప్రియలం -
ప్రేక్షవలనప్రియకాండను. దార్కొని - కలిగి. ఏమియుం బల్కు -

గజయోగ—తల్లి తండ్రి చుట్టూ తనకు చెప్పుకయే యుండునో. అనది యేడుదశమ. విశాత్వమేవ త్వమే—విశిష్టతయైన క్రికృష్ణమూర్తి మిక్కిలి శ్వమేవ త్వమేవ—తనకును తనతోని అందువడుచులతోడి విశాద ఒరులుగలరే = ఇ—కే. వివేచననకుల ననుజాలి. దనుజాల బంధువుల మిత్ర * తరివిడి యెరుదుక సంభాషణంబులక అంతక—

తనదే—కృష్ణునికే. ఇనవీజనకులక—తల్లిదండ్రులను. అను లక—తల్లిదండ్రులను. తనకలక—కాదుకులను. బంధువులక—చుట్ట ములను. మిత్రతరిక—చెలికాండ్రనమాహమను. విడి—విడిచి. ఎరుదుక—ఎల్లప్పుడును. చనములక—చనములతో. పిండు—ఇతర మును. తలంపక—ఎంచక. తనునమ్మినవారిక—తన్నునమ్మియున్న

౫౩౭.—సీ॥ సలలిత యాచున * సైకత స్థలమున - నుండి మమేమని * యూరదించె
విమలబృందావన * వీధి మాచుబుకమల్ - పుడుకుడు నేమని * బుజ్జించె:
బువ్వవాటికలలో * బొల్పు మాకుచయుగ్మ - మంటుచు నేమని * యూదరించె:
గాసారముల పొంత. * గాంగిటముముకేర్చి - నయమొప్ప నేమని * నమ్మలలికె

తే॥ నన్నియును మఱచె గాంబోలు * వెన్నుచాత్మ. గోరి తాచాయలగువారి * గేరివిడుచు
నట్టి కృష్ణుడు తము అట్టు * పెట్టు ననక. యేల నమ్మిరి పురసతుల్ * చేల లగుడు.

టీ॥ సలలిత ... స్థలమునక—సలలిత—మనోజ్ఞమయిన. యాచున—యాచునానదిలోని. సైకతస్థలమునక—ఇసుకదిబ్బల మీదను. (ఉండి మచ్చ) ఏమనియాచిందించెను—ఏమిచెప్పియాచుట కలుగజేసెను. విమల వీధిక—విమల—నిర్మలమయిన. బృందావనవీధిక—బృందావనప్రదేశమునందు. మాచుబుకములు—మాగడ్డ ములను. పుడుకుచుక—కొక్కిరిస్తూపట్టుచు. ఏమనిబుజ్జించెక—ఏమిచెప్పిరాలించెను. పువ్వవాటికలలోక—పువ్వతోడులలో. బొల్పు—ఒప్పునట్టి. మాకుచయుగ్మ—మాస్తనములజంటను. అంటుచుక—ముట్టిచూచుచు ఏమనియాచరించెక—ఏమిచెప్పి యోచాగ్నేను. గాసారములపొంతక—సరస్సులపొంతి. గాంగిట మముకేర్చి—మచ్చు కాంగిరించుకొని. నయమొప్పక—తిన్నచవము ఒప్పుచుండగా. ఏమనినమ్మలలికెక—ఏమిచెప్పి నమ్మించెను. వెన్నుచు—కృష్ణుడు. (అన్నియును) మఱచెగంబోలుక—ఇప్పుడు మఱచిపోయానాదో యేమోకదా. అత్తక—మనసునందు.

౫౩౮.—మ॥ అని యిబ్బంగి సరోజలోచనుని న * రాల్పాపముల్ నవ్వులుక
ననుబంధుల్ పరిరంభణంబులు రతి * వ్యాసంగముల్ భావముల్
వినయంబుల్ సరసోక్తులుం దలంచి యు * వ్విశ్వరూరు చిత్రంబులక
జనితానంగ శరస్వితే దురవ * స్థం బొంది శోకించినక.

టీ॥ (అని) ఇబ్బంగిక—ఈవిధముగా. సరోజలోచనుని—కృష్ణుని యెక్కు. సర్పాలాపములు—క్రియవాక్యములును. నవ్వులుక—నవ్వు కొనుటలును. అనుబంధులు—చేరియుంచుటలును. పరిరంభణంబులు—కాంగిరింతలును. రతివ్యాసంగములు—కలయికల యలవాటులును. భావములు—తలంపులును. వినయంబులు—సరసోక్తులును. సరసపు మోటులును. తలంచి—తలంచుకొని. వివిధరూపుచిత్రంబులక—తమక

ములతోడగలిచి చక్కగానుభవమును అనుభవించుచున్నాడా అనుభ ములలో చొప్పును నుంచుటచేత ఎప్పుడైనను ఒకతేర మమ్ము తలంచునో తలంచుచో అసంగతి ఏమి చెలిసియున్నయెడల మాకు తెలియజెప్పవని తాత్పర్యము.

మొదల—దగిరి చక్కగానుభవమును అనుభవించుచున్నాడా అనుభ ములలో చొప్పును నుంచుటచేత ఎప్పుడైనను ఒకతేర మమ్ము తలంచునో తలంచుచో అసంగతి ఏమి చెలిసియున్నయెడల మాకు తెలియజెప్పవని తాత్పర్యము.

కారిని—గోకికాశ్రీలననుట. విడువడగునో—విడిచిపెట్టవచ్చునా. కా॥ తల్లిదండ్రులు అన్నదమ్ములు విడలు చుట్టములు స్నేహి తులు మొదలైనవారిని అందరినివిడిచిపెట్టి తన్నేయెల్లప్పుడు మనసు లో భావించుచు ఇతరచింతలేనివారై మమ్ము విడిచిపెట్టుట మిక్కిలప్పునికే న్యాయమాయని తాత్పర్యము.

గోరి—అతేషించి—వలది కాక—తాను. తాచాయలగువారిక—క్రియ రాండ్రగువారిని. గేరి—పరిహసించి. (విడుచునట్టికృష్ణుడు) తమక—తమ్మును. అట్టుపెట్టుననక—అల్లరిచేయుననియెంచక. పుర సతులు—పట్టణశ్రీలు. చేలలగుచుక—ఒప్పువాండ్రయి. (ఏలనమ్మిరి)

కా॥ మనసునకు ఇంపుపుట్టించునట్టి యాచునానదిలోని యిసుక దిబ్బలలో నుంచునప్పుడు మమ్ము ఊడించినవిధమును, నిర్మలమైన బృందావనప్రదేశమునందు ఇచ్చు గడ్డములు పుణాకును లాలించిన విధమును, పువ్వలతోడులో మాస్తనములంటుచు ఆచరించినవిధ మును, సరస్సులతీరములందు మమ్ము కాంగిరించుకొనుచు నమ్మకపు మోటులు చెప్పినవిధమును, ఇప్పుడు కృష్ణుడు మఱచిపోయినట్లు న్నది అట్లు తన్నునమ్మిన క్రియరాండ్రను పరిహసించుచేసి పిడిచి పెట్టునట్టిస్వభావముగలకృష్ణమూర్తిని అపట్టుకములోని యిల్లాండ్రు ఎట్లునమ్మినారు, వారు ఎంతపిచ్చివారో కదాయని తాత్పర్యము.

పడునట్టిమనసులతో. ఇనితానంగశరస్వితేతక—అప్పుడుపుట్టిన మల్లపునితానములవలని అగ్నిచేత—మల్లభతాపముచేత. దుర వస్థక—సంకటమును. (పొంది) శోకించినక—దుఃఖించగా.

కా॥ అని యారికిగా గోకికలు ముందు కృష్ణుడు తమయెడల నవకెన క్రియముతోడి ముచ్చటలు నవ్వుకొనుటలు సంబంధములు

కాఁగిరింకలు కలయుకలవలన నుభయములు తలఁపులు వివరములు
సరసపుములు అనువానివెల్లను తలఁచుకొని ఇంక నట్టిసఖమును

మేము పొందఁబోయెదమా అను మనసుతో భంకటపడి దుఃఖం
పఁగానని తాత్పర్యము.

వ॥ అంతబలభద్రుండు వారలమనంబుల సంతాపంబులువారింప నుపాయములగు సరసవచనంబులఁ గృష్ణునిసూచే
తంబులు చెప్పుచు యగ్రభేదలంజేసి యచ్చటమానద్యయంబునిలిచి వసంతవాసరంబుఁగడపుడుఁగఁగిందీతీరంబున

టీ॥ అంతః-అచ్చట. బలభద్రుండు = బలగాముండు. వారల
మనంబుల సంతాపంబులు = వారిమనస్సులలోని పరితాపములను. వారిం
పఁ = అందఱకును. ఉపాయంబులఁ = అనుమోములైన. సరసవచనం
బులఁ = సరసవచనములైన మాటలచేత. కృష్ణుని సందేశంబులు = శ్రీకృష్ణ
వరాహియొక్క మాటలు. (చెప్పుచు) యగ్రభేదలం = పోయినదనిభావము
గలవారింకా. (చేసి) - ఇకభామున పోగొట్టితనము. అచ్చటఁ = అంత
ః ప్రాంతమును మానద్యయంబు = రేతువలలు. నిలిచి = ఉండి వసంతవా

సరంబులు = వసంతకాలపుదినములు కడపుడు = ఇప్పుడు. కాళి దీ
తీరంబునఁ = యమునానదిగట్టున.

తా॥ అప్పుడు బలరాముండు వారి మనసులలోని విచారమునప్రే
గొట్టుటకు తగుపాటివయిన కృష్ణుండు చెప్పిచూపిన సమాచారములు
కొన్ని చెప్పివారికుఁభావము పోగొట్టి అక్రమైపోతే వసంత ఋతువు
తెంచువలలు ఇప్పుడైయోడి ఒక్కగాది యమునానది గట్టు
నందు అని తాత్పర్యము

౫౪౦. — తే॥ మాకంద జంఁగెనీ మంఠాక భర్తూర - ఘనపార శోభితః శివనకులందు
సేలాలతా లోలః శివ మాలిమల్లికా - వల్లీమతల్లికా శివ వాటిలను
దరఃతరంగ శివ శివ సాధుశీతల - సైకతవేదికా శివ స్థలములందు
వకరంద రసపాన శివ మవవ దిందిందిర - పుంజగంజిత మంజు శివ కుంజములను

తే॥ విసులరుచిగల్గు సానుడే శివములయందు । లలితశశికాంతః సునశిలా శివ తలములందు
లీల విచ్చావిహార వి శివ లోలుండగుదు । సుందరసములు గొల్వఁ శివ జూడ నొప్పె.

టీ॥ మాకంద...వచనముంగుఁ = మాకందమామిడి చెట్టుచేతను
౫౪౧ = కమ్మచెట్టుచేతను మంఠాక = మంఠాకపుచెట్టుచేతను భర్తూర =
కర్ణాపుచెట్టుచేతను ఘనపార = కర్పూరపుచెట్టుచేతను శోభితః =
ప్రకాశముపట్టి వనములంగుఁ = తోపులందును. ఏలా...వాటిక
లకు = ఏలా...తాంపులతీరగలయు లోలః = చరించుచున్న. మామలి =
చాళాలకుడు. ద్రిగి = మత్తె యు. వల్లీ = వల్లిగా = చెట్టుయైతరతీరగలయు
వాటికఁ = వరులలోనుండును. తరళ = పుష్పముంగుఁ = తరళ = చరిం
చుచున్న. తరంగ = అలలవని శివ = తిలపులచేత. వాసు = ఒప్పి
గమాయన శివ = వల్లీచేత. సైకతవేదికా = ఇనుకొట్టెలయొక్క
స్థలములందుక = ప్రదేశములందును. వకరంద ... తిలములను =
వకరందరసంపూర్ణచేతను పాన = త్రాగుటచేత. మవవతః = మవము
గల ఇందిరి = మత్తెచా యొక్క. పుంజ = వారులచేత రఃజితః
ప్రకాశపడిన మంజు = మనోజ్ఞముగలవన. తిలములను = పొడ రిడ్డ
యందును. విసులరుచిగల్గు = నిష్క్రమయిన ప్రకాశముకలగు. సానుడే
ములయంగుఁ = చూల బొట్టు యొందు. లలిత ... తలములందుక =

లలిత = ఒప్పిచ చెట్ల శశికా త = వర్షద్ర కాంతయైన భువనా
గొప్పగాల్గెయొక్క తలములందుక = ప్రదేశములందును. దీ కం
వివేదనగా విచ్చావినగలలోలుండఁ = చెచ్చుకొన్న వివేదనచార
మునందు అ క్తుడి. (అనుచును) సుందరః = అ దగతైతన
శ్రీయొక్కొన్ = పేరిందఁగా చూడనొప్పెక = చూడఁదగియుండెను

తా॥ అవసంతఋతువునందు బలరాముండు మామిడిచెట్టుచేతను
లగు ప్రాంతమును గలతోపులందును చాళాలమత్తెలు మొదలగు తీరగలు
తోనిగునవియల్లుకొప్ప పూసంవిల్లె లాయనందును, చరించుచున్న అలలు
వారికుఁపులుచేత వల్లగానుండి వట్టి సరస్సునై బడి యునుకొన్నెల
యందును, పూచెట్టెలుత్రాగి ఇచ్చ మొగయుచున్నవచ్చు మత్తెల
వారులచేత అ చరించుచున్న పొడవిందెనుండును, మిట్టెల పువ్వులుగా
ప్రకాశింపుచున్న కొండచూలు యొందును, మనోజ్ఞముగలవన చంద్ర
కాంతమును ప్రదేశముందును, తిలముగా ఇచ్చవిచ్చుటలు తెలఁగుచు
అశకునసాగ పుట్టెలునెంచుచు చంద్రాఒప్పియందెని తాత్పర్యము.

౫౪౧. — తే॥ అట్లు విహరింప వరుణుని శివ యాజ్ఞఁజేసి । వారుజేదేవి మధ్యభా శివ వంబుకొంది
నిఖిల తరుకోటరములందు శివ నిర్గమించి । మించువాసనశేత వా శివ సేచివనము.

టీ॥ (అట్లు) విహరింపఁ = బలరాముండువారముదేయముచేతగా
వరుణనియాజ్ఞఁజేసె = వరుణుని యొక్క యాజ్ఞచేత. వారుజేదేవి =
వారుజేదేవిగల సాధిచేత నుద్యభావంబున = నుద్యమమునాకొని
వహించి. నిఖిల తరుకోటరములందుక = ఎల్లప్పుడుములయొక్క తొట్టా
యందుండియు. నిర్గమించి = బయటవచ్చి. మించువాసనశేత =

అధికమైనపరిశుభముచేత (వనమును) వాసింగఁ = కరిజుకొనఁజేసెను.
తా॥ అధిభముగాబు రాముండును చనియెడలపుడు వరుణునియొత్త
రువుచేత వారుని అనునట్టి కసాధిచేత నుద్యమయొక్క అక్కరి
వహించి యెల్ల ప్రాంతల తొట్టా నుండియు బయటవచ్చి అవనమునెల్ల
పరిశుభముగలవానిగాఁజేసెనని తాత్పర్యము. వ॥ అట్లయెడ.

౫౪౨. — తే॥ కరముప్పాగు నసేనకానల నా శివ ఘోరించి గోపాల ముం
దరులంద దానును దాయ నేసి యతి మో శివ దంబొప్పు సేవించి యా
తరలాక్షుల్ మయేహేమకంకల యుగ శివ తా-రాను కారుంబులై
కరతాళంబులు మ్రోయఁ బాడుదును తే శివ దృ-శ్శాతుడుక పోలుచుక.

అధికమైనపరిశుభముచేత (వనమును) వాసింగఁ = కరిజుకొనఁజేసెను.
తా॥ అధిభముగాబు రాముండును చనియెడలపుడు వరుణునియొత్త
రువుచేత వారుని అనునట్టి కసాధిచేత నుద్యమయొక్క అక్కరి
వహించి యెల్ల ప్రాంతల తొట్టా నుండియు బయటవచ్చి అవనమునెల్ల
పరిశుభముగలవానిగాఁజేసెనని తాత్పర్యము. వ॥ అట్లయెడ.

[illegible]

కా. విజ్ఞాని యింటికి యాత్రా తనవాసము మార్చుని కుర్రా

౨౪౩.—నీ॥ తనమీది బిరుదాంకి * తమ్మలైన గీతములే - వాడుచు రా బల * ధీ ద్రుఢంఠ
మహిత కాదంబరీ * మధుపాన మదవిహ్వ - లాత్ముండు లలిత నీ * లాలకుండు
నాలోల నవభువ్వ * మాలికోన్మలలం - డనుపమ మణికుండ * లాంచితండు
ప్రాశేయ సంయుక్త * పద్మంబు గలి నొప్పు - సలితానన ఖర్జ * బలకణుండు

తే॥ నగుచు కనమధ్యమున నురీ * లాను గాగ । శీలుండై బలకేళిత * జేరి యమన
నిందురమ్మని పిలువఁ గా * శిందియతని । మత్తుఁడని సరకుసేయక * మనసుబయ్యను.

[illegible]

౨౪౪ — బ॥ ఘనపతితాత్పర్యై యమనః * గర్భాని రాముడు వల్కె-దాయ జే
రినఁ జనునేక తక్కితివు * డే నిను నిందఁబూడి మధ్యకా
మనిశిత లాంగలా గ్రమున * సౌంధియింపుదు నూటుత్రోవలై
చనవెనఁజించి వెతుసని * చందవరాత్తమ మొప్పు నుగుండె

తేజ (రామచంద్రుడు) భువనకీర్తనకు అనుకూలమైన పనులను చేసినందున
 గణపాన్ని అయిదు ముఖాలతో వ్రేసి గజాక్షరమును పశ్చిమమునకు
 వ్రేలించుటను. దానిని జీవనమునకు అనుకూలముగా. ప్రస్తుతము రాగ.
 తేజస్వినీని విధించి. (జ్యోతిర్వికాసమునకు) శక్తిను. విజయమునకు
 ముఖమునకు సుగంధమును. ముఖమునకు ముఖమునకు ముఖమునకు

మనకు కానుకు గోక్షరా స్త్రీ అను బంగ్లాదేశీయ వలసదాస్త్వ అవస్థ
మనకు క్రా ఆతి సుఖోదయతో గోక్షరా స్త్రీలు తమ దేశం లోని రెన్న
మయములయిన గాతాం బవ్యమను బాలిక బస్సుల బవ్యమ అతి రయం
పంగా పోతుమను అనుమను చొక్కి కనుమనని కాన్యగమము.

విశ్వకర్మ.

టీగ పొర్రాముడకు = బ్రహ్మశ్రీ కృ గోవిందం = శివద్రోముడు
 వశము = అంతరహృదయము. ఏ దృక్పథం సర = అవగాహ, బ్రహ్మనిర్వాణ
 విచారణ వశమయితే అనందకళను గనుక (బ్రహ్మ శీవ బ్రహ్మ లింగ
 వల) అను క్రుతిపేరి బ్రహ్మశ్రీ కృతముడకు పొర్రాముడు శివ ద్రోముడు
 లభనకు గోవింద = లోకగోవిది అంతరహృదయము కలెను వనమునందు బ్రహ్మ
 శంకరకళమును కాగి లాక్షి విచారింపవలెనని భావము.

యనురాగస్వభావము గలవాడై, జలశ్రేణి - జలక్షేత్రాదులకు చేరి - పుట్టి యునున - యునునానని. ఇందుగర్భస్థితియవలె - ఇచ్చటిగర్భస్థునివలెగా. కాళిది - అయును. అనిన - అ - నామని. చక్రము - పితృతేయనాడు. (అ) సరకు శ్రేణి - అంత్యశ్లోక మసలుటయన - అప్పునుచేయగా.

కా॥ బలరాముడు గోవిందము తపస్విని వివశుడు నైపు
నస్తి పాముపాడును, దేవా, మేలయిన కాచంబరి అపయగనస్తి పద్య
మును త్రాగి వానివలన మత్తవేత కన్నులు తేలవేయును మొగి మగనల
తెండ్రుకలు నీవేయూవరియగును దేవా, తొప్పున పూలమంచిలు
విక్కుడు పువచుండేగా, మొగమున కాచకపువ్వున వది మఱియి
త్రవత వైచుట, మత్తవలన అపయగ వలగా, మేటోగులు నివే, కేర
దేవా, అయదెనముకురేదేగా మేలగునుటి బలక్రీడవేయిన నైపు
విక్కువవేత రుముతా నవిని నగ్గల రవ్వుని కివివెను, అయమున నవి
యని, ము కిత్త తియని పాదేగా నున్నా, దెని లక్ష్మయ, దేయక నగ్గ
రాకరే, దెని కాతర్యము.

సమగ్రతలొంగరాగ్రమునకా నాచేతనుబడినవాడియైననాశ్రేణికాన
చేస. నాంపయియింపుచుకా నాగుడతగును నూనాశ్రవతై నూనా
పాయతెచ్చి. తనకా కుప్పనట్లుగా. తినుకా భక్తియిగా. దిండ్లెనుగా
— దిండియగుదును. (అ) తంజెవరాగ్రమునకా శక్తియియగు పూర్వ
మును. తిప్పకా శక్తి పుట్టుగా. తిన్దలతై భయపడుతై.

కా॥ అప్పుడు బలరాముడు యేమనా నదినిబాది కోరిందిన బా॥ శ్రీమదాంధ్రభాగవతము ? అప్పుడు యోగికి లండ బురుగు బామయిందగా నీచాగు పెరుగుట్టు నాచాడియైన నాగేటి మొనలో నూలు పాయ శేర్మడు కట్టుగా నిన్ను నీల వీసెవను చూచుచు చెప్పి భయంకరమయిన రూపమును వహించిన బా॥ యం తాత్పర్యము.

వి శేషార్థము.

టి॥ రాముడు=శ్రీ॥ రమంతయోగిలోనంతే సత్యానందేదితా త్తది॥ ఇదిరామపదేనానా పదప్రవృత్తిధీయతే॥ అతి క్రుంగిండ్రి పర ప్రవృత్తి త్రయనెడుబలరాముడు॥ రాముని = అనాద్యరత్యానంద

యైన అంతరసంసారమును. (మాది) దాయంతేరినచనుదేరతక్కిలిం= నాకుప్రతిమాలురాలవుగాక నిన్నునుసరించియుండునునగా నుండక పోతివి. పెండలు = ఈయన్ను క్రతులనెడు గోరికలు. మద్యుజ్జ్వల కాండకర్త కాండలనెడు నాదేమలయందలి. సునిత = మిగులవదును గలదియైన=అరూఢయైన. లాంగల=లంగలిభువోంకర్త వృత్తిలాంగలం లగితో, అనిధాతువు. భూమిలోఁబోయినది అని అర్థముకనుక అజ్ఞానభూమికలను ప్రద్రులుచేసి పోవునట్టి నాప్రజ్ఞానమనెడు నాగని యొక్క అగ్రమునక = చివరచేత. (అనాంబ్రవృత్తి) అనునిరంత రామసంధానముచేత. నూలుత్రోవ వైచనవైసఁజేరినెమిట = చిందలు వందలుగాచేసెదను=కలింపఁజేసెదనునట.

—————(*) కాశించినది బలధన్యుని బొగడుట. (*)—————

వ॥ అట్లు కట్టుకుక రాముండుద్దామంబగు బాహు బలంబున హలంబు చాచి యెప్పుడువాహినిం దగిల్చి పెకల్చిరాచిగించిన నన్నది భయ భ్రాంతయై సుందరీరూపంబుఁగైకొని యతిరయంబునం జను దెంచి యయ్యదువంక తిలకుండగు హలధరునిపా చారవిందంబులకు వందనంబాచరించి యిట్లనియె.

టి॥ (అట్లు)కట్టుకుక=మిక్కిలికోపముతో. (రాముండు) ఉద్దామంబును=లక్షణుడైనదైన. బాహుబలంబునక = భుజ బలముచేత. హలంబు = నాగేటిని. (చాచి) అప్పుడు బాహినిక = అగోచ్యునదియందు. తగిల్చి=తగిలించి. పెకల్చి = పెట్టి గొది. రాచిగిలినక = తనయొక్కతనవచ్చునట్లురాగంగా. అన్నది= అయ్యెను. భయభ్రాంతయై=భయముచేత తందరగొన్నయై. సుందరీ రూపంబుక=శ్రీరూపమును. గైకొని=పోంది. అతిరయంబునక = మిక్కిలివడిగా. చనుదెంచి=వచ్చి. అయ్యదువంక తిలకుండగు=అయ్యా దకుల శ్రేష్ఠుఁడైన. హలధరునిపాచారవిందంబులకు=బలరాముని పాదకమలములకు. వందనంబాచరించి=నమస్కరించి (పట్టినయెను)

కా॥ అవిధముగాబలరాముండు మిక్కిలికోరిందినబా॥ శ్రీమదాంధ్ర భాగవతమును చదివెనాగేటిని నిడువుగా చాచి అయమనా నదిని తగిలించి పెట్టిగొని తనశిష్యుని వచ్చునట్లురాగంగా అయిమునభయపడి యొక

శ్రీయైవచ్చిబలరామునిపాదకమలములకుఁబ్రొక్కింబట్టు పలికెననికా.

వి శేషార్థము.

టి॥ అప్పుడువాహినిక = సంసారమనెడునదిని. హలంబుక = హలివిలిఖిలవమితిహలం అనిత్యుత్పత్తి. హలితేజనే అని ధాతువు గనుక అజ్ఞానమనెడు భూమిని గీచుచున్న అపరోక్షజ్ఞానమనెను తగిల్చి = చేర్చి. సుసారము వ్యవరముకాదని గ్రహింపఁగానే సుందరీరూపంబుఁ గైకొని = అయూతక సంసారము వ్రేచే కారయై. యితవంకతిలకుండం=ప్రవృత్తిత్రయతో శ్రేష్ఠుఁడు=ప్రవృద్దిద్యురీష్ఠుఁడు. పాచారవిందంబులకువందనంబాచరించి=నమస్కర్యము గాదనిసూచించి.

౫౪౬.—మ॥ బలరామా ఘనచామా నీయతుల తుం శి భద్విక్రమం బంగనర్ దెలి. నుంబాలెమవారె యాయభల ధా శ్రీ భార ధాదేయ ని శ్చల సత్వంబగు కుండలిశ్చయందు నిక శి జర్చింప నీనత్కతా కలితాంశ ప్రభవుండు నీగురుభుకా శి గర్వంబు సామాన్యమే.

టి॥ ఘనచామా=దృఢములయినచేతులగల. (బలరామా)నియతుల కుంభాద్విక్రమంబు=నీదైనయూడుతేనెమతోపరాక్రమమును. అంగనర్ అడుచారు తెలియంబాతెదూరా=తెలిసికోఁజాలినవారా. ఈయభల ... సత్వంబు= (శి) అభలం=నమస్తతుయిన. ధాశ్రీ=భూమియొక్క. భారంబువును. ధాదేయ=వక్రించుకట్టి. నిశ్చలం=చలంపని. సత్వంబు = సులభముగలవాడు. అనుకుండలిశ్చయందు=అనుకట్టియూడితేతుండ. నిక = నిన్ను. జర్చింపక = నిత్యంపఁగా. నీనత్కతాంశకలితాంశ ప్రభవుండు = నీయందికతోఁ నూరుకొన్న యంతమునందు బాజ్జిన

చాచు. నీగురుభుకాగర్వంబు=నీయధికమైనభుజబలము. సామాన్యమే= సాధారణమయినవా.

కా॥ దృఢములయినబాహువులుగలబలరాముడా! ఈనలుదు చున్న భూభారము నంతయు మోచుచున్న యూడితేతులకు నూటి నీమేతెనికొంక మునందునిందినచాచు, అటువంటినియూడుతేనెచరా క్రమమును అడుచూరా తెలిసికోఁగలవారు అధికమైననీకాహుబలము సాధారణమైనదికా తెలిసి తాత్పర్యము.

౫౪౬.---చ॥ అని వినుతించి యేను భవః ః దంభిసహజము లాశ్రయించెదన్
ననుఁ గరుణింపుమన్న యదు ః నందనుఁ డన్నదిఁ బూర్వమాగ్నమై
చనుమని కామిని నికర ః సంఘటించె జలకేళి సత్పనిం
పెనయఁ గలేణకాయుత ము ః దేభము చాచున నమ్మహనవిత్.

టీ॥ అనివినుతించి-అగస్త్యోద్రమచేసి. ఏను-నేను. భవదంభి-
భరోజులు-సీపాదకమలములను. అశ్రయించెదను-చేరెదను
ననికా-నన్ను. కరుణింపుము-కరుణించుము. అన్నకా-అనఁగా,
యమపదములయందును వంశమునఁ బుట్టిన వాడైన బలరాముఁడు.
అన్నదికా-అయేటిని. పూర్వమాగ్నమై-మునుపటివారగా. చనుమ-
చావు. (అని) కామినినికరఁగఁగఁడై-శ్రీసమాహమతోఁగూడు
కొన్నవాడై. ఇతఁ - శ్రీశివయోగ-కూడఁగా-కలుఁగఁగా
ననినది. కలేణకాయుతమదేభముకావచ్చునకా-అందుయేనుఁగఁగఁతో

గూడిన మదభుటేనుఁగువలెనై. అమృతానందకా-అగొప్పయేటియందు.
జలకేళి-జలక్రితము. సత్పని-సతపను.

కా॥ అనిపొగడి స్వామిశేను పీపాదపలకాశ్రయించెదను నన్ను
అనుగ్రహింపుము అనితేయకొనఁగా బలరాముఁడు అయమునా నదిని
యొప్పటివలెద్రవవీగిపునుమిచ్చింది గోపికాశ్రీతోఁగూడఁగొప్ప
సదియందు ఇచ్చవచ్చినట్లు అందుయేనుఁగులతోఁ గూడికొన్న మదభు
టేనుఁగువలెనై జలక్రితలాడెనని కాత్మర్యము.

౫౪౭.---తే॥ అంత జలకేళి సాలించి ః సంతసంబు | నందుతుండ విసీల వ ః స్త్రాది రత్న
మంజనంబులు గాంచన ః మాలికయును | దెచ్చి హలికిచ్చి చనియె న ః దీలలామ.

టీ॥ అంతకా-అటువిత్తుట జలకేళి-జలక్రితము. చాలించి-నిలికి.
సంతసంబు-సంతోషమును. అందుతుండ-పొందుతుండఁగాను.
సదీలలామ-సడుగులో శ్రేష్ఠమగునయమున. విసీలవస్త్రాది-విక్కిరి
నల్లవైన వస్త్రములు మొదలగు సవియ. రత్నమండనంబులు-రత్న
మాలసొమ్ములును. కాంచన మాలికయును-బంగారు ఫలపెయ్యె.

తెచ్చి-తీసికొనవచ్చి. హలికా-బలరామునికీ. ఇచ్చిచనియెకా-ఇచ్చి
పోయెను.

కా॥ విత్తుట బలరాముఁడు జలక్రితమైన సంతోషముగాదరికేరి
యందుఁగా శిశ్రువ సదియైన యమున నల్లని వస్త్రములు మొదలగు
సవియ రత్నాలసొమ్ములునుబంగారుఫలపెయ్యె తెచ్చియిచ్చిపోయెను.

౫౪౮.---క॥ అవియెల్లఁ దాల్చి హలధరుఁ | దవిరళగతి నొప్పి వల్ల ః వాంగనలును దా
దివిజేంద్రుఁబోలె మహితో | త్వవమున వర్తిండుచుండె ః సౌఖ్యోన్నతుండై.

టీ॥ హలధరుఁడు-బలరాముఁడు. అవియెల్లకా-వానిన్నిటిని
కాల్చి-ధరించి పిప్పి-పిప్పికవాడై. అవిరళగతి-నెప్పటియైన
దినితో వచ్చివాంగనలును-గోపికా స్త్రీయను. కాకా-కాన. దివి
జేంద్రుఁగోతా-దేవేంద్రునివలె. మహితోన్నతమునకా-విక్కుట
మమున సంతోషముతో. సౌఖ్యోన్నతుండై-సౌఖ్యముచేత చాల్చిన

వాడై-సౌఖ్యస్థితితోఅనుట. వర్తిండుచుండెకా-మెలఁగుచుండెను.

కా॥ బలరాముఁడు అయమునానది తెచ్చియిచ్చినవస్త్రాధరణాదు
లను ధరించి కానునగోపికాస్త్రీయను అచ్చరసలతోఁగూడిన దేవే
ంద్రునివలెనై పిప్పికవాడై విక్కిరి సంతోషముతోను సౌఖ్యోన్నతయము
తోను వర్తిండుచుండెనని కాత్మర్యము.

౫౪౯.---క॥ అవనినె యిట్లు హలమనఁ | దివిచినకాళింది ప్రయ్య ః దెలిగఁగనేడుకా
భవని నుతికెక్కెను రాముని | ప్రవిమల తరయైన చాచు ః బలసూచకమై.

టీ॥ అవనికా-రాకా. ఇట్లు-తేలికముగా. హలమనకా-హలా
యఃభయచేత. దివిచిన-దీనిన. కాళిందిప్రయ్య-యమునానది నీరిక.
తెలియఁగకా-నిశ్చయముగా. రాముని . సూచకమై-రాముని-బల
రామునియొక్క. ప్రవిమలతరయైన-మిక్కిలిస్వచ్ఛమైన. చాచు
లం - భుజులమును. సూచకమై - కనఁబడుచుందియై. నేడును-

మదికనునను భుజకా-భూతోకనునందు. నుతికెక్కెకా-పొగడ
చేతఅతిశయించెను.

కా॥ ఓరాకా ! యిదిగూడబలరాముఁడుతనహలయుభయచేత
యమునానదినిలందీనినచిత్తయిచ్చిటికెగూడ అయినయొక్కభుజుల
మునుదెలుపునదియై భూతోకమునందుకాళిందెడఁచునని అని కా.

౫౫౦.---చ॥ అంత బలభద్రుండు ప్రజ మందరినమేతుండై నందభావంబునం బరితోషంబు నొందు
చుండె సంత సక్కుడఁ గరూణాధిపతియైన పాండ్రకుండు తనమాలం విలిచి యిట్లనియె.

టీ॥ అంతకా-అంతట. బలభద్రుండు-బలరాముఁడు. ప్రజమందరి
భుతుండై-గోపికా స్త్రీలతోఁగూడుకొన్నవాడై. సంతభావం
బునకా-భందని మందయందు. పరితోషంబు నొందుతాకా-సంతోషిం
చుచు. (అంతెను) అంతకా-అప్పుడు. అక్కడ-మధురాక్షయముతో.
కరూణాధిపతి-కరూణాదేవురాకా. అయినపాండ్రకుండు-అయిన

పాండ్రకానాదేవుడనువాఁడు. (తనమాలం విలిచి యిట్లనియెను)

కా॥ అనంతరము బలరాముఁడు గోపికా స్త్రీలతోఁ గూడుకొన్న
వాడైసండునిమిదయందునుభయముగాకాలముగడపుయెడను అప్పుడు
మధురాక్షయముతో ఏమియెననఁగా కరూణదేవురాక్షయపాండ్రకా
నాదేవుఁడు తనమాలను విలిచి యిట్లుచెప్పెనని కాత్మర్యము.

మూత.

—(*) పాండ్రకవామదేవుడంపిన మూత శ్రీకృష్ణునితో భాషించుట. (*)—

౫౫౨ —సీ॥ మనుజేశ బలగర్వ * మన మదోన్నతుడై - యవనిపై వాసుడే * వాఙ్మండలగ
సేనాక్కరుడ - గాక * యుతరుల కీనామ - మలవమనేయని * యదటు మిగిలి
తెగిహరి దావాసు * దేవుండ ననుకొంటు - యటవోయి నీవ వ * లనుముమాత
పన్నాయతాక్షుని * పాలిక బొమ్మన్న - నరిగివాడ జంబుజో * దరుడు పెద్ద

తే॥ కొలువు గైకొనియుండ సం * కోచపడక | వినుము మారాజమాటగా * వనజవాధ
యవని రక్షింప వాసుడే * వాఙ్మ నొంది | నట్టి యేనుండ నీగు వో * దట్టి నీవు

తీ॥ మనుజేశ-పీరాణ. బలగర్వమున-బలమవనియహంకారముచేత. మదోన్నతుడై-ప్రాశస్త్యచేత ఓర్పుతెలియని వాడై అవనిపై-భూమిమీద. వాసుదేవాఖ్యుడ-వాసుదేవుడను శిరుగల వాడను. అవగ-అనునట్లుగా. (సేను) ఎక్కరు డంగార-ఒకడై గాక ఇతరులకు-అన్యకు. ఈనామము-ఈపేరు. అ వమనే-సరి పడునా (అని) అదటు-గర్వము. మిగిలి-అరిగియుంది. తెగి-తెగి ఒడి మూత-పీరిమాటుడా మా-కృష్ణుడు. తా-తాను (వాసుదేవుడను) అనుకొంటు-అనుకొనుట అమలవోయి-అక్కడిపోయి నిక-నీవే వల్లమును-మాదననెప్పుడు. పన్నాయతాక్షునిపాలిక-కృష్ణునియొద్దకు పొమ్మన్న-పొమ్మని చెప్పుచు. వాడ-అనాథ అరి-పోయి అటువోదరుడు - కృష్ణుడు పెద్దవొలుతు-పెద్ద కచ్చేరి గైకొనియుండ-పొంది యుండగా - పెద్దకచ్చేరి చేయుచుండగా. సుకోచపడక - సుకోచమున పొడవ వనజవాధ-కృష్ణుడా. మారాజమాటగా - మారాజు యెట్టి మాటగా.

మను - సేనచెప్పుననెరుచు అవని-భూమి రక్షింకా-ఏలకకు వాసుదేవాఖ్య-వాసుదేవుడు అవగ-అను బాధిపట్టియే నుండ-పాలనవాడైన సేను తిండగా (పిల్ల) కిట్లవోదట్టి-నిట్లవదివినవాడైనై.
తా॥ పీరిపీక్షచారణా | పాండ్రకండు తన బల గర్వము చేత మదింది ఓర్పు తెలియని వాడై భూమిలో వాసుదేవుడనగా నేను ఒకడుగాక యీతరు ఇతరులకు గూడ తిండవచ్చునా అని ఒక మాతనలింపి పీమాటుడా | కృష్ణుడు మిక్కిలి గర్వింపి తెగిఒడి తాను వాసుదేవుడు అని అనుకొంటు యుక్తకుగ తిండలేమ నీవు పొ-అ-నితో అతరునీకువలకు అని చెప్పి ముసగా అమాతముకృష్ణుని యొద్దకు పోయి కృష్ణుని గొలుపు దీరియుండగా కొంచెక సంతోషపడక కృష్ణుని మారాజు నీతో చెప్పుచున్న మాట చెప్పున నను భూమిని ఏలకకు వాసుదేవుడు అనుకొనితో నేను తిండగా పిల్లనిట్లవదివినవాడైనై అని తాత్పర్యము.

౫౫౩ —సీ॥ నాకేరును నాచిహ్నము | లేపునధాయించి తిరిగి * దివిపంతమె యిం
తేపో మదిల బరికించిన | సేపంత మెలుగు గొల్ల * దేమిట వైనక.

తీ॥ (నాకేరును) నాచిహ్నమును-నాగిటుమిటు విచిత్ర-గర్వముతో. తిరిగియు-తిరుగుచున్నావు. ఇదిపంతమె-ఇదిపంతము ప్రతిభ యా ఇంతపో-ఇంత నీతిని. విలువైనక-విగమయమైనను. చుట్ట-చుననునందు. పరికించినక-విచారించగా గొల్ల-గొల్ల వాడను. విచిత్రములుగ-విచిత్రప్రతిభ నులుగును.

తా॥ నాకేరు నాగుణముభరియించినవాడై గర్వముతో తిరుగుచున్నావు ఇదిగోగూడవమా? వివిచయమందైననుచక్కగా విచారించుకదల తింతయోగ్యత గొల్ల వాడు విలుగారము నెఱుంగనని చెప్పుననాత్పర్యము.

౫౫౪ —సీ॥ ఇంత నుండి యైన * యెదిరి దన్నెటికి నా | చిహ్నాలెల్ల విడిచి * చేరి కొల్లి
బ్రతుకుమమముగాక * పంతంబు లాడెనా | యెదురుమమము ఘోర * కదనమునకు.

టీ॥ ఇంతకుండి యైతర్యం = ఇది మొదలుకొని యైతర్యము. ఎదిరిక = ఎదుటివారిని. తన్నుకొనెత్తన్నము = నాయోగ్యతనుపేయోగ్యతను అనుట ఎదిరిక = తెలిసి. వాచివస్తువులు = నాగుణమును. ఎదిరిక = అన్నిటిని. (విడిచి) చేరి = నాదగ్గరచేరి. కొన్ని = కొలువుచేసి. ప్రభుత్వము = శీలం భుజము. అనుము = అనిచెప్పుము. (కాని) అందుకు విస్తరియము. ఇంతకుబులా దేనానా పోయెను మాటలాడినవస్తుమున. ధౌరకదనిము

నకుకా = ధౌరంకరయ్యుండునకు. ఎదురునుము = ఎదిరింపుచునెప్పుడు కా॥ ఇది మొదలుకొని యైతర్య తనస్థితిని నాస్థితిని విచారించి తెలిసి తెచ్చుకొని నాచేరు నాగుణమును విడిచిపెట్టి నావస్థచేరి నన్నుకొలిచి జీవింపుము అనిచెప్పుము. అది సరిపడక యేమైన గర్భయోగులు ఎచ్చుగ నాదినయెడ యుద్ధమునకు క్షేధపుయ్యగర్హించెప్పుడు అని చెప్పి నని తాత్పర్యము.

౫౫౫. — క॥ అనుమగ్నావలు సభ్యులు | వినియొంహారు మొగముసూచి * విస్తీర్ణు లగుచుక జనులార యిట్టి క్రొత్తలు | వినబడియెడి నిచట లెస్స * వింటిరె యనంగక.

టీ॥ అనుమగ్నావలు = అనుమగ్నతనమును. సభ్యులు = అసభ్యుల నున్నవారు. (విని) బండ్లను మొగమును కిక్కిరియెడి మొగము చూచి = చూడకొని విస్తీర్ణులు = అభ్యర్థననుబొందినవారు. (అనుచున) జనులార = పుత్రులారా. ఇచటకా = ఇక్కడ. ఇట్టి క్రొత్తలు = ఇటువంటి వింతమాటలు. వినబడియెడిని = వినిపించుచున్నవి. లెస్స వింటిరె =

చక్కగా వింటిరా. అనంగ = అనిచలుకగా. కా॥ అనుమగ్నతనమును సభ్యులనున్న వారందఱుని వికరియెగ మొగముచూచుకొనుచు పిదపలారా ' ఇటువంటిక్రొత్త మాటలు వినిపించెనో చూడండి మీరందఱుచక్కగా వింటిరా అనంగా నని తాత్పర్యము.

౫౫౬. — వ॥ అట్టియెడ గృష్టుండు వాని కిట్లనియె.

టీ॥ అట్టియెడకా = అసమయమునందు (గృష్టుండు) వానికా = అమాతలో. (ఇట్లనియెను)

కా॥ అసమయమునందు గృష్టుండు అమాతనుబాది యామింక చెప్పుచోపుగిగాక చెప్పునని తాత్పర్యము.

౫౫౭. — మ॥ వినురా మీసృపుండన్న చిహ్నములు నే * వేవచ్చి ధూరాజిలోఁ దనమిందకా కెనవైదం గంకముఖ గృ * ధృత్రాతముయ్యాగంగా ననిలో దర్పము దూలి కూలి వికలం * లై సార మేయాళికె ననయంబుక నతనంబ వయ్యెదని యే * నన్నట్లుగా వానితోక.

టీ॥ వినురా = నేనుచెప్పుచువానివినురా. మీసృపుండ = మీరాక. అన్నిచిహ్నములు = చెప్పినగుణము ను నేక = నేను కే = క్షిప్రులుగా. (తచ్చి) ధూరాజిలోకా = ధౌరంకర యైనయుద్ధమునందు. తనమిందకా = తనస్థితి. తనకా = వదిలిగా వైదం = చేయింగా కం = ముఖగృహి త్రాతములు = బోరువల మొదలుగాగలగర్హణంపులు. మూలకంగా = అనందంకగా. అనిలోకా = యుద్ధమునందు కృష్ణము = అహంకారము కూలి = బోయి కూలి = పడి. వికలం = అభయ వదలినై సార మేయాళికె = తుక్కుల గుంపునకు అనయంబుకా = విడిచి. అనం =

నిశ్చలతనము అయ్యెను = కాంగలభ (అని) విశిష్టట్లుగాకా = నేనుచెప్పినట్లుగా. వానితోకా = అమరాతలో. (చెప్పుము) కా॥ పూర్వముకా = వినుము. మీరాక చెప్పినగుణములను నేను క్షిప్రులుగావచ్చి ధౌరంకరమయిన యుద్ధములో వదిలిగానీమిందకానె జనుకేయ. గానీబోరువల మొదలుగాగలగర్హణ వచ్చిపట్టుకొనగా నీయంకార మతగుణ బోయి క్రిందపడి నుండి పడలి నదేహము కక్కులగుంపునకు తగిన ఆహారము అగును అని నేను చెప్పినట్లుగా వానితోకెప్పుడు అనెనని తాత్పర్యము.

౫౫౮. — క॥ అనియుద్రేకముగా నా | దీన మాటల కుచికివాడ * లెందము గలంగక జని తనయేలిక కంతయు | వినిపించెను సతనిచుదికి * విరసము గదురక.

టీ॥ (అని) ఉద్రేకముగాకా = అటోపముగా (అహింసాపాటకు) వాడను = అమాత. ఉలికి = భయపడి లెందము = తనస కలంగకా = కల దరమునొందగా. జని = బోయి. తనయేలికకా = తన క్రధుత్వము. అంశయకా = అనుమగ్నము. అతనిచుదికికా = అగాళమనమునకు. విరసము =

విరహిభావన కమరకా = కలంగకా. వినిపించెకా = తెలియఁజేయెను. కా॥ అనియుట్లు అటోపముతో కృష్ణుండు చెప్పిన మాటలువిని ఆమాత ముగములో తిగులపుట్టుగా తనరాకానొద్దనెబోయి వాని మనసలోకలతపుట్టునట్లుగా విద్వత్తాంతమును జెప్పెనని తాత్పర్యము.

౫॥ అంతగృష్టుండు కంకయాత్రోత్సాహంబులై వివిధాయుధకలితంబును విచిత్ర కాంచనపతాక కేతు విలసితంబునునగు మందర స్తంబదశంబునఁ బటుచవతురంగంబులంబూర్చి చారకుండు దెచ్చిన నెక్కి యుచిత్వరితగతిం గాళికానగరం బున కరిగినం బొండ్రకుండును రణోత్సాహంబు దీపింప నక్షోపాణి ద్వయంబుతోడం బురంబుకెడలె నప్పు కదలి మిక్తుండైనకాళికాధిపతియును మూడక్షోపాణులతోడం దోడుపడువాడై వెడలె నీట్లా ప్రయతుండైనచ్చువాని.

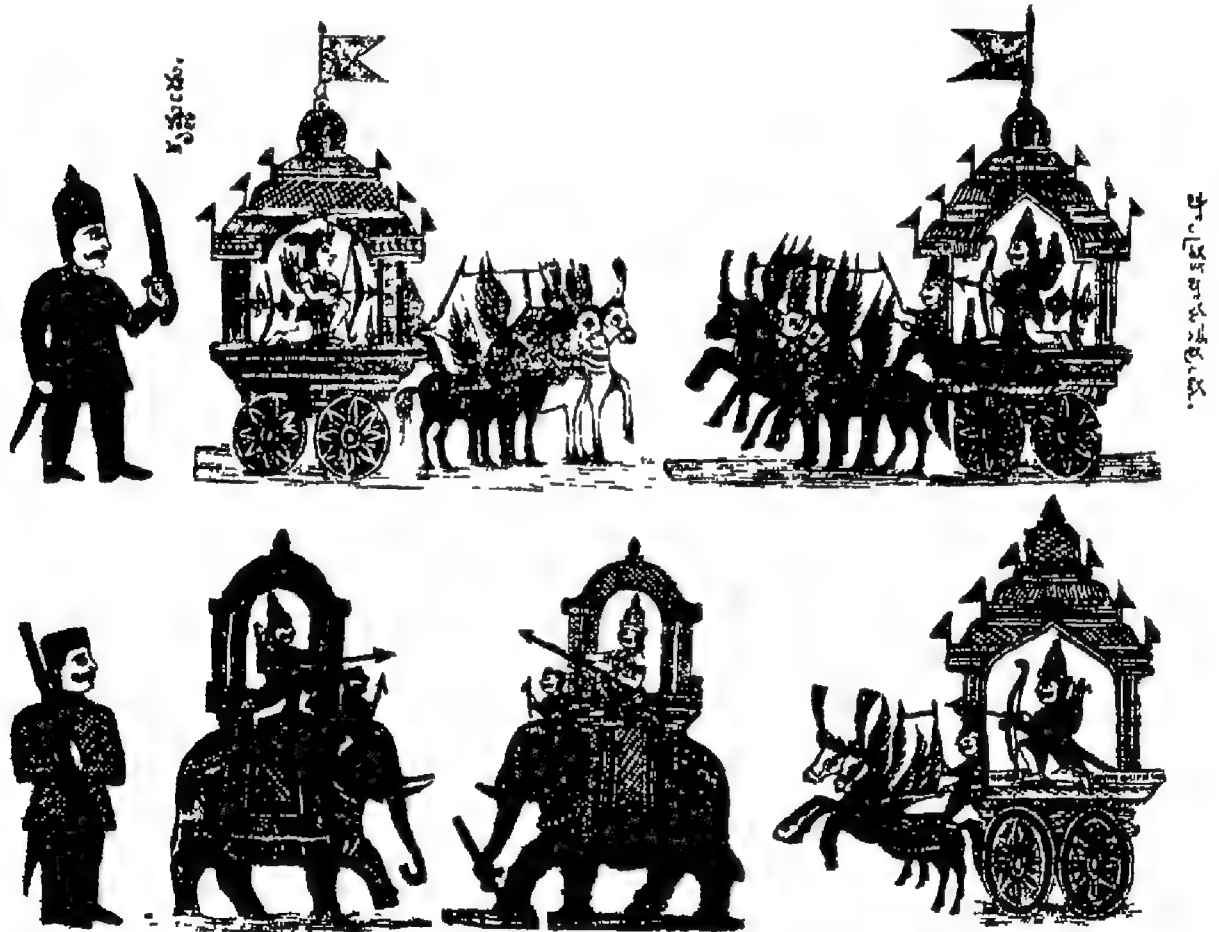
టీ॥ అంతకా = అంతట. (కృష్ణుండు) కంకయాత్రోత్సాహంబులై = అయ్యుద్ధయాత్రయందలి పూరికలగాక. వివిధాయుధకలి తంబును = నానావిధములయిన అయుధములతోఁ గూడినదియ.

విచిత్ర. విలసితంబును = విచిత్ర = నానావర్ణముయిన. కాంచన = బంగారుమయముయిన. పతాక = పుష్పములచేతను. కేతు = భయ ప్రభావముచేతను. విలసితంబును = ప్రకాశించునదియ. అగునుండర

శృంగవనంబునకా-అనునట్టి అంబుజరథమునందు. చతురవక్తరం గంబులకా-మిక్కిలి శేగముగల గుఱ్ఱములను. పూర్ణి-కట్టి. వార కుండం-వారకుండం అను శేరుగలసారథి. తెచ్చినకా-తోలుకొని రాంగా. (ఎక్కి) అతిత్వరితగతికా-మిక్కిలివడిగలనడతో. కాకిరా నగరంబునకుకా-కాకిపట్టణమునకు. అరిగినకా-పోంగా. పొండ్ర కుండును = పొండ్రకవాసుదేవుండును. రణోత్సాహంబు-యుద్ధ ప్రయత్నము. దీపింపకా = ప్రకాశించంగా. అత్తహింసజ్వయంబు తోడకా = రెండు అత్తహింసలసేనతో. పురంబునెడలికా = పట్టణమునందెబయలుదేరెను. (అప్పుడు) ఆతనిమిత్రుండు-వాని స్నేహితుండు. (విస) కాకిరాధిపతియును-కాకిరాజును. మూడత్తహింసల తోడకా-మూడత్తహింసలసేనతో తోడుపడువాడై = సహాయ పడువాడై. సెడలికా-బయలుదేరెను. (ఇట్లు) ఆప్రయత్నముడై-

మిత్రునితోఁగూడినవాడై. వచ్చుకానికా-వచ్చునట్టిఆపొండ్రకుని.

కాకి అంకట కృష్ణుండు యుద్ధయోత్ర చేయవలెననుపూనికగల వాడై ఆసేకవిధములంబున ఆయుధములును, శాశావర్ణములు గలిగి తెలుగునట్టి కుక్కపునుద్దలతోఁగూడిన బంగారుభవ్యసైన్య ములునుగలదై మిక్కిలి వడిగల గుఱ్ఱములనుగట్టిన అందముయినరథ మును వారకుండం తీసికొనిరాంగా దానిపైక్కి అతిత్వరితముగా కాకిపట్టణమునకుపోయెను అంతలో అక్కడ పొండ్రకవాసుదేవుం డును మూడు అత్తహింసలదండుతో కాకిరాజు తోడుపడంగా రెండు అత్తహింసల సేనను గూర్చుకొన్నవాడై పట్టణమునుండి వెడలెను ఈవిధముగా స్నేహితునితోడ బయలుదేరివచ్చుచున్న పొండ్రకుని అని కాత్మర్యము.

—(*) శ్రీకృష్ణమూర్తి పొండ్రకవాసుదేవునిమీదచందై తి వానింజంపుట. (*)—కాకిరాజు.

౨౬౦.—సీ॥ చక్ర గదా శంఖ * శార్ఙ్గాదిసాధను - గృత్రిమ కౌస్తుభ * శ్రీనివాసు
మకరకుండల హార * మంజీర కంకా - మణిముద్రికా వన * మూఁడికాంకుర
దరకవిచిత్ర ప * తంగ పుంగవకేతు - జెలువొందు వీరకా * జేయవాసు
జవనాశ్వకలిత కాం * చన రథాదూధుని - రథకుతూహలాని ను * నృచోకేటు

తే॥ నాత్మ సమవేష రంగ వి శి హరకలిత । నటసమానునిఁ బొంద్ర భూ శి నాథుఁ బాచి
పార్వమిగిరొత్త నవ్వెఁ బ శి ద్వాయతాత్మఁ । జంతవాఁడును నుద్వృత్తుఁ శి జగుచునడరి.

టీ॥ చక్ర ... సాధనం - చక్రము గద శంఖము శార్ఙ్గము మొదలుగాఁగలయుద్ధోపకరణములుగలవాఁడును. కృత్రిమకాస్త్రభక్తినివాడు - కల్పింపఁబడిన కాస్త్రభక్తినియొక్కాంతరి శిక్షి పట్టినవాఁడును. మర... కాంతు - మరకుండల - మొనరినారు గల పెరిప్రోగులును. హర - ముక్త్యాలకురులును మంతర - చిలు గజైలును. కంకణ - కడియములును. మణిమృదికా - రత్నాల యుంగరములును. వనమాలికా - వనమాలయ - తోమాలయం. అంకుర - గుఱుతులుగాఁగలవాఁడును. తరళ .. శేతు - తరళ - చలింతువును. విచిత్ర - విత్రవర్ణమయిన. పతంగపుంగవశేతు - గరుడధ్వజముగలవాఁడును. చెఱుకొండునీతకాశేయవాడు - అంద గించునట్టిపచ్చపట్టువస్త్రముగలవాఁడును. జవనాశ్వకలితకాంచన రథారూఢుని - వడిగల గుఱులులతోఁగూడిన బంగారుతరక్కిన వాఁడును. రణకుహహానిక - యుద్ధమునకువేడుకపడువాఁడును.

సత్సనీరీటు - మంచిమణులుచెక్కిన కిరీటుముగలవాఁడునై. అత్తసమవేషం - తనతో సమానమైనవేషము వేసికొనియుండెడు. రంగవిహరకలితసమీసమానుని - నాట్యస్థానమునందు అడుగుతుఁ దగిన నట్లువహిసిపోవిన. పొంద్రభూనాథు - పొంద్రకరాజును. (మాచి) పద్మాయతాత్మఁడు - శృంగుఁడు. హర్షము - సంతోషము. ఇగురొత్తక - పట్టుచుండఁగా. (నవ్వెను) అంతక - అంతట. వాఁడును - పొంద్రకుఁడును. ఉద్వృత్తుఁడు - నిక్కుగిలవాఁడు. (అగుచును) అచట - విప్పింకింది.

తా॥ చక్రము మొదలయిన అయధములచేతను కృత్రిమపు కాస్త్రభక్తి మొదలగు అభరణములచేతను ఒప్పినవాఁడై గరుడ ధ్వజముతోడిదియు, వడిగల గుఱుములుగలదియైన బంగారుతేరి నైవెక్కి వచ్చిన తన్నుఁబోలిన కేదము శిఖికొని నిక్కుచున్న పొంద్రకరాజు చేపునిఁబాచి క్రిక్కువ్వుఁడు నవ్వెను అంతట వాఁడు నిక్కుచు విజృంభించి అని తాత్పర్యము.

౫౬౧. - తే॥ పరిభు శరణన పట్టిన । శర ముద్గర ముగల కుంత శి చక్ర గదా తో
మర భిండివాల శక్తి । యురికాసి పాస పరశు శి శూలముల పెసక.

టీ॥ పరిభు .. శూలముల - పరిభు - ఇనుపఁటగుదియ. శరా సర - చిల్లు. పట్టిన - అడ్డగితి. శర - బాణము. ముద్గర - ఇనుప గుదియ. ముసల - రోకలి. కుంత - తుఁట చక్ర - చక్రాయుధము. గదా - గుదియ. తోమర - చిల్లకొల. భిండివాల - విడిచిపాటుగుదియ. శక్తి - ఒంటిమొనగలిగినశూలమువంటి అయధవిశేషము. యురిక - చురకతి. అసి - పెద్దకతి. పాస - బల్లెము. పరశు - గండ్రగొడ్డలి.

శూలముల - మూడుమొనలుగల అయధవిశేషము అనువాదని. పెసక - వడిగా. దీనికిలైయ నైపట్టముతోని నైదిక అనునది. తా॥ ఇనుప కట్టగుదియ చిల్లు అడ్డగితి బాణములు ఇనుప గుదియ ఇనుపరోకలి ఈట చక్రము గద చిల్లకొల విడిచిపాటు గుదియ శక్తి చురకతి పెద్దకతి బల్లెము గండ్రగొడ్డలి శూలము అనునట్టి అయధములను పెసతో ప్రయోగించి అని తాత్పర్యము.

౫౬౨. - తా॥ పరువడి యేచినక దనుజ శి భంజనుఁ జంత యుగాంత కాల భీ
కర మహితోగ్ర పావకని శి తైవడి నేచి విరోధి సాధనో
త్యగముల నొక్కటక శరని శి కాయములక నిగిడించి క్రుంచి భా
స్వరగతి నొత్తై సంబలిత శి కాల్రవ సైన్యముఁ బాంచ జన్యముక.

టీ॥ పరువడిక - క్రమముగా. ఏసినక - ప్రయోగింపఁగా. అంతక - అంతట. దనుజభంజనుఁడు - రాక్షసులను తింసింతు వాఁడైన క్రిక్కువ్వుమూర్తి. యుగాంత ... కైవడిక - యుగాంతకాల - ప్రళయకాలమునందలి. భీకర - భయంకరమయిన. మహిత - గొప్పను వహించిన. ఉగ్ర - క్రూరమయిన. పావకునికైవడిక - అగ్ని పూత్రునివత. ఏచి - విప్పింకింది. విరోధిసాధనోత్కరములక - పగపాని అయధసమాహములను. ఒక్కటక - ఒక్కసారిగా. శరనికాయములక - బాణసమాహములను. నిగిడించి - బ్యాకింపఁ తేసి - ప్రయోగించియును. క్రుంచి - భండించి. భాస్వరగతిక - ప్రకాశించునట్లు. సంబలితకాల్రవసైన్యముక - విజృంభించిన

శక్రసేనలుగలదైన. పాంచజన్యముక - పాంచజన్యము అను శంఖ మును. ఒత్తై - పూరించెను - ఊచెను.

తా॥ మంచుచెక్కిన అయధములను ఒకటికంటెకొకటిని క్రమ ముగా ప్రయోగింపఁగా క్రిక్కువ్వుమూర్తి ప్రళయకాలమునందు నెలుంగునట్టి అగ్నిపూత్రునివతతో కోకింది విజృంభించినవాఁడై ఒకసారిగా అనేకబాణములను ప్రయోగించి వాని అయధముల నన్నిటిని నశి తనవరాక్రమము చక్కగా తెలియఁబడునట్లు శక్ర సేనలను చలింపఁజేయునట్టిదైన పాంచజన్యమునకు శంఖమును ఊచెనని తాత్పర్యము.

౫౬౩. - తా॥ బారిని యల్కతోఁ గినిసి శి బారిజ నాథుఁడు బారిసైన్యముల్
మూరి మసంగినట్లు నులు శి మూడినఁ దీనుఁగు పెంటలై వెసం
దేరులు క్రూరై వశ్యములు శి క్రై గజంబులు క్రుంగనట్లుటల్
ధారుణఁ గూని రిట్లు నెల శి చప్పరనక హతశేష సైన్యముల్.

టీ|| వారికాహుండు=కృష్ణుండు. వారనియల్కలో=తగ్గని కోసముతో. కిసి=కోపించి. వారిసైన్యములు=అపొండ్రకునియను కాళిరాజునియైన సేనలను. మారి=మారియనెడు ప్రాణిసంహారక దేవత. మహంగనట్లు=విశ్వాంభించినవిభమున. నులుమాదిన = భిన్న భిన్నములుగాపడఁగొట్టఁగా. (పీనుఁగుపెట్టె) పెళు=వడిగా. వేరులు=రథములు. బ్రాతె=సేలఁగూతెను. అక్కములు=గుఱ్ఱములు త్రెల్లె=వచ్చిచడను. గజంబలు=ఏనుఁగులు. గ్రుంగె=సకించెను. సద్భటులు = కూరుతెనకాలింట్లు. భూమి= భూమి

యందు. మారి=పడిరి. హతశేష సైన్యములు = చాచగా మిగిలి సేనలు. బ్రాతె=క్రమము. తక్కి=చెడి. చాతె= పోయెను=పా పోయెను అనుట. ఇట్లు = తదిధముగా. కా|| క్రిష్ణమూర్తి మిక్కిలి కోపించినవాడై తగ్గని ఆకోపము చేత మారి అనుదేవత విజృంభించి వంపునట్లు ఎల్ల సేనలను పాడు చేయఁగా రథములు ఏనుఁగులుగుఱ్ఱములు కాలింట్లు అనెడుచక్ష రంగ సేనలను సకించెను చాచఁగా మిగిలిపడిండు కూరభర్తమును విడిచి పాటిపోయెను అని తాత్పర్యము.

౫|| అట్టియెడ మేవోమాంసపంకంబులు రుధిరప్రవాహములునై సంగరాంగణంబు ఘోరంబయ్యె నయ్యె వసరంబనం గయ్యెంబునకుం గాలు ద్రవ్య నప్రాండ్రకుని గసుంగొని హరి సుబోధించి యిట్లనియె.

టీ|| అట్టియెడ = అశమయమునందు. మేవోమాంసపంకం బులు=మెవడు మాంసము ననెడు బురదలును. రుధిరప్రవాహంబు లును=నెత్తురుకలువలును. (౨) సంగరాంగణంబు=యుద్ధప్రదేశము. ఘోరంబయ్యె = భయంకరమయ్యెను. అయ్యెతసంబునక = అప్పుడు. కయ్యెంబునక=యద్దమునకు. కాలుద్రవ్యనప్రాండ్ర కునిక=కాలుచాచునట్టి అపొండ్రకవాసుదేవుని. కసుంగొని =

మాచు హరి=కృష్ణుండు. సుబోధించి=ఓరియకలిచి. (ఇట్లనియెను) కా|| అశమయమునందు యుద్ధరంగము మెవడు మాంసము ననెడు బురదలచేతను, నెత్తురుకలువలచేతను, భయంకరముగాఁ జోచెను. అంతట క్రిష్ణమూర్తి కలహమునకుకాలుచాచుచన్న పొండ్రకవాసుదేవునిపిలిచి యిట్లు పలికెనని తాత్పర్యము.

౫౬౫.—మ|| మనుజేంద్రాధమ పాండ్ర ధూపమత నీ * మానంబు పేరంబు నే దనిలో మాపుదు నెద్దు త్రొవ్వి పెలుచక * నా.బోతు నై అంకె నై చిన చందంబున దూతచేత నను నా * క్షేపించి వల్లన్న పే రును చిహ్నంబులు నీపయిన్వడుతునం * చుక బల్కితి న్నాజిలోక.

టీ|| మనుజేంద్రాధమ = రాజులలోపించుచున్న పాండ్రధూప మత=పాండ్రకదేశపురాలోదుకా. పీమానంబు=పీగర్వమును. పేరంబును = కోర్వమును (నేడు) అనిలోక = యుద్ధమునందు. మాపుచక=పోఁగొట్టెదను. (ఎద్దుకొట్టె) పెలుచక = గట్టిగా. అంతోరుకె = అచ్చుతేసివిడువఁబడిన అంతోరుమీద. అంకె నైచినచందంబునక=అంకెచేసినవిభమున. దూతచేతక = దూత గుండ. నను=నన్ను. (క్షేపించి)వల్లన్న పేరును=అక్కలెడన్న పేరును. చిహ్నంబులును = గుఱుతులును పీచయిక = పీచుద.

అనిలోక = యుద్ధమునందు. విడుతునంబుక = విడిచిపెట్టెదనని. పల్కితిక=చెప్పితిని. కా|| పీరి రాజులలో తక్కువైనవాడవగు పాండ్రకవాసు రాదుకా పీగర్వమునుపొందుదును నేడు యుద్ధములోపోఁగొట్టె వను సాధారణమయిన ఒక్కయెద్దు గంభీరమయిన అంతోరును దాచి అంకెచేసినట్లు నీవు దూతనుబంపి నన్నక్షేపించి విడుతుమని చెప్పినగుఱుతులును పేరును పీచుద యుద్ధమునందువిడిచిపెట్టుదును అని చెప్పితిని కనుక అట్లే చేసెదనని తాత్పర్యము.

౫౬౬ —క|| అదిగాక నీదుశరముఁ | బదపడి యేజొత్తు నీవు * బలవిక్రమ సం పదగల పోటరివేనియుఁ | గదలక నిలుమనుచు నిశిత * కాంక్షయు లంతక.

టీ|| (అదిగాక) నీదుశరముక=నీప్రాపును=నియంటిననుట. పదపడి=పిచ్చుట. ఏక=నేను. చొత్తుక = ప్రవేశించున. (నీవు) బలవిక్రమసంపదగలపోటరివేనియుక=బలాపరాక్రమములకలిమిగలి గినకూరుండైనపటమున. (గదలక)నిలుము=నిలువుము. (అనుచు) అంతక=పిచ్చుట నిశితకాంక్షములు=వాడివాణములను. నిగుడించి

కా|| అంతేకాకుండ నాపేరును విడుతును యుద్ధమునందు నీపై విడిచినకెచ్చుట నీశరణమును నేను చొత్తుచు ఇప్పుడు నీవు బల పరాక్రమములు గలవాడవై కూరత్వముతో నాయెదుట చలించక నిలిచియుండుము అనిచెప్పి అంతట వాడియైనవాణములను ప్రయో గించి అని తాత్పర్యము.

౫౬౭.—మ|| చలమొప్పు నిగిడిచి వానిరథముక * బక్కాడి తత్సారధిక దలచేద్రుంచి హయంబులన్నుజీ యు * ద్దంధ ప్రతాపశీయక ల్లకయార్క ప్రతిమాన చక్రమున న * ప్పొండు న్నెసంధ్యంప వాఁ డిలఁగూతెక గరిగహరి వ్నొబగు నై * తేంద్రాకృతిక ధూవరా.

టీ|| ధూవరా=రాజా. చలము=పట్టుదల. ఒప్పుక = ఒప్పు కట్టుగా. నిగిడించి = ప్రయోగించి. వానిరథముక = వానిరేసి.

చక్కాడి=వియగఁగొట్టి. తత్సారధిక=వానిరథముతోలువానిని. తలచేద్రుంచి=ఘ్రిముగాతలచెదగఁగొట్టి. హయంబుక = గుఱ్ఱ

మును. (సంత) ఉద్బంధప్రకాశత్రయం - మిక్కిలిలేనిన తో
వ్యాపారముచేత. ప్రకారం...మునక-ప్రకారం-ప్రకారం
కాలపుసూర్యునితోచ. ప్రతిమాన-సమానమయిన. చక్రమునక-
చక్రాయుధముచేత. అప్రొండుక-అపొండ్రకుని. పెనక-కీచు
ముగ. శ్రుంపక-నాటిచంపంగా. వాడు-అపొండ్రకుడు. కులి
శాహరిక-వక్రాయుధపుటెట్టుచేత. పిఱగుకై శేంబ్రాకృతిక-
పడునట్టిగొప్పకొండవలెనె. ఇలక-భూమిమీద. మారక-పడెను.

తా|| పిఱగిక్రితకారావా! విడువనిపట్టువంతో క్రీకృష్ణుడు
వాడిచాగములను ప్రయోగించి వారిరథమునుపడఁగొట్టి సారథిని
గుట్టుములను నంది తనశేషస్థు చక్కగా వెలుంగునట్లు ప్రళయ
కాలపు సూర్యునింబమును బోరిన తన చక్రాయుధమును ప్రయో
గించి వారితల నఱకెను అంతట వాడు వక్రాయుధముచేతనఱకఁ
బడిన గొప్పకొండ పడినట్లు నేలఁబడియెనని తాత్పర్యము.

౫౬౮.-చ|| మడఁక కాశికావిధుని య మస్తక ముద్ధతిఁద్రుంచి బంతియై
వడినది కింజరీంజ గఱు య వక్ విశిఖాభి నిగిడ్చి వాని యే
దెడి పురిలోన వైచె నన య లిల మురాంతకుఁ డిట్లు వైరులక
గడఁగి జయించి చిత్తమనఁ య గౌతుకముక జగరొల్ల నత్తచేక.

టీ|| మడవక-పెనుదీయక. కాశికావిధునిమస్తకము-కాశికా
తలను. ఉద్ధతిక-నిక్కుతో. శ్రుంచి-నఱచి. అది - అతల. బంతి
వైచడక-పుట్టయెందువలె. కింజరీంజగఱువక-ప్రతిచాగముమొద
టను చాగములు గ్రచ్చుకొనునట్లు విశిఖాభి - చాగవక్రైని.
నిగిడ్చి-వ్యాకింపఁజేసి వారియేదెడిపురితోనక-వాడు ఏలునట్టి
దైన కాశిపట్టణమునందు. అవలింక-అనాయాసముగా. వైచక-
పడచేసెను. మురాంతకుడు-కృష్ణుడు. ఇట్లు - ఈవిధముగా.
వైరులక-త్రపులను. కడఁగి-దత్తపించి. జయించి - గెలిచి.

ఉత్తమునక - మనస్సునందు. కాతుకముక - తేడుకయు. చిగు
రొత్తక-మొలకెత్తుచుండగా. అత్తచేక-అసమయమునందు

తా|| కొండెమును ధంకోవములేక పెంటనే కాశికా తలను
నఱచి అతలను కింజతోకింజసాటిన చాగములవరుసచేత పుట్టయెందు
వలెనే తీసికొనిపోయి అతఁడు ఏలునట్టిదైనకాశిపట్టణముతో పడు
నట్లు చేసెను ఈవిధముగా కృష్ణుడు తనపగవారిని గెలిచి మనసు
నందు తేడుకమీఁదగా అసమయమునందు అని తాత్పర్యము.

౫౬౯.-క|| సురగంధర్వ సభశ్చర | గరుడోరగ సిద్ధపాద్య య గణము నుతింపక
మరలి చనుదెంచి హరినిజ | పురమున సుఖముండె నతి వి య భూరిం దరిర్చక.

టీ|| హరి-కృష్ణుడు సుర...ణము-సుర-దేవతలయొక్కయు.
గంధర్వ-గంధర్వలయొక్కయు. సభశ్చర-భేదరులయొక్కయు.
గరుడ-గరుడులయొక్కయు. తిరగ-సర్పములయొక్కయు. సిద్ధ-
సిద్ధులయొక్కయు. పాద్య-సామ్యులయొక్కయు గణము-సమా
హము. నుతింపక-పొగడఁగా. మరలిచనుదెంచి-తిరిగివచ్చి నిజ

పురమునక - తనపట్టణమునందు. అతివిభూతి - అధికైశ్వర్యము.
తరిర్చక-ప్రకాశింపఁగా. సుఖముండెక-సఖముననుండెను.

తా|| క్రీకృష్ణుడూ తి దేవతలుగరుడులుగంధర్వులుసైవలుగాఁ
గల దేవతాభేదములును శౌరియాదుముండఁగా తిరుగా తనపట్టణ
మునకువచ్చి మిక్కిటనుగు ఐశ్వర్యముతోసఖముగా నుండెననితా.

౫౭౦.-క|| వనజోదరు చిహ్నంబులు | గొనకొని ధరియించి పొండ్ర య గడకు మచ్చరియై
యనవరతము హరి దనతలఁ | వైన. ఒగులుటఁజేసి ముక్తి య బొందె నరేంద్రుఁ.

టీ|| కరేంద్ర-రాజా. వనజోదరుడన్నంబులు-కృష్ణునిగులు
ము గొనకొనిధరియించి-పునిధరించి మచ్చరియై-మాతృర్యము
గలవాడై. అనవరతము-సర్వదా హరి-కృష్ణుడు. తనతలఁపునక-
తనమనసులో. తగులుటఁజేసె - అంటుటచేతి. పొండ్రకుడు -

పొండ్రకవాసుడవుడు. ముక్తిబొందెక-మోక్షమును పొందెను.
తా|| కీరావా! కృష్ణుని గుఱుతులను ధరించి మాతృర్యముతో
వర్తింపచుండియు ఎల్లప్పుడు కృష్ణుడు తన మనసులో నంటి
యున్నందున పొండ్రకవాసుడవుడు మోక్షమును పొందెననితా

౫౭౧.-సీ|| అక్కడఁ గాశిలో య నారాజు మందిరాం - గణమనఁ గుండల య కలితమగుడు
బడియన్న తలఁకాచి య పారులు మంత్రులు - దమరాజు తలయని య దగనెఱింగి
చెప్పిన వాన్యపు య శీవితేశ్వరజను - సుతులు బంధువులును య హితులు గూడి
మొనసి హాహాకార య ముననేడ్చి రత్తచేక - దత్త సూభవుడు ను య దక్షిణుండు

తే|| వెలయఁ దండ్రికి బరలోక య విధులొనర్చి | జనకుననిలో వధించిన య చక్రపాణి
నడరిమర్దించఁ దగును పా య యంబు దలఁచి | చతురుడగనట్టి దనపురో య హితునిఁబిలిచి.

టీ|| అక్కడఁ గాశిలో-కాశిపట్టణమునందు. ఆరాజునది
రాంగణమునక - ఆకాశికాయొక్క యంటిమంగిటియందు.

మంతలకలితమగుడుక - చెనిపోగులతోఁగూడినట్లై (పడియన్న
తలనుమూచి)పొరులునుపురజనులును. (దండ్రులు)తనరాజుతల

యని—తమరాజయొక్కతలయని. తగక—యొక్కముగా. ఎవరిని—
తెలిసికొని. చెప్పినకా—చెప్పగా. అన్యపుత్రవిశ్వరులును—అరాజు
భార్యలును. సుతులును—కొడుకులును. బంధువులును—చట్టములును.
హితులును—కావలసినవారును. మాడి—మీకటిగా—గూడుకొని. మాహా
కారమునకా—మాహా అనుచప్పుడుకలుగునట్లుగా. మొనసి—పూసి.
(ఏచ్చిరి) అత్తతో—అనయమునందు. తత్తనూభావుడు—అరాజు
కొడుకైన. సువక్షిణుడు—సువక్షిణుడుఅనువాడు. తెయకా—
విశదముగా. (తండ్రికి) పరలోకవిధులు—ఉత్తరక్రియలు. పినర్పి—
చేసి. జనకుకా—తనతండ్రిని. అనిలోక—యుద్ధమునందు. వధించిన
చక్రపాణికా—చంపినకృష్ణుని. అచరి—ప్రయర్పించి. మర్తింపకా—
చంపుటకు. తగునుపాయము—తగినయపాయమును. తలచి—

అలోచించి. చతురుడు—నేర్పరి. (అగునట్టి తనపురోహితునివలె)

కా! ఇక్కడకృష్ణుడు ఇట్లుండగా అక్కడ కాశీలోఅరాజు
యొక్క తల అతని యింటిముంగిటియందు వచ్చి పడగా దానిని
పట్టుకొనునందలి ఇనులు వంశ్రులు మొదలగువారు చూచి తమరాజు
తలయని తెలిసికొని రాజభార్యలకుఁ జేప్పగా ఆరాజులును వారి
పెద్దలును చుట్టములు మొదలయినవారును గుంపుగూడి యేడువ
సాగిరి అప్పుడు అరాజుకొడుకైన సువక్షిణుడు అనువాడు తన
తండ్రికి ఉత్తరక్రియలు యధావిధిగా నడపి విచ్చట తమతండ్రిని
జంపిన కృష్ణునిఁ జంపదలంచి మిక్కిలి నేర్పరియైన తనపురోహితుని
వలెచివనాడై అని తాత్పర్యము.

(*) కాశీరాజపుత్రుండగు సువక్షిణుండు శివునిదేవ వరంబు వడయుట. (*)

౫౭౨.—క॥ అతడునుదాసును జనిపకు । పతి పదసరసిజములకును * బ్రహదముతో నా
నకుండై యజ్ఞేవుని బహు । గతులం బూజింప నతడు * గరుడాన్నితుండై

టీ॥ అతడును—అపురోహితుడును. (తానును పని) పతుపతి
ఁడగురసిజములకుకా—శివునిపాదకమలములకు. ప్రభుదముతోకా—
సంతోషముతో. అనకుండై—మొక్కినవాడై. (అజ్ఞేవుని) బహు
గతులకా—అనేకవిధములచేత. పూజింపకా—పూజచేయగా.

అతడు—అశివుడు. కరుగాన్నితుండై—వియలోఁగూడుకొన్నవాడై
కా! అపురోహితుడును తానును గూడిపోయి కాశీరాజు
కొడుకు శివుని పాదకమలములకు భక్తితో నమస్కరించి అనేక
విధములబూజింపగా అశివుడును అనుగ్రహించినవాడైఅనికా.

౫౭౩.—క॥ మచ్చిరి వరమేమైనను । నిచ్చెద నను వేడుమనన * నీశ్వర నన్నుక
మచ్చిక రక్షింతువు పొర । పొచ్చెము సేయక మహేశ * పురహర యభవా.

టీ॥ మచ్చిరికా—మచ్చుకొన్నాను. (వరము) ఏమైనను — ఏదై
నను. వేడుము — కోరుము. (నిచ్చెదను) అనినకా—అనగా.
మేశ్వర—సర్వస్వయాదుకుఁడవును. మహేశ — బ్రహ్మాదిదేవతలకు
దేవుఁడవును. పురహర — త్రిపురములను హరించినవాఁడవునైన.
అభవా—కన్నాదులులేనిశివుడా. (నన్ను) పొరపొచ్చెము సేయక—
ఉద్ధరింపక. మచ్చిరికా—తీరితో. రక్షింతువు—కాపాడుతువు.

మకుండవును, మహాదేవుఁడవునైన నీస్వామి! నీవు నన్ను ఏకాంక
తలుతోకాపాడుతుండవు గదా అని తాత్పర్యము.

వి శేషార్థము.

టీ॥ మహేశ — చతుర్భుజియొధి దేవతలైన బ్రహ్మ, విష్ణు
రుద్ర దేవేంద్రాదులకెల్ల దేవుడా. పురహర—స్థూల సూక్ష్మ కారణ
ములగును త్రిదేవములగునుత్రిపురములను నశింపజేసినవాడా.
దేవాశ్రయాశీకుడా అనుట. క్షోక ఉపాధిత్రికయావస్థ తూర్పు
నవదధారయేకా అని అతాత్పర్యము.

కా! నిన్ను మచ్చుకొన్నాను ఏదరము కోరినను ఇచ్చెదను
కోరుము అనగా త్రిపురాసురులనుహరించినవాఁడవునుసర్వస్వయా

౫౭౪. — తే॥ దేవా మజ్జనకని వసు । దేవాత్మనా దానిలో వ శి ధించెను నేనా
గోవిందుని ననిలోలల । నేవిధముగ గెల్తు నాన శ తివె పురారీ.

టీ॥ దేవా—స్వామి. మజ్జనకనికా—మాతంత్రిని. వసుదేవాత్మ
నాడు = కృష్ణుడు. దానిలో = యుద్ధమునందు. వధించె =
చంపిను. పురారీ—పీఠిపురాసురులకు విరోధియగుస్వామి. (నేను)
అగోవిందునికా—అకృష్ణుని. అనిలోలకా = యుద్ధమునందు. వివిధ

ముగగెల్తుకా—పీఠిగాగెలుతును. అనతిని = సైనియ్యవయ్యా.
తా॥ పీఠామి! మాతంత్రిని శ్రీకృష్ణుడు యుద్ధమునందుఁజంపి
నాడు అతనిని నేను యుద్ధముతోనే చంపవలెను అందులకు ఉపా
యము సైనియ్యవయ్యా అని కాశ్వర్యము.

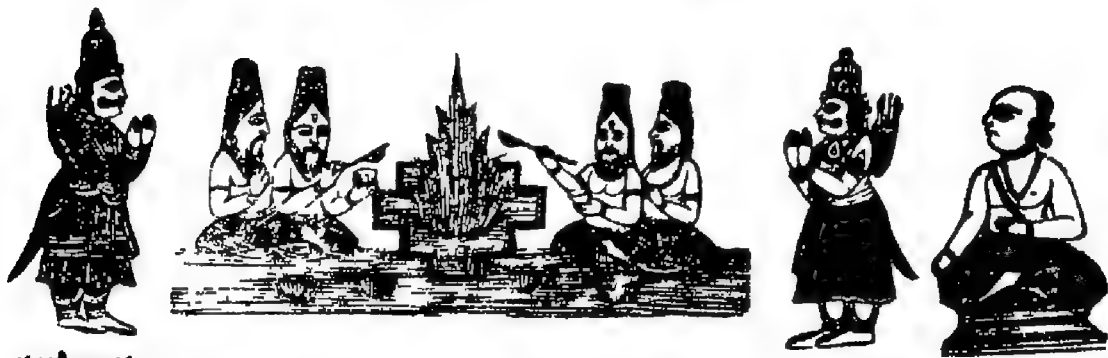
౫౭౫. — తే॥ అనిన శంకరుఁ డతనికి శ ననియె ననఘ । నీవు ఋత్విజాలును భూసు శ రావళియును

శ్రీతి నభిచార మొనరింప శ భూతయత్తుఁ । డగుచు ననలుండు దీర్పు నీ శ యభిమతంబు.

టీ॥ అనినకా—అనియడుగఁగా. శంకరుడు = శివుడు. అత
నికికా—అకారాకాదుకుతో. అనియెకా—ఇట్లుపలికెను. అనఘ—
పీఠిపాపములేనివాఁడా. (నీవు) ఋత్విజాలును—యాజ్ఞీకులును.
భూసురావళియును—బ్రాహ్మణసమూహమును. శ్రీతికా—సంతోష
ముతో. అభిచారము—మారణహోమమును. పనరింపకా—చేయఁగా
అనలుండు—అగ్ని హోత్రుడు. భూతయత్తుడు—భూతములతోఁ

గుడుకొన్నవాఁడు. (అగుచును) నీయభిమతంబు = నీకోరికను.
దీర్పుకా—నెఱవేర్పును.

తా॥ అని కారాకాదుకు శంకరునిగా శివుడు అచ్చి ।
నీవును నీయాజ్ఞీకులును తక్కిన బ్రాహ్మణులును గూడుకొని అభి
చారహోమమును చేసినపక్షమున అగ్ని హోత్రుఁడు వేతాళాది
భూతములతోఁ గూడుకొన్నవాఁడై వచ్చి నీకోరిక నెఱవేర్చునని
చెప్పెనని కాశ్వర్యము.

సదాశివయ్యుడు.

ఋత్విజాలు.

ఋత్విజాలు.

మంత్రి.

బ్రాహ్మణుడు.

(*) సుదక్షిణుడు హోమమండంబునంబుట్టిన కృత్తిని కృష్ణనిమిఁదికిఁ బంపుట. (*)

౫౭౬. — తే॥ అనిన నాచంద్రమాళి తా శ క్యముల ధంగి । భూరినియమముతో నభి శ చార హోమ
మొనరఁ గావించ నన్నయ శ ధోచితముగఁ । తెలఁగి డక్షిణ కలమాన శ శిఖల పెరిగె.

టీ॥ అనినకా = అని శివుడు సైనియ్యుఁగా. అచంద్రమాళి
కాశ్యములధంగికా—అశివునిమాటలపద్ధతిని. భూరినియమముతోకా—

అధికగడ్డతో. అభిచారహోమము—మారణహోమము. పనరకా—
పిచ్చనట్లు. కావించకా—చేయఁగా. (అగ్ని) యధోచితముగకా—

తగునట్లు. చెలంగి-విజృంభించి. కపిలవంశానంతరం-ప్రకపిం
ముగా తిరుగుచున్న మంటలచేత. తెలింగం-ప్రకాశించెను.

కా|| అనిశ్చయం అసత్యులగా ఆయనమాటలొప్పునబోయి

నియమముతో అభిచారహామమును కాశిరాజుకొడుకు చేసెను
అందువలన అగ్ని చక్కగా విజృంభించి ప్రకపింముగా తిరుగు
చున్న మంటలతో ప్రకాశించెను అని కావ్యరసము.

౪|| అందుచ దామ్రత్వశ్రు కేశకలాపంబు, నశని సంకాశంబులైన నిడుదకోటలును, నిప్పులుపుతిల్లు చూపులును, ముడి
వడుబొమలును, శేపురించుమొగంబును గలిగి, యశోదాకారంబునం బిచ్చిల్లుచుం, గుండంబు వెలువడి,
జైనందిన నిహస్యమాన ప్రాణిరక్షానుగ మృత్యుకరవాలంబులలం జూపట్టు నాలుక సెలవులనాకుచు, నగ్నికీలా
భీలంబగు తూలంబు కేలందాగ్ని, ఘనకోలాహలంబుగా నార్పుచు, నుత్తాలతొలప్రమాంపాదద్వయహతులం
దూలు పెంఘళి నింగిమ్రొంగ, భూతంబులు సేవిం, నగ్న చేపయై నిజవిభోచనసంజాత సమద్ధూత నిఖిలభయం
కర జ్వాలికాకాలంబుల స్వకాలంబులోలిం శ్రేల్పుచు, నుచ్ఛేదగగనగవనంబున నగభరసగరంబున కరుగుచేరె,
చోరజనంబులు భయాకులమానసులై దావదహనునింగని పఱచు పనమృగంబులచాడునంబులచి, సుధర్మభృంత
రంబున జూదంబాడు దామోదరుంగని రక్షరక్షేత్యా రరవంబులం గృష్ణకృష్ణ పెనుపంటలం బుంబుగాల్పం
బ్రళయాగ్ని చనుదెంచె ననువాగింజాలి, మీరోడకుండుడని భయంబు నివారించి, సర్వరక్షకుండైన శుండరి
కాత్మండు జగదంతరాత్ముండు గావునం దదవృత్తాంతంబంతయుం దనచిత్తంబున నెఱింగి, కాశీరాజపుత్రప్రేరిత
యైన యమృతకృత్తిని నిగ్రహింపందలంచి, నిజపార్శ్వవర్తియైయున్న యద్వివృసాధనంబుగనుంగొనియప్పుడు

టీ|| అండుక-అమెలంగుచున్న అగ్నియండు. తామ్రత్వశ్రుకేశక
లాపంబును-తామ్ర=ఎఱ్ఱవైన. శ్రుశ్రు=గిడ్డముగ ములును. కేశ=తల
పెండ్రుకలయొక్క. కలాపంబును = సమాహమమును. అశనిసంకా
గంబులు = వజ్రాయుధమును బోలినవి విసవిడుదకోటలును =
అయిన నిడుపాటి వంకరద్రక్కచండ్లును. (నిప్పులు) ఉప్పరిల్లు=
పుట్టుచున్న = కాలుచున్న. (చూపులు) ముడిపడుతామలును =
ముడిచేసినట్లు తోచుచున్న కనుబొమ్మలును. శేపురించుమొగం
బును = ఎఱ్ఱవాతినముఖమును. (టిలిగి) అతిరాద్రాకారింబునకా=
మిక్కిలి ఉద్రగమున అకారముతో ప్రజ్వలిల్లుచుకా=పెలంగుచు.
గుండంబువెలువడి=అగ్నికుండము సెందుండి బయటికిచ్చి దెసందిన
. లింక=దైనందిన=దినదినమునిగుప్రళయసమయమునందు నిహ
స్యమాన=చంపలడుచున్న. ప్రాణి=జీవులయొక్క. రక్ష=రక్షి
చేత. ఆరుగ = ఎఱ్ఱవైన. మృత్యు = చంపెడుచేతయొక్క. కర
వాగింబులింక=కర్మవేత. చూపట్టునాలుక=కానవచ్చునట్టి నాలు
కతో. సెలవులకా=శోటిపార్శ్వభాగములను. నాకుచుకా = నాకు
బొనుచు. అగ్నికీలాభీలంబు = నిప్పుమంటవలె భయంకరమయినది.
అగుతూలంబు = అగునట్టిహారాయుధము. కేలక = చేతయందు.
తొల్పి=భరించి. భువనకోలాహలంబుగా=తోకమునందెల్లను కల
కలధ్వని కలుగునట్లుగా. అర్పుచుకా=కేటలుసేయుచు. ఉత్తాల
హతులకా=ఉత్తాల=మిక్కిలిపొడవైన తాల=తాటిచెట్టుయొక్క.
ప్రమాణ = కొలఁదిగల. పాదద్వయ = రెండుకాళ్లయొక్క.
హతులకా=దెబ్బలచేత. తూలుపెంఘళి = ఎగయున్నమిక్కిట
మగుచున్న. నింగి=అకాశమును. మ్రొంగకా = కిమ్మకొనకగా.
భూతంబులు=నేతాలొదిభూతములు. సేవింపకా=కొలువకగా. నగ్న
చేపయై=చిపములతోడి యలంకారముగలదై. నిజ = అంబులకా=
నిజ=తనదైన. విభోచన = కన్నలంచుండి. సంజాత=పుట్టి. సమ
ద్ధూత=మీడికెగయుచున్న. నిఖిల = సమస్తలోకమునకు. భయం
కర=భయమును కలుగఁజేయునట్టి. జ్వాలికా = మంటలయొక్క.
కాలంబులకా=సమదాయములచేత. స్వకాలంబులు=తనమాంబులను.

టీ|| అమముగా శ్రేల్పుచుకా = శ్రేలఁజేయుచు=వ్యాపింపఁ
జేయుచు. ఉచ్ఛేల. .గి మనంబునకా=ఉచ్ఛేల=మిక్కిలి అధికమైన.
గగన=అకాశమునందలి. గమనంబునకా=నడకచేత సగభరసగరంబు
నకుకా=క్రిక్కిమ్మని చట్టమునకు అరుగుచేరకా = రాకగా పొర
జనంబులు = చట్టములలోనిమతములు. భయాకులమానసులై =
భయముచేత కలతనొందిన మనసులుగలవారై. దావదహనునికా=
కాగ్నిచ్చును కని = చూచి పఱచుచినమృగంబులచాడునకా =
చాటిపోవునట్టి అడవిమృగములవిధమున. పఱచి=పరుగెత్తి. సుధ
ర్మభృంతరంబునకా= సుధర్మయనునభవదుమ జూదంబాడుదామో
దరుకా=జూదమాడుచున్న క్రిక్కిమ్మని. (కని) రక్షరక్షేత్యా రరవం
బులకా=రక్షింపుమి రక్షింపుమి అను దుఃఖవచనధ్వనులతో. కృష్ణ
కృష్ణ=పీయకృష్ణుడడపీయకృష్ణుడడ పెనుమంటలకా=పెద్దమంటల
చేల. పురంబు=ట్టణమును కార్మికా = కార్మికులకా. ప్రళ
యాగ్ని = ప్రళయకాలపునిప్పు. చనుదెంచెను = వచ్చెను. అను
వారికా=అనునట్టియాశనులను. (చూచి మీరు) ఓడక=భయపడక.
ఉండుదని = ఉండుండు అనిచెప్పి భయంబు=భయమును. నివా
రిం=పోగొట్టి. సర్వరక్షకుండు=సమస్తమును రక్షించువాఁడు.
అయినపుండరికాత్మండు = అయినట్టి క్రిక్కిమ్మండు. జగదంత
రాత్మండు=తోకమునకుతోపలనుండుఎరమాత్మండు. కావునకా=
కనుక. తదవృత్తాంతంబు = అవర్తమానము. అంతయుకా=సమస్త
మును. తనచిత్తంబునకా=తనమనసులో. ఎఱింగి=తెలిసికొని కాశి
రాజపుత్రప్రేరిత = కాశిరాజుకొడుకుచేత ప్రేరేపింపబడినది.
అయినయమృతకృత్తిని=అయినట్టి అగ్నిచ్చకృత్తిని. (కృత్తి)కృత్య=
శ్రమసంహారభముగా అందులకుఁదగిన మంత్రములచేత హామము
తెల్వఁగా ఆహామమువలనఁబట్టు త్పాదవేత. నిగ్రహింపకా=
తిరస్కరింప=అణచివేయుటకు. తలంచి=ఎంచి. నిజపార్శ్వవర్తి=
తనవెంటడినుండునది. (అయియున్న) అద్వివృసాధనంబుకా=అప్రా
కృతమయిన ఆయత్తమసాధనమును = చక్రమును. కనుంగొని =
చూచి. (అప్పుడు)

శ్రీమదాంధ్రభాగవతము - వశమస్మరణము - టికాతాత్పర్యసూతము.

కా॥ అట్లు తెలుగుచున్న కామసంకమమునది ఎట్లనినెంద్రు కలుగలదై వక్రాయుధమువలె వాండుతెననిడుపాటికోటపండ్లను, నిప్పులు కురియుచున్న యెఱ్ఱపాటిని కన్నులును, ముడి పెట్టినట్లు కానవచ్చు కనుబొమ్మలును, ఎఱ్ఱగా కనబడుచున్న మొగమును కలిగినదై మిక్కిలి ఉగ్రమయిన ఆకారముతో తెలుగుచు ఒకశత్రువు పుట్టి దివప్రళయమప్పుడు చంపబడిన ప్రాణులకెక్కువేత ఎఱ్ఱగా నున్న మృత్యుదేవతయొక్క కత్తియో ఆచుట్టు కనబడు నాలు కను చాచి నోటిపార్శ్వభాగములను నాకుకొనుచు అగ్నిచ్ఛాల వలెనే తెలుగుచున్న కులాయుధమును చేతలబట్టుకొని అనేకము లయిన భూతములు తన్ను కొలిచిరాగా తనకాలి కాంతుడుచేత భూమియందుండియెగయుచున్న ఆకాశమును అవలించుచుండగా తనకన్నులనుండి పుట్టుచున్న అగ్నిచ్ఛాలలు తనయొక్కకాలవిద్య

వహించును అతిశయించు కేయముండగా విభవలలో ఆకాశ మార్గమున బయలుదేలి ద్వారకాపట్టణమునకు రాగా దానిని జూచి ఆపట్టణములోని జనులందఱు భయపడి కాల్చివచ్చును జూచి పరుగెత్తిపోవునట్టి మృగములవలె మిగుల వడిగా పరుగెత్తిపోయి సుధర్మ అను కేరుగల సభా మండపమునందు బాదయాదుచుఁ గూర్చున్న శ్రీకృష్ణునిఁ జూచి ఓక్కష్టా! మమ్ము రక్షింపుము రక్షింపుము అనుచు స్వామి! ప్రళయకాలపునిప్పు మత్తులను కాలవచ్చుచున్నది దీనినిచల్లార్చి తత్తగింపుము అనుచు మొఱుట్టుకొనఁగాఁ జూచి కృష్ణుఁడు లోకమునకు అంతరాత్మయైన పరమాత్మఁడుగనుక అది కాకిరాజుకాదుకు పంపిన కృత్యయని తెలిసికొని దాని నణచి కేయంబలపి తనప్రక్కను తెలుగొ మన్న చక్రాయుధమునుజూచి అని తాత్పర్యము

౫౭౮.—సీ॥ భీమమై బహుతీవ్ర * ధామమై హతరిపు - స్తోమమై సుమహితో * ద్రామమగుచుఁ
జుండమై పిహిత మా * ర్రాండమై పాలితా - కాండమై విజయ ప్ర * కాండమగుచు
దివ్యమై నిఖిల గం * తవ్యమై మజన నం - భావ్యమై సదృశ * శవ్యమగుచు
నిత్యమై నిగమ నం * సుత్యమై నివమితా - దివ్యమై నిర్మల * దైత్య మగుచు
తే॥ విలయ సమయ సముద్ధూత * విపుల భావ్య | దళికలోచన రోచనా * నల సహస్ర
ఘటిత పటుసటాజ్వాలికా * చటలసస్య | భయదవక్రంబుఁ గృత్తిమై * బంపె శారి.

టీ॥ భీమమై=భయం కరమై. బహుతీవ్రధామమై = మిక్కిలి వేండమునకు ఒకేకట్టై. హతారిపుస్తోమమై = చంపబడిన శత్రువుల గుంపులుగలదై సమహితోద్దామము = మంచిమహిమచేత అక్షము తీసిది. (అగుచును) ర్రాండమై=కోటమా. మయి పిహితమార్తాండమై = మృదవదిన నూర్చుకొనుచుండై పాలితాకాండమై=రక్షింపబడిన ప్రవృత్తిమొలకలై పియ్యకాండము=గలుపు మేలిమిగలది. (అగుచును) దివ్యమై=పావిత్రమై నిఖిలగింతవ్యమై = ఎల్లచోట్లకు బండగవడై సుఖ సౌకార్యమై=జ్ఞానులచేత గౌరవింపబడినదై సదృశసర్వము=సాదృశ్యభక్తిగలవారిచేత సేవింపబడునది. (అగుచును) నిత్యమై=కాల్యేతమై నిగమనం సుత్యమై=పేదములమఁగొని యాడఁదగినదై నివమితాదిత్యమై=ప్రముక్కుచున్న దేవతలుగలదై. నిర్మలదైత్యము=జయింపబడిన గాఢనలుగలది. (అగుచును) విలయ సమయ చక్రంబు=విలయ సమయ = ప్రళయకాలములంక. సముద్ధూత=చక్కగా ఎగయిఁబోయింబడిన కిప్రం=పిరివిగల. భావ్యత్=ప్రకాశించుచున్న. అధికలోచన=శ్రునివాడటికంటచలని రోచన= మంచుచున్న. ఆణల=ఆగ్నిలయొక్క సహస్ర = వేయింటిచేత

ఘటిత=కూర్చబడిన పటు=దృఢమైన. సటా=కాలు అనెడు. జడలనెడు జ్వాలికా = మంటచేత. చటల = కూరములైన. సస్య=ప్రాణులకు భయద=భయమునచ్చునట్టి. చక్రంబు=చక్రాయుధమును కృత్తిమై=ఆకృత్తిమీకదను. శారి=కృష్ణుఁడు(పంపెను)
కా॥ భయంకరమై మిక్కుటమగు తాపమునకు దీనికికట్టుయి శత్రుసమాహమును చంపునదియు, మిక్కిలిమహిమగలదియు, కోప స్వరూపమయినదియు, సూర్యవింబమును క్రిందపలుచునట్టి తేజస్సు గలదియు, బ్రహ్మాండమునెల్ల రక్షించునదియు, గలుపునుపొందుట చేత స్థాభ్యుదయి నదియు, అప్రాకృతమయినదియు, ఎల్లయెడ లకుఁబోఁదానినదియు, సర్వసులచేత సేవింపఁదగినదియు, మంచి భాకులచేత కొలువఁదగినదియు, శాశ్వతమైనదియు, పేదములంక కొనియాడఁదగినదియు, పేదతలచేత మ్రొక్కఁదగినదియు, ఎల్ల రాక్షసులను ఓడఁగొట్టినదియు, ప్రళయకాలమునందు మిక్కిలి వాగ్దానంబులయెడలిన శివుని వాసటికంటిమంటలను మిడిన జ్వాల లనెడు జడలచేత ఎల్లప్రాణులకు భయమును బుట్టించునదియునైన సుదర్శనచక్రమును ఆకృత్తిమీకద ప్రయోగించెనని తాత్పర్యము.

వ॥ అదియును బ్రళయవేశా సంఘాత జీమాగ సంఘాత ప్రఘాత ఘమఘమాటోప నినదాధరికృతాతిదుస్సహ కమాకమా నివిద నిస్వన నిర్ఘోష పరిపూరిత బ్రహ్మాండకూహరంబు, సప్రంలిహ కీలాసముత్కట పటుచిటచిట స్ఫుటస్ఫుట స్ఫులింగ చటాశలంబును, సకలదేవతాగణ జయ జయ శబ్దకలితంబు, ననంత తేజోవిరాజితం బును, నిగుచుఁ గదిసినం బంటింక కంటిగించు కృత్తిస గుటి వెంట నంటిన నది తనతోంటిరాద్రంబు విడిచి మగిడి కాశీపురంబు సొచ్చి పార్వతీకంబు భయాకులతం బొంది వాహివ రోషభీషణాకారంబుతో నప్పుడు ఋద్వజ్ఞికాయ యతంబుగా సువక్షిణుని వహించె నత్తేజఃక్రంబును దన్నగర సౌధ ప్రాకార గోపురా ట్టాలకావివిధ కస్తువాహన నికరంబులతో భస్మంబు గావించి మరల యవరులు వెలగండఁ గమలలోదను పార్శ్వవర్తియై నిజప్రభా పుంజంబు వెలుగొండఁ గొల్చి యుండెనని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె.

టీ॥ అదియను-అచక్రమును. ప్రళయ...రంబును - ప్రళయ
 తే॥-ప్రళయకాలమునందు. సంభూత-ప్రజ్ఞిత. కేమాత-మేళ
 ములయొక్క. సంభూత-సమాహతుకందు. ప్రభూత-ప్రజ్ఞితప్రీ
 యుచ్యుత - భూమభూమయనెడు. అటోప - విద్యుంధముగల.
 నివహ-భస్మని. అధరీకృత - క్రిండుపలుకుచున్న. అదినుస్సహ -
 మిక్కిలిసహించరాని. కహకహ-కహకహయనెడు. నివహ-నిందు
 గొన్న. నిస్సహ-భస్మనియొక్క. నిర్హోష-ప్రాయతచేత. పరిపూరిత-
 లంకటనిండింపబడిన. బ్రహ్మాండ - బ్రహ్మాండమనెడు. కుహరం
 బును-విలమగులదియను. అభ్రీంలిహ - శీలంబును-అభ్రీంలిహ-
 అకాశమువారయచున్న. కీలా-మంటలచేత. సమత్కట-అతిశ
 యించిన. పటు-పరుషములైన-తేంద్రములైన చిటచిట-చిటచిట
 యనునదియు. స్ఫుటస్ఫుట-స్ఫుటస్ఫుట యనునదియునైన. పృలింగ-
 మిడుగులులయొక్క. భటా - సమాహతుచేత. అశీలంబును-
 భయంకరమైనదియు. సకల..బును-సకల-సమస్తమైన. దేవతా
 గణ-దేవతలసమాహతుయొక్క. కయకయ - కయంపుముజయం
 పుముకలెడు. శబ్ద-భస్మనులచేత. కలితంబును-కూడినదియు. అనంత
 తేజోవిరాజితంబును-కాలదికట్టెగుడునతేజస్సుచేత ప్రకాశించు
 నదియు. (అగుచు) కదీనక-మిక్కిలిదగ్గఱపోగా పంటింపక-
 నెనుడియక. కంటిగుండుకృత్తి-కోపముతో ఎదిరించుపట్టికృత్తిని.
 గంటి-తొలగించ్రోసి. పెంటనంటినక-పెంటింపంగా. (అది)
 తనతోంటిరాద్రంబు - తనయొక్క మునుపటిభయంకరత్వమును.
 విడిచి-వదలి. మగిడి-మరలి. (కాశీపురంబుసాచ్చి) పొరలోకంబు-
 పురజనులసమాహతు. భయానకతక - తెలుపువలని కలత
 పాటును. (పోంది) వాపోవక - మొలపెట్టగా. రోషభీమకా
 కారంబతోక-కోపముతోడిభయంకరస్వరూపముతో. (అప్పుడు)
 ఋద్ధిశ్చైకాయయంతంబుగాక-యజ్ఞము చేయించువారిగుంపుతో

గూత.(నువడియని)దశిందేక-కాశ్యను. అత్రోక-అనమయము
 నందు. (చక్రంబును)తన్నగర...నికరంబులతోక-తన్నగర-అపట్ట
 నమునందలి. సాధ - మేనలు. ప్రాకార - కోటలు. గోపుర -
 గోపురములు. ఆట్టాలక-అరుణామిండియింద్లం. అది - మొదలు
 గాంగల. వివిధ-నానావిధములైన. వస్తు-వచార్థములయొ. వాహన-
 రథములయొ గుఱ్ఱములయొ వినుగులయొ. నికరంబులతోక -
 సమాహతులతో. భర్తంబుగానించి-బాడినచేసి. చిరలి - తిరిగి.
 అమరులు-దేవతలు. తెలుగు-అశ్వర్యము. అందక-పొందగా.
 కమలలోవనపార్శ్వవ ర్తియై-కృష్ణునిప్రక్కనుచేరిన ర్తించనవియై.
 నిజప్రభావుంజంబు-తనకాంతిసమాహతు. తెలుగొండక-ప్రకా
 శింపగా. కొల్పియుండక-సేవించుచుండెను. (అనిచెప్పి మతీయు
 నిట్లనియె)

తా॥ అచక్రమును ప్రళయకాలమునందలి మేళుములు తటము
 నట్టివ్వనిని మించినభస్మితో భూమ్యాకాశముల ఆవరించుచు, అకా
 శమును పిరయమంటలవలననుండి ఓట చిటభస్మలతో ఎగయు
 మిడుగులులచేత భయంకరతయొ ఎల్లదేవతలచేతనుకొనియాడఁ
 బడునదియు అధిక తెజస్సుచేత తెలుగునదియునై ఆర్పితిని అడ్డ
 గించి అది యెదురుకొని పోరాడరాగా వాని తేంద్రము నెఱచి
 అదిమరలిపోగా వానితెంబడించి తటముకొనిపోయెను. అక్కతియు
 చక్రము తన్ను వెంజడించి తటముకొనిరాగా కాశీపట్టణమునకుఁ
 బోయి అందు ఋద్ధివృక్కులతోగూడ యజ్ఞశేడికయొద్ద కూర్చుండి
 యున్ననువడియని ఋద్ధివృక్కులనుకాల్చి భస్మముచేసెను చక్రమును
 అపట్టణముయొక్క మేడలు కోటలు కొత్తలములు మొదలైనవాని
 నన్నిటినిమొదలంటనాశముచేసి మరలవచ్చి క్రికృష్ణమూర్తిప్రక్కను
 మిక్కిలి తెజస్సులతో తెలుగొండచుండెను అనిచెప్పి భక్తమహర్షి
 మతీయు సేవించెట్లును అని కాత్పర్యము.

౫౮౦-క॥ మురరిపు విజయాంకితమగు | చరిగిము సద్భక్తి కై దగిలి * చదివిన పినినక
 దురితములఁచాని జనులిహ | పరసౌఖ్యము లతనిచేతఁ * బడయుదు రధిపా.

ములను. అతనిచేతక-అక్కమునివలన. పదయుదురు-పొందుదురు.

టీ॥ అధిపా-రాజా. మురరిపువిజయాంకితము-కృష్ణునిజయము
 చేత గుఱుతిడఁబడినది. అగుచరితముక-అగునట్టికథను. జనులు-
 మనుష్యులు. సద్భక్తి-మంచిప్రీతితో. తగిలి-ఆగ్రహులై. (చదివి
 నను వినినను) దురితములక-పాపములను. సాసి-వదలి. ఇహపర
 సౌఖ్యములు-ఈలోకమునందలివి పరలోకమునందలివియైనపథ

తా॥ ఓరాజా' కృష్ణునిజయములను దెలుపునట్టి యిట్టికథలను
 ఆసక్తితో వినువారును చదువువారునైన జనులకు ఆక్రికృష్ణమూర్తి
 అనుగ్రహములన ఇహపరములందు సౌఖ్యమును పొందుదురనితా.

ప॥ అనిన శుకయోగికి రాజయోగి యిట్లనియె.
 టి॥ అనినక-అనగా. ఈయోగిక-ఈకమహర్షి తో. రాజయోగి-రాజుగియైన పరిశిష్టహాశ (ఇట్లనియెను)

తా॥ ఓరాజా' కృష్ణునిజయములను దెలుపునట్టి యిట్టికథలను
 ఆసక్తితో వినువారును చదువువారునైన జనులకు ఆక్రికృష్ణమూర్తి
 అనుగ్రహములన ఇహపరములందు సౌఖ్యమును పొందుదురనితా.

౫౮౧-క॥ బలభద్రుఁడ వప్రమేయం | డలఘుఁ డనంతుండు నతని * యెద్దుత కర్తం
 బులు వినియుఁ దనియ దింకను | దెలియఁగ నాకాసము దివ్య మునింధ్రా.

తా॥ ఓరాజా' కృష్ణునిజయములను దెలుపునట్టి యిట్టికథలను
 ఆసక్తితో వినువారును చదువువారునైన జనులకు ఆక్రికృష్ణమూర్తి
 అనుగ్రహములన ఇహపరములందు సౌఖ్యమును పొందుదురనితా.

టీ॥ వివ్యమునింధ్రా-ఓమునిశ్రేష్ఠుఁడా! బలభద్రుఁడు - బల
 రాముఁడు. అప్రమేయండు-మిక్కిలి అధికుఁడు. అలఘుఁడు -
 గౌరవముగలవాఁడు. అనంతుఁడు - అంతములేనివాఁడు. అతని
 యెద్దుతకర్తంబులు-అయనచేసిన అభ్యుదాపపుపనులు. (వినియును)
 తనియను-శ్రుత్తికలుగడు. (ఇంకను) తెలియఁగక-నికదమగునట్లు.
 (నాకు) అనతిష్ట-చెప్పుము.

తా॥ ఓరాజా' కృష్ణునిజయములను దెలుపునట్టి యిట్టికథలను
 ఆసక్తితో వినువారును చదువువారునైన జనులకు ఆక్రికృష్ణమూర్తి
 అనుగ్రహములన ఇహపరములందు సౌఖ్యమును పొందుదురనితా.

వ॥ అనిన రాజానకు శుభం దీప్తమయె.

(*) బలరాముడు ద్వివిదుండును వానరుని సంహరించుట. (*)

క॥ ఒసనాయక విను సుగ్రీ
పుని సచివుడు మైందునకు స * హూదరుం జనంగా
వినుకెడి నెక్కిన ద్వివిదుం
ఒస స్థవగండు నరకసఖ్యుం * దతి దృతుడై.

టీ॥ ఒసనాయక = రాజా. విను = వివరించుము. సుగ్రీవునిసచి
పుడు=సుగ్రీవుడనువానికి మంత్రియైనవాడును. మైందునకు=
మైందుడు అనువానికి. సహూదరుండు=తోడబుట్టినవాడును.
(అనగా) వినుకెక్కిన=పోగి త్రమవహించిన. (ద్వివిదుండు) అను
స్థవగుండు=అనుచుగలవానరుండు. నరకసఖ్యుండు=నరకాసురు
నికి చెలికాండు. అతిదృతుడై=మిక్కిలి మదిచినవాడై.

తా॥ ఓరాజా! సుగ్రీవునికి మంత్రియ్య, మైందునికి తోడబుట్టిన
వాడుడైన ద్వివిదుండు అనువానరుండు నరకాసురునిచెలికాండు
నుక వాడు మిక్కిలి ద్రోహియనవాడై అని కావ్యరమ
వి శేషార్థము.

టీ॥ సుగ్రీవుడు=మంచికింతముగలవానికి. నిరంజనోవాచక
శక్తిసాక్షిని ధానేగ శ్రేష్ఠవా॥ అనునిఘంటువునుచట్టియచ్చుకంత
మరగా, కంఠభస్మనిగుక (నరకసఖ్యుడనుబ్రహ్మ, బ్రహ్మవాహ
మిమం ఒకచ్చనకలం, చిదవభువనత్రయం) అను మహావాక్యములు
పలుకువచ్చుట కంఠభస్మనిగలబ్రహ్మశేత్ర - అట్టిబ్రహ్మశేత్రకు సచి

పునకు=మంత్రియైనవాడును-బ్రహ్మశేత్రమనస్సున న్నార్థముననే
ప్రసరించుననుట. మైందునకు=అహంకారునకు. నరకసఖ్యుండు=
అశోగతిపాలగువానికి స్నేహితుండును. ద్వివిదుండు = జగత్తుపై
బ్రహ్మమునకు అని రెండువిధములుగ తెలిసికొన్నవాండు. స్థవ
గుండు = స్థూలంధునంతే నగచ్ఛతిస్థవగ్గ, గిమితి గతౌ, చాటు
నది-అనగా, శ్లో॥ త్తణంవహతిపాతానై త్తణంవహసభృతౌ ।
త్తణంవహతిదిక్ప్రతే మనోచరతిమర్కటః ॥ అను ప్రమాణముచేత
స్థవగునగా విషయచాంచల్యములతో జక్కి అంతఃపదుగు
మాధమనస్సుఅదిగల అధ్వాని.

౫౮౩. - సీ॥ చెలికాని చగదీర్చు * దలంచి కృష్ణుండేలు - పురములు జనపదం * బులు దహించి
సరిదుపవన సరో * వరములు గోరాడి - మందల గొందల * మంద జేసి
ప్రాసాదములు ద్రోహి * పరిఘలు మాయించి - చతురంగ బలముల * సమయజేసి
పురుషుల సతులను * ధూధర గుహలలో - ఔట్టి వాకిలిగట్టి * బిట్టు నొంచి

తే॥ ఫలిత తరువుల ద్రుంచి సా * ధుల నలంచి । కోటలగలించి పడుచుల * నీటముంచి
ధరణి నిబ్బంగిం దెక్కుచా * ధల నలంచి । పలువజ్రయము నొకనాడు * స్థవగవరుండు.

టీ॥ చెలికానిచగదీ - స్నేహితుడైన నరకాసురుని చగను.
దీర్చుకొ=దీర్చుటకు. తలంచి=ఎంచి. (కృష్ణుండు) ఏలు = పాలించు
నట్టి. పురములు = పట్టణములును. జనపదంబులు = దేశములును.
దహించి=కార్చి సరిదుపవనసరోవరములు=ఏళ్లడిద్యావనములు
కొలంకులును. గోరాడి=మట్టిత్రవ్వయెగడల్లి మంచలకా=అవుల
గుంపులను. కొండలమందకా=వాదనుపొంతునట్లు (చేసి) ప్రాసాద
ములు=రాజగృహములను. ద్రోహి=పతంగిట్టి. పరిఘలు=అగ్ర
లను మాయించి=పూడ్చి. చతురంగబలములకా = రథగజతురంగ
పదాతులు అనిదునాలుగుఅంగముల సేనలను. సమయజేసి=చంకి.
పురుషులకా=మగవారిని. సతులకా = ఆడువారిని. ధూధరగుహ
లలోకా=కొండగవులలో. ఔట్టి=ఎత్తుకొనిపోయి ఉంచి. వాకిలి=
అగుహలవాకిళ్లు. కట్టి=మూసి. బిట్టు=మిక్కిలి. కొంది=చాధించి.
ఫలితతరువులకా=చండినవృక్షములను. ద్రుంచి=నితించి. సాధులకా=

యోగ్యులగువారిని. అలంచి=క్రమఔట్టి కోటలు=ప్రాకారములను.
అగలించి=పతంగిట్టి పడుచులకా=పసివారిని. నీటమంచి=నీళ్లలో
మంచి. ధరణికా=భూమిని. ఇట్లుంగికా = ఈవిధముగా ఔట్టు
వాదలకా=బహువిధవాదలచేత. అలంచి = క్రమఔట్టి. పలువ
జేయుచుకా = ముఖముపడునట్లుజేయుచు. (ఒకనాడు) స్థవగ
వరుండు=అవాసరశ్రేష్ఠుండు.

తా॥ అట్లుద్వివిదుండుతనస్నేహితుడైన నరకాసురునికృష్ణుండు
చంపినందున వానిచగదీర్చుదలచినవాడై కృష్ణుండు ఏలుచుండు
నట్టి దేశములలో ప్రవేశించి పట్టణములను పాడుచేయుచు రాజుల
నగళ్లను పాడుచేసి కోటలను ఇదియంగొట్టి అగ్రతలనుపూడ్చి ఏళ్లు
కాలువలు ఉద్యానవనములు సరోవరములు కొలంకులట్టి ఆడ
వారిని మగవారిని దీసికొనిపోయి కొండగుహలలోచెట్టి అగుహల
వాకిళ్లుమూసి చాధించియు చండ్లుచండిన దెట్లుచునీచి యోగ్యులగు

వారిని వర్ణించియు శుభిధముగా భూమిసంతయు బహువాదలచేత
శ్రమపెట్టుచు ఒకనాఁడు ఆవాసరుఁడు ఏమిచేసెను అనఁగా
అని తాత్పర్యము.

వి శేషార్థము.

టీ॥ కృష్ణుఁడు = బ్రహ్మకేత - ఆతనిచేత రక్షింపఁబడునట్టి
విభాసభూమికలు మొదలగునవి. వాసరుఁడు=మనస్సు.

౫౮౪.—క॥ చతుర మృదుగీత రవము । స్మృతి వీలెంచినఁ జెలంగి * నగచరుఁ డాఱె
వతగిరి కందరమున కా । యుగగతి జని యందు నెత్త * మారెడు వానికా.

టీ॥ చతురమృదుగీతరవము=మనోజ్ఞమైన తిన్ననిపాటయొక్క
ధ్వని. ఉన్నతికొ=మేలిమిగా. వీలెంచికొ=విసంబదఁగా. నగచ
రుఁడు=ఆవాసరుఁడు. చెలంగి=సంతోషించి. (అగ్రవతగిరి) కందర
మునకుకొ=గుహకు. ఆయతగతికొ=వడిగలనడతో(చని)అందుకొ

అగువాయువు. "వెత్తమా"వెడువానికొ=సొగటాలాడుచున్నవానిని.
కా॥ మిక్కిలి మనోజ్ఞమయిన తిన్ననిపాట సవ్యదివినఁబడఁగా
ఆపాట విసంబదిన నైవత పర్యంత గుహకు వడిగా పోయి అచ్చట
సొగటాలాడుచున్న బలరాముని అని తాత్పర్యము.

౫౮౫.—చ॥ లలిత విసీలవస్తుగ్రీని వి * లాసవతియుతుఁ జంద్ర చంద్రికా
కలిత మహానాన్నతాంగు మణి * కాంచన దివ్య విభూషణోన్నతుకా
విలసిత వారుణి సమద * విహ్వల లోచనుఁ గాంచె సీర ని
ర్భుత రిపుక్షీతిశ నిజ * ధాముని రామునిఁ గామపాలునికా.

టీ॥ లలితవిసీలవస్తుగ్రీనికొ=మనోజ్ఞమయిన నల్లని వస్త్రముగల
వానిని. విలాసవతియుతుకొ = విలాసవతులయినస్త్రీలలోకొ గూడు
కొన్నవాని. చంద్ర...అంగుకొ=చంద్ర=చంద్రునియొక్కచంద్రిక=
వెన్నెలతోడ కలిత = కూడిన. (అనఁగా అల్లవైన) మహానాన్న
తాంగుకొ = గొప్పదయిన దేహముగలవానిని. మణికాంచనదివ్య
విభూషణోన్నతుకొ=మణి=రత్నములచేతవైన. కాంచన=బంగారు
మయుమైన దివ్య=ఆప్రాకృతమైన. విభూషణ=ఆభరణములచేత
ఉన్నతుకొ=అధికుఁడైనవానిని. విల చనుకొ=విలసిత=వికాసమును
వహించిన వారుణి=మద్యమువలని. సమద=మదముతోకొకూడిన.
విహ్వల=తిరుగుడుపడుచున్న లోచనుకొ=కన్నులుగలవానిని సీర
ధామునికొ=సీరమునాఁగోటిచేతి. నిర్భుత = పడఁగొట్టఁబడిన.

రిపుక్షగీత=శత్రురాజులయొక్క. నిజ=స్వగ్రీయమైన. ధామునికొ=
ఇంద్రుగలవానిని - పట్టుగములుగలవానిననుట కామపాలునికొ =
మత్స్యపురి రక్షించినవానిని రామునికొ=బలరాముని కాంచెకొ=
చూచెను.

కాక అద్వివిధుఁడు మనోజ్ఞమయిన నల్లనివస్త్రమును ధరించిన
వాడును, పేడుకొకతలయినస్త్రీలలోకొగూడుకొనియున్నవాడును,
తేటయైనవెన్నెలకాంతివంటికాంతిగల తెల్లనిదేహముగలవాడును,
రత్నముయములయిన బంగారుసొమ్ములు ధరించినవాడును, మద్య
పానముచేత తిరుగుడుపడుచున్న కన్నులుగలవాడును, నాఁగోటి
చేత శత్రురాజులపట్టుములను పాడుచేసినవాడును, మత్స్యపురిఁ
కాపాడినవాడునునైన బలరామునికొ చూచెనని తాత్పర్యము.

౫౮౬.—సీ॥ కనుగొని తత్పుగో * గమ భూమి రుహకౌళి - లెక్కియూఁచుడుఁ జారి * వెక్కిరించుఁ
గితురింత లిడుఁ బండ్లు * గీటుచు నెవ్వరుఁ - గొమ్మ కొమ్మకు నులు * కుచు నదల్పుఁ
దోఁక యూక మేను * సోకక గులివెట్టు - వెడవెడ నాలుక * వ్రేల్లెఁ బెట్టు
బరుల సఖంబుల * గిరగిరఁ గోరుదుఁ * బారిఁబారి ఫలములు * గఱచి వైచు

తే॥ గోళ్లు తెగఁగొర్చి యుమయెచు * గుదముచూపు । బలిసి మర్కటజాతి యి * పుగిదిఁజేయ
గోపమున హలధరుఁ డొక * గుందు వైవ । దాఁక దప్పించుకొని ప్రల్ల * దమున నతని.

టీ॥ కనుగొని = చూచి. తత్పుగోగమభూమిరుహకౌళులు =
తత్=అబలరామునికి. పురోగమ=ఎదురునుండెడు. భూమిరుహ =
వృక్షములయొక్క. కౌళులు = కొమ్మలను. (సక్తి) తోఁచుచుకొ=
తోఁగులాడించుచు. కాలకొ = మిక్కిలి. (వెక్కిరించుచును) కికు
రింతలు = ఏమరించుటలను. ఇడుకొ = పెట్టును=చేయును. పండ్లు
గీటుచుకొ = పండ్లుకొలుకుచు. (పండ్లిగిరించుచు నత్వము) కొమ్మ
కొమ్మకునులుకుచుకొ=కొకొమ్మనుండికొమ్మనుండికినికొమ్మనుండి
యొకొమ్మనుండికినివాడుచు. అదల్పుకొ=అడలించును. తోఁకొ=
తోఁకను. తొరకొ = విశేషముగా. కునుసోకకగకొ = దేహము
సోఁకునట్లు. నులిపెట్టును = కులిపెట్టును. వెడవెడనాలుకలెల్లెఁ

పెట్టుకొ = కొండెము కొండెము నాలుక వెలుపలికి వాఁచును.
బరులకొ=దేహముయొక్కప్రక్కలను. సఖంబులకొ=గోళ్లతో. గిర
గిరకొ=గిరగిరయను ధ్వనిగలుగ. గోకుచుకొ = గీటుచు. పారిఁ
బారికొ=మాటిమాటికి. ఫలములు=పండ్లు. కఱచివైచుకొ=కొత్తి
గ్రెంపఁబడఁజేయును. గోళ్లు=గోరులను. తెగఁగొర్చి=కునుఁగునట్లు
కొత్తి. (ఉమియుచు) గుదముకొ = ముడ్డిని. చూపుకొ=కనఁబఱు
చును. బలిసి=క్రొవ్వి. మర్కటజాతి=వాసరుఁడు. ఇచ్చగిడిచేయుకొ=
శుభిధిగాఁచేయఁగా. హలధరుఁడు=బలరాముఁడు. గోపమునకొ=
కోపముతో. (ఒకగుండు) వైవకొ=వేయఁగా. వానికొ=అగుండు
దెబ్బను. (తప్పించుకొని)ప్రల్లదమునకొ=మత్స్యపురితో. (అతనిని)

తా|| ఆలరామునిచాచి అయనకు ఎదుటనున్న ప్రాంతాన్ని అంబలికొత్తులను తొలగించిండుట పండ్లిగించియేమనెనయేదేని ఎత్తుకొని పోచోవుట ముద్దించువుట పండ్లు కొలికికొలికి పాట

నేనుట మెదలుగాంగల కోరికెట్లు చేయసాగెగా బల రాముడు కోరించి ఒకగుండురాయియెత్తి ఆకోరికెత్తెనెను కోరి అగుండుదెబ్బ తప్పించుకొని చువ్వలముతో బలరాముని అని తా.

౫౮౭. — క|| సగి యానవ కలశము గొని | జగదీరుహ కాళితక్కి || చాపలమున న
జ్జగతిపయి వైచె దద్దుట | మగలగ నదిచూచి కోప || మగ్గుల మొదవక.

టీ|| సగి నవ్వి—పరిహాసముచేసి అనవకలశము—మద్యపు కుండను, కొని—దీసికొని, జగదీరుహకాళలు—ఒకప్రాంగికొత్తులను. (ఎత్తి)చాపలమునక—చపలత్వముతో, అజ్జగతిపయి—అచ్చటి భూమిమీద, తద్దుటము—అకుండను, అగలగ—పగులునట్లుగా, వైచె—పడచెనెను, అదిచూచి—అమద్యపుకుండను చెట్టుమీది కెత్తుకొనిపోయి క్రిందపడి పగులగొట్టుటను చూచి, కోపము—

అహంకారము, అగ్గులము—అధికముగా, పడవక—చాంగా, తా|| బలరాముని పరిహాసముచేయుచును అవాసరుడు అచ్చట నుండు బలరామునిదైన మద్యభాండమునుఎత్తుకొని ఒకచెట్టుకొత్తుల మీదికిపోయి అందుండి నేలంబునపడి పగులగొట్టుటను ఆపగులం గొట్టుటను చూచి బలరాముడు మిక్కిలి కోపమునుపొందినవాడు కాగా అని తాత్పర్యము. (మతయను)

౫౮౮. — క|| సీరిని దనమనమున నొక | చీరికి గైకొవక కదిసి || చీరలు చింపక
వారక చా ఘవిజనముల | గారిండుట మాన్పడలచి || ఘనకుపేతుండై.

టీ|| సీరిని—బలరాముని, తనమనమున—తనమనస్సులో, ఒక చీరికిగైకొవక—ఒకపూరిపుడకకు సమానముగానైనెంచక కదిసి—దిగ్గజువచ్చి (చీరలు చింప)వారక—తప్పక, (తాను)ఘన—ఘామి లోని, (చనములను) కారిండుటక—కాధించుటను, మాన్పడ

దలచి—పోగొట్టదలచి, ఘనకుపేతుండై—మిక్కిలికోపించినవాడై, తా|| బలరాముని లక్ష్మ్యముచేయక దగ్గజువచ్చి అయనవస్త్రములను చింపెను అంతట బలరాముడు కోపించి కారివలనివాడలు భూమిలోని జనులకెవరికిని లేకుండచేయడలచినవాడై అని తా.

౫౮౯. — చ|| ఇట్లు హోహోదీపిత మానసుడై కనుంగొని హలాయుధుం డప్పుడు.

టీ|| (ఇట్లు) హోహోదీపితమానసుడై—కోపముచేత తెలుగు చున్న మనసుగలవాడై హలాయుధుండు—బలరాముడు, కనుంగొని—కోరికిబాచి, (అప్పుడు)

తా|| ఈప్రకారము కోపించినవాడై బలరాముడు ఆకోరిని చూచి ఆనమయమందు అని తాత్పర్యము.

౫౯౦. — చ|| ముసలము దీప్రశాత హల || ముఖ ధరియించి సమస్త చేతన
గ్రసనమునాడు పొంగు లయ || కాదిని భంగి సదచ్చినిల్వ వా
దనవ్యత విక్రమక్రమ వి || హరి మెలర్ప సమీప భూజముఖ
వెనక బెకలించి మస్తకము || వ్రేసె జలంబు బలంబు నేర్పడక.

టీ|| ముసలముఖ—ముసలాయుధమును—కోరికటిని, దీప్రశాత హలముఖ—ప్రశారమయినదియ వాచియైనదియదైన హలాయుధ మును—వాచకేటిని ధరియించు—కాల్చి—పూని సమస్తచేతనగ్రసనమునాడు—ఎల్లప్రాణులను మ్రింగునట్టికాలమునందు—చంపనట్టి కాలమునందు, పొంగు—విచ్చుంభించునట్టి, లయకాలునిభంగి—ప్రళయకాలపు యమునివలె, అదచ్చి—అదలించి, నిల్వ—నిలువగా వాడు—అద్వివిధుడు, అనవ్యతవిక్రమక్రమవిహారము—అనవ్యత—సాటిలేని, విక్రమ—శత్రువుల వాక్రమించుటయందలి ప్రమ—వ్యాపకముగల, విహారము—మెలకువ, ఎలర్ప—ప్రకాశించగా, సమీపభూజముఖ—దాపుననున్న స్పృశమును, వెనక—

భిన్నముగ, పెకలించి—తెగ్గరించి, చలంబు—చూపుకొనును, బలంబు—శక్తియును, ఏర్పడక—తెలియబడునట్లు, మస్తకముఖ—బలరామునితలను, వ్రేసె—కొట్టెను, తా|| అంతట బలరాముడు ముసలాయుధమును హలాయుధ మును ధరించి యెల్లప్రాణుల నశింపజేయునట్టిదయిన ప్రళయ కాలమునందలి యమునివలె అవాసరుని అదలించి నిలువబడగా వాడును అయనను లక్ష్మ్యము చేయక పరాక్రమికులముచేత తనకు దాపుననున్న ఒకవృక్షమును తెలుకుకొని వచ్చి బలరాముని తలమీద వ్రాచెనని తాత్పర్యము. వ|| ఇట్లు వ్రేయ బలుం డప్పుడు.

౫౯౧. — చ|| ఊరవడి దండరాడిత మ || పూరగు భంగి గడంగి వీరసా
గరమున నేచి హేమ కట || కంబుల నొప్పు సనందనామ భీ
కర ముసలంబునక ద్వివిదు || కంఠము వ్రేసిక బొల్చెవాడు లే
గరుగల కొంతచందమునక || గోయనియ్యా సురర్ సుతింపగక.

టీ|| ఊరవడి దండరాడిత మ—పూరగు భంగి గడంగి వీరసాగరమున నేచి హేమ కట || కంబుల నొప్పు సనందనామ భీకర ముసలంబునక ద్వివిదు || కంఠము వ్రేసిక బొల్చెవాడు లేగరుగల కొంతచందమునక || గోయనియ్యా సురర్ సుతింపగక.

టీ|| ఉరవడిక=విక్రియింపగలదుగా. తంతతాదీతమహారగు భంగిక=కణ్ణితోఁ గొట్టఁబడిన పెద్దపామువలెనే. కడంగి=పూని. పీఠసాగరమునకొందిరససమద్రముచేత=సమద్రమున తెదరగాన రాకపొంగుచున్న పీఠసాగరముచేత. ఏది=విజృంభించి. కోయని యూర్పు=కోయగుభృంగిలుగ కేకచేసి. సరలు = దేవతలు. నుతిం =అగ్ర=పొగడఁగా పేమకటకంబలక=బంగారుకట్టతో. ఒప్పు=పిప్పికమగుచున్న. సుసందభాము=సుసందములను పేరుగల. భీకరము సంబంధక = భయమును బుట్టించునట్టి రోకలితో. ద్వీపదు పరిముక=ద్వీపదునియొక్క పెడమీద. ప్రేసక = కొట్టఁగా.

వాఁడు=అద్వివిదుడనువానరుఁడు. వేగురుగలకొండవంతునకొందిరచాటికలుగలకొండవిభమున. పొత్పిక=ఉండెను.

తా|| విక్రియింపడిగా కణ్ణితోఁగొట్టఁబడిన పెద్దపామువలె పీఠరసము నవలంబించి విజృంభించి దేవతలు కేకలుచేయుచు పొగడునట్లుగా ఆవానరుని పెడమీద బంగారు కట్టుకట్టి యొప్పుచున్న సుసందము అనెడు తనముసలాయుధముతోకొట్టెను అంతటవాఁడు ఎఱ్ఱచాటికలుగల కొండవలెనే నెత్తురు దేహమునందు ప్రవృత్తగా నేలఁబడికలఁచి డోరకుండెనని తాత్పర్యము.

౫౯౨.—మత్తకోకిల|| అంత వాఁడొక యంతమార్చిలి యంతలోఁ జెలివొంది దుర్దాంత ధూరిభుజా విజృంభణుఁ * దై మహీజము పూని దై త్యాంత కాగ్రజా త్రేసె త్రేసిన యి నాగ్రహులున దానినిం తింతలై ధర రాలఁజేసె న * పీన విక్రమ కాలియై.

టీ|| అంతక = అంతట (వాఁడు) ఒకయంత = కొండెము. మూర్చి=మూర్ఛపోయి. అంతలోక=అంతలోపల=అంతట. తిలవొంది=మూర్ఛనందితేతి. దుర్దాంత = కృంభణుఁడు. దుర్దాంత=అణఁపరాని. ధూరి=అధికమయిన. ధూరివిజృంభణుఁడు = భుజముయొక్క విజృంభణముగలవాఁడు. (అయి) మహీజముక = ఒక ప్రానిని. పూని=చేతఁబట్టుకొని. దైత్యాంతికాగ్రజా=దైత్యులు సాతకులైని కృష్ణుని యన్నను = బలరాముని. ప్రేసక = కొట్టెను ప్రేసక=వాఁడుఅట్లుకొట్టఁగా. అహినిద్రమకాలియై=తత్కవకాని పరాక్రమముచేత ఓప్పినవాడై. దానిక = ఆవృ

త్తమును. ఇంతింతలై=చిన్నచిన్నతునుకలై. ధరక=భూమియంద. రాలక=రాలునట్లుగా. (చేసెను)

తా|| అంతట ఆవానరుఁడు కొండెము మూర్ఛనుపొంది తెంక నేతలుకొని అణఁపరాని అటోపమును వహించినవాడై తనభుజబలముపెరియనట్లు ఒక ప్రానుపెరిపిలరామునిపైచేసెను. అంతట బలరాముఁడు ఆప్రాను తనమీద పడుటకుముందే అది పిన్నిచిన్నతునుకలై నేలఁబడునట్లుగాఁ గొట్టి తక్కువగాని తనపరాక్రమమును ప్రకాశింపఁజేసెనని తాత్పర్యము.

౫౯౩.—క|| మఱియును జలముడుగకయా | తరుచరుడొక తరువుత్రేయఁ * చాలాంకుఁ డనా చరమునఁ దునిమిస పెండియుఁ | దొరఁగించెఁ గుజంబు లతఁడు * దోడ్తో దునుముక.

టీ|| మఱియుకొ=ఇంకను. చలము=చాతృర్యమును. ఉడుగక=మాంక ఆరికుచుఁడు=ఆవానరుఁడు. ఒకతరువు = ఒక ప్రాను ప్రేయక = ఎత్తుకొనివేయఁగా. తాలాంకుఁడు = బలరాముఁడు. అశాదరమునకొ = ఆచరము లేమిచేత. తునిమిసకొ = నజకఁగా. పెండియుకొ=మఱియును. అరిఁడు = బలరాముఁడు. దోడ్తోకొ=పెట్టకంటునే. తునిమికొ=నజకుమండఁగా. కుజంబులు = వృక్ష

ములను తొరఁగించెకొ = రాత్రిను = ఎడతగక పెల్లగించి శయసాగ ననుట.

తా|| అంతటితో మానక వానరుఁడు ఒక ప్రానుపెరిపి తనపై నేయఁగా బలరాముఁడు దానిని అలక్ష్యముగాని జేచేసెను అంతట వాఁడు నిలువక ఒలరాముఁడు విటుగఁగొట్టుచుండఁగా డోరక ప్రాంకులు పెల్లగించి నేయఁచుండెనని తాత్పర్యము.

౫౯౪.—క|| ఆచందంబున వనచరుఁ | దేచి మహీరుహచయంబు * లెల్లను హలిపై తైచి తరుతూన్యమగటయుఁ | జూచి శిలావృష్టి గురిసె * సుకలగ్నింపకొ.

టీ|| ఆచందంబునకొ=ఆవిధమున. వనచరుఁడు = వానరుఁడు. ఏచి=విజృంభించి. మహీరుహచయంబునెల్లకొ = వృక్షసమూహము సంతియు. హలిపైకొ=బలరామునిమీద. తైచి=చేసి. తరుతూన్యము=వృక్షములయొక్కతేమి. అగుటయుకొ=కాఁగా. (చూచి) సుకల=

దేవతలు అగ్నిపకొ=శ్లాఘింపఁగా. శిలావృష్టి=రాళ్లవాన(తురిసెను) తా|| ఆవానరుఁడు ఆవిధముగా వృక్షములు పెరిగిచేసెనని అని యన్నియు అయిపోఁగా దేవతలుశ్లాఘింపనట్లు రాళ్లకు వానకురిసి నట్లు ఎడ సందులేకుండ నేయసాగెనని తాత్పర్యము.

౫౯౫.—క|| నిలుండవుదు రాలు దుమురై | యలరాలఁగజేసి యూర్పె * నేవుడుగక యా వరిముఖుఁడు చాలసన్నిధి | ములుగల చాపంబు యుగదండ * ముల ను గ్రుండై.

టీ|| (అవుడు) బలుఁడు=బలరాముఁడు. రాలు=రాళ్లు. తుమురై=పొడియై. ఇలకొ=భూమియందు. రాలఁగకొ=రాలునట్లుగా. (చేసి) అర్చకొ=సీంహాదముచేసెను. అవరిముఖుఁడును = తాననరుఁ

డును. ఏవు=గర్వమును. ఉడుగక=మాంక. తాలసన్నిధములు=తాటిచెట్టునుబోలినవియగుట. కలచాపాయుగదండులకొ=కలిగి నట్టి రంభుచేతులనెడు కణ్ణితో. ఉగ్రుండై=భయంకరుడై.

కా॥ అప్పుడు బలరాముడు అరాక్షస్ని పొడిచియు శేలరాజు నట్లు చేసి శింహవాడముచేసెను అంతట అవానరుడు వెనుదియె

కా॥ బ్రూహదనుజునిన నిడుపొడిచెను వెంటిలోను భయం కుండై అని కావ్యరసము.

౫౯౬.—క॥ వడిచిడుగుచోలు పిడికిటం । బొడిచిన వడిసెడక బలుండు * ముసలము హలముక

విడిచి ప్లవంగుని మెడ గడు । వెడవెడ బిగియించె గ్రుడ్లు * వెలికులుకంగక.

టీ॥ వడిక=శేగముతో పిడుగుచోలుపిడికిటక=పిడుగుతో సమానమయినపిడికిటితో పొడిచినక=పొడువంగా. బలుండు=బలరాముడు. వడిసెడక=శేగముతగ్గక. ముసలము=రోగగతిని. హలముక=వాణగీటిని. (విడిచి) ప్లవంగుని=వానరుని. (మెడను) కడుక=మిక్కిలి. గ్రుడ్లు=కనుగ్రుడ్లు. వెలికులుకంగక=బయటి

కులుకునట్లుగా. వెడవెడక=కొంచెముకొంచెముగా (బిగియించెను) కా॥ ద్వీవిధుండు పిడుగుతో సమానమయిన తనపిడికిటితో పొడువంగా బలరాముడు భయపడక రోగగతిని వాణగీటినివలన అవానరుని గొంతును పట్టుకొని కనుగ్రుడ్లు పిడుకుకొని వెలివెచ్చునట్లుగా వెల్లవెల్లంగా విగ్రహస్థిని కావ్యరసము.

౫౯౭.—క॥ వదనమునఁ జెవుల రుధిరము । మెడనును దొరకంగ కాంచు * మేదినిమీదం

జదికిలంబడి యొకయింతయు । మెడలంక మిడుకంగలేక * మృతించొందె నృపా.

టీ॥ నృపా=రాజు. వదనమునక=కోటనుండియు. చెవులక=చెవులనుండియు. రుధిరము=రక్తమును. మెడనును = శ్రావ్యము. దొరకంగక=కాంచుచుండగా. కాంచు=అవానరుడు. మేదిని మీదం = భూమిమీద. వదికిలంబడి = కిల్లులు శేలమోవంగా కూలంబడి. ఒకయింతయుక = కొంచెమయినను. మెడలంక=

కడలుకుట. మిడుకంగక=శేచుకును. శేక=కత్తెడుకాక. మృతించొందెక=చచ్చెను. కా॥ పీరాజు! శోటనుండియు చెవులనుండియు రక్తము కాచుచుండగా అవానరుడు శేలజదికిలంబడి కొంచెమయిన కడం శేకయు శేవశేకయు చచ్చెనని కావ్యరసము.

౫౯౮.—తే॥ వానిపాటున కప్పుడు * వనసమేత । మగుడు నాశైల రాజ ము * ల్లలంక నాకె

సురగణంబులు రాముపై * సురభికుసుమ । వృష్టిగురియించి రతుల సం * కృష్టి మెఱసి.

టీ॥ అప్పుడు=అనయమునందు. వానిపాటునకుక = వాని యొక్కపడుటకు. వనసమేతమగుచుక=అడవులతోగూడ. అశైల రాజము=అగోష్ఠకొండ. అల్లలంకనాకెక=అల్లాడెను. చలించెను. సురగణంబులు = దేవతాసమాహారములు. అమలసంకుష్టి = అధిక సంతోషమును. మెఱసి=ప్రకాశించుచేసెనాముమైక=బలరాముని

మీద. సురభికుసుమవృష్టి=వాసనతోడివృక్షలవాస (కురియించిరి) కా॥ అనయమునందు వాడుపడినందున అకొండ తనమీద యడవుతోగూడ గడగడవడకెను దేవతలు మిక్కిలిసంతోషించి పువ్వులవాస కురియించిరి కావ్యరసము.

౫౯౯.—వ॥ ఇద్విధంబున భువనకంటకుండైన దుష్టకౌళావృగేంద్రు వసుంధరకుం బలికేసినకలజనం

బులు పరమానంద కందళిత హృదయార విందులై తన్నునందింప నయ్యదు నెదనుండు

నిజ నగరంబున కరుగుదొందెనని శుకుండు వెండియు నమ్మునుజ పరి కిట్లనియె.

టీ॥ ఇద్విధంబునక = శరీరిగా. భువనకంటకుండు = లోక మనకువాడకుండు. (వస) దుష్టకౌళావృగేంద్రుక=చెడ్డవానరుని. వసుంధరకుక=భూమికి. (బలిచేసి) సకలజనంబులు=ఎల్లజనులును. పరమానందకందళితహృదయారవిందులై = అధికానందముకలుగుచున్న తనకమలములుగలవారై. (తన్ను) నందింపక = కొని యాడకగా. అయ్యచునందనుండు=యాదవసంకమనందుం బట్టిన

వాడైన అబలరాముండు. నిజనగరంబునకుక=తనపట్టణమునకు. అరుగుదొందెక=వచ్చెను. అని=చెప్పి (కుకుండు) వెండియుక=చుడి యును. అమ్మునుపరికిక=అరాతతో. కట్టుయొక=కట్టుపలికెను. కా॥ శరీరిగా లోకులకెల్ల వాడచేయున్న అవానరుని భూమికి బలియిచ్చి సకలజనులును మిక్కిలి ఆనందముతో పొగడుచుండగా బలరాముండు తనపట్టణమునకు వచ్చెనని తుకమహర్షి చెప్పెననికా.

౬౦౦.—సీ॥ కోరి సుయోధను * కూతురు సర్వల - శూణములుగల్గి ల * శూణయనంగ

మహిమోప్పు కన్యకా * మణి వివాహంబున - జక్రహస్తుని తనూ * జాతుండైన

సాంబుండు బలసాహ * సముల నెత్తకపోవ - గొరవురీక్షించి * కడంగొప్ప

పడుచు వాఁడొకడెడ * చారిక గొనిపోవు - చున్నాడుగైకొన * మక్కుమిగిలి

తే॥ యట్టిదుర్మదుఁ గయిష్కట్టి * పట్టితెచ్చి । జనులు వెఱంగందఁ జెఱచెట్టి * యనునయ మేని యాదవులుమీ యేమి సే * యంగంకలౌ । యనుచు గురువృద్ధజనముల * యనుమతమన.

టీ: చక్రహస్తనికనూనాకుండు = కృష్ణునికొడుకు. అయిన సాంబుండు = అయినట్టిసాంబుండు అనువాండు. కోరి = అపేక్షించి. సుయోధనుకూతురు = దుర్యోధనునికొమార్త. సర్వలక్షణములు గల్గి = అన్నిగుణలక్షణములుగలిగి. లక్షణయనంగ = లక్షణ అనగా. మహి = భూమియందు. పిచ్చు = పిచ్చునట్టి. కన్యకా మణి = శ్రేష్ఠరాత్రైవకన్యకను. వివాహంబున = పెండ్లిలో. బల సాహసములక = బలమచేతను తెగువచేతను ఎత్తుకపోవక = ఎత్తుకొనిపోకగా. కారపులు = దుర్యోధనుడు మొదలగువారు ఈషించి చూచి. కడలి = వ్రయత్నచది. క్రొవ్వి = మదింది. పడచువాడొరడు = ఒకచసేకల్లికాయ. అదె = అదిగో. చాలిక = కన్యకను. కైకానక = లక్ష్మపేటక. ఉక్కుమిగిలి = బలము అతిశయించగా. కొనిపోవుచున్నాండు = ఎత్తుకొనిపోవుచున్నాండు. ఇట్టిమర్తడు = ఇటువంటిచెడ్డక్రొవ్వుగలవాని. కయిముట్టిపట్టి = చేయియంటుంబట్టుకొని. తెచ్చి = తీసికొనివచ్చి. (ఇనులు) వెలంగండక = ఆశ్రయపడు

నట్టుగా. వెలంగట్టి = వెలలోపట్టి. ఉనుతునికొ = ఉనుతుండిన పక్షమున. యాదపులు = యదువంశస్థులు = కృష్ణుండు మొదలగువారు. (మీటి) ఏమిసేయంగలరా = ఏమిచేయదాలుదురో. అనుచుకొ = అని. తురువృద్ధజనములయనువతమునకొ = వృద్ధులయిన కారపులయనుకొనేత.

కా: కృష్ణునికొమారుడైన సాంబుండు అనువాండు దుర్యోధనునికూడమైన లక్షణయనెడు గుణలక్షణములుగల కన్యకనుచాని పెండ్లిలో సాహసించి యెత్తుకొని పోకగా దుర్యోధనుడు మొదలు గాంగల కారపులందఱు ఒక్కచసేకల్లికాయవచ్చి మనవిజ్ఞను ఎత్తుకొనిపోకగా మనము చూచుచు ఊరకుండుటపొరువముకాదుకీని ఇప్పుడుపట్టిసేసికొనివచ్చి చెఱలోపెట్టుదముఅటుకీన్నట్లకృష్ణుండు మొదలగువారుమనలను ఏమిచేయదురో చూతము అని ఆలోచించి తమలో వృద్ధులయిన ధృతరాష్ట్రుండు మొదలగువారి యుత్తరువు పుచ్చుకొన్నవాడై అని తాత్పర్యము. సాంబుండు.

దుర్యోధనుండు.

కర్ణుండు.

(*) సాంబుండు కారపులచేతఁ బట్టువడుట. (*)

౬౦౧. — వా: ఇట్లు గడంగి యుద్ధ సన్నద్ధులై బల శార్యోపేతులగు కర్ణ శల్య భూరిశ్రవ యజ్ఞశేతు సుయోధనాదులు సమన్విత రథాధిరూఢులైకూడనగిరిని వారలంగనుంగొని జాంబవతి నందనుండు మందస్థిత వదనార విందుం డగుచు సింగంబు భంగి గర్జించుచు మణి దీప్తంబైన చాపంబుఁ బూని నిచ్చిన వారు నాసాంబుని నదల్చి నిలు నిలుమని పలికి.

టీ: (ఇట్లు) కడలి = పూని. యుద్ధసన్నద్ధులై = యుద్ధమునకు సిద్ధపడినవారై. బలశార్యోపేతులు = బలముతోడనుకొర్రుముతోడనుగూలకొన్నవారు. అగు... సాంబుండు = అగు పట్టి. కర్ణ = కర్ణుండు. శల్య = శల్యుండు. భూరిశ్రవ = భూరిశ్రవుండు. యజ్ఞశేతు = యజ్ఞశేతుండు. సుయోధను = దుర్యోధనుండు. అనుబం = మొదలగువారు. సమన్విత రథాధిరూఢులై = మిక్కిలిపొడవైనరథములను ఎక్కినవారై. కూడనగిరికొ = చేరగఁబోయినంతట. వారలకొ = అర్థ దుర్యోధనాదులను. కనుంగొని = చూచి. లక్షణ.

జాంబవతినందనుండు = జాంబవతికొడుకైనసాంబుండు మందస్థితవదనారవిందుండు = లోబువృత్తోడిముఖములముగలవాండు. అగుచుకొ = అగుచును. సింగంబుభంగికొ = సింహమువదె. గర్జించుచుకొ = భావ్యురించుచు. మణిదీప్తంబు = రత్నముగలచేత్రకాశించునది. అయిన చాపంబు = అయినట్టివస్తువు. పూనిగల్గినకొ = చేతఁబట్టినిలువఁగా. (వారును సాంబుని) అకన్య = అకలింది. (నిలునిలుములనిపలికి)

కా: తులనముగా వ్రయత్నచది యుద్ధమునకు సిద్ధపడినవారై బలముతోడనుకొర్రుముతోడనుగూడకొన్నవారైన కర్ణుండు శల్యుండు భూరిశ్రవనుండు యజ్ఞశేతుండు దుర్యోధనుండు మొదలుగాంగల కారపులు మిక్కిలి యుక్తములైన రథముల పెక్కి సాంబుని కదియఁ జొయి యెడలించి సుఖము నిలుపు మనిరి వాండును కీర్తిని జూచి భయపడక రత్నములైన రథములైన చేతఁబాసి యెడలించి నిలిచెనకా.

౬౦౨. — తే॥ చంద కోదండ ముక్త ని శ కౌత విభిం | కాలమందంద బహి యా శ ధీలముగను
నందనందన నందన శ స్తందనంబు | ముంచెరవలెంద్రమును మంచు శ ముంచుపగిది.

తే॥ చంద...కాలము...చంద...శక్తి... కోదండ...చంద...చంద...
చంద...చంద...చంద...చంద...చంద...చంద...చంద...చంద...
చంద...చంద...చంద...చంద...చంద...చంద...చంద...చంద...
చంద...చంద...చంద...చంద...చంద...చంద...చంద...చంద...

గొప్ప శక్తి...చంద...చంద...చంద...చంద...చంద...చంద...చంద...చంద...
చంద...చంద...చంద...చంద...చంద...చంద...చంద...చంద...

తా॥ అట్లు ఎదిరించగా కౌరవులు ఆసాంబుని పట్టుకున్నా
కాలములకు ఎడతెగక ప్రయోగించి శౌంభులను ముట్టించి నిధులుగా
చానింధమునై చాణులును కమ్ముకొనుటకు చేసిరిగా, వలవలయును.

౬౦౩. — తా॥ కౌర్యాటోప విజృంభణంబుల సరో శ జాతాక్షసూనుక సురా
పార్య స్తైర్యుని ఓటియేయ నతడు శ దృఢ్బూరి చాహ బలా
కార్యులై శత సాయకాలి ననిమా శ యుంజేసినక దేవతా
కార్యంబుల్ దివిమోసె నంతనలెడ శ ప్రోక ప్రతాపోన్నతిక.

తే॥ కౌర్యాటోప విజృంభణంబుల...కౌర్య...కౌర్య...కౌర్య...కౌర్య...
అటోప...కౌర్య...కౌర్య...కౌర్య...కౌర్య...కౌర్య...కౌర్య...కౌర్య...
కౌర్య...కౌర్య...కౌర్య...కౌర్య...కౌర్య...కౌర్య...కౌర్య...కౌర్య...
కౌర్య...కౌర్య...కౌర్య...కౌర్య...కౌర్య...కౌర్య...కౌర్య...కౌర్య...

ధనులందు వాద్యములు, దివిక = ఆకాశమునందు, ప్రాంత =
ప్రాంతము, అంత = అంతము, అంత = అంతము, అంత = అంతము,
ప్రోక ప్రతాపోన్నతిక = తక్కువకాని ప్రతాపము యొక్క యంతము చేత.

తా॥ కౌర్యమును ఉత్సాహమును విజృంభణమును గలవారై
మీరు ఎద్యుని యనుటకుచేరించక నిలువలెదయియు సాంబులను
మీరేని చాణులను ప్రయోగించగా అతడును అలాచరాని పరా
క్రమము చేత విజృంభించిన వాడై వాడియైన చాణులను చేత
అచాణులను న్నిటిని యుద్ధమునందున అనినను అదిమాదిఅకాశము
నందున ముగించుచున్న దేవతలు ఘోషించినా కానిధములైనవాద్య
ములను వాయించి అంతటసాంబులను బిట్టిచేరినవాడై యనితా.

౬౦౪. — ప॥ ఇట్లు గడంగి చాల జాలంబులు పడగించి యందఱకు నన్నిరూపులై రథ
రథ్యసూత ధ్వజాతపత్రంబులు చూర్ణంబులు గావించి విరథులంజేసి వారల
మెయిమలుపు లలుపుల్లు గావించి యెక్కిక్కనిం బెక్కు చాణులుచ్చిపో
నేసినవారలు శోభితదిగ్ధాంగులై కనుమిత కింతుకంబులంబోలి యుండిరంత.

తే॥ (ఇట్లు) కడంగి = ఉత్సాహము. చాణులు = చాణు
సమాహమలను, పడగించి = ప్రయోగించి, అందఱకునన్నిరూపులై =
అందఱకును అందఱు ఎదిరింది నిలిచినట్లు కావించినట్లుగా, రథ =
రథ, పత్రంబులు = రథములు, రథ్య = గుఱ్ఱములు, సూత = సూర
కులు, ధ్వజ = పతాకములు, అపత్రంబులు = గొడుగులు, చూర్ణం
బులు = పొడలు, గావించి = చేసి, విరథులంజేసి = రథములకేని
చారింజాడేసి, వారలంబులుచుట్టులు = వారి కవలములను, అలా
త్తుగొంది = విజృంభించిన వారిగా, చేసి, ఎక్కిక్కనిక = ఒక
నొకనిని, పెక్కుచాణులు = అనేకచాణులు, ఉచ్చిపోక = చూసి
పోవునట్లుగా, ఏసిక = ప్రయోగించగా, వారలు = కౌరవులు.

శోభిత = బిరుదుచేత, దిగ్ధ = కడుపడచిన, అంగులై = చేపములగల
వారై, కనుమిత కింతుకంబులక = పూచిన మోడుగులను, (పోరియం
దేరి) అంత = అంతము.

తా॥ ఈప్రకారము ఉన్నకొందిచాణులను ప్రయోగించియెందఱు
తన్నెదిరించినను అందఱకును కావించినట్లుగా నిలిచి పోరాడి
వారిరథములను గుఱ్ఱములను పెక్కులును గొడుగులను పడగొట్టి
పొడిచేసిపాదచారులనుగాడేసి వారుపోయిన కవలములన్నిటియు
పుచ్చి వారిదేహములందుండి చాణులు చూసిపోవునట్లు చేయగా
వాండులు దెత్తుటచేత తడిసిన దేహములలో పూచిన మోడుగు
ప్రమాదముచేత కావచ్చుచుండిరి అంతటని కావ్యరమ.

౬౦౫. — తా॥ వార లనేకు లయ్యె బల శ వంతులు నయ్యె మహాగ్ర సంగరో
చార పరాక్రమ ప్రకట శ దత్తులునయ్యె గుమారకుం జగ
దీరుని నొక్కనిం జెనకె శ వ్రేలును వంపంగలేక సిగ్గునం
గూరిన చింత నొందూరులు శ గూడుచు విచ్చుచు వెచ్చ సూర్యుడుక.

తే॥ వారలు = కౌరవులు, (అనేకు) = అయ్యె = అయ్యెండు
తేము, బలవంతులునయ్యె = అయ్యెండుబలముగనుండియు, మహా

గ్ర...నయ్యె = మహాగ్ర = బిట్టిచేరినయ్యెనయ్యె, సంగర =
యుద్ధమునందు, ఉచార = గొప్పరమయ్యె, పరాక్రమ = ప్రభుత్వపాద్ర

యిందునాచర్యమును, ప్రకటనప్రసిద్ధియు చేయుటయందు, వక్రము
 నయ్యుట—కారణముగానుండియు, అగ్రస్థితిక—లోకమునందు
 వీరు—లోకమునందల్ల కారితోను వీరితోకలచి వీరుడు అన
 వనిన, మహారథక—శిష్టవానిని, చెప్పి—విడిచి, త్రిమనవంపంగ
 తేక—వానిత్రైతననుపవతేక—కానిని కొంపపైవను భయము
 పొందిపతేకయనుట, సిద్ధిసంపూర్ణతచింతక—అర్థసాధనవిచారముతో
 అందొయనుచిరితో, సోకరు, మాడుచు—కరిగోనుచు, నిర్మయక—
 కరిగోకరు వనవిలోపుయి, తెచ్చునూర్పుచు—సంకాపము చేక

అప్పగించిన వ్యవహారములు - బాండ్-నుబాండ్ చేత నిష్కారము.

కా. ఆకారపును కామ అనేకముగాను బలముగల వారుగాను అనేకయుద్ధములయందు గడిచినవ వారుగా నుండియు కుంభికార్తవ్య శాంబుని వినుచేయక కా. పెరిది కిక్కిరిసి పుట్టిరి విశాకముతో ఒరిగితో నొగుచేసి యేమీయు అలోచనలు చేయును ఇదియేమి యోచనలు మనవల్ల ఏమియు కానేరవనితొలగిపోవుచు వరిల అంద యను కిక్కిరిగి గూడి యుద్ధమునకు మొనయును అచ్చా ఏమి చేయవచ్చునని నిజాపులు వినుచును నుండిరి కాత్మర్యము.

౬౦౬.—వ॥ మగుడ సమర సన్నద్ధులై సంరంభించి.

శ్రీ: దుగుహా—దురల. సమగ్రసమైక్యతయి—అంతర్ముఖసమైక్యత
పరిపాద్యై. సంగ్రహించి—తగ్గరచాటుతో పూనుకొని.

తా. మరల రాష్ట్రమునకు ఆయిత్తరుయి పయలు పెడవినకార
యనికాత్పర్యము.

౬౦౩—అ|| అందఱు నొక్కపెట్టు దను * బాంతక నందను జుట్టుముట్టి యం దంద నికాతసాయక చ * యంబుల ముంచి రథంబు నుగ్ర లీ లందునుమాడి చాపము ర * యంబునఁ ద్రుంచి హయానిఁ జంపి నూ తునిఁ దెగటార్చి యంత విర * థుం దగుటకా వెనఁ జొచ్చి పట్టినన్.

టి॥ (అందఱు) ఒక్కటైతేకాదు - ఒక్కసారిగా. వసుదాంతక
 పదమూడు - సూర్యుని. చిట్టమట్టి - కల ప్రక్కలను ముట్టుకొని.
 అందఱు-చూటిచూటి-విశేషముగా. నికాళసూర్యదయంబులకా-
 బాచిదైన బాబుల సమాహమలచేత. మంది-కప్పి. రథంబుకా-
 వేరును. ఉగ్రలింగా - భయంకరమయినదేవత. తనుబూది - తెగ
 నబి. బాపమకా-నిగిసి. రయంబునకా-భిన్నముగా. క్రంది-
 తెగనబి. హయాలికా-గుడ్డులవచ్చేసి. (దంకి)మాకునికా-సార

శ్రిని. పెగపూర్వ-వంశి. అంశ- అశకు విరఘంశకుపూ =
రఘుశ్రేణి వాడగుచేత. పెగ-వదిగా. పూర్వ-వేరఘాని.
పట్టిక-అటుకొనగా.

రా॥ చాగియమును కుక్కటగాఁగూడి పూజించి చుట్టుకొని వాచి
యైన బాణములను బట్టెనుగాఁపుయోగింది ముంచికంటకములను
తన బాణములతోనిరభమును గుట్టెనును పూర్వగ్రని వింటిని తెగవలసి
అంతటాఁచు రథము తోనిలిదియొండఁగాక దిసియుకొనఁగాననితా.

౬౦౮.—చే॥ చాలామంది చేయనది లేక * పట్టువడియొం । గొరవులు దమ మనములం * గొతుకొంటు

అంతయు సాంబుని గన్గకా * యుక్తముగను । బురమనకుఁ దెచ్చి రతులవి ఛఁచుతిమెఱసి.

౩౩. కామరూపం - అద్విత్యరూపం - సాంబరూపం. నేయనాథేశ్వర-
 తామ్రే నేయనాథుని వర్ణ రేఖ. ఇట్లు వర్ణరేఖ - వారిచేత చిక్కు
 కొనెను. (కామరూపం) తమమనముతో - తమ మనసులతో. కామ
 రూపము - నేయనాథులు. పరియోగ - అభివ్యయింపగా. (సాంబరూపం) కన్య
 వాయు క్షయగ - నమ అయిదురు మతోగూడ. అమలవిభూతిగ -
 శుభులేన గలిగిని. మిథున - ప్రకాశింపజేసి. పురమునదిగ - తమ

దైవతాన్త్రీశాస్త్రమునకు. తెచ్చిరి - మహాభావముతో తీసుకవచ్చిరి.

తా॥ అప్పుడు నాంటందు తాను ఏమి చేయుచున్నాను వచ్చి తేక
బోయివంచున తారినేత వచ్చువదెను, అంతట కారకలు, దుష్కలితకు
కతో తమమైదవమును ప్రకాశించి చేయచు ఆడువచునోక నూతన
యాసాంబురి తమహానయనకు దీసిగొనిపోయిరని తానెగ్గము.

వ: అంత ద్వారా కానగరంబున.

౬౦౯.—౨॥ జాంబవతేయః పార్థ యదుః శిశువులు నారద యోగిచే సమ

స్రంఖను విన్నవారగుచు * సంగర కాతుక్ ముప్పతిల్లం జి

త్రంబులఁ గౌరవాన్వయ క * దంబము నొక్కట నుక్కడంచు గా

పంబుల సుగ్రహేన జన శి పాలు నన్నట్లు సమస్త సైన్యముక.

౩౩. బాంబున కేయూబా ద్రు—బాంబున కేయూబా ద్రు సాంబాద్రు కార
 తులనకే కట్టువడిన వృత్తాంతమన. యువకాళులు—యూవతలు.
 నారదయోగిను—నారదమహానుభవతన. సమస్తేయను—అంతయను.
 (విష్ణులారు) అనయను—అయను. చిత్తేంబలక—యనమృతంబు. సంగర
 కాకుళము—యంతయునంగరిచిదుక. తిప్పకల్లిక—తిప్పకమండకా.
 కారకాశ్వుయకవంబునుక—కారకవంబులయనానామమును. తిక్కటక
 —తిక్కటాచీగా. తిక్కవంటి—యంపువంటి. కోమలబుక—కోమలము

అచో. దీక్షాసేవలపాఠశాల—దీక్షాసేవలపాఠశాలయొక్కయొత్త
గుర్తుచేసే. సమస్తసేవలపాఠశాల—సమస్తసేవలపాఠశాల.

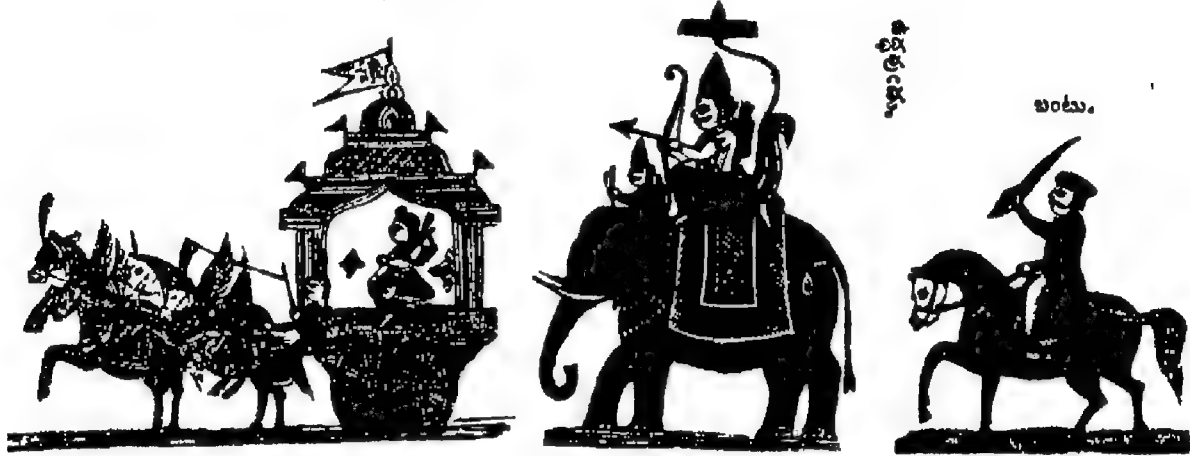
కా॥ యోగిశ్వరుని శారద మహామూర్తి దేవుడగు సాంబంధుని కృ
త్యుచేత పట్టుపడెననున మృతాంతమును విని అపకలహించి యున్నవని
దేయవలెనను నేడుక కలుగుచుండగా శారదకుని అందఱుని ఒక్క
సారి చంపునంతటి కోపమును వహించిన వారై తమరాలైన యాగ్ర
జ్ఞునియొక కరుణకు తొగిలించునంతను అంతకుమార్చుకొనియున్నాం.

౬౦౦.—తే॥ కూడి నడవంగగని వారి శి శోభలులును । ధార్తరాష్ట్రులు మనకునెం శతయును వాని
నట్టి బంధులు వారిపై శి నిట్టియలుక । నెత్తి చనుతుంట యది నీతి శి యే తలంపు.

టీ॥ కూడినడవంగగ = చంపంతయు చేరి తమతోడ నడవంగా.
రణ=యాది. బలరాముడు=బలరాముడు. వారిశోభకాంక్షపై నిమిషతో.
ధార్తరాష్ట్రులు=ధృతరాష్ట్రుని కొడుకులు. (మనకు) ఎంతయుకా-
మిచ్చిరి. దానినట్టి బంధులు = పద్మబంధులు. (వారిపై) పట్టి
యలుక = ఇటువంటి శోభనుతో. ఎత్తిచనుతుంట = చంద్రుని

పోవుతుంటు. (ఇది) కలంపకాంక్షవారింపంగా. నిశితము=శాస్త్రము.
కా॥ అట్లు వంతునుగూర్చుకొని తమచారంబు పోవుటకు వాని
బలరాముడు వారితో మనకి మిక్కిలి పగల చుట్టుమలయిన ధృత
రాష్ట్రుని కొడుకుల మీద మీరు ఇట్లు చంద్రుని పోవుట శాస్త్రము
అని తెల్పుకొని కావ్యరసము.

బలరాముడు.

—(*) సారిబుని విడిపింప బలరాముడు హస్తినాపురమునకుఁ బోవుట (*)—

ప॥ అని వారలవారిని తత్త్వజంబు బంధుప్రియుండైన బలరాముం డనలార్క సంకాశంబగు కాంచన రథం
దెక్కి యనుర క్తులైన భూసుమలను యుద్ధవాదులను కులవృద్ధులును సేవింపం గరి పురంబునకుం జని
తత్పురోపకంఠ వనంబున సురభి కుసుమ ఫలధారిత తరుళాయా విచిత చంద్రకాంత శిలాశలంబు
నందు వసియించి మహిత గ్రహమధ్యగతుండైన పూర్ణచంద్రు ననుకరించియుండె నంతఁ గార్యభోధ
నంబు సేయుటకై కౌరవులయొద్దకుం బ్రబుద్ధుండైన యుద్ధపునిం బనిచినం జని యతండాంబి కేయనకు
ధనురాచార్యుపగా తనూభవ సుయోధనులకుం బ్రణమిల్లి వారిచేత నభినందితుండై యిట్లునెయె.

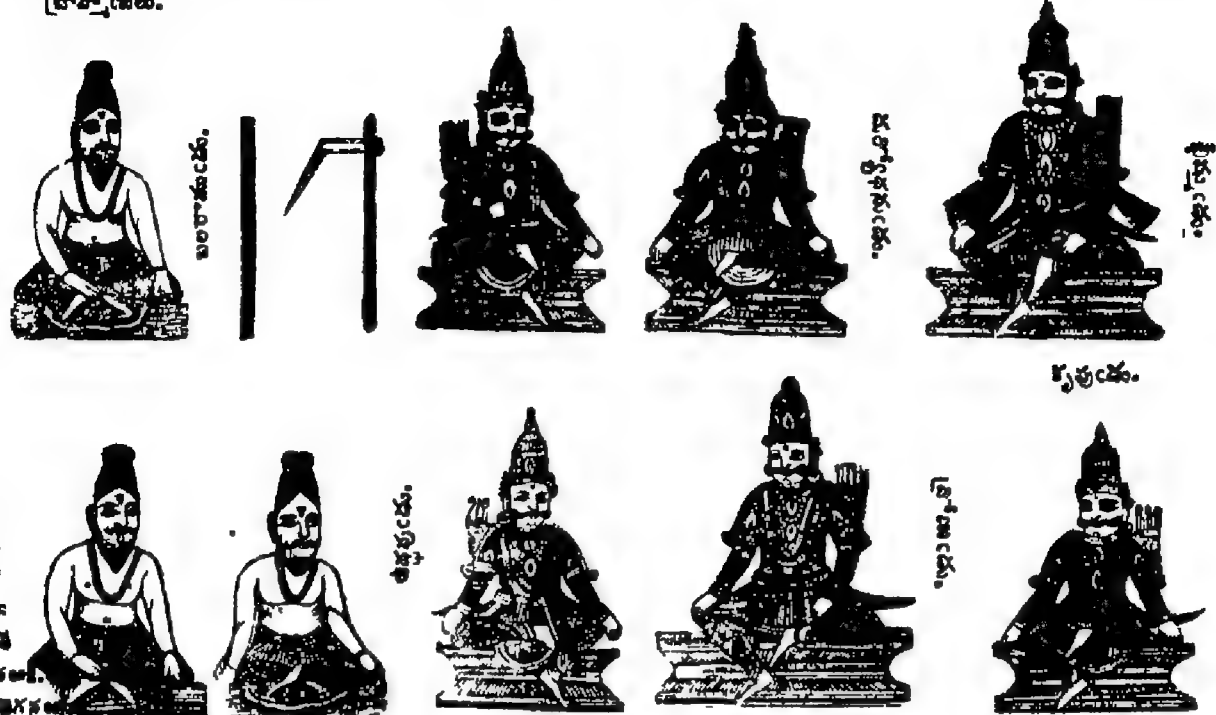
టీ॥ (అని) వారంక = అయోధ్యులను వారింది-గరికి. తత్త్వ
జంబు=అప్పుడే. బంధుప్రియుండైన బలరాముడు=బ్రహ్మసంయందు
ప్రీతిగలవాడగుబలరాముడు. అనలార్క సంకాశంబు=అగ్నితోడను
సూర్యునితోడనుబోలినది అగుకాంచనరథంబు. అనునట్టి అంగారు
తేరెక్కి. అనుగ క్తులైన = ప్రీతిగలవారైరి. భూసుమలు=బ్రాహ్మణ
లును. ఉద్ధవాదులు=ఉద్ధవులమయివలగువారు. అగుకులవృద్ధులును=
అగునట్టి కులములతోని పెద్దవారును. సేవింపకా=తత్తు కొలువకగా.
కరిపురంబునకుకా=హస్తినాపురమునకు. చని=పోయి. తత్పురోప
కంఠవనంబుకా = ఆపట్టణమునందే పోవునందు. సురభి ... తలం
బునకా=సురభి=మందివాసనగల. కుసుమ=పువ్వులచేతను. ఫల=ఫల
చేతను. ధరిత=నిండిన. తరు=వృక్షములయొక్క. భాయా=నీటిల
యందు. విరచిత=చేయబడిన. చంద్రకాంత శిలాశలంబునందుకా=
చంద్రకాంతపురాక్షసం ప్రదేశములయందు = చంద్రకాంతపురాక్ష
సములకు ప్రదేశమునందును వసియించి = ఉనికిచేసికొని. మహిత
గ్రహమధ్యగతుండు = మహిత = మహిమగల. గ్రహ = ఉద్రాది

గ్రహములయొక్క. మధ్యగతుండు = నడుమనుండువాడగు అయిన
పూర్ణచంద్రుకా = అయినట్టి నిడుచంద్రుని. అనుగరించి = పోరి.
(ఉండెను) అంతకా=అంతకు. కార్యభోధనంబుసేయటకై = కాదు
వచ్చిన కార్యమును తెలియజేయుట కొఱకు ప్రబుద్ధుండు=మిక్కి
లి బుద్ధిమంతుండు. (అయినయట్టిని) కౌరవులయొద్దకుకా=మరువంకి
మునందుబుట్టినదుర్బోధనుండు. మొదలగువారియొద్దకు. చని సంతానం-
పంకగాంధోయి అతండు=అయిన ధృతకు. అంబికేయనకుకా=ధృత
రాష్ట్రునకును. ధనురాచార్యుపగా తనూభవ సుయోధనులకుకా=
ప్రొల్లభిష్టమర్బోధనులకును. ప్రణమిల్లి=నమస్కరించి. వారిచేతకా=
అభ్యుతరాష్ట్రుండు మొదలగువారిచేత. అభినందితుండై=పచ్చనింప
చేసెవాడై. (ఇట్లునెయె)

కా॥ బలరాముడు ఇట్లుచెప్పి తమవారిని చంద్రుని పోతుండనిరి
బంధువులయందు ప్రీతిగలవాడగు గనుక వాడు అప్పుడే బయలుదేరి
అగ్నివలెను సూర్యునివలెను మొదలున్న బంగారుతేరెక్కి ఉద్ధవుండు
మొదలయిన కుటుంబవృద్ధుల కొండలు తలమెట్లు రాచగా హస్తినా

పట్టుననుకరించు అపట్టుననుకరించు నుండు యోగోత్తమోదిన
అంబరి చెట్టునకుండు పంక్తకాంతపురాక్షస అవిద్యనిర్వృత్తజకము
నందు ఉండి తమవల్లన పనిని కార్యమున తెలియజేయుట నిష్కరి
బ్రాహ్మణులు.

బుద్ధిమంతులైనయభ్యుదయించుననుకరించు అపట్టుననుకరించు
ధృతరాష్ట్రునకు ననుకరించి విత్తము బ్రోహ్మణులకు దుర్యోధను
నకు బ్రహ్మి వారిచేత నున్నానించుటన కాంక్షి యుద్ధమునకనితా.

౬౦౮.

(*) బలరాముడు దుర్యోధనునితో సంభాషించుట. (**)

టీ|| ధూరి యశోధను * లార తాలాంకుండు - చనుచెంచి నగనోప * వనమునందు
నన్నువాడనిన వా * రుత్సహున బలు - బాదగను వేడుక * బుద్ధిదోషం
దనరార గానుక * ల్లానివని యర్హుపా - ద్యాదినత్సరులు నె * య్యుయనజేసి
ధేనువునిచ్చి న * న్నానించి యందలు - నందంద వందనం * చాచరించి
తే|| యుచితధంగిని యచట గూ * ర్చున్నయెడను | గుళలిమే మీకు మాకును * గుళలిమనుడు
బలికి రాముడు కురునర * పాదించాచి | యచటి జనములువివరగ ని * ట్లనియెఁ దెలియ.

టీ|| ధూరియశోధనులారా-అర్థియైన శ్రీకృష్ణ భవముగాఁగరిగి
యోధువులారా. తాలాంకుండు=బలరాముడు. చనుచెంచి=
చచ్చి నగనోప వనమునందు=పట్టుననుకరించుననుకరించు. ఉన్న
వాడనుచున్నాడు. అనినకాంతగా (వారు) ఉత్సాహమునకా-
పునినతో. బలరాముని. బాదగనువేడుక=మాకుమీకు
కుమారులము. బుద్ధి=బుద్ధియందు. తోడకా=కలవలకగా.
దనరార=ఉత్సాహముగా. (గానుకలు) కొనితీసికొని. చని-
పోయి. అర్హుపాద్యాదినత్సరులు=అర్హులు పాద్యములెవ
అనుచుర్యులు. నెయ్యియనక=తేలిక. (దేసి) ధేనువునిచ్చి-
అవునిచ్చి. న్నానించి=గౌరవించి. (అందలు) అందలక=పునః
పునః. వందనంబు=భజనార్పణము. అచరించి=చేసి. ఉచితధంగిని=

వనితరితో. అచటకా=అక్కడ. మాన్యమయెడకా=మార్యందిన
పుడు. కురునరకులు=కుర్యోధనుని. (చూచి) రాముడు=బల
రాముడు. మీకు=మీకు. మాకు=మీకు. మాకు=మాకు.
కుళలిమ=మీకు. అనుచుచెలి=అనిచెప్పి. అచటిజనము=
అక్కడనున్నవారలు. నితరకా=నితరకులుగాను. తెలియకా=అర్థము
గాను. అట్లనియెడ=అట్లనిచెను.
కా|| అర్థిమయిన శ్రీకృష్ణ భవముగాఁగం ప్రభువులారా | బల
రాముడు మీపట్టుననుకరించుననుకరించు తోత్తమోదిన విద్యుత్సాద
అనగా వారు నిష్కరి యుత్సాహముతో బలరామునికావక తెలు
కుమారులము గలవారలు అయినతేలికగానుకలను ఎత్తికొనిపోయి
అర్హులు పాద్యము తెలుగల తోవవారము చేత బలరాముని

పూజించి అభ్యసించి మర్యాదలేని పుణ్యములు ప్రయోగమున విధమున అక్కడనున్నది అప్పుడు బలరాముడు మర్యాదసరిచూచి మీరి

నీలా మూలమునైనది చెప్పి అక్కడనున్న బలరాముడు నిరసనగా బలరాముడు చెప్పినవికావలయును.

౬౧౩.—౬౧. మానరనాథు నాజ్ఞ నిజ శివ మస్తమలక ధరియించి కొరపుల్
మానుగఁ జేయఁ బూవును గు శివ మారకు నొక్కనిఁ బెక్కు యాధపుల్
పూనిన లావునై నెదిరి శివ పోర జయించుట మీది తప్పు త
ప్రైవను గాదె బాంధవ మీ శివ కాత్మకుఁడై మనుచాధి నాథుఁడుగ.

టీ॥ మానరనాథుడొకఁడనాడైన శివగోపనియై త్రవపును. నిజమస్తమలకధరియించి శివసావహించి. కొరపులు—మరువంశపులు మానుగఁ—పిచ్చవట్టుగా. చేయఁట—పదవుట. పిచ్చుగఁ—మాత్ర మనుట. మహామహాకృపిణి—పిచ్చిచిన్నవానిని. పెక్కు యాధపులు— అనేకులుయోధులు. పూనినలావునై—కామపూనుకొన్నబాముతో ఎదిరి—ఎదిరింది. పోరక—ఘట్టచుపండు. (జయించుట) మీది

తప్పు—మీదేరదు. మనుచాధినాథుడనాడె. తప్రైవను—అదితప్పు గానున్నను. బాంధవమికాత్మకుఁడై—మట్టుమలములు గోరినవనస్సు గలవాడై కాచె—చచ్చించెను. కా॥ మీరుమారాకను త్రవపులు తప్పుక నడక వలయున మీరుఅనే కలు పగటిగాఁగూడి పుటరివాడైనట్టి కామును నిగ్గుంధ పెట్టినం దున తప్పుమీయించెకడను బలరాముడుతప్పును సహించినాడనికా.

౬౧౪.—౬౨. అనుమాటలువిని కొరవ | జననాయకుఁ డాత్మఁగలఁగి శివ బాలుఁ డురే యే
మనఁగలదు కాలగరి త | కృపఁ గాలందొడుగుపాదు శివ కలు దలకెక్కె.

టీ॥ (అనుమాటలువిని) కొరవజననాయకుడను—మర్యాదనుడు. అక్కడ—మనస్సుతో కలఁగి—కలవరమునొంది. బాలుఁ—పిమ్మర్యాద బాలును. యురే—కొర? కాలగరికృపక—కాలముపోవు చక్కఁ దనమును ఏమనఁగలదు—ఏమి చెప్పవచ్చును. కాచె—కాచితి. తోడుగుపాదులు—పెట్టుకొనుపట్టిపావకోర్కీ. (తలకెక్కెను)

కా॥ అని బలరాముడు చెప్పిన మాటలను విని మర్యాదనుడు కొదవిన కాచె తమవారిని కాచి కామును పిమ్మర్యాద కొర? తుకాలమునకు వచ్చిన విరేచిత్వమును ఏమనవచ్చును కాలగరి కలఁ రించుకొనుపావకోర్కీ తమంతట తలకువచ్చి మనసేవకులుగానుండఁ దగిన యాదపులకు ఎంతగొప్పదనము కలిగెను అనిపలికెనని కా.

౬౧౫.—౬౩. మనము బంధువరుస శివ మన్నించు మన్ననఁ | గాదె రాజ్యభోగ శివ గరిమఁ బొదలి
దమధఁ చేరుగలిగి యి వానికి నెక్కుట | దమకు ననుభవించు శివ దగినయట్టి.

టీ॥ (మనము) బంధువరుసక—మట్టుచేరచేత. మన్నించు మన్ననక—గౌరవించుగౌరవముచేతనే. కాచె—కాచా. రాజ్యభోగ గరిమక—గౌరవతనపు సౌఖ్యముయొక్క మీమిచేత. పొదలి—

అతిశయించి. వసుధక—ధూమియందు. చేరుగలిగి—పీరుబట్టివారు అను చేరుకలవారై వానికినెక్కుట—ప్రసాదింపందుట. (తమకు) అనుభవించఁదగినయట్టి—అనుభవించుటకుఁ దగినటువంటి.

౬౧౬.—౬౪. సేతచ్చత్ర బామరశంఖ కీటచిత్రనయ్యా సౌధసంహసనంబులుగైకొనుట మనమందె హేలంబనఁగాదె
యట్టితో సరివారునుంబోలె నూరక గర్వింపు యదుకుబులతోడి సంబంధసఖ్యంబులు చాలుఁ బాము
లకుఁ చాలుపోసి పెంచినను విషంబదప్పునే మమ్ముఁ దమపనుపు సేయుమనుట సిగ్గులేకుంటుగాదె యది
యునుంగాక దివ్యాస్త్రకోవిదులగు గంగానందనగురు కృపాశ్వత్థామ కర్ణాదియోధవీరులకు లోబడ్డ
నానిని మహేంద్రునైనను విడిపింపవచ్చునే యహహ వృధాజల్పంబుల కేమిపనియని దుర్బాష
లాడుచు దిగ్గనలేచి నిజ మందీరంబునకుఁ జనియె నప్పుడు హలాయుధుం డమ్మాటల కదరిపడి.

టీ॥ సేతచ్చత్ర . బాలు—సేతచ్చత్ర—తెల్లగొడుగు. బామర— వింజామరలు. శంఖ—శంఖము. కీరీటు—కీరీటుము. చిత్రకోయ్యా— చిత్రమలపుతోడిపలుపులు. సౌధ—మీదలు. సంహసనంబులు—సంహ సనములు. కైకొనుట—అంగీకరించుట—కలుగఁజేసికొనుట. మన మందెహేలంబనఁగాదె—మనయులేకచేతకేదా—మనము అట్లే వింపకపోనిచ్చని యూరకుండుటచేతకేదా. అట్టితోక—అట్లుం డఁగా. సరివారునుంబోలెక—మనతోనమానులవ లెనే. నూరక— మిక్కిలి. గర్వింపు—గర్వమునుపొందునట్టి. యదుకుబులతోడిసంబంధ సఖ్యంబులు—యాదవులతోడినై న యచ్చి పుచ్చుకోర్కీను—స్నేహ మును. చాలుక—ఇంతమట్టునచాలును. (పాములకుఁచాలుపోసి

పెంచినను) విషంబదప్పునే—కానికేగలవిషముపోవుగా. మమ్ముక— మమ్మును తమపనుపు సేయుమనుట—తమయత్తరువుచొప్పుననడుచు కొనమనుట. సిగ్గులేకుంటు—సిగ్గులేకయందుట కాచె—కా. (అది యునుంగాక) దివ్యాస్త్రకోవిదులు—విద్యమత్తైన అస్త్రవిద్యులందు పండితులు. అగుగంగానందనగురు . పీరులక—అగు—అగునట్టి. గంగానందన—భీష్ముడు. గురు—ద్రోణాచార్యులు. కృప—కృపా చార్యులు. (అశ్వత్థామ) కర్ణ—కర్ణుడు. అది—మొదలుగాఁగల. యోధవీరులకుక—కూరులయిన యోధులకు. లోబడ్డవానిక— చిక్కినవానిని. మహేంద్రునైనక—దేవేంద్రునినైనను. విడిపిం పవచ్చునే—విడుదలచేయకల్యకుగునా. అహహ—కొరా. వృధా

జల్యంబులతో-వట్టిపనిమీటలకు. ఏమిదని - ప్రయోజనమేమి.
 (అని) దుర్బాసలాడుచుకా - చెట్లపంతులుపంతులు. దిగ్గజం -
 తటాలున. (తేది) నిజమందొరంబునతో-తనయింటికి. చనియోగం-
 పోయెను. (అప్పుడు) హలాయుధుండు - బలరాముడను. అమ్మట
 : కుకా-అదుర్యోధనుఁడాడినమాటలకు. అదిరిపడి-కోపించి.

తా|| మనము చుట్టుముల పెడు మర్యాద ఒకటి పెట్టుకొని గౌర
 : చుట్టి గౌరవముచేతనేకదా మీరు రాజ్యసాఖ్యమును అనుభ
 వించుటకును లోకములో తమకేరు ప్రసిద్ధి కట్టుకును ఇంకను
 నీకు ఆనుభవమునకు తగిన తెల్లగొడుగులు వింకాదురములు కంఠ
 ములు కిరీటుములు పానుపులు నగళ్లు సహస్రములు మొదలగువానిని
 పొంది సుఖించుటకు తగినవారైరి అట్లుగాక మనమునాడే అణగఁగ
 ప్రొక్కియొస్తా అణగిపోయియుండువారే అగుదురుకదా అట్లుం

డఁగా మిక్కిలిగర్వింబి తమచురుపుతెలియక మనతో సమానులైన
 వారివలెనే మాటలాడునట్టి యాకపులతోడి బంధుత్వమును స్నేహ
 మును ఇంతవట్టుకు చాలును ఎక్కడనైన సాములకు పాలుపోసి
 పెంచిన విషము పెరుగునుగాని పాలగుణము వానియందుకలుగునా
 కాఁబట్టి యిప్పుడు తమయాక్షును మనము నడపవలెనని యితఁడు
 పలుకుచున్నాఁడు ఇట్లు పలుకుట సేగ్గులేకయోకదా అదియట్లుం
 డఁగా అస్త్రవిజ్యలందు మిక్కిలిపండితులను ప్రసిద్ధిపఱించినట్లై
 ద్రోణ కృపా శ్వతాకు కర్ణులు మొదలుగాఁగల గొప్పయోధుల
 చేత చిక్కిన మనుష్యుని విడిపించుటకు దేవేంద్రునైన శక్యమా
 శక్యమరాదు కాఁబట్టి యాపనిమానినమాటలవల్ల ప్రయోజనము
 లేదు అని అనేకములయిన ఆక్రమపుమాటలాడుచు దుర్యోధనుఁడు
 అతాపువిడిచి తనయింటికిఁ బోయిచేరెను అంతట బలరాముఁడు
 కోపించినవాఁడై అని తాత్పర్యము.

౬౧౭. - ది|| కౌరవు లాడిపోయిన య * గౌరవ భాషల కాత్మ గిన్నయే
 పారఁగ నుల్లి నత్పరయ * భాసుని కైవడి మండి చండ గో
 మారుణతాంబకుండగుచు * యాదవ వృద్ధులఁ జూచి పల్కెఁ బెం
 పాసె రాజ్యవైభవ మ * దాంధుల మాటలు మీరు వింటిరే.

టి|| కౌరవులు-దుర్యోధనుఁడు మొదలగువారు అడిపోయిన
 యగౌరవ భాషలకు-చెప్పిపోయినచిన్న తనపుమాటలకు. అత్తకా-
 తిహా. కిన్న-కోపము. ఏపారఁగకా - అతిశయింపఁగా. ఉల్లి
 నత్పరయభాసునకైవడికా - మిక్కిలి తెలుగునట్టి ప్రయోకాలపు
 సూర్యునివలె. మండి - దేవద్రమును కనఁబఱచి. చండగోమారుణి
 తాంబకుండు-మిక్కిలమగు కోపముచేత ఎఱ్ఱవాణిన కన్నులుగల
 వాఁడు. (అగుచును) యాదవవృద్ధులకా - యదువంశస్థులతోపెద్ద
 లగువారిని. (చూచి) పల్కెకా - ఇట్లుచెప్పెను. పెంచిన ..
 మాటలు-పెంపు-వృద్ధి. అరిస-అతిశయించిన. రాజ్య-దొరతనము
 యొక్క. వైభవ - సుఖానుభవమువలని. మద - క్రొత్తుచేత.

అంధుల-కన్నుగానివారైన కౌరవులయొక్క మాటలు - పలు
 కులను. మీరువింటిరే-మీరువిన్నాడుకదా.

తా|| అప్పుడు దుర్యోధనుఁడు మొదలగువారు అని పోయిన
 చిన్నతనపుమాటలను విని బలరాముఁడు తనవనసున కోపము
 హెచ్చుగా ప్రయోకాలపు సూర్యునివలె మండిపడి తనకోపవేగి
 మును కనఁబఱచుచు కన్నులు ఎఱ్ఱవాఁడగా తనవారైనయాద
 వులతో వృద్ధులుగా నుండువారిని చూచి మించిన రాజ్యగర్వముచేత
 కన్నుగానక యాకౌరవులు చెప్పిపోయినమాటలను మీరుచక్కగా
 వింటిరకదా అని అడిగెనని తాత్పర్యము.

౬౧౮. - తే|| శ్రీమదాంధులు సామంబు * చేతఁ జక్కఁ
 పగిది నుగ్రధుకా విజృం * భణ సమగ్ర |

బదురుచే యెందుబోయెడు * పసులఁదోలు
 సుమహితాటోపమని లోనఁ * జూపకున్న.

టి|| ఎందుకా-ఎచ్చటను. శ్రీమదాంధులు-సంపదవలనిక్రొత్తు
 చేత కన్నుగాననివారు. బోయెడు - బోయవాఁడు. పసులకా -
 పశువులను - మృగములను. లోలుచగిదికా - తలుమునట్లు. ఉగ్ర
 . టోపము-ఉగ్ర-భయంకరమయిన ధుకా - చేతులయొక్క.
 విజృంభణ-రేఁగుకుతోడి సమగ్ర - పూర్ణమయిన. సుమహిత-
 మిక్కిలిఅధికమయిన. అటోపము-పరాక్రమమును. అనిలోనకా-

యెద్దమునందు. చూపకున్నకా-కనఁబఱచకయెంచినను సామంబు
 చేతకా-మంచితనముచేత. చక్కఁబడుదురే - చాగుపడుదురా.

తా|| ఎక్కడనైననుసరే కలియవలని క్రొత్తుచేత కన్నుగానని
 మమ్మలు మృగములను వేంటాడునట్టి బోయవారివలె యెద్దమునందు
 కొంతలేని భుజులము కనఁబడ మిక్కిలి గౌరవమును చూపు నట్టి
 పరాక్రమమునుచూపకయెంచుటతో అనుకూలించవలెననిరా అనితా

౬౧౯. - క|| కౌరవుల సమయఁజేయ ను | దారతయదువీరవరులు * దామోదరుఁడుకా
 రా రాకలదని యప్పట | వారింబికిఁగాదె బంధు * వత్సల యొక్కెక.

టి|| బంధువత్సలయొక్కెక - చుట్టుములందరి తాత్పర్యముతోడి
 కూడికతో. కౌరవులకా-మీరువంశస్థులను. సమయఁజేయకా-చంపు
 టకు. దివారతకా-ఉత్సాహముతో. యదువీరవరులును-యాద
 వవీరులతో గొప్పవారగువారును. దామోదరుఁడును - కృష్ణుఁ
 డును. రాకా-రాఁగా. రావలదని-మీరురావట్లనిచెప్పి. అప్పటకా-

అక్కడ-ద్వారకలో. వారింబికిఁగాదె-నిరీక్షింపకదా.

తా|| కౌరవులను చంపవలెనని యాదవయోధులను కృష్ణుఁ
 డును బలులుదేఱఁగా కౌరవులు మనకు చుట్టుములే వారిని చంప
 వచ్చునాయని కిరియందరి తాత్పర్యముచేత అందఱిని ద్వారకలోనే
 నిలిపివచ్చిరిగదా అని తాత్పర్యము. వ|| అదియెవఁగాక.

౬౨౦.—సీ॥ ఏదేవు ధృత్యులై యింద్రాది దిక్పాల - వరులు భజింతురు * వరుసతోడ
 నేదేవు మందిరం * కేసారిదేవతా - తరుసభా విభవ సుం * దరతఁజెందు
 నేదేవు పదయుగం * కేట్రొద్దు సేవించు - నఖిల లోకైక మా * త్రైసలశ్రీ
 యేదేవు చారుస * మిద్ధకళాంశ సుం - భవులము పద్మజ * భవులు నేము
 తే॥ నట్టిదేవుండు దుష్ట సుం * హరిమకుందుడు పంపు సే * యంగనాపు
 నుగ్రసేనుని రాజ్య స * మగ్ర గరిమ | యంతయును దార యిచ్చిన * దంట తలంప.

టీ॥ తలంపగా—విచారించగా. ఏదేవుధృత్యులై = ఏదేవునికి బంటులై. ఇంద్రాదిదిక్పాలవరులు = ఇంద్రుఁడు మొదలుగాఁగల దిక్పాలకదేవులు. వరుసతోడకా—క్రమముగా. భజింతురు—సేవింతురో. ఏదేవుమందిరంబు—ఏదేవునియొక్కయిల్లు. ఏసారి—అతియింది. దేవతాతరుసభావిభవసుందరతక—దేవతా—దేవతలదైవ. తరు—వృక్షముయొక్కయు. సభా—సభయొక్కయు. విభవ—విశ్వరథముతోడి. సుందరతక—సౌందర్యమును. చెంచుకా—పొందుకో. ఏదేవుపదయుగంబు = ఏదేవునియొక్క యదుగులకుంటను. అఖిల లోకైకమాత—ఎల్లలోకములకు నొకటియైనతల్లి. వసలశ్రీ—అయినట్టిలశ్రీదేవి. ఏట్రొద్దుకా—సర్వదా. సేవించుకా—కొలుచుకో. పద్మజ భవులను = బ్రహ్మరుద్రులును. ఏమును = మీమును. ఏదేవుచారు సమిద్ధకళాంశ సభవులము—ఏదేవునియొక్క మహోద్భవై తెలుగునట్టి కళాభాగమునందు అవతరించినవారమో. అట్టిదేవుండు—అటు ఎంతిదేవుఁడైన. దుష్టసుహరతుండు—దుష్టులను చంపువాఁడును. హరి—ఎల్లపాపములనుహరించువాఁడునైన. మకుందుడు—ఇహపర

సఖములనిచ్చునట్టిశ్రీకృష్ణమూర్తి. పంపుసేయింగకా—చెప్పినపనులు చేయుమంతగా. విప్రునుగ్రసేనునిరాజ్యసమగ్రగరిమ = విప్రు = విప్రుమందునట్టి. ఉగ్రసేనుని—ఉగ్రసేనమహారాజయొక్క. రాజ్య—దారితనముయొక్క. సమగ్ర—పూర్ణము. కాంతతేసి. గరిమ—గౌరవము. (అంతయును) తారయిచ్చినదంట—తామేయిచ్చినదంట. కా॥ ఏదేవునికి ఇంద్రుఁడు మొదలగు ఎక్కువకులు సైతము సేవకులై వరుసగానిలివి కొలుచుచుందురో, ఏవతలచైనకల్పవృక్షమును సుభర్తయును సభయును ఏదేవునియొంటిలో అంధగిల్లుచుండుకో, ఎల్లలోకములకు తల్లియైన లక్ష్మీదేవి యేదేవుని అడుగులను ఎల్లప్పుడులక్రయించియుండుకో, బ్రహ్మరుద్రాదులును మీమును ఏదేవునియొక్క తెలుఁగొండునట్టి తేజస్సు సంకమువలన జనించినవారమో, అటువంటి దుష్టసుహరము చేయువాఁడును, ఎల్లపాపములనుహరించువాఁడునైనదేవుఁడుచెప్పినపనులు చేయుమంతగా జరగుచున్న ఉగ్రసేనమహారాజ రాజ్యసంపదయంతయు ఈకారభవులు దయచేసి యిచ్చినదంట వింటిరా అని తాత్పర్యము.

౬౨౧.—చ॥ అదియునుగాక యెన్నని ప * దాంబజ చారు రచోవితాస మా
 త్రిధివ వరాది దిక్పతి కి * రీటుమలందు నలంకరించు ఘా
 వివితముఁ దీర్థకర్తముం బ * విల్లము నయ్యెడు నట్టి కృష్ణచేఁ
 బొదలిన రాజ్యచిహ్నములం * బొందంగ రాదంట యేమిచోద్యమో.

టీ॥ అదియునుగాక—అదిమాత్రముగాక. ఎన్నని...వితాసము—ఎన్నని—ఏదేవునియొక్క. పదాంబజ—పాదకమలములవలన. చారు—ఉత్పిదమయిన. రజః—దుమ్ముయొక్క. వితాసము—సమాహము. అత్రిధివ లండుకా—అ = ప్రసిద్ధిదైవ. త్రిధివవరాది = దేశేంద్రుఁడు మొదలుగాఁగల. దిక్పతి—దిక్పాలకులయొక్క. (రీటుమలందును) అలంకరించుకా—అలంకారముచేయుకో. ఘావివితముకా = ఘాలోకమునందు ప్రసిద్ధమును. తీర్థనీరముకా—గురుత్వనకు గురువును. ని॥ నిపాగాగమయో నీర్థ మృదీకాప్వతేగురా ! అని అమరము. తీర్థం కాస్త్రోధ్వరక్షేత్రో పాయోపాధ్యాయమంత్రిమ | అవతారరీతి ప్రాంభశ్రీరకస్సుచ॥అనివిశ్వము. చక్రత్రము—పావనమును. అయ్యెడు

నట్టి—అగునట్టి కృష్ణచేకా—శ్రీకృష్ణమూర్తిచేత. పాదలిన = ఎద్ది పొందిన. రాజ్యచిహ్నములం = దారితనపువిరుదులను. పొందంగ రాదంట = మీముపొందఁగూడదంట. ఏమిచోద్యమో = ఇదియేమి వింతయో. కా॥ అంతేగాక యెవనియొక్క పాదభూమి యింద్రుఁడు మొదలగుదిక్పాలకులు తమరీటుమలకు అలంకారముగా గ్రహించుచున్నారో లోకమునందు ప్రసిద్ధికిక్కినవాఁడును, గురుత్వరీతి గురువును పరితఁధుఁడును ఎవఁడో అటువంటి శ్రీకృష్ణమూర్తి అనుగ్రహమువలన పొందఁబడి వర్ధిల్లుచున్న రాజ్యచిహ్నములను మీము వహించఁగూడదంటఇదియెంతవింతగానున్నదో—అనిచిరాయనితా.

౬౨౨.—క॥ తామంట తలంపఁగఁ దలలంట ! యేమంట పాదుకలమంట గ * జంపంగ రాజ్య
 శ్రీమదమున నిట్లాదిన ! యీమనుజాధముల మాట * లేమన వచ్చుకా.

టీ॥ తలంపఁగకా—విచారించగా. (తామంటతలలంట)—అంగములలో శిరస్సువలెత్తేయలంట. (ఏమంట పాదుకలమంట)—రాళ్లకుం దొడుగుకొను పావకోళ్లవలె నిక్కమృలమంట. గజంపంగకా = ఎందఁగా. రాజ్యక్రీటకమునకా = దారితనపు కలిమివలన క్రొత్తుచేత. (ఇట్లాదిన) ఈమనుజాధముల = ఈయే భక్తులైన మౌనభు

యొక్క. (మాటలు) ఏమనవచ్చుకా—ఏమియు క్తము లనవచ్చును. కా॥ ఈ నిక్కమృలగు దుష్టులు అధినమాటలు ఎట్లున్నచో—మాటఁడు తాముతలలవంటివారని మీము పావకోళ్లవంటివారమని పలికిరి తాము రాజ్యాధిపతులు అను మదముచేత దేశములు తెలియకఅధినమాటలకు బదులుమనము ఏమిచెప్పవచ్చునతాత్పర్యము.

౬౨౩.—పర అని శ్రీధ మానసుండై యప్పుడు.

తా॥ అని యిట్లుచరికి అనయముందు కోపమునొందిన మనమగలవాడై అని తాత్పర్యము.

౬౨౪.—క॥ ధారుణి నిటమీదదంట ని । హైరవముగఁ జేయకున్న * గాదని యుగ్రా
కారుండై బలభద్రుడు । నీరము వెనఁబూన్చి లావుఁ * జేవయ నెనఁగక.

చ. (ఒరిగ్గ) (ఒరిగ్గ) ఇటమీదదంట—ఇంకమీదదను. ధారుణి—
హయమును. హైరవముగక—కారవులను పేరు లేకుండునట్లుగా
చూపుచు. హైరవముగక—చేయకున్న పక్షమున. కాదు—ధరిపడదు.
(అర్చి) గాకారుడై—ఉగ్రమయిన ఆకారముగలవాడై. నీరము—
నీరమున వెనఁబూన్చి. పూన్చి—మొనయించి. లావు—

బలమును. చేవయ—దైర్యమును. ఎనఁగక—అతిశయించగా.
తా॥ బలరాముడు ఇంకమీద భూమితో కారవులు అనుకుడు
లేకుండ చేయక ధరిపడదని భయంకరమైన ఆకారముగలవాడు
అయి సాహసము అతిశయించగా తన ఆయుధమయిన నాకే
టిని వడిగా మొనయించి అని తాత్పర్యము.

*) బలరాముడు హస్తినాపురమును గంగలోఁ ద్రోయఁ బూనుట. *)

అని పూర్వ వాచనాధారమున కరిసగరంబు కడతల గరతల హలాగ్రంబును జొనిపి పూని యప్పుడు దేవ
విస్తారంబగు నాఘాండంబు భుజాబలగర్వ దుర్వారుండై నిగిచి గుగ్గప్రవాహంబును బడఁద్రోయ గమ
కించి నప్పుడు మహాబల మధ్యవిలోలంబగు నావచందంబున నన్నగరంబు వడంకుచు గోపుర వప్త ప్రాకార
సౌధాట్టాలక తోరణధ్వజ ద్వార కటాట కుడ్య వీధియుతంబుగా నొడ్డగిలిపడం బారజనంబులకడ బడమినుడుగు
లిడంగరాక వడవడ వడంకుడు నార్తులై కుయ్యుచున్నట్టియెడ నమ్మహాత్మాతంబు గనుంగొని తాలాం
కుండు కినుక వొడచి కావించిన యుపద్రవంబుగా నెఱింగి దానికి బ్రతీకారంబు లేమిని గళవళంబున భయా
కులమానసులై పుత్రునిత్ర కళత్ర బంధు భృత్య పౌరజన సమీతంబుగా భీష్మ సుయోధనాది కౌరవ్యులు జేగం
బున నతనిచరణంబులు శరణంబులుగాఁ దలంచి సాంబునిం గన్యకాయుక్తంబుగా ననేక మణిమయ భూష
ణాంబరీ జాలంబులతోఁ దోడుకవచ్చి దండప్రహారంబు లాచరించి కరకమలంబులు మోర్చి యిట్లునిరి.

టీక (ఇట్లుపూర్వ) కారవరాధాని—మరువంశస్థుల కట్టణము.
అయినకరిసగరంబుకడతల—అయినట్టిహస్తినాట్టణముయొక్క కోన
తట్టు. కరతలహలాగ్రంబును—చేయించునాకేటికోనను—హాకిరి—
చూపుచి. (పూని) అప్పుడు భద్రనిస్తాగంబు—అపట్టణపువీరిగలది.
అనునాఘాండంబు—అనునట్టి యాఘాండమును. భుజాబలగర్వ
దుర్వారుండై—భుజుల గర్వముచేత అడ్డగింపరాని వాడై. తిగిచి—
లాఁగి. గుగ్గప్రవాహంబునక—ప్రవాహమొనరిన గంగలో. వడఁ
ద్రోయక—వడఁ ద్రోయకుట. గమకించక—త్రయస్థించగా.
అప్పుడు—అనయమునందు. మహాబలమధ్య విలోలంబు—అతిధిక
మనమగలగునది—అనగా సమద్రవమగునది త్రోవించునది. (అను)
నావచందంబునక—పీడనత. అన్నగరంబు—అపట్టణము. వడంకుచుక—

అడ్డగించును. గోపుర యుతంబుగాక—గోపురములు.
వప్త—కోటద్రక్కనుండు కౌరవ మొదలగునవి. ప్రాకార—కోటలు.
సౌధ—నగర్లు. టాట—కోటలో త్రవముమీదయిండ్లు. తోరణ—
తలవాకిళ్లు. భృత్య—భయభంజకులు. ద్వార—దారబంధములు.
కటాట—తలుపులు. కుడ్య—గోడలు. వీధి—ఇండ్లవరుసలనడిమి
వారులు. యుతంబుగాక—చినితోఁగూడ. ఉడ్డగిలి—ఒకద్రక్కని
తొక్కి. పడక—వడఁగా. పౌరజనంబులక—పట్టణములోనివారు
మృత్యులక. భీష్మ—ధూనియగుడు. అనుగునితంగరాక—అనుగులు
సెట్టుటకునితడక. వడవడవడంకుచుక—గడగడవలంకుచు. అడ్డగి—
అడ్డగిలు నొందినవారై. కుయ్యుచున్నట్టియెడక—మొలుపట్టుయం
దంగా. అమ్మహాత్మాతంబు—అమ్మయినద్రవమును. గనుంగొని—

యాది. కాంచీంధ్రులరాముడు. వీరుక-కోమము. పోతము-
కలిగి. కాంచీంధ్రులరాముడు-దేవీనాథగా. ఎత్తింగి-తెరిసి
కొని. దానికొక-అయ్యవద్రవమునకు. ప్రతికారము-ప్రతిక్రియ.
తెలిసి-తెలుసుకుంటే. కళవశంబునకొక-సంకటపాటుతో. భయా
కులమానములై-భయముచేత కంపరము నొందిన మనసులు గలవారై.
పుత్ర...సమేతులుగాక-పుత్ర-కొడుకులతోడను, మిత్ర-స్నేహి
తులతోడను. కళత్ర-పండ్లాలతోడను. బంధు-చిట్టములతోడను.
భృత్య-సేవకులతోడను. పౌరజన-పురజనులతోడను. సమేతం
బుగాక-సూచకముగాక. భీష్మమయోధవాది-భీష్ముడు దుర్యో
ధనుడు మొదలుగాక. కారభృత్య-కురువంశభృత్యులు-తెగం
బునక-పడినో. అతనిచరణంబులు-అబలరాముని పాదములు.
కరణంబులుగాక-రక్షకములు అగునట్లుగా. నలంది-ఎంది.
(సూచిని) కన్యగా యుక్తంబుగాక-అద్వితీయతతోగూడ.
అనేక-కాలంబులతోక-అనేక-పెక్కులయిన. మనీషయ-రత్న
మయములయిన. భూషణ-అభరణములయి. అంబర-వస్త్రము
లయి. బాలంబులతోక-సముదాయములతో. తోడుకవచ్చి-తెలుచు
కొనవచ్చి దండప్రదానంబులచరించి-సాగించితిమియి. కరకమ
లంబులు మోచి-పాదకమలమునుముకలిచితిమి. (కన్యనిరి)

౬౬౬.-క|| రామ సమంచిత ముక్తా | రామ యశగీతామ ఘన సు ఖ ధాధామ రుచి

ప్రేమ జయసీమ జగదభి | రామ గుణోద్దామ నిఖిల ఖ రాజలరామా.

టీ|| సమంచి . కామ-సమంచిత - మిక్కిలి మనోహరమయిన.
ముక్తాదామ - ముత్యాల పేరుచుపోయిన. యశఃకామ - యశస్సును
కొనవచ్చువాడ. ఘన . ప్రేమ-ఘన - అధికమయిన. సుధాధామ-
చంద్రునియొక్క. రుచి-కాంతివంటి దేహకాంతిలయొక్క. ప్రేమ-
సముదాయము గలవాడ. జయసీమ - జయమునకు మోయుయిన
వాడ. జగదభిరామ-లోకమునందుఁబట్టిదమలైన గుణ-సర్వజ్ఞ

త్యాదిగుణములచేత. ఉద్దామ-అధికచంద్రువాడ. నిఖిలరాజలరామా-
ఎల్ల రాజులకు భూషణమయినవాడ. రామ-ఓలరాముడ.
కా|| మేలైన ముత్యాలపేరులనుపోయిన కీర్తిగలవాడతననుచంద్రుని
వైన స్వచ్ఛకాంతివంటి దేహకాంతి గలవాడతనను. గలుపునకు ఎల్ల
మైనవాడతనను. లోకమునందు ఓర్పదము లనబడిన సర్వజ్ఞములుగల
వాడతనను రాజశ్రేష్ఠుడతనను ఓలరాముడాయని తాత్పర్యము.

౬౬౭.-క|| సీమసీమ లెటిగి పొగడక | నేమెంతటివార మఖిల ఖ నేతపు ద్రిజగ

ప్రేమం కరుడపు సుమతివి | తామసులము మమ్ము గావక ఖ దగు హలపాణి.

టీ|| సూపాణి-హలానుధమునుచేతబట్టినయోబారాముడ.
సీమసీమలు-సప్రభావములు. ఎత్తింగి-తెరిసి. పొగడకకొని
యాడుటకు. ఏమ-ఏమ. ఎంతటివారము-ఎంతమాత్రపువారము.
అఖిలనేతపు - సర్వనియామకుడతను. ద్రిజగత్త్రేమంకరుడతను-సర్వగ
మర్త్య పాతాళ లోకములకుమేలగుగడతేమవాడతను. సుమతి-
మంచిబుద్ధిగలవాడతను. తామసులము - మేముఅజ్ఞానులము. (వస్తు)

రావడగుక - ఈ యాపదను తొలగించి కాపాడ నలయును
కా|| ఓలరామా ! నీవుసర్వ నియామకుడతనను, మూడులోక
ములకు మేలు చేయు వాడతనను, రాగద్వేషాదులులేనిబుద్ధిగల వాడ
తనను, కాంచుట్టినమహిమలు తెలిసి పొగడుటకు మేము శక్తులముకాదు
అజ్ఞానలయైన మమ్మును ఈయాపద వలన తొలగించి కాపాడ
వలయునని ప్రార్థించిగని తాత్పర్యము.

౬౬౮.-క|| భూవక్రమెల్ల చాల్చిన | యాచక్రీశ్వరుడు దావ ఖ కాంతుడు బలదే

వా చక్రీకి నగ్రజుడతను | నీచక్రీయ లుడుపందగు ఖ నీకు జితారీ.

టీ|| జితారీ - బలంబువలన అంతరవాహ్యశక్తులుగలవాడ
తను. బలదేహ-బలరాముడ. భూవక్రమెల్లకొక - ఈభూమండ
లమునెల్లను. చాల్చినయాచక్రీశ్వరుడు-ధరినిదీ ప్రశస్తిచేడగు సర్వ
రాజ - అదిదేవుడు. తావకాంతుడు - నీయోశము గలవాడు.
చక్రీకి - కృష్ణుని. అగ్రజుడతను-అత్తు. (నీకు) నీచక్రీయము-

అబ్రాహ్మణులను. ఉడుపందగుక - మాన్యుట యొక్క మగును.
కా|| తెలుఁదిలోచరిశక్తులనుబయించినఓలరామా ! నీవుఈభూ
మండలమునెల్లను మోయుచుండు అదిదేవుని యంశము గలవాడతను
శ్రీమమ్మనూ త్రియోనకృష్ణునికీ అన్నపుకాంచుట్టి మోహితితెలిసిమిలిన
వారుచేయు నీచ కార్యములను మాన్యుట నీకు యొక్కమే యని కా.

౬౬౯.-క|| రక్షింపుము రక్షింపు ము | పేక్షింపక నమిత నిఖిల ఖ బృందారక శిఖ

రక్షణదాదరదా నిట | రాక్ష భయాతురుల మమ్ము ఖ సరయు మనంతా.

టీ|| రక్షింపుము - రక్షింపుము. పేక్షింపక - నమిత నిఖిల ఖ బృందారక శిఖ

రక్షణదాదరదా నిట | రాక్ష భయాతురుల మమ్ము ఖ సరయు మనంతా.

టీ॥ అనంతా-పితౄతాత్పర్యము | ఉపశాంతి - అనంతము
 చేయక, రక్షింపుము రక్షింపుము-మన్నునుకప్పుకాపాడుము. సమత
 నిభింబులవారక-అంతయును మన్ని చేసెదము గణపాదా. పూర
 యి కాచర రక్షింపురాక-పూర - భయంకరుడై. మనదాచర-
 రాక్షసలయొక్క. రక్ష-యొద్దములయందు. నిటరాక-సోపకున్న
 గలవత్తుడా. భయోతులకు - భయముచేత పీడింపబడిన వార

ము. (యము) అరయుము-విచారించుము-అదరించి రక్షింపుము
 కా॥ అదితేమవ వారుండవును, ఎన్ని దేవతలచేతను అంతి
 కొనబడిన వాండవును, చింతయొద్దముందు సోపతి కన్న ము
 రుద్రునివలె రాక్షసులను భక్తి భూతింబుగాఁ జేయువాండవుడై
 బలరామా! నివలనిభయముచేత పీడింపబడిన వారముగదామన్నును అన
 దించక కనికరించి రక్షింపుము మమ్మాది రక్షింపుము తాత్పర్యము

వ॥ మఱియును దేవా యీస చరాచరంబులైన జగంబులు నీలీలావిజౌదంబులందేసి దుష్టవృద్ధనంబును, శిష్ట
 జనశ్రుణుంబును జేయుచు జగదుత్పత్తి స్థితిలయ హేతువైన నీకు సమస్కరించువని వెనడియు నిట్లనిరి.

టీ॥ (మఱియును) దేవా-పితౄతా. ఈనవరాచరంబులైన జగం
 బులు-చరములును అచరములును అయిన ప్రాణులతోడైన యీలోక
 ములు. నీలీలావిజౌదంబులందేసి-నీవు నీరుకొగా చేయునట్టి విజౌద
 ములచేత. దుష్టవృద్ధనంబును-దుష్టులను వంశింబు యను. శిష్టజన
 రక్షణంబును-పూర్వమును జనులను రక్షించుటయను. (దేవుడు) జగ
 దుత్పత్తిస్థితిలయ హేతువు-ప్రపంచమును ప్రతిపంచంబు ప్రపంచకారణం
 దవును. అయిననీకు - అయినట్టి నీకొఱకు. సమస్కరించుము-

ప్రొత్పించుము. (అని) విందెయ్యక-మఱియును. ఇట్లుగిరి-ఇట్లుపలికి
 కా॥ పితౄతా! ఇదిగాక చరాచర జంతువులతో గూడిన
 లోకములను నీవు నీకుకగా కలుగజేసి నిలయును శ్రీపించుమండ
 అనినదము నందే దుష్టజనులను శిక్షించుచు శిష్టులను రక్షించు
 నుండువు లోకముల కలిమిని తినితిని భావమునకును నీకు హేతు
 వాండవు అటువంటి నీకు హేతు ప్రొత్పించుకొను మమ్మ కా
 దుము అని ఇంక నేమొకటి అని తాత్పర్యము.

౬౩౧.-తే॥ అన్యయుండవు సర్వ భూ శ తాత్పర్యుడవు | సర్వశక్తి ధరుండవు శ తాత్పర్యుడవు
 విశ్వకరుండవు గురుండవు శ విభులకీర్తి | వయిన నిన్ను నులింప బ్ర శ హృదును కర్మమె.

టీ॥ అన్యయుండవు-నాకేమనెవాండవు. సర్వభూతాత్పర్యుడవు-
 సర్వప్రాణులే స్వరూపముగాఁ గలవాండవు. సర్వశక్తి ధరుండవు-
 సర్వశక్తి కర్తవీరుడవు కాల్పనవాండవు. తాత్పర్యుడవు-ఎప్పుడు
 నుండువాండవు. విశ్వకరుండవు-అన్నిటిని చేయువాండవు గురుండవు-
 భక్తుల ఆధారమును నిలబోయువాండవు. విభులకీర్తి-విభులకీర్తి
 గలవాండవు. అయిన - ఇట్టివాడైన (నిన్ను) నులింపక-పొగడు
 టకు. బ్రహ్మకును-బ్రహ్మదేవునికైనను. తేరమె-కర్మమె.

కా॥ పితౄతా! నీవునాకేమనెవాండవును, నీవులక్షితేస్వరూ
 ముగాఁగలవాండవును, సర్వశక్తి శక్తి సర్వకర్తృత్వ శ్రీ అనాది
 శక్తియుడైన సర్వకర్తృలనుధరించినవాండవును, భూత భవిష్యద్వ
 మానకాలములయందు ఎప్పుడునుండువాండవును, సృష్టిస్థితియందు
 ధావము అనుగ్రహము అనెడు పనులనుచేయు వాండవును, భక్త
 యక్షాపమును పోగొట్టువాండవును, అధికీర్తిగలవాండవును, అయి
 నిన్నుఁ బొగడుటకు బ్రహ్మకుడ సుబ్రహ్మణ్యుడు కాదు అని తాత్పర్యము

౬౩౨.-చ॥ అని వినురించినక ల్మమది శ తాత్పర్యుడై హరిపాణి వారలం
 గనుఁగొని యోడకోడకుండు శ కార్యగతిం దగి లిట్లు మీరు చే
 నిన యవిఁచెదేత నిటు శ చేసితి నింక భయంబు దక్కి పొం
 దనిన నుయోధనుండు విన శ యంబున నల్లనిఁ గూతురిం దగక.

టీ॥ (అని) వినురించినక - పొగడకగా. హరిపాణి - బలరా
 ముండ. ప్రమదితాత్పర్యుడై - సంతోషించిన మనసు గలవాండై
 వాగలక-ఆకారపులను. గనుఁగొని - చూచి. ఓడకోడకుండ-
 కొంచెయిన భయపడకుండ. కార్యగతిక-కార్యవశమున. తగిలి-
 యట్లుకలఁ గలిగి. (ఇట్లు) మీరుచేసిన యవిఁచెదేత-మీరుచేసిన అవ
 జ్ఞతచేత. ఇట్లుచేసితికా - ఈవిధముగా చేసితిని. ఇంకకా-ఇంకను.
 భయంబు-భీతిని. తక్కి - విడిచి. (పొందు) అనినకా - అనకగా.
 సుయోధనుండు - దుర్యోధనుండ. విసయంబున - అతఁడవత్.

అల్లనికా-తనకుఁబ్రాంతైన సాంబుని. హాతుకా-తనకొమార్తయై
 లక్షణము. తగక-విప్పుకట్టు. అని వీనికిఁజెయి చెప్పజ్ఞమునంబున్న
 కా॥ అని యాదిభముగా కార్యులు ప్రార్థించకగా కలరాముఁ
 సంతోషించి ఆకారపులను చూచి మీరుఇంక భయపడకుండ మీరుమీ
 యందు యట్లుగలవాలై చేసిన అవజ్ఞతకుఁగగిట్లు ఇట్టికార్యమును నే
 చేసివాను కాని ఇతరము కాదు ఇంక భయపడ నక్కఱలేదు అనగా
 దుర్యోధనుండు తనకొమార్తను అల్లనిని ఒప్పుగాదీసికొనివచ్చెననిత

౬౩౩.-క॥ అనుచుచు నరణము రాసీ | జనముల వేయింటి లక్ష శ సైంధవముల దా
 నినుమడి వేసుంగులఁ గాం | చన రథముల నాటువేల శ సమృతి నిచ్చెక.

టీ॥ అనుచుచు-చంద్రుడు. రాసీ-జనములక - తొడిగకలెను.
 వేయింటిక-వేయిమందిని, సైంధవములక-గుఱ్ఱములను. (చతురు)
 దానినుమడి-అంశములందంతలు-(రంజులక్షణ) ఏకంగులక-ఏనుఁ
 గులను. కాంచనరథంబులక - బంగారురథులను. (అటువేల) అర

ణము-అరణ్యముగా. నమృతకా - ఇట్లుచుత్. వచ్చెను - విసంగక
 కా॥ అటుదీసికొనివచ్చి బలరామునికంటఁబంపుచును శేపురు
 వారికలును లక్ష గుఱ్ఱములను రాండు లక్షల యేనుఁగులను అంత
 బంగారు రథులను వారికి అరణ్యముగా నిచ్చెనని తాత్పర్యము.

చ॥ కృష్ణార్చి యనిచిసం బలభద్రుండు గొడుగును గోడలిసిం దోడ్కొనుచుఁ బరమానందంబు నొందుచు నక్కడి జనంబులు పదివేలవిధంబులఁబోగడ నిజపురంబునకరిగి యచ్చటి యాదవులతోడఁ దాఁగరిపురంబునకుం బోయిన విధంబును, వారలాదిన దురాలాపంబులు నెఱింగించి సుఖంబున నుండె వారణపురంబు నేడును పక్షిణంబెగసి యుత్తరభాగం బొకింతుక గంగతైత్త్రుంగి బలభద్ర మహాత్మ్యంబుఁ దెలుపుచున్న యది యని యుమ్మహాత్ముని భుజవీర్యం బవార్యంబని చెప్పి శుకయోగింద్రుండు పరీక్షింపుచేంద్రున కిట్లనియె.

టీ॥ (పట్టు) ఇచ్చి - అరణమిచ్చి. అనిదినక - చంపఁగా. బల భద్రుండు - బలరాముడు. (కొడుగునుగోడలిసి) తోడ్కొనుచుకొని - బిలుచుకొని. పరమానందంబునొందుచుకొని - మిక్కిలిసంతోషమును పొందుచుకొని. అక్కడిజనంబులు - అచ్చటనుండుజనులు. పదివేలవిధం బులకొని. అనేకవిధములతో. పోగడకొని - స్తోత్రముచేయఁగా. నిజ పురంబునకుకొని - హస్తినాపురమునకు అరిగి - పోయి. అచ్చటి యాదవులతోడకొని - అక్కడనుండు యాదవులతో తాడ - తాను. కరిపురంబునకుకొని - హస్తినాపురమునకు. పోయినవిధంబును - పోయి నట్టిరీతియు. వారలు - కొరవులు ఆదిన - చెప్పిత మరాలాపంబులును - చెప్పిమాటలును. ఎఱింగించి - తెలియపఱచి. సుఖంబునకొని - సుఖముతో. (తొగిచు) వారణపురంబు - హస్తినాపురము. నేడును - ఇప్పుడును. పక్షిణంబెగసి - పక్షిభాషింపట్లు ఎత్తుగాఁగిపోయి ఉత్తరభాగంబు - ఉత్తరపుత్రపట్టు. పికింతుక - కొంచెము గంగతై - గంగతట్టునకు. త్రుంగి - మొగ్గి. బలభద్రమహాత్మ్యంబు - బలరామునిమాటలను.

తెలుపుచున్నయది - తెలియజేయుచున్నది (౨౧) అచ్చహస్త్యక్షుభుజ వీర్యంబు - అగోచ్యబాంధవ బలరాముని భుజబలము. ఆహార్యంబులు నిలువఁగూడనిది. (అనిచెప్పి) శుకయోగింద్రుండు - శుకమునాన్ని పరీక్షింపుచేంద్రునకొని - పరీక్షింపుచుఁబోవఁక. (ఇట్లు) అనియెకొని - చెప్పెను.

కా॥ ఈప్రకారము దుర్యోధనుండు అరణమిచ్చి చంపఁగా బల రాముండు కొడుగును గోడలిసి బిలుచుకొని ద్వారకా పట్టణమునకుఁ బోయి అచ్చట తమవారితో తానుహస్తినాపురమునకుఁ పోయివచ్చిన వర్రహాసమును అచ్చటదుర్యోధనాదులు ఆదినవిచిత్రమాటలును చెప్పి తాను సఖముగి నుండెను హస్తినాపురము అది మొదలు ఇచ్చటికిఁ గవడిపుత్రపట్టు ఎత్తుగాను ఉత్తరపుత్రపట్టు గ-గి తోనక (మొగ్గి తల్లిగాను కనఁబడుచు బలరాముని మఱియను తెలియ చేయుచున్నది. అనఁగా అచ్చటి జనులు బలరాముని మఱియను పొగడిరి అంతట శుకతాపార్జున పరీక్షింపుచుఁబోవఁక తరలకట్లుపలికెననికావ్యర్థము.

ఉ३౫. - చ॥ సరవర యొక్కవాడు విను శి నారద సంయమి మాధవుండు దా నరకుని. ద్రుంచి వాని భవ శి నంబున నన్ను పదాఱువేల నుం దరులను నొక్కవాడె ప్రమ శి దంబున నందఱ కన్నియపుత్రై పరియమయ్యె నావిని శు శి భస్మిరిఁ దవ్యభవంబుఁ జూడఁగక.

టీ॥ సరవర - కాగా (వినుము) ఒక్కనాడు - ఒకదినము. నారదసంయమి - నారదమహర్షి మాధవుండు - కృష్ణుండు. కాక - తాను. నరకుకొని - వరకానురూపి మ్రొంది - చంకి. భాగ్యభవంబునకొని - అనరకానుభవించి టిలో. (పిన్న) పదాఱువేలనుండరులు - పది యాఱువేలమంది స్త్రీలు. (ఒక్కనాడె) ప్రమదంబునకొని - సంతోష ముతో అంజనముకొని - అంజనమందిరి అన్నియపుత్రై - అన్ని రూపము లను భరింపనవాడై పరియమయ్యెకొని - అందరియారెను. కాక -

అనఁగా. (౨౨) శుకవీరికొని - మేలైన రీతితో నర్హ్యభవంబుకొని - అర్హ్యమునాల్గి పెండ్లాడిన వేడుకను. చూడఁగక - చూచుటకొరకు.

కా॥ ఓరాగా ! ఒకనాడు నారదమహర్షి కృష్ణుండు సరగా సురుణింకి భాగి యింటున్న రాక్షస్త్రీలు ఎదియొలు తెల మగిదిరి ఒక్కనాడె అంజనకిని అన్ని రూపములు విహించి అందరియారెల అనువృత్తాంతమును విని ఆనెడుకను బాతుట్టయని కావ్యర్థము.

ఉ३౬. - చ॥ అట్లు తలంచి కృష్ణ పరిపాలితంలైన ద్వారకానగరంబు దాయంజని ముందట.

కా॥ అంధముగా నేడుక చూడఁగోరి కృష్ణుండు ఏలుచుండెను ద్వారకాపట్టణము దగ్గఁబోయి అని కావ్యర్థము.

ఉ३౭. - స్త॥ శుక శారిత్రా శిఖ శి కి కమాజిత ప్రస - వాంచితోద్ధాన వ శి నౌఘములును గలహంస సారస శి కమల తైరవసు క - ల్లూర శోభిత కమ శి లాకరములుం గలమాది సస్య సం శి కుల వరేయి తేత్ర - ధూరి లసన్నదీ శి పరమలును గిరిసాను పతిత ని శి ర ర శరనందోహ - సంకత హేమంత శి సమయములును

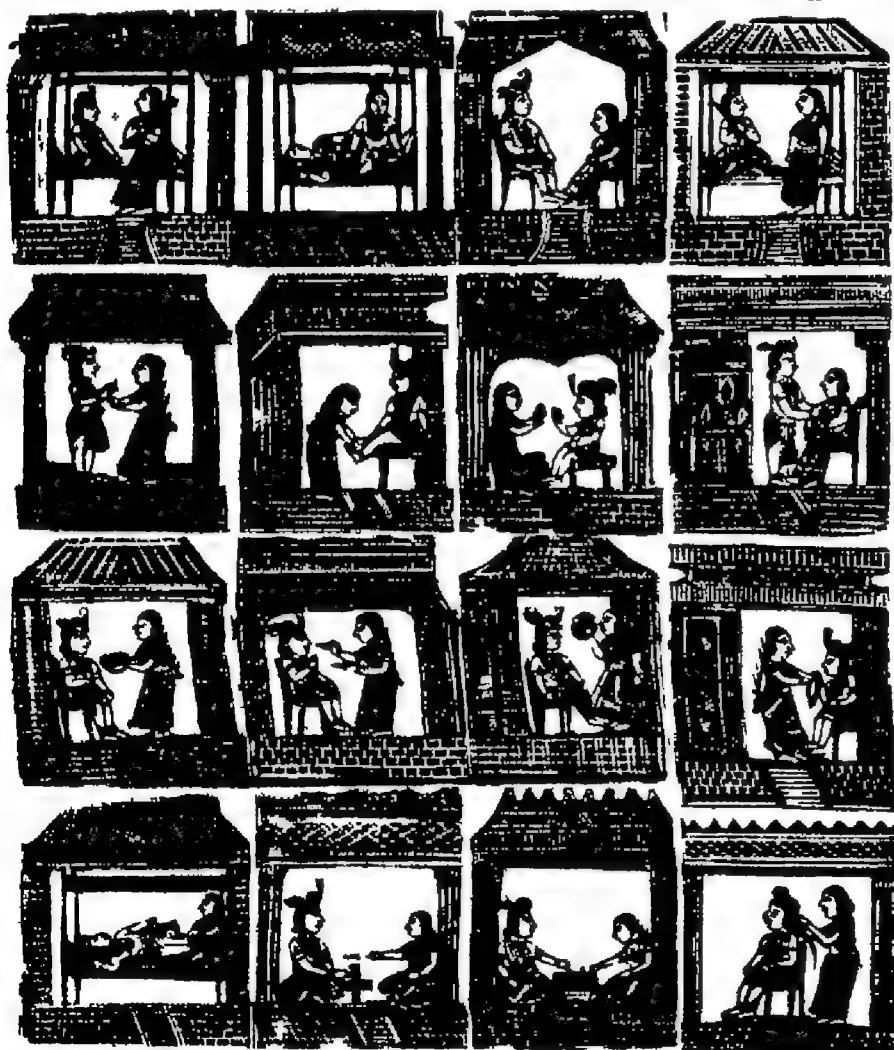
తే॥ గమల సంభవ కాంచన శి కార రచిత । చితరైశ్వర్య నగర ల శి క్షీ కరాబ్జ ఘటిత నవరత్నయుగ హేమ శి కటకమనఁక । సౌలగు మీలిన కోటయుఁ శి జూచియొని.

టీ॥ శుక... ఘములును - శుక - చిలుకలు. శారిత్రా - గోరువంకలు. కిధ - నెత్తునకొని - కొయిలులు. మాజిత - చినియెక్క మాంతలచేతను. ప్రసవ - పుత్రులచేత. అందిత - పిప్పిదములయిన. ఉద్ధానవనాశు

ములును - ఉద్ధానవనసమాహములును. కల... లును - కలహంస = ఉత్తమకాశిహంసలచేతను. సారస = లగ్గురుపక్షులచేతను. కమలం = తామరపుష్పంబుచేతను. తైరవ = తెల్లగలవలచేతను. సుకల్లూర = మంచి

ఎల్లకలువలచేతను. కోరిత-ప్రకాశించునట్టి. కమలాకరములును-
సరస్సులును. కలహాది...లును-కలము-వరి. అది-మొదలుగాఁ
గల. సస్య-పైరులయొక్క. సంతల = నింపుచేత. వర-త్రేక్షము
లయిన. ఇటువైత్ర-చెఱుకుచేంచేతను. భూరి-మిక్కిలి. లసత్-
ప్రకాశించెడు. నదీతీరములును-విడిగట్లును. గిరిసాను...సమయ
ములును-గిరి-కొండలయొక్క. సాను = చఱియలునుండి. పతిత-
పడుచున్న. నిర్భర-సెలయొక్కయందలి. శర-పిళ్లయొక్క. సందోహ-
ప్రవాహములచేత. సంతత-ఎడతెగని. హేమంతసమయములును-
హేమంతముతువులును. కమల...కటకము-కమలసంభవ-బ్రహ్మ
యనెడు. కాంచనకార-ఆగసాతెబానిచేత. రచిత-చేయఁబడిన.
చిరతర-మిక్కిలితడవగల. ఐశ్వర్య = కలిమితోఁగూడిన. నగర
లక్ష్మీ-పురలక్ష్మీయొక్క. కర్పూ-హస్తకమలమనందు. భుజిత =
కూర్చఁబడిన. నవరత్నమయ = తొమ్మిదివిధములయిన రత్నములు

పొడిగిన. హేమకటకము-బంగారుకడియము. అనఁగఁ = అను
నట్లుగా. సౌఖ్యమితిన = అందమరికయించిన. కోటయొక్క =
కోటను. (మాచి) జూని-సారదమహామని.
తా! చిలుకలు గోరువంకలు నెమళ్లు కోయిలలు అనువాని
మూతలచేతను పువ్వులచేతను విప్పిదములయిన ఉద్యానవనముల
సమాహమలును, హంసలు వెగ్గురుపక్షులు తామరలు ఎల్లదామ
రలు తెల్లగలువలు మొదలగువానిచేత ప్రకాశించునట్టి కొలఁకు
లును, పరిమొదలగుపైరులనింపుచేతను చెఱుకుతోఁచలచేతను, మనో
జ్ఞములయిన యేటిదరులును, కొంతచఱియలందుండి చడునట్టి సెల
యొక్క నిల్లకుంపురులచేత మంచువరియొకాలమును తోపించుప్రదేశ
ములును, బ్రహ్మయనెడిఆగసాతెబానిచేత చేయఁబడినపురధిక్ష్మిచేరి
యందుండెడిరత్నములుచెక్కినబంగారుకడియకాలనునట్లుపెప్పెడు
కోటగల ద్వారకాపట్టణమును సారదుఁడుమాచినవాఁడై ఆని తా.

సారదుఁడు.

ఉద్భవుఁడు.

—(*) నారదుండు పోదక సహస్ర స్త్రీసంగతుండై శ్రీకృష్ణుని మహిమఁ చెలిసికొనుట. (*)—
చ॥ మఱియు సముత్తుంగ మణిసౌధ గవాక్ష రంధ్ర నిర్గత భునసార చందనాగురుధూప ధూమపటల విభోకన సుఖ

నిత పయోధరాధి శంకాంగీకృత కాండవశేష విహార పురకామిని జహోపలాభిత సీలకంఠ సముదయంబులును, బంద్రకాంతమణి స్ఫటిక స్తంభ సంభృత మరకత పద్మరాగ భుజిత నవరత్న కాంచన ప్రాసాద శిఖరాగ్ర విస్యస్త బహుసూర్య విభ్రమ కృదంచిత శాతకుంభ కుంభనివయంబును, సమస్తవస్తు విస్తార సమర్పిత వైకృత గార వీధి వేదికాకలితంబును, మహిత తాపనివారణ తరళ విచిత్ర కేతనాబద్ధ మయూర శింఖిని నివద భూరితా శాంతరిక్షంబును, సరోజనాభ పూతనాచేతన ప్రహరాది నూతనవిజయ సంలేశ లిఖిత స్వర్ణవర్ణావళి విభా సిత శోభ్రమణి విటంక ప్రదేశంబులును, యాదవేంద్ర దర్శనోత్సవాహూయమాన సమాగత నానాదేశాధీశ భూరి వారణ దాసజల ప్రభూత పంకనిరసనైక గతాగత జనసమ్మర్ద కరకంఠ నికర్షణ వికీర్ణమాణ రజల్ల పుంజంబును, విహత్పరత్నమయ మంగళరంగవల్లి విరాజిత ప్రతిగృహప్రాంగణంబును, గుండుమ సలిలసిక్త విపణి మార్గంబును, వంది మాగధ సంగీత మంగళారావ విలసితంబును, భేరి మృదంగ కాహళ శంఖ తూర్వ రణాధరి కృత సాగర ఘోషంబునునై, యమరావతీపురంబునుంబోలె వసుదేవ నందన నివాసంబై, యనల పుటభేదనం బునుంబోలె గృష్ణమార్గ సంచారపూతంబై, సంయమనీనగరంబునుంబోలె హరితనూభాభారామంబై, వైర్వతి నిలయంబునుంబోలె బుద్ధిజనాకీర్ణంబై, వరుణనివాసంబునుంబోలె శోభ్ర రక్షణ భువన ప్రళస్తంబై, ప్రభం జన పట్టణంబునుంబోలె మహాబలసమృద్ధంబై, యలకాపురంబునుంబోలె ముకుంద వర శంఖ మకరాంక కలి తంబై, రజతాదలంబునుంబోలె సుగ్రసేనాధిపార్యాలంకృతంబై, నిగమంబునుంబోలె వివిధ వర్ణక్రమ వివిక్త సంచారంబై, గ్రహమండలంబునుంబోలె గురు బుధ కవి రాజ బుత్ర విరాజితంబై, సంతత కల్యాణవేదియం బోలె వైవాహికోపేతంబై, బలిదానవ కరతలంబునుంబోలె సంతత దానవారి యుక్తంబై, యొప్పు సప్త రంబులైవేశించి యందు విశ్వకర్మ నిర్మితంబైన యంతస్థపురంబుననుండు యోదశసహస్ర హర్ష్యంబు లందు.

టీ|| (మతీయ)సమత్తంగ. . సమదయంబులును—సమత్తంగ— మిక్కిలిపొడుగునైన. మణిసాధ—రత్నాలమీదలయందలి. గతాగత— కిటికీలయొక్క. రంభి— సంచలనముంది. నిర్లత— తెడలిన. భువ సార— కర్పూరమలయము. చందనాగురుభూప— గండముచేతను అగురుచేతను వేయబడిన భూపమలయము. ప్రహమ—పొగయొక్క చటల—సమదాయమును. విలోకన— చూచుటచేత. సంజనిత— పుట్టిన. పయోధరాధిశంక—మేఘము తేజోయను సంచేహమును. అంగీకృత— పొందినవగుటచేత. కాండవశేష— హల్లుమాడుట యందు. విలోల—మిక్కిలి అసక్తమలయిన. పురకామినిజన—పట్టణ మలోనుండెడి స్త్రీలచేత. దీపలాభిత— మిగులలాభించబడిన. పిలకంఠ—సమర్థయొక్క. సమదయంబులును—గుంపులును. బంద్ర కాంత . నివయంబును—బంద్రకాంతమణి— బంద్రకాంతపురాల్ల చేతను. స్ఫటిక—పటికపురాల్లచేతను వేయబడిన. స్తంభ—కూచ ములచేత. సంభృత—చక్కగాభరింపబడిన. మరకత— పచ్చలు. పద్మరాగ—కొంపులు. భుజిత—కూర్చబడిన. నవరత్న—తోమ్మది తిథముల రత్నములుగల. కాంచన— బంగారుమయమలయిన. ప్రాసాద—నగళ్లయొక్క. శిఖర— తెయంతస్తులయొక్క. అగ్ర— మొదిభాగమలయించు. విస్యస్త— తించబడిన. బహుసూర్య— కెక్కుండ్రుసూర్యులనుపట్టు. విభ్రమకృత— భ్రమమును కలుగఁ జేయుచున్న. అంచిత— విక్రీడములయిన. శాతకుంభకుంభ— బంగారుకుంతలయొక్క. నివయంబును—సమాహమము. సమస్త. కలితంబును—సమస్త—సకలమయిన. వస్తు—పదార్థములను. విస్తార— విశేషముగా. సమర్పిత— తించబడిన. వైకృత—కోడిట్టయొక్క. అగార—ఇండ్లగల. వీధి—మీసలయందలి. వేదిక—అరుగులతోడ. కలితంబును—కూడుకొన్నదియను. మహిత...రిక్షంబును— మహిత—

అధికమయిన. కామ—కాఠయొక్క. నివారణ—పోగొట్టుటగల. తరళ—చలించుచున్న. విచిత్ర—నానావర్ణమయిన. కేతన—బట్టె మలయందు. అబద్ధ—అంతటకట్టబడిన. మయూర— సమగ్గయను. శింఖిని—మింటినామయము. నివద— ధ్వనిచేత. భూరిత— సందిన. అకా—దిక్కులును. అంతరిక్షంబును— అకాశమును గలిగినదియను. సరోజ . ప్రదేశంబును— సరోజనాభ— కృష్ణునినైన. పూతనా— పూతనయనురాక్షసియొక్క. చేతన—ప్రాణములను. ప్రహరాది— చక్కగా అపహరించుట మొదలగు. నూతన—క్రొత్తైన. విజయ— గెలుపులయొక్క. సందేశ—గుఱుకులను. లిఖిత— వ్రాయబడిన. స్వర్ణవర్ణావళి— బంగారు అక్షరముల వరుసలచేత. విభాసిత— తెలుగఁగఁజేయబడిన. శోభ్ర—పురద్వారమునందలి. మణిపీఠం— రత్నాలనాచూరుపట్టెల. ప్రదేశంబులును—హోట్టును. యాద పుంజంబును—యాదవేంద్ర—కృష్ణుని. దర్శన— చూచుటయనెడు ఉత్పన—చేడుకొలుకు. అహూయమాన—నిలువఁబడుచున్నవారై. సమాగత—వచ్చిన. నానాదేశ—బహుదేశములకు. అధీశ—ప్రభువు లయినరాజులయొక్క. భూరి—విశేషమయిన. వారణ—వినుంగుల యొక్క. దాసజల—మదజలముచేత. ప్రభూత— పుట్టిన. పంక— బురదను. నిరసన—అణచుటయందు. ఏక—ముఖ్యమయిన. గతా గత—పోకరాకలుచేయునట్టి. జన—జనులయొక్క. సమ్మర్ద—ఒకరిది చేత. కరకంఠ—చేతికడియములయొక్క. నికర్షణ—రాపిడివలన. వికీర్ణమాణ—రాలుచున్న. రజఃపుంజంబును— భూభిరాసులుగలది యును. విహత్—ప్రాంగణంబును—విహత్—క్రొత్తైన. రత్న మయ—రత్నవికారమయిన. మంగళ—భువనాచలములయిన. రంగ వల్లి—ప్రసన్నులచేత. విరాజిత—ప్రకాశించునట్టి. ప్రతిగృహ—ఇంటింటి యొక్క. ప్రాంగణంబును— ముంగిళ్లగలిగినదియను. తింతుడు ...

మార్గమును-మంతుడు = మంతుడుపువ్వు మొదలగువస్తువులుచేర్చి.
సరిల-క్షిప్తచేత. పీక్ష-తడుపఱచిన. విపశిమాన్తాంధ్రము-అంగళ్ల
పీఠులుగలిగినదియు. వంది .. విలపితంబును - వంది = సుతిపాత
కులయు. మాగధ-విరుదులుగ్గడించువారలయు. సంగీత = పాటల
వలసి. మంగళ-మేలయిన. ఆరావ = భస్మచేత. విలపితంబును =
ప్రకాశించునదియు. భేరి... ఘోషంబును-భేరి = కెద్దనగారాలు.
మృదంగ-మద్దెలలు. కాహళ-తుతారలు. శంఖ-శంఖములు మొద
లగు. తూర్వ-వాద్యములయొక్క. రవ-భస్మచేత. అభిరక్తత =
క్రిందులుపఱచిన. సాగర-ఘోషంబును-సముద్రభస్మగలిగియు.
(అయి) అమరావతిపురంబునుంచోతె - ఇంద్రునిపట్టణమువలెనే
ససుదేవసంధననిశాసంజె = వసువులకును దేవతలకును సంధనవన
మునకును ఉనికిపట్టె-వసుదేవునికొడుకైన కృష్ణుని ఉనికిపట్టెయని
భావము. అవలపుటభేదనంబునుంచోతె-అగ్నిదేవునిపట్టణమువలె.
కృష్ణమార్గసంచారిపూత-నై = కల్లనిమార్గముగల అగ్నియొక్క
వా్యావీచిత పరిశుద్ధమయి-కృష్ణమూరియొక్క చారి కదమలవలని
పాససమైయనిభావము. సంయమననగరంబునుంచోతె-యమని
పట్టణమువలె. హరితసూర్యవాళిరామంజె = సూర్యునికొడుకైన
యమనివలన పిప్పిదమయి-కృష్ణునికొడుకులవలన మహాక్షమైనదై
అనిభావము. దైర్వతసిరియంబునుంచోతె = నిర్వృతిపట్టణమువలె.
పుణ్యసాక్షిర్లంజె-రాక్షసులచేత నిండుకొన్నదై - పుణ్యపురుకుల
చేత నిండుకొన్నదైయనిభావము. వరుణనివాసంబునుంచోతె =
వరుణునిపట్టణమువలె. గోత్రరక్షణభువనప్రకృతంజె = కొండలను
రక్షించునట్టి పీక్షచేత క్లాఫింపఁబడినదై - వరుణుని యనికిపట్టు
నముద్రముగనుక సమద్రక్షణమునందు ఇంద్రునికితెలుచినవచ్చినవైనవా
రము మొదలగు కొండలు దానికి రక్షింపఁబడెననుట పురాణప్రసి
ద్ధము - స్వవంశరక్షకులయిన లోకులచేత క్లాఫింపఁబడినదైయని
భావము. ప్రభంజనపట్టణంబునుంచోతె-వాయుపుట్టణమువలె.
మహాబలకన్యధంజె = గాలియొక్క సమృద్ధికలదై - గొప్పసేనల
యొక్క సమృద్ధిగలదైయనిభావము. అలకాపురంబునుంచోతె =
కురువునిపట్టణమువలె. ముకుందవరశంఖమకరాంకకలితంజె-ముకుం
దము వరము శంఖము మకరము అను నిసలగుముకులతోడ కూడి
నదై-కృష్ణునివయిన ఉత్తమ శంఖముతోడను మొసలిటెక్కముగల
వాడైన ప్రద్యుమ్నునితోడను కూడుకొన్నదైయనిభావము. రవకా
చలంబునుంచోతె = నెండికొండవలె. ఉగ్రసేనాధిపార్యాలంకృ
త-నై = శివునిచేతను కుమారస్వామిచేతను పార్యవీధిచేతను
లంకరింపఁబడినదై - ఉగ్రసేనమహారాజుచేతను యోగ్యులయిన
పెద్దలచేతను అంకరింపఁబడినదై యని భావము. నిగమంబునుం
చోతె-వేదమువలె. వివిధవర్ణక్రమంబుక్రమచారంజె-నానావిధ
ములయిన అక్షరములయు ఫలక్రమములయు ఫలవిభాగములయు
తిరుగుటుగలదై-బహువిధములైన బ్రాహ్మణాదివర్ణములయొక్క
క్రమమందన సంచారములు గలదైయని భావము. గ్రహమంజలంబు
నుంచోతె = గ్రహములుండు మండలమువలె. గురుబుధకలిరాజ
మిత్రవిరాజితంజె-బృహస్పతి బుధుడు కుమ్రుడు చంద్రుడు
సూర్యుండు వీరిచేత ప్రకాశించునట్లై - పూజ్యులయిన పండితుల

చేతను కవిశ్రేష్ఠులచేతను స్నేహితులచేతను ప్రకాశించునదియైయని
భావము. సంతతకల్యాణవేదియంచోతె = శాశ్వతమయిన పెండ్లి
యరుగువలె. తైవాహికాపీతంజె = పెండ్లిండ్లతోఁగూడినదై. బరి
దానవకరతలంబునుంచోతె-బలిచక్రవర్తి అజుచేరివలె. సంతత
దానవారియుక్తంజె = ఎడతగనిదానోపకమలతోఁ గూడినదై-ఎల్ల
ప్పుడు దానపులకు శత్రువైన కృష్ణునితోఁ గూడినదైయని భావము.
పిష్పనస్పరంబుక-పిష్పనట్టిఆపట్టణమునందు. ప్రవేశించి-చొచ్చి.
అంతుక-ఆపట్టణమునందు విశ్వకర్మనిర్మితంబు = విశ్వకర్మచేతఁ
దేయఁబడినది అయినయంతఃపురంబునక-అయినట్టి పట్టణపు
లో విభాగమునందు. (ఇంచు) బోధశసహస్రహర్ష్యంబులంబుక-
పదియూలుకలమేడలయందను.
తా- అదిగాక మిక్కిలి యెత్తుగాఁ గట్టఁబడిన రత్నాలమేడల
రిట్టిఁ నుండి బయలుపెడలు కర్పూరహారకులయు భూపమలయు
పొగల సముదాయమును జూచి మళ్ళినిభ్రామిని స్వత్యముచేయుటకు
ఆరింభించునట్టి పురశ్రేష్ఠిచేతఁ తెంపఁబడిన నెమళ్లగుండులుగలిగి
నదియు. చంద్రకాంతమణులచేతను పటకపురాళ్లచేతనుచేయఁబడిన
కూచములచేత వహింపఁబడిన పద్మరాగములు వజ్రములు మొద
లగు తొమ్మిది విధములరత్నములను పొదిగి కట్టఁబడిన బంగారు
నగళ్ల తెయంతస్తుల మీఁదిభాగములయందుంచఁబడి అనేకసూర్య
బింబములనునిలిపినట్లు కానవచ్చునట్టి బంగారుకలశములతోఁగూడి
నదియు. ఎల్లవస్తువులను వింపగా పఠపఁబడిన పంచటరుగులుగల
తైత్తలయిండ్ల వాడలుగలదియును. మిక్కిలముయిన యుక్కును
అంకంపజాలినదై పటపటలాడుచున్న పలుపన్నెలుగల తెక్కపు
గుడ్డలయందు వంతట కట్టఁబడిన అనగా చిత్రింపఁబడిన నెమళ్ల
యొక్కయు వింతనారులయొక్కయు భస్మచేత నిండింపఁబడిన
దిక్కులును ఆకాశమును గలిగినదియు. పూతనను జంపుట మొదలు
గాఁగల క్రిష్ణుని గలుపు గులుకులు తెలియఁబడ బంగారునేకుల
చేత చెక్కఁబడిన అక్షరముల చిత్తులచేత తెలుగుచున్న పుర
ద్వారపు వాచూరుపట్టెల పార్శ్వభాగములు గలిగినదియు. కృష్ణుని
దర్శనమునై పిలిపింపఁబడి వచ్చిన రాజులయెనుఁగల మడఁలము
చేతనై బురదను విగిసికొనఁజెయఁజారి అట్టిరాజులచేత కడియ
ముల యొరకిడిచేత రాలిన భూమి రాసులు గలిగినదియు. క్రొత్త
రత్నములచేతకెట్టఁబడిన కుభసూచకములయిన ప్రుగ్గులచేత అంజ
గించునట్టి ప్రతియంటి మంగిళ్లుగలిగినదియు. కంకుమపువ్వు మొద
లగు పంపకద్రవ్యములు కలిపిన పిట్ట చలుటచేత తడిసిన అంగళ్ల
పీఠులు గలదియును. సుతిపాతకులయు విరుదు లుగ్గడించువారలయు
పాటలవలని మేలైనభస్మనులచేత పిప్పిదమయినదియు. సముద్రభస్మని
ఆలాచినయినట్టి కెద్దనగారాలు మద్దెలలు తుతారలు శంఖములు
మొదలగు వాద్యములభస్మములు గలదియును. దైవప్రదాన మొదలగు
దిక్పాలకుల పట్టణములవలె ఆయాగుణుకులనుతోపించునట్టి విశేష
చిహ్నములు గలిగి ఉగ్రసేనునిచేత పాలింపఁబడుచు వేదమును
గ్రహమండలమును మించినదై పెండ్లియరుఁగునబోలి బలిచక్రవర్తి
చేరివలె దానధారలతోఁ గూడినదై పిష్పనున్న అద్వారకాపట్టణ
మును ప్రవేశించి అపట్టణమునందు విశ్వకర్మచేత నిర్మింపఁబడిన
అంతఃపురమంతో పదియూలుకల కన్యకల మేడలయందు నని తా.

౬౩౯. — టీ॥ పటికంపుఁ గంబముల్ * పవడంపుఁ బట్టెలు - మరకత రచితముల్ * మదిర లమర
వైదూర్య మణిగణా * వలల సుపద్మ రా - గంబల మొగడల * కాంతులాలయ
సజ్జాతి వజ్రాల * సజ్జాత రుచులతో - భాసిల్లు నీల సో * పానములును
గరుడపచ్చల విటం * కములును ఘనరుచి - వెలసిన శశికాంత * వేదికలును

తే॥ వలలు మాత్రిక ఘటిత క * వాటములును । బ్రవిమల స్వర్ణమయ సాల * ఛంజికలును
మించు కలరవ మెనఁగఁ గ్రీ * థి డెంచు మిధున । లీల నొప్పు కపోత పా * లికలు గలిగి.

టీ॥ పటికంపుఁగంబములు = పటికపురాక్షతోఁ జేయఁబడిన కంబములును... పవడంపుఁబట్టెలు = పవడములపట్టెలును. మరకతరచితములు = పచ్చలతోఁ జేయఁబడినవైన. మదిరలు = మంచములు. ఆమరకా = ఒప్పుగా. వైదూర్యమణిగణావలలు = వైదూర్యములనాడు రత్నములయొ. సుపద్మరాగంబలు = మంచిపులయొ మొగడల = గుబ్బలయొక్క. కాంతులు = వెలుంగులు. విలయకా = వ్యాధింపఁగా. సజ్జాతి = రుచులతోఁకా సజ్జాతి = ఉత్తమ జాతిగల = శ్రేష్ఠములయిన. వజ్రాల = రవలయొక్క. సజ్జాత = రెప్పగాఁబట్టుచున్న. రుచులతోఁకా కాంతులతో. భాసిల్లు = ప్రకాశింపునట్టి నీలసోపానములును = నీలాలమెట్లును. గరుడపచ్చల విటంకములును = గరుడపచ్చలచేతఁ జేయఁబడిన వాచూరులును. ఘనరుచి = అధికప్రకాశముచేత. వెలసిన శశికాంతవేదికలును = ఆంధములయిన చంద్రకాంతమణుల యరుంగులును వలలు ములుచు = వలలు = పప్పునట్టి. మాత్రిక = మత్స్యాలచేత. ఘటిత = కూర్చిఁబడిన. కవాటములును = తలుపులును. ప్రవిమల... కలును =

ప్రవిమల = మిక్కిలినిర్మలములయిన. స్వర్ణమయ = బంగారువలన వయిన. సాలఛంజికలును = కీలువాచులును. మించుకలరవము = ఆరితయించునట్టియస్వత్వముచున్నవని. ఎనఁగకా = ఆరితయింపఁగా. శ్రీడించు = శ్రీదలుచేయునట్టి. మిధునలింకా = అలమగలివినాశము చేత. ఒప్పు = ఒప్పునట్టి. కపోతపాలికలు = పావురపుగూఁడ్లును (కలిగి)

తా॥ స్ఫటికపురాక్షము పవడపు పట్టెలును గలిగి పచ్చల చేతఁ జేయఁబడిన మంచములు ఒప్పుగా, వైదూర్యమణులయొక్క రాగమణులయొ గుబ్బలకాంతులు వ్యాపింపఁగా, మంచి జాతివజ్ర ములయొక్క మత్తెనకాంతులతో ప్రకాశించునట్టి నీలాలమెట్లు గరుడపచ్చలచేతఁ జేయఁబడిన వాచూరులును, అధిక కాంతిచేత వెలుంగునట్టి చంద్రకాంతమణుల యరుంగులును, మత్స్యాలతలుపు లును, మిక్కిలి నిర్మలమైన బంగారుకీలువాత్తులును, అవ్యక్తమధుగ మయిన భవసులతో శ్రీడించునట్టి పావురములుగల గూండ్లును గలిగి అని తాత్పర్యము.

౬౪౦. — తే॥ చేటికానీక పవతులా * కోటి మధుర । నినదధిరితంబు రుచిత మా * జీకన్యదీప
మాలికలు గల్గి చూపట్ట * లీల నొక్క । జలజలోచన నిజసౌధ * తలమునందు.

టీ॥ చేటికా భరితంబు = చేటికా = పరివారికలయొక్క. అనీక = సమామామయొక్క. సద = పాదములయందలి. తులాకోటి = అంచెలయొక్క. మధుర = ఇంద్రుని. నినద = స్థితిచేత భరితంబు = నిండినదియొ. రుచిర = మాలికలు = రుచిర = కాంతిగల. మాజీకన్య = రత్నములనెడు. దీపమాలికలు = దీపములవరుసలును. కల్గి = కలిగి.

చూపట్టకా = కనఁబడుచుండఁగా లీలకా = విలాసముగా. ఒక్క జలజలోచననిజసౌధతలమునందు = ఒక శ్రీయొక్కయంతిలో. తా॥ పరివారికల సమామామయొక్క కాలియందలి చప్పుట్ల నిందుకొనుచున్నదియొ, రత్నములనెడదీపములచేత వెలుంగుచుండు నదియైన ఒక మేడయందు విలాసముగా అని తాత్పర్యము.

౬౪౧. — తే॥ కనక కంకణ ఝణఝణ * తార్కరకలిత । చంద్రబింబాననా హస్త * జలజ ఘటిత
చామరోద్ధూత మారుత * చలిత చికుర । పల్లవునిఁ గృష్ణ వల్ల వీ * పల్లవునిని.

టీ॥ కనక... పల్లవుకా = కనక = బంగారు వికారమైన. కంకణ = కడియములయొక్క. ఝణఝణ తార్కర = ఝణఝణయొక్క ప్రాంగునట్టి ప్రాంతతోడ. కలిత = కూడిన. చంద్రబింబాననా = చంద్రబింబమును జూరిన ముఖములుగల శ్రీయొక్క. హస్తజలజ = తామరల వంటి చేతులయందు. ఘటిత = కూర్చిఁబడిన. చామర = వింజామరలచేత. ఉద్ధూత = ఎగయొచ్చు. మారుత = గాలిచేత. చలిత = కదలింపఁబడిన.

చికురపల్లవునికా = చిలువెంట్రుకలు గలవానిని వల్లవీపల్లవునికా = గోడికలకడియందైనవానిని. కృష్ణుని = కృష్ణమూర్తిని. తా॥ పరివారికలు తమచేతులయందలి బంగారుగాజుఝణఝణ యని ప్రాంగుచుండఁగా కేయ వింజామరలవలన బట్టిన గాలిచేత కదలారుచున్న ముంగురులు గలవాఁడును గోడికలకడియందు వైన శ్రీకృష్ణమూర్తిని అని తాత్పర్యము.

తా॥ మణియు హాటక నిష్కంబు లజ్జులందు వెలుంగొందఁ గందుకంటలు శిరోవేష్టనంబులు గనక కుండలంబులు ధరియించి సంచరించు కందుకంటలు, సమాన వయో రూప గుణ విలాసవిభ్రమ కలితలయినవిలాసిని సహస్రంబులఁ గొలువఁ గొలుపున్న యప్పద్మలోచనుం గాంచన సింహ సనాసీనుగాంచె నప్పుండరికామంతును నారదునింగనుంగొని ప్రత్యుత్థానంబునెని యప్పుడు.

టీ॥ (మతియు) హాటకనిష్కంబులు = బంగారుమాడలు. అట్లు అంగుళి = మెడలయందు. వెలుంగొండక = ప్రకాశించుగా. కంచు కంబులు = కుంభములును. శిరోవీష్ణనంబులు = శలచుట్లును = శలపాగాలును. కనకకంఠంబులు = బంగారుచెవిపోగులును. (ధరియించి) సూచించు = మోచునట్టి. కంచుకుబును = పొగ్గట్లును. సమానవ రూరూపగుణాలాసవిభ్ర)మంబితలు = ఈ దైవవయస్సు చక్కదనమును సుగుణములును నోదోష్టమును కలవారు. ఆయునవిలాసిని పాత్రంబులును ఆయునట్టి ఆసేకులు వేరుకొనెను. కొలుచుక = సేవ పెంకగా. కొలుపునొప్పునొచ్చునట్లొకపక్షం = కొలుపుదీరియున్న యూహ్యమైనారితే. కాంచనసింహాసనాసీనుక = బంగారు సింహాసనమునందు గూర్చున్న

వానిని. కాంచెక = చూచెను. అప్పుండరికాత్ముడును = అకృష్ణుడును. (నారదుని) కినుంగొని = చూచి. ప్రత్యుత్థానంబుననీ. = ఎదురుకొని లేచి. అప్పుడు = ఆగమయ మునందు.

తా॥ ఎదిగాక బంగారు మాడలు మెడలలో వెలుగు చుండగా కుంభములును తంచుట్లులు బంగారుపోగులును ధరించి మోచునట్టి ఆ తంత్రుని నాచలివా ప్రముఖగీనవయస్కుడగుము నుకొంబులు విరోధజేష్టులు గిరిని మెలగుట్టి వేరుక కత్తెలును కొలువుచేయంగా బంగారు సింహాసనమునందు గూర్చుండి కచ్చేరి చేయుచున్న శ్రీకృష్ణ ఎలాచే నారదుని చూచులు అప్పుడు తన్నుఁబాడఁ జ్చివా నారదుని జూచి నెడుచుకొని శేచివా. దైయని శాస్త్ర్యును.

౬౩౩. — క॥ మునివరు పాదాంబుజములు | తనవారు కిటమణి వి శి గానము సోకక
వినిమితుండై నిజసింహి | సనమున గూర్చుండఁ జెట్టి శి సర్వసమమునన్.

టీ॥ మునివరుపాదాంబుజములు = నారదమహామునియొక్క పాద కచులమును. తనవారు కిటమణి విశి తానము = అంతమైన శస"కిటచు నందరినుండు సమాహము. సోకక = శాంకుట్టుగా. వినిమితుండై = మ్రొక్కినవాడై. నిజసి హాసమునన్ = శివయొక్క సంతోషము నందు. (గూర్చుండఁజెట్టి) సర్వసమమునన్ = చుంచి యుండఁకుచుతో.

తా॥ అప్పుడు ఆనారద మహాముని పాదములు శివయొక్క కిరీటము నందు పొడుగఁబడిన కత్తెములు నొంగుట్టుగా నాగించుడి మ్రొక్కి గానముగూర్చు యుండఁచునము. ద ఆయన గూర్చుండఁజెట్టి మిక్కిలి వినియమగిలవాడైచు నితాశ్చ్యును.

౬౩౪. — క॥ తనపాద కమల తీర్థ | మున లోకములం బనిత్ర శి ముగంధయు పురా
తన మాని లోకగురుండ | ముని పదకర్థంబు మస్త శి ముని ధరియించెక.

టీ॥ తనపాదకమలతీర్థనన్ = తనపాదగుండమునకలముచేసెను లోకములక = పనునాంగు లోకములను. పునముగన్ = పావన ముగా. పురాతనముగాని = చేరునట్టి ప్రాంతమున యొన = నారాయణముపై యైన లోకగురుఁడు = లోకము కు శివ మ్రొక్కినట్లుండు. ఆత్మని పరగియన్ = ఆనారదమహామునియొక్క పాదగుండతీర్థ

యందెకమును. మస్తమునన్ = శిలలో. ధరించెను = తాల్చెను. తా॥ ఎల్లలోకములను తీరయడగులకల బట్టిచి గిరిని నీటివేళ పావనముగా గాఁజేయునట్టి నారాయణమునియగువా డునున్న లోకు లకు శంధిరమున వాఁడనుడై శ్రీకృష్ణుని శివారూప మహానయొక్క కాల్చి దిగి నీళ్లకు తిరుగు యునునట్లు సెనని తాత్పర్యము.

తా॥ అట్లు బ్రహ్మయ్యదేవ, యను, సర్వసమమునైన నారాయణుని డివెక్ష లోకమానంబులను ముని పాదగుండంబు ధరియించిన వాడై సుధాసారంబుగల మునిధామంబుల నావహించి యుండు.

టీ॥ (ఇట్లు) బ్రహ్మయ్యదేవుడును = వేదోక్త ధర్మమును విభజింపజేయుడును. సర్వసమంబును = అర్థమగునట్లును. ఆయ నారాయణుఁడు = అయినట్టి స్వర్ణంబు. ఆ శివోగ్రహణము = బ్రహ్మయ్యకును ఉపాసకునియగును. ఆయన ముని ప్రపాదనికల = అయినట్టి నారదమహాముని యొక్క కాల్చి దివెక్ష పదకర్థమును. (ధరియించినవాడై) పాదనికలంబు = అప్పుడతని సమవేటి రసము

గలదు. అయిన మునిగ్రహణయొక్క = అయినట్టి పాదనికలచేతను. నారదపదక = నారదునితో. (ఇట్లుచును) తా॥ ఈధర్మముగా వేదోక్తా దామిచు భక్త నడక వాడై సేవనివారించును అయినట్టి శ్రీకృష్ణుని మార్గి ఎల్ల లోకములంబు పావన మనిత్యోదగన నారదుని హృది పాద కమలంబు గ్రహించిన వాడై అప్పుడతని సమవేటి రసముతో నారదుని గూర్చించి కనెనతా.

౬౩౬. — క॥ వీరవంతుడైన నేయుని | నానంద యనుచునగుడు శి దామోదర వి
యోగం భవవతోర | వ్యాపారము దిప్త నిత్ర శి హర్షము గాదే.

టీ॥ శానకాగ్రహణముపై శ్రీకృష్ణుని వినిపాదినన్ = వినిచేయుచుని శ్లాఘించెను. (వేయుచు) అర్చించెన్ = అర్చించెగా. అనిధుం = అనాధుడు. దామోదర = కృష్ణా చిత్తము = శ్లాఘన స్వరూపుఁడా. భవదతారవ్యాపారంబు = విభు అంతామెట్టింబి.

దత్తునిగదాధు = దత్తవాని శిష్యునియగుతా. కాదే = కాదా. తా॥ వీయుని శ్రేష్ఠామిని పునివేయ మని అజ్ఞాపించెను చేసెదను అనిశ్రీకృష్ణునిచేర్చి గా ఆయనజ్ఞానస్వరూపుఁడై పునికృష్ణమూర్తి నిత్ర అవలంబుమెట్లుండుట్లును శత్రు చునివెట్టిమేదా అనెనతా.

౬౩౭. — తే॥ అఖిలలోకైక పరివిద శి యార గివతివి | విశ్వ నందం కుండచ శి వాన్వతుండపు
వెలయ నేపనియైన గా శి వింతె ననుట | యార్తబంధుండ విశేష శి సమ్యక్.

టీ॥ అఖిలలోకైకపరివిద = బ్రహ్మనిశమధలోకముకును పూర్వదశను నాయకుండపు. వియార్తమిరివి = వయోరసముచేత తడిసిబుద్ధి గల

వాడవు. విశ్వనందుకుండపు = సర్వమును కీరించ వాడవు. శాస్త్ర తుండపు = వ్యదునుడువాడవు. అర్తబంధుండపు = మఃఖమునొందిన

వారికి చుట్టమైన వాడవు. కలయిక ప్రసిద్ధముగా. (ఏవనియైనను) కానింతుననుట చేయుచునుట. (ఇదిసేతు) ఆశ్చర్యము. తా' ఎల్లలోకము కుముఖ్యప్రభులవలన, మిక్కిలిదయగలవాడను

సర్వమునుకాపాడువాడవును, ఎల్లప్పుడునుదునాడవును, మఃఖిరు వారిమఃఖిరును పోగొట్టుకొట్టిచుట్టుమరునవాడవును అనుసేతు నను వినిచేయుచున్నను చేపదననిచెప్పుట యొకయాశ్చర్యము అనితా.

౬౪౮.—తే|| అబ్జసంభవ మాగ దేవ ః తార్చసియ | భూరి సంసార సాగరో ః త్రారకంబు
నవ్యయానంద మోక్ష చా ః యకమునైన | నీపదభ్యాన మాత్మలో ః నిలువ నీవె.

టీ|| అబ్జ... రియ—అబ్జసంభవ—ప్రచ్ఛచేతను. హరః—శుభ్రచేతను. దేవః—ఇంద్రుడుమొదలుగాగలదేవతలచేత. అర్చసియ—అర్చించుచువారా. భూరి... త్రారకంబును — భూరి—అధిమమున — తేకగొప్పవైపు. సంసార—సంసారము అనెడు. సాగరో—ముద్రమును. ఉత్తారకంబును—దానికి చునదియను. అవ్యయానందమోక్షదాయకమును—అవ్యయము—చేదని. అనన్—సంఖ్యమును. మోక్షము—ప్రేమగారుకమును—ఇచ్చునదియను. అనున నీపద భ్యానము అనునట్టి

నీపాదములయొక్క భ్యానమును. అత్మలోకా = నామస్మనంబు. నిలువనీతి—నిలుచుట్లుచేయవయ్యా.

తా|| ౬౪౮ చుమందు మొదలుగా దేవతలుసాగరికదగిన వాడని నైన ఓప్పూ! సంసారమనెడుమరకముచును దాటించునదియు చేదని అతీవమును గలదని ఇచ్చుచునునైన నీపాదము భ్యానము నామస్మనంబు ఎల్లప్పుడు నిలుచుట్లుగా అనుగ్రహింపుము అనితా.

౬౪౯|| అనితా శ్లోకించి యద్యేనోలన బ్రసన్నత బడసి తన్మందరంబు వెడలి మనోరమం డెప్పుడొప్పుని యోగమాయా ప్రభావంబు దురియల గోరి వేటొక చంద్ర చాననా గేహంబునకుం డని యలంబు నెత్తమాడుచున్న పురుషోత్తము నుద్ధరణహతుంగని యశ్చతంబునొందుచు నచ్చట నననిదేని సత్యుత్తులకై యచ్చట వాని చని.

టీ (అ) అశ్లోకి చి—పేదగొని. అద్యేనోలన—అశ్లోకి మూర్తిగలది. బ్రసన్నత—అనుగ్రహమును. బడస—పొంది. తన్మందరంబు—బుడసల=అను బుడసలదియలువెను. మనోరమం=ముగిసెడుదైవసాగరుడు. అస్తుకము—మొగిమాయాప్రభావంబు అగొప్పమహిమ వాడై యున్నదియోగమాయామహిమను. అనితా గొప్పతెలివొన గెనుననించు. వేటొక చంద్రబింబావనాగేతానుకా = చంద్రునివంటి యెరుకని మలియను. శ్రీయుంటికి చేక = పోయి. అనితా=అనితాలో. ఇతాగుడును పునోయి—నాగితిగానాచున్నట్లు. ఇద్దరూ—చంద్రునితో నొకరినొకరిని

కిని = చూచి. అశ్లోకియనొందుచుకా—అశ్లోకిమును పొందుచు. అశ్లోకి=అను బుడస. అనితాలో=అశ్లోకిచేత. సత్యుత్తులకై = సత్త్వంబువలనవాడై. అచ్యోగం=అనాపురు. పాపంబు—చని. తా|| అని యాభిరుగా శ్లోకిని పేదగొని అయన యనుగ్రహమునుపొంది అనుబుడసల బుడసలది యున్నదియొక్క సాగరిమాయ మనితాను తెలివొని గోల వాడై చితియొక్క గుల్కా గుంటికి పోయి అక్కడ ఉదధును పే బడసి గోగాలమాడుచున్నట్లు చూడనిదాని యిచ్చతగునచే నత్తా మునుపొందినాడైనానుంబు బయలుపడి యు తాత్పర్యము.

౬౫౦.—౬౪౯ మునిపరుడను నాగని నొకరిక | వనితానుచ నేత్ర నిదని ః వానంబునకుం
దనయెడలం బుద్ధు సమాప్త | వినుతగుహ లంబిస్తు ః శివస్థం గృహ్యం.

టీ|| మునిపరుడను = నాగదుడు. మునిక వననాగుల సేత్రంబు నివాసమునకా—చితియుక తామర తేనెవలన కిశాల గురున కన్నుగల ప్రయురాల గుంటిలో. వనితానుచ—నాగ కుంతలో గూడునొప్పువాని. శివస్థం = శివునిశివస్థంబున ని. శివస్థంబు—సర్వవియమునుసర్పవృత్తానుగింపని. ఎవరినియోని మునికా కొనయాడల దగినగుణములవేల అలంకరింపబడినవాని. శివస్థం =

సర్వవియమునకైవాని. శివస్థం = శ్రీశివమూర్తిని కాంచెకా—చూచు. తా|| అట్లునాగుచాటితియు' శ్రీశివునితోపొంగి అగ్రము శివునిను సమీపము నొకటి అడవి కొనిమీద ఉడికి గుణముగలవాడను గొప్ప గొప్ప దేవతల శివస్థంబున కొని అగోర గూడునొప్పున గూడునొప్పుగా గానితా. అనితానుతాత్పర్యము.

౬౫౧.—౬౫౦ నారదుం డెడలని రేన గోర | దారదముఖముల నిన్ను ః వాని మురం
వేరిక దానచగుల సం | వేరిక గమలామనో పి ః సారకా గారిక.

టీ|| (నారదుడు) అటుచని = అనిపోయి. ఒకవాడుబుద్ధు ముంకా=శ్రీశ్రీయుంటిలో. వేరిక=ముత్యా దారములు భరించు వాడను. దానచగుల గోర = నారదుడు గుణమును నాశనము చేసిన వాడను. కమలామనోహరం = శ్రీ శ్రీదేవతలకృతమనస్సంపద విహరించువాడనుచే. శివస్థంబునకుం బుట్టి. మురాకా = మురా

నారదునివారినివాడై. వేరిక = మునిము. తా|| నారదుడు అటుచితియుగ గుంటికి పోయి అచట ముత్యాదారములు భరించి గాడిన నమూనామను నాశనముచేసి శివదేవమనశ్శక్తి వలనమనస్థివాడైన శ్రీశివుని జూచెననితాత్పర్యము.

౬౫౨|| అట్లు కనుంగొనుచు సుంద నొక్కదేవ సమ్ముండ్రునకు ముకుందుంబు ప్రత్యక్షానంబు చేసి మునీంద్రు సులూర్పికాములైన మిచ్చు సహస్రకృతైన యేమేమిటం బచ్చప్తి నొందండేయం గలవారము భవదీయ ద్భ

నంబున నిఖిలకోభనంబుల నందెదమని ప్రియపూర్వకంబుగాఁ బలికిన నానందనందను మాటలకు నానందకంద భిత హృదయారవిందుండును, మందస్త్రిత సుందర వదనారవిందుండును నగుచు నారదుండు వెండియుం జని.

టీ॥ (ఇట్లు) కనుంగొనుచునుండఁ - ఈప్రకారము చూచుచుండుగా. ఒక్కయెడఁ - ఒకచోట. అట్లునిండునట్లుకా - అమనిక్రేమనై. నుకుందుండు - కృష్ణుండు. ప్రత్యుత్థానంబుచేసి - ఎదురుకొని శోచిపోయి. ముసింద్రాఁబీయని క్రేమండ్రా. సంపూర్ణ కాములు - ని డినకోరికలుగలవారు - ఎల్లకోరికలునెఱవేర్చుకొన్నవారు. అయిన మిమ్ము - అయినట్టిమిమ్మును. అపూర్ణమైనయేమి - కొంతతలుగలవాఁడు. పైమేము. పమిటఁ - దేనిచేత. పరితృప్తిఁ - పూర్ణతృప్తిని. ఒండంటెయింకగలవారము - పొందింపకగలవారము. భవదీయదర్శనంబునఁ - మిదైనదర్శనముచేత. నిఖిలకోభనంబునఁ - ఎల్లకోభమలను. అందెదము - మేముపొందుచున్నాము. (అని) ప్రియపూర్వకంబుగాన - ప్రియము ముందుగలుగునట్లుగా - ప్రీతికనఁబడునట్లు.

పలికినఁ - చెప్పఁగా. ఆనందనందనుమాటలకుఁ - ఆకృష్ణునిపలుకులకు. ఆనందకందభితహృదయారవిందుండును - సంతోషముమొలకఁజెత్తుచున్న మనకమలముగలవాఁడును. మందస్త్రితసుందరవదనారవిందుండును - చిలునవ్వుచేత అందగిల్లుచున్న ముఖకమలము గలవాఁడును. (అగుచును నారదుండు) వెండియుం - మడియు. చని - పోయి.

తా॥ ఈవిధముగాఁజూచుచుపోవుచుండఁగా ఆనారదమహామునికి ఒకచోటకృష్ణుండుఎదురుగాఁబచ్చి ప్రియమామసి! కొంతకాలేనిమీకుఎల్ల కొంతతలుగలమేము ఏద్రెయిచేత తృప్తిపొందింకగలము మీదర్శనముచేత మేముమాత్రము సకలభుజులనుపొందుచున్నాము అనిప్రియముకనఁబడఁచుచితిన కృష్ణమూర్తిరూపిలువిని నారదుండు మనసున సంతోషించుచు చిలునవ్వునవ్వుచు ఇకను కొన్ని యిట్లొక పోయియుని తా.

౨౫౩. - క॥ అనఘాత్ముండు గనుంగొనె నొక । వనితామణి మందరమున ఁ జనకేళి సంచరితానందుని ననిమిష । విసమిత చరణారవిందు ఁ విధు గోవిందుక.

టీ॥ అనఘాత్ముండు - పాపములేని మనసుగలవాఁడై నారదుండు. ఒకననితామణిమందరమునఁ - ఒకయుత్రవ స్త్రీయింటను. వనకేళిసంచరితానందునిక - వనకేళివరమువలనగలిగినసంతోషముగలవాఁడును. అనిమిష చనిమిషచరణారవిందుక - అనిమిష - దేవతలచేత. విసమిత - మ్రొక్కఁబడిన. చరణారవిందుక - పాదకమలములు గలవాఁడును.

విధుక - సర్వప్రభువునైన. గోవిందుక - కృష్ణుని. కనుంగొనెక - చూచెను.

తా॥ నారద మహాముని మఱియొక స్త్రీయింట వనవిహారముచేసి సంతోషించు చుండఁగా దేవతలచేత మ్రొక్కఁబడుకొనువాఁడును ప్రభువునైన కృష్ణమూర్తి జూచెనని తాత్పర్యము.

౨౫౪. - క॥ పరమేష్ఠి సుతుండు గనె నొక । తరుణి భవనంబునందుం ఁ దనుదాన మనోంబురుహమునక దలంచుచుండెడి । నరకాసురదమను తూరు ఁ సందకుమారుక.

టీ॥ పరమేష్ఠి సుతుండు - బ్రహ్మకాశుకు - నారదుండు. ఒకతరుణి భవనంబునందుం - మఱియొక ప్రియరానియింటిలో. తనక - ఆహంబదలత్కర్తపరబ్రహ్మమైనతన్ను. తాన - తానే. అనంబురుహమునక - మనకికమలమునందు - హృదయాకాశమునందు. తలంచుచుక - భ్యానించుచు. ఉండెడినరకాసురదమనుక - ఉండుట్టి నరకాసురసుహారముచేసినవాఁడును. తూరుక - తూర్పుయుగలవాఁడును. సందకుమారుక - సందుని తీయరుండును నైన కృష్ణమూర్తిని చూచెనని తాత్పర్యము.

తూరుక - సందునికొడుకునైన కృష్ణమూర్తిని. కనెక - చూచెను.

తా॥ నారదమహాముని మఱియొక స్త్రీగృహమునందు పరబ్రహ్మమైన తన్ను తానే తనహృదయకమా మునించు భాగ్యము చేయుచున్నవాఁడును, నరకాసురుని సుహృదముచేసినవాఁడును, మిగులతూర్జ్వముగలవాఁడును, సందుని తీయరుండును నైన కృష్ణమూర్తిని చూచెనని తాత్పర్యము.

౨౫౫. - సీ॥ ఒకచోట నుచిత సంచరితానందనానంద - నొకచోటఁ బారాణి ఁ కోకిలవైత నొకచోటఁ బంచయ ఁ జ్ఞోచిత కర్ముని - నొకచోట నమృతోప ఁ యోగలోలు నొకచోట మజ్జనో ఁ ద్యోగానుపక్తుని - నొకచోట దివ్యభూ ఁ పోజ్జ్వలాంగు నొకచోట ధేను దా ఁ నోత్కలితాత్ముని - నొకచోట నిజసుత ఁ ప్రకరయుక్తు లే॥ నొక్కచోటను గాన వి ఁ నోదచిత్తు । నొక్కచోటను జలకేళి ఁ యుతవిహారు నొక్కచోటను సంతంచ ఁ కోపయుక్తు । నొక్కచోట బలభద్రుతోఁ ఁ చొక్కువాని.

టీ॥ ఒకచోటఁ - ఒకతావునందు. ఉచిత సంద్యోపాసనాఁక్షుక - తగినసంధ్యావందనమునందు ఆసక్తుడై నడపువానినె. ఒకచోటఁ - మఱియొకతావున. పారాణికోకిలమిథుక - పురాణముచేయినట్టివారి మాటలచేతకూడుకొన్నవానిని. ఒకచోటఁ - ఇకొకచోట. పంచయజ్ఞోచితకర్మునిక - పంచయజ్ఞములనెడితగినకర్మములనునడపువానిని. ఒకచోటఁ - మఱియొకచోట. అమృతోపయోగలోలుక - అమృతమును త్రాగుటయందు దానక్తుని. (ఒకచోటను) మజ్జనోద్యోగానుపక్తునిక - స్నానప్రయత్నముచేయుటయందానక్తుని. (ఒకచోటను)

దివ్యభూపోజ్జ్వలాంగుక - అప్రాకృతములయిన యాభరణములచేత వెలుగునట్టిఅవయవములుగలవానిని. (ఒకచోటను) ధేనుదానోత్కలితాత్మునిక - తేగట్రావులను దావముచేయు నుత్సాహముగలవానిని. (ఒకచోటను) నిజసుతప్రకరయుక్తుక - సనకాదుకుల గుమిలో కూడుకొన్నవానిని. (ఒక్కచోటను) గానవిహారుదిత్రుక - పాటవినుటయందు పేరుకగల మనసుగలవానిని. (ఒక్కచోటను) జలకేళియుతవిహారుక - జలకేళిఁగూడిన విహారముగలవానిని. (ఒక్కచోటను) సంతంచకోపయుక్తుక - మంచి మంచెయందున్నవానిని. ఒకచోటఁ -

ఒకచోటను. బలభద్రుతోకా - బలరామునితోఁగూడ. చాక్కు
బానికా - పరవశత్వము నొందువానినిగాను చూచెనని యర్థము.

తా|| ఒకచోట సంద్యవార్షుఁడనుచుఁజూచుచున్నపురాణము విను
చును, ఒకచోటను పంచమహాయజ్ఞ కర్తలను చేయుచును, మఱి
యొకచోట ఆమృతముత్రాగుచును, ఇంకొకచోట స్నానముచేయు

చును, ఇంకొకచోట ఆభరణములు తొడుగుకొనుచును, మఱి
యొకతావున శేంగటావులను దానమిచ్చుచును, మఱియునొకయెడ
కొడుకులతో కూడుకొనియును, మఱియుక్కచోట పాట విను
చును, ఇంకొక్కచోట మంచెలెక్కి ఆడుచును, ఇంకొక్కతావున
బలరామునితోఁ గూడుకొనియు నుండునట్టి శ్రీకృష్ణమూర్తిని నార
దుఁడు చూచెనని తాత్పర్యము.

౬౫౬. - సీ|| సకలార్థ సంపేది * యొకయింటిలోపల - జెలువతో ముచ్చట * వైష్ణవచుండు
విపుల యశోనిధి * వేటొక్క యింటిలో - సరసిజానన గూడి * సరసమాడు
బుండ్లకాత్తుండు * నొంహొకయింటిలో - దరుణికి హరివ * ల్లరులు గ్రుచ్చు
గరుణాపయోనిధి * మఱియొక యింటిలో - జెలింగూడి విడియము * నేయుచుండు

అ|| వికచ కవల నయ్యును * హొకయింటిలో నవ్వెను | బ్రవిమలాత్ముఁడొకట * చాదుచుండు
యోగి జనవిధేయుఁ * హొకయింట సుఖిగోష్ఠి | నలుపు ననఘుఁడొకట * నేలంగుచుండు.

టీ|| సకలార్థసంపేది = సర్వవిషయములు తెలిసిన వాఁడైన
కృష్ణుడు. ఒకయింటిలోపల = ఒకానొకయింటిలో. చెలువతో =
ప్రియురాలితో. ముచ్చటలు = గోష్ఠి వాక్యములను. (చెప్పుచుండును)
విపులయశోనిధి = లధికకీర్తికి ఉనికిపట్టయిన కృష్ణుఁడు. వేటొక్క
యింటిలో = ఇంకొకయింటిలో. సరసిజానన = కవలమువంటి
ముఖముగల ప్రియురాలితో. కూడి = కూడుకొని. సరసమాడుకా =
సరసపుమాట లాడుచుండును. పుండరీకాత్తుండు = తెల్లదామరల
వంటి కన్నులుగల కృష్ణుఁడు. ఒంహొకయింటిలో = ఇంకొక
యింటిలో. తరుణికి = యౌవనవయస్సైన ప్రియురాలికి. హరివల్ల
రులు = పూవులసరములుచెల్లును. గ్రుచ్చుకా = కొప్పునందులుమును.
గరుణాపయోనిధి = దయాసముద్రుడైన కృష్ణుఁడు. (మఱియొక
యింటిలో) చెలికా = ప్రియురాలిని. కూడి = చేరి. విడియమునేయు
చుండుకా = తా. బాలము పెనకొనుచుండును. వికచకవలనయ
యందు = వికసించిన కవలమునుబోలిన కన్నులుగలకృష్ణుఁడు. (ఒక
యింటిలో) నవ్వెకా = నవ్వచుండును. బ్రవిమలాత్ముఁడు = నిర్మల
మయిన మనసుగలవాఁడు. (ఆగుక్కష్ణుఁడు) ఒకటకా = ఒకచోట.

(పాడుచుండును) యోగిజనవిధేయుఁడు = యోగీశ్వరులకుతోఁబడి
యుండువాఁడు. (ఆగుక్కష్ణుఁడు) ఒకయింటకా = ఇంకొక యింటిలో.
సుఖిగోష్ఠిసలుపుకా = సుఖసర్వము చేయుచుండును. అనఘుఁడు =
పాపము లేనివాఁడైన కృష్ణుఁడు. ఒకటకా = ఇంకొకచోట. చెలంగు
చుండుకా = సంతోషించుచుండును.

తా|| సర్వవిషయములు తెలిసినవాఁడును, మిక్కుటమయినవీర్తి
గలవాఁడును, కరుణాసముద్రుఁడును, వికసించిన తెల్లదామరల
వంటి కన్నులుగలవాఁడును, నిర్మలమయిన మనసుగలవాఁడును,
యోగీశ్వరులకు తోఁబడినవాఁడును, పాపము లేనివాఁడును అగు
శ్రీకృష్ణమూర్తి ఆయాగృహములతో నుండు ప్రియురాండ్ర ఇష్టము
సనుకొని ఒకచోట ముచ్చటలాడుచును, ఒకచోట సరసా
లాడుచును, ఒకచోట కొప్పున పూవులు దులుముచును, ఒక
తావున విడము చేయుచును ఒకచోట నవ్వకొనుచును, ఒకచోట
పాడుచును, ఒకచోట సఖముగా ప్రొద్దుపుచ్చుచును, ఒకచోట
దూరక సంతోషించుచును ఉండునని తాత్పర్యము.

వ|| ఇట్లు చూచుచుం బనిచని.

౬౫౭. - క|| చతురానన నదనుఁ డం | చితమతిఁ జనికాంచె నొక్క * చెలిగేహమునకా
గ్రతుకర్తాచరణుని నా | శ్రీత భయహరణుని సురేంద్ర * నేవితచరణుకా.

టీ|| చతురానననందనుఁడు = నారదుఁడు. అంచితమతికా =
ఒప్పిడమైనబుద్ధితో. చని = పోయి. ఒక్కచెలిగేహమునకా = ఒకస్త్రీ
యింటిలో. గ్రతుకర్తాచరణునికా = యజ్ఞకర్తలుచేయువాఁడును.
ఆశ్రితభయహరణునికా = ఆశ్రయించినవారిభయమును పోగొట్టు
వాఁడును. సురేంద్రనేవితచరణుకా = దేవేంద్రునిచేత నేమింపఁబడిన

పాదములు గలవాఁడునునైన శ్రీకృష్ణుని. కాంచెకా = చూచెను.
తా|| బ్రహ్మకొడుకైన నారదుఁడు నెమ్మదితోడి బుద్ధితో ఒక
స్త్రీయింటిలోపోయి ఆచ్చట యజ్ఞకర్తలను సడపుచును, ఆశ్ర
యించినవారిని కాపాడుచును నుండునట్టి ఇంద్రునిచేత నేమింపఁ
బడినపాదములుగలవాఁడైన శ్రీకృష్ణమూర్తిని చూచెనని తాత్పర్యము.

౬౫౮. - క|| వృత్రారినుతునఁ బరమ ప | విత్రుని నారదుఁడు గాంచె * వేటొకయింటం
బుత్రక పౌత్రక దుహితృక | శత్ర సమేతుని ననంత * లక్షణవంతుకా.

టీ|| (నారదుఁడు) వృత్రారినుతునకా = దేవేంద్రునిచేత కొని
యాడఁబడువాఁడును. పరమపతిత్రునికా = మిక్కిలిపరితృప్తుఁడును.
అనంతకా = అంతము లేనివాఁడును. లక్షణవంతుకా = కుళలక్షణములు
గలవాఁడును. (అయినకృష్ణుని) పుత్రక... సమేతునికా = పుత్రక =

కొడుకులతోడను. పౌత్రక = మనుమలతోడను. దుహితృ = కొమా
ర్తలతోడను. కశత్ర = భార్యతోడను. సమేతుకా = కూడుకొన్న
వానిని. కాంచెకా = చూచెను.

తా|| నారదుఁడు దేవేంద్రునిచేత కొనియాడఁబడువాఁడును,

మిగుల పరిశుద్ధుడగును, అంతము తేనివాడగును, ఎల్ల భుభ లక్షణములు గలవాడగును నైన శ్రీకృష్ణుని కొడుకులు మనుమలు కొమా

రలు భార్య పిర్రవజీలోను గూడుకొనియున్న వానినిగాఁ జూచెనని తాత్పర్యము.

౬౫౯.—క॥ సుందరమగు నొకనుందరి । మందిరమునఁ బద్మభవ కు శిశుమారుఁడు గాంచెన్

నందిత నందున్ సుజనా । నందున్ గోవిందు నుతస శిశుమారు ముకుందున్.

టీ॥ సుందరమగు = సౌందర్యముగలదైన. (ఒకసుందరిమందిరమున) పద్మభవకుమారుఁడు=నారదుఁడు. సుజనానందున్=సజ్జనులనుసంతోషింపఁజేయువాఁడును. గోవిందున్=పేదములందు తెలియఁబడువాఁడును. నుతసనందున్=కొనియాడఁబడిన సనందనుఁడుగలవాఁడునునైన. ముకుందున్ = కృష్ణమూర్తిని. నందితనందున్ =

సంతోషింపఁజేయఁబడుచున్న సందకుఁడగువానిగాఁ (కాంచెను) తా॥ అందమగు మణియొక స్త్రీయింటిలో సజ్జనులకు సంతోషముకలుగఁజేయువాఁడును, పేదములందు తెలియఁబడువాఁడును, సనందునిచేత కొనియాడఁబడువాఁడును నైన శ్రీకృష్ణమూర్తిని నందిన సంతోషింపఁజేయుచుండఁగా నారదుఁడు చూచెనని తా.

౬౬౦.—క॥ జలజభవ భవుఁడు గనె నొక । నలినాక్షి నివాసమందు శిశునతభద్రేభున్

జలదాభున్ గతలోభున్ । నలకాశి జిత్తిరేపు శిశునంబుజ నాభున్.

టీ॥ జలజభవభవుఁడు = బ్రహ్మకొడుకు. ఒకనలినాక్షినివాసమందున్=ఒక స్త్రీయింటిలో. నతభద్రేభున్=మ్రొక్కుబడినభద్రవారి యేనుఁగుగలవాఁడును. జలదాభున్ = శేషమునుబోలిన దేహకాంతిగలవాఁడును. గతలోభున్=పోయినలోభగుణముగలవాఁడునైన. అంబుజనాభున్=శ్రీకృష్ణుని. అలకాశిజిత్తిరేపున్=శుష్కెడలను జయింపఁజాలిన ముంగురులుగలవానిగా. (కనెను)

తా॥ నారదుఁడు మణియొక స్త్రీయింటిలో శుష్కెడలను గెలువఁజాలిన ముంగురులు చలించుచుండఁగాఁ గూర్చుండియున్న గజేంద్రునిచేత మ్రొక్కుబడినవాఁడును, శేషకాంతి వంటి దేహకాంతిగలవాఁడును, లోభ గుణము తేనివాఁడును, నాభియందు కమలముగలవాఁడునైన శ్రీకృష్ణమూర్తిని జూచెనని తాత్పర్యము.

౬౬౧.—మ॥ ఒకయింటన్ గజవాజి రోహకుఁడునై శిశుయొక్కంట భుంజానుండై

సకలాత్ముండు పరుండు షోడశ సహ శిశు స్త్రీనివాసంబులన్

నొకబోఁటింటను దప్పకుండ నిజ మా శిశు యోత్సాహుండై యుండ న

య్యోకలంకుం బరమున్ మహాపురుషున్ శిశువృన్దాసనున్.

టీ॥ ఒకయింటన్=ఒకయింటిలో. గజవాజిరోహకుఁడునై = ఏనుఁగులను గుఱ్ఱములను ఎక్కడఁబాడె. ఒక్కంటన్ = ఇంకొకయింటిలో. భుంజానుండై = భోజనముచేయువాడై. సకలాత్ముండు = సర్వము తనయందుఁగలవాడైన. పరుండు = సర్వోత్కృష్టుడైన. షోడశ సహస్రస్త్రీనివాసంబులన్ = పదియాలుపేల స్త్రీలయిండ్లయందును. ఒకబోఁటింటన్=ఒక స్త్రీయింటనయినను. (తప్పకుండ) నిజమాయోత్సాహుండై=తనమాయవలని యోత్సాహముకలవాడై. ఉండన్ = ఉండఁగా. ఆయ్యోకలంకున్=అకలంకముతేనివాడైన. బరమున్=సర్వోత్కృష్టుడైన. మహాపురుషున్ = విరాట్పురుషుఁ

డైన. బ్రహ్మణ్యున్=వేదోక్తధర్మప్రవర్తకుడైన. సత్యాన్దాసనున్=సేవింపఁబడిన బ్రహ్మగలవాఁడునైన శ్రీకృష్ణమూర్తిని. (చూచెను) తా॥ మణియు నారదుఁడు ఒకయింటిలో ఏనుఁగులను గుఱ్ఱములను ఎక్కుచు, ఒకయింటిలో భోజనముచేయుచు, ఈవిధముగా ఒక్కొక్కయింటిలో ఒక్కొకవిధముగా పదియాలుపేల రాజస్త్రీల యిండ్లయందును తనమాయను ప్రకాశింపఁజేయుచు మెలఁగుచున్న కలంకము తేనివాఁడును, సర్వోత్కృష్టుఁడును, మహాపురుషుఁడును, వేదోక్త ధర్మప్రవర్తకుఁడును, బ్రహ్మచేత సేవింపఁబడువాఁడునైన శ్రీకృష్ణమూర్తిని జూచెనని తాత్పర్యము.

౬౬౨.—క॥ ఆస్తోః చరితు నమిత స । మస్త సుధాహారు వేద శిశు మస్తక తల వి

స్యస్త పదాంబుజయుగళు న । పాస్తాశ్రిత నిఖిలపావుఁ శిశు బరము ననంతకున్.

టీ॥ ఆస్తోఃచరితున్=ఘనమైన నడవడి గలవాఁడును. నమిత సమస్తసుధాహారున్=నమస్తరించిన సర్వదేవతలు గలవాఁడును, శేషమస్తక...యుగళున్=పేదమస్తక=పేదాంతములనెడు. తల=ప్రదేశములయందు. శిశుస్త=ఉంచఁబడిన. పదాంబుజయుగళున్=పాదకమలములు తెండును గలవాఁడును. ఆపాస్తాశ్రితనిఖిలపావున్=తొలగింపఁబడిన యాశ్రితులయొక్క సమస్తపాపములు

గలవాఁడును. పరమున్=సర్వోత్తముఁడునైన. అనంతకున్=కృష్ణుని కనియెనను క్రియ యధ్యాహర్యము. తా॥ ఘనమైన ప్రవర్తనము గలవాఁడును, ఎల్లదేవతలచేతను మ్రొక్కించుకొనువాఁడును, పేదాంతములయందు ప్రతిపాదింపఁబడిన పాదకమలములు గలవాఁడును, ఎల్లయాశ్రితులపాపములను తొలగించువాఁడునునైన శ్రీకృష్ణమూర్తిని నారదుఁడు చూచెనని తా.

౬౬౩.—ఆ॥ పరమ భాగవతుండు శిశు పరవేషి తనయుండు । మనుజు లీలఁ జెంది శిశు మహిత సౌఖ్య

చిత్తుడైన యాహృ శిశు పీకేశు యోగ మా । యా ప్రభావమునకు శిశు నాత్మ నలరి.

టీ॥ పరమభాగవతుడు = భాగవద్భక్తులలో నుత్తముడయిన. పరమేష్ఠితనయుండు = సారదుండు. మరుజలీల = సామాన్యమను మృగి. (విభమును) చెంది = పొంది. మహితసౌఖ్యచిత్తుడు = గొప్ప సుఖములందుండగలిన మనస్సుగలవాడను. (విస) ఆహృషీకేతుడొగి మాయాప్రభావమునకు = ఆహృషీకేతు = సర్వేంద్రియములను విషయములయందు ప్రవర్తింపజేయు కృష్ణునియొక్క. యోగ =

కూడికగల. మాయా = సామర్థ్యముయొక్క. ప్రభావమునకు = మహిమకు. ఆత్మ = మనసునందు. ఆలరి = సంతోషించి.

తా॥ భాగవద్భక్తులలో నుత్తముడైన సారదమహాముని మనుష్యత్వముచేత మెలగడలించి మహత్తరములగు సుఖములను పొందుచున్న కృష్ణమూర్తియొక్క మాయామహిమనుజూచి మిక్కిలి ఆశ్చర్యము జూచినవాడై మనసున ఆనందించెనని తాత్పర్యము.

౬౬౪. — క॥ మాయురై హరిహరి వగదయ । మేయగునా యనుచునాత్మ ఖ మెచ్చి మునీంద్రుం డాయదు నాయకు సుజన వి । ధేయున కీట్లనియె దేవ ఖ త్రిజగము లందుక.

టీ॥ మాయురై = బౌరా. హరి = నిద్రయనెడు ప్రళయమందు సర్వమును నీయందు లీనము చేసికొనువాడను. హరి = భక్తులపాపములను హరించువాడను. వరద = ఆనన్యభక్తితో నిన్నారాధించు వారికి నిన్నెలుగడగిన సర్వోత్తమమైన షడ్భాసము నిచ్చువాడను. ఆమేయగునా = మేర తెలియరాని సర్వజ్ఞస్వ సర్వేశ్వరత్వాది కల్యాణగుణములు గలవాడను. అనుచుక = అని. ఆత్మ = మనసు నందు. మెచ్చి = మెచ్చుకొని. మునీంద్రుండు = సారదమహాముని. ఆయచునాయకు = యమవంశమునకు ప్రభువైన. సుజనవిధేయు

నకుక = సత్పురుషులకు విధేయుడైన కృష్ణుని. ఇట్లనియెక = ఇట్లు పలికెను. దేవ = ఓస్వయంప్రకాశుడ . త్రిజగములందుక = విషయేంద్రియాధి దేవతా మయమలయిన స్వర్గ మర్త్య పాతాలము లగుదు మూడులోకి ములందును.

తా॥ బౌ శ్రీహరి బౌరా నని బౌరా ఆమేయగునాకరా అని తనమనసులో మెచ్చుకొనుచును సారదమహాముని శజ్జనులకు విధేయుడైన శ్రీకృష్ణమూర్తినిజూచి ఓయేలినవాడను మూడులోకము లందును సమాయతలినవారు గలరాయని యడిగెనని తాత్పర్యము

౬౬౫. — క॥ నీమాయురై డెలియువారరె । తామరసాసన సురేంద్ర ఖ తాపసు లైనక ధీమంతులు నిజభక్తి సు । ధామాధుర్యమునక బొదలు ఖ ధన్యులు దక్కక.

టీ॥ ధీమంతులు = బుద్ధిమంతులగువారును = అత్తానాత్మజ్ఞానము గలవారును. నిజభక్తి సుధామాధుర్యమునక = స్వకీయమయిన భక్తి యను అమృతముయొక్క కిమ్మడనముచేత. పొదలు = దృష్టిపొందు నట్టి. ధన్యులు = కృతార్థులు. తక్కక = తప్ప. తామరసాసన సురేంద్రతాపసులైంక = బ్రహ్మ యుండ్రుండు తపస్సుపన్నులయిన మహాయుషులు నైంను. నీమాయురై = నీయొక్కమాయను. తెలియు

వారరె = తెలిసికోజాలినవారా = తెలిసికోజాలరనిభావము.

తా॥ స్వర్గ మర్త్య పాతాలములనెదు మూడులోకములందును బుద్ధిమంతులై నీయందిలి భక్తియనెడి అమృతమును అనుభవించివృద్ధి పొందునట్టి కృతార్థులు తప్ప తక్కినవారు బ్రహ్మ యుండ్రుండు తపస్సుచేయు ఋషులునైనను నీమాయాప్రభావమును తెలిసికోగలరా అని తాత్పర్యము.

౬౬౬. — క॥ అని హర్షించుచు నెడక నేక । బని వినియెద నిఖిలలోక ఖ పావనమును స జ్జనహితమైచు మీ కీ । ర్తన మఖిల జగంబులందుక ఖ దగ నెఱిగింతుక.

టీ॥ (అని) హర్షించుచుక = సంతోషించుచు. (ఇకను) (నేను) పనిపనియెదను = పోయెదను. నిఖిలలోక పావనమును = ఎల్లలోకము లందు పరిశుద్ధమును. శజ్జనహితము = శత్రువులకు మేలుచేయునది యును. విచనునీకీర్తనముక = వియోష్పవట్టినిఖ్యాతిని. అఖిలజగంబు

లందుక = ఎల్లలోకములందును. తగక = ఓచ్చనట్లు. (ఎఱిగింతును)

తా॥ ఇట్లు పలికి సంతోషించుచు స్వామి । నేనిక నెలపు పుచ్చుకొనెదను ఎల్లలోకములను పావనములనుగాఁ జేయునట్టి విఖ్యాతి అన్నిలోకములందును ప్రసిద్ధపఱచెదను అనిచెప్పెనని తా.

౬౬౭. — క॥ అని తద్వచనసుధా సే । చనమున ముడితాత్మ్యడగచు ఖ సంయమి చిత్తం బునక దన్నూర్తిం దగనెదు । కొని చనియెను హరిసుతైక ఖ గుణయుతుడగుచుక.

టీ॥ (అని) తద్వచనసుధా సే చనమునక = ఆకృష్ణమూర్తియొక్క మాటలనెదు అమృతమునందు తడియుటచేత. ముడితాత్మ్యండు = సంతోషించిన మనసుగలవాడను. (అగుచును) సంయమి = సారద. చిత్తంబునక = మనసునందు. తన్నూర్తిక = ఆకృష్ణుని స్వరూప మును. తగక = ఓచ్చనట్లు. ఇడుకొని = ఉంచుకొని. హరినుతైకగుణ

యుతుండు = కృష్ణుని పొగడుటయనెడి యొకగుణముతోఁ గూడు కొన్నివాడను. (అగుచు) చనియెక = పోయెను.

తా॥ అని చెప్పి కృష్ణునియొక్క అమృతమునుబోలినమాటలను విని సంతోషించుచు ఆకృష్ణమూర్తియొక్క స్వస్వరూపమును తన మనసులో తలచుకొనుచు పోయెనని తాత్పర్యము.

౬౬౮. — క॥ ఈపగిది లోకహితమి । నాపరమేశ్వరుండు మాన ఖ వాక్యతి త్రిజగ ద్దీపిత చారిత్రుండు బహు । రూపములం బొందె నుండ ఖ రుల నరనాధా.

టీ॥ సరనాధా = రాజు. ఈపగిదిక = ఈవిధముగా. లోకహిత మతిక = లోకములకు మేలుకలుగఁజేయుబుద్ధిచేత. త్రిజగ ద్దీపితచారి

త్రుండు = మూడులోకములందు మిక్కిలిప్రకాశమగు నభవదిగల వాడగు. ఆపరమేశ్వరుండు = ఆకృష్ణమూర్తి. మానవాకృతిక =

మనుష్యరూపముతో. సుందరులకా-శ్రీలలితయమునందు. బహు
రూపములకా - అనేకస్వరూపములను. (పోంచెను)

తా|| ఓరాజా! మిక్కిలి వింతగా ప్రకాశించునట్టి నడవడిగల

అకృష్ణమూర్తి లోకములకు మేలుచేయుతలంపుచేత మానవుని అకృ
శితో శ్రీలలితయమునందు అనేకరూపములనుధరించివ రించెననతా.

౬౬౯. - చ|| అని హరి యిట్లు పోషక స శి హస్త వధూమణులం బ్రీయంబునక
మనసిజ కేళిక దేచ్చిన య శి మానుషలీల సమగ్ర భక్తితో
వినినం బరించినం గలుగు శి విష్ణు పదాంబుజ భక్తియు న్నహా
ధనపశు పుత్రపితృ వని శి తా ముఖ సౌఖ్యములు న్నరేశ్వరా.

టీ|| సరేశ్వరా-రాజా. అని-ఇట్లు. హరి-కృష్ణుడు. ఇట్లు-
ఈవిధముగా. పోషకసహస్రవధూమణులకా - పదియాయుశేల
శ్రీలను. ప్రియంబునకా-ఇష్టముతో. మనసిజకేళికా - మత్తభక్తిద
యందు. తేచ్చినయమానుషలీలకా-సంతోషించుచెనమనమ్యులకు
విషయముగాని విలాసమును. సమగ్రభక్తితోకా - కొలుచితేని
భక్తితో. వినినకా-విన్నను. పరించినకా - చదివినను. విష్ణుపదాం
బుజభక్తియుకా - శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క పాదకమలములయందలి
భక్తియును. మహా...లును-మహాధన-అధికధనమును. పశు-గోవు

లును. పుత్ర-కొడుకులును. మిత్ర-స్నేహితులు. వనితా-స్త్రీలును.
ముఖ-మొదలగువారివలని. సౌఖ్యములును-సౌఖ్యములును(కలుగును)
తా|| ఓరాజా! ఈవిధముగా కృష్ణమూర్తి పదియాయుశేల
శ్రీలను మత్తభక్తిలయందు సంతోషపెట్టునని మనుష్యమాన్యులకు
అలవిగానిలీలలనుకొలుత లేనిభక్తితో ఎవరువిందరో ఎవరుచదువు
దురో వారికి శ్రీకృష్ణపాదభక్తియు అభికథనము గోవులుకొడుకులు
కొమార్తలు చెలికాండ్రు పెండ్లాలు మొదలగువారివలన నగుసౌఖ
ములును లభించునని తాత్పర్యము.

చ|| అనిచెప్పి యప్పారాశర్యనందనుం డభిమన్యునందనునకిట్లు యె నాచివసాగమ సమయంబునక బద్ధసాంధవాగమ
నంబుక గమలినీలోకంబునకు మును కలుగ నెఱింగించు చందంబునం గలహంస సారస రథాంగ ముఖజలవిహం
గంబులరవంబులుచెలంగ నరుణోదయంబున మంగళపాతక సంగీత మృదుమధుర గాన నినదంబును, లలితమృదంగ
వీణా వేణు నినాదంబును, వీలేరమేలుకొని తనచిత్తంబునక జిహానందమయింబరమాన్వితవ్యయనవికారు నద్వి
తీయు నబతు సనంతు సచ్చతు నమేయు నాద్యంతవిహీనులబరమమ్రహ్మంబునెనతన్ను దానోకి యించుకచించించి
యనంతంబ విరోధరాజన్యనయ నకల్తారంబులుముకుళిప భక్తజన నయ. కమలంబులు వికింపింప నెర న్ననిజలదో
పాంధకారుండైనగోవిందుండు మొగిచిన లోచనసరోజంబులు వికసింపం జేయ చుక రల్పంబుడిగ్గిచనుడెంచియంత.

టీ|| (అనిచెప్పి) అప్పారాశర్యనందనుండు-వ్యాపనికొడుకైన
అశుకవహర్షి. అభిమన్యునందనునకుకా-అభిమన్యునికొడుకైన పరి
శీన్నహారాశితో. ఇట్లునియకా - ఇట్లుపలికెను. అదివసాగమసమ
యంబునకా - ఆసారదుండు పెడలిపోయినపిమ్మటిపాటితల్లవాటి.
పద్మపాంధవాగమనంబుకా - సూర్యునిరాకను. కమలినీలోకంబు
నకుకా - తామరలింగలసమాహమనకు. మునుకలుగ నెఱింగించు
చందంబునకా-ముందుగా తెలియజేయువిధమున. కల...లును-కల
హంస-డిత్తమజాలిహంసలు. సారస-కెగ్గురుపక్షులు. రథాంగ-
చక్రవాకములు. ముఖ - మొదలుగాఁగల. జలవిహంగంబులరవం
బులు-జలపక్షులకూతలు. చెలంగకా - భ్వనింపఁగా. అరుణో
దయంబునకా-అరుణుండుదయించునమయమునందు. మంగళ...లును
-మంగళ-మంగళహారతులు. పాతక-పాడువారియొక్క. సంగీత-
పాడునట్టి. మృదు-తిన్నెదనిముతోడిదియు. మధుర-చెవులకింపై
నదియునగు. గాన-పాటలయొక్క. నినదంబును - భ్వనియును.
లలిత...నాదంబును-లలిత మనోజ్ఞమైన. మృదంగ-మద్దెలయను.
వీణా-వీణలయను. వేణు-పిల్లలగ్రోపులయను. నినాదంబును-భ్వనియు
వీలేరకా - వివరబధఁగా, మేలుకొని - నిద్రవిడిచిలేచి. తనచిత్తం
బునకా-తనమనసునందు. జిహానందమయికా - జ్ఞానము ఆనంద
మునే స్వరూపమయినవాఁడును. పరమాత్మకా-సర్వోత్కృష్టమైన
విరాట్స్వరూపుఁడును. అన్యయుకా - సాక్షములేనివాఁడును. అవి

కారుకా-పదార్థవనికారములులేనివాఁడును. అద్విగీయుకా-తనకు
రెండవదిలేనివాఁడును. అజతకా - చేసెచేతను జయింపఁబడని
వాఁడును. అనంతకా-దేశ కాల వస్తుపరిచ్ఛేదములు లేనివాఁడును.
అచ్యుతకా-చ్యుతలేనివాఁడును - జ్ఞానమార్గమునుండిజాటులేని
వాఁడనుట. అమేయుకా - కొలఁదికట్టరానివాఁడును. అద్యంత
విహీనుకా - మొదలు తుదలు లేనివాఁడును - పుట్టుటయు చచ్చు
టయు లేనివాఁడనుట. పరమబ్రహ్మంబుకా - పరబ్రహ్మమును.
(అయిన తన్ను తాను) ఒకయించుక-కొంచెముగేవు. చించించి -
భ్యానించి. అనంతర-పిమ్మట. విరోధి...ముకుళింపక-విరోధి-
శత్రువులైన. రాజన్య - రాజులయొక్క. నయన - కన్నులనెడు.
కిల్తారంబులు - ఎఱ్ఱగలువలు. ముకుళికా-ముడుచుకొనఁగా.
భక్తజన...వికసింపకా-భక్తజన - సేవికనలయొక్క. నయన-
కన్నులనెడు. కమలంబులు-తామరలు. వికసింపకా-వికాసమును
వహింపఁగాను. నిరస్త ... కారుండు - నిరస్త - తొలఁగింపఁ
బడిన. నిఖిల-సమస్తమయిన. దోష - పాపములనెడు. అంధకా
రుండు-చీకట్టుగలవాఁడు. అయిన - అగునట్టి. గోవిందుండు-
కృష్ణుండు. మొగిచినలోచనసరోజంబులు-మూసేకొన్న కిన్నుదామ
రలు. వికసింపఁజేయుచుకా-వికాసమునొందించుచు-తఱచుచు.
తల్పంబు-పానుపునుండి. డిగ్గి-దిగి. చనుడెంచి-వచ్చి. అంతకా-
అనంతరము.

తా॥ అని యావిధముగా చెప్పి భక్తమహాముని పరిశీల్నహా
గాజులో మఱియు నిట్లు చెప్ప ఆరంభించెను ఆసారమందు వచ్చి
పోయిన మఱునాటి తెల్లవాటి తావరశీఁగలసమాహమలకు ముందు
ముందుగా సూర్యుండు వచ్చుచున్నాడను అను వర్తమానమును
తెలియఁజేయుచున్నవో అనునట్లు హంసలు కెగ్గురుపక్షులు చక్ర
వాకములు మొదలుగాఁగల జలపక్షుల కలకలధ్వనులువినఁబడఁగా
ఆయనోదయమునందు మేలుకొలుపులు పాడువాటిపాటలు చెవుల
కిందైన తిన్నినిపాటలయొక్కధ్వనులు మద్రెల వీడె టెల్లఁగ్రోవిమొద
లగు వాద్యముల మనోజ్ఞములైన ధ్వనులును వినఁబడఁగాను శ్రీకృష్ణ
మూర్తి నిద్రలేచి జ్ఞానానందస్వరూపుఁడను, పరమాత్ముఁడను,

నాశమలీనివాఁడను, మడ్చావనికారములు లేనివాఁడను, తన
వంటిది మఱియొకటి లేనివాఁడను, దేనిచేతను గలువఁబడని
వాఁడను, తుది లేనివాఁడను, జ్ఞానమువలననుండిజాఱనివాఁడను,
కొలఁదియిడరానివాఁడను, పుట్టుచావులు లేనివాఁడను, పరబ్రహ్మ
మయినవాఁడను అగు తన్నుఁచాను ధ్యానించుకొనుచు కొంతసేపు
కడపి పిమ్మట శత్రువులకు సుకౌచమును భక్తులకు వికాసమును
కలుగునట్లుగా ఎల్లజోషములనెదు చీకట్లను తొలఁగింప సూర్యుఁ
డైన శ్రీకృష్ణమూర్తి మాసేనకన్నులు తెఱచి పానుపునుండిదిగి బయి
టికివచ్చి అటుపిమ్మటని తాత్పర్యము.

౬౨౧.—సీ॥ మలయజ కర్పూరః * మహితవాసిత హేమ - కలశోదకంబులః * జలకమాడి

నవ్య లసత్పుదుః * దివ్య వస్త్రాంబులు - వలనొప్పు గింగులు * వారఁ గట్టి

మకాకుండల హారః * మంజీర కేయూర - వలయాచి ధూషణా * వలులుదాన్సి

ఘనసార కస్తూరి * కా హరిచందన - మిళిత పంకము మేన * నలర నలఁచి

తే॥ మహిత సౌరభయిత కుసు * మములు దుఱిమి । పాసఁగ రూపైన శృంగార * రసమనంగ

మూర్తిఁ గైకొన్న కరుణా స * ముద్రమనఁగ । రమణ నొప్పుచు లలిత ద * ర్మణముఁజూచి.

టీ॥ మలయజ. కంబులక-మలయజ - మంచిగండముచేతను.
కర్పూర-పచ్చకర్పూరముచేతను. మహిత-మహిమగలుగఁజేయఁ
బడినదై వాసత - పరిమళించుచున్న. హేమకలశోదకంబులక-
బంగారుగిండిలోని యుదకములచేత. జలకమాడి - స్నానముచేసి.
నవ్యలసత్పుదుదివ్యవస్త్రాంబులు- సవ్యఃక్రాత్రులైన. లసత్-ప్రకా
శించుచున్న. మృదు-నయమైన. దివ్య - మేలిమైన. వస్త్రాంబులు-
కోకలు. వలనొప్పుక-నేర్పు ఆరికయింపఁగా. గింగులువాఱక-
చెఱుగులుప్రేలునట్లుగా. కట్టి-కట్టుకొని. మకర...ములు-మకర
కుండల - మొసలియాకృతిగల చెవిపోగులును. హార-ముత్యాల
మేరులును. మంజీర-అందెలును. కేయూర-ఘజీర్లును. వలయ-
కంకణములును. ఆది-మొదలుగాఁగల. ధూషణావలులు-లభరణ
పట్టులు. తాల్చి - భరించి. ఘనసార...పంకము-ఘనసార -
పచ్చకర్పూరముతోడను. కస్తూరికా-కస్తూరితోడను. హరిచందన-
పచ్చగండముతోడను. మిళిత-కూర్చబడిన. పంకము - పూత
చందనమును. మేనక-దేహమునందు. ఆలరక - ప్రకాశముగా.
ఆలఁచి-పూసకొని. మహిత-శ్లాఘ్యములైన. సౌరభ-పరిమళము

తోడ. యత-కూడిన. కుసుమములు-పువ్వులను. దుఱిమి-తలను
చెక్కుకొని. పాసఁగ-సరిపడునట్లు. రూపైన-ఆకృతినిపొందిన.
(శృంగారరసము) అనఁగి-అనునట్లుగా. మూర్తిక-ఆకృతిని.
కైకొన్న-పరిగ్రహించిన. కరుణాసముద్రము - దయాసముద్రము.
అనఁగి - అనునట్లుగాను. రమణ - మనోజ్ఞత్వముచేత.
ఒప్పుచుక-అందగించుచు. లలిత-ఒప్పిదమయిన. దర్మణముక-
అద్దమును. చూచి-చూచుకొని.

తా॥ మంచిగండము మొదలగువానిచేత పరిమళించునట్టిబంగారు
కలశములోని జలమలందు స్నానముచేసి క్రాత్రపయ సయముగా
సుండునవియైన మంచివస్త్రములు కట్టుకొని మకరకుండలములు
మొదలగు అభరణములు తొడుగుకొని పచ్చకర్పూరము మొదలగు
వానిచేత పరిమళించుచున్న దివ్యచందమునుపూసకొని మంచివాసన
గల పువ్వులు భరించి ఆకృతినిపొందిన శృంగార రసమూ దయా
రస సముద్రమూ అనునట్లు అందగించుచు గలుపుటద్దమును జూచు
కొని అని తాత్పర్యము.

౬౨౨.—తే॥ కడఁగి సారథి దెచ్చిన * కనకరథము । సాత్యకి హితప్రియోద్ధవ * నహితుఁ డగుచు

నెక్కి నిజకాంతి దిక్కులఁ * చిక్కటిల్లఁ । బూర్వ గిరి దోఁకు భానునఁ * బాలివెలిఁగె.

టీ॥ కడఁగి-పూని. సారథి-రథముతోలువాఁడు. దెచ్చిన -
తొలుకొనిదెచ్చిన. కనకరథముక - బంగారురథము. సాత్యకి...
సాత్యుండు-సాత్యకి - సాత్యకితోడను. హిత - తనమేలుగోరు
వాఁడును. ప్రియ-ఇష్టుఁడునైన. ఉద్ధవ-ఉద్ధవునితోడను. నహితుఁడు
-కూడినవాఁడు. అగుచుక-అవుచును. (ఎక్కి) నిజకాంతి-తన
దేహకాంతి. దిక్కులక-దిక్కులయందు. చిక్కటిల్లక - వ్యాపిం
పఁగా. పూర్వగిరిక-కూర్చుకొండయందు. తోచు-కనఁబడునట్టి.

భానునఁబోతక-సూర్యునివలెనే. వెలిఁగెక - ప్రకాశించెను.

తా॥ ప్రయత్నపూర్వకముగా సారథి తీసికొనివచ్చిన బంగారు
రేపమీద శ్రీకృష్ణమూర్తి సాత్యకితోడను ఆవుఁడును ఇష్టుఁడునైన
యద్ధవునితోడను ఎక్కినవాఁడై తన దేహకాంతి నాలుగుదిక్కు
లందును వ్యాపించి వెలుఁగఁగా ఉదయపర్వతముపైనుండు సూర్యుని
వలెనే ప్రకాశించెనని తాత్పర్యము.

౬౨౩.—౩॥ అభినవ నిజమూర్తి * యంత్రపురాంగనా - నయనాజ్ఞములకు నా * నందమొసంగ
సలలిత ముఖచంద్ర * చంద్రికాతతి పార - జన చకోరముల కు * త్వవముసేయ
మహనీయ కాంచన * మణిమయ భూషణ - దీప్తులు దిక్కులఁ జే జరిల్లి
నల్లనల్లన వచ్చి * యరదంబు వెనడిగి - హల కులిశాంకుశ * జలజ కలశ

తే॥ లలిత రేఖలు ధరణి న * లంకరింప । సుధపుని హస్తతలమూని * యొయ్యనఁజని
వహితగతి దేవతాసభా * మధ్యమమున । రుచిర సింహాసనమునఁ గూ * ర్చుండెనెలమి.

టీ॥ అభినవ... మొసంగ—అభినవ=క్రొత్తయైన—క్రొత్త అలంకారముగల. నిజమూర్తి = తనయాకృతి. యంత్రపురాంగనా = అంత్రపుర శ్రీలయొక్క. నయన = కన్నులనెడు. అజ్ఞములకు = తామరలకు. అనందము = సంతోషము. ఒసంగ = కలుగఁ జేయఁగా సలలిత... తతి—సలలిత = మిక్కిలిమనోజ్ఞమయిన. ముఖచంద్ర = చంద్రునివంటిముఖమయొక్క. చంద్రికా = వెన్నెలవంటికాంతలయొక్క. తతి—సమాహము. పారజనచకోరములకు = పురజనులనెడు చకోరపత్యులకు. ఉత్సవముసేయ = సంతోషము కలుగఁ జేయఁగా. మహ... దీప్తులు—మహనీయ=ఘనమైన. కాంచన = బంగారుపియ. మణిమయ=రత్నములు పొదుంగఁబడినవియైన. భూషణ=ఆభరణములయొక్క. దీప్తులు=వెలుగులు. దిక్కుల = ఎల్లదిక్కులయందును. తేపరిల్లి = ప్రకాశింపఁగా. అల్లనల్లన = మెల్లమెల్లఁగా. (వచ్చి) అరదంబు=రథమునుండి. వెనక్ = క్షిప్రముగా. డిగ్గి=దిగి. హల.. రేఖలు=హల = నాఁగేటిపంటిదియ. కలిశి=వజ్రాయుధమువంటిదియ. అంకుశ=అంకుశమువంటిదియ. * జల=తామరవంటిదియ. కలశ=కలశమువంటిదియనైన. లలిత=మనోజ్ఞమైన. రేఖలు = గీతలు. ధరణి = భూమిని. అలంక

రింపఁ=అలంకారమునాందింపఁగా. (ఉద్ధవుని) హస్తతలము=అరచేతిభాగమును. డిగ్గి=పట్టుకొని. ఒయ్యన = మెల్లఁగా. చని=పోయి. మహితగతి=గంభీరమయినరీతితో. దేవతాసభామధ్యమమున = దేవతలదైన సుధర్మయనుసభానడుమ. రుచిరసింహాసనమున = వెలుగుచున్న సింహాసనమునందు. ఎలమి = సంతోషముతో. (కూర్చుండెను)

తా॥ క్రొత్తఅలంకారముతోఁగూడిన తనదేహకాంతలుఅంత్రపురశ్రీల కన్నులనెడు తామరలకు వికాసమును కలుగఁజేయుచుండఁగాను, మిక్కిలి తేటయయిన ముఖమనెడు చంద్రునివలని వెన్నెలలనుబోలిన వెలుగులు పురజనులనెడు చకోరపత్యులకు సంతోషము పుట్టించుచుండఁగాను, మిగుల తేజరిల్లు రత్నాభరణములకాంతలు దిక్కులను ప్రకాశింపఁ జేయుచుండఁగాను, మెల్లమెల్లగా రథమునందుండి డిగ్గి ఉద్ధవునిచేయిపట్టుకొని తనపాదములయందలి హలరేఖ కులిశరేఖ అంకుశరేఖ జలజరేఖ కలశరేఖ మొదలగు కుభరేఖలు భూమికి అలంకారములై కనఁబడఁగా క్రిక్కుప్తమూర్తి దేవేంద్రునివల్ల తాను పొందిన సుధర్మయను సభామండపమునకుఁబోయి సింహాసనముపై నెక్కి కూర్చుండెనని తాత్పర్యము.

౬౨౪.—౪॥ అపవిత్రవంశునిం దనరి * యాత్మ తనద్యుతి దేజరిల్లఁగా
హితులు పురోహితు ల్వసుమ * తీతులు మిత్రులు బాంధవుల్ బుధుల్
సుతులును సూగధుల్క-పులు * సూతులు మిత్రులు భృత్యులు స్నేహ
స్థితిఁ గొలువంగ నొప్పి నుడు * సేవితుడైన సుధాంశుఁ డోయనఁ.

టీ॥ అపవిత్రవంశునఁ = అధికమయినవైభవముతో. తనరి = ఒప్పి. ఆత్మతనద్యుతి = తనదేహకాంతి. తేజరిల్లఁగా = వెలుగఁగా. హితులు = ఆప్తులును. (పురోహితులును) వసమతీతులు = రాజులును. మిత్రులు=స్నేహితులును. బాంధవులు = చుట్టములును. బుధులు=పండితులును. సుతులు=కొడుకులును. సూగధులు = స్తరిపారకులును. కవులు = కవీశ్వరులును. సూతులు = సారథులును. (మిత్రులును) భృత్యులును=సేవకులును. కుభస్థితి = మేలయిన

యనికితో. (కొలువంగ) ఉడుసేవితుడైనసభాంశుఁడో = నక్షత్రములచేతకొలువఁబడినచంద్రుఁడో. అనఁ=అనునట్లుగా. (ఒప్పెను)

తా॥ అధికవైభవముతో ఒప్పి తనదేహకాంతలు వెలుగఁగా ఆప్తులును, రాజులును, స్నేహితులును, చుట్టములును, పండితులును, కొడుకులును, స్తరిపారకులును, మిత్రులును, సారథులును భృత్యులతో సేవింపఁగా ఆత్మని మొదలైన నక్షత్రములచేత సేవింపఁబడుచున్న చంద్రుఁడో అనునట్లుక్రిక్కుప్తమూర్తివెలుగుచుండెననితాత్పర్యము.

౬౨౫.—౫॥ కరుణార్ద్రదృష్టిఁ బ్రజలం । బరిత్రేంచుచు వివేక * భావకతా చా
తురిమెఱసి యిష్టగోష్ఠిం । బరమానందమన రాజ్య * భారకఁ డగుచుఁ.

టీ॥ కరుణార్ద్రదృష్టిఁ=దయతోడిచల్లనిచూపుతో. ప్రజలఁ = జనులను. పరిత్రేంచుచుఁ=చక్కఁగాఁ గాపాడుచు. వివేకభావకతాచాతురి = తెలివితో తాత్పర్యముగల విద్యయందలి నేర్పును. మెఱసి=మెఱయించి. ఇష్టగోష్ఠిఁ=ఇష్టమువచ్చిన ముచ్చటలాడుచును. పరమానందమునఁ = అధికసంతోషముతో. రాజ్యభార

కుఁడు = రాజ్యభారమును వహించినవాఁడు. (అగుచును)

తా॥ ఎల్లప్రజలను దయతోడి చల్లనిచూపులతోఁజూచి తేన్నగా నేలుచు తనతలితోడి వ్యాపారములు నడపు సామర్థ్యమును కనఁబఱచుచు ఇచ్చవచ్చిన ముచ్చటలాడుచు మిక్కిలి సంతోషముతో రాజ్యభారమును వహించినవాడై అని తాత్పర్యము.

(*) జగన్మోక్షమున గాఢపంపున విభ్రండు కృష్ణసన్నిధికివచ్చుట. (*)

ప॥ జన్మకంబునంబ్రతివినంబునుండనొక్కనా జపూర్వదర్శనమందైన భూసురుండొక్కరుండుచనుచెంచినభాస్థానంబునంగొలుపున్న మునుందునిబొడగని దండప్రహారంబాచరించి వినఁబునఁ గరంబులు మొగిచియిట్లునెయ్యె.

టీ॥ ద్విభాసునక = చురీతిగా. ప్రతిదివసంబును = దినదినమును. ఉండక = ఉండకగా. (ఒక్కనాడు) అపూర్వదర్శనమందు = మూడెన్నఁడును జూడనివాఁడు. అయినభూసురుండు = అయినట్టి బ్రాహ్మణుండు. ఒక్కరుండు = ఒకఁడు. చనుచెంచి = వచ్చి. సభాస్థానంబునక = కొలువుకూటమునందు. కొలువున్న = కొలువుదీరియున్న. ముకుందనిక = శ్రీకృష్ణమూర్తిని. పొడగని = చూచి. దండప్రహారమువాచరించి = సాగిలఁబడినమస్కరించి. పనియంబునక =

మిక్కిలి సడఁకువతో. కరంబులు మొగిచి = చేతులుజోడించుకొని. (ఇట్లునెయ్యె)

తా॥ ఈ ప్రకారము ప్రతిదినము చేయుచునుండగా ఒకనాఁడు ముందెన్నఁడునుజూచి నెఱుంగని ఒక బ్రాహ్మణుండువచ్చి కొలువుకూటమునందు కొలువుదీరియున్న శ్రీకృష్ణమూర్తిని జూచి మిక్కిలి వినయముతో సాగిలఁబడి మ్రొక్కి చేతులు జోడించుకొని యిట్లు పలికెనని తాత్పర్యము.

౬౭౭.—క॥ కంజ విలోచన దానవ । భంజన యోగీంద్రవివల * భావన సదృశ

ధాంజన దృష్టి నివర్తన । రంజితకుభమూర్తి కృష్ణ రామా వరజా.

టీ॥ కంజవిలోచన = తామరలవంటి కన్నులు గలవాఁడవును. దానవభంజన = రాక్షసులను భంగఁజెట్టువాఁడవును. యోగీంద్ర... దర్శన = యోగీంద్ర = యోగీశ్వరులయొక్క. విమల = స్వర్గముయిన. భావన = మనస్సునందలి. సదృశ = మంచి తలివియనెడు. అంజన = అంజనము పేసేచూడఁబడిన. దృష్టి = చూపునకు. నివర్తన = దృష్టాంత

మయినవాఁడా. రంజితకుభమూర్తి = వెలుగుచున్న కేలయిన అక్కరి గలవాఁడవును. రామావరజా = రామనిశమ్ముండవునైన. (కృష్ణ)

తా॥ తామరలవంటికన్నులుగలిగి రాక్షసులను సాక్షిముచేయుచు యోగీశ్వరులు జ్ఞానాంజనము పేసేచూడఁ గాఢపంబు నిధానమయి పిచ్చనట్టి బలరామునితమ్ముడవైన ఓర్కస్త్రమాయని తాత్పర్యము.

౬౭౮.—తే॥ అవధరింపు జరాసంధుఁడ * డతులబలులఁ । దనకు మ్రొక్కని ధారుణీ * ధవులనెల్ల

వెదకి తెప్పించి ఇరువది * వేల నాఁకఁ । బెట్టినాఁడు గిరివ్రజ * పట్టణమున.

టీ॥ అవధరింపుము = చిత్తగింపుము = వినుము. (జరాసంధుండు) అతులబలులక = ఈడులేని బలము గలవారైన. తనకు మ్రొక్కని ధారుణీధవులనెల్ల = తనకు మ్రొక్కకయుండునట్టి రాజులను అందఱును. (వెదకి తెప్పించి ఇరువదివేలను) గిరివ్రజపట్టణమునక = గిరి

వ్రజముననుపట్టణమునందు. అఁకఁ బెట్టినాఁడు = చెఱఁచెట్టినాఁడు.

తా॥ ఓస్వామీ! వినుము జరాసంధుండు అనేకులను రాజులను తనకు అఱగఁగయుండనివారిని తీసికొనివచ్చి గిరివ్రజమనెడు తనపట్టణములో చెఱులోపెట్టి నిర్బంధించుచున్నాఁడు అని తాత్పర్యము.

౬౭౯. — తే॥ వారు పుత్రైవవచ్చిన యి వాడనెను । నరవరోత్తమ నృపుల విజృంభముగాఁగ
విన్నవించెద నామాట యి వినినమీద । ననఘ నీదయ వాంఛ భా యి గ్యంబుకొలది.

టీ॥ వారు = ఆరాజులు. పుత్రైరక్ = పంపగా. (నేను వచ్చిన
వాడను) నరవరోత్తమ = రాజశ్రేష్ఠుడవైన ఓక్కణ్ణ. నృపులవిన్న
పముగాఁగ = ఆరాజులయొక్క మనవిగా. విన్నవించెద = విన్న
పముచేసేకొనెదను. (నామాట వినినమీద) అనఘ = పాపము లేని
వాడవైన. (ఓక్కణ్ణ) నీదయ = నీకు వారిపై కలుగునట్టి దయ.

వారిభాగ్యంబుకొలది = వారియదృష్టము ఎంతో అంతే యగున
తా॥ సహపము లేనివాడవును, రాజశ్రేష్ఠుడవునైన ఓక్కణ్ణ
ఆరాజులు పంపగా నేను వచ్చినవాడను గనుక వారిమాటగా
వారు మన్నించెయ్యమన్న విషయమును మనవిచేసెదను అమనవిని నీకు
విన్నపిస్తాను వారిభాగ్యమునకుతగినట్లునీకువారిపైదయపుట్టినప్పునితా

౬౮౦. — వ॥ అనిధరాధిపుల విన్నపంబుగా నిట్లనియె.

టీ॥ (అని) ధరాధిపులవిన్నపంబుగా = రాజుల మనవిగా.
(ఇట్లనియెను)

తా॥ అంతని చెప్పి రాజులు ఎదుటవచ్చి మనవిచేసినోన్నరీతిగానే
అత్రాహ్లాదంతో మనవిచేసెనని తాత్పర్యము.

౬౮౧. — డ॥ వారిజనాభ భక్తజన యత్నల దుష్టమదానుగలేంద్ర సం
హర సరోరుహానన పు యి రారి ముఖామర ప్రియ పాద సం
కేరుహ సర్వలోక పరి యి కీర్తిత దివ్య మహాప్రశ్నావ సం
సార విమూర నంద తను యి జాత రమాకృదయే శ్ర మాధవా.

టీ॥ వారిజనాభ = బాద్దనందు తామరగలవాడా. భక్తజన
యత్నల = భక్తులయినవనులయందు శ్రమగలవాడా. దుష్టమదాను
లేంద్రసంహర = చెడ్డక్రావ్యుగల రాక్షసరాజులను చంపినవాడా.
సరోరుహానన = తామరవలె విశాసమువహించియుండు ముఖముగల
వాడా. పురారిముఖామరవంద్యపాదపంకేరుహ = శివుడగు మొదలు
గాఁగలదేవతలచేత మొక్కదాగిన అడుగుదామరలుగలవాడా.
సర్వ...ప్రభావ = సర్వలోక = ఎల్లలోకములందును. పరికీర్తిత =
మిక్కిలిస్తానెంపబడిన. దివ్య = అప్రాకృతమైన. మహాప్రభావ =
గొప్పమహిమగలవాడా. సుసారవిమూర = సు సారమునకుమిక్కిలి
మూరమైనవాడా. నందతనుజాత = నందునిని జూతా. రమాకృద

యేశ = లక్ష్మీదేవికి ప్రాణుని నాయకుడా. మాధవా = ఓ కృష్ణమూర్తి.
సంహర.

తా॥ బ్రహ్మజన్మమునకు ప్రకారణమయిన కమలము నాభియందుఁ
గలవాడవును, నేవకజనులశ్లేష్ఠియందు వాత్సల్యము గలవాడవును,
దుష్టులయిన రాక్షసులను సరివిహించువాడవును, తామరవలె
మొగము గలవాడవును, శివుఁడగు మొదలుగాఁగల దేవతలకు
నేనింపఁదగిన పాదకమలములు గలవాఁడవును, ఎల్లలోకములందు
స్తాభ్యుమును పొందిన ప్రభావము గల. మోహదవును, సుసారసంగము
లేనివాడవును, నందునికుమారుడవును లక్ష్మీదేవికి ప్రాణనాయకుఁ
డవునై ఓక్కణ్ణమూర్తియని తాత్పర్యము.

౬౮౨. — డ॥ అర్జునుల మమ్ము యి నరసి రక్షింపు మ । హస్తే భక్తజన భ యి యాపహరణ
నిన్ను మదినుతించి యి నీకు మ్రొక్కెదము నీ । చరణయుగము మాకు యి శరణవనన్ స.

టీ॥ మహాశ్వ = గొప్పమహిమగలవాడా. భక్తజనభయాపహరణ
= నేవకజనుల భయమునుపోగొట్టువాడా. అనఘ = పాపము లేని
వాడా. అర్జునులక్ = నీడితులైనవనులను. (మమ్ము) అనిసేవితా
రింది. రక్షింపు = కాపాడుము. నిన్నుమది = మనసునందు. నుతించి =
పొగడి. (నీకు) మ్రొక్కెదము = నమస్కరించెదము. నీచరణ

యుగము = నీయడుగులజంట. మాకుశరణము = నీకు మాకురక్షకము.

తా॥ గొప్పమహిమగలిగి భక్తులభయమునుపోగొట్టించువాడవై
పాపములులేనివాడవై ఒప్పునట్టి ఓస్వామీ! పగవల్ల నీచేత పీడింపఁ
బడుచున్న మమ్మును రక్షింపుము నిన్ను మనసులలో శ్రవించుచు నీకు
మ్రొక్కుచున్నామునీరెండుపాదములేమాకుదిక్కులనీ తాత్పర్యము.

౬౮౩. — క॥ బలియొక దండింపఁగ దు । రృలులను రక్షింప జగతి యి నిజలీలా
కిలిపి డివై యుగయుగమున । నలవడ నుదయింతుగాదె యి యభవ యనంతా.

టీ॥ అభవ = పుట్టుక లేనివాడవును, అనంతా = అంతము లేని
వాడవైన ఓస్వామి. బలియొక = బలివంతులను. దండింపఁగ =
కడిగివేయు. దుర్బలులక్ = బలము లేనివారిని. రక్షింపఁగ = కాపాడుట
మను. (జగతియైన) నిజలీలాకలితాదత్త = స్వకీయమైన లీలతోఁగూడు
కొన్నవాడవై. యుగయుగమున = ప్రతియుగమందును అలవడ

= యుక్తమచొప్పున. ఉదయింతుగాదె = నీవు పుట్టుచుండువుగదా.

తా॥ పుట్టు చావులు లేని ఓయేలినవాడా! నీవు దుష్టులగు
బలవంతులను శిక్షింపను సాధువులగు బలహీనులను రక్షింపను ఈ
భూమిలో నీకుఁ జగిన లీలతో ప్రతియుగమునందును పుట్టెయుక్తము
చొప్పున పుట్టుచుండువు గదా అని తాత్పర్యము.

౬౮౪. — క॥ నీమదిదోచనియర్థం । ఏమేదినియందుఁ గలదె యి యాశ్వర భక్త
స్తోమ సురభూజ త్రిజగ । త్రేమంకర దీనరక్ష యి చేయు ము.రాశి.

టీ॥ అభవ = పుట్టుక లేనివాడవును, అనంతా = అంతము లేని
వాడవైన ఓస్వామి. బలియొక = బలివంతులను. దండింపఁగ =
కడిగివేయు. దుర్బలులక్ = బలము లేనివారిని. రక్షింపఁగ = కాపాడుట
మను. (జగతియైన) నిజలీలాకలితాదత్త = స్వకీయమైన లీలతోఁగూడు
కొన్నవాడవై. యుగయుగమున = ప్రతియుగమందును అలవడ

యియుక్తమచొప్పున. ఉదయింతుగాదె = నీవు పుట్టుచుండువుగదా.

తా॥ పుట్టు చావులు లేని ఓయేలినవాడా! నీవు దుష్టులగు
బలవంతులను శిక్షింపను సాధువులగు బలహీనులను రక్షింపను ఈ
భూమిలో నీకుఁ జగిన లీలతో ప్రతియుగమునందును పుట్టెయుక్తము
చొప్పున పుట్టుచుండువు గదా అని తాత్పర్యము.

టీ|| ఈశ్వరః=పరస్వయామకుడా. భక్తస్తోమసురభూషణః= నేవకనమాహమనకు కల్పవృక్షమా. త్రిజగత్త్రేమంకర = మూడు లోకములకు మేలుచేయువాడా. మూరీ = మూరాసురునికి పగ వాడా. నీమదికా=నీమనసునందు. తోచని=తోచని. ఆర్థము= విషయము=పని. ఈమేదినియందుకా = ఈభూమియందు. కలదె=

ఉన్నదా. దీనరక్షచేయుము = దీనులను రక్షించుటనుచేయుము. తా|| సర్వనియామకుడవును, నేవకులకు కల్పవృక్షమయిన వాడవును, మూడులోకములకు మేలుగలుగఁజేయువాడవునునైన పీత్రీకృష్ణా! నీకు తెలియనివిషయము ఈభూమండలములో ఏదియు లేదుకాఁబట్టిదీనులమైనవమ్ము ఎట్లయిననురక్షింపుమనితాత్పర్యము.

౬౮౫.—క|| నీపంపు సేయకుండఁ గ | నాపద్మ భవాదిసురల || కై నను వశమే

శ్రీపతి శరణాగతులం | జేపట్టి నిరోధముడుగఁ || జేయుము కృష్ణా.

టీ|| శ్రీపతి = లక్ష్మీదేవిభక్తరక్షణ. (కృష్ణా) నీపంపు=నీయా జ్ఞను. చేయకుండఁగఁ=నడపకయుండుటకు. ఆపద్మభవాదిసురల కై నకా = ప్రసీద్ధులగు బ్రహ్మ మొదలగుదేవతలకైనను. వశమే = శిక్యమా. శరణాగతులకా = నీరక్షణమును పొందఁగోరినవారిని. చేపట్టి=పరిగ్రహించి. నిరోధముకా=నిర్బంధమును. ఉడుగఁజేయుము

=మానునట్లుగాఁజేయుము = మానిగ్బంధమును నివారింపుము. తా|| శ్రీలక్ష్మీప్రియుడవైన పీత్రీకృష్ణా! నీవు చెప్పినపనిని చేయకుండుటకు బ్రహ్మ మొదలగు దేవతలకుఁగూడ శిక్యముకాదు కనుక ఎవరిగుండవైనను నీరక్షణము నపేక్షించిన దీనులమగువమ్ము ఈనిర్బంధమునుండి పెడలించి కాపాడుము అని తాత్పర్యము.

౬౮౬.—క|| ఆభవుండ వయ్యెను జగతిం | బ్రభవించుట లీలగాక || భవమొందుటయే

ప్రభువులకును బ్రభుండవుమము | సభయాత్ముల నరసికావఁ || జను నార్తిహారా.

టీ|| ఆర్తిహారా = పీడాపరిహరకుడవైనశ్రీకృష్ణా. ఆభవుండ వయ్యెను=ప్రట్టునివాడవుగానుండియు. జగతికా=భూమియందు. ప్రభ వించుట=ప్రట్టుట. లీలగాక = వేడుకగాక. భవము=ప్రట్టుకను. పెండు టము=పొందుటయూ. ప్రభువులకుకా=దేవతాప్రభువులకు. ప్రభుండవు=దొరవు. (మము) సభయాత్ములకా = భీతితోఁగూడినమనసు గలవారిని. అరసి=విచారింది. కావకా=రక్షించుట. చనుకా=తగును.

తా|| ఎల్లవారిదుఃఖములను పోఁగొట్టునట్టివాడవగు కృష్ణా! నీవు జన్మములు లేనివాడవుగా నుండియు భూమియందు జన్మ మును పొందుట వేడుక కొఱకుఁ గాక యిది జన్మించుటయూకాదు కాఁబట్టి బ్రహ్మ మొదలైన దేవతాప్రభువులకెల్లను రాజవగు నీకు భయముతోఁ గూడుకొన్నవారమగు వమ్ము విచారింది మాభయ మును పోఁగొట్టి రక్షించుట తగును అని తాత్పర్యము.

౬౮౭.—క|| కదనమున నీభుజావలి | కెదిరింపఁగ లేక పాటఁ || డే విక్రమ సం

పదచెడఁగ జరాసంధుఁడు | పదునెనిమిదిమార్లు ధరణి || పాలురు నవ్వక.

టీ|| కదనమునకా = యుద్ధమునందు. నీభుజావలికికా = నీభుజ పట్టేకి. ఎదిరింపఁగలేక = ఎదిరించిపోరాడఁజాలక. విక్రమ సంపద = పరాక్రమముకలిమి. చెడఁగఁ = చెడిపోఁగా. (జరా సంధుఁడు) పదునెనిమిదిమార్లు = పదునెనిమిదితడవలు. ధరణిపా

లురు=రాజులు. నవ్వకా=నవ్వఁగా. పాటఁడే = పరుగెత్తలేదా. తా|| ముందు జరాసంధుఁడు యుద్ధమునందు నీభుజపటమునకెది రించి పోరాడఁజాలక తన పరాక్రమము చెడిపోఁగా రాజులందఱు చూచినపుచుండఁగా భయపడి పరుగెత్తిపోలేదాఅనితాత్పర్యము.

వ|| ఇట్లుతనపడిన బస్సుంబులందలంపక సింహంబు సమద దంతావళంబుల సరికట్టి కాటించు చందంబున మమ్ముఁజెఱుఁచెట్టి బాధించుచున్న యిప్పాపాత్ము మర్దించి కారాగృహవాస బద్ధులమగు మానిర్బంధంబులఁబాఁపి సుత దార మిత్రవర్గంబులంగూర్చి యనన్యశరణ్యుల మైనమమ్ము రక్షింపుమనివిన్నవించిరని బ్రాహ్మణుండు విన్నవంబుసేయు నవసరంబున.

టీ|| (ఇట్లు) తనపడినబస్సుంబులకా=తానుపడినభంగములను. (శిలంపక) సింహంబు=సింహము. సమదదంతావళంబులకా=మదపు శ్రీసుఁగులను. అరికట్టి = అడ్డగించి. కాటించుచందంబునకా = బాధించువిధమున. (మమ్ము) చెఱుఁచెట్టి=చెఱుతోఁచెట్టి. బాధించు చున్నయిప్పాపాత్ముకా = బాధపెట్టుచున్న పాపాత్ముడగు నీజరా సంధుని. మర్దించి=నలియఁగొట్టిచంపి. కారాగృహవాసబద్ధులము= చెఱుసాలయందుండి కట్టువడినవారము. అగుమానిర్బంధంబులకా= అగునట్టిమాసంకటములను. పాఁపి = పోఁగొట్టి. సుతదారమిత్ర వర్గంబులకా = కొడుకులయు పెండ్లాలయు ఘృణికాండ్రయు సమా హములను. కూర్చి=కూడఁచెట్టి. అనన్యశరణ్యులము = నీవుతప్ప

ఇతరులురక్షకులులేనివారము. అయినవమ్ముకా=అయినట్టివమ్మును. (రక్షింపుము) అనివిన్నవించిరి = అనిమనవిచేసిరి. (అని) బ్రాహ్మ ణుండు=ఆరాజులచేతఁ బంపఁబడిన బ్రాహ్మణుండు. విన్నపంబు సేయనవసరంబునకా=మనవిచేయు సమయమునందు. తా|| ఈవిధముగా తానుపొందిన అవమానమును తలఁపక ఆజరాసంధుఁడు మదిచిన యెనుఁగులను నిర్బంధించి బాధించు సింహమువలె మమ్ము చెఱుతోఁచెట్టి బాధించుచున్నాఁడు ఈపాపా త్మునిఁజంపి నీకంటె ఇతరులు రక్షకులు లేనివారమైన మమ్ము రక్షించి మాపెండ్లాలుబిడ్డలుచెలికాండ్రుమొదలగువారితోమమ్ము చేర్చుమని ఆరాజులుచెప్పిరనిబ్రాహ్మణుండుచెప్పుచుండుసమయమునఁదనితా.

—(*) నారదుడు శ్రీకృష్ణునివద్దకువచ్చి ధర్మగాజాయజ్ఞము నేరవేర్చుమనుట. (*)—

౬౮౯.—సీ॥ శారద చంద్రికా * సారంగ రుచితోడ - జడముడి కెంపుఁజేఁ * జఱచి నవ్వ
శరదంబుదావృత * సౌదామనీలతా - శోభఁగాంచన కటి * సూత్ర మలర
లలిత పూర్ణేందు మం * డల కలంకముగతి - మృదుమృగాజిగురుచి * మించుఁ జూపఁ
గల్పశాఖాగ్ర సం * గత పుష్ప గుచ్ఛంబు - లీలఁ గేలను నక్ష * మాలికమర
తే॥ ధూరి పుణ్యనదీతోయ * పూరణమునఁ | దగుకమండలువాక్క హ * స్తమునఁ దనర
వెల్ల జన్మిద ముటుత శో * భిల్ల వచ్చె | నారదుండు వివేక వి * శారదుండు.

టీ॥ వివేకవిశారదుండు—మంచిసెబ్బరల పెలుంగు తెలివియుండు నేర్పరియైన. (నారదుండు) శారదచంద్రికాసారంగరుచితోడ— శారద—శరత్కాలమునందలి. చంద్రికా—చంద్రకరణములతోడి. సారంగ—జింకయొక్క. రుచితోడ—కాంతిలో. జడముడి—జడల యొక్కముడి. కెంపు—పద్మరాగమణిని. చేజఱచి = చేతిలోఁ దట్టి. నవ్వ—పరిహాసము చేయుచుండగా. శర...శోభ— శరీర—శరత్కాలమునందలి. అంబుద—మేఘములచేత. అవృత— ఆవరింపబడిన. సౌదామనీ—మొఱపుయొక్క. లతా—నీలగయొక్క. శోభ—కాంతివంటికాంతిలో. కాంచనకటిసూత్రము—బంగారు మొలకరాదు. అలర—ప్రకాశింపగా. లలిత...గతి—లలిత— మనోజ్ఞమైన. పూర్ణేందుమండల—నిండుచంద్రవలంబములోని. కలం కముగతి—మృగచిహ్నమువలెనె. మృదు...రుచి—మృదు—మెత్తవైన మృగాజింక—జింకతోలుయొక్క. రుచి—ప్రకాశము. మించుఁజూప—ప్రకాశమునుకనఁబఱపఁగా—పెలుగఁగాననుట. కల్ప...లీల— కల్ప—కల్పవృక్షముయొక్క. శాఖ—కొమ్మలయొక్క. అగ్ర—కొన యందు. సంగత—కూడియుండెడి—పూచివేలుచుండెడి. పుష్ప

గుచ్ఛంబులీల—పుష్పలగుత్తివలెనె. కేల—చేతిలో. అక్ష మాలిక—జపమాలిక. అమర—ఒప్పుగా. ధూరి...మున— ధూరి—అనేకమైన. పుణ్యనదీ—పరిశుద్ధములయిన గంగాది నదుల యొక్క. తోయ—కల్లయొక్క. పూరణమున—నిండుకొనుటచేత. తగు—ఒప్పునట్టి. (కమండలుపు) ఒక్కహస్తమున—ఒకచేతిలో. తనర—ఒప్పుచుండగా. వెల్లజన్మిదము—తెల్లనిజందెము. అలుత—మెడలో. శోభిల్ల—ప్రకాశింపగా. (వచ్చెను)

తా॥ వివేకముచేత గొప్పవాండు అగు నారదమహాముని శరత్కాలపు పెన్నెలలో పెలుంగు జింకయో అనునట్లు ఎఱ్ఱని జడల ముడియును, శరత్కాలమేఘములచేత నావరింపబడిన మొఱపు నీలగయో అనునట్లు బంగారు మొలకరాదును, మనోజ్ఞమైన పూర్ణ చంద్రవలంబమునందలి మృగచిహ్నమో అనునట్లు మెత్తవైన జింక తోలును, కల్పవృక్షపుకొమ్మలోని పుష్పలగుత్తియో అనునట్లు చేతిలో జపమాలయు పెలుగఁగా ఒకచేత ఎల్లపుణ్యనదులలోనిజలములను నిండించిన కమండలుపు ఒప్పుగాను వచ్చెనని తాత్పర్యము.

౬౯౦.—క॥ చనుదేర నట్లు మునినిజ | తనుకాంతుల నఖిలదిగ్వి * తానము వెలుగఁ
వనజాత్మఁబోలె నయ్యదు | జనములు గృష్ణుండు లేచి * సంక్రీతి మెయి.

టీ॥ అట్లు—అవిధముగా. ముని—నారదుండు. నిజతనుకాంతుల— తనదేహికాంతులచేత. అఖిలదిగ్వితానము—ఎల్లదిక్కులసమా హము. వెలుగఁ—ప్రకాశింపగా. వనజాత్మఁబోలె—తామర లకు స్నేహితుండయిన సూర్యుడో యనునట్లుగా. చనుదేర— చా.గా. అయ్యదుజనములును—అక్కడనుండునట్టి యాదవులును.

(కృష్ణుండును లేచి) సంక్రీతి మెయి—సంతోషముతో. తా॥ అవిధముగానారదమహామునిచేతదేహార్థుండుకాఁబోలు నని జనులు ఛామించునట్లు తన దేహికాంతులచేత దిక్కులనెల్లను ప్రకాశింపజేయుచురాఁగా అప్పుడు అందున్న యాదవులునుకృష్ణ మూర్తియుమిక్కిలిసంతోషముతో ఊరములనుండి లేచినవారైయనితా

౬౯౧.—క॥ వినయమున మ్రొక్కి కనకా | ననమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టి * నమచిత వివిధా
ర్చనములఁ దనిపి మురారితకుఁ | దనియెక్ వినియంబు దోప * నమ్మనితోడ.

టీ॥ విషయమునకా—అడకువతో. మొక్కి = సమస్కరించి. కనకాసనమునకా—బంగారుపీఠయందు. (కూర్చుండఁబెట్టి) సముచితవిధార్చనములకా—తగిన నానావిధములైనపూజించెత్. తగికి—తృప్తిపొందించి. మురాంతకుఁడు = కృష్ణుఁడు. అమ్మనితోడకా—ఆనారదమహామునితో. విషయము—అడకువ.తోడకా—కనఁబడు

నట్లు. అనియోకా = ముందు జెప్పఁబోవు తీరునఁ బలికెను. తా॥ అడకువగలవారై మొక్కి బంగారుపీఠమైన కూర్చుండఁ బెట్టి నానావిధములైన తగిన పూజలు చేసి తృప్తిపొందించి మిక్కిలి అడకువతో క్రికృష్ణుఁడు ఆనారదమహామునితో ఈవిధముగా పలికెనని తాత్పర్యము.

౬౯౨.—తే॥ ఎచ్చటన యుండి వచ్చితి శి రిచ్చాటునకు । నఖిల లోకైక సంచారు శి లగుటఁ జేసి
యారెఱుంగని యర్థంబు శి లేందునేని । యరయలేదండ్రు మిమ్ముకఁ శి డడుగవలయు.

టీ॥ ఎచ్చటనయుండి=ఎక్కడనుండి. ఇచ్చాటునకుకా—ఇచ్చటికి. వచ్చితిరి = మీరువచ్చినారు. అఖిలలోకైకసంచారులు = ఎల్లలోకములందు ఒక్కరేతిరుగువారు. అగుటఁజేసి = అగుటచేత్. చూచు=మీరు. ఎఱుంగనియర్థంబులు=ఎఱుంగని విషయములు. ఎందునేని=ఎందునైనను. అరయకా = విచారించఁగా. లేదండ్రు = లేదని

పెద్దలుచెప్పుదురు. (కనుకమిమ్ము) ఒకఁడు=ఒకటి. అడుగవలయును. తా॥ ఓమునీశ్వరా! మీరు ఎక్కడనుండి యిక్కడికి ఇప్పుడు వచ్చినారు మీరు ఒక్కరే మూడులోకములందు తిరుగువారు అగుట చేత మీరెఱుంగని వృత్తాంతములు ఏలోకములోనునుండనని పెద్దలు చెప్పుదురుకాబట్టి మిమ్ముక వృత్తాంత మడుగవలసియున్నదనితా.

౬౯౩ —తే॥ పాండునందను లిప్పుడే శి పగిదినెడట । నున్నవారలొ యెఱింగింపుఁ శి డన్మహాని
గరసరోజాతములు మోడ్చి శి కడఁకతోడఁ । బలికె.గమలాక్షుఁడూచి స శి దృక్తిమొఱసి.

టీ॥ పాండునందనులు = పాండురాజకొడుకులు. (ఇప్పుడు) ఎపగిదికా=ఏవిధముగా. ఎచటనున్నవారలొ=ఎక్కడనున్నారో. ఎఱింగింపుఁడు=తెలియఁజేయుఁడు. అన్నకా=అనఁగా. మోచి=నారదుఁడు. కరసరోజాతములు = హస్తకమలములను—కమలముల పొడిచేతులను. మోడ్చి=ముకుళించి. కడఁకతోడకా = ఉత్పాహముతో. కమలాక్షుకా=కృష్ణుని. (చూచి) సదృశిమొఱసి = అనన్య

భక్తిని ప్రకాశింపఁ జేసి. పలికెకా = ప్రశ్నోత్తరము చెప్పెను. తా॥ పాండుమహారాజా కొడుకులు ఇప్పుడు ఎక్కడ ఏవిధముగా నున్నారో నాకు తెలియఁజేయవలెనని అడుగఁగా నారదుఁడు చేతులు కట్టుకొన్నవాఁడై కపటములేని భక్తితో కృష్ణమూర్తిని చూచి చేతులు జోడించుకొని బదులు ఉత్తరము చెప్పెను అని తాత్పర్యము.

వ॥ దేవా నీవు విశ్వనిర్మాణకర్తవై మాయవై సకలకార్యోత్పాదనాది శక్తియుక్తుండవై పావనుండవై పావకుండు దారువులందు నంతర్నిత ప్రకాశుండై యున్నచందంబున వర్తిండుచున్న నీదు దురత్యయంబులైన మాయాశతంబులఁ బెక్కుమార్లు పొడగంటి నదియు నాకద్భుతంబుగా దదియునుంగాక నీసంకల్పంబున జగంబుద్భవంబై భవత్పరతంత్రంబగునట్టి నీకిష్టంబైనవస్తువు సాధుతరంబుగాఁదెలియ నెవ్వండు సమర్థుం డేపదార్థంబు ప్రమాణమూలంబునందోచు నదియును లోకవివక్షణుండవైన నీదురూపంబు మఱియును ముక్తిమార్గంబు నెఱుంగక సంసారపరవశులైనజీవుల మాయాంధకారంబు నివర్తింపజేయ సమర్థంబగు నీదివ్య లీలావతారంబులంగలుగు కీర్తియునుప్రదీపంబు ప్రజ్వలించుజేసి కృపసేయనట్టి నీకు నమస్కరించెద నదిగావున నీప్రపంచంబున నీవెఱుంగని యర్థంబు గలదేమని కృష్ణునకు నారదుం డిట్లనియె.

టీ॥ దేవా=ఓస్వామీ. నీవు=సచ్చిదానందస్వరూపుఁడవైననీవు. విశ్వనిర్మాణకర్తవై=విశ్వప్రపంచముయొక్క నిర్మాణ=ఉత్పత్తిని. కర్తవై=చేయువాఁడవై. మాయవై=ఈశ్వరోత్పత్తి కారణమైన మాయగలవాఁడవై. ॥ కార్యోపాధిరయంజీవ కారణోపాధి శీర్ష్యః॥ అని, సకలకార్యోత్పాదనాది శక్తియుక్తుండవై = సకల సమస్కమయిన. కార్య = జగజ్జీవపరములయొక్క. ఉత్పాదన = లుగఁజేయుట. అది = మొదలుగాఁగల. శక్తి=సామర్థ్యముల తోడ. యుక్తుండవై=కూడుకొన్నవాఁడవై. పావనుండవై=పరిశుద్ధుఁడవై. అనివాదిమలములేనవాఁడవై అనుట. పావకుండు=అగ్ని. దారువులందుకా=మ్రాకులందు. అంతర్నితప్రకాశుండై=కనఁబడని ప్రకాశముగలవాఁడై. ఉన్నచందంబునకా = ఉండునట్టివిధమున. వర్తించుచుకా=ప్రవర్తించుచు. ఉన్న=ఉండునట్టి. నీదు=నీసంబంధ మగు. దురత్యయంబులు=ఎదురనుచెడనివి. అయిన = అయినట్టి.

మాయాశతంబులకా=అనేకమాయలను—చిద్విలాసములను అనుట్లు పెక్కుమార్లు=పలుతడవలు. పొడగంటికా=చూచితిని. అదియు=అట్లుచూచుటయు. (నాకు) అద్భుతంబుగాదు=చింతకాదు. (అది యునుంగాక) నీసంకల్పంబునకా=నితలఁపుచేత్. జగంబు=లోకము. ఉద్భవంబై=పుట్టినదై. భవత్పరతంత్రంబు = నీయధీనమునతంత్రములుగలది. అగుకా=అగును. అట్టినికకా=అటువంటినికు. ఇట్లంబైనవస్తువు = వ్రియమైనవస్తువు. సాధుతరంబుగాకా = మిక్కిలి చక్కగా. తెలియకా = తెలిసకొనను. (ఎవ్వండు) సమర్థుండు=శక్తుఁడు. ఏపదార్థంబు=ఏవస్తువు. ప్రమాణమూలంబునకా = పెదవాస్త్రప్రమాణముతోడ. తోచుకా = కనఁబడునో. (అదియును) లోకవివక్షణుండవై=లోకమునందునెర్పరివి. అయిననీదురూపంబు=అయినట్టి స్వరూపము. మఱియును=ఇదిగాక. ముక్తిమార్గంబుకా=మోక్షము వారిని. ఎఱుంగకా=తెలియక. సంసారపరవశులైనజీవుల

మాయాంధకారము = సంసారమునందు మిక్కిలి ఆసక్తులయందు ప్రాణులయొక్క అజ్ఞానమనెడు చీకటిని. నివర్తింపజేయుక = విడిచిపోవునట్లు చేయును. సమర్థులుగు = చాలినదైన. నీదివ్యలీలావతారము = ఆప్రాకృతములైన నీదిలాసరూపములైన శ్రీరామకృష్ణాద్యైవతారములందు. (కలుగు) కీర్తియనుచుదీపంబు = యశస్సు నెడుదీపమును ప్రకటింపంబెనె వెలిగించి = నీచరిత్రపరసముజీవులకు మోక్షప్రసము గనుక వానిని పరింపవలెనను బుద్ధిపుట్టింది. కృపనీయు = ట్టి = అనుగ్రహించునట్టి. (నీకు) సమస్కరించెదక = మొక్కదను. అటగావునక = అట్లుకాఁబట్టి. ఈప్రపంచంబునక = ఈలోకమునందు. నీవెటుంగనియర్థంబు = నీవు తెలిసికొననివిషయము = నీకు తెలియనివిషయము. కలదే = కలదా. (అని కృష్ణునకు నారదుండిట్లునె)

తా|| ఓస్వామీ! నీవు సర్వమునుకలుగజేయువాడవు, మాయగలవాడవును, జగజ్జీవపరములను కలుగజేయు నేర్పుగలవాడవును, పరివర్ణుడవునై అగ్నిమాంతులలో నడంగి వెలుంగుచుండు

౬౧౫. — సీ|| ఆయినను వినిపింతు * నవధరింపుము దేవ - పాండుతనూజుండు * పారమేష్ఠ్య కామాను మోదియై * కావించగలడు న - ద్రాజసూయ మహాధ్వ * రంబు వేష్కిరవణింప లోక వి * డంబనార్థముగాక - పరికింప దనకాత్మ * బాంధవుడవు భక్తవత్సలుడవు * పరమ పూరుషుడవు - యజ్ఞరక్షకుడవు * యజ్ఞభోక్త తే|| వగు భవత్సేవ చాలదే * సుగతివడయ | నైన నీమేనబావ ధ * రాత్మజుండు నతనియజ్ఞంబు రక్షింప * నంబుజాత్మ | వలయు విచ్చేయ నచటికి * వలనుమెఱసి.

టీ|| దేవ = ఓకృష్ణా. ఆయినను = ఎల్లవిషయములు నీకు తెలిసినవే ఆయినను. వినిపింతు = చెప్పెదను. అవధరింపుము = వినుము. పాండుతనూజుండు = పాండుకొడుకైన ధర్మరాజు. పారమేష్ఠ్య కామానుమోదియై = పారమేష్ఠ్య = బ్రహ్మసంబంధమైన లోకమును బొందుటవలని. కామ = కోరికయందు. అనుమోదియై = ఇష్టముగల వాడయి. సద్రాజసూయమహాధ్వరంబుక = రాజసూయమనెడి యుత్తమమైనగొప్పయజ్ఞమును. వేష్కిర = సంతోషముతో. కావించగలడు = చేయగలవాడైయున్నాడు. రవణింపక = అట్లు యజ్ఞముచేయుట. లోకవిడంబనార్థము = లోకమునందలి ప్రసిద్ధి కొనుట. కాక = అంతేకాని. పరికింపక = విచారింపక. తనకుక = అతనికి సుగతి = సద్గతిని. పడయక = పొందుటకు. అత్త బాంధవుడవు = సొంతపుచ్చువువు. భక్తవత్సలుడవు = నేవకులయందుప్రేమ గలవాడవు. పరమపూరుషుడవు = సర్వోత్కృష్టుడవైనపురుషుడవు. యజ్ఞరక్షకుడవు = యజ్ఞమును రక్షించువాడవు. యజ్ఞభోక్తవు = యజ్ఞమునందలి హవిర్భాగములను పరిగ్రహించువాడవును. (అగు) భవత్సేవ = నీయందిభక్తి. చాలదే = చాలదా.

౬౧౬. — క|| నీపేరు వినిన నొడివిన | బాపంబులు మాసిపోవుక * బచ్చాత్మ జగ దీపక నీదర్శనమున | నేపారవె భక్తజనుల * కిహపర సుఖములే.

టీ|| పచ్చాత్మ = తామరలవంటి కన్నులుగలవాడవును. జగదీపక = లోకమును ప్రకాశింపజేయువాడవునైన ఓస్వామీ. (నీకు) నినినక = విన్నను. నొడివినక = నోటచెప్పినను. బాపంబులు = బ్రహ్మ

నట్లు సర్వప్రాణులలోనుండునట్టి మీరరానిసీమాయలనేకములుకలవు అమాయలను నేనుబహుపర్యాయములు చూచితిని అదియును నాకు ఆశ్చర్యముగా తోచలేదు నీసంకల్పముచేత కలిగినదై నీకు ఆధీనమయిన ర్తింపునట్టి వానిలో నీకు క్రియమైనవస్తువు ఇట్టిదని స్పష్టముగాఁ దెలిసికొనఁజాలినవాడవఁడు ఏపదార్థము ప్రమాణమాలముగాఁ దోచునో అది సర్వలోకములందును సమర్థుడవనఁ దగిన నీరూపముగానే యున్నది ఇదిగాక ముక్తిమార్గమునెఱుంగక సంసారసముద్రమున మునిగిన జీవుల అజ్ఞానమనెడి చీకటిని నశింపజేయ క క్రిగలవై నానావిధములైన విసోదములను జూపునట్టి నీయవతారములందు నీకు గలుగు కీర్తియ నెడుదీపమును వెలిగించి అనఁగా, నీచరిత్రములను పరింపవలెననెడి జ్ఞానమును కలిగించి లోకుల యజ్ఞానమును నివారింపి అనుగ్రహించునట్టి నీకు సమస్కరించెదను అంతేగాని యీలోకమునందునీవెఱుంగి నివిషయమొకటి కలదని నేనుచెప్పఁగలవాడనా అని నారదుడుమఱియునుచెప్పను ఆరంభించెనని తాత్పర్యము.

ఆయినక = నీయందలిభక్తియేచాలియున్ననట. ధర్మాత్మజుండు = ధర్మరాజు. నీమేనబావ = మీమేనత్తకొమారుండు. అతనియజ్ఞరంబుక = అధర్మరాజు చేయు యజ్ఞమును. రక్షింపక = కాపాడుటకు. అంబుజాత్మ = ఓకృష్ణా. అచటికిక = అయజ్ఞశాలకు. వలనుమెఱసి = వైభవముప్రకాశింపజేసి. విచ్చేయవలయుక = పోవలయు. క్రు|| యజ్ఞోపవిష్టుః, అని క్రుతి. తా|| నీకు సర్వము తెలిసియున్నను నన్ను అడిగితివి కాఁబట్టి నేను చెప్పెదను వినుము పాండురాజుకొడుకైన ధర్మరాజు యజ్ఞము చేసి బ్రహ్మలోకమును పొందఁగోరినవాడై రాజసూయమహాయజ్ఞమును చేయుఁబోవుచున్నాడు అట్లు యజ్ఞముచేయుట లోకమునందలిప్రసిద్ధి కొనుకేగాని సద్గతిని పొందుటకునీవయొకటిచాలదా? నీవు భక్తవత్సలుడవు అతనికి కావలసిన బంధుడవును, సర్వోత్తముడవును, యజ్ఞమును రక్షింపను యజ్ఞమువలని హవిర్భాగములు గ్రహింపను కిర్తవు కనుక నీమేనత్తకొమారుడయిన అధర్మరాజు చేయునట్టి యజ్ఞమునకు ఎల్లవైభవములలో నీవు పోవలసినది అని తాత్పర్యము.

హత్యాదిదోషములు. మాసిపోవుక = నశించిపోవును. క్లో|| కృష్ణేతి మంగళంనామ యశ్వవాచప్రవరతే | భస్మీభవంతురాజేంద్ర మహాపాతకకోటయః || అని క్రివిష్టు సహస్రనామ భాష్యము. నీదర్శన

మునకా—నిన్నుఁజూచుటచేత. భక్తజనులకుకా—సేవకులైనజనులకు. ఇహపరసుఖములు—ఈలోకమునందలివి పరలోకమునందలివియైన సుఖములు. ఏపారకా—అతిశయింపవా.

తా|| ఓక్రిక్ష్ణస్థా! లోకమును ప్రకాశింపఁ జేయువాఁడవును,

౬౯౭.—ము|| భవదీయోజ్వలకీర్తి దిగ్వితతులకా * భాసీల్లు యుష్మత్పదో
ద్యవనైర్తల్యజలంబులుత్రైలికఁ బా * తాళంబునంబాటు భో
గవతీ నామమునం దనర్చి ధరణిం * గంగానదీ యాపమై
దివి మందాకినియై జగత్ప్రాయమునం * దీపించు గాదే హరి.

టీ|| హరి=ఓక్రిష్ణ. భవదీయోజ్వలకీర్తి=నీదేవు వెలుంగునట్టికీర్తి. దిగ్వితతులకా = దిక్కుల సమాహములందు—పది దిక్కులందనుట. భాసీల్లుకా = ప్రకాశించును. యుష్మత్పదోద్యవనైర్తల్యజలంబులు—యుష్మత్=నీయొక్క. పద=పాదములందు. ఉద్యవ=పుట్టిన. నైర్తల్య=నిర్మలస్వముగల. జలంబులు=నీళ్లు. ఉత్త్రైలికా=త్రైలికహితో. పాతాళంబునకా=పాతాళలోకమునందు. భోగవతీనామమునకా=భోగవతి యనుపేరితో. తనర్చి = ప్రసేదించి. పాటుకా = ప్రవహించును. ధరణికా=భూమియందు. గంగానదీరూపమై = గంగానదీస్వరూపము

తామరలవంటి కన్నులుగలవాఁడవునైన నీకుదు విన్నను వోటచెప్పినను పాపములన్ని పరిహారములు అగుచుండఁగా భక్తులైనన్ని చూచి నేమిందినవారికి ఇహపరములందు సుఖములు గలుగుట అయిదా అని తాత్పర్యము.

గాను. దిక్ = అతాళమునందు. మందాకినియై = మందాకిని అనఁగాను. జగత్ప్రాయమునకా = స్వర్గ మర్త్య పాతాళములు అను మూడులోకములందు. దీపించుగాదే = ప్రకాశించునుగాదా.

తా|| ఓక్రిక్ష్ణస్థా! నీగర్వ మయినకీర్తి యెల్లదిక్కులందును వెలుగునట్లుగా నీపాదములయందు బుట్టిన నీళ్లు మిక్కిలి పరిశుద్ధస్వముతో పాతాళమునందు భోగవతియనియు భూమియందు భాగవతియనియు స్వర్గమునందు హందాకినియనియు దెప్పబడుచు మూడులోకములను పాపములనుగాఁ జేయుచు ప్రవహించుచుండును గదా అని తా.

౬౯౮.—క|| ఆమఖచేళ సమస్తధ | రామండలి గల్లుమేటి * రాజులు మౌని
స్తోమంబును భవదీయ మ | హా మహిమముఁజూచి సత్కృ * తార్థతఁబొందక.

టీ|| ఆమఖచేళకా=ఆరాజసూయరక్షిము నడచుసమయమునందు. సమస్తధరామండలికా = ఈభూమండలియునం దంతటను. కల్లుమేటి రాజులు = ఉండనట్టి గొప్పరాజులును. మౌనిస్తోమంబును=మునుల సమాహమును. భవదీయమహిమముకా=నీదేవుగొప్పమహిమను.

(చూచి) సోక్ష్మాతార్థకా=మిక్కిలి ధన్యవేషమును. పొందకా=చెందఁగా. తా|| ఆరాజసూయ రక్షిము నడచునప్పుడు భూమండలియలోని గొప్పరాజు లందఱును మునుల సమాహమును నీప్రభావమును జూచి కృతార్థులుకాఁగలరు అని తాత్పర్యము

౬౯౯.—క|| కలరని చెప్పిన నమ్ముని | పలుకులకుకా ముదము నొంది * పంకజనాథుం
దెలనవ్వు మొగమనకుఁ జెలు | వొలయఁగఁబాటించి యుద్ధ * వునకిట్లనియెక.

టీ|| (కలరు) అనిచెప్పిననమ్మునిపలుకులకుకా = అని యిట్లుచెప్పిన యానారద మహాముని చూటలకు. పంకజనాథుండు = కృష్ణుండు. ముదమునొంది=సంతోషమునుపొంది. ఎలనవ్వు=నిలునవ్వు. మొగమునకుకా = ముఖమునకు. చెలువు=అందము. వొలయఁగకా=వ్యాపి

పఁగా. పాటించి=పొంది. ఉద్ధవునకుకా=ఉద్ధవునితో. (ఇట్లనియెను) తా|| ఆనినారదమహాముని చెప్పఁగా క్రిక్ష్ణస్థుడై సంతోషించిన వాఁడై చిలునవ్వు నవ్వుచు వికాసమవహించిన ముఖముతో ఉద్ధవుని జూచి యేమో చెప్పెనని తాత్పర్యము.

౭౦౦.—క|| ఉద్ధవ మహిత వీవేక స | మిద్ధ వచో విభవ కార్య * మేగతి నడచుకా
వృద్ధవరాను మతంబుగ | బోధవ్యముగాఁగఁ జెప్పు * పురుష నిధానా.

టీ|| పురుషనిధానా = పురుషులలో శ్రేష్ఠుఁడవును. మహిత... విభవ=మహిత=పూజ్యులైన. వీవేక = తెలివితేత. సమిద్ధ=మిక్కిలి క్లాఘ్యములయిన. వదః = మాటలయొక్క. విభవ = కలిమిగల. ఉద్ధవ=ఓయద్ధవుఁడా. కార్యము = ఇప్పుడు మనము చేయఁగలఁది. విగతికా=వివిధముగా. నడచుకా=నడవవలసినది. వృద్ధవరానుమతంబుకా = పెద్దలందఱునరియనువిధమున బోధవ్యము = బోధింపఁదగ

నది. కాఁగకా=అగునట్లుగా. చెప్పుచు=నీప్రతిభతేటచటలుకము.

తా|| పురుష శ్రేష్ఠుఁడవును, మేలైన తెలివితేత ఒప్పునట్టి యుక్త మగునమాటలసంపత్తికలవాఁడవునైన ఓయద్ధవా! మిక్కిలికెద్దగు వారందఱు విగ్లాఘితు నట్లుగా నడవగల కార్యమునకుఁ దగిన యాచన చెప్పునునెనని తాత్పర్యము.

౭౦౧.—తే|| అనఘ చారిత్ర నీవు నా * యక్షి యుగము | వంటివాఁడవు మనకు న * వశ్య మగుచు
జేయఁ దగినట్టి కార్యంబుఁ * జెప్పు నీవు | నేమి పంచినఁ గావించు * నిద్ధచరిత.

టీ|| అనఘచారిత్ర=దోషములేని నడవడిగలిగినయద్ధవా. (నీవు) యక్షియగమవంటివాఁడవు = నా గొండకన్నులవంటి వాఁడవు.

(మనకు) అవశ్యమగుచుకా=అగత్యముగా. చేయఁదగినట్టికార్యంబుకా=చేయవలసినపని. (చెప్పుచు) ఉద్ధచరిత = క్లాఘ్యమయిన నడవడిగల

వాఁడఁ. (నిత) ఏమిపందినా - ఏమిచేయుమని యాజ్ఞాపించినను. రావింకుక - చేయుదును.

తా॥ శ్లాఘ్యమయినదియు దోషము లేనిదియునైన నడవడిగల

ఓయధవా ! నిత నాకురెందుకన్నులవంటి వాఁడత్ర కాంబట్టి నీకది చేయుమందుతో అపనినిచేయుటకు సిద్ధముగనున్నాను మనకెచ్చుడు శప్పుక చేయఁదగిన పని యేదియో దానిని చెప్పుము అని తాత్పర్యము.

ప॥ అనిసర్వజ్ఞుండైనహరి యజ్ఞుండువోలెదన్నునడిగినఁ బురుషోత్తముని భావణంబులకు మనంబున సంతసిల్లి యతని పాదాంబుజంబులు దనమనంబుననిడుకొని వృద్ధానుమతంబుగానేనెఱిగిన తెఱంగునవిన్నవించెదనవధరింపుము, దేవాదేవమునిచెప్పినట్లు భవదీయభక్తుండై యుద్ధిష్ఠిరు యాగపాలనంబుసేయంగైకొనుట కార్యంబదియునుం గాకనిఖిలవిగ్నిజయమూలంబగు రాజసూయ కృత్యంబునంద జరాసంధమర్దనంబు నతనిచేత బద్ధులైన రాజులం గారాగృహ విముక్తులం గావించుటయుండేకూఱు, నదియునుంగాక నాగాయతనత్వంబును, శతాక్షౌహిణీ బలాస్థితంబునగు మాగధునివధింప మనప్రభంజన నందనుండుగాని యెంజూరులు సమర్థులుగా రట్లగుట నతండు భూసురు లేమిగోరిన నయ్యర్థంబు వృధాకరింపక యిచ్చుంగావునఁ గపటవిప్రవేషంబునంజనియాజరా సంధుని నాహవభిక్ష వేడిన భవత్సన్నిధానంబున నప్సవమాన తనయుం డనని వధియించు నట్టి కార్యంబు చేత బహుళార్థ సాధనంబగు నని పలికిన నారదుండును యాదవ జనంబులును సభికులునుం బొగడిరంత.

టి॥ (అని) సర్వజ్ఞుండైనహరి-అన్నియు తెలిసినవాఁడైనకృష్ణుండు. అజ్ఞాంతులతోఁగల-ఏమియు తెలియనివారి విభమున. తన్నునడిగినా- తన్ను అడుగఁగా. పురుషోత్తమునిభావణంబులకు- పురుషశ్రేష్ఠుం డైనయాకృష్ణమూర్తిచూటలకు. మనంబునా-మనస్సులో. సంతసిల్లి- సంతోషించి. అతనిపాదాంబుజంబులు-అర్చియనిపాదకమలములను. తనమనంబునా-తనమనస్సులో. ఇడుకొని-డించుకొని. వృద్ధాను మతంబుగా-పెద్దలు సరియనునట్లుగా. నేనెఱిగినతెఱంగున- నాకు తెలిసినవిధమున. విన్నవించెదక-విజ్ఞాపనము చేసెదను-మనవి చేసెదను. అవధరింపుము-చిత్తగింపుము - వినుము. దేవా-స్వామి. దేవముని - నారదుండు. చెప్పినట్లు - చెప్పినట్లుగానే. భవదీయ భక్తుండు-నీసేవకుండు. అయినయుద్ధిష్ఠిరుయాగపాలనంబుచేయక- అయిటిభర్తరాజయొక్క యజ్ఞమును పాలించుటకు. కైకొనుట- అంగీకరించుట. కార్యంబు - యత్నము. (అదియునుంగాక) నిఖిల దిగ్విజయమూలంబు - ఎల్ల దిక్కులను గెలుచుటయుఖ్యముగాఁ గలది. అగురాజసూయకృత్యంబునంద-అగునట్టి రాజసూయ కార్యమునందే. జరాసంధమర్దనంబును-జరాసంధుని చంపుటయు. అతనిచేతబద్ధులైన రాజులక-అజరాసంధునిచేతదెఱునుంచబడినరాజులను. కారాగృహ విముక్తులక-అచేతపాలయందుండి విడువఁబడినవారినిగా. కావించు టయుక-చేయుటయును. చేకూఱుక-సీద్ధించును (అదియునుంగాక) నాగాయతనత్వంబును - పదివేలయెనుఁగుల బలముగలవాఁడును. శతాక్షౌహిణీబలాస్థితుండును-నూలు అక్షౌహిణులసేనలతోఁగూడు కొన్నవాఁడును. అగుమాగధునిక-అగునట్టిజరాసంధుని. వధియింపక -చంపను. మనప్రభంజననందనుండుగాని - మనభీమసేనఁడేగాని. ఓందొరులు-మఱియొకరు. సమన్తులగురు - శత్రులఁగారు. అట్లగుటక-అట్లగుటచేత. ఆతండు - అజరాసంధుండు. భూసురులు- బ్రాహ్మణులు. ఏమికోరినక-ఏమియడిగినను. అయ్యర్థంబుక-అయడి గినవస్తువును. వృధాకరింపక-వృధముచేయక. (ఇచ్చును) కావునక-

కనుక. కపటవిప్రవేషంబునక - కపటమైనబ్రాహ్మణవేషముతో. చని-పోయి. (అజరాసంధుని) ఆహవభిక్ష-యధ్యభిక్షను. వేఁడినక- కోరినపక్షమున. భవత్సన్నిధానంబునక - నీదగ్గఁ-నీవు ఎచుటనుం డఁగా. అప్సవమానతనయుండు-అభీమసేనుండు. అతనిక-జరాసం ధుని. వధియించును-చంపును. అట్టికార్యంబుచేతక - ఆపనిచేత. బహుళార్థసాధనంబు - విశేషకార్యసాధకము. (అగును) అనిపలి కినక-అనిచెప్పఁగా. (నారదుండును) యాదవజనంబులను-యదువం శత్రులగుచరిజనులను. నిఖిలును-సభికులందున్న పెద్దలను. పొగడిరి- ఉద్ధిష్ఠుని యాలోచనను జ్ఞాపించిరి. అంతక - అటుపిమ్మట.

తా॥ అని యావిధముగా శ్రీకృష్ణుండు అన్నియు తెలిసినవాఁడై యుండియు తెలియని వారివలెనే అడుగఁగా అందులకు ఉద్ధవుండు సంతోషించి అప్పుని పాదకమలములను మనసుతో తలఁచుకొనుచు పెద్దలందఱు సరియనునట్లుగా నాకుతోచిన యాలోచన చెప్పుదను వినుము, ఓకృష్ణా! నారదుండు చెప్పినవొప్పున నీకుభక్తుండైన భర్త రాజుదేయయజ్ఞమును కాపాడునట్టిపనిని అంగీకరింపవలసినది ముఖ్య కార్యము ఎల్లదిక్కులను జయించుటయే ముఖ్యముగాఁగల ఆరాజ సూయకార్యమునందే జరాసంధునినిచంపుటయు వాఁడచేతతోనుంచి యుండురాజులను విడుదలచేయుటయు సిద్ధించును పదివేలయెనుఁగుల బలముగల వాఁడును నూలు అక్షౌహిణుల సేనగలవాఁడునైన జరా సంధుని జయింపను మన భీమసేనుండుతప్ప ఇతరుఁ డెవఁడును తగిన వాఁడువాఁడు కాఁడట్టి బ్రాహ్మణులు ఏమియడిగినను ఇచ్చునట్టి నిజము మము గలవాఁడైన అజరాసంధుని బ్రాహ్మణ వేషము వేసికొనిపోయి యుద్ధభీతయడిగినపక్షమున నిన్ను దగ్గఱనుంచుకొనిభీమసేనుండుజరా సంధునిఁజంపును వారిచంపుట ఎల్ల కార్యములు సెఱవేలుటకు సాధ కము అగును అనియధ్యత్తుండు చెప్పఁగా ఆయన బుద్ధికుశలత్వమునకు నారదుండును యాదవవైసికులును సభలోనున్న పెద్దలను ముచ్చుకొని కొనియాడిరి అని తాత్పర్యము.

లింక:-సీ॥ తరల విచిత్రక * స్థితప్రభావలి - దనరారు గరుడకే * తనము వెలుంగఁ గాంచనచక్రసం * గత ఘంటికాఘట - ఘటానినాదమున ది * క్కరులుబెదర సలలిత మేఘపు * మృక వలాహక మైన్య - సుగ్రీవ తురగ వి * స్ఫురణ దనర చాలసూర్య ప్రభా * భాసమాన ద్యుతి - దిగ్వితానంబుల * టిటుకొనఁగఁ

తే॥ బ్రకటరుచినొప్పుతేరు దా * రకుండుదేర । నెక్కి-నెడలెడునవుడు పెం * పెనయెడలెరగ
శంఖ కాహళ పటహ ని * స్సాణ డిండి । మాది రవములు భరిత ది * గంతములుగ.

టీ॥ తరల...వలిక-తరల-చరించుచున్న. విచిత్రక-చిత్రరపుల చేత. స్థగిత-కూర్చబడిన. ప్రభావలిక-కాంతిసమాహమలచేత. తనరారు = ఒప్పునట్టి. గరుడశేతనము-గరుడధ్వజము. తెలుంగక-ప్రకాశింపగా. కాంచన...నిసాదమునక-కాంచన-బంగారుచేత తెలుచబడిన. చక్ర-గాల్గయిండు. సంగత-కూర్చబడిన. ఘంటికా-గంటలయొక్క. ఘోషానిసాదమునక = గణగణయనుధ్వనిచేత. దిక్కురులు = దిగ్గజములు. తెవరక = భయపడగా. సలలిత ... విస్మరణ-సలలిత = మిక్కిలిమనోజ్ఞములయిన. మేఘపుష్పక వలాహక నైవ్య సుగ్రీవ = మేఘపుష్పకము వలాహకము నైవ్యము సుగ్రీవము అనబడునట్టి. తురగ = గజ్జములయొక్క. విస్మరణ = విశేషప్రకాశము. తనరక=ఒప్పుగాను. చాలసూర్య...ద్యుతి-చాలసూర్య = ప్రాతఃకాలపు సూర్యునియొక్క. ప్రభా = తెలుగువలె. భాసమాస=తెలుగుచున్న. ద్యుతి=కాంతి. దిగ్విభాసంబులక-దిక్కులనమాహమలండు. దీటుకొనంగక-వ్యాపింపగా. క్రకటరుదిక=ప్రసిద్ధమయిన-అనగా, మిక్కిలి అతిశయించిన కాంతిచేత. బిప్పు=ఒప్పునట్టి. తేరు=రథమును. (చారకుండు) తేరక=రిసికొని

రాంగా. ఎక్కి = ఆగధమునందెక్కి. నెడలెడునవుడు=కృష్ణుండు యెలుడేలునవుడు. పెంపు=గౌరవము. ఎనయిక=కూడుకొనునట్లు. శంఖ...రవములు-శంఖ=శంఖములు. కాహళ=కుతారలు. పటహ=తప్పెటలు. నిస్సాణ=దీక్ష. డిండిమ=రాయడిగిడి. ఆది=మొదలగు వాద్యముల యొక్క. రవములు=ధ్వనులు. భరితదిగంతములుగక=నిండినదిక్కులకొనలు కలుగునట్లుగా. చెలంగక=మ్రోంగెను.

తా॥ చరించుచున్నదియు నానావర్ణములుగలుగచిత్రించుచున్నదియునై తెలుంగుచున్న గరుడధ్వజమును, దిగ్గజములు తెదరునంతటి ధ్వనుల మ్రోంగుచున్న రథచక్రములయందలి ఘంటలును, మిక్కిలి మనోజ్ఞములయై యొప్పునట్టి నైవ్య సుగ్రీవ మేఘపుష్ప వలాహకములపెను గజ్జములును ఉపయోగాలపు లేమందవలె తెలుచుచున్న కాంతులును గలిగి యొప్పునట్టి బంగారు రథమును దానకుండు నీసికొనిరాగా క్రిష్ణ మూర్తి యూరధమునెక్కి బయలుపెడలునవుడు ఆయనయొక్కగౌరవ మునకు తగినట్లు శంఖములు కుతారలు తప్పెటలు దేవిజలు రానుడిగిడి గజ్జ మొదలుగాంగల వాద్యములు వాయింపఁ బడెననియు అధ్వరలు దిగంతముల వలకు వ్యాపించెననియు తాత్పర్యము.

—(*) శ్రీకృష్ణుండు ధర్మరాజు నొద్దకుఁబోవుట. (*)—

తెంక.—క॥ మనుశేష్యునకుఁ దాలాం । కునకును గురువృద్ధజనుల * కును మ్రొక్కి ప్రియం
బున ననుఁగ గాంచన స్థం । దన సామజ వాజి భట క * దంబము గొలువక.

టీ॥ మనుశేష్యునకు = ఉగ్రశేషమహారాజునకును. తాలాంకు = కునకు = బలరామునికిని, గురువృద్ధజనులకును=ప్రజ్వాలకునుమనలివారి

కిని. (మ్రొక్కి) ప్రియంబునక=ప్రీతితో. అనుపక=వారుపాపగా. కాంచనస్థంబక...కదంబము = కాంచన=బంగారుపై. స్థంబక=

రథములయందు. సామంత-వినుంగులయందు. వాణి-గజ్జలులయందు. భటు-బంట్లయందు. కచంబము-సముదాయము. కొలువకా-సేవింపఁగా.

తా|| శ్రీకృష్ణమూర్తి ఉగ్రనేన మహారాజునకును బలరామునికిని

౨౦౫.—తే|| వందిమాగధ సూత కైః వార రవము | వసుమతి సురకోటి దీ యి వనలమోఁత
లనుగమింపంగ సతులసౌ యి ధాగ్రజాల | శిఖరములనుండి ముత్యాల యి సేసలాలుక.

టీ|| వందిమాగధసూతకైవారరవము-వంది=స్త్రీ పాఠకులయందు. మాగధ = నంకావళి చదువువారలయందు. సూత = భద్రాజులయందు. కైవార=స్తోత్రములయొక్క. రవము=ధ్వనియందు. వసుమతీసురకోటి దీవనలమోఁతలు-వసుమతీసుర=బ్రాహ్మణులయొక్క. కోటి=సమాసముయొక్క. దీవనల=ఆశీర్వాదములయొక్క. మోఁతలు=ధ్వనులును. అనుగమింపంగ=తెలుపఁపఁగా. సతులు=స్త్రీలు. సాధ...

౨౦౬.—క|| లీలంజని కృష్ణుండు వా | హ్యశివ నవకుసుమ ఫలభ యి రానతశౌఖా
లోల ఘనసారసాల ర | సాల వన స్థలమునందు యి జతురత విడిసెక.

టీ|| (కృష్ణుండు)లి=విలాసముగా. చని=పోయి. వాహ్యశివ=సికారుచేత. నవకుసుమ...నవస్థామునందు = నవ = క్రొత్తలైన. కుసుమ=పువ్వులయందు. ఫల=పండ్లయందు. భర = బరువుచేత. అనన్ = వంగిన. కాఖా=కొమ్మలచేత. లోల = చలించుచున్న. ఘనసార = కర్పూరపుంజెట్టు. సాల=పిచ్చెట్టు. రసాల=నియ్యముమిడి చెట్టును

౨౦౭.—వ|| అట్టియెడ సరోజనాథు యి ధౌత కాంతా జనంబులు.

టీ|| అట్టియెడ = అగమ్యమనందు. సరోజ...జనంబులు = సరోజనాథు=కృష్ణునియొక్క. ధౌత=అంతఃపురమువారు-రాజి

౨౦౮.—సీ|| వికచ మరంద న యి వినసౌంభ లన - వృందారకుసుమ దా యి మములుదుటిమ.

చారు సుగంధ క యి స్తురికా ఘనసార - మిళిత చందనపంక యి మెలమినలది

కనకకుండలకన యి త్కంకణనూపుర - ముద్రికాభూషణ యి ములు ధరించి

యంచిత ముక్తాఫ యి లాంచల వృదుల ది - వ్యాంబరములు చెలు యి వాఁగట్టి

తే|| యుద్ధచంద్రుని నెకసక్కె యి మాడునట్టి | యలిక ఫలికల దిలకము యి లలగఁదీర్చి
పెంపు దీపింతుడురాజ యి బింబములు | నవచతుర్విధశృంగార యి మపధరించి.

టీ|| వికచ...దామములు - వికచ=పూచిన. మరంద=పూచే నలయొక్క. సవిన = సూతనములయిన. సౌరభ=పరిమళముల చేత. లఫత్ = పిచ్చుచున్న. మందారకుసుమ = కల్పవృక్షపుపువ్వులయొక్క. దామములు=చండలు. మటిమ=కొప్పులందుచేరువుకొని. చారు...పంకము=చారు=పిప్పిదములైన. సుగంధ=మంచిపరిమళముగల. కస్తురికా = కస్తురితోడను. ఘనసార = కర్పూరముతోడను. మిళిత = కలుపఁబడిన. చందనపంకము = గుఱ్ఱవంటి గంధమును. ఎలమి = సుగంధముతో. అలది=పూసి. కనక...భూషణములు=కనక=బంగారులైన. కుండల=చెవిపోగులును. కనత్ = తెలుగుచున్న. కంకణ = ముంజేరికడియములును. నూపుర = అంచెలును. ముద్రికా=ఉంగరములులైన. భూషణములు=ఆభరణములు. ధరించి=తాల్చి. అంచిత...దివ్యాంబరములు=అంచిత=మనోజ్ఞములయిన. ముక్తాఫల=ముత్యాలపూసలుగ్రుచ్చిన. అంచల=చెరగులుగల. వృదుల = మిక్కిలిచున్నయైన. దివ్య = సర్వోత్కృష్టములయిన. అంబరములు=వస్త్రములు. చెలువారక=అంద మరళయించునట్లుగా. కట్టి=కట్టు

ఇకనగలపూజ్యులకును ముసలివారికిని మొక్కి వారియనుమతిపుచ్చుకొని బంగారు తేరులు మొదలగు వతురంగ బలములును సేవింపఁగా సనితాత్పర్యము.

నుండి-సాధాగ్ర=మేడలమీది. జాల=కిటికీలనుండియు. శిఖరములనుండి=శిఖరములయందుండియు. ముత్యాలనేసలు = ముత్యాల తలఁబ్రాలు. ఒలుకక=రాల్చఁగా-వల్లఁగాననుట.

తా|| స్తుతిపాఠకులు మొదలగువారి స్తోత్రధ్వనులును బ్రాహ్మణుల యాశీర్వాదధ్వనులును బోయకలగఁగా మేడలమీదనుండి పురస్త్రీలందఱుముత్యాలతలఁబ్రాలుపోయఁగా సనితాత్పర్యము.

గల. వనస్థలమునందు=తోపునందు. చతురత=చాతుర్యముతో. విడిసెక=విడిగెను.

తా|| కృష్ణుండు వినోదముగా సికారు పోయినట్లు పోయి క్రొత్త పువ్వులు పండ్లు మొదలగువాని బరువుచేత వంగిన కర్పూరపుంజెట్టు నియ్యముమిడిచెట్టు మొదలగునవిగల ఒకానొకతోపునందుడిగెననీతా.

వాసమువారగు. కాంతాజనంబులు = స్త్రీలు-అనన్యపురస్త్రీలునుట.

తా|| అనన్యమునందుకృష్ణునిరాజివాసపుస్త్రీలుఅనితాత్పర్యము.

కొని. ఆర్ధచంద్రునిక=ఆర్ధచంద్రబింబమును. ఎకసక్కెమాడునట్టి=పరిమాణముచేయునట్టి. అకఫలికల = నొసటిపట్టెలందు. తిలకములు=బొట్టు. అరక=పిప్పిదముగ. తీర్చి=దిద్ది. పెంపు=ఘనత. దీపింపక=ప్రకాశింపఁగా. ఉడురాజులింబములు=చంద్రబింబముల వంటిముఖముగలయోస్త్రీలు. నవ...శృంగారము=నవ=క్రొత్తయైన. చతుర్విధ = వస్త్రభూషణ చందనపువ్వుములని నాలుగువిధములైన. శృంగారము = అలంకారమును. అవధరించి=పూనినవారై.

తా|| విరిసిపూచేసెల పరిమళములను తెదచల్లుచున్న కల్పవృక్షపు పువ్వులను కొప్పులందుఁజెరువుకొని, కస్తురిపచ్చకర్పూరముమొదలగు ద్రవ్యములు చేర్చి మేళవించిన మంచి పరిమళ చందనమును పూసికొని, బంగారుమయములైన చెవికట్టులుమొదలైన ఆభరణములుధరించి, మిక్కిలి పిప్పిదములై ముత్యాలపూసలుగ్రుచ్చిన చెవిగులుగల నయితరమయిన దివ్య వస్త్రములను గట్టుకొని, ఆర్ధచంద్ర బింబములను బోలిననొసళ్ల యందుకస్తూరితిలకములను దీర్చి, చంద్రునికపోలినమ ఖముగల యోస్త్రీలందఱునాలుగువిధములైన అలంకారములతోను పిప్పిదవారైయని తా.

20౯.—తే॥ జలజలోచనుకడకు ను * త్కలికతోడఁ | దనరు శివీకంబులెక్కి నం * దనులుఁ దాముఁ
సరగ వేతేర పణిహార * జనులు వేత్ర | కలితులై పొరులను నెడ * గలుగ జడియ.

టీ॥ జలజలోచనుకడకు = కృష్ణనొడకు. త్కలికతోడఁ = తహతహతో. తనరుశివీకంబులు = ఒప్పునట్టిఁబ్బకీలు. (ఎక్కి) నందనులును = కొడుకులును. (తామును) = జీవహరజనులు = ద్వారపాలకులు. కేద్రకలికులై = కేద్రములు పూనినవారై. పొరులను = వారిని చూడవచ్చువునను. ఎడగలుగఁ = ఎడముగాఁ తొలఁగునట్లు. జడియఁ =

త్రోయఁగా. సరగఁ = వడిగా. వేతరఁ = వచ్చుచుండఁగా. తా॥ కృష్ణునిపెంట పోవలెనను తహతహతో ఒప్పదములైన పల్లకీలెక్కి ద్వారపాలకులు చేతలెత్తములు పూని దారికి జడ్డముగా చూడవచ్చు పురికనులను తొలఁగ - దముమఁగా ఒప్పదములైన పల్లకీలెక్కి కొడుకులును తామును కృష్ణునొడకురాఁగా అనితాత్పర్యము.

2౧౦.—క॥ అసమాస్త్రుఁడు పులుగడిగిన | కుసుమాస్త్రములకహసించు * కోమలతనువుల్
మిసమిస మెఱవఁగ వేశ్యా | విసరము దాసీజనంబు * విభవ మెలర్చుక.

టీ॥ అసమాస్త్రుఁడు = చంద్రుఁడు. పులుగడిగిన = ముఱిఁపొఁగడిగిన. కుసుమాస్త్రములక = పూపుటయ్యలను. హసించు = నవ్వునట్టి. కోమలతనువులు = నవ్వుచువులైన దేహములు. మిసమిసఁ = మిసమిసయనుకాంతిచేత. మెఱవఁగఁ = వెలుగఁగా. వేశ్యావిసరమును = బోగము

కానిగుంపును (దాసీజనంబు) భవమెలర్చుక = విశ్వర్యమరికయింపఁగా తా॥ చంద్రుఁడు ముఱిపొఁగడిగిన పూపుట కామలము మీటిచ్చుచు వులై తళతళలాడుచున్న దేహములుగలవేశ్యలగుంపును, పరికారికల గుంపును, తమవైభవము హెచ్చరాఁగావని తాత్పర్యము.

2౧౧.—ఆ॥ హరులవేసడములఁ * గరులను నెక్కి-తో | నరుగుదేర బహువి * ధాయుధములు
దాల్చి సుభటకోటి * తగిలి రా నుతగ్గెపు | రాంగనలు సితాంబు * జాత్యుకడకు.

టీ॥ హరులఁ = గుఱ్ఱములను. వేసడములఁ = కంచరగాడిదలను. కరులఁ = ఏనుఁగులను. (ఎక్కి) తో = తమపెంట. అరుగుదేరఁ = గాఁగా. బహువిధాయుధములు = అనేకవిధములయిన యాయుధములను. తాల్చి = ధరించి. సుభటకోటి = మంచిబట్టగుంపు. తగిలి రాఁ = వెంటబడిచిరాఁగా. అంతఃపురాంగనలు = అంతఃగర్భరస్త్రీలు. సితాంబు

జాత్యుకడకు = తెల్లచామరలపంటికన్నులుగల శ్రీకృష్ణుని వద్దకు. తా॥ గుఱ్ఱములను కంచరగాడిదలను ఏనుఁగులను ఎక్కివేశ్యలు మొదలగువారు రాఁగా అనేకవిధములయిన ఆయుధములను బూని భటులు వెంటబడిచి రాఁగా అంతఃపురస్త్రీలు శ్రీకృష్ణమూర్తియొద్దకు వచ్చిని తాత్పర్యము.

2౧౨.—క॥ నారదని మాధవుఁడు న | త్కారంబున వీడుకొలుప * నతఁడును హృదయాం
భోరుహమునఁ గృష్ణునకును | వారక మ్రొక్కుచును వెసది * వంబున కరిగెక.

టీ॥ మాధవుఁడు = కృష్ణుఁడు. నారదునిఁ = నారదమహామునిని. సత్కారంబునఁ = గౌరవముతో. వీడుకొలుపఁ = పంపఁగా. అతఁడును = అనారదుఁడును. హృదయాంభోరుహమునఁ = మనఃకమలమునందు. (కృష్ణునకు) వారక = నిలువక. (మ్రొక్కుచును) దివంబు

నకఁ = స్వర్గమునకు. కెసక = వడిగా. అరిగెక = పోయెను. తా॥ అప్పుడు శ్రీకృష్ణమూర్తి నారద మహామునిని సత్కరించి తెలివిచ్చి పంపఁగా అతఁడును తనమనసునందు శ్రీకృష్ణునిఁడలఁచి నమస్కరించుచు దేవతాకమునకుఁ బోయెను అనితాత్పర్యము. వ॥ అంత.

2౧౩.—క॥ సరవరుల దూతయును మర | హరుచే నభయప్రదాన * మంచి ధరిత్రీ
వరులకడకేగి ఁదోడ్ | దరువచనము నెప్పి నమ్ము * దంబునఁ చేచ్చెక.

టీ॥ సరవరుల దూతయుఁ = రాజులుపంపినదూతయు. మర హరుచే = శ్రీకృష్ణునిచేత. అభయప్రదానము = భయములేదను మాట యొక్కయిది. అంది = పొంది. ధరిత్రీవరులకడకు = రాజులవద్దకు. ఏగి = పోయి. ఁదోడరువచనము = కృష్ణునిమాటను. (చెప్పి) సమృదం

బుసక = సంతోషమనందు. తెచ్చెక = తెలు నట్లు చేసెను. తా॥ జరాసంధుని వెఱులొడగులుకొన్న రాజులచేత పంపఁబడిన దూత కృష్ణునివలనభయపడవలదని నమ్మకపుమాటనుపుచ్చుకొని ఆరాజులవద్దకుపోయి కృష్ణుఁడైన వెచ్చిననిచెప్పి వారినిసంతోషపెట్టెననితాత్పర్యము.

2౧౪.—వ॥ అంతఁ గృష్ణుండు నిజకాంతాతనయ బంధు సుహృజ్జనసహితుండై కదలిచనునెడ.

టీ॥ అంతఁ = అంతట. (కృష్ణుండు) నిజకాంతా...తుండై = నిజ = తనయొక్క. కాంతా = భార్యలతోడను. తనయ = కొడుకులతోడను. బంధు = మట్టములతోడను. సుహృజ్జన = స్నేహితులతోడను.

సహితుండై = కూడుకొన్నవాడై (కదలి)చనునెడఁ = పోవునప్పుడు. తా॥ అంతట శ్రీకృష్ణమూర్తి తనభార్యలకొమాళ్లుమట్టములుచెలికాండ్రు మొదలగువారితోఁగూడ బయలుదేలిపోవునప్పుడనితాత్పర్యము.

2౧౫.—వ॥ కటపటు రత్నకంబళ ని * కాయ కుటీరము లుల్లసిల్లి ను
త్కటపటు చామరధ్వజ ప * తాక కేటిట సితాతపత్ర వి
స్ఫుట ఘనహేతి దీధితి న * భోమణిఁ గప్పుఁగఁ దూర్య ఘోషముల్
చటుల తిన్నింగిలోర్చిరవ * సాగర ఘోషము నాక్రమింపఁగఁ.

టీ|| కట...ములు-కట-చాపలు. చట-వస్త్రములు. రత్న కంబళ-నానావర్ణములుగలకంబళ్లు. నికాయ-వీనియొక్క సముదాయములును, కుటీరములు-దేరాలును, ఉల్లసీల్ల-ప్రకాశింపఁగా. ఉత్ప...ధితి-ఉత్పట-పాచైవన. పటు-దృఢములైన. చామర-వింజామరలయు. ధ్వజ-ఁటెక్కములయు. పతాక-ఁటెక్కములగుడ్డలయు. కిరీట-కిరీటములయు. సీతాతపత్ర-తెల్లగొడుగులయు. విస్ఫుట-చక్కగా మెలియనట్టి. భున-గొప్పవైన. హేతి-కత్తులయొక్కయు. దీధితి-కాంతి. సభోమణి-సూర్యుని కప్పుఁగఁ-ఆవరింపఁగా. తూర్య ఘోషములు-వాద్యములధ్వనులు. చటుల...ఘోషములక-చటుల-భయంకరములైన. తిమింగిల-తిమి

గిలములనెడం పెద్దచేపలతోడి. డిర్వి-అలలయొక్క. రవ-ధ్వనిగల. సాగర-సముద్రముయొక్క. ఘోషము-ధ్వనిని. ఆక్రమింపఁగఁ-లోఁబలుచుకొనఁగా.

తా|| చాపలు వస్త్రములు రత్నకంబళ్లు దేరాలు మొదలగునవి కనఁబడుచుండఁగా మిక్కిలియన్నతములైన వింజామరలయు ధ్వజములయు ధ్వజములందు కట్టఁబడిన విరుడు గులుతులతోడివస్త్రములయు కిరీటములయు తెల్లగొడుగులయు తళతళలాడు కత్తులయు కాంచులుసూర్యప్రకాశమును ఆఁచివేయుచుండఁగా, వాద్యముల ధ్వనులు తిమి తిమింగిలము మొదలగు మత్స్యములతోడ ఎగయునట్టి అలలచప్పుళ్లుగల సముద్రప్రధ్వనిని మించి ధ్వనింపఁగా నని తా.

2౧౬.-క|| కరిహరి రథసుభట సము | త్కరములు సేవింప మురవి * దారుఁడు గడచెన్
సరిదుపవన దుర్గ సరో | వర జనపద పుర పులింద * వన గోష్ఠములక.

టీ|| కరి...సముత్కరములు-కరి-ఏనుఁగులయు. హరి-గుఱ్ఱములయు. రథ-తెరులయు. సుభట-మంచిబంటులయు. సముత్కరములు-సమూహములు. సేవింప-కొలువఁగా. మురవిదారుఁడు-కృష్ణుఁడు. సరిదు...గోష్ఠములక-సరిత్-ఏళ్లను. ఉపవన-అరామములను. దుర్గ-చోరరానికనుమలను. సరోవర-మేలయినకొలఁకులను. జనపద-దేశములను. పుర-పట్టణములను. పులిందవన-

కిరాతులు వాసము చేయు అడవులను. గోష్ఠములక-పసులసమూహములుండుచోట్లను. కడచెన్-దాఁటెను.

తా|| క్రిక్కువ్వుమూర్తి చతురంగబలములు తన్ను కొలిచిరాఁగా ఏళ్లు ఉద్యానవనములు దుర్గప్రదేశములు కొలఁకులు దేశములు పట్టణములు కిరాతుల యునికిపట్లుగా నుండునట్టి అడవులు, పసుల మందలుగల గొల్లపల్లెలు మొదలగువానినెల్ల దాఁటిపోయెనని తా.

వ|| ఇట్లుగడచివనుచునాన ర్తకసౌవీరమరు దేశంబులు దాఁటియింపుమనినిదర్శించి దృవదృతిను త్తరించినరన్నతినది దాఁటి పాంచాలమత్స్యవిషయంబులు లోనుఁగాజనిచని యింద్రప్రస్థనగరంబు దాయంజనితత్పురోపకంఠవనంబునవిడిసిన.

టీ|| (ఇట్లు) కడచి-దాఁటి. చనుమక-పోవుచు. ఆన ర్తక సౌవీరమరు దేశంబులు-ఆన ర్తకము సౌవీరము మరుపు అను దేశములను. (దాఁటి) ఇందుమతి-ఇందుమతియనునదిని. దర్శించి-చూచి. దృవదృతి-దృవదృతియనునదిని. ఉత్తరించి-దాఁటి. (సరస్వతినదిదాఁటి) పాంచాలమత్స్యవిషయంబులు-పాంచాలము మత్స్యము అనుదేశములు. లోనుగా-మొదలుగా. చనిచని-దాఁటిపోయి. ఇంద్రప్రస్థనగరంబు-ఇంద్రప్రస్థపట్టణమును.

దాయంజని-దగ్గఱపోయి. తత్పురోపకంఠవనంబునక-అపట్టణము పెంబడితోపులో. విడిసినక-దిగఁగానే.

తా|| ఈవిధముగా కృష్ణమూర్తి పోవుచు ఆన ర్తక సౌవీర మరు దేశములను దాఁటి ఇందుమతి దృవదృతి సరస్వతి అనఁబడునట్టి యేళ్లను దాఁటి పాంచాలదేశమును మత్స్యదేశమును కడచి ఆవల బహుదూరము పోయి ఇంద్రప్రస్థపట్టణము దగ్గఱకేరి అపట్టణము మందరనుండు తోపులో దిగఁగానని తాత్పర్యము.

2౧౭.-క|| హరిరాక నెఱిగి ధర్మజుఁ | డటలేని ముదంబుతోడ * ననుజులు బంధుల్
గురుజనసచివ పురోహిత | పరిచారక కరిరధాశ్వ * భటయుతుఁ డగుచున్.

టీ|| ధర్మజుఁడు-ధర్మరాజు. హరిరాక-కృష్ణుఁడువచ్చుట. ఎఱిగి-తెలిసికొని. అట తేనిముదంబుతోడ-కొఱతేనిసంతోషముతో. అనుజులు-తమ్ములును. బంధులు-చుట్టుములును. గురుజన...యుతుఁడు-గురుజన-పూజ్యులగుఁడలతోడను. సచివ-మంత్రిలతోడను. పురోహిత-పురోహితుడైన ధౌమ్యునితోడను. పరిచారక-పరిచర్యచేయు జనులతోడను. కరి-ఏనుఁగులతోడను. రథ-తెరులతోడను. అశ్వ-గుఱ్ఱములతోడను. భట-కాలిబట్ట

తోడను. యుతుఁడు-కూడుకొన్నవాఁడు. (అగుచును)

తా|| అప్పుడు ధర్మరాజు క్రిక్కువ్వుఁడు తమపట్టణమునకు వచ్చె నన్నవృత్తాంతమును విని తమ్ములును చుట్టుములును తానును పెద్దతైన వ్యాసుఁడు మొదలగువారును పురోహితుఁడయిన ధౌమ్యుఁడును పరిచారకజనులును రథగజ తురగ పదాతులైన చతురంగ సేనలును తన్ను పెంబడించిరాఁగా అని తాత్పర్యము.

2౧౮.-క|| చిందములు మొరయఁగాయక | బృందంబుల నుతులు సెవుల * బెరయఁగ భక్తి
దొందము దగులఁగఁ బరమా | నందంబున హరి నెదుర్కొ * నఁగఁ జనుదెంచెన్.

టీ|| చిందములు-శంఖములు. మొరయ-మ్రోగఁగా. గాయక బృందంబులనుతులు-పాటలు పాడువారియొక్క కీర్తనలు పాడుటలు. చెవుల బెరయఁగ-చెవులుపోఁచుచుండఁగా. భక్తి-

సేవయందు. దొందము-మనస్సు. తగులఁగఁ-ఆసక్తముకాఁగా. పరమానందంబునక-అధికసంతోషముతో. హరి-కృష్ణుని. ఎదుర్కొనఁగఁ-ఎడమోటుచేయుటకు. చనుదెంచెన్-వచ్చెను.

తా॥ శంఖములు మ్రోగఁగాను, పాదములు కీర్తనలు పాడి | సంతోషించుచు ఆకృష్టునికి ఎదుర్కొలుచేయవచ్చెననితాత్పర్యము.
పొగడఁగాను వినుచు కృష్ణుని సేవింపవలెనను తలఁపుతో మిక్కిలి

వ॥ అట్లుచనుచెంచి ధర్మనందనుండు సమాగతుండైన సరోజనాథునిం బెద్దతడవు గాధాలింగనంబుచేసి రోమాంచ కంచుకిత శరీరుండై యానందబాష్ప ధారాసిక్త కపోలుండై నిర్భరానంద కందళిత హృదయారవిందుండై బాహ్యంబు మఱచియుండె నప్పుడు హరివాయునందనవాసవతమాభవులం గొంగిటంజేర్చి సమ్మదంబంది మాడ్రే యులు దండప్రణామంబు లాచరించిన సత్కరించి గుప్తుండరీకాక్షుండు విప్ర వృద్ధ జనంబుల నమస్కారం బులుసేసి వారలుగావించు వివిధార్చనలంబరితుఁడై కేకయస్సంజయాది భూవిధులమన్నించి సూతమాగధా దుల కనేక పదార్థంబు లాసంగి చతురంగ బల సమేతుండై వివిధ మణి తోరణాది విచిత్రా లంకృతంబు నరి తైభవోపేతంబు నైన పురంబు ప్రవేశించి రాజమార్గంబునం జనుచుండఁ బౌరకామిను లట్టియెడ.

టీ॥ అట్లు—అవిధముగా. చనుచెంచి—వచ్చి. ధర్మనందనుండు— ధర్మరాజు. సమాగతుండైన—వచ్చిన. సరోజనాథునికా—శ్రీకృష్ణ మూర్తిని. పెద్దతడవు—చాలసేపు. గాధాలింగనంబుచేసి—చిగ్గరఁ గొంగిలించుకొని. రోమాంచకంచుకితశరీరుండై—రోమాంచ—గగు ర్పాటుచేత. కంచుకిత = కవచముగాఁ జేయఁబడిన. శరీరుండై— దేహముగలవాడై. అనందబాష్ప ధారాసిక్తకపోలుండై—అనంద— సంతోషమువల్లవైన. బాష్ప—కన్నీళ్లయొక్క. ధారా—చారలచేత. సిక్త—తడుపడబడిన. కపోలుండై—చెక్కిళ్లుగలవాడై. నిర్భ... విందుండై—నిర్భరి—భరింపరాని. అనంద—సంతోషముచేత. కందళిత—వికాసమునొందిన. హృదయారవిందుండై—మనఃకమలముగల వాడై. బాహ్యంబు = బయటివిషయములను — ప్రపంచవ్యాపార ములను. (మఱచియుండెను అప్పుడు) హరి = కృష్ణుండు. వాయు నందనవాసవతమాభవులకా = భీముని అర్జునుని. కాంగిటంజేర్చి— కాంగిలించుకొని. సమ్మదంబంది = సంతోషమునుపొంది. మాడ్రే యులు—మాడ్రికొడుకులు = నకులసహదేవులు. దండప్రణామంబు లాచరించినకా—సాగిలఁబడిమొక్కుకొని. సత్కరించి—సన్ననించి. ఆప్తుండరీకాక్షుండు—ఆకృష్ణుండు. విప్రవృద్ధజనంబులకా—బ్రాహ్మ ణులకునుపెద్దవారికిని. (నమస్కారంబులుచేసి) వారలు—అబ్రాహ్మ ణులును ముసలివాండ్రును. కావించువివిధార్చనలకా = చేయునట్టి బహువిధములయిన మర్యాదలచేత. పరితుష్టుండై = సంతోషించిన వాడై. కేకయస్సంజయాదిభూవిధులకా = కేకయుండు స్వంజ యుండుమొదలగురాజులను. (మన్నించి) సూతమాగధాదులకుకా— సూతులు మాగధులు మొదలగువారికి. అనేకపదార్థంబులు—పెక్కు వస్తువులు. పసంగి—ఇచ్చి. చతురంగబలసమేతుండై = నాలుగంగ

ములుగల బలములతోఁ గూడుకొన్నవాడై. వివిధమణితోరణాది విచిత్రాలంకృతంబును—వివిధ = నానావిధములయిన. మణి—రత్న మయములైన. తోరణ = తోరణములు. అది = మొదలుగాఁగల. విచిత్ర—వింతవంతలైన. అలంకృతంబును = అలంకారములు చేయఁ బడినదియు. అరిపైభవోపేతంబును—మిక్కిలిపైభవముతోఁ గూడు కొన్నదియు. విసపురంబు—అయినట్టియింద్రప్రస్థపట్టణమును. ప్రవేశించి = చొచ్చి. రాజమార్గంబునకా = పెద్దబాటయందు. చను చుండకా = పోవుచుండఁగా. పౌరకామినులు—పుర స్త్రీలు. అట్టి యెడకా—అసమయమునందు.

తా॥ అవిధముగా ధర్మరాజు ఎదుర్కొలుచేసి తమ్ముచూడ వచ్చిన శ్రీకృష్ణమూర్తిని చాలసేపు చిగ్గరఁగొంగిలించుకొని దేహ మంతయు గగుర్పాటుచేత నిండుకొనఁగా అనందబాష్పములచేత చెక్కిళ్లుతడియఁగా మిక్కిలి సంతోషించిన మనస్సుగలవాడై బయటివ్యాపారములన్ని తోచని స్థితిలోనుండెను, అప్పుడుశ్రీకృష్ణ మూర్తి భీమాద్భులను కాంగిలించుకొని, నకుల సహదేవులు సాగిలఁ బడిమొక్కుకొని వారినిసన్ననించి,తక్కినబ్రాహ్మణులకునుముసలి వాండ్రకు పెద్దలకును తాను మ్రొక్కివారిచేత దీవనలపడసి, కేక యుండు స్వంజయుండు మొదలుగాఁగల రాజులను తగురీనిసన్న నించి, తన్ను పొగడుచున్న సూతులు మాగధులు మొదలగువారికి కోరినవస్తువు లిచ్చి సంతోషపెట్టి, నాలుగంగములుగల సేనలతోడ కదలి, నానావిధములయినరత్నములతోరణములు కట్టుటమొదలగు వింతవంతలైన అలంకారములు చేయఁబడియున్న అయింద్రప్రస్థ పట్టణమునందుప్రవేశించి అందలి పెద్దబాటనుపోవుచుండఁగా పట్టణము నందలి స్త్రీలు అప్పుడు ఏమిచేసేరనఁగా నని తాత్పర్యము.

౭౨౮.—సీ॥ కొఱసెలపైఁ దోచు ఖ నిరులునాఁ జెలువొంది - నొసలిపై గురులు తుం ఖ పెసలు గనియ
హటక మణచుచు ఖ తాటంక రోచులు - గండభాగంబున ఖ గంతులిడగ
స్ఫురిత విద్రుమ సింహ ఖ ధర బింబ రుచితోడ - దరహాస చంద్రిక ఖ సరసమాడ
నొంపొంటి తోరాయు ఖ సుత్తుంగ కువచంభ - ములు మొగంబులకును ఖ బటములెగయ
తే॥ బడుగు నడుములు వడకంగ ఖ నడుగులిడుచు | రమణ మట్టెలువణి నూపు ఖ రములు మొరయఁ
బొల్పు కచబంధములు భుజం ఖ బల నటింపఁ | బయ్యెదలు పిడియాడ సం ఖ భ్రమముతోడ.

టీ॥ కొఱసెలపైకా = అర్ధచంద్రచింబముమీద. తోచునిరు లునాకా = కానవచ్చునట్టి చీరకట్టో అనునట్లుగా. చెలువొంది— అందగింది. నొసలిపైకా = నొసటిమీద. గురులు = ముండటిపొడి పెండ్రుకలు. తుంపెసలుగునియకా = కదలియాడుచుండఁగా. హటక

మణిమయతాటంకరోములు = రత్నములుపొదిగిన బంగారుకమ్మల కాంతులు. గండభాగంబనగా = చెక్కిటిప్రదేశమునందు. గంతు లిడంగణ = తళతళలాడుచుండగా. స్ఫురితవిద్రుమనిభాధరచిలు రుచితోడకా = ప్రకాశించునట్టి పగడమునుబోలినదొండపండువంటి పెదవులకాంతితో. దరహాసవంద్రిక = చిలునవ్వు ఆనెడువెన్నెల. సరసమాడకా = విహరింపగా. ఒండొంటితోకా = ఒకదానితో నొకటి. రాయ = ఒరసకొనునట్టి. ఉత్తుంగ కుచకుంభములు = మిక్కిలి ఉచ్చుగా నుండు స్తనకలశములు. మొగంబులకుకా = ముఖములతట్టు నకు. పుటములెగయకా = పుట్టచెందవలెగయచుండగా. బడుగు నడుములు = బలహీనములయిననడుములు. వడకంగిలకా = అల్లలాడగా. అడుగులిడుముకా = అడుగులెత్తిపట్టుచురమణకా = మనోజ్ఞ ముగా. మట్టెలు = మెట్టెలును. మణిసూపురములును = రత్నమయము లయిన అంబెలును. మొరయకా = మోగగా. పొల్పు = ఒప్పునట్టి.

కవచంధములు = తలవెండ్రుకల కీలుగంటలు. భుజంబులకా = బుజముల మీద. నటంపకా = నాట్యమాడుచుండగా - అంటిచలింపు చుండగా. పయ్యెదలు = పైంటులు. వీడియాడకా = జాతీప్రలాడగా. సంభ్రామముతోడకా = త్వరతో.

తా|| అర్ధవంద్రవింబమును ఆవరించిన వీరకట్టవలెనాసగ్గయందు ముంగురులు చలింపగాను, రత్నములు పొదిగిన బంగారుకమ్మల కాంతులు చెక్కిల్లపై వ్యాపింపగాను, ప్రకాశించునట్టి పగడముల వలెను దొండపండ్లవలెను ఒప్పునట్టి పెదవులకాంతులు వెన్నెలలను బోలిన చిలునవ్వులతో కలిసెకొని యొప్పుగా, పుట్టచెందవలె స్తన కలశములు మొగముతట్టునకు నిక్కుచుండగాను, స్తన్నినడుములు చలింపగాను, కాలిమెట్టెలును అంబెలును మనోజ్ఞ ముగావ్యనింపగాను, పైంటులు జాతీ ప్రలాడగాను, తిన్ననినడలతో త్వరపడుచున్నవారలైయని తాత్పర్యము.

౨౨౨. — వ|| అట్లు కృష్ణ సందర్శన కుతూహల పరస్పరాహవాయమానలై గురుపతిసుత బంధుజనంబులు వారింప నతిక్రమించి సమున్నతభర్తృహర్తృశిఖరాగ్రంబులెక్కి కృష్ణంజూచి తమలోనెట్లనిరి.

టీ|| (అట్లు) కృష్ణ సమాసలై = కృష్ణసందర్శన = కృష్ణునిఁ జూచుటయందలి. కుతూహల = పేడుకచేత. పరస్పర = ఒండొరుల చేత. ఆహవాయమాసలై = పిలువఁబడుచున్నవారై. గురుపతిసుత బంధుజనంబులు = గురు = తల్లిదండ్రులు. పతి = పెనిమిట్లు. సుతి = కొడుకులు, బంధు = చుట్టములునైన. జనంబులు = జనులు. వారింపకా = నిలువరింపగాను. అతిక్రమించి = వారిమాటలనుమీటి సమున్నత భర్తృహర్తృశిఖరాగ్రంబులు = సమున్నత = మిక్కిలి పొడవులయిన. భర్తృ = బంగారుమయములయిన. హర్తృ = మేడలయొక్క. శిఖర =

శిఖరములయొక్క. అగ్రంబులు = మీఁదిభాగములను. (ఎక్కి కృష్ణం జూచి) తమలోకా = తమలోఁదాము. ఇట్లనిరి = ఇట్లుపలికిరి.

తా|| అవిధముగా కృష్ణునిఁ జూచుటయందలి పేడుకచేత ఒకరి నొకరు పిలుచుకొనుచు కదలి తల్లిదండ్రులు మగలు కొడుకులు చుట్టములు నగు తమవారందఱు పోవలదని నిలువరించినను నిలువక మిగుల పొడుగులయిన మేడలమీఁది భాగములపైకి యెక్కి కృష్ణ మూర్తినిఁ జూచి తమలోఁదాము ఇట్లు చెప్పుకొనసాగిరి అని తా.

౨౨౩. — సీ|| విశ్వగర్భండు నా శివెలయు వేర్వెల యశో - దాసందులకుఁ బ్రియ శి సూనుఁడయ్యె
బ్రహ్మాంసురులకు శి భావింఁగారాని - బ్రహ్మాంబు గోపాల శి బాలుఁడయ్యె
వేదశాస్త్రంబులు శి వేదకి కానఁగ లేని - గట్టి వ్రేతలతోలఁ శి గట్టువడియె
దివిజుల కమృతంబు శి దివిరియిచ్చిన భక్త - సులభుండు నవసేత శి చోరుఁడయ్యె
తే|| నెనయఁ గమలాసరికిఁ జిత్త శి మీనివేల్పు | గొల్లయిల్లాండ్ర యల్లము శి లృల్లవింపఁ
జేసె నని కామినులు సౌధ శి శిఖరములను | గూడి తమలోన ముచ్చట శి లాడి రధిప.

టీ|| అధిప = రాజు. విశ్వగర్భండునాకా = ప్రపంచము కడుపు నందుఁగలవాఁడుఅనగా. వెలయువేల్పు = ప్రసిద్ధిసొందుచేపుడు. ఇలకా = భూమియందు. యశోదాసందులకుకా = యశోదకును నందుని కని. ప్రియసూనుఁడయ్యెకా = ప్రయమయినకొడుకయ్యెను. బ్రహ్మాంసురులకుకా = బ్రహ్మ మొదలగు దేవతలకు. భావింపఁగారా = తెలిసకొనను. రాని = శక్యముగాని. బ్రహ్మాంబు = పరబ్రహ్మము. గోపాల బాలుఁడు = గొల్లదిన్నవాఁడు. అయ్యెకా = ఆయెను. వేదశాస్త్రంబులు = వేదములును శాస్త్రములును. వేదకి = విమర్శముగాపరిశీలించి. కానఁగలేనిగట్టి = తెలిసకోఁజాలని దృఢస్వరూపుఁడు. వ్రేతలతోలకా = గొల్లయిల్లాండ్ర తోటియందు. కట్టువడియెకా = కట్టి వేయఁబడెను. దివిజులకుకా = దేవతలకు. అమృతంబు = అమృతమును. దివిరి = ప్రయత్నపడి. ఇచ్చిన = ఇచ్చినట్టి. భక్తసలభుండు = సేవకులకు తేలికగా లభించువాఁడు. నవసేతచోరుఁడయ్యెకా = పెన్న

దొంగయయ్యెను. ఎనయకా = కూడగా. కమలాసరికికా = లక్ష్మీ దేవికి. చిత్తము = మనస్సును. ఈనివేల్పు = ఇయ్యనిదేవుఁడు. గొల్లయిల్లాండ్రయల్లములు = గోవికాస్త్రీలమనసులు. పల్లవింపఁజేసెకా = వికాసము నొందునట్లుగాఁజేసెను. (అని) కామినులు = పురస్త్రీలు. సౌధశిఖరములను = మేడలమీద. కూడి = గుంపులుగూడుకొని. తమలోనకా = తమలోతాము. ముచ్చటలాడిరి = విహారముగ మాటలాడిరి.

తా|| ఓపరీషిన్నహారాజా! ఇతఁడు సమస్తప్రపంచమును కడు పునఁ దుంచుకొనువాఁడు యశోదకు నందునకను కొడుకై మెలఁగెను, బ్రహ్మ మొదలుగాఁగల దేవతలకుఁగూడ ఇట్టిభాండని తెలిసికోఁగూడనివాఁడై యుండియు గొల్లలిల్లకాయయై యుండెను, వేదములు శాస్త్రములును చక్కగా విచారించియఁ గానలేని దృఢస్వరూపము గలవాఁడుగానుండియు గొల్లవారియింటిలోటుయోడచెత కట్టుపడెను, అసురులు అపహరించి పుచ్చుకోఁదలచిన అమృ

తమను దేవతలకు ఇప్పించినవాడైయుండియు పెన్ననుదొంగిలించు
వాడయ్యెను, తనతోఁ గూడునపుడు క్రిక్షిదేవతైన మనసయ్యక
మెలఁగు మహాత్ముడు గోపికాశ్రీలమనసులకక్క నడచుకొనెను

అని యీవిధముగా ఆపురశ్రీలందఱు మేడలమీఁదఁ జేరి కృష్ణ
మూర్తిని జూచి ఒకరితో నొకరు చెప్పుకోసాగిరి అని తాత్పర్యము.
చ॥ మఱియును.

౨౨౪.—సీ॥ గోపాల బాలురఁ * గూడి యాడెడి నాడు - ప్రేపల్లె లోపల * నేపు యేఁగి

చల్లలమ్మగఁబోవు * సతులకొంగులువట్టి - మెలుఁగుఁ జెక్కిల్లపై * మీఁటిమీఁటి

కలికియై ముద్దాడఁ * గొంగిటఁ జేర్చిన - పూఁబోడి కుచములు * పుడికి పుడికి

పాయని యనురక్తి * దాయఁజేరిన యింతి - యధరసుధారసం * బానియాని

తే॥ యరుసమాధి పరాష్టాంగ * యోగయుక్తు । లైనయోగీశ్వరులు గాన * నట్టిజెట్టి

చల్లపీజన నవకల్ప * వల్లియయ్యె । ననుచుఁ బొగడిరి కృష్ణ న * య్యబ్జము లు.

టీ॥ గోపాలబాలురఁ = గొల్లపిల్లకాయలను. (కూడి) ఆడెడు
నాడు = క్రిడించునప్పుడు. ప్రేపల్లెలోపలఁ = గొల్లపల్లెలో. ఏపు
యేఁగి = మిక్కిలివిచ్చింభించి. చల్లలు = మజ్జిగ. ఆమ్మగఁబోవు = ఒక
యింటఁబోవునట్టి. సతుల = శ్రీలయొక్క. కొంగులు = పైఁటచేఱఁ
గులను. (పట్టి) మెలుఁగుఁ జెక్కిల్లపైఁ = తళతళలాడునట్టి చెక్కిల్ల
యందు. మీఁటిమీఁటి = చేసకచేసక. కలికియై = మనోహరాలయ.
ముద్దాడఁ = ముద్దులాడుటకు. గొంగిటఁ జేర్చిన పూఁబోడికుచ
ములు = కాలిలించుకొన్న శ్రీయొక్క న్ననములు. పుడికిపుడికి =
పట్టిపట్టిచూచి. పాయనియనురక్తి = తొలఁగని యనురాగము
పెరి. దాయఁ = సమీపింపఁగా. పీరినయింతి = పిలిచిన శ్రీయొక్క.
అధరసుధారసం = మోచిపానకమును. అనియాని = త్రాగత్రాగి.
ఉరుసమాధి పరాష్టాంగి యోగయుక్తులు = ఉరు = గొప్పలైన. సమాధి
అనిర్వికల్పము మొదలైన పద్విధసమాధులతోడను. పరి = యోగా
వ్యాసులకుముఖ్యమైన. అష్టాంగి యోగ = యమనియమా వ్యాయామి

యోగములతోడను. యుక్తులు = కూడుకొన్నవారు. ఐనయోగీశ్వ
రులు = అయినట్టియోగులతో శ్రేష్టులు = బ్రహ్మనిష్టులు అనుట. గాన
నట్టిజెట్టి = చూడఁజాలనికూరుఁడు. చల్లపీజననవకల్పవల్లియయ్యె =
గోపికాశ్రీలకుక్రొత్తైన కల్పవృక్షమయ్యెను. అనుచుఁ = అనె.
అయ్యబ్జములు = ఆపురశ్రీలు. (కృష్ణునిపొగడిరి)

తా॥ ప్రేపల్లెలో గొల్లపిల్లకాయలతోఁగూడి ఆటలాడుచున్న
కాలమునందు మజ్జిగ ఆమ్మబోవుచున్న గొల్లపడుచుల పైఁటలు
పట్టి లాగి వారిచెక్కిల్లను నొక్కియు, మిక్కిలిమనోహరా లైన ఒకటి
తన్నుముద్దులాడఁజెరఁబెలిచి కొంగిలించుకొనఁగా దానిన్నములును
పట్టి చూచియు, మిక్కిలి ప్రేమచేత దగ్గఱ రమ్మని పిలిచిన మఱి
యొకగోడక మోచినొక్కియు, బహుకాలము శ్రమపడి అష్టాంగ
యోగము లభ్యసించి సమాధిస్థులైయుండు యోగీశ్వరులకుఁ
గూడచిక్కనిపరబ్రహ్మముగోపికాశ్రీలపాలికి క్రొత్తకల్పవృక్షమో
అనునట్లు వర్ణించెనని ఆపురశ్రీలు కృష్ణుని పొగడిరినితాత్పర్యము.

౨౨౫.—మ॥ అని యిబ్బంగి సరోజలోచనలు సౌ * ధాగ్రంబులందుండి య

వ్వనజాతాక్షుని దివ్యమూర్తిఁ దమభా * వాలందు గీలించి సఁ

జనితానంద రసాభిమగ్నులగుచు * సంప్రీతిఁ దద్భవ్య కీ

ర్తనలై చల్లిరి నవ్యలాజములు మం * దార ప్రసూనావలుల.

టీ॥ (అని) ఇబ్బంగి = శుభిముగా. సరోజలోచనలు = శ్రీలు.
సాధాగ్రంబులందుండి = మేడలమీఁదనుండి. అవ్వనజాతాక్షునిదివ్య
మూర్తిఁ = ఆచార్యతమయినఅకృష్ణుని ఆకృశిని. తమభావాలందుఁ
గీలించి = తమమనసులతోఁజెచ్చి. సుజనితానందరసాభిమగ్నులు =
పుట్టిన సంతోషరసముద్రమునందు మునింగినవారు. అగుచుఁ =
ఆవుచును. సంప్రీతిఁ = మిక్కిలిఅనురాగముతో. తద్భవ్యకీర్తనలై =
అతనిసంబంధమయిన శ్లాఘ్యములయిన కీర్తనలు పాడుచున్నవారై.

నవ్యలాజములు = క్రొత్తపరిశేలా. మ. మందార ప్రసూనావలులు =
కల్పవృక్షపు ఫల్యులను. (చల్లిరి)

తా॥ అని యీవిధముగా ఆశ్రీలు మేడలమీఁదఁ జూడి క్రిక్కి
మూర్తియొక్క ఆచార్యతమెవ ఆకారమునుజూచి తమమనసులతో
అమూర్తినిలుపుకొని సంతోషమనుసముద్రమునందు మునింగి తెలుచు
మిక్కిలిప్రీతితో అయినచంద్రములను దెలుపునట్టి కీర్తనములుపాడుచు
క్రొత్తైన పరివారుగులను, కల్పవృక్షపు ఫల్యులనుచల్లెరి అని తా.

చ॥ తదనంతరంబున శోభనపదార్థంబులు గొనివచ్చి ధరామర ధరాపరి వణిక్పంగవులు దామోదరునకుఁ గాను
కలు సమర్పించిరి పుణ్యాంగనాజనంబులు పసిండిపల్లెరంబులఁ గర్పూరసీరాజనంబులు నివాసంప సంతప్రభురంబు
సౌత్రెంచె నంతఁగుంతిభోజనందనయుం గృష్ణునింగని పర్యంకంబుడిగ్గి కొంగిలింప నాయదువల్లఁ ఘంఘమేనత్రక
దండప్రణామంచాచరించెఁ బాంచాలియుముకుందునకు నభివందనంబొనరించెనంతఁగుంతిపంపునద్రౌపదిగోవిందు
భామినులగు రుక్మిణి మొదలగువారికి గంధాక్షత కుసుమతాంబూలంబులిడి లలితదుకూల మణిభూషణంబులం
బూజించె యుధిష్ఠిరుండును గమలనయనునివధూజనుల ననుగతబంధుమిత్రపుత్ర సచివ వ్రహ్మహీత పరిచారికా
నికరంబుల నుచితస్థలంబులవిడియింపనియమించి దినదినప్రవర్ధమానాభినవ వివిధోపచారంబులు గావించె నంత.

టీ॥ తదనంతరంబున = అట్లుపిమ్మట. భరామర...పులు - భరామర = బ్రాహ్మణులును. భరావర = రాజులును. వణిక్ = వైశ్యులునైన. పుంగవులు = పురుష శ్రేష్ఠులు. శోభనపదార్థంబులు = మంగళద్రవ్యములను. కొనివచ్చి = తీసికొనివచ్చి. చాతాచరునకు = శ్రీకృష్ణునకు. (కానుకలునమర్చించిరి) పుణ్యాంగ నాజనంబులు = ముత్తైదువలు. పసిండిపల్లెరంబుల = బంగారుపల్లెములందు. కర్పూరసిరాజసంబులు = కర్పూరపువ్వురమలు. నివాళింపఁ = దిగఁడుదండగా. అంతః పురంబు = లోపలిగృహమును. చొత్తించె = ప్రవేశించెను. అంతః = అప్పుడు. కుంఠిభోజనంధనయు = కుంతిదేవియు. కృష్ణునింగని = కృష్ణమూర్తినిజూచి. పర్యంకంబుడిగి = పానుపునుండిదిగి. కాంగిలింపఁ = అలింగనముచేసికొనఁగా. ఆయదువల్లభుండు = ఆయదవంశ శ్రేష్ఠుఁడయినకృష్ణుఁడు. తన త్రుట = తనతండ్రితోడఁబుట్టినదైనకుంతి. దండప్రణామంబు = చాంగిలంబడి మ్రొక్కుటను. అచరించె = చేసెను. పాంచాలియు = ద్రౌపదియు. ముకుందునకు = కృష్ణునకు. అభివందనంబొసరించె = సమస్కరించెను. అంతః = అట్లు పిమ్మట. కుంతిపంపున = కుంతిదేవియొక్క ఉత్తరువుచేత. (ద్రౌపది) గోవిందుభామినులు = కృష్ణునిభార్యలు. (అగురుక్మిణి మొదలగువారికి) గంధాక్షతకుసుమతాంబూలములు = చందనము మొదలగు పరిమళద్రవ్యములు అక్షతలుపువ్వులుతాంబూలములను. ఇడి = ఇంది = ఇచ్చి. లలితదుకూలమణిఘాషణంబుల = ఓప్పిదములయిన నిర్మలవస్త్రములచేతను, రత్నమయములైన ఆభరణములచేతను. (పూజించెను) యుధిష్ఠిరుండును = ధర్మరాజును. కమలనయనునివధూజనుల =

కృష్ణునిభార్యలను. అనుగత...నికరంబులను = అనుగత = అకృష్ణుని ననుసరించినవచ్చిన. బంధు = చుట్టములు. మిత్ర = చెలికాండ్రు. పుత్ర = కొడుకులు. సచివ = మంత్రులు. పురోహిత = పురోహితులు. పరిచారికా = దాసీజనులునైన. నికరంబుల = సమాహమలను. ఉచిత స్థలంబుల = తగినతావులందు. విడియింపఁ = నిలుపునట్లు. నియమించి = ఆజ్ఞాపించి. దినదిన ప్రవర్ధమానాభినవవిధోపచారంబులు = నానాటప్పిదిపొందుచున్న క్రొత్తతర నానావిధములయిన ఉపచారములను. కావించె = చేయించెను. అంతః = అంతట.

తా॥ పిమ్మట బ్రాహ్మణులును, రాచవారును, వైశ్యులును, తమ తమకుండగిన మంగళవస్తువులను తీసికొనివచ్చి శ్రీకృష్ణమూర్తికి కానుకలిచ్చిరి ముత్తైదువలు బంగారుపల్లెరములలోకర్పూరపువ్వురమలిచ్చిరి, కృష్ణుఁడు వానికెల్లను అంగీకరించును అంతఃపురము ప్రవేశించి అచ్చట కుంతిదేవి పానుపునందుండి లేచివచ్చి కాంగిలింపకొని అదరింపఁగా ఆమెకు చాంగిలంబడి మ్రొక్కి అట్లు తనకు మ్రొక్కిన ద్రౌపదిని అదరించెను, అంతట ద్రౌపది తనయత్తగారి ఉత్తరువుచొప్పున రుక్మిణి మొదలగు కృష్ణునిభార్యలకు గంధపుష్పములు ఇచ్చి నిర్మలవస్త్రములచేత రత్నమయములైన ఆభరణములచేతను అర్పించెను, ధర్మరాజును కృష్ణునిభార్యలను అతనిపంట వచ్చిన చుట్టములు మొదలగువారిని వారివారికి తగిన విడుదలతో విడిచిపెట్టుగాఁ జేసి నానాట వారికందఱికి విశేషములయిన ఉపచారములను మిక్కిలిగాఁ జేయించుచుండెననితాత్పర్యము.

౨౨౭. — క॥ హరియు యుధిష్ఠిరు సమచిత | పరిచర్యల కాత్మనలరి * పార్థుఁడుదానుక
సరసవిహార క్రియలను | సురుచిరగతిఁ గొన్నినెలలు * సుఖముండె నృపా

టీ॥ నృపా = రాజు. హరియు = కృష్ణుఁడును. యుధిష్ఠిరుసమచితపరిచర్యలకు = ధర్మరాజయొక్క తగిన ఉపచారములకు. ఆత్మ = మనసునందు. అలరి = సంతోషించి. పార్థుఁడును = అర్జునుఁడును. (తానును) సరసవిహారక్రియలను = సరసములయిన వినోదసంచారకార్యములచేత. సురుచిరగతి = మనోజ్ఞమయినవిధమున.

(కొన్నినెలలు) సుఖముండె = సుఖముగ వసించి యుండెను. తా॥ ఓపరిషీన్నహరాచా శ్రీకృష్ణమూర్తియుధర్మరాజనానాట చేయునట్టి విశేషములయిన ఉపచారములకు మనసునందు ఆనందించి అర్జునునితోఁ గూడుకొని వినోదముగా సంచరించుచు కొన్నినెలలు ఇంద్రప్రస్థ పట్టణములో జరఁపెనని తాత్పర్యము.

౨౨౮. — స॥ ధరణీశ యొకనాడు * ధర్మతనూజుండు - ప్రవిమల నిజసభా * భవసమందు
హితులు మంత్రులు పురో * హితులను సుతులును - మిత్రులు బంధువు * క్షత్రవరులు
పరిచారకులు సూత * పాఠక కవి బుధ - వరులును మునులను * వరుసఁ గొలువఁ
జరలీల నవరత్న * సింహాసనస్థుండై - కొలువుండి వినతుండై * నలిననాభు

తే॥ భువన రక్షణదక్షు న * ద్భృతచరిత్రు | యదుకులేశ్వరు మురదైత్య * ఏదవిభేది
నామ్రునయవేదిఁ జతురుపా * య ప్రవీణుఁ | జూచి యిట్లని పలికె న * స్తోకచరిత.

టీ॥ ధరణీశ = ఓరాజు. ఒకనాడు = ఒకదినము. ధర్మతనూజుండు = ధర్మరాజు. ప్రవిమలనిజసభాభవసమందు = నిర్మలమైన తనసభామండపమునందు. హితులు = అవులును. (మంత్రులు పురోహితులును) సుతులును = కొడుకులును. మిత్రులును = స్నేహితులును. బంధువులు = చుట్టములును. క్షత్రవరులును = రాజశ్రేష్ఠులును. పరిచారకులును = సేవకులును. సూతపాఠకకవిబుధవరులును = వంశావళియుగ్గడించువారు పాఠులుపాఠువారుకవులు పండితశ్రేష్ఠులును.

(మనులను) వరుసఁ = క్రమముగా. కొలువఁ = సేవింపఁగా. చిరలిలఁ = శాశ్వతమైనవిలాసముతో. నవరత్నసింహాసనస్థుండై = తొమ్మిదివిధములరత్నములనుపొందిగనసంహాసనమునందుఁగూర్చున్నవాండై. కొలువుండి = కచ్చేరిచేయుచుండి. వినతుండై = మిక్కిలి వంగినవాండై. మిక్కిలి యడఁకువతోననుట. నలిననాభుఁ = నాళియందు కమలముగలవాఁడును. భువనరక్షణదక్షుఁ = లోకమును రక్షించుటకు చాలినవాఁడును. అద్భుతచరిత్రుఁ = అచ్చర్యకరమైన

నడవళ్లుగలవాఁడును. యదుకులేశ్వరుఁ—యూదవంశ ప్రభువును. మరదైత్యుడుబలిభేదిక—మరాసురుని మదమును అణగఁగొట్టిన వాఁడును. ఆస్త్రక—తనకుమిక్కిలికావలసినవాఁడును. నయకేదిక—నీతి తెలిసినవాఁడును. చతురుపాయప్రవీణుఁ—సామదాన భేద దండములనెదు నాలుగు ఉపాయములందును సమర్థుఁడునునైన. (క్రీకృష్ణుని చూచి) అస్త్రాకచరితక—గొప్పనడవడితో. (ఇట్లుని) పలికెక—ఈమీదఁ జెప్పఁబోవువిధమునఁ జెప్పెను.

కా! ఓపరీషిన్నహారాకా! అంతట ఓకనాడు ధర్మరాజు నిర్మల

మయిన తన సభామండపమునందు అపులు పురోహితులు మంత్రులు చుట్టములుమునులు మొదలుగాఁగలవారుఅందఱునువచ్చియుండఁగా కొలువుదీరి పద్మనాభుఁడును, వింతలైన చరిత్రములుగలవాఁడును, యదువంశ శ్రేష్ఠుఁడును, మరాసురుని జంపినవాఁడును, నీతిమంతుఁ డును, సామభేదాదులయిన ఉపాయములను ప్రయోగించురీతి తెలి సినవాఁడును, తనకు ఆపుఁడునైన క్రీకృష్ణునిజూచి మిక్కిలి విసయ ముతో గొప్పనడవడిగలవాఁడగుచు ఇట్లు పలికెనని తాత్పర్యము.

—(ॐ) ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణునితో రాజసూయ యజ్ఞంబుజేయ నాలోచించుట. (ॐ)—

లి.౨౯.—తే॥ అనఘచారిత్ర రాజసూ ॥ యాధ్వరంబు । నెమ్మిఁగావించు వేడుక ॥ నెమ్మసమున నెనయుచున్నది యదినీత్య ॥ హింప నీవ । కాక నాకాత్మబంధువు ॥ ల్లలరె యొరుల.

టి॥ అనఘచారిత్ర = పాపములేని నడవడిగల ఓకృష్ణుడు. రాజ సూయాధ్వరంబు = రాజసూయయజ్ఞము. నెమ్మి = ప్రీతితో. కాంచువేడుక = చేయవలెననుకోరిక. నెమ్మసమున = మనసు నందు. ఎనయుచున్నది = బాండుచున్నది = కలుగుచున్నది. అది

దానిని-అయ్యమును. నిర్వహింపక-నెఱవేర్చుటకు. ఏవకాక-
నివేకాని. ఆత్మబంధువులు-సొంతపుచ్చుటములు. (నాకు) ఒరులు-
ఒకరులు. కలరా-కలరా.

తా|| పరిశుద్ధమయిన నడవడిగల ఓక్కష్టా! నాకు రాజసూయ
యాగముచేయవలెనను తలంపుకలను దానిని నెఱవేర్చుటకు సేవలకు
కావలసినచుట్టములు మఱియెవరును లేరు గదాయని తాత్పర్యము.

౨౩౦.-ఉ|| ఎవ్వరు నీపదాంబుజము * లెప్పుడు గొల్తురు భక్తినిష్ఠులై
యెవ్వరు నిన్ను బ్రేమ నుతి * యింతురు భూరి వివేకశాలులై
యవ్వమలాత్ము లందుదురు * దంచిత శోభన నిత్యసౌఖ్యముల్
నివ్వటిలంగఁ గృష్ణ నిను * సేర్పి భజించిన జిత్రవోవునే.

టీ|| (కృష్ణ) ఎవ్వరు = ఏజనులు. భక్తినిష్ఠులై = ఆనన్యభక్తిగల
వారై. నీపదాంబుజములు = నీపాదకమలములను. ఎప్పుడును = ఎల్ల
ప్పుడును. గొల్తురు = సేవింతురో. ఎవ్వరు = ఏజనులు. భూరివివేక
శాలులై = అధికమైనవివేకముచేత ఒప్పినవారై. (నిన్ను) బ్రేమక =
ప్రీతితో. నుతియింతురు = పొగడుదురో. అవ్వమలాత్ములు = అటు
వంటి పరిశుద్ధమయిన మనసుగలవారు. ఉదంచితశోభననిత్యసౌఖ్య
ములు = మిక్కిలి ఒప్పింపదగినమేలులను - శాశ్వతమైన సుఖ
ములను. నివ్వటిలంగఁ = అతిశయించునట్లుగా. అందుదురు =

పొందుదురు. నినుక = నిన్ను. సేర్పి = కొలువదగినవిధమునెఱంగి.
భజించినక = కొలిచినపక్షమున. జిత్రవోవునే = వ్యర్థమవునా.

తా|| ఓక్రిక్కష్టా! ఏమానవులు నీపాదసేవ దాచెయ్యుచుందులో
ఏమనుష్యులు నిన్ను సదా కొనియాడుచుందురో అట్టి పరిశుద్ధ
మానసముగలమనుష్యులు మిక్కిలి యెక్కువలయిన మేలులను సుఖ
ములను కొఱచలేక పొందుదురు నీతత్వము తెలిసి నిన్ను సేవించు
వారికి అందులభలముకలుగక వ్యర్థమయిపోవునా అనితాత్పర్యము.

వ|| అనినఁ గృష్ణుండు ధర్మనందనున కీట్లనియె.

౨౩౧.-చ|| నయగుణశాలి పాండుస్వప * నందన నీతలఁపొప్పు సీక్రతు
క్రియ ముని దేవతా పితృ సు * కృత్యమునై నిఖిలోగ్ర శాస్త్రన
క్షయమును బాంధవప్రియము * సంచితపుణ్యము నిత్యకీర్తియున్
జయమును గల్గదీనఁ గురు * సత్తమ వేగ ముపక్రమింపుమా.

టీ|| నయగుణశాలి = నీతిగుణముచేత ఒప్పినవాడవు. పాండు
స్వపనందన = పాండుమహారాజ కొడుకవునైన ఓధర్మరాజా. నీత
లఁపు = నీవుతలచినపని. ఒప్పుక = తగును. సీక్రతుక్రియ = కృత్య
మునై = సీక్రతుక్రియ = నీవుచేయుయజ్ఞ కార్యము. ముని = మనులకును.
దేవతా = దేవతలకును. పితృ = పితృదేవతలకును. సుకృత్యమునై =
మంచిపనియై. నిఖిలోగ్ర శాస్త్రవక్షయమును = భయంకరులైనయెల్ల
పగవారియొక్కనాశమును. బాంధవప్రియమును = వట్టములకుప్రీతి
యును. సంచితపుణ్యము = కూర్చబడినధర్మమును. నిత్యకీర్తియున్ =
శాశ్వతమయినయతీ స్సను. జయమున్ = గెలుపును. దీనిక = ఈయజ్ఞ

కార్యముచేత. (కల్లును) కురుసత్తమ = కురువంశ శ్రేష్ఠుడవైన ఓధర్మ
రాజా. వేగము = శుభ్రముగా. ఉపక్రమింపుమా = ఆరంభింపుమా.

తా|| మేలైన నీతిగుణముచేత ఒప్పినవాడవును, పాండుమహా
రాజా కొడుకవునైన ధర్మరాజా! నీవు తలచినపని మంచిది, ఈపని
చేత ఎల్లశత్రువులును నశింతురు, బంధువులందఱు సంతోషింతురు,
మనులు దేవతలు పితృదేవతలును తృప్తిపొందుదురు, మేలైన పుణ్య
మును కీర్తియును దీనిచేతనే కలుగును, లోకమునందు జయమును
గలుగును కాబట్టి ఓకురువంశ శ్రేష్ఠుడవగు ధర్మరాజా నీవు దీనిని
శుభ్రముగ ఆరంభింపుమని తాత్పర్యము.

౨౩౨.-క|| మనుచరిత నీసహృదరు | లనుపమ దివ్యాస్త్రవేద * లాహవ భూమిన్
సేనకేస వైరి నృపాలరం | దునుమఁగఁ జాలుదురు శౌర్య * దుర్దమధంగిక.

టీ|| మనుచరిత = మనువుయొక్క నడవడివంటి నడవడిగల
వాడ. నీసహృదరులు = నీతోడబుట్టువులు. అనుపమదివ్యాస్త్ర
వేదములు = ఈడులేని దివ్యములయిన అస్త్రముల నెఱిగినవారు.
లాహవభూమిన్ = యుద్ధభూమియందు. సేనకేసవైరినృపాలరన్ =
ఎదిరించిన శత్రురాజులను. శౌర్యదుర్దమధంగిక = శూరత్వమును

అలాపరాధిరితో. తునుమఁగఁ = చంపి. చాలుదురు = శక్తులగుదురు

తా|| ఓధర్మరాజా! నీతమ్ములు ఈడులేని దివ్యములైన అస్త్ర
ములన్ని అభ్యసించినవారుగనుక యుద్ధభూమియందు ఎదిరించిన
పగ రాజులనందఱును అనాయాసముగాచంపి నీకు జయముకలుగి
దేయఁజాలుదురని తాత్పర్యము.

౨౩౩.-క|| గెలుపుము విమతస్సపాలర | జెలయుమా బుధవినుతమైన * విశ్రుత కీర్తిన్
సెలుపుము నిఖిలధరా మం | డలిని భవచ్చాసనము చృ * ధంబుఁజెల్లెన్.

టీ|| విమతస్సపాలరన్ = శత్రురాజులను. గెలుపుము = జయిం
పుము. బుధవినుతమైనవిశ్రుతకీర్తిన్ = బుధు = దేవతలచేత. విమతమైన
= కొనియాడబడినదైన. విశ్రుత = ప్రసిద్ధి కెక్కిన. కీర్తిన్ = యశస్సు

చేత. జెలయుము = ప్రసిద్ధినివహింపుము. నిఖిలధరామండలిన్ =
ఎల్లభూమండలమునందును. భవచ్చాసనమున్ = నీయాజ్ఞను. దృఢం
బుగఁ = గట్టిగా. చెల్లెన్ = సాగునట్లు. సెలుపుము = ప్రకటింపుము.

తా॥ ఓధర్మరాజా ! నీవు నీశత్రువులయినరాజుల నందఱను జయించి దేవతలుగూడ కొనియాడఁదగిన స్వచ్ఛమయిన కీర్తిని

లోకమునందు వ్యాపింపఁజేసి యీ భూలోకమునందు అంతటను నీయాజ్ఞచెల్లుబడి యగునట్లుగా చేయుమని తాత్పర్యము.

౨౩౪.—క॥ నీపంపుకార్య మొరులం । జూపక నేఁజేయ నిన్ను జి జట్టిన వ్రేలక
జూపఁగ వచ్చునె సకల ధ । రాపతులకు నీకుఁజేయ జి రానిది గలదే.

టీ॥ నీపంపుకార్యము=నీవుచేయుమన్న పనిని. ఓరులక=ఇతరులను. చూపక=వీరుచేయుదురు వారుచేయుదురు అనియితరులమీఁదఁ జెట్టి యూరకుండకయనుట. నేక=నేను. చేయక=చేయుచుండఁగా. సకలధరాపతులకుక=ఎల్లరాజులకును. (నిన్ను) జిట్టిన వ్రేలక=చూపుదువ్రేలితో. చూపఁగవచ్చునె=ఇతఁ డిట్టివాఁడని చూపి చేపుకక్యమగునా. (నీకు) చేయరానిదిగలదే=చేయశక్యము

కానిపని కలదా—తలఁచినపనిని నెఱవేర్చుక క్రిగలవాఁడవనిభావము.

తా॥ ఓధర్మరాజా ! నీవు చేయుమన్న పనిని ఇతరులపైఁజెట్టక నేనుచేయుచుండఁగా, లోకములోనిరాజులెవ్వరు నిన్ను అలక్ష్యము చేయుదురు, నీకుచేయుటకు అలవిగాని పని యెదియుండును, అందఱు నీకు అధీనులైయుండురు, నీవుతలఁచినపని యెంతకష్టతరమైనదైనను నెఱవేరును అని తాత్పర్యము. ఎ॥ కావున.

౨౩౫.—క॥ విమలమతి నిట్టిమఖరా । జమునకుఁ దెప్పింపవలయు జి సంభారంబుల్
సమకూర్పుము నీయనుజాల । సమదగతింబంపు నిఖిల జి శత్రులగెల్వక.

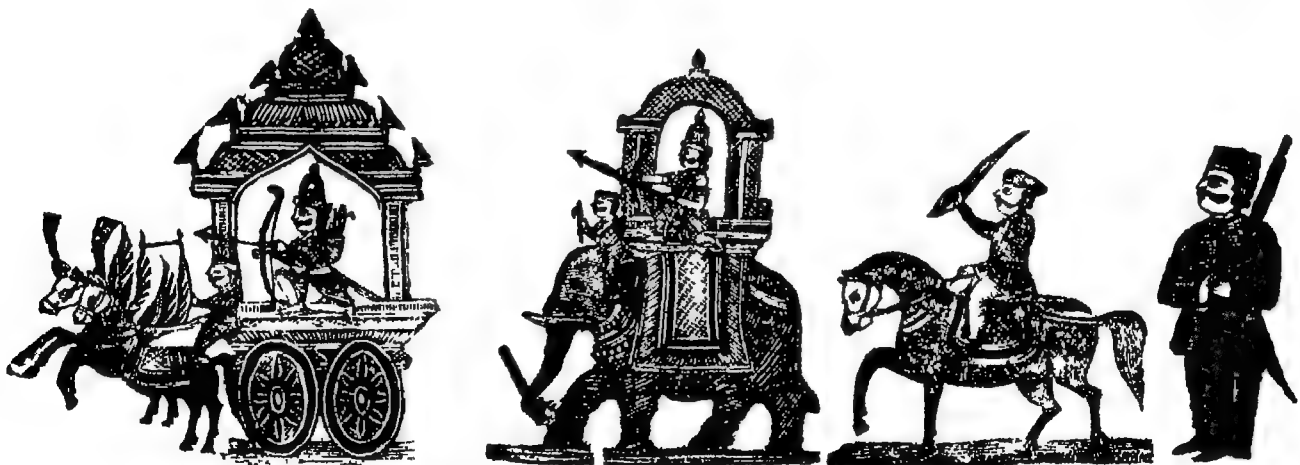
టీ॥ విమలమతిక=నిర్మలమైనబుద్ధితో. ఇట్టిమఖరాజమునకుక=అటువంటి శ్రేష్ఠమైనయజ్ఞమునకు. తెప్పింపవలయుసంభారంబులు=తెప్పింపదలసినవస్తువులను. సమకూర్పుము=తెప్పించిచేర్చుము. నీయనుజాలక=నీతమ్ములను. సమదగతిక=మదమతోఁగూడుకొన్నవిధమున. నిఖిలశత్రులక=ఎల్లపగ వారిని. గెల్వక=జయింప. (పంపుము)

తా॥ నిర్మలమయిన బుద్ధితో ఈగొప్ప యజ్ఞమును చేయుటకు కావలసిన వస్తువులనెల్లను తెప్పింపుము, నీతమ్ములను లోకములోని శత్రురాజుల నందఱను తమదర్పము మెఱయఁగా జయించి రమ్మని పంపుము అని తాత్పర్యము.

౨౩౬.—క॥ అనుమాటలు విని కుంతి । తనయుఁడు మోదమును బొంది జి తామర సాక్షుక.
వినుతించి శౌర్యకలితుల । ననుజాల దెసఁ జూచి పలికె జి హర్షముతోడక.

టీ॥ అనుమాటలు=అని కృష్ణుఁడు చెప్పినమాటలను. కుంతితనయుఁడు = ధర్మరాజు. (పని) మోదమునుబొంది = సంతోషించి. తామర సాక్షుక=కృష్ణుని. వినుతించి=పొగడి. హర్షముతోడక=సంతోషముతో. శౌర్యకలితులక=శూరత్వముతోఁగూడుకొన్నవా

లైన. అనుజాలదెసక=తమ్ములతట్టు. (చూచి) పలికెక=చెప్పెను. తా॥ అని శ్రీకృష్ణమూర్తి చెప్పినమాటలను ధర్మరాజువిన్నవించి సంతోషించి కృష్ణుని కొనియాడి సంతోషముతో మిక్కిలి శూరులయిన తనతమ్ములను జూచి ఒకమాట చెప్పెనని తాత్పర్యము.

(*) ధర్మరాజు సహదేవుని దక్షిణపు దిక్కు జయింపఁ బంపుట. (*)

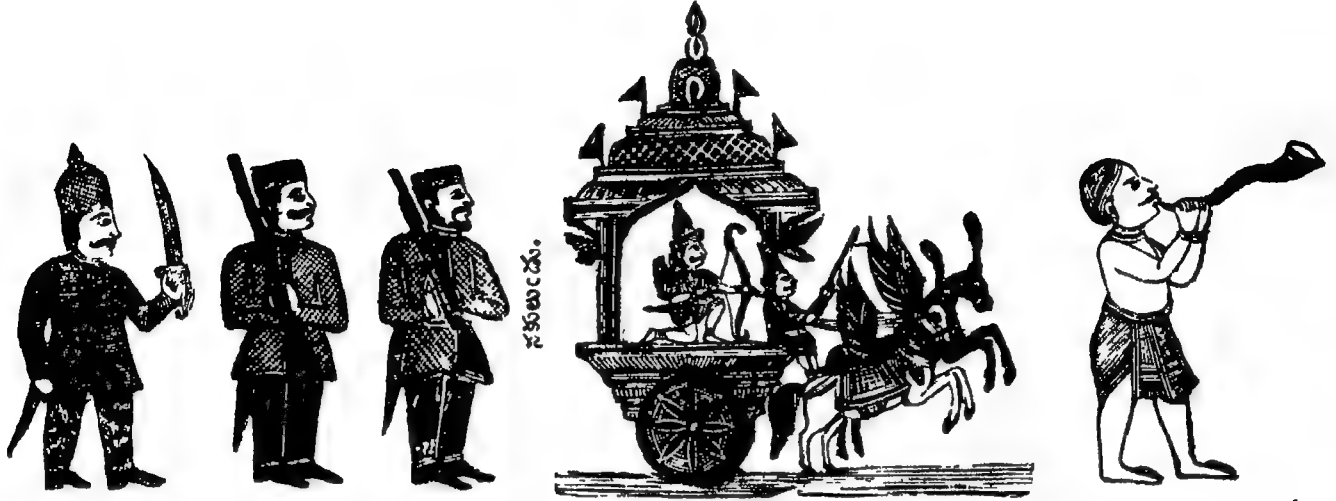
౨౩౭.—క॥ స్పంజయ భూపాలకులును । గుంజర రథవాజిసుభట జి కోటులు నినుఁగొ
ల్వం జనుమని సహదేవుని । నంజక పొమ్మనియె దక్షి జి ణాశ జయింపక.

టీ॥ స్పంజయభూపాలకులును = స్పంజయదేశపు రాజులును. గుంజరరథవాజిసుభటకోటులును=ఎనుఁగుల రథములు గుఱ్ఱములు

కాలిబంట్లును. నినుక = నిన్ను. కొల్వక = నేమింపఁగా. చనుమని = పొమ్మని. (సహదేవుని) అంజక = పెనుదీయక. దక్షిణాశ

జయింపక—దక్షిణపుదిక్కునుగలువను. పొమ్మనియొక—పంపెను.
తా॥ స్వంజయదేశపు రాజులను తగిన చతురంగ బలములతోడ

తోడుచేసికొని నీవు దక్షిణదిక్కును గలిచి రమ్మని చిన్నతమ్ముఁ
డైన సహదేవుని బంపెనని తాత్పర్యము.

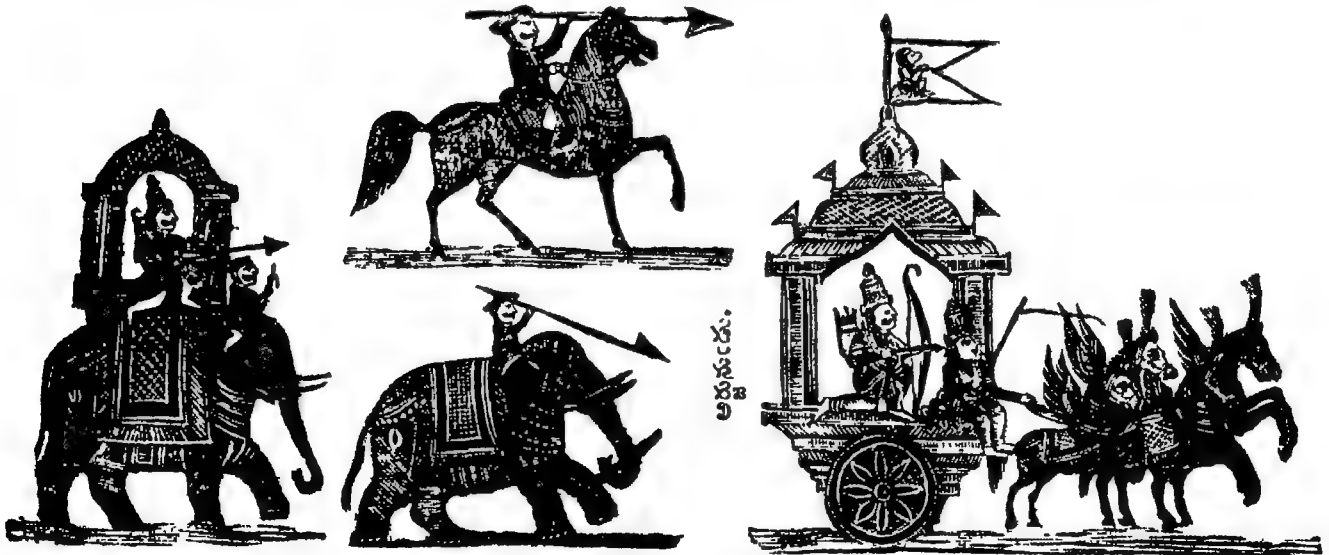

—(*) ధర్మరాజు నకులుని పడమటి దిక్కు జయింపఁ బంపుట. (*)—

౭౩౮.—క॥ ప్రకట చతుర్విధ సేనా । ప్రకరంబులు గొలువఁబంచెఁ * బడమటి దిశకుఁ
నకులుఁ విదళిత రిపు ధూ । పకులుఁ శౌర్యంబు మెలసి * పార్థివముఖ్యుఁ

టి॥ పార్థివముఖ్యుఁ—పీరాజశ్రేష్ఠుఁడా. ప్రకట...కొలువక—
ప్రకట—ప్రసిద్ధములయిన. చతుర్విధ—నాలుగువిధములయిన. సేనా
ప్రకరంబులు—సైన్యసమాహములు. కొలువక—సేవింపఁగా. విద
ళితరిపుధూపకులుఁ—నణకఁబడిన శత్రురాజులసమాహములుగం
వానిని. (నకులుని) పడమటి దిశకుఁ—పడమటిదిక్కునకు. శౌర్యంబు

—కూరత్వము. మెలసి = ప్రకాశింపఁజేసి. పంచెక = పంపెను.
తా॥ ఓపరీక్షిస్తహరాజా! ధర్మరాజు ఏనుఁగులురథములుగుట్ట
ములు కాలిబంట్లు అనెడు నాలుగువిధములయిన సేనలతో శత్రువుల
సైన్యము నణకఁ పంపఁగలవాఁడైన నకులుని కూరత్వము మెలయు
నట్లుగా పడమటి దిక్కునుగలుపుచుని పంపెనని తాత్పర్యము.

—(*) ధర్మరాజు అర్జునుని ఉత్తరపు దిక్కు గలువఁ బంపుట. (*)—

౭౩౯.—క॥ దుర్జనభంజను శౌర్యో । పార్థిత విజయప్రకాండు * నాహవ నిపుణుఁ
నర్జున మహితయశోనిధి । నర్జును నుత్తరపు దిశకు * ననిపె నరేంద్రా.

టీ॥ నశేంద్రా=రాజా. దుర్జనభంజనుక్ = చెడ్డజనులనుభంగ పట్టువాడైన. శౌర్యోపార్జితవిజయప్రకాండం=శూరత్వముచేత సంపాదించబడిన గెలుపు సమదాయములుగలవాడైన. ఆహవని ప్రయక్=యుద్ధమున సేర్పగలవాడైన. అర్జునమహితయశోనిధిక్=తెల్లగా వెలుగునదియు విశేషమైనదియైన యశస్సునకు స్థాన

మయినవాడైన. (అర్జునుని ఉత్తరపుదిశకు) అనిపె=పంపెను. తా॥ ఓరాజా! ధర్మరాజు చెడ్డవారిని భంగపెట్టువాడను, శూరత్వముచేత సంపాదించబడిన గెలుపులుగలవాడను, యుద్ధ మునందు నేర్పరియు స్వచ్ఛమయిన గొప్పకీర్తిగలవాడనునైన అర్జు నుని ఉత్తరపుదిక్కును జయింపఁ బంపెనని తాత్పర్యము.

—(*) ధర్మరాజు భీముని తూర్పు దిక్కు గలువఁ బంపుట. (*)—

౨౪౦.—ఆ॥ మహిత శౌర్యనిధులు * మత్స్య కేకయ భద్ర । భూతలేంద్రబల స * మేతముగను దర్ప మొప్పఁబంపెఁ * దూర్పు దిక్కునకు ను । ధ్వామ నిహతవైరి * ధాము భీము.

టీ॥ మహితశౌర్యనిధులు=అధికమయిన శూరత్వమునకు ఉనికి పట్టయినవారగు. మత్స్య కేకయ భద్ర భూతలేంద్ర బలసమేత ముగ్=మత్స్య=మత్స్యదేశపురాజులయ. కేకయ=కేకయదేశపు రాజులయ. భద్రభూతలేంద్ర=భద్రదేశపురాజులయ. బలసమేత ముగ్=సేనతోఁగూడ. దర్పము=అహంకారము. ఒప్పు=ఒప్పు నట్లుగా. ఉద్ధామనిహతవైరిధామ=ఉద్ధామ=అధికులైన. నిహతః

చంపఁబడిన. వైరి=శత్రువులయొక్క. ధామ=ఇండ్లుగలవానిని. (తేక) తేజస్సులుగలవానిని. (భీముని తూర్పుదిక్కునకు పంపెను) తా॥ మిక్కిలి శూరులయిన మత్స్య కేకయ భద్ర దేశముల రాజులసేనలతోడ తన యహంకారము ఒప్పుగా అధికులైన శత్రు వులను నాశముచేసినవాడైన భీమసేనుని తూర్పుదిక్కునుజయింపఁ బంపెనని తాత్పర్యము.

౨౪౧.—చ॥ పనిచిన వారలేగి ఘన * బాహు పరాక్రమ విక్రమంబులక్ సనుపమ శౌర్యులైన చతు * రంత మహీశుల నోర్చి కప్పముల్ గనక వినూత్న రత్న తుర * గ ప్రముఖాభిల వస్తుజాతముల్ గొని చను నెంచి ధర్మ * కుల బ్రాహ్మిని రుదా త్తచిత్తులై.

టీ॥ పనిచిన=పంపఁగా. వారలు=అభీమార్జున నకుల సహ దేవులు. ఏగి=పోయి. ఘనబాహుపరాక్రమవిక్రమంబులక్=ఘన= అధికమైన. బాహుపరాక్రమ=ధుజబలముచేతను. విక్రమంబులక్= విశేషప్రశాసముచేతను. అనుపమశౌర్యులు=ఈడుసేని శూరత్వము గలవారు. అయినచతురంతమహీశులక్=అయినట్టి నాలుగుదిక్కు లందలిరాజులను. ఓర్చి=ఓడించి. కప్పములు=కప్పములుగా. కనక ...వస్తుజాతములు=కనక = బంగారు. వినూత్న = క్రొత్తలయిన. రత్న=మణులు. తురగ=గుఱ్ఱములు. ప్రముఖ = మొదలుగాఁగల. అభిల=సమస్తమయిన. వస్తుజాతములు=వస్తువులసమూహములను.

కొని=సేసికొని. ఉదాత్తచిత్తులై=గంభీరమయినమనసులుగలవారై. చనుదెంచి=వచ్చి. ధర్మజనకుక్ = ధర్మరాజునకు. ప్రణమిల్లరి= సమస్కరించిరి.

తా॥ అట్లు పంపఁగా అభీమార్జున నకులసహదేవులు పోయిన వారై తమ భుజబలమును ప్రశాసమును ప్రకాశింపఁజేసి మిక్కిలి శూరులయిన నాలుగుదిక్కులందుఁగల రాజులను గెలిచి వారి వల్ల ధనము రత్నములు గుఱ్ఱములు మొదలుగాఁగల సకలవస్తువుల సమూహములను వుచ్చుకొని మిక్కిలిగాంభీర్యముతోడి మనసులతో వచ్చి ధర్మరాజునకు మ్రొక్కిరి అని తాత్పర్యము.

౨౪౨.—చ॥ తమతమ పోయివచ్చిన వి శి ధంబులు భూపతులక జయించుటల్

గ్రమమునఁజెప్పి యందుల జ శి రాతనయుం డరివెట్టడయ్యె నం

చమర వరేణ్య నందనుఁడ శి హంకృతి దక్కఁగ విన్నవించినక

యమనుకుఁ డూరకుండె విక శి లాత్మకుండై విని యంతఁ గృష్ణుఁడుక.

టీ॥ తమతమపోయివచ్చినవిధంబులు = తాము తాము పోయి వచ్చినరీతులను. భూపతులక = రాజులను. జయించుటలు = గెలుచుటలను. గ్రమమునక = వరుసగా. (చెప్పి) అందులక = ఆరాజులతో. జరాతనయుండు = జరాసంధుండు. అరివెట్టడయ్యెక = కప్పము కట్టినవాడ౯కాడయ్యెను. అంచుక = అని. అమరవరేణ్యునందనుండు = అర్జునుండు. అహంకృతి = గర్వము. తక్కఁగక = అణగి పోఁగా. విన్నవించినక = మనవిచేయఁగా. యమనుకుండు = భర్త రాజు. వికలాత్మకుండై = ఏమిలోచని మనసుగలవాడై. (డూర

కుండెను) అంతక = అంతట. (కృష్ణుండును) విని = విన్నవాడై.

తా॥ మేము ఈదిక్కునకు పోయితిమి వీరిని జయించితిమి అని తమతమ పోయివచ్చిన విధములను ఆయాదిక్కులరాజులను జయించుటయు గ్రమముగా చెప్పి ఆనాలుగుదిక్కులరాజులతోను జరాసంధుండుమాత్రము కప్పము కట్టకపోయెను అని అర్జునుండు తన గర్వము అణగి పోఁగా మనవిచేసెను అది విని భర్తరాజు సమిలోచక డూరకయుండెను అంతటకృష్ణుండు వినినవాడైయని తా.

౨౪౩.—తే॥ ధర్మనందనుఁ జూచి య శి త్కలికతోడఁ | బలికె మాగధుఁ బోరఁ జం శి పఁగ నుపాయ

మొకటి గలఁచెఱింగించెద శి నుద్ధవుండు | నాకుఁ జెప్పిన చందంబు శి నయ చరిత్ర.

టీ॥ ధర్మనందనుక = ధర్మరాజును. (చూచి) ఉత్కలికతోడక = కుతూహలముతో. పలికెక = చెప్పెను. మాగధుక = జరాసంధుని. పోరక = యుద్ధమునందు. చంపఁగక = చంపుటకు. ఉపాయ మొకటి = ఒకయింపాయము. (కలదు) నయచరిత్ర = నీనిశ్చయదేగల భర్తరాజు. (నాకు ఉద్ధవుండు) చెప్పినచందంబు = చెప్పినవిధముగా.

ఎఱింగించెదక = నీకువిశేషముగ తెలియనట్లుగా తెలియచేసెదను.

తా॥ ధర్మరాజును జూచి ఓరాజు జరాసంధుని యుద్ధమునందు చంపుటకు ఉపాయ మొకటిగలదు అది నాకు ఉద్ధవుండు చెప్పినది దానిని నీకు విశేషముగా తెలియఁచెప్పెదను పినుమని కుతూహలముతో ఇట్లు పలికెనని తాత్పర్యము.

౨౪౪.—చ॥ విను మగధేశ్వరుం డెపుడు శి విప్రజనావళియందు భక్తియుక

వినయము గల్గియుండియును శి వేడినచో వృధసేయ కెచ్చు నే

పున విజయుండునుం బవన శి పుత్రుండు నేనను బ్రాహ్మణాకృతిక

జని రణ భిక్ష వేడిన వ శి శంవదుండై యతఁడిచ్చు కోరికల్.

టీ॥ (విను) మగధేశ్వరుండు = జరాసంధుండు. ఎపుడుక = ఎల్లప్పుడును. విప్రజనావళియందుక = బ్రాహ్మణజనసమూహమునందు. భక్తియుక = ప్రీతియు. వినయముక = ఆడఁకువయు. (గల్గియుండియును) వేడినచోక = అడిగినయడ. వృధసేయక = వ్యర్థపుచ్చక. (ఇచ్చును) ఏపునక = గర్వముతో. విజయుండును = అర్జునుండును. పవనపుత్రుండును = భీమసేనుండును. (నేనును) బ్రాహ్మణాకృతిక = బ్రాహ్మణవేషముతో. చని = పోయి. రణభిక్షవేడినక = యుద్ధభిక్ష కోరినయడ. వశంవదుండై = అనుకూలుండై. అశండు = అజరా

సంధుండు. కోరికలు = కోరినవానిని. ఇచ్చును = లేదనకయొసంగును.

తా॥ వినుము చెప్పెదనని కృష్ణుండు ధర్మరాజుతో జరాసంధుండు సర్వదా బ్రాహ్మణులయందు భక్తియు ఆడఁకువయు కలిగి యుండుటయేగాక బ్రాహ్మణులు ఎది అడిగినను లేదనక యిచ్చుచుండునుగనుక నేను అర్జునుండు భీముండును బ్రాహ్మణవేషము లతోపోయి యుద్ధరూపమైన భిక్షును కోరుదుము, అతఁడు అందుకు ఒప్పుకొనిమాకోరినకోరికను ఇచ్చును, అనఁగా మేము అడిగినదానిని ఒప్పుకొని యుద్ధమునకు వచ్చునని తాత్పర్యము. చ॥ అట్టియెడ.

౨౪౫.—తే॥ తగిలి యప్పుడు మల్లయు శి ధ్ధమున వానిఁ | బిలుకు మూర్ఛింపవచ్చును శి భీముచేత

ననిన ధర్మజుఁ డిదిలెస్స శి యనిన విప్ర | వేషములుదాల్చి యరిగిరి శి విశదయశులు.

టీ॥ (అప్పుడు) తగిలి = పూని. భీముచేతక = భీమునిచేత. మల్లయుద్ధమునక = జెట్టిపోట్లాటయందు. వానిక = అజరాసంధుని. పిలుకుమూర్ఛింపవచ్చును = చంపవచ్చును. అనినక = అనఁగా. భర్తజుండు = భర్తరాజు. ఇదిలెస్స = ఈయాలోచనకుందిది. అనినక = అనఁగా. విశదయశులు = నిర్దలమయినకీర్తిగల అకృష్ణభీమార్జునులు. విప్రవేషములు = బ్రాహ్మణవేషములను. తాల్చి = ధరించి. అరిగిరి = పోయిరి.

తా॥ అప్పుడు మేము పూనికతో జెట్టిపోట్లాటయందు జరాసంధుని భీమునిచేత చంపంపఁగలము అని చెప్పఁగా భర్తరాజు ఈయాలోచన దాగుగానున్నదియని ఒప్పుకొనెను, అంతట కృష్ణ భీమార్జునులు ముగ్గురు బ్రాహ్మణవేషములు వేసికొని జరాసంధుని పట్టణమునకుఁ బోయిరిని తాత్పర్యము.

—(*) శ్రీకృష్ణ భీమార్జునులు విప్రవేషములతో జరాసంధునివద్దకు బోవుట. (*)—

౨౪౬.—ప॥ అట్లు కృష్ణ భీమార్జునులు బ్రాహ్మణవేషములు దాల్చి త్రేతాగ్నులుంబోలెదమ శరీరతేజోవిశేషములు వెలుంగ నతిత్వరితగతింజని గిర్రవజంబుఁజొచ్చి యందు నతిధి పూజలు శ్రద్ధాగర్హితుండై కావించుచున్న జరాసంధునిం గనుంగొని యిట్లనిరి.

టీ॥ అట్లు=అవిధముగా. (కృష్ణభీమార్జునులు) బ్రాహ్మణవేషములు. బ్రాహ్మణులవేషములను. తాల్చి = ధరించి. త్రేతాగ్నులుంబోలెదమ=మూలములవలెనే. తమశరీరతేజోవిశేషములు = తమదేహములయందలి తేజస్సులయొక్క అతితయములు. వెలుంగ = ప్రకాశింపగా. అతిత్వరితగతి=మిక్కిలివడిగలనడతో. చని=పోయి. గిర్రవజంబు = గిర్రవజవను పట్టణమునందు. (చొచ్చి) ఆండుక = ఆపట్టణమునందు. (అతిధిపూజలు) శ్రద్ధాగర్హితుండై=

అక్కఱచేత మిక్కిలిగొప్పదైనమనసుగలవాడై. కావించుచున్న=చేయుచున్న. (జరాసంధుని) కనుంగొని=చూచి. (ఇట్లనిరి) తమ ముగ్గురిదేహములును తేజస్సుచేత మాడగ్నులవలెనే వెలుంగుచుండగా మిక్కిలి వడిగలనడతో గిర్రవజపట్టణమునకుపోయి ఆపట్టణమునందు మిక్కిలి అక్కఱతో అతిధులను పూజించుచున్న జరాసంధునిఁజూచి యిట్లు పలికిరి అని తాత్పర్యము.

౨౪౭.—క॥ ధరణీశ యతిధి పూజా । పరుడవు నీవనుచు దిశలఁ జి బలుకఁగ విని మే మరుఁదెంచితిమి మదీప్సిత । మఱసేయక యిమ్ము సుత్రఁ జి తాచార నిధి.

టీ॥ ధరణీశ=ఓరాజు. (నీవు) అతిధిపూజాపరుడవు=అతిధులను అర్చించుటయం దాసక్తుడవు. అనుచుక=అని. దిశలఁ=ఎల్లదిక్కులయందును. పలుకఁగ=అనులుచున్నగా. (వినిమేము) అరుఁదెంచితిమి=వచ్చితిమి. సుత్ర తాచారనిధి = మంచివ్రతములను నడపుటకుస్థానమయినవాడ౯. మదీప్సితము=మామనస్సులయందు

గలకోరికను. అఱసేయక = శక్కువపలువక. ఇమ్ము=ఇసంగుము. తా॥ ఓరాజా! నీవు అతిధిపూజలు అక్కఱతో చేయుచుండవని ఎల్లదిక్కులయందును నుండు సత్పురుషు లెల్ల చెప్పఁగా విని మేమును వచ్చితిమి, మఱచితములను నడపువాడవైన ఓరాజా, మాకోరికను ఉపేక్షింపక ఇమ్మని పలికిరిని తాత్పర్యము.

౨౪౮.—క॥ అతిధి జనులు భక్తికై । సతతము పూజించి యుచితఁ జి సత్కారములు న్నతి నడపు సుజనులును ॥ శ్వతకీర్తులు ధరణిబడయఁ జి జాలుదరనఘా.

టీ॥ అనఘా=పాపములేనివాడ౯. సతతము = ఎల్లప్పుడు. (అతిధిజనులును) భక్తికై=భక్తితో (పూజించి) ఉచితసత్కారములు = తగినసత్కారములను. ఉన్నతిక = గౌరవముతో. (నడపు సుజనులు) ధరణీక=భూమియందు. శాశ్వతకీర్తులు = ఎన్నఁడును

చెడని యశస్సులను. నడయఁజాలుదురు = పొండులుగుదురు. తా॥ ఓపుణ్యపురుషా! ఎల్లప్పుడు అతిధులను తగినరీతిభక్తితో సత్కరించుచు వర్తించునట్టి పుణ్యస్థులు శాశ్వతమయినకీర్తిని పొందుదురు అని తాత్పర్యము.

౨౪౯.—క॥ పరికింపఁగ చేహం బ । స్థిరమని నిజబుద్ధి దలంచి ఁ చిరతర కీర్తి స్ఫురణకై బ్రస్తుతి కెక్కని । పురుషుండు బేవన్మృతుండు ఁ భూరివివేకా.

టీ॥ భూరివివేకా=చాలతలివిగలఓజరాసంధా. పరికింపఁగ=విచారింపగా. చేహంబు=పంచకోశాత్మకమయిన యీశ రీరమం. అస్థిరము=నిలుకడలేనిది. (అని) నిజబుద్ధి=తనబుద్ధితో. తలంచి=ఎంచి. చిరతరకీర్తిస్ఫురణకై=మిక్కిలి శాశ్వతమయినకీర్తియొక్క ప్రకాశముచేత. బ్రస్తుతికెక్కని పురుషుండు = పొగడ్తనొందని

మనుష్యుండు. బేవన్మృతుండు = బ్రతికియును వచ్చినవాడు. తా॥ మహాబుద్ధిమంతుడవగు ఓజరాసంధుమహారాజా! చక్కగా ఆలోచింపగా ఈశరీరము స్థిరముకానిదేయని తెలిసి శాశ్వతమైన కీర్తిని పడయుటకు ప్రయత్నముచేయని మానవుండు బ్రతికియు వచ్చినవాడే అగునని తాత్పర్యము.

౨౫౦.—క॥ ధారుణిలోన వదాన్యుల | కీరాని పదార్థమొకటి * యెందును గలదే
కోరినఁ దనమేనెముకలు | ధీరుండై యిచ్చే మును ద * ధీచన వినమే.

టీ॥ ధారుణిలోనక=ధూమిలో. వదాన్యులకు=దాతలకు.
ఈరానిపదార్థమొకటి=ఇయ్యతగనిదిఒకవస్తువు. ఎందుక=ఎక్కడ
నైన గలదే=ఉన్నదా. మును=పూర్వము. కోరినక=అపేక్షింపఁగా.
(దధీచితన) మేను=దేహములోని. (యెముకలు)ధీరుండై=ధైర్యము
గలవాడై. (ఇచ్చెను) అనవినమే=అని చెప్పఁగా మనమువినలేదా.

తా॥ లోకములో దాతలగువారలు ఇది ఇయ్యఁదగినపదార్థము
ఇది ఇయ్యఁదగని పదార్థము అని ఆలోచింపక యాచకులగువారు
ఏదియడిగినను ఇత్తురు. మునుపు దేవతలు అడుగఁగా దధీచిమహా
ముని తనదేహములోనియెముకలను తెగువతో ఇచ్చెను అని మనము
మునుపటివారు చెప్పఁగా వినుచున్నాము గదా అని తాత్పర్యము.

౨౫౧.—క॥ అడిగిన వృథసేయక తన | యొడలాఁకలిగొన్న యెటుకు * కోగిరముగ నే
ర్పడనిచ్చి కీర్తిగ నెనని | వ్రడమిక్ మునువినమె యలక * పోతము ననఘా.

టీ॥ అనఘా=పాపములేనివాడా. వ్రడమిక్=ధూమియందు.
మును=పూర్వకాలమునందు. అడిగినక=తన్ను అడుగఁగా. వృథ
సేయక=వ్యర్థముచేయక. తనయొడలు=తనదేహమును. అఁకలిగొన్న
యెటుకుకు=అఁకలిగలవాడైన బోయవానికి. ఓగిరముగక=
అన్నముగా - ఆహారముగా. ఏర్పడక=ప్రసద్ధముగా. (ఇచ్చి)
కీర్తిక=కీర్తిని. కనెనని=పొందెనని. అలకపోతముక=అప్రసద్ధ

మయినకపోతపక్షికథను. వినమే = మనము విన్నవారముకామా.
తా॥ ఓపుణ్యపురుషా! పూర్వకాలమునందు ఈధూమిలో ఒక
కపోతము తన్ను యాచించిన బోయవాని కోరికను వ్యర్థముచేయక
వాని యాఁకటికి తనదేహమును ఆహారముగా నిచ్చి శాశ్వతమైన
కీర్తిని పొందెనని కథను పెద్దలు చెప్పఁగా మనము వినుచున్నాము
గదాయని తాత్పర్యము.

౨౫౨.—క॥ ఆయింద్రాగ్నులు శ్వేతక | వాయస రూపములఁ దన్న * వలఁతిగ వేడక
ధీయుతుడై మను శిబి తన | కాయము ఛేదించి యిచ్చెఁ * గడువడి వినమే.

టీ॥ మును=పూర్వకాలమునందు. ఆయింద్రాగ్నులు = ప్రసిద్ధ
లయిన యింద్రుఁడును అగ్నిదేవుఁడును. శ్వేతకవాయసరూప
ములక=దేగరూపమును కాశీరూపమును పొందినవారై. (తన్ను)
వలఁతిగక = నేర్చుగా. వేడక = ప్రార్థింపఁగా-అడుగఁగా.
శిబి=శిబిచక్రవర్తి. ధీయుతుడై=గొప్పబుద్ధిగలవాడై. కడువడిక=

అరిశిఘ్రిముగ. తనకాయము=తనదేహమును. ఛేదించి = కోసి.
ఇచ్చెక=ఇచ్చెను. వినమే=ఈకథనుమనము వినలేదా.
తా॥ పూర్వకాలమునందు శిబియనుచక్రవర్తి తన్ను పరీక్షింపఁ
గోరి దేగయు కాశీయుడైవచ్చి అడిగిన యింద్రాగ్నులకు తెగువతో
తనదేహమునుకోసియిచ్చెనుఅనఁగామనమువినియుండలేదానిటా.

౨౫౩.—అ॥ ధీరమతులు రంతి * దేవ హరిశ్చంద్ర | బలుల సుంఘవృత్తి * బ్రాహ్మణునిని
మున్ను చెప్ప వినమె * సన్నత చరితులు | సన్న నైన నేడు * నున్నవారు.

టీ॥ ధీరమతులు=ధైర్యముతోడిబుద్ధిగలవారైన. రంతి...లక=
గంతిదేవుని హరిశ్చంద్రుని బలిచక్రవర్తిని. ఉ. భవృత్తి=తిరిపమెత్తి
జీవించుచున్న. (బ్రాహ్మణుని)మున్ను=మునుపు. చెప్పక=చెప్పఁగా
వినమే=మనము వినలేదా. సన్నతచరితులు = కొనియాడఁదగిన
నడవళ్లుగల ఆసత్పురుషులు. సన్ననైనక = చనిపోయియున్నను.
నేడునున్నవారు = ఇప్పుడునుఉ.డువారుగానే యున్నారు.
తా॥ ధీరబుద్ధిగలరంతిదేవుఁడు హరిశ్చంద్రుఁడు బలి అనుచక్ర

వర్తులును బిచ్చమెత్తుకొనిబ్రదుకుచున్న ఒకబ్రాహ్మణుఁడునుపూర్వ
కాలమునందుచేసిన మహాదాతృత్వములను మనము విని యున్నాము
గదా వారు ఇప్పుడు చనిపోయినవారుగానుండియు ప్రాణముతో
నుండువారివలెనే వ్యవహరింపఁ బడుచున్నారు అని తాత్పర్యము.
తే॥ పాడి గలిగిన నిహలోక భంగము కెల్లెఁ | జేరుటయ కాదు
కీర్తియఁజెందుబురుషు | ధరణిబరఁగుఁ బూగి డ్డయెందాఁకనంత |
కాలమును ముణ్యలోకంబు గలుగునంద్రు॥ అనిభారతము.

వ॥ అనిన విని జరాసంధుండు వారలనూపంబులును మేఘగంధీరభావణంబులును గుణకిణాంకంబులును మహాప్రభా
వంబులునుకూచి తనమనంబున ఏరలు బ్రాహ్మణవేషధారులైన రాజేంద్రులుగానోపుదురనితలంచి యిమ్ముహా
శక్తులు గోరిన పదార్థంబ కాదు ప్రాణంబులేనియునిత్తు నవియునుంగాక తొల్లి బలీంద్రుండు విప్రవ్యాజంబున
నడిగిన విష్ణుదేవునకు నాత్మపదభ్రష్టత్వం జెఱింగియు విచారింపక జగత్త్రయంబునిచ్చి కీర్తిపరుండయ్యె తుత్ర
బంధుండనువాఁడుబ్రాహ్మణార్థంబు ప్రాణపరిత్యాగంబుచేసి నిర్మలంబగుయశంబువడసెనదిగావునననిత్యంబైన
కాయంబువిచారజేయంబుగాదుకీర్తివడుతుటలెస్సయనివిచారించియుదారుండైకృష్ణార్జునభీములంగనియిట్లనియె.

టీ॥ అనిక = అనియిట్లుపలుకఁగా. (విని జరాసంధుండు)
వారలనూపంబులును = వారియాకారములును. మేఘగంధీరభావ
ణంబులును = మబ్బు ఉపమియిట్లు గంభీరముగా అరునట్టి మాటలును.
గుణకిణాంకంబులును = వింతి అల్లెత్రాటి ఒకయింకచేత నేర్పడిన

కాయగుణములును. మహాద్రాహవంబులును = గొప్పమహిమలును. (చూచి) తనమనంబునకే = తన మనస్సుతో. (వీరలు) బ్రాహ్మణవేద ధారులయినరాజేంద్రులు = బ్రాహ్మణవేదములువేసికొన్నరాజశ్రేష్ఠులు. కానోపుదురు = ఆగుదురు. అనిశలించి = అనియించి. ఇష్టహస్తులు = శుభములు. కోరినపదార్థంబుకాదు = అపేక్షించిన వస్తువేకాదు. ప్రాణంబు లేనియందు = నాప్రాణములనైనను. ఇత్తును = ఇయ్యంగలను (అది యునుంగాక) తొల్లి = పూర్వకాలమునందు. బలిండుండు = బలిచక్ర వర్తి. విప్రవాణిజంబునకే = బ్రాహ్మణుడనువేషముతో. (అడిగినవిష్ణు దేవునకు) ఆత్మపదభ్రష్టత్వంబు = తానుపదభ్రష్టుడగుటను. ఎఱింగిముక = తెలిసియు. విచారించక = అలోచించక. జగత్త్రయంబు నిచ్చి = మూడులోకములనుఇచ్చి. కీర్తిపరుండయ్యె = కీర్తిచేరిగొప్పవాడయ్యెను. (క్షత్రబంధుండనువాడు) బ్రాహ్మణార్థంబు = బ్రాహ్మణుని కొఱకు. ప్రాణపరిత్యాగంబుచేసి = ప్రాణములనువిడిచి. గర్జలంబు = శ్వభృము. అగుయశంబు = అగునట్టికీర్తిని. పడనక = పొందెను. అదిగావునకే = కాబట్టి. అనిత్యంబైనకాయంబు = అత్యంతమయిన

దేహము. విచారణీయంబు = విచారించదగినది. (కాదు) కీర్తిపద యుట = యశస్సునుపొందుట. తేస్స = తేలు. అనివిచారించి = అని యాలోచనచేసి. ఉచారుండై = తనియందు వెనుదీయనివాడై. కృష్ణార్జునభీములకే = కృష్ణుని అర్జునిని భీమునిని. కని = చూచి = ఇట్లనియెను.

తా|| అనఁగావిని వారి ఆకారములను, మబ్బు ఉడిమిపట్టు గంభీర ముగా మాటలాడుటను, వింటినారి పిరపిడిచేత కాయలుగాదిన గుణు తులను, గొప్పతనములనుచూచి తనమనస్సుతో వీరుబ్రాహ్మణవేదమును ధరించినమహారాజులుగాని యితరులుకారని యెంచి, యిట్టివారు ఏమి అడిగినను ఇయ్యవలసినదేగాక ఒకచేత ప్రాణములను అపేక్షించినను ఇయ్యదగును అనియు, పూర్వకాలమునందు బలిచక్రవర్తివామనుండై తన్ను యాచింపవచ్చిన విష్ణునికి తనదెలుపు తెలిసియు మూడులోక ములను ఇచ్చెను, క్షత్రబంధుండనువాడు బ్రాహ్మణునికొఱకు తన ప్రాణమునువిడిచి కీర్తినిపొందెనుకాబట్టి, అనిత్యమైన యాదేహము నందుమతమానియక స్థునుపొందుట మంచిదనియెంచి కృష్ణభీమాద్వారు లను చూచి యిట్లు పలికెనని తాత్పర్యము.

౨౫౫. — క|| భూరి గుణులార మీమది | కోరిక తెఱిగింపుఁ దేమి * గోరిన నైనక

ధీరత నొసఁగుటయే కా | దారయ నాశిరముఁ ద్రుంచి * యైనను నిర్దుక.

టీ|| భూరిగుణులార = గొప్పగుణములుగల పీఠపురుషులారా. మీమదికోరికలు = మీమనసులందలికోరికలను. ఎఱిగింపుఁడు = తెలియఁ జేయుఁడు. ఏమిగోరిన నైనక = మీరుఏమిగోరినపుటికిని. ధీరతక = ధైర్యముతో. ఒసఁగుటయే కాదు = ఇచ్చుటమాత్రమేకాదు. అరయక = విచా

రించఁగా. నాశిరముక = నాతలను. త్రుంచియైనక = కోరియైనను (ఇత్తు) తా|| గొప్పగుణములుగల పీఠపురుషులారా! మీకోరికలు ఏమొచ్చెప్పుడు, మీరు ఏమిగోరిననుతప్పక ఇత్తును, అంతేకాక ఒకచేత కావలసినయెడల నాతలనుకోరియైనను ఇచ్చుటకుసందేహములేదనితా.

౨౫౬. — ఉ|| నావుడుఁ గృష్ణుఁడమ్మగధ * నాధున కిట్లను భూవరేణ్య నీ

భావము సూన్యతవ్రత శు * భస్మీతి జెందుటెటుంగవచ్చె మా

కీవత నాభిక్షి యితఁ * డింద్ర తనూభవుఁ డేనుపేంద్రుడక

చావని వీడె యిందొకనిఁ * బైకొని యెక్కటి పోరఁగాఁదగుక.

టీ|| నావుడు = అనఁగా. (కృష్ణుడు) అమ్మగధనాధునకుక = ఆజరాసంధునితో. ఇట్లునుక = ఇట్లుపలికెను. భూవరేణ్య = పీఠాజ శ్రేష్ఠుడా. నీభావము = నీమనస్సు. సూన్యతవ్రతశుభ్రీతి = నిజము మాటలాడుటయనెడువ్రతముచేరి మేలిమినివహించుచునడిగి. చెందుట = పొందుట. ఎటుంగవచ్చెక = తెలియవచ్చెను. (చూచి) అభిక్షి = యుద్ధమడిగితి. ఈవతక = ఇయ్యవలెను. (ఇతఁడు) ఇంద్రతనూభవుడు = దేవేంద్రుని కుమారుడైన ఇంద్రుఁడు. ఏను = నేను. ఉపేంద్రుడక = కృష్ణుడను. వీడె = తిరగి. పావని = భీముడు. ఇందుక =

ఈమాలోపల. (ఒ. నిని) పైకొని = ఎదిరించి. ఒక్కటి = ఒంటిగా. పోరఁగాక = యుద్ధముచేయుట. (తగును)

తా|| అనఁగా, శ్రీకృష్ణమూర్తి ఆజరాసంధునిఁ జూచి పీఠాజశ్రేష్ఠుడా! నీవునిజము మాటలాడునట్టి వ్రతమునందుపూనికగలవాడవగుట ఇప్పుడు మాకు చక్కఁగా తెలియఁబడెను. మాకు కావలసినది యుద్ధభిక్షి వానిని యిట్లు, నేను కృష్ణుడను వీరు పాండుకమారులైన భీమాద్వారులుమాముగ్ధులలోను ఎవఁడోనైనను ఒకనితో ఇతరుల సహాయము లేక పోరాడవలెనని చెప్పిననితాత్పర్యము.

౨౫౭. — చ|| అనవిని వాఁడు నెవ్వ యహ * హా విన వింతలు వుట్టె మున్ను న

న్ననిమొస నోర్వఁజాలక భ * యంబునఁ బాటితి పెక్కుమార్లు వం

చన మధురాపురిక విడిచి * సాగర మ్యమునందు దాఁగవే

వనరుహనాభ నీవిరుదు * వాడితనంబును నాకు వింతలే.

టీ|| అనక = అనికృష్ణుడు గుచ్చెను గానే. (న) వాఁడు = ఆజరాసంధుడు. (నెవ్వ) అహ = ఓహ. ఇనక = ఇనుక. వింతలు = అశ్చర్యకరములైనమాటలు. (వుట్టె) ఎన్ను = యిసువు (నెన్ను) అనమొనక = యుద్ధముభిమునందు. పీర్వఁజాలక = పీర్వపతేక. పెక్కుమార్లు = బహుపర్యాయములు. భయంబునక = వెఱపుతో. పాటితి = పరుగెత్తిపోతి.

వనరుహనాభ = కృష్ణుడు. వంచనక = మోసముతో. మధురాపురిక = మధురాపట్టణమును. విడిచి = వదలి. సాగరమధ్యమునందుక = సముద్రమునందును. దాఁగవే = నీవుదాఁగలేదా. నీవిరుదు = నీకురస్యమును. వాడితనంబును = పరాక్రమమును. (నాకు) వింతలే = క్రొత్తలా. తా|| అనకృష్ణుడుగుచ్చెఁగా జరాసంధుఁడు వినినవ్రతులు ఓరా?

కృష్ణ! నేడునీవల్లక్రొత్తమాటలునివచ్చెను మునుపునీవుయధమునందు
నాతో పోరాడలేక పెట్టుచూటులు పాటిపోలేదా, కపటమార్గమున

మధురాపట్టణమునుండివి సముద్రమునడుమదాఁగ లేదా నీమగతనమును
నీపరాక్రమమును నేనెఱుంగనివా అనిపరిహాసముచేసెనని తాత్పర్యము.

౨౪౧.—క॥ ఇన్నేలచెప్ప మాయలు । పన్నినఁ బోవిడువ గోప ఖ బాలక బలసం
పన్నుని మాగధ భూవరు । సన్నెఱుంగ వె తొల్లి నంద ఖ నందన పోరణ్.

టీ॥ గోపబాలక=ఓరిగొల్లి చిన్నవాఁడా. ఇన్ని=ఇన్నిమాటలు. పల
చెప్పణ్=చెప్ప నేల. మాయలుపన్నినణ్ = కపటవేషములుకేసినను.
పోవిడువను = తొలఁగవిడువను. నందనందన = నందునికొద్దుకైన
పీకృష్టా. బలసంపన్నునిక = బలముకలిమిగలవాఁడును. మాగధభూ
వరుణ్=మగధదేశపురాజునైన(సన్ను)తొల్లి=మునుపు. పోరణ్=యధ

మునందు. ఎఱుంగవె = ఎఱివాఁడను అయినది నీవు యెఱుంగవా.
తా॥ నందునికొద్దుకైనఓరిగొల్లిపిల్లకాయా! నీతో ఇన్నిమాటలు
చెప్పనక్కఱలేదు, నీవెన్నికపటవేషములువేసినను నిన్నువిడిచిపెట్టును
నినియించవద్దు, బలసంపదగల మగధరాజునైననునుండుగూడనిట్టి
వాఁడనినీవు తెలిసికొనియుద్ధమునందుపడిపోయియున్నావుగదాఅనితా

౨౪౨.—ఉ॥ కాన రణోర్వి సన్నెదురఁ ఖ గప్తముగాని తలంగు గోత్ర భి
త్సానుఁడు భూరిచాహు బల ఖ దుర్దముఁడయ్యను బిన్న యీమరు
త్సానుఁడు మామకప్రకట ఖ దోర్బల శక్తిఁ జూడఁ దుల్యమా
వీని నెదుర్తునంచుఁ జెయి ఖ వీచె జరాసుతుఁ దుగ్ధమూర్తియై.

టీ॥ కానణ్=కనుక. రణోర్విణ్ = యుద్ధభూమియందు. సన్నె
దురణ్=సన్నెదిరించుట. (గప్తముకాని) తలంగు=తొలఁగుము. గోత్ర
భిత్సానుఁడు=అర్జునుఁడు. భూరిచాహుబలదుర్దముఁడు = అధికమైన
భుజబలముచేత ఆణంపరానివాఁడు. అయ్యణ్ = అయియుండియు.
బిన్న=పసివాఁడు = ఈమరుత్సానుఁడు = ఈభీముఁడు. చూడణ్=
యూచించిచూడఁగా. మామకప్రకటదోర్బలశక్తిక = నాదైనప్రసిద్ధ
మయిన భుజబల సామర్థ్యమునకు. తుల్యమాణ్ = సమాన మగును
వీనిక = ఈభీముని. ఎదుర్తుక = ఎదిరింతును. ఆంచుణ్=ఆని. జరా

సుతుఁడు=జరాసంధుఁడు. ఉగ్రమూర్తియై=భయంకరమైనయాకృతి
గలవాఁడై. చెయివీచెణ్=ఇటురమ్మనిచెయివిక చెను.
తా॥ బలమాటు నీవునాతో పోరాడలేక పడిపోయిన వాఁడవు
కాఁబట్టి నీకు సన్నెదిరించుట కష్టము నీవుతొలఁగి యుండుము. అర్జు
నుఁడు భుజబలముచేత అధికుఁడుగానున్నను పసివాఁడుగనుక నాతో
పోరాడఁజాలఁడుచూడఁగా భీముఁడునాభుజబలమును సహించుటకు
నగినవాఁడని తోచుచున్నది కనుకవీనితో పోరాడెదను అని జరాసం
ధుఁడు భయంకర రూపముతో భీముని ఇటు రమ్మని చేయివీచెనని తా.

౨౪౩.—క॥ కరువలి సుతనకు నొక భీ । కరగద నిప్పించి యొక్క ఖ గదఁ దనకేలణ్
ధరియించి నలుపురును మ । తస్సరమన వెలికేగి యచట ఖ సమతల భూమిణ్.

టీ॥ కరువలిసుతనకుణ్=భీమునిది. ఒకభీకరగదణ్ = భయంకర
మనున యొకగదను. (ఇప్పించి) ఒక్కగదణ్=ఒకగదను. తనకేలణ్=
తనచేత. ధరియించు=పురి. నలుపురును=కృష్ణుఁడును భీముఁడును
అర్జునుఁడును జరాసంధుఁడును. వెలికేగి=పట్టణమువెలుపలకిపోయి.
(అచట) సమతలభూమిణ్=విట్టపల్లిములులేని ప్రదేశమందు. మత్సర

మునణ్ = ఆరణి మైగము గలవారగుటచేత మిగుల చ.మతో.
తా॥ అప్పుడు జరాసంధుఁడు ఒక భయంకరమైన గదను భీముని
కిప్పించి తానును అట్టిగదను ఒకదానినిపుచ్చుకొని కృష్ణార్జునులు పెంట
రాఁగా భీముని పిలుచుకొని పట్టణము బయటికిపోయి అచ్చట ఒక్క
చదురుగానుండుప్రదేశముచేరి చలముతోనినితాత్పర్యము.

—(*) భీముఁడు జరాసంధునితో యుద్ధము సేయుట. (*)—

సీ॥ పర్వతద్వంద్వంబు ఖ పాథోధియుగళంబు - వృగపతిద్వితయుంబు ఖ వృషభ యుగము
పావకద్వయము దం ఖ తావళి యుగళంబు - దలపడు ఓక ను ఖ ద్దండలిలఁ
గదిసి యన్యోన్య భీ ఖ కర గదాహతుల సు - గ్రంబుగ విస్ఫులం ఖ గములు చెదరఁ
గెరలుచు సవ్య ద ఖ షణి మండలభ్రమ - ణమును సహ చం ఖ క్ర మణములను
తే॥ గదిసిపాయుచుపాసిడ ఖ గ్గలుచుమింటి । కెగసిగ్రుంగుచుఁ గ్రుంగివేళయెగసిభూమి
పగుల నాచ్చి ఛటచ్చటో ఖ దృట మహోగ్ర । ఘనగదా ఘట్టనభ్రం ఖ గగనమగల.

టీ॥ పర్వతద్వంద్వంబు = కొండలజతయ. పాథోధియుగళంబు = సముద్రము జలటాను. వృగపతిద్విత
యంబు = సింహములగండను. వృషభయుగము=అంబోతులజతయ. పావకద్వయము=ఇరువురుఅగ్నులును.
దంతావళియుగళంబు = రెండుపిన్నగులును. తెలిపదవీకణ్=పోరాడువిధమున. ఉద్ధ డలిలణ్ = నిక్కుగల
విధమున. కదిసి=చేరి. అన్యోన్యభీకరగదాహతులణ్ = ఒకరొకరిగదలకెట్టులచేత. ఉగ్రంబుగణ్=భయం
కరముగ. విస్ఫులింగములు=మిడుంగులు. చెదరణ్=రాలఁగా. కెరలుచుణ్=రెండుచు. సవ్యదక్షిణమండలభ్రమ

జరాస ధు.డు. భీముఁడు.

జులులక = ఎడమనుండికుడికి కుడినుండి ఎడమకును గుడిదిరుగుటల చేతను. సింహచంక్రములులక = సింహము చాచినట్లుచాటుటల చేతను. కదిసి=దగ్గఱవచ్చి. పాయుచుక=తొలగిపోవుచు. పాసి= తొలగి.దగ్గఱుచుక=కదియవచ్చుచును. మింటిశిగసి=అకాశమునకు ఎగిరి. క్రుంగుచుక= నేలతో సమముగా అణగిపోవుచు. క్రుంగి= అణగి. పి= కిప్పుముగ. ఎగసి = మిండిశిగిరి. భూమిపగులక=నేలఃజ్వలగు టుగా. అర్చి=శేకతేసి. ఛటచ్చటోద్భట ... భ్వనిక=ఛటచ్చట= ఛటఛట అనెడు. ఉద్భట = అధికమయిన. మహోగ్ర=మిక్కిలి భయంకరమయిన. భున = గొప్పదియైన. గదా = గదలయొక్క. ఘట్టన=తాంకుటలచేత నైన. భ్వని=మోతచేత. గగనము=అకా

శము. అగలక = భేదిల్లగా=కదలనియూకాశము కదలఁగాననుట. తా|| రెండుపర్యవములు రెండుసమద్రములు రెండు సింహములు రెండు అచోతులురెండుఅగ్నులురెండువీనుగలును ఒకటితోనొకటి తలపడిపోరాడునట్లు మిక్కిలియధరితో ఒకరొకరి గదల పెట్టులచేత మిడుగులులు రాలుచుండఁగా శిల గుడియెడమలకు గుడిదిరుగుచు సింహములవలెచెంగలించిచాటుచు, దగ్గఱుచోయి పెనుకకువచ్చుచు పెనుకకుపోయిదగ్గఱవచ్చుచు మిక్కిలిపొడవునకెగసి నేలకు మ్రొగ్గను నేలకుమ్రొగ్గిమింటిశిగియుచు భూమి అడుగునట్లుగా శేకలువేయుచు భయంకరమయిన గదల తాంకుడువల్లనైనభ్వని అకాశమును భేదిల్లఁ జేయుచుండఁగాజరాసంధుడునుభీముడునుపోరాడిరసతాత్పర్యము.

2౬౨. మ|| గదసారించి బృహద్రధాత్వజాడు హుం * కార ప్రభూవంబునక
జదలల్లాడఁగఁ బాదఘట్టనమునక * సర్వంసహ భాగముక
గదలక వాయుజు వ్రేసె వ్రేలు నతఁడు * గ్ర.క్రోధ దీప్తాత్మకడై
యది దప్పించి విరోధిమస్తకము వ్రే * యకవాడు పోదట్టుచుక.

టీ|| బృహద్రధాత్వజాడు=జరాసంధుడు. గదసారించి=గదను విసరి. హుంకారప్రభూవంబునక = హుంఅనునట్టివహభ్వనిచేత. చదలు=అకాశము. అల్లాడఁగక=చలింపఁగా. పాదఘట్టనమునక= కాలి అడుముడుచేత. సర్వంసహభాగముక = భూప్రదేశమును. కదలక=అడురఁగాను. వాయుజుక=భీముని. వ్రేసెక=కొట్టెను. వ్రేయక=అట్లుకొట్టఁగా. అతఁడును=అభీముఁడును. ఉగ్రక్రోధదీప్తాత్మకడై=భయంకరకోపముచేత ఎట్లుగాపెరుంగుచున్నకన్నులగులవాడై

అది=అదెప్పుడు. తప్పించి=తప్పించుకొని. విరోధిమస్తకముక=పగ వాడైనజరాసంధునివెత్తిని. వ్రేయక=కొట్టఁగా. వాడును=అజరా సంధుఁడును. పోదట్టుచుక=దానికదప్పించుకొనుచు. తా|| జరాసంధుడు గదను పూన్చి భీముని తలమీద మిక్కిలి పూనికతోకొట్టఁగా అతఁడు అదెప్పుడు తప్పించుకొని జరాసంధునితల మీద అట్లేమగలకొట్టెను అదెప్పుడువాడును తప్పించుకొన్నవాడై యనితాత్పర్యము.

2౬౩. —చ|| మడపక భీమసేనుఁడును * మాగధ రాజుఁ గడంగి బెబ్బలుల్
విడివడులీల నొంజొరుల * ఏవపులు మూపులునుం బ్రకోవముల్
నడుతల లూరుజాను జిఘ * న ప్రకరంబులు బిట్టు వ్రయ్యఁగాఁ
బిడుగులఁబోలు పెన్దల * బెట్టుగ వ్రేయుచుఁ బాయుచున్వసక.

టీ|| మడపక=పెనుదీయక. (భీమసేనుఁడును) మాగధరాజును= జరాసంధుఁడును. కడ గి=పూ.. బెబ్బలులు=పెద్దపులులు. విడివడు లీలక = అడ్డములేకమెలఁగఁజట్టు. ఒంజొరుల = ఒకరొకరియొక్క. (ఏవపులు) మూపులు = భుజములమీదిభాగములు. ప్రకోవములు= ముంజేతులును. నడుతలలు=తలనడిమి చోట్లు=చూడువట్లును. ఊరు జానుజిఘన ప్రకరంబులు=తోడలుమోకాళ్లు గజ్జలు వీని సముదాయము లను. బిట్టు=మిక్కిలి. వ్రయ్యఁగాక=పగులఁగా. పిడుగులఁబోలు= పిడుగులవంటి. పెన్దలక=పెద్దగదలతో. బెట్టుగక=గట్టిగా. వ్రేయు

చుక=కొట్టుచును. పెన్దక=కిప్పుచుగ. పాయుచుక = అదెప్పుడు తమ్ముతగులకుండఁజాలఁగిపోవుచును. తా|| ఈవిధముగా భీమజరాసంధునిద్దఱును పూనికతోపెద్దపులులు విడివడి పోరాడునట్లు ఒకరొకరి ఏవపులు మూపులు తోడలు గజ్జలు మోకాళ్లు మోచేతులు ముంజేతులు మెదలగు సవయములు పగిలి ఒడ్డు గునట్లుగా కొట్టుకొనుచు పిడుగులవంటి అగదల బెబ్బలు పికిరి వలనివిడ జేయొకరికితగులకుండఁజాలఁగితిప్పించుకొనుచుపోరాడిగనితా

లయవిభాతి|| బెడఁగదరఁ బెన్దలలు * పొడిపొడిగఁ చాచక జెను * పిడుగులవనిందొరఁగ * నడుగఁము రాలక
మిడుఁ గులులుచెదర నభ * మడల హరిదంతములు * వెడల జడధుల్లలఁగ * బుడమి చలియింపక
వెడచలువమొత్తియును * దడఁబడఁగ నొత్తియును * నెడమకుడులొంచి తిరు * గుడువడఁగ వ్రేయక
వడవడ వడంకుచును * సుడివడకదాసి చల * ముడుగకపు డొంజొరులు * వడిచెడక పోరక.

టీ|| పెడఁగు=చాగు. అడరక=అధికయింపఁగా. పెన్దలలు= పెద్దగదలు. పొడిపొడిగక=పొడిపొడియగునట్లుగా = మిక్కిలిపొడి యగునట్లుగా. చాచక=తగులఁగా. పెనుపిడుగులు=పెద్దపిడుగులు. అవనిక=భూమియందు. తొరఁగక=పడఁగా. ఉడుగఁము=సత్త్ర సమూహము. రాలక=రాలఁగా. మిడుఁగులులుచెదరక=నిప్పువ

తెగురఁగా. నభము=అకాశము. అడలక=చలింపఁగాను. హరిదంత ములు=దిక్కులకొనలు. పెడలక = మిటిపోవునట్లు. జడధులు=సము ద్రములు. కలఁగక=కలకనొందఁగా. పుడమి=భూమి. చలియింపక= అమరఁగా. పెడచలువక = సారహీనతనొందునట్లు. మొత్తియును= కొట్టియును. వెడఁబడఁగక=త త్రులపడునట్లు. పత్తియొక=తొలఁగఁ

కటిమిచు. ఎడమకుడులు = ఎడమ పార్శ్వమును కుడి పార్శ్వమును. అంబి=నొప్పించి. తిరుగుడువడంగ=తినుకకు ముందటికి తిరుగుడు పాటు నొంగునట్లు. క్రేయక=మోడగాను. (వడవడవడకుచును) సుడివడక=స్పృశ్యపడక. దాసి=సమీకించి. చలముడుగక=నూన్పర్య మును విడువక. (ఆవుడు) ఒండొరులు = పరస్పరము. వడిచెడక = ఉత్సాహముచెడకుండునట్లు. పోరక=పోరాడంగా.

తా|| నేర్పమీట పెద్దగదలు పొడిపొడి అగునట్లుగా తాడిం

వ|| ఇవిధంబునం బోరుచుండ నొంజొరుల గదాదండంబులు దుమురులైనం బెండువడక సమద దిగ్గే దండశుండాదండ మండిత ప్రచండంబులగు బాహుదండంబు లప్పుశించి ముష్టియుద్ధంబునకు డగ్గటి.

టీ|| ఇవిధంబున = ఈతరుగా. పోరుచుండక = యుద్ధము చేయుచుండక. ఒండొరులగదాదండంబులు = ఇరువురిగదలును. తుమురులైనక=పొడిపొడియైపోకగా. బెండువడక=నిస్సారత్వము నొందక. సమద...బులు=సమద=మదముతోఁగూడిన. దిగ్గేదండ=దిగ్గజములయొక్క. శుండాదండ=చాపుకణ్ణులవంటివొండములను. మండిత=అలంకరించునవియై. ప్రచండంబులు=మిక్కిలి భయమును పుట్టించునట్టివి. (అగు) బాహుదండంబులు = భుజములను. అప్పు

లయగ్రాహికాలవెన తాచియును * గీతెడలఁ ద్రోచియును * దాలుములుదూలఁ బెడ * కేల వడివ్రేయక
ఫాలములు గతుములు * దాలువులు వక్షములు * లీలనెముక లైదడు * నేలరుమురై వే
రాలవిపులక్షతవి * లోలమగు నెత్తురిల * జాలుగొనియోలిం బెను * గాలువలుగొన బే
తాల మదఘాతములు * ఫేలనలఁజేతులను * దాళములు దట్టుచును * లీల వడి నాడక.

టీ|| కాలక=కాలితో. వెనక = వడిగా. తాచియును=తన్నియును. కీతెడలక=కీళ్లువదలునట్లు (త్రోచియును) తాలములు = తాళము అను మల్లవిజ్ఞానభేదములు. తూలక = చలింపకగాను. పెడకేలక=చేతిపెడవైపున. వడివ్రేయక=వడిగాకొట్టకగా ఫాలములు నొసళ్లును. కక్షములు=చంకలును. తాలువులు=దపుడలును. వక్షములు=తోమ్మలును. లీలక=విన్దమగా-ఆనాయాసముగా. (ఎముకలు) మెడడు=తలపుణ్ణెలోనిమాంసమును. నేలక=భూమియందు. తుమురై=పొడియై. వే=శీఘ్రముగ. రాలక=రాలకగాను. విపులక్షతవిలోలము=పెద్దగాయములచేత మిక్కిలి చలించునది. అగునెత్తురు=అగునెత్తిరక్తము. ఇలక=భూమియందు. జాలుగొని=వెల్లువయై. పీలక = క్రమముగా. పెనుగాలువలు = పెద్ద

కెడలి. — డ|| ప్రక్కలుఁ జెక్కులునైడలు * పాణి తలంబులచేఁ బగుల్పుచుక
ముక్కులు సెక్కులుం జెవులు * ముష్టిహతిన్నలియంగ గ్రుద్దుచుక
దొక్కలుఁ బిక్కలున్ననక * రోరపదాహతి నొంచుచున్నెఱుల్
దక్కక సుక్కకొంజొరులఁ * దార్కొని పేర్కొని పోరిరుగ్రతక.

టీ|| ప్రక్కలును=పార్శ్వభాగములును. చెక్కులును=చెక్కిళ్లును. (మెడలును) పాణితలంబులచేక=అతిచేలిచలపులచేత. పగుల్పుచుక=బద్ధలుగాపగులఁగొట్టుచు. (ముక్కులును) అక్కులును=తోమ్మలును. (చెవులును) ముష్టిహతిక=పిడికిటిపోటులచేత. సలియంగక=నలఁగునట్లు. గ్రుద్దుచుక=మోడుచును. దొక్కలు=కడుపుప్రక్కభాగములను. పిక్కలును = జంతులును. ఘనకరోరపదాహతిక=గొప్పుదైన కఠినమైన కాలితన్నుచేత. నొంచుచుక=

చుచు, ఆతాళమునుండిపిడుగులుపడునట్లుగాను నక్షత్రములు రాలునట్లుగాను మిన్ను చలించునట్లుగాను తిక్కులనుమీటునట్లుసముద్రములు పొంగి పొరలి పాటునట్లుగాను భూమి యదురునట్లుగాను ఒకరొకరి సత్తువలుచెడ తత్తఱములు కలుగ కుడినుండి యెడమ తట్టును ఎడమనుండి కుడితట్టును నొప్పించి మాటుపడఁగొట్టియు వడవడ వలంకుచు స్పృశ్యపడక ఒకరినొకరు గదియఁబడి చలము మానక మిక్కిలి ఉత్సాహముతో ఆయుద్ధమును పోరాడకగాఅనితా.

శించి=చలించి. ముష్టియుద్ధంబునకుక=పిడికిటిపోట్లాటకు. డగ్గటి=కదియఁబడి.

తా|| ఈవిధముగా యుద్ధముచేయునపుడు ఇరువురిగదలును ఒకటినొకటి తాచి విడిగి పొడిపొడియైపోకగా అంతటితో దిగులు పడి నిలువక మడించిన దిగ్గజములయొక్క తొండములను బోలిన నిడుపాటి గడుసైన భుజములను చఱచుకొనుచు పిడికిటిపోట్లతో పోరాడుటకై కదియఁబడినవారైయని తాత్పర్యము.

కాలువలు. కొనక=ఏర్పడకగా. వేతాళమదఘాతములు=వేతాళములు మొదలగు మడించినపితాచములు. ఫేలనలక=పేడుకలతో. చేతులక = చేతులతో. తాళములుతట్టుచుక = తాళములువీయుచును. లీలక=విలాసముగా. వడిక=వడితో. అడక=అడకగా.

తా|| కాళ్లతోతన్నియును, కీళ్లు సడల పడఁద్రోసియును, తాళములు అను మల్లవిజ్ఞానభేదములు క్రమము తప్పిపోవునట్లు చేతిపెను కటివైపుతగుల మోదియును, నొసళ్లుచంకలు దపుడలు తోమ్మలు మొదలగు అవయవములందుండి నెత్తురు క్రొవ్వు బయలుపెడలను అవయవములసంఘలు విడిగిపొడిపొడిగాను, నెత్తురుపెల్లవలుగట్టి కాలు వలైపాటకగాను, ఘాతవేతాళములు చేతులతో తాళములుతట్టుచు వేడుకగా నాట్యముచేయఁగాను, భీమజరాసంధులుపోరాడిరనితా.

నొప్పించుచు. నెలులు=క్రమములు. తక్కక=మానక. సుక్కక=అలయక. ఒండొరులక=ఒకరొకరిని. దార్కొని=దారసిల్లి. పేర్కొని=పేరులుచెప్పకొని. డగ్గతక = భయంకరత్వముతో. (పోరికి)

తా|| ప్రక్కలు చెక్కిళ్లు ముక్కులుదొక్కలుపిక్కలుతోమ్మలు మెడలు చెవులు మొదలగు అవయవములను పిడికిళ్లతో సలిచు గ్రుద్దుచు, కాళ్లతో నొవ్వతన్నుచు, ఒకరికొకరు తగ్గక తారసిల్లి తమ పేరులుచెప్పిచెప్పికొట్టుచుభీమజరాసంధులిరువురునుపోరాడిరనితా.

౧౬౮.—ఉ॥ హుమ్మని మ్రోగుచుం బెలుచ * హుంకృతు లిచ్చుచుఁ బాసి దాసి కో
కొమ్మనుచు న్నొడల్లగిలి * గుల్లల తిత్తులుగాఁ బదంబులఁ
గ్రుమ్ముచు ముష్టిఘట్టనల * స్రుక్కుచు నూర్పులు దందడింపఁగా
సొమ్ములు వోపుచుఁ దెలియు * చుక్ మదిఁ జేవయు లావుఁజూపుచుఁ.

టీ॥ హుమ్మని మ్రోగుచుఁ = హుం అని చప్పుడించుచు.
పెలుచుఁ = గట్టిగా. హుంకృతులిచ్చుచుఁ = హుంకారములు
చేయుచు. పాసి=దూరముగా తొలగిపోయి. దాసి=మరలసమీ
పించి. కోకొమ్మ=ఇదిగోతీసికొమ్మ. అనుచుఁ = అని. ఒడల్ల=
దేహములు. అగిలి = భేదిల్లి. గుల్లలతిత్తులుకాఁ = గుల్లలుపోసిన
సంమలవలెకాఁగా. పదంబులఁ = కాళ్లతో. గ్రుమ్ముచుఁ = అలంక
మోడుచు. ముష్టిఘట్టనలఁ = విడికిటిపోటులచేత. స్రుక్కుచుఁ =
అలంకరించుచు. నూర్పులుదందడింపఁగాఁ = శ్వాసములు అతిశ
యింపఁగా. సొమ్ములువోపుచుఁ = మూర్ఛిల్లుచు. తెలియుచుఁ =

అంతలో మూర్ఛలవలన తెలివినొందుచు. మదిఁ = మనసునఁగల.
చేవయుఁ = కూరత్వమును. లావుఁ = బలమును. చూపుచుఁ =
కనఁబఱుచుచును.

తా॥ హుంకారధ్వనులుచేయుచు, దూరముగా తొలగిపోయి
మరలచేరవచ్చుచు, ఇదిగో ఈదెబ్బ పుచ్చుకొమ్మని దేహములు
నలియునట్లు మోకాళ్లతో గ్రుమ్ముచు, విడికిళ్లతో దేహములోని
యెముకలన్ని విఱుగునట్లు పొడుచుచు, నిట్టూర్పులు విడుచుచు,
మూర్ఛలు పోయి తేలుకొనుచు, తమకూరత్వమును బలమును కనఁ
బఱుచుచు పోరాడిరని తాత్పర్యము.

—(*) భీముఁడు జరాసంధునిఁజంపుట. (*)—

అర్జునుఁడు.

వ॥ ఇవ్వీధుంబున వజ్రవజ్ర సన్నిభంబులగు నితరేతర ముష్టిఘట్టనల భిన్నాంగులై రక్తసిక్త శరీరంబులతోడఁ బుష్పి
తాళోకంబుల వీకను జేగురుఁగొండల చందంబునం జూపట్టి పోరుచుండఁ గృష్ణుండు జరాసంధుని జన్మమరణ
ప్రకారంబు లాత్మ నెఱుంగటంజేసి వాయుతనూభవున కలయిక లేక లావును జేవయుఁ గల్గునట్లుగాఁ దద్దా
త్రంబునందుఁ దనదివ్య ఘోషంబు నిల్పి విరోధి నిరసనోపాయం బూహించి సమీరణ నందనుండు సూచుచుండ
నొక్క శాఖాగ్రంబు గలదుగాఁబట్టి వానినిట్లు చీరివంపుమని సంజ్ఞగాఁ జూపిచెప్పిన నతండు నాకీలుజేలిసి
యవక్ర విక్రమ పరాక్రమంబు మోగఁగొని బడఁద్రోచి వానిపదంబు పదంబునఁ ద్రొక్కి చాహుముగళం
బున రెండవపదంబు గడలవంపి బట్టి నై నైవ పశ్యంతంబుఁ దెగఁజేయను చప్పుళ్లుప్పల్లి మత్తదంతావళంబు
దావవృక్షంబుఁ బరుచుచుండునఁ నా జాను పంఛారు కరి మధ్యోదరాంగ కర్మ నయనంబులు వేటువేటభాగం
బులుగా వ్రయ్యలువాని యూర్చిఁ బొరఁజనంబుఁ గలుగఁగొని భయాతులులై హాహాకారంబులు సేసిరంత.

టీ॥ ఇవ్వీధుంబునఁ = శరీరము. విక్రవజ్రసన్నిభంబులు =
ఇంద్రునివజ్రాయుధమును గొలిపి. అగునిరేతరముష్టిఘట్టనలఁ =
అయినట్టి ఒకరొకరి విడికిపోట్లచేత. భిన్నాంగులై = భేదింపఁ
బడిన అవయవములుగలవారై. రక్తసిక్తశరీరంబులతోడఁ = నెత్తుట
లేడిసినదేహములతో. పుష్పి తాళోకంబులవలనఁ = పూచిన అకోకపు
ప్రాంకులవలెను. జేగురుఁగొండలచందంబునఁ = ఎఱ్ఱనికొండలవిధ
మునను. చూపట్టి = కనఁబడి. పోరుచుండఁ = యుద్ధముచేయు

చుండఁగా. (కృష్ణుండు) జరాసంధునిజన్మమరణప్రకారంబులు =
జరాసంధునియొక్క పుట్టినవిధమును చచ్చువిధమును. అత్తఁ =
తనలో. ఎఱుంగటంజేసి = తెలిసినవాఁడు అగుటచేత. వాయు
తనూభవునకుఁ = భీమునికి. అలయిక = క్రమము = బడలిక. లేక =
తేకుండునట్లుగాను. లావును = బలమును. చేవయుఁ = ధైర్యమును.
(కల్గునట్లుగా) తద్దాత్రంబునందుఁ = అతనిదేహమునందు. తనదివ్య
తేజంబుఁ = అప్రాకృతమయిన తనతేజస్సును. నిలిపి = ఉంచి. విరో

ధినిరససోపాయంబు = పగవారి సణించు విధమును. ఊహించి = ఆలోచించి. సమీరణసందనండు = భీముండు. చూచుచుండక = చూచుచునుండగా. ఒకశాఖాగ్రంబు = ఒకరెత్తును. (రెండుగా) చీల్చి = చీలదీసి. వానిని = జరాసంధుని. ఇట్లు = ఈవిధముగానే. చీలి = చీల్చి. (చంపుచుని) సంక్షిప్తగా = సైంగంగా. (చూపిచెప్పిన) అతండును = అభీముండును. అకిలు = అమర్తము. (తెలిసి) అవక్ర విక్రమపరాక్రమండు = వంకరగాని శౌర్యముచేత పగవారి అక్రమించువాడై. మాగధుక = జరాసంధుని. (పడఁద్రోచి) వాని పదంబు = వానికాలు. పదంబునక = తనకాలించేత. త్రొక్కి = త్రొక్కి పట్టి. బాహుయుగళంబునక = తనరెండుచేతులతోను. రెండవ పదంబు = వారిరెండవకాలిని. కదలకుండక = చలించకుండ. (పట్టి) మస్తకపర్యంతంబు = తలదాక. (పెళ్ళిపెళ్ళయనుచున్నట్లు) ఉప్పు తిల్లక = పుట్టకగా. మత్తదంతావళంబు = మదపుత్రేనుంగు. తాళ వృక్షంబుక = తాటిచెట్టును. చీరుచందంబునక = చీల్చువిధమున. పాద జానుజంఘారుకటిమధ్యోద్ధరాంశకర్ణనయనంబులు = పాద = కాళ్లు. జాను = మోకాళ్లు. జంఘ = పిక్కలు. కటి = పిఱుండులు. మధ్య = నడుము. ఉదర = కడుపు. అంశ = మూఁపులు. కర్ణ = చెవులు. నయనంబులు = కన్నులును. పేలుపేలుభాగంబులుగాక = పేలుపేలుగా పంచి వేసినట్లుకాకగా. వ్రయ్యలువాపి = చీలికలుచేసి. అర్చనక =

సేవానాథముచేయకగా. పౌరజనంబులు = పట్టణపుజనులు. కనుంగొని = చూచి. భయాకులులై = భయముచేత కలఁతవొందినవారై. హాహాకారంబులు = హాహ అను ధ్వనులను = అయ్యో అయ్యో అను చప్పుళ్లను. చేసిరి = కలుగఁజేసిరి. అంతక = అనంతరము. తా|| ఈమేరకు భీమజరాసంధు లిరువురును వజ్రాయుధపుబోట వంటి పిడిఁటిపొట్టచేత ఒకరొకరిదేహములు నలియనట్లు కొట్టుకొని నెత్తులిచేత తడిసిన దేహములుగలవారై పూచినయఱోకపు మ్రాఁకులను ఎఱ్ఱుని కొండలను బోలినవారు అగుచు పోరాడుచుండగా శ్రీకృష్ణమూర్తి జరాసంధునిపుట్టుకయు వాఁడు చచ్చురీతియు నెఱఁగినవాఁడుగనుక భీమునికి బడలిక కలుగక యుండను బలమును శౌర్యమును తగ్గకయుండను దివ్యమయిన తనతేజస్సును అతనిదేహమునందు చొప్పించి ఒకమెల్లచేత పుచ్చుకొని రెండుగా చీల్చి యిట్లు నీపగవారిని చీల్చి చంపుచుని సైంగంగా భీమునికిఁ జాపకగా అతండు అజాడతెలిసేకొని జరాసంధుని నేలబడవేసి తనరెండుకాళ్లతోను వాని ఒక కాలిని అణగఁగఁద్రొక్కి రెండు చేతులతోను వానిరెండవకాలినికదలకుండలిగఁబట్టికాలుచేయకన్ను ముక్కుమొదలుగాఁగల అవయవములన్ని పంచివేసినట్టేర్పడరెండు చీలికలుగా వారిదేహమునుచీల్చి పడవైది సేవానాథముచేయకగా పురజనులుచూచి భయపడి హాహాయని అఱచి అంగలార్చిరని తా.

220. — క|| అనిలజుని దేవపతి నం । దనుఁడును బద్మాక్షుండును ను శి దారత నాలిం

గనములు సేసి పరాక్రమ । మున కద్భుత మంచి మోద శి మునక బొగడి రొగిక.

టీ|| అనిలజక = భీముని. దేవపతిసందనుండును = అర్జునుండును. పద్మాక్షుండును = శ్రీకృష్ణుండును. ఉదారతక = గౌరవముతో. అలింగనములుచేసి = కాఁగిలించుకొని. పరాక్రమమునకుక = భీముని యొక్క పరాక్రమమునకు. అద్భుతమంది = ఆశ్చర్యమునుపొంది.

మోదమునక = సంతోషముతో. ఒగిక = క్రమముగా. (బొగడిరి) తా|| అటువిత్తుట అర్జునుండును శ్రీకృష్ణమూర్తియు సంతోషించినవారై భీముని కాఁగిలించుకొని అతనిపరాక్రమ విశేషమునకు మెచ్చుకొనుచు మిక్కిలి పొగడిరని తాత్పర్యము.

221. — క|| వనజాక్షుంఁ డంతఁ గరుణా । వననిధియును భక్తలోక శి వత్సలుఁడను గా

వున మాగధసుతు సహదే । వునిఁ బట్టముగ బైక దన్న శి హూన్నత రచివిక.

టీ|| అంతక = అంతట. వనజాక్షుండు = కృష్ణుండు. కరుణా వననిధియును = దయాసముద్రుండును. భక్తలోకవత్సలుండును = భక్తజనసమాహమనందు వాత్సల్యముగలవాఁడును. కావునక = కనుక. మాగధసుతుక = జరాసంధునికొడుకైన. సహదేవునిక = సహదేవుఁడనువానిని. తన్నహూన్నతపదవిక = ఆజరాసంధునిమహా

రాజ్యాధిపత్యమునందు. పట్టముగ బైచు = పట్టాభిషేకముచేసెను. తా|| శ్రీకృష్ణమూర్తి మిక్కిలి దయగలవాఁడును, సేవకజనుల యందు ప్రేమగలవాఁడును గనుక అప్పుడు జరాసంధునికొడుకైన సహదేవుండు అనువానిని అదరించి వారిరాజ్యాధిపత్యమును వాని కిచ్చి పట్టముగట్టించెనని తాత్పర్యము.

222. — క|| మగధాధి నాథునకు ము । న్నగపడి చెఱసాలలను మ శి హాఁడుఁగిములక

నొగులుచుఁ దనపాదాంబుజ । యుగళము జింతించుచున్న శి యువ్వీశ్వరులక.

టీ|| మగధాధినాథునకుక = జరాసంధునికి. మున్ను = మునుపు. గగపడి = చిక్కి. చెఱసాలలను = చెఱసాలలయందు. మహాదుఃఖములక = అధికదుఃఖములచేత. నొగులుచుక = బాధనొందుచు. తన పాదాంబుజయుగళముక = తనఅడుగుఁదామరలజుంటను. చింతించు

చున్న = తలఁచుచున్న. ఉర్విశ్వేరులక = ధూమికినొరలైనరాజులను. తా|| జరాసంధునిచేత చిక్కి చెఱసాలలలోఁబడి చిరకాలము మేరలేని దుఃఖములను అనుభవించుచు శ్రీకృష్ణమూర్తి పాదకమలములను ధ్యానించుచున్న రాజులసందఱను అని తాత్పర్యము.

వ|| అయ్యువనరంబునక గృహ్మండు దనదివ్యచిత్రమున మఱవ నవధరింక మగధరాజునిరుద్ధుల చెఱలు విడిపించిన వారలు పెద్దకాలంబు కారాగృహంబులఁ బెక్కు బాధలం బడి కృశీభూత శరీరులగుటంజేసి రక్తమాంస శూన్యంబులై త్వగస్థి మాత్రావ శిష్టంబులును, ధూళి ధూసరంబులు నైన చేహంబులును, గేళ పాశంబులు మాసి జటా బంధంబులైన శిరోజంబులును, మఱిన వస్త్రంబులును గలిగి చను దెంచి రప్పుడు.

టి॥ అయ్యవసరంబునకా—అసమయమునందు. (కృష్ణుండు) తన దివ్యచిత్తమైనకా—దివ్యమైన తన అంతరంగమందు. మఱివనవధరింపక—బ్రాహ్మణునిమాటనుమఱచిపోక. మగధరాజునిరుద్ధులచేతలు—జరాసంధునిచేత నిర్బంధింపఁబడినవారి చేతలను. విడిపించినకా—చడలించఁగా. వారలు—ఆరాజులు. పెద్దకాలంబు—బహుకాలము. కారాగృహంబులకా—చేతసాలలయందు. పెక్కుబాధలకా—అనేక బాధలను. పడి—అనుభవించి. కృశీభూతశరీరులు—చిక్కిపోయిన దేహములుగలవారు. అగుటంజెసి—అగుటచేత. రక్తమాంసశూన్యంబులై—నెత్తునుమాంసమును లేనివై. త్వగస్థిమాత్రావశిష్టంబులును—తోలు ఎముకలుమాత్రము మిగిలినవియు. భూశిఖాసరంబులును—చుమ్మ కమ్మ కొనుటచేత ఇంచుక తెల్లఁ బాటినవియు. (అయిన

దేహంబులును) శేకపాశంబులు—సిగముట్లు. మాసి—మయిలపడి—వన్నెమాటి. జటాబంధంబులైన—జడముశ్లయిన. శిరోజంబులును—తలవెండ్రుకలును. మలినవస్త్రంబులును—ముఠికిబట్టలును. (కలిగి) చనుదెంచిరి—వచ్చిరి. (ఆపృథు)

తా॥ ఆపృథు కృష్ణుండు తనమనసున జరాసంధునిచేత నెట్లు పడిన రాజులనెల్ల చేతలతోనుండి విడిపింపవలెనను తలఁపుగల వాఁడై విడువనుత్తరపుచేయఁగా ఆరాజులందఱుచేతసాలలోనుండి బయలుపెడలి నెత్తురు మాంసములు ఎండిపోఁగా తోలును ఎముకలును మాత్రము గలిగి చుమ్ముచేత తెల్లఁబాటిన దేహములతోను సిగముశ్లన్నియు జడముట్లుకాఁగా మాసిపోయినతలవెండ్రుకలతోను ముఠికిబట్టలతోనుక్రికృష్ణునిసన్నిధానమునకువచ్చిరిఆనితాత్పర్యము.

(*) కారాగృహ విముక్తులగు రాజులు శ్రీకృష్ణుని స్తుతించుట. (*)

౭౭౪.—సి॥ నవపద్మలోచనుఁ జి భవబంధమోచను - భరిత శుభాకారుఁ జి దురితదూరుఁ గంకణకేయూరుఁ జి గాంచనిమంజీరు - వివిధశోభితభూషుఁ జి విగతదోషుఁ బన్నగాంతకవాహుఁ జి భక్తమహోత్సాహు - సతచంద్రజాటు నుఁ జి న్నతకిరీటు హరినీల నిభకాయుఁ జి వరపీత కాశేయుఁ - గటిసూత్రధారు జిఁ జి గద్విహారు
తే॥ హర వసమాలికా మహిఁ జి తోరు వత్సు । శంఖ చక్ర గదా పద్మ జి శార్ఙ్గహస్త
లలితశ్రీవత్స శోభితఁ జి లక్షణాంగు । సుభగచారిశ్రు దేవకీఁ జి సుతనిఁగాంచి.

టి॥ నవపద్మలోచనుకా—క్రాంతగా పూచిన కమలములవంటి కన్నులుగలవాఁడును. భవబంధమోచనుకా—జన్మబంధములనుతొలఁగించువాఁడును. భరితశుభాకారుకా—నిండినమేలే ఆకృతియైన వాఁడును. దురితదూరుకా—పాపమునకు ఎడమయినవాఁడును. కంకణకేయూరుకా—కడియములుభుజకీర్తులుగలవాఁడును. కాంచనమంజీరుకా—బంగారుఅంచెలుగలవాఁడును. వివిధశోభితభూషుకా—నానావిధములై ప్రకాశించునట్టి ఆభరణములుగలవాఁడును. విగతదోషుకా—పోయినపాపములు గలవాఁడును. పన్నగాంతకవాహుకా—పాములకు యముఁడైనగుత్తంతుండు వాహనముగాఁగలవాఁడును. భక్తమహోత్సాహుకా—సేవకులకు మిక్కిలి ఉత్సాహమును గలుగఁజేయువాఁడును. సతచంద్రజాటుకా—సమస్కరించిన శివుఁడుగలవాఁడును. ఉన్నతకిరీటుకా—ఉన్నతమయిన కిరీటముగలవాఁడును. హరినీల నిభకాయుకా—ఇంద్రనీల మణులను బోలిన దేహముగలవాఁడును. వరపీత కాశేయుకా—త్రేవ్యమయిన

పచ్చపట్టువస్త్రము గలవాఁడును. కటిసూత్రధారుకా—మొల నూలునుదాల్చినవాఁడును. జగద్విహారుకా—లోకమునందెల్లయెడల విహరించువాఁడును. హరవసమాలికామహితోరువత్సుకా—మత్స్యాల పేరులచేతను వసమాలచేతను ఘనతనువహించిన విశాలమయిన తొమ్ముగలవాఁడును. శంఖ చక్ర గదా పద్మశార్ఙ్గహస్తకా—శంఖము చక్రము గదా పద్మము శార్ఙ్గము అనువానిని బూనిన చేతులు గల వాఁడును. లలిత శ్రీవత్స శోభిత లక్షణాంగుకా—మనోజ్ఞమయిన శ్రీవత్సమనెడి ప్రకాశించునట్టిమచ్చగులుతుగలదేహముగలవాఁడును. సుభగచారిశ్రుకా—కోరఁదగిన నడవడికి గలవాఁడును. దేవకీ సుతనికా—దేవకీదేవి కొడుకైన శ్రీకృష్ణమూర్తిని. కాంచీ—చూచి.

తా॥ ఆపృథు ఆరాజులు ఆపృథు వికసించిన తామరలవంటి కన్నులు గలవాఁడును, సంసారబంధమువలన విడిపించువాఁడును, మంచి ఆకారముగలవాఁడును, పాపములకు ఎడమయినవాఁడును,

కంకణములు దాహపురులు గలవాడను, బంగారు ఆండలు గల
వాడను, నానావిధముల పెలుంగునట్టి ఆభరణములుగలవాడను,
ఏదోషములును లేనివాడను, గరుడవాహనము గలవాడను,
భక్తులకు మేలయిన ఉత్సాహమునిచ్చువాడను, శివునిచేతనమస్కరింపఁబడువాడను, మేలయినకీరీటముగలవాడను, ఇంద్రవీలవర్ణమయిన దేహము గలవాడను, మేలయిన పచ్చపట్టువస్త్రముగల

వాడను, మొలనూలు తాల్చినవాడను, జగత్తునం దెల్లయెడల
మెలఁగువాడను, హారములు వనమాల మొదలగువానిచేత పెలుంగొందునట్టి వత్సస్థులముగలవాడను, శంఖచక్రాదులైన ఆయుధములతోడి హస్తములుగల వాడను, తొమ్మనందు శ్రీవత్సమనెడి మచ్చగుఱుతు గలవాడను, మంచి నడవడిగలవాడను, దేవకీదేవికొడుకునైన శ్రీకృష్ణమూర్తిని జూచినవారై అని తాత్పర్యము.

౨౨౫.—చ॥ భరిత ముదాత్తులై విగత ఖ బంధనులై నిజమస్తము ల్బుర్రా
సురరిపు పాదపద్మములు * సోకకగఁ జాఁగిలి మ్రొక్కి నమ్ములై
కరములు మోడ్చి యోపరమ * కారుణికోత్తమ సజ్జనార్తి సం
హరణ వివేకశీల మహి * తాత్రితపోషణ పాపశోషణా.

టీ॥ భరితముదాత్తులై=నిండినసంతోషముతోడి మనసులుగలవారై. విగతబంధనులై = పోయిననిర్బంధములుగలవారై. నిజమస్తములు=తమతలలు. ముర్రాసురరిపుపాదపద్మములు = శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క పాదకమలములను. సోకకగఁ = తాఁకునట్లుగా. చాఁగిలి=చాఁగిలబడి. మ్రొక్కి=నమస్కరించి. నమ్ములై=వంగినవారై. కరములు=చేతులను. మోడ్చి = ముకుళించుకొని. ఓపరమ కారుణికోత్తమ = ఓమేలయిన కరుణగలవారిలో శ్రేష్ఠుడా. సజ్జనార్తిసంహరణ=సత్పురుషులదుఃఖములను పోగొట్టునట్టివాడా. వివేకశీలమహి-తా = ఉచితానుచిత పరిజ్ఞానముచేతను మంచినడవడి

చేతనుగొప్పవాడా. ఆత్రితపోషణ = ఆశ్రయించినవారినిప్రోషువాడా. పాపశోషణ=పాపులను అణచివేయువాడా.

తా॥ మిక్కిలి సంతోషించిన మనసులుగలవారై అన్ని నిర్బంధములను తొలగించుకొని తమతలలు శ్రీకృష్ణుని పాదకమలములు సోకునట్లు సాగిలబడి మ్రొక్కి వినయముచేత వంపఁబడిన దేహములుగలవారై చేతులు జోడించుకొని మంచి కరుణగల వాడవును, సజ్జనులదుఃఖములను పోగొట్టువాడవును, ఉచితానుచిత పరిజ్ఞానమును మంచినడవడియుఁ గలవాడవును, ఆశ్రయించిన వారి నెలువాడవును, పాపములనుపోగొట్టువాడవునైన ఓ స్వామీఅనిరనితా.

౨౨౬.—ఆ॥ వరద పద్మనాభ * హరి కృష్ణ గోవింద । దాసదుఃఖనాశ * వాసుదేవ
యవ్యయాప్రమేయ * యనిశంబు గావించు । మిందిరేళ నీకు * వందనములు

టీ॥ వరద=కోరినకోరికల నిచ్చువాడా. పద్మనాభ = నాభియందు కమలముగలవాడా. హరి=పాపములనుహరించువాడా. కృష్ణ=సర్వమునుచేయువాడా. గోవింద=పేదములచేత నెఱుంగఁబడువాడా. దాసదుఃఖనాశ = సేవకులదుఃఖములను పోగొట్టువాడా. వాసుదేవ = సర్వప్రాణులకును ఉనికిపట్టి సర్వప్రాణులందును వసించువాడా. అవ్యయ = నాశములేనివాడా. అప్రమేయ = ఇంతటివాడని చెప్పశక్యముగానివాడా. ఇందిరేళ=

లక్ష్మీపతి. అనిశంబు=ఎల్లప్పుడు. (నీకు) వందనములు=నమస్కారములను. కావించుము=చేయుదుము.

తా॥ కోరినకోరికలనిచ్చునట్టియు, బ్రహ్మక్షత్తమునకుకారణమైన తామరవాడసండుగలిగినట్టియు, పాపములనుహరించునట్టియు, సర్వమునుకలుగఁజేయునట్టియు, పేదములచేతఁ జప్పఁబడునట్టియు, సర్వమునకునివాసభూతుఁడైనట్టియు, నశించనట్టియు, మేరలేనట్టియు, శ్రీలక్ష్మీనాథుఁడైనట్టియు, నీకుమేమునదా నమస్కరించుచున్నామనితా.

౨౨౭.—ఉ॥ ధీరవిచార మమ్ము భవ * దీయ పదాశ్రయలక్ జరా సుతో
దార నిబంధనోగ్ర పరి * తాపముపోఁ గరుణావ లోకనా
సారముచేత నార్పితివి * సజ్జనరక్షయు దుష్టశిక్షయు
న్నారయ నీకుఁ గార్యములు * యాదవ వంశ పయోధిచంద్రమా.

టీ॥ ధీరవిచార=దైర్యముతోడి విచారముగల. యాదవవంశ పయోధిచంద్రమా=యదువంశమనెడు సముద్రమునకు చంద్రుడైన ఓశ్రీకృష్ణు. భవదీయపదాశ్రయలక్ = మీపాదము లాశ్రయించినవారమయిన. (మమ్ము)జరాసుతో...తాపము=జరాసుత=జరాసంఘునివల్ల నైన. ఉదార=అధికమైన. నిబంధన=నిర్బంధము ఎలని. ఉగ్ర=భయంకరమయిన. లేక, కేంద్రమైన. పరితాపము=సంతాపమును. పోఁ=అణగిపోవునట్లుగా. కరుణావలోకనాసారముచేత=దయతోడి చూపనెడువానచేత. అర్పితివి=దూర్చి

తివి. ఆరయక్ = విచారింపఁగా. సజ్జనరక్షయక్ = మంచివారిని రక్షించుటయును. దుష్టశిక్షయక్ = చెడ్డవారిని శిక్షించుటయును. (నీకు) కార్యములు=పనులు.

తా॥ మంచి ఆలోచనగలవాడవును, యాదవవంశ శ్రేష్ఠుడవునైన ఓశ్రీకృష్ణమూర్తి ! క్రూరుడైన జరాసంఘుని నిర్బంధమువలన మేము పొందుచున్న పరితాపమును పోగొట్టి మమ్ము ఆదరించిరివి, విచారింపఁగా సాధువులను కాపాడుటయు, అసాధువులనుకాధింపుటయు నీపనులేకదాయనిరి అని తాత్పర్యము.

౨౭౮.—సీ॥ అవధరింపుము మాగ * ధా ధీశ్వరుండు మాకు - బరమ బంధుండుగాని * పగఱగాండు
ప్రకటిత రాజ్య వై * భవ మదాంధీభూత - చేతస్కులము మమ్ము * జెప్పనేల
గమనీయ జలతరం * గములకై వడి దీప - శిఖిలోల జూడ న * స్థిరములైన
గురుసంపదలు నమ్మి * పరసాధన క్రియా - గమమేది తద్బాధ * కంబునైన
తే॥ బలసి యన్యోన్య వైరాను * బంధ ములను | బ్రజలఁ గాఱించుచును దుష్ట * భావచిత్తు
లగుచు నానన్న మృత్యు భ * యంబుఁ దక్కి - మత్తులై తిరుగుదురు దు * ర్మనుజు లధిప.

టీ॥ అధిప = ప్రభుండైన ఓక్కష్టా. అవధరింపుము = మేము చేయమనవినిచి తగింపుము. మాగధాధీశ్వరుండు = జరాసంధుండు. (మాకు) పరమబంధుండు = మిక్కిలి ఆప్తుడైనమట్టము. (కాని) పగఱగాండు = పగవాండుకాండు. ప్రకటిత...చేతస్కులము = ప్రకటిత = ప్రసిద్ధమయిన. రాజ్యవైభవ = దొరతనపుకలిమిచేతనైన. మడ = క్రొవ్వుచేత. ఆంధీభూత = గ్రుడ్డిదిగాచేయబడిన. చేతస్కులము = మనసులుగలవారము. మమ్ము = మావృత్తాంతమును. చెప్పనేల = చెప్పవలసినపనియేమి. కమనీయజలతరంగములకైవడి = మనోజ్ఞములైన నీటియలలవలెను. దీపశిఖిలోల = దీపపుజ్వాలవలెను. చూడ = విచారించగా. ఆస్థిరములు = నిలుకడలేనివి. అయినగురుసంపదలు = అయినట్టి గొప్పకలుములు. (నమ్మి) పరసాధనక్రియా గమము = పరలోకమునకు సాధనములయినపనులరాక - అట్టిపనులను చేయుటయగుట. ఏది = పోయి. తద్బాధకంబు = ఆపరలోకమరకు బాధకములు. అయిన = అయినను. బలసి = గుమికూడి.

అన్యోన్యవైరాను బంధములను = ఒకరొకరితోడిపగయొక్కకూడి కలచేత. ప్రజల = జనులను. కాఱించుచు = బాధించుచు. దుష్ట భావచిత్తులగుచు = చెడ్డతలపుగల మనసులుగలవారు అగుచును. ఆనన్నమృత్యుభయంబు = తమవెంటినుండు చావువలని భయమును. తక్కి = మాని. దుర్మనుజులు = చెడ్డమానవులు. మత్తులై = ఒళ్లుకలియనివారై. (తిరుగుదురు)

తా॥ శ్రీకృష్ణా! మామనవినిచి తగింపుము, జరాసంధుండు మాకు క్రియబంధువుగాని పగవాండు గాండు. మేమన్ననో రాజ్యమదము చేతకన్నగానక యున్నవారము, ఇటువంటిమావృత్తాంతమునుచెప్పవలసిన పనియేమి, లోకమునందు దుష్టులగు జనులునీటియలలవలెను దీపపుజ్వాలవలెను ఊకాలముతో నశించెడు సంపదలనుగొప్పగా నెంచిఆసంపదలవలనినమ్మిక చేతపరలోకసాధకములైనపనులుచేయ యత్నింపక పరలోకబాధకములైననుఒకరితోనొకరు విరోధించిప్రజలనుబాధించు తలపుగల మనసులతో సంచరించుచుందురు అనితా.

౨౭౯.—చ॥ కడపటిసేత నైహిక ను * ఖంబులఁ గోల్పడి టిత్తకోర్కి వెం
బడిబడి యెండమావులఁ బి * పాసలమై సలిసాన దాయుచుక
జెడుమనుజు ల్బాబ్ధి దరిఁ * జేరఁగలేక నశింతు రట్టి యీ
యిడుములఁ బొందఁజాలము ర * మేళ త్రిలోకశరణ్య మాధవా.

టీ॥ రమేశ = సంపదకు ప్రభుండవును. త్రిలోకశరణ్య = మూడులోకములకు ప్రాప్తైనవాండవునైన. మాధవా = కృష్ణా. కడపటిసేత = ఎల్ల పనులకును కడపటిదైన చావుచేత. విహికసఖంబుల = ఈలోకమునందలి సుఖములను. కోల్పడి = పోగొట్టుకొని. టిత్తకోర్కివెంటి = వ్యర్థపుకోరికలవెంట. పడి = చిక్కి. నీపాసలమై = దాహములతో. (ఎండమావులను) సలిసాన = నీళ్లనెదుఱఁపఁగఁగిపోయినాక చేత. దాయుచుక = సమీపించుచు. చెడుమనుజులు = చెడిపోవునట్టి మనుష్యులు. భాబ్ధిదరి = జన్మసముద్రము

యొక్కగట్టును. (చేరఁగలేకనశింతురు) అట్టియీయిడుమలక = అటువంటి యీసంసార బాధలను. పొందఁజాలము = పొందలేము.

తా॥ ఎల్లకలుములకునాయకుండైనయొక్కష్టమూర్తి! ఈలోకములోని జనులు వ్యర్థములైన కోరికలుగలవారై దప్పిగొన్నవాండు ఎండమావులను నీళ్లని భ్రమసె త్రాగవచ్చునను నాశచేతపోవునట్లు మెలఁగుచు ఈజన్మసముద్రపుగట్టును పొందనేరక నశించుచుందుర కాబట్టి చచ్చియీలోకపుసఖములేనియు పొందనేరని యీయిడుమలను మేము అనుభవంపనేరము మమ్మరక్షింపుమని తాత్పర్యము.

౨౮౦.—ఉ॥ వేదవధూ శిరోమహిత * వీధులఁ జాల నలింకరించు నీ
పాద సరోజ యుగ్మము శు * భస్మిలి మాహృదయంబులందు ని
త్యోదిత భక్తిమైఁ దగిలి * యుండునుపాయ మెటుంగఁబల్కు దా
మోదర భక్త దుర్భవ మ * మోదధి తారణ సృష్టి కారణా.

టీ॥ దామోదర = తులసిపేదలు కడుపుపైవ్రేలునట్టివాండవును. భక్త...తారణ = భక్త = నేవకులను. దుర్భవ = చెడ్డజన్మములనెడు. మమోదధి = గొప్ప సముద్రమునుండి. తారణ = దాఱించువాండవును. సృష్టికారణా = ప్రపంచసృష్టికి హేతునైన వాండవునైన స్వామి. వేదవధూశిరోమహిత వీధుల = వేదము లనెడు

శ్రీల శిరస్సులయందలి పెద్దపాపట దారులను - వేదాంత మార్గముల ననుట. చాలక = మిక్కిలిచక్కగా. ఆలంకరించు = ఆలంకారము చేయునట్టి. నీపాదసరోజయుగ్మము = నీయెదుగుఁదామరలజతను. శుభస్మిలి = మంచియనికతో. మాహృదయంబులందు = మామనస్సులో. నిత్యోదితభక్తిమై = ఎడతెగకపుట్టుచున్న భక్తితో.

తగిలి=అగ్రకులమై. ఉండునుపాయము=ఉండునట్టియుపాయమును.
ఎఱుంగఁబట్టు = మాకు తెలియఁజెప్పము.

తా|| సేవక జనులను ఒత్తములనెడు సమద్రముల వలననుండి
దాఁటించునట్టియు, కడుపుపై తొళిసేపూసల పేరులు ప్రేలుచుండు

నట్టియు, ప్రపంచస్పృష్టికారణభూతుడైనట్టియు సామి ! పేదాంత
మార్గములనుచక్కఁగా అలంకరించువాడవైన నీయడుగుదామరలు
మామనసులందుమంచియునిదితో నుండునట్లుచేసి ఎడతగనిభక్తితో
నీపాదములను సేవించు నుపాయము మాకు తెలియఁజేయుమని తా.

౨౪౧.—క|| ఆనితను శరణము వేడిన | జననాథులవలను జూచి * సదమల భక్తా
వన చరితుఁడు పంకజలో | చనుఁజిట్లను వారిలోడ * సదయామతయై.

టీ|| (అని)తనుక=తన్ను. శరణము=రక్షించుటను. వేడినక=
కోరఁగా. జననాథులవలను=రాజులతట్టు. (మాచి)సదమలభక్తావన
చరితుఁడు=మిక్కిలినిర్మలులైనభక్తులను రక్షించు చరిత్రముగలవాఁ
డైన. పంకజలోచనుఁడు=కృష్ణుఁడు. సదయామతయై=దయతోడి

బుద్ధిగలవాడై. వారిలోడ=ఆరాజులలో. ఇట్లుపలికెను
తా|| అని ఈవిధముగా రక్షింపుమని తన్ను ప్రార్థించిన రాజు
లను జూచి సేవకులను రక్షించుటయే పనిగాఁగలవాడైన శ్రీకృ
ష్ణుఁడు కయతోడి మనసుగలవాడై వారిలో ఇట్లుపలిక నని తా.

౨౪౨.—చ|| జనపతులార మీపలుకు * సత్యము రాజ్యమదాంధ చిత్తులై
ఘనముగ విప్రులం బ్రజలం * గాఢీయ పెట్టుటఁజేసి కాదెవే
గనహంష రావణార్జునులు * గాలము నొందిరిగాన ధర్మపా
లనమునఁగాక నిల్చున కు * లంబు బలంబుఁ జిరాయు రున్నతుల్.

టీ|| జనపతులార = ఓరాజులారా. మీపలుకు = మీమాట.
సత్యము=నిజము. రాజ్యమదాంధచిత్తులై = దూరతనపుక్రొత్తువేత
ఏమియుఁ దెలియనిదిగాఁ జేయఁబడిన మనసుగలవాఁడై. ఘన
ముగక = అధికముగా. విప్రులక = బ్రాహ్మణులను. ప్రజలక =
తక్కినజనులను. కాఠీయ పెట్టుటఁజేసె=బాధ పెట్టుటచేత. కాదె=
కదా. పేగ=శిశువుముగ. సహంష రావణార్జునులు=సహంషుఁడును
రావణుఁడును కార్తవీర్యార్జునుఁడును. కాలమునొందిరి=నశించిరి.
కానక=కాఁబట్టి. ధర్మపాలనమునఁగాక=ధర్మపరిపాలనముచేత

నేగాని. కలంబుక=వంశమును. బలంబుక=సేనయు. చిరాయురున్న
తులు = దీర్ఘాయుస్సును గౌరవమును. నిల్చునె=వెడకయుండునా.
తా|| ఓరాజులారా ! మీరు చెప్పినమాటలు నిజములు, రాజ్య
మదముచేత మంచి సేబ్బరలు విచారంపక మూఢబుద్ధులై బ్రాహ్మ
ణులను తక్కినజనులను మిక్కిలి బాధ పెట్టుట చేతనేకదా సహం
షుఁడు రావణుఁడు కార్తవీర్యార్జునుఁడు అనువారు మనువు
తడయకనశించిరి కాఁబట్టి ధర్మసంరక్షణము చేయనియెడల కులము
బలము ఆయుస్సు గౌరవము చెడకయుండవు అని తాత్పర్యము.

౨౪౩.—చ|| ఆదిగావున మీవనంబుల దేహం బసత్యంబకాఁ దెలిసి.

టీ|| ఆదిగావునక=అట్లుగట్టచేత. మీవనంబులక=మీవనసులలో
(దేహంబు)అనిత్యంబకాక=అశాశ్వతమేయని. తెలిసె=తెలిసికొని.

తా|| కాఁబట్టి మీరు మీవనసులలోదేహము సుస్థిరముకాదు అని
తెలిసికొన్నవారై యని తాత్పర్యము.

౨౪౪.—ఉ|| మీరును ధర్మముం దగవు * వేరయుఁ దప్పక భూజనాశ్రిం బెం
పారఁగ సౌఖ్యసంపదల * నందఁగఁ బ్రోచుచు భూరియజ్ఞముల్
గౌరవవృత్తి వత్సరము * గా నొనరించుచు మామకాంఘ్రి * పం
కేరుహము లృజించుచు న * కిల్బిషులై చరియింపుఁ డిమ్ములక.

టీ|| (మీరును) ధర్మముక = పుణ్యమును. తగవువేరయుక=
నీలిమర్యాదయు. తప్పక=మానక. భూజనాశ్రిక=భూమిలోనిజను
లను. పెంపారఁగక = వృద్ధియొకరించు నట్లుగా. సౌఖ్యసంప
దలక = సుఖమును కలిమిని. అందఁగక = పొందునట్లుగాను.
ప్రోచుచుక = కాపాడుచు. భూరియజ్ఞములు = గొప్పయజ్ఞము
లును. గౌరవవృత్తిక = గురుత్వముతోడి వ్యాపారముతో. వత్సర
ముగాక=నాకు అర్పితముగా. ఒనరించుచుక=చేయుచు. మామ
కాంఘ్రిపంకేరుహములు=నాపాద కమలములను. భజించుచుక=

సేవించుచు. కిల్బిషులై = పాపములులేనివారలై. ఇమ్ములక=
తెచ్చగా. చరియింపుఁడు=వర్తింపుఁడు.
తా|| ఓరాజులారా ! మీరు పుణ్యము నీలిమర్యాదను తెలిసినడ
వుచు, మీభూములలోని జనులసెల్లను సుఖమును కలిమియుఁగల్గి
వృద్ధి పొందునట్లుగా కాపాడుచు, విశేషములయిన యజ్ఞములను
గురుత్వముతోడి వ్యాపారముతో నడపి నాకు సమర్పణ చేయుచు,
నాయడుగుఁ దామరలను సేవించుచు పాపమునొందక నెవ్వడిగా
వర్తింపుఁడు అని శ్రీకృష్ణమూర్తి చెప్పెనని తాత్పర్యము.

౨౪౫.—చ|| ఆట్లైమీరలు బ్రహ్మసాయుజ్య ప్రాప్తులయ్యెదరు మదీయ పాదారవిందంబులందుఁ జలింపని

భక్తియుఁ గలుగునని యానతిచ్చి యారాజవరుల మంగళ స్నానంబులు సేయించి వివిధమణి
భూషణ మృదులాంబర మాల్యానులేపనంబులొసంగి భోజన తాంబూలంబులం బరిత్యక్తులంజేసి
యున్నతరథాశ్వ సామజాధి రూఢులం గావించి నిజరాజ్యంబులకుఁ బూజ్యులంజేసి యుంచిన.

టీ|| అట్టినాక=అవిధముగావర్తించినపక్షమున. మీరలు=మీరు.
బ్రహ్మసాయజ్య ప్రాప్తులు = పరబ్రహ్మమును పొందగలవారు.
అయ్యెదరు = కాంగలరు. మదీయపాదారవిందంబు లందుక =
నాపాదకమలమలయందును. చలింపని భక్తియుక = వదలనిభక్తి
యును. (కలుగును) అనియాసతిచ్చి=అనిచెప్పి. ఆరాజవరులక =
ఆరాజశ్రేష్ఠులను. మంగళస్నానంబులు = పరిశుద్ధ స్నానములను.
(చేయించి) వివిధ... శేషసంబులు=వివిధ=నానావిధములైన. మణి
ఘాషణ=రత్నములసొమ్ములను. వృదుల = మెత్తదైన. అంబర =
వస్త్రములను. మూల్య=పూలదండలను. అనుశేషసంబులు=చందనము
లను. పిసంగి=ఇచ్చి. భోజన తాంబూలంబులక=భోజనముచేతను
తాంబూలముచేతను. పరితృప్తులక = చక్కగా తృప్తి పొందిన
వారినిగా. (చేసి) ఉన్నతరథాశ్వసామవాధి రూఢులక=పాదపు

తైన రథములను గుఱ్ఱములను ఏనుగులను ఎక్కినవారినిగా.
కావించి=చేసి. నిజరాజ్యంబులకుక = తమయేలుబడి దేశములకు.
పూజ్యులక=పూజనొందగినవారినిగా - ఎప్పటివలె రాజులగు
నట్లుగా. (చేసి) అనిచినక=అంపంగా.

తా|| అట్లువర్తించినపక్షమున మీరు మోక్షమునొందుటయే గాక
నాపాదములందు భక్తిగలవారును అగుదురు అనిచెప్పి శ్రీకృష్ణ
మూర్తి ఆరాజులనందఱిని పరిశుద్ధిగాజేసెన స్నానములు చేయించి
వారికి మంచిమంచి రత్నాభరణములు నయముమీతిన వస్త్రములు
పూవుదండలు గండమును ఇచ్చించి అలంకరింపజేసి వారివారికి
తగిన రథములను గుఱ్ఱములను ఏనుగులను వాహనములుగానిచ్చి
యెవరిదేశములనువారు మనుపటివలెనే యేలుకొనునట్లు నెలవిచ్చి
పంపి నని తాత్పర్యము.

౨౪౬.—క|| నరవరులీ చందంబున | మురసంహరుచేత బంధ * మోక్షులులై సు
స్థిర హర్షంబులతో నిజ | పురములకుంజరి శుభవి * భూతి దలిర్పక.

టీ|| నరవరులు=రాజులు. ఈచందంబునక=ఈవిధముగా. ముర
సంహరుచేతక=కృష్ణునిచేత. బంధమోక్షులులై=చెఱుపాలయందుం
డివిడుదలనుపొందినవారై సుస్థిరహర్షంబులతోక=కొంచునైనచలిం
పనిసంతోషములతో. శుభవిభూతి=మంచికలిమి. తలిర్పక=అంకు

రింపంగా. నిజపురములకుక=తమపట్టణములకు. చనిరి=పోయిరి.
తా|| ఈవిధముగాఆరాజులుశ్రీకృష్ణమూర్తిచేత చెఱులలోనుండి
విడుదలబడినవారై మిక్కిలి సంతోషముతో తమతమ పట్టణములకు
పోయి చేరిరని తాత్పర్యము.

౨౪౭.—క|| హరిమంగళ గుణకీర్తన | సీరతము గావించుచును వి * నిర్మల మతులై
గురుబంధు పుత్రజాయా | పరిజనమలరంగక గృష్ణక * బద్ధదళౌతుక.

టీ|| హరిమంగళగుణకీర్తనక=శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క కల్యాణ
గుణ స్తవమును. సీరతము=ఎల్లప్పుడు. కావించుచుక=చేయుచు.
వినిర్మలమతులై=మిక్కిలి నిర్మలములైన మనసులుగలవారై. గురు...
పరిజనము=గురు=తల్లితండ్రులుమొదలగువారును. బంధు=చుట్టము
లును. పుత్ర = కొడుకులును. జాయా = పెండ్లాలునైన. పరిజ
నము=పరివారజనము. అలరంగక = సంతోషింపంగా. పద్ధద

ళౌతుక=కమలములవంటికన్నులుగలవాడైన. (కృష్ణునిపొగడుచు)
తా|| శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క కల్యాణ గుణములను సదాకీర్తి
ంచుచు మిక్కిలి నిర్మలములయిన మనసులుగలవారై తల్లిదండ్రులు
మొదలుగాంగల పూజ్యులయిన చుట్టములు పెండ్లాము చిడ్డలునగు
పరివారజనమంతయు సంతోషింపంగా కమలములవంటికన్నులుగల
శ్రీకృష్ణమూర్తిని పొగడుచునని తాత్పర్యము.

౨౪౮.—వ|| బహుప్రకారంబులం బొగడుచు దమతమ దేశంబులకుం జని.

టీ|| బహుప్రకారంబులక=అనేకవిధములచేత. పొగడుచుక=
స్తోత్రముచేయుచు. (తమతమ దేశంబులకు) చని = పోయి.

తా|| అనేకవిధములచేత కొనియాడుచు ఎవరిదేశములకువారు
పోయి యని తాత్పర్యము.

౨౪౯.—క|| నళినదళ లోచనుడు దము | డెలిపిన సద్ధర్మ పద్ధ * తిని దగవరులై
యిలం బరిపాలించుచు సుఖ | ముల నుండెరి మహితనిజ వి * భుత్వములరక.

టీ|| నళినదళ లోచనుడు = తామరతేకులవంటికన్నులుగల
శ్రీకృష్ణుడు. తముక=తమ్ముఁగూర్చి. డెలిపిన = బోధించిన. సద్ధ
ర్మపద్ధతిక = మేలైన ధర్మమార్గమున. తగవరులై = న్యాయమును
అవలంబించినవారై. ఇలక=భూమిని. పరిపాలించుచుక=ఏలుచు.
మహిత నిజవిభుత్వములు = గౌరవముతోడి తమ ప్రభుత్వములు.

అలరక=ప్రకాశింపంగా. సుఖములక=సౌఖ్యములతో. (ఉండిరి)
తా|| తామరతేకులవంటికన్నులు గలవాడైన శ్రీకృష్ణమూర్తి
తమకు బోధించిన ధర్మమార్గమునందు క్రమము తప్పక వర్తించుచు
తమయొక్క మేలైన ప్రభుత్వములు ప్రకాశింపంగా భూమిని ఏలు
చును సుఖముల ననుభవించు చుండిరని తాత్పర్యము.

౨౫౦.—వ|| కట్లు కృష్ణుండు జరాసంధ వధంబును రాజ లోకంబునకు బంధ మోక్షులుంబును గావించి
వాయునందన వాసవ నందనులుం దాసును జరాసంధ తనయుండగు సహదేవుండు సేయు
వివిధంబులగు పూజలు గైకొని యతని నుండనియమించి యచ్చాటం గదలి కతిపయప్రయా
ణంబుల నింద్రవ్రష్ట పురంబునకుం జనుదెంచి తద్వార ప్రదేశంబున విజయ శంఖంబులు

పూరించినఁ బ్రతిపక్ష భయదంబును బాంధవ ప్రమోదంబును నగు నమృహాఘోషంబు విని పౌరజనంబులు జరాతనయు మరణంబు నిశ్చయించి సంతసిల్లిరి వారిజాత్యండును భీమసేన పార్థులతోఁ బురంబు ప్రవేశించి ధర్మనందననకు వందనంబాచరించి తామపోయిన తెఱంగు నచ్చట జరాసంధుని వధించిన ప్రకారంబును సవిస్తరంబుగా నెఱింగించిన నతండు విస్తయ వికచలోచనంబుల నానందబాష్పంబులుగురియ నమ్మానవు మాహాత్మ్యంబునకుం దనయందలి భక్తి స్నేహ దయాది గుణంబులకుం బరితోషంబు నొందుచుఁ గృష్ణునిజూచి యిట్లనియె.

టీ॥ (ఇట్లుకృష్ణుండు) జరాసంధవధంబును—జరాసంధునిచంపుటను. రాజతోకంబునకుఁ—రాజుల సమూహమునకు. బంధమోక్షంబును—చెఱలనుండివిడుదలయను. కావించి—చేసి. వాయు సుదనవాసవనందనులును—భీమాద్దునులును. (తానును) జరాసంధునియందగుసహదేవుండు—జరాసంధునికొడుకైన సహదేవుండు. చేయు—చేయునట్టి. వివిధంబులగుపూజలు—నానావిధములయిన ఆర్చనలు. కైకొని—ఆంగీకరించి. ఆతనికొని—ఆసహదేవుని. ఉండక—నిలువ. నియమించి—ఆజ్ఞాపించి. ఆచ్యోటక—అందుండి. కదలి—బయలుదేలి. కతిపయప్రయాణంబులకొన్నిప్రయాణములచేత—కొన్నిదినములు ప్రయాణములు చేయుటలచేత. ఇంద్రప్రస్థపురంబునకుఁ—ఇంద్రప్రస్థపట్టణమునకు. చనుదెంచి—వచ్చి. తద్వార్తప్రదేశంబునకొని—ఆయంద్రప్రస్థముయొక్కవారిటిముందజేచోట. విజయశంఖంబులు—తమశంఖువును దెలుపునట్టి శంఖములను. పూరించికొని—ఊడఁదఁగా. ప్రతిపక్షభయదంబును—పగవారికి భయము నిచ్చునదియు. బాంధవప్రమోదంబును—చుట్టుచులకుసంతోషమును. ఆగునమృహాఘోషంబుకొని—ఆగునట్టి అమహాధ్వనిని. (విని) పౌరజనంబులు—పురజనులు. జరాతనయు మరణంబుకొని—జరాసంధుండు చచ్చుటను. నిశ్చయించి—నిజమని యెంచి. సంతసిల్లిరి—సంతోషించిరి. వారిజాత్యండును—కృష్ణుండును. భీమసేనపార్థులతోకొని—భీమాద్దునులతోఁగూడ. పురంబుప్రవేశించి—పట్టణముచొచ్చి. ధర్మనందననకుఁ—ధర్మరాజునకు. వందనంబుకొని—సమస్కారమును. ఆచరించి—చేసి. (తామపోయిన) తెఱంగు—విధమును. (అచ్చటజరాసంధుని) వధించినప్రకారంబును—చంపినవిధమును. సవిస్తరం

బుగాక—పూర్తిగా—విశదముగా. ఎఱింగించినకొని—తెలియఁజేయఁగా. ఆతండు—ధర్మరాజు. విస్తయవికచలోచనంబులకొని—ఆశ్చర్యమువలన వికాసమునొందిన కన్నులయందు. ఆనంద బాష్పంబులు—సంతోషమువలని కన్నీళ్లు. కురియకొని—వర్షింపఁగా. అమ్మానవు మాహాత్మ్యంబునకుకొని—ఆకృష్ణునిమహిమకు. తనయందలి భక్తి స్నేహ దయాది గుణంబులకుకొని—తనయందుగల భక్తి చెలిమిదయ మొదలుగాఁగల గుణములకు. పరితోషంబునొందుచుకొని—సంతోషమును పొందుచు. (కృష్ణునిజూచి) ఇట్లనియెకొని—ఇట్లుపలికెను.

తా॥ ఈవిధముగా శ్రీకృష్ణుండు జరాసంధుని చంపి వానిచేతి చేతఁజెట్టఁబడినరాజులను చెఱలలోనుండివిడుదలచేసి భీమాద్దునులును తానును జరాసంధునికొడుకైన సహదేవునిచేత అనేకమర్యాదలనుపొంది వానిని వానిరాజ్యమునందునిలువరించి అందుండిబయలుదేలి కొన్నాళ్లకు ఇంద్రప్రస్థపట్టణమునకు వచ్చి ఆపట్టణపు హఠా రమునందు నిలిచి తాము జయమునుపొంది వచ్చినసంగతిని తెలియఁజేయునట్టి ధ్వనితో శంఖములను ఊడఁదఁగా ఆపట్టణము నందలి జనులు జరాసంధుండు చచ్చెననినిశ్చయించి సంతోషించిరి. కృష్ణుండును భీమాద్దునులతోడ పట్టణముచొచ్చి ధర్మరాజునకు మ్రొక్కి ఆయనకుతాముపోయినవిధమును జరాసంధుని చంపినరీతిని అచ్చట చెఱలలోనిరాజులను విడుదలచేసినవిధమును విశదముగా తెలియఁజేసెను అప్పుడు ధర్మరాజు కృష్ణుని మహిమకును తనయందు ఆయనకుగల భక్తి స్నేహము దయ మొదలగు గుణములకును సంతోషించుచు ఆకృష్ణమూర్తిని జూచి ఇట్లుపలికెనని తాత్పర్యము.

2౯౧.—సీ॥ కమలాక్ష సర్వలోక కములకు గురుండవై - తేజరిల్లెడు భవ శివ మూర్తి
యంగొనఁ సంభవు శివగు లోకపాలురు - నీయాజ్ఞఁ దలమోచి శివ నిఖిల భువన
పరిపాల నిపుణులై శివ భాసిల్లు చున్నార - లట్టి నీకొక నృపు శివ నాజ్ఞ సేయు
టరయ నీమాయగా శివ కదినిక్రమే యేక - మైయద్విషీయమై శివ యవ్యయంబు
తే॥ నైనసతేజమున కొక శివ హానిగలదె । చిన్మయాకార నీపాద శివ సేవకులకు
నాత్మపర భేదబుద్ధి యెం శివైనఁ గలదె । వుండరీకాక్ష గోవింద శివ భువనరక్ష.

టీ॥ కమలాక్ష—పీఠికృష్ణమూర్తి. సర్వలోకములకుకొని—అన్ని లోకములకును. గురుండవై—తండ్రవై—ఉత్పత్తికారకుండవై. తేజరిల్లెడు—వెలుగుచుండెడు. భవదీయమూర్తియంతాంశసంభవులు—నీదైన యాకృతియొక్క కళాంశమునకుట్టినవారు. అగు లోకపాలురు—అగునట్టి దిక్పాలకులు. నీయాజ్ఞకొని—నీయంత్రువును. తలమోచి—కిరసావహించి. నిఖిలభువనపరిపాలనిపుణులై—ఎల్లకలోముల నేలఁజాలినవారై. భాసిల్లుచున్నారలు—ప్రకాశించు

చున్నారు. అట్టిభక్తుకొని—అటువంటివకు. ఒకనృపునాజ్ఞ సేయుట—ఒక రాజయొక్క ఆజ్ఞనునడపుట. ఆరయకొని—విచారించఁగా. (నీమాయగాక) అదినిక్రమే—అదినిజమా. ఏకమై—ఒక్కమై. అద్వితీయమై—తనవంటిది మఱియొకటిలేనిదై. అవ్యయంబునైన—నశించనిదైన. నీతేజమునకుకొని—నీయొక్క తేజస్సునకు. ఒకహానిగలదె—ఏవిధమైనదైన నొకచెఱుపుగలదా. చిన్మయాకార—జ్ఞానస్వరూపమైన ఆకృతిగల యోస్వామి. వుండరీకాక్ష—తెల్లదామరల

వంటి కల్లులుగలవాఁడా. గోవింద = పేదమలచేత తెలియఁబడు
వాఁడా. భువనరక్ష = లోకరక్షకుఁడా. నీపాదసేవకులకు =
నీపాదమలయందలి భక్తిగలవారికి. ఎందైనక = ఎక్కడవైనను.
అశ్వపరభేదబుద్ధి = తానుఅన్యుఁడు అనుభేదబుద్ధి. కలదె = కలదా.

తా|| ఓక్కిళ్ళస్తా' నీయంశాంశములందుఁ బుట్టివచ్చారైన దిక్పాల
కులు నియాజ్ఞను తలలందుధరించి యెల్లలోకములసేలుటకు శక్తులై

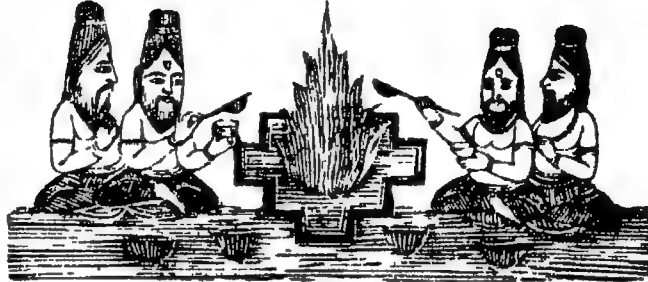
యున్నారటబిదిక్పాలకులకుజన్మస్థానమైనసీత పికరాజుచెప్పినపను
లనుచేయుచు వర్తించుటయనునదిమాయగాక నిజమానా? ఒక్కళ్ళై
తనకు రెండవదిలేనిదై నాశములేనిదైయుష్మనట్టిసేతజన్మనకుఎన్నటి
తైన హానికలదా? తేదుకాఁబట్టి జ్ఞానస్వరూపుఁడవును, తెల్లదాను
రలవింటికిన్నులుగలవాఁడవును, పేదమలచేత తెలియఁబడువాఁడ
వును, లోకరక్షకుఁడవునైన నీఅడుగులను గొలుచువారికి తానుభరి
రుఁడు అనుభేదబుద్ధి యెట్లుపట్టును అనితాత్పర్యము.

కీర్త్యుఁడు.

విశ్వామిత్రుఁడు.

భరద్వాజుఁడు.

పరాశరుఁడు.

వ్యాసుఁడు.

ద్రౌపది.

ధర్మరాజు.

వసిష్ఠుఁడు.

ధౌమ్యుఁడు.

గౌతముఁడు.

భీష్ముఁడు.

బాహుఁడు.

) ధర్మరాజు రాజసూయ యాగంబు చేయనారంభించుట. ()

౨౫౨. — ప|| అని గోవిందుం బొగడి యచ్చేవుని యనుమతంబునం గుంతీ సుతాగ్ర
జుండు పరతత్వవిజ్ఞానులైన ధర్మజనులను ఋష్యకు-లు గావరియించి.

టీ॥ (అని) గోవిందుఁ - శ్రీకృష్ణుని. (పొగడి) ఆద్యైపునియను మతంబునఁ - అకృష్ణదేవుని యుత్తరువు చొప్పున. కుంతిసుతాగ్ర జుండు = ధర్మరాజు. పరతత్వ విజ్ఞానులు - పరబ్రహ్మ స్వరూపము నెఱిగినవారు. వనభరణీసురులను - అయినట్టి బ్రాహ్మణులను.

ఋత్విక్కులుగాఁ - ఋత్విజులు అగునట్లుగా. వరియించి - కోరి. తా॥ అని శ్రీకృష్ణునిపొగడి అతనియొక్కరువుచొప్పున ధర్మరాజు పరబ్రహ్మము నెఱిగినవారైన యుత్తమ బ్రాహ్మణులను ఋత్విజుల నుగా వరించినవాడై యని తాత్పర్యము.

౨౯౩. - సీ॥ సాత్యవతేయ క * శ్యప భరద్వాజో ప - హూతి విశ్వమిత్ర * వీతిహూత్ర మైత్రేయ పైల సు * మంతు మధుచ్ఛంద - గౌతమ సుమతి భా * ర్గవ వసిష్ఠ వామదేవా కృత * వ్రణ కణ్వ జైమిని - ధౌమ్య పరాశరా * ధర్మకషపు లసిత వైశంపాయ * నాసురి దుర్వాస - క్రతువిరసేన గ * ర్గ త్రికవ్య ఆ॥ ముఖ్యులైన ఋషుల * మునులను గృపుని గాం । గేయ కుంభ జాంబి * కేయ విదర కురుకుమార బంధు * కులవృద్ధ ధారుణి । సుర నరేంద్రవైశ్య * శూద్ర వరుల.

టీ॥ సాత్యవతేయ...ముఖ్యులు - సాత్యవతేయ = వ్యాసుడు. కశ్యపుఁడు భరద్వాజుఁడు ఉపహూతి విశ్వమిత్రుఁడు వీతిహూత్రుఁడు మైత్రేయుఁడు పైలుఁడు సుమంతుఁడు మధుచ్ఛందుఁడు గౌతముఁడు సుమతి భార్గవుఁడు వసిష్ఠుఁడు వామదేవుఁడు అకృత వ్రణుఁడు కణ్వుఁడు జైమిని ధౌమ్యుఁడు పరాశరుఁడు అథర్వుఁడు కషపుఁడు లసికుఁడు వైశంపాయనుఁడు అసురి దుర్వాసుఁడు క్రతువు వీరసేనుఁడు గర్గుఁడు త్రికవ్యుఁడు. ముఖ్యులు - మొదలుగాఁగల వారు. అయినఋషులక - అయినట్టి ఋషులను. మునులక - మునులను. (ఋషి - జ్ఞానముచేత తుదముట్టినవాఁడు. ముని - జ్ఞానముచేత మోసము వహించినవాఁడు) కృపునిక - కృపాచార్యుని. గాంగేయ...వరులక - గాంగేయ - భీష్ముఁడు. కుంభజ - ద్రోణుఁడు. అంబికేయ - ధృతరాష్ట్రుఁడు. విదర - విదురుఁడు. కురుకుమార - దుర్యోధనుఁడు మొదలుగాఁగల ధృత రాష్ట్రుని కొడుకులు. బంధు - చుట్టములు. కులవృద్ధ - తమకులము

నందు ముసలివాండ్రైన బాహ్లికుఁడు మొదలగువారు. ధారుణీసుర - బ్రాహ్మణులు. నరేంద్ర - రాజులు. వైశ్య - కోమట్లు. శూద్ర - తూద్రులు. వరులక - వీరిలో శ్రేష్ఠులగువారిని. తా॥ వ్యాసుఁడు కశ్యపుఁడు భరద్వాజుఁడు ఉపహూతి విశ్వమిత్రుఁడు వీతిహూత్రుఁడు మైత్రేయుఁడు పైలుఁడు సుమంతుఁడు మధుచ్ఛందుఁడు గౌతముఁడు సుమతి భార్గవుఁడు వసిష్ఠుఁడు వామదేవుఁడు అకృతవ్రణుఁడు కణ్వుఁడు జైమిని ధౌమ్యుఁడు పరాశరుఁడు అథర్వుఁడు కషపుఁడు లసికుఁడు వైశంపాయనుఁడు అసురి దుర్వాసుఁడు క్రతువు వీరసేనుఁడు గర్గుఁడు త్రికవ్యుఁడు మొదలైనఋషులను, కృపాచార్యుని భీష్ముని ద్రోణాచార్యుని ధృతరాష్ట్రుని విదురుని దుర్యోధనుఁడు మొదలుగాఁగల ధృతరాష్ట్రుని కొడుకులను, చుట్టచులను తమకులములో వృద్ధులైన బాహ్లికుఁడు మొదలగువారిని, బ్రాహ్మణులు రాజులు కోమట్లు తూద్రులు వీరిలో శ్రేష్ఠులను రప్పించె నని తాత్పర్యము.

౨౯౪. - క॥ రప్పింప వారు హర్షము । లుప్తతలఁగ నేగుదెంచి * యుచితక్రియలం దప్పక గనుఁగొను చుండఁగ । నప్పుడు విధ్యుక్త నియతు * లై భూమిసురుల్.

టీ॥ రప్పింపఁ - గావింపఁగా. వారు - ఈచెప్పఁబడినవారు. హర్షములు - సంతోషములు. ఉప్తతలఁగఁగ - పుట్టఁగా. ఏగు దెంచి - వచ్చి. ఉచితక్రియలక - తగిన వ్యాపారములతో. (తప్పక గనుఁగొనుచుండఁగ అప్పుడు) భూమిసురులు - బ్రాహ్మణులు.

విధ్యుక్తనియతులై - శాస్త్రమునచెప్పఁబడిననియమములుకలవాడై. తా॥ వైశిష్ట్యబడినవారందఱిని రప్పింపఁగా వారువచ్చితగిన రీతిని చూచుచుండఁగా బ్రాహ్మణులు శాస్త్రమునందుఁ జెప్పఁబడిన నియమముగలవారైయని తాత్పర్యము.

౨౯౫. - ఆ॥ కడఁగి సవనభూమిఁ * గనక లాంగలముల । నర్థిదున్నఁ బాండ * వాగ్రజునకు నచటఁ దీక్ష చేసి * యుచిత స్వర్ణ మ । యోపకరణములన * లోపముగను.

టీ॥ కడఁగి - ప్రారంభించి. సవనభూమి - యజ్ఞ భూమిని. గనకలాంగలములక - బంగారునాఁగేళ్లతో. అర్థి - అక్కటతో. దున్నక - దున్నఁగా. పాండవాగ్రజునకు - ధర్మరాజునకు. (అచట దీక్ష చేసి) అంచితస్వర్ణ మయోపకరణములక - ఓప్పదములయిన

బంగారుసాధనములచేత. అలోపముగఁ - తక్కువ తేకుండునట్లు. తా॥ యజ్ఞమునకు మొదలుపెట్టినవారై యజ్ఞ భూమిని బంగారు నాఁగేళ్లతో దున్నించి ఆదున్నినచోట ధర్మరాజునకు దీక్ష చేసి బంగారు మయములైన ఉపకరణములతో లోపము తేకుండనని తాత్పర్యము.

౨౯౬. - వ॥ ఇట్లు నియమంబున సముచిత క్రియా కలాపంబులు నడపుచుండి రప్పుడు.

టీ॥ (ఇట్లు) నియమంబునక - నియంతితో, సముచితక్రియా కలాపంబులు - చేయఁదగినపనులను. (నడపుచుండిరి అప్పుడు) తా॥ ఇట్లు నియమము తప్పక యజ్ఞకార్యములను నడపుచుండగా నని తాత్పర్యము.

౨౯౨.—క॥ సకలావనీశులిచ్చిన | యకలంక సువర్ణ రత్న * హయధనవస్త్ర

ప్రకరంబులు మొదలగు కా | నుకలంకకొనన్మయోధ * నునినియమించెన్.

టీ॥ సకలావనీశులు—ఎల్లరాజులును. (ఇచ్చిన) అక...బులు—అకలంక—కలంకములేని. సువర్ణ—బంగారు. రత్న—రత్నములు. హయ—గుఱ్ఱములు. ధన—ధనము. వస్త్ర—కోటలు. ప్రకరంబులు—పీనియొక్క సముదాయములు. (మొదలగుకానుకలు) అందుకొనన్—పుచ్చు

కొనను. సుయోధనునికొనన్—దుర్యోధనుని. నియమించెన్—ఏర్పఱచెను. కా॥ తోకములోని రాజులందఱును తచ్చియిచ్చినబంగారురత్నములు మొదలుగాఁగల వస్త్రపులను పుచ్చుకొనుటకు దుర్యోధనుని ధర్మరాజనియ మించెనని తాత్పర్యము.

౨౯౩.—నీ॥ అర్థిజాతముగోరి * నట్టి వస్తువులెల్ల - దగఁబంచి యిడఁగ రా * ధాతనూజు

సరసాన్న పానాది * సకల పదార్థము - ల్పాకము తేయింప * బవనతనయుఁ

బంకజోదరు నొద్ద * బాయక పరిచర్య - దవిలి కావింప వా * సవతనూజు

సవన నిమిత్తమై * సంచిత ద్రవ్యము - త్రైపుతో వేగఁచె * ప్రింప నకులు

అ॥ దేవగురు వృద్ధ ధాత్రీను * రావలులను | నరసి పూజింప సహదేవు * సఖిలజనులఁ

బాలుచు మృష్టాన్న తతులఁ దృ * పులనుజేయ | ద్రౌపదిఁ దగనియొగించె * ధర్మసుతుఁడు.

టీ॥ అర్థిజాతము—యాచకుల సమాహమము. కోరినట్టివస్తువులెల్ల—అడిగినవస్తువులన్నియు. తగఁ—తగినట్లు. పంచియిడఁగఁ—పంచిపెట్టుటకు. రాధాతనూజు—కర్ణుని. సరసాన్న పానాది—సకల పదార్థములు—రసవంతములైన భోజన పదార్థములు త్రాగునట్టివస్తువులు మొదలగువానినెల్లను. పాకము తేయింపఁ—వంటలుచేయింపను. పవనతనయుఁ—భీముని. పంకజోదరునొద్దఁ—కృష్ణునియొద్ద. పాయక—ఎడఁబాయక. పరిచర్య—ఉపచారము. దవిలి—అసక్తి కలిగి. కావింపఁ—చేయను. వాసవతనూజు—అర్జునుని. సవననిమిత్తమై—యజ్ఞమునకుఁగాను. సంచితద్రవ్యములు—చేర్చినవస్తువులను. త్రైపుతో—తెగువతో. తగఁ—కీర్తిముగా. తెప్పింపఁ—తెప్పించుటకు. (నకులుని) దేవగురువృద్ధధాత్రీ సురావలులను—దేవతలు గురువులు పెద్దలు బ్రాహ్మణులు మొదలగు వారిసమాహమలను. అరసి—విచారించి. పూజింపఁ—అర్చించు

టకు. (సహదేవుని) అఖిలజనులఁ—ఎల్లజనులను. పాలుచు—పిప్పనట్టి. మృష్టాన్న తతులఁ—పరిశుద్ధములయిన అన్నరాసులచేత. తృపులను జేయఁ—తనియఁజేయను. ద్రౌపదిఁ—ద్రౌపదిని. తగఁ—తగునట్లుగా. ధర్మసుతుఁడు—ధర్మరాజు. నియొగించెన్—నియమించెను.

కా॥ ధర్మరాజయాచకులు కోరినవస్తువులనుకోరినట్లు ఇయ్యను కర్ణుని నియమించెను. రసవంతములయిన భోజన పదార్థములను యక్షముగావండించుటకు భీముని నియమించెను. కృష్ణుని సెడఁ బాయక సేవించుచుండను అర్జునుని నియమించెను. యజ్ఞమునకైతచ్చి యుంచుయన్న వస్తువులను అందిచ్చుటకు నకులుని నియమించెను. యజ్ఞమునకువచ్చిన చిన్నలను పెద్దలను తారతమ్యము విచారించి మర్యాదలుచేయుటకు సహదేవుని నియమించెను. పచ్చినవారిసెల్ల తగినట్లు విచారించి భోజనముచేయించి తృప్తిపొందింపను ద్రౌపదిని నియమించెను అని తాత్పర్యము. వ॥ ఆయ్యవసరంబున.

౨౯౪.—చ॥ హరిశిఖి దండపాణి నిక * పాత్తజ పాశి సమీర గుహ్య కే

శ్వర శశిమాళి పంకరుహ * సంభవ చారణ సిద్ధసాధ్య కి

న్నర గరుడోరగామర గ * ఇంబులు వచ్చి మఖంబుఁజూచియ

చ్చెరువడి తొల్లి యెవ్వరును * జేయు మఖంబులు నింత యొప్పునే.

టీ॥ హరిశిఖి...గణంబులు—హరి—ఇంద్రుఁడు. శిఖి—అగ్ని. దండపాణి—యముఁడు. నికపాత్తజ—నైర్మలి. పాశి—వరుణుఁడు. సమీర—వాయువు. గుహ్యకేశ్వర. కుశరుఁడు. శశిమాళి—ఈశానుఁడు. పంకరుహసంభవ—బ్రహ్మ. చారణ—చారణులను దేవతలు. సిద్ధ—సిద్ధులనెడిదేవతలు. సాధ్య—సాధ్యులనెడిదేవతలు. కిన్నర—కిన్నరులు. గరుడ—భేదరులు. ఉరగ—సర్పములు. అమర—దేవతలు. గణంబులు—పీనియొక్క సమాహమములును. (వచ్చి) మఖంబుఁ—యజ్ఞమును. (చూచి) అచ్చెరువడి—అశ్వర్యపడి. తొల్లి—పూర్వము.

ఎవ్వరును—ఎవ్వరైనను. చేయుమఖంబులును—చేయనట్టి యజ్ఞములును. ఇంతయొప్పునే—ఇంతయొప్పిదముగానుండునా.

కా॥ అయజ్ఞమును జూడవలెనని ఇంద్రుఁడు అగ్ని యముఁడు నైర్మలి వరుణుఁడు వాయువు కుశరుఁడు ఈశానుఁడు అనెడి అష్టదిక్పాలకులు బ్రహ్మ సిద్ధులు సాధ్యులు మొదలుగాఁగల దేవయోని విశేషములతోడ ఎల్ల దేవతలునువచ్చిచూచి అశ్వర్యపడి ముందెవ్వరైనను ఇంతయొప్పిదముగా ఇట్టియజ్ఞమును చేసినవారుగలరాయని జ్ఞాపించిరిని తాత్పర్యము.

౨౯౫.—క॥ అదిగాక యిందిరావిధు | పదములు సేవింతునట్టి * భాగ్యము గలుగఁ

దుఁబడయరాని బహు సం | పదలెవ్వయుఁ గలవెయనుచు * బ్రస్తుతి సేయఁ.

టీ॥ అదిగాక యజ్ఞము ఒప్పిదముగా చేయఁబడుటయే గాక. ఇందిరావిభు పదములు = శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క పాదములను. సేవించునట్టి భాగ్యము = కొలుచునట్టియదృష్టము. కలుగక = కలుగఁగా. తుదిక = కడపట. పడయరానిబహుసంపదలు = పొండరాని పెక్కువిధములైన కలుములు. ఎవ్వియొక = ఏవియొకను. కలవె =

కలవా. అనుచుక = అని. ప్రస్తుతిసేయక = మిక్కిలి పొగడఁగా.

తా॥ అంతేగాక శ్రీవిష్ణువతారమైన కృష్ణమూర్తియొక్కపాద సేవ చేయునట్టి అదృష్టము గలవారికి కడపట పొండరానిసంపదలు ఏవియొక గలవాయని పొగడఁగా సనితాత్పర్యము. వ॥ అప్పుడు.

౮౦౧. — చ॥ అమర సమానులై తనరు ఖ యాజక కర్తములొలి రాజసూ యమఖ విధాన మంత్రముల ఖ నగ్ని ముఖంబుగఁజేసి ధర్మజం గ్రమమున వేలిపింపఁ గ్రతు ఖ రాజసమాప్తి దినంబనక నృపో త్తముఁడు గడంగి యాజక స ఖ దస్య గురు ద్విజకోటిఁ జెంపునక.

టీ॥ అమర సమానులై = దేవతలతో సమానులై. తనరు = ఒప్పు నట్టి. యాజక వర్గములు = యజ్ఞము చేయుచువారిగుంపులు. ఓలిక = క్రమముగా. రాజసూయ మఖవిధానమంత్రములక = రాజసూయ యజ్ఞము చేయుటకు విధించినమంత్రములచేత. అగ్నిముఖంబుగక = అగ్నిముఖముకలుగునట్లుగా = ఆహుతులననుట. (చేసి) ధర్మజక = ధర్మరాజను. క్రమమునక = క్రమముగా. వేలిపింపక = హోమము చేయింపఁగా. క్రతురాజసమాప్తిదినంబునక = శ్రేష్ఠమయిన ఆయ జ్ఞముయొక్క ముగియునట్టి దినమునందు. నృపోత్తముఁడు = రాజ

శ్రేష్ఠుఁడయినధర్మరాజు. కడంగి = పూని. యాజక సదస్యగురుద్విజ కోటిక = ఋగ్వేదకృష్ణులయు సభకులయు కెదలయు బ్రాహ్మణులయు సమాహమను. పెంపునక = గౌరవముతో.

తా॥ దేవతలను బోలినఋగ్వేదకృష్ణులు క్రమముతప్పక రాజసూయ యజ్ఞమునకు విధింపఁబడిన మంత్రములచేత ఆహుతులు చేయుచు ధర్మరాజుచేత హోమము చేయింపఁగా ఆయజ్ఞము ముగియునట్టి దినమునందు ధర్మరాజు ఋగ్వేదకృష్ణులను సదస్యగును కెదలగువారిని బ్రాహ్మణసమదాయమును పూజింప యగ్నించెనని తాత్పర్యము.

౮౦౨. — చ॥ పూజించునప్పు డందగ్రపూజార్థు లెవ్వరని యడిగిన సదస్యులు దమకుఁ దోచిన విధం బులంబులక వారి భాషణంబులు వారించి వివేకశీలుండును, జతురవచన కోవిదుండుననగు సహదేవుఁడు సహవంతుండును, యదుకులసంభవుండునైన శ్రీకృష్ణునింజూపియిమ్మహాత్ముని సంతుష్టుఁడేసినభువనంబులన్నియుం బరిమట్టింబొందుననికెప్పి ధర్మజుంజూచియిట్లనియె.

టీ॥ పూజించునప్పుడు = అర్చించు సమయమునందు. అందుక = ఆపూజ చేయవలసినవారిలో. అగ్రపూజార్థులు = మొట్టమొదట పూజింపఁదగినవారు. (ఎవ్వరు) అనియడిగినక = అనియడుగఁగా. సదస్యులు = సదస్సనందలి వారు. తమకుఁదోచిన విధంబులక = నిమతమకుతోచినట్లు. పలుకక = చెప్పఁగా. వారిభాషణంబులు = ఆసదస్యులమాటలను. వారించి = నిలిపి. వివేకశీలుండును = యుక్త యుక్తవివేకముగల స్వభావముగలవాఁడును. జతురవచన కోవిదుం డును = జతురములై సమాటలయందు సమర్థుఁడును. (అగు సహదేవుం డును) భగవంతుండును = షడ్గుణైకవ్యర్థ సంపన్నుఁడును. యదు కులసంభవుండును = యాదవవంశ మునందుఁబుట్టినవాఁడు. (అయిన శ్రీకృష్ణునింజూపి) ఇన్నహాత్మునిక = ఈపరాత్పూర్విరూపుని. సంతుష్టుం

జేసినక = తృప్తిపొందినను. భువనంబులు = లోకములు. అన్ని యను) పరిమట్టిక = పూర్ణతృప్తి. (పొందును అనిచెప్పి) ధర్మజక = ధర్మరాజను. (చూచి ఁట్లనియెను)

తా॥ పూజచేయునప్పుడు అగ్రపూజకుతగినవారు ఎవరని అడు గఁగా అసభలోని వారిందఱును ఒకరొకరు ఒక్కొక్కరిని చూచి చెప్పఁగా వారినందఱిని ఊరకుండుఁడని వివేకియు మాటవేర్చుల వాఁడునైన సహదేవుఁడు శ్రీకృష్ణమూర్తిని ధర్మరాజునకుఁ జూపి (పురుషవివేకగంధర్వంపురుషాన్న పరంకించిత, ఏకోదోబహుధా నివిష్టః) అను ప్రతి ప్రమాణములచేత చతుర్థక భువన రూపుఁడైన యామహాత్ముని తృప్తి పొందించిన క్షమిమన ఎల్ల లోకులును తృప్తి పొందుదురు కాఁబట్టి యాయనను పూజింపు మని చెప్పె నని తా.

౮౦౩. — చ॥ కాలము దేశముక గ్రతువుఁ ఖ గర్తముఁ గర్తము భోక్తయుక జగ జ్జాలము దైవముక గురువు ఖ సాంఖ్యము మంత్రము యజ్ఞియాహుతుల్ వేళలు విప్రులుం జనన ఖ వృద్ధి లయంబులు హేతుధూతముల్ లీలలఁ దానయె తగ వె ఖ లింగకి యొక్కటిలేజ మీశుండుక.

టీ॥ కాలము = యజ్ఞము చేయఁదగిన కాలమును. తేక, రేయి కలు మొదలగు భేదములుగల కాలమును. దేశము = యజ్ఞము చేయఁదగిన స్థలమును. తేక, కాశి గయ ప్రయాగము మొదలగు భేద ములుగల పుణ్య దేశమును. క్రతువును = యజ్ఞమును. కర్తమును = ఆయజ్ఞము నందు చేయఁబడు పశువధ హోమాది క్రియలును. భోక్తయుక = యజ్ఞము చేయువాఁడును. భోక్తయుక = ఆయజ్ఞ ఫల

మును అనుభవించువాఁడును. జగజ్జాలమును = లోకసమాహమను. దైవముక = ఆరాధింపఁదగినదేవుఁడును. గురువును = కారణా చార్యుఁడును. సాంఖ్యమును = ఆకారణాచార్యునిచేత నుపదేశింపఁ బడి ఆత్మ స్వరూపమును నిర్ణయించునట్టి సాంఖ్య యోగమును. అనఁగా, మంత్రలయ హత రాజయోగములుననుట. మంత్రమును = యజ్ఞమునందుపఠింపఁబడుచతుర్వేదమంత్రములును, యజ్ఞియాహు

మలును = యజ్ఞమునందు చేయఁబడిన వపాజ్య ద్యాహుతులును.
పేళలును = ఆయాహుతులు చేయఁదగిన సమయ ములును. విప్రు
లును=ఆయజ్ఞమునునడపునట్టి బ్రాహ్మణులును. జననవృద్ధియంబు
లును=పుట్టు పెంపుచాపులును. హేతుభూతములు=వానికీకారణము
లును. వీలలక=వీల సములతో. తానయే=తానే యీ చెప్పఁబడిన
వన్నియునై. శగ్గ=తగునట్లు. వెల్లిగడి=ప్రకాశించునట్టి. ఎక్కటి
శేజము=ఒక్కటియైనమహా శేజస్సును. ఈశుండు=సర్వనియామకుం
డును. శ్రు॥ యజ్ఞోవైవిధ్యః, బ్రహ్మర్పణం బ్రహ్మహవిర్భువోస్త్యగ్నౌ
బ్రహ్మణాహుతం బ్రహ్మైవతేనగంతవ్యం బ్రహ్మకిర్తనమాధినా॥ అని
శ్లో॥ అహంక్రతురహంయజ్ఞః స్వధాహమహమాషభం మంత్రోహ
మహమేవాజ్య మహమగ్నిరహంహుతం॥ అని భాగవద్గీత॥

తా॥ యజ్ఞముచేయఁదగినకాలము దేశమును ఆయజ్ఞము చేయఁదగి
నస్థలమును యజ్ఞమునుయజ్ఞమునందుచేయఁబడుపథవహూమాది
క్రియలును యజ్ఞముచేయు వాఁడును ఆయజ్ఞఫలమును అనుభవించు
వాఁడునులోకసమాహమను ఆరాధింపఁదగిన దేవుఁడునుకారణ
చార్యుఁడును ఆకారణచార్యునిచేతనుపదేశింపఁబడి అత్తస్వరూప
మునునిగ్గయించునట్టి సాంఖ్య యోగిమను యజ్ఞమునందు పరింపఁ
బడు చతుర్వేద మంత్రములును యజ్ఞమునందుచేయఁబడినవపాజ్య
ద్యాహుతులును ఆయాహుతులు చేయఁదగిన సమయ ములును
ఆయజ్ఞమునునడపునట్టి ఋత్విక్కులును పుట్టుట పెరుగుటసంఘట
లును వానికీకారణములును అందువలని విశోములునుతానై యొప్పు
నట్టి అఖండ తేజోరూపుఁడైనయీశ్వరుఁడును ఇలఁడకదాయనితా.

౮౦౪.—చ॥ ఇతఁడె యితండు గన్నులొక ఁ యించుక మోడ్చిన నీచరాచర
స్థిత భువనంబు లన్నియు న ఁ శించు సితండవి విచ్చించినక
వితతములైజరించు బ్రభ ఁ విష్ణుఁడువిష్ణుఁడునైనయట్టియీ
క్రతు ఫలదుండుగా కొరుంఁ ఁ కండేటులర్పించు శిష్టపూజకుక.

టీ॥ ఇతఁడె = ఇప్పుడుచెప్పినవన్నియు సితఁడే. ఇతండు =
ఈకృష్ణుఁడు. కన్నులు=అసకన్నులను. ఒకయించుక=కొంచెము.
మోడ్చినక=మూసినను ఈచరాచరస్థిత భువనంబులు=ఈచరము
లును అచరములువైన ప్రాణునిగల లోకములన్నియు. (సశించును)
ఐతండు=ఈయని. ఆవి=ఆకన్నులను. విచ్చించినక = తితిచి
చూచినను. తితిముత్ర=విశాలములై బనించుక = లోకములుపుట్టును
౧ భవిష్యండుక=సర్వమునుజనింపఁ జేయుస్వధాహముగలవాఁడును
విష్ణుఁడును=సర్వస్వాధిపతిఁడును. (కొరుంట్టి) ఈక్రతుఫలదుండు=

ఈయజ్ఞఫలము నిచ్చువాఁడైన కృష్ణుఁడు. శిష్టపూజకుక = అగ్ర
పూజకు. అర్చుండుగాక=తగినవాఁడుగాని. ఒరుండొకండు=ఇతి
రుండొకఁడు. ఎటులు=ఏవిధముగా (అగ్రపూజకుతగినవాఁడుఅగును
తా॥ ఈచెప్పఁబడినకాలదేశాదులన్నియుసితఁడేకాఁబట్టిఇతఁడు
కొంచెముకన్నులుమూసిన ఈకానవచ్చునర్వప్రపంచమునుసశించును
కన్నులనుతెలిచినవరలనీప్రపంచమంతయుజనించునుఇటువంటి సర్వ
సృష్టికర్తయు సర్వవ్యాపకుఁడును నైన, యీమహాత్ముఁ ఁడుండగా
ఇంకొకఁడు ఇక్కడ అగ్రపూజకుక దగినవాఁడున్నాఁడా అని తా.

౮౦౫.—ఁ॥ ఈపురుషోత్తముక జగద ఁ ధీశు ననంతని సర్వశక్తుః జి
ద్రూపకు నగ్రపూజుల బి ఁ తోషమునేయ సమస్త లోకమాలే
వేపరితుష్టిఁబొందుల బృధి ఁ ఏవర కాపున నీవు కృష్ణునిక
శ్రీపతిఁ బూజనేయు మెడ ఁ నేయక మాటలు వేయునేటికిక.

టీ॥ పృథివీవర=రాజా. ఈపురుషోత్తముక=పురుషశ్రేష్ఠుఁడైన
యీయనను. జగదధీశుక=లోకములకుప్రభువును. ఆనంబునిక=
మేరకానరానివాఁడును. సర్వశక్తుక=సృష్టిశక్తిలయ తిరోధానాది
సర్వశక్తులుగలవాఁడును. చిద్రూపకుక = జ్ఞానస్వరూపుఁడునైన
వానిని. అగ్రపూజక=మొట్టమొదటపూజించుటచేత. పరితోషము
నేయక=సంతోష పెట్టకగా. సమస్తలోకములు=ఎల్లలోకములును.
వే=శీఘ్రముగ. పరితుష్టిక=పూర్ణతృప్తిని. (పొందును) కాపునక=
కనుక. (నీవు) శ్రీపతిక = లక్ష్మీదేవికి భర్తయైన - విష్ణువైన.

కృష్ణునిక=శ్రీకృష్ణమూర్తిని. ఏడనేయక=అలస్యముచేయక. (పూజ
నేయము) మాటలు వేయునేటికిక = వేయిమాటలుచెప్ప వేర.
తా॥ ఓరాజా! పురుషశ్రేష్ఠుఁడును,లోకములకెల్ల ప్రభువును
మేరలేనివాఁడును ఎల్ల సామర్థ్యములు గలవాఁడును, జ్ఞానస్వరూ
పుఁడునైన యీకృష్ణమూర్తిని అగ్రపూజచేత తృప్తిపొందింపఁగట్ట
యిన ఎల్లలోకములును తృప్తిపొందినవి యగును కాఁబట్టి శ్రీకృష్ణ
స్వరూపుఁడగు కృష్ణమూర్తిని జాగుసేయక పూజంపుము ఊరక లేని
పోనిమాటలు అసకములు చేప్పటచేత ప్రయోజనము లేదని తా.

౮౦౬.—క॥ అనిసహదేవుఁడు వలికిన | విని యచ్చటిదనులు మనుజ ఁ విధులును ఋషులుక
మునుకొని మనముల మోదము | దనుకగ నిది లెస్సయనిరి ఁ దర్కజుండంతక.

టీ॥ (అనిసహదేవుఁడు) వలికినక=చెప్పకగా. (విని) అచ్చటి
జనులు=అక్కడనున్న సామాన్య జనులును. మనజవిధులు=రాజ
లును. ఋషులును=మనీషర్వులును. మనుకొని=పూని - అంగీక
రించి యనుట. మనములక=మనస్సులయందు. మోదము = సంతో
షము. తనుకగక=కలుగకగా. ఇదిలేస్స = ఇదిచాగు. అనిరి=

అనిచెప్పిరి. అంతక = ఆటుపిన్నట. ధర్మజుండు = ధర్మరాజు.
తా॥ అని ఇట్లుసహదేవుఁడుచెప్పకగా అక్కడనున్న రాజులు
మునులు మొదలుగాగల జనులందఱును మనస్సులందు సంతోషించి
ఈసహదేవుఁడుచెప్పినదే సరియని ఒప్పుకొని అతనిగొనియాడిరి
అంతట ధర్మరాజుమీదచెప్పినవిధమున కృష్ణుని పూజించె నని తా.

౮౦౬.---క॥ మునిజనమానస మధుకర । వనజాతము లైనయట్టి * వారిజదళ లో

చను పదపద్మ ప్రక్షా । కన మొగిం గావించి తజ్జ * లంబులు భక్తికే.

టీ॥ ముని...ములు-మునిజన-బ్రహ్మనిష్ఠులయొక్క. మానస-అంతర్గతరణమలనెడు. మధుకర-తుమ్మెదలకు. వనజాతములు-తామరలు. (విసయట్టి) వారిజదళలోచను పదపద్మప్రక్షాళనము-	శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క పాదకమలములను కడుగుటను. టికికా-క్రమముగా. కావించి-చేసి. తజ్జలంబులు-ఆకాశ్మకడిగిన నీళ్లను. భక్తికే-భక్తితో. తాత్పర్యము ప్రపద్యమునందు.
---	---

౮౦౭.---క॥ తానును గుంతియు ననుజాలు । మానుగ ద్రుపదాత్మజయును * మస్తకములం దెం

పూనిన నియతి ధరించి మ । హానందముఁ బొంది రతిక * యప్రీతి మెయింక.

టీ॥ తానును-ధర్మరాజును. కుంతియు-కుంతిదేవియు. అనుజాలును-తమ్ములును. ద్రుపదాత్మజయు-ద్రౌపదియును. మానుగ-ఒప్పిడముగా. పెంపూనిననియతి-అధికనియమముతో. మస్తకములక-తలలయందు. (ధరించు) అతిశయప్రీతిమెయింక-అత్యంత ప్రీతితో. మహానందము-మిక్కుటమైన సంతోషమును. (పొందిరి)	తా॥ మునిశ్రేష్ఠుల మనస్సులనెడు తుమ్మెదలకు కమలములవలె నాచరించుచున్న శ్రీకృష్ణమూర్తి ఆడుగులను కడిగి ఆడుగులు కడిగినయడకమును ధర్మరాజు తానును తమతల్లియైన కుంతియు తమ్ములును భార్యయగు ద్రౌపదియు మిక్కిలి భక్తితో తలలమీద చల్లుకొని సంతోషించిరి అని తాత్పర్యము.
---	---

౮౦౮.---క॥ చంచత్కాంచన రుచిరో । దంచిత వస్త్రముల సూత * నార్కప్రభలకే

మించిన రత్నములం బూ । జించెక ధర్మజుఁడు గృష్ణ * జిష్ట సహిష్టుకే.

టీ॥ ధర్మజుఁడు - ధర్మరాజు. చంచ...ములక-చంచత్ - ఒప్పిడమయిన. కాంచన-బంగారుచేత. రుచిర-ప్రకాశించుచున్న. ఉదంచిత - అందములైన. వస్త్రములక - చేలముల చేతను. సూత నార్కప్రభలక-సూతన - క్రొత్తయై. అర్కప్రభలక - సూర్యకాంతులచేత - ప్రాతఃకాలపు సూర్యనికాంతివంటికాంతుల చేత. మించిన - అతిశయించిన. రత్నములక-పద్మరాగచుడుల	చేతను. జిష్టుకే - జయశీలుడైన. సహిష్టుకే - సర్వము నోర్పునట్టి స్వభావముగలవాడైన. కృష్ణుకే-శ్రీకృష్ణుని. (పూజించెను) తా॥ ధర్మరాజు మిక్కిలి ప్రకాశించునట్టి బంగారుకాంతులచేత వెలుగుచున్న మహాజ్ఞములైన వస్త్రములచేతను, (ప్రాతఃకాలపు) సూర్యని వెలుగువలె వెలుగునట్టి మణులచేతను జయశీలుఁడును సహనశీలుఁడుచునైన శ్రీకృష్ణుని పూజించెనని తాత్పర్యము.
---	---

౮౦౯.---వ॥ ఇట్లు పూజించి యానందబాష్ప జలబిందు సంవోహ కందళిత నయనారవిందంబులం గోవిందుని

సుందరాకారంబు దర్శింపఁ జాలకుండె నట్లు పూజితుండై తేజరిల్లు పుండరీకాక్షు నిరీక్షించి

హస్తంబులు నిజమస్తకంబుల ధరించి విసుతిసేయుచు నఖిలజనంబులు జయజయశబ్దంబు లిచ్చిరి

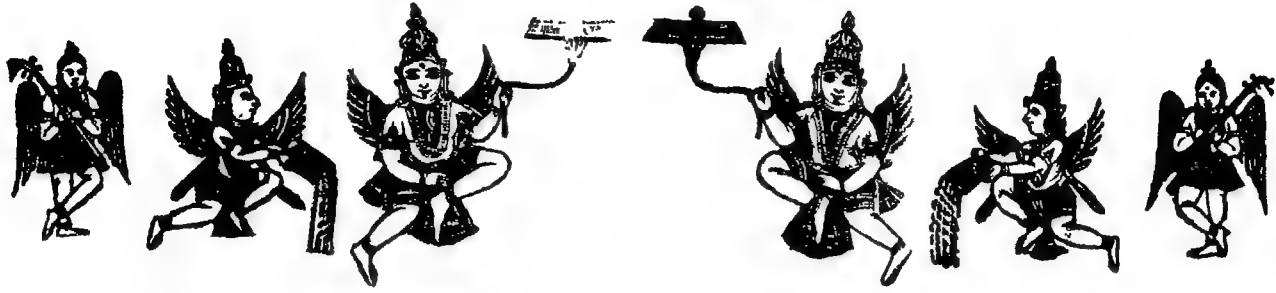
దేవతలు వివిధ తూర్య ఘోషంబులతోడం బువ్వ వర్షంబులు గురియించి రయ్యవసరంబును.

టీ॥ (ఇట్లు పూజించి) ఆనంద...విందంబులక-ఆనంద-సంతోషాతిశయమువలనఁబుట్టిన. బాష్పజల - కన్నీళ్లయొక్క. బిందు-బొట్టయొక్క. సంవోహ-సమాహమచేత. కందళిత-వికాసము వహించిన. నయనారవిందంబులక-కన్ను బామరలచేత. గోవిందుని సుందరాకారంబు - కృష్ణునియొక్క అందమయిన రూపమును. దర్శింపక-చూడను. చాలకుండెక - శక్తుఁడుకాక యుండెను. (అట్లు) పూజితుండై - పూజింపఁబడినవాడై. తేజరిల్లు-వెలుగునట్టి. పుండరీకాక్షుకే - కృష్ణుని. నిరీక్షించి - చూచి. హస్తంబులు - చేతులు. నిజమస్తకంబులక-తమతలలయందు. ధరించి-తాల్చి. విసుతిసేయుచుక-స్మితముచేయుచు. అఖిలజనంబులక-ఎల్లజనులును. జయజయశబ్దంబులు - జయజయ అను ఘోషములును.	ఇచ్చిరి - కలుగఁజేసిరి. (దేవతలు) వివిధతూర్య ఘోషంబులతోడక-నానావిధములయిన వాద్యములతో. పువ్వవర్షంబులు - పూలవానలు. (కురియించిరి) అయ్యవసరంబునక - ఆసమయమునందు. తా॥ ఈవిధముగా పూజించినందువలని సంతోషముచేత ఆనంద బాష్పములు కారుట వలన విప్రుచారిన కన్నులతో శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క సుందర విగ్రహమును చూడఁజాలక యుండెను అవిధముగా పూజింపఁబడి వెలుగుచున్న శ్రీకృష్ణునిఁబాది చేతులు నానళ్లలోఁ జేర్చుకొని పొగడుచు ఎల్లజనులును జయజయయనశబ్దములు కలుగఁజేసిరి, దేవతలు వాద్యధ్వనులతోడ పువ్వలవానలు కురియించిరి, ఆసమయమునందని తాత్పర్యము.
--	--

౮౧౦.---క॥ దమఘోషనుతుఁడు దద్విధ । వమఁజూచి సహింప కలుక * వట్టిలఁగాఁ ది

తము డిగ్గి నిలిచి నిజమా । స్తములెత్తి మనోభయంబుఁ * దక్కినవాడై.

టీ॥ దమఘోషనుతుఁడు - దమఘోషునికొడుకైన శిశుపాలుఁడు. తద్విధవముక-అదైధవమును. (చూచిసహింపక) అలుక-కోపము. వట్టిలఁగాక - ఆవరించుకొనఁగా, (నీతముడిగి నిలిచి) (నిజహస్తములెత్తి మనోభయంబు) తక్కినవాడై-విడిచినవాడై.	తా॥ అప్పుడు శిశుపాలుఁడు ఆకృష్ణునియొక్క పూజాదైధవమును జూచి ఓర్వలేనివాడై మిక్కిలి కోపమును వహించి తన కూర్చున్న ఓటుయందుండి దిగి నిలువఁబడి చేతులు వైకత్తుకొని భయము కొంచమయిన మనసునందు లేనివాడైయని తాత్పర్యము.
--	--

శ్రీ ప్రహమూర్తి.

పరాశరుడు.

వ్యాసుడు.

అర్జునుడు.

కర్ణుడు.

ద్రౌపది.

శకునిపాదుడు.

విదురశిష్యుడైన బ్రహ్మశిష్యుడైన వామనుడు.

—(*) రాజసూయ యజ్ఞంబున నగ్రపూజగొన్న శ్రీకృష్ణుని శిశుపాలుండు దూషించివచ్చుట. (*)—

అగ్రం.—వ॥ అష్టాదశపాదరీకాక్షుండు వినుచుండ సభాసదులంజూచి ఇట్లునియె.

టీ॥ (ఆపృథు)అష్టాదశరీకాక్షుండు—అకృష్ణుడు. (వినుచుండ) సభాసదులక—సభయందుండు వారిని (జూచియిట్లునియెను)

తా॥ ఆపృథు కృష్ణుండు వినుచుండగా శిశుపాలుండు ఆసభ కలను జూచి యిట్లుపలికె నని తాత్పర్యము.

౮౧౩.---క॥ చాలుబురేయహహ యీ | కాలముగడపంగ దురవ * గాహంబగు నీ

తేలా తప్పెను నేడే | చాలకు వచనముల చేత * బ్రాజ్ఞుల బుద్ధుల్.

టీ॥ చాలుబురే=బొరచాలునుచాలును. అహహ=అహహ బాగుగనున్నది. (ఈకాలమును) కడపంగ=దురవుట. దురవగాహంబు=అశక్యము. (అగును నేడు) ప్రాజ్ఞులబుద్ధులు=మిక్కిలి తెలిసినవారి బుద్ధులన్నియు. ఈచాలకు వచనములచేత=ఈపల్లకాయ మాటలచేత. నీతి=న్యాయమును. ఏలా=ఏమిటికి. (తప్పెను)

తా॥ బొరార? బాగుబాగు మీవివేకమువంతమాత్రముచాలును చాలును ఇటువంటి ఆక్రమపు కాలమును కడపుట దుర్లభము అగునని తోచుచున్నది. ఈగొప్పవారిబుద్ధులన్నియునుచాలకుడైన యీ సహదేవునిమాటలను విన్నమాత్రముచేతనే ఏల మాంద్యమునుపొంది నీతిని తప్పెను అని పలికెను అని తాత్పర్యము.

వ॥ తప్పినతెలుం గట్టనినఁ చాత్రాపాత్ర వివేకంబు సేయనేర్చిన విజ్ఞాన నిపుణులు, నున్నత సత్వగుణ గరిష్ఠులును బహువిధ తపోవ్రత నియమ నిష్ఠులు, ననల్ప తేజులు, మహాదైవ్యర్థ శక్తిధరులు, బరతత్వ చేదులు, నభిలలోక పూజ్యులు, విగత పాపులు, బరమ యోగీంద్రులనుండ వీరిం గైకొనక వివేక రహితులై గోపాల చాలునిం బూజ సేయుటకు నెట్లు సమ్మతించితిరి, పురోడాశంబు సృగాలంబున కర్పం బగునే యదియునుం గాక.

టీ॥ తప్పినతెలుం=క్రమముతప్పినవిధము. (ఎట్లు) అనినక=అనియడిగెడు పక్షమున. చాత్రాపాత్రవివేకంబుసేయనేర్చిన విజ్ఞాన నిపుణులును = వీరుతులనివాడడువీరుతులగనివాడడు అని తెలిసికొను నేర్పుగల విశేష జ్ఞానవంతులును. ఉన్నతసత్వగుణ గరిష్ఠులును = అధికమయిన సాత్విక గుణముచేత గొప్పవారును. బహువిధ ... నిష్ఠులును = బహువిధ = నానా విధములయిన. తపో = శృంగారాంధ్రాయణాది తపస్సుల యందును. వ్రత = ఏకాదశి శివరాత్రి మొదలగు వ్రతములయందును. తేజ, గురు యజ్ఞ దీక్షల యందును. నియమ=నియమము మొదలైనఅష్టాంగ యోగముల యందును తేజ, పంచదశ యోగాంగ ములయందును. నిష్ఠులును=నిష్ఠగలవారును= నిలుకడగలవారును. అనల్ప తేజులును=అధికతేజస్సు గలవారును. మహాదైవ్యర్థశక్తిధరులును=మహత్=గొప్పవైన. దైవ్యర్థ=అణిమా ద్యప్యాయశ్వర్థములను. శక్తి=సర్వజ్ఞత్వాది శక్తులను. ధరులును=ధరించువారును. పరతత్వచేదులును=పరబ్రహ్మము నెఱిగినవారును. అభిలలోకపూజ్యులును=పదునాలుగులోకములపూజకులైనవారును విగతపాపులును = బోయిన అంహ ఆగ ఏనస్సులనెడు పాపములు గలవారును. పరమ యోగీంద్రులును = బ్రహ్మనిష్ఠులలో శ్రేష్ఠులును. ఉండక=ఉండగా. వీరిక=ఈచెప్పుచుడిన వారిని. కైకా

నక=లక్ష్యముచేయక. వివేకరహితులై=చాత్రాపాత్రములనెఱుంగు నట్టితలపిమాలినవారై. గోపాలచాలునిక=గొల్లపిల్లకాయను. పూజ సేయుటకు=పూజించుటకు. (ఎట్లు) సమ్మతించితిరి=ఒప్పుకొంటిరి. పురోడాశంబు=యజ్ఞశిష్టహవిస్సు. సృగాలంబునకు=నక్కకు అర్పంబగునే తగునా. అదియునుంగాక=అంతమాత్రము గాక.

తా॥ నీతితప్పినవిధము ఎట్టిదియని అడిగెడు పక్షమున వినుడు చెప్పెదను, ఏరుపూజార్థులు పూజకు అనర్హులువీరు అని అలోచింపఁ దగినవారు ఇందు అనేకులున్నారు, తుద సాత్వికగుణమును వహించుటచేతగొప్పవారును, నానావిధము లయిన తపస్సులను వ్రతములను అష్టాంగ పంచదశాంగ యోగములను, నడపుటయందు నిలుకడ గలవారును, అధికతేజస్సుగలవారును, అణిమాద్యప్యాయశ్వర్థములును సర్వజ్ఞత్వాదిశక్తులును గలవారును పరబ్రహ్మము నెఱిగినవారును, ఎల్ల లోకములందును పూజగొనఁ దగినవారును అయిన ఔద్ధలు అనేకులు పాప రహితులు ఉండఁగా వారినెల్లను అలక్ష్యముచేసి తెలివి మాలినవారై యీగొల్ల పిల్లకాయను పూజించుటకు మీరెట్లుసమ్మతించిరి. దేవతాయోగ్యమైన పురోడాశమునక్కనియ్యఁదగునా? ఇంతేగాక ఇంకనుకొన్నిలోపములువీనియందున్నవియనితాత్పర్యము.

౮౧౪.---నీ॥ గురుదేవ కూన్యండు * గులగోత్ర రహితుండు - దలిదండ్రు లెవ్వరో * తడవఁగాన మప్పులఁ బొరనెడు * నాది మధ్యావ సా - నంబు లందఁ య మా * నంబు లేదు బహు రూపియై పెక్కు * భంగుల వర్తిండు - వావి వర్తనములు * వరుస లేవు పరికింప విగత సం * బంధుండు దలపోయ - మా నిమిత్తంబున * మానినయ్యెఁ తే॥ బరంగమున్ను యయాతి శా * పమునఁ జేసి | వాసికెక్కడు యాదవ * వంశ మెల్ల బ్రహ్మ తేజంబునెల్లఁ గో * ల్పడిన యతఁడు | బ్రహ్మబుష్ఠి సేవ్యుడగునె గో * పాలకుండు.

టీ॥ గురుదేవకూన్యండు=గురు = శ్రేష్ఠులైన శంకరాచార్యులను. దేవ=శ్రేష్ఠులైన శివకేశవాది దేవతలును. కూన్యండు=తేనివాడు=సదాచార్యపరంపరలోఁ జేరనివాడను నీచదేవతలఁ గొల్చువాడనుఅనుట. కులగోత్రరహితుండు=కుల=శ్రేష్ఠములైన బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యశూద్రకులములును. గోత్ర=వసిష్ఠవిశ్వమిత్రకాశ్యపాదిగోత్రములును. రహితుండు=తేనివాడు=నీచకులమునునీచగోత్రమునుగలవాడను. తడవక=చిచారింపఁగా. తెలిదండ్రులెవ్వరో

కానము=దేవదేవసదేవుల కొడుకో యకోదానందులొకడుకో తెలియదు. అప్పులఁబొరనెడు=అప్పులలో మునిగి తేలుతుండును=తనకు సేవచేయువారికి అప్పులకాఁపై యుండుననుట. అరయక=చిచారింపఁగా. అదిమధ్యావసానంబులందుక=అది = మొదటను. మధ్య=నడుమను. అపసానంబులందుక=తుదయందును. మానంబు లేదు=గొప్పవాడగు సభిమానములేదు = వృత్తినిది మొదలు ఒకప్పుడును గౌరవమునందు ఇచ్చలేదు. బహురూపియై = అనేకరూప

ములు గలవాడై. పెక్కు భంగులకా - బహువిధముల చేత. వర్తించుకా - మెలగును - అనేకవిధములైన పేదములు పేసకొని ఆయాపేదములకుతగినట్టు మెలగుననియర్థము. వానివర్తనములు - అన్నతమ్ముడుబావమఁది మొదలగుసంబధమర్యాదలనడవల్లను. వరుసఁబట్టిమర్యాదకు వీరు తగుదురు వీరుతగరు అను క్రమమును. (తేపు) పరికింపకా - చక్కగానిచారింపకగా. విగతసంబంధుండు - బోయినసంబంధము గలవాఁడు - వీరు తనవారు వీరు అన్యులు అను సంబంధబాంధవ్యములను విచారించువాఁడుగాఁడు. తలపోయకా - ఆలోచింపకగా. మానిని త్రమునకా - మాబంధుత్వ నిమి త్రముచేత. మానిసయ్యకా - వీఁడునుపికమనుష్యుఁడాయెను - మాకుకావలసిన చుట్టమను నిమి త్రముచేతనలుగురును వీనినాకమనుష్యునిఁగాఁదలంచి గౌరవించు చున్నారనుట. పరఁగకా - ప్రసిద్ధముగా. మున్ను - మునుపు. యయాతి శాపమునఁజేసి - యయాతి మహారాజు ఇచ్చిన శాపముచేత. యాదవవంశ మెల్లకా - యదుపుయొక్కవంశమంతయు వాసీకక్కరు - గొప్పతనము కలదికాదు. బ్రహ్మతేజులు నెల్లకా - బ్రాహ్మణతేజస్సునంతయు. కోల్పడినయతఁడు - పోఁగొట్టుకొన్న వాఁడగు. గోపాలకుండు - గొల్లవల్లకాయ. బ్రహ్మర్షి సేవ్యుఁడగునె - బ్రాహ్మణులైన ఋషులచేత సేవింపఁ దగినవాఁడు అగునా.

తా॥ ఓసఖకులారా! వినుఁడు ఈకృష్ణుఁడు శ్రేష్ఠులైన శంకరాచార్యులును శివ కేశవాది దేవతలును తేని వాఁడును, బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్య కూద్ర కులములును వసిష్ఠ కశ్యప విశ్వామిత్రాది గోత్రములును తేనివాఁడును, ఇదితల్లివీఁడుతండ్రి అనునియమముతేని వాఁడును, ఎల్లప్పుడు అప్పులుతీసి అప్పులవారివలనిబాధలనుపొందు చుండువాఁడును, ఎల్ల స్వభూమానమువిడిచివ ర్తించువాఁడును, నానా విధపేదములుతేసికొని నానావిధములసంచరించువాఁడును, వానివరు సలు తేక మేన త్రతోడి సంగమము కలిగి వర్తించువాఁడును, ఎవరి తోడనుసంబంధింపని వాఁడునునై యున్నాఁడు, ఇదంతయు విచారింపి చూడఁగా మాబంధుత్వముచేతనే వీనికి నలుగురిలోను గౌరవము కలుగుచున్నది, యయాతి మహారాజు ముందిచ్చిన శాపము చేత యదువంశస్థు లందఱునునీచుతేకనుక అందు వీఁడు మిక్కిలి నీచుండు అనవలసిన వాఁడు, శాపవశముచేత బ్రహ్మతేజస్సు గల క్షత్రియత్వమునుకోలుపోయినగొల్ల వల్లకాయబ్రహ్మర్షులచేతఅర్చింపఁ దగినవాఁడగునా? ఇదివిచారింపక వీనిని అగ్రపూజచేయుటకు మీరు ఒప్పుకొంటిరేయని తాత్పర్యము.

వి శే షా ర్థ ము.

టీ॥ గురుదేవకూన్యుండు - గురు = శ్లో॥ గుకారోరంధకారస్సాన్యద్రుకార స్తన్నివర్తకః । అంధకారనివర్తత్వాద్గురురిత్యభిధీయతే ॥ అనుప్రమాణమునుపట్టి తనకంటె నితరముగ జగత్తును జేపుఁడును పరబ్రహ్మమును గలదనెడి అజ్ఞానమును నశింపఁజేయు విజ్ఞానస్వరూపుఁడు తానే అయినందున తనకుజ్ఞానోపదేశముచేయు గురువువేటొకఁడు. కూన్యుండు - తేనివాఁడు. శ్లో॥ స్వంశివ్యగురురాస్తనా॥ అని. దేవ - క్రు॥ ఏకోదేవో బహుధానివిష్టః, అజాయమానో బహుధానిజాయతే. అను ప్రమాణముచేత సకల దేవతాస్వరూపుఁడు తానగుటవలన తానారాధింపఁదగినదేవుఁడు వేటొకఁడు తేఁడు. కులగోత్రరహితుండు - క్రు॥ అనామగోత్రం, అని

క్రుతి. శ్లో॥ ఉపాధిత్రితయాదస్యమాత్మానమవధారయేత్ ॥ అనెడి ఆచార్యోక్తిని పట్టి పంచకోశాత్మక శరీరముతేనివాఁడగుట చేత బ్రహ్మక్షత్రియాదికులములును, వసిష్ఠాదిగోత్రములును తేనివాఁడును. తడవకా - శోధింపకగా. తలిదండ్రు లెవ్వరోగానము - శ్లో॥ పితాహమస్యజగతో మాతాధాతాపితామహః । వేద్యంపవిత్రమొంకారింబుక్యామయజరేవచగతిర్వర్తప్రభుస్సాక్షీనివాసశ్శరణంసువ్యత । ప్రభవఃప్రలయస్సానం నిధానంవీజమవ్యయం । తపామ్యహమహం వర్షం నిగృహ్ణామిత్సృజామివ । అమృతంచైవమృత్యుశ్చ సదసచ్చాహమర్జున ॥ అని భగవద్గీతా నవమోఢ్యాయమునందును, శ్లో॥ అహంకృత్సన్నిధ్యజగతః ప్రభవగ్లప్రలయస్తథా । మత్తగ్లపరతరంనాస్య త్కించిద స్థితనంజయ । మయిసర్వమిదంప్రాతం సూత్రేమణిగణాజవ ॥ వీజంమాంసర్వభూతానాం విధిపార్థసనాతసం ॥ అని సప్తమోఢ్యాయము నందును గలదు గనుక తనకు తల్లి తండ్రి తానే కాని స్వేరతమాతాపితలు తేరు - స్వయంజాతుఁడనిభావము. అప్పులచార తెడుకా - ప్రళయకాలమునందు మహాసముద్ర జలములో వటుపత్ర శాయియై యుండును. శ్లో॥ కళారవిందేనపదారవిందం ముఖారవిందే వినివేళయంతమ్ । వటుస్య పత్రస్య పుటే శయానం బాలం ముకుందం మనసాస్తరామి ॥ అని శ్రీకృష్ణ కర్ణామృతము. తేక నిద్రయనెడు మహాప్రళయములో (కుక్షిస్థుత్తనముద్రం) అను ప్రమాణమునుపట్టి సప్తభాతుమయసప్తసముద్రమునందు అంతఃకరణమనెడు వటుపత్రముమీఁద పరుండియుండువాఁడు. ఆరయకా - విచారింపకగా. ఆదిమధ్యావసానంబులందుమానంబుతేదు - పుట్టుట పెరుగుట గిట్టుట అనునవి కలవనటుయందు ప్రమాణముతేదు - జన్మాదులు తేని వాఁడనిభావము. తేకతనరూపమునకు మొదలు నడుము తుడలు తేని వాఁడు - అఖండస్వరూపుఁడని భావము. బహురూపియై - ఏకోదేవోబహుధానివిష్టః, ఏకంరూపం బహుధాయఃకరోతి, ఏకోవశీ సర్వభూతాంతరాత్మా, ఈశ్వరస్సర్వభూతానాంవృద్ధేక్షేర్జునవిష్ణుః ॥ అను ప్రమాణముల చేత స్థావర క్రిమి జలచర పక్షి పశు నర సుర రూపములనుధరించి. పెక్కుభంగులకా - అనేక మార్గములచేత. వర్తించుకా - తిరుగుచుండును - స్థావరాది బహువిధరూపములను దాల్చి ఆయారూపములకుఁ దగిన ప్రవర్తనలు గలిగి మెలగు నని భావము. తేక (భూభార హరశార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే) అనుప్రమాణమునుపట్టి దుష్టసంహారము కొఱకు పరమరామ శ్రీరామ కృష్ణావ్యవతారములెత్తి ఆయా అవతారములకుతగిన నడు వడిగలిగి యుండును. వానివర్తనములువరుసతేపు - శ్లో॥ సర్వతగ్గిపాణిపాదంచ సర్వతోక్షిణిరోముఖం । సర్వతక్ష్మ త్రిమల్లోకే సర్వమావృత్యైతిష్ఠతి ॥ అని భగవద్గీత గనుక సకలజీవ రూపములలో తానేయున్నాఁడు కాఁబట్టి అన్నదమ్ములుఅక్కసెల్లెండ్లు బావమఁదులుఅనునివి మొదలగువావులువరుసలునుతేపు. పరికింపకా - మొదలంటి విచారింపకగా. విగతసంబంధుండు - శ్లో॥ నాహందేహోనేంద్రియాణ్యం తరంగం । నాహంకారగ్గి ప్రాణవర్గోనబుద్ధిః । దారాపత్యక్షేత్ర విత్తాదిహారః । సాక్షీనిత్యగ్గిప్రత్యగాత్మాశివోహం ॥ మాతానాస్త్రీపితానాస్త్రీ నాస్త్రీ బంధుసమూహదరాః । అర్థంనాస్త్రీగృహంనాస్త్రీ తస్మాజ్ఞాగృతజాగృతః ॥ అను ప్రమాణములనుపట్టి ఆకాశమువలె వస్త్ర్యంతర సంబంధము తేనివాఁడు - దేనతోను ఏలాటిసంబంధముతేకడిదాసేనుఁడై యుండు

వాండనిభావము. తలపోయె = అలోచింపఁగా. మానిమిత్రంబునకే = సత్వరజస్తమా గుణాత్మికయైన మూల ప్రకృతియగు లక్ష్మీదేవి సంబంధమువలన. మానిసయ్యె = మనుష్యుడయ్యెను - క॥ త్రగుణాత్మికయగుప్రకృతిం । దగ్గరినచోసగుణుండంద్రు దాని విడుచుచో । నగుణుండనియంద్రునిన్నరి । సుగుణులునీతెండుగాను జన్మవిలేమి॥ అని సీతారామాంబనేయ సంవాదము గనుకప్రకృతి సంబంధముచేత రూపము గలవానివలె తోచుచున్నాఁడు గాని విజ్ఞానదృష్టిచేతజూచిన రూపములేనివాండని భావము. ఎరఁగి = ప్రసిద్ధముగ. మున్ను = పూర్వము. యయాతిశాపమునఁ జేసి = ని॥ యస్త్రాగ్రేనిలయేవాయా యమేదాతరియూతరి॥ అను రత్న మాలనుపట్టి య అను శబ్దము యమునియంగును, స్థానము నందును వర్తించుచున్నది. యయాతిశాపఁగాపోవుటకాఁబట్టి యయాతిశాపఁగా యమునికి స్థానమైన పరకలోకమునకు పోవు అత్తజ్ఞానములేని కర్త నిష్టుఁడు. శాపమునఁ జేసి=వానిదూషణమువలన - కర్తనిష్టులగు వారు, శ్లో॥ యామిమాంపుష్పితాంవాచం ప్రవదంత్యశిష్యతః । పేదవాడరథాగ్నిపార్థ నాన్యదస్తీతివాదినః । కామాత్మానస్యైర్గపరా జన్మకర్తృపలప్రదాం । క్రియావిశేషబహుళాంభోశ్చైత్యైర్గగతింప్రతి । త్రిగుణ్యవిషయావేదా నిస్త్రైగుణ్యభవాద్భువం॥ అని భగవదగ్గితా ద్విరియోధ్యాయముగనుక అజ్ఞానజనులు కర్తనిష్టులగువారి తియ్యని మాటలకు లోఁబడి కర్తకాండయే ముఖ్యమైనది అందున స్వగ్గాది లోక భోగములు కలకాలమనుభవింప వచ్చును అనినమ్ని కామనా కర్తములుచేయుచువునరావృత్తిరహితమైనజ్ఞానగర్భనుజ్ఞానకాండను గూడించుచున్నారు గనుక. యాదవవంశేమల్లఁ = బ్రహ్మనిష్టుల పరంపరయంతయు. వాసి కక్కడు=ప్రసిద్ధిపహింసదుకర్త కాండ యందు పట్టుగలవారేలోకమునందు తఱుచుగ నున్నారువారికేగౌర వము పూజ్యత మిగులఁ గలిగి యున్నది గాన జ్ఞాన కాండ యందు పట్టుగలపెట్టలు(రమతేజాలోన్నతవదేవ, శ్రీబాలాంభుజిఃపమా) అనుశాస్త్రుపద్ధినిపట్టి అజ్ఞానులకు బాలురు పిచ్చివారు శ్రీలుగ్రుడ్డి వారుమాధులు అనునట్లుతోచుచుండురుగనుక అజ్ఞానులువారినిపరి

హసింబి, శ్లో॥పునరవిజననంపునరపిమరణంపునరపిజననీజితశేయనం॥ అను ఆచార్యవాక్యము చొప్పున పుట్టిపుట్టి గిట్టిగిట్టి దుఃఖములలో పొరలుచు ఎన్నటిదని తుదమట్టరు. విజ్ఞానులైనవారు, శ్లో॥అన్యవిద్యా పరిజ్ఞాన మవశ్యంనశ్వరంభవేత్ । బ్రహ్మవిద్యాపరిజ్ఞానంబ్రహ్మప్రాప్తి కరం॥ అనుశాస్త్రమునుపట్టి బ్రహ్మజ్ఞానులనుభూషించిపూజించి వారిపాదములేతమకుప్రాపకమనినమ్నిపునరావృత్తిరహితపరమమోక్షమునుపొందుదురు. బ్రహ్మజేయబునెల్లఁగోడినయతఁడు=బ్రహ్మ-బృహ్మసీతి బ్రహ్మ, బృహబ్రహివృద్ధౌ అని భాతువుగనుక అఖండ పరిపూర్ణ సచ్చిదానంద స్వరూపముతో తాను. నచాంతర్నబహి ర్యస్య నిపూర్వోనాపిచాపరం । పూర్వాపరంబహిత్వాంతోజగతో యోజగచ్ఛయః॥ అనుప్రమాణముచేతి జగత్తునకు వెలుపల లోపల సంధులలోను నిండియుండియును, శ్లో॥ స్వప్రకాశస్థితోహ్యచ్ఛానస ర్వత్రావభాసతే । మధావేవావభాసేతస్యచ్చేతుప్రతిబింబవత్॥ అని ఆచార్యవాక్యము గనుక అజ్ఞానులకు అంతటనున్నట్టుకనఁబడఁడు. గనుక, శ్రు॥ సత్యంజ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ, అనుశ్రుతిచేత పరబ్రహ్మ లక్షణములైన సచ్చిదానంతమిలులేనట్లుతోచుచుండును. గోపాల కుండు = గోవిందమునకు భూమి అర్థముగనుక భూమ్యాదీ పంచ భూతములను రక్షించువాఁడు-గోవులనఁగా ఇంద్రియములు గనుక అచేతనములైన యింద్రియముల యందు తెలివి రూపముతో తాను ప్రవేశించివానినిన్నిటినిశబ్దాదివ్యాపారములయందు ప్రవర్తించఁజే రక్షించునట్టిజ్ఞానరూపపరబ్రహ్మము. శ్లో॥ ఎనేక్ష సక్రతోపదంజఘ్రి తివ్యాకరోతిచ । స్వాద్యస్వాదువిజానానితత్త్విజ్ఞానమితితం॥ అని మహావాక్యము. క॥కనుఁగ నైవినుఁజపియై । గొనుఁజవిహృతయి మూరుకొనునానిక యైతనునై స్పర్శముచేయును । అనవద్యాబుద్ధియా త్తయందనిలుచుచుక॥ అనిభారతశాంతిపర్వము. బ్రహ్మయుషేనేవ్యుఁడగునె=శ్రు॥యతోవాచోనివ ర్తంతేఅప్రాప్యమనసాసహ,నతత్రచ త్సుర్గచ్ఛతినవాగ్గచ్ఛతినోమనః॥ అనుశ్రుతులచేతవాక్కునకుమనస్సున కునుఅందనిబ్రహ్మముబ్రహ్మవిద్యవిష్టులచేతనైనపూజంపరకృ మగునా.

౧౮౬.-క॥ బారుండు జన్మావధియును । చోరుండు ముప్పోకలాడు శి సుమహిత పూజా చార క్రియలకు నర్హుడే । వారక నితఁడనుచువశుభ య వాక్య స్ఫూర్తిక.

కొంచమయిన వెనుదీయక దూఱనాడుచుండెను అని తాత్పర్యము వి శే షా ర్థ ము.

టీ॥ ఇతఁడు=ఈకృష్ణుఁడు. జన్మావధియును=పుట్టిన నాటనుం డియు. బారుండు=ముండలమారి. చోరుండు దొంగ. ముప్పోకలాడు =మూడుపోకలపోవువాఁడు - తాగుఁబోతుతనము, లోడుఁబోతు తనము,టక్కులమారితనమునుగలవాఁడనుట. సుమహితపూజాచార క్రియలకు = మిక్కిలిగౌరవింపఁబడిన పూజనదపునట్టి పనులకు. అర్హుఁడే=తగినవాఁడా (అనుచు)వారక = సంకోచింపక. అశుభ వాక్యస్ఫూర్తిక=పెట్టమాటలయొక్క ప్రకాశముతో-నిందించె నని క్రియ తచ్చుకోవలయును.

టీ॥ జన్మావధియుక = నిద్రగడపఁగావచ్చిన తాననెడు జ్ఞాపి రూపముతో పుట్టినతోడనే. బారుండు = ఇంద్రియములనెడు శ్రీ లతోఁగూడి విషయసుఖములను స్వేచ్ఛగ ఆమభవించు వాఁడు. చోరుండు=తన నామమును తలఁచవలెన్నచ్చు త్తి పుట్టి కృష్ణ సారా యణ మహాదేవక్రిరామ అనిస్మరించినమాత్రముననే సామోచ్యారణ చేసినవారి జన్మాంతర ములయందలి పాపములన్నిటిని ఆపహరించు వాఁడు-శ్లో॥కృష్ణేతిమంగళంనామయస్యవాచప్రవ ర్తతే । భస్మీభవం తురాజేంద్రమహాపాతకరోటయః॥ ఏకోపికృష్ణస్యసకృత్ప్రణామో దశాశ్వమేధావబృధేనతుల్యః । దశాశ్వమేధీపునతేరిజన్మాకృష్ణప్రణా మీనపునర్భవాయ॥ సారాయణోనామనరోనరాణాంప్రసవ్యోహోరల్ల కధితగ్గిపృథివ్యాం । అనేకజన్మాగ్నితపాపసందితం హరత్య శేషంస్తర

తా॥ ఓసభికులారా । ఈకృష్ణుఁడు పుట్టిననాటనుండిముండల మారియ, దొంగయైన, తాగుఁబోతుతనమును, లోడుఁబోతు తన మునుటక్కులమారితనమును, విగ్రహాసములవమానమునిండకు వెఱుచు టయననవి లేకవర్తించువాఁడైయుండును ఇటువంటినిచుండుపూజ్య లగుగొప్పవారికిచేయ దగిన అగ్ర పూజకుండగినవాఁడు అగునా అని

మాత్రమేయస్యస్త్రరణమాత్రేణజన్మసంసారబంధనాత్ । విముక్త్య
తేనమస్తస్మై విష్ణవేప్రభావిష్ణవే॥ కోటయోబ్రహ్మచార్యానామగమ్యా
గమకోటయః । సద్యః ప్రళయ మాయాంతి మహాదేవీతి కీర్తనాత్॥
తే॥ బ్రహ్మ హత్యా యుతము మద్యపానదశకే । తముసు గుర్వం
గనాకోటిగమనదరిత । మపరిమితే హేమ చౌర్యంబు లనవర
తము । రామనామాభి హతములోరాజవదన॥ క॥ ఈరేడుజగము
లందును । నారీమణిపిమలరామనామముచేతంజీరంబడనిఘనదుర్వర ।
ఘోరమహాఘంబులేమకోరివెదకినక॥ అనిసీతారామాంజనేయసంవా
దము. ముప్పొక్కలాండు=సురాపానముచేయుట, మంత్రానుష్ఠానము
చేతశత్రువులంజంపుట, అబద్ధములాడుటఆనునట్టిమాడుమార్గములు
గలవాండు=సురాపానముచేయుట అనఁగా, సుబ్రహ్మరాజదదాతీతి
సురాఅనువ్యుత్పత్తిచేతసురయనఁగాబ్రహ్మవిద్య, శ్రుతిచేవదేహశ్చిది
మేచలోకాః చిదేవభూతానిచిదింద్రియాణి । కిర్తాచిదంతఃకరణం
చిదేవచిదేవసర్వంపరమార్థనూపం । చిదేవాహంపంచతత్త్వంసర్వమేత
చ్చిదేవహి॥ అను ప్రమాణముచేత ఆబ్రహ్మ విద్యాభ్యాస జ్ఞానము
వలనఁగలిగిన అనందరసమును. శ్లో॥ పీత్యాపీత్యావహాపీత్యాయావ

త్పతతిభూతతే । ఉతాయచ పునఃపీత్యా పునర్జన్మ నవిద్యతే । కరేణ
ఘటమాదాయ స్తరంచ గురుపాదుకాం । ఆలభాంతం పికస్తద్యం
బీవస్తుకో ససంతయః॥ అను క్రమముచేత పానము చేయువాడని
భావము, మంత్రానుష్ఠానముచేత శత్రువులంజంపుట యనఁగా,
మంత్రారంభత్రాయతి ఇతిమంత్రః, అనువ్యుత్పత్తిచేత సంసారసముద్ర
మునుండితన్నుదాటించునది మంత్రముగి నెక ఆహంబ్రహ్మస్త్రీయనెడి
మంత్రానుష్ఠానముచేత స్వేతరీము గాకయే ఆయునట్టుతోచుచున్న
కామాది శత్రు వర్గమునాంప యుపశాంతి గలిగియుండు వాడని
భావము. అబద్ధములాడుటయనఁగా, శ్రుతియవ్యుత్పత్త్యంతిచిముర్ఖాభిం
తత్రవాత్మేలిభావయేత్, సర్వంభవ్యిడంబ్రహ్మ, అహోహోబహుభాని
కీర్త్య, అను శ్రుతులనుపట్టి నానాయాపములతోఁ గనఁబడు జగత్తును
ఇది జగత్తు గాదు బ్రహ్మమని స్థిరపఱచు వాడని భావము. తేక,
రకోగుణముచేత చతుర్ముఖ బ్రహ్మ రూపమును ధరించి ప్రపంచమును
సృష్టించి, సత్యగుణముచేత విష్ణురూపమును ధరించి ప్రపంచమును
రక్షించి, తమగుణముచేత రుద్రరూపమునుధరించి ప్రపంచమును
నాశముచేయువాడు.

౮౦౭. — చ॥ అశ్రుతు దూతనాడిన ము శి రాంతకుఁ డాశితుపాలు వాక్యముల్

విని మదిఁ జీరికిం గొనఁడు శి విశ్రుత భైరవరావ మాత్మఁ గై

కొనని మృగేంద్రురీతి ముని శి కోటియు రాజులుఁ బద్మనాభు నా

డిన యవి నీతిభావలకు శి డెందములం గడు వంత నొందుచుక.

టీ॥ (అని) తనుక = తన్ను. దూతనాడినక = నిందించుట
కఁగా. మురాంతకుడు = కృష్ణుఁడు. ఆశితుపాలు వాక్యములు =
ఆశితుపాలునియొక్కమాటలను. (విని) విశ్రుత... రావము = విశ్రుత =
మిక్కిలి గట్టిగా వినిపడిన. భైరవ = కుక్కయొక్క. రావము =
మొఱుగునట్టి ధ్వనిని. ఆత్మక = తనలో. కైకొనని = ఆలత్యము
చేయునట్టి. మృగేంద్రురీతి = సింహమువిభవమున. మదిక = తనమన
సులో. చీరికిఁగొనఁడు = లత్యముచేయఁడు = లత్యముచేయలేదనుట.
మునికోటియక = మనులగమూహమును. రాజులును = ఆయజ్ఞము

చూడవచ్చిన రాజులును. పద్మనాభుక = కృష్ణుని. అడినయవి నీతి
భావలకుక = చెప్పిన నీతిమాలిన మాటలకు. డెందములక = తమ
మనసులలో. కడుక = మిక్కిలి. వంతనొంచుచుక = సంతోషించుచును.

తా॥ అని, ఈవిధముగా శితుపాలుండు దూషింపఁగా శ్రీకృష్ణ
మూర్తి యిన్నఁజూచి మొఱుగునట్టి కుక్కల మొఱుగులనువిని లత్య
ముచేయక గింభీరముగా నుండునట్టి సింహమువలె అసిందావాక్యము
లనుచెప్పిపెట్లక యూరకుండును, అచ్చటనున్న మునీశ్వరులునురాజు
లునువానినీతిమాలినమాటలకుతమమనసులలో నాచ్చుకొనుచుననితా.

౮౦౮. — డ॥ వీనులు మూసికొంచు విన శి విస్తయమంచు ముకుంద మాధవ

శ్రీనిధి పీని నేగతికి శి జేచ్చెదొ యంచు దురాత్ముఁ దిట్టుచుక

నానరనాథులక మునులు శి నచ్చట నిల్వక పోవఁ బాండు సం

తానము లప్రమేయ బల శి దర్శమహాద్ధత రోషచిత్తులై.

టీ॥ వీనులు = చెవులు. (మూసికొంచును) వినక = వినుటకు.
విస్తయమంచుక = ఆశ్చర్యమనుచు. మాధవ = లక్ష్మీనాథుడవును.
శ్రీనిధి = మోక్షసంపదకు స్థాపనవాడవునైన. ముకుంద = ఓకృష్ణ
మూర్తి. వీనిక = ఈశితుపాలుని. ఏగతికి = ఏమార్గమునకు.
జేచ్చెదొ = చేర్చెదవో. అంచుక = అనుచును. దురాత్ముక = చెడ్డ
తలంపుగలవాడైనయాశితుపాలుని. తిట్టుచుక = తిట్టుచును. అనర
నాథులును = ఆరాజులును. మునులును = ఋషులును. అచ్చటక =
ఆక్కడ. నిల్వక = నిలువక. పోవక = లేచిపోకగా. పాండుసంతాన
ములు = పాండవులు. అప్రమేయ... చిత్తులై = అప్రమేయ = మేరలేని.

బల = బలముచేతను. దర్శ = ఆహంకారముచేతను. మహాద్ధత =
మిక్కిలినిక్కిన - మిక్కిలియంతిశయించిన. రోష = కోపముతోడి.
చిత్తులై = మనసులు గలవారై.

తా॥ అందున్న రాజులు మనులు మొదలగువారు ఆకృష్ణుని
దూషించుమాటలు వినలేక చెవులుమూసికొనుచును, పీత్రియఃపరి !
నీవు వీనికి ఏమిగతి కలుంగఁజేసెదవో తెలియదు అనుచును, ఆశి
తుపాలునితోచినట్టుతిట్టుచును, అచ్చటఆదూషించుటనువినచునుండ
తేక తేచియెడముగాఁబోయిరి, అంతపాండవులుతమమేరలేని బల
మును అటోపమునుఆతిశయింపఁగామిక్కిలికోపించినవారై అనితా.

వ॥ కేక య స్సంజయ భూపతులుం దామును వివిధాయుధ పాణులై యదర్శినిల్చిన వా.దురుం బిటు తివక్యదర్శి
 పలకయు వాలునుం గైకొని భుజాగర్వ దుర్వారుండై గోవిందునిం దదనువ ర్తనులైనవారలం గుపితుండై నిందింప
 ముకుందుం డాగ్రహంబున లేచి కట్టెమర నెదిర్చి యన్న శిశుపాలుని యాక్షేపణంబుల నిరీక్షించుచు నాక్షణంబు
 తన్నుస్తకంబు ధారా కరాళంబైన చక్రంబున నవక్ర పరాక్రమండ్లై రుధిరంబు దొరగం దునుమ నమ్మహా
 కలకలం నాకర్ణించి చైద్యబలంబులును దదీయపక్ష చరులైన భూపతులను భీతులై పఱచి రయ్యవన రంబున.

టీ॥ కేకయ స్సంజయ భూపతులును = కేకయులును స్సంజయు
 లునునైన రాజులును-తామును. వివిధాయుధ పాణులై=నానావిధ
 ములయిన యాయుధములను చేతులం బట్టుకొన్నవారై అదర్శి =
 అదలించి. నిల్చినట్ల=నిలువలడగా. వా.దును = ఆశిశుపాలుం
 డును. పిటుతివక్=పెనుదీయక. అదర్శి=మరలకరిని అదలించి. పల
 కయుక్=కేడమును. వాలును=కర్తయును. కైకొని=చేరింబుచ్చు
 కొని. భుజాగర్వదుర్వారుండై = భుజబలముచేత అడ్డగించరాని
 వాడై. గోవిందునిక్=కృష్ణునిని. తదనువ ర్తనులైన వారలను=అత
 నిని అనుసరించి వర్తించువారైన పాండవులుమొదలగు వారిని. కుపి
 తుండై = కోపించినవాడై. నిందింపక్ = దూషించుగా. ముకుం
 దుండు = కృష్ణుండు. ఆగ్రహంబునక్ = కోపముతో. (లేచి) తన
 కట్టెమరక్ = తనకుసురియెదుట. ఎదిర్చి = ఎదిరించి. ఉన్నశిశు
 పాలునిక్ = ఉన్నట్టిశిశుపాలుని. యాక్షేపణంబులక్ = చుటుకుం
 డాపులతో. నిరీక్షించుచుక్ = చూచుచు. ఆక్షణంబు = అప్పుడే.
 తన్నుస్తకంబుక్ = వానితలను. ధారాకరాళంబైన చక్రంబునక్ =
 వాదరలచేత భయంకరమయినదయిన చక్రముతో. అపరీ సరాక్ర
 ముండై = వింకరలేని పరాక్రమముగలవాడై. రుధిరంబు=నెత్తురు.

తొరంగక్ = కాలునట్లు. తునుమక్ = సజకగా. అమ్మహాకల
 కలంబు=అగొప్ప కోలాహలమును. అకర్ణించి=విని. చైద్యబలంబు
 లును=శిశుపాలుని సేనలును. తదీయపక్షచరులైన = వానిపక్షమున
 వర్తించువారైన. భూపతులును=రాజులును. భీతులై = భయపడిన
 వారై. పఱచిరి. పాటిపోయిరి. అయ్యవనరంబునక్=ఆసమయమందు.

తా॥ కేకయ వంశస్థులును స్సంజయ వంశస్థులునైన రాజులును
 తామునై పాండవులు నానావిధములయిన ఆయుధములను చేతం
 బుచ్చుకొని శిశుపాలుని అదలించి నిలువలడగావాండు అందులకు
 వెఱవక కర్త కేడమును చేతంబుచ్చుకొని వారిని మరల నడవించి
 మదముచేత కన్ను గాసనివాడై కృష్ణునిని అతని పక్షమును అవలం
 బించిన రాజులను నానావిధముల తిట్టుచు యుద్ధమునకు ఆయి త్రపడి
 నిలువలగా శ్రీకృష్ణమూర్తి వానినిబాది మిక్కిలి కోపించినవాడై
 పెక్కు వాదరలచేత భయంకరమై యుండెడి చక్రాయుధమును
 ప్రయోగించి అప్పుడే వానితలతెగి నేలంబనునట్లును నెత్తురు పెల్లు
 వల్లై ప్రవహించు నట్లును చేయగా అందువలని కలకలధ్వనిని కని
 అశిశుపాలుని సేనలును వానిపక్షమున నున్న రాజులును భయపడి
 తమయూళ్లకు పారిపోయిరి ఆసమయమునందని తాత్పర్యము.

౮౨౦.—క॥ మునివరులును జనపతులను । గనుంగొని వెఱంగండం జైద్యుఁ * గాత్రము నందుక్
 ననుపమ లేజము వెలువడి । వనజోదరు దేహమందు * వడిఁ జొచ్చె నృపా.

టీ॥ స్వపా=రాజా. మునివరులును=మునిశ్రేష్ఠులును. జనపతు
 లును=రాజులును. కనుంగొని=చూచి. వెఱంగండం=ఆత్మర్యము
 నొందగా. జైద్యుగాత్రమునందుక్=శిశుపాలుని దేహమునందుండి.
 అనుపమలేజము = సూర్య చంద్రా గ్నులను మీటిన మహా లేజస్సు.
 వెలువడి = బయలుపడలి. వనజోదరుదేహమందుక్ = శ్రీకృష్ణుని

దేహమునందు. వడిక్ = శిశుముగా. చొచ్చెక్ = ప్రవేశించెను.
 తా॥ ఓపరీక్షిస్తహరాజా ! మునిశ్రేష్ఠులును రాజులును జూచి
 యాత్మర్యపట్టుచుండగా శిశుపాలునిదేహమునందుండిదేనితోడను
 పోల్చరాని యొకమహలేజస్సు బయలుపడలి శ్రీకృష్ణమూర్తి దేహము
 నందుఁబ్రవేశించె నని తాత్పర్యము.

౮౨౧.—వ॥ అనిన మునివరునకు భూవరుం డిట్లనియె.

టీ॥ అనినక్=అనిచెప్పగా. మునివరునకుక్=మునిశ్రేష్ఠుం
 డైన శుకునితో. భూవరుండు=రాజైన పరీక్షితు. (ఇట్లనియెను)

తా॥ అని యిట్లుచెప్పగా శుకమహామునితో పరీక్షిస్తహరాజా
 ఇట్లువలికె నని తాత్పర్యము.

౮౨౨.—క॥ కమలాక్షుని నిందించిన । దమఘోష తనూభవుండు * దారుణ మజ్జంగ
 శమునం బొందక యేక్రియ । సుమహితమతిఁ గృష్ణునందు * జోస =సునింద్రా.

టీ॥ మునింద్రా=పీమునిశ్రేష్ఠుండా. కమలాక్షునిక్=కృష్ణుని.
 నిందించిన = దూషించిన. దమఘోషతనూభవుండు = దమఘో
 షునికొడుకు. దారుణమలకూపమునక్=భయంకరమయిన మలము
 గల సూరియందు. పొందక = కూలక. ఏక్రియక్ = ఏవిధముగా.
 సుమహితమతిక్=మిక్కిలిగొప్పబుద్ధితో. కృష్ణునందుక్=పరబ్రహ్మ

మైనశ్రీకృష్ణమూర్తియొక్కదేహమునప్పు. చొచ్చెక్=ప్రవేశించెను.
 తా॥ ఓశూమహాముని ! శ్రీకృష్ణుని నిందించిన పాపాత్ముం
 డైన శిశుపాఁడు మలముచేత గుండకొన్న సరక కూపమునందు
 గూంక మఁ బెతో అకృష్ణుని దేహమునందు ఎట్లుచొచ్చెనని
 అడిగినని య్యము.

౮౨౩.—వ॥ అనిన శుకయోగి రాజయోగి కిట్లనియె.

టీ॥ అనినక్=అనియడుగగా. శుకయోగి = శుకమహాముని.
 రాజయోగిక్=రాజుయైన పరీక్షితుతో. (ఇట్లనియెను)

తా॥ అనియట్లు పరీక్షిస్తహరాజా అడుగగా శుకమహాముని
 అయనతో నిట్లుచెప్పెనని తాత్పర్యము.

౮౨౪. — మ॥ మధు దైత్యాంతకుమీడి మత్సరమునకా * మత్తిలి జన్మత్రయా
వధి నేప్రాద్దుఁడదీయ రూపగుణ ది * వ్యధ్యాన పారీణ ధీ
నిధియాటక శిశుపాల భూవిఘ్నండు దా * నిర్భూత సర్వాఘ్నండ్లై
విధి రుద్రాదుల కందరాని పదవికా * వేసించె నువ్వీశ్వరా.

టీ॥ ఉర్వీశ్వరా = రాజా. మధుదైత్యాంతకుమీడి మత్సరమునకా = కృష్ణునిపైఁగల విరోధముచేత. మత్తిలి = మత్తుగని. జన్మత్రయావిధికా = మూడుజన్మములకొలదిని. ఏప్రాద్దుఁడ = ఎల్లప్పుడును. తదీయ...ధీనిధి = తదీయ = ఆకృష్ణునిదైన. రూప = ఆకారమును. గుణ = తౌర్యక్షైర్యాది గుణములను. దివ్య = ప్రాకృతిమైన. ధ్యాన = స్మరణచేయుటయందు. పారీణ = పారమునొందిన. ధి = బుద్ధికి. నిధి = స్థానమయినవాఁడు. టికా = ఆగుటచేతి. శిశుపాల భూవిఘ్నండు = శిశుపాలమహారాజు. తా = తాను. నిర్భూత సర్వాఘ్నండ్లై = బాధిగాలొలగింపఁబడినయెల్ల పాపములు గలవాఁడై.

౮౨౫. — వ॥ అంత ధర్మ నందనుండు ఋత్విగ్గాదులను సదస్యులను బహువిధ దక్షిణలఁ
దనిపి వివిధార్చనలం బూదించి యవబృథ సన్నాన క్రియా పరితోషంబున.

టీ॥ అంతకా = అటుపిమ్మట. ధర్మనందనుండు = ధర్మరాజు. ఋత్విగ్గాదులు = ఋత్విజులసమాహమములు. సదస్యులను = సభికులను. బహువిధ దక్షిణలకా = అనేక దక్షిణలచేత. తనిపి = తృప్తిపొందించి. వివిధార్చనలకా = నానా విధములయిన పూజలచేత. పూజంబు = పూజచేసి. అవబృథసన్నాన క్రియాపరితోషంబునకా =

విధిరుద్రాదులకుకా = బ్రహ్మ రుద్రుండు మొదలగువారికి. అందరాని పదవికా = పొందరాని స్థానమును. వేకా = శీఘ్రిముగ. ఒండెకా = పొందెను.

తా॥ ఓరాజా! శ్రీకృష్ణమూర్తిపై విరోధము చేత ఒడ్డుతెలియని వాఁడై మూడుజన్మముల కొలదిని సర్వదా అజేవుని స్వరూపగుణ గణములను ప్రరించుచున్న మహాబుద్ధిమంతుండు కాఁబట్టి ఆశిశుపాలుండు సమస్తపాపములుబాధిగాతన్నవదలిపోఁగా శ్రీహ్మ రుద్రుండు మొదలగువారికిఁగూడ పొందరాని మహోన్నత పదవిని పొందినాఁడని చెప్పెనని తాత్పర్యము.

అవబృథమను యాగపరిపూర్తి సన్నానపు పనివలని సంతోషముతో.

తా॥ అంతటధర్మరాజు యజ్ఞమునదపువారి సంఘములను సభికులను అనేకములయిన దక్షిణలిచ్చి తృప్తిపొందించి నానావిధముల చేత పూజించి యాగ పరిపూర్తియందుచేయు దివ్యమంత్రోదక సన్నానమును చేసి అందువలనియాసందముతోనని తాత్పర్యము.

౮౨౬. — సీ॥ మురజ వృదంగ గో * ముఖ శంఖ డిండిమ - పణవాచి రవములం * బరము నిండఁ
గవి సూత మాగధ * గాయక వంది వై - తాళిక వినుతులం * దంద బెరయ
విత్త మర్చన వేణు * వీణా రవంబుల - గతులకు న ర్రకి * గతులు సెలఁగఁ
దళర విచిత్రక * ధ్వజ సతాకాంకిత - స్థందన గజ వాజి * చయము లెక్కి
తే॥ సుత సహాదర హిత పురో * హిత జనంబు | గటక కేయారహార కం * కణ కీరీట
వస్త్ర మాల్యానులేపన * వ్రాతములను | విభవ మొప్పారఁ గైచేసి * వెడలి రంత.

టీ॥ మురజ...రవములు = మురజ = దోలు. వృదంగ = మద్దె. గోముఖ = ఆవు మొరవంటియాకృతిగలవర్తవాద్యవిశేషము. శంఖ = శంఖము. డిండిమ = గుమ్మెటము. పణవ = ఉడుక. ఆది = మొదలైన వాద్యముల. రవములు = ధ్వజములు. అంబరము = ఆకాశము. నిండకా = నిండుకొనఁగా. కవి...వినుతులు = కవి = కవులు. సూత = బట్టాజులు. మాగధ = వంశావళిచదువువారు. గాయక = పాటపాడువారు. వంది = స్తుతిపాఠకులు. వైతాళిక = మేలుకొలుపులుపాడువారు. (వీరియొక్క) వినుతులు = స్తోత్రములు. అందంద = మాటిమాటికి. బెరయకా = వ్యాపింపఁగా. విత్...లకుకా = విత్త = విశేషములైన. మర్చన = మద్దెలయందు. వేణు = కీల్లనగ్రోవులయందు. వీణా = వీణలయందు. రవంబుల గతులకుకా = ధ్వజులవిధములకు. న ర్రకి = నాట్యమాడు స్త్రీలయొక్క. గతులు = నడకలు. చెలఁగకా = తగినట్లు ఒప్పుఁగా. తరళ...చయములు = తరళ = చలింపునట్టి, విచిత్రక = విచిత్రవర్ణములుగల. ధ్వజ = ధ్వజ స్తంభములు. సతాకా = ఒక్కప్పుగుడ్డలు. (వినిచేత) అంతశ్రుణులిడఁబడిన. స్థందన = రథములయందు. గజ = ఏనుఁగులయందు. వాజి = గుఱ్ఱములయందు. చయములు = సమాహమములు. (ఎక్కి) సుత...జనంబులు =

సుత = కొడుకులు. సహాదర = తోడఁబుట్టువులు. హిత = ఆవులు పురోహిత = పురోహితులులైన. జనంబు = జనసమాహమము. కటక... వ్రాతములను = కటక = అందెలు. కేయార = బాహువురులు. హార = ముత్యాలపేరులు. కంకణ = కడియములు. కిరీట = ముకుటములు. వస్త్ర = కోతలు. మాల్య = పూలదండలు. అనులేపన = పూసికొనెడు చాసనద్రవ్యములు. వ్రాతములను = వీనియొక్క సమాహమములచేత. విభవము = విశ్వరూపిత్వము. ఒప్పారకా = ఒప్పద మైమింపఁగా. కైచేసి = అలంకరించుకొని. వెడలిరి = బయలుదేలిరి. అంతకా = అంతట

తా॥ దోలు మద్దెల మొదలగువాద్యములు వ్రాఁగఁగగా, కవులు గాయకులు మొదలగువారిపాగ డ్రలధ్వజములు అతిశయింపఁగా, మద్దెల తోనగు వాద్యములను సరించి వేళ్ళల యాటలు జరగఁగగా, నానా విధములయిన విరుదులను తెలుపునట్టి ఒక్కప్పుగుడ్డలు చలింపుచుండఁగా ఒప్పునట్టి ధ్వజ స్తంభములతోడి రథములందును, ఏనుఁగులు గుఱ్ఱములు మొదలగువాహనముల మీదను ఎక్కి, అన్ని అలంకారములతోడను విడ్డలు పెండ్లాలు అన్నలు తమ్ములు కావలసినవారును బయలుదేలిరి అని తాత్పర్యము.

వ॥ యదుస్సంజయ కాంభోజ కేకయ కుకుర కోసల ఘాపాలముఖ్యులు చతుర్విధ సేనా సమేతులై ధరణి కంపింప వెన్నంటినడలేర ఋత్విజ్ఞే కాయంబులను సదస్యులను బ్రహ్మ ఘోషంబు లాలయ మున్నడుకొని శోభమానానూన ప్రభాభాసమాన సువర్ణమయ మాలికా మధ్యగత దివ్యమణిహారంబులు కంఠంబులం దేజరిల్ల నన్నతజవాశ్వంబులం బూన్చిన పుష్పగధంబు కళత్రసమేతుడై యెక్కి యతి వనోహర విభవాభి రాముండయి చనుచెంచు చుండె నప్పుడు వారాంగనా జనంబులు తమతమ వారలం గూడుకొని.

టీ॥ (యదుస్సంజయ కాంభోజ కేకయ కుకురకోసల ఘాపాలముఖ్యులు) చతుర్విధ సేనాసమేతులయి=నాలుగువిధములయిన సేనలతోఁగూడుకొన్నవారయి. ధాణి = ధూమి. కంపింపక = అడురఁగా. వెన్నంటి=వెంటడించి. నడలేరక=నడువఁగా. ఋత్విజ్ఞే కాయంబులను=ఋత్విజులయొక్క సమాహమలను. సదస్యులను=సభికులను. బ్రహ్మ ఘోషంబులు = వేదపారధ్యములు. పిలయక=వ్యాపింపఁగా. మున్నడుకొని=ముందుఁబెట్టుకొని. శోభమాన ... హారంబులు=శోభమాన=పెలుఁగుచున్న. అనూన = తక్కువకాని ప్రభా=కాంతులచేత. భాసమాన=తెజరిల్లుచున్న. సువర్ణమయ = బంగారువికారమయిన. మాలికా=సరములయొక్క. మధ్యగత=నడుమను బొందిన. దివ్య=అప్రాకృతములయిన. మణిహారంబులు=రత్నాలపేరులు. కంఠంబులక=మెడలయందు. లేజరిల్లక=పెలుఁగఁగా. ఉన్నతజవాశ్వంబులక = పొడుపులును వేగముగలివియైన గుఱ్ఱములను. పూన్చిన=కట్టిన. పుష్పగధంబు=పూలతెరును.

కళత్రసమేతుడై = భార్యతోఁగూడుకొనినవాడై. (ఎక్కి) అతి వనోహర పిభవాభిరాముండయి = మిక్కిలి వనోజ్ఞమయిన రైభవమంచేత నొప్పినవాడయి. చనుచెంచుచుండెక=చచ్చుచుండెను. (అప్పుడు) వారాంగనాజనంబులు = బోగమువారు. తమతమవారలంగూడుకొని = తమకుఁ దమకుఁగావలసినవారితోఁజేరుకొని. తా॥ యదువంశస్థులును స్సంజయవంశస్థులును కాంభోజ వంశస్థులును కేకయవంశస్థులును కుకురవంశస్థులును కోసల వంశస్థులునైన రాజప్రచ్ఛలు రథ గజ తురగ పదాతులనెడు నాలుగు విధములైన సేనలతోఁ గూడుకొన్న వారై వెంట రాఁగా ఋత్విజుల సమాహమను సభికులును వేదఘోషములతో ముందు నడవఁగా మిక్కిలి మణయుచున్న మణులుచెక్కిన బంగారు కంఠహారములను మెడలలో ధరించి ఉన్నతములును వడిగలివియు నైన గుఱ్ఱములను గట్టిన పూలతెరిపై నెక్కి భార్యతోఁ గూర్చుండి వచ్చునప్పుడు బోగమువారు తమతమమేళగాండ్రతోఁగూడుకొన్నవారై యనితా.

౮౩౮.—సీ॥ కనకాద్రిసాను సంగః గత కేకీనులభాతిక - గ్రామ్ముల్లు వీరపులః గునిసి యాడఁ దరల తాటంక ముః క్రాఫలాంశు ద్యుతు - త్చక్రు టద్దములతోఁ గః శెలిమిసేయఁ బొని యదృశ్యమైః పోని క్రొమ్మెఱుగల - గతులఁ గటాక్ష దీక్ష ధితులు దనర మంచుపై నెగయ నుం గ కించు ఒక్కవలనక - జన్ములు బిలుఁగు కంః చలలనమః
తే॥ మహితకుచ భారకంపితః కి మధ్యలగుచు | నర్థి మొలనూళ్లు మొఱుఁ బ గి యృదలుజాఱఁ గరసరోజాత కంకణః క్వణన ములును | జరణ నూపుర ఘోషము గి ల్పందడింప.

టీ॥ కనకాద్రిసానుసంగత కేకీనులభాతిక = కనకాద్రి = బంగారుకొండయొక్క. సాను చలులయందు. సంగత = కూడి యున్న కేకీనులభాతిక=అంధుసమర్థులై. క్రొమ్ముల్లు=క్రొత్తకీలు గంటలు. వీరపుల=వీరపులమీద. గునిసియాడక=శ్రుశ్రియాడుచుండఁగాను. తరలతాటంక ముక్తాఫలాంశు ద్యుతులు=తరల=చలించుచున్న. తాటంక = కమ్మలయందలి. ముక్తాఫల=మత్తైపు పూసలయొక్క. అంశుద్యుతులు=ప్రకాశకాంతలు. చెక్కుటద్దములతోఁక=అద్దములవంటి చెక్కిళ్లతో. శెలిమిసేయక = స్నేహింపఁగా. పొలసి=వ్యాపించి - కనఁబడి. అదృశ్యమైపోని క్రొమ్మెఱుగల గతులక = కనఁబడకపోకుండునట్టి క్రొత్తమొఱుపుల విభములచేరి. కటాక్షదీక్షధితులు=చూపులకాంతలు. తనరక=ఒప్పుఁగా. మంచుపై నెగయనుకించు ఒక్కవలనక = మంచుమీదికి ఎగయయ్యించునట్టి చక్రవాకములనున్న. చన్నులు=స్తనములు. జిలుఁగుకంచలంక=సన్నపుఱవికలయందు. అమరక=ఒప్పుఁగా. మహితకుచ భారకంపితమధ్యలు=గొప్పైన స్తనముల బరువుచేత వడఁకుచున్న

నడుములు గలవారు. (అగుచును) లర్థిక = ఇష్టముతో. (మొలనూళ్లు) మొఱుక = ప్రకాశింపఁగా. వయ్యదలు = మైటలు. పొఱుక=పొఱుకగాను. తరసరోజాతకంకణక్వణనములును=హస్త కమలములయందలి కడియములగిల్లుగిల్లుచున్నట్లును. చరణనూపుర ఘోషములును=కారియందలెచున్నట్లును. సందడింపక=మోచ్చఁగా. తా॥ బంగారుకొండచలులయందాడుచున్న సెమ్మలవలె మూఁపులపై కీలుగిల్లుప్రశ్నియాడుచుండఁగాను, తనతనలాడునట్టికమ్మలయందలిమత్తైపు పూసలకాంతలు చెక్కిళ్లయందువ్యాపింపఁగాను, కన్నులకుఁ గనఁబడి మఱింగిపోని క్రొత్త మొఱుపులవలె చూపుల మొఱుగులు అతికయింపఁగాను, తమమైకమ్మకొన్న మంచుమీదికి ఎగయయ్యించునట్టి చక్రవాక పక్షులవలె సన్నపు అవికలలో నిక్కుచు స్తనములు ఒప్పుఁగాను, ఇచ్చవచ్చినట్లు మొలనూళ్లుప్రకాశించుచుండఁగాను, మైటలుపాతీ ప్రేలాడఁగాను, కమలములవంటి హస్తములయందుకడియములు మ్రోఁగఁగాను, కార్ణయందుఅందెలు మ్రోయఁగాను, వచ్చుచున్నవారై యని తాత్పర్యము.

వ॥ మఱియు నయ్యుండు వదన లిందంద మంద గమనంబునం యె ఘర్తజల బిందు సందోహ కందళిత మందహాస చంద్రికా సుందర వదనార విందంబుల నిందిందిర రుచిర చికుర బృందంబులు చిందఱ వందఱలై సందడిఁ గొన

నమందానంద హృదయలై సువర్ణ శృంగ సంగతంబులైన సంకుమద మలయజ ముఖ సురభి తోయంబులు పలు తోయంబుల సముదాయంబులై తమతోయంబుల వారింజల్లుచుఁ జెందోవల కెందమ్మివిరుల రచియించినచిమ్మనఁ గ్రోవులం దావులుగల పూదేనియలునించి వావులుదెలిపి రేవలుమీఱఁ గ్రేవలనుండి యిమ్ములంగవిసి చిమ్ముచు మృగమద కర్దమంబును గుంకుమ పంకంబును గొంకక చింకంబుల జంకెలాలయం బంకజ సన్నిభంబులగుమొగం బులనేమఱించి చమరుచు నుల్లంబులు పల్లవింపంబెల్లడరి యందియలు గల్లుగల్లునిమొఱయఁ గ్రేళ్లు దాఁటుచుం బాటుచుం జారుచంద్రికా ధవళ ఘనసార ధూళీమిళిత రజనీ పరాగంబు రంజిల్లం గరంబులం బచ్చుకొని శిరం బులఁజల్లుచుఁ జిత్రంబుల నమ్మత్తకాశినులు వృత్తంబులగుకుచంబుల కెత్తువత్తురే యని బిత్తరించి పువ్వు గుత్తులం ద త్తఱంబునవ్రేయుచుఁబరిహసించుచునన్యోన్యకరకిసలయకనకరండంబులభరితంబులగుపన్నీళ్లఁజెం గావిజలఁగు పుట్టంబులుదట్టంబుగఁదోఁగినమర్కంబులుబయలుపడిననగ్గలంబులగుసిగ్గులకునొప్పిదంబులగుతేమకను రెప్ప లడ్డంబు సేయుచుఁ బురుషులుం దాము నారామలభిరామ లీలారసోత్తులైనయ నంతరంగంబుల సంతసంబునంబంతంబు లిచ్చుచు వసంతంబులాడిర వ్యేరనతుల విమానారూఢులైయింద్రపురంధ్ర జనంబులుంబోలె హాటకశిపికి లెక్కినజ యేటికాజనంబులు సేవింపంజనుడెంచు భూకాంతకాంతాజనంబులు తమకుసరసంబులకునర్హంబులైనధరణీపాల వధూ లలామంబు లాదరించు చెలులపైఁ దమసభ జనంబులం బురికొల్పి చల్లించుచు భావ గన్పితంబులగు వారి చతుర సరసోక్తుల మందహాస చంద్రికలు ముఖకమల లీలావిలోకన లక్ష్మింబ్రోదిసేయం జెలువలరంజని నివ్వ ధంబుననిజసాంప్రజ్య విభవంబు పూజ్యంబుగా నశాతశత్రుండు గంగాప్రవాహంబున కరిగి యందు నిజవధూ యుక్తుడై శాస్త్రోక్త ప్రకారంబున వేదభూషణు లెసఁగ నవభృథ స్నానం దాచరించె నాసమయంబున.

టీ|| మఱియును—ఇంకను. అయ్యందువనలు = చంద్రునివంటి మొగములుగల యాదోగిమువాచు. అందంబు = మాటిమాటికి. మందగమనంబునక=లిన్నని నడచేత. చెందు=బొందునట్టి. ఘర్మ లల=చెమటనీటియొక్క. విందు = చుక్కలయొక్క. సుబోహ= సమాహములతోడ. కందళిత = మొలకైత్రుచున్న. మందహాస = చిలునవ్వులనెడు. చంద్రికా=చెన్నెలలచేత. సుందర=అందగించు చున్న. విజనారవిందంబులక=ముఖకమలములందు. ఇందిందిర = గుమ్మెదలవలె, రుచిర=ప్రకాశించునట్టి. చికుర=ముంగురులయొక్క. బృందంబులు = సముదాయములు. చిందఱవందఱలై = చెడరినవై. సందడిగొనక = చిక్కుపడఁగాను. అమందానందహృదయలై = తక్కువగాని సంతోషముతోడి మనసులు గలవారై. సువర్ణ శృంగ సంగతంబులు = బంగారు బుట్టుటకొమ్మలతోఁగూడినవి. (అయిన) సంకుమద=జవ్వాకి. మలయజ=మంచిగండము. ముఖ=మొవలగు వానిచేత. సురభి=పరిమళించుచున్న. తోయంబులు=నీళ్లను. పలు తోయంబుల=పలుతెగల. సముదాయంబులై=గుంపులై. తమతోయం బులవారింజల్లుచు = తమతెగవారిమీఁదఁజల్లుచు. చెందోవలక=ఎఱ్ఱ గలువల చేతను. కెందమ్మివిరులక=ఎఱ్ఱదామరలచేతను. రచియిం చిన=చేసిన. చిమ్మనఁగ్రోవులక=బుట్టుట కొమ్మలవలన. తావులు గల=వాసనలుగల. పూదేనియలు=పువ్వుల రసములను. నించి= నిండించి. వావులు = మామదాపయను సంబంధములను. తెలిపి= తెలియఁజేసి. తేవలు=ఓయ్యారములు. మీఱఁ=అధికయంపఁగా. గ్రేవలనుండి=పార్శ్వములందుండి. ఇమ్ములక=బాగుగా. కవిసి= కమ్మకొని. చిమ్ముచుక=చిమ్మనఁగ్రోవులతోనినీళ్లను ఎగఁజిమ్ముచు. మృగమదకర్దమంబును=కస్తూరిబురదయు=బురదవలెగుఱ్ఱగా కలిపిన కస్తూరితోడిచందనమును. కొంకక=సంకోచింపక. చింకంబులక= చిగువుహుటలతో. జంకెలు = తెడరింపులు. బంకజ = వ్యాధి

పఁగా=అధికయంపఁగాననుట. పంకజసన్నిభంబులు = కమలము లను బోలినవి. అగుమొగంబులక=అగునట్టి ముఖములందు. (ఏమ టింద) చమరుచుక = పూయుచు. ఉల్లంబులు = మనసులు. పల్ల వింపక=చిగుర్పఁగా. వికాసము వహింపఁగా. టెల్లు = మిక్కిలి. అడరి=విజృంభించి. అందియలు=అందెలు. (గల్లుగల్లుని) మొరయక= మ్రోఁగఁగా. గ్రేళ్లుదాఁటుచుక = కుప్పించుకుప్పించి దాఁటుచు. పాటుచుక=పరుగెత్తుచు. చారు...పరాగంబు = చారు=మనోజ్ఞ మయిన. చంద్రికా=చెన్నెలయొక్క. ధవళ = తెల్లదనమువంటి తెల్లదనముగలవైన. ఘనసార=కర్పూరముయొక్క. ధూళి=దుమ్ము తోడ. మిళిత=కలసిన. రజనీపరాగంబు=పసుపుపొడి. రంజిల్లక= అనురాగమునొందునట్లు. కరంబులక=చేతులతో. పుచ్చుకొని= తీసికొని. శిరంబులక=తలలతో. (చల్లుచు) చిత్రంబులక=మనసు లందు=అత్తుత్తకాశినుల. అక్ష్మీలయొక్క. వృత్తంబులగు=గుండ్రని లైన. కుచంబులకుక=స్తనములకు. ఎత్తువత్తురే=సరితూఁగుదురా. (ఆని) బిత్తరించి = ఓయ్యారముతోఁజూచి. పువ్వుగుత్తులక= పువ్వులగుత్తులతో. తత్తఱంబునక=తత్తఱపాటుతో. వ్రేయుచుక= కొట్టుచు. పరిహసించుచుక=ఎగతాళిచేయుచు. అన్యోన్య...భరితం బులు=అన్యోన్య=ఒండొరులయొక్క. కరకిసలయ=చిగుళ్లవంటిహస్త ములయందలి. కనకకరండంబులక=బంగారుబరణులయందు. భరితం బులు=నిండింపఁబడినవి. (అగు)పన్నీళ్లక=పన్నీరులచేత. చెంగావి జీలుంగపుట్టంబులు=చెంగావి సన్ననివస్త్రములు. దట్టంబులుగక= అధికముగా. తోఁగినక=తడియఁగా. మర్తంబులు=మర్తస్థానములు =దాఁచఁదగిన ఆవయవములు. బయలుపడిన=బయటికిచక్కగా కనఁబడఁగా. అగ్గలంబులగు = అధికములగుచున్న. సిగ్గులకుక= లజ్జలకు. ఒప్పిదంబులగు=మనోజ్ఞ ములయిన. తమకనుతెప్పలు=తమ కన్నులతెప్పలను. (అడ్డంబుసేయుచు) పురుషులును=మగవారును.

(తామును) ఆరామములు—ఆశ్రయములు. ఆభిరామవీలారసోక్తులు—మనోజ్ఞములై పేడుకొనసరసపుమాటలు. ఎనయక—పొందుపడంగా. అంతరంగంబులకే—తమమనసులతో. సంతసంబునకే—సంతోషముతో. పంతంబులిచ్చుచు—పంతములాడుచు. వసంతంబులాడిరి—వసంతములపోసికొనుచునాడిరి. ఆవ్యోళక—ఆసమయమునందు. అతులవిమానానూధులై—ఈడులేనివిమానముల నెక్కినవారై. ఇంద్రపురంద్రీజనంబులుంబోలెక—ఇంద్రునియంతఃపురశ్రీలవలె. హాటకశిలికలెక్కి—బంగారందలములెక్కి. నిజచేటికాజనంబులు—తమచెలికత్తెలు. సేవింపక—కొలువంగా. చనుచెంచు—వచ్చునట్టి. భూకాంతకాంతాజనంబులు—రాజులభార్యలు. తమకుకే—తమతోడి. సరసంబుకుకే—సరసములాడుటకు. అర్జునులైన—తగిన. ధరణీపాలవధూలలామంబులు—రాజభార్యశిరోమణులు. ఆదరించుచెలులైనకే—ఆదరణచేయుచెలికత్తెలమీద. తమసఖీజనంబులకే—తమచెలికత్తెలను. పురికొల్పి—ప్రేరేపించి. చల్లించుచుకే—వసంతములుచల్లించుచు భావగర్భితంబులు—తేజభావమునతోపించునట్టిని. (అగువారి) చతురసరసోక్తులకే—చాతుర్యముగలసరసపుమాటలచేత. మందహాసచంద్రికలు—చిలునవ్వువెన్నెలలు. ముఖకమల—కమలములవంటిముఖములందలి. లీలా—విసోదములయిన. విలోకన—చూపులయొక్క. లక్ష్మీకే—కలిమిని. ప్రోదిసేయకే—వృద్ధిపొందింపంగా. చెలువు—అందము. అలరకే—ప్రకాశింపంగా. చనిరి—పోయిరి. ఇవ్వీధంబునకే—ఈరీతిగా. నిజసాంప్రజ్యవిభవంబు—తనదొరతనపుకలిమిమేలిమి. పూజ్యంబుగాక—ఆదరింపదగినదియగునట్లుగా. అజాతకశ్రుండు—ధర్మరాజు. గంగాప్రవాహంబునకుకే—గంగవెల్లువకు. అరిగి—పోయి అంతుకే—అగంగాప్రవాహమునందు. నిజవధూయుక్తులై—తనభార్యతోఁ గూడుకొన్నవారై. శాస్త్రోక్తప్రకారంబునకే—

౮౩౦.—క॥ అనిమిష దుందుభి శుంభః । తస్యైవములు వీతేంద్రైః బుష్పః * వర్షము గురిసెక ముని దేవ పితృ మహీవర । వినుతుల రవ మెసంగ నవుడు * విమల చరిత్రా.

టీ॥ విమలచరిత్రా—నిర్మలమయిననడవడిగలపరిశీక్షహారాణా. అనిమిషదుందుభి శుంభతస్యైవములు—అనిమిష—దేవతలదైన. దుందుభి—భరులయొక్క శుంభతే—ఎచ్చైన. స్వనములు—ధ్వనులు. వీతేంద్రైః—విసంబంధము. పుష్పవర్షము—పువ్వులవాన. (కురిసెను) ముని...రవము—ముని—మునులయొక్కయు. దేవ—దేవతలయొక్కయు. పితృ—పితృదేవతలయొక్కయు. మహీవర—రాజుల

శాస్త్రమునందు చెప్పబడినచోప్పున. వేదశాఖాపంబులు—వేదముచదువునట్టి ధ్వనులు. ఎసంగక—అతిశయింపంగా. అవభృథ (స్నానంబులు) ఆచరించెక—చేసెను. ఆసమయంబునకే—అప్పుడు. తా॥ ఇట్లు ఆబోగమువారుతమతమపరిజనులతోఁ గూడుకొన్నవారై తిన్ననినడలతోనడచుచుమాటిమాటికిపుట్టుచున్న చెమటబొట్టునుగోళతో ఎగమీటిచిలునవ్వులునవ్వుకొనుచుఁబుష్పవర్షపులుచేతులలోఁ బట్టుకొనితమకుపరిహాస యోగ్యులయినవారిపై పరిమళ యుక్తమైన పన్నుటిని వసంతమును చల్లుకొనుచు పువ్వుల చెండ్లతో వేల్చాడుచు కస్తూరికుంకుమపువ్వుమొదలగు పరిమళవస్తువులుచేర్చినచందనమును పరస్పరము ముఖములందుఁ బూసికొనుచు కాళ్ళయందెలుగల్లుగల్లుని మ్రోగంగా కుప్పించి కుప్పించి దాఁటి తప్పించుకొని పోవువారిని తలుచుకొనిపోయినవసంతములచేతమంచంగాఁబిండ్లులుకట్టుకొన్న సన్నపుచెంగావివస్త్రములుతడిసి దేహములలో మర్మములయిన అవయవములుబయలుపడుచుండగాసిగ్గులచేతతలలువంచుకొనికన్నులు అరచునీ నవ్వుకొనుచు మనోజ్ఞములయిన సరసపు మాటలాడు తమకు క్రియలైనపురుషులును తామును మెలంగసాగిరి అట్టియెడల దేవేంద్రుని అంతఃపుర శ్రీలను బోలిన రాజుల అంతఃపుర శ్రీలు బంగారు అందలములపై ఎక్కి వచ్చుచు తమకు పరిహాసమునకు తగిన రాజకాంతల చెలికత్తెలపై తమచెలికత్తెలను పురికొలిపి వసంతములు చల్లంపంగావారుచెప్పనట్టి మర్మభేదకములయిన సరసపు మాటలనువిని సంతోషించుచు నడచిరి ఆసమయమునందు ధర్మరాజు తనభార్యతోడ గంగా ప్రవాహమునకుఁ బోయి బ్రాహ్మణుల వేదముచదువు ధ్వనులు చెవులకింపుగా నొప్పుచుండగా అందు శాస్త్రమునందు విధింపబడినచోప్పున అవభృథస్నానము అనంగా దీక్షాంతస్నానమును చేసెనని తాత్పర్యము.

యొక్కయు. వినుతులరవము—స్తోత్రములుచేయుధ్వని. ఎసంగక—అతిశయించెను. అప్పుడు—ఆసమయమునందు.

తా॥ నిర్మలమయిన నడవడిగల యోపరిశీక్షహారాణా ! ఆసమయమునందు దేవతలుభరులుమ్రోగించిపువ్వులవానను కురియించిరి మునులు దేవతలు పితృదేవతలను రాజులను గొప్పధ్వని కలుగునట్లుగా స్తోత్రముచేసిరి అనితాత్పర్యము.

౮౩౧.—క॥ నరులెట్టి పాపులైనను । గరవర్ధిని నెద్దిచేసి * గత కల్మషులై చరియింతురట్టి యవభృథ । మరుదుగఁగావించిరెలమి * నఖిలజనంబుల్.

టీ॥ (నరులు) ఎట్టిపాపులైనను—ఎటువంటిపాపముచేసినవారైనను కరము—మిక్కిలి. అర్ధిక—క్రితతో. ఎద్ది—దేనిని (చేసి) గతకల్మషులై—పోయినపాపములుగలవారై. చరియింతురు—వర్తింతురో. అట్టియవభృథము—అటువంటియవభృథస్నానమునుఅఖిలజనంబులు—ఎల్లజను

లును. అరుదుగక—మితగా. ఎలమి—ఇట్లముతో. కావించిరి—చేసిరి తా॥ ఆసమయమునందుదేనిచేసిజనులు ఎల్లపాపములుపోయినవారు అగుదురో అయవభృథ స్నానమును ఆచరింపిరి లంఠాను మితగాచేసి సంతోషించిరి అని తాత్పర్యము.

౮౩౨.—అ॥ అంత ధర్మతనయుఁ * డభినవమృదుల దు । కూలసురభి కుసుమ * మాలికాను లేపనములు రత్న * దీపిత భూషణౌ । వశులు దాల్చి వైభ * వమున నొప్పె.

టీ॥ అంతక—అంతకు. ధర్మతనయుడు—ధర్మరాజు. అభినవ...తేజసములు—అభినవ—క్రొత్తతైన. మృదుల—నయ్యైన.

కుసుమ—పరిశుద్ధ వస్త్రములను. సురభి—పరిమళముగల. కుసుమ—పువ్వులయొక్క. మాలిక—దండలును. అనులేపనములు—పూసి

కొను గండము మొదలగు నవియును. రత్నదీపితభూషణావళులు -
ధత్వములచేత వెలుంగునట్టి ఆభరణములపట్టులును. తాల్పి-ధరించి.
వైభవమునకొ-విభవముతో. (ఓప్పెను)

తా|| అంతట ధర్మరాజునాడెముతై పరికథముతైనక్రొత్తవస్త్రము
లను పరిమళముగలపుత్తలనుగండమును రత్నములు చెక్కిన నగలను
ధరించితనయైశ్వర్యము మెరియఁగా ఓప్పియుండెనని తాత్పర్యము.

౮౩౩.-చ|| అట్లవభృథ స్నానా నంతరంబున మరలి చనుడెంచి.

తా|| అవిధముగా అలంకరించుకొని యజ్ఞదీక్షాంతమున ఆవభృథస్నానముచేసి పిమ్మట రిరుగాపట్టణమునకు వచ్చినవాఁడై యనితాత్పర్యము.

౮౩౪.-ఉ|| పాండు తనూభ వాగ్రజుఁడు * పాండు యశోనిధి భాస మాన మా

ర్తాండ నిఘండు యాజక స * దస్య మహీసుర యోగి బంధు రా

ర్తాండలిఁ బూజచేసి బుధ * మాన్య చరిత్రుఁడు వారికెచ్చె నొం

డొండ దుకూల రత్న కన * కోజ్జ్వల భూషణ ముఖ్య వస్తువుల్.

టీ|| పాండుతనూ భవాగ్రజుఁడు-పాండురాజు కొడుకులలో
పెద్దవాఁడగు ధర్మరాజు. పాండు యశోనిధి - స్వచ్ఛ మయిన
కీర్తిస్థానమయిన వాఁడు. భాసమాన మార్తాండ నిఘండు -
ప్రకాశించుచున్న సూర్యునితో సమానుఁడు. యాజక సదస్య
మహీసుర యోగి బంధు రార్తాండలిఁ - యాజక - యజ్ఞము
చేయుంచువారలయ్య. సదస్య-సభకులయ్య. మహీసుర-బ్రాహ్మణు
లయ్య. యోగి-యోగిశ్వరులయ్య. బంధు-చుట్టములయిన. రాట్-
రాజులయ్య. మండలిఁ - సమాహమును. (పూజచేసి) బుధమాన్య
చరిత్రుఁడు-పెద్దలచేత గౌరవింపఁ బడఁదగిన నడవడిగలవాఁడు.
వారికి - పైఁజెప్పఁబడినవారికి. ఒండొండ - ఒక్కటొక్కటిగా.

దుకూల-నిర్మలవస్త్రములు. రత్న-మణులుచెక్కినదియగు. కనక-
బంగారుచైన. కీజ్జ్వల-మిక్కిలివెలుంగునట్టి. భూషణ - ఆభరణ
ములు. ముఖ్య-మొదలుగాఁగల. వస్తువులు-వస్తువులును. (ఇచ్చెను)

తా|| ఆపృథుధర్మరాజు తనకీర్తి స్వచ్ఛముగవెలుగుచుండఁగా
ఎల్లరాజులలోను ప్రతాపశాలియై సూర్యుని వలెనే ప్రకాశించుచు
యజ్ఞముచేయించినవారు తక్కినబ్రాహ్మణులు యశిశ్వరులు చుట్టము
లగురాజులు మొదలగువారిని సన్మానించి మంచిర్మలమయినవస్త్ర
ములు రత్నములుచెక్కిన బంగారు సొమ్ములు మొదలుగాఁగలవారి
నిచ్చి సంతోషపెట్టెనని తాత్పర్యము.

చ|| ఇట్లు నారాయణపరాయణులై దేవసమాన ప్రకాశప్రభావంబులనకల నరనారీలోకంబులనర్ఘ్య
రత్నమయభూషణమాల్యానులేపనంబులుధరియించిపరమానందభరితాత్ములైయొప్పియుండిరంత.

టీ|| (ఇట్లు) నారాయణపరాయణులై - శ్రీకృష్ణమూర్తియందు
లీయమయినబుద్ధులుగలవారై. దేవసమానప్రకాశప్రభావంబులకా-
దేవతలతో సమానమైన తేజస్సుచేతను మహిమచేతను. సకలనర
నారీలోకంబులు-ఎల్లశ్రీశ్రుతుష సమాహములు. ఆనర్ఘ్య... బులు-
ఆనర్ఘ్య-వెలలేని. రత్నమయ-రత్నవికారమైన. భూషణ-ఆభరణ
ములను. మాల్య-పూలపండలను. అనులేపనంబులు-గండములును.

(ధరియించి) పరమానంద భరితాత్ములై-అధికమైన సంతోషముచేత
నిందుకొన్నవనసులుగలవారై. (ఓప్పియుండిరి) అంతకా-అంతటను.

తా|| ఈవిధముగా కృష్ణునియందు భక్తిగలవారై దేవతలను
జూలిన తేజస్సులును మహిమలును గలిగి యచ్చటిశ్రీలు పురుషులు
నైనజనులందఱునువెలలేని రత్నాభరణములను పూలపండలనుచందన
ద్రవ్యములును ధరించి మిక్కిలిసంతోషముతో ఓప్పియుండిరిని తా.

౮౩౬.-చ|| సునిశిత భక్తిఁ దన్మఖముఁ * జూడఁగ వచ్చిన యట్టి దేవతా

ము ధరణీసుర ప్రవర * భూవర విజ్ఞన శూద్ర కోటి య

జ్ఞనపతి చంద్రుఁడే నుచిత * సత్కృతులం బరితోష చిత్తులై

వినయముతోడ ధర్మజుని * వీక్షాని పోవుచుఁ బెక్కుభంగులకా.

టీ|| సునిశితభక్తి - మిక్కిలి నిర్మలమయిన భక్తితో. తన్
ఖముకా-ఆరాజసూయముజ్ఞమును. (చూడఁగవచ్చినయట్టి) దేవతా...
కోటి-దేవతా-దేవతలయ్య. ముని-బుద్ధులయ్య. ధరణీసురప్రవర-
బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులయ్య. భూవర-రాజులయ్య. విజ్ఞన-కోమటులయ్య.
శూద్ర-శూద్రులయ్య. కోటి-సమాహము. అజ్ఞనపతిచంద్రుఁడే-
అధర్మరాజుచేత. ఉచితసత్కృతులకా-తగినసన్మానములచేత. పరి
తోషచిత్తులై-సంతోషించినవనసులుగలవారై. వినయముతోడకా-

అవతకువతో. ధర్మజునికా-ధర్మరాజును. వీక్షాని-వదలుకొని.
(పోవుచు) పెక్కుభంగులకా-బహువిధములచేత.

తా|| కపటములేని భక్తితో ఆరాజసూయయాగమును చూడ
వచ్చినదేవతలు మనులు బ్రాహ్మణులు శత్రుయులు వైత్యులు శూద్రులు
మొదలగువారు అధర్మరాజుచేత సన్మానములను పొంది సంతోషిం
చినవారై అతనివలనసెలపుపుచ్చుకొనియలుదేలిపోవుచునుబహు
విధములచేతధర్మరాజుయొక్కయజ్ఞవైభవమునుకొనియాడిరినితా.

౮౩౭.-చ|| హరి చరణంబు జాత యుగ * శార్చకులై పెనుపాండు పాండు భూ

వరసుతు రాజసూయ మఖ * వైభవము స్తుతియించుచుక సమా

దరమున నాత్మ భూముల కు * దారత నేగిరి ధర్మ సూనుడుకా

సరసిజ నేత్రుని న్మనుపఁ * జాలక నుండు మటంచు వేడినకా.

టీ॥ హరి ... ర్భుతతై - హరి = శ్రీకృష్ణునియొక్క. చరణ = పాదములనెడు. అంబుకాత = కమలములయొక్క. యుగళ = జతను. అర్భుతతై = అర్చించువారై. పెనుపొందు... తైభవముకా - పెను పొందు = వర్ణిల్లునట్టి. పొందుభూవరసుతు = పొందురాజుకొడుకైన ధర్మరాజయొక్క. రాజసూయమఖి = రాజసూయ యాగముయొక్క. తైభవముకా = సంపత్సమృద్ధిని. సుతియించుచుకా = కొనియాడుచు. సమాదరమునకా = మిక్కిలి యాదరణతో. అత్తభూమలకుకా = తమదేశములకు. ఉదారతకా = కొంతతనైన మనసులుగలవారై.

వ॥ ఇట్లు పొండవాగ్రజ ప్రార్థనం గైకొని దామోదరుండు సర్వయాదవులను గుశస్థలికిం బోవంబనిచి కతిపయ పరిజనంబులుం దానును నతనికింబ్రయంబుగా దన్నగరంబునఁ బ్రమోదంబున నుండెననిచెప్పి మఱియుఁ బట్టనియె.

టీ॥ (ఇట్లు) పొండవాగ్రజ ప్రార్థనకా - ధర్మరాజుకేడుకోలును. గైకొని = అంగీకరించి. దామోదరుండు = శ్రీకృష్ణుండు. సర్వయాదవులను = యాదవులనందఱును. (కుశస్థలికి) బోవంబనిచి = పొమ్మని యుంచి. కతిపయపరిజనంబులును = కొందఱుపరిజనులును. (తానును) అతనికా = ధర్మరాజనకు. క్రియంబుగాకా = ఇష్టముగా. తన్నగరంబునకా = అతనిదైన యంద్రప్రస్థపట్టణమునందు. ప్రమోదంబునకా = సంతోషముతో. (ఉండెననిచెప్పి) మఱియుకా = ఇంకను. (ఇట్లనియెను)

౮౩౯. - చ॥ జనవర పాండుభూపతను * జాతుండు దుస్తర తన్ననోరథా
బ్ధిని సరసీ రుహాక్షుండును * తెప్ప కతంబున దాటి భూరి శో
భనయుతుండై మనోరుజులఁ * చాసి ముదాత్మకుండై వెలింగె న
వ్వనరుహనాభ దాసజన * వర్మలకుం గలవే యసాధ్యముల్.

టీ॥ జనవర = ఓరాజు. పాండుభూపతనుజాతుండు = ధర్మ రాజు. దుస్తర... బ్ధిని = దుస్తర = దాటిరాని. తన్ననోరథాభిక్త = ఆకోరికయనెడుసముద్రమును. సరసీరుహాక్షుండు = కృష్ణుండు. అను తెప్పకతంబునకా = అనునట్టితెప్పయొక్కకారణముచేత. (దాటి) భూరిశోభనయుతుండై = అధికశుభములతోఁ గూడుకొన్నవాండై. మనోరుజులకా = మనోవ్యాధులను. పాసి = విడిచి. ముదాత్మకుండై = సం తోషముతోఁగూడుకొన్నవాండై. తెలింగె = ప్రకాశించెను. అవ్వ

౮౪౦. - ఆ॥ రాజసూయ కాధ్వ * రప్రభావమునకు | సఖిల జనులు మోద * మంధింపుదు
కలుషమానసుండు * కులపాంసనుండునుయో | ధను. చొకండుదక్క * భూజినాధ.

టీ॥ ధరణినాధ = ఓరాజు. రాజసూయ కాధ్వర ప్రభావ మునకుకా = రాజసూయయాగముయొక్క తైభవమునకు. (అప్పుడు) కలుషమానసుండు = పాపచిత్తము గలవాండు. కులపాంసనుండు = వంశమునకునాశకుండు. సుయోధనుండు = దుర్యోధనుండు. (ఒకఁడు) తక్కకా = తప్పు. (అఖిల జనులును) మోదమందిరి = సంతోషించిరి.

౮౪౧. - ఆ॥ అఖిలజనులకెల్ల * నానందజనకమై | యెనయుమఖముగురుకు * లేశ్వరునకుఁ
గరమసహ్యమైన * కారణమెట్లది | యెటుగఁ బలుకు దీని * నిద్రచరిత.

టీ॥ ఇద్దచరిత = శ్లాఘ్యమయిన నడవడిగల యొకవక్తవహర్. అఖిలజనులకెల్లకా = ఎల్లజనులకును. అనందజనకమై = సంతోషమును బుట్టించునదియై. ఎనయు = సరిపడియుండునట్టి. మఖము = యజ్ఞము. కురుకులేశ్వరునకుకా = కురువంశస్థులకు రాజైన దుర్యోధనునకు. కరము = మిక్కిలి. అసహ్యమైనకారణము = సహించరానిదైన నిమి

గారవముతో. ఏగిరి = పోయిరి. ధర్మసూనుఁడును = ధర్మరాజును. సరసిజనేత్రునికా = శ్రీకృష్ణమూర్తిని. అనుపఁబాలక = సంపలేక. (ఉండుము) అటంచుకా = అని. వేడినకా = ప్రార్థింపఁగా.

తా॥ శ్రీకృష్ణుని పాదసేవ చేసి వృద్ధి పొందుచున్న ధర్మరాజు యొక్క రాజసూయయాగముయొక్క తైభవమును కొనియాడుచు మిక్కిలి ఆదరమును గౌరవమును గలవారగుచు తమ తమదేశ ములకుఁబోయిరి అప్పుడుధర్మరాజుశ్రీకృష్ణమూర్తిని సంపలేకస్వామి మాయంటసేవీపు ఉండుమనిప్రార్థించెను అట్లుప్రార్థింపఁగాననితా.

తా॥ ఈవిధముగా ధర్మరాజు ప్రార్థించిన ప్రార్థనను అంగీక రించి శ్రీకృష్ణుండు తనవెంట వచ్చియున్న యాదవులను అందఱును కుశస్థలపట్టణమునకు అంపి కొందఱు పరిజనులతో తానుమాత్రము నిలిచి ధర్మరాజు ఇష్టమచొప్పున ఇంద్రప్రస్థపట్టణమునందే మఱి కొన్నిట్లు ఉండెను అనిచెప్పి కుకమవార్చి పరిశీతుతో మఱియును చెప్పనారంభించెనని తాత్పర్యము.

సరుహనాభదాసజనవర్మలకుకా = అకృష్ణునిసేవక జనులతో శ్రేష్ఠతై నవారికి. (అసాధ్యములు) కలవే = ఉన్నవా.

తా॥ ఓపరీక్షిస్తవరాజా! ధర్మరాజు సముద్రమువలె దాఁచి రానిదైన తెనకొరికిను శ్రీకృష్ణుండు అను తెప్పయొక్క సహాయము చేత దాటి అనఁగా నెఱుపెచ్చుకొని మేర తేనె శుభములతోఁగూడు కొన్నవాండై మనోవ్యాధులను మానఁగానుఖముగానుండెను కాఁబట్టి శ్రీకృష్ణుని సమీప సేవకులకు ఆశాశ్చయము లేనియు నుండవు అనితా.

వ॥ అనిన కుకయోగింద్రునకుఁ బరీక్షిస్త చేంద్రుండిట్లనియె.

తము. ఎట్లది = ఎట్లు. దీనికా = ఈవిషయమును. (ఎటుగఁ బలుకుము)

తా॥ ఓకుకమవార్త! లోకములోనిజనులకందఱికిసంతోషమును కలుగఁ జేయునదియైన రాజసూయ యాగము దుర్యోధనునకు మాత్రము అసూయను కలుగఁజేయుటకు కారణ మేమో గాకు తెలియఁజెప్పము అనియతీగ నని తాత్పర్యము.

౮౪౨.—చ॥ అనిన మునీంద్రుఁ డిట్లును ధ * రాధిపుతోఁ గురురాజు పాండునం
దనులచెనక ననేక దురి * తంబులు నిచ్చులు నేయుచుండు నై
నను నొకనాడు పంకరుహ * నాభ దయా పరిలబ్ధ సర్వ శో
భనజిత దేవ దైత్య నర * పాలక రాజ్య రమా మహత్వమై.

టీ॥ అనినక=అనఁగా. మునీంద్రుడు = మునిశ్రేష్ఠుడయిన శుకుఁడు. ధరాధిపుతోక=పరీక్షిన్నహరాజితో. ఇట్లునుక=ఇట్లు చులకను. కురురాజు=దుర్యోధనుఁడు. పాండునందనులచెనక = పాండవులయెడల. నిచ్చులు=ఎల్లప్పుడు. అనేకదురితంబులు=అనేకములైన పాపకృత్యములును. చేయుచుండుక=చేయుచునుండును. బసను = అట్లు అతఁడు చేయుచు నుండినను. ఒకనాడు = ఒక దినమునందు. పంకరుహ...మహత్వమై=పంకరుహనాభ = కృష్ణుని యొక్క. దయా=కృతచేత. పరిలబ్ధ=తెచ్చగాపొందఁబడిన. సర్వశో

భన=అన్ని శుభములును. జిత=జయింపఁబడిన. దేవ=దేవతలయొ. దైత్య=రాక్షసులయొ. నరపాలక = రాజులయొ. రాజ్యరమా=దొర తనపు కలిమిచేత. మహత్వమై=మహిమగలిగిచై=గొప్పదై.

తా॥ అని పరీక్షితు అడుగఁగా శుకవిహగ్ని ఇట్లు చెప్పెను ఓరాజా ! దుర్యోధనుఁడు పాండవులయెడ సర్వదా చెలువులు చేయుచు నేయుండునుకట్లుచేయుచుండినను ఒకనాడుక్రీకృష్ణునికను నావిశేషముచేత అనేక శుభకార్యములు జరగుచుండఁగా దేవదాని పులనురాజులను మించినరాజ్యసంపదను అనుభవించుచుండినని తా.

౮౪౩.—చ॥ వెలయ ననూన సంపదల * విశ్రుత కీర్తుల మిన్నముట్టఁ బెం
వలరిన పాండుభూవర ను * తాగ్రజుఁ డంతి పురంబులోన ను
జ్వలమణి భూషణాంతు రుచి * జాలమువర్షం బయోజనాభు ను
తక్కిలిక భజించుచుకా ఘన ను * ఖనీతి ధూరి మనోహరాకృతిక.

టీ॥ వెలయక=ప్రసిద్ధముగా. అనూనసంపదలక = కొంత తేనికలుములచేతను. విశ్రుతకీర్తులక=ప్రసిద్ధములయినకీర్తుల చేతను. మిన్నముట్టక=ఆకాశము నొరయునట్లు. పెంపు=వృద్ధి. అలరిన= అతిశయించిన. పాండుభూవరనుతాగ్రజుఁడు = ధర్మరాజు. అంతి పుగంబులోనక=అంతఃపురములో. ఉజ్వల...జాలము=ఉజ్వల= వెలుగునట్టి. మణి=రత్నమయములయిన. భూషణ=ఆభరణముల యొక్క. అంతు=కాంతులయొక్క. రుచి = ప్రకాశముయొక్క. జాలము=సమూహము. పర్వక=వ్యాపింపఁగా. పయోజనాభుక= క్రీకృష్ణుని. ఉత్కలికక = తహతహతో. భజించుచుక = సేవిం

చుచు. ఘనసఖనీతిక = అధికమయిన సఖమతోడి యునికితో. ధూరిమనోహరాకృతిక=మిక్కిలిమనోహమైన ఆకారముతో.

తా॥ మిక్కిలియైన కలుములచేతను ప్రసిద్ధమయిన కీర్తిచేతను ఆకాశమువలెను వ్యాపించివెలయుచు వర్తిల్లుచున్నధర్మరాజు అంతి పురమునందు వెలుగునట్టి మణులు చెక్కిన ఆభరణముల యొక్క కాంతుల వెలుగుల సముదాయము వ్యాపింపఁగా క్రీకృష్ణమూర్తిని తహతహతో కొలుచుచు అధికమయిన సఖము గలవాడై మిక్కిలి మనోహమయిన ఆకారిముతో నని తాత్పర్యము.

చ॥ ఉండం గనుంగొని యుచియునుంగాక లలితావృషి శశాంక బింబంబుల విడంపించుడు నింద్రుల రుచినిచయంబు నసహించు కుటిల కుంతలంబులు నటనంబుగలుపె దనరు నిటలఫలకంబులును, బుష్పచాప శాపప్రచారముల యేవుచూపు చూయుగోపాంశములై సౌదామనీదామ రుచినివేషంబులై కర్ణాంతసీమంబులై యంజనంబుల తోడ రంజిల్లునేత్రకంజంబులును, నవమల్లికామకుశవిభాసిత దంతమణీచికా నిచయోద్దీపిత మందహాసచంద్రికా ధవళితంబులును, ముకురోమితంబులును, గర్లకుండలమణి మణీచిజాలంబులుకెరసి బహుప్రకారంబులం బర్వం బాలుచు కపోలపాలికలును, విలసిత గ్ర వేయక ముక్తాఫల హరి నివయమ్ముల కమ్ముచూపక మిసమిసని పసగల మెటుంగులు గిలిగొని మీటినం బగులవనం బొగడందగి మొగంబులకుం బుటంబు లెగయు నుత్తుంగ కీస రుచ భారంబు లాంగలేక దూఁగాడుచుం గరతల పరిమేయంబులగు మధ్య భాగంబులును, ఘనజఘన మండలావోర్ణ కాంచన కాంచీకలాప కింకిణీకలినదోల్లసితంబులంగల కటిప్రదేశంబులును, నల్లపిత హల్లక పల్లవ కాంతుల మొల్లంబులఁ గొల్లులుగొని యభిరామంబులైశోభిల్లు పవపాణితలంబులును, అలసగతలం బదంబులందనరు మణి నూపురంబులు గోపురంబులఁ బ్రతిస్వనంబులాలయ మొరయనలరుచరణారవిందంబులును, రత్నవలయ కంకణా జ్ఞానేయకాది వివిధభూషణ మణిద్యుతి నివయంబు లుష్ణమణీచి కరనివయంబులధిక్కిరింప వెలుంగు కరకంజంబు లును, మృగవద ఘనసార హరిచందనాగురు కుంకుమపంకంబుల భాసురంబులగు వాసనలు నాసారంద్రంబులకు వెక్కినంబులై పొలయ సౌభాగ్యంబులుంగలిగి చైతన్యంబు నొందినమాణిక్యంపుబొమ్మలవిధంబులగగనమండలంబు నిర్గమించివసుధాతలంబున సంచరించుచంద్ర రేఖలచెలువున శృంగారరసంబునమూర్తీభవించి జగంబులమోహ

పరచుమోహినిదేవతలచందంబునవిలసింపుమాధవవధూసహస్రంబులసంగతిసౌచామనీలతయునుంబోలె నొప్పు
చుండెద్యుధ్రుపదరాజనందనవిభవంబును, రాజసూయమహాధ్వరోత్సవంబును జూచి చిత్రంబు త్రలపెట్టసుయోధ
నుండుసంతాపానలంబునంగ్రాగుచుండెనంతనొక్కనాడుధర్మనందనుండునిర్మలంబగుసభాభవనంబునకంజని.

టీ॥ ఉండక=ఉండగా. కనుగొని=చూచి. అదియునుంగాక=అట్లుండగాక జూచుటయేగాక. లలితా...బులక=లలిత = ఓప్పిదములైన. ఆప్టమీ=ఆప్టమినాటి. శశాంకవింబంబులక=చంద్రబింబములను. విడంబించుచుక=సరిపోలుచు. ఇంద్రసీలరుచి నిచయంబుక=ఇంద్రసీలనుణులకాంతిసముదాయమును. అపహసించు=ఎగతాళి చేయునట్టి. కుటిలకుంతలంబులు=వంకరపాడిపెండ్రుకలు. నటసంబుసలుపక=కదలాడుచుండగా. తనరు=ఒప్పునట్టి. సీలలసీలకంబులును = పలకలవంటినాగళ్లును. పుష్పచాప ... పాంతములై=పుష్పచాప=మన్నధునియొక్క. చాప=ధనుస్సుయొక్క. ప్రచారము=మెలంగుటలయొక్క. ఏపు=ఆరిశయము. చూపు=కనబఱచునట్టి. భూయగ = కనుబొమ్మలయొక్క. ఉపాంతములై=పార్శ్వభాగములుగలవై. సాదామనీ ... బులై = సాదామనీ=మెఱపులయొక్క. దామ=వరుసలయొక్క. రుచి=ప్రకాశముయొక్క. స్తోమంబులై = సముదాయములు గలవై. కల్లాంతసీమంబులై = చెవులతుడలు మేరలుగాగలవై. ఆంజనంబులతోడక=కాటుకలతోడ. రంజిల్లు = ప్రకాశించునట్టి. నేత్రకంజంబులును=కన్నుదామరలును. నవమల్లికా...ధవళితంబులును = నవమల్లికా=జాబిపువ్వుల. ముకుళ=మొగ్గలవలె. విభాసిత = వెలిగెడి. జంతమరీచికా=పల్లకాంతులయొక్క. నిచయ=సమాహమచేత. ఉద్గీపితి=ప్రకాశించునట్టి. మందహాస=చిలునవ్వులనెడి. చంద్రికా=వెన్నెలలచేత. ధవళితంబులును=తెల్లగాఁజేయఁబడినవియు. ముకురోపమితంబులును=బద్దములను బోలినవియు. కర్ణకుండల...జాలంబులు=కర్ణ=చెవులయందలి. కుండల=పోంగులయందలి. మణి=రత్నములయొక్క. మరీచి=వెలుంగుల యొక్క. జాలంబులు=సమాహములు. ఖరసి=ఆవరించి. బహుప్రకారింబులక=నానావిధములచేత. సర్వక=వ్యాపింపఁగా. పాలుచు=ఒప్పునట్టి. కపోలపాలికలును=చెక్కిలి ప్రదేశములును. విలసిత...నిచయములకుక=విలసితి = ప్రకాశించునట్టి. శ్రోవేయక = కంఠాభరణములయందలి. ముక్తాఫల=ముత్యపు పూసలయొక్క. హర = సరములయొక్క. నిదయములకుక=సమాహములకు ఇమ్ముచూపక=చోటియ్యక. మిసమిసని=మిసమిసయనునట్లు. పసగల = మేలిమిగల. మెలుంగులు=కాంతులు. గణికాని=అవిరించుకొని. మీటిసక=ఎగఁజెప్పినను. (పగులపు) అనక=అనునట్లు. పొగడందగి=శ్లాఘింపఁదగి. మొగంబులకుక=మొగములకట్టునకు. పుటంబులెగయు=నిక్కునట్టి. ఉత్తుంగసీనకుచభారంబులు=ఉత్తుగానుండు బలసీన స్తనముల బగువులను. ఆదగలేక = వహింపలేక. తూఁగాడుచుక = ఉండగులాడుచు. కరతలపరిమేయంబులు=విడికిళ్లకొలఁదులు. (అగు) మధ్యభాగంబులును = అగునట్టి నడుములును. ఘన...ల్లనితంబులును=ఘన=బరువులైన. జఘనమండల=గుండ్రనైసపాత్రికడుపులనుండి. అవతర్ణ=దిగఁజూతిన. కాంచన=బంగారుదైన. కాంచీకలాప = మొలమూలనెడి యాభరణము యొక్క. కింకిణి = చిలుగంటలయొక్క. కలనినద=అవ్యక్తమధురధ్వనులచేత. ఉల్లసితంబులును=

మెఱయుటలును. కలకటిప్రదేశంబులును = కలిగిన పిలుఁడులును. సల్లలిత...మొల్లంబులక=సల్లలిత=చక్కగావికసించిన. హల్లక=ఎఱ్ఱగలవలయు. సల్లవ = చిగుళ్లయు. కాంతులమొల్లంబులక = వెలుంగుల సముదాయములను. కొల్లలుగొని = కొల్లపెట్టి. అభిరామంబులై=మహోజ్జ ములయు. శోభిల్లు=వెలుఁగొందునట్టి. పదపాణితలంబులును=అడుగులును అఱచేతులును. ఆలసగతులక=మెల్లనినడలచేత. పదంబులక = పాదములయందు. తనరు = ఒప్పునట్టి. మణినూపురంబులు = రత్నాల యందెలు. గోపురంబులక=గోపురములయందు. ప్రతిస్వనంబులు = మాటుమోతలు. ఒలయక=వ్యాపింప. మొరయక = ధ్వనింపఁగా. అలరు = ఒప్పునట్టి. చరణారవిందంబులును = పాదకమలములును. రత్నవలయ... నిచయంబులు=రత్నవలయ = రత్నాలకడియములు. కంకణ=గాజులు. అంగుళియక=ఉంగరములు. ఆది=మొదలుగాఁగల. వివిధభూషణ=నానావిధములైన యాభరణములయందలి. మణి=రత్నములయొక్క. ద్యుతినిచయంబులు = కాంతిసమాహములు. ఉద్భవరీచికరనిచయంబులక=సూర్యకిరణములసముదాయములను. ధిక్కరింపక=తిరస్కరించునట్లు. వెలుంగు=క్రాశించునట్టి. కరకంజంబులును = మాస్తకమలములును. మృగమద...పంకంబులక=మృగమద=కస్తూరి. ఘనసారక=కర్పూరము. హరిచందన=చచ్చగందము. అగురు=సల్లగందము. కుంకుమ=కుంకుమపువ్వు. పంకంబులక=వీనినిచేర్చి మేళవించిన కలపములచేత. భాసురంబులు=ప్రకాశించునవి. (అగువాసనలు) నాసారంభంబులకుక=ముక్కురంభిములకు. పెక్కసంబులై = సహింపనశక్యములై పాలయక = వ్యాపింపఁగాను. సాధాగ్యంబులును=కోరఁదగియుండుటలును. (కలిగి) చైతన్యము నొందిన=ప్రాణమునుపొందిన. మాణిక్యపు బొమ్మలవిభంబులక=రత్నాలబొమ్మలరీతులతో. గగనమండలంబుక = మండలాకారమయిన ఆకాశము వలననుండి. నిర్గమించి=బయలుపడలి. వసుధాతలంబునక=భూప్రదేశమునందు. సంచరించు=తిరుగునట్టి. చంద్రరేఖలచెలువునక=చంద్రకళలయందమున. శృంగారరసంబునక=శృంగారమనెడిరసమివలన. మూర్తీభవించి=అక్కరిని పొందినదై. జగంబులక=లోకములను. మోహపరచు=మోహింపఁజేయునట్టి. మోహినిదేవతలచందంబునక = మోహినిదేవతలవిధమునను. విలసింపు=ప్రకాశించునట్టి. మాధవ వధూసహస్రంబుల సంగతిక=కృష్ణుని పెక్కండ్రు భార్యలయొక్క కూడికచేత. సాదామనీలతయునుంబోలెక = మెఱపులీగవలెసే ఒప్పుచుండెద్యుధ్రుపదరాజనందనవిభవంబును=ద్రౌపది వైభవమును. రాజసూయమహాధ్వరోత్సవంబును=రాజసూయ మనెడిగొప్పయాగమయొక్క బేడుకను. (చూచి) చిత్రంబు = మనస్సు. ఉత్తలపెట్టక = సంతటపెట్టఁగా. సయోధనుండు=దుర్యోధనుఁడు. సంతాపానలంబునక = పరితాపాన్నిచేత. క్రాంగుచుండక = తపించుచుండెను. అంతక=అప్పుడు. (ఒక్కనాడు) ధర్మనందనుండు=ధర్మరాజు. నిర్మలంబు=పరిశుద్ధము. (అగు)సభాభవనంబునకుక=సభయను నింటికి. (చని)

తా|| అట్లుండగాచూచుటయేగాక అష్టమినాటిపండ్రవినభము సాటిగలిగి తుమ్మెదలనుబోలియింద్రసిలమణులకాంతులను లోకగో నుచున్న మంగురులు కమ్మకొనంగా వెలుంగొందునట్టి వాసణును, మస్తధనివిండ్లో ఆనందగినకనుబొమ్మలును, చెవులవఱకువ్యాపించిన విశాలమైనకన్నులును, జాడమొగ్గలనుబోలిన పలువరుసయొక్క కాంతులును, చిటుసవ్వలచాయలుపన్నెలలుకాయనట్లులోచంగా అద్దములనుబోలిన చెక్కళ్ళకాంతులు చెవిపోగులలోని రవలకాంతు లలోకలసి తళతళలాడుచుండుటయును, మెడనూళ్లు మత్యాలవార ములు ప్రేలాడంగా వానికి చోటియొక్క మొగముల తట్టుకు నిక్కు చున్న వట్టువలగులిగిమీటిన ప్రసములును, అట్టి ప్రసముల బరువును వహింపజాలక ఆసియాడుచు పిడికిళ్ళకొలచుతై యొప్పు నడుము లును, గొప్పలైన లేక బరువులై పొత్తిండుపులపైకి దిగజాతిన మొలనూళ్ల చిటుగంటల అవ్యక్తమధురములైన మ్రోతలచేత ఒప్పు నట్టి పిఠాచులును మనోజ్ఞములై యెట్టి గలువలను చిగుళ్ళను బోలి వలుచుచున్న అడుగులునుహస్తములును, మెల్లనినడలచేత మణులు

చెక్కినయందెలుగలగల మ్రోతగుచప్పుళ్ళకుగోపురములసండులనుండి ప్రతిధ్వనులుగలుగుచుండగా ఒప్పునట్టి పాదములును కడియములు గాజులుమొదలగునాభరణములయందలిరత్నములకాంతులుసూర్యుని కిరణముల కాంతులు మీటివెలుచునట్టి హస్తములును, కస్తూరిపచ్చ కర్పూరము కుంకుమపువ్వు మొదలగు పరిమళద్రవ్యములు చెర్చిమెది పిన కలపములపూతలవాసనలు ముక్కు రంధ్రములందు వ్యాపించి పెక్కుసములుకాగా ఒప్పునట్టిచక్కదనములునుగలిగిప్రాణములు పొందిన బంగారుబొమ్మలవలెను, ఆకాశమునుండి దిగివచ్చి భూమి యాదుసంపదించుచున్నచంద్రకళలవలెనుశ్శింగారరసమే ఆకృతిగా కలుగజేసికొని లోకములనుమోహింపజేసే వచ్చిన మోహిని దేవ తలవలెను ఒప్పునట్టిశ్రీకృష్ణమూర్తియొక్కపెక్కుండ్రుభార్యలనడుమ మెఱపునీకవలెనప్రకాశించుచున్నద్రోపదినజాచియు రాజసూయ యాగముయొక్క గొప్ప వేడుకను జూచియు మనస్సు ఉడుకగా దుర్యోధనుడనుసహింపలేకతపించుచుండెనుఅట్టియెడటికనాడుభర్త రాజ నిర్మలమయిసభయనంబరంగినయింటికిపోయినవాడై అనితా.

౮౭౫.—సీ|| సుతసహృదరపురో * హితచాంధవామాత్య - పరిచార భటకోటి * బలసికొలువఁ గలిత మాగధ మంజు * గానంబుఁ బారక - పరన రవంబులుఁ * బ్రమద మెనఁగఁ గంకణ ఝుఝుణ * త్కారంబు శోభిల్ల - సరసిజాననలు చా * మరము లిడఁగ మచువినిర్మిత సభా * మద్యంబునను భాస - మాన సింహాసనా * నీనుఁ డగుచు
అ|| నచుగఁగములు గొలువఁబెం * పారు ననిమి | మేంద్రునైవడి మెఱసి యు * పేంద్రుఁడలర వచునఁగొలుపున్న యత్రటి * దురభిమాన | శ్రోధమాత్సర్యధనుఁడు ను * యోధనుండు.

టీ|| సుత...కోటి—సుత=కొడుకులు. సహృదర=తోడఁబట్టు చులు. పురోహిత=పురోహితులు. చాంధవ=చుట్టములు. అమాత్య= మంత్రులు. పరిచార=పరిచర్యచేయువారు. భట=బంట్లు. కోటి= పదియొక్కసమూహము. బలసి=చుట్టుకొని. కొలువ=సేవింపఁగా కలితమాగధమంజుగాసంబుక=ఒప్పిదమైన వంశావళి చదువువారి పాటలును. పారకపరన రవంబులు = పాటలుపాడువారియొక్క పాటలధ్వనులును. ప్రమదము=సంతోషమును. ఎనఁగ=అతిశ యింపఁజేయఁగా. కంకణఝుణఝుణ త్కారంబు=ముంజేతికడియ ములయొక్క ఝుణఝుణయనుధ్వనులు. శోభిల్ల=ఒప్పిదమగుచుం డఁగా. సరసిజాననలు=పరిచారికలైనస్త్రీలు. చామరములు=వింజా మరలు. ఇడఁగక=వేయించుండఁగా. మయవినిర్మితసభామద్యంబునక= మయనిచేడజేయబడినసభనడుమ. భాసమానసింహాసనాసనుఁడు= ప్రకాశించుచున్నసింహాసనముపైఁగూర్చున్నవాఁడు (అగుచు)అమర గణములు = దేవతా సమూహములు. కొలువ = సేవింపఁగా. పంపారు=గౌరవముచేతఒప్పునట్టి. అనిమిమేంద్రునైవడి=ఇంద్రుని

విభమున. మెఱసి=ప్రకాశించి. ఉపేంద్రుఁడు=కృష్ణుఁడు. అలరక= ఉల్లసిల్లఁగా. వరుసక = క్రమముగా. కొలువున్నయత్రటిక= కొలువుచేయుచున్నసమయమునందు. దురభిమానశ్రోధమాత్సర్యధ నుఁడు=చెడ్డయవంకారమునుకోపమునువిరోధమునుభనముగాఁగల వాడైన. సుయోధనుండు=దుర్యోధనుఁడు. క్రియపైపద్యమున.

తా|| కొడుకులు తోడఁబట్టినవారు పురోహితులు చుట్టములు మంత్రులు పరిచారకులుమొదలగువారు చుట్టుకొనికొలువుచేయఁగా మనోజ్ఞములయి వందిమాగధులు పాటలు పాడుధ్వనులు సంతోష మును పుట్టింపఁగా చేతులగాజల ఝుణ ఝుణయను ధ్వనులు అతిశ యింపఁగా పరిచారికలు వింజామరలుకేయఁగా మయనిచేడజేయఁ బడిన సభనడుమ సింహాసనమునందుఁ గూర్చున్నవాడై దేవతా సమూహము కొలువఁగా కొలువుచేయు దేవేంద్రునివలె ప్రకాశిం చుచు శ్రీకృష్ణమూర్తి కొలువున వెలుంగొందుచుండఁగా క్రమముగా కొలువు దీరయున్న భర్తరాజునుజూచి చెడ్డ గర్వమును మత్సరమును గలదుర్యోధనుఁడు వచ్చెనని తాత్పర్యము.

౮౭౬.—ఉ|| కాంచన రత్న భూషణ ని * కాయముఁదాల్చి సముజ్జ్వలప్రభో దంచితమూర్తి నొప్పి పడి * హరులుముందటఁ గ్రందువాయ వా రింప సహృదరుల్ నృప వ * రేణ్యులుఁ బార్శ్వముల న్నజింపనే తెంచెను రాజసంబున యు * ధిష్ఠిరుపాలికి వైభవోన్నతిక.

టీ|| కాంచనరత్నభూషణికాయముక = బంగారుదియొరత్న ములవియునైన యాభరణముల సముదాయమును. తాల్చి=ధరించి. సముజ్జ్వలప్రభోదంచితమూర్తిక=మిక్కిలివెలుచుచున్న శేషస్సు

చేత ఒప్పినయొక్కరితో. (ఒప్పి) పణిహరులు = ద్వారపాలకులు. ముందట=ఎదుట. క్రందు = సందడి. పాయక = లోలఁగునట్లు. వారింపక = చూడవచ్చుకనులను రాసిక నిలుపఁగా. సహృద

రులు - తోడఁబట్టువులును. నృపవరేణ్యులు - రాజశ్రేష్ఠులును. చార్మ్యములక - రెండుప్రక్కలను. భజంపక - సేవింపఁగా. రాజగుబునక - రాచరివితో. వైభవోన్మతిక - విభవాలశయముతో. యుధిష్ఠిరుపాలిక - ధర్మరాజనాద్యకు. ఎఱుఁచెను - వచ్చెను.

తా|| బంగారువియు రత్నములవియు వైన ఆసేకా భరణములు

ధరించి మిక్కిలితేజస్సుచేత వెలుంగుచున్న యాకారముతో ఓప్పుచు ద్వారపాలకులు ఎదుటవచ్చు ఒనులసందడిని తొలగఁగఁజ్రోయఁజుండఁగా తమ్ములును తక్కినరాజులు తనయిరు ప్రక్కలందును సేవించుచురాఁగా రాచరివితోడి వైభవముతో ధర్మరాజనాద్యకుదుర్యోధనుఁడు వచ్చెనని తాత్పర్యము.

౮౪౭. - వ|| అట్లు చనుదెంచి మయమాయా మోహకంబైన సభాస్థలంబు నందు.

టీ|| (అట్లు) చనుదెంచి - వచ్చి. మయమాయా మోహకంబైన - మయునిమాయచేత మోహింపఁజేయునదియైన. (సభాస్థలంబునందు)

తా|| అవిభముగా వచ్చిన దుర్యోధనుఁడు మయుని మాయచేత మోహమును బుట్టించు నదియైన సభయందని తాత్పర్యము.

౮౪౮. - క|| సలిలములు లేనితావున | వలువలు వెన నెగయుఁ దిగిచి ఖ వారక తోయం

బులు గలచోటను జేలం | బులు దడియఁగఁ బడియె నిజవి ఖ భుత్వము దఱుగఁక.

టీ|| సలిలములు - నీళ్లు. లేనితావునక - లేకుండుతావునందు. వలువలు - కట్టుకొన్న బట్టలను. పెనక - కీళ్లుముగ. ఎగయుఁదిగిచి - ఎగఁదీసికొని. వారక - తప్పుక. తోయంబులుగలచోటక - నీళ్లున్న తావున. చేలంబులు - కట్టుబట్టులు. తడియఁగఁక - తడియఁగా. నిజవిభు

త్వము - తనరాజసము. తఱుగఁక - తగ్గఁగా. పడియె - పడెను.

తా|| నీళ్లు లేనిచోట నీళ్లున్నవినిభ్రమసికట్టుబట్టలు ఎగఁదీసికొని నీళ్లున్నతావున వట్టినేలయని చొచ్చి కట్టుకొన్నబట్టలు తడియసట్టుగాను తనరాజసమునకుభంగమువచ్చునట్లుగాను దిగఁబడెనని తా.

౮౪౯. - క|| ఆవిధమంతయుఁ గనుఁగొని | పాపని నవ్వుటయు నచటి ఖ పార్థివులును గాం

తావలియును యమతనయుఁడు | వావిరిఁజే నన్నదమ్ము ఖ వారింపంగఁక.

టీ|| ఆవిధమంతయుక - ఆరీతియంతయు. (కనుఁగొని) పాపని - భీమసేనుఁడు. నవ్వుటయును - నవ్వఁగా. అచటి పార్థివులును - ఆచ్చటనున్న రాజులును. కాంతావలియును - స్త్రీలగుంపును. వారిరి - క్రమముగా. యమతనయుఁడు - ధర్మరాజు. చెనన్నక - చేరినైఁగ చేత

తమ్మువారింపంగఁక - తమ్ముననవ్వవలదని చెప్పుచుండఁగా. (నవ్విరి)

తా|| అట్లు దుర్యోధనుఁడు నీళ్లలోఁ దిగఁబడుటను జూచి భీముఁడు నవ్వఁగా అచటనున్న రాజులును ఆఁడువారును ధర్మరాజు వలను వలదని ఆఁఁచు చుండఁగాను గొల్లుననవ్విరిని తాత్పర్యము.

వ|| ఇట్లు దామోదరానుమోదితులై మహారావంబుగాఁ బరహసంబులుజేసిన సుయోధనుండు చి త్రంబు చిన్నవోయి లజ్జావనతవదనుండైకుపితమానసుండగుచు నయ్యెడనిలువక వెలువడినిజగజపురంబునకరిగె నన్యువసరంబున ధీవి కాలురైనసభాసమిలగనచ్చటిజనంబుల కోలాహలంబునంకులంబైన సజాతశత్రుండుచి త్రంబునవిన్నవైయుండె నప్పుండఁకాత్తుండుభూభారనివారణకారణుండగుటంజేసిదుర్యోధనునపయకెంబునకుం గాదనడయ్యెని య్యెడ.

టీ|| (ఇట్లు) దామోదరానుమోదితులై - కృష్ణునిచేత అంగీకరింపఁ బడినవారలై. మహారావంబుగాక - గొప్పధ్వనికలుంగునట్లు. పరిహాసంబులుచేసినక - ఎగతాళిచేయఁగా. సుయోధనుండు - దుర్యోధనుఁడు. చి త్రంబు - మనసు. చిన్నవోయి - వికాసమతిప్పి. లజ్జావనత వదనుండై - నీగ్గుచేత వంపఁబడిన ముఖముగిలవాండై. కుపిత మానసుండు - కోపము నొందిన మనసు గిలవాఁడు. (అగుచు) ఆయ్యెడక - ఆచ్చట. నిలువక - ఉండక. వెలువడి - బయలుదేలి. నిజగజపురంబునకుక - తనదైన హస్తీనాపట్టణమునకు. అరిగఁక - పోయెను. ఆయ్యెవసరంబునక - ఆసమయమునందు. ధీవిశాలురు - బద్ధిచేతి గొప్పవారు - విశేషమబ్ధిమంతులు. ఆయుససభాసదులు - లగునట్టిసభయందుండువారు. అగునచ్చటిజనంబులకోలాహలంబు - ఆయునట్టి యచ్చటి ఒనులయొక్క కలకలధ్వని. సఁకులదైనక - కలకలనొందినదికాఁగా. అజాతశత్రుండు - ధర్మరాజు. చి త్రంబునక - మనసునందు. విన్నవైయుండక - ఉత్సాహములేనివాండై ఉండెను.

అప్పుండఁకాత్తుండు - అక్కష్టుండు భూభారనివారణకారణుండగుటంజేసి - భూమిబరువున పోఁగొట్టుటకు హేతువైనవాండగుటచేత. దుర్యోధనునపయకెంబునకుక - దుర్యోధనుని అవమానమునకు. కాదనడయ్యెక - ఇది మేలుకాదని చెప్పుకపోయెను. ఆయ్యెడక - ఆప్పుడు తా|| ఈవిధముగా కృష్ణుని ప్రేరేపణచేత గొప్ప ధ్వని కలుగునట్లుగా నవ్వి యెగతాళి చేయఁగా దుర్యోధనుండు మనస్సు నందు నొచ్చుకొన్నవాండైనీగ్గుపడి తలవంచుకొని మనసునకోపముపుట్టఁగా అందుండి అప్పుడే బయలుదేలి తన రాజధానియైన హస్తీనాపట్టణమునకుఁ పోయెను అప్పుడు ఆసభ యందున్న బద్ధిమంతులగు సేన్య మనుష్యులందఱు ఇట్లు అవమానపఱుఁపవచ్చునాయనిగలగలమాట లాడ సాగిరి ధర్మరాజు మనసు చిన్నచుచ్చుకొని యూరకుండెను కృష్ణుండు భూభారము నణఁచుటకై ఆవతరించిన వాఁడు గనుక ఇట్టి కేదము పుట్టుట మంచిచేయని దుర్యోధనుని అవమానమునకు సమ్మతించినవాండైయుండెను అట్టిసమయమునందని తాత్పర్యము.

౮౫౦. - క|| హరి ధర్మనుతుని వీడ్కొని | తరుణీ హితబంధు జనక ఖ దంబము గొలువక

బరితోషమునఁ గుశస్థల | పురమునకుం జనియె మోద ఖ మున నరనాథా.

టీ|| జనవరసాధా-పీరాజా. హరి-కృష్ణుడు. భర్తనుకునివీడ్చుని-
భర్తరాజాచేతనెలపుపుచ్చుకొని. తరుణిపితబంధుజన కడంబము-
పెండ్లాలుకావలసినచుట్టుములగుంపును. పరితోషమునకా-త్మక్రితో.
కొలువకా-సేవింపఁగా. సాదమునకా-సంతోషముతో. కుశస్థల

౮౫౨.-చ|| జనవర బంధ మోక్షణము * చైద్యవధంబును బాండురాజ నం

దను మఖ రక్షణంబును ను * దారతం జేసినయట్టి చేవకీ

తనయు చరిత్రభావణ క * ధా పరనాత్ములు గాంతు రివ్వకొ

భన బహుపుత్ర కీర్తులును * భవ్య వివేకము విష్ణులోకముకా.

టీ|| జనవర బంధ మోక్షణము-రాజులపెంజుడుదలయు. చైద్య వధం
బును-శిశుపాలునిఁజంపుటయు. పాండురాజనందనుమఖరక్షణంబును
-భర్తరాజాచేయురాజసూయయజ్ఞమును చెడకుండనెఱవేర్చుటయు.
ఉదారతకా-గంభీరస్వభావముతో. చేసినయట్టిచేవకీతనయుచరిత్ర-
చేసినట్టి కృష్ణునిచరిత్రము. భావణ కథాపరనాత్ములు-చెప్పుకొను
నట్టి చదువునట్టియు వనసులుగలవారు. ఇవ్వకొభనబహుపుత్రకీర్తు
లును-కోరిన కుభములను ఆపేటలుకొడుకులను కీర్తిని. భవ్యవివేక

౮౫౩.-క|| అని శుకయోగింద్రుండ | మృనుశేంద్రునిఁ జూచిపలికె * మఱియును శ్రీకృ

ష్ణుని యద్భుత కర్మంబులు | వినిపింతుకా జిత్రగింపు * వివల చరిత్రా.

టీ|| (అనిశుకయోగింద్రుండు)అత్తునుశేంద్రునికా-ఆపరిశీలనహ
రాజను. (చూచిమఱియును శ్రీకృష్ణుని)అద్భుతకర్మంబులు-అశ్రవ్య
కార్యములను.(వినిపింతును)వివలచరిత్రా-మంచివడతగలవాఁడా.
జిత్రగింపు-వినుము. (అని) పలికెకా-చెప్పెను.

౮౫౪.-సీ|| వసుధేశ వివవయ్య * వైదర్భి పరిణయ - వేళ దుర్నద శిశు * పాల భూమి

వరునకుఁ దోడ్పడ * నరుఁడెచి సైనికా - వశతోడఁ దొడరి దో * ర్బలముదూలి

హరిచేత నిర్జితు * లైన రాజులలోనఁ - జైద్యుని వెలికాఁడు * సాల్వ ధరణి

పతి జరాసంధాది * పార్థివ ప్రకరంబు - విన మత్సరానల * విప్రుల శిఖిల

తే|| ధాత్రినిటమీఁద వీతయా * దవము గాఁగఁ | గడఁగిసేయుదుననిదురా * గ్రహముతోడఁ

బంతములు వల్కి-యటఁజని * భరితనిష్ఠఁ | తపము గావింపఁ బూని ను * స్థలమునందు.

టీ|| వసుధేశ - రాజా. వివవయ్య - వినుము. వైదర్భిపరిణయ
వేళకా-రుక్మిణీ వివాహకాలమునందు. దుర్నదశిశుపాల భూమివరు
నకుకా-చెడ్డక్రాత్వ గలవాఁడైన శిశుపాలరాజునకు. తోడ్పడకా-
భూహయపడుటకు. అరుదెంచి-వచ్చి. సైనికావలితోడకా - సేనా
సంఘముతోఁగూడ. తొడరి-ఎదిరించి. దోర్బలము-భుజబలము.
కూలి-పోయి. హరిచేత-కృష్ణునిచేత. నిర్జితులైనరాజులలోనకా-
పీడఁగొట్టఁబడిన రాజులలో. జైద్యునివెలికాఁడు - శిశుపాలుని
స్నేహితుఁడు. సాల్వధరణిపతి-సాల్వాఁడనురాజా. జరాసంధాది
పార్థివప్రకరంబు - జరాసంధుఁడు మొదలగు రాజుల కూటము.
వినకా-వినునట్లుగా. మత్సరానలవిప్రులశిఖిలకా-దీర్ఘక్రోధమనెడు
గొప్పనిర్భయంబులచేత. ధాత్రికా-భూమిని. ఇటమీఁదకా - ఇఁక
మీఁదకు. వీతయాదవముగాఁగకా-పోయినయాదవులుగలదియగు

౮౫౫.-క|| ధృతివదలక యుగ్రస్థిఁ | బ్రతిదినమును చిడికెఁ డవని * రజ మశనముగా

నతి నియమముతో నాపశు | పరి శంకరు ఫాల నయను * భర్గు సుమేళుకా.

టీ|| ధృతి-ధైర్యమును. వదలక-విడువక. ఉగ్రస్థిఁకా-భయం
కరమైనయనితీతో. (ప్రతిదినమును చిడికెఁడు) అవనిరజము-నెల

పురమునకుకా-కుశస్థలమునకునట్లుమునకు. చనియెకా-పోయెను.

తా|| పరిశీలనహరాజా ! కృష్ణుఁడుభర్తరాజాచేతనెలపుపుచ్చు
కొనితనపెండ్లాలునుకావలసినచుట్టుములునుపెంబడించిరాఁగాసంతో
షముతో తనయునికీపట్టుయినకుశస్థలఁబట్టుమునకుపోయెను అనికా.

మును-విజ్ఞానమును. (విష్ణులోకమును) కాంతురు-పొందుదురు.

తా|| ఎవరుశ్రీకృష్ణమూర్తి జరాసంధుని వలన పెంజుఁబెట్టఁబడిన
రాజులను విడిపింతుటయు, శిశుపాలునిఁ జంపుటయు, భర్తరాజా
రాజసూయ యాగమును నెఱవేర్చుటయును అను కథలను చెప్పు
కొనుట యందును చదువుట యందును ఆసక్తులై యుందుకో ఆట్టి
వారికి కోరిన కుభములును అనేకులు కొడుకులును శాశ్వతమైన
కీర్తియుమంచివెలియుఁజ్ఞులోకప్రాప్తియును అగుననితాత్పర్యము.

తా|| అని యీవిధముగా చెప్పి కుశమహర్షి ఆపరిశీలనహ
రాజతో పీఠిర్బలముయిన నడవడిగలరాజా ! ఇంకను శ్రీకృష్ణమూర్తి
యొక్క వింతలైన చరిత్రములను చెప్పెదను అక్కఱతో వినుమని
చెప్పనారంభించెనని తాత్పర్యము.

నట్లుగా. కడఁగి-పూని. చేయుదును-చేయఁగలను. (అని) దురా
గ్రహముతోడకా-చెడ్డకోపముతో. పంతములుపల్కి - ప్రరిజ్జలు
చేసి. అటకా-అవల. చని-పోయి. భరితనిష్ఠకా - పూర్ణ నియమ
ముతో. తపము-తపస్సును. కావింపఁబూని - చేయ యర్పించి.
సుస్థలమునందుకా-ఒకమంచిచోటను.

తా|| పీరాజా! వినుముమునుపు రుక్మిణీపెండ్లికి వచ్చినప్పుడు శిశు
పాలునికితోడువచ్చి కృష్ణునిచేత పీడఁగొట్టఁబడినరాజులలో ఒకఁ
డైనసాల్వాఁడు అనువాఁడుచెడ్డక్రాత్వతో జరాసంధుఁడుమొదలు
గాఁగల రాజులలోనేను నావిడువని కోపమనెడు నిప్పుమంటలచేత
ఈభూమిలోయాదవులుఅనుపేరులేకుండకాల్చివేసెదనుచూడుఁడు
అని అధికకోపముతో బయలుదేలిపోయి తపస్సుచేయువాఁడైయొక
యేకాంతస్థలమునందుఁ జేరియని తాత్పర్యము.

లోనిదుమ్మ. అశనముగాకా-అహారముగా. అరియమముతోకా-
అత్యంతమైనవిధ్యతో. ఆపశుపరికా-పశువు లనఁబడునేపులనుగోరిన

వాడను. శంకరుఁ—లోకములకు మేలుకలుగఁజేయు వాడను. ఫాలనయనుఁ—నాశట కన్నుగలవాడను. భర్గుఁ—చున్నఁడు మొదలగు వారిని నశింపఁ జేసిన వాడను. ఉమేశుఁ—శివుని. తా॥ తామివదలకభయంకరమైనయనితతో ప్రతిదినము నుపిడి

కడనున్నట్లు అహంకారముచేసికొని మిక్కిలినియమముతో ఎల్లప్రాణుల నేలువాడను. ఎల్లలోకములకు మేలుకలుగఁజేయువాడను. చున్న థుఁడు మొదలగువారిని నశింపఁచేసిన వాడను. నాశట కన్నుగల వాడను. పార్వతికిపనిమిటియునైనశివునిఁగూర్చి అనితాత్పర్యము.

సాల్వఁడు.

—————(*)సాల్వఁడు శివునిఁగూర్చి తపస్సు చేయుట.(*)—————

౧౫౬.—క॥ చెదరని నిజభక్తిని ద

త్పదపద్మములాత్మనిలిఁజిపాయకనాకయేఁ

దుదితక్రియ భజియించిన

మదనారి.యువానిభక్తి మహిమకువశుఁడై.

టీ॥ చెదరనినిజభక్తి—చలింపనితనభక్తిచేత. తత్పదపద్మములు—ఆశివునిపాదపద్మములను. అత్మ—మనసునందు. (నిలిపి)పాయక=ఎడతెగక. (ఒకయేఁడు)ఉదితక్రియ—పునఃపునః. భజియించిన=ఉపాసనచేయఁగా. మదనారియు=శివుఁడును. (వాని)భక్తిమహిమకు=భక్తిగౌరవమునకు. వశుఁడై=అధీనుఁడై

తా॥ చలింపనిభక్తితో ఆశివునియొక్క పాద కమలములను మనసుననిలిపి ఒక సువత్సరకాలముతప్పకపూజితో ఉపాసన చేయఁగా శివుఁడునువానిసేవాగౌరవమునకులోబడిన వాఁడై యని తాత్పర్యము.

౧౫౭.—క॥ బోరునఁబ్రత్యక్షుండై । గోరినవర మేమియైనఁ జి గొనరక యిత్తుక

వారకవేడు మటన్నను । నారాజతపోధనుండు జి హరునకుఁగ్రీతిక.

టీ॥ బోరునఁ—శివునిగా. (ప్రత్యక్షుండై) గోరినవరము—నిపు గోరినకోరిక. ఏమియైనఁ—ఏదియైనను. కొనరక=కొనుగాదనక. ఇత్తుక=ఇచ్చెదను. వారక=సంతోషింపక. వేడుమటన్నుఁ—అడుగు మనఁగా. ఆరాజతపోధనుండు — తపస్సుచేయుచున్న వాడయిన

౧౫౮.—తే॥ వందనంబాచరించియా జి నందవికచ

శ్రీతదయాకారనన్నుర జి తీంచెదేని ।

టీ॥ వందనంబు—నమస్కారమును. ఆచరించి — చేసి. అనంద వికచవదనుఁడై—సంతోషముచేత తేటపాతిన మొగముగలవాఁడై. కేలుదోయి—రెండుచేతులును. ఫాలమునక — నాశటను. (చేర్చి) శ్రీతదయాకార—ఆశ్రయించినవారియందలిదయయే అకృతిగాఁగల వాఁడ. (నన్ను)రతీంచెదేనిక—కాపాడెడుపక్షమున. మదీశ్వరంబు

౧౫౯.—తే॥ గరుడగంధర్వ యక్షురా జి తునసురేంద్ర

నభ్రపథమున నరిగెడు జి నట్టిమహిత । వాహనము నాకు దయచేయు జి వరదయీశ.

టీ॥ వరద=కోరినకోరికలనిచ్చువాడైన. ఈశ = ఓస్వామి. గరుడ...వరులచేక—గరుడ=గరుడులును. గంధర్వగంధర్వులును. యక్ష=యక్షులును. రాక్షసు=రాక్షసులును. సుర=దేవతలును. ఇంద్ర=దేవేంద్రుఁడును. వరులచేక—వీరుమొదలైనగొప్పవారి చేత నైనను. సాధ్యపడక=సాధింపఁబడక. నావలయునెడలక — నేనుకావలె వన్నచోట్లలో. అభ్రపథమునక — అకాశమార్గమున. అరిగెడు

౧౬౦.—వ॥ అనియభ్యర్థించినంబ్రనన్నుండై హరుండువానికోర్కెనురూపంబైన విమానంబునిర్మింప

వయ్యని నప్పగించిన నతండు నట్లచేసి కామ గమనంబును నతివిస్తృతం బుగా లోహం

యారాజ. హరునకుఁ—శివునిఁగూర్చి. గ్రీతిక—అనన్యగ్రీతితో.

తా॥ శివునిగాఁగ్రత్యక్షమై ఓరాజా!నితవరముకావలెశాంకక అడుగుము ఆదియెటువంటిదైనను నేను కొనుగాదనక ఇచ్చెదను అనిసలవియ్యఁగా ఆరాజనుశివునిఁగూర్చి గ్రీతితో ఇట్లుయెననితా. వదనుఁడైకేలుదోయిపూ జి లమునఁజేర్చి

నెఱుంగవినిపింతువినుముమ జి దీప్తితంబు.

—నాకోరికను. ఎఱుంగవినిపింతుక—తెలియఁజెప్పెదను. (వినుము)

తా॥ నమస్కరించినవాఁడై సంతోషముచేతముఖముతేటగిలఁగా రెండుచేతులును నాశటఁ జేర్చుకొని ఆశ్రయించిన వారియందలి దయయే స్వరూపముగాఁగల యోస్వామి । నన్ను రతీంచెడుపక్ష మున నాకోరికను చెప్పెదనువినుమని తాత్పర్యము.

వరులచే సాధ్యపడక నా జి వలయునెడల

నభ్రపథమున నరిగెడు జి నట్టిమహిత । వాహనము నాకు దయచేయు జి వరదయీశ.

నట్టి=పోవునట్టి. మహిత కాహనముక—ప్రభావముగల కాహన మును. నాకుదయచేయుము—నాకులభించునట్లుగాననుగ్రహింపుము.

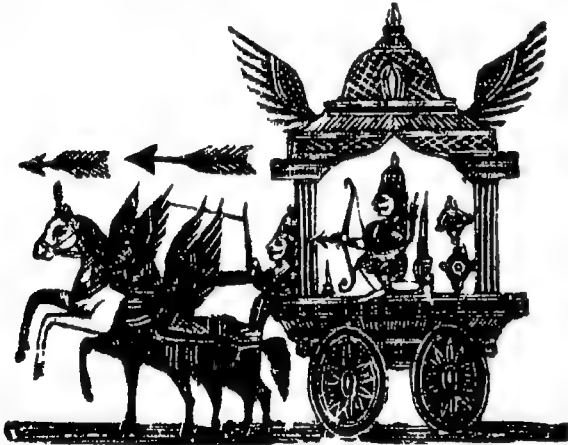
తా॥ ఓస్వామి ! గరుడులు గంధర్వులు యక్షులు రాక్షసులు దేవతలు ఇంద్రుఁడుమొదలైన గొప్పవారిచేతనైతముసాధింప రాక నేనుపోవలెనన్నచోటికి ఆకాశ మార్గమున పోవునట్టి మహిమగల వాహనము నాకుఁగలుగననుగ్రహింపుమని అడిగినని తాత్పర్యము.

బుసనిర్మించి సౌభకంబును నామందిరీ సౌల్యన కిచ్చిన వాడును బరమా నందంబునం బొంది తద్విమానా రూఢుండై యాదపులవలని పూర్వవైరంబుదలంచి దర్పాంధ చేత స్కంధై ద్వారకా నగరంబుపై జని నిజ సేనా సమేతంబుగాఁ దత్పురంబు వేధించి.

టీ॥ (అని) అభ్యర్థించినఁ—కోరఁగా. హరుండు—శివుఁడు. ప్రసన్నుండై—అనుగ్రహము గలవాఁడై. వానికోరిక—వానికోరికకు. అనురూపంచైన—తగిన. విమానంబు—అకాశముననడచు వాహనమును. నిర్మింపఁ—చేయను. మయనిక—దానవ విశ్వకర్మను. అప్పగించినఁ—అప్పగింపఁగా. ఆతండును—ఆమయఁడును. అట్లచేసి—అట్లేచేసి. కామగమనంబును—ఇచ్చవచ్చినట్లు పోవుటగలదియు. అరివి శ్చతంబుగా—మిక్కిలివిరివిగా. లోహంబున—ఇనుముచేత. నిర్మించి—చేసి. సౌభకంబు—సౌభకము. అనునామందిరీ—అనుకేరుపెట్టి. సౌల్యనకిచ్చినఁ—సౌల్యనకు ఇయ్యఁగా. వాడును—ఆసౌల్యఁడును. పరమానందంబునంబొంది—అధిక సంతోషమును పొంది. తద్విమానారూఢుండై—ఆవిమానము నెక్కిన వాఁడై. యాదపులవలని పూర్వవైరంబు—యాదపులయెడలఁగల మనుపటి విరోధమును. తలంచి—తలంచుకొని. దర్పాంధచేత

స్కంధై—మదముచేత తెలివిమాలినమనసుగలవాఁడై. ద్వారకానగరంబుపై—ద్వారకాపట్టణముమీద. చని—దండెత్తిపోయి. నిజ సేనాసమేతంబుగా—తన సేనతోడ. తత్పురంబు—ఆపట్టణమును. వేధించి—ముట్టడించి.

తా॥ అని కేందఁగాశివుఁడు అనుగ్రహముగలవాఁడై వానికోరికకుతగినట్లు ఒకవిమానమును చేసియిచ్చున దానవవిశ్వకర్మయొన మయనికి అడ్డాపింపఁగా వాడును అట్లే చేయవాఁడై ఇచ్చవచ్చినట్లు పోవునదియు మిక్కిలి విశాల మయినదియునుగా ఇనుముతో ఒక విమానమునుచేసి సౌల్యనకిచ్చెను దానినిసౌల్యఁడుపుచ్చుకొని మిక్కిలి సంతోషించిన వాఁడై యాదపులయెడలఁ గల మనుపటి విరోధమును తలంచుకొని మదాధిక్యముచేత ముందుపెనుక విచారింపనివాడై ద్వారకాపట్టణముమీద దండెత్తిపోయి ఆపట్టణమును సేనలును తానునుముట్టడింపఁగా నని తాత్పర్యము.

సౌభకంబున.

(*) సౌల్యఁడుశివునిచేతసౌభకవిమానంబువడసి ద్వారకాపురవాసులచాధించుట. (*)

౮౬౧.—సీ॥ సరిదుపవనసరో * వరములు మాయించి - చావులు గలచి కూ * పములు చెటిచి కోటలువెసపీట * తాటములే గావించి - పరిఖలు పూడ్చివ * ప్రములు ద్రొచ్చి యట్టట్లుధరఁగూల్చి * యంత్రముల్ దునుమాడి - కాంచనధ్వజపతా * కములునఱకి భాసురగోపుర * ప్రాసాదహర్ష్యేందు - శాలాంగణములు భ * స్తములుచేసి తే॥ విమల కాంచనరత్నాది * వివిధవస్తు | కోటి నెల్లనునందందఁ * గొల్లఁ బుచ్చి ప్రజలఁజెఱచెట్టి దొరలను * భంగపెట్టి | తటిమియిబృంగిచెక్కుచా * ధలనలంచి.

టీ॥ సరిదుపవనసరోవరములు—సరిత్—వీళ్లు. ఉపవన—శ్రీలు విహరింపఁదగిన యుద్యాన వనములను. సరోవరములు—మేలైన కొలఁకులను. మాయింది—పాదుచేసి. చావులు—నడచావులను. కలఁచి—కలయఁచెట్టి. కూపములు—నూతులను. చెటిచి—చెడఁగొట్టి. కోటలు—ప్రాకారములను. పెనుక—శిఖ్రముగ. పీటతాటములు—చిన్నచిన్నములుగా. గావించి—చేసి. పరిఖలు—అగత్యలను. (పూడ్చి) వస్త్రములు—కోటకొఱులను. ద్రొచ్చి—పడఁగొట్టి. అట్టట్లు—కోటలురుజలమీది యిండ్లను. ధరకా—భూమియందు.

కూల్చి—పడఁద్రోసి. యంత్రములు—కీలుగల సాధనములను. తును మాడి—విలగఁగొట్టి. కాంచన ధ్వజపతాకములు—బంగారుధ్వజ స్తంభములను పెక్కిములను. (నఱకి) భాసుర...ములు—భాసుర—ప్రకాశించునట్టి. గోపుర—పట్టణపువాకిళ్లు. ప్రాసాద—నగళ్లు. హర్ష్య—మేడలు. ఇందుశాల—చంద్రశాలలు. ఆంగణములు—ముంగిళ్లు. భస్తములుచేసి—బూడిదగాచేసి. విమల...కోటికా—విమల—నిర్మలమయిన. కాంచన—బంగారు. రత్న—రత్నములు. అది—మొదలుగాఁగల. వివిధ—నానావిధములయిన. వస్తుకోటికా—

వస్తువుల సమాహమును, ఎల్లఁ-అంతయు. అంతఃకా-అక్కడ క్కడనే. కొల్లఁబుచ్చి-కొల్లఁబోవునట్లుచేసి. ప్రజలఁ-జనులను. (చెఱఁచెట్టి) దొరలను-ప్రభువులను. భంగఁజెట్టి-అవమానఁజెట్టి. (తఱిమి) ఇబ్బంగిఁ - ఈవిధముగా. పెక్కుకాథలఁ - బహువిధములైనకాథలచేత. అలంది-క్రమఁజెట్టి.

తా॥ ఏళ్లను అడ్డగట్టి, కృంగారపుఁ దోఁటలను పడఁగొట్టి, పులైనకొలఁదలనుపూడ్చి, కాపులనుకలయఁచెట్టి, నూతులనుచెడఁగొట్టి, కోటలు ఛిన్నఁజేయుచులుగా ఇడియఁగొట్టి, కోటమీది

యిందన్నను కోటకొఱలను నేలఁబడఁగొట్టి, కీర్లుగల సాధనములన్ని విలుగఁగొట్టి, బంగారుధ్వజ స్తంభములను పెక్కుమఱును తెగనఱి గోపురములుతోపలి కోటలు మేడలు చంద్రకాలలు ముంగిళ్లు మొదలగువానిని కాల్చి బూడిదచేసి, నిర్మలమయిన బంగారు రత్నములు మొదలగు వెలగల బహువిధ పదార్థములన్నియు ఎక్కడికానినక్కడనేకొల్లఁచెట్టి, సాధారణజనులను చెఱలఁచెట్టి, గొప్పచారిని అవమానఁజెట్టి తఱుచఁగొట్టి, యీవిధముగా పట్టణమును సాచుచేసి అని తాత్పర్యము.

౮౬౨.-చ॥ మదమున నంతఁ బోవక వి ఁ మాన యుతంబుగ నభ్ర వీధికేక గాదకొని యేపుమై నెగసి ఁ కొంకక శక్తి శిలా మహీరుహ ప్రదరము లోలిమైగురిసి ఁ బంధుర భూమిఁబరాగ శర్కరల్ వదలక చల్లుచుక వలయ ఁ వాయువుచే దిశలావ రించుచుక.

టీ॥ మదమున-క్రొత్తచేత. అంతఁ-అంతటితో. పోవక-పోక. విమానయుతంబుగ-విమానముతోత. అభ్రవీధికేక-అకాశమునకు. గాదకొని - విచ్చింభించి. ఏపుమై-అల్పంకారముతో. (ఎగసి) కొంకక - సంకోచింపక. శక్తి...ములు - శక్తి-శక్తియనుకాయధములు. శిలా-రాళ్లు. మహీరుహ-వృక్షములు. ప్రదరములు-కాణములు. పీరిమై-క్రమముగా. గురిసి-వానకురిసినట్లుగురియించి. బంధురభూమిక - ఉన్నతమైనగట్టివలయదు. పరాగశర్కరలు-

దమ్మును గుంకతార్లను. (వదలక చల్లుచుక) వలయవాయువుచే - సుడిగాలిచేత. దిశలు-దిక్కులను. అవరించుచుక-కమ్ముచును. తా॥ అంతటితో పోవడంచుదముచేత విచ్చింభించి విమానముతోడ అకాశమునకు ఎగసినవాఁడై గర్వముతో శక్తిలు రాల్చి వృక్షములు కాణములు మొదలగువానిని వానగాకరియించుచు ఉన్నతములైనరాతి కట్టడపు నేలలయందు దమ్మును మొగపుమట్టికి చల్లుచు సుడిగాలిచేత దిక్కులను కప్పుచును అని తాత్పర్యము. చ॥ అట్టియెడ.

౮౬౩.-క॥ చటులపురత్రయ దనుజో । త్కట దు సరబాఘమాన ఁ ధారుణిగతిన ప్పుటభేదన మంతయతి । స్ఫుట వీడం జెంది వగల ఁ సుడివడు చుండక.

టీ॥ చటుల...గతిఁ-చటుల-క్రూరులైన. పురత్రయదనుజ - త్రిపురాసురులయొక్క. త్కట - అణఁపరానిదియై. దు సర-వాఁటరానిదియై. బాధ్యమాన-కాధింపఁబడుచున్న. ధారుణిగతిఁ - భూమివిధమున. అప్పుటభేదనము-అపట్టణము. అంత - అంతయు. అతిస్ఫుటవీడక - మిక్కిలి యధికమయినబాధను. చెంది - పొంది.

వగలఁ-విచారములచేత. సుడివడుచుండక-స్పృశి పడుచుండఁగా. తా॥ క్రూరులైనత్రిపురాసురులైనమిక్కుటమునువాఁటరానిదియనగు బాధచేత కల్పించునట్టి భూమివలెనే సాక్షాన్నిబాధచేత అట్టిణము కాధింపఁ బడుచున్నది కాఁగా అందలి ఇనుండఱు విచారము నొందినవారి స్పృశిపడుచుఁడిరనితాత్పర్యము.

౮౬౪.-చ॥ కని భగవంతుఁడుక రధిశి ఁ భావణియున్నగు రాక్తి భేయుండ జ్జనముల నోడకుండుండని ఁ సంగర కాతుక మొప్ప దివ్య సా ధనములఁబూని నైసిక క ఁ దంబము గొల్వ ననూన మినకే. తన రుచిగ్రాల నున్నతర ఁ భస్మితుఁడై వెడలక రణోర్వికిక.

టీ॥ కని-చూచి. భగవంతుఁడును - పక్షిదైవ్యర్య సంపత్తిగలవాఁడును. రధిశిభావణియును - రధికశ్రేష్ఠుఁడును. అగురాక్తిభేయుండ-అగునట్టిప్రద్యమ్ముండ. అజ్జనములక - అపట్టణములోని జనులను. పీడకుండఁడని-భయపడకయిండుండఁడు అని. సంగర కాతుకము-యధోత్సాహము. మిప్పక-ఒప్పుగా. దివ్యసాధనములఁ-దివ్యములైన యక్షసాధనములను. పూని-ధరించి. నైసికదంబము-నేనానససమాహము. రాక్తి - నేవింపగా. అనూనమినకేతనరుచి-తక్కువకాని చేఁపలెత్తిమయొక్క ప్రకాశము. గ్రాలక-ప్రకా

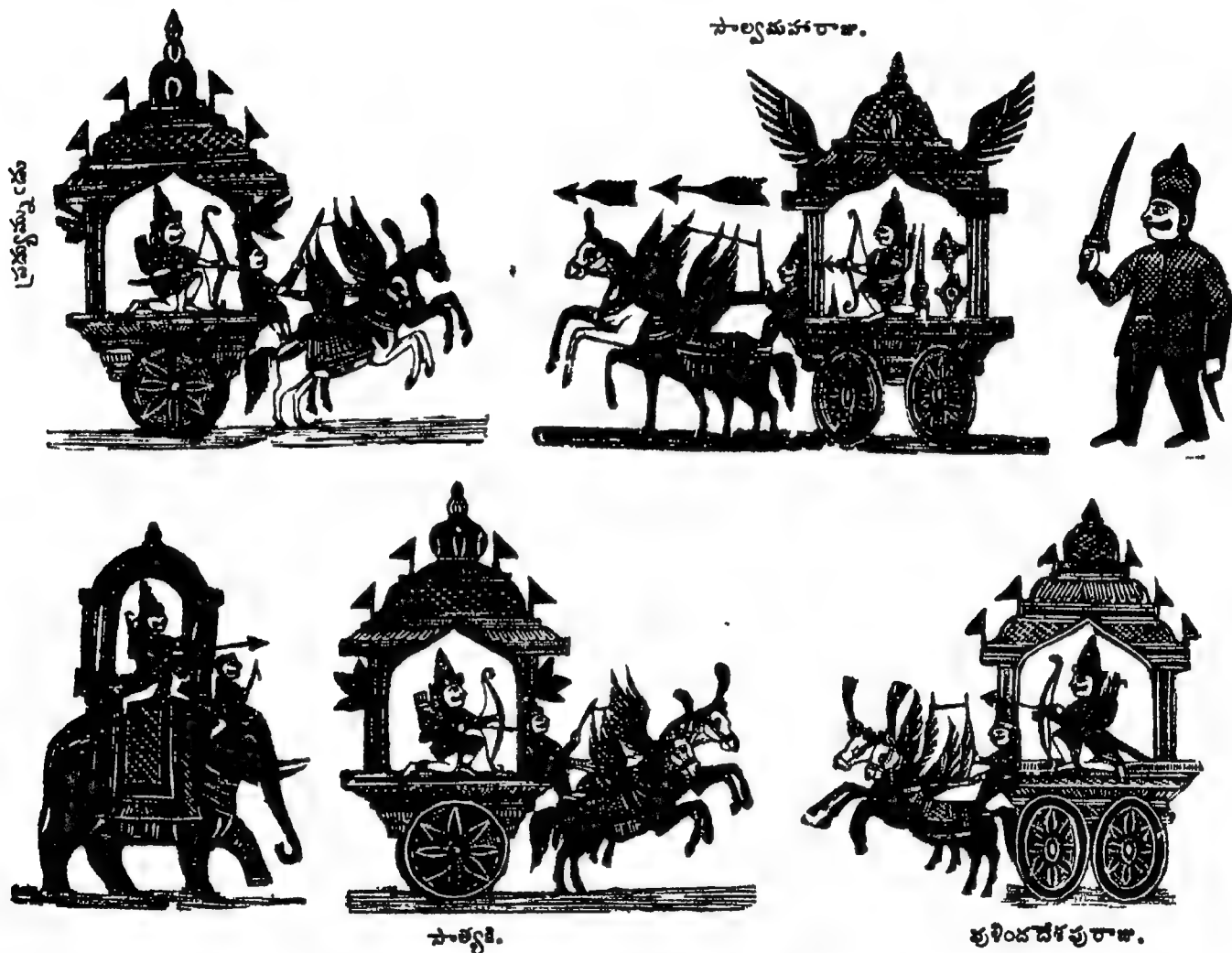
శింపగా. ఉన్నతిరభస్మితుఁడై-గొప్పతెల్లమై నెక్కినవాఁడై. రణోర్వికిక-యద్ధభూమికి. వెడలక-బయలుదేఱును. తా॥ అసాక్షాని వలని బాధలను వాచి పక్షిదైవ్యర్య సంపద గలవాఁడును రధికశ్రేష్ఠుఁడును అయిన ప్రద్యమ్ముండ పురజనుల కెల్ల భయపడ వలదని చెప్పి యధోత్సాహము గలవాఁడై మేలైన శత్రుములను ధరించిన వాఁడై నేనానముల కొలిచి రాఁగాతన చేఁపలెత్తిత్ర కాంతులు అతిశయించి తెలుగఁ చుండఁగా ఒక గొప్పరథముపై నెక్కియద్ధభూమిలోయెసనితాత్పర్యము. చ॥ అయ్యవసరంబున

౮౬౫.-చ॥ సమధిక బాహు శర్యజిత ఁ చండ విరోధులు పాట నున్నత తమ గద భానువింద తుక ఁ సాత్యకి సారణి కారుధేష్ఠసాం బనుకదేత నాత్మజ శ్వ ఁ ఫల్ల తనూభవ తత్సహాదర ప్రముఖయదూ త్తముర్విమత ఁ భంజకులై కృతవర్త మున్నుగక.

సమధిక - బాహు శర్యజిత - తమ గద భానువింద తుక - సాత్యకి సారణి కారుధేష్ఠసాం బనుకదేత నాత్మజ శ్వ - ఫల్ల తనూభవ తత్సహాదర ప్రముఖయదూ త్తముర్విమత - భంజకులై కృతవర్త మున్నుగక.

టీ|| సమధిగ...నిరోధము—సమధిగ—నిర్మిరియైయెస. కాశా—
కార్య—భుజులముచేత. జిత—జయించుచుతిస. చంద—చంద్రునైన. నిరో-
ధము—కేత్రపులుగలవారై సత్తురులు. పాట—పరుగెత్తిపోవునట్లుగా
తిన్నపమమి—అధికమైన కారణితో. గజ—గడుడు. భానువింద—
భానువిందుడు. కుక—కుకుడు. (సాత్యకి) సారణ—సారణుడు. వారు
ధేన్లు—వారుధేన్లుడు. సాంబ—సాంబుడు. మకరశతనాత్త—అనిరు-
ధుడు. శ్వభక్తనూధ—అక్రూరుడు. తప్పెచూడర—అతనితోడఁ-
బట్టువులు. ప్రముఖ—మొదలుగాఁగల. యదూ—త్రములు—యదువంక

క్రేములు. వివరభంజనము—కేత్రపులుసుభంగపెట్టువారై. కృతవర్త—
కృతవర్త యనునతడు. మున్నుగక—మందుకాఁగా. ముండునవఁగా
కా|| అత్యంతమయిన భుజులము చేత కేత్రపులుగై పీడఁగొట్టిన
శూరులైనను భయపడిపాటిపోవునట్టి రీతిని అత్యంత గాంభీర్యము గల
వారై గడుడు భానువిందుడు కుకుడు సాంబుడు సాత్యకి సార-
ణుడు వారుధేన్లుడు అక్రూరుడు అతనిలమ్ములు మొదలుగాఁగల
యాదవ వీరులందఱు తనతోఁబడవారైన కృతవర్తను ముందు పెట్టు
కొన్నవారై బయలుదేరిగిరాత్పర్యము.

సాత్యకి.

ప్రళింపదేశపురాజు.

(*) సాల్వనితో ప్రద్యుమ్నాదులు యుద్ధము చేయుట. (*)

౮౬౬.—క|| వారణ వాజి స్వందన । వీరభటు లేవగఁ జనిరి * విశ్వము వడఁకక
ఘోరాకృతి వివిధాయుధ । భూరిద్యుతు లర్చించి * ముంగబళింపక.

టీ|| వారణవాజి స్వందనవీరభటులు—వినుఁగలుగఁ జ్ఞములురథములు
కాటుబలుమును. విశ్వము—భూమి. వడఁకక—అడఁకగా. ఘోరా
కృతి—భయంకరాకారముతో. భూరిద్యుతు భూరిద్యుతులు—కాకా
ధతులైన సైన్యముల అధికకాంతలు. అర్చించుముక—సూర్య

వింబును. కలళింపక—మ్రొంగఁగా. వేగఁజనిరి—కీభ్రముగ పోయిరి.
కా|| అట్లుబయలు దేవనవారితోడ రథగజతురగ సహతులైన
చతురంగసైన్యములు బహువిధములయిన ఆయుధములకాంతలుసూర్య
వింబునునుజులుగఁ జూచుపగా భూమిదంబింపఁగాను పోయెనని కా.

వ॥ చని యాగోవింద నందన స్వందనంబునుం బల సంహారంబునుం దలకడచి యదు సైన్యంబులు సాల్వబలం

బులతోడం దార్జ్ఞుని బెరయనప్పుడు దేవ దానవ సంకుల సమర విధంబునం దుములం బయ్యె నివ్వధంబున.

టీ॥ చనిపోయి. అగోవిందనందనస్వందనంబును - అమండు పోయిన ప్రద్యుమ్నునిరథమును. బలసంహారంబును - సేనాగమూహమును. తలకడచి - అతిక్రమించి - ముందుమించి. యదు సైన్యంబులు - యాదవుల సేనలు. సాల్వ బలంబుల తోడక - సాల్వని దండతో. దార్జ్ఞుని - కారసింది. బెరయనప్పుడు - కలయ నప్పుడు - యుద్ధము చేయనప్పుడు అనుట. దేవ దానవ సంకుల సమరవిధంబునక - దేవ

తలయ దానవులయ యుద్ధము రీతిని. తుములంబయ్యెక - దొన్ని యయ్యెను. ౨౭ వ్యధంబునక - ఈ ప్రకారముగా.

కా॥ అట్లు ముందుమించిపోయి ప్రద్యుమ్నుని రథమును అతనితోడి సేనను పెనుక ద్రోసి ఆయాదవ సేనలు సాల్వని సేనలను కారసింది పోరాడు నప్పుడు పూర్వము దేవతలకు దానవులకు నైన దొన్నియుద్ధమునుపోలి యుండెనని తాత్పర్యము.

౮౬౮. - మ॥ విరతజ్యోచయ టంకృతుల్ మదజలా శివిర్భూత శుండాల ఘీం
కృతులుద్యద్భట హంకృతుల్ మహిత భే శి రిభాంకృతుల్ భీషణో
ద్ధత నిస్సాధ ధణంకృతుల్ ప్రకట యో శి ధత్రాత సాహంకృతుల్
కుతలంబుక దివినిండ మ్రోసె రిపు సం శి యోధంబుగా భూవరా.

టీ॥ భూవరా - రాజా. విరతజ్యోచయ టంకృతులు - నిరువులైన అర్జున క్రాంత సమాహ ములకుంకారములును. మదజలానిర్భూత శుండాల ఘీంకృతులు - మదజలముతోడ భట్టుచున్న వినుగులయొక్క ఘీంకారములును. ఉద్యద్భట హంకృతులు - ఉత్సాహముగల కాలిబంటులయొక్క హంకారములును. మహిత భేరిభాంకృతులు - గొప్పలైన నగారాలయొక్క భాంకారములును. భీషణోద్ధత నిస్సాధ ధణంకృతులు - భయంకరమైన మీదడి వ్యాసించుచున్న దంకాలదణదణయనుధ్వనులును. ప్రకటయోధవ్రాత సాహంకృతులు - ప్రసిద్ధులైన యోధులగుమియొక్క ఆహంకారముతోడి మాటలును. రిపు సంహారంబుగా - శత్రువులు కలతపడు నట్లుగా.

కుతలంబుక - భూప్రదేశమును. దివి - ఆకాశమును. నిండక - నిండకా నునట్లుగా. మ్రోసె - ధ్వనించెను.

కా॥ ఓపరీక్షిత్వహరాహా ! అప్పుడు ఆసేనల యందు గిడువలెన వింటిమారులచప్పుళ్లును, వినుగులగింకలచప్పుళ్లును, యుద్ధోత్సాహము గలబంటులహంకారముల చప్పుళ్లును, గొప్పలైన వేయల మ్రోతలును, భయంకరమయిన దంకాల మ్రోతలును, ప్రసిద్ధులైన యోధులయొక్క కూరాలాపములధ్వనులును, ఒక్కటై భూమియూ నాకాశమును నిండి శత్రువులకు భయమును పుట్టించునట్టిదయ్యెనని తాత్పర్యము.

౮౬౯. - మ॥ హరి రింఖారథనేమి సద్భటపద శి వ్యాఘటనోద్ధూత దు
స్తర ధూళిపటల ప్రభూత నిబిడ శి ధ్వాంత ప్రవిధ్వంస కృ
త్కరశాతాని గదాది హేతిరుచులా శి కాశంబునిండక వియ
చ్చరదృక్కుల్ మిటుమిట్లుగొల్ప సమరో శి తాహంబు సంధిల్లంగక.

టీ॥ హరిరింఖా ... రుచులు - హరి - గుఱ్ఱములయొక్క. రింఖా - గిట్టలయ. రథ - తేరులయొక్క. సేమి - కడకమ్మలయ. సద్భట - మంచిబంటులయొక్క. పద - అడుగులయ. వ్యాఘటన - విశేషమైన అడుముడులచేత. ఉద్ధూత - మీదకెగసిన. దుస్తర - మీతరాని. ధూళి - దుమ్ముయొక్క. పటల - సముదాయముచేత. ప్రభూత - పుట్టిన. నిబిడ - దట్టమయిన. ధ్వాంత - వీకటిని. ప్రవిధ్వంసకృత్ - అణచివేయుచున్న. కర - చేతులయందలి. శాత - వాడులైన. అసె - కత్తులు. గదా - గదలు. అది - మొదలుగాగల. హేతి - అయధములయొక్క. రుచులు - కాంతులు. ఆకాశంబు నిండక - ఆకాశమునందు వ్యాపింపగా. వియచ్చరదృక్కులు -

దేవతల చూపులను. మిటుమిట్లుగొల్పక - చెదరునట్లు చేయగా. సమరోత్సాహంబు - యుద్ధమునందలి యాతోషమును. సంధిల్లంగక - అతికొయింపగా.

కా॥ గుఱ్ఱములగిట్టల త్రొక్కుదులచేతను, రథ చక్రములకడకమ్మలయొరకడిచేతను, కూరులైనబంట్ల అడుగుల అడుముడులచేతను, మీదకెగసిన మిక్కిటమయినదుమ్ముయొక్క కమ్మదలచేత పుట్టినవీకటిని పోగొట్టుచున్న వాడులైన కత్తులు గదలు మొదలు గాగల ఆయధముల కాంతులు ఆకాశమెల్లనిండి యుద్ధపు వేడుక చూడ వచ్చిన దేవతల చూపులను చెదరునట్లు చేయు చుండగా యుద్ధమునందలి యుత్సాహము అప్పుటపుట్టి హిచ్చంగా ననికా.

౮౭౦. - చ॥ తలకొని నైనికు లృదచి శి తార్కొని పేర్కొని డాసి పాసి యం
కిలిగొన కిమ్ము లమ్ములక బ శి గిల్చి నొగిల్చి తరేతరుల్లల్
నలియంగనొత్తి మొత్తి నయ శి సంబుల సంబులురాల లీల నా
దలలు లలాటమున్నన గ శి దాహతి నొంచి కలంచి పాటంగక.

టీ॥ తలకొని - పూని. నైనికులు - సేనాజనులు. కడచి - మీత. తార్కొని - కారసింది. పేర్కొని - తమతేరులుచెప్పి. డాసి - చేరచ

పోయి. పాసి - పెనుకకుతోలగి. అంకిలిగొనక - పెనుదీయక. ఇమ్ములు - మర్తములు. అమ్ములక - బాణములచేత. చగిల్చి - భరించి.

నాగిన్ని-నాగ్నించి. ఇతరేశులు-మిందారులు. (తలలు)నలియంగ-
-నలంగునట్లుగా. ఒత్తి-నాగ్ని. మొత్తి-మోది-కొట్టి. నయనం
బుల-కన్నులందు. అంబులు-నీళ్లు. రాల-రాలంగా. లీల-
ఆనాయాసముగా. బొడలలు-నడితలలు. లలాటములు-నాసళ్లు.
ఘనగదావారిక-పెద్దగదాపట్టుచేత. ఒంది - పగులునట్లు కొట్టి.
కలంది-కలంతనొందింది. పాతంగ-పరుగెత్తగా.

తా|| పూర్వగలవారై సైనికులందఱు ఒకరినొకరుమీఱితారనంది
తమతమశేరులు చెప్పి కదియఁబడి తొలగి పెనుదీయక మర్తములు
భేదింది నొప్పించి ఒకరొకరి తలలు నలియునట్లుగట్టిగాకొట్టికన్నుల
నీళ్లువచ్చునట్లు ఆనాయాసముగ నడితలలు నాసళ్లుపగుల పెద్దగద
లతోమోది కలంతనొందింది పరుగెత్తిపోగా నని తాత్పర్యము.

ప|| ప్రద్యుమ్నండుకనుంగొని. టి|| ప్రద్యుమ్నండు చూచి.

౮౭౧.-చ|| అనయంబుం గలుపించి సౌభపతి మా * యాకోట్లు చంచచ్చరా
సని నిర్ముక్త నికాతదివ్య మహితా * స్త్ర శ్రేణిచేద దత్తణం
బున లీలాగతి నధ్ర గుత్తనములక * భూషింప మాయించె న
వ్వనకాతావుండు భూరిసంతమసముక్ * వారిండు చందంబునక.

టి|| అనయంబు-మిక్కిలి. కలుపించి-కోపించి. సౌభపతి
మా-యాకోట్లు - సాల్వనివైన యశోక మాయలను. చంచ...
శ్రేణిచేద-చంచల - ఓప్పుచున్న. శరాసన - వింటివలననుండి.
నిర్ముక్త-విడువఁబడిన. నికాత-మిక్కిలి వాఁడియైన. దివ్య-దేవ
సంబంధమయిన. మహిత - మహిమగల. అస్త్రశ్రేణిచేద - కాణ
పత్రిచేత. తత్తణంబునక - ఆక్షణముననే - అప్పుడే. లీలా
గతిక-విశోదవిధమున-ఆనాయాసముగ. అధ్రగులు-ఆకాశము
నందురుగువారు-దేవతలు. మనములక - మనసులలో. భూషింపక-

మెచ్చుకొనగా. అవ్వనకాతావుండు - ప్రసిద్ధుడైన హర్యుండు.
భూరిసంతమసముక్ - అధికమైనవీరకటిని. వారిండుచందంబునక -
పోగొట్టు విధమున. మాయించెక-అణగిపోవునట్లు చేసెను.

తా|| మిక్కిలికోపించినవాఁడైఒప్పదములైతనవింటినుండివిడువఁ
బడుచున్న తిక్షణములైన దేవసంబంధములైన కాణ సమాహముల
చేత ఆనాయాసముగా అప్పుడే ఆకాశమునందుండిచూచునట్టిదేవ
తలు మెచ్చునట్లు హర్యుండు వీరకట్టును తొలగించు విధమున
సాల్వని మాయలనన్నిటిని తొలగించె నని తాత్పర్యము.

౧౭౨.-చ|| అతి రధికోత్తముండవడడు * దంచిత కాంచనపుంఖ పంచవిం
శతి విశిఖంబుల న్నతని * సైనికపాలుని నొంచి యుగ్రుడై
శతశత కోటికోటి నిభ * సాయకము ల్వరంగించి సాల్వ భూ
పతి కకుదంబునొంచి లయ * భైరవుకైవడిచేర్చి వెండియుక.

టి|| అతిరధికోత్తముండు-అతిరథులలో శ్రేష్ఠుడైన. అతఁడు-
ఆప్రద్యుమ్నండు. ఉదంచిత...విశిఖంబులక-ఉదంచిత - మిక్కిలి
యొప్పదములయిన. కాంచనపుంఖ - బంగారు పింజలుగల. పంచ
వింశతివిశిఖంబులక-ఇరువదియైదు కాణముల చేత. అతనిసైనికపా
లునిక-ఆసాల్వనినేనానాయకుని. నొంది-నొప్పించి. ఉగ్రుడై-
భయంకరుడై. శతశత కోటికోటి నిభసాయకములు - శత -
నూతైన. శతకోటి-వజ్రాయుధములయొక్క. కోటి-నూలులక్షల
తోడ. నిభ-సమానములయిన. సాయకములు-కాణములను. పరం

గింది - ప్రయోగించి. సాల్వభూపతి కకుదంబుక - సాల్వరాజు
యొక్క మూఁపును. నొంది - నొప్పించి. లయభైరవుకైవడిక -
ప్రళయకాలపుభైరవునివలె. శేర్చి-రేంగి. వెండియుక-మణియును.

తా|| అతిరథులతో ఉత్తముడైన యాప్రద్యుమ్నండు మిక్కిలి
యొప్పుచున్న బంగారు పింజలుగల యిరువదియైదు కాణములచేత
సాల్వనినేనానాయకుని నొప్పించి కోటి వజ్రాయుధములను భూరిన
నూలు కాణములను ప్రయోగించి సాల్వని మూఁపును నొప్పించి
అంతట ప్రళయకాలపు భైరవదేవునివలెనే రేంగినవాఁడై యనితా.

౮౭౩.-చ|| పదిపదియమ్ముల న్ననుజి * పాలవరేణ్యుల నొంచి రోషముం
గదురంగ మూడుమూడు శిత * కాండములక రథదంతి వాజులక
జదియంగ జేసి యొక్కొక ని * కౌత శరంబున సైనికావలిక
మదము లడంచి యిట్లతడ * మానుషలీల బరాక్రమించినక.

టి|| పదిపదియమ్ములక-పదసేకాణములచేత. మనుజుపాలవరే
ణ్యులక-సాల్వనికితోడువచ్చినరాశ్రేష్ఠులను. నొంది-నొప్పించి.
రోషముక-రోషమును. కదురంగక-అతిశయింపగా. మూడు
మూడుశిత కాండములక - మూడేసి కాణములచేత. రథదంతి
వాజులక - తేరులను ఏనుగులను గుఱ్ఱములను. చదియంగక -
చేతతోనేలగాపడినలంగి లోపునట్లు. (చేసి) ఒక్కొక్కకౌతశరం
బునక-ఒక్కొక్క వాఁడికాణముచేత. సైనికావలిక-కారిబంట్లు

గుంపును. మదములడంచి-క్రావ్యలుఅణగగునట్లుచేసి. (ఇట్లు)అతఁ
డు-ఆప్రద్యుమ్నండు. ఆమానుషలీలక - మనుష్యులు చేయునట్టి
విధముకారియట్లు. పరాక్రమించినక-శత్రువులనుఆక్రమింపగా.

తా|| పదేసి కాణములచేత సాల్వనికి సహాయులగు రాజులను,
మూడేసి కాణములచేత రథ గజ తురగములను, ఒక్కొక్క వాఁడి
కాణముచేత కారిబంట్లను నొప్పించి ప్రద్యుమ్నండు మనుష్యులకు
అలవిగాని విధమున పరాక్రమమును కాపగొనని తాత్పర్యము.

౮౭౪. — క॥ దుర్వానవ హరణాద్భుత । కర్తృమనకు నుభయస్యైని * క ప్రకరంబు
నిర్మలమతి నుతియించిరి । భర్తావలదైర్య విగత * భయం బ్రద్యమ్ము.

టీ॥ దుర్వా ... మనకు — దుర్వానవ — దుష్టజనులయొక్క. హరణ — నాశము చేయుటయనెడు, అద్భుతకర్తృమనకు — అశ్చర్యమైనపనికి. ఉభయస్యైనిక ప్రకరంబులు — ఇరుకైగ నేనయందలిజనులగుంపులు. భర్తావలదైర్యం — మేరుపర్వతమువలెచలింపనిదైర్యముగల, విగతభయం — పోయినభయముగల, ప్రద్యమ్ము — ప్రద్య

మ్ముని. నిర్మలమతి — కపటములేనిబుద్ధితో, నుతియించిరి — పొగడిరి. కా॥ దుష్టజనులను నాశము చేయునట్టిపనికై రెండు పక్షముల సైనికులను అశ్చర్యము నొందినవారై మేరుపర్వతమువలె చలింపని దైర్యముగలవాఁడను, భయములేనివాఁడనైన ప్రద్యమ్ముని నిర్మలమయినచిత్తముతో కొనియాడిరని తాత్పర్యము.

౮౭౫. — డ॥ సాంబుని సాల్వభూవిభుఁడు * సాయక జాలములేసి నొంచినక.

బాంబవలీ తనూభవుఁడు * చాపము సజ్యముచేసి దాసి సా
ల్వం బదియేను తూపుల న * వొన్నత వక్షము గాడనేసి తీ
ట్టొంబక వింశతి న్నతని * సాధక మల్లల నాడ నేసినక.

టీ॥ సాల్వభూవిభుఁడు — సాల్వరాజు. (సాంబుని) సాయక జాలములు — బాణసమూహములు. ఏసి — ప్రయోగించి, నొంచినక — నొప్పించగా. బాంబవలీ తనూభవుఁడు — బాంబవలీ కొడుకైన సాంబుఁడు. చాపము — వింటిని. సజ్యముచేసి — ఎక్కువట్టి. దాసి — కవియెఁబడి. (సాల్వని) ఉన్నతవక్షము — ఉపరియన్న తొమ్మును. కాండక — నాటునట్లు. పదియేనుతూపులక — పదియేనుబాణములను. ఏసి — ప్రయోగించి. తీట్టొంబకవింశతిక — వాడియైనయిరువదిబాణ

ములను. అతనిసాధకము — సాధకమనెడు వానివిమానమును. అల్లలనాడక — తల్లడిల్లనట్లుగా. ఏసినక — ప్రయోగించుకగా. కా॥ అప్పుడుసాల్వరాజు బాంబవలీకొడుకైన సాంబుని అనేక బాణములు ప్రయోగించి నొప్పించగా ఆసాంబుఁడును సాల్వనియొక్కతొమ్మున నాటునట్లుగా పదియేనుబాణములను ప్రయోగించి తెంపి తీయిరువదిబాణములు ప్రయోగించి వాని విమానమును తీట్టట్టాగునట్లు చేయగా నని తాత్పర్యము.

౮౭౬. — చ॥ గడుఁడు మహాగ్రవృత్తి నిజ * కార్తుక నిర్గతవిస్ఫుర ద్విధం
తుద వదనాభ చాణ విత * తు ల్వరఁగించి విరోధి మస్తముత్
నుదులుగ గ్రుచ్చియెత్తుచు న * కుంఠిత విక్రమకేళి లోలుండై
చదల నురల్పితింప రధి * సత్తముఁడొప్ప నరేంద్రచంద్రమా.

టీ॥ నరేంద్ర చంద్రమా — పీఠాశ్రేష్ఠుఁడా. (గడుఁడు) మహాగ్రవృత్తి — మిక్కిలిభయంకరమైన వ్యాపారముతో, నిజ ... వితతులు — నిజ — తనదైన, కార్తుక — వింటివలననుండి. నిర్గత — తెలువడిన, విస్ఫురత — విగ్రహించి ప్రకాశించుచున్న, విధంతుడ — రాహువుయొక్క, భద్రనాభ — ముఖమునుబోలిన, బాణవితతులు — బాణముల సమూహములను, పరఁగించి — ప్రయోగించి. విరోధిమస్తములు — శత్రువులతలలను. గుదులుగ — గుదులుగుదులుగా. (గ్రుచ్చియెత్తుచును) అకుంఠితవిక్రమకేళిలోలుండై — మొక్కుపోని పరాక్రమ క్రిడయందు ఆసక్తుండై. రథిసత్తముఁడు — రథికులలో శ్రేష్ఠుడయిన

ఆగడుఁడు. చదలక — అకాశమునందు, సురలు — దేవతలు. నురింపక — పొగడకగా. ఒప్పెను — ప్రకాశించెను.

కా॥ పీఠాశ్రేష్ఠుడారాజా! రథికులలో నుత్తముఁడైన గడుఁడు అనువాఁడు భయంకరమయిన వ్యాపారముతో తనవింటివలననుండి తెదలుచున్న రాహువుపడగలవంటి బాణసమూహములచేత శత్రువుల తలలను గుదులుగా గ్రుచ్చియెత్తుచు మొక్కుపోని పరాక్రమ క్రిడయందు ఆసక్తుడగుచు అకాశమునందుండి వేడుక చూచెడు దేవతలు పొగడకగా తెలయుచుండెను అని తాత్పర్యము.

౮౭౭. — డ॥ సాత్యకి చండరోషమున * సాల్వమహీవరు భూరిసౌభ సాం
గత్య చతుర్విధోగ్ర బల * గాధతమగి పటలంబు భాసురా
దిత్య మయూఖ పుంజ రుచి * తీవ్ర శరంబుల మాపి సైనిక
స్తుత్యపరాక్రమ ప్రకట * దోర్బలుండై విలసిల్లె భూవరా.

టీ॥ భూవరా — రాజు. (సాత్యకి) చండరోషమునక — తీవ్రమైన కోపముతో. సాల్వ... పటలంబు — సాల్వమహీవరు — సాల్వరాజుయొక్క, భూరి — గొప్పదైన. సౌభ — సౌభకమనెడి విమానముయొక్క, సాంగత్య — కూడికగల. చతుర్విధ — నాలుగువిధములైన, ఉగ్ర — భయంకరమైన, బల — సేనయనెడు, గాధ — దట్టమైన. తీవ్రపటలంబు — తీవ్రత సముదాయమును, భాసురా ... శరం

బలక — భాసుర — తెలుగుచున్న. అదిత్య — సూర్యునియొక్క. మయూఖ — కిరణములయొక్క, పుంజ — సముదాయముయొక్క. రుచి — ప్రకాశముగల, తీవ్ర — వాఁడునైన. శరంబులక — బాణములచేత, మాపి — పొంగొట్టి. సైనిక... దోర్బలుండై — సైనిక — సేనాములచేత. స్తుత్య — కొనియాడఁబడిన. పరాక్రమ — శత్రువులనాక్రమించుటచేత. ప్రకట — ప్రసిద్ధమైన. దోర్బలుండై — భూబలముగల

జాడై. ఎలసేదైకాయుధ్ధ భూమియందు నెదురులేక ప్రకాశించెను.
తా|| ఓరాజా! అప్పుడుసాత్యకి శేంద్రమైనకోపముతోసాల్పుని
గొప్ప సాభకవిమాన సంబంధముచేతనిక్కుమిన్న చతురంగబలము

లగిడు చిరకటిని ప్రకాశించినట్టి తన బాణములనెడు సూర్యకిరణ
ములచేతతొలగించినవాడైతిభయ సేనలజనులుకొనియాడఁదగిన
పరాక్రమాతిశయముతోడి భుజబలమువెలయఁగా ప్రకాశించెననితా.

౮౭౮. — ఉత్సాహ|| భానువిందు దుద్ధతిక వి * పక్షపక్ష సైన్యదు
ర్జాన కాననానలోప * మాన చండకాండ సం
తాన మూననేసి చూర్చి * తంబుచేసెఁ జాప వి
ద్యానిరూఢి దేవతా వి * తాన నిచ్చమెచ్చఁగాక.

టీ|| (భానువిందుడు) ఉద్ధతిక = నిక్కుతో. విపక్ష ... నము
— విపక్షపక్ష = శత్రుపక్షమైన. సైన్య = సేనలయొక్క. దుర్జాన =
చెడ్డగర్వమనెడు. కానన = అడవిని. అనల = అగ్నితోడ. ఉపమాన =
పోల్పఁదగిన. చండ = వాడియైన. కాండ = అమ్ములయొక్క. సంతా
నము = గుంపు. ఉదాక = నాటునట్లుగా. ఏసి = ప్రయోగించి. చాప
విద్యానిరూఢి = విలువిద్యయందలిసేర్పు. దేవతావిశాసము. దేవతలు

గుంపు. ఇచ్చక = మనసునందు. మెచ్చఁగాక = మెచ్చుకొనునట్లుగా.
చూర్చి తంబుచేసెక = పొడిచెను దానిఁగాక చేసెను.
తా|| భానువిందుడు అనువాఁడుగ్గి ఓస శత్రుసైన్య వశాదీ
అడవిని శేలప్రమయిసనిప్పుతోఁ బోల్పఁదగిన బాణములను ప్రయో
గించి తన విలువిద్యయందలి సామర్థ్యమును దేవతలుకూడ మెచ్చు
కొనునట్లుగా ఆశ్రమ సేనలనెల్లనుపొడిపొడి గాచేసెననితాత్పర్యము.

౮౭౯. — ఉత్సాహ|| చారుధేష్టుఁ డాగ్రహిణి * శత్రు భీషణోగ్ర దో
స్సార దర్ప మేర్పడక ని * శాత బాణ కోటిచే
దారుణ వ్రతాప సాల్వ * దండనాథ మండలిక
మారి రేగినట్లు పిల్లు * మార్చి పేర్చి యార్చినక.

టీ|| (చారుధేష్టుఁడు) ఆగ్రహించి = కోపించి. శత్రు ...
దర్పము = శత్రు = పగవారికి. భీషణ = భయంకరమైన. ఉగ్ర = దీక్ష
మైన. దోస్సార = భుజబలమువలని. దర్పము = మదమ. ఏర్పడక =
తెలియఁబడునట్లుగా. నిశాతబాణ కోటిచేక = వాడిబాణముల
సమాహమచేత. దారుణ... మండలిక = దారుణ = శేంద్రమైన.
ప్రతాప = తేజస్సుగల. సాల్వ = సాల్పునివారైన. దండనాథ = సేనా
నాయకులయొక్క. మండలిక = సమాహమును. మారిరేగినట్లు =

మారియను దేవత విష్ణుభిఁదనట్లు. పిల్లుమార్చి = చంపి. పేర్చి =
విజృంభించి. ఆర్చినక = సేవనాదము చేయఁగా.
తా|| చారుధేష్టుఁడు అనువాఁడుకోపించినవాడై పగవారిభయ
మును గలుగఁజేయునట్టి ఓర్వరాని భుజబలమువలనిమదము తెలియఁ
బడునట్లుగా వాడియైన బాణములసమాహములను ప్రయోగించి దీక్ష
మైన తేజస్సుగలసాల్పుని సేనానాయకులను మారియను దేవతరేగి
చంపునట్లుగా చంపి విజృంభించి సేవనాదము చేయఁగా నని తా.

౮౮౦. — క|| శుకుఁ డాయోధన విజయో | త్సుకమతి చాహబలంబు * చొప్పుడ విఁచి

ప్రకరంబుల దను శౌర్యా | ధికుఁడన విద్యేషబల త * లిల బహుమాన్యైక.

టీ|| (శుకుఁడు) ఆయోధనవిజయోత్సుకమతిక = యుద్ధమందలి గెల్పు
తమకముతోడి బుద్ధితో. చాహబలంబు = భుజబలము. చొప్పుడక =
విశదపడునట్లు. విశిష్టప్రకరంబులక = బాణసమాహములచేత. తనుక
= తన్ను. శౌర్యాధికుఁడు = శూరత్వముచేతగొప్పవాఁడు. (అనక)

విద్యేషబలతరిక = శత్రుసేనలగుంపును. చరిమాన్యైక = చంపెను.
తా|| శుకుఁడుతన్నందలునుమిక్కిలి శూరుఁడని మెచ్చుకొనునట్లుగా
వాడిబాణములనుతలుచుగా ప్రయోగించి యుద్ధమునందు గెలుపును
పొందవలెనుతమకముతో శత్రువులసేనను చంపెనని తాత్పర్యము.

౮౮౧. — ఉ|| సారణుఁ డెపుమై గదిసి * శాత్రవ వీరులు సందడింప దో
స్సార మెలర్చ గుంత శర * శక్తి గదా ఘోరికాది హేతులక
వారక వాజి దంతి రథ * వర్గములం దునుమాడి కాల్యురక
వేరముతోడ బంపె జము * వీటికిఁ గాఁపుర ముగ్రమూర్తియై.

టీ|| (సారణుఁడు) ఏపుమై = గర్వముతో. గదిసి = చేరి. శాత్రవ
వీరులు = వీరులైన శత్రువులు. సందడింపక = సందడికలుగఁ జేయఁగా
— అవధిరహంగా. దోస్సారము = భుజబలము. ఎలర్చక = అతిశయిం
పుఁగా. గుంత... హేతులక = గుంత = తల. శర = బాణము. (శక్తి)
గదా = గుదియ. ఘోరిక = చూరుక ర్తి. అది = మొదలగు. హేతులక =
అయుధములచేత. వారక = వెనుదీయక. వాజిదంతిరథవర్గములక =
గుఱ్ఱములయొప్పుగులయరథములయగుంపును. తునుమాడి = చంపి.
ఉగ్రమూర్తియై = యుద్ధస్వరూపముగలవాడై. కాల్యురక = కాలిబల

మును. వేరముతోడక = విరోధముతో. జమువీటికిక = యమనిపట్టణ
మునకు. కాఁపురము = నివాసముగా. కుంపిక = అంటెను.
తా|| సారణుఁడనువాఁడు శత్రువులు మిక్కిలి ఆహంకరించి
అక్రమింపఁగా తన భుజబలము వెలుగొందునట్లు శంఖ గుదియ
శక్తి చురకతి మొదలుగాఁగల ఆయుధముల చేత గుఱ్ఱములను
ఏనుగులను రథములను తునుకతునుకలుగా నడికివేసి ప్రళయకాల
రుద్రనివలె భయంకర స్వరూపుడై కాలిబలమునెల్లను యమని
పట్టణమున వాసముచేయఁబంటెను అనఁగా చంపెననితాత్పర్యము.

౮౮౨.—క॥ అక్రూరుడు దదనుజులు న | వక్రపరాక్రమముమెఱసి ఖ వైరుల బాహు విక్రమమున వధియించిరి | చక్రప్రాసాది వివిధ ఖ సాధనములచేత.

టీ॥ (అక్రూరుడును) తదనుజులును—అతని కమ్ములును. అవక్రపరాక్రమము—కొంతతేని పరాక్రమమును. మెఱసి — మెఱయించుకేసి. వైరుల—శత్రువులను. బాహువిక్రమమున—శమభుజబలముచేత. చక్రప్రాసాది—చక్రము యొక్క మెడలగు. వివిధ సాధనములచేత—

నానా విధములయిన యాయుధముల చేత. వధియించిరి = చంపిరి. కా॥ అక్రూరుడు అతనికమ్ములును కొంతతేని పరాక్రమముగల చాత్రైకమభుజబలముకొలదిని నానావిధములైన ఆయుధములను ప్రయోగించి శత్రుసమూహములను చంపినవారలైన ఖాశ్వర్యము.

౮౮౩.—మ॥ కృతవర్త ధీతి నాయకుండు విశిఖ ఖ శ్రేణిం బ్రమత్తార్థధి శ్రితవర్తంబులఁ జించి మేనుల శత ఖ చ్చిద్రంబులం జేయ న ద్భుత కర్తంబని సైనికు ల్వాగడ శ ఖ త్రుల్లాటుచో సంగర ధీతి ధర్మంబు చలించి కాచె రధిక ఖ శ్రేష్ఠుడు భూమిశ్వరా.

టీ॥ భూమిశ్వరా—రాజా. రధిఃశ్రేష్ఠుడు = రధికులలో శ్రేష్ఠుడైన కృతవర్త ధీతి నాయకుండు—కృతవర్త యనురాజా. విశిఖ శ్రేణి—బాగాపట్టులచేత. ప్రమత్తార్థధిశ్రితవర్తంబుల—పరాకుపదినశత్రువులు తొడుగుకొన్న కవచములను. (చించి) మేనుల—వారిదేహములను. శత చ్చిద్రంబుల—నూలురంభములుకలచానికా—అనేకములు చల్లులుపడునట్లుగా. చేయగా—చేయగా. అద్భుతకర్తంబు = వింతపని. (అని సైనికులు) పొగడక—కొనియాడక. శత్రులు—పగవారు.

రాయచోక—తలచివాడగునప్పుడు. సంగర ధీతి = యుద్ధభూమి యందు, ధర్మంబు—యద్ధధర్మమును. (చించి) కాచె—రక్షించెను. కా॥ పీరాజా! ౩ భమునందుండి యుద్ధముచేయువారిలో శ్రేష్ఠుడైన కృతవర్త మహారాజా వాఁడులైన బాగాపట్టులచేత మదింపిన శత్రువులుతొడుగుకొన్న కవచములు వినుంగఁగొట్టివారిదేహములందెల్ల యెడలఁబలులు అగునట్లు చేసి ఇదివఱకప్పుడైనయెల్లవారు మెచ్చుకొను నట్లు యుద్ధమునందు మెనుదీసిపోవువారిని రక్షించెనని ఖాశ్వర్యము.

౮౮౪.—మ॥ అత్తటి సాల్వండు గోపోద్దీపిత మానసుండైయుండ మాయావిడంబకంబైనసౌభకంబప్పుడు.

టీ॥ అత్తటి—అసమయమునందు. సాల్వాడు—సాల్వండు. గోపోద్దీపితమానసుండై—గోపముచేత వెలుంగఁజేయఁబడిన మనసుగలవాడై. ఉండక—ఉండక. మాయావిడంబకంబు = మాయను వ్యాపింప

జేయునది. అయినసౌభకంబు = విసట్టిసౌభకవిమానము. (అప్పుడు) కా॥ అప్పుడు సాల్వండుగోపించినవాడవచ్చగా మాయను వ్యాపింపజేయునదియైనసౌభకవిమానము అప్పుడు ఏమిచేసెననగా ననితా.

౮౮౫.—నీ॥ ఒకమాటు నభమునఁ ఖ బ్రకటంబుగాఁచోచు - నొకమాటుధరణిపై ఖ నొనరనిలుచు నొకమాటు శైలమ ఖ స్తకమున వర్తించు - నొకమరి చరియించు ఖ నుదధి నడుమ నొక్క తోయంబున ఖ నొక్కటియై యుండు - నొక్కెడఁ గనుఁగొనఁ ఖ బెక్కులగును నొకమాటు సాల్వ సం ఖ యుక్తమై పొడసూపు - నొకతోయ మన్నియు ఖ నడిగితోచు
అ॥ నొక్క తేప కొఱవి ఖ యుడుగక ద్రిప్పిన | గతి మహోగ్ర వృత్తిఁ ఖ గానవచ్చు మఱియుఁ బెక్కు గతుల ఖ నరివరు ల్లలఁగంగఁ | దిరిగ సౌభకంబు ఖ ధీవరేణ్య.

టీ॥ ధీవరేణ్య—క్షాతముచేతను త్రముఁదా ఒకమాటు—ఒకసారి. నభమునక—అకాశమునందు. ప్రకటంబుగా—ప్రసిద్ధముగా. స్పష్టముగా. తోచుక—కనఁబడును. (ఒకమాటు) భగణిపైక—భూమిమీద. ఒనరక—ఒప్పునట్లు. నిలుచుక—ఉండును. (ఒకమాటు) శైలమస్తకమునక—గొంతకొమ్మనందు. వర్తించుక—ఉండును. ఒకమరి—ఒకసారి. నుదధి నడుమక—సముద్రమునడుమ. చరియించుక—మెలఁగును. ఒక్కతోయంబునక—ఒకసారి. (ఒక్కటియై యుండును) ఒక్కెడక—ఒక సమయమునందు. కనుఁగొనక—చూచుటకు. పెక్కులు—అనేకములు. (అగును ఒకమాటు) సాల్వసంయుక్తమై—సాల్వనితో గూడుకొన్నదై. పొడసూపుక—కనఁబడును. ఒకతోయము—ఒకసారి. (అన్నియు) ఉడిగి—వడరి. ఏదియు లేకయునుట. తోచుక—కానఁబడును. ఒక్క

తేప—ఒకసారి. కొఱవియుడుగక ద్రిప్పినగరిక—ఎడతెగకొఱవిద్రిప్పినట్లు. మహోగ్రవృత్తి—అతిభయంకరమయినవ్యాపారముగలదిగా. కానవచ్చుక—కనఁబడును. మఱియుక—ఇంకను. పెక్కుగతులక—బహువిధములచేత. అరివరులు—శత్రు శ్రేష్ఠులు. కలఁగంగక—కలఁత నొందక. సౌభకంబు—సౌభకవిమానము. (అనినను) కా॥ పీక్షానవంతుడవగు పరిక్షిప్త మహారాజా! సౌభకవిమానము ఒకసారి ఆకాశమునందును, ఒకసారి భూమియందును, ఒకసారి కొండ మీదను, ఒకయారి సముద్రము నడుమను, మఱియొక సారి ఒకటిగాను, ఇంకొకసారి అనేకముగాను, మఱియునొకసారి సాల్వనితోడను, ఇంకొకసారి వట్టిదిగాను, ఒకసారి కొఱవి ద్రిప్పినట్లుగాను, ఒకసారి భయంకరమయినరీతితోను, కానవచ్చుచు మెలఁగ సాగెననితా.

౮౮౬.—మ॥ ఇవ్వధంబున సౌభకంబు వర్తించుట జేసి యదు సైన్యంబులచే దైన్యంబు నొందిన నిజ సైన్యంబుల మరలం బురికొల్పి కొని సాల్వం డప్పుడు.

టీ॥ ఇవ్వధంబునక—తురిగిగా. సౌభకంబు—సౌభక విమానము. వర్తించుటంజేసి—మెలఁగుటచేత. యదు సైన్యంబులచేత—యాదవుల

దండుచేత. దైన్యంబునొందిననిజ సైన్యంబులక—దీనత్వమునుపొందినతన సేనలను. మరలక—తిరుగునట్లు. పురికొల్పి కొని—ప్రేరేపించుకొని.

అస్మడు = అనయమునందు. **సాంబుడము** = సాంబుడమహారాజు.
తా॥ ఈరిగగా సాంబుడకు పౌరభావ విమానము తెలుగుటచేన

యాదవులచేపడినదకనుపొందిన తనదండనంతయు మరలఁబడినావు
కొన్నవాఁడైయనితాత్పర్యము.

౮౮౨. — క॥ స్ఫుర దనలాభ శరంబులు | పొరింబొరి యుంఖాను పుంఖ శి ములుగా నేయక
 దెరలియు మరలియు మురిసియు | విరిసియుఁ బిలుచివకపోరె శి వెనయదుబలముల్.

టీ॥ స్ఫుర...బలు—స్ఫురత్—గగనమంతఃకృష్ట. అనల—అగ్నిని.
 అభ—పోలిన. శరంబులు—బాణములను. పొరింబొరి—అధికముగా.
 పుంఖానుపుంఖములుగా—పింజింజితాఁటనట్లు. ఏయక—ప్రయోగిం
 పఁగా. తెరలియుక—చలిందియు. మరలియుక—వెనుకకుదిరిగియు. మురి
 సియుక—నిజిగియు. విరిసియుక—చెదరియు. పిలుచివక—వెనుదీయక.

యాదవులములు—యాదవ సేనలు. దిసక—వడితో. పోరక—పోరాడెను
తా॥ గగనసలాదుచున్న అగ్నివలె మెలయచున్న బాణములను
 అపరిమితము గాను పింజింజి గ్రుచ్చుకొను నట్లుగాను సాంబుడయ
 ప్రయోగింపఁగా యాదవ సేనలును చలిందియు వెనుకకు దిరిగియు
 అపయమునొందియు వెనుకటియక వడిగలిగి పోరాడెను అనితా.

౮౮౩. — క॥ అయ్యెడ మానము వదలక | డయ్యెక మగపాడితోద్య శి ధంబుగఁ బోరక
 దయ్య మెటుంగును నెక్కటి | కయ్యం బవు డయ్యెఁ బేరు శి గల యోధలకుక.

టీ॥ అయ్యెడక—అనయమునందు. మానము—గౌరవబద్ధిని.
 వదలక—మానక. డయ్యెక—అలయక. మగపాడితో—పురుషధర్మ
 మతో. దృఢంబుగక—చలనము లేకుండ. పోరక—పోరాడఁగా. దయ్య
 మెటుంగును—అనుభవధర్మము చేపమెటులుంగును. అవుడు—అనయ
 యమునందు. పేరుగల యోధలకుక—ప్రసిద్ధులైన, యుద్ధశూరు

లకు. ఎక్కటికయ్యంబు—ఒంటరిగదము. అయ్యెక—అయ్యెను.
తా॥ అనయమునందు యాదవ సేనలు మానమునుండ దృష్టినిలిపి
 కొంచెయైన వినుగుకొనక పోరుషముతో పోరాడఁగా ఆపోరాటము
 యొక్క రీతి దైవమునకే తెలియ వలసినదిగా నుండెను అట్టి స్థితిలో
 ప్రసిద్ధులైయోధులకెల్ల ఒంటిపోరాటమును సంభవించెననితాత్పర్యము

౮౮౪. — క॥ మునుప్రద్యమ్మ కుమారుని | ఘననిశితా న్నములచేత శి గడునొచ్చినసా
 ల్వుని మంత్రి ద్యుమనామఁడు | సునిశితగదచేనమర్చి శి సుమహితశక్తిక.

టీ॥ మును—మునుపు. ప్రద్య...చేతక—ప్రద్యమ్మ కుమారుని—
 ప్రద్యమ్మనియొక్క ఘన—గొప్పతన. నిశిత—వాఁడుతన. అన్త్రు
 ముచేతక—మంత్రప్రయోగముగల బాణములచేత. కడుక—మిక్కిలి.
 నొచ్చినసాంబునిమంత్రి—బాధనొందిన సాంబుని మంత్రియైన. ద్యుమ
 నామఁడు, ద్యుమండు అనుపేరుగలవాఁడు, సునిశితగద—మంచివాడి

గలగునియను, చేనమర్చి—చేతఁబూని. సుమహితశక్తిక—మంచిగొప్పము
వహించిన సామర్థ్యముతో.
తా॥ మునుపు ప్రద్యమ్మని బాణపరిపరలచేత నొచ్చినవాఁడైన
 ద్యుమండును పేరుగల సాంబునిమంత్రి మిక్కిలివాఁడియైన గదనుచేత
 పట్టినవాఁడై అధిక సామర్థ్యముతోననితాత్పర్యము.

౮౮౫. — చ॥ వెరవును లావుఁ జేవయును శి వీరము వీరము గల్గి దాసియా
 నరసిజ నాథనఁదను వి శి శాల భుజాంతరముక బగిల్చినక
 విరవిర వోయి మేన నిడు శి వెండుక పెట్టఁగఁ జేతి సాధనో
 త్కరములు చేరిపైవదలి శి గన్నులు మూయుచుమూర్ఛనొందినక.

టీ॥ వెరవును—డిపాయమును. లావును—బలమును. చేవయును—
 స్థిరాంశమును—స్థిరత్వముగానిలుచుటయు. వీరమును—కూరత్వమును.
 వీరమును—పరాక్రమమును. గల్గి—కలవాఁడై. దాసి—కడిసి. అనరసిజ
 నాథునందను విశాలభుజాంతరముక—అప్రద్యమ్మనిచేసిన పెడలుపాటి
 తొమ్మరు. పగిల్చినక—ఎగులఁగఁగొట్టఁగా. విరవిరవోయి—విగ్రహము
 నొంది. మేనక—దేవామునందు. నిడునెండుక పెట్టఁగక—గగన్పొరు
 వఁగా. చేతిసాధనోత్కరములు—చేతపన్న అయుధములసమదాయ

ములును. తేరిపైవదలి—రథముమీద జూలబిడిచి. కన్నులు మూయుచుకా—
కన్నులు మూసికొనుచును. మూర్ఛనొందినక—మూర్ఛ పోఁగా.
తా॥ డిపాయమును బలమును చలింపమియును కూరత్వమును
 పరాక్రమమును గలవాఁడై అయ్యమండు అనువాఁడు ప్రద్యమ్మని
 తొమ్మరుపగులఁగొట్టఁగా అతఁడుదిగ్భ్రమనొంది దేవామునందు పెండు
 కలుకెక్క పోరుచుకొనఁగాచేత నున్న అయుధములపెల్ల రథముమీద
 జూలబిడిచికన్నులుతేలవేయుచు రథముమీదఁబడిమూర్ఛపోఁగాననితా

౮౮౬. — అ॥ సమరధర్మవేది శి సమధిక నయవాది | దారకుని సుతుండు శి ధైర్య యుతుండు
 రథము దోలుకొనుచు శి రణభూమివెడలిచే | చనియెమూర్ఛచేటి శి శంబరారి.

టీ॥ సమరధర్మవేది—యుద్ధధర్మము తెలిసినవాఁడు. సమధిక నయ
 వాది—మిక్కిలిక్లామ్యమైనవినిచెప్పనట్టివాఁడు. దారకుని సుతుండు—
 కృష్ణుని సారథియైన దారుకుని కొడుకు. ధైర్యయుతుండు—ధైర్యముతోఁ
 గూతుకొన్న వాఁడు. (రథముదోలుకొనుచును) రణభూమి—యుద్ధ
 భూమినుండి. వెడలి—బయలుదేటి. శంబరయోగ—శక్తి)ముగాపోయెను.

మూర్ఛచేటి—అంతటమూర్ఛ తెలిసినవాఁడై. శంబరారి—ప్రద్యమ్మండు
తా॥ యుద్ధధర్మము తెలిసినవాఁడును, మేలైనశ్శాయముచెప్పునట్టి
 వాఁడును, ధైర్యము గలవాఁడును నైనప్రద్యమ్మని సారథి దారకుని
 కొడుకు ఆరథమునతోలుకొని యుద్ధ భూమినుండి తొలఁగి పోయెను
 అంతలో ప్రద్యమ్మండు మూర్ఛనుండి తేలుకొన్న వాఁడై యని తా.

౮౮౨.—౬॥ సారథిఁజూచి యిట్లనియెఁగి శాత్రువీరులు సూచినవ్యంగఁ
జేరు రణక్షితిఁ వెడలఁ * దెచ్చితి దెచ్చితి దుర్యశంబు పం
కేరుహనాథుఁడుఁ హరియుఁ * శేలిగొనఁ యదువంశ సంభవుల్
వేరముతప్పి యిప్పగిది * బెల్లెటి పోవుదురే రణంబునఁ.

టీ॥ సారథిఁ = రథరథముతోలువానిని. (మాదియిట్లనియెను)
శాత్రువీరులు = వీరులైనవగవారు. (మాది) నవ్యంగఁ = పరిహా
సము చేయనట్లుగా. తేరు = రథమును. రణక్షితిఁ = యుద్ధభూమి
నుండి. వెడలఁదెచ్చితి = బయటపెట్టితి వచ్చితి. తెచ్చితిదుర్య
శంబు = అపకీర్తితెచ్చితి. పంకేరుహనాథుఁడుఁ = కృష్ణుఁడును.
హరియుఁ = బలరాముఁడును. శేలిగొనఁ = ఎగతాళిచేయనట్లుగా.
యదువంశ సంభవులు = యాదవ వంశము నందుఁ బుట్టిన వారు. ఇప్ప
గిదిఁ = తుదిభముగా. వీరముతప్పి = పరాక్రమహీనులై. రణంబునఁ =

యుద్ధమునందు. పెల్లెటి = నిశ్చేష్టులు. పోవుదురే = పోదురా.
తా॥ ప్రద్యుమ్నుఁడు తన సారథినిఁజూచి శత్రువులు పరిహాసము
చేయనట్లుగా రథమును యుద్ధ భూమినుండి యేలొంగఁ దెచ్చితి
ఇందువల్ల అఁజ్ఞేయి వచ్చెనే ఎచ్చియైనను కృష్ణుఁడు బలరాముఁడు ఎగ
తాళిచేయనట్లుగా యాదవవంశమునందుఁ బుట్టిన వారవలె ననుభవ
ముగా పరాక్రమము లేవారై యుద్ధ భూమినుండి నిశ్చేష్టులై యిట్లు
లొంగిపోయియుండురానియై శత్రుసత్వాన్నివ్వెను.
వ॥ అనిన సతల దత్తని కిట్లనియె.

౮౮౩.—౭॥ రథిరివుచే నొచ్చిన సా | రథియును సారథియు నొవ్వ * రథియును గావక
బృధుసమర ధర్మ మింక న | వ్యధచిత్తుడ వగుచుఁ గడంగు * వైరులగలువక.

టీ॥ రథి = రథికుఁడు. రివుచేఁ = చగవారిచే. నొచ్చినఁ = నొచ్చిని
పోందినపక్షమున. (సారథియును) సారథియునొవ్వఁ = సారథి నొచ్చిన
పక్షమున. రథియుఁ = రథికుఁడును. గావకఁ = కాపాడుట. బృధు
సమరధర్మము = గొప్పయుద్ధధర్మము. ఇంకఁ = ఇంకను. అవ్యధచిత్తుఁ
డవు = నిర్విచారమయినవగుటగాఁడవు. (అగుచును) వైరులఁ =

శత్రువులను. గలువకఁ = జయించుటకు. కడంగు ము = యుద్ధిభుచు.
తా॥ రథికుఁడు నొచ్చినప్పుడు సారథియు సాధి నొచ్చినప్పుడు
రథికుఁడును పరస్పరము కాపాడుకొని యుద్ధధర్మములోమగ్న
ధర్మముగనుక నేనువట్టుచేసిరిని ఇంకను నిర్విచారమయిన వగుచు
నీవు శత్రువులను జయించుదుగ్నిభుము అని చెప్పినఁ తాత్పర్యము.

౮౮౪.—౮॥ సంచిత భూరి బాహుబల * శౌర్యుఁడు సారథి మాటకాత్త మో
దింది యుదాత్తకాండరుచి * దీక్షిత చాపముఁ దాల్చి మార్చి సా
రించి గుణధ్వనిఁ మహద * రిప్రకరఁబుల భీతి ముంచి తో
లించె రథంబు మేదిని చ * లింపఁగ నాద్యముమీద నేర్పునఁ.

టీ॥ సంచిత... శౌర్యుఁడు = సంచిత = కూర్చుండిన. భూరి = అధిక
మయిన. బాహుబల = భుజుబలముతోడి. శౌర్యుఁడు = శూరస్వము గల
వాఁడు. సారథి మాటకాత్త = తన సారథి చెప్పినమాటకు. ఆత్మఁ = మనసు
నందు. మోదింది = సంతోషించి. ఉదాత్త... శౌర్యము = ఉదాత్త =
భుజములైన. కాండ = బాణముల యొక్క. రుచి = చాంగిచేత. దీక్షిత =
తరింగింపఁబడిన. చాపముఁ = వింటిని. తాల్చి = ధరించి. మార్చి =
అత్తైత్రాటిగ. సారి = పరిటి. గుణధ్వనిఁ = అత్తైత్రాటి చప్పుడుచేసె.
మహదరిప్రకరంబులఁ = గొప్ప శత్రువుల సమాహమమును. భీతిఁ =
భయమునందు. ముంచి = మునుఁగునట్లు చేసి = మిక్కిలి భయమునొందించి

యనుట. అద్యముమీదఁ = అద్యమునిమీదఁకి. నేర్పుఁ = నేర్పరితన
ముతో. మేదిని = భూమి చలింపఁగఁ = అదురఁగా. రథంబుతోలింపెను =
తేరునుతోలింపెను.
తా॥ అధికముగాకూర్చుబడిన బాణముగఁ వాడైన ప్రద్యుమ్నుఁడు
తన సారథి చెప్పినమాటవిని సంతోషించి అధికములైన బాణసమూహ
ముల ములుగులచేరి తెలుగఁ జేయఁబడిన క్షౌర్య బాణము అగుచును
అత్తైత్రాటిని ఎక్కువెట్టి పరిటి మ్రోగించి అమ్రోత చీత శత్రువులం
దలుమిగిలె భయపడునట్లుచేసె తన్ను మూగ్ధులొగొట్టిన ద్యుమిదీకి
రథమును విడిగాఁజూచి. చెనని తాత్పర్యము.

౮౮౫.—౯॥ అరితను వప్త బాణముల * నాగ్రహ వృత్తి బగిల్చి నాల్గిట
దురగముల న్వధించి యొక * తూపున సారథిఁద్రుంచి రెంటిని
పురతర కేతు చాపములు * చూర్ణము చేసి యొక మున్న న్భయం
కరముగఁ ద్రుంచె నాద్యముని * కంఠ వకుంత విక్ర మోధతిక.

టీ॥ ౯౬ హవ్యధిఁ = కోవవ్యాపారముతో. అరితనువు = పగవారి
చేసామును అప్త బాణములఁ = ఎనిమిది బాణములచేత. బగిల్చి = బిరి
గొట్టి. నాల్గిటఁ = కాటగు బాణములచేత. తురగములఁ = గజ్జుచు
లను. వధించి = చంకి. ఒకతూపునఁ = ఒక బాణముచేత. సారథిఁ =
సారథిని. ద్రుంచి = శత్రువని. గంటఁ = రంజనబాణములచేత. న్భయం
ములు = నిష్కంఠత = మిక్కిలి పరుషములై. శత్రు = ద్వంద్వమును. చాప

మును = విల్లును. చూర్ణముచేసి = పొడిచేసి. అకుంత = మొక్క పోని.
విక్ర మోధతికఁ = రాక్షసుని శయముచేత. ఒకతూపునఁ = ఒక బాణము
చేత. భయంకరముగఁ = భయముకలుగఁజేయనట్లుగా. అద్యముని
కంఠముఁ = అద్యుష్టునియొక్క మెడను. ద్రుంచెఁ = చంపెనైదు.
తా॥ ప్రద్యుమ్నుఁడు మిక్కిలి కోపించిన బాఁజై అద్యముని చేసా
మును ఎనిమిది బాణములచేత చంపింకొట్టి కాటగు బాణములచేత సారథి

గుణములను చంపి పితృకామచేత సారథ్యనింపి అందు బాగులు | పితృ బాగుచేత బానికల సంతక బాంధ్ర బానిసలకు భయమును చేతధ్వజమును వింటిని సంతకపి అంతటపరాక్రమును విక్రియి అంది | పుట్టించెననితాత్పర్యము.

౧౮౬. — మ॥ కని సొంబ ప్రముఖాది యోధవరులు * త్వంతామృతై మిన శే
తను నగ్గించి సువర్ణపుంఖ నిశితా * స్రు శ్రేణి సంధించి సా

ల్పని నైన్యావలి మస్తము వైరపు తా * పు లేర్పడన్మోక్షయై
త్తున వేత్తుంచు తాటిపండ్లుధర దో * డ్దో రాబ్బుచందంబునక.

టీ॥ కని = అప్రద్యము చుచేసిన పనిచూచి. సొంబ ప్రముఖాది యోధ వరులు = సొంబండు మొదలగు ద్యుముఖ శ్రువులైన యోధ శ్రేష్టులు. త్వంతామృతై = తహతహతోడి మనసులు గలవారై. మిన శేతనక = ప్రద్యముని. అగ్గించి = పొగడి. సువర్ణపుంఖనితాత్మ శ్రేణి = ఒంగారు పింజుగలవాడి బాగులపత్రిని. సంధించి = వింటియందుగూర్చి. సొంబుని నైన్యావలి = సొంబుని శేలబాగును. మస్తములు = తలలును. తిరువుతావులు = అరువైనచోట్లును. శేగ్గడక = శేలగునట్లుగా. పితృ

యెత్తుక = పితృ తిరున (తాటిపండ్లు) ధరక = భూమియందు. తోడ్కో = తెంటుకొని. రాబ్బుచందంబునక = రాలగొట్టువిధమున. (వేత్తుంచిరి) తా॥ అట్లు ప్రద్యముచు పరాక్రమించుటను బాది సొంబుని శ్రువులైన సొంబుండు మొదలగు యాదవకుమారులు విక్రియి తహ తహతోడి మనసులతో ప్రద్యముని బ్లాపించుచు శ్రువుల నైంపడి తలలు మొండెములు పింజుచునట్లుగా తాటిపండ్లురాలివట్లు పితృ సారిగా తలలుపాకి శేలరాజునట్లు చేసిరినితాత్పర్యము.

౧౮౭. — స్రగ్ధర॥ కూలుక గుణ్ణంబు లేనం * గులు ధరందొరంగుక * గుప్పలైనుగ్గు నూచై

వాలుక చేరుల్ హతంబై * వడిచిబడు సుధట * వ్రాతముల్ శోణితంబుల్
గ్రోలుక మాంసంబునంజుక * గొలుకు నెముకలక * గుంపులై సోలుచుక బే
తాళ క్రవ్యాద భూతో * త్వరములు జతలై * తాళము ల్దటి యాదుక.

టీ॥ గుణ్ణంబులు = గుణ్ణములు. కూలుక = పడుచు. ఏరుంగులు = ఏరుంగులు. ధరక = భూమియందు. కుప్పలై = ప్రోగులై. తొరంగుక = పడుచు. తేరులు = రథములు. నగ్గునూచై = విక్రియిపొడియై. వ్రాలుక = పడుచు. సుధట వ్రాతములు = మంచిట టులసమాహములు. హతంబై = చంపబడినవై. వడిక = తేగముగా. (పడుచు) వేతాళ... చులు = వేతాళ = వేతాళములు. క్రవ్యాద = విశాచములు. భూక = భూతములు. తిత్తరములు = వీనియొక్క సమాహములు. (గుంపులై) సోలుచుక = చొక్కిపడచు. శోణితంబులు = శెత్తులను. గ్రోలుక = త్రాగును. మాంసంబు = మాంసమును. నంజుక = నంజుకొనును. ఎముకక = ఎము

కలను. (గొలుకుచు) జతలై = మేళముగా గూడినవై. తాళము ల్దటి = తాళము తేసి. అదుక = నాట్టుముచేయును. తా॥ అట్టియాయ ధరంగమునందు గుణ్ణములు శేల గూలుచుండెను, ఏరుంగులు ప్రోగులు ప్రోగులుగా చుడుచుండెను, రథములు పొడిపొడియై పోవుచుండెను, కాలుబట్లు అవయవములు తెగతెగగా శేల గూలు సారి, వేతాళ భూత విశాచములు గుంపులు గుంపులుగా గూడుకొని శెత్తురు త్రాగుచు మాంసము నంజుకొనుచు ఎముకలకు కొఱకుచు పిల్ల తెలియక సోలిపడచు మేళములు మేళములుగా గూడి తాళముల తేసి నాట్టుములు చేయసాగెననితాత్పర్యము. వ॥ మతీయు నొక్కొక్కయొడ.

౧౮౮. — సీ॥ ఖండిత శుండాల * గండము ల్పక్రముల్ - భూరి తుండంబులు * భుజగన మితి

పదతలంబులు గచ్చ * పంబులు దంతముల్ - శుక్తులు గుంభాని * ర్ముక్త మోక్తి
కములు రత్నములు వా * లములు జలూకముల్ - మెడలు భేకంబులు * మెడదు రొంపి
ప్రేవులు పవడంపు * దీవలు నరములు - నాడు మబ్బంబు ఫే * నంబు లన్ధి

అ॥ సైకతములు రక్త * చయము తోయంబులు | వారలు నెడల నొరలు * మొలులు ఘన త
రంగ రవముగా మ * తంగజా యోధన | స్థలము జలధి బోల్చు * దగ నరేంద్ర.

టీ॥ సరేంద్ర = రాజు. ఖండిత శుండాల = గండములు = నంజుకబడిన యేనుంగులచెక్కిళ్లు. సక్రములు = మొసళ్లు. భూరితుండంబులు = పెద్ద తొండములు. భుజగ సమితి = పాముల సమాహములును. పదతలంబులు = కాళయతుగులు. కచ్చంబులు = తాళేడ్లును. దంతములు = పండ్లు. శుక్తులు = శుక్ల శ్రువులును. గుంభాని ర్ముక్త మోక్తికములు = ఏనుంగుల గుంభాని మొదలగు రాలినమత్తములు. రత్నములు = మణులును. వాల ములు = తోకలు. జలూకములు = జలగలు. (మెడలు) భేకంబులు = కప్పలును. మెడదు = తలలోని మాంసవిశేషము. రొంపి = బురదయును. ప్రేవులు = ప్రేగులు. పవడంపు దీవలు = పగడపుండిగలు. నరములు = నాడులు. నాడు = తిగ పొడియె. మబ్బంబు = క్రోత్తు. ఫేనంబులు =

నురుగులును. అన్ధి = ఎముకలు. సైకతములు = ఇసుక దిబ్బలును. రక్త చయము = శక్తురుచయము. తోయంబులు = నిల్లు పొరలు = కడలక = పొర్లుకట్టి సమయములందు పింజు మొలులు = కూయునట్టి సఖధ్వనులు ఘనతరంగరవము = గొప్పయలవప్పుడును. కాక = కాకగా. మతంగ జాయోధన స్థలము = ఏనుంగుల పోరాటపుచోటు. జలధి = సమాద్ర మును. పోల్చుదగక = సరిచేయదగియుండెను. తా॥ ఓరాకా! నంజుకబడిన యేనుంగులచెక్కిళ్లు మొసళ్లును, పెద్ద పెద్ద తొండములు పాములును, అడుగుకాళ్లు తాళేడ్లును, వాని దంతములును, శ్రువులను, వాని గుంభానులనుండి రాలినమత్తములు రత్నములును, తోకలు జలగలును, మెడల కప్పలును, తలలోని మాంసవిశేషము బురద

యను, ప్రాంతములపగడవుండిగలుగు, వరములుండిగ పాఠము, క్రొత్త
నురుగును, ఎముకలు ఇసుకదిబ్బలును, నెత్తురునీళ్లును, పొద్దుమీకూయు

నట్టి కానిధ్యములు అలవచ్చుటకు, కాఁగా ఏనుఁగులపోరాటపుచోట
ఒకసముద్రమునుపోల్పఁదగియుండెననితాత్పర్యము.

వ॥ ఇవిభంబున యదుసౌల్యబలంబులు చలంబునం బరస్పర జయకాంక్షలఁ దలపడి పోరు పూర్వపశ్చిమ సముద్రం
బులగరణి నిరువది యేడుదినంబు లతి ఘోరంబుగా బోరునెడ నింద్రప్రస్థంబుననుండి ద్వారకా నగరంబునకు
సగధరుండు చనుదేర ముందరం గానవచ్చు దుర్నిమి త్రంబులు గైకొని కృష్ణుండు దారకునిం జూచి యిట్లునియె.

టీ॥ ఇవిభంబునకా—ఈరీతిగా, యదుసౌల్యబలంబులు—యాద
పులయ సౌల్యనివియు నైనసేనలు. చలంబునకా—ఛట్టువలతో.
పరస్పరజయకాంక్షలకా—ఒందొరులగులుపుకోరికలచేత. తలపడి—
మార్కొని. పోరు పూర్వపశ్చిమ సముద్రంబులసరణికా—పోరాడు
నట్టితూర్పుపడమరసముద్రములవలె. (ఇరువదియేడుదినంబులు) అతి
ఘోరంబుగా—మిక్కిలిభయంకరముగా. పోరునెడకా—పోరాడు
నప్పుడు. సగధరుండు—కృష్ణుండు. (ఇంద్రప్రస్థంబుననుండి ద్వారకా
నగరంబునకు) చనుదేరకా—రాఁగా. (ముందరను) కానవచ్చుదుర్ని

మి త్రంబులు—కనఁబడుచున్న అవశకునములను, కైకొని—అంగీకరించి-
మాచి(కృష్ణుండు దారకునింజూచి ఇట్లునియెను)

తా॥ శంప్రకారము యాదవ సేనలును సౌల్య సేనలును ఛట్టు
దలతో ఎదిరించి పోరాడు నప్పుడు తూర్పుసముద్రమును పడమటి
సముద్రమును ఎదిరించిపోరాడునట్లు ఇరువదియేడుదినములు పోరా
టముజరగెను, ఆసమయమునందుకృష్ణుండు ఇంద్రప్రస్థమునుండియులు
దేటి ద్వారకా పట్టణమునకు వచ్చుచు దారిలో కొన్ని అవశకున
ములనుచాచితనసారథియైనదారకునితో ఇట్లుపలి కసనితాత్పర్యము.

౯౦౦.—తా॥ కంటే దారక దుర్నిమి త్రము లనే * కంబుల్ మహా భీలముల్
మింటక మేదినిఁదోచు చున్నయవి నే * మ్మిం గాండవప్రస్థ మే
నుంటక జైద్య హిత క్షీతీశ్వరులు మా * యోపాయులై మత్తురిక
గంటింపక జనుదేరఁ బోలుదురు పో * నీ తేరు వేగంబునకా.

టీ॥ దారక—ఓరిదారకుఁడా, కంటే—చూచితివా, మహాభీల
ములు—మిక్కిలిభయమును పుట్టించునవియైన. దుర్నిమి త్రములు —
చెడ్డశక్తునములు. అనేకంబులు—తెక్కులు. మింటకా—అకాశము
నందును. మేదినికా—భూమియందును. తోచుచున్నయవి—కానఁ
బడుచున్నవి. నెమ్మికా—క్రితచేత. కాండవప్రస్థము—ఇంద్రప్రస్థము
నందు. ఏనుంటకా—వేసుండుటచేత. జైద్యహితక్షీతీశ్వరులు—శివ
పాలునికి ఆత్మతన రాజులు. మాయోపాయులై—కపటోపాయము
గలవారై. మత్తురికా—నాపట్టణమును—ద్వారకను. గంటింపకా—
భదించుటకు. చనుదేరఁ బోలుదురు—వచ్చినారు కాఁబోలును.

(ఇకను) వేగంబుగకా—శీఘ్రముగా. తేరు—రథమును. పోని—
పోనిమ్మ.

తా॥ ఓరిదారకా! చూచితివా మిక్కిలి భయమును పుట్టించు
నట్టిచెడ్డశక్తునములు భూమియందును ఆకాశమునందును అనేకములు
తోచుచున్నవి నేను పాండవులయందలి క్రితచేత ఇంద్రప్రస్థములో
నున్నందున నేను పట్టణములో లేనివృత్తాంతము తెలిసి శివపాలునికి
ఆత్మలయిన దుష్టరాజులు ఎవరో కపటోపాయములచేత ద్వారకా
పట్టణమును ఆక్రమింపవచ్చినారని తోచుచున్నది నీవు శీఘ్రముగా
రథమును తోలుము ద్వారకకు పోవలయునని తాత్పర్యము.

వ॥ అనియతిత్వరితగతిం జనుడెంచి తత్పురంబుడగ్గటి మహా బలపరాక్రమంబులం బ్రతిపక్ష బలంబుల తోడం
దలపడిపోరుయదుబలంబునునభోవీధి నభేద్యమాయావిషంబ సంబునఁ బ్రతివీరు లెంత కాలంబునకేయపా
యంబున సాధింపరాని సౌభక విమానంబునం దున్నసౌల్యనింగని తద్విమానంబు దాయందనతేరు దోల
సారధిని ని ముమించి క వియంజనుమురాంతకునివీక్షించియదుబలప్రకరంబులు పరమానందంబునంబొందిరి
మృతప్రాయంబైయున్న సైన్యంబుం గనుంగొని సౌభకపతివిక్రమక్రియా కలాపుండగుచు నురువడించి.

టీ॥ (అని) అతిత్వరితగతికా—మిక్కిలి వడిగల నడవతో. చను
డెంచి—వచ్చి. తత్పురంబుకా—అపట్టణమును. డగ్గటి—సమీపించి.
మహాబలపరాక్రమంబులకా—అధికమయిన బలముచేతను పరాక్ర
మముచేతను. ప్రతిపక్షబలంబులతోడకా—శత్రుసేనలతో. తలం
పడి—మార్కొని. పోరుయదుబలంబును—యద్దము చేయునట్టి
యాదవసేనను. సభోవీధికా—అకాశమార్గమునందు. అభేద్య
మాయావిషంబంబునకా—భదించరాని మాయయొక్క బ్యాపనము
చేత. ప్రతివీరులు—శత్రుభటులు. ఎంతకాలంబునకుకా—ఎంత
సేపటికిని. యేయపాయంబునకా—వివిధమయిన యుక్తిచేతను.
(సాధింపరానిసౌభకవిమానంబునందు) ఉన్నసౌల్యనింగకా—ఉన్నట్టి
సౌల్యరాజును. కని—చూచి. తద్విమానంబుకా—అనిమానమును.

దాయకా—సమీపించ. తనతేరు—తనరథమును. తోలకా—తోలు
నట్లు. సారధినియమించి—సారధినిగూర్చియు త్రులుచేసి. కదియం
జనుమురాంతకునికా—మిక్కిలిచేరవచ్చునట్టి కృష్ణుని. వీక్షించి—
చూచి. యదుబలప్రకరంబులు—యదుపులబలసమూహములు. పర
మానందంబునంబొందిరి—అత్యంతసంతోషమును పొందిరి. మృత
ప్రాయంబై—వచ్చినదానివంటిదై. ఉన్నసైన్యంబుకా—ఉన్నట్టి
దండును. కనుంగొని—చూచి. సౌభకపతి—సౌల్యుఁడు. విక్రమ
క్రియాకలాపుండు—పరాక్రమ బ్యాపార సముదాయములు గల
వాఁడు. (అగుచును) ఉరవడించి—ఉత్సాహమును పొంది.

తా॥ అని దారకునితో చెప్పి మిక్కిలి వడిగావచ్చి పగవారి
దండుతో నెదిరించి పోరాడునట్టి తమసేనను ఆకాశమార్గమునందు

భద్రునిరానియోయలనువ్యాపించజేయుచు ఎంతసేపటికిని ఏయెఱుపా
యముచేతను గలువరాక సౌభాగవిమానముపైనున్న సౌల్యరాజును
చూచినవాఁడై తనరథమును ఆసౌభాగవిమానము దగ్గఱకుఁ దోలిం

పఁగా ఆశ్రీకృష్ణమూర్తినియాదపులంకలుజూచి నంతోపించిరి వారి
చేత కొంచెముతక్కువగా నాశమునొందినదైన తన వండును జూచి
సౌల్యుఁడు పరాక్రమముతో పురికొన్న వాఁడై యని తాత్పర్యము.

—(*) శ్రీకృష్ణమూర్తి సౌల్యునిం జంపుట. (*)—

౯౦౨.—చ॥ మిణుఁగులు లెల్లడం జెదర * మింటను మంటలు పర్వ ఘంటికా
ఘణఘణ భూరినిస్వన ని * కాయమునకే హరిదంత రాశముల్
వణక మహూగ్ర శక్తి గొని * వారక దారకు మీద వైవ దా
రుణగతి నింగి నిండు నిజ * రోచులతోఁ బడు చుక్కై వడిక.

టీ॥ మిణుఁగులు = నిస్వరవలు. ఎల్లడక = అంతటను. జెదరక = రాలఁగా. మింటను = ఆకాశమునందు. (మంటలు) పర్వక = వ్యాపించఁగా. ఘంటికా...మునకే = ఘంటికా = గంటల యొక్క. ఘణఘణ = గణగణయనెడు. భూరి = అధికమైన. నిస్వన = ధ్వనులయొక్క. నికాయమునకే = సముదాయముచేత. హరిదంత రాశములు = చిక్కుల నడిమిచోట్లు. వణకక = వణకఁగా. మహూగ్రశక్తి = మిగుల భయంకరమయిన శక్తియను నాయుధమును. కొని = ఎత్తుకొని. వారక = తెనుదీయక. (దారకు మీదను)

వైవక = వేయఁగా. దారుణగతి = భయంకర మయిన విధముతో నింగి = ఆకాశమునందు. నిండు = నిండుకొనునట్టి. నిజరోచులతోక = తనకాంతులతో. (పడు) చుక్కైవడిక = నక్షత్రము విధమున.

తా॥ నిస్వరవలు ఎల్లడలను రాలుచుండఁగా, మంటలు ఆకాశమునందంతటనునిండుకొనఁగా, గంటలచప్పులచేతచిక్కులనడిమిచోట్లువడకఁగా, మిక్కిలిభయంకరమయిన శక్తియను నాయుధమును దారకుపైవేయఁగా అది ఆకాశమునందు స్వక్రియ కాంతులు నిండుకొనఁగాఘమిటైబడునట్టి నక్షత్రమువలెనే అనితాత్పర్యము.

౯౦౩.—క॥ వడిఁ జనుచేరఁగఁగని య | పుడనగధరుఁడతుల లీల * వోలెక దానిక.

బొడిపొడియై ధరఁ దొరఁగఁగ | నడుమనవెనఁ ద్రుంచె నొక్క * నారాచమునకే.

టీ॥ వడిక = వేగముతో. చనుచేరఁగక = రాఁగా. కొని = చూచి. అప్పుడ = అప్పుడే. నగధరుఁడు = కృష్ణుఁడు. అతులలీలతోక = తుడులేనితీరుతోవలెనే. దానిక = అక్కడిని. (బొడిపొడియై) ధరక = భూమియందు. తొరఁగఁగక = రాలునట్లుగా. నడుమన = మధ్య

ముననే. ఒక్కనారాచమునకే = ఒకసారసముచేత. తెనక = కిక్కిరియముగా. త్రుంచెక = నశింపెను.

తా॥ వేగముతో శక్తిరాఁగాఁజూచి అక్షణమేకృష్ణుఁడుదానిని నడుమనే బొడిపొడియై రాలునట్లు ఒకచాముతో నశింపెనని తా.

౯౦౪.—చ॥ గురుభుజుఁడంతఁ బోవక య * కుంతిత కూరత శత్రు సైన్యముల్

జెరలఁగ నుగ్రతక గొలువి * ద్రిప్పిన వైవడి మింట దిర్గిరక

దిరుగుచు దుర్నిరీక్ష్మమగు * దీపిత సౌధకు సౌల్యుఁ జండ భా

స్థర కిరణాఘోషోదక ని * కాత శరంబులఁ గాఁడ నేసినక.

టీ|| గురుభుజందు=బలగౌరవముగలభుజులములుగలవాడైన కృష్ణమూర్తి. అంతఃబోక=అంతఃకేతో ఊరకయండకబోక. అకుంఠితకూరతక=మొక్కపోని కూరత్వముతో. శత్రుసైన్యములు=పగ వారిసేనలు. తెరలంగక=వలంపంగా. ఉగ్రతక=భయంకరత్వముతో. కొఱవిద్రిప్తినైవడిక=కొఱవికల్పియై త్రిప్తినట్లుగా. మింటక=ఆకాశమునందు. దిర్విరక=దిరదిరయని. (తిరుగుచును) దుర్నిరిత్యము=చూడకక్యముగానిది. అగుడిపిత సౌభకుక=అగు నట్టిబలుంగుచున్న సౌభకవిమానముగలవానిని. (సాల్పుని) చండ... బులక=చండ=పేండ్రమైన. భాస్కరకేరణ=భూర్యకేరణములతోడ.

౯౦౫.—చ|| కడువడి నల్లి వాడు నిజ శి కార్ముకముక జలదస్యనంబు కై వడి మొరయించుచుక వెడద శి వాతశరంబుల బద్దలోచనుక నెడమ భుజంబుగాడ వడి శి సేసినక డెంపటి చేతి కార్ముక విడిచె రథంబుపై గగన శి వీధి సుర ల్బయమంది చూడగక.

టీ|| వాడు=సాల్పుడు. అల్లి=కోపించి. కడుక=మిక్కిలి. వడిక=వేగముతో. నిజ కార్ముకముక=తనవింటిని, జలదస్యనంబు నైవడిక=మేళుధ్వనివిధమున. మొరయించుచుక=త్రోవగించుచు. వెడదవాతశరంబులక=విశాలములైన వాదరలుగల బాణములను. చద్దలోచనుక=కృష్ణుని. ఎడమభుజంబుగాడక=ఎడమబుజము నందు నాటునట్లుగా. వడిక=వేగముతో. ఏసినక=ప్రయోగించుగా. డెంపటి=గౌరవముచెడి=పొరుషము చెడియనుట. గగన వీధిక=ఆకాశమార్గమునందు. సురలు=దేవతలు. భయమంది=

౯౦౬.—క|| ఓహూయని భూతావలు | లాహాకారములు సేయ శి సంతటం చేరక వాహారిక గనుంగొని యతండు | త్సాహంబున బల్లెఁ చాహు శి శౌర్య స్ఫుర్తిక.

టీ|| భూతావలు = ప్రాణుల సమదాయములు, అహాకారములుసేయక=అహఃఅహః అని మొఱులుకెట్టుగా. అంతటక=అటు విత్తుట. తేరక=తేరునందు. అహారిక=అకృష్ణుని. కనుంగొని=చూచి. అతండు=అసాల్పుడు. ఉత్సాహంబునక=ఆటోపము తోను, చాహుశౌర్య స్ఫుర్తిక=భుజబలముయొక్క విశాసము

౯౦౭.—చ|| నలిన దళాక్ష మత్సఖుండు శి నాడగు చైద్యుండు గోరినట్టి కో మలి ననినీతివై తగవు శి మాలి వరించితి వంతక బోక దో ర్పలమున ధర్మనందను స శి భాస్థలి నేమటి యున్న వాని న చ్చలమునఁ జంపితట్టి కలు శి వంబులు నేడు రణాంగణంబునక.

టీ|| నలినదళాక్ష=కృష్ణ. మత్సఖుండునాక=నాన్నేహితుండు అనగా. తగు=తగిన. చైద్యుండు=శివుపాలుండు. కోరినట్టికోమలిక=వరించినకన్యకను. అనినీతి=నీతితప్పినవాడై. తగవుమాలి=శ్వాయముతప్పి, వరించితి=కోరితిని=పెండ్లాడితిని. అంతఃబోక=అంతఃకేతోపోక, దోర్బలమునక=భుజ బలముచేత. ధర్మనందను సభాస్థలిక=ధర్మరాశియొక్కసభాప్రదేశమునందు. ఏమటియున్న

౯౦౮.—క|| తలచెడి పాఠక చాహా | బలమొప్పుక నాదు దృష్టి శి పథమున ధృతితో నిలిచిన నిష్ఠుర విశిఖా | ర్పులముంచి మదీయ సఖుని శి సూడిటు దీర్చుక.

అశ=సరిపోలిన. బోడక=చదియూఱు. నికాతశరంబులక=వాంఛి బాణములను. కాండక=నాటునట్లు. ఏసినక=ప్రయోగించుగా.

తా|| క్రీకృష్ణమూర్తి అసాల్పుడు ప్రయోగించిన శక్తిని నఱుకుటతో ఊరకయండక మొక్కపోని శౌర్యముతో సాల్పునిదండు తెదరిపరుగెత్తునట్లుగాకొఱవినిత్రిప్పనట్లు ఆకాశమునందుభయంకరత్వముతో గిరగిరదిరుగుచుచువులు మిటుమిట్లుకొలుపుచు బలుంగుచున్న సౌభకవిమానమునందున్న సాల్పునిదేహమునందునాటుకొనునట్లుగా సూర్యకేరణములవలె పేండ్రమును చాపునట్టి వాడులైన బాణములను ప్రయోగించుగా నని తాత్పర్యము.

తెఱచి. చూడగక=తన్నుకూడంగా. చేతికార్ముక=చేతిలో నున్న కార్ముకమునధనస్సును. రథంబుపైక=రథముమీద. (విడిచెను)

తా|| అసాల్పుడునుమిక్కిలికోపించినవాడై వడిగాతనవింటిని డిటుముడితీమినట్లుత్రోవగించి విశాలమయినముఖభాగముగలబాణములను ఎడమ భుజమునందు నాటునట్లుగా ప్రయోగించి కృష్ణుని నాల్పించగా. అతండు తనపొరుషము చెడునట్లు ఆకాశమునందు దేవతలు దినులుపడి చూచుచుండగాచేతిలోనున్న కార్ముకమునెడు ధనస్సును రథముపై చాఱివిడిచె ననితాత్పర్యము.

తోను. ఓహూయని=ఓహూ ఇంతేనా అని. పల్లెక=చెప్పెను.

తా|| ఎల్లప్రాణులు అహః అహః అని మొఱులు కెట్టుచుండగా రథమునందుండెడికృష్ణునికొచిసాల్పుడు అత్యంతమయిన ఉత్సాహమును భుజగర్వమునుగలవాడను అగుచు ఓహూహూ ఇంతేనా నీశౌర్యము అని పరిహసించి యొకమాట చెప్పెనని తాత్పర్యము.

వానిక=పరాకుపడియున్న యాశకుపాలుని. అచ్చలమునక=మత్సరముచేత. చంపితి=చంపితిని, అట్టికలుషంబులు=అకృత్యముల వల్లవైనపాపములు. (నేడు)రణాంగణంబునక=యుద్ధభూమియందు.

తా|| క్రీకృష్ణా' నివునాచెలికాడైన శివుపాలుండుకోరినకన్యకను కోరినీసీనిపోతినిఅంతఃకేతో ఊరకుండకధర్మరాజునభలోవాడను ఏమటిండండగాచంపితినిఅదోషములపృథునిన్నువలచుచున్నవనితా

టీ॥ తలచెడి=తలచుచేడి - కలవరపడి. పాఠక=పరుగత్తి పోక. చాచుటలము=భుజబలము. ఓప్పుగక=ఓప్పియుండగా. నాదుదృష్టిపథమునక=నాకంటియెదుట. ధృతితోక=ధైర్యముతో. నిలిచినక=నిల్చునిలిచిన పక్షమున. నిప్పురవిశిఖాచ్చులక=కఱకులైన బాణములనెదు మంటలచేత. ముంచి = మునిగించి. మదీయగఘని

నూడు=నాచెలికాని పగను. ఇటు=ఈవిధముగా. తిరుక్ = ముగి యింతును.

తా॥ నీవుమాత్రము కలంతపడి పాటిపోకుండ నాయెదుట భుజ బలముచూపువాడవైనిలిచినపక్షమున కఱకులైననాబాణములనెదు మంటలతోనిన్నుముంచి నాచెలికానిపగతిర్యుకొనదననిపలికెననితా.

౯౦౯.—చ॥ ఆనిన మురాంతకుండు దర ॥ హాసము మోమునఁ దొంగలంప సా
ల్వవీరగని యోరి లావు లగు ॥ వుంగల పోటరి వోలెఁ బ్రేరె చే
మనినను పాటు సన్నిహిత ॥ మాట యెలుంగవు కూర్చచిత్ర పా
మ్మని గదఁ గేలఁ ద్రిప్పి యభి ॥ యాతని శత్రుని ప్రేసె నుద్ధతిక.

టీ॥ ఆనినక=ఆనిసాల్వండు పలుకగా. మురాంతకుండు = కృష్ణుండు. దరహాసము=చిలునవ్వు. మోమునక=ముఖమునందు. తొంగలంపక=ప్రకాశింపగా. (సాల్వని) కని=చూచి. ఓరి = ఓరిసిచుండా. లావును=బలమును. లగువును=లాఘవమును. కల= కలిగిన. పోటరివోలెక=తూర్పునలె. ప్రేరెచు=వదలెదవు. ఏమని నను=నీవు ఏమిచెప్పినను. పాటు = పడుట - చావు. సన్నిహిత మాట=సమీపించినదగుటను. ఎలుంగవు=నీవు తెలిసికొన్నవాడవు కావు. మాధచిత్ర=తెలివిమానినమనసుగలవాడ. (ప్రామ్మనిగదను)

కేలక=చేరితో. (త్రిప్పి) అభియాతని=ఎదురుకొనివచ్చు వాడైన. శత్రునిక=పగవానిని. ఉద్ధతిక=నిక్కుతో. ప్రేసక=కొట్టెను.

తా॥ ఆని సాల్వండు చెప్పగానే శ్రీకృష్ణమూర్తి ఓలుసత్వ నవ్వుచు ఓరి సిచుండా! నీవు బలమును యుద్ధపు నేర్పును గలవాని వలననే వోటికివచ్చినట్లు వదలెదవుగాని నీకు చావు సమీపించినదని యెలుంగవు ఓరి మాధచిత్రుండా! ఇంతేగదానీతూరత్వము ఆనిచేతి గదను గిరగిరత్రిప్పి యెదురుకొని వచ్చుచున్న ఆసాల్వనిఁ గొట్టె నని తాత్పర్యము. వ॥ అట్లుప్రేసెన

౯౧౦.—క॥ పెనుమూర్ఖు నొంది వెన ము | కున్న వాతను నెత్తురొల్కఁ ॥ గొంత వడికి నొ
య్యనఁ దెలిసి నిలువ రింపక | చనెవాడు నదృశ్యమయ్యె ॥ సౌభము దానుక.

టీ॥ పెనక=కిఘ్రముగా. ముక్కునక=ముక్కునందుండియు. వాతక = నోటియందుండియు. (నెత్తురు) ఒల్కక = కాటగా. పెనుమూర్ఖునొంది=పెద్దమూర్ఖునొంది. కొంతవడికిక = కొంత సేపటికి. ఓయ్యనక = క్రవముగా. తెలిసి=తేలుకొని. నిలువరిం పక=నిలువక. వాడు=సాల్వండు. చనెక=పోయెను. సౌభము=

సౌభాగవిమానము (తానును) అదృశ్యమయ్యెక=కానరాకపోయెను.

తా॥ ఆదెబ్బచేత వెంటనేవాడు ముక్కున నోటనెత్తురుకాటు చుండగా గాఢమైన మూర్ఖును పొందికొంతసేపటికి మూర్ఖువలన నుండి తేలుకొని నిలువక పాటిపోయెను అంతటసౌభాగవిమానమును కానరాకపోయెను అనితాత్పర్యము. వ॥ అయ్యవసరంబున.

౯౧౧.—తే॥ గగనమందుండి యొక్కడార్తుఁ ॥ డగ్గచు వచ్చి | నందనందను పాదార ॥ విందములకు
వందనముచేసి యానక ॥ దుందుభిని ము | హూగ్రుండై పట్టితెచ్చెసా ॥ ల్వుండుగడఁగి.

టీ॥ ఒకడు=ఒక సేవకుడు. గగనమందుండి=మింటియందుండి. ఆర్తుడగుచుక=దుఃఖమునొందినవాడగుచు. (వచ్చి) నందనందను పాదారవిందములకుక = శ్రీకృష్ణుని పాదకమలములకు. వందనము చేసి=మ్రొక్కి. ఆనకడుందుభిని=వినుదేవుని. (సాల్వండు) మహూ

గ్రుండై = మిక్కిలిభయంకరుండై. కడఁగి=పూని. (పట్టితెచ్చెను)

తా॥ ఒకసేవకుడు ఆచాశమునందుండి సంకటపాటుతోవచ్చి శ్రీకృష్ణునిపాదకమలములకుమ్రొక్కి ఓస్వామీ! సాల్వండుమిక్కిలి భయంకరుండైవచ్చివనుదేవునిఁబట్టితిసుకవచ్చెను అనిచెప్పెననితా.

౯౧౨.—తే॥ దేవ మీకెఱింగింపఁగాక ॥ దివిరి యిటకు | దేవకీదేవి నన్నుఁ బు ॥ త్రొంచె ననఁగ
వినిసరోరుహనాభుండు ॥ ఘనవిపాదమగ్నుండయ్యెను గురుమీఁది ॥ మమతఁజేసి.

టీ॥ దేవ=స్వామీ. మీకెఱింగింపఁగాక=మీకుఁదెలియఁజేయు టకై. దివిరి=యల్పింది. ఇటకుక=ఇచ్చటికి. (దేవకీదేవి నన్ను) పుత్రుండొక = పంతును. అనఁగక = అనిచెప్పగా. (దివి) గురు మీఁదిమమతఁజేసి=తండ్రీయందలి ప్రీతిచేత. సరోరుహనాభుండు= కృష్ణుండు. ఘనవిపాదమగ్నుండు = అధికమైన మహా వీరద యందు

మునిగినవాడు = మిక్కిలి విచారమునొందినవాడు. (అయ్యెను)

తా॥ స్వామీ! అవృత్తాంతముమీవద్దకునన్నుదేవకీదేవిపంపగా మీకు తెలియఁజేయవలె నని సేనువచ్చినానని చెప్పగా కృష్ణుండు తన తండ్రీయందలి ప్రీతిచేత మిక్కిలి విచారము నొందినవాడయ్యె నని తాత్పర్యము.

౯౧౩.—క॥ సర గంధర్వ మురాసుర | వరులకు నిర్దింపరాని ॥ వాఁడు బలుండే
ముఱకయ మీనబలునిదే | బరికింపఁగ నెట్లుపట్టు ॥ పడెనొకొయనుచుక.

టీ॥ శరగంధర్వసురాసురవరులకుఁ—రాజులకునుగంధర్వరాజులకును దేవరాజులకును రాక్షసరాజులకును. నిర్జింపరానివాఁడు = జయింప శక్యముకానివాఁడు. బలుండు = బలరాముండు. ఏమఱుకయ = ఏమఱుక యుండఁగానే. పరికింపఁగఁ—విచారింపఁగా. హీన బలునిచేత = తక్కువైన బలము గలవాడైన సాల్వునిచేత.

౯౦౪.—క॥ భావంబుగలగ నహహః | దైవకృతం దెవ్వనికినిఁ * దప్పింపఁగరా దేవిధివైనను నని శో | కా విలమతిఁ బలుకుచున్న * యత్తటివాఁడుక.

టీ॥ భావంబు = మనసు. కలఁగఁ—కలవరము నొందఁగా. అహహః—ఓరా. దైవకృతంబు=దైవయత్నము. ఎవ్వరికిని=ఎంతటి బ్రహ్మ విద్యురిష్టులైనను. ఏవిధివైనక=ఏవిధముచేతవైనను. తప్పింపఁగరాదు = తప్పిపోవునట్లు చేయశక్యముగాదు. (అని) శోకావలమతి—శోకముచేతకలఁతనొందినబుద్ధితో. పలుకుచున్నయత్తటిక=

ఎట్లు పట్టు పడెనాకా = ఏవిధముగా పట్టుపడి నాఁడో యేమో. కా॥ దేవదానవులచేతవైననుమతియితరులైనరాజులచేతవైనను జయింపరాని వాడైన బలరాముండుండఁగా ఆయనకుఁతెలియకుండ బలహీనుడైన సాల్వునిచేత వసుదేవుఁడు ఎట్లుపట్టుపడెనో కదా అని యాలోచించెనని తాత్పర్యము.

దెప్పుచున్న యానమయము నందు. వాఁడుక = ఆసాల్వుఁడును. కా॥ మనసు తత్తటిల్లఁగా ఓరా ! దైవకృతము ఎవరివైనను ఏవిధముచేతవైననుదైవయత్నమువల్లవచ్చునట్టియూపదలనుతప్పింపు కొన శక్యముకాదు అనిదుఃఖముచేత కలఁతపడినబుద్ధితో కృష్ణుండు మాటలాడుచుండఁగా సాల్వుఁడును అని కా. వ॥ మతియును.

వ॥ అప్పుడుదనమాయాబలంబునంగ్రమ్మఱుందోచి కృతకవసుదేవునింగల్పించియతనింబంధించికొని తెచ్చివుండరీకాక్ష నిరీక్షింపు భవజ్ఞునకుండువీఁడెయిప్పుడు నీవుగనుంగొన వీనితలఁద్రుంతునింక నెవ్వనికింగా మనియెడు కావంగల తక్కి గలదేనియు గావుమని దురాలాపంబులాడుచు మృత్యుజిహ్వకరాళంబైన కరవాలంబుగేలంబూని జళిపిం చుచునమ్మాయావసుదేవునిశిరంబుదునిమి తన్నస్తకంబుఁగొనివియద్య ర్తియైవరియించు సౌభకవిమానంబుఁబోర్చి నంత గోవిందుండు గొంతదడవు మనంబున ఘనంబగు శోకంబునం గుండుచుండి యాత్మసైనికులు చెలుపం దెలి వొంది యది మాయోద్దీపితంబైన సాల్వుని యుపాయంబని యెఱింగియుండె నంతఁదనకు వసుదేవుండు పట్టు పడెననిచెప్పిన దూతయు నమ్మాయా కళేబరంబునాక్షణాంబ విచిత్రంబుగా మాయంబై పోయెఁ దదనంతరంబ.

టీ॥ (అప్పుడు) తనమాయాబలంబునక=తనమాయవలనిసామర్థ్యముచేత. క్రమ్మఱు=మరల. తోచి = కనఁబడి. కృతకవసుదేవునిక=కపటవ్రతవసుదేవునొకని. కల్పించి=కలుగఁజేసి. ఆతనిం బంధించి = ఆతనిని కట్టెత్తి. కొనితెచ్చి = తీసికొనివచ్చి. వుండరీ కాక్ష=కృష్ణుండా. నిరీక్షింపు=చూడుము. భవజ్ఞునకుండు=వీఁతండ్రి. వీఁడె=వీఁడుగో. (ఇప్పుడునీవు) కనుంగొనక=చూచుచుండఁగా. వీనితలఁద్రుంతును = వీనితల తెగఁగొట్టెదను. ఇంకక = ఇంకను. ఎవ్వనికింగా=ఎవనికొకటై. మనియెడు=బ్రతికెదవు. కావంగల తక్కి = కాపాడఁజాలునట్టి సామర్థ్యము. కలదేనియుక=కలిగిన పక్షమున. కావుమ=కాపాడుము. (అని) దురాలాపంబులు=చెడ్డ మాటలు. అడుచుక=తెప్పుచు. మృత్యుజిహ్వకరాళంబు = మృత్యు దేవత నాలుకవలెభయంకరము. ఐనకరవాలంబు=అయినట్టిక ర్తిని. శేలంబూని=చేతఁబట్టి. జళిపించుచుక=ఆడించుచు. అమ్మాయా వసుదేవునిశిరంబు=ఆకృత్రిమపు వసుదేవుని తలను. తునిమి=నఱికి. తన్నస్తకంబుక=ఆతలను. కొని=తీసికొని. వియద్య ర్తియై=ఆకాశము నందు వర్తించునదియై. చరియించు = తిరుగునట్టి. సౌభక విమా నంబుక=సౌభకమనెడివిమానమునందు. చొచ్చుక=ప్రవేశించెను. అంతక=అంతట. గోవిందుండు=కృష్ణుండు. కొంతదడవు=కొంత గేవు. మనంబునక = మనసునందు. ఘనంబగుశోకంబునక=అధిక దుఃఖముచేత. కుండుచుండి = దుఃఖపడుచుండి. ఆత్మసైనికులు=

తనసేనాజనులు. తెలుపక=ఉఱుట మాటలు చెప్పి బోధింపఁగా. తెలివొంది = వికాసమును వహించినవాడై. అది = ఆవసుదేవుని చావు. మాయోద్దీపితంబైన=మాయచేతప్రకాశింపఁజేయఁబడినదైన (సాల్వుని యుపాయంబుని) ఎఱింగియుండఁక=తెలిసేకొనియుండెను. అంతక=అటుపిమ్మట. తనకుక=తనతో. (వసుదేవుండుపట్టుపడె ననిచెప్పినమాతయు) అమ్మాయా కళేబరంబును = కృత్రిమ మయిన ఆవసుదేవునిదేవమును. అక్షణంబ=అప్పుడే. విచిత్రంబుగాక= వింతఁగా. మాయంబుయిపోయెక = కనఁబడకపోయెను. తదనంత రంబ=తోడుతనే.

కా॥ అప్పుడు తనమాయవలని బలముచేత కృత్రిమమయినవసు దేవునికల్పించి కృష్ణునియెడుటికితెచ్చి ఓరికృష్ణా ! నీతండ్రియిడుగో కట్టితెచ్చి నాను నీవు చూచుచుండఁగానే ఇప్పుడు వీనితల నఱిగెద నీచేతవైనపక్షమున వీనినిప్పుడు కాపాడుకో అనియావసుదేవునితల నఱికిచేతఁబట్టుకొని ఆకాశమునందుండునదియైనసౌభకవిమానము నందుప్రవేశించెను అంతట కృష్ణమూర్తి కొంతసేపు మనసున విచార పడుచుండితనసేనాజనులుబోధింపఁగా దుఃఖమునుమానికకడెలుపు కొన్నవాడై ఇదియంతయు సాల్వుని మాయచేతవైన కృత్యముగాని యితరముకాదని నిశ్చయించియుండెను అంతలోవసుదేవుఁడుపట్టు పడెనన్నవృత్తాంతముచెప్పవచ్చినదూతయు అప్పుటపడియున్న వసు దేవుని దేహపుముండమును కానఁబడకపోయెను అనితాత్పర్యము.

౯౦౫.—క॥ మును లవుడు గొంద ఊచటికి | జనుదెంచి విమోహి యైన * జలజాతాక్షుక గనుఁగొని సమధిక్ భక్తిక | వినయంబునఁ బలికి రంత * విష్ణుక జిహ్వక.

టీ॥ అప్పుడు=కృష్ణుండుమోహపడియున్నశమయమందు. మునులు = బ్రహ్మచేత్రులు. కొందఱు=కొంతమంది. అచటికిక=ఆకృష్ణుండున్న

చోటికి. చనుదెంచి=వచ్చి. విమోహి=విశేష మోహము నొందిన వాఁడు. అయిన జలజాతాక్షుక=అయినట్టికృష్ణుని. కనుఁగొని=

మాది. అంతః - అంతట. సమధిక భాగై - మిక్కిలముయిన భాగైతో. విసయంబునక - అడఁకువతో. విష్ణుక - సర్వవ్యాపకుడైన. జన్మక - జయకీలుడైన కృష్ణమూర్తితో. పరికిరి - చెప్పిరి.

తా|| ఆసమయమునందుకొండలుమనీశ్వరులు ఆకృష్టనియెడలకు వచ్చిజయకీలుఁడును సర్వవ్యాపకుఁడైయుండియువిశేష మోహము నొందియున్నయతనితోమిక్కిలివిసయముతోనివిధముగాచెప్పిరనితా.

౯౧౬. - సీ|| కమలాక్ష సర్వ లోకములందు సర్వ మా - నపులు సంసార నా * నావిదైక దుఃఖాల్లి మగ్నులై * తుదిఁజేర నేరక - వికలత్వమునఁ బొందు * వేళ నిన్నుఁ దలఁచి దుఃఖంబులు * దరియింతు రట్టి స - ధ్దునిధిదై దేవ * కోటికెల్లఁ బట్టుకొమ్మై పర * బ్రహ్మభ్యుం బొగడొంది - పరమ యోగీశ్వర * ప్రకర గూఢ

తే|| పరచిదానంద దివ్య రూ * పమున వెలుంగు | దనఘ నీవేడ నీచ జ * న్నాత్మ జనిత ఘనభయ స్నేహ మోహ శో * కంబులేడ | నమచు గంఘ్రిత జేసి వా * రరిగిరంత.

టీ|| కమలాక్ష - కృష్ణ. సర్వలోకములందుక - ఎల్లలోకములయందును. సర్వమానపులును - ఎల్లమనుష్యులును. సంసార... మగ్నులై - సంసార - సంసార సంబంధమయిన. నానావిధ - బహువిధములైన. ఏక - ముఖ్యమైన. దుఃఖ - దుఃఖములనెడి. అల్లి - సముద్రమునందు. మగ్నులై - మునిగినివారై. తుదిఁజేరనేరక - కడముట్టఁజాలక. వికలత్వమునఁ బొందువేళక - మనశ్చలనమునుపొందునట్టి సమయమునందు. (నిన్ను) తలఁచి - తలఁచుకొని. దుఃఖంబులు - దుఃఖములను. తరియింతురు - డాఁటుదురు. అట్టిసద్గుణనిధిదై - అట్టిమంచి గుణములకుడినికెట్లయి. దేవకోటికెల్లఁ - దేవతలకందఱకు. పట్టుకొమ్మై - పట్టుకొనుటకునాడరులైనకొమ్మయై. పరబ్రహ్మభ్యుం - పరబ్రహ్మమునుపేర. పొగడొంది - పొగడనుపొంది. పరమ... మునక - పరమ - సర్వోత్కృష్టమయిన. యోగీశ్వర - బ్రహ్మవిద్యరిష్టలయొక్క. ప్రకర - సమాహమునకు. గూఢ - రహస్యమును. పర - ఉత్తమమును. చిదానంద - జ్ఞానానందమును. దివ్య - అప్రాకృతములైన. రూపమునక - స్వరూపముతో. వెలుంగును - ప్రకాశింపురు.

అనఘ - పాపము లేనివాఁడైనకృష్ణ. నీవేడ - నీచకృష. నీచ... బులు - నీచ - తక్కువైన. జన్మ - పుట్టుకగలవారియొక్క. అత్త - మన సులయందు. జనిత - పుట్టిన. ఘన - అధికమయిన. భయ - వెఱపును. స్నేహ - చెలిమియు. మోహ - అజ్ఞానమును. శోకంబులు - శ్లేశములును. ఏడక - ఎక్కడ. అనుచుక - అని. సంస్మరిత - జేసి - కొనియాడి. వారు - అముసులు. అరిగిరి - పోయిరి. అంతక - అటువీపుట.

తా|| షీక్రిష్ణస్థా | ఎల్లలోకములందు నుండెడి ఎల్ల మానవులును సంసార సంబంధమయిన బహువిధ దుఃఖములనెడు సముద్రమునందు మునిగి చిత్తస్వాధ్యయ తప్పినప్పుడు నిన్ను ధ్యానించి అదుఃఖములకు తొలగించుకొందురు అట్టికల్యాణగుణపరిపూర్ణుడైన దేవతాసమాహములకు సయితము ఆధారమయి పరబ్రహ్మ మనుకేర ప్రసీధి వహించి సర్వోత్తములయిన ముగ్ధవైష్ణవకు రహస్యమును ఉత్తమమును అప్రాకృతమునైన జ్ఞానానంద స్వరూపముచేత కానఁబడుచు వెలుంగునట్టి నిన్ను సామాన్యమైన నీచ మానవులను పొందునట్టి భయము స్నేహము మోహము శోకము అనునవి యెట్లు పొందురు అని యీ ధముగా వినురించి అముసులు తమ నివాసములకు పోయిరని తాత్పర్యము.

౯౧౭. - చ|| హరి తనమీఁద ఘోర నిశి * తాళుక జాలములేయు సౌల్వ భూ వరు వధి యింపఁ గోరి బహు * వారిద నిర్గత భూరి వృష్టి వి స్ఫురణ నినూన తీవ్ర శర * వుంజయులక గగనంబుఁ గప్పి త్త చ్చర రిపుమాళి రత్నమును * కాపము వర్షముఁ ద్రుంచి వెండియుక.

టీ|| హరి - కృష్ణుఁడు. (తనమీఁద) ఘోరనిశితాళుకజాలములు. భయంకరములై వాఁడులైన బాణములసమాహములను. ఏయు - ప్రయోగింపనట్టి. సౌల్వభూవరుక - సౌల్వరాజును. వధియింపక - చంపను. కోరి - తలఁచి. బహు... విస్ఫురణక - బహు - అనేకములైన. వారిద - మేఘములవలననుండి. నిర్గత - బయలుపెడలునట్టి. భూరి - అధికమైన. వృష్టి - వానయొక్క. విస్ఫురణక - ప్రకాశముచేత. అనూన - తక్కువ కాని. తీవ్ర - చురుకులైన. శర - బాణములయొక్క. వుంజయులక - సమాదాయములచేత. గగనంబు - ఆకాశమును. కప్పి - అవరించి. క్షచ్చక - కిక్కిరియగ. రిపుమాళిరత్నమును - రిపు - శత్రులైన సౌల్వని

యొక్క. మాళిరత్నమును - కిరీటమును. కాపమును - వింటిని. వర్షమును - కవచమును. త్రుంచి - తెగనఱి. వెండియుక - మతీయును.

తా|| అతటకృష్ణమూర్తి ఎచ్చరికను పొందినవాఁడై తనవైక్రూర ములునువాఁడులునునైన బాణములు ప్రయోగింపమన్న సౌల్వరాజును చంపఁదలఁచిన వాఁడగుచు, అనేకములయిన మేఘములయందుండియెడ తెగక జరియునట్టి వానను తెలిపిచుట్లు అధికములయి యులుకులైన బాణ సముదాయములను ప్రయోగించి ఆకాశమును కప్పిచేసి, అరికిఘ్రముగ సౌల్వని కిరీటమును కవచమును ధవన్యును తెగినఱి మతీయులమీఁద చేసెననఁగా నని తాత్పర్యము.

౯౧౮. - మ|| వితత క్రోధముతోడఁ గృష్ణుఁడు జగ * ద్విఖ్యాత శార్వ క్రియో ధృత శక్తిక వకఁ ద్రిప్పి మింట మెఱుంగుల్ * దట్టంబుగాఁ బర్వ ను గ్రత చంగదృవ వైచి త్రుంచె వెనఁ జూ * ర్ణంబై ధరక రాజ నా యత భూరి, త్రిపురాధముక మహిత నూ * యా శోభముక సౌభముక.

టీ॥ (కృష్ణుడు) వితతక్రోధముతోడకా-అధిక మైశకోపముతో. జగద్విఖ్యాత... శక్తికా-జగత్-లోకమునందు. విఖ్యాత-ప్రసిద్ధమైన. తొర్యక్రియా-శూరస్వవ్యాపారమునందలి. ఉద్ధృత-అణగని. శక్తికా-బలముతో. వడికా-వేగముగా. (తీర్చి) మింటకా-అకాశమునందు. తెలుగులు-కాంతులు. చట్టముగాకా-దశముగా. పర్యకా-వ్యాపింపగా. ఉగ్రతకా-భయంకరత్వముతో. చలచత్-ఓప్పిదమైన. గద-గదాయుధమును. వైది-వేసి. ఆయతభూరిత్రపురాభముకా-పాతములును గొప్పవియ్యనయిన త్రిపురములనుబోలినదియు, మహిమమాయా శోభముకా-పూజ్యమయిన మాయచేత ప్రకాశించు నదియు నైన.

సాధముకా-సాధకవిమానమును. భరకా-ధూమియందు. చూర్ణంబై పొడియై. రాకా-పడనట్లుగా. (విసకా)క్రొంచెకా-నశికినెను. తా॥ శ్రీకృష్ణమూర్తి మిక్కుటమయిన కోపముగలవాడై తోకమునందు ప్రసిద్ధ మయినశూర వ్యాపారముచేతఆతికయించినదయిన బలముతో తనగదాయుధమునుతీర్చి తానికాంతులు ఆకాశమునందు దళముగాప్రసరించునట్లు ప్రయోగించివిశాలములయిగొప్పతైయొప్పునట్టి త్రిపురములనుబోలినదియుమాయచేతగౌరవమునువహించిప్రకాశమునదియునైన సాధకవిమానమును పొడిపొడియై నేలగాలునట్లుగాపడఁగొట్టెనని తాత్పర్యము.

౯౨౦.—వ॥ ఇట్లు కృష్ణుం డమ్మాయావి మానంబగు మయనిర్మిత మాయా విమానంబు నిజ గదాహతినింతింతలుతనియై సమ ద్రమధ్యంబునం గొరంగఁజేసినసాల్వండు కోతలు వెఱికిన భుజంగంబు భంగి గఁడఁదంగి విన్నవై విగత మాయా బలం దయ్యును బొలివోవని వీరంబున వసుధా తలంబునకు డిగ్గి యాగ్రహంబున.

టీ॥ (ఇట్లు కృష్ణుండు) అమ్మాయావిమానంబగు-అమాయగలవాని కోలఁడియైన. మయ...నంబుకా-మయ-మయనిచేత. నిర్మిత-చేయఁబడిన. మాయావిమానంబుకా-కృత్రిమవిమానమును. నిజగదాహతికా-తనగదదెట్టచేత. ఉంతింతలుతనియై-మిక్కిలి చిన్న చిన్న తునుకలై. సమద్రమధ్యంబునకా-సమద్రమనడుమ. తొరంగఁజేసినకా-పడునట్లుచేయఁగా. (సాల్వండు) కోతలు వెఱికిన భుజంగంబు భంగికా-కోతలు వెఱికివేసిన పామువలెనే. గండు-తుదము. అడంగి-అణగి. విన్నవై - చిన్నవోయి. విగత మాయా బలంబయ్యును - బోయిన

మాయాబలము గలవాడయ్యును. పొలివోవని-వ్యర్థముగాని. వీరంబునకా-వరాగ్రమముతో. వసుధాతలంబునకుకా-ధూప్రదేశమునకు. డిగ్గి-దిగి. అగ్రహంబునకా-కోపముతో. తా॥ తనిధముగామాయ-మారియైన యాసాల్వనిమహిమను దెలుపునదియైనమయనిచేతఁజేయఁబడినమాయావిమానమునుపొడిపొడియై సమద్రమనడుమరాలునట్లుచేయఁగాసాల్వండుకోతలు వెఱికినపామువలెతుదమునఁగి చిన్నవోయిపోయినమాయాబలము గలవాడయ్యును తనపొరువమును వికవకధూమిమిఁదికిదిగి అత్యంతకోపముతోననితా.

౯౨౧.—క॥ కరమునఁ బవనిభమగు భీ । కర గద ధరియించి కదియఁ జ గాఁ జనుచేరక మురహారుఁ డుద్ధతి సాల్వని । కరము గదాయుక్తముగను జ ఖండించెన్మపా.

టీ॥ సృపా-రాజా. కరమునకా-చేతిలో. పవనిభమగు-వజ్రాయుధమునుపాలినదైన. భీకరగదకా-భయంకరమైనగదాయుధమును. (ధరియించి)కదియఁగాకా-చేయనట్లు. చనుచేరకా-రాఁగా. మురహారుఁడు-కృష్ణుడు. ఉద్ధతికా-ఉత్సాహశయముతో. సాల్వనికరముకా-

సాల్వనిచేరిని. గదాయుక్తముగకా-గదతోడ. ఖండిచెకా-నశికినెను. తా॥ ఓపరిపిన్నచారాజా ! సాల్వండు వజ్రాయుధమును పాలినయొకగదను చేతఁబూని కృష్ణునిపైఁబడి రాఁగా అతఁడు అగదతోఁగూడ తెగిపడనట్లు వాని చెయి నశికినని తాత్పర్యము.

౯౨౨.—క॥ అంతం బోవని కినుక న । నంతుండు విలయార్క మండ జి లాయత రుచి దుర్దాంశం బగు చక్రంబు ని । తాంతంబుగఁ బూన్చి సాల్వ జి ధరణిపు మీఁదకా.

టీ॥ అంతకా-అంతటితో. పోవనికినుకకా-పోనికోపముతో. అనంతుండు-కృష్ణుండు. విలయార్కమండలాయతరుడికా-ద్రవయకాలపుసూర్యమండలముయొక్క పిశేషమయిన ప్రకాశముచేత. మద్దాంతంబు-అణచరానిది. (అగుచక్రంబును)నితాంతంబుగకా-దీప్రముగ.

పూన్చి-గుఱిపెట్టి. సాన్విధరణిపుమిఁదకా-సాన్విరాజమిఁద. (వైది) తా॥ కృష్ణుండు అంతటితోకోపముచల్లారక ద్రవయకాల సూర్యులింబమునుమీఱిన ప్రకాశముతో తెలుగుచున్న తనచక్రమునుసాల్వని మీఁదద్రయోగించినవాడైతని తాత్పర్యము.

౯౨౩.—క॥ గరుశక్తి వైచి వెన భా । సుర కుండల మకుట రత్న జి శోభిత మగు తచ్చిరము వడిఁ ద్రుంచె నిన్దుండ । వరకులిశముచేత వృత్తు జి వధియించుక్రియకా.

టీ॥ గరుశక్తికా-అధిక బలముతో. వైది - వేసి-ప్రయోగించి. వెనకా-తీపుముగ. భాసురకుండలమకుటరత్నశోభితము-ప్రకాశించుచున్నవైదిపోగులయొకరిటముయొక్కయరత్నములచేతఅందరించునది. అగుచచ్చిరముకా-అగునట్టి యాసాల్వనిశలను. (ఇంద్రుండు) వరకులిశముచేతకా-శక్తమయినవజ్రాయుధముచేత. (వృత్తు) వధియించు

త్రియకా-నశికివంపునట్లు. వడికా-వేగముగా. క్రొంచెకా-నశికివంపును. తా॥ అధిక బలముతో అట్లు వజ్రాయుధమును ప్రయోగించి యింద్రుండు వృత్తాసురుని తన వజ్రాయుధముతో నశికి చలినట్లు కృష్ణుండు సాల్వనిదైన కిరీటునుబలచేతను కుండలముల ములచేతను అందరించునట్టి తలను నశికివంపుని తాత్పర్యము.

మ॥ ఇట్లు మాయావియైన సాల్వండును సౌభకంబును గృహ్యజేతంబొలియటం గనుంగొని నిజస్థులగు సౌల్వ పాండ్రకశిశుపాలభూపాలకులకుం బరలోకమైత్రివాటించి దంతవక్త్రుండతిభీకరాకారంబుతో నప్పుడు.

టీ॥ (ఇట్లు) మాయావియైన మాయలమారియైన. (సాల్వండును) సౌభకంబును సౌభకవిమానమును. కృష్ణుడేకా-కృష్ణుండేత. పాలియటం-పశించుటను. కనుంగొని-చూచి. నిజస్థులగు-చనఁబరికాండ్రయన. సాల్వపాండ్రకశిశుపాలభూపాలకులకు సాల్వవక్త్రులగు పాన్ద్రకశిశువును పాన్ద్రకవాసుదేవునకును. పరలోకమైత్రి-పరలోకమున దలిచెలియని. వాటిందొ-అదరించి. (దంతవక్త్రుండు) అతిభీకరా

కారంబుతోకా-మిక్కిలి భయంకరమయిన యాకృతితో. (అప్పుడు) కా॥ ఈవిధముగా మాయల మారియైన సాల్వండును పాలివిమానమయిన సౌభకమును సమీక్షించుచునూచి దంతవక్త్రుండతనవెలికాండ్రయన సాల్వరాజుతోడను, పాన్ద్రకవాసుదేవునితోడను, శిశుపాలునితోడను పాలోకమునందును శ్రీహనుదేయవలెననుకొనికగలవాడై మిక్కిలి భయంకరమయిన యాకారముతో నని తాత్పర్యము.

—(*) శ్రీకృష్ణమూర్తి దంతవక్త్ర విమారులను సంహరించుట. (*)—

౯౨౫.—చ॥ పెటపెట పండ్లు గీటుచును * ఔట్టుగ.మ్రోయుచుం గన్నుగ్రేవలక
జటచిట విస్ఫులింగములు * చింద మహాధర్మిక బాద ఘట్టనక
నటునిటునై ధరిత్రి వడక * కాండ వడిక గడక గేల ద్రిప్పుచుక
మిటమిట మందు వేసవిని * మించు దివాకరుం బోలె నుగ్రతక.

టీ॥ పెటపెటపండ్లుగీటుచును-పెటపెటమనిపండ్లుకొలుకుచును. ఔట్టుగకా-అధికముగా. మ్రోయుచుకా-ధ్వనికలుగఁజేయుచు కన్నుల గ్రేవలకా-కన్నులగోల మలయందు. జటచిట-చిటచిటమని. విస్ఫులింగములు-నిప్పురవలు. చిందకా-రాలగా. మహాధర్మికా-అధికమైన శిష్టుతో. పాదఘట్టనకా-చాలియడుముడుచేత. అటునిటునై-అతట్టునకు ఈతట్టునకు మ్రోగినదై. ధరిత్రి-భూమి. వడకకాండకా-అడుకగా. వడికా-తగముగా. గడకా-గతాంశమును. గేలకా-చేతితో. (ద్రిప్పుచును) మిటమిట-మిటమిటమని. మించు-మందునట్టి-

తాపముగలుగఁజేయునట్టి. తేగవిని-గ్రద్దద్రువును. మించు-అధికయింపఁబెఱచునట్టి. దివాకరుంబోలెకా-సూర్యునివలెనే. ఉగ్రతకా-భయంకరత్వముతో.

కా॥ అప్పుడు దంతవక్త్రుండు పండ్లు పెట పెటమని కొలుకుచు శేకలుతీయుచు కన్నులందున్న రవలు విటవిట ధ్వనులతోరాలగా మిక్కిలి గక్కుచు చాలి యడుముడుచేత భూమిని దరింపఁ జేయుచు ఒకగడను చేతఁబట్టివడిగా ద్రిప్పుచు తేగనికాలమునందుకేంద్రమును జాతునట్టి సూర్యునిబలువలెనే కేంద్రమునుజాతుచునని తాత్పర్యము.

౯౨౬.—చ॥ వడిక జనుచేరక జూచి యెదు * వల్లభుండుల్లము పల్లవింప న
పుడు గడకగేలంబూని రథ * మువ్రయమొప్పుగ డిగ్గియుగ్రతక
గడగి విరోధి కిన్నెదురు * గాం జన వాండరి నీవవర్తియై
యధరుచు నట్టహాస ముఖం * దైవలదే గడద్రిప్పుచుక హరిక.

టీ॥ వడికా-తేగముగా. జనుచేరకా-రాలగా. (చూచి) యెదుపల్లభుండు-కృష్ణుండు. ఉల్లముపల్లవింపకా-జురనుని కాస

మును వడింపఁగా. (అప్పుడు గడను) కేలకా-చేతితో. భూమి-పట్టుకొని. రథముకా-రథమునుండి. రయమొప్పుగకా-వడియొప్పు

చుండగా. దిగ్విదిగ్విద్య - భయంకరత్వముతో. కడంగి - పూని. విశాధిక - పగవారికి. (ఎదురుగా) చనక - పోగా. వాడు - అదంతవక్త్రుడు. అనిచవ రియై - మిక్కిలితక్కువైన నడవడిగలవాడై. అడరుచుక - అదిరిపడుచు. అట్టహాసముఖుడై - గొప్పభవితోడి నభ్యుమేగముగలవాడై. వలచేక - కుడిచేతితో. (గడను త్రిప్పుచు) హరిక - కృష్ణుని. (కనుగొని క్రియ)

వ॥ కనుగొనిపరిహాసోక్తులు గానిట్లనియెనీవుమదీయభాగ్యంబుకతంబునంజేసినేడునాదృష్టిపథంబునకుగోచరుండవైతివి మిత్రద్రోహివైననిన్ను మాతులేయుండవనిమన్నింపక దేహంబునందు వర్తిండు నుగ్రవ్యాధిని నౌషధాదిక్రియల నివర్తింపజేయుచిత్సకునిచందంబునబంధురూపశాస్త్రపుండవు గావునదంభోలిసంరంభగంభీరంబైనమదీయగదా దండహతింబ రేతనివాసంబునకనిచిమున్నుచేతనిమాతులైననాదుఁ టులయుంబుందీర్తుననిదుర్భాషలాడుచుదగ్గటి.

టీ॥ కనుగొని - చూచి. పరిహాసోక్తులుగా - ఎగతాళి మాటలుగా. (ఇట్లనియెను నీవు) మదీయభాగ్యంబుకతంబునంజేసి - నాదైన యదృష్టకారణముచేత. (నేడు) నాదృష్టి పథంబునకు - నామాపు త్రోవకు. గోచరుండవైతివి - అగపడితివి. మిత్రద్రోహివి - చెలికాండ్రకు చెలువుచేయువాడవు. అయిననిన్నుక - అయినట్టినిన్ను. మాతులేయుండవని - మేనమామకొడుకవు అని. (మన్నింపక దేహంబునందు) వర్తిండు - ఉండునట్టి. ఉగ్రవ్యాధిక - క్రూరమైనవ్యాధిని. నౌషధాదిక్రియలక - మందులు మొదలగు పనులచేత. నివర్తింపజేయు - పోగొట్టునట్టి. చిక్కికుని చందంబునక - వైయ్యనివరి. బంధురూపశాస్త్రపుండవు - చుట్టముమీరపగవాడవు. కావునక - కనుక. దంభోలిసంరంభగంభీరంబు - వజ్రాయుధముయొక్క అటోపమువంటి అటోపముచేత గొప్పనువహించినది. (అయిన) మదీయగదాదండహతిక - నాగదాయుధముదెబ్బచేత. పరేతనివాసంబు

తా॥ దంతవక్త్రుడు వడిగారాఁగాఁజూచి శ్రీకృష్ణుఁడునుమన సన తత్సహము అతిశయింపఁగా తనగదను చేతపట్టుకొనిరథము నుండి తటాలునదిగ పగవారికి ఎదురుగాపోగా వాఁడు మిక్కిలి తక్కువైన నడతగలవాడై గట్టిగానభ్యుమేగంతులుపేయుచు, కుడి చేతగదనుత్రిప్పుచు, కృష్ణునిఁజూచి యని తాత్పర్యము.

నకుక - చచ్చినవారుండు లోకమునకు. అనిచి - పంపి. మున్ను - మునుపు. (నీచేత) నిమాతులైన - కొట్టబడినవారైన - చంపబడినవారైన. నామగఁగులయుంబుక - నాచెలికాండ్రఅప్పును. రీర్తును - ఇల్లించును. (అని) దుర్భాషలు - చెడ్డమాటలను. అడుచుక - చెప్పుచును. దగ్గటి - సమీపించి.

తా॥ కృష్ణునిఁజూచి దంతవక్త్రుడు ఎగతాళి మాటలుగా నెట్లు పలికెను. ఓరి కృష్ణా! నీవు నేడునాయదృష్ట వశముచేత నాయెదుటికివచ్చితివి, మిత్రులకుద్రోహముచేయువాడవైననిన్ను మేనమామ కొడుకని తలఁపరాదు కాఁబట్టి నీయందలి క్రింది వదలి క్రూరమైన వ్యాధిని తగినయోషధముచేతమాన్యునట్టి వైద్యునివలెనేనును నాకు చుట్టతీకముగల పగవాడవైన నిన్ను వజ్రాయుధమును బోలిన నా గదాయుధముచేతకొట్టి యమలోకమునకుపంపి నామిత్రుల అప్పును చెల్లించెదను అని నీచవుమాటలాడుచు సమీపించినవాడై యనితా.

౯౨౮. - చ॥ పెనుగదక బూన్చి కృష్ణుతల ఖిట్టుగఁమొత్తిన నంకుశాహతిం గనలేడిగంధ సింధురము ఖిట్టవడి దానవభజనండు పెంపున నిజభాసమానగదక ఖిట్టాని బలంబునఁ ద్రిప్పి దంతవక్త్రునియరముం బగిల్చిన గు ఖిట్టలొగుచుక రుధిరంబు గ్రక్కుచుక.

టీ॥ పెనుగదక - పెద్దగదతో. పూన్చి - పూనికచేసి. కృష్ణుతల - కృష్ణునియొక్కతలను. ఖిట్టుగక - గట్టిగా. మొత్తినక - కొట్టఁగా. అంకుశాహతిక - అంకుశపు పోటుచేత. కనలేడి - కొపించునట్టి. గంధసింధురము కైవడిక - మదపు పేనుఁగువలె. దానవభంజనుండు - కృష్ణుఁడు. పెంపునక - అధిక్యముతో. నిజభాసమానగదక - తనదైనప్రకాశించునట్టిగదను. పూని - గ్రహించి. బలంబునక - బలముతో. (త్రిప్పి)దంతవక్త్రునియరముక - దంతవక్త్రుని

తోమ్మును. పగిల్చినక - పగులఁగొట్టఁగా. గుదుల్కొనుచుక - ముడుఁగుకొనిపడుచు. రుధిరంబుగ్రక్కుచుక - నెత్తురుగ్రక్కుచును.

తా॥ పెద్ద గదతో గుటికెట్టి కృష్ణుని తలమీద పూవుగా కొట్టఁగా అతఁడు అంకుశముతో పొడువఁ బడిన మదపుపేనుఁగు వలె అట్టేరేగిప్రకాశించుచున్నతనగదను చేతఁబట్టి గిరిగిరిఁద్రిప్పి దంతవక్త్రునితోమ్ము పగులఁ గొట్టఁగా వాఁడు చుట్టుక పడుచును నెత్తురుగ్రక్కుచును అని తాత్పర్యము.

వ॥ తన్ను గంట పర్వతాకారంబగు దేహంబుతో నొలుము నేలంగూలి కేశ పాశంబులు చిక్కుపడం దన్నుకొనుచుఁ బ్రాణంబులువిడిచె నప్పుడునిఖిలభూతంబులాశ్చర్యంబునొందం దద్దాత్రంబుననుండి యొక్కయతి సూక్ష్మతేజంబు వెలువడి గోవిందునిదేహంబు ప్రవేశించె నయ్యువసరంబున నగ్రజామరణంబుగనుంగొని కుపితుండై కనుంగవలెనిప్పులుపుకల్ల విదూరుండు గాలానలజ్వాలాధీల కరాళంబై క్రాటు కరవాణంబును బలుకయుం గేలం చాల్చి దామోదరుడెసకుం గవియుటయుం గనుంగొని.

టీ॥ తన్ను గంట - అప్పుడే. పర్వతాకారంబగు దేహంబుతో - కొండవలె మిక్కిలిగొప్పదైన దేహముతో. విలులుచుక - ముల

పెట్టుచు. నేలక - భూమియందు. కూలి - పడి. కేశపాశంబులు - తలవెండ్రుకల మొత్తములు. చిక్కుపడక - చిక్కుపడునట్లుగా.

(తన్నుకొనుచు) ప్రాణంబులుబిడిచెకొనచచ్చెను. (అప్పుడు) నిఖిల భూతంబులు—ఎల్లప్రాణులును. ఆశ్చర్యంబునొందక—ఆశ్చర్య పడు నట్లుగా, తద్భాత్రంబుననుండి—అతని దేహమునందుండి. ఒక్కయతి సూక్ష్మతేజంబు — సాటిలేనిదై మిక్కిలి సూక్ష్మమైన తేజస్సు. తెలు వడి — బయలుపెడలి. గోవిందుని దేహంబు—కృష్ణుని దేహమునందు. ప్రవేశించెకొనచచ్చెను. ఆయ్యవసరంబునకొన—అసమయమునందు. అగ్రజమరణంబుకొన—అన్నయొక్కచావును. కనుంగొని — చూచి. కుదిరుండై—కోపింపినవాడై. కనుంగవలకొన—రెండుకన్నులందును. (నిష్ఠులు) ఉప్పురిల్లకొన — పుట్టుకగా. విచూరుండు — విచూరకుడు. కాలా...కొందై — కాల—ప్రళయకాలమునందలి. అనలజ్వాలా—నిష్ఠు మంటవలె. ఆభేల—భయంకరమును. కరాళంబై—వంకరై. క్రాలు—

ప్రకాశించునట్టి. కరవాలంబును—కత్తిని. పలుకయొక—కేడమును. కేలక—చేతితో. తాల్చి—ధరించి. దామోదరు దేవకుకొన—కృష్ణుని తట్టినకు. కవియుటయొక—సమీపించిరాకగా. కనుంగొని—చూచి. తా|| అప్పుడే కొండనుబోలిన పెద్దదేహముతో దంతవక్త్రుండై మొఱపెట్టుచు నేలంబడి తలవెండ్రుకలు కాళ్లపెనచుకొని చిక్కు పడకగా గిరిగిర తన్నుకొనుచు చచ్చెను, అంతట ఎల్లప్రాణులును వింతపడి చూచుచుండకగా వానిదేహము నందుండి సూక్ష్మమయిన యొక తేజస్సువచ్చి కృష్ణుని దేహమునందుజోచ్చెను అట్లు చచ్చిన దంతవక్త్రునికాచి వానితమ్ముడైన విచూరకుడు కోపించినవాడై ప్రళయకాలపునిష్ఠమంటవలె చలించుచు భయంకరమయియొప్పు నట్టి కత్తిని కేడమును చేతబట్టుకొని కృష్ణునిపైకి రాకగా ననితా.

౯౩౦.—చ|| జలరుహలోచనుండు నిజః సాధనమై తనరారు చక్రముకొన వలనుగల బూన్చి వైవ నదిః వారక వాని శిరంబుండ్రుం న బృలియుండు సౌభసాన్వ శిశుః పాల సహౌదర తత్సహౌదరా వలుల వధించి తత్కులముః వారి ననేకులండ్రుంచె సీగతికొన.

టీ|| జలరుహలోచనుండు = తామరలచంటికన్నులుగలకృష్ణుండను. నిజ సాధనమై = తనసాధనమై. తనరారు = ఒప్పునట్టి. (చక్రమును) వలనుగల = యుక్తవయస్వి. బూన్చి = గుడిచేసి. వైవకొన = కేయంగా. అవి = అచక్రము. కారక = పెనుకకురాక. వానిశిరంబుకొన = అవిచూరుచి తలను. ప్రవేశించెకొన = అబ్బలియుండు = అబలవంతుడైన కృష్ణుడు. సౌభసాన్వ శిశు పాల సహౌదర తత్సహౌదరా వలులకొన = సౌభక విమానమును సాల్పుని దంతవక్త్రుని వానితమ్ముడైన విచూరునిని. వధించి = చంపి. తత్కులమువారికొన = వారివంశమున పుట్టినవారిని. ఈగతికొన = ఈ దెప్పిన విధమున. అనేకులకొన = పెక్కుంక్రము. క్రుంచెకొన = నశింపచేసెను.

తా|| క్రీకృష్ణుండను తనకుముఖ్యసాధనమైనచక్రమును గుడిచేసి

౯౩౧.—క|| నర ముని యోగి సురాసుర | గరుడోరగ సిద్ధసాధ్యః గంధర్వ నభ శ్చర కిన్నర కింపురుషులు | హరిమహిమ నుతించి రద్భుః తానందములకొన.

టీ|| నర...కింపురుషులు—నర—మనుష్యులును. ముని — మునులును. యోగి — యోగసిద్ధిగల ఋషులును. సుర — దేవతలును. అసుర—రాక్షసులును. గరుడ—గరుడులును. ఉరగ—సర్పములును. సిద్ధ—సిద్ధులును. సాధ్య—సాధ్యులును. గంధర్వ — గంధర్వులును. నభశ్చర — ఖచరులును. కిన్నర — కిన్నరులును. (కింపురుషులును)

అప్పుతానందములకొన — ఆశ్చర్యముతోను సంతోషముతోను. హరి మహిమకొన—కృష్ణుని ప్రభావమును. నుతించిరి—పొగడిరి.

తా|| మనుష్యులు దేవతలు నాగులు మొదలు గాఁగల మాదా లోకములలోని జనులును కృష్ణుని మహిమను కొనియాడి రని తా.

౯౩౨.—వ|| మఱి యనన్యగోజనంబులున్యత్యంబులునలుపవేల్పులుగునుమవర్తంబులుగురియ దేవతూర్గంబు లవార్గంబులై మొరయ గురువృష్టిప్రవరులుసేవింపఁటరమానందంబునంబొంది నిజవిజయాం కితంబులైనగీతంబులువందిజనంబులుసంకీర్తనంబులుసేయనతిమనోహర విభవాభిరామంబును నూతనాలంకారయుక్తంబునైనదావరకానగరంబుభుభుమహార్యంబునంబ్రవేశించిననునెడ.

టీ|| మఱియొక—ఇదిగాక. అన్యగోజనంబులు—అన్యరక్షితు. న్యత్యంబులునలుపక—నాట్యములుచేయకగా. కేల్పులు—దేవతలు. కుసుమవర్తంబులు—పువ్వులచానలు. కురియకొన — కురియింపకగా. దేవతూర్గంబులు—దేవతల వాద్యములు. అవార్గంబులై—నిలువడక

నిలై. మొరయకొన—త్రాంగకగా. యదువృష్టిప్రవరులు—యదువంశ స్థులును వృష్టివంశస్థులునైన యుక్తములు. సేవింపకొన—కొనివకగా. పరమానందంబునంబొంది — అధికసంతోషమును పొంది. నిజవిజయాంకితంబులు—తనగెలుపునకు గుఱుతునైనవి. అయినగీతంబులు—

అయినట్టి పాటలు. వందిజనములు—స్తూతిపాఠకులు. సంతీర్తనములు సేయక—పాడంగా. అరిమనోహర విభవాభిరామంబును—మిక్కిలి మనోహరమయిన ప్రభవముచేత పిప్పినదియు. నూతనాలంకారము క్తంబును—క్రొత్తయలంకారముతోఁ గూడినదియు. (అయిన ద్వారకా సగరంబును) కుభమచూర్తంబునక—మంచలగ్నమునందు. ప్రవేశించి—చొచ్చు. చనునెడక—పోవునప్పుడు.

తా॥ అంతేగాక అపురసలుఅడంగా, దేవతలు పుత్రవృత్తానలు కరియింపంగా, దేవతల వాద్యములు మ్రోగంగా, యోధపురుషులు పుష్పలనైసతమచట్టుములు మట్టుకొనికొలుమచండంగా, అత్యంత సంతోషముతో తన కలుపును దెలుపునట్టికీర్తనలను స్తుతి పాఠకులు పాడు చుండగా, మిక్కిలి ప్రభవముతోఁ గూడుకొన్నదియు. కొత్తగాఅలంకరింపబడినదియునైన ద్వారకాపట్టణమనందుచొచ్చి పోవుచుండగా సనితాత్పర్యము.

౯౩౭.—క॥ పురసకులు విరులు లాజలు । గురుసాధాగ్రములనుండి ఖగరియంగ వికచాంబురుహాయుం డంతగ్రపుర । వర మర్చిజొచ్చె వైభ ఖ వం బలరారక.

టీ॥ పురసకులు—పట్టణపుస్త్రీలు. విరులు—పుత్రులను. లాజలు—ప్రేలాలును. గురుసాధాగ్రములనుండి—కెత్త పీఠమీఁదనుండి. ఖగరియంగ—చల్లంగా. వికచాంబురుహాయుండు—కృష్ణుండు. అంతఃపురవరము—ప్రేక్ష్యమైన అంతఃపురమును. అర్చిక—సంతోషముతో.

మతో. (ప్రభవంబు) అలరారక—ఒప్పుగా. (చొచ్చెను) తా॥ పట్టణములోని స్త్రీలందఱును పొడుపునైన పీఠమీఁదనుండి పుత్రులు ప్రేలాలుకలిపిచల్లుచుండగా కృష్ణమూర్తియు క్తమమయిన తనయంతఃపురమునందు ప్రవేశించెనని తాత్పర్యము.

౯౩౮.—వ॥ అట్లు యోగీశ్వరే శ్వరుండును, వడ్లుదొక్కర్య సంపన్నుండును, నఖిల జగదీశ్వరుండైన పురుషోత్తముండు సుఖంబుండె నంత.

టీ॥ (అట్లు)యోగీశ్వరేశ్వరుండును—యోగిశ్రేష్ఠులకీశ్వరుండును వడ్లుదొక్కర్యసంపన్నుండును—మాహాత్మ్యముదైర్ఘ్యము యశస్ససంపత్తి భావము దైరాగ్యముఅను అంగులుగలవాఁడును. అఖిలజగదీశ్వరుండు. సు. అన్నిలోకములనేలిన వాఁడును. విశపుడదోత్తముండు—విపట్టి

క్రీష్ణమూర్తి. సుఖంబుండెక—సుఖముగా నుండెను. అంగ—అశ్వదు. తా॥ అవిధముగా అంతఃపురముప్రవేశించి యెల్ల యోగీశ్వరులను పాలించువాఁడును, భగవంతుండును, ఎల్లజగమును, ఏలువాఁడును, నైన క్రీష్ణమూర్తి సుఖముగా నుండెను అట్లుండగా సని తాత్పర్యము.

—(*) బలరాముండు తీర్థయాత్రకుఁబోవుట. (—)

తా॥ పీఠపీఠహారాజా ! పాండవులకును ధార్మరాష్ట్రులకును గొప్పయుద్ధమారంభమగుట తెలిసి బలరాముండు తాను ఇరు దెగల వారికి బంధుత్వముచేత సమానుండు కాఁబట్టి తీర్థయాత్ర చేయఁబోవుటయను నెపముచేత పోయెనని తాత్పర్యము.

౯౩౯.—క॥ కౌరవ పాండవ పృథుసమరారంభ మెఱింగి తీర్థ యాత్ర నెఱముగా సీరాంకు దుభయ కులులకు నార సుసముండగుటఁజేసి ఖగరి గనరేంద్రా

టీ॥ నరేంద్రా—రాజా. కౌరవపాండవపృథుసమరారంభము—కౌరవ—కురువంశస్థులయిన దుర్యోధనాచలయు. పాండవ—పాండురాజు కొడుకులైన ధర్మరాజాదులయు. పృథు—గొప్పదైన. సమర—యుద్ధముయొక్క. అరంభము—మొదలుకట్టుటను. ఎఱింగి—తెలిసి. సీరాంకుండు—బలరాముండు. ఉభయకులులకు—ఇరు దెగలవారికిని. అరయక—విచారింపగా. సమానుండగుటచేత—సమానుండగుటచేత. తీర్థయాత్ర నెఱముగాక—తీర్థయాత్ర చేయుటయనునది వ్యాజముగా. అరిగక—పోయెను.

వ॥ అట్లుచని మొదలం బ్రభాసకీర్తనంబున నవగాహనంబుచేసి యందు దేవర్షి పితృతగృణంబులు సంప్రీతిం గావించి విమల తేజోధనులగు భూసురప్రవరులు దనతోనరుగుదేరంగదలిచని శ్రమంబున సరస్వతీయు చిందు సరంబును, వజ్ర తీర్థంబును, వికలా ననియ, సరయువు, యమునయు, జాహ్ను వియనుం గనుం గొనుచు, నచట నచట నవగాహ నంబులును, దేవర్షి పితృతగృణం బులును, బ్రాహ్మణ సంతర్పణం బులును, భూసుర యుక్తులైన నదపుచుం జనిసెలలోక ముత్థింబును, నిఖిల మునిశరణ్యంబు నగునైమిశారణ్యంబుచొచ్చి యందుదీర్ఘ సత్రంబు నడుపుచున్న ముని జనంబులం గనుంగొని, వారు ప్రత్యుత్తా నంబుచేసి నెతులై యాసజా ధైర్యది పూజా విధానం బులు గావించినన తంతును బ్రమాదిత మానముండుకనుచు సపరి కారంబుగాఁ గూర్చున్న దెహ.

తా॥ అవిధముగా తీర్థయాత్రకుపోయి ముందు ప్రభాసతీర్థమునందు స్నానముచేసి అచ్చట దేవతర్పణములు ఋషితర్పణములు వీత్య తర్పణములుచేసి నిర్మలమైన తేజస్సుగలవారైన బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులగు మంటులదీసికొని బయలుదేరి ప్రకముగా సరస్వతీనదినీ వీందుసరమునను వజ్రతీర్థమునను విశాలయను నదినీ సరయువునను యమనానదినీ గంగానదినీ స్నానములుచేయుచు అచ్చటవచ్చు దేవఋషితీర్పణములుచేయుచు బ్రాహ్మణసమారాధనములుచేయుచుపోయి బ్రాహ్మణసమూహములలో గూడవెల్లలోకములందును పొగడతెక్కినదియు ఎల్లమునులయునికెడగ నదియునైన నైమిత్యగణ్యమునకుపోయి అందుచిరకాలమునకు మగియు నట్టియొకయజ్ఞమును చేయుచున్న మునులను జూచి వారు శన్ను ఎదుర్కొని తేచివచ్చి ఆర్ఘ్యము పాద్యము మొదలగు నుపచారములతో పూజచేయిం గా సంతోషించినవాడై తనకు యుక్తమయిన చోట పరివారజనులతోడ గూర్చుండియుండఁగా పరితాప్యర్థము.

కా॥ ఆముమల వలెనే ప్రత్యుత్థానము నవస్థానము మొదలగు
మర్యాదలుయేకగారవనూచకమయినయొకవీరమనందుఁగూర్చుంటి
నొమ్ముబుద్ధిమంతుఁడగుపూతునిఁ బలరాముఁడంచూచిననితాత్పర్యము.

(8x)

ఈ సంకరబాధితుండు బుట్టినవాడను. మునిగణ సభా స్థలమునకా-
మునులుకూడియోడుసభాప్రదేశమునందు. (తాను) ఒక్కముఖ్యుండు
బోధకా-ఒకశ్రేష్ఠునివలెనే. మరభిమానంబునకా-చెడ్డ గర్వముచేత.
శ్రీమనుమనివలనకా-వ్యాసునివలన. (కొన్నికథలు) గాథలుగాకా-
విశేషముగా. ఆభ్యసించి-నేర్చి. విశ్వద్వైతవిభంబునకా-విద్యాను
లలో నెన్నఁదగినవానివలె. విజ్ఞునిఁగఁడుకా-నిక్కుచున్న వాఁడు. ఇట్టి
సీవాత్ముండు-ఇటువంటిఅల్పబుద్ధిగలవాఁడు. ఆభ్యసించువిద్యతెల్లకా-
నేర్చుచుదువులన్నియు. మనంబునకా-మనసునందు. విచారించుచూ
ఁచునకా-అలోచించిచూడఁగా. మదకారణములుగాని-క్రొత్తునకుఁ
కారణములుగాని. సత్వగుణగర్భంబు-సాత్త్వికగుణముచేతగారవింపఁ
దగినది. (కావు)ధర్మసంరక్షణంబునందుకా-ధర్మమునుకాపాడుటకు. అవ
తరించిన-పుట్టిన. (మాకు) ఇట్టివస్తువుదనంబు - ఇటువంటి దుష్టుని
చంపుట. అవశ్యకర్తవ్యంబు-తప్పకచేయఁదగినది. అనితలంచి-అని
యొంది. నాస్తంబునకా-చేరిలో. భరించిన-తాల్చిన. తికాగ్రంబునకా-

దర్శకానలో. (అసూతుని)వధించినకా-చంపఁగా. అక్కఱియునిండు
తెల్లకా-అక్కడనున్నమునిశ్రేష్ఠులందఱును. మాహాకారంబులలోడకా-
మాహాయనుటలలోడ. తాలాంతునికా-బలరాముని. (చూచి యిట్లొరి)
తా|| అసూతుని సమీపమునందున్న బ్రాహ్మణుని జూచి కోపించి
బలరాముండు వీఁడునన్నుజూచి లేవకయుండుటకుఁ గారణమయియో
తెలియదు సంకర బాధితుండు బుట్టిన యీదుష్టుఁడు మాహాత్మ్య తైస
మునుల సభయందుశ్రేష్ఠుఁడైన యొక యుక్తమునివలె వ్యాసుని వలన
కొన్నికథలు నేర్చుకొనిగర్వింది విద్యానులలోగణనచేయఁదగినవాని
వలెనే నిక్కుచున్నాఁడు వీఁడునేర్చినవిద్యలన్నియు వీనికిక్రొత్తును కలి
గించునవిగానున్నవిగాని అణఁకువనిచ్చునవిగానుండలేదుఅని యాలో
చించి లోకమునందు భర్తమును రక్షింపఁబుట్టినమేము ఇటువంటిదుష్టు
లను దండింపక మానరాదు అని తనచేతనున్న దర్భకృష్టితో అసూతుని
కొట్టిచంపఁగా అచటనున్న మునులందఱు మాహాకారములు చేయుచు
బలరామునిఁ జూచి యీవిధముగా పరికిరని తాత్పర్యము.

౯౩౯.-క|| అనఘా యితనికి బ్రహ్మ | సన మిచ్చుటఁజేసి నీవు * చనుదే నితఁడా
సనముడిగఁడయ్యె నింతియ | మునునీమతి నెఱుంగ నర్థ * ముంగలదె హరి.

టీ|| అనఘా-పాపములేనివాఁడైన. హరి-బలరామా. ఇతనికికా-
ఈసూతునికి. (బ్రహ్మసనము) ఇచ్చుటఁజేసి - ఇచ్చినందుచేత. (నీవు)
చనుదేకా-రాఁగా. (ఇతఁడు)అనఘా-వీటయందుండి. డిగఁడయ్యెకా-
దిగని వాడయ్యెను. ఇ.తియ-ఇంతే. మును-మునువు. నీమతికా-
నీబుద్ధియందు. (ఎఱుంగని) అర్థముంగలదె-విషయముఁగూడ గలవా.

తా|| పాపము లేనివాఁడైన మోఽబలరామా ! మేమివ్వకి బ్రహ్మ
సమిచ్చి యున్నాము కాఁబట్టి నీవు రాఁగానే యికఁడు లేవక
యుండెను ఇంతేగాని ఇతనివల్ల నేమియుం దప్పులేదు ఈవిషయము నీవు
చుందు ఎఱిగి యుండలేదా ? లోకములో నీవెఱుంగని విషయ మేది
యున్నది అనిరనితాత్పర్యము.

౯౪౦.-క|| ఎఱిగఁజేరి బ్రహ్మహత్యా | దుగితంబున నీమనంబు * దూఁకొనెఁ బాపో
త్తరణ ప్రాయశ్చిత్తము | దొరఁకొనికావింపుమయ్యె * దుర్జన హరణా.

టీ|| దుర్జనహరణా-చెడ్డవారినిసంహరించేయవలెదా. ఎఱిగఁజేరి
-తెలిసికొని. బ్రహ్మహత్యాదుగితంబునకా - బ్రహ్మహత్య పాపము
నందు. నీమనంబు-నీమనస్సు. దూఁకొనెకా-పొందెను. పాపోత్తరణ
ప్రాయశ్చిత్తముకా-ఈపాపమునుండి తొలఁగునట్టి పాప పరిహర

కర్మను. దొరఁకొని - పూని. కావింపుమయ్యె - చేయవయ్యె.
తా|| దుష్టులనునాశముచేయునట్టి యోబలరామా! తెలిసికొని
నీవు ఈబ్రహ్మహత్యను చేసితివి ఇంకను ఈపాపము తొలఁగునట్టి
ప్రాయశ్చిత్తమును చేసుకొనవయ్యె యనితాత్పర్యము.

వ|| అదియునుగాక పరమపావనుండవైననీవుధర్మంబుదప్పిన నెవ్వరుమాన్వంగలరుకావునఁ బ్రాయశ్చిత్తంబుగైకొని
నడపకున్నధర్మంబునిలువమగావున దీనికిఁబ్రతీకారంబు పుట్టింపుమనిన నతండువారలం గనుంగొని తామనంబున
నిట్టిపాపంబు సేయంబడియె దీనికిఁముఖ్యపక్షంబైన ప్రకృతి యెఱింగింపుండు వీనికి నాయువును బహుసత్వంబు
నానంగిన మీకిష్టంబగునేని నాయోగ మహిమనేఁ బునర్జీవితుం గావించునన నమ్మునులు నీయోగ మాహాత్మ్యం
బున మాకెవ్విధంబునైన నితండుమృత్యుగతుండు గాకుండునట్లు గావింపుమనిన నతండందఱంజూచి యప్పుడు.

టీ|| (అదియునుంగాక) పరమపావనుండవు-మిక్కిలిపరిశుద్ధుఁ
డవు. బసనీవు-అయినట్టి నీవు. ధర్మంబుదప్పినకా-ధర్మమార్గమును
తప్పినపక్షమున. (ఎవ్వరు)మాన్వంగలరు-పోఁగొట్టఁగలరు-వడ్డనఁ
గలరు అనుట. కావునకా-కనుక. ప్రాయశ్చిత్తంబు-పాపపరిహర
కర్మను. గైకొని-అంగీకరించి. నడపకున్నకా - జరపని పక్షమున.
(ధర్మంబునిలువమగావున)దీనికికా-ఈనీవుచేసినపనికి. ప్రతీకారంబు
-ప్రతిక్రియను. పుట్టింపుము - కలుగఁజేయుము. అనినకా - అని
మునులుచెప్పఁగా. అతండు-బలరాముండు. వారలకా-అమునులను
కనుంగొని-చూచి. తామనంబునకా-కోపముచేత. (ఇట్టిపాపంబు
చేయుటదెను)దీనికికా-ఈపాపకృత్యమునకు. ముఖ్యపక్షంబైన-
మిక్కిలి ముఖ్యమైన. ప్రకృతి - ప్రతిక్రియను-ప్రాయశ్చిత్తమును.

ఎఱింగింపుండు-తెలియఁజేయుండు. వీనికికా - ఈసూతునికి. అయ్య
వును-అయ్యస్సును. బహుసత్వంబును-అధికబలమును. ఎ.సంగికా-
ఇచ్చిన. మీకిష్టంబగునేని-మీకునమ్మరియయ్యెడుపక్షమున. నాయో
గమహిమచేకా-నాదైన యోగ ప్రభావముచేత. పునర్జీవితుంగావిం
తును-మరలబ్రతికినవానిఁగాఁజేయుదును. అనకా-అనఁగా. అమ్మ
నులు-అయ్యములు. మాకుకా - మాకొఱకు. నీయోగమాహాత్మ్యం
బునకా-నీయోగమహిమచేతనైనను. ఎవ్విధంబుననైనకా-మఱియొది
ధముచేతనైనను. ఇతండు-ఈసూతుఁడు. మృత్యుగతుండు-మృత్యు
వును పొందిన వాఁడు - చచ్చినవాఁడు. (కాకుండునట్లు) కావిం
పుము-చేయుము. అనినకా-అనఁగా. అతఁడు - బలరాముండు.
అందఱకా - ఎల్లవారిని. (చూచి) అప్పుడు - ఆసమయమునందు.

తా|| అదిగాక బాలపరిశుద్ధుడైన నీశ్వభర్తముండవలసినట్లయిన నదియు క్రమకాదని చెప్పగలవారు ఇచట నెవరున్నారు కాబట్టి తగిన ప్రాయశ్చిత్తమును ఆంగీకరించి చేసికొనుము అట్లు చేసికొనని పక్షమున భర్తమునిలువడు అనగా బలరాముండు మునులనుజూచి ఈపాపము ఆహ్లాసవశముననాచేతఁ జేయఁబడెను దీనికిఁగలప్రాయశ్చిత్తములలో మిక్కిలి ముఖ్యమయినదానినిచెప్పఁడు నేనుచేసికొనె

దను ఇప్పుడు ఈసూతునికరియస్సుబలమునుగావలెనన్ననామొగ బలముచేతఁ గలుగఁ జేసెదను అనగావారు నీయొగ బలముచేత నైనను మఱియేవిధము చేతనైనను ఇతఁడుచావకఁ బ్రతికి యుండుట మాకుముఖ్యము కాబట్టి యితనిప్రతికింపు మనఁగా బలరాముండు వారినందఱును జూచి యని తాత్పర్యము.

౯౪౨.—క|| ధాత్రీవర సమధిక చా | రిక్తుండు హలపాణి పలికె * ధృతి నాత్మజై
పుత్రనామాసీ యనెడు ప | విత్ర శ్రుతివాక్యసరణి * విశేదంబగుటక.

టీ|| ధాత్రీవర = ఓరాజు. సమధికచారిక్తుండు = మిక్కిలి యెచ్చైననడవడిగలవాడైన. హలపాణి=బలరాముండు. ధృతిక= ధైర్యముతో. ఆత్మజైపుత్రనామాసీ=తానేపుత్రుండను వాడవైతివి. (ఆనెడి) పవిత్రశ్రుతివాక్యసరణి=పరిశుద్ధమైనపేదవాక్యమువిధము.

విశేదంబగుటక=స్పష్టమగుటచేత. పలికె=వారితోనిట్లుపలికెను. తా|| ఓపరిశీన్నచారాజా ! మిక్కిలి మేలైన నడవడిగల బల రాముండు ధైర్యముతో తానేకొడుకు అగును అనుపేదవాక్యార్థము స్పష్టమగుటచేత ఆమునులనుజూచి యీవిధముగా పలికె నని తా.

౯౪౩.—క|| ఈసూత సుతున కిపుడు మ | హాసత్వము నాయువును న * నామయమును వి
ద్యాసామర్థ్యముఁ గలిగి ను | ధీ సత్తములార యీక్షి * తిక విలసిల్లుక.

టీ|| సుధీసత్తములార = విజ్ఞానవంతులలోను క్రమమగుమును లారా. (ఈసూతసుతునకు) ఇపుడు=ఇప్పుడు. మహాసత్వముక= ఆధికబలమును. ఆయువుక=ఆయుస్సును. అనామయముక=వ్యాధి తేమిని. విద్యాసామర్థ్యముక=చదువునందలిసమర్థతయును. కలిగి=

కలుగఁగా. ఈక్షితిక=ఈధూమియందు. విలసిల్లుక=వెలయును. తా|| ఓమునీశ్వరులారా ! ఈసూతుండఁ అధిక బలమును దీర్ఘ యుస్సును వ్యాధిరేమియు విద్యయందలిశ్రద్ధనుగలవాడై ఈధూతో కమునందు ప్రసిద్ధి వహించును అని తాత్పర్యము.

౯౪౪.—వ|| అని సూతుం బునర్జీవితుంగాఁ జేసి మునులంజూచి యిట్లనియె.

టీ|| (అని) సూతుక = సూతుని. పునర్జీవితుంగాఁజేసి=మరల ప్రతికించినవానిగాఁజేసి. (మునులంజూచియిట్లనియెను)

తా|| అనిచెప్పి సూతునిమరలప్రతికించి ఆమునులతోనిట్లు పలికె ననితాత్పర్యము.

౯౪౫.—తే|| ఏనెటుంగక చేసిన * యాయవజ్ఞ | శాంతి వొందంగ నేమధి * జ్వంబు మీకు
దానిఁగావించుననిన మో * దంబునొంది | పలికిరత్తాపసులుహల * పాణిఁజూచి.

టీ|| ఏను=నేను. (ఎటుంగక)చేసినయాయవజ్ఞ=చేసినిట్టియీ తప్ప. శాంతివొందంగక=శేమించునట్లు. (మీకు) ఏమభీష్టుంబు = కోరికయేమో. దానిక=ఆపనిని. కావించుక=చేయుదును. అనినక= అనఁగా. మోదంబుక=సంతోషమును. ఒంది = బొంది. అత్తప

సులు = ఆమునులు. హలపాణికబ = లరాముని. (చూచిపలికిరి) తా|| నేను తేలియకచేసిన యీతప్పును మన్నింపఁ గలండులకై మీకు ఏదియిష్టమోదానినిచేసెదను అనగా వారుసంతోషించి బల రామునితో ఇట్లుపలికిరి అని తాత్పర్యము.

౯౪౬.—వ|| హలధర యిల్వలుండను ను * రారి తనూజుండు పల్వలుండునాఁ
గలఁడూక దానవుండు బల * గర్వములం బ్రతిఁగర్వమందు నుం
జలమున వచ్చి మాసవన * శాలల మూత్ర సురాస్త్ర పూయ వి
ట్టలలము లోలిమైఁగురిసి * పాడఁబడెయును యజ్ఞ వాటముల్.

టీ|| హలధర=ఓబలరాముండా. (ఇల్వలుండు) అనుసరారితనూ జుండు=అనుసట్టి రాక్షసునికొడుకు. పల్వలుండునాక=పల్వలుండు, అనఁగా. ఒకదానవుండు = ఒకరాక్షసుండు. (గలఁడు) బలగర్వ ములక=బలముచేతను గర్వముచేతను. ప్రతిపర్వమందునుక=ప్రతి పర్వదినమునందును. చలమునక=మాత్సర్యముతో. (వచ్చి) మాస వనశాలభక్త=మాయజ్ఞ శాలలయందు. మూత్ర సురాస్త్రపూయవిట్ట లలములు=ఉచ్చకల్లునెత్తురుచీముమలముమాంసములను. ఓలిమైక=

ఒకటినొకటిగాక్రమముతో. కురిసి=వానగాకురియించి. యజ్ఞ వాట ములు=యజ్ఞ శాలలను. పాడఁబడెయుక=పాడైపోవునట్లుచేయును. తా|| ఓబలరామా ! ఇల్వలుండు అనురాక్షసుని కొడుకైన పల్వ లుండు అనువాండు బలముగలవాడగుటచేత మిగులక్రాద్ధిగవాడై ప్రతిపర్వ దినమునందును మాయజ్ఞ శాలలలో ఉచ్చ నెత్తురు చీము మలము మాంసము కల్లు మొదలగు రోత వస్తువులను వానగా కురి యించిఅన్నియజ్ఞ శాలలనుపాడుచేయుచున్నాఁడు అనితాత్పర్యము.

౯౪౭.—వ|| కావున నాదుష్టదానవుం ద్రుంచుటయ మాకుంగరంబు సంతసంబంతమీద నీవు
విమలచిత్తుండవై భారతవర్షంబునంగఁగిర్థంబుల ద్వాదశమాసంబు లవగాహంబు
సేయు మల్లెన సర్వపాపనిష్కృతి యగునని పలికిరంతం బర్వసమాగమంబైనను.

టీ॥ కాపునక - కనుక. అద్భుతదానపుక - అద్భుతమైన యారాక్షసుని. త్రుంచుటయ - చంపుటయే. మాకుక - మాకు. కరంబు - మిక్కిలి. సంతసంబు - సంతోషము. అంతమీదక - అట్లువానింజంపినకమ్మట. (నీవు) విమలచిత్తుండవై - నిర్మలమైన మనసుగలవాడవై. భారతవర్షంబునక - భారతదేశమునందు. యీ భారతఖండమునందు. కల దీర్ఘంబులక - ఉండునట్టి పుణ్యనదీసరోవరములందు. ద్వాదశమాసంబులు - పండ్రెండు నెలలు. అవగాహంబునెయుము - స్నానము చేయుము. అట్లయినక - అట్లునీవు చేసినట్లయిన. సర్వపాపనివృత్తి

- ఎల్లపాపములయొక్క తొలగింపు. (అగునని) పలికిరి - చెప్పిరి. అంతక - కమ్మట. పర్వసమాగమందైనక - పర్వదినము రాగా. తా॥ కాబట్టి అద్భుతమైన రాక్షసుని జంపుట మూర్ఖరిక అందువలన మేము చాల సంతోషింతుము అట్లువానినిజంపి మమ్మును సంతోషపెట్టి కమ్మటనీవు ఈ భారతఖండమునందు గల పుణ్యదీర్ఘములన్నిటియందును పండ్రెండు నెలలు తిరిగి స్నానముచేసితివని అంత టీతో ఎల్లపాపములు తొలగిపోవును అని చెప్పిరి అంతట పర్వదినమును వచ్చెనని తాత్పర్యము.

—(*) బలరాముడు పల్వలుండను రాక్షసుని జంపుట. (*)—

సీ॥ మునులు యజ్ఞక్రియోన్ముఖులౌటఁగనుఁగొని - పఠితెంచియనురత భక్తవనములను రక్ష విజ్ఞాత్రనున్ రామాంస జాలంబు - నించి హేయంబుగాన్ వించిపెలువఁ బెంధూళి రాలునున్ బెల్లలు నరవెడి - చక్రానిలము వీచి భదల నపుడు కాటుకకొండసం గతిఁబొల్పుమేను తా - మ్రుశ్మశ్రు కేశనన్ మాజములును తే॥ నవ్యచర్మాంబరముధారిణి నాసికయును | గజకుమిడి గ్రుడ్లు నిప్పులున్ గ్రక్కుదృష్టు చేలుపెదవులుదీర్చకన్ రాజజిహ్వ | కయును ముడివడ్డబొమలును భగలుగువాని.

టీ॥ (మునులు) యజ్ఞక్రియోన్ముఖులు - యజ్ఞ కార్యములుచేయుటకువూనినవారు. బొటక - అగుటను. కనుఁగొని - చూచి. పఠితెంచి - పఠనముచేచి. అనుర - రాక్షసుడు. తద్భవనములక - ఆయజ్ఞశాలల యందు. రక్షవిజ్ఞాత్రనురా మాంస జాలంబుక - నెత్తురుమలము మాత్రము కల్లు మాంసములసముదాయమును. నించి - నిండిచి. హేయంబుగానించి. రోతచేసి, పెలువక - భయంకరముగా. పెంధూళి - అధికమయినదుమ్మును. రాలును - రాళ్లును. పెల్లలును - మట్టిచెక్కలును. ఉరవెడి - పడునట్టి. చక్రానిలము - సుడిగాలి. వీచి - విసరునట్లుచేసి. (అప్పుడు) చదలక - ఆకాశమునందు. కాటుకకొండసంగతిక - కాటుకకొండవలె. పొల్పు - పిప్పనట్టి. మేను - దేహమును. తామ్రశ్రు కేశనన్ మాజములును - ఎఱ్ఱని గడ్డమా మీసము తలపెండ్రుకల సముదాయములును. నవ్యచర్మాంబరముక - క్రొత్తవస్త్రములు. ధూరినాసికయుక - పెద్దముక్కును. గజకుమిడి గ్రుడ్లుక - గడుసురై మీదికులికినట్లు కానవచ్చు కను గ్రుడ్లును. నిప్పులు గ్రక్కుదృష్టుక - నిప్పులనుడిమియుచున్న చూపు

లును - ఎఱ్ఱగాను పెండ్రుమాగాను దోచునట్టి చూపులును అనుట. చేలు - చేలాడునట్టి. (పెదవులును) దీర్ఘకరాజజిహ్వకయును - నిడుపును భయంకరమునైన నాలుకయును. ముడివడ్డబొమలును - ముడిచేసినట్టుకనఁబడుకనుబొమలును. కలుగువానిక - కలుగునట్టివానిని. తా॥ మునులందఱు యజ్ఞములుచేయనారంభింపఁగా చూచిపల్వలుండవచ్చి ఆయజ్ఞ శాలలయందు నెత్తురు మాంసము మేము మాత్రము కల్లు వీని నిండిచి రోతచేసి వారికల్లును భయముపుట్టునట్లు సుడిగాలికొట్టునట్లుచేసి ఆసుడిగాలివలన అధికమయినదుమ్ము రాళ్లు మట్టిపెల్లలును ఆవరింపఁగా ఆకాశమునందు కాటుక కొండవలె నల్లని పెద్దదేహమును ఎఱ్ఱనిగడ్డము మీసము తలపెండ్రుకలును క్రొత్త వస్త్రమును, పెద్దముక్కును, మీడిగ్రడ్లును, చుఱుకు చూపులును, నిడుపాటిదియు భయమును పుట్టింపు నట్టిదియు నైన నాలుకయు, ముడిచేసినట్టుకదియఁబడినకనుబొమలును కలిగినవాడై కానఁబడెనని తాత్పర్యము.

మహాప్రథమః॥ కనియెక దాలాంకుడుద్యుః తట చటులనటన్ తొల దండాభ శూలుక జనరక్తాసిక్త తాలుకన్ సమధిక సమరో త్సహ లోలుక గరోరా శని తుల్యో దగ్ర దంష్ట్రాన్ జనిత శిభికణాన్ చ్చాదితా శాంత రాశుక హనన వ్యాపార శీలుకన్ నతిదృఢ ఘనమన్ సాన్ధిమాలుక గరాశుక,

టీ॥ ఉద్య... తాలుక - ఉద్యోత - ఎత్తఁబడిన. కట - కణఠలయొక్క. చటుల - త తటముతోడ. నట - చలించుచున్న. కాలదండ - యమునిదండాయుధముతోడ. అభ - సమానమయిన. శూలుక - శూలముగలవానిని. జనరక్తాసిక్తతాలుక - జన - జనులయొక్క. రక్త - నిత్యుచేత. అసిక్త - అంతట తడుపఁబడిన. తాలుక - చతురాలు గలవానిని. సమధిక సమరోత్సహలోలుక -

వాచ్యైసయద్ధోత్సాహమునందాసక్తుడైనవానిని. కతో... రాశుక - కరోర - కఠినమయిన. అశని - వజ్రాయుధముతోడ. తుల్య - సమానమయిన. ఉదగ్ర - మొసలుమీదికి నిక్కిన. దంష్ట్రాన్ - కోటిలయందు. జనిత - పుట్టిన. శిభికణాన్ - నిప్పురవలచేత. అచ్ఛాదితా - కప్పఁబడిన. అతా - దిక్కులయొక్క. అంతరాశుక - మధ్యభాగము గలవానిని. హననవ్యాపారశీలుక - చంపునట్టిచనియేతనడవడిగాఁగలవానిని.

అతివృధభునమస్తాస్థిమూలకా—మిక్కిలిగట్టివియ్యబరువైనవియ్యైన
తలపుట్టె యెముకలచేసైనసరములుగలవానిని. కరాళికా—క్రూరుని.
తాలాంకుండు—బలరాముండు. కనియెక—చూచెను.

తా|| నిక్కిచలించుచున్నకణితలతో యమనిదండమునుతోలిన
భూలమును చేతఁబట్టి త్రిప్పుచు చునువ్యుల పెత్తురు పుక్కిలించుచు,

యధము నందలి యత్సాహముతో వజ్రాయుధము వలె కఠినమునై
మించికినిక్కిన మొనలుగల కోటల యొరపిడిచేత నిప్పురవలు రాలు
చుండఁగా ప్రాణులను హింసించుటయే నడవడిగాఁగలిగి తలపుట్టె
యెముకలను సరములుసరములుగా గ్రుచ్చి మెడనుపెసికొని భయ
మునుతోఁపించుచున్నపల్వలునిబలరాముండుచూచెననితాత్పర్యము.

౯౫౦.—ఉ|| పెండియుఁ గ్రొత్తమెఱుంగు లుడు * వీధి వెలుంగఁగ నుల్లసదృదా
దండముఁ గేలఁ ద్రిప్పుచు ను * దారతరా బలభద్రుఁ డాసురో
ద్దండ విఘాతకుఁ ముసల * దారుణ లాంగలముల్ దలంపమా
ర్రాండ నిభంబులై యెదురఁ * దత్తణమాత్రనఁ దోచినక వెనక.

టీ|| పెండియు—చుడియును. ఉడువీధి—ఆకాశమునందు.
క్రొత్తమెఱుంగులు—క్రొత్తమెఱుపులు. పెలుంగఁగ—ప్రకాశింపఁగా
ఉల్లసదృదాదండముకా—మెఱయుచున్న గుదియకట్టును. కేలకా—
చేలితో. (త్రిప్పుచును) ఉదారతకా—దిట్టతనముతో. రాకా—
రాఁగా. బలభద్రుండు—బలరాముండు. ఆసురోద్దండవిఘాతకుకా—
ఆసురుడైన పల్వలునియొక్కనిక్కను ఆఱఁగఁగొట్టుటకు. ముసల
దారుణ లాంగలములు = రోఁకటిని క్రూరమయిన నాఁగేటిని.

తలంపకా—తలంచుకొనఁగా, మార్తాండనిభంబులై = సూర్యునివలె
పెలుంగుచున్నవై. తత్తణమాత్రన—ఆక్షణమాత్రముననే. ఎదురకా—
తనయెదుట. తోచినకా—కానఁబడఁగా. వెనకా—కిఱ్ఱముగా.

తా|| ఇదిగాకవాఁడుమింటను క్రొత్తమెఱుపులు మెఱసినట్లుతన
చేరి గదాయుధమును త్రిప్పుచు దిట్టతనముతోఁబడి రాఁగాచూచి
బలరాముండుతన ముసలాయుధమును హలాయుధమును వలంపఁగా
అది ఆప్పుడే సూర్యునితేజస్సుతోవచ్చి ఎదుటనిల్చెనని తాత్పర్యము.

౯౫౧.—వ|| అట్లు సన్నిహితంబులైన తనకార్య సాధనంబులగు నిజ సాధనంబులు ధరియించి యుప్పుడు.

టీ|| అట్లు—అతరున. సన్నిహితంబులైన—దగ్గఱకువచ్చినవైన. తన
కార్యసాధనంబులగు = తానుచేయఁదలంచిన పనికి ఉపకరించునది
యైన. నిజసాధనంబులు—తనయాయుధములను. (ధరియించిఆప్పుడు)

తా|| అవిధముగా దగ్గఱకువచ్చినవియ్యతానుచేయఁబూనుకొన్న
పనికినుపకరించునవియ్యైన తనయాయుధములను కిఱ్ఱముగపుచ్చు
కొని ధరించినవాడై ఆసమయమునందని తాత్పర్యము.

౯౫౨.—చ|| గగనమునం జరించు సుర * కంటకు కంఠము చేతినాఁగటక
దగిలిచి రోకలెత్తి బెడి * దంబడరక నడునెత్తి మొత్తినక
భుగభుగ నెత్తురొల్క నిల * బోరగిలంబడె వజ్ర ధారచేఁ
దెగి ధరఁగూలు భూరి జగ * తీధరముక బురుడింపఁ బెట్టుగాక.

టీ|| గగనమునకా = ఆకాశమునందు. చరించు సురకంటకు
కంఠముకా = మెలఁగుచున్న రాక్షసుని మెడను. చేతినాఁగటకా—
తనచేతనున్న నాఁగేటితో. తగిలిచి—తగిలించి. (రోకలెత్తి) బెడి
దంబు—కఠినత్వము. అడరకా = అతిశయింపఁగా. నడునెత్తికా—
నడితలను. మొత్తినకా—మోడఁగా. వజ్రధారచేకా = వజ్రాయు
ధపుమొనవ్రేటుచేత. (తగి) ధరకా—భూమియందు. కూలు—పడు
గట్టి. భూరిజగతీధరముకా—పెద్దకొండను. పురుడింపకా = బోలు

నట్లు. పెట్టుగాకా—భయంకరమ గా. భుగభుగ = భుగభుగయని.
(నెత్తురు ఒల్క) ఇలకా—నేలమీద. (బోరగిలం బడెను)

తా|| ఆకాశమునందుతిరుగుచున్న ఆపల్వలునిమెడను తననాఁగే
టిని తగిలించి దగ్గఱపెట్టుకొని రోకటితో వానినెత్తిపై నొకపెట్టు
పెట్టఁగా వాఁడు వజ్రాయుధము దెబ్బచేత తెగినేలఁబడెడు పర్వ
తమువలెనే నెత్తురుక్రక్కుకొనుచు నేలను బోరఁగిలంబడె ననితా.

టీ|| (ఇట్లుపల్వలుండు) మడిసినకా—చావఁగా.

౯౫౩.—క|| మునివరులు గామపాలుని | వినుతించిరి వేయువేల * విధముల వృత్రుక

దునిమిన యొద్దుని నమరులు | వినుతించిన రీతి నవుడు * విమల చరిత్రా.

టీ|| విమలచరిత్రా—నిర్మలమయిననడవడిగలపరిశిష్టహారాణి.
మునివరులు—మునిశ్రేష్ఠులు. గామపాలునికా—బలరాముని. వృత్రుకా—
వృత్రాసురుని. మునిమినయంద్రునికా—చంపినట్టి దేవేంద్రుని. అమ
రులు—దేవతలు. వినుతించినరీతికా = పొగడిన విధమున. (అవుడు)

వేయువేలవిధములకా—బహువిధములచేత. వినుతించిరి = పొగడిరి.

తా|| ఓపరిశిష్టహారాణి! మునుపువృత్రాసురుని జంపినదేవేం
ద్రుని దేవతలు కొనియాడినట్లు అప్పుడు మునిశ్రేష్ఠులు బలరాముని
బహువిధములఁ గొనియాడిరని తాత్పర్యము.

౯౫౪.—తే|| అంత నభిషిక్తుఁ జేసి య * త్యంత సురభి | మంజులామ్లాన కంకాత * మాలిక యను
నంచితవిఘ్నావ మృదుల ది * వ్యాంబరములు | నర్థినిచ్చినఁ దాల్చియా * హలధరుండు.

టీ|| అంతః = అంతట. అభిషిక్తుఁడేసి = అభిషేకింపఁబడిన వానిఁగాఁజేసి. అత్యంత ... మాలికయును—అత్యంత = మిక్కిలు మయిన. సురభి = పరిమళముగల. మంజరి = మనోజ్ఞమయిన. అన్తాన=వాడని. కంజాతమాలికయును=తామరపువ్వులసరమును. అందిత...ములు=అందిత = విప్పిదములయిన. విభూష = సొమ్ములను. మృదుః=నయతరమయిన. దివ్య=అప్రాకృతమయిన. అంబర

ములు = వస్త్రములను. అర్థిక = త్రివిధ. ఇద్విగ=ఇయ్యఁగా. ఆహలభరుండు=అబలరాముఁడు. తాల్పి = భరించినవాఁడై.

తా|| అంతట ఆమ నులు బలరాముని స్నానముచేయించి మంచి పరిమళము గల మనోజ్ఞమయి వాడనిదయిన తామర పువ్వుల సరమును వెలలేని యాభరణములను మంచి నయముమీరినవస్త్రములను ఇయ్యఁగాబలరాముఁడు వానిని భరించినవాఁడై యని తాత్పర్యము.

౯౫౫.—క|| దేవేంద్రుఁడోలే నొప్పెను | ధీవిలసితుఁడగుచు ముని తః తిక్ విహ్ని ని తక్ సేవించుచుఁ గతిపయ వి | ప్రావలి చనుదేరఁ గొళి శి కాశ్యంబునకుఁ.

టీ|| దేవేంద్రుఁడోలే=ఇంద్రునివలెనే. (ఒప్పెను) సద్ధివిలసితుఁడగుచుకా = మునులచేత ప్రకాశింపఁజేయఁబడిన వాఁడగుచు. ముని తతిక్=ఆమునులను. విహ్ని=వదలుకొని. తక్ = తన్ను. (సేవించుచు) కతిపయవి ప్రావలి=కొంత బ్రాహ్మణ సాధుము. చనుదేర=రాఁగా.

కాశి కాశ్యంబునకుఁ = కాశికయును శేరుగల దీర్ఘమునకు. (చనియెను) తా|| అప్పుడుబలరాముఁడు ఇంద్రునివలెనే తాల్పింపఁబడిన వాఁడగుచు ఆమునులవలన నెలపుపువ్వుకొని బయలుదేలి తన పెంటకొండల బ్రాహ్మణులకొలిచిరాఁగా కాశికయును దీర్ఘమునకు పోయెను అనితా.

౯౫౬.—వ|| చని యమ్మహానసింగ్యతస్నానుండైయ చోటువాసి సరయువునందుఁ గ్రుంకులిడిప్రయాగ నవగాహనంబుచేసి దేవర్షి పిశ్య తర్పణంబులాచరించి పులస్త్యాశ్రమంబుసొచ్చి గోమతిం దర్శించి గండకీనదిను త్రరించి విశలితభవపాశయగు విపాశయందుఁదోఁగి శోనదంబున నాస్థావితుండై గయనాడిగం గాసాగరసంగమంబు దర్శించి మహేంద్ర నగంబునకరిగి.

టీ|| చని = ఇట్లుపోయి. అమృతహరి=అగోష్ఠి యేటియందు. కృతస్నానుండై=స్నానముచేసినవాఁడై. అచోటువాసి = అప్రదేశ మునువదలి. సరయువునందుఁ = సరయూనదియందు. క్రుంకులిడి = స్నానములుచేసి. ప్రయాగఁ = ప్రయాగయందు. అవగాహనంబుచేసి = స్నానముచేసి. (దేవర్షి పిశ్యతర్పణ బలు) ఆచరించుచేసి. పులస్త్యాశ్రమంబు = పులస్త్యునియొక్క యాశ్రమమును. చోట్ల = ప్రత్యేకది. గోమతిఁ = గోమతినది. దర్శించి=చూచి. (గండకీనదిని) ఉత్తరించి = తాటి. విశలితభవపాశ = త్రొంపఁబడిన జన్మపాశములు గలది. అగు విపాశయందుఁ = అనునట్టి విపాశయనునదియందు. తోఁగి=స్నానము చేసి. శోనదంబునఁ = శోణము అనునట్టి పడమరఁగా పాలు నేటి యందు. అస్థావితుండై = స్నానముచేసిన వాఁడై. గయఁ = గయాక్షేత్రమునందు. అడి = స్నానముచేసి. గంగాసాగరసంగమంబుదర్శించి =

గంగసముద్రమునఁ జేరుతావునుచూచి. మహేంద్ర నగంబునకుఁ = మహేంద్రమునుకొండకు. అరిగి=పోయి.

తా|| అంతట బలరాముఁడు అకాశి కా నదియందు స్నానము చేసి అందుండికదలి సరయువునకుఁబోయి అప్రకాశనదియందును స్నానము చేసి గంగా యమునలు సంగమమగు చోటయైన ప్రయాగకు పోయి స్నానతర్పణములుచేసికొని అక్కడనుండిపులస్త్యాశ్రమమునకుఁబోయి గోమతీనదిలో స్నానముచేసి అందుండి గండకీవిపాశానములకుఁబోయి స్నానములుచేసిశోణదమునకుఁబోయి అందును స్నానముచేసిగయకుఁ బోయి అచ్చటిపుణ్యదీర్ఘమున స్నానముచేసిగంగసముద్రముచేరుచోటికిఁ బోయి అందుస్నానదర్శనములనుజేసిఅందుండి మహేంద్రపర్వతమునకు పోయియని తాత్పర్యము.

౯౫౭.—క|| రాముఁడు గనుఁగొనె భార్గవ | రాముఁ రజనీశకుల ధ శి రావరసగ ను త్రాముక సన్నత సుగంధ | స్తోమక గారుణ్యసీము శి సుజనలలామక.

టీ|| రాముఁడు=బలరాముఁడు. రజ...త్రాముక=రజనీశకుల=చంద్ర వంశస్థులగున. భరావర = రాజులనెదు. శి=కొండకు. సుత్రాముక=ఇంద్రుఁడయినవానిని. సన్నతసుగంధస్తోమక = కొని యాడఁబడిన మంచిగుణములకుంపులు గలవానిని. గారుణ్యసీముక = తయకుమీరయ్యినవానిని. సుజనలలామక=సజ్జనులకు ఆభరణమైన

వానిని. భార్గవరాముక=పరశురాముని. కనుఁగొనె = చూచెను. తా|| ఆమహేంద్ర పర్వతమునందు బలరాముఁడు చంద్ర వంశస్థు రాజులనందఱును చ విన వాఁడును, మంచి గుణములన్నియును గల వాఁడును, దయకు ఉనికిపట్టయినవాఁడును, మంచివారికెల్ల ఆభరణ మయినవాఁడునైనపరశురామునిఁజూచెననితాత్పర్యము,

౯౫౮.—అ|| కనిసమస్కరించి శి కొతుకంబలరార | నతనివీడుకొని హ శి లాయుధుండు గొమరుమిగులు సప్త శి గోదావరికినేగి | యందుఁ దీర్థమాడి శి యవటుఁగదలి.

టీ|| కని=చూచి. సమస్కరించి=మ్రొక్కి. కాతుకంబు=తుమాహలము. అలరారక=విప్పుఁగా. అతనివీడుకొని. అయనవజ్రనుండినెలపు పువ్వుకొని. హలాయుధుండు=బలరాముఁడు. గొమరుమిగులు=అండ మదికయించునట్టి. సప్తగోదావరికిఁ=సప్త గోదావరము అనువుణ్య దీర్ఘమునకు=గోదావరి సప్తస్థులనాదుములతో చీలియన్న యేడుప్రవా

హములను. ఏగి=పోయి. అందుఁ=అసప్తగోదావరమునందు. దీర్ఘ మాడి=స్నానముచేసి. అవటు=అతాత్మమంది. కదలి=చయలుదేలి. తా|| పరశురామునిఁజూచిఅయనకుమ్రొక్కి అయనచేత నెలపుపువ్వు కొని అందుండి బలరాముఁడుసప్తగోదావరము అనువుణ్యదీర్ఘమునకుఁ బోయి అందు స్నానముచేసి అచ్చటినుండి నెడలిన వాఁడై యని తా.

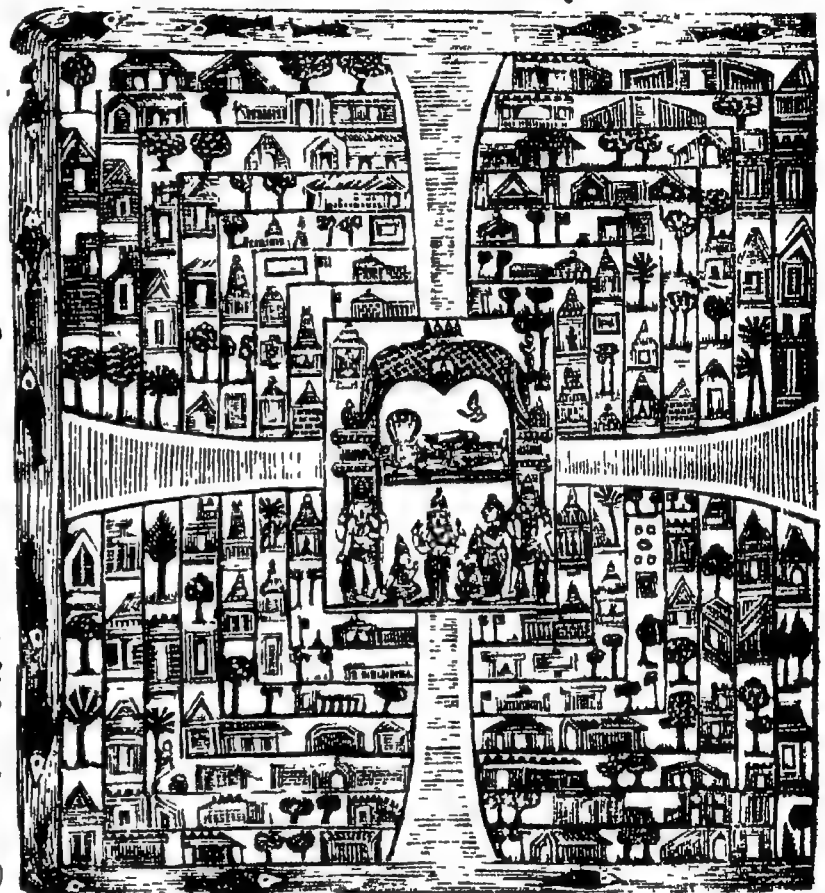
ప॥ వేదాపంపా సరస్సులంబూచి భీమరథికిగి యందుఁగుమార స్వామినిదర్శించి శ్రీతైలంబునకుంజని వేంకటాచలంబు దర్శించి కామకోటిక క్తి నిరీక్షించి కాంచీపురంబుఁగాంచి కావేరికింజని యమ్మహానాహిని నవగాహనంబు చేసి.

టికాచలంపాసరస్సులకొనేదాసరస్సుపంపాసరస్సున (చూచి) భీమరథికికొ-భీమరథియనునేటికి. ఏగి-పోయి. అందుకొ-అచ్చట. (గుమారస్వామిని) దర్శించి-చూచి. (శ్రీతైలంబునకు) చని-పోయి. (వేంకటాచలంబు) దర్శించి-చూచి. కామకోటిక క్తి-నిరీక్షించి-చూచి. (కాంచీపురంబుని) కాంచి-చూచి (కావేరికి) చని-పోయి. అమ్మ

హావారినికొ-అగొప్పనదియందు. అవగాహనంబుచేసి-స్నానముచేసి. కా॥ వేదాపంప అను సరస్సులను చూచి భీమరథి నదికిఁ బోయి అచ్చట గుమారస్వామినిచూచి శ్రీతైలమునకుఁబోయి అందుండి వెడలి వేంకటేశ్వరులకొండను చూచి కామకోటిక క్తిందర్శించి కంచినిఁబోయి కావేరికిపోయి ఆపుణ్యనదిలో స్నానముచేసియనితాత్పర్యము.

ప్రథమః సేవిం చేక రంగధాముక్ * శీతనివహ పయ * స్సింధు సంపూర్ణ సోమక గావేరి మధ్య సీముక్ * ఘన కలుష మహః * కాలకూటోగ్ర భీముక్ జేవారి శ్రీవిరాముక్ * దివిజ విసుత సం * దీపితా నంత నాముక్ ధీ విజ్ఞానాధి రాముక్ * ద్రిఘ వన విలస * ద్వేవతా సార్వ భాముక్.

(*) బలరాముఁడు రంగనాథుని దర్శించుట (*)

టికా శ్రీత ... సోమక - శ్రీత - ఆశ్రయించినవారి యొక్క. నివహ - సమాహవనము. పయస్సింధు - పావనముద్రమునకు. సంపూర్ణ సోమక - నిండుచంద్రుడైన వాఁడును. కావేరిమధ్యసీముక్ - కావేరినదిచోలుగల వాఁడును. ఘన...భీముక్ - ఘన - అధికములైన. కలుష - పాపములనెదు. మహాకాలకూట - అధికమయిన కాలకూటమనెడు విషమునకు. శిగ్ర - భయంకరుడైన. భీముక్ - శత్రుడైన వాఁడును. జేవారి శ్రీవిరాముక్ - రాక్షసులకిదిమిగిలినవాఁడును. దివిజ... నాముక్ - దివిజ - దేవతలచేత. విసుత - కొనియాడఁబడుటవలన. సుగదిత - వెలుంగునట్టి. అనంతనాముక్ - మిగిలేని శుభ్ర గలవాఁడును. ధీవిజ్ఞానాధి రాముక్ - కాశ్చక్రజ్ఞుడైన అను భవజ్ఞానముల చేతను బిచ్చినవాఁడును. ద్రిఘవన ... భాముక్ - ద్రిఘవన - మూడులోకము లందును. విలసత్ - వెలుంగుచున్న. ద్వేవతా సార్వభాముక్ - దేవతలకు చక్ర వర్తియుడై. రంగధాముక్ - రంగ - శ్రీరంగమే. ధాముక్ - నివాసస్థలము గాఁగల శ్రీరంగనాథుని. (సేవించెను)

కా॥ తన్నాశ్రయించిన వారి సమాహవనము పాలనము గ్రహించు పూర్ణచంద్రునివలె ఉద్భవంగఁజేయువాఁడును, కావేరినదును వసించిన వాఁడును, మహాపాతకములనెదు విషమును శత్రునివలె మింగివేయు వాఁడును, రాక్షసుల సంపదను పోగొట్టువాఁడును, దేవతలు కొని యాడఁగా ప్రార్థించిందిన అనేక నామములగల వాఁడును, జ్ఞాన విజ్ఞానములను అనుగ్రహించుట చేత బిచ్చిన వాఁడును, మూడులోకములయందు వన్నెకెక్కిన దేవతా చక్రవర్తియుడైన శ్రీరంగనాథ స్వామిని బలరాముఁడు సేవించెనని తాత్పర్యము.

వి శేషార్థము.

జ్ఞా॥ సప్తప్రాకార మధ్యే సరసిజముతో బృసమానే విమానే కావేరి మధ్యదేశే మృదుతర ఫణిరాద్భృగ పర్యంకమధ్యే నిత్రామనాభిరామం కటినికట శిరస్సపార్శ్వ విద్యుత్తూటం చక్రాభాత్రికరాభ్యాం పరిచితతకణ్డ కంఠనాథం భూజా.

టికా సప్తప్రాకారమధ్యే - భూజాగ్ని వాయ్వాకాశాంకార మహత్త్రయములనెదు సప్తవర్ణముల రూపములైన సెడు సేతన లా బ్రతులుముక్కువాక్కు-బ్రహ్మరంధ్రమును సూచించియొక్క-మధ్యే-నడు మను-దీర్ఘవక్తుండని అనుచుగల టచేతనుకమందు. సరసిజముతో బృసమానే విమానే - బ్రహ్మలోక అదియొక గం మృదయంగా బృధో ముఖం అధోనిష్ఠానివస్తాంత - సీయ్య మృదువైనది, అను క్రుతిద్రయా గమచేత కామర మొగ్గవలెనును ప్రకేయ స్థానమందు. కావేరిమధ్య దేశే - నదీమధ్యదేశే మందు నకుం టింగ కొనుచున్నా గూపములైన గంగా యమునా సరస్వతీతత్త్వానభూమందనభావము. మృదుతరఫణి రాద్భృగపర్యంకమధ్యే - కాపాన బ్యావోవాన సమాన కాగ కూర్త కృతర దేవదత్తవనం బృములనెదు కటి భూయోగూపలైత ప్రాణాయామమునట్టియులు-ఘోర్క దేహమగదు శయ్యుడనుచు - ఇచ్చట చక్రంభాత్రాంతి-పంఖ లనుసరియొక్కపడగలు, బాని వృత్తతే

తక్కిన దివ్యపదగలుగా నెయిపదగలు గల అదిశేషునిమీద ననుట.
నిద్రాముద్రాభిరామం - నిశ్చేదం ద్రావయతి నాశయంతి నిద్రా,
సుషుప్తికాలే సకలేంద్రేణే నచాభిభూత స్సుఖయాపయతి, అని ప్రమా
ణముగలదుగనుక నిద్రాయాదం ప్రళయమనందు సకల ప్రపంచమును
త, యందు లీనమచేసికొని విప్పిదమగుచున్నచాయను. కఠినికటశిరస్స
పాశ్చర్యస్యశ్చూద్ర - క్షానకాండయనెడుకుడిచేరినిశిరస్సుక్రిందను, కర్మ
కాండయనెడియెడనుచేరిని ఎడమతొడమీదనుడించుకొన్నచాయను.
పద్మా నాత్రికరాభ్యాః పరివితచరణౌ - సత్సగుణ రూపయైన లక్ష్మీదేవి
యునురణోగణరూపయైన భూదేవియుక్ష్మానివి క్షానములకడితమచేతు
లతో విత్తలబిడతత్వవత్సంపదరూపములైన పాదములుగల. ఇవటసత్వ
గుణ రణోగణస్వరూపతైః శ్రీభూదేవులను చెప్పుట వలన సమోగుణ
స్వరూపిణియైన సీతాదేవిని సహితము గ్రహింపవలయును - అవగా
త్రగుణాత్రికయైన మూలప్రకృతితన్ను కేరింపఁగాననుట. రంగనాథం -
రంగనాథస్యామిని. భవామి - నేనని నేరించుచున్నాను. పో - దేహా

వ॥ అచ్యుటువాసి వృషభాద్రినెక్కి, హరిశ్చేత్రంబుద్రొక్కి, మధురాపురంబునకరిగి, సేతుబంధనంబుమెట్టి,
యచటంబుదివేలపాడిమొదవుల భూసురులకిచ్చి, రామేశ్వరుని దర్శించి, తామ్రపర్ణికింబని మలయాచలం
కెక్కి యగస్త్యునింగని నమస్కరించి, దక్షిణసముద్రంబుదర్శించి, కన్యాఖ్యదుర్గాదేవి నుపాసించి, పంచా
ప్పరంబను తీర్థంబున నుపస్థావ్యంబాచరించి, గోకర్ణంబున నిందుమాళిని దర్శించి, ద్వీపవతియైన కామచేవి
నిరీక్షించి దాటి, పయోష్ఠినిదర్శించి, నిర్వింధ్యగడచి, దండకావనంబునకరిగి, మాహిత్వతీ పురంబున వసి
యించి, మనుకీర్ణంబునందాడి, క్రమ్రురం బ్రభాసతీర్థంబునకు వచ్చి, యచ్చటి బ్రాహ్మణ జనంబుల వలనం
చాండవ ధార్తరాష్ట్రుల భండనంబు నందు సకల రాజ లోకంబును ఒరలోక గతు లగుటయు వాయు

నందన సుయోధనులు గదా యుద్ధ సన్నద్ధు లగుటయు నెఱింగి వారల వారిండు తలంపున నచ్చటికిం జని.

టి॥ (అచ్యుటు) పాసి - వదిలి. వృషభాద్రినెక్కి - వృషభాద్రి
యనుకొండను ఎక్కి. హరిశ్చేత్రంబుద్రొక్కి - హరిశ్చేత్రమునకుఁబోయి.
(మధురాపురంబునకు) అరిగి - పోయి. సేతుబంధనంబుమెట్టి - సేతువు
కట్టఁబడినచోటికిఁబోయి. (అచటపదితల) పాడిమొదవుల - పాడి
యావులను. భూసురులకిచ్చి - బ్రాహ్మణులకిచ్చి. (రామేశ్వరుని) దర్శించి -
చూచి. (తామ్రపర్ణికింబని) మలయాచలంబు - మలయముఅనుకొండను.
(ఎక్కి అగస్త్యునింగని) నమస్కరించి - మ్రొక్కి. (దక్షిణసముద్రంబు)
దర్శించి - చూచి. కన్యాఖ్యదుర్గాదేవి - కన్యాయను కేరుగల కాళికా
దేవిని. ఉపాసించి - పూజించి. (పంచాప్పురంబున తీర్థంబున) ఉపస్థా
వ్యంబు - మ్రొదవమీద స్నానముచేయుటను. అచరించి - చేసి. గోకర్ణం
బునక - గోకర్ణమునకు పుణ్యక్షేత్రమందు. ఇందమాళిక - చంద్రదేవి
రుచైవతిపుని. దర్శించి - చూచి. ద్వీపవతియైన - నదియైన. కామచేవి -
కామదేవియనుదానిని. నిందుమాళి - చూచి. (దాటి) పయోష్ఠిని -
పయోష్ఠియనునదిని. దర్శింపవలసింది. నిర్వింధ్యక - నిర్వింధ్యయను
పుణ్యనదిని. కడచి - దాటి. (మనుకీర్ణంబునకు) అరిగి - పోయి. మాహి
త్వతీపురంబునక - మాహిత్వతీ పట్టణమునందు. వసియించి -
ఉండి. (మనుకీర్ణంబునకు) అరిగి - పోయి. క్రమ్రురం - మరల.
(ప్రభాసతీర్థంబునకు వచ్చి అచ్చటి - బ్రాహ్మణ జనంబులవద్ద) పాండవ
ధార్తరాష్ట్రుల భండనంబునందు కుడికొన్నతైఱ్ఱ కొడుకులయు ధృత
రాష్ట్రుని కొడుకులయు యుద్ధమునాముఁడగు రాజ లోకంబును - ఎల్ల

రాజులు - లే॥ ధర్మనందనుఁడగువైష్ణవ ధనముసేయు వలుకకుగ గదాతోచితి. పాణులగుచు.

దేవాలయః ప్రోక్తో జ్యోతిషశాతనః॥ త్యుజేదక్షాననిర్వృత్తాః శాంతం
భావనపూజయేత్॥ అనుప్రమాణముచేతమనుష్యుడేహమనెడు శ్రీరంగ
దేవాలయమందు తేవరూపముతో నున్న పరబ్రహ్మమును, తేవుఁడునెఱు
దేవుఁడునెఱు అనెడు దుర్బుద్ధినివదిలినచ్చిదానంద పరబ్రహ్మమునకేతను
వ్యక్తిచేత నిర్వికల్ప నిత్యతో నిన్నవాడే మత్తెడు. మఱి బ్రహ్మేంద్రం
దేహమాత్రితం॥ అనియు త్రరగితగనుక ఆయోధ్య మధుర కాళికాంబి
ద్యారకాపురి రామేశ్వరము నేకటూద్ర భద్రాద్రి పక్షితిర్థముఅనుని
ముదలైన కామములన్ని మనుష్యు దేహమనకే అగును. సనర్థకామ
సచవిశ్వరూప, సర్వాజ్ఞేతానిప్రక్షానస్యనామధేయాని, ప్రక్షానంబ్రహ్మ
ఏకోదేశోబహుభానివిద్యుః, అనుక్రమప్రమాణములను కట్టి సగర్వరూప
సర్వనామములును తేవరూపముతో సకలకరిగము. లోనున్న పరబ్రహ్మ
మునకేసేట్ల గనుక బుద్ధిచంకులైన వారిగుట్టును చట్టుతోఁ దెలిసికొని
సద్గురు బోధ గలిగి భేదవాదములు వదిలికొని నది ఊహింపఁ బడు
నది వివచనపది అంతయు తానే అని అనాదింతుమంద వలయును.

రాజులగుంపును. పరలోక గతులగుటయు - పరలోకమునకుఁబోయిన
వారగుట - చచ్చుటయు. కామనందనసుయోధనులు - భీముఁడును
దుర్యోధనుఁడును. గదాయుద్ధసన్నద్ధులుగదలతో యుద్ధముచేయుటకు
సిద్ధపడినవారు. (అగుటయు ఎఱింగి) వారలక - ఆభీచ దుర్యోధనులను.
వారింతుతలంపునక - యుద్ధముచేయకుండనింపవలెననుతలంపున, అచ్చ
టికిక - ఆభీచదుర్యోధనులు యుద్ధముచేయఁబోటికి. చని - పోయి.
తా॥ అచ్చటినుండి వృషభమును కొండను హరిశ్చేత్ర మునకును
మధురాపట్టణమునకునుపోయి సేతువులు జూచి అచ్చట పదితలపాడి
యావులను బ్రాహ్మణులకుదానమిచ్చిరామేశ్వరునిఁజూచి తామ్రపర్ణికి
ఁబోయి మలయామను కొండయెక్కి అందున్న యగస్త్య మహా మునిని
జూచి ఆవల కన్యకయను కేరుగల పార్వతిని కేరించి పంచాప్పురమును
తీర్థమునకుఁబోయి అందుస్నానములుచేసి గోకర్ణమునకుపోయి చంద్ర
దేవిపుని దర్శముచేసి కామచేవి తీర్థమును చూచి పయోష్ఠినిఁ జూచి
నిర్వింధ్యునిదాటి దండకావనమునొచ్చిపోయి మాహిత్వతీయను పట్ట
ణమనందు కొన్నాళ్లు ఉండి అందుండిమనుకీర్ణమునకుపోయిస్నానముచేసి
మరలప్రభాసతీర్థమునకువచ్చి అచ్చటి బ్రాహ్మణులు చెప్పఁగాపాండవు
లును ధార్తరాష్ట్రులును చేసిన యుద్ధమునందు లోకములోని రాజులం
జులును చచ్చుటయు భీముఁడును దుర్యోధనుఁడును గదాయుద్ధము
చేయఁకడచియందుకులులుని వారియుద్ధమునునిలపజేసెననుతలంపున
కురుక్షేత్రమునకుపోయి అనితాత్పర్యము.

కృష్ణులను మాద్రినుచుల నీ ఊకించియేమి
గోధమునక బొంగు భీమదు యోధనులను.

టీ॥ ధర్మసంజనుకా—ధర్మరాజును తనకువంజనముచేయకృష్ణులకా—తనకుప్రయోగ్యకృష్ణుని అర్చకుని. మాద్రీసుతులకా—నకుల సహదేవులను. ఈషింది—చూచి. విమలలుకా—విమలయశశ్చక. ఉగ్రగదాదంతపాణులు—భయంకరములైన గుడియకజ్జలతోడిదేహింబుగల వారు. (అగుచు) శ్రోధమునకా—కోపముచేత. పొంగు—విచ్చంభించునట్టి. భీమ దుర్యోధనులను—భీముని దుర్యోధనుని.

కా॥ ముండుధర్మరాజునుకూచి పిమ్మట కృష్ణుడను అర్జునుడను నకులుండ సహదేవుడను ఈనలుగురు వచ్చి తనకు ప్రయోగ్యగా వారికాచి విమలచేపుక భయంకరములయిన గదాదుధములను చేతలుబుచ్చి కొని కోపాశయముచేత రేచియుండునట్టిభీముని దుర్యోధనునికూచి యనితాత్పర్యము.

టీ॥ దాయంబుని—చూచివారిదగ్గఁజూచుచు.

(*) శ్రీబలరాముడు భీమదుర్యోధనులను యుద్ధము చేయవలదనుట. (*)

౯౬౩.—సీ॥ వీర పుంగవు లార * వినుడు మీలోపల - భూరి భుజాసత్వ * మున నొకందుఁ బ్రకటితా భ్యాన సం * పద్విశేషంబున - నొక్కఁడు నధికులై * యుండుఁజేసి నమబలు లటుగానఁ * జర్పింపఁగా నిందు * జయమొక్కనికిలేదు * సమరమందుఁ గాన నూరక పోరఁ * గానేల మీకని - వారింప నశోన్య * వైరములను తే॥ నడరితొల్లింటి దుర్భాష * లాత్మలందుఁ | దలంచి తద్భాషణములు ప * థ్యములుగాక మొక్కలంబునఁ బోరనా * ముష్టికాసు | రారి ఏడించి వీరికు * భా శుభములు.

టీ॥ వీరపుంగవులార—వీరులలోను త్రములారా. (వినుడు) మీలో పలకా—మీయిద్దఱిలోను. భూరిభుజాసత్వమునకా—అధికవయిన భుజులముచేత. ఒకందును—ఒకఁడును. ప్రకటితాభ్యాన సంపద్విశేషంబునకా—ప్రసిద్ధమైన అభ్యాసము కలిమియొక్క అశయముచేత. ఒక్కఁడుకా—ఒకఁడును. అధికులైయుండుఁజేసి—గొప్పవారైయుండుటచేత. సమరములు—మీరు ఇరువురును సమానబలముగలవారు. అటుగానకా—అట్లుండుటచేత. చర్పింపఁగాకా—అలోచింపఁగా. ఇందుకా—ఇచ్చట. సమరమందుకా—యుద్ధమునందు. జయము—గెలుపు. ఒక్కనికికా—ఒకనికిని. లేదు—కలుగదు. కావకా—కనుక. (మీకు) పోరకా—వ్యర్థముగా. పోరఁగానేల—పోరాడనేల. (అని) వారింపకా—నిలువఁగా. అశోన్యవైరముకా—భీమ దుర్యోధనులకు పరస్పరము గలవిరోధముచేత. అదృశ్య—విచ్చంభించి. తొల్లింటిదుర్భాషలు—మును పటిదెడ్డమాటలు—అత్తలండుకా—మనసుతో. (తలచి) తద్భాషణములు

—అమాటలు. పథ్యములుగాక—తమకుసరిపడక. మొక్కలంబునకా—మూర్ఖత్వముతో. పోరకా—పోరాడఁగా. అముష్టికాసురారి—అబల రాముడను. (ఏడించి) వీరికుభాషణములు—వీరికయ్యెడుమేజిక్లు. కా॥ వీరవైష్ణులయిన పీఠియ దుర్యోధను లారా | యోధింపఁగా మీయరువురిలో ఒకరు అధికవయిన భుజులము చేతను ఒకరు సాధన చేయుటచేతను అధికులైయున్నారు కనుకమీరు సమానబలము గలవారు అగుచున్నారు అందువల్ల మీయరువురిలోను ఒకరికయినను ఈయద్ధమునందు గెలుపుకలుగదు అట్లుప్రయోజనము లేని ఈయద్ధము వ్యర్థముగాచేయనేల పోరకుండుడను అనిచెప్పఁగా అమాటలు వారికి పరస్పరము గల విరోధము చేతను మునుపు ఒకరి నొకరు అనియొక్క నీచవుమాటలువనసులతో మెవలుటచేతను సరిపడక మూర్ఖత్వముతో పిచ్చివైతపోరాడనారంభించి అదిచూచి బలరాముడను వీరికి ఇందు వల్లవచ్చు మేజిక్లు ఎట్టివైనకానియని యెంచెననితాత్పర్యము.

క॥ ఎట్లుగావలయు నట్లయ్యెడుం గాకయని యచ్చోటనిలువక యుగ్రసేనాది బంధు ప్రకరంబులు పరితోషం బుననెదుర్కొన ద్వారకాపురంబుసొచ్చి యుద్ధమందిమగిడి నైమిశారణ్యంబున కుం జని యమ్మునిపుంగవు లనుమతింపనచ్చోట నొక్కమఖంబు గావించి బహు దక్షిణలొనంగి యంచితక్షాన పరిపూర్ణులగునట్లుగా వరంబిచ్చి రేవతియుం దానును బంధు జ్ఞాతి యంతంబుగా నవబృథ స్నానం చూచరించి యనంతరంబు.

టీ॥ ఎట్లు గావలయు నట్లయ్యెడుం గాక—ఎట్లుకావలసో అట్లు అగునుగాక. (అని) అచ్చోటకా—ఒక్కచో. నిలువక—ఉండక. ఉగ్ర సేనాది బంధు ప్రకరంబులు—ఉగ్రసేనఁడను మొదలుగాఁగల యిష్టముల సమాహములు. పరితోషంబునకా—సంతోషముతో. ఎదుర్కొనకా—

ఎదురుగరాగా. (ద్వారకాపురంబుసొచ్చి అందుండి) మగడి=మరలి.
(నైమిశారణ్యంబునకు) చేసిపోయి- అత్తునిపుంగవులు=అనైమిశారణ్య
మండలిమన శ్రేష్ఠులు. అనువతింపక-అనుబ్ధి యయ్యెగా. (అచ్చోట)
ఒక్కమఖంబు=ఒకయజ్ఞమును. (కావించి) బహుదక్షిణలు=అధిక
దక్షిణలు. ఒసంగి = ఇచ్చి. అంచితజ్ఞాన పరిపూర్ణులగునట్లుగా =
ఒప్పిదమయిన తెలివితేతనిండినవారు అగునట్లుగా-వరంవిచ్చి=వారికి
వరమిచ్చి. (తేవరియందానును) బంధుజ్ఞాతి యుతంబుగాక=చట్ట
ములతోను దాయాదులతోను. అవబృథ స్నానం చాచరించి =
దీక్షాంతస్నానమునుచేసి. ఆనంతరంబు=అటుపిమ్మట.

౯౬౫.-చ॥ విలసిత మాల్యచందన న * వీసవిభూషణ రత్నవస్త్ర ముల్

పొలుపుగదాల్చి యంచితవి * భూతిదలిరైన బూర్ణచంద్రికా

కలిత సుధాంశురేఖ యెస * కంబెనంగ నిజబంధులోచనో

త్పలచయముల్లసీల్లఁ బరి * పాండురచారు యశోవిలాసుడై.

టీ॥ విలసిత...వస్త్రములు=విలసిత=పరిమళముచేతప్రకాశించు
నట్టి. మాల్య=పూలదండలను. చందన=గంధమును. వీస=క్రొత్తవైన.
విభూషణ=సొమ్ములను. రత్న=మణులను. వస్త్రములు = కోకిలను.
పొలుపుగక=ఒప్పిదముగా. తాల్చి=ధరించి. పూర్ణచంద్రికాకలిత
సుధాంశురేఖయొక్కంబు = నిండుపెన్నెలతోఁగూడుకొన్నచంద్రుని
విభముయొక్క అతిశయము. ఎసంగక = అతిశయింపకగా. నిజ
బంధులోచనోత్పలచయము = తనచట్టములకన్నులనెడు కలువల
సమాహము. ఉల్లసీల్లక=వికసీల్లకగా. పరిపాండురచారుయశో
విలాసుడై = మిక్కిలి తెల్లనై యుప్పిదమయిన యశస్సుయొక్క

౯౬౬.-చ॥ ఇవ్విధంబునననతుండు, నప్రమేయండు, మాయామానుషవిగ్రహండు, ననంత బలశాలియు

నైన బలదేవుండతి విభవంబున నిజ పురంబు ప్రవేశించి సుఖంబుండనని చెప్పి వెండియునిట్లనియె.

టీ॥ ఇవ్విధంబునక=ఈరీతిగా. అనతుండును = అంతములేని
వాఁడును-దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేద శూన్యఁడనిభావము. తేక అంత
మనఁగా మరణముగనుక మరణములు లేనివాఁడును. (తేక) అది
శేషుఁడును. అప్రమేయండును. ఇంతటివాఁడని చెప్ప నలవికాని
వాఁడును-అష్టప్రమాణాతీతుఁడనుట. మాయామానుషవిగ్రహం
డును=మాయచేతమనుష్యరూపమునుపొందినవాఁడును. అనంతబల
శాలియు=అంతములేని బలముగలవాఁడును. అయినబలదేవుండు=
అయినట్టిబలరాముండు. అరివిభవంబునక=అత్యంతవైభవముతో.

౯౬౭.-క॥ హలధరుఁ డమర్త్యచరితుం । డలఘు భుజాబలుఁ డొనర్చు * నద్భుత కర్తం

బులుపెక్కు నాల్గుమొగములు । గలమేటియు లెక్కపెట్టఁ * గలఁడ నరేంద్రా.

టీ॥ నరేంద్రా=రాజా. హలధరుండు=బలరాముండు. అమర్త్య
చరితుండు =దేవతల నడువడిగలవాఁడు. అఘభుజాబలుండు =
పాచ్చైన భుజబలముగలవాఁడు. ఒనర్చునద్భుతకర్తంబులు=చేయు
నట్టివంతపనులు. పెక్కు=అనేకము. నాల్గుమొగములుగలమేటియుక

౯౬౮.-చ॥ అనిన మునీంద్రుఁ గన్గొని ధ * రాధీపుఁ డిట్లును బద్మపత్రలో

చనని యనంతవీశ్వ గుణ * సంపద వేమలు విన్నవైన ను

న్ననియదు చిత్త ముచ్యుతక * ధా విభవం బొకమాటు వీసులక

నినిన మనోజ భ్రష్టశర * విధుండు నైన విరాళినొడఁడె.

తా॥ అవిధముగావీరికి అగునట్టి మేలు కీర్తి ఎట్లయిన కానిచ్చని
యందుండకబయలుదేటి ద్వారకాపట్టణమునకుపోయి ఉగ్రసేనుడను
మొదలు గాంగల తమవారందఱు సంతోషముతో ఎదుర్కొలు
చేయఁగా పట్టణమునందుఁ ప్రవేశించి, అచ్చటనుండి మరలబయలు
దేటి నైమిశారణ్యమునకుఁ బోయి అచ్చటి మనుల యనుబ్ధి వధన
ఒక యజ్ఞమును చేసి ఆమితములయిన దక్షిణలనిచ్చి, ఆమునులకు
మిక్కిలిజ్ఞానాధికులు అగునట్లుగావరమిచ్చి తనభార్యయగురేవతి
దేవితోను బంధువులతోను దాయాదులతోను దీక్షాంతి స్నానమును
చేసిపిమ్మట నని తాత్పర్యము.

విలాసము గలవాఁడై. అంచితవిభూషణ=ఒప్పిదమయిన యొశ్వర్య
ముతో. తలిచ్చెక = అతిశయించి యుండెను.

తా॥ పరిమళమును వహించిన పూవుదండలుగంధము క్రొత్తవైన
ఆభరణములు మణులు వస్త్రములు మొదలగువానిచేతఅలంకరింపఁ
బడిన వాఁడై నిండుపెన్నెలచేత బుడంగొంపనట్టిచంద్రునివలె తమ
చట్టములకన్నులనెడు కలువలువికసింపనట్లుగా అంతటవ్యాపించిన
స్వచ్ఛమైనకీర్తితో ఒప్పిద మయిన ఆయిశ్వర్యము అనుభవించుచు
సుఖముగా నుండెనని తాత్పర్యము.

నిజపురంబు=ద్వారకను. (ప్రవేశించి) సుఖంబుండక = సుఖముగ
నుండను. (అనిచెప్పి) వెండియుక=మణియును. (ఇట్లనియెను)

తా॥ ఈప్రకారము దేశకాల వస్తుపరిచ్ఛేదములు లేనివాఁడును,
ఇంతటివాఁడని మేరయేర్పటుపరానివాఁడును, మాయచేతమనుష్య
శరీరమును ధరించిన వాఁడును, అంతములేని బలము గలవాఁడు
నైన బలరాముండు అత్యంతవైభవముతో తనపట్టణముచొచ్చి సుఖ
ముగనుండెను అనిచెప్పి భక్తమహామని పరీక్షిస్తరాజుతో మణియు
నిట్లని చెప్పెనని తాత్పర్యము.

=చతుర్ముఖుడైనబ్రహ్మయు. లెక్కపెట్టఁగలఁ డె=ఎందఁగలఁడా

తా॥ ఓరాజా! బలరాముండు దేవతలవంటి నడువడిగలవాఁడు
మిక్కిలుమైనభుజబలముగలవాఁడు ఆతఁడుచేయువంతపనులుఅనేక
ములుఅందుట్టివి అని చెప్పనుబ్రహ్మగూడ సమర్థుడను గాఁడని తా.

టి|| అనినఁ—అనిచెప్పఁగా. మునీంద్రుఁ—కుకమహర్షిని. కన్యాని—చూచి—ధరాధిపుఁడు—రాజు. ఇట్లును—ఇట్లుపలికెను. పద్మపత్ర... సంపద—పద్మపత్రలోచనుని—కృష్ణునియొక్క. ఆనంత—మితములేని. వీర్యగుణ—శౌర్యగుణములయొక్క. సంపద—కలిమిని. పేమఱు—పలుమాటును. విన్నవైనఁ—వినినప్పటికిని. చిత్రము—చునను. తనియచు—తృప్తిపొందదు. ఆచ్యుతకథావిభవంబు—క్రీకృష్ణమూర్తికథయొక్క ప్రభవమును. ఒకమాటు—ఒకసారి. వీనులఁ—చెవులతో. వినినఁ—నిన్నపక్షమున. మనోజపుష్ప శరవిఘ్నఁడు—వైసఁ—మన్ననునియొక్క పుష్పబాణములచేత గ్రుచ్చుకొంటున్నది

వాఁడైనను—విషయచాంచల్యముగలవాఁడైనను. విరాళిఁ—ఆత్యంతాసక్తిని. ఒండఁడే—పొండఁడా.

తా|| అని యీవిధముగా కుకమహర్షి చెప్పిన కథనువిని పరీక్షిస్తూరాజు ఆయనతో క్రీకృష్ణమూర్తియొక్క మేరలేని వీర్యాదిగుణములను పలుమాటువిన్ననునామనసునకు తృప్తికలుగలేదు, నేనేకాదు మన్నన వకుండై వర్తించునట్టి కాముకునైనను ఒకసారి ఆకృష్ణమూర్తికథలను విన్నపక్షమున మఱియు మఱియు నాకథలనువినివలెననునపేక్ష హెచ్చుచుండునుగాని హెచ్చుకపోదనితాత్పర్యము. వ|| అదియునుంగాక. టి|| ఇంతేగాక.

౯౧౯.—చ|| హరి భజియించు హస్తములు || హస్తము లద్యతుఁగోరి మ్రొక్కుత చ్చిరము శిరంబు చక్రధరుఁ || జేరిన చిత్తము చిత్త నిందిరా వరుఁ గనుదృష్టి దృష్టి ముర || వైరి నుతించినవాణి వాణి యక్షురకథ లానుకర్ణములు || గర్హములై విలసిల్లుచునుభవిక.

టి|| భువిఁ—భూలోకమును. హరిఁ—ప్రళయకాలమున రుద్రరూపముచేత సర్వ ప్రపంచమును లయింపఁ జేయునట్టి క్రీకృష్ణుని. భజియించుహస్తములు—పూజించునట్టిచేతులు. హస్తములు—చేతులు అనఁదగినవి. ఆచ్యుతుఁ—నాశనరిహితఁడైనక్రీకృష్ణుని. కోరి—ఆపేక్షించి. మ్రొక్కు—సమస్కరించునట్టి తప్పిరము—ఆతల. శిరంబు—తలఅనఁదగినది. చక్రధరుఁ—క్రీకృష్ణమూర్తిని. చేరినచిత్తము—పొందిన మనసు. చిత్తము—మనసు అనఁదగినది. ఇందిరావిరుఁ—క్రీలక్ష్మీపతిని. కనుదృష్టి—చూచునట్టిచూపు. దృష్టి—చూపు అనఁదగినది. మురవైరిఁ—క్రీకృష్ణమూర్తిని. నుతించినవాణి—పొగడిననోరు.

వాణి—నోరు అనఁదగినది. అక్షరుకథలు—నశించినవాఁడైన శ్రీమన్నారాయణుని కథలను. ఆనుకర్ణములు—వినియానందించుచెవులు. కర్ణములై—చెవులుఅనఁదగినవై. విలసిల్లుచో—ప్రకాశించును. ఇందలిపో అనునది నిశ్చయార్థకము అనుట.

తా|| ఈభూలోకమునందు క్రీకృష్ణమూర్తిని ఆర్చించునట్టి చేతులును, మ్రొక్కునట్టి తలయును, ధ్యానించునట్టిమనస్సును, దృక్పథము చేయునట్టిచూపును, పొగడునట్టి వాక్కును, ఆపరమపురుషునికథలను విని యానందించునట్టి చెవులును సార్థకములుగాని తక్కినవి ఉండియు వ్యర్థములై యని తాత్పర్యము.

౯౨౦.—క|| హరిపాద తీర్థ సేవా | పరుండై విలసిల్లునట్టి || భాగవతని విస్మరితాంగము లంగము లా | పరమేశ్వరు నెఱుంగనాకుఁ || బలుకుమనీంద్రా.

టి|| మునీంద్రా—మునిశ్రేష్ఠుఁడా. హరిపాదతీర్థసేవాపరుండై—క్రీకృష్ణమూర్తిపాదములుకడిగిన పావనోదకములనుపానముచేయుట చుండాసక్తుఁడై. విలసిల్లునట్టి—ప్రకాశించునట్టి. భాగవతని—భాగవత్సేవకునియొక్క. విస్మరితాంగములు—ప్రకాశించునట్టి అవయవములు. అంగములు—అవయవములనిపించు కొనునవి. ఆపరమేశ్వరుఁ—సర్వోత్కృష్టుఁడైన యాదేవుని—స్వయాప స్వభావముల

ననుట. ఎఱుంగ నాకుఁబలుకుము—నాకుఁ దెలియఁ జెప్పుము.

తా|| ఓముని శ్రేష్ఠుఁడా ! క్రీకృష్ణపాద గంబంధ మయిన తీర్థమును పానము చేయుటయందాసక్తుఁడై ఆభాగవతని సేవించుచు వర్తించునట్టిభాగవతోత్తముని అవయవములకృతార్థములుకాఁబట్టి ఆట్టిభాగవతనితత్వమును నాకుఁదెలియఁజేయుము అనిపరీక్షిస్తూరాజు కుకమహర్షిని అడిగెనని తాత్పర్యము.

—|| కుచేలోపాఖ్యానము. (||)—

౯౨౧.—సీ|| అనుడు వేదవ్యాస || తనయుఁడ యభిమన్యు తన మునిఁజూచి యి || ట్లనియెఁబ్రీతి జనవర గోవింద || సఖుఁడు గుచేలుండు నానాప్పు విప్రుండు || మానధనుఁడు విజ్ఞానరాగాది || విరహిత స్వాంతుండు శాంతుండు ధర్మవ || త్సలుండుఘనుఁడు విజితేంద్రియుండు బ్రహ్మ || వేత్త దారిద్ర్యంబు బాధింప నొరులఁగా || ర్మణ్యవృత్తి

అభిమన్యు

సావిత్రీ

తే॥ నడుగఁబోవక తనకుఁ దా * నబ్బినట్టి । కాను పదివేలనిష్కము * ల్లాఁ దలంచి
యాత్మ మోదించి పుత్రుఁ దా * రాభిరక్ష । యొక విధంబున నడపుచు * నుండు నంత.

టీ॥ అనుడును—అనియిట్లు అడుగఁగా. శేషవ్యాసతనయుఁడు—
వ్యాసమహర్షి కొడుకైన కుశమహర్షి. ఆయభిమన్యు తనయునికా—
అపరీక్షిస్తహారాజును. (మాచి) ప్రీతికా—ప్రేమతో. ఇట్లునియెకా—
ఇట్లుపలకెను. జనవర—పీరాజా. గోవిందసఖుఁడు—కృష్ణునిచెలి
కాఁడు. కుచేలుండునానాపృ విప్రుండు—కుచేలుండు అనుకీరుగల
బ్రాహ్మణుండు. మానధనుఁడు—గొప్పయే ధనముగాఁగలవాఁడు. విజ్ఞానరాగాది విరహితస్వాంతుండు—విజ్ఞాన—లోకవ్యవహార
శాస్త్రములైన శృంగిరిమము వైద్యము మాంత్రికము సామన్వికము
రసవాదముచేయుట మొదలైన శాస్త్రములయందు విశేషజ్ఞానమును.
రాగ—కామము. ఆది—మొదలగువానియందు. విరహిత—తేనట్టి.
స్వాంతుండు—మనస్సుగలవాఁడు. శాంతుండు—పీర్పుగలవాఁడు—
సుఖమృణ్మలను సమానముగఁ జూచువాఁడు. ధర్మవత్సలుండు—
బర్హశ్రమ మలకుఁ దగిన ఆచారముల యందు ప్రీతి గల వాఁడు.
ఘనుండు—శమదమోపరతి తిరీక్షాశ్రద్ధా సమాధానాది సుగుణ
ములచేత గొప్ప వాఁడు. విజితేంద్రియండు—జయింపఁబడిన
యింద్రియములుగలవాఁడు. బ్రహ్మచేత—వేదార్థములనెఱిగిన
వాఁడు—తేక జగత్కారణమైన పరబ్రహ్మమును తెలిసిన వాఁడు.
దారిద్ర్యంబు—పేదతీకము. బాధింపకా—బాధపెట్టకగా. పిరులకా—
ఇతరులను. కార్యవ్యవస్థికా—కృపణత్వముతో—దీనత్వముతో.
అడుగఁబోవక—యాచింపఁబోక. శ్లో॥ యథాత్రానిజపాలపట్ట
విభితం ప్రోకంమహద్వాధనంత్రాప్నోతిమరుగ్ధతేన సతరాంకురా

చనాలోధికంతద్ధిరోభవతి తవత్స కృపణావృత్తిం వృథామాకృథా
కూపేపశ్యపయోనిధావపిఘటో గృహ్లాతి కుల్యంజలం॥ అనుప్రమాణ
మునుపట్టితనకష్ట మొకరితోఁ జెప్పకొనక. తనకుఁదాను—తనంతట.
అబ్బినట్టికాను—దొరకినకానైనను. పదివేలనిష్కముల్లాకా—పది
వేలవరహాలుగా. తలంచి—ఎంచి. ఆత్మా—మనస్సునందు. మోదించి—
సంతోషించి. శ్లో॥ ఆసంతుష్టోద్విబోసవ్యః సంతుష్టఇవ పార్థివః ।
సలజ్ఞాగజితానారీ నిరజ్ఞేవకులాంగనా॥ అనుశాస్త్రమునుపట్టిదొరకి
నంతటితో తనివిపొందినవాఁడై. పుత్రుఁదారాభిరక్ష—కొడుకులను
పెండ్లామునుకాపాడుటను. ఒకవిధంబునకా—ఏదోయొకవిధముగా.
నడపుచుకా—జలపుచు. ఉండనంతకా—ఉండకగా.

తా॥ అని యీవిధముగా పరీక్షిస్తహారాజు అడుగఁగా కుశ
మహర్షి యాపరీక్షిత్తుతో ఇట్లుచెప్పెను. పీరాజా! కృష్ణునికి చెలి
కాఁడైన కుచేలుండు అనుబ్రాహ్మణుండు ఒకఁడుకలఁడు అతఁడు
మాన వంతుఁడును, భగవద్విషయికములు కాని శాస్త్ర ముల
యందు ప్రీతియు, కామము క్రోధము మొదలగు సామాన్య గుణము
లునులేనివాఁడును, తిన్ననివాఁడును, వర్ణాశ్రమధర్మమునందు ఆసేక
గలవాఁడును, సుగుణములు గలవాఁడును, ఇంద్రియ నిగ్రహము
చేసినవాఁడునునైయుండునుమతీయుఅతఁడుమిక్కిలిపేదవాఁడుగా
నుండియు ఒకరినిదీనత్వముతోయాచించునట్టివృత్తికఁబోక తనంతట
లభించినకానును పదివేలవరహాలుగాఁదలంచిసంతోషించుచు ఎట్లా
భార్యను విడదలను కాపాడు కొనుచుండును అట్లుండకగా నని తా.

౯౩౨.—సీ॥ లలితపరివ్రతా * తిలకంబు వంశాభి - జాత్య దద్భార్య దు * స్సహదరిద్ర
పీడచేఁ గడునొచ్చి * పెదవులు దడుపుచు - శిశువు లాకటిచ్చి * చేఁ గృశించి
వలమల నూఁడు చు * మాన సంబెరియంగఁ - బట్టెఁడోరెముమాకుఁ * ఇట్టుమనుడుఁ
బత్రభాజనధృత * పాణులై తనుఁజేరి . వేడిన వీనులు * చూడినట్లు
తే॥ యైన నొకనాఁడు వగచి ని * జాధిసాధుఁ । జేరి యిట్లనిపలికె నో * జీవితేక
తట్టుముట్టాడు నిట్టిపే * దతీక మిట్టు । నొంప దీనికుపాయ మూ * హింపవైతి.

టీ॥ లలితపరివ్రతా తిలకంబు—మహాహరమైన పరివ్రతాధర్మము
గలవారిలో ముఖ్యురాలు. వంశాభిజాత్య—మంచి వంశమునందుఁ
బుట్టినది. తద్భార్య—అగునట్టి యతని పెండ్లాము. దుస్సహదరిద్ర
పీడచేక—సహింపరానిదైన పీడలుపడునట్టిబాధచేత. కడునొచ్చి—
మిక్కిలిబాధనొందినదై. పెదవులుదడుపుచుకా—తడియాతీసపెదవు
లకు నాలుకచాచి తడికలుగఁ జేసికొనుచు. శిశువులు—బిడ్డలు.
అకటిచ్చిచేకా—అకటివలని తాపముచేత. కృశించి—చిక్కి.
మలమలనూఁడుచుకా—చాలఁదపించుచు. మానసంబు—మనసు. ఎరి
యంగకా—మంతకగా. పట్టెఁడోరెము—పట్టెఁడుఅన్నము. (మాకుఁ
తట్టుము అనుచును) పత్రభాజనధృతపాణులై—విస్తరాకులనుధరిం
చిన చేతులుగలవారై—విస్తరాకులుచేతఁబట్టుకొన్నవారై. తనుకా—
తన్ను. చేరి—దగ్గతి. వేడినకా—దీనత్వముతో అడుగఁగా. వీనులు—
చెవులను. చూడినట్లు—చురుకులు కాల్చినట్లే. అయినకా—
కాఁగా. వగచి—విచారపడి. ఒకనాఁడు—ఒకదినము. నిజాధి

సాధుకా—తనపెనిమిటిని. (చేరి ఇట్లని పలికెను) పీజీవితేక—
పీప్రాణనాయకా. తట్టుముట్టాడు—ఎడతెగకపొందియుండు. (ఇట్టి
పేదతీకము) ఇట్లునొంపకా—ఈవిధముగా బాధింపకగా. దీనికికా—
ఈదారిద్ర్య బాధకు. ఉపాయము—లోలగునట్టి యుపాయమును.
ఉపింపవైతి—విచారింపకయున్నావు.
తా॥ ఎల్లపరివ్రతాలక్షణముల చేత ఒప్పినదై యుత్తమవంశము
నందుఁ బుట్టినదై యుండెడి అకుచేలుని పెండ్లాము సహింపరాని
పేదతీకము వలన వీడింపఁ బడుచున్నదై బిడ్డలు చేతులతో విస్తరా
కులు పట్టుకొని అన్నా! మాకుపట్టెఁడు అన్నముపెట్టుము అనిపలు
మాలుదీనత్వముతో అడుగుచుండకగా అమాటలుచెపులలో కొని
పెట్టి కాల్చినట్లే విచారపడుచు నుండి ఒకనాఁడు తన పెనిమిటిని
జూచి పీప్రాణనాయకా! మనలనువదలతేకబాధించుచున్నయీశు
తీకములోలగుటకుఉపాయమేమియువిచారింపకయున్నావుఅనితా.
స॥ అని మతీయునిట్లనియె. టి॥ అనిచెప్పిమరలనిట్లుపలికెను.

౯౭౩-—తే॥ బాలసఖుడైన యప్పత్త * పత్ర నేత్రుఁ | గాననీగి దరిద్రాంధ * కార మగ్ను
తైన మమునుద్ధరింపుము * హరికృపా క | టాకు రవిదీప్తి వడసి మ * హత్తనీవు.

టీ॥ మహత్త - పీఠాపుబుద్ధిగల ప్రాణనాథా. (నీవు) బాల
సఖుఁడు—పిన్ననాటి చెలికాఁడు. అయిన యప్పత్తపత్రనేత్రుఁ—
అయినట్టి యాకృష్టమూర్తిని. కానక—చూడను. ఏగి—పోయి.
హరికృపాకటాక్షరవిదీప్తిక—క్రికృష్టమూర్తిదయతోడి కడగఁజేసి
చూపనెడు సూర్యకాంధిని. పడసి—బొంది. దరిద్రాంధకార
మగ్నులు—పేదజీకమనెడుచీకటియందుమునింగినవారము. అయిన

మముక—అయినట్టిమమును. ఉద్ధరింపుము—లేవనెత్తికాపాడుము.
తా॥ పీఠాపూర్తా నీవు నీకుపిన్ననాటిచెలికాడైన క్రికృష్టమూర్తి
యొద్దకుఁబోయి ఆయన కృపాకటాక్షమనెడు సూర్యునిమెలుఁగును
పడసినవాడైత్రైకమెలుఁగుచేతదారిద్ర్యమనెడుచీకటిలోదరిగానక
చిక్కులపడెడు మమ్మునుదరించేర్చి కాపాడుము అని తాత్పర్యము.
వ॥ మఱియును.

౯౭౪-—చ॥ వరదుఁడు సాధుభక్తజన * వత్సలుఁ డార్తశరణ్యుఁ డిందిరా
వరుఁడు దయాపయోధి భగ * వంతుఁడు గృష్టఁడుదాఁగుశస్థి
పురమున యాదవ ప్రకర * ముల్ భజియింపఁగ నన్న వాడ యి
ట్లరిగిన నిన్నుఁజూచి విధుఁ * దప్పడయిచ్చు ననూన సంపదల్.

టీ॥ వరదుఁడు—కోరిన కోరికలనిచ్చువాఁడు. సాధుభక్తజన
వత్సలుఁడు—సాధువులైన సేవకజనులయందువాత్సల్యముగలవాఁడు.
ఆర్తశరణ్యుఁడు—వీడితులైనవారికిరక్షకుఁడు. ఇందిరావరుఁడు—
లక్ష్మీదేవికిభర్త. దయాపయోధి—దయారసమునకు సమద్రుఁడైన
వాఁడు. భగవంతుఁడు—మధ్యజైవ్యర్య సంపన్నుఁడు—కృష్ణుఁడు.
తాక—తాను. కుశస్థిపురమునక—కుశస్థియను పట్టణమునందు.
యాదవప్రకరములు—యదువంశ స్థులగుంపులు. భజియింపఁక—
సేవింపఁగా. ఉన్నవాడ—ఉండనేఉన్నాఁడు. ఇట్లరిగినక—ఈవిధ
ముగా పోయినట్లయిన. (నిన్నుఁజూచి) విధుఁడు—నిగ్రహనుగ్రహ

సమర్థుఁడైనకృష్ణుఁడు. అప్పుడి—నిన్నుఁజూచినప్పుడే. అనూన
సంపదలు—తక్కువగాని కలుములు. (ఇచ్చును)

తా॥ కోరినకోరికలను ఇచ్చువాఁడును, సాధువులయందుక్రేమ
గలవాఁడును, మృఖమువాందినవారికిదిక్కుగ వాఁడును, లక్ష్మీనాయ
కుఁడును, మిక్కిలిదయగలవాఁడును మధ్యజైవ్యర్య సంపన్నుఁడును
వనక్రికృష్టమూర్తి ఇచ్చుదుకుశస్థియనుపట్టణములోనే యున్నాఁడు
ఆయననుసేవుతూపేదజీకమతోపోయిచూచినట్లయినచూచినతోడనే
కాంతలేనికలుములను ఇచ్చునుకనుక పొమ్మనెనని తాత్పర్యము.

౯౭౫-—మ॥ కలలోనం దనుమన్నెలుంగని మహా * కష్టాత్తుఁడైనట్టి దు
ర్బలుఁ డాపత్సమయంబునక నిజపదా * బ్ధాతంబు లల్లింబులోఁ
దలఁపోయంగను మెచ్చి యార్తిహరుఁడై * తిన్నెన నిచ్చుక సుని
శ్చలభక్తిక భజియిండువారి కిడఁడె * సంపద్విశేషోన్నతుల్.

టీ॥ కలలోనక—స్వప్నమునందైనను. తనుక—తన్ను.
మన్ను—అంతకుముందు. (ఎఱుంగని) మహాకష్టాత్తుఁడు—మిక్కిలి
నీలమనసు గలవాఁడు. వనట్టి దుర్బలుఁడు—అయినటువంటి
బలహీనుఁడు. ఆపత్సమయంబునక—వానికి ఆపదవచ్చినప్పుడు.
నిజ పదాబ్ధాతంబులు—తన పాద కమలములను. ఉల్లింబులోక—
మనసులో. తలపోయంగను—తలఁపఁగానే. మెచ్చి—మెచ్చుకొని.
'తిన్నెననిచ్చు'—వానిదుఃఖమును పోగొట్టు వాడై. (తిన్నెనను
ఇచ్చును) సునిశ్చల భక్తిక—చలించని భక్తిచేత. భజియిండు
వారికిక—సేవింపునట్టివారికి. సంపద్విశేషోన్నతులు—కలిమియు

విశేషమైనగౌరవమును. ఇడఁడె—పెట్టఁడా—ఇయ్యఁడాయనుట.

తా॥ కలలోనుగూడ తన్నుఁదలఁచి యెఱుంగని పాఁబుద్ధి గల
యొక బలహీనుఁడైన మనుష్యుఁడు తనకేదైన నొకయిక్కట్టు వచ్చి
నప్పుడు క్రికృష్ణునిపాదకమలములను మనసులోతలఁచిన మాత్రము
చేతనే అమనుష్యునిదుఃఖమునుపోగొట్టుటయేకాక ఒకవేళవాఁడు
తన్నేకావలెనని కోరినను వానికి తానువకడైన రించువాఁడుక్రికృ
ష్ణుఁడు అటువంటిదయాపరుఁడువలెంపనిభక్తితోతన్ను ఎల్లప్పుడు
సేవింపువారికి భాగ్యమును విశేషగౌరవమును ఇయ్యఁడా ఇచ్చును
గనుక పోయిరమ్మని చెప్పినని తాత్పర్యము.

౯౭౬-—క॥ ఆనిఁలికిన నమ్మనిని | సునయోత్తులకలరిధూమి * సురుఁడాకృష్ణుక
గననేగుట యిహపర సా | ధనమగుననిమదిఁదలంచి * తనసతితోడక.

టీ॥ అనిఁలికినక—అని చెప్పఁగా. అమ్మనిని—అయిత్రమస్త్రీ
యొక్క. సునయోత్తులక—మందినీతిమాటలకు. అలరి—సంతో
షించి. భూమిసురుఁడు—బ్రాహ్మణుఁడు—కుచేలుఁడు. కృష్ణుక—
కృష్ణమూర్తిని. గననేగుట. చూడఁబోవుట. ఇహపరసాధనము—
ఈలోకములకును పరలోకములకును సాధనము. (అగునని)

మదిక—మనసులో. (తలంచి) తనసతితోడక—తనభార్యతో.

తా॥ అనితనభార్యచెప్పిననీతియు క్రమమునుతిన్ననివియులైనమాట
లనువిని సంతోషించి క్రికృష్ణదర్శనము ఇహపరసాధనములకుసాధనమై
యొచ్చును అనితలఁచినవాడై కుచేలుఁడు తనభార్యతోనిట్లుచెలిక
ని తాత్పర్యము.

౯౩౭. — తే॥ నీవు సెప్పినయట్లు రా * జీవనేత్రు । పాదపద్మంబు లాశ్రయిం * పంగఁ జనుట
పరమశోభన మావక్ర * పాణికిపుడు । గానుకేమైనఁ గొంపోవఁ * గలదెమనకు.

టీ॥ నీవు సెప్పినయట్లు—నీవు చెప్పినవిధముగానే. రాజీవనేత్రు పాద
పద్మంబులు—శ్రీకృష్ణుని పాదకమలములను. ఆశ్రయింపఁగఁ — చేరు
టకు. చనుట—పోవుట. పరమశోభనము — మిక్కిలిమందలి. ఆవక్ర
పాణికి—అక్షయమూర్తి. (కృష్ణ) కొంపోవఁ—నీకొగ్గపోవుటకు.
(ఏమైనను కానుక) కలదెమనకు—మనకుఁగలదా. శ్లో॥ అగ్నిహోత్రం
౯౩౮. — తే॥ అనిన నయ్యంతి యాఁగాక * యనుచు విభుని । శిధిలవ స్త్రంబు కొంగున * బృథుక తండు

గృహం తేత్రం గృహీం వృద్ధ బాలయోః । రిక్త హస్తే నోపియా
ద్రాణానం దైవతం గురుం॥ అని.

తా॥ నీదివ్యుడు చెప్పిన చొప్పున శ్రీకృష్ణమూర్తిని చూడఁ బోవుట
మందిరే అయినపాదములను జేరఁబోవుటకు కానుకయైనకావలెనే
ఏమియున్నది చెప్పమని యడిగెనితాత్పర్యము.

లమ్ములాకకొన్ని ముడిచి నె * య్యమున ననుపఁ । జనియె గోవింద దర్శనో * త్యాపియగుడు.

టీ॥ అనికఁ—అని చెప్పఁగా. అయ్యంతి—అవనిత. క్షౌఁగాకయ
నుమక—అవునుకావలసినదేయని. విభునిశిధిలవ స్త్రంబుకొంగునకఁ—
తనకునిమిటియైనకుడిబుయొక్కదింకిగడ్డకొంగునందు. పృథుకతండు
లమ్ములు—అటుకులు. టికాన్ని—కొంచెము. ముడిచి—కట్టి. నెయ్యమునకఁ
—క్రితతో. అనుకఁ—పంపఁగా. గోవిందనందర్శనోత్పాది—కృష్ణుని

బాచుటయందలి యుత్సాహముగలవాఁడు. (అగుచును దనియెడు)
తా॥ అనికఁనిమిటి యడగఁగా అమె అవును కావలసినదే యని
చెప్పితమయింతునున్న అటుకులుకొన్ని ఆయన దింకిగడ్డ కొంగునఁగట్టి
పంపఁగా అతఁడుకృష్ణునిఁ బాచుటయందలి యుత్సాహముగలవాఁడై
బయలుదేరినతాత్పర్యము. వ॥ అట్లుచుచుండనవశంబున.

౯౩౯. — నీ॥ ద్వారకానగరంబు * నేరీతిఁ జొత్తును - భాసురాంతఃపుర * వాసీయైన
యప్పందరికాటు * నభిలేశు నెబ్బంగి - దర్శింపఁగలనా త * ద్వారపాలు
రెక్కడి విప్రుఁడ * విండెల వచ్చెద - పనియడ్డపెట్టిరే * నపుడు వారి
కేమైనఁ బరిదాన * మిచ్చి చొచ్చెదనన్న - నూపింప నర్థ నూ * న్యుండ నేను
తే॥ నైన నాభాగ్య మతని ద * యార్జ దృష్టి । గాక తలపోయఁగా నొందు * గలదెయారఁ

డెల నన్ను నుపేక్షించు * నేటిమాట । లనుచు నాద్వారకాపుర * మపుడుసాచ్చి.

టీ॥ ద్వారకానగరంబుకఁ—ద్వారకానగరమును. ఏరీతికఁ—వివిధ
ముగా. చొత్తుకఁ—ప్రవేశింతును. భాసురాంతఃపురవాసి — భాసురఁ—
ప్రకాశించునట్టి — విత్తరువులు మొదలగు వానిచేత ప్రకాశించుట్టి.
అంతఃపుర — లోపలి పట్టణమునందు—క్రితనివనించునట్టి పట్టణము
లోపలిగఁగల్గియుండు. వాసి — ఉండునట్టివాఁడు. అయిన యప్పు దరి
కాటుకఁ—అయినట్టి యాకృష్ణమూర్తిని. అభిలేశుకఁ—సమ స్తమునకు
ప్రభువును. ఎప్పంగి—ఏరీతిగా. దర్శింపఁగఁనా—చూచునా. నద్వార
పాలురు—అట్టణపురానికి కావలె వారు. ఎక్కడివిప్రుఁడతఁ—ఎక్కడి
బ్రాహ్మణుఁడతఁ. విండెలవచ్చెదతఁ — ఇచ్చటికి విలవచ్చెదతఁ. (అని)
అడ్డపెట్టిరేని — అడ్డగొడవఁజేయున. (అవుడు) వారికిఁ — అద్వార
పాలకులకు. (ఏమైనను) పరిదానము—లంచము. (ఇచ్చి) చొచ్చెద
నన్నుకఁ—లోపలఁజొత్తుననీతిలంచెడుపక్షమున. డొకింపకఁ—విచారిం
పఁగా. (నేను) అర్థమాన్యుండను—ధనముచేఁజూన్యుండను—ధనములేని
వాఁడను. అయినకఁ—అట్లయినను. నాభాగ్యము—నాయదృష్ట్యమును.

అతనిదయార్జ దృష్టి—అశ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క దయతోడి చూపును.
(కాక) కలపోయఁగాకఁ—అలోచింపఁగా. లిందుగలదే — నీచోకటి
కలదా. అతఁడు—కృష్ణుఁడు. ఏల—ఏమిటికి. (వస్తు) ఉపేక్షించును —
అనాదరముచేయును. ఏటిమాటలు — ఇప్పుడు నేమిటిమాటలు అను
కొంటిని — ఇప్పుడు నేనెట్లు నలంచుటగరికాదు అనుట. అనుమకఁ—అని
విచారించుచు (అవును అద్వారకాపురము) చొచ్చి—ప్రవేశించి.

తా॥ మిచేయఁడు అట్లుబయలుదేరినవాఁడై నేను ద్వారకా పట్టణ
మును ఎట్లుప్రవేశింతును, లోపలినిగల్గిలోనుండు శ్రీకృష్ణమూర్తి నెట్లు
చూచును, అసర్వేశ్వరునిద్వారపాలులు ఒకవేళనీవు ఎఁడత్రతోచల
పోఁగూడదన్న వారికేమైన లంచమిచ్చిపోవుటకు నేనునా త్రిగార్థము
లేనివాఁడను అయినను ఇవియన్నియు కారణములుగావు నాయదృష్ట్య
మును ఆయనదయయే కారణములు, అట్లుండ ఈపట్టియాలోచనలే?
అయినచేఁకన్ను అనాదరముచేయును, అనుకొనుచుపోయిద్వారకా
పట్టణమునందు ప్రవేశించెనని తాత్పర్యము.

౯౪౦. — వ॥ అట్లుప్రవేశించి రాజమార్గంబునం జనివని కత్కొంతరంబులు గడచివని ముందట.

టీ॥ (అట్లు) ప్రవేశించి—చొచ్చి. రాజమార్గంబునకఁ—పద్మబాట
యందు. చనివని—పోయిపోయి. కత్కొంతరంబులు—కొన్నిచోట్లకట్టలు.
కడచి—వాఁటి. చని—పోయి. ముందటకఁ—ఎదుటను.

తా॥ ఈమిఁడఁజెప్పిన చొప్పున పట్టణమునందు ప్రవేశించిపా
దూరమరాజమార్గమునఁబోయికృష్ణునిగరుచొచ్చి అందుకొన్నిచోట్ల
కట్టువాఁటి పోయియెదుటను అనితాత్పర్యము.

౯౪౧. — నీ॥ విశదమై యొప్పు పో * డక సహస్ర్రాంగనా - కలిత వికాల సం * గతిఁ దనర్చి
మహనీయ తపనీయ * మణిమయ గోపుర - ప్రాసాదసౌధ హ * ర్యులునునూచి
మనము బ్రహ్మానంద * మునఁబొందఁగడునుద్ధి - సంతోషదాప్యముల్ * ఇదికొనంగఁ
బ్రకటమై విలసిల్లు * నొక వధూమణి మంది - రమన నింతులు చాచు * రములు ఏడు

తే॥ దనరుమృదుహంసతూలికా * తల్పమందుఁ | దానుఁబ్రియయును బహువిశో * దములందనరి
మహిత లావణ్య మన్నథ * మన్నథుండు | ననంగఁ జూపట్టు పుండరీ * కాయతాత్మ.

టీ॥ విశదమి-స్వచ్ఛమై. పిమ్మ-పిమ్మనట్టి. పోదక... సంగతి-
పోదక సహస్రాంగనా-పదియాయినో స్త్రీలతోడ. కలిత-కూడు
కొన్న. వికాలసంగతి-విరిలోడి కూడికతో. తన్న-అరి
యించి. మహనీయ... వార్తయలు-మహనీయ-మిగులగొప్పవై.
శరణియ-లంగారువికారములును. మనీయ-రత్నవికారములు
నైన. గోపుర-గోపురములును. ప్రాసాద-గుళ్లును. సౌధ-సంగ
ళ్లును. వార్తయలు-భవిష్యంబులు యిచ్చురు. (చూ.) మనము-మనస్సు.
ప్రత్యవందమునఁ బొందక-నిరతిక యానందమును పొందకగా.
కరుణ-మిక్కిలి. శిల్పి-సంతోషించి. సంతోషవాక్యములు-సంతో
షాతికయమువలన కన్నులనుండి వెడలునట్టికన్నీళ్లు. జడికొనంగ-అరి
కయింపకగా. ప్రకటమై-స్పష్టమై. విలసిల్లు-ప్రకాశించునట్టి. ఒక
దళామణిచుందరమునకే-శ్రేణుగలయినయొక యల్లారియొకటో.
ఇంతులు-స్త్రీలు. కాకురములు-వింజామరలు. వీనక-వీణము.
దఁగా. తనరు-పిమ్మనట్టి. మృదుహంసతూలికా తల్పమందు-మృదు
నైన హంసతెక్కలపాపునందు. (తాను) ప్రియమును-ప్రియ

రాలును. బహువిశోదములక-అత్యున్నతదుకలతో. తనరి-పిమ్మి.
మహితలావణ్యమన్నథమన్నథుండు-పూజ్యమైన దేహకాంతి విశేషము
చేత మన్నథునకు మోహమును పుట్టించు వాఁడు. అనంగ-అను
నటుగా. చూపట్టు-కనఁబడునట్టి. పుండరీకాయతాత్మక-తెల్ల
దామరల వలె వికాలమునైన కన్నులుగల కృష్ణమూర్తిని.

తా॥ నిర్మలమై పదియాయినల స్త్రీలయొకటిఁ దగినవిరిగి గలిగి
గొప్పవై లంగారుమయములును రత్నమయములు నైన సంగళ్లును, గుళ్లును,
భవిష్యంబులు, గనఁబడకగాఁ తాచినను స్పష్టమైనదమునుబోలిన
యానందమును పొంది యెచ్చగా నుబ్బించును అనంద వాక్యములు
వానకురిగినట్లు ఎడతెగక వాలుచుండఁగా మిక్కిలి తేటగా తెలుగు
నట్టియొకవనినయింటిలో కొండలుపరిచారికలు వింజామరలువీణయొ
డఁగా మృత్యువహంసతెక్కలపానుపునందు శనక్రియారాలితోడవేడు
కగాఁగూర్చున్నవాఁడును, అధికమయిన దేహకాంతివిశేషముచేతకన్న
దుని మఱచించివాఁడునైన కృష్ణమూర్తిని అని తాత్పర్యము.

కా॥ ఇందీవరశ్యాము * వందితసుత్రాముఁ - గరుడాలవాలు భా * సురకపోలుఁ

గొస్తుభాలంకారుఁ * గామితమందారు - సురుచిరలావణ్య * సురశరణ్య

హర్యత్ నిభవధ్యు * నఖిల లోకారాధ్యు - ఘనచక్రహస్తు జ * గత్పశస్తు

ఖగకులాధిపయానుఁ * గొశేయపరిధానుఁ - బన్నగశయను న * ప్తాతనయను

తే॥ మకరకుండల సమ్భాష * మంజుభాష | నిరుపమాకారు దుగ్ధసా * గరవిహరు

ఘారిగుణ సాంద్రయదుకులాం * భోధి చంద్రు | విష్ణు రోచిష్ట జిష్ట స * పీష్టగృష్ట.

టీ॥ ఇందీవర శ్యాము-నల్లగలువలవంటి చామనచాయ గల
వాఁడును. వందితసుత్రాము-కొనియాడఁబడిన యంద్రుఁడు గల
వాఁడును. కరుడాలవాలు-దయకుపాదైనవాఁడును. భాసురకపోలుక
-ప్రకాశించునట్టిచెక్కిళ్లుగలవాఁడును. కాస్తుభాలంకారు-కాస్తుభ
మణి అంకారముగాఁగలవాఁడును. గామితమందారు-కొరికల
నిచ్చుటయందుకొప్పవృత్తి వాఁడును. సురుచిరలావణ్య-మిక్కిలి
తెలుగునట్టిరావణ్యుగలవాఁడును. సురశరణ్య-దేవతలరక్షకు
లైనవాఁడును. హర్యత్ నిభవధ్యు-సింహమునడుమునుబోలిన
నడుముగలవాఁడును. అఖిల లోకారాధ్యు-ఎల్లలోకులకు ఆరాధించఁ
దగినవాఁడును. ఘనచక్రహస్తు-గొప్పవైచక్రముతోడి చేయుగల
వాఁడును. బన్నగశయ-లోకములందున్నవృత్తి వాఁడును. ఖగ
కులాధిపయాను-పక్షిరాజైన గరుత్మంతుఁడు వాహనముగాఁగల
వాఁడును. గొశేయపరిధాను-ఁట్టుపచ్చడముకట్టుకొన్నవస్త్రము
గాఁగలవాఁడును. పన్నగశయను-పామువైఁబండుకొన్నవాఁడును.
ప్తాతనయను-కచలములవంటికన్నులుగలవాఁడును. మకరకుండల
సమ్భాష-మొసలియావముగలచెవిలోగులవెడుమంచి సామ్యులుగల
వాఁడును. మంజుభాష-మనోజ్ఞమునైన మాటలు గలవాఁడును.
నిరుపమాకారు-తమతేని యొక్క గలవాఁడును. దుగ్ధసాగర
విహరు-పాల శుభ్రమునందు విహరించు వాఁడును. ఘారిగుణ
సాంద్రు-గొప్పవైగుణములచేత అధికఁడును. యదుకులాంభోధి

చంద్రు-యాదవవంశమనెను శుభ్రమునకు చంద్రుఁడును-
యాదవవంశశ్రేష్ఠుఁడును. విష్ణు-శర్వవ్యాపకుఁడును. రోచిష్ట-
సూర్యచంద్రాగ్నులతేజస్సుకుమిరినతేజస్సుచేత తెలుగునట్టి స్వభావము
గలవాఁడును. జిష్ట-జయించుస్వభావముగలవాఁడును. పీష్ట-
సహనశీలుఁడైన. కృష్ట-క్రికృష్ణమూర్తిని. (చూచి)

తా॥ నల్లగలువలచాయవంటి మెనిచాయగలవాఁడును, ఇంద్రునిచేత
మొక్కఁడు వాఁడును, దయకుపాదైన వాఁడును, నిగనిగలాడ
చెక్కిళ్లుగలవాఁడును, కాస్తుభవనియనెడియాభరణముగలవాఁడును,
కల్పవృక్షమువలె కొరిన కొరికలనిచ్చు వాఁడును, తెలుగుచున్న దేహ
కాంతిగలవాఁడును, దేవతలకు రక్షకుఁడును, సింహము నడుమువలె
సన్ననినడుముగలవాఁడును, ఎల్లలోకులకు ఆరాధించదగినవాఁడును,
గొప్పవైన సుదగ్ధన చక్రముచేతఁ బట్టిన వాఁడును, లోకమునందు
భాగవతహింసించినవాఁడును, గరుడవాహనముగలవాఁడును, పట్టుకీతాం
బరమును కట్టుకొను వాఁడును, శేషునివైచరుండు వాఁడును, కక్షల
ములను బోలిన కన్నులుగలవాఁడును, మొసలివంటి చెవిపోగులుగల
వాఁడును, మనోజ్ఞమునైన మాటలుగలవాఁడును, తమతేనియావము
గలవాఁడును, పాలశుభ్రమునందు విహరించువాఁడును, సకలభాష
గుణములచేత అధికఁడును, యదువంశశ్రేష్ఠుఁడును, శర్వ వ్యాపకు
ఁడును, శర్వతేజస్వియునయితిఁడును, సహనశీలుఁడునైన కృష్ణమూర్తి
వాడెని తాత్పర్యము.

౯౮౩. — మ॥ కని దాయం జనునంతం గృష్ణుడు దళ శత్రుంజాతుం దప్పేద వి
త్రుని నశ్రాంత దరిద్ర పీడితుం గృశీ శ ధూతాంగు జీర్ణాంబరుక
ఘన తృష్ణాతురచిత్తు హస్య నిలయుక శ ఖండోత్తరీయుక గుడే
లుని నల్లంతనె చూచి సంధ్రమ విహా శ లుండై దిగక దల్చముక.

టీ॥ కని—చూచి. దాయంజనునంతం = దగ్గఱపొవు నంతలో. దళశత్రుంజాతుః = ఒకసినెన తాడుకలవంటికన్నులుగల. (గృష్ణుడు) అట్టక విప్రుక = దరిద్రుడైన యాద్రాక్షుడని. అశ్రాంత దరిద్ర పీడితుక = ఎడ తెగిని పేదతకముచేత బాధపడువాని. శృశీధూతాంగుక = చిక్కిపోయిన దేహముగలవానిని జీర్ణాంబరుక = ప్రాంతశేరికలుగల వానిని. ఘనతృష్ణాతురచిత్తు = అధికమయినదప్పిచేత పీడింపఁబడిన మనసుగలవానిని. హస్యనిలయుక = పరిహాసమునని చోటుయిన వానిని. ఖండోత్తరీయుక = చింపులైనయు త్తరీయముగ వాడును. (కుడేలుని) అల్లంతనె = కొంతదూరమునందే. (చూడ) సంధ్రమ విహా శ లుండై =

హాట్రుపాటుచేత చలించువాడై. గృష్ణముక = పానువును. (దగ్గఱ)

కా॥ కుడేలుడు పైనిచెప్పిన చొప్పున హంసయాలికా తల్పముపై నున్న శ్రీకృష్ణమూర్తినిచూచి దగ్గఱపోగా అకృష్ణమూర్తియు మిక్కిలి శేదతకముచే పీడింపఁబడు వాడును, మిక్కిలి చిక్కిన దేహముగల వాడును, చిరంగినవస్త్రముకట్టుకొన్నవాడును, అధిక మైనదప్పిచేత దస్వీకవాడును, పరిహాసముచేయుటకుతగినవిధముననుండువాడును, చింపి శేరిక పైన వేసికొన్నవాడును పైన కుడేలుని కొంతదూరమున వాఁగానేచూచిశ్రీకృష్ణమూర్తిత్వలోపాన్యునుండిదిగినవాడైయనితా.

—(*)శ్రీకృష్ణమూర్తి కుడేలుని గౌరవించుట.(*)—

క॥ కరకర్థి నదురుగాఁజని | పరిరంభణ మాచరించి శ బంధున్నేహా
స్ఫరణస్తోడైచ్చిసమాదరమునఁగూర్చుండఁబెట్టె శదనశల్పమునక.

టీ॥ కరము = ముక్కు. అర్థిక = త్రిలింగ. ఎదురుగాఁజని = ఎదురుకొనఁబోయి. పరిరంభణమాచరి = క గాలించుకొని. బంధున్నేహాస్ఫరణక = చుట్టతకపు చెలిమికనబలుతుటచేత. శోడైచ్చి = పిలువకవచ్చునమాదరమునక = అధిక మైన యాదరణతో. తనశల్పమునక = తనపానువునందు. (కూర్చుండఁబెట్టును)

కా॥ మిక్కిలి త్రిలింగ కుడేలునికెదురుగాఁబోయి అయినసకాగిలించుకొని తుట్టతకపు చెలిమి కనబలుచుచు పిలుచుకొని వచ్చి చాల మక్కువతో తన పానువుపైఁ గూర్చుండఁబెట్టి యాదరించెని తాత్పర్యము.

౯౮౪. — తే॥ అట్లు కూర్చుండఁజెట్టి నె శ య్యమనఁ గనక
కలత సలిలంబుచేఁ గాల్లు శ గడిగి భక్తిఁ
దజ్జలంబులు దనదు మ శ స్రమనఁ దాల్చి
లలిత మృగమద ఘనసార శ మిళితమైన.

టీ॥ (అట్లుకూర్చుండఁజెట్టి) నెయ్యమునక = త్రిలింగ. కనకకలకసలిలంబుచేక = బంగారు గిండిలోని నీళ్లచేత. (కాల్లుగడిగి) భక్తిక = భక్తితో. దజ్జలంబులు = అనీకు. తనదను స్రమనక = తన తలదండను. తాల్చి = భరించి. లలితమృగమదఘన సారమిళితమైన = ఒప్పదమైన కస్తూరితోను పచ్చ కచ్చరముతోను కూడినదైన.

౯౮౫. — తే॥ మలయజము మేనఁజొచ్చిల శ నలఁదియంత | శ్రమమువాయంగఁ దాళవృం శ తమన విసరి
బంధురామోద కలిత ధూ శ పంబులొనఁగి | మించు మణి దీపముల నివా శ శించి మణియు.

టీ॥ మలయజము = మంచిగండము. మేనక = దేహము నందు. జొచ్చిల = విందుకొనఁగా. అలఁది = పూసి, అంతక = అంతట. శ్రమము వాయంగక = అదరిక పిలువట్లు. తాళవృంతమునక = విసరకట్టుతో. (విసరి) బంధురా, ధూపంబులు = బంధుర = అధికమయిన. అమోద = పరిహాసముతోడ. కలిత = కూడుకొన్న. ధూపంబులు = ధూపపుదొగలు. మేనక = ఇచ్చి. మించు = అతిశయించునట్టి. మణిదీపముక = కస్తూరు లావణ్యదీపములను. నివాశించి = ఆరతిచ్చి. మణియుక = ఇంతగాకుంత.

కందుపద్యములకుఁదాత్పర్యము. కా॥ అవిధముగాకుడేలుతనపాను పైఁగూర్చుండఁజెట్టి శ్రీ కృష్ణమూర్తి యతనికి బంగారుగిండితోనీళ్లు తెప్పించికాల్లు దిగి అకాల్లుగడిగిననీళ్లు త్రిలింగంపైఁజల్లకొనిమంచి కస్తూరి పచ్చకచ్చరము చేర్చిన పరిమళము లోడి గండమును దేహము నిండఁబూసితారినదడద అదరికయంతయు పిరుగట్లు విసరకట్టుతో విసరి పరిమళ యాత్ర మయిన దూపమును రత్నముల లోడి దీపమును ఇచ్చిత వాడైయనితాత్పర్యము.

ద॥ శురభి కుసుమ మాలికలు సేగముధిం దుజేమి కర్పూర మిళిత తాంబూలంబు లిడి ధేనువృక్షానంగి సాదరంబుగా
స్వాగతంబుడిగిన నప్పుడన్నిప్తు మేవం బులకాంకురంబు లంకురింప నానందబాష్ప జలబిందు సుందోహంబుడయ్యె.

నష్టయోడంబద్ధలోచనుండుమన్నించు సంగనామణియగురుక్మిణి కరకంకణంబులు మొరయం జామరలువీవం దక్షాత
పాతంబున ఘర్మసలిలంబు నివారించుచుండంజూచి శుద్ధాంతకాంతాజనంబులు మనంబుల నద్భుతంబంది యిట్లనిరి.

టీ|| సురభికుసుమదూలికలు—ఓరిమళముగొంపువృక్షాంశులు. సీగ
మడించుటిమి—జట్టుమడిలోఁబెరిది. కర్పూరమిళితకాంబూల బులిడి—
పచ్చకర్పూరముతోడితా. బూలమరిచ్చి. భేషభునోసంజి—తేగటాపు
నిచ్చి. సాదరంబుగా—అదరముతోఁగూడుకొనునట్లుగా. స్వాగ
త బడినక—కుశలము అడుగఁగా. (అప్పుడు) అవ్యప్ర మేన—
అబ్రాహ్మణుని దేహమునందు. పులకాంకురంబు లంకురింపఁ—గగ్గరు
బాహువఁగా. అనందబాష్పజలలింప సందోహుండయ్యె—సంతో
హాతీయమువలనఁబుట్టినకన్నీటిబాట్లసముదాయముగలవాఁడయ్యెను
అట్టియెడ—అనయమునందు. ఇద్దలోచనుండు—శ్రీకృష్ణుఁడు.
మన్నించుసంగ నామణియగు—గౌరవింపఁబడెనట్లుగ. రుక్మిణి—రుక్మిణిదేవి.
కరకంకణంబులు—మూఁజేరికడియములు. మొరయక—బ్రూఁగఁగా.
జామరలువీవ—వింజామరలువీవఁగా. తక్షాతపాతంబునక—అవింజ

మరలవలనఁబుట్టినగాలిచేత. ఘర్మసలిలంబు—దెనుకటరు. నివారించు
చుండక—అణగిపోవుచుండఁగా. (చూచి) కృద్ధాంత కాంతా జం
బులు—అంతఃపురశ్రీమణి మనలంబులక—తమమనసులలో. అద్భుతంబు—
అశ్చర్యము. అంది—పొంది. (ఇట్లనిరి)

కా|| మంచినాసనగల పూలదండలు సీగనుమడిచి పచ్చకర్పూరము
తోడి తాఁబూలమిచ్చి తేగటాపునిచ్చి మిక్కిలియాదరముతో కళల
మడిగినంతట అబ్రాహ్మణుండు దేహము గగ్గరించువఁగా కన్నులయం
తానందబాష్పములురాలఁగాపరవత్తుడైయండుతన అనయమునందు
శ్రీకృష్ణునిపట్టుచుదమియైన రుక్మిణినిదామరలు నేయఁగా అండువలనఁ
బుట్టినగాలిచేరి అతని దేహమునందలి నెనుట యాటుచుండెను అది
చూచి అంతఃపురమునందన్న శ్రీలంకలు అశ్చర్యము నొందినవారై
తమలోనిట్లు అనుకొనిరనితాత్పర్యము.

౯౮౮.—ఉ|| వీమితంబు చేసెనొకొ యీధరణిదివిజో త్రముండు తొ
ల్పమునయోగి విస్మయదు * పాస్య కుండై తనరారు నీజగ
త్స్వామి రమాధినాథు నిజ * తల్పమునక వసియించి యున్నవాఁ
డీమహనీయమూర్తి కెన * యే మునిపుంగవు లెంతవారలుక.

టీ|| ఈధరణిదివిజోత్రముండు—ఈబ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠుఁడు. తొల్ప
మునక—పూర్వ జన్మమునందు. వీమితంబుచేసెనొకొ—ఎటువంటి
తపస్సుచేసినాఁడో. యోగివిస్మయదు—యోగులచేత
చక్కఁగా ఉపాసించఁదగినవాఁడు. వితనరారు—అయి యొప్పునట్టి.
ఈజగత్స్వామి—ఈలోక నాయకుడైన. రమాధినాథు—లక్ష్మీపతి
యొక్క. నిజతల్పమునక—సొంతతల్పపాస్యనందు. వసియించియున్న
వాఁడు—కూర్చుండియున్నాఁడు. మునిపుంగవులు—మునిశ్రేష్ఠులు.

ఎంతవారలుక—ఎంతటివారైనను. ఈమహనీయ మూర్తిక—
ఈపూజ్యునకు. ఎనయే—సమానులా. వ|| (ఇదియునుంగాక)

కా|| ఈబ్రాహ్మణోక్తముండు పూర్వ జన్మమునందు ఎటువంటి
తపస్సు చేసినాఁడో కాని యిప్పుడు ఎల్ల యోగులకును పూజ్యుఁడును
సర్వలోకస్వామియు శ్రీశ్రీశ్రీయుఁడైన యీకృష్ణమూర్తియొక్క
పాస్యపైఁగూర్చున్నాఁడు పూజ్యుడై మహానుభావుడైనయీబ్రాహ్మ
ణునితో ఎంతటిగొప్పమునులైననుసమానులగుదురా అనుకొనిరనితా.

౯౮౯.—చ|| తనమృదుతల్పముండు వని * తామణియైన రమాలలామ పొం
దును నెడఁగాఁ దలంపక య * దుప్రవరుం డెదురేగిమోదముక
దనుకఁగఁ గఁగిలించి యుచి * తక్రియలం బరితుష్టుఁడైయుచు
నివనయమునకభజించె ధర * డీనురుం డెంతటి భాగ్యవంతుఁడో.

టీ|| యదుద్రవరుండు—యదువంక శ్రేష్ఠుడైన కృష్ణుఁడు. తన
మృదుతల్పముండుక—తనదైన మెత్తని పాస్యనందు. వనిరాలమణి
యైన—శ్రీలలోశ్రేష్ఠురాలైన. రమాలలామ పొందును—లక్ష్మీస్వరూపు
రాలైనరుక్మిణితోడికూటమియు. ఎడగా—ఎడకుగుటయు. తలంపక—
ఎంచక. ఎదురేగి—ఎదురుగాపోయి. మోదముక—సంతోషమును.
తనుకఁగఁ—కలుగఁగా. కఁగిలించి—అలింగనముచేసికొని. ఉచిత
క్రియక—తగినపరిచర్యచేత. పరితుష్టుఁడైయుచుక—సంతోషించిన
కానిఁగాఁడైయుచు. నివనయమునక—అడఁకువతో. భజించెక—సేవిం

చెను. ధరణీసురుండు—ఈబ్రాహ్మణుండు. ఎంతటిభాగ్యవంతుఁడో—
ఎంతటియదృష్టముగలవాఁడో.

కా|| శ్రీకృష్ణమూర్తి లక్ష్మీస్వరూపు రాలైన రుక్మిణితోడి కూటమి
యెడయగుటనుమనన సవిచారింపకయెదురుగాఁబోయి శ్రీలిలోపిలుచు
కొనివచ్చి మెత్తనిదైన తనపాస్యనందుం గూర్చుండఁడెట్టి కాఁగించు
కొని తగుపాటి పరిచర్యలుచేసి సంతోషపెట్టుచు నివనయముతో సేవించు
చున్నాఁడు ఈబ్రాహ్మణుండు ఎంతటియదృష్టముగలవాఁడోయని అను
కొనిరనితాత్పర్యము. వ|| అశ్చర్యవసరంబున. టి|| అప్పుడు.

౯౯౦.—క|| మరసంహరుండు గుచేలుని | కరము గరంబునఁ దెమల్చి * కడక న్నన మా
గురు గృహమున వర్తించిన | చరితములని కొన్నినుడివి * చతురత మణియుక.

టీ|| మరసంహరుండు—కృష్ణుఁడు. మచేలునికరము—మచేలుని
చేరిని. కరంబునక—చేతో. తెమల్చి—పడిసిపట్టి. కడకక—పూని
కతో. (మనము) అగురు గృహమునక—మనువు చడవుకొన్న గురుని
యందలితో. వర్తించినచరితములు—భవతుకొన్న భవదరులు. (అని)కొన్ని

నుడివి—కొన్నిచెప్పి. చతురత—చాతుర్యముతో. మణియుక. ఇంకను.

కా|| అప్పుడుశ్రీకృష్ణుండు అటచేలుని చెయి పట్టుకొని మనువు
మనముచడవుకొన్న గురువునింటిలో మనము చేసినచనులు అని కొన్ని
టినిచెప్పిమణియునుచతురత్వముతోకొన్నిమాటలడిగెనని తాత్పర్యము.

౧౧౧.—సీ॥ బ్రాహ్మణోత్తమవేదః పాతనలబ్ధః - తుతగల చారువం యోగవలనఁ
 బరిణయంబైనట్టి యోగభార్య నుశీల వ - ర్తనములఁ దగ భవ యోగవలన
 తలఁప గృహక్షేత్ర యోగ భవదార పుత్రాదు - లందు నీచిత్తంబు యోగ బెండుకుంట
 తోఁడుచున్నది యేను యోగ దుది లోకసంగ్రహ - ధంబు కర్మాచర యోగ బంబుసేయు
 తే॥ గతిమనంబునఁ గామమో యోగ హితులుగాక । నర్థిమై హిత కర్తృంబు యోగ లాచరించి
 ప్రకృతి సంబంధమునఁ బాసి యోగ భవ్యనిష్ఠఁ - దవిలియుందురు గొందఱు యోగ త్రములుభువిని.

టీ॥ బ్రాహ్మణోత్తమః—పీబ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠుఁడా. వేద...వలనఁ—
 వేదపాతన=వేదముదడుపుటచేత. లబ్ధ=పొందఁబడిన. దక్షత=సామ
 క్త్యము. కల=కలిగిన. చారు=ఓర్పివలెను. వంశంబువలనఁ—వంశ
 మువలననుండి. పరిణయంబైనట్టిభార్య=అండ్లిచేరికొన్న పెండ్లాము.
 సుశీలవర్తనములఁ—మంచి స్వభావముచేతను మంచి నడవడిచేతను.
 తగఁ—ఓప్పునట్లు. భవత్పద్యకయగునె—నీకుసరియైనదగునా. తలఁపఁ
 —విచారించఁగా. గృహక్షేత్రభవదారపుత్రాదులండు = ఇల్లు మది
 భవము పెండ్లామువిడ్డలుమొదలగువారియందు. నీచిత్తంబు=నీచనపు.
 బెండుకుంట=పొందకయొందుట. తోఁచుచున్నది=కనఁబడుచున్నది.
 వీనుకుది = నేనుకడఁగా. లోక సంగ్రహః=లోకాచారమును
 సంగ్రహించుటయొనఁగ. కర్మాచరణంబు = పనులనడపుటను. చేయు
 గతిఁ—చేయువిధమున. మనంబునఁ—మనసునందు. గామమోహితులు
 గాక = కోరికలచేత భ్రమపడినవారు గాక. అర్థిమై = శ్రీతితో
 హితకర్తృంబులు = విధింపఁబడినకర్తృమలను. ఆచరించి=చేసి. ప్రకృతి

సంబంధమునఁ—మాయాసంబంధమును. పాసి=విడిచి. భవ్యకర్మఁ—
 శీలయిన నియమమునలను. తవిలియుందురు = ఆసక్తులై యుందురు.
 భువిఁ—భూమియందు. (కొందఱు) డిత్తములు=శ్రేష్ఠులు.
 తా॥ పీబ్రాహ్మణోత్తమఁడా ! నీపువేదమునువడుపుటవలన శీలి
 మిది వహించిన యోత్తమ కులము నందుండి పరిగ్రహించి పెండ్లాడిన
 నీయిల్లాముమంచిస్వభావముచేతను, మంచి నడవడిచేతను, నిన్నుఁజూరి
 యుందును గదా, ఆలోచించి చూడఁగా నీవు ఇల్లు వాకిలి పెండ్లాము
 విడ్డలుమొదలగువారియందుఆసక్తి తేనివాడనైయున్నట్లుతోఁచుచున్నది
 తుల్యమునందు నేనుకుడగాఁగల కొందఱుగొప్పవారులోకముమీలు
 కొలుకు మనసునకోరికయనులేకకర్తృమలనుచేయుచు అందులభలము
 నుచేసింది అట్లానావరణములో మునిగిపోక కాశ్రమమునందువిధింపఁ
 బడిన నియతకర్తృమలను శ్రీతితోచేయుచుమాయాసంబంధమును విడిచి
 శీలయిననియమముతో వర్తించుచుందురు అనితాత్పర్యము.
 వ॥ అగమవియనిట్లనియె. టీ॥ అని మరల నిట్లుచెప్పెను.

౧౧౨.—క॥ ఎఱుంగుచే గురుమందిరమున । వెరవొప్పగ మనకునతఁడు యోగవలనఁ
 నెఱుంగఁగ వలసిన యర్థము । లెఱిగి పరిజ్ఞాన మహిమ యోగవలనఁ
 నెఱుంగుట లెల్లఁ.

టీ॥ గురుమందిరమునఁ = గురుపునింటిలో. వెరవొప్పగఁ—
 నేర్పుకొప్పుగా.(మనకు)ఆనందం=గురువు. తెలియఁగఁ—బోదముగా.
 తెలుపఁ—తెలియఁజేయఁగా. ఎఱుంగఁగ వలసిన యర్థములు = తెలి
 సికోవలసిన విషయములను. ఎఱిగి=తెలిసికొని. పరిజ్ఞానమహిమలు=
 యాత్మా యాత్మముల నెఱుంగునట్టిమహిమలను. ఎఱుంగుటలెల్లఁ =
 వ॥ అని మఱియు గురువ్రశంస సేయందలంచి యిట్లనియె.

తెలిసికొనుటయంతయు. ఎఱుంగుచే=నీవు ఎఱుంగుమచా=నీకుజ్ఞాప
 కమున్నదాయనుట.
 తా॥ మనగురువునింటవడుపునప్పుడుఆమహాత్ముడనగుతెలియ
 వలసిన విషయముల నెల్లను ఉపయోగతో తెలియఁ జేయఁగా తెలిసికొని
 కృతార్థులగుటనీవు మఱివక యుగ్మాచా యని అడిగెను అని కా.

టీ॥(అని)మఱియుఁ—ఇంకను. గురువ్రశంస=గురువుయొక్కస్తోత్రమును. చేయందలంచి=చేయఁగోరి. ఇట్లనియెఁ—ఈవిధముగఁబలికెను.

౧౧౩.—తే॥ తివిరి యజ్ఞాన తిమిరప్ర య దీప మగుడు । నవ్యయంబైన బ్రహ్మంబు యోగ సనుభవించు
 భరితసత్త్వండు సత్కర్మ యోగ నిరతుఁడతుల । భూసుర శ్రేష్ఠుఁ డనఘండు యోగ బుధనుతుండు.

టీ॥ తివిరి=పూని. అజ్ఞానతిమిరప్రదీపము=అజ్ఞానమనెడుచీక
 టిది దీపము. (అగుచును) అవ్యయంబైన = నాశనకామియైన.
 బ్రహ్మంబుఁ = పరబ్రహ్మమును. అనుభవించు భరితసత్త్వండు =
 అనుభవముచేత తెలిసికొనునట్టి శీలైన సామర్థ్యము గలవాఁడు.
 సత్కర్మనిరతుఁడు=మంచికర్మమలను నడపుటయందు ఆసక్తుఁడు.
 అతులభూసుర శ్రేష్ఠుఁడు = సాటిలేనిబ్రాహ్మణులలో శ్రేష్ఠుఁడు.

అనఘండు=పా. ములేనివాఁడు. బుధనుతుండు=పండితులచేతకొని
 యాడఁబడువాఁడు.
 తా॥ మనగురువు ప్రయత్నముచేత అజ్ఞానమనెడిచీకటిదీపము
 వంటిదైనపరబ్రహ్మమును, అనుభవముచేత తెలిసికోఁజాలినవాఁడును,
 మంచిపనులను జేయువాఁడును, డిత్తమబ్రాహ్మణులలో నుత్తమం
 డును, పాపము లేనివాఁడును, పండితులచేతఁ గొనియాడఁ బడు
 వాఁడును కాదా అని తాత్పర్యము.

౧౧౪.—వ॥ అమృతాత్మనివలన సకల వర్ణాశ్రమంబులవారికే నేను విజ్ఞానప్రదుండనగు గురుం
 డనై యుండియు గురు భజనంబు పరమ ధర్మంబని యాచరించితి నది గావున.

టీ॥ అమృతాత్మనివలనఁ—మహాత్ముఁడైనయోగురువువలన. సకల
 వర్ణాశ్రమంబులవారికే = ఎల్లవర్ణములవారికిని ఎల్లయాశ్రమముల

వారికిని. (నేను) విజ్ఞానప్రదుండనను = విశేషజ్ఞానము నిచ్చునట్టి
 వాఁడను. అగుగురుండనై=అగునట్టిగురువనై. (అందింతును) గురు

క్రీమదాంధ్రభాగవతము - చక్రమసృంధము - టీకాతాత్పర్యసహితము.

౩౦౫

భజనము - గురువునుగొలుచుట, పరమభక్త్యంబు - ఉత్తమభక్త్యము.
(అని) అచరించితి - చేసితిని. అదిగావునక - కాఁబట్టి.

కా॥ నేను బ్రహ్మక్షత్రియాది వర్ణములవారను బ్రహ్మచర్యాదు

౯౯౫. - క॥ భూసురులకెల్ల ముఖ్యుడ | నై సకల కులాశ్రమంబు ఁ లందుల నెపుడుక
ధీనుజ్ఞాన ప్రదుడన | దేశికుడన నొప్పుచుందు ఁ ధృతి నెల్లెడలక.

టీ॥ భూసురులకెల్లక - బ్రాహ్మణులకెల్లవారికిని, ముఖ్యుడనై - ప్రధానుడనై. సకలకులాశ్రమంబులందుక - ఎల్లకులము లందును ఆశ్రమములందును. ఎపుడుక - ఎల్లప్పుడును. ధీనుజ్ఞానప్రదుడనక - ధీ - కాశ్రుజ్ఞానమును, సుజ్ఞాన - బ్రహ్మజ్ఞానమును, ప్రదుడనక - ఇచ్చువాఁడు అనఁగాను. దేశికుడనక - ఉపదేశగురువు అనునట్లు

౯౯౬. - తే॥ అట్టివర్ణాశ్రమంబుల ఁ యందు నర్థ | కుశలులగువారు నిఖలైక ఁ గురుండనైన
నాదు వాక్యంబుచే భవా ఁ ర్ణవముఁబెలుచ | దాఁటుదురు మత్సదాంబుజ ఁ ధ్యాన పరులు.

టీ॥ అట్టివర్ణాశ్రమంబులందుక - అటువంటివైన వర్ణముల యందును ఆశ్రమములందును. అర్థకుశలులగువారు - విషయము నెఱుంగుటయందు నేర్పరులైనవారు. నిఖలైకగురుండను - సర్వము నకు నొకఁడనైన గురువను. అయిననాదువాక్యంబుచేక - అయినట్టి నామాటచేత. మత్సదాంబుజధ్యానపరులు - నాపాదకమలములను ధ్యానింపనానక్తులగువారు. భవార్ణవముక - జన్మసముద్రమును,

తైన యాశ్రమములవారునైన ఎల్లవారికిని మేలయినతెలిసి కలుగఁ జేయువాఁడనుగానుండియు గొప్పవాఁడైన యాగురువువలన గురు నేవదేయుట యుత్తమ భక్త్యునుటగులోకులకుఁ దెలుపుటకై విద్యా భ్యాసముచేసితిని అనితాత్పర్యము.

గాను. ధృతిక - నిలుకడలో. ఎల్లెడలక - అన్ని చోటులను. ఓష్ణ మందుక - విష్ణుమనుండుదును.

కా॥ కాఁబట్టి నేను బ్రాహ్మణులకందఱును ముఖ్యుడనై తక్కిన కులములవారికిని ఎల్లయాశ్రమముల వారికిని కాశ్రుజ్ఞానము బ్రహ్మ జ్ఞానమును ఇచ్చుచు ఉపదేశగురువువలె వర్తించుచుందును అనితా.

తెలుచక - శిష్యుగా. దాఁటుదురు - దాఁటిపోగలరు.

కా॥ అటువంటి వర్ణాశ్రమములందు విషయము నెఱుంగు నేర్పు గల వారైన నాపాదముల ధ్యానించు నిష్కలవారు సర్వమునకు వాక్కుండనైనగురువనగునామాటచేత జన్మసముద్రమును శిష్యులుగా దాఁటుదురు అనితాత్పర్యము.

౧౯౭. - వ॥ అదియునుం గాక సకల భూతాత్మకుండనైన యేను తపోవ్రత యజ్ఞదాన శమదమాదుల
చేతసంత సింపను గురుజనంబులఁ బరమభక్తి సేవించు వారలంబరిణిమింతు ననిచెప్పిమఱియు
మనము గురుమందిరంబుననున్నయెడ గరుపత్నినియు క్తులమైయింధనార్థంబడసికిం జనినయెడ.

టీ॥ అదియునుంగాక - అదిమాత్రమేకాకుండ. సర్వభూతాత్మ కుండను - ఎల్లప్రాణులును స్వరూపముగఁగలవాఁడను. అయిన యేను - అయినట్టినేను. తపో... చేత - తపః - కృచ్చ్ర వాంఛాయ నాదితపస్సు. వ్రత - ఏకాదశి శివరాత్రి మొదలైనవ్రతములు. యజ్ఞ - జ్యోతిష్తోమాదియజ్ఞములు. దాన - ఈవులు. శమ - బహిరింద్రియనిగ్రహము. దమ - అంతరింద్రియ నిగ్రహము. అదులచేతక - మొదలగు వానిచేత. సంతసింపను - సంతోషమునొందను. గురుజనంబులక - పూజ్యులగువారిని. పరమభక్తిక - మేలయినభక్తిలో. సేవించు వారలక - కొలుచునట్టివారిని. పరిణమింతును - హరింతును - మెచ్చు కొందును. (అనిచెప్పి)మఱియును - ఇదిగాక. (మనము)గురుమందిరం బునక - గురువునింట. ఉన్నయెడక - ఉండునప్పుడ. గురుపత్ని

నియుక్తులమై - గురువుభార్యచేత పంపబడినవారమై. ఇంధనార్థంబు - సమిధలకొఱకు - చిరుగుల కొఱకు. (అడవికి) చనిన యెడక - పోయినప్పుడు.

కా॥ అదిగాక ఎల్లభూతములరూపములను వహించినవాఁడనైన నేను తపస్సువ్రతములు యజ్ఞములు దానములు అంతర్వాప్యోంద్రియముల నిగ్రహించుట మొదలగువానిచేత సంతోషించువాఁడనుకాను చలించనిభక్తితో గురువులను కొలుచువారియెడల క్రింగలవాడనై అట్టివారిని మెచ్చుకొనుచుందును అనిచెప్పి ఆప్రసంగమును వారింది ఓకుచేలుఁదా ! మనము గురువునింటిలో చదువుకొనుచుండిగురువు పెండ్లాము పంపఁగా వంట చేఱకులకై అడవికి పోయినప్పుడు అనియెనని తాత్పర్యము.

౯౯౮. - సీ॥ ఘమఘమా రావ సం ఁ కల ఘోర జీమాత - పటల సంఘన్నా భ్ర ఁ భాగ మగుచుఁ
జటుల యుంఝానిలో ఁ త్రుట సముద్ధూత నా - నావిధ జింతు సం ఁ తాన మగుచుఁ
జండ దిగ్బదండ ఁ తుండ నిభాఖండ - వారిధారా పూర్ణ ఁ వసుధ యగుచు
విద్యోతమానోగ్ర ఁ ఖద్యోత కిరణ జి - ద్విద్యుద్వ్యతిచ్ఛటా ఁ విభవమగుచు
తే॥ నడరిజడిగురియనినుడు ఁ నస్తమింప | భూరి సీరంధ్ర నిబిడాంధ ఁ కార మేచి
సూచికాభేద్యమై వస్తు ఁ గోచరంబు | గానియట్లుండె మనము న ఁ వ్యాన.దడిసి.

టీ॥ ఘమఘమా ... అగునుక - ఘమఘమ - ఘమఘమ యొనడు. ఆరావ - క్షునిచేత. సంకుల - సుండడించుచున్న. ఘోర -

భయంకరమైన. జీమాత - మేధుములయొక్క. పటల - సముదా యముచేత. సంఘన్న - తక్కుఁగా కత్తుఁబడిన. అభ్రభాగము -

అకాశ ప్రదేశముగలది. (అగుచును) చతుర... మగుచుకొనెను. చతుర... పడిచేత అతిశయించిన. రుంధూనిలవాసలోడిగాలిచేత. ఉత్పట... పరవశత్వమునంది. సమద్భూత... ఎగురగొట్టబడిన. నానావిధ... బహువిధములయిన. జంతు... ప్రాణులయొక్క. సంతానము... సమూహములుగలది. (అగుచును) చండ... యగుచుకొనెను. చండ... కోపించిన. దిగ్దేవత... దిగ్దేవతలయొక్క. తుండ... తొండములలోడ. నిభ... పోలిన. అభండ... అంతలేని. వారిధారా... నీటివారలచేత. పూర్ణ... నిండిన. వసుధయగుచుకొనెను. భూమిగలది యగుచును. విద్యోత... విభవమగుచుకొనెను. విద్యోతమాన... మిక్కిలితెలుగుచున్న. ఉగ్ర... క్రోధమైన. భిద్యోతకిరణ... సూర్యునికిరణములను, జిత... జయించుచున్న. విద్యుద్భృతి... మెఱపులకాంతలయొక్క. ఛటా... సముదయముయొక్క. విభవమగుచుకొనెను. సంపదగలదియగుచును. అడరి... విజృంభించి. జడి... ఎడతెగనివాన. కురియకొనెను. కురియకొనెను. ఇనుడును... సూర్యుడును. అస్తమింపక... క్రుంకగా. భూరినీరంధ్ర... నిలిచి. భాకారము... అధికమయినందులకేకట్టుమయినచింతి.

౧౦౯౯. — తే॥ బయలు గొందియుం బెనుమిట్టు * పల్లములును | రహితసహితస్థలంబు లే * ర్పలుపరాక
యన్న యుత్తతి మనమొక * రొకరిచేతు | లూతగాగొని నడచుచు * నుండ నంత.

టీ॥ (బయలు) గొందియుకొనెను. పెనుమిట్టు... పల్లములును, (పల్లములును) రహిత... లేనివియు. సహిత... కలవియునైన. స్థలంబులు... చోట్లు. ఏర్పలుపరాక... ఇవియవియని తెలిసికొన శక్యముగాక. ఉన్నయత్తతి... ఉండునట్టి యాసమయమునందు. (మనము) ఒకరొకరిచేతులు... ఒకరిచేతులొకరు. ఉతగాక...

౧౦౦౦. — క॥ వినవిన నప్పుడు నుడుగక | వినరెడి వలిచేత వడకు * విడువక మనముకొ
బనచెడి మార్గము గానక | మసలితి మంతటను నంకు * మంతుండు వొడమెక.

టీ॥ (అప్పుడు) ఉడుగక... ఎడతెగక. విసలిశక... విస్ఫులిస్ఫుమని. విసరెడి... విడువనట్టి. వలిచేత... చలిగాలిచేత. వడకు... వణకు. విడువక... మానక. మనముకొనెను. మనమును. మసలితి... శక్తిలేనివారమై. మార్గముకొనెను. కానక... తెలిసికోలేక. మసలితి... అలస్యముచేసేలితి. ఆయదవిలోనేనిలిచితిమి. అంతటను... అటుపిమ్మ

౧౦౦౧. — క॥ వెలవెల వాతొడి వేళక | గలకలమని పలికె బట్టి * గల మెల్లెడలక
మిలమిలని ప్రొద్దుపొడువున | ధళధళయను మెలుంగు దిగ్వి * తానము నిండెక.

టీ॥ వెలవెలవాతొడివేళక... తెల్లవారునట్టి సమయమునందు. పట్టి... గలము... పట్టులగుంపు. ఎల్లెడలక... ఎల్లచోటులను. కలకలమని... కలకలయనుధ్వనితో. పలికెక... కూసెను. మిలమిలని ప్రొద్దుపొడువునకొనెను. మిలమిలయనుకాంతిలోడి సూర్యోదయసమయమునందు.

౧౦౦౨. — క॥ అప్పుడు సాందీపుడు మన | చొప్పరయుచు వచ్చి వాన * సోకునను వలిక
దెప్పిర్లుట గని భేదం | బుప్పతిలం బలికె నకట * యోవటులారా.

టీ॥ (అప్పుడు) సాందీపుడు... మనగురునైన సాందీపుడు. మన చొప్ప... మనబాద. అరయుచుకొనెను. (వచ్చి) వాన సోకునకొనెను. వానయొక్క సోకుడుచేతను. వలిక... చలిచేతను. దెప్పిర్లుట... తెలుకొనుటను. గని... చూచి. భేదంబు... దుఃఖము. దిప్పరిక... పుట్టుకగా. అకట... అయ్యో. పివటులారా...

ఏది... తెలిగి. సూచికాభేదమై... సూచిచేతను భేదంపరానిదై. వస్త్ర గోచరంబుగానియట్లువస్త్రపుటకంటికిగానరానివిధమున. (ఉండును మనమును) అవ్యానక... అవాసయందు. తడిసె... తడిసినవారమై.

తా॥ ఘమఘమయని ఉలుమునట్టి చప్పుళ్లతో భయంకరమైన మేఘములుపట్టుముగా అకాశమున ఆవరింపగాను, మిక్కిలివడిగా వీచునట్టి వానలోడి గాలిచేత నానావిధములైన జంతువులు దేహములు తెలియక మీది తెగురగొట్టబడినవి కాకగాను, క్రొవ్విస దిగ్దేవతల తొండములు చాచిపడితిని సందులేక జలధారలు భూమియందు పడుచుండగాను, కేంద్రముగా తెలుగుచున్న సూర్యుని ప్రకాశమును అణచివేసి వెలుంగునట్టి మెఱపులకాంతిముదాయము హెచ్చగాను, ఎడతెగని వాన విజృంభించి కురియకొనెను. ప్రొద్దును గ్రుంకెను, సూదిగ్రుచ్చుటకునైతము ఎడమలేక పట్టుముగా వీచకటికముకొనెను, ఏవస్త్రపునుకంటికికానరాకపోయెను, మనము అప్పుడు అటువంటి అవాసయందు తడిసినవారమై యని తాత్పర్యము.

చేయాసరాకగా. కొని. పట్టుకొని. (నడచుచుండ) అంతక... అప్పుడు. తా॥ ఇదిబయలుచోటు ఇదిచీకటిస్థలమైచోటు ఇదిమిట్ట ఇది పల్లము అని తెలిసికొనుటకు శక్యముగాక యుండిన యాసమయమునందు మనము ఒకరిచేతులొకరు ఆసరాకగా పట్టుకొనివచ్చుచుండునప్పుడు అని తాత్పర్యము.

టను. అంకుమంతుండు... సూర్యుడు. పొడమకొనెను. తా॥ అసమయమునందు విస్ఫులిస్ఫుమ ధ్వనితో వేగముగా వీచునట్టి చలిగాలిచేత వణకునట్టి అందుండి దారి తెలిసికొని వచ్చుటకు శక్తిలేనివారమై ఆయదవియందే మనమునిలిచితిమి అంతలో సూర్యోదయమును ఆయెను అని తాత్పర్యము.

ధళధళయను మెలుంగు... తళతళలాడునట్టి తెలుంగు. దిగ్వికానము... దిక్కులసమాహమనందు. నిండెక... నిండుకొనెను. తా॥ తెల్లగా తెల్లవాలునప్పుడు ఎల్లయెడలందును పట్టులు కలకలకాయసాగెను ప్రొద్దుపొడుచుటలోడనేతళతళనియెండయొక్క తెలుంగుదిక్కులయందంతట వ్యాపించెను అని తాత్పర్యము.

పిబ్రవ్చుచారులారా... విడ్డలారాయనుట. పలికెక... అనిపలికెను. తా॥ అసమయమునందు మన గురునైన సాందీపుడు మనలను తెడకుకొనివచ్చి అడవిలో వానభేతతడిసేచలిగాలిచేత వడకునట్టి కొంచెముతెలుకొని వచ్చుచున్న మనలను చూచి విచారము నొందిన వారై పిబ్రవ్చులారా! అనిపలిచి యిట్లుపలికెనని తాత్పర్యము.

౧౦౦౩.—చ॥ కటకట యిట్లు మాకొకకుఁ * గాఁ జనుదెంచి మహాబిల్ సము
త్కట పరిపీడ నొందిరి * గావున శిష్యులు మాముఁగు సీఁ
గుటకేది కారణము సమ * కూడెడిచో యిటమీద మీకు వి
స్ఫుటధన బంధు చార బహు * పుత్ర విభూతి జయాయురున్నతుల్.

టీ॥ కటకట=అయ్యయ్యో. మాకొకకుఁగా=మాకొక్కొక్క. ఇట్లు=ఈవిధముగా. చనుదెంచి=వచ్చి. మహాబిల్=గొప్పయడవియందు. సమత్కట=మిక్కిలియెచ్చైన. పరిపీడ=శ్రమమును. ఒందిరి=పొందిరి. కావున=కనుక. శిష్యులు=ఓశిష్యులారా. మాముఁగు=మాయప్పను. ఈగుటకుఁ=తీర్పుటకు. ఇది=ఇట్లు శ్రమపడుట. కారణము=నిమిత్తము. ఇటమీద=ఇక్కడను. (మీకు) విస్ఫుట=మిక్కిలిప్రకాశించునట్టి. ధన... తిన్నతులు=ధన=ధనములును. బంధు=చుట్టుములును. చార=పెండ్లాలును. బహు

పుత్ర=అనేకులు కొడుకులును. విభూతి=విశ్వరూపును. జయ=గలుపును. ఆయురున్నతులు=ఆయుస్సును గౌరవమును, సమకూడెడిచో=తప్పక కలుగును సుమీ.

తా॥ ఓశిష్యులారా! మీరుమానిమి త్రమయివచ్చియొగొప్పయడవిలో ఇటువంటివాధలనుపొందిరి అయ్యో ఇట్టిశ్రమపడుటమాయప్పనునీర్పుటకు కారణమయ్యెను విచారించడకుండుమీకు ఇక్కడను ధనములుచుట్టుములుపెండ్లాలు కొడుకులు విశ్వరూపు యుద్ధములందు జయము దీర్చాయస్సును గౌరవమును కలుగునుగాక అనియెననితా.

౧౦౦౪.—క॥ అని గారవించి యాయన | మనలం దోడ్కొనుచు నాత్మ * మందిర మునకుఁ
జనుదెంచుట లెల్లను నీ | మనమునఁ దలఁతే యటందు * మఱియుం బలికె.

టీ॥ (అని) గారవించి=మన్నించి. ఆయన=అగుదవు. (మనలను) దోడ్కొనుచు=నీలుచుకొని. ఆత్మమందిరమునకుఁ=తమయింటికి. చనుదెంచుటలెల్లను=వచ్చుట మొదలగు వృత్తాంతములన్నియు. నీమనమున=నీమస్సునందు. తలఁతే=తలఁచుచు.

అటంచు=అనుచు. మఱియుం=ఇంకను. పలికె=చెప్పెను.

తా॥ అనియిట్లుదీవించి మన్నించి మనలను తమయింటికి నీలుచుకొనివచ్చుట మొదలగు వృత్తాంతములన్నియు ఎప్పుడయిన తలఁచుకొందువా అని యింకను మాటాడనారంభించెనని తాత్పర్యము.

వ॥ ఆనఘా మనమధ్యయనంబుసేయుచు సన్మోన్యస్నేహవాత్సల్యంబులంజేయు కృత్యంబులు మువవుగదా
యనియవియెల్లందలంచియాడు మాధవునివధురాలాపంబులువిని యతనింగనుంగొని కుచేలుండెట్లనియె.

టీ॥ ఆనఘా=పాపములేనివాడైన కుచేలుఁడా. (మనము) అధ్యయనంబుసేయుచుఁ=చదువుచు. అన్మోన్యస్నేహవాత్సల్యంబులం=ఒకరొకరియందుచెలిమిచేతను=ప్రీతిచేతను. చేయుకృత్యంబులు=చేయునట్టిపనులు. మువవుగదా=ముదిబోవుగదా. (అని) అనియెల్లఁ=అపనులన్నియు. తలంచియాడు=తలఁచిచెప్పునట్టి. మాధవుని వధురాలాపంబులు=కృష్ణుని యింతైనమాటలు. (విని)

అతనిఁ=అక్కష్టుని. కనుంగొని=చూచి. (కుచేలుఁడు) ఇట్లునియెఁ=ఇట్లుపలికెను.

తా॥ ఓపుణ్యాత్ముఁడా! మనముగురువువాడైనచదువునపుడు ఒకరొకరియందలి ప్రీతితోచేయుచున్నకృత్యములన్నిమువకయెన్నావుగదా అనితాము మునుపుచేసిన పనులన్ని తలఁచిచెప్పునట్టి కృష్ణునికూచి కుచేలుఁడు ఇట్లు పలికెనని తాత్పర్యము.

౧౦౦౫.—క॥ వనజోదర గురుమందిర | మన వనము వసించునాడు * ముదమునఁ గావిం
చనినను లెవ్వియుఁ గలవే | వినుమవి యెట్లుండ నిమ్ము * విమల చరిత్రా.

టీ॥ వనజోదర=కృష్ణ. గురుమందిరమునఁ=గురువునింటిలో. (మనము) వసించునాడు=తిన్నప్పుడు. ముదమునఁ=సంతోషముతో. కావింపనిపనులు=చేయనిపనులు. ఎవ్వియుఁగలవే=ఏవియైనఁగలవా. ఇవి అవి యనక ఎల్లపనులు చేసినవారమీ యనుట. అవి యెట్లుండనిమ్ము=అపనులుచేయుటలుఇప్పుడుచెప్పనక్కఱలేదు. విమలచరిత్రా

=నిర్మలమైన నడవడిగల యొక్కష్టా. వినుము=నావనవి వినుము.

తా॥ ఓకృష్ణమూర్తి! మనము గురువునింటి సంతోషముతో వర్తించు నప్పుడు చేయని పనులేవియు లేవు అన్ని పనులు చేసియెయ్యెన్నాము అప్రశంస యిప్పుడేల నావనవిని చిత్తగించుమని కుచేలుఁడు పలికెనని తాత్పర్యము.

౧౦౦౬.—క॥ గురుమతిఁ దలఁపఁగఁ ద్రిజగ | ధ్మరుండ వనందగిసనీకు * గురుండనఁ దానొం
డొరుం డెవ్వం డెంతయును నీ | కిరయంగ విడంబనంబు * లగుఁ గాదె హరి.

టీ॥ హరి=ఓకృష్ణ. గురుమతిఁ=గొప్పబుద్ధితో. తలఁపఁగఁ=విచారించఁగా. త్రిజగధ్మరుండవనందగిసనీకుఁ=మామతోకములకు గురువు అనిచెప్పఁదగిననీకుఁగూడ. గురుండనఁ=గురువుఅనుటకు. (తాను) ఒండొరుఁడు=ఇంకొకఁడు. (ఎవ్వఁడు) ఇంతయుఁ=ఈగురువుశిష్యులుగురువార్యుడనంతయు. అరయంగ=విచారించఁగా.

(నీకు) విడంబనంబులగుఁగాదె=లోకమర్యాదనుప్రకటించుటేగదా.

తా॥ ఓస్వామి! గొప్పబుద్ధితో విచారించునపుడు నీతి మామతోకములకును అచార్యుడవు, అట్లుండఁగా నీకు అచార్యుడనియొకఁడుగలఁడా లేకున్ననులోకమర్యాదనుప్రకటించుటయెట్లుగురువునాక్రయించినవాడైనాని అని తాత్పర్యము.

వ॥ అని సాధిప్రాయముగాఁ బరిశీలనపలుకులువిని సమస్తభావాభిజ్ఞులైన పుండరీకాక్షుండు మందస్థితమందరవదనారవిందుండగుచు నతనింజూచి నీవిచ్చటికివచ్చునప్పుడు నాయందులభ క్తింజేసినాకును పాయనంబుగా నేమిపదార్థంబుచెచ్చితి వపుదార్థంబులేకమాత్రంబైనచ బివేలుగానంగీకరింతు నట్లుగాక నీచవర్తనుండై మద్భక్తిండగు లని దుష్టాత్ముండు హేమాచలతుల్యులైన పదార్థంబు నొసంగిన నది నామనంబునకు సమ్మతంబుగాదు కావున.

టీ॥ (అని) సాధిప్రాయముగాఁ—అభిప్రాయానుసారముగా. పరిశీలనపలుకులు—చెప్పినమాటలు. (విని) సమస్తభావాభిజ్ఞుండు—ఎల్లవారి యభిప్రాయముల నెఱింగిన వాఁడు. అయిన పుండరీకాక్షుండు—అయినట్టికృష్ణుండు. మందస్థితమందరవదనారవిందుండు—చిలునవ్వుచేత అందగించుచున్న మఖకమలము గలవాఁడు. (అగుచును) ఆతనింజూచి—ఆకుచేలునింజూచి. (నీవిచ్చటికివచ్చునప్పుడు) నాయందులభ క్తింజేసి—నాయుడలగల భ క్తిచేత. (నాకు) ఉపాయనంబుగాఁ—కానుకగా. ఏమిపదార్థంబు—ఏవస్తువు. (తెచ్చితివి) అపుదార్థంబు—ఆవస్తువు. లేకమాత్రంబైన—రచంతయైనను. పదివేలుగాఁ—అంతకు పదివేలంతలుగా. అంగీకరింతును—పుచ్చుకొందును. అట్లుగాక—అట్లు అంగీకరించుటయేగాక. నీచవర్తనుండై—అల్పమైన నడవడిగలవాడై. మద్భక్తి—నాసేవయందు. తగులని—ఆసక్తివాండని. దుష్టాత్ముండు—చెడ్డమనసుగలవాఁడు.

దుష్టుండు. హేమాచలతుల్యంబు—శేరుపర్వతముతో సమానము. అయిన పదార్థంబు—అయినట్టి వస్తువును. ఏసంగిన—ఇచ్చినను. (అది) నామనంబునకు—నామనసునకు. సమ్మతంబుగాదు—ఇష్టముగాదు. కావున—కనుక.

తా॥ అని యీవిధముగా తన మనసుతోని అభిప్రాయము తేటపడఁబలుకఁగా కృష్ణుండువిని ఎల్లవారియభిప్రాయములు నెఱింగినవాఁడుకాఁబట్టి యందులకు సంతోషించి చిలునవ్వునవ్వుచు నీవు నాయుండలభ క్తిచేత నాకు ఏమివస్తువు కానుక తెచ్చినావు అతెచ్చినది అల్పమయినను మిగులగొప్పగాఁబడి నేనుపుచ్చుకొందును ఇదిగాక ద్యుతతేజ్యానురాపాన నిద్రాహారసంగమాదులైన అల్పపు పనులయందు వర్తించుచు నాసేవ చేయక వర్తించుదుష్టుండు శేరుపర్వతమంతగొప్పవస్తువును తెచ్చి యిచ్చిననుదానిని నేను బ్రియముతో పుచ్చుకొనను కాఁబట్టి అని యనియె నని తా.

౧౦౦౯.—క॥ చళమైనచ బువ్వమైనను । ఫలమైనను సలిలమైనచ * బాయని భ క్తిక

గొలిచినజను లర్పించిన । నెలమిగ రుచిరాన్నముగనె * యేనుభుజింతుక.

టీ॥ చళమైనక—పరియైనను. పువ్వమైనక—పువ్వునను. ఫలమైనక—పండ్లయినను. సలిలమైనక—జలమయినను. పాయని భ క్తిక—తొలఁగని భ క్తితో. కొలిచినజనులు—సేవించినట్టి జనులు. అర్పించినక—ఇచ్చినను. ఎలమిగ—ప్రీతితో. రుచిరాన్నముగనె—పరిశుభ్రమైన అన్నమునువలెనే. ఏను—నేను. భుజింతుక—ఆరగింతును.

తా॥ నాయందుతొలఁగని భ క్తిగలసేవకులు ఆకుగాని పువ్వుగాని పండుగాని నీళ్లుగాని అనఁగావీనితో నేమిసమర్పించినను ఆసమర్పించినదానినే పరిశుభ్రమైన అన్నమునుగానెంచి నేనారగింతునుఅనితా. శ్లో॥ పత్రంపుష్పంఫలంతోయం యోమేభక్త్యాప్రయవృత్తితదహం భక్తుప్రసవృత్త మన్నామిప్రయతాత్మనః॥ అని భగవద్గీత.

౧౦౧౦.—క॥ అని పద్మోదరుడదిన । వినయోక్తుల కాత్మనలరి * విప్రుఁడు దాఁచె

చ్చినయదుకులు దగనర్పించి । పసునేక మోమువాంచి * పలుకకయెన్నక.

టీ॥ (అని) పద్మోదరుండు—కృష్ణుండు. అడిగినయోక్తులకుఁ—చెప్పిన వినయముతోడిమాటలకు. ఆత్మక—మనసునందు. అలరి—సంతోషించి. విప్రుఁడు—బ్రాహ్మణుండు—కుచేలుండు. తా—తాను. (తెచ్చినయదుకులు) తగక—తగునట్లు. అర్పించనునేరక—సమర్పింపలేక. మోమువాంచి—మొగమును వంచి—తలవంచు

కొని. పలుకక యెన్నక—మాటలాడక యూరక యుండఁగా. తా॥ అని క్రికృష్ణమూర్తి వినయముతో అడిగినమాటలువినిసంతోషించి కుచేలుండు తాను తెచ్చిన అటుకులను ఆయనకు సమర్పింపలేక అనఁగా ఈయల్ప పదార్థమును ఇంత గొప్పవానికి ఎట్లుసమర్పింపవచ్చునని సిగ్గుపడితలవంచుకొని యూరకయుండఁగాననితా.

వ॥ అవ్విత్రుండు చనుదెంచినకార్యంబు గృష్ణుండు దనదివ్య చిత్తంబున నెఱింగి యితందు పూర్వభవంబున నైశ్వర్యకాముండై నన్ను సేవింపందైనను నిజకాంతాముఖోల్లాసంబునకై నాయొద్దకుం జనుదెంచినవాఁ డితనికి నింద్రాదులకుం బడచురానిబహువిధంబులైన సంపద్విశేషంబు లీక్షణంబయొడఁగూర్చవలయునని తలంచినయతందు జీర్ణవస్త్రంబుకొన ముడిచి తెచ్చిన యయ్యదుకుల ముడియఁగని యిదియేడదని యొయ్యన నమ్ముడియఁ దనకరకమలంబులవిడిచి యయ్యదుకులుగొన్నిపుచ్చుకొనియివియనేకలోకంబులనన్నుఁబరితృప్తింబొందింపఁజాలుననియప్పుడు.

టీ॥ అవ్విత్రుండు—అబ్రాహ్మణుండు. చనుదెంచినకార్యంబు—వచ్చినపని. (గృష్ణుండు) తనదివ్యచిత్తంబునక—దివ్యమయినతన మనసునందు. ఎఱింగి—తెలిసికొని. (ఇతండు) పూర్వభవంబునక—మునుపటిజన్మమనందు. బిశ్వర్యకాముండై—బిశ్వర్యమును గోరిన వాడై. నన్ను సేవించుండు—నన్నుఁగొలిచినవాఁడుకాఁడు(అయినను)

నిజకాంతాముఖోల్లాసంబునకై—తనఁబిండ్లాముయొక్క మొగము వికసించుటకై—తనఁబిండ్లాము సంతోషించుటకై. నాయొద్దకుంబును దెంచినవాఁడు—నాదగ్గఁబడి వచ్చినవాఁడు. (ఇతనికి) ఇంద్రాదులకుఁ—ఇంద్రుండు మొదలగువారికి. బడచురాని—భాంజురాని. బహువిధంబులైన సంపద్విశేషంబులు—నానావిధములైన శ్రేణివిశేషంబులు.

మలు. ఈక్షణంబు—ఇప్పుడే. ఒకఁగూర్చవలయుగా—కలగఁజేయవలయు. (అనితలంచి) అతఁడు—కుచేలుఁడు. తర్లవత్త్రుఁబొనక—ప్రాతగుర్జకొంగునందు. (ముడిచితెచ్చిన) అయ్యడుకులముడియక—అయటుకులముటును. (కని) ఇదియేదది—ఈముటుయొక్కది. (అని) ఒయ్యనక—తిన్నగా. అమ్మడియక—అమాటును. తనకరకమలంబులక—తామరలవంటితనచేతులతో. విడిచి—విక్రి. అయ్యడుకులు—అయటుకులను. కొన్నిపుచ్చుకొని—కొన్నిటినిపుచ్చుకొని. (ఇది) అనేకలోకంబులక—పెక్కులోకములను. (నన్నును) పరితృప్తింపఁబడినచాలుక—చక్కగా తృప్తిపొందునట్లు చేయఁచాలును. (అని యప్పుడు)

తా॥ అబ్రాహ్మణుఁడు తనయొద్దకు వచ్చినతని యిదియని తన మనసులో తెలిసికొని యతఁడు పూర్వ జన్మమునందు సంపదగోరి నన్ను నేమిచినవాఁడఁగాఁడు అయినను ఇప్పుడు తనభార్యనుతృప్తి పఱచుటకై యప్పుడు నాయొద్దకు వచ్చినవాఁడు కాఁబట్టి యితనికి ఇంద్రుఁడు మొదలగు దేవతలకు సంయతముపొందరాని నానావిధములయిన విశేష సంపదలను ఇయ్యవలసినది అని తనలో నిశ్చయించుకొని అతఁడునైన గప్పకొన్న పేరికలో ముడిచితెచ్చిన అటుకులముటునుజూచి యిదియేమిటిముటుయని చాని తనచేతులతో విక్రి కొన్ని అటుకులు పుచ్చుకొని యాయటుకులు నన్నును సమస్తలోకములనుతృప్తి పొందింపఁగలవు అని అప్పుడుకలఁచెనని తాత్పర్యము.

౧౦౧౨.—క॥ మురహరుఁడు పిడికెడదుకులు ; గరమెప్పఁగ నారగించి * కొతుక మతియై మఱియును విడికెడుగొనఁ ద । త్కర మప్పుడువట్టెఁ గమల * కరకమలములక.

టీ॥ మురహరుఁడు—కృష్ణుఁడు. (పిడికెడదుకులు) కరమెప్పఁగక—మిక్కిలియుక్తముగా. ఆరగించి—భ్రమించి. మఱియును—ఇంకను. కాతుకమతియై—చేదుకపడిన బుద్ధి గలవాఁడై. పిడికెడుగొనక—పిడికెడు అటుకులుపుచ్చుకొనఁగా. తత్కరము—అతని చేరిని. (అప్పుడు) కమల—లక్ష్మీస్వరూపురాలయినరుక్మిణి. కరకమల

ములక—తనహస్త కమలములతో. పట్టెక—పట్టుకొనెను. తా॥ అప్పుడు శ్రీకృష్ణమూర్తి పిడికెడు అటుకులు పుచ్చుకొని భ్రమించి యింకను పిడికెడు అటుకులు భ్రమింపనఁబడింది పుచ్చుకొనఁగా అయటుకులను భ్రమింపనియ్యక లక్ష్మీయగు రుక్మిణిచేరి ఆచేరిని పట్టుకొనెనని తాత్పర్యము.

౧౦౧౩.—క॥ పొంపారఁగ నెతనికి బహు । సంపద లందింప నివియ * చాలునునిక భ్రమింపఁగ వలవదు త్రిజగ । తృంపత్కర దేవదేవ * సర్వాత్మహరీ.

టీ॥ త్రిజగత్సంపత్కర—మాడులోకములకు కలిమికలుగఁజేయునట్టివాఁడవును. దేవదేవ—దేవతలకుదేవుఁడవును. సర్వాత్మ—సర్వశబ్దమునకు ప్రపంచమును ప్రణవమును అర్థము గనుక ప్రణవరూపప్రపంచ స్వరూపుఁడవునైన. హరీ—కృష్ణమూర్తి. పొంపారఁగక—మేలిమి ఆతిశయించునట్లుగా. ఇతనికిక—ఈకుచేలునకు. బహుసంపదలు—అధిక సంపదలు. అందింపక—పొందింపను. ఇవియచాలును—ఈపిడికెడు అటుకులే చాలును. ఇంకక—

ఇంకను. భ్రమింపఁగవలవదు—మీరు అయటుకులను భ్రమింపవలదు. తా॥ అట్లు చెయిపట్టుకొని మాడులోకములకువలయు కలుములనుకలుగఁజేయునట్టివాఁడవును. దేవతలకుదేవుఁడవును. ప్రపంచ స్వరూపుఁడవునైన యోస్వామి ! ఇతనికి ఎల్ల కలుములనుపొందఁజేయుటకు ఇప్పుడు మీరారగించిన పిడికెడు అటుకులే చాలును ఇంకనుఅయటుకులనుభ్రమింపఁజాకుఁడు అనిచెప్పెనని తాత్పర్యము.

క॥ అనియట్లు వారించిన నక్కుచేలుండు నారాత్రి గోవిందుమందిరంబునఁ దనకు హృదయానందకరంబులగు వివిధ పదార్థంబులనుభవించి మృదులశయ్యాతలంబున నిద్రించి తనమనంబునందన్ను సమధికస్వర్గభోగానుభవుంఁగాఁ దలంచుచు మఱునాఁ డరుణోదయంబున మేల్కొని కాలోచిత కృత్యంబులు దీర్చి యిందిరా రమణుండు దన్నుఁ గొంతదవ్వనిపి యామంత్రితుఁడైనఁ జనుచు నందనందన సందర్శనానందలోలాత్తుండై తనమనంబున నిట్లనియె.

టీ॥ (అనియట్లు) వారించినక—అయటుకులను భ్రమింపనియ్యక పోఁగా. (అక్కుచేలుండును) ఆరాత్రి—ఆదిత్యమూర్తి. గోవిందుమందిరంబునక—శ్రీకృష్ణమూర్తిగృహమునందు. (తనకు) హృదయానంద కరంబులు—మనసునకు ఆనందమును కలుగఁ జేయునవి. అగు వివిధపదార్థంబులక—అగునట్టి నానావిధవస్తువులను. అనుభవించి—భుజించి. మృదుల శయ్యాతలంబునక—మెత్తని పానుపునందు. నిద్రించి—నిద్రపోయి. తనమనంబునక—తనమనసుతో. (తన్ను) సమధిక...భవుంఁగాక—సమధిక—మిక్కిలి అధికమయిన. స్వర్గభోగ—స్వర్గలోక భోగములను. అనుభవుంఁగాక—అనుభవించు తానిఁగా. (తలంచుచును) మఱునాఁడు—మఱునటిపిదము. అరుణోదయంబునక—అరుణుఁడుదయించినప్పుడు. (మేల్కొని) కాలోచితకృత్యంబులు—ఆకాలమునకుఁ దగినపనులను—అనఁగా దంత

భావన స్నాన శంఠ్యాదులయిన అనుష్ఠానములను. దీర్చి—జరపి. ఇందిరారమణుండు—లక్ష్మీభర్తయైన కృష్ణుఁడు. (తన్ను) కొంత దవ్వక—కొంతదూరము. అనిపి—అంపుడోడుగావచ్చి. ఆమంత్రితుంజేయక—నెలవిచ్చిపంపఁగా. చనుచుక—పోవుచు. నంద...త్తుండై—నందనందన—కృష్ణుని. శందర్శన—మాచుటయందలి. అనంద—సంతోషముచేత. లోల—చలించుచున్న. అత్తుండై—మనసుగలవాఁడై. తనమనంబునక—తనమనసుతో. (ఇట్లనియెను)

తా॥ అనియవిధముగారుక్మిణిచేరి అటుకులనుఆరగింపవలదని నిలుపఁగా ఆకుచేలుండును నాటిరాత్రి అకృష్ణమూర్తి యింటిలో తనమనసుకుత్రియమైన మంచిపదార్థములను భుజించిమెత్తని పానుపునందు పండుకొని తానప్పుడు ఇంద్రభోగమునకంటె అధికమయిన భోగమును అనుభవించుచు దీన్నట్లు తలఁచుకొనుచు సఖ

ముగానిద్రపోయిల్లవాటిలేవిడిదయకాలానుష్ఠానములు అన్నితీర్చు
కొనికొప్పుడుఁడగొంతదూరముతనపెట్టవచ్చి సాగనంపఁగాబయలు

దేవతనపల్లెకుపోవుచుక్రికృష్ణమూర్తినిసేవించితి నను అనంతమునందు
మునిగన మనసుగలవాఁడగుచు తనలోతాగట్టుని చింతించెనని కా.

౧౦౧౫.—క॥ నాపున్య మరయ నెట్టిదో । యాపున్యనిధిం బ్రశాంతం * నచ్చుతు నఖిల
వ్యాపకు బ్రహ్మజ్ఞునిఁ జి । ద్రూపకుఁ బురుషోత్తమనిఁ బ * రుంగనుఁగొంటికో.

టీ॥ అరయఁ—విచారింపఁగా. నాపున్యము = నాయదృష్టము.
ఎట్టికా—ఎటువంటిదో. అపున్యనిధిఁ—ప్రసేద్యమయినపున్యమునకు
స్థానమయినవాఁడను. ప్రశాంతుఁ—మిక్కిలి శాంతిగలవాఁడను.
అమృతఁ—నాశములేనివాఁడను. అఖిలవ్యాపకుఁ—సర్వము
నండు వ్యాపించువాఁడను. బ్రహ్మజ్ఞునిఁ—తేడ ప్రతిపాదకుఁడైన
వాఁడను. చిద్రూపకుఁ—జ్ఞానస్వరూపుఁడైన వాఁడను. పురుషో

త్తమునిఁ—ఉత్తమపురుషునిని. పరుఁ—ప్రపంచమునకుపెరువరి
వాఁడునైన క్రికృష్ణమూర్తిని. కనుఁగొంటికో—చూచితిని.
కా॥ విచారింపఁగా నాయదృష్టము ఎటువంటిదోకాని పున్య
స్థానమయి శాంతమూర్తియై నాశములేక సర్వవ్యాపకుఁడై తేడము
నందఁ ప్రతిపాదించఁ బడినవాఁడై జ్ఞానస్వరూపుఁడై ప్రపంచా
తీతుఁడైసేవించేసియుండుపురుషోత్తమనిఁజూచితిని అనుకొనెననితా.

౧౦౧౬.—నీ॥ పరికింపఁ గృపణస్వ * భావుండ నైనట్టి - నేనేడ నిఖిలావ * నీశుఁడైన
యిందిరాదేవికి * నేనగంగ నిత్య ని - వాసుఁడైయుప్పు న * వ్యాసుదేవుఁ
డేడ నన్నర్థిమై * దోడఁబుట్టిన వాని - కైవడిఁ గాఁగిటఁ * గదియఁజేర్చి
దైవంబుగానన్ను * భావించి నిజతల్ప - ముననుంచి సత్త్వియ * ల్పానినడపి

తే॥ చారు నిజవధూకర సరో * జాత కలిత । చామరానిల విగత వి * శ్రమునిఁజేసి
శ్రీకుచాలిప్త చందనాం * చిత కరాబ్జ । తలములను నంజలొత్తి వ * త్సలతమెఱసి.

టీ॥ పరికింపఁ—విచారింపఁగా. కృపణస్వభావుండను—తోభా
గుణము గలవాఁడను. (అయినట్టి నేనేడ) నిఖిలావసీకుఁడు—సమస్త
భూమికి ప్రభునైనవాఁడు. (అయిన) ఇందిరాదేవికి—లక్ష్మీదేవికి.
ఎనయంగఁ—కూడుకొనుటకు — ఉండుటకు. నిత్యనివాసుఁడై—
శాశ్వతమయిన యునికిపట్టయినవాఁడై. ఓప్పునవ్యాసుదేవుఁడు—
ఓప్పునట్టి యాకృష్ణమూర్తి. ఏడ—ఎక్కడ. (నన్ను) అర్థిమై—
ప్రీతితో. తోడఁబుట్టినవాని కైవడిఁ—సహృదరుని విభుమన.
కాఁగిటఁ—భుజాంతరమునందు. గదియఁజేర్చి—అంటఁజేర్చి.
దైవంబుగా—దేవునిగా. (నన్ను) భావించి—తలంచి. నిజతల్ప
మునఁ—తనపానుపునందు. ఉంది—ఉండునట్లుచేసి. సత్త్వియలు—
సన్న్యాసములను, పూని—యర్పించి. నడపి—జరపి. చారు...శ్రమునిఁ—
చారు—మనోజ్ఞమయిన. నిజవధూ—తనవార్యయొక్క. కరసరో
జాతఁ—హస్తకమలములయందు. కలితఁ—ఓప్పినట్టి. చామర—వింజా
వృక్షలవలని. అనిల—గాలిచేత. విగత—పోయిన. విశ్రమునిఁ—

మిక్కిలమయిన బడలిక గలవానిగా. (చేసి) క్రి...తలములఁ—
క్రి—లక్ష్మీదేవియొక్క. కుచ—తోమ్మలయందు. అలిప్త—అంతటను
పూయఁబడిన. చందన—గంధముచేత. అంచిత—ఓప్పడమయిన.
కరాబ్జతలములఁ—తామరలవంటి అలచేతులతో. వత్సలత—
ప్రేమము. మెఱసి—ప్రకాశింపఁచేసి. అంజలొత్తి—నాకాళ్లుపిసికి.
కా॥ అలోదించి చూడఁగా నేను కేవలము తోభాస్వభావము
గలవాఁడను. ఎల్లవలకును ఏలికయై క్రిలక్ష్మీదేవికి ఉనికిపట్టయి
ఓప్పునట్టివాఁడు క్రికృష్ణమూర్తి అతఁడెక్కడ నేనెక్కడ అతని
కినినాకును ఎంతో తారతమ్యము గలదు అట్లుండఁగా ఆమహాను
భావుఁడు నన్ను తోడఁబుట్టిన వానివలె ఎంది తన పానుపు నందుఁ
గూర్చుండఁబెట్టి తగినమర్యాదలతోపూజించి తనభార్యలచేత వింజా
మరలు కేయించి నాబడలికను పోగొట్టి లక్ష్మీదేవి తోమ్మలందు
పూయఁబడిన మందిగండపు పరిమళముతోకూడిన తన మృదుహస్త
ములతో నాకాళ్లు పిసికెనుగదా అనితా. టీ॥ కావన—గనుక.

౧౦౧౭.—ఁ॥ శ్రీనిధి యిట్లునన్ను బచ * రించి ఘనంబుగ విత్తమేమియు
న్ననితేఱలగు గానఁబడె * నెన్న చరిత్రుఁడు సంపదస్థుఁడై
కానక తన్నుఁజేరఁడని * కాక శ్రీతార్తి హరుండు సత్కృపాం
భోనిధి సర్వవస్తు పరి * పూర్ణునిగా ననుఁ జేయకుండునే.

టీ॥ శ్రీనిధి—సంపదకుగని—క్రికృష్ణమూర్తి. ఇట్లు—ఈవిధముగా.
(నన్ను) ఘనంబుగఁ—గొప్పగా. పచరించి—గౌరవించి. విత్తము—
ధనమును. ఏమియుఁ—కొంచెమయినను. ఈనితేఱలగు—ఇయ్యని
విభము. కానఁబడెఁ—అగుపడెను. ఎన్నఁ—అలోచింపఁగా. దరి
ద్రుఁడు—తేడవాఁడు. సంపదస్థుఁడై—కలిమియందునన్నవాఁడై.
కానక—అహంకారముచేత కన్నుగానక. (తన్ను) చేరఁడు—
పొందఁడు. అనికాక—అనియెంచియేకాని. శ్రీతార్తిహరుండును—
అక్రయించినచాది దుఃఖమును అణగఁగు వాఁడును. సత్కృపాంభో

నిధి—మంచిదయకునముద్రుఁడునైనయీపురుషోత్తమఁడు. నన్ను—
నన్ను. సర్వవస్తుపరిపూర్ణునిగా—ఎల్లవస్తువులచేతనుండకొన్న
వానిగా. చేయకుండునే—చేయకయుండునా—చేయననిభావము.
కా॥ ఎల్లకలుములకునుఉనికిపట్టయినక్రికృష్ణమూర్తియీచోర్పున
నన్ను గొప్పగా మన్నించియు కొంచెమైన ధనమియ్యక పొమ్మనుట
చూడఁగాదరిద్రుఁడుగానుండితన్ను అక్రయించునట్లుభగవంతుఁడే
అక్రయించఁడు భగవదనుచేతకన్నుగాననివాఁడై తన్నుగాననే

పోవును అనితలచినట్లున్నదిగాని అట్లు కానివడుమన ఆశ్రయించిన తారి దుఃఖములెల్లను ఆణచునట్టి స్వభావముగల అడయా సము

ద్రుడు నాకు సమస్త పదార్థములు కొంతలేక యిచ్చి మన్నింపక పోవునా అని తలచెనని తాత్పర్యము.

౧౦౧౨. — వ॥ అని తనమనంబున వితర్కించుచు నిజపురంబునకుం జనిచని ముందట.

టీ॥ (అని) తనమనంబునకా—తనమనసులో. వితర్కించుచుకా— తలపోసికొనుచు. నిజపురంబునకుకా—తనపట్టణమునకు. చనిచని— పోయిపోయి — బహుదూరముపోయి. ముందటకా—ఎదుటను.

తా॥ అని యీవిధముగా తనలో తాననుకొనుచు తన పట్టణ మునుగూర్చి బహుదూరముపోయి యెదుటను తనయింటిని జూచెనని తాత్పర్యము.

౧౦౧౩. — సీ॥ భానుచంద్ర ప్రభా * భాసమాన స్వర్ణ - చంద్రకాంతోపల * సౌధములును
గలకంఠ శుక నీల * కంఠ సముత్కంఠ - మానిత కూజతో * ద్యానములును
పుల్ల సీతాంభోజ * హల్లక కల్హార - కైరవోల్లసిత కా * సారములును
మణిమయ కనక కం * కణ ముఖాభరణవి - భ్రాజిత దాసదా * సీజనంబు

తే॥ గలిగి చెలువొందు సదనంబు * గాంచి విస్త్ర | యమునుబొందుచు నెట్టిపు * న్యాన్యుడుండు
నిలయమొక్కొ యపూర్వమై * నెగడ మహిత | వైభవోన్నతి లక్ష్మిని * వాసమగుచు.

టీ॥ భాను...సౌధములును — భాను — సూర్యునియొక్కయు. చంద్ర—చంద్రునియొక్కయు. ప్రభా—ప్రకాశమువంటిప్రకాశము చేతను. భాసమాన—ప్రకాశించుచున్న. స్వర్ణ — బంగారుమయము లైన. చంద్రకాంతోపల — చంద్రకాంత మణులుచెక్కిన. సౌధ ములును—మేడలును. కలకంఠ...ద్యానములును—కలకంఠ—పావుర ములయు. శుక—చిలుకలయు. నీలకంఠ—నెమ్లయు. సముత్కంఠ— ఒత్తిపలుకబడిన. మానిత—గౌరవింపబడిన. కూజతో—రుతములు గలిగిన. ఉద్యానములును—శృంగారపుతోటలును. పుల్ల...ములును— పుల్ల—వికసించిన. సీతాంభోజ—తెల్లదామరల చేతను. హల్లక—ఎత్త గలువలచేతను. కల్హార — ఇంచుక యెలుపును తెలుపును గలసినపరి మళముతోడి కలువలచేతను. కైరవ—తెల్లగలువలచేతను. ఉల్లసిత— ప్రకాశించునట్టి. కాసారములును—కొలకలును. మణి ... దాసీ జనంబు—మణిమయ—రత్నవికారమయిన. కనకకంఠ — బంగారు కడియములు. ముఖ — మొదలుగాఁగ. అభరణ—సొమ్ములచేత. విభ్రాజిత—ప్రకాశించునట్టి. దాసదాసీజనంబు—పరిచారికులునుపరి చారికలును (కలిగి) చెలువొందు — అందగించునట్టి. సదనంబుకా— ఇంటిని. కాంచి—చూచి. విస్త్రయమును బొందుచుకా—ఆశ్చర్యమును

పొందుచు ఎట్టిపున్యాన్యుడు—ఎటువంటిపున్యపునుండు. ఉండు నిలయమొక్కొ—ఉండనట్టియిల్లోయిది. అపూర్వమై — క్రొత్తదై. మహిత వైభవోన్నతికా—పూజ్యమయిన వైభవముయొక్క మేలిమి చేత. లక్ష్మినివాసమగుచుకా—లక్ష్మిని నివసించిపట్టగుచు. నెగడకా— అంతయించెను.

తా॥ సూర్యచంద్రులు వెలుగునట్లు వెలుగుచున్న బంగారు మయములై చంద్రకాంత మణులుచెక్కినవైన మేడలును, పావుర ములు చిలుకలు నెమ్ల మొదలగుపక్షులు గట్టిగా కూయునట్టి మనోజ్ఞములయిన కూకలతోఁగూడిన శృంగారపు తోటలును, వికసించిన తెల్లదామరలు ఎత్తదామరలు తెల్లగలువలు ఎత్తగలువలు మొదలగువానిచేత అందగించుచున్న సరోవరములును, రత్నములు చెక్కిన బంగారు కడియములు మొదలగు అభరణములచేత అలంక రింపబడిన పరిచారికులయు పరిచారికలయు సమాహములును గలిగి యొప్పునట్టి ఒకయిల్లు కానరాఁగా కుచేలుండు చూచి ఆశ్చర్యపడుచు ఇట్టిసౌఖ్యమునకు ఉనికిపట్టయిన యిల్లు ఏపున్యా న్ను నికినివాసమొ ఇది అధికమయిన వైభవముచేత క్రీలక్ష్మి నివాస స్థానమై క్రొత్తదై యొప్పుచున్నది అని యనుకొనెనని తాత్పర్యము.

౧౦౨౦. — వ॥ అని తలపోయుచున్నయవసరంబునకా—అలోచించుచున్న

సమయమునందు.

తా॥ అనియీవిధముగా ఆశ్చర్యపడి తనలోతాను అలోచించు కొనుచుండగా నని తాత్పర్యము.

౧౦౨౧. — తే॥ దివిజవనిగలఁ బాలెడు * తెజవలపుకు | దాయనేతెంచి యిందు వి * క్షేయుండనుచు

విమలసంగీత నృత్య * వాద్యములు చెలఁగ | గరిమఁ దోడ్కొనిచని రంతి * పురమునకును.

టీ॥ దివిజవనితలకా—దేవతా స్త్రీలను. పాలెడుతెజవలు—సరి పోలుచున్నస్త్రీలు. అపుడు — అసమయమునందు. దాయకా—సమి పిరిస. ఏతెంచి—వచ్చి. ఇందువిక్షేయండు—ఇచ్చటికిడయచేయుండు. (అనుచు) విమల...ద్యములు — విమల — నిర్మలమయిన. సంగీత— పాటలు. నృత్య—ఆటలు. వాద్యములు—వాద్యములును. చెలఁగకా—

ప్రొంగఁగా. గరిమకా — గౌరవముతో. అంతిపురమునకుకా— అంతఃపురమునకు. తోడ్కొనిచనిరి—పిలుచుకొనిపోయిరి.

తా॥ దేవతాస్త్రీలవంటిస్త్రీలుకొందఱువచ్చి, స్వామీ ! యిటు రండియనిచెప్పి తేటమీరు పాటలు వాద్యములుప్రొంగఁగా గౌరవముతోఅంతఃపురమునకుపిలుచుకొనిపోయిరి అని తాత్పర్యము.

౧౦౨౨. — వ॥ ఇట్లు చనుదేర నతనిభార్యయైన సతీలలామంబు దనమనంబున నానందరసమగ్నయగుచు.

టీ॥ (ఇట్లు) చనుదేరకా—రాఁగా. (అతనిభార్యయైన) సతీలలా మంబు — ఉత్తమస్త్రీ. (తనమనంబు) అనందరసమగ్న—సంతోషము నందు మునిగినది. (అనుచును)

తా॥ ఈవిధముగా రాఁగా పరివ్రతాశిరోమణియయిన ఆయన పెండ్లాము తన మనసులో మిక్కిలి సంతోషించుచును అని తాత్ప ర్యము.

౧౦౨౩. — సీ॥ తనవిభురాక ముం * దటం గనిమనమున - హర్షించి వైభవం * బలర మనుజు
కామిని రూపము * గైకొన్న యిందిరా - వనిత చందంబున * దనరుచున్న
కలకంఠి తనవాలు * కన్నుల శ్రేవల - నానంద బాష్పంబు * లంకురింప
నతని పాదంబుల * కాత్మలో మ్రొక్కి భా - వంబున నాలింగ * సంబుజేసె
తే॥ నాథరాదేవుఁ డతుల ది * వ్యాంబరా భా । రణ విభూషితయై రతి * రాజసాయ
కముల గతిసొప్పు పరిచారి * కలు భజింప । లలితసౌభాగ్యయగు నిజ * లలనజాచి.

టీ॥ తనవిభురాక — తనసెనిమిటి వచ్చుటను. ముందటక — ఎదుట. కని—చూచి. మనమునక — మనసులో. హర్షించి—ఆనందము నొంది. వైభవంబు — విభవము. అలరక — పిచ్చుగా. మనుజుకామినిరూపంబు—మనుష్య స్త్రీరూపమును. గైకొన్న—వహించిన. ఇందిరావనితచందంబునక—లక్ష్మీదేవివిభమున. తనరుచున్న—పిచ్చుచున్న. కలకంఠి — కోపెలకంఠస్వరమువంటి కంఠస్వరముగల అయిల్లాలు. తనవాలుకన్నులశ్రేవలక—తనవైన నిడుపాటికన్నుల పార్శ్వములందు — కడగన్నులయందనుట. ఆనందబాష్పంబులు—సంతోషమువలనఁ బుట్టిన కన్నీళ్లు. అంకురింపక — మొలవఁగా — పుట్టుఁగాననుట. అతనిపాదంబులకుక — ఆకుచేలుని యడుగులకు. ఆత్మలోక—తనమనసులో. మ్రొక్కి—నమస్కరించి. భావంబునక—మనసునందు. అలింగనంబుచేసెక — కాంగిలించుకొనెను. అథరాదేవుఁడు—ఆబ్రాహ్మణుఁడును. అతుల...యై—అతుల—ఈదులేని. దివ్య—అప్రాకృతమయిన. అంబర — వస్త్రములచేతను. ఆభరణ—

సొమ్ములచేతను. ఓధూషితయై — అలంకరింపఁ బడినదై. రతిరాజ సాయకములగరిక—మత్తగునిబాణములవలె. పిచ్చు—పిచ్చునట్టి. పరిచారికలు—ఊడిగముచేయుస్త్రీలు. భజింపక—కొలువఁగా. లలిత సౌభాగ్య—కోమలమయినసుభగత్వముగలది. (అగు) నిజలలనక—తనభార్యను. (చూచి)

తా॥ ఎదుట తనసెనిమిటి వచ్చుచుండురీతినిఁ జూచి సంతోషించుచు తనవైభవము పిచ్చునట్లుగా మనుష్యస్త్రీరూపమును పొందిన లక్ష్మీదేవితన పిచ్చుచు దీర్ఘములైన తనకన్నులనుండి ఆనందబాష్పములురాలుచుండఁగా అతని అడుగులకు తనమనసులోనే మ్రొక్కుచు మనసుతోనే అలింగనము చేసికొనుచు ఎదురుకొనిరాఁగా కుడేలుఁడును ఈదులేనివైన అప్రాకృతములైనవస్త్రములను ఆభరణములను ధరించి మత్తగుని బాణములోయేమో అనఁదగిన చక్కనియాడిగ కత్తెలుకొలువఁగా పిప్పివమయిన సుభగత్వముతో వెలుంగుచున్న నత పెండ్లా మనుచూచెను అనితాత్పర్యము.

౧౦౨౪. — క॥ ఆనారీ రత్నంబును । దానును ననురాగ రసము * దిశుకొత్తఁగ ని
త్యానందము నొందుచుఁ జెం । పూనిన హాలబ్ధి వైభ * వోన్నతి మెఱయెక.

టీ॥ ఆనారీరత్నంబును—ఆ స్త్రీశ్రేష్ఠమును. (తానును) అనురాగ రసము—ప్రీతిరసము. తక్కుకొత్తఁగక—అంకురింపఁగా. నిత్యానందము నొందుచుక—ఎప్పుడునుచెడనియానందమునుపొందుచు. పెంపు—అభివృద్ధి. ఊనిన—పొందిన. హాలబ్ధివైభవోన్నతి—వృద్ధునివలనపొందఁ

బడినవైభవముయొక్క యున్నతి. మెఱయెక—ప్రకాశింపఁగాను. తా॥ ఆయుత్రవ స్త్రీయును తానును అనురాగము అతిశయింపఁగా సంతోషించుచు అభివృద్ధి నొందుచున్న కృష్ణునివలన పొందఁబడిన అభికైవర్యము వెలయఁగా నని తాత్పర్యము.

౧౦౨౫. — సీ॥ కమనీయ : ద్దరా * గ స్తంభకంబులుఁ - గొమరారు పటికంపు * కుఃకములును
మరకత వరరత్న * మయ కవాటంబులుఁ - గీలిత హరినీల * జాలములును
దీపిత చంద్రకాం * తోపల వేదలు - నంచిత వివిధ ప * దార్థములును
దగుహంస తూలికా * తల్పంబులును హేమ - లాలిత శయనస్థ * లమలుఁనరు
తే॥ సమధికోస్తుంగ భద్రపీ * తములు సిరులు । మానితోన్నత చతురంత * యానములును
వలయు సద్విస్తు పరిపూర్ణ * వాటికలును । గలిగి చెలువొందు వందెం * జెలమింజోచ్చి.

టీ॥ కమనీయ...కంబులు—కమనీయ—మనోజ్ఞములయిన. పద్మరాగ—కెంపులుచెక్కిన. స్తంభకంబులును—కంబములును. కొమరా...ములును—కొమరారు—పిప్పిదమగుచున్న. పటికంపు — స్ఫటికములచేతైన. కుడ్యములును—గోడలును. మర...బులును—మరకత—పచ్చులైన. వర—శ్రేష్ఠములయిన. రత్నమయ—రత్నవికారమయిన. కవాటంబులును—తలుపులును. గీలిత...ములును—గీలిత — పొడుగఁబడిన—చెక్కఁబడిన. హరినీల—ఇంద్రనీలమణుల. జాలములును—జీడికీలును. దీపిత...వేదలు—దీపిత—వెలుగఁజేయఁబడిన. చంద్రకాం తోపల—చంద్రకాంతమణులచేతైన. వేదములు — అరుంగులును. అంచిత...ములును—అంచిత — పిప్పిదము అయిన. వివిధ—నానా

విభములైన. పదార్థములును—వస్తువులును. తగు—పిచ్చునట్టి. హంస తూలికాతల్పంబులును—హంసతెక్కల పానుపులును. హేమ...స్థలములును—హేమ—బంగారుచేత. లాలిత—మనోజ్ఞములయిన. శయనస్థలములును — ఎందుకొను చోట్లును. తనరు — శ్వాభ్యుములయిన. సమధికోస్తుంగభద్రప్రీతములును — మిక్కిలి పొడుపులైన సంతోషనములును. సిరులు—ఇంకనువలయు కలుములును. మానితోన్నతచతురంతయానములును—మానిత—గౌరవింపఁదగిన. ఉన్నత—పొడుపులైన. చతురంతయానములును—పల్లకీలును. వలయు...వాటికలును—వలయు—కావలసిన. సద్విస్తు—మంచివస్తువులచేత. పరిపూర్ణ—సంతృప్త. వాటికలును — ఇండ్లవరుసలును. (కలిగి) చెలువొందు—అందగించు.

సప్తి. మందిరము—ఇంటిని—ఎరిమి—ప్రతిభా—చూచి—ప్రవేశించి.

తా|| మహాక్షయములగునెప్పులకంటములును, ఓప్పిదములైనపటి కపు రాలగోడలును, శ్రేష్ఠములయిన పచ్చలతలుపులును, నీలములు పెక్కిన కిటికీలును, చంద్రకాంతపు రాలచేత కట్టబడిన అరుగులును, ఓప్పిదములు నానావిధములైనవస్తువులును, మహాక్షయమైన

వ|| సుఖంబుగ నుండునట్టియొడందనకుమనోవికారంబులు వొడమకుండవర్తించుచు నిర్మలంబగుతనమనంబుననిట్లునునింత గాలంబత్యంతదుస్తరంబగు దారిద్ర్యదుఃఖార్థ వంబున మునింగియున్న నాకుంగడపటంగలిగిన విధంబుననిప్పుడు.

టీ|| సుఖంబుగ = అనందముగా. ఉండునట్టియొడ = ఉండునప్పుడు. (తనకు) మనోవికారంబులు = మనస్సునందునంకల్పములు. పొడమకుండ = పుట్టుకుండ. వర్తించుచు = మెలంగుచు. నిర్మలంబు = కాదుక్రోధలోభములు లేనిది. శ్లో|| త్రివిధంసరకస్యేదం ద్వారంసాశనమాత్మనః | కామక్రోధ ప్రభాలోభ స్సప్తాదేతత్త్వయంత్యతే || ఏత్యైముక్తఃకాంతేయ తమోద్వారైశ్చిత్తైర్మరః | అచరత్యాత్మనఃశ్రేయ స్సహాయావిపరాంగతిమ్ || అని భగవద్గీత గనుకతన్న అభోగతిపాలుచేయు కామక్రోధలోభములేనిది. అగు తనమనంబునక = అగునట్టి తనమనసులో. ఇట్లుచుక = ఈవిధముగా అనుకొను. ఇంత గాలంబు = ఇన్నాళ్లు. అత్యంత దుస్తరంబగు =

హంసతూలికా తల్పములును, మతీయ బంగారుమయమైన చదుక చోట్లును, మిక్కిలియున్నతమలయిన సీంహాసనములును, ఇంగను వలయుకలుములును, గౌరవింపఁబడి పొడవులైన పల్లకీలును, ఇది గాక కావలసిన యెల్లమందివస్తువులచేతనునిండుకొన్న యిండ్లవరుసలునుగలిగి అండుగించునట్టితమయింటిలోఁబోచియని తాత్పర్యము.

మిక్కిలిదాఁటరానిదైన. దారిద్ర్యదుఃఖార్థవంబునక = సేదతోకము వలని దుఃఖమనెడి సమద్రమునందు. మునింగి = మునింగి. ఉన్న నాకు = ఉండినట్టి నాకు. కడపట = తుదకు. కలిగినవిధంబునక = లభించినరీతిని. (ఇప్పుడు)

తా|| సుఖముగా నుండునప్పుడు తనకుమనస్సునందు నంకల్పాది వికారములుపుట్టుకుండమెలంగుచు సరకమును పొందించునవియైన కామక్రోధలోభాదులులేనిదైన తనమనసునందు ఇట్లుతలఁచెనులేను ఇనాళ్లదాఁక కొంచెమైన దాఁట శక్యముగాని సేదతోకము వలని దుఃఖ మనెడు సమద్రమునందు మునింగియుంటిని అటువంటి నాకు కడపటఇప్పుడు కలిగినట్టిరీతిని అని తాత్పర్యము.

గం౨౬. — అ|| ఎన్నఁగ్రొత్తలైన యిట్టిసంపదలు నా | కబ్బులెల్ల మారిద యావలోక నమునఁ జేసికాదె నలినాక్షు సన్నిధి | కర్చిగుచు నేను నరుగుటయును.

టీ|| ఎన్నక = యోచింపఁగా. గ్రొత్తలైన = నూతనములైన. ఇట్టి సంపదలు = ఇటువంటికలుములు. (నాకు) అబ్బులెల్లక = కలుగుటం తయు. మారిదయావలోకనమునఁ జేసికాదె = కృష్ణుని దయతోడి చూపుచేత నేకదా. నలినాక్షు సన్నిధిక = కృష్ణునొద్దకు. అర్చి నగుచుక

= యావకుండ నగుచు. (నేనును) అరుగుటయును = పోఁగానే. తా|| అలోచింపఁగా నేనుయావకుండచైకృష్ణునొద్దకుఁబోఁగానే అపురూపములైన యీకలుములు నాకుఁ గలుగుటంతయు కృష్ణుని దయతోడిచూపుచేత నేకదా అని తాత్పర్యము.

గం౨౭. — క|| ననునావృత్తాంతంబును | దనమనమునఁ గనియు నేమి యదవక ననుఁ బొమ్మని యీసంపద లెల్లను | నొసరఁగ నొడఁగూర్చినన్ను నొడయనిఁ జేసెక.

టీ|| ననుక = నన్నును. నావృత్తాంతంబును = నాసమాచారమును. తనమనమునక = తనమనసులో. కనియుక = తెలిసికొనియు. ఏమి = ఏమియు. తడవక = విచారింపక. ననుఁబొమ్మని = నన్నుఁబొమ్మని చెప్పి. (ఈసంపదలెల్లను) నొసరఁగక = ఒప్పిదముగా. ఒడఁగూర్చి =

పొందించి. (నన్ను) ఒడయనిఁజేసెక = ప్రభువునుగాఁ జేసెను. తా|| నన్నును నాసమాచారమును తన మనసునఁ దెలిసికొని అప్పుడు ఏమియువిచారింపక యియ్యకపండి యింటికివచ్చునంతలో ఇట్టికలుములెల్లనుపొందించినన్ను రాజునుగాఁజేసెననితాత్పర్యము.

వ|| అట్టి పురుషోత్తముండు భక్తిఃపులైన సజ్జనులు లేకమాత్రంబగు పదార్థంచైన భక్తి పూర్వకంబుగా నమర్చించిన నది కోటిగుణతంబుగాఁ గైకొని మన్నించుటకునిది దృష్టాంతంబుగాదే ఎలినచేపండును జీర్ణాంబరుండు ననిచిత్తంబున హేయంబుగాఁ బాటింపక నాచేనున్న యడుకులాదరంబున నాగించి నన్నుఁగృతార్థునింజేయుట యతని నిర్లేతుక దయ మకాదె యట్టి కారుణ్య సాగరుంచైన గోవిందుని చాకార విందంబులయందు భక్తి ప్రాభవంబు లగుంగాకయని యప్పుండరికాక్షునియందుఁ బూర్వభక్తి తాత్పర్యంబునం దగిలి పట్నసమేతుండై నిఖిల భోగంబులయందు నాసక్తింబొరయక రాగాదివిరహీతుండును నిర్వికారుండునునై యఖిలక్రియలయందు ననంకుని యనంత ధ్యాన సుధారసంబునం జోక్కుచు విగత బంధునందై యవర్గప్రాప్తిపొందె మతీయును.

టీ|| (అట్టి) పురుషోత్తముండు = పురుషశ్రేష్ఠుడైనశ్రీకృష్ణుండు. భక్తిసమృద్ధులైన = సేవాన్యగలిగిన. సజ్జనులు = సత్పురుషులు. లేక మాత్రంబగుపదార్థంబునక = రవంతవస్తువులైనను = మిక్కిలియల్ప వస్తువులైనను. భక్తిపూర్వకంబుగాక = భక్తిముంగుగలుగునట్లుగా = భక్తితో. (అమర్చించినను) అది = అవస్తువును. కోటిగుణతంబుగాక =

అంతకు కోటియంతలుగా. కైకొని = పరిగ్రహించి. మన్నించుటకు = మన్ననచేయుటకు. ఇదిదృష్టాంతంబుగాదే = ఈనాకు సంపదలిచ్చుట తార్కాణముకాదా. మలినదేహండును = మతీయైనమీనుగతి నాఁడును. జీర్ణాంబరుండును = దినింగిపోయిన బట్టుగలివాఁడును. (అని) చిత్తంబునక = మనసునందు. హేయంబుగాక = రోఁతగా.

పాటించక - తలచక. (నాచేసున్న యడుగులు) ఆదరంబునక - ఆదరణతో, ఆదరించి - భజించి. (నన్ను) కృతార్థునిజేయుట - భక్తునిగాఁజేయుట. అతని నిర్లక్ష్యకదయయే కాదె - ఆకృష్టుని దైన కారణములేని కదయయేకదా - అతఁడు కారణములేకయేభక్తులను కాపాడునట్టి కయ్యాస్వరూపుఁడు అగుటచేతనేకదాయనుట. (అట్టి) కారుణ్యపాగరుండు - కయ్యాసముద్రుండు. (అయిన) గోవిందుని చరణారవిందంబుల యందుక - క్రీకృష్ణుని పాదకమలముల యందు. భక్తిప్రాభవంబులు - భక్తియుప్రభుత్వమును. అగుంగాక - కానిమ్ము. (అని) అప్పుడరికాక్షునియందుక - ఆకృష్ణమూర్తియందు. పూర్వభక్తి తాత్పర్యమునక - మునుపటి నేనా తత్పరత్వమునందే. తగిలి - అనకుండై. పత్ని సమేతుండై - పెండ్లాముతోఁ గూడుకొన్న వాడై. నిఖిలభోగింబులయందుక - ఎల్లసఖానుభవములందును. అసక్తిక - అపేక్షను. పాగయక - పొందక. రాగాదివిరహితుండును - కాదుక్రోధాదులు లేనివాఁడును. నిర్వికారుండును - అతఁ పిపాస భోగమోహ జరామరణముల నెడవికారములు లేనివాఁడును. (అయి) అఖిలక్రియలయందుక - చతుర్థశేంద్రియ వ్యవహారములయందును. అనింతుని యనంతధ్యానసమధారసంబునక - దేశకాల వస్త్రభేదములు లేనివాడైన క్రీకృష్ణమూర్తియొక్క తుదలేని ధ్యానమనెడి యమృత రసముచేత. చొక్కుచుక - పరవశుఁడగుచు. విగతబంధమండై -

౧౦౩౦. - ఆ॥ దేవదేవుఁడభిలఁగి భావజ్ఞుఁడాశ్రిత | వరదుండైన హరికిఁగి ధరణిసురులు
దైవతములుగానఁగి ధారుణీ దివిజుల | కంటె దైవమొకఁడు గలదె ఘనవిని.

టీ॥ దేవదేవుఁడు - దేవతలకుదేవుఁడును. అభిలఖావజ్ఞుఁడు - ఎల్లవారితాత్పర్యములు నెఱింగినవాఁడును. అశ్రితవరదుండ - అశ్రయించినవారికోరికలనిచ్చువాఁడును. అయిన హరికి - విసట్టిక్రీకృష్ణమూర్తికి. ధరణిసురులు - బ్రాహ్మణులు. దైవతములు - దేవతలు. కానక - కనుక. భువి - భూలోకమునందు. ధారుణీదివిజులకంటెక

౧౦౩౧. - క॥ మురహారుఁ డిట్లు కుచేలుని | జరితార్థునిఁ జేసినట్టిఁగి చరితము విను న
త్తురుషుల కిహార సుఖములు | హరిభక్తియు యశము గలుగు గి నవనినాథా.

టీ॥ ఆవనినాథా - రాజా. ఇట్లు - ఈవిధముగా. మురహారుండు - కృష్ణుండ. కుచేలునిక - కుచేలుండను బ్రాహ్మణుని. చరితార్థునిక - నడపఁబడిన ప్రయోజనముగలవానికగా - సంపన్నునికగా. చేసినట్టి చరితముక - చేసిన చరిత్రమును. వినుసత్పురుషులకుక - వినునట్టి శబ్దములకు. ఇహపరసుఖములును - ఈలోకమునందఁగియు పరలోకమునందలివియు నైన సౌఖ్యములును. హరిభక్తియుక - విష్ణుభక్తియు. యశమును - కీర్తియు. (కలుగును)

తా॥ పీపరీషీన్నహారాజా ! ఈవిధముగా క్రీకృష్ణమూర్తి కుచేలుని కృతార్థునిగాఁజేసిన యీకథను ఏసత్పురుషులువిందుకో వారు ఇహలోక సుఖములను పరలోక సుఖములును పొందుటయే గాక శ్రీవిష్ణుసేవయుఁజెడపి కీర్తియుఁగలవారును అగుదురనికుఁడుచెప్పె ననితాత్పర్యము.

వి శే షా ర్థ ము.

టీ॥ కుచేలుండ - చేలవనకగా వస్త్రము గనక వస్త్రమువలె ప్రతియుక్త్యనుభవములేనిమూఢులను ఆవరించుచున్న అజ్ఞానా

పోయిన అద్భుతాశ బంధములు గలవాండై. అపవర్గ ప్రాప్తిక - మోక్షమునొందుటను. ఒండెక - పొందెను. మఱియును - ఇదిగాక.

తా॥ అటువంటి పురుషుడేమృందైన క్రీకృష్ణమూర్తి తనకొలుపునందు నిష్కలిగిన సత్పురుషులు ఎంతయల్ప పదార్థమును సమర్పించినను అది యంతకుఁగోటియంతలుగా గ్రహించి వారినిమన్నించు ననుటకు ఇదియొకదృష్టాంతముకాదా? ముఱికితోడి దేహము చింతితులికలునుగల నన్నుఁజూచి రోఁతపడక నాచేతనున్న ఆయటుకులను వ్రచ్చుకొని తీరితో ఆరగించినన్నుభక్తునిగాఁజేయుటకు అతనినిర్లక్ష్యతక జాయమాన కటాక్షమేకదా కారణము. ఆదయాసముద్రుండైన క్రీకృష్ణమూర్తియొక్క పాదకమలములయందు భక్తియు ప్రపత్రియు నాకునబ్బుంగాయని ఆక్రీకృష్ణమూర్తియందు మునుపుగలిగియున్న భక్తి తత్పరత్వముచేత అధ్యానమునందే తగిలినవనము గలవాడై పెండ్లాముతోడ తానును సకల సఖానుభవముల యందును అసక్తిమాని కాదుక్రోధాదులు లేనివాఁడును అతఁ పిపాస భోగమోహ జరామరణముల నెడవికారములు లేనివాఁడునై ఎల్లపనుల యందును అయనంతమూర్తి దైన మేరలేని ధ్యానమనెడి అమృత రసముననుభవించుటచేత పరవశత్వమునొందినవాడగుచు సంసార బంధమునందు తగులుకొనక మోక్షము నొందెనని తాత్పర్యము.

వరదుండైన హరికిఁగి ధరణిసురులు | కంటె దైవమొకఁడు గలదె ఘనవిని.

- బ్రాహ్మణులకంటెను. (దైవము) ఒకఁడు - ఇతరము. (కలదె) తా॥ దేవతలకు దేవుండై యెల్లవారి అభిప్రాయములు నెఱింగి అశ్రయించువారి కోరికలనిచ్చుచుండు క్రీకృష్ణమూర్తికి బ్రాహ్మణులే దైవములు గనుక భూలోకము నందు బ్రాహ్మణులకంటె ఇతరము దైవము కలదా అని తాత్పర్యము.

వరణమును తూంట్లుతూంట్లుగఁజేసినవాఁడు - బ్రహ్మశేత్ర. (అతఁడు) గోవిందసఖుండు - గో ఆనకగా భూమిగనుక భూమిమొదలగుపంచ భూతములయొక్క. వింద - ఉత్పత్తి స్థితిలయముల నెఱుంగునట్టివిజ్ఞాన రూప పరబ్రహ్మమునకు. సఖుండ - చెలికాండ - పరబ్రహ్మమునందే తనమనస్సును లయింపఁజేసి యుండువాడనుట. లేకగొప్పలనకగా ఇంద్రియములుగనుక. శ్లో॥ మనసావచసాద్యష్ట్యా గృహ్యతేనైర్విరహింద్రియైః | ఆహమేవమత్తోన్య దితిబుద్ధ్యధ్యమంజసా॥ అనుప్రమాణముచేత చతుర్థశేంద్రియములును చతుర్థశేంద్రియ విషయములైన శబ్దాగులను గ్రహించు వాఁడును, చతుర్థశేంద్రియములను విషయములయందు ప్రేరేపించు వాఁడును నేనేగాని నాకంటె అన్యుఁడొకఁడు లేఁడనెడం దృఢాపరోక్ష జ్ఞానముగల బ్రహ్మవిద్య రిష్టులకు స్నేహితుండు. అతనిభార్యబ్రహ్మవిద్య పీరిరువురునుసకలదుఃఖరూపమైన సంసారచక్రముతో చిక్కినవారైనను అసంసార దుఃఖములను మనసున ఊనవీయక ప్రవర్తించుచుండిరి. ఇట్లుండకగా ఒక్కనాఁడు అకుచేలుని భార్యయైన బ్రహ్మవిద్య తనభర్తతో, స్వామి! సంసార

కావము మనలను అవ్వదప్పుడు సోకుచుండ మనమా కావమును విజ్ఞానావృత వర్ష ముచేత చల్లార్చుచుండుముగనుక యింకమీదమనలను సంసారతాప మెప్పుడుసోకకయందునట్లు. చాలసఖుండైన యప్పత్తపత్రనేత్రుంగాననగి-శరీరజ్జక్తిప్రత్యక్షనదిమొదలుకొని నీకు అరిత్రయముగానున్న పరిపూర్ణ పరబ్రహ్మనిష్ఠచేసి, దరిద్రాంధకారమగు తైనమమ్మనుభరింపుము-సత్యజ్ఞానానందపరిపూర్ణబ్రహ్మము నేనగుదు వ్యభిచారిమొదల కలగోత్రనామరూపాశ్రమములును, బాల్యయావన కామార వార్ధకములును, కించిద్భక్త్య సర్వజ్ఞత్వాది గుణములును, దరిద్రుఁడనుభవింపజను అనునిమిత్తమైనవిగలవాఁడనకుమేదరిద్రము, అదరిద్రమునముగలనమమ్మును లేవఁదీయుము. అట్టివారమ౯డు జ్ఞప్తి లేకండఁజేయుచుఅనుట. అని సార్థిది పీఠానానాయకుఁడా! శ్రీకృష్ణ మూర్తి. యావదప్రకరము ల్పబియింపఁగఁ - బ్రహ్మశ్రీల సంఘము నేమింపఁగా-బ్రహ్మశ్రీత్రయపరబ్రహ్మమనే శ్రవణమన నిదిభ్యాసముల చేత శేవింతుచుండురనుట. ఈశ స్థలీపురముననున్న వాఁడు-ఈశవనఁగా జలముగనుక గంగాయమునాసరస్వతీ నదిలలోని జలమునడునున్న హృదయకమలమెదుమిట్ట నేలమీదనున్నాఁడు ద్వారకాపురముననున్న వాఁడనుట. అధిపతిమత్తమిదియంగధరాగ్రమధ్యసీమ కృష్ణాశ్రయ

ద్వారకావర్తి అత్తుఁడున్నాడు అతనికన్నంబరికిని అప్పుడయిచ్చుననూన సంపదలు-పునరావృత్తిరహిత మైసగ్యసుఖమాన్యమైనతాత్పర్యమనదు ఇచ్చును. శ్రు॥ బ్రహ్మవిదాప్రీతిపరం తరతిభోకమాత్మైకత్ అను శ్రుతి ప్రమాణములనేతవనవరగాదిదఃఖములులేక ప్రకాశింతువనట్లు. అని చెప్పినకుదేలుఁడు. ద్వారకానగరం జేరిరింజోత్తును-సూర్యసోమాగ్ని మండలత్రయమధ్యమున వెలుంగునట్టి హృదయ కమలమునందు దేవీవిభ మున కామబోవుత్తిని కదలకుండ నిలుపుదును. భాగురాంతఃపుర కాశీ యైన-ప్రకాశించుచున్న అంతరహృదయాకాశమునవసించునట్టి. అప్పుం దరికామృత - శ్రు॥ హృత్కుండరీకంపురమధ్యగ్గుర్గుం, తత్రాదివహారం పరమంబిభోకం, అనుశ్రుతిచేతహృదయకమలమునవసించునట్టి పరబ్రహ్మ మును. (వివిధముగ నేననికాశగలనో) తద్వారపాటురు-అంతరత్రిపుటి యనిడు మేవయొక్కవాటినుండెడులయిమి పరమాయర సాస్వాదము లగుదువాటికావలివారు(అర్జునినియెడలవారికిలంపముయిచ్చిచొచ్చి దననియెంబినపక్షమున)అర్థభూక్యండనేను-ప్రపంచాకాశవృత్తులెదు ధనము తేనివాఁడను. అనితలచుచు నిరంతరనిర్వికల్ప నిష్ఠచేతబ్రహ్మ వాహమనెడు స్థిరత్వమును పొందితైరాగ్య బోధోపకులు ప్రబలఁగా మహాకర్త మహాభోక్త మహాత్మాగి యనఁగా ప్రసిద్ధికిక్కి యుండెను.

౧౦౩౨.-వ॥ అనిన విని పరాశర పాత్రున కర్జున పాత్రుం డిట్లనియె.

టి॥ అనినవిని-అనిచెప్పఁగావిని. పరాశరపాత్రునకుక-పరాశరుని మనమఁజై. ఈకమహర్షిలో. అర్జునపాత్రుండు - అర్జునని మనుకుండైన పరికితు. (ఇట్లనియెను)

కా॥ అని యిట్లుచెప్పఁగావిని పరికిస్తహారాజ ఈకమహర్షిలో. నిట్లుపలికెనని తాత్పర్యము.

౧౦౩౩.-తే॥ దుష్ట శిక్షణంబు * దురిత సంహారణంబు | శిష్ట రక్షణంబు * జేయఁ దలంచి భువిని మనుజుఁ డగుచు * బట్టిన శ్రీకృష్ణ | విమల చరితమెల్ల * విస్తరింపు.

టి॥ దుష్టశిక్షణంబును-చెడ్డవారిని దఁ జేయటయు. దురితసంహారణంబును-పాపమునుసంపఁజేయటయు. శిష్టశిక్షణంబును-యోగ్యులనుగక్షింపటయు. (చేయ. దలంచి) భువి - భూలోకమునందు. మనుజుఁ డగుచు - మనమ్యుఁడగుచు. పుట్టిన శ్రీకృష్ణుని విమలచరితము - పుట్టినట్టి శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క పాపమైన చరిత్రమును.

విల్లక - అంతయు. విస్తరింపుము - వికాశముగాఁ జెప్పుము. కా॥ దుష్టులను శిక్షింపను, యోగ్యులను రక్షింపను, పాపములను నశింపఁ జేయను, భూలోకమునందు మనుష్యులై పుట్టినట్టి శ్రీకృష్ణ మూర్తియొక్క చరిత్రమును ఇంకను వికాశముగాఁ జెప్పుము అనికా. వ॥ అనిన ఈకం డిట్లనియె.

—(*) శ్రీకృష్ణమూర్తి సకుటుంబముగా గ్రహణస్నానమునకుఁ బోవుట. (*)—

పీ॥ ధరణీక బలుండును * సరసిజోదరుండున
వోన్నత సుఖలీల * నందు నంశం
జటులో గ్రకల్పాంత * సమయమందునుబోతె
దృగసహ్యమైము * దీప్తమగుచు
రాజిల్లు సూర్యోప * రాగంబు చనుడెంచు
టెటింగి భూసురులెల్ల * వరుసఁ గదలి
మునుజమంగ్నిరా * మఁడుపూని మొయ్యేడు
మారులుఘనబలో * దారుఁడగుచు

తే॥ నిజభుజాదండ మండిత * నిజనిశిత | చటుల దంభోళి రుచిర భా * స్వయంకార
మహిత నారాజ నిర్భిన్న * మనుజపాల | దేహనిర్ముక్త రుధిర ప్ర * వాహములను.

టీ|| భరణి-రాజా. బలరాముడు-బలరాముడును. సరసిలోదయ-దను-కృష్ణుడును. నవ-క్రాంతమైన. ఉన్నతస్థులలో-అధికమైన స్థులరాసుతో. ఉండునంత-ఉండగా. చటుల... మందు-చటుల-గడుచునదియ. ఉగ్ర-భయంకరమైనదియైన. కల్పాంత సమయముగా-ప్రళయసమయమునందు. పోత-వలెనే. దృగసహ్యమై-చూపుటకుసహించరానిది. సమస్తీప్రము-మిక్కిలి తెలుగునది. (అగుచును) రాజిల్లు-ప్రకాశించునట్టి. సూర్యపరాగంబు-సూర్యగ్రహణము. చనుదెంచుట-వచ్చుట. ఎటెగి-తెలిసి. భూసురులెల్ల-బ్రాహ్మణులందఱును. వరుగ-వరుసతో. కడలి-తడలి. మును-మునుపు. మదగ్నిరాముడు-పరశురాముడు. తూని-యెత్తింది. ముచ్చెగురుమాటులు-ఇవవదియొక్కమాటు. ఘనబలోదారుడు-అధికబలము చేతగొప్పవాడు. (అగుచును) నిజ... ములను - నిజ-తనదైన. భూజంఢ-కట్టపంటిభుజమాయము. మండిత-అలంకరింపఁ బడినదైన. నిమిత్త-కట్టమైన-అనగా దృఢముయన. నిశిత-కాడియైన. చటుల-భయంకరమైన. జంభాళి-వక్రముధమువలె. రుద్ర-తేజస్సుగలదై.

గంకృ. — తే|| ఏను మడుపులు గావించె * నెట నేని | నట్టిపావన సుక్షేత్ర * మగుశమంత పంచకంబున కవుడు సం * భ్రమముతోడఁ | జనిరి బలకృష్ణులును సంత * సంజెలర్ప.

టీ|| ఎటనెని-ఏకాత్మన. ఏనుమడుపులుగావించె - అయిదు మడుగులను తేనెనా. అట్టిపావన సుక్షేత్రము - అట్టిపరిశుద్ధమైన మందిరము. అగు - అగునట్టి. శమంతపంచకంబునకు - శమంత పంచకమునకు. అవుడు - ఆసమయమునందు. సుభ్రమముతోడ - తేగిరపాటుతో. బలకృష్ణులును - బలరామ కృష్ణులును. సంతసంబు-

వ|| ఇట్లునిష్కర్తులైన రామకృష్ణులు లోకధర్మానుపాలన వర్తనులై ద్వారకానగర రక్షణంబునకుఁ బ్రయత్నము గద సాంబ సుచంద్రకుశ సారణానిరుద్ధ కృతవర్తాదియోధవరులనియమించి యుక్తూర వసుదేవోగ్ర సేనాది సకల యాదవులంగంతాసమేతులై ప్రకృందనాథరణవస్త్రాదులుధరియించికోళనాకారంబులతోడంబుచ్చక విమానంబులనంబాలుచునరదంబులను మేఘంబులనుకురించుగజంబులనుమనోవేగంబులైనతురంగంబులను నెక్కి వియచ్చరులంబురుడించుచు వర్షధరులుదమ్ము సేవింపంజనియప్పగ్యశీర్థంబున నవగాహనంబులుచేసి యుపవసించియనంతరంబ.

టీ|| (ఇట్లు) నిష్కర్తులు - ఏకర్తులును తేనెవారు. అయినరామకృష్ణులు-అయినట్టిబలరాముడునుకృష్ణుడును. లోకధర్మానుపాలనవర్తనులై-లోకాచారమును కాపాడుటను అనుసరించిన ర్తించునట్టివారై. ద్వారకానగర రక్షణంబునకు - ద్వారకాపట్టణమును కాచుట కొరకు. ప్రయత్నము...యోధవరుల-ప్రయత్నముడు గడుడు సాంబుడు సుచంద్రుడు కుకుడు సారణుడు అనిరుద్ధుడు కృతవర్త మొదలు గాంగలయోధశ్రేష్టులను. నియమించి-అక్షాపించిరి. అక్రూర... యాదవులు - అక్రూరుడు వసుదేవుడు ఉగ్రసేనుడు మొదలు గాంగలయెల్ల యాదవులును. కాంతాసమేతులై-భార్యలతోఁ గూడు కొన్నవారై. ప్రకృందనాథరణ వస్త్రాదులు - ప్రక - పూలదండలు. చందన-గండము. ఆభరణ-సాములు. వస్త్రాదులు-కోళలుమొదలగునవి. (ధరియించి) కోళనాకారంబులతోడ - మందియొక్కతులతో. (భుచ్చకవిమానంబులు) అనంబాలుచు-అనునట్లు ఉండునట్టి. అరదంబులను-రథములకు. మేఘంబుల-మట్టులను. అనుకరించు-పోలునట్టి. గజంబులను-ఏనుగులను. మనోవేగంబులు - మనసుయొక్క తేగము వంటివేగముగలవి. విసతురంగంబులను-అనునట్టిగుఱ్ఱములను. (ఎక్కి)

భాస్వత్-తెలుగుచున్న. కుశార-గంధగోష్ఠిచేతను. మహి-గోపురమైన. నారాచ-కారసముల చేతను. నిర్విన్న - మిక్కిలిశబ్దంబున-దీలగొట్టఁబడిన. మనుజుపాల-రాజులయొక్క. దేహ-శరీరములండుండి. నిర్దుక్త-ఉడువఁబడిన-ప్రసించునట్టి. రుధిరవ్రవాహములను-నత్తురులెల్లవలచేతను.

తా|| ఓరాజా! బలరాముడును కృష్ణుడును మిక్కిలి స్థులముతో వివోదములతో ప్రాధులువుచుండగామిక్కిలిభయంకరమైన ప్రళయ కాలమునందు వలెనే సహించ శక్యముగాని యొక సూర్య గ్రహణము వచ్చెను, అది తెలిసియెల్ల బ్రాహ్మణులును ఇంద్రునిదీటుముదేవీపూర్వ కాలమునందుమిక్కిలమైనబలముచేత అధికులైన పరశురాముడొకరు వదియొక్కమాటు రాజులపైదండెత్తి నిడుడతనచేతులకు అలంకారముగానొప్పునట్టిదియై, మిక్కిలివాఁడిగలమువక్రాయుధమువలెఅప్రతి హతమయినదియైన గంధగోష్ఠిచేతను, వాఁడులైన కారసముల చేతను ఎల్ల రాజుల దేహములను చినుగఁగొట్టి వారిదేహముల నుండి పెడఁబట్టి నత్తురులెల్లవలచేతను అనితాత్పర్యము.

సంతోషము. ఎలర్ప - అధిగయింపఁగా. చనిరి - పోయిరి. తా|| ఏప్రదేశమునందు అయిదు మడుగులు చేసెనో అట్టిపరమ పావనమయిన శమంతపంచకము అనఁబరఁగిన యుక్తమై క్షేత్రమునకు బలరామ కృష్ణులును తల్లిపడుచు సంతోషము పొచ్చుగాఁబోయిరి అనితాత్పర్యము.

వియచ్చరుల-దేవతలను. పురుడించుచు-సరిపోలుచు. వర్షధరులు తమ్ముసేవింప-కొఱలు తమ్మునుకొలువఁగా. చని-పోయి. ఆప్యగ్య శీర్థంబుల-ఆపరిశుద్ధరస్సులను. అవగాహనంబుచేసి - స్నానము చేసి. ఉపవసించి-ఏకప్రాణులుండి. అనంతరంబు-అటుపిమ్మట.

తా|| ఈవిధముగా బలరామ కృష్ణులు తాము ఏకర్తులును తేయవలసిన వారుకాకుండియు లోకాచారమును అనుసరించి వర్తించువారై ద్వారకాపట్టణమునకు కావలిగా ప్రయత్నముడు సాంబుడు సుచంద్రుడు కుకుడు సారణుడు అనిరుద్ధుడు మొదలగు యాదవకుమారులను కృతవర్తనునిలిపి అక్రూరుడు వసుదేవుడు ఉగ్రసేనుడు మొదలుగాంగల తక్కిన యాదవులనందఱును ఇంద్రులతోడ మొదలై ట్టుకొని పుక్కుకవిమానముతో అనుగట్లు మిక్కిలిమహోక్తియై కానఁబడుచున్న రథములను మట్టులవలె ఉన్నతములైయొప్పునట్టి యొనుగలను మనసు ఎంతవడిగాఁబోవునో అంతవడిగాఁ బోంగలగుఱ్ఱములను ఎక్కినవారై కంచుకులుతమ్ము సేవింపఁగా దేవతలను సరిపోలుచుండఁజెప్పిన శమంత పంచకమునకుఁ బోయి అమడుగులతో యథావిధిగా స్నానముచేసి ఏకప్రాణులను చేల్లించుకొని మెట్టసేయినతాత్పర్యము.

౧౦౩౩.---క॥ ధూనుర వరులకు ననుపమ । వాసోలంకార భేను * వసురత్నధరి
శ్రీసుమహిత వస్తువులు । భాసంబునదానమిచ్చి * లాలితలగుచుకా.

టీ॥ ధూనురవరులకుఁ—వ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠులకు. అనుపమ...వస్తువులు—అనుపమము—ఈమతేని. వాసో—వస్త్రములు. అలంకార—అభరణములు. భేను—తేగటాత్రులు. వసు—బంగారు. రత్న—రత్నములు. ధరిత్ర—ధూనురును. సుమహిత వస్తువులు—మిక్కిలి పూజ్యములయినవస్తువులను. తీర్థాశాస్త్రము—సంతోషముతో. (దానమిచ్చి)

లాలితలగుచుకా—అవ్రాహ్మణులచేత స్వాగ్రహించబడిన వారగుచును. కా॥ వ్రాహ్మణులకుమిగులకులైనవస్త్రములు, అభరణములు, తేగటాత్రులు బంగారు రత్నములు ధూమియ ననునవి మొదలు గాంగల పోడకమున దానములుచేసి వారిచేత దీవనలు పడసిన వారగుచును అని తాత్పర్యము.

౧౦౩౪.---క॥ పున రవ గాహనములు పెం । పొనరం గావించి బంధు * బంధ యుతులై భో
జనకృత్యంబులుదీర్చి న । దసురాగము లల్లనీల్ల * నచ్చోటక దగకా.

టీ॥ పునరవగాహనములు—మరలస్నానములు. అంబానరకా—గౌరవ మొప్పుగా. (వాంది) బంధుబంధువులకు—చట్టములతోనుకట్టలతోను గూడినవారై. భోజనకృత్యంబులు—భోజన కార్యములను. తీర్చి—జరచి. సదసురాగములు—చుదియనురాగములు. తీర్చినీల్ల—

పెలుగొండగా. అచ్చోటక—అపుణ్యశ్రేణులకు. తగకా—విషువట్టు. కా॥ మరల గౌరవము కప్పునట్లుగా స్నానములు చేసి చట్టములతోనుకట్టలగువారితోనుగూడిభోజనములుచేసికొనిమిక్కిలియనుకాగములుగలవారై యాప్రదేశమునందు అనితాత్పర్యము.

౧౦౩౫.---క॥ ఘన శాఖా కీర్ణములై । యిసరత్నలు గానరాక * యెనకం బెనంగకా
ననిచిన పొన్నల నీడల । ననిచిన వేడుకల నంద * నందన ముఖ్యుల్.

టీ॥ ఘనశాఖా కీర్ణములై—గొప్ప కొత్తలచేత వ్యాపించినవై. ఇసరత్నలు—సూర్య కిరణములు. కానరాక—కనబడక. ఎనకం బెనకా—తేలిమియతికయింపగా. ననిచిన—చచ్చించిన. పొన్నల నీడల—పొన్నచెట్లనీడలయందు. ననిచినవేడుకల—విశేషించిన

వినోదములతో. నందనందనముఖ్యులు—కృష్ణుడు మొదలగువారు. కా॥ చాలపొడవునకువ్యాపించినకట్టకట్టలుగలిగి ఎండపోకకుండుకులైననీడలతోచిగిర్చి పూచి యొప్పుచున్న పొన్నచెట్లనీడలయందుమిక్కిలివేడుకలతో కృష్ణుడు మొదలగువారు విక్రమించిరి కా.

౧౦౩౬.---క॥ తనరిన పల్లవరుచిరా । ననముల నాసీనులగుచు * దత్తుఖగోష్ఠికా
దెనుపొందగనట వసియిం । చినచోదత్పుణ్యతీర్థ * సేవాపరులై.

టీ॥ తనరిన...ములక—తనరిన—విప్పిన. పల్లవ—చిగుళ్లచేతైన. రుచిర—అందమైన. అనములక—వీరములయందు. అసీనులగుచుకా—కూర్చున్నవారగుచు. తత్పుణ్యగోష్ఠికా—అనుభవయినగోష్ఠియందు. అనుపొందగకా—గంభీరముగా. లటకా—అచ్చట. వసియించినచోకా—ఉండున

ప్పుడు. తత్పుణ్యతీర్థశాపరులై అపుణ్యతీర్థములనుశేవింప నిచ్చగలవారై. కా॥ అట్లు చిట్టచివరైన చిగురుటాకలను శేలంబులుచొని నుఖముగా గూర్చుండి యపుటికేదగిన ముచ్చటలు చెప్పుకొనుచు నచ్చట నుండగా అపుణ్యతీర్థములను శేవింప నిచ్చగలవారై అని తాత్పర్యము.

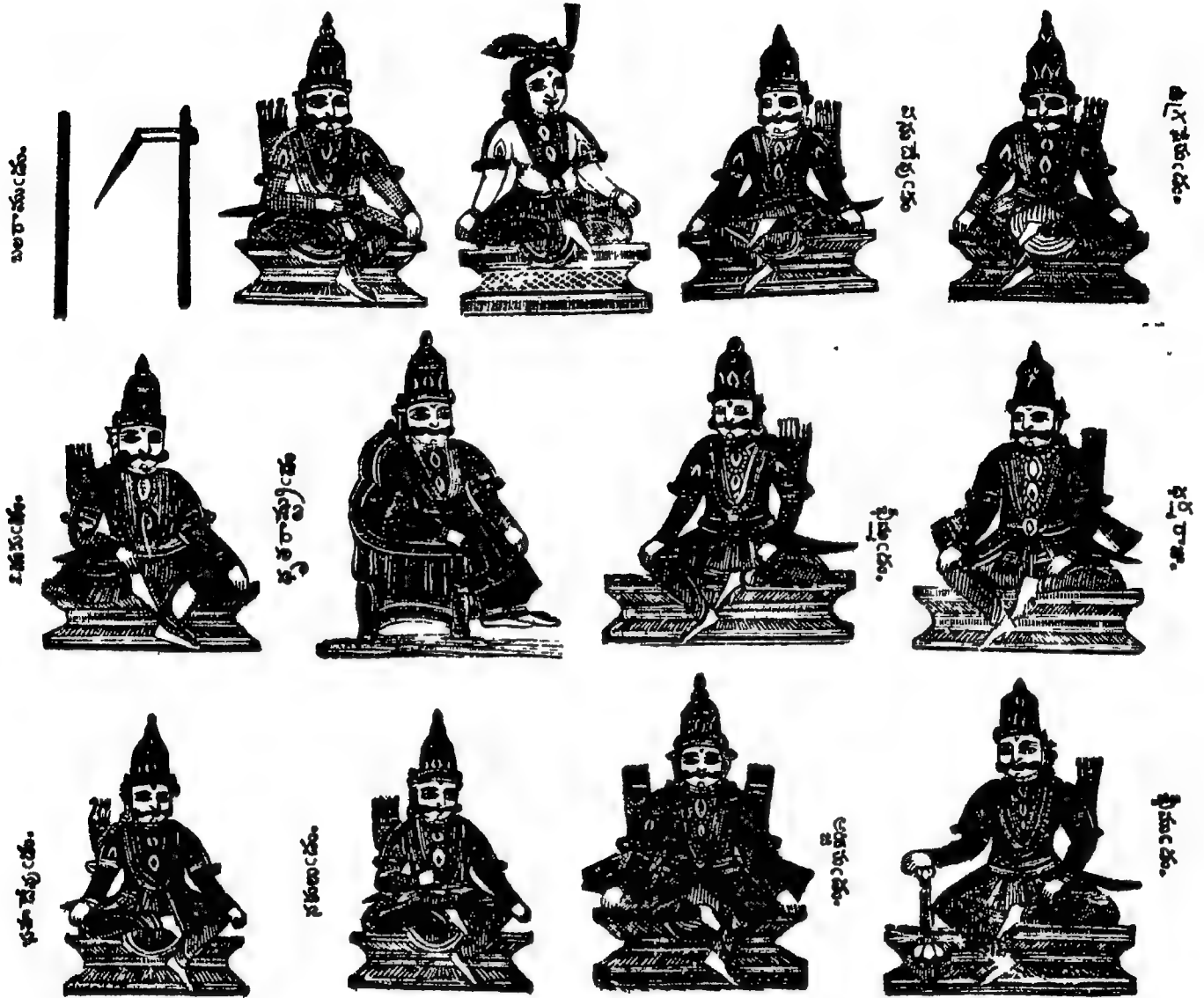
వ॥ మున్నుననుదెంచియున్న యోశీనర మత్స్య కురు కోసల విదర్భ సృంజయ కాంభోజ కేకయ మద్రకుంత్యా రట్ట కేర శాదిభూపతులును, మజీయుం దక్షిణ రాజవరులును హితులగు నందగోపాది గోపాలురును, గోపికా జనంబులును, ధర్మరాజానుగతులై వచ్చిన భీష్మ ద్రోణ ధృతరాష్ట్ర గాంధారి కుంతి పాండవ తద్దార నివహ సంజయ విదుర కృప కుంతిభోజ విరాట భీష్మక నగ్నజిత ద్రుపద శ్రేబ్య ధృష్టకేతు కాశీ రాజ రాజరాజ దమఘోష విశాలాక్ష మైథిల యథామన్య సుశర్మలును, సపుత్రకుండైనదాస్థాకుండును, మొదలు గా ననేకులు నుగ్ర సేనప్రముఖులం బూజలం దృవులంజేసినవారునుం బ్రముదితాత్మలైరయ్యెడ.

టీ॥ మున్ను—మునుకు. వనుదెంచియున్న—వచ్చియున్న. కోశీనర...సతులును—కోశీనరము మత్స్యము కురుపు కోసలము విదర్భము సృంజయము కాంభోజము కేకయము మద్రము కుంతి అరట్టము కేరకము మొదలగుదేశములరాజులును. (మజీయును)తక్కిన రాజవరులును—ఇతరులైన రాజశ్రేష్ఠులును. హితులగు—కృష్ణులకావులైన. నందగోపాది—నందుండడు మొదలగు. గోపాలురును—గొల్లలును. (గోపికాజనంబులును) ధర్మరాజానుగతులై—ధర్మరాజు ననుసరించివచ్చిన. భీష్మ...సుశర్మలును—భీష్మకు ద్రోణకు ధృతరాష్ట్రకు గాంధారి కుంతి పాండవులువారిభార్యలగుచు దామము సంజయకుండు విదురుకుకృపకు కుంతిభోజకు విరాటుకు భీష్మకునగ్నజిత ద్రుపదుకు శ్రేబ్యకు

ధృష్టకేతుకు కాశీరాజ దమఘోషకు దమఘోషుండు విశాలాక్షుండు మైథిలుండు యథామన్యకు సుశర్మయును. సపుత్రకుండైన—కొడుకులతోగూడుకొన్నవాడైన. (దాస్థాకుండును) మొదలుగా—మొదలుచేసికొని. అనేకులు—అక్కంద్రు. ఉగ్రశేనప్రముఖులకా—ఉగ్రశేనుండు మొదలగువారిని. పూజలకా—అర్చనలచేత. తృప్తుంజేసినకా—తృప్తిపొందినవారిగాజేయగా. వారును—అయ్యగ్రశేణులును. ప్రముదితాత్మలై—సంతోషించినవగునగులవారైరి. (అరెబ్బక) కా॥ అపుణ్యతీర్థములనుశేవింపగోరి అంతకుముందే వచ్చియున్న కోశీనర మత్స్యకురుకోసలాది దేశములరాజులును, తక్కినరాజులును, సంజయ మొదలగు గొల్లలును, గోపికలును, ధర్మరాజు ననుసరించి

వచ్చిన భీష్మండు భృతరాష్ట్రుండు మొదలగువారును, శాండభులును
కాంభార్యులును, మొదలుగాంగలవారందఱును, ఉగ్రసేనుండు మొదలగు

యాదవులైనను, సత్తానములచేత సంతోషింపఁగలవాఁడగునాదిప్రతి
సత్తానములు చేయుటచేత సంతోషించినవారైరి అని కాత్పర్యము.

(*) ముఖులురాజులు మొదలయినవారు శ్రీకృష్ణుడర్పించిపొగడుట. (*)

౧౦౮౨.—క॥ ఆరాజులు గాంచిరి నిజ । నారీ యతులగుచు నంగ ॥ నా పరివారుక
ధీరుక దానవకులసం । హరుక గోపీమనోవి ॥ హరు నుదారుక.

జి॥ ఆరాజులు = ఆవచ్చినరాజులు, నిజనారీ యతులగుచుక =
తత్త్వమందలలోఁగూడినవారగుచు. అంగనాపరివారుక = భార్యలును
పరిజనములు గలవాఁడను. ధీరుక = ధైర్యవంతుండును. దానవకుల
సంహరుక = రాక్షస సమూహములను చంపువాఁడును. గోపీమనో
విహరుక = గోపికాశ్రీలనునలయందు విహరించు వాఁడును.

ఉదారుక = గొప్పవాఁడునైన శ్రీకృష్ణమూర్తిని. గాంచిరి = చూచిరి.
కా॥ అప్పుడుఆరాజులను కాలభార్యలును పెక్కుండ్రుమందలలోఁ
గూడఁగొనియుండనట్టియు ధైర్యముగ లిగినట్టియురాక్షస వంశ శాశము
చేయునట్టియు గోపికాశ్రీలనునలకు ప్రియముగాఁగంచునట్టియు
వారి గొప్పవాఁడైనట్టియు శ్రీకృష్ణమూర్తిని చూచిరి అని కాత్పర్యము.

౧౦౮౩.—క॥ కని యమ్నాధవబలదేవులు సేయునమచిత పూజా విధానంబులం బరితృప్తులై యమ్ము
కుండు సాన్నిధ్యంబుగలిగి తదీయసంపద్విధవాభిరామంబుల నభిరామాలై విలసిల్లుచున్న
యొగ్ర సేనాదీయదుస్పృష్టి శ్రుంగవ్రులంజూచివారలతోడనారాజవరులుమాధవుండువినసల్లునిరి.

టీ॥ కనిఁచూచి. అమృతము బలదేవులు - అకృష్ట బలరాములు. చేతులనుచిత్రపూజావిధానంబులఁ - చేయనట్టియొకముతైన పూజా కార్యములచేత. పరితృప్తులై - చక్కగాతృప్తిపొందినవారై. అమృతము సాన్నిధ్యముఁజేసికృష్ణునిసన్నిధానము. (కలిగి) తదీయ సంపద్యభవాభి రామంబులఁ - అయినసంపద యొక్కయు లైభవము యొక్కయు ఒప్పదములచేతను. అభిరాములై - ఒప్పినవారై. విలసిల్లుచున్న - ప్రకాశించుచున్న. ఉగ్రశేషాదియదవృష్టిప్రంగభులఁ - ఉగ్ర శేషులగు మొద

లగుయదువులువృష్టులునైనపుడుకృష్ణులను. (మాది)వారలతోడఁ - వారితో. అరాజవరులు - అరాజకృష్ణులు. మాధవుండు - కృష్ణుండు. వినఁ - వినునట్లుగా. ఇట్లునిరి - ఇట్లుపలికిరి.

తా॥ అరాజులు కృష్ణమూర్తిని జూచినవారై యాకృష్ణుండును బల రామఁడనుచేయుచుర్యాదలచేతవిక్కిరితృప్తిపొందిఅకృష్టమూర్తియైన కలిమిమహిమచేత ఒప్పినవారైతెలుఁగుచున్న ఉగ్ర శేషులగు మొదలగు వారినిజూచి వారితోకృష్ణుండువినుచుండఁగానిట్లుపలికిరితాత్పర్యము.

౧౦౮౪. - మ॥ మనశో స్త్రంబులువాక్కులు మనములుక * మాంగల్యముంబొంది పా

వనమైయొప్పెడు నేరమావిభుని భా * స్వత్పాద పంకజ సే
చనతోయంబుల నేమహత్తుని పదా * భూతంబు లెందెని సోఁ
కినచోటెల్లను ముక్తిహేతువగు నీ * కృష్ణుండెపో చూడఁగన్.

టీ॥ ఏరమా...తోయంబులఁ - ఏరమావిభుని - విలక్ష్టిభర్తయైన నిష్ఠుమూర్తియొక్క. భాగ్యులఁ - ప్రకాశించుచున్న. పాదపంకజ - పాదకమలములయొక్క. నేచన - తడుపుటవలని. లోయంబులఁ - జలములచేత. మనశాస్త్రంబులు - మనము పఠించు శాస్త్రములును. వాక్కులును - మన మాటలును. మనములును - మనసులును. మాంగల్య ముంబొంది - మేలిమినిపొంది. పావనమై - పరిశుద్ధమై. ఒప్పెడుక - ఒప్పునో. ఏమహత్తునిపదాభూతంబులు - ఏగొప్పమనసుగలవానిపాద కమలములు. ఎందెని - ఎక్కడైనను. సోకినచోటెల్లఁ - తాకిన

ప్రదేశమంతయు. ముక్తిహేతువగుకా - మోక్షమునకు కారణమగునో. (అట్టి నేత్రండు) చూడఁగన్ - విచారింపఁగా. ఈకృష్ణుండెపో - ఈ కృష్ణుండెచేమీ.

తా॥ విచారింపఁగా లక్ష్మీభర్తయైనయేదేవుని పాదకమలములకడి గిననీళ్లు మనశాస్త్రములను మనమాటలను మనమనసులనుకుభకరములై పరిశుద్ధములైయొప్పునట్లుగాఁ జేయునో ఏమరచపురుషుని పాదకమల ములు ఎక్కడైనయేమాత్రమైనసోకిన అచోటెల్లనుమోక్షమగునియ్య సమర్థమగునో అట్టిసర్వేశ్వరుండుక్రికృష్ణుండేగానియితరులుకారనితా.

౧౦౮౫. - చ॥ సనక సనందనాది ముని * సత్రములంచిత యోగదృష్టిచేఁ
బనివడి యాత్మలక వెదకి * పట్ట నగోచర మైన మూర్తియి
ట్లనవరతంబు మాంసనయ * నాంచల గోచరుడయ్యె నట్టె యే
మననగు వీరి పుణ్యమున కాదట * నెట్టితపంబు చేసిరో.

టీ॥ సనకసనందనాది మునిసత్రములు - సనకుండు సనందనుండు మొదలుగాఁగలమునిశ్రేణులు. అంచితయోగదృష్టిచే - ఒప్పదమైన యమాది యోగస్థులన లభించిన దివ్యదృష్టిచేత. పనివడి - పూని. ఆత్మలక - తమ మనసులయందు. వెదకిపట్టక - వెదకి పట్టుగా. అగోచరము - కనఁబడనిది. జనమూర్తి - అయినట్టి యాకారముగలవాఁడు. ఇట్లు - ఈవిధముగా. అనవరతంబు - ఎల్లప్పుడు. మాంస నయ నాంచల గోచరుడు - మాంసపుకనులకొనలకొనఁబడినవాఁడు. అయ్యెనట్టె - ఆయెనట. వీరిపుణ్యమునకుకా - ఈయాదపులయదృష్టమనకు. ఏమన

నగుకా - ఏమియనిచెప్పవచ్చును. ఆదటకా - అక్కటతో. ఎట్టితపంబు చేసిరో - ఏమియునుపు ఎటువంటి తపస్సుచేసిరో.

తా॥ సనకుండు సనందనుండు మొదలయిన దేవతలు మాద విక్కిరి భూభూమయిన యోగాభ్యాసమునల్ల లభించిన దివ్యదృష్టిచేత మనసులోఁబ్రయత్న పూర్వకముగా వెదకిచూడఁగానగోచరియైనదివ్య స్వరూపముగలయోగ్యుష్టమూర్తియొకవిధముగా నెల్లప్పుడువీరినైనమాంస పుకన్నులకుసదాకనఁబడుచుండునటవీరిభాగ్యమేమనవచ్చునుఇంకలై పూర్వ జన్మమునందు వీరు ఎటువంటి తపస్సుచేసియుండురో అని తా.

౧౦౮౬. - మ॥ నిరయస్వర్గము లాత్మఁగైకొనక దా * నిర్వాణ సన్మూర్తియా
హరిఁజూడక హరితోడఁబల్కు హరిమేనంటక * హరించాడఁగా
హరితోనేగ సహజనాస్తరణ శయ్యా * వాసులై యంటకుక
హరిబంధుత్వ సఖిత్వముల్ గలుగ భా * గ్యంబెట్లు సిద్ధించెనో.

టీ॥ నిరయస్వర్గములు - సరకమును స్వర్గమును. ఆత్మకా - తనలో. నైకానకంబులకృష్టిక. కాక - కాదు. నిర్వాణసన్మూర్తి - మోక్ష మునది మందిరూపముగలవాఁడు. కొహరికా - కొనట్టి క్రికృష్ణమూర్తిని చూడక - చూచుటకును. హరితోడకా - అకృష్టమూర్తితో. పల్కుకా - మాటలాడకు. హరిమేనంటక - కృష్ణుని దేహమనంటకు. హరించాడఁగాకా - అకృష్ణునికొనియాడకు. హరితోనేగకా - కృష్ణునితోడ పోవుటకును. భూభూ...యంటకుకా - సహజమాడ. అసహజీకము

లందును. ఆస్తరణ - కాపమొదలగువారియందును. శయ్యా - పొన్నులందును. వాసులై - వాసముచేయువారై. యంటకుకా - యిండుటకును. హరి బంధుత్వసఖిత్వములు - కృష్ణునిచుట్టువీరమునుచెలిమియు. కలుగకా - లభింపకు. భాగ్యంబు - అదృష్టము. ఎట్లుసిద్ధించెనో - ఏరికేవిధముగా కలిగెనో.

తా॥ స్వర్గసరకములనుశ్రీండుపలికి శేవల మోక్షమేగ్యరూపముగాఁ గలఈక్రికృష్ణమూర్తినిచూడకు, ఈయనతోమాటలాడకు, ఈయనదేహ

మును అంటును, ఈయననుగ్రేనరూపముగాస్తోత్రముచేయను, ఈయన
పెంటు దిరుగను, ఈయనతోగూడ పీటలయందును కాంచులు మొద

లగువానియందుగూర్చుండను, పాన్సులందు బయంకను, ఈయనబంధు
త్వమును చెలిమినిపొందను, ఇట్టియట్టుప్రకటించి ఎట్లువచ్చెనోయనితా.

౧౦౮౬.---తే॥ అనుచుయాదవ వృష్టిభో * జాంధకులను | హరిదయాబద్ధ నిభిలార్థు * లగుచు నున్న
మనికడమచి త్తములంబలు * మాటుంబొగడి | పరిచరించిరియంతన * ప్పాండు మహిషి.

టీ॥ అనుచుకొని. యాదవవృష్టి భోజాంధకులనుయందువంశ
స్థులును వృష్టి వంశస్థులును భోజ వంశస్థులును అంధక వంశస్థులు నైన
వారిని. హరిదయాబద్ధనిభిలార్థులు=శ్రీకృష్ణమూర్తి వయదేత లభించిన
యెల్ల యర్థములునుగలవారు. అగుచున్నవనికొక అనుచుండునట్టి వారి
స్థితిని. తమ చిత్తములకొకతమ మనసులతో. పలుచూటుకొకమాటి
మాటికిఁబొగడి=కొనియాడి. పరిచరించిరి=పూజించిరి. అంతకొకటి

పిమ్మట. అప్పాండుమహిషి=పాండురాజు భార్యయైనయాకుంతిదేవి.
తా॥ అనియారాజులందఱు యాదవులును వృష్ణులును భోజులును
అంధకులునునైన కృష్ణుని సంబంధులెల్లను కృష్ణుని వయవలన లభించిన
యెల్లకోరికలును గలవారై యుండుటను గూర్చి తమలో తాము బహు
పర్యాయములు కొనియాడి అంతట జూరక యుండిరి పిమ్మట కుంతిదేవి
వసుదేవునిజూచెననితాత్పర్యము.

౧౦౮౭.---క॥ తనసుతులకు గాంధారి | తనయులుగావించు నపకృ * తంబులకుఁగడుకొ
మనమెరియంగా నచ్చట | గనుఁగొనె వసుదేవు విగత * కల్పవ భావుక.

టీ॥ తనసుతులకుకొకతనకొడుకులకు. గాంధారీతనయులు=గాంధారి
కొడుకులైనదుర్యోధనుఁడు మొదలగువారు. కావించు=చేయునట్టి. అప
కృతంబులకుకొకపకారములకు. కడుకొ=మిక్కిలి. మనము=మనస్సు
ఎరియంగాకొకమండఁగా. అచ్చటకొకకడ. విగతకల్పవభావుకొక

పోయినకపటముగలవనను గలవాఁడైన. (వసుదేవుని కనుఁగొనెను)
తా॥ కుంతిదేవి తనకొడుకులకు భృతరాష్ట్రునికొడుకులుచేయనప
కారములనుగూర్చి తనమనసులోతపించుచు ఏవిధమైన కపటమును శేసి
మనసుగలవాఁడైనవసుదేవునినచ్చటకొకచెననితాత్పర్యము.

౧౦౮౮.---వ॥ అట్లుగనుఁగొని యతనితో నట్లనియె.

టీ॥ (అట్లు) కనుఁగొని=చూచి. అతనితోకొకవసుదేవునితో. (ఇట్లనియెను)

౧౦౮౯.---క॥ ఓయన్న పాండుతనయులు | నీయల్లుం ద్రుడవులందు * నెఱి మృగములలో
బాయని యిడుమలం బడఁగరు | బాయత్తుల రగుచుమీర * లరయఁగవలదే.

టీ॥ (ఓయన్న) నీయల్లుండ్రు=నీయల్లుడైన. పాండుతనయులు=
పాండుమహారాజుకొడుకులు. అడవులందుకొకఅడవులలో. నెఱికొక
వక్రతతో=అక్రమముగా. మృగములలో=మృగములయందు. పాయని
యిడుమలకొకతొలఁగనియాపకలను. పడకొకపొండఁగా. మీరలు=
మీరు. కరుణాయత్తులరగుచుకొకవయకు అధీనులగుచు=దయగలవారై.

అరయఁగవలదే = విచారించ నక్కఱలేదా = విచారించవలెననుట.
తా॥ ఓయన్నా ! నీమేనల్లురును పాండుమహారాజు కొడుకులునైన
బావిష్ణులు అక్రమముగా అడవులలోబడి మృగములలోపాటులిరుగుచు
క్రమపడుమండఁగా మీరుదయతోవిచారించుకోనక్కఱలేదా అని యడి
గనులని తాత్పర్యము.

౧౦౯౦.---వ॥ అనిపహుప్రకారంబుల సంతాపించుచు మఱియనిట్లనియె.

టీ॥ (అని) బహుప్రకారంబులకొకబహువిధములచేత. సంతాపించుచుకొకత్రొక్కటపడుచు. మఱియుకొకఇంకను. (ఇట్లనియెను)

౧౦౯౧.---క॥ అతిబలవంతపు విధిదాఁ | బ్రతికూలంబైనఁ గలరె * బంధువులనుచుకొ
ధృతిగలఁగి బాష్పజలపూ | రితలోచనయగు సహూద * రిఁజూచియనెకొ.

టీ॥ అతిబలవంతపువిధి=మిక్కిలిబలముగలదైన దైవము. తాకొకతాను.
ప్రతికూలంబైనకొకఅనుకూలముకానిదైనయెడ. బంధువులు=చుట్టములు
కలరె=కలరా=దైవానుకూల్యముతప్పనప్పుడే బంధువుల యానుకూల్య
మును తప్పననుట. అనుచుకొకఅని. ధృతి=దైర్యము. కలఁగి=కలఁత
నొంది=చరించునుట. బాష్పజలపూరితలోచన=కన్నీళ్లచేతనిండింపఁ

బడినకన్నులుగలది. అగుసహూదరికొకఅగునట్టి తోడఁబట్టువును=
కుంతిని. (చూచి) అనెకొకవసుదేవుఁడు పలికెను.
తా॥ మిక్కిలిబలముగలదయినదైవము అనుకూలముకానియప్పుడు
చుట్టములు మాత్రమెట్లు అనుకూలు రగుదురు కాఁబట్టి మీరుసాక్షిఁగల
వారయ్యై లేనివారివలెనుకుతించియున్నారు అనికన్నులనిండ నీళ్లుపట్టు
కొన్నతోడఁబట్టువయిన కుంతిజూచినవసుదేవుఁడట్లుపలికెను అని తా.

౧౦౯౨.---సీ॥ తల్లి నీకల సం * తాపింప మనమునఁ - దలంపక విధినేల * సొలసెదింత
యభిల నియామకుం * దగు నీశ్వరుఁడుమాయ - జవని కాంతరుడైన * యవనిసూత్ర
ధారుని నైవడిఁ * దగిలి నటించంగ - మనుజులు కీలుబొ * మ్ములు దలంపఁ
గావున విధిసేతఁ * గదచి వర్తింపంగ - దేవతలకునైనఁ * దీరునెట్లు

తే॥ క్రోధచిత్తుడు కంసుండు * బాధ పలుప ! నిలయముబడప్పి నేను * దవులఁ జరింప
ఘనకృపానిధి యీహరి * గలుగఁగట్టి ! కోరిమాయొండ్లు గ్రమ్ముట * జేరఁగలిగె.

టీ॥ తల్లి-పీయమ్మ (నీకు) సంతాపింపనేల-వగచుటయెండుకు.
మనమునకా-మనస్సునందు. తలఁపక-యొక్కాయొక్క మలనువిచారిం
పక. ఇంత-ఇంతపిశేషముగా. విధికా-దైవమును. ఏలసౌలసేను-
ఎందుకునిందించెదవు. ఆఖిలనియామకుండు-సర్వమునునియమించు
వాఁడు. అగునీశ్వరుఁడు - అగునట్టి భగవంతుఁడు. ఆవనికా -
భూమియందు. తలఁపక-విచారింపఁగా. మాయకా-మాయచేత.
జవనికాంతరుఁడు - తెరలోనుండువాఁడు. ఆయన - ఆయినట్టి.
సూత్రధారునికైవడికా - సూత్రమును ధరించినవానివలెనే. తగలి-
పూని. నటించంగకా-ఆడింపఁగా. మనుజులు-మనుష్యులు. కీలు
బొమ్మలు - కీలుబొమ్మలవలె నాడుచుండుదురనుట. కావునకా-
కనుక. విధిసేతకా-దైవకృత్యమును. కడచి-మీటి. వర్తింపంగకా-
మెలఁగను. దేవతలకునైనకా-దేవతలకైనను. తిరుక్కుట్టు-ఎట్లు సరి
పడును. క్రోధచిత్తుఁడు - కోపమనస్సుకలవాఁడైన. (కంసుండు)
బాధపలుపకా-బాధింపఁగా. ఏము-మేము. నిలయములు-ఇండ్లు.
తప్పి-వదలి. అడవులకా - అడవులయందు. చరింపకా - తిరుగు
చుండఁగా. ఘనకృపానిధి-అధికమయినదయకుఁడైనవాఁడైన.

ఈహరి - ఈకృష్ణమూర్తి. కలుగఁగట్టి - కలిగిన కారణముచేత.
క్రమ్ముట - మరల. కోరి-అపేక్షించి. మాయొండ్లు-మాయొండ్ల
యందు. జేరఁగలిగె - చేరునంతటి యదృష్టము మాకుకలిగెను.
తా॥ అమ్మ ! నీవు ఏలవిచారపడెదవు మంచిసెబ్బరలు విచారిం
పక దైవమునేలనిందించెదవు ఆలోచించి చూడఁగా భూమియందు
సర్వమునకు నియామకుఁడైన యీశ్వరుఁడు మాయచేత తెరలో
నుండు సూత్రధారునివలె పూని యాడింపఁగా మనుష్యులు కీలు
బొమ్మలవలె నాడుచుందురు కనుక దైవము చేయుపనిని తప్పించు
కొనను దేవతలకైనను కృత్యముకాదు వచ్చిన సుఖదుఃఖములను అనుభ
వించియేరిరవలెను మేము మునుపుక్రూరుఁడైన కంసుండు పెట్టునట్టి
బాధలకు తాళలేక అడవులలోఁబడి యలాడుచుండి మిక్కిలిమైన
దయయే స్వరూపముగాఁగల ఈకృష్ణుండు పుట్టుట కారణముగా
వాఁడుననింపనుమేముమరలమాయొండ్లువచ్చిచేరను అనుకూలించెను
అట్లేదైవము అనుకూలించివచ్చునపుడు నీకొడుకులును సుఖములను
పొందుదురు అందులకై నీవువిశేషించి చింతింపవలదు ఊటగలుగఁ
జేసికొని యూరకుండుము అనిచెప్పె నని తాత్పర్యము.

౧౦౫౪.-క॥ అని యూటడిలం బలుకు నవసరంబున.

టీ॥ (అని) ఊటడిలకా-సమాధానపడునట్లు. పలుకునవసరం
బునకా-చెప్పనవచ్చును.

తా॥ అని వసుదేవుఁడు కుంతిదేవిని ఊటడించుచుండఁగా నని
తాత్పర్యము.

౧౦౫౫.-క॥ నందయశోదలు గోపక ! బృందంబులు గోపికలును * దిరిగొని పరమా
నందంబులఁ జనుచెంచిరి ! మందరధరుఁ జూచుచేడ్క * మనములఁ బొదలకా.

టీ॥ నందయశోదలును - నందుఁడును యశోదయును. గోపక
బృందంబులును-గొల్లలగుంపులును. గోపికలును-గొల్లతలును. నీరి
గొని - పెనవేసికొని-జతగూడి. పరమానందంబులకా-అత్యంత
సంతోషములతో. మందరధరుకా-కృష్ణమూర్తిని. చూచుచేడ్క -
చూడవలెననుకుతూహలను. మనములకా-మనసులందు. పొదలకా-

వర్ధిల్లఁగా - అతిశయింపఁగా ననుట. చనుచెంచిరి - వచ్చిరి.
తా॥ నందుఁడును యశోదయును తమవారైనగోపకులును గోపి
కలును జతగూడిరాఁగా శ్రీకృష్ణమూర్తినిఁ జూచుటయందలి తీతూ
హలము మనసులందు హెచ్చఁగా అత్యంతసంతోషముతో వచ్చిరిని
తాత్పర్యము. వ॥ అట్లుచనుచెందిన-అతిథము చేరరాఁగా.

౧౦౫౬.-క॥ అతిచిరకాల సమాగతు ! నతని నిరీక్షించి వృష్టి * యాదవభోజ
ప్రతతులు నెదురేగి సము ! న్నతితో నాలింగ నములు * నడపిరి వరుసకా.

టీ॥ అతిచిరకాలసమాగతుకా-మిక్కిలితడవైనకాలమునకువచ్చిన
వాఁడైన. అతనికా-అనందుని. నిరీక్షించి-చూచి. వృష్టియాదవభోజ
ప్రతతులును-వృష్టులునుయాదవులునుభోజులునైనరాజులగుంపులు.
ఎదురేగి-ఎదురుగాపోయి. సమున్నతితోకా-చాల గౌరవముతో.

అలింగనములు-కాఁగలింతలు. వరుసకా-క్రమముగా. నడపిరి-జరిపిరి.
తా॥ బాలకాలమునకు పిమ్మట వచ్చినవాఁడైన నందునిఁ జూచి
యదువృష్టి భోజవంశస్థులయిన కృష్ణుని బంధువులందఱును అతనికి
ఎదురుగాఁబోయిమి క్కిలి గౌరవముతో కాఁగలింపు కొనిరని తా.

౧౦౫౭.-క॥ వసుదేవుడు వారికి సంతోషమునఁ గావించె సముచి * త క్రియలంతక
ముసలియు హరియుక మ్రొక్కిరి ! వెన నందయశోదలకును * వినయంబెసఁగకా.

టీ॥ హరికా-అనందయశోదలకు. (వసుదేవుఁడు) సంతసమునకా-
సంతోషముతో. సముచిత క్రియలు - తగిన శస్త్రాన కార్యములు.
కావించె-చేసెను. అంతకా - అటుపిమ్మట. ముసలియుకా-బల
రాముఁడును. హరియుకా-శ్రీకృష్ణుఁడును. అనకా-వదితో. విన
యంబు - అడఁకుట. ఎసఁగకా-అతిశయింపఁగా. నందయశోద

లకుకా-నందునకును యశోదాదేవికిని. మ్రొక్కిరి-నమస్కరించిరి.
తా॥ అప్పుడు వసుదేవుఁడు నందుఁడు మొదలగువారికి సంతో
షముతో తగినశస్త్రానములుచేయఁగా బలరాముఁడును కృష్ణుఁడును
నందయశోదలకు వినయముతో మ్రొక్కిరిని తాత్పర్యము.

వ॥ అట్లునమస్కృతులుసేసిన నాలింగనంబులు గావించి నయనారవిందంబుల నానందబాహ్యంబులు దొరంగ నటలేని స్నేహంబులఁ జిత్తంబులు న త్రమిల్ల నేమియుం బలుకకుండిరంత నన్యతోదాదేవి రామకృష్ణుల నిజాంక పీఠంబున నునిచి యెక్కునం గదియం దిగిచి చెక్కులు ముద్దులుగొని శిరంబులు మూర్ఛిని చిబుకంబులు పుడుకుడు బునగ్గవునరాలింగనంబులు గావించి పరమానందంబునం బొందుచు న్నంత.

టీ॥ (అట్లు) నమస్కృతులుచేసినకానమస్కారములుచేయఁగా ఆలింగనంబులుగావించి=కాంగిలింఁచుకొని. నయనారవిందంబులకా=నేత్రకమలములందు, ఆనందబాహ్యంబులు=సంతోషమువలనఁబుట్టిన కసిక్లు. తొరంగకా=రాలఁగా. అటలేని = తోపములేని. స్నేహంబులకా=చెలుమలచేత. చిత్తంబులు = మనసులు. అత్రమిల్లకా=పండుకొనఁగా=పరవశములుకాఁగా. ఏమియుంబలుకక = ఏమాటయుఁ జెప్పక. (ఁడిదిరి) అంతకా = అంతట. (అన్యతోదాదేవి) రామకృష్ణులకా=బలరాముని కృష్ణునిని. నిజాంక పీఠంబునకా=తన యొడి యెడను పీఠంబునందు. ఉనిచి = కూర్చుండఁ జెట్టుకొని. అక్కునకా = తొమ్మనండు. కదియకా = చేర, తిగిచి=తీసుకొని. చెక్కులు=చెక్కిళ్లు. ముద్దులుగొని=ముద్దులు పెట్టుకొని. శిరంబులు

మూర్ఛిని=తలలు మూఁచుచి. చిబుకంబులు=గడ్డములు. పుడుకుచుకా=పుణికిపుణికిపట్టుచు. పునఃపునరాలింగనంబులు=మరలమరల కాంగిలింతలు. కావించి=చేసి. (పరమానందంబునంబొందుచున్నంత)

తా॥ ఆవిధముగా బలరామకృష్ణులు నమస్కారములుచేయఁగా నందయతోదలు వారిని కాంగిలింఁచుకొని కన్నులయందుండియానంద బాలవృష్టులు రాలుచుండఁగా కొంతలేని చెలుమలచేత మనసులు పరవశములై యేమితోచకయూరకుండిరి, అప్పుడు యతోదాదేవి మాత్రము బలరామకృష్ణులను ఎత్తి ఒడిలోఁగూర్చుండఁ జెట్టుకొని తొమ్మనవాత్తుకొనిచెక్కిళ్లుముద్దులుపెట్టితలలుమూఁచుచి గడ్డములు పుణికి పుణికిపట్టి మాటిమాటికి కాంగిలింఁచుకొనుచు అత్యంతానంద మును బొందియుండెనని తాత్పర్యము.

౧౦౫౯.—చ॥ స్థిరమతితోడ రోహిణియు * దేవకియుం దగ నందగోప నుం దరిఁగని కాంగిలింఁచుకొని త * తత్కృతులెల్లఁ దలఁచి యింటిని వరుండును నీవు బంధుజన * వత్సలతన్మును చేయు సత్కృతు ల్బ్రహ్మవచచ్చునే తలఁప * మాకింక నెన్నటికిం దలోదరి.

టీ॥ స్థిరమతితోడకా = చలింపని బుద్ధితో. రోహిణియుకా = రోహిణిదేవియును. దేవకియుకా=దేవకిదేవియును. తగకా=తగు నట్లు. నందగోపనుందరికా=గొల్లలరాజైన నందునిభార్యను=యతోదను. కని = చూచి. కాంగిలింఁచుకొని = ఆలింగనము చేసికొని. తత్కృతులెల్లకా = ఆమెచేసిన యుపకారముల నెల్లను. తలఁచి = ఎంచి. ఇంతి=పీయతోదా. నీవరుండును=నీ పెనిమిటియు. (నీవును) బంధుజనవత్సలకా=చుట్టతొకపుత్రమచేత. మును=మునుపు. చేయు సత్కృతులు=చేసినపేరిపనులు. తలఁపకా=విచారించఁగా. తలో

దరి=పీయతోదా. (మాకు) ఇంకనెన్నటికికా = ఇంకనెప్పటికైనను మఱవగవచ్చునే = మఱచిపోవచ్చునా.

తా॥ అప్పుడురోహిణి దేవకియునందు నిభార్యయైనయతోదను జూచి చలింపని బుద్ధిగలవారగుచు ఆలింగనముచేసికొని సన్నానించి ముందుఆమెతమకుచేసినరామకృష్ణపోషణాదులైనయుపకారములను తలఁచుకొనిపీయతోదా! నీవునునీ పెనిమిటియుమాయండ చుట్టతొకపుత్రమయించి మునుపు చేసినపేరిలు ఎన్నటికైనను మఱవఁదగినవి యవునా కావుననుక పేమునదామిమ్మతలఁచుకొనుచుందుమనితా.

౧౦౬౦.—క॥ జననంబందిన మొదలుగ | ఘనమోహముతోడఁ బెంచు శి కతమునఁ దమకుకా జనని జనకులు వీరని | వనములఁ దలపోయలేరు * మము సీతనయుల్.

టీ॥ జననంబందిన మొదలుగకా = పుట్టినదిమొదలుకొని. ఘన మోహముతోడకా=మిక్కుటమైన మచ్చితో. పెంచకతమునకా=పెంచినకాగణముచేత. ఈతనయులు = కోడుకులైన యీరామ కృష్ణులు. (తమకు)జననిజనకులు=తల్లిదండ్రులు. వీరు అని=అట్టివారు

అని. వనములకా=వనసులలో. (మము)తలపోయలేరు=తలఁపలేరు.

తా॥ మీరు పుట్టిననాటనుండి మిక్కిలిమచ్చితో తమ్ములెంచుట చేత మాకొమారులయిన రామకృష్ణులు పేముతల్లిదండ్రులము అను వరమానమేలెలియక పెరిగిరి అని తాత్పర్యము.

౧౦౬౧.—క॥ అంటినప్రేమను వీరి | న్గంటికి తెప్పడ్డమైన * గతిఁ బెంపఁగ మా కంటె నైనరొటను మీ | యింట న్నసియించి * యుండి రిన్నిదనంబుల్.

టీ॥ అంటినప్రేమకా=కొంతలేని ప్రేమతో. వీరికా=ఈకుమారులను. (కంటికితెప్ప) అడ్డమైనగతికా = అడ్డమయిన విధముగా. పెంపఁగకా=వర్ధిల్లఁజేయఁగాను. మాకంటెకా=మాకంటెను. నెనరాటకా=దయ యెక్కువగుటచేతను. (ఇన్నిదినంబులు)మియింటకా

= మియింటిలో. వసియించి యుండిరి = వాసము చేయుచుండిరి.

తా॥ మీరుమిక్కిలిప్రేమతోకంటితెప్ప కష్టగానున్నట్లు కనిపెట్టి పెంపఁగాపెరిగిమియిందుమాకంటె అధికమైన శ్రీలికలిగియుండుట చేతఇన్నాళ్లదాఁకబలరామకృష్ణులిద్దఱునుమియింటనేయుండిరినా.

వ॥ అనియిట్లు ప్రియాలాపంబులువలుకుచుండు నవనరంబున గోపాలనుండరులమందానందకందభిత హృదయలయి హృదయోత్సరుండునగోవిందునిఁ జరకాలనమాగతుండగుటంచేసి యతనింబూచుతలంపు బంధుబలవెల్లిగొనంతేరి.

టీ॥ (అని) ఇట్లు—ఈవిధముగా. ప్రియాలావంబులు—ప్రియములైనమాటలు. పలుకుచుండు నవనరంబునకా—చెప్పుచుండు నవయమునందు. గోపాలసుందరులు—గోపికాశ్రీలు. అమంజానందకండలితవృద్ధయై—అధికమయిన సంతోషము మొలకెత్తుచున్న మనసులుగలవారై. వృద్ధయైవృద్ధుండు—మనోనాయకుండు. అయిన గోవిందునికా—అయినట్టి కృష్ణమూర్తిని. చిరకాలసమాగమండు—బహుకాలమునకు వచ్చిన వాడు. అగుటంచేసి—అగుటచేత.

౧౦౬౨.—చ॥ నలినదళాత్మకజూచి నయః * నంబులు మోద్వంగజాల కాత్మలక
వలచి తదీయ మూర్తి విధః * వంబుల దలంచుటకు గాంగిలిండుచుక
బులకలు మేన జాదుకొన * బోటులు చొక్కిరి బ్రహ్మమున్ననం
బులంగని చొక్కుయోగిజన * మున్నరుడింపక మానవేశ్వరా.

టీ॥ మానవేశ్వరా—రాజా. నలినదళాత్మక—రామరతేకుల వంటి కన్నులుగల శ్రీకృష్ణుని. (చూచి) నయనంబులు—కన్నులు. మోద్వంగజాలక—మూయనేరక. ఆత్మలక—మనసులలో. వలచి—కోరి. తదీయమూర్తి విభవంబుకా—అతనిదైన యాకారసంపత్తిని. (తలంచుచును) కాంగిలిండుచుక—అలింగనము చేసికొనుచును. పులకలు—గడ్గురుపాట్లు. మేనకా—దేహమునందు. జాదుకొనకా—మొలకలేత్తకగా. బోటులు—గోపికాశ్రీలు. బ్రహ్మము—పరబ్రహ్మమును. మనంబులకా—మనసులయందు. కని—చూచి. చొక్కు

అతనికా—అకృష్ణుని. (చూచుకలంపులు) ఉల్లంబులకా—మనసులలో. తెల్లగొనకా—ప్రవాహరూపమునొందకగా. చేరి—అయినను సమీపించి తా॥ అని యావిధముగా దేవకీ రోహిణులు యశోజితు ప్రియమలు పలుకుచుండగా గోపికాశ్రీలు మిక్కిలిసంతోషమునొందిన మనసులుగలవారగుచు తమకు ప్రియుడైన శ్రీకృష్ణుండు బాలకాల మనకువచ్చినందున అయినను చూడవలెననుతకుమలుచూచుచుగా మెల్లమెల్లగా అయినను చేరవచ్చి యని తాత్పర్యము.

—పరవశత్వమునుపొందునట్టి. యోగిజనముకా—యోగీశ్వరులను. పురుడింపకకా—సరిపోలకగా. చొక్కిరి—పరవశత్వమునొందిరి. తా॥ పేరిపీల్చినారాచా! శ్రీకృష్ణమూర్తినిజూచి తెలిచినకన్నులను మూయనేరనివారై గోపికాశ్రీలు తమమనసులందు ఆమూర్తి నేర్పానించుచు, అట్లు ధ్యానించినమూర్తి నే అలింగనము చేసికొనుచు, దేహములందు శోమాంచములు నిండుకొనకగా పరబ్రహ్మస్వరూపమును తమ మనసులలో తెలిసికొని పరవశులగునట్టి యోగీశ్వరులవలెనే పరవశై యుండిరి తాత్పర్యము.

౧౦౬౩.—చ॥ పొలంతులభావ మాత్మంగని * పుల్లసరోరుహ లోచనుండు వా
రల నవుడే కతంబునకు * రమ్మని తోకొనిపోయి యందున
ర్మిలిం బరిరంభణంబు లాన * రించి లనద్దరహాస చంద్రికా
కలిత కపోలుండై పలికె * గాంతల భక్తినితాంత చిత్తలక.

టీ॥ పుల్లసరోరుహ లోచనుండు—వికసించిన కమలములవలె మనోజ్ఞములయిన కన్నులుగల శ్రీకృష్ణమూర్తి. పొలంతులభావము—అగోపికలయొక్క యభిప్రాయము. ఆత్మకా—తనమనసులో. కని—తెలిసికొని. వారలకా—అగోపికలను. అపుడు—ఆసమయమునందు. వికతంబునకుకా—రహస్య ప్రదేశమునకు. (రమ్మని) తోకొని పోయి—పిలుచుకొనిపోయి. అందుకా—అరహస్య ప్రదేశము నందు. ఆర్మిలికా—ప్రీతితో. పరిరంభణంబులు—అలింగనములు. పినరించి—చేసి. లనద్దరహాస చంద్రికాకలిత కపోలుండై—పిప్పిదమయిన చిలు

నవ్వనెడు పెన్నెలలోఁగూడిన చెక్కిళ్లు గలవాడై—చెక్కిళ్లయందు చిలునవ్వు వ్యాపింపకగా ననుట. భక్తినితాంతచిత్తలక—ఆత్మంత భక్తితోఁగూడిన మనసులుగల. కాంతలకా—గోపికలనుగూర్చి. పలికెకా—పికమాట చెప్పెను. తా॥ అప్పుడు శ్రీకృష్ణమూర్తి అగోపికాశ్రీల యభిప్రాయము తెలిసికొన్నవాడై వారిశాక్కు రహస్య ప్రదేశమునకు రమ్మని చెప్పి పిలుచుకొనిపోయి అచ్చటప్రీతితో వారికి అలింగనసమయమునకులుగ చేసి చిలునవ్వునవ్వుచు నొకమాటచెప్పెనని తాత్పర్యము.

౧౦౬౪.—చ॥ వనజదళాత్మలార బల * వద్రిపువర్గములం జయింపకగా
జని తడవయ్యెదీనికి భృ * శంబుగ మీవది నల్లకుండుండీ
యనయము దైవమిట్లుగఁ జ * రాచరజాలము నొక్కవేళఁ గూ
ర్పును నొకవేళఁ కావును మ * రుద్ధత తూల తృణంబులంబలెక.

టీ॥ వనజదళాత్మలార—రామరతేకుల వంటి కన్నులుగల యోగోపికలారా. బలవద్రిపువర్గములకా—బలవంతులైన పగవారి సమూహములను. జయింపకగాకా—గెలుచుటకు. చని—పోయి. తడవయ్యెకా—మరలరాను అలస్యమాయెను. దీనికికా—ఈయాలస్య మునకుగాను. మీవదికా—మీమనసులలో. భృశంబుగకా—అధికముగా. అల్లకుండుండీ—కోపించుకోకుండు. అనయము—ఎల్లప్పుడు. దైవము—దేవుడు. ఇట్లుగకా—ఈవిధముగా. జరుగ్గత...బలెకా—

మరుత—గాలిచేత. నాత—కోట్టలదిన. తూలతృణంబులంబలెకా—దూదిలోని నలుసులవలెనే. చరాచరజాలముకా—చరములును అచరములునయిన ప్రాణిసమూహమును. ఒక్కవేళకా—ఒకసమయమునందు. కూర్పుకా—కూడఁజేయును. ఒకవేళకా—మరొకసమయమునందు. పావుకా—ఎడఁబాయఁజేయును. తా॥ పేగోపికలారా! బలవంతులయిన పగవారిని జయింపక పోయినందున వారిని జయించి వచ్చుటకు తడవాయెను ఇట్లుతడవ

నందులకు మీరు నానైకోకించుకోవలదు ఈశ్వరుడు తోకముతోని చరములును అచరములునైన యెల్లప్రాణులును ఇట్లే ఒకప్పుడు జత గూర్చుచుఒకప్పుడుఎడఁచాపుచునున్నాఁడుఈప్రాణులునునాలిచేత

మాదితోనుండి యెగయు నలుసులవలె ఒకప్పుడు కూడుచు, ఒకప్పుడు ఎడఁచాయుచు నున్నవి యందులకై మీకువిచారము అక్కఱలేదు అని తాత్పర్యము.

౧౦౬౫. — సీ॥ తరలాక్షులారము * దృక్తి జేతనులకు - దనరు మోక్షనంద * దాయకంబు జపతపోవ్రతదాన * సత్కర్మముల భక్తి - కలుగంగనేరదు * గానఁ దలఁప విధిశివ సనకాది * విమలచిత్తంబులఁ - బొడమనిభక్తి మీ * బుద్ధులందు జనియించె మీపూర్వ * సంచిత సౌభాగ్య - మెట్టిదో యదితుద * ముట్టె నింక తే॥ నటమటముగాదు మీకునె * న్నటికినైనఁ | గలుగ నేరవు నిరయసం * గతములైన జన్మకర్మము లిటమీద * మన్తనీష | సుమహిత ధ్యానలారయో * రమణులార.

టీ॥ తరలాక్షులార—చలించునట్టి కన్నులుగల. సుమహిత ధ్యాన లార = మిక్కిలి యధికమయిన ధ్యాననిష్ఠగల. పీఠములార = పీఠియురాండ్రారా. దృక్తి—నాయందలిభక్తి. చేతనులకు = ప్రాణులకు. తనరు=ఒప్పునట్టి. మోక్ష=దుఃఖరహితమైన. అనంద=సంతోషమును. దాయకంబు=ఇచ్చునది. జప...సత్కర్మములక=జప=జపములు. తపః=తపస్సులు. వ్రత=శోములు. దాన=ఈవులు అనెడు. సత్కర్మములక=మంచికార్యములచేత.(భక్తి) కలుగంగ నేరదు=కలుగఁజాలదు. కానక=కనుక. తలఁపక=విచారింపఁగా. విధిశివసనకాదివిమలచిత్తంబులక=విధి = బ్రహ్మ. శివ=శివుఁడు. సనక=సనకుఁడు. అది=మొదలుగాఁగల వారియొక్క. విమల=నిర్మలమును. చిత్తంబులక = మనసులందు. పొడమని = పుట్టిన. (భక్తి) మీబుద్ధులందుక = మీబుద్ధులలో. జనియించె = పుట్టెను. మీపూర్వసంచిత సౌభాగ్యము=మీయొక్క మనుపటి జన్మములందు కూడిన సుఖగత్వము. ఎట్టిదో = ఎటువంటిదో. అది=అనుభవగ

త్వము. తుదముట్టిక=నెఱవేతను. ఇంకక=ఇంకను. అటమటము కాదు=వ్యర్థముకాదు.(మీకు)ఎన్నటికినైనక=ఎప్పటికైనను. నిరయ సంగతములు=నరకసంబంధముగలవి, బసజన్మకర్మములు=అయినట్టి పుట్టుకలును అగామి సంచిత ప్రారబ్ధకర్మమును. ఇటమీదక=ఇంక మీద. మన్తనీషక=నాయందలి బుద్ధిచేత=నన్ను ధ్యానించుటచేత. కలుగనేరవు=కలుగనే కలుగవు.

కా॥ పీఠియురాండ్రారా ! నాయందలిభక్తి ప్రాణులెల్లను మోక్షమునిచ్చునది, అభక్తి జపము తపస్సు వ్రతము దానము మొదలగు సత్కర్మములచేత కలుగునదికాదు, బ్రహ్మ శివుఁడు సనక సనందనాదులు మొదలగువారి నిర్మలమయినమనసులయందుఁగూడఁ గలుగుట అరుదు, అట్టినిర్మలభక్తి మీకుఁ గలిగెను, ఇంక మీపూర్వ పుణ్యము ఎటువంటిదోగాని అదియిప్పుడు నెఱవేతనయ్యెను ఇంక నది వ్యర్థము కానేరదు ఇంకమీదనాయందలి బుద్ధికలిమిచేత మీకు నరకసంబంధముగలజన్మములును కర్మములును గలుగనేరవు అనితా.

౧౦౬౬. — సీ॥ అఖిల భూతములకు * ననయంబు నామ - ధ్యాంత కాంతర్పహి * రవ్యప్తినేన ఘటపటాదిక భూత * కార్యంబులకునుబ్ర - ధాన కారణములై * తనరునట్టి గగనానిలాసల * కయ్యోలులనుభూత - పంచకంఠైక్యతఁ * బడయుఁగాదె లోకంబులందుఁ బం * చీకరణ వ్యవ - స్థలచేతనట్టి భూ * తములీతి తే॥ గగనముఖభూత త త్కార్య * కారణములఁ | దగిలియాధార హేతుభూ * తంబునైన నాకుఁ బరమన్య మొకఁడునె * న్నంగలేదు | విమలమతులార మాటలు * వేయునేల.

టీ॥ విమలమతులార = కామక్రోధాదులులేని పరిశుద్ధమయినబుద్ధి గల గోవికలారా. అఖిలభూతములకు = ఎల్ల ప్రాణులకును. (అనఁగా, జరాయుజములు అంశజములు స్వేదజములు ఉద్భిజ్జములును అయిన నాలుగు విధముల ప్రాణులకును = అంశ, జరాయుజ ములు(మాదివలనఁబుట్టినవి.)ఇరువదియొకలక్ష. అంశజములు(గ్రుడ్లం వలనఁబుట్టినవములుమొదలగునవి) ఇరువదియొకలక్ష. స్వేదజములు (చెమటువలన ఁబుట్టిన దోమలు మొదలగునవి) ఇరువదియొక లక్ష. ఉద్భిజ్జములు(భూమిని భేదింనుకొనిపుట్టునవియైన వృక్షములు లతలు మొదలగునవి ఇరువదియొకలక్ష. ఇట్టియెనామెనుబది నాలుగు లక్షల ప్రాణులకును) అనయంబు = అవశ్యము = తప్పుకయనుట. అది... వ్యాప్తిక=అది=మొదలును=ఏప్రాణులునుపుట్టుటకుకారణమైవారి పుట్టుకకు ముందును. మధ్య=నడుమను=ఎల్లప్రాణులుపుట్టి వర్ధిల్లుటకుకారణమై అది వర్ధిల్లుకప్పుడును. అంతక=అకడనుటయను=అప్రా

ణులన్నిలయించుటకు కారణమై ఆ లయమునకుపిమ్మటను. అంతః= అప్రాణులతోపలను. బహిః=అప్రాణులకునెలుపలను. వ్యాప్తిక= వ్యాపించుటకలవాడను. ఏన=నేనే. (అయి) లోకంబులందుక= భూగ్భూవాది లోకములయందు. పంచీకరణవ్యవస్థలచేతక = అయి దుగాఁ జేయునట్టి భాగగర్భయములచేత. (అనఁగా, పృథివ్యవృక్షో వాయు రాకాశములనెడు పంచ మహాభూతములలో ఒకటొకటిని రెండురెండు భాగములుగా భాగించి అందఁడు మొదటి భాగమును నిలికి తక్కిన ప్రతిభూతభాగమును నాలుగు నాలుగు భాగములుగా విభాగించి అందు ఒక్కొక్క భాగమును గ్రహింపఁగా అది అయి దుగాఁ జేయఁబడిన భాగముగా నేర్పడుచున్నది. అట్టి ప్రతి భాగ మును పృథివ్యాదిగా ఒక్కొక్కదాని భాగముతోఁ జేర్చుట కుంపి కరణము అనఁబడును . ఇట్టి పంచీకరణ వ్యవస్థలచేతనయ్యున్నది.) భూ...కార్యంబులకు=భూ=మీద. పట=పట్టుక. ఉద్భిజ్జ

మొదలుగాఁగల. భూతకార్యములకుఁ — పంచమవ భూతముల వ్యాపారములకుఁ ప్రధానకారణములై—ముఖ్యకారణములై. తనరు నట్టి—పిచ్చనట్టి. గగనా...క్షోణులు—గగన—ఆకాశము. అనిల— వాయువు. అనల—తేజస్సు. (అగ్ని)క—అపస్సు. (ఉదకము)క్షోణులు— భూమి. (ప్రథివి) అనుభూతపంచకంబు—అనఁబడిన మహాభూతము లైదును. చక్రక—ఏకీభావమును—ఒక్కటియగుటను. పడయుక— పొందును. కాదె — కదా. అట్టిభూతములరీతిక — అటువంటి యాపంచమభూతములవిభమున. గగన...ములక—గగన—ఆకా శము. ముఖ—మొదలయిన. భూత—పంచమవ భూతములందును. తత్—ఆపంచమభూతములయొక్క. కార్య-వ్యాపారములైన ఘట పటాదులందును. కారణములక—అఘటపటాదులకుకారణములైన మృతంత్యాదులయందును. తగిలి—అంటి—చేరియునుట. ఆధారమేమ భూతంబును — సర్వమునకు ఆధారమునుమేమవునైనవాఁడను. ఐన నాకుక—ఐనట్టిగాకంటెను. పరము—మీదిదియ—మీదైనసర్వోత్కృష్ట ముగావ్యాపించునదియను. అన్యము—ఇతరమును. నాచేరికలేకనేతై యుండునదియ. ఒకఁడుక—ఒక్కటియు—ఏదియును. ఎన్నంగక— విచారింపఁగా. లేదు—కలుగదు. మాటలుకేయునేల — పలుమా టలుచెప్పునేల—ఎన్నిచెప్పినను ఇప్పుడుచెప్పినయర్థమునే బోధించును కాఁబట్టి ఇంకనేమి చెప్పిన ప్రయోజనము లేదనుట.

కా॥ ఓగోపికలారా! మీరు కామము క్రోధము మొదలగుదర్శ నములేమియు లేని బుద్ధి గలవారైనందున నేను చెప్పనట్టి యర్థమును గ్రహింపఁగలరుగనుక చెప్పెదమినుఁడు లోకమునందుఁగానవచ్చెడి జరాంతములయిన మనుష్యాదులును, అండజములైనపక్ష్యాదులును, గంఠరి—తే॥ అసఁదెలివొంది వారు చే * హాభిమాన

నిఖిల జగదంతరాత్మ మా * నిత చరిత్ర

టీ॥ అనినక—అనికృష్ణుఁడయ్యెఁగా. వారు—అగోపికలు. తెలి వొంది—దివ్యజ్ఞానమును పొందినవారై. దేహభిమానములు—నాదే హమునాయిల్లు అనునట్టి మమకారములను. సమ స్తంబు—అన్నిటిని. (విడిచి) నిఖిలజగదంతరాత్మ — ఎల్లజగములలోను వర్తించునట్టిపర మాత్మఁడవును. మానితచరిత్ర—శ్లాఘింపఁబడిన నడవడిగలవాఁడ వును. భక్తజనమందిరాంగణపారిజాత—భక్తులైనఁబనులయొక్కయిం డ్లముంగిల్లయందుండుకల్పవృక్షమైన. పీనలిసనాభ—పీత్రీకృష్ణమూర్తి.

కా॥ అని కృష్ణమూర్తిబోధింపఁగా ఆగోపికలుదివ్యజ్ఞానమును పొందిన వారై దేహభిమానము మొదలగు నభిమానము లన్నియు వదలి సర్వ లోకముల యందు వర్తించు నట్టియు శ్లాఘ్య మయిన నడవడిగలిగినట్టియు భక్తజనులగు వారియిండ్ల ముంగిల్ల యందుండు కల్పవృక్షమువలె కోరినకోరికలనిచ్చువాఁడైనట్టియు పీత్రీకృష్ణమూర్తి యని సంబోధించి మీఁదనేమోచెప్పుచోవుచున్నారని తాత్పర్యము.

వి శే షా ర్థ ము.

టీ॥ అనినక—క్రీకృష్ణమూర్తియగుదుఁబ్రహ్మచేత్ర గోపికలగుడు బ్రహ్మ విద్యాధ్యానులతో పదునాలుగు లోకములును, ఆలోకము లోని నాలుగువిభములైన తేవసంభుమును, ఆదేవసంభుమునకుఁడగిన నాటును విభములైన ఆహారములును, మితితక్కినవన్నియునేనేకాని నాకంటె ఇతరము ఏదియులేదని నాకొనెచ్చుఁగానే. వారు—గోపిక

స్వేదజములైనమృకాదులును, ఉద్భిజ్జములైన వృక్షలతాదులు నయిన చరాచరభూతములకులోపలను వెలుపలను వానిభ్రష్టుకమందును పెనుకను అవిలయించిన పిమ్మటను వ్యాపించి వర్తించువాఁడను నేనే గానియితరమేదియఁగాదు లోకమునందు పంచీకరణ వ్యవస్థలచేత ఘట పటాదులైన భూత వ్యాపారములకు ముఖ్య కారణములయిన ఆకాశము వాయువు తేజస్సు జలము భూమియు ననెడు మహాభూత ములయందును ఏకీభావమును పొందును విచారింపి చూడఁగా అట్టి యాభూతముల వలెనే ఆభూతములందును వానికార్యములైన ఘట పటాదులందును అఘటపటాదులకుకారణములైన మృతంత్యాదులం దునునుండి వానికి ఆధారమును అవికలుగుటకు కారణమును అయిన నాకంటె మించినదియు నాకంటె ఇతరమయినదియు నైన వస్తువు ఎక్కడను లేనేలేదు కనుక ఈవిషయమును మీకు సంగ్రహముగా తెలియపఱచితిని ఇంక ఏమిచెప్పినను ఇందులో సంతర్భుతమే కాని లేదైనది లేదుకనుక ఇంతటితో విరమించితినిని తాత్పర్యము.

వి శే షా ర్థ ము.

కా॥ అన్నిటికిని ఆధారభూతమైన నాకు అనఁగా అహమ్మనెడి తెలివి కలిగిన తర్వాతనే సమ స్తంబు కలుగుటకాని అంతకు ముందు ఏదియులేదుగనుక అతెలివితేబ్రహ్మచరితుడై అదియే ప్రపంచరూప ముగాను పంచభూతములుగాను పంచతన్మాత్రములుగానుజగత్తునం దంతట వ్యాపించి యున్నది కాఁబట్టి బ్రహ్మచోస్యం నకించన వురు మాన్మపరంకించిత, విశ్వమేదెదంపురుషః అనెడి శ్రుత్యర్థప్రకారము సర్వమునేనే అహమనెడుతెలివియేతప్ప మఱియేదియులేదనిక్రీకృష్ణ పరబ్రహ్మము గోపికలకు ఉపదేశించెనని ఫలితార్థము.

ములు సమ స్తంబు విడిచియో * నలిననాభ భక్తజన మంది రాంగణ * పారిజాత.

లనెడి ఆబ్రహ్మ విద్యాధ్యానులు. తెలివొంది—శ్రు॥ ఏకోదేవసర్వస్య భూతేమగుఁడ సర్వస్యవ్యాపీ సర్వ భూతాంత రాత్మా । భర్తాభ్యక్త సర్వభూతాధివాస స్సృషీచేతోకేవలొద్ధగచ్ఛ॥ ఏకోదేవోబహు భానిబద్ధః, ఏకోవశీసర్వ భూతాంతరాత్మా, ఏకంరూపం బహుభా యర్థకరోతి, ఏకఏవహి-భూతాత్మా భూతేభూతేవ్యవస్థితః । ఏకభా బహుభావైవదృశ్యతేజలచంద్రవత్ । ఈశ్వరస్సర్వభూతానాంహృద్దే శేర్షవత్కృతి ॥ అనుప్రమాణములనుపట్టి సర్వము పరబ్రహ్మమేకాని స్వేతరమేదియు లేదనెడు దృఢాపరోక్షజ్ఞానమును పొందినవారై. మ॥ గరిమకా స్వర్ణ మనేక భూషణములై కన్పట్టు చందంబునకా । బరమాత్మండలిల ప్రపంచ మయఁడై భాగిల్లు నట్లొటచే । అనిసీతా రామాంజనేయము. దేహభిమానములు—శ్లో॥ జాగ్రత్స్వప్నముత్రి ముఘటతరా యాసంవిదుజ్జృంభతేయాబ్రహ్మదిశిశిరికాంతతదము ప్రోతాజగత్సృషీణి । నైవాహం నచదృశ్య వస్త్వీతి దృఢ ప్రజ్ఞాహి యస్యాస్తీచేచందాలోస్త్ర సతుద్వికోస్త్ర గురురిత్యేషా మనీషామహ ॥ బ్రహ్మైవాహమిదం జగచ్చసకలం విస్మాత్రవిస్తారితం సర్వంచైతజలి ద్యయా త్రిగుణయా నేకర్తయాకల్పితం । ఇద్ధంయస్య వృధామతి స్సుఖతరే నిత్యపరేనిర్తతే చందాలోస్త్ర సతుద్వికోస్త్ర గురురిత్యేషా మనీషామహ ॥ యా తిర్య చ్చురదేవతాభి రహమి త్యంత స్ఫుటా గృహ్యతే । యదృశా హృదయాత్ దేహ విషయా భాంకిత్యతో చేతనాః । తాంభాస్త్యైః శిశికార్క మంతల నిభాం స్ఫుర్తింశబా

భావయన్మోగినిర్వృతమానసోహి గురురిత్యేషా మనీషావను || అను ప్రమాణములనుపట్టి శరీరేంద్రియాదులు తుముకాము వీనికివిలక్షణ సాక్షియైతనకస్యము లేకతిలుంగునట్టి పరబ్రహ్మము తామనెడు దృఢ గంటలం.—తే|| ఘోర సంసార సాగరో * త్రారకంబు | ధీయుత జ్ఞాన యోగవ్యా * ధ్యేయ వస్తు

ప్రక్షగలవారై. క|| ప్రక్షయ ప్రతిష్ఠ రాభిము | ప్రక్షయ నాగంబు నాంగం బ్రక్షయచూత | ప్రక్షయైవల్యంబును బ్రజ్ఞాసాధ్యములు గానిపనులుంగలత.
వగుడుఁజెలువొందు నీదర * కాంబుజాత | యుగళమునుమావనంబులం * దగులనీచె.

టీ|| ఘోర ... త్రారకంబును—ఘోర = భయంకర మయిన. సంసార = సంసారమనెడు. సాగర = సముద్రమును. త్రారకంబును = వాఁటించునదియు. ధీయుత...వస్తువు—ధీ=అపరోక్షజ్ఞానముతోడ. యుత=గూడినకుకవామదేవాదిబ్రహ్మచేతలయొక్క. జ్ఞానయోగ = నిర్వికల్పనిష్ఠతోఁగూడిన. వ్యాత్ = అంతరంగములయందు. ధ్యేయ = ధ్యానింపఁదగిన. వస్తువు = ఆత్మరూపపువస్తువును. (అగుచును) చెలు వొందు = అందగించునట్టి - ఓప్పునట్టి. నీచరకాంబుజాత యుగళ

మును = నీపాదకమలము. బంటున, మామనంబుఁక = మామనసుల యందు. తగులనీచె. అంటుకమ్ము.
తా|| భయంకరమయిన సంసారమనెడుసముద్రమునువాఁటించు నదియు, అపరోక్షజ్ఞానముతోఁగూడిన కుకవామదేవాదిబ్రహ్మచేతల అంతఃకరణముల యందు జ్ఞానయోగముచేత ధ్యానించుట కనునైన వియ్యుతైన నీపాదకమలద్యయమును మామనసులందు పొందియుండు నట్లుగా ననుగ్రహింపుము అనితాత్పర్యము.

గంటలం.—క|| అనివేడినకన్యష్టఁడుముని | వినుతుఁడు కరుణించివల్ల * పీఠనచులుగో రినయట్లయిచ్చెఁగరుణా | వననిధి సదృశ్యత్వలోక * వత్సలుఁడంతక.

అచ్చెక = వరము నిచ్చెను. అంతక = అనంతరము నందు. తా|| అనిగోపికాస్త్రీలు తన్నువేడుకొనఁగా మునులచేతకొని యాడఁబడువాఁడును దయా సముద్రుఁడును అనన్యభక్తిగల నేవ కల సమాహమునందు శ్రీమ గలవాఁడునైన క్రికృష్ణమూర్తి వారు కోరినవరమునిచ్చెననితాత్పర్యము.

టీ|| అనివేడినక—అనితన్నుఁబ్రార్థింపఁగా. మునివినుతుఁడు— మునులవేఁగొనియాడఁబడువాఁడును. కరుణావననిధి = దయా సముద్రుఁడును. సదృశ్యత్వలోకవత్సలుఁడు—మంచిసేవకుల సమాహ మునందు శ్రీమగలవాఁడునైన. (కృష్ణుఁడు) కరుణించి—దయచేసి. వల్లపీఠనములు—గోపికాస్త్రీలు. కోరినయట్లు—కోరినవిధముగానే.

ఇచ్చెక = వరము నిచ్చెను. అంతక = అనంతరము నందు. తా|| అనిగోపికాస్త్రీలు తన్నువేడుకొనఁగా మునులచేతకొని యాడఁబడువాఁడును దయా సముద్రుఁడును అనన్యభక్తిగల నేవ కల సమాహమునందు శ్రీమ గలవాఁడునైన క్రికృష్ణమూర్తి వారు కోరినవరమునిచ్చెననితాత్పర్యము.

గంధిం.—చ|| ధర్మతమాభవుంగని ప * దంబులకున్నతుండై సపర్యలక నిర్మల భక్తిమై నడపి * నీవును దమ్ములు బంధుకోటి స త్కర్మచరిత్రులై తగును * శంబులవొప్పుచు నున్నవారెనా నర్మిలచాండవాగ్రజుఁడు * నమ్మధుసూదనుతోడ నిట్లనుక.

పాండవాగ్రజుఁడును = ధర్మరాజును. అట్లుధుసూదనుతోడక = అకృష్ణమూర్తితో. ఇట్లునుక = ఇట్లుపలికెను. తా|| అంతటకృష్ణుఁడు ధర్మరాజును జూచి అయిన పాదకమల ములకు సమస్కారములుచేసి స్వచ్ఛమయిన భక్తితో పూజలు చేసి చావా నీతమ్ములు చుట్టుములును నీవును మందికార్యములనునడపుచు సుఖముగ నున్నారా? అని యడుగఁగా ధర్మరాజు కృష్ణమూర్తినిఁ జూచియిట్లు పలికెనని తాత్పర్యము.

టీ|| ధర్మతమాభవుఁ—ధర్మరాజును. కని—చూచి. పదంబు లకుఁ—అయిన పాదములకు. నతుండై—నమస్కారముచేసినవాఁడై. సపర్యలక—పూజలను. నిర్మలభక్తిమై—కపటములేని భక్తితో. నడపి—చేసి. (నీవును) తమ్ములు—నీతిమ్ములును. బంధుకోటి—నీచుట్టు ములసముదాయమును. సత్కర్మచరిత్రులై = మంచిపనులతోడినడ వత్తిగలవారై. తగుసుఖంబులక—తగిన సౌఖ్యములతో. ఓప్పుచు నున్నవారె—ఓప్పుచునున్నారా. నాక—అనఁగా. అర్చిలిక—శ్రీరీతో.

పాండవాగ్రజుఁడును = ధర్మరాజును. అట్లుధుసూదనుతోడక = అకృష్ణమూర్తితో. ఇట్లునుక = ఇట్లుపలికెను. తా|| అంతటకృష్ణుఁడు ధర్మరాజును జూచి అయిన పాదకమల ములకు సమస్కారములుచేసి స్వచ్ఛమయిన భక్తితో పూజలు చేసి చావా నీతమ్ములు చుట్టుములును నీవును మందికార్యములనునడపుచు సుఖముగ నున్నారా? అని యడుగఁగా ధర్మరాజు కృష్ణమూర్తినిఁ జూచియిట్లు పలికెనని తాత్పర్యము.

గంధిం.—క|| సరసిజనాభ భవత్పద | సరసీరుహ మాశ్రయించు * జనులతి సౌఖ్య స్ఫురణం బొలుపారుచుఘవీచ | జరియింపరె భక్తపారి * జాతమురారీ,

తా|| భక్తులపాలిటికి కల్పవృక్షమై మురాసురునికి శత్రుమై నాధి యందు తామరగలిగిన ర్తించునట్టి యోకృష్ణమూర్తి! నీపాదకమలము లను ఆశ్రయించినమానవులు మిక్కుటమయినసౌఖ్యముతోనొప్పుచు ఘాలోకమునందు వర్తింపరావర్తింతురు గనుక మాకు ఎల్లవిధముల చేతనుసౌఖ్యమేకలిగియున్నదనితాత్పర్యము.

టీ|| సరసిజనాభ—కమలముబాడ్డునందుఁగలవాఁడవును. భక్త పారిజాత—భక్తులపాలిటికి కల్పవృక్షమవును. మురారీ—మురాసురు నికిశత్రువునైన యోక్రికృష్ణ. భవత్పదసరసీరుహము—నీపాదకమల మును. ఆశ్రయించుజనులు—ఆశ్రయించునట్టిజనులు. అతిసౌఖ్యస్ఫు రణక—అధికమైనసౌఖ్యముయొక్క ప్రకాశముచేత. పొలుపారుచుక = ఓప్పుచు. ఘవీక—ఘాలోకమునందు, వరియింపరె—వర్తింపరా.

తా|| భక్తులపాలిటికి కల్పవృక్షమై మురాసురునికి శత్రుమై నాధి యందు తామరగలిగిన ర్తించునట్టి యోకృష్ణమూర్తి! నీపాదకమలము లను ఆశ్రయించినమానవులు మిక్కుటమయినసౌఖ్యముతోనొప్పుచు ఘాలోకమునందు వర్తింపరావర్తింతురు గనుక మాకు ఎల్లవిధముల చేతనుసౌఖ్యమేకలిగియున్నదనితాత్పర్యము.

గంధిం.—నీ|| సుమహితస్వప్న సు * యప్తేకాగ్రతలను - మూడవస్థలఁబాసి * వాఁడిమిగిలి వెలినుందు లోభుండు * విశ్వమైయుండువు - విశ్వంబు నీయందు * వెలుఁగుచుండు భవదీయమహిమచేఁ * చాటిల్లుభవనంబు - అదయింతునొకవేళ * నుడిగిమడఁగు సంచితాశంక స * ధ్ధానివైయుప్పుణు - నవహితయోగ మా * యాత్మభవనరి

వ|| అదియునుంగాక,
సుమహితస్వప్న సు * యప్తేకాగ్రతలను - మూడవస్థలఁబాసి * వాఁడిమిగిలి వెలినుందు లోభుండు * విశ్వమైయుండువు - విశ్వంబు నీయందు * వెలుఁగుచుండు భవదీయమహిమచేఁ * చాటిల్లుభవనంబు - అదయింతునొకవేళ * నుడిగిమడఁగు సంచితాశంక స * ధ్ధానివైయుప్పుణు - నవహితయోగ మా * యాత్మభవనరి

తే॥ దురిత దూరులు నిత్యము శ్రీ కృష్ణులకడెంద । నలవియైపెంపు దీపింతు శ్రీ వంబుజాక్షు
ఘనకృపాకర నిభిల వి శ్రీ కార దూర । నీకు మ్రొక్కెద సర్వ లో శ్రీ కైకనాథ.

టీ॥ ఘనకృపాకర—అధికమయినదయకు నిధియైనవాడవును. నిభిల వికారదూర—అధికరి దప్పలు శోక మోహములు విరామరణములునెడు వికారములు లేనివాడవును. సర్వలోకైకనాథ—అధిదేవతలు ఇంద్రియములు ఇంద్రియవిషయములును అపెడి త్రిలోకములకునాక్కిడైన ప్రభుడవునైన. అంబుజాక్ష—పకలదేవులమౌదయకమలములయందు వ్యాపించియున్నకృష్ణా. సుమహిత...కాగ్రతలు—సుమహిత—అజ్ఞానులకు మిక్కిలి రమణీయములుగఁ దోచునట్టి. స్వప్న—కల. సుమతీ—నిద్ర. కాగ్రతలు—తేలుకొని యుండుట. అనుమాండవస్థలక—అనునట్టిమాఁడు అవస్థలను. పాసి—వదలి. అవస్థాత్రయమునుమీటి అనుట. వాఁడి—ప్రతాపము. మిగిలి—అతికయింది. తెలిక—ప్రపంచమునకు తెలుపలను. ఉండు—ఉండువు. లోనుండువు—ప్రపంచమునకులోపలనుండువు. విశ్వమైయుండువు—ప్రపంచమే అయియుండువు. శ్లో॥ అనుప్రతేకా దాతేకా త్రస్తాద్విశ్వ ఇతిరితః ॥ అని. విశ్వంబు—ప్రపంచము. నీయందుక—నీలోఁల. (తెలుఁగుచుండును) భవదీయమహిమచేక—నీదైనప్రభావముచేత. పాటిల్లు—కలుగునట్టి. భువనంబులు—లోకములు. ఒకతేకక—ఒకసమయమునందు. ఉదయించుక—నీయందేవుట్టును. ఒకతేకక—మఱియొకసమయమునందు. ఉడిగి—నశించి. మడఁగుక—కానరాకపోవును—నీయందేలయించుననుట. సందితా...తై—సంచిత—కూర్చ

బడిన. అఖండ—తక్కువగాని. సద్భానియై—బ్రకాలములయందునునశించి పనిజ్ఞానముగలవాడవై. (ఒప్పుచును) అవ...త్తక—అవహిత—ఎచ్చరికగలదైన. యోగమాయాశక్తి—యోగమాయకలిమిని. తనరి—ఒప్పి. దురితదూరులు—పాపమునకుదూరమైనవారగు. నిత్యముక్తులక—కాశ్యతమైన మోక్షమును బొందనిచ్చగలవారికి. చెందక—బొందను. అలవియై—సాధ్యమై. పెంపు—గౌరవమును. దీపింతువు—ప్రకాశింపఁ జేయుదువు. నీకుక—ఇటువంటినీకు. (మ్రొక్కెదను)

తా॥ మేరమీరినదయగలిగిఅధికరిదప్పి మొదలైనవికారములు లేక అన్నిలోకములకునాక్కిడైన ప్రభువై యొప్పునట్టి యోస్వామి! మూఁధులకు మనోహరము లయిన కాగ్రత స్వప్నము నిద్ర అనుమాండవస్థలను బొందక మిక్కిలుమైన ప్రతాపములో ప్రపంచమునకులోపలనుతెలుపలను తెలుఁగొంచుచు పిలోపలసర్వ ప్రపంచమునఁగి తెలుఁగొండఁగా నీప్రభావముచేత నీయందే కలుగుచు నశించుచునుండునట్టియీలోకములనునీతేకరించుచు నశఁగించుచు చిరకాలాధ్యాసవశమున బొందఁదగినట్లైన అపరోక్షజ్ఞానముగల వాడవగుచు యోగమాయతోఁగూడుకొన్నవాడవై యొప్పుచును పాపరహితైకాశ్యత మోక్షమునుబొందువారికిబొందఁదగినవాడవై నీమహిమను ప్రకాశింపఁ జేయుచుండునట్టి నీకు మ్రొక్కెదననితా.

౧౦౯౧.—క॥ అని వినుతించిన నచ్చటి । జనపాలక బంధు మిత్ర శ్రీ సకల జనంబుల్
వినియనురాగిల్లిరి నె । మృనముల నానంద జలధి శ్రీ మగ్గులు నగుచుకా.

టీ॥ (అని) వినుతించినక—పొగడఁగా. అచ్చటి...జనంబులు—అచ్చటి—అక్కడనుండునట్టి. జనపాలక—రాజులును. బంధు—చుట్టములును. మిత్ర—చెలికాండ్రునునైన. సకలజనంబులు—ఎల్ల జనులును. (నిని) నెత్తునములక—నిండుమనసులందు. ఆనందజలధిమగ్గులు—

సంతోష సముద్రమునందుమనిఁగినవారు. (అగుచును అనురాగిల్లిరి) తా॥ అని యీవిధముగా భర్తరాజు ప్రోత్రము చేయఁగానే అక్కడనున్న రాజులును చుట్టములు స్నేహితులునైన యెల్ల జనులును మిక్కిలిసంతోషముతో మిచ్చుకొనిరి అని తాత్పర్యము.

౧౦౯౨.—తే॥ అట్టియొప్పుగువేళ నె శ్రీ య్యంబుమెఱసి ।
దానవాంతకునకులును శ్రీ ద్రౌపదియును ।

యొక్కచోటను సంతోష శ్రీ యుక్తలగుచు । గూడి తమలోన ముచ్చట శ్రీ లాడుచుండి.

టీ॥ అట్టి యొప్పుగు వేళక—ఒప్పిదమయిన యట్టివేళయందు. నెయ్యంబు—స్నేహము. మెఱసి—ప్రకాశింపఁ జేసి. ఒక్కచోటను—ఒకతావున. సంతోషయుక్తలు—సంతోషముతోఁగూడుకొన్నవారు. (అగుచును) దానవాంతకునకులును—కృష్ణునిభార్యలును. (ద్రౌపదియును) కూడి—కూడుకొని. తమలోనక—తమలోఁదాము. ముచ్చట

లాడుచుక—విసోదముగామాటలాడుచును. ఉండి—ఉన్నవారయి. తా॥ అటువంటియొప్పిదమయిన కాలమునందుమిక్కిలిచెలిమిని. కనఁబఱచుచు కృష్ణుని భార్యలును ద్రౌపదియును చాల సంతోషముతో నొక్కచోటఁ గూడుకొని విసోదముగా మాటలాడుచుండి యని తాత్పర్యము.

వ॥ అట్టియొడఁగృష్ణకథా విశేషంబులుఁదితోవంబున నుగ్గడించుచుఁ బ్రసంగవశంబున రుక్మిణీదేవి మొదలగు శ్రీకృష్ణభార్యలంగనుంగొనిపాంచాలియిట్లనియె, మిమ్మునమ్మతితో బుందరికాక్షుండు వివాహంబులుచేసికొనిన తెఱంగులుతెరంగుగఁవినిపించుచుఁదనిన వారుదమపరిఁయంబుల తెఱంగులు మున్నునేసికంఁజెప్పినవిధంబున వినిపించిరందు సవిస్తరంబుగాఁదెలియఁబలుకఁమద్ర రాజకన్యకా వృత్తాంతం చామానినిపాంచాలికిం జెప్పినవిధంబు వినుమని శుకుండు పరీక్షిన్నరేంద్రునకిట్లయె.

టీ॥ అట్టియొడక—అమాటలాడుచుండునట్టిసమయమునందు. కృష్ణకథావిశేషంబులు—కృష్ణునియొక్కవిశేషించినవైనకథలను. చరి

తోవంబునక—సంతోషముతో. ఉగ్గడించుచుక—చెప్పుచు. ప్రసంగవశంబునక—ప్రస్తావనకముచేత. రుక్మిణీదేవి మొదలగు శ్రీకృష్ణ

భార్యలకా - దుష్టినేదని మొదలుగాఁగల శ్రీకృష్ణుని పెండ్లాలను. కనుంగొని-చూచి. పాంచాలి-ద్రౌపది. (ఇట్లుయెను మిమ్మును) సమ్మతితోకా-ప్రీతితో. పుండరీకాక్షుండు - శ్రీకృష్ణుఁడు. వివాహములుచేసికొనినతఱుంగులు-పెండ్లాడినవిధములు. తిరంబుగకా-స్థిరముగా - విశదముగా. వినిపింపుఁడు - తెలియఁ జేయుఁడు. అనినకా-అనఁగా. వారు - అకృష్ణ భార్యలు. తమపరిణయంబుల తెలింగులు-తమపెండ్లిండ్లరీతులు. మున్ను-మునుపు. నేకా-నేను. నీకుకా-నీతో. చెప్పినవిధంబునకా-చెప్పినరీతిని. వినిపించిరి-చెప్పిరి. అందుకా-అపెండ్లిండ్లకథలతో. సవిస్తరంబుగాకా-విశదముగా. తెలియఁబడుకని-తెలియఁజెప్పని. మద్రరాజ కన్యకా వృత్తాంతంబు-మద్రదేశపురాజుకూతురైవలక్షణయుక్తపెండ్లివర్తమానము. ఆమానిని-ఆలక్షణ. పాంచాలికా-ద్రౌపదితో. చెప్పినవిధంబు-చెప్పి

నట్టిరీతి. (వినుము అని) తుకుండు - తుకమహర్షి. చరీషీన్నరేం ద్రునకుకా-పరీషీన్నహారాజునకు. ఇట్లుయెకా-ఇట్లు చెప్పెను.

తా|| అట్లు ముచ్చటలాడుచుండునపుడు కృష్ణునివిశేషకథలను సంతోషముగాఁజెప్పకొనుచుండి ప్రస్తావనమున ద్రౌపదియొక్కని మొదలుగాఁగల శ్రీకృష్ణుని భార్యలనుజూచి మీరు మిమ్మును శ్రీకృష్ణ మూర్తిపెండ్లాడినవృత్తాంతము నుసాకుఁజెప్పఁడు అనియడుగఁగా వారుక్రమముగా తమతమ పెండ్లి వృత్తాంతములు ముందు నీకు నేను చెప్పినవిధమునవిశదముగాఁజెప్పిరి అందుముందు నాచేతవిశదముగాఁ జెప్పఁబడనిలక్షణవివాహకథను ఆమె ద్రౌపదితోఁజెప్పినచోప్పున నీకునేనిప్పుడు చెప్పదను వినుమని తుకమహర్షి పరీషీన్నహారాజుతో ఇట్లుచెప్పసారంభించెను అని తాత్పర్యము.

—(*) లక్షణయను శ్రీకృష్ణుని యష్టమభార్య ద్రౌపదికి దనవివాహవృత్తాంతంబుఁ చెప్పట. (*)—

ద్రౌపది.

లక్షణ.

౧౦౯౪.—శీ|| పాంచాలితోమద్ర * పతిసుత యిట్లను

సంగీత విద్యా వి * శారదుండు

నారదు చేతి వి * జాన్వన కలితమై

నట్టి గోవింద క * ధామ్యశంబు

దవిలి యేఁగ్రోలి చి * త్రముదన్నయత్వంబు

నొంది మోదించుచు * నుండు సంత

దుహితృవత్సలండు మ * ధ్గురుండు దానవిని

సమపాయమొక్కటి * మఁదలంచి

తే|| చదల నెబ్బంగినైన గో * చరముగాక । వారిమధ్యములో నని * వ్యాప్తిదోఁడుఁ
మత్స్యయంత్రంబుఁ గల్పించి * మనుజులెంత । వారికైననుదివ్వ మో * మంగరాని.

టీ|| పాంచాలితోకా-ద్రౌపదితో. మద్రపరిసరము-మద్రదేశపు రాజకూతురయిన లక్షణ. ఇట్లుయెకా-ఇట్లు చెప్పెను. సంగీత విద్యా విశారదుండు-సంగీతవిద్యయందు నేర్పుగలవాఁడైన. నారదుచేతివిజాన్వనకలితము-నారదుమహామునిచేతనుండుమహాలియను వీణయొక్క భ్వంతోఁగూడినది. (ననట్టి) గోవిందకథామృతంబు-గోవింద-చతుర్వశేంద్రియవిషయములను పోషియై యెఱుంగుచున్న కృష్ణపరబ్రహ్మ సుయొక్క. కథామృతంబు-కథయగుడియమృతము. తిండి-అసత్తి గలదాననై. ఏకా-నేను. క్రోలి-త్రాగి-అమృతమువలె ఇంపైన శ్రీకృష్ణునిః ధనువినియనుట. చి త్రము-మనస్సు. తన్నయత్వంబు-దాని వికారముగలవియగుటను. ఒంది-పోంది. మోదించుచుకా-సంతోషించుచు. ఉండుసంతకా-ఉండునప్పడు. దుహితృవత్సలండు-కూతురియగుత్రేమగలవాఁడైన. మధ్గురుండు-మాతండ్రి. (తాను) అదిని-అవృత్తాంతమిది. సమపాయమొక్కటి-ఒకమంచియొపాయమును. మదికా-మనసునంపు. తలంచి-యోచించి. చదలకా-అకాశమునందు. ఎబ్బంగినైనకా-ఏవిధముచేతనైనను. గోచరము

గాక-కానరాక. వారిమధ్యములోకా-నీటివడుచు. అభివ్యాప్తికా-ప్రతిఫలించుటచేత. తోచుమత్స్యయంత్రంబుకా-కానవచ్చునట్టి యంత్రమత్స్యమును. కల్పించి - కలుగఁజేసి. మనుజులు - మనుష్యులు. ఎంతవారికైనను-ఎంతగొప్పవారికైనను. తివ్వకా-ఈవరికి రీయుటకును. మోవంగకా-మోచుటకును. రాని-శక్యముగాని.

తా|| ద్రౌపదితో లక్షణ యూవిధముగాఁ జెప్ప సారంభించెను సంగీతవిద్యయందు నేర్పరియైన నారదునివీణవాయింతుటనువిని అందు విసంబంధనట్టిమత్స్యశత్రువుమయిన శ్రీకృష్ణమూర్తి కథయందు ఆసక్తి రాలనైన నేను అదియే జ్ఞాపకముగా వర్తించు చుండఁగా చిత్తవైర నాయందు మిక్కిలి ప్రీతిగల మాతండ్రి ఆవృత్తాంతమును విని అకృష్ణుండు నన్ను పెండ్లాడుటకుఁ దగిన మంచి యుపాయ మొకటి మనసులో యోచించి నిశ్చయించుకొని ఏవిధముచేతను ఎవరికినికానరాకుండునట్లు జలమునందు నీదియై కనఁబడు నట్లును అకాశమునందు ఒకయంత్రమత్స్యమును కలుగఁజేసి ఎంతబలవంతులైనను చి త్రను పట్టున శక్యముగాని ధనుస్సును అనితాత్పర్యము.

౧౦౯౫.—తే|| ధనువుఁ బవివండునిష్ఠురా * స్తంబు నదట । నంచితంబుగ గంధ పు * మ్మొత్తతములఁ

ఘోషగావించి యునిచి యే * త్రురువుండెని । నిధులమున నీచాప * మెక్కుచెట్టి.

టీ|| భనుభుక్-వింటిని, పువందనిష్ఠురాత్మంబుక్-వక్త్ర యుధమువలె భయంకరమయినదియు క్రూరమయినదియునైనచాణ మును, అంతింబుగక్-పిప్పిదముగా, గంధపుష్పాక్షతములక్-చరిమళ యుక్తములయిన పువ్వులచేతను అక్షతలచేతను, పూజగా వింది-పూజచేసి, ఆవటక్-ఆకృడ, ఉనిచి-పెట్టి, ఏపురుషుఁ డేనిక్-ఏమనుష్యుఁడైనను, ఇద్దబలమునక్-శ్లాఘ్యమైన బలముచేత.

౧౦౯౬.-క|| ఈసాయకంబు నారిం | బోసి పెనన్మత్స్యయంత్ర * ముక్ ధరంగూలక్
నేసిన శౌర్యధురీణుఁడు | నాసుత వరియించునని జ * నంబులు వినఁగక్.

టీ|| ఈసాయకంబుక్-ఈచాణమును, నారిక్-అల్లెత్రాటి యందు, బోసి-కూర్చి, పెనక్-వడిలో, (మత్స్యయంత్రమును) ధరక్-భూమియందు, కూలక్-పడునట్లు, ఏసినశౌర్యధురీణుఁడు-ప్రయోగించి క్రూరతృభారమును వహించినవాఁడు - ప్రయోగించిన కూరుఁడు, నాసుతక్-నాకొమార్తను, వరియించుక్-కొరును-

౧౦౯౭.-క|| చాటించిన నవ్వా ర్తకుఁ | చాటించిన సంభ్రమముల * చాణాసన మా
రీటంకార మహారవ | పాటితశాత్రవులు బాహు * బల సామగ్రుత్.

టీ|| చాటించినక్-చాటపెట్టి ప్రసేద్యము చేయఁగా, అవ్వా ర్తకుఁ-అవృత్తాంతమునకు, పాటించిన సంభ్రమములక్-అదరించిన సంభ్రమములతో-త్వరగలవారై, చాణాసన...శాత్రవులు-చాణా సన-విండ్లయొక్క, మార్చి అల్లెత్రాటియొక్క, టంకార-టం అనునట్టి, మహారవ-గొప్పధ్వనిచేత, పాటిత-పడఁగొట్టఁబడిన,

ఈబాహు - ఈవింటిని, ఎక్కుపెట్టి - అల్లెత్రాడిక్కింది, తా|| ఎంతబలవంతులైనను ఎత్తను పట్టుకు శక్యముగాని వింటిని వక్త్రాయుధమువలె భయంకరమును క్రూరమునైన చాణమును పిప్పి దముగా పువ్వులచేతను అక్షింతల చేతను ఆర్పించి అచ్చట నుంచి యేమానవుఁడైనను సరే శ్లాఘ్యమైన తనబలముచేత ఈవింటి పెక్కు పెట్టి యనితాత్పర్యము.

పెండ్లాడును, (అని) జనంబులువినఁగక్-ప్రజలందఱువినునట్లుగా, తా|| ఈచాణమును అల్లెత్రాటియందుఁగూర్చి అమత్స్యయంత్రము భూమియందుఁ బడునట్లుగా ప్రయోగించు నట్టి కూరుఁడు, ఏవఁడో వాఁడు నాకొమార్తను పెండ్లాడఁ దగిన వాఁడు అని యెల్ల జనులు వినునట్లుగా చాటించెనని తాత్పర్యము.

శాత్రవులు-పగవారు గలవారు, బాహుల సామగ్రులు-భుజుల మనడుసామగ్రిగలవారు, తా|| చాటించిన యావృత్తాంతమును విని తమవిండ్ల అల్లెత్రాళ్ల చప్పుళ్ల చేతనే శత్రువులను బడఁగొట్టునట్టి భుజుల సామగ్రి గల రాజు లనేకులు త్వరగలవారై యని తాత్పర్యము.

౧౦౯౮.-క|| సుందరతనులు యదుత్సవ | సందర్శనకుతుకు లమిత * సైన్యలుభూభృ
న్నందనులేతెంచిరి జన | నందితయకులగుచు మద్ర * నగరంబునకుక్.

టీ|| సుందరతనులు-అందమైన దేహము గలవారును, తదు... కులు-తదుత్సవ-ఆచేడుకను, సందర్శన-చూచుట యందలి, కుతు కులు-కుతూహలముగలవారును, అమితసైన్యలు-మితిలేని సేన గల వారునైన, భూభృన్నందనులు-రాజకుమారులు, జననందితయకులు-జనులచేతకొనియాడఁబడినకీర్తిగలవారు, (అగుచును) మద్రనగరంబు

నకుక్-మద్రరాజుపట్టణమునకు, ఏతెంచిరి-రాజులందఱునువచ్చిరి తా|| చక్కఁదనముగలయోకారములును, అమత్స్యయంత్రము చేయునట్టి దేడుకను చూచుటయందు కుతూహలమును, మితిలేని సేన లును గలవారై యెల్ల జనులచేతను కొనియాడఁబడునట్టి కీర్తిగల రాజకుమారులు మద్రరాజు పట్టణమునకు వచ్చిరిని తాత్పర్యము.

౧౦౯౯.-క|| చనుడెంచిన వారికి మ | జ్ఞనకుఁడు వివిధార్చనములు * సమ్మలించావిం
చిన నాబాహు బలాధ్యులు | ధనువుం జేరంగనరిగి * ధైర్యస్ఫూర్తిక్.

టీ|| చనుడెంచినవారికిక్-అట్లువచ్చినవారికి, మజ్ఞనకుఁడు-మాతండ్రి, వివిధార్చనములు-నానావిధములైనపూజలు, సమ్మలించావిం ఇష్టముతో, కావించినక్-చేయఁగా, ఆబాహు బలాధ్యులు-భుజ బలముగలయోరాజకుమారులు, ధనువుక్-వింటిని, చేరంగనరిగి-

దగ్గఁబోయి, ధైర్యస్ఫూర్తిక్-ధైర్యముయొక్క ప్రకాశముతో, తా|| అట్లువచ్చిన యోరాజకుమారులకు అందఱుకునుమాతండ్రి నానావిధముల నునవర్యాదలుచేయఁగా వారును ధనుస్సుదగ్గఁబోయి ధైర్యముతో ననితాత్పర్యము.

౧౧౦౦.-వ|| డగ్గటి యధనువు గనుంగొని.

టీ|| డగ్గటి - మిక్కిలి సమీపించి, అధనువుక్ - అధనుస్సును, గనుంగొని-చూచి,

తా|| మిక్కిలి సమీపించిన వారై యా ధనుస్సును చూచి యని తాత్పర్యము.

౧౧౦౧.-తి|| కొందఱు పూసలేక చనఁ * గొందఱు పూని కదల్చలేక బోఁ
గొందఱొకింత యెత్త బొక * కొందఱు మోపిడలేక దక్కఁగాఁ
గొందఱొకింతయెక్కిదుడు * గోరిన్పాలకులిట్లుసిగ్గునుం
జెంచి తలంగి బోవుచును * జీ యిట కేగుట నీతి లేవనక్.

టీ|| కొండలు = కొంతమంది. పూసలేక = ప్రయత్నపడలేక. జనక=పోగాను. కొండలు=కొంతమంది. పూని=ప్రయత్నపడి. కబల్పలేక=కడలింపలేక. పోక=పోగాను. (కొండలు) ఒకింత= కొంచెము. ఎత్తక = ఎత్తగాను. ఒకకొండలు = మఱికొండలు. మోపిడలేక = ఎక్కువెట్టలేక. తక్కుగాక = పెనుదీయగాను. (కొండలు) ఒకింత=కొంచెము. ఎక్కిడుచుకొ = ఎక్కువెట్టుచును. స్వపాలకులు=రాజులు. కోరి=పెండ్లిపట్టించి. ఇట్లు=ఈవిధముగా. సిగ్గునుండెంది=సిగ్గుపడి. తలంగిపోవుచును = తొలంగిపోవుచును.

(టి) ఇటుకుకొ=ఇక్కడికి. ఏగుట = పోవుట - వ్యతిరేకముగాచే వచ్చుటయ్యుర్థము. సీతపృ=అక్రమము. అనక=అనగా.

తా|| కొండలు వింటిని ఎత్తుకుట ప్రయత్న పడకయు, కొండలు ప్రయత్నపడి కడలింపలేకయు, కొండలు కొంచెము ఎత్తియు, మఱి కొండలు ఎత్తియెక్కువెట్టలేకయు. కొండలు ఎక్కువెట్టి చాణము సంధింప లేకయు, ఈవిధముగా వచ్చిన రాజ కుమారు లందఱు చి ఇక్కడికి వచ్చుటతప్ప అని అనుకొనుచు సిగ్గుపడిపోగానని తా.

౧౧౦౧.—క|| భీముడు రాధేయుడును | ధ్వామగతి న్నెక్కుద్రోచి * తగ నమ్మినం బేముజకదిరుగుచుంటయు | దామేమియు నెలుంగలేక * తలంగినపిదపక.

టీ|| భీముడు=భీమసేనుడును. రాధేయుడును=కర్ణుడును. ధ్వామగతికొ=అడ్డములేనిరితో. తగక=తగునట్లు. ఎక్కుద్రోచి= ఎత్తెక్కువెట్టి. అమ్మినంబు = ఆయంత్ర మత్సయము. ఏమఱక= తప్పుక = ఎడతెగక. తిరుగుచుంటయుక = తిరుగుచునుండగా. (తాము) ఏమియుక=ఏయిపాయమును. ఎలుంగలేక = తెలిసేకో

జాలక. తలంగిన పిదపక = రాజులందఱును తొలంగిన పిమ్మట. తా|| ఆపృథు భీమసేనుడును కర్ణుడును వచ్చి అడ్డములేక తగునట్లుపెట్టెక్కువెట్టి ఆయంత్రమత్సయము ఎడతెగక తిరుగుచుండు టనుకొని దానిని పడనేయునుపాయముతోచక పెనుకకు పోయిరి అటుపిమ్మటనని తాత్పర్యము.

౧౧౦౨.—క|| అమరేంద్రతనయుడమ్మ | త్యక్తము నేయునుపాయమెఱిగి * తగ నేసియు మీ నముఁ ద్రుంపలేక సిగ్గున | విముఖుండై చనియె నంత * వికలుం డగుచుక.

టీ|| అమరేంద్రతనయుడు=అర్జునుడు. త్యక్తము నేయు నుపాయము=ఆయంత్రమత్సయమును పడనేయుటకుండగిన యుపాయ మును. ఎఱిగి=తెలిసి. ఏసియుక = చాణమునుప్రయోగించుట. మిసముక=అతుత్సయమును. త్రుంపలేక=తగ నేయలేక. అంతక= అంతట. సిగ్గునక=సిగ్గుచేత. వికలుండగుచుక = అవయవముల

స్వాధీనతతప్పినవాడగుచును. విముఖుండై=మాటు మొగమువెట్టి కొన్నవాడై. చనియె=పోయెను. తా|| అంతట అర్జునుడువచ్చి ఆచేదనుపడనేయు నుపాయము తెలిసిచాణప్రయోగముచేసియుదాని తెగినడునట్లు ఏయలేకసిగ్గుపడి తలవంచుకొని ఆవలికి పోయెను అని తాత్పర్యము.

౧౧౦౩.—వ|| ఇట్లు సకల రాజకుమారులుం దమతమప్రయత్నంబులు విఫలంబులైన ముఖారవిందంబులు ముకుళించి దైన్యంబున విన్ననై చూచుచున్నయెడ.

టీ|| (ఇట్లు) సకలరాజకుమారులును=ఎల్ల రాచకొడుకులును. తమ తమప్రయత్నంబులు=తాము తాముచేసిన ప్రయత్నములు. విఫలంబు లయినక=వ్యర్థములుకాగా. ముఖారవిందంబులు=ముఖకమలము లను. ముకుళించి=చిన్నపుచ్చుకొని. దైన్యంబునక=దీనత్వముతో.

విన్ననై=చిన్నవోయి. చూచుచున్నయెడక=చూచుచునుండగా. తా|| ఈవిధముగా ఎల్ల రాచకొడుకులును తమతమ ప్రయత్న ములువ్యర్థములైపోగా కళతప్పిన ముఖములతో దీనత్వమునుపొంది చిన్నవోయినవారై చూచుచుండగాననితాత్పర్యము.

౧౧౦౪.—వ|| సరసిజపత్ర లోచనండు * చాచము సజ్యముచేసి యుల్లస చ్చరమణిచోసి కార్ముక వి * కారడండై యలవోకవోలె ఖే చరమగు మీనముం దునుమ * సత్వరతక సుర సిద్ధ సాధ్య ఖే వరజయశ్చబ్దమొప్పు డెలు * చక గురిసెం డివింబువృవర్ణముల్.

టీ|| సరసిజపత్రలోచనండు=తామరతేకులవంటి కన్నులుగల చాచైసకృష్ణుడు. చాచము = విల్లు. సజ్యముచేసి = ఎక్కువెట్టి. చిల్లసచ్చరమక = ప్రకాశించుచున్న చాణమును. అణిచోసి= సంధించి. కార్ముకవికారడండై = వింటినేర్పుగలవాడై. ఆలవోక లోలక=విలాసముగా. ఖేచరము=అకాశమునందు చరించునది. అగుమీనముక=అగునట్టి మత్సయమును. సత్వరతక = తేగముతో. చునుమక=తెగనేయగా. సుర...శబ్దము = సుర=దేవతలయందు. సిద్ధ=సిద్ధులయందు. సాధ్య=సాధ్యులయందు. ఖేచర = గరుడులయందు. జయశబ్దము=జయముయందు శబ్దము. ఒప్పుక=ఒప్పుగా. దివిక=

అకాశమునందుండి. వృష్ణవర్ణములు=పువ్వులవాసలు. పెలుచక= విశేషముగా. కురిసెక=వర్షించెను. తా|| అంతట క్రీకృష్ణమూర్తి చిల్లెక్కువెట్టికళతకలలుండగుచున్న చాణమును సారయందుండుగూర్చి విలువిద్య యందుండనకుగల నేర్పు తెలియఁబడునట్లుగా విశేషముగా అకాశమునందు తెలుంగు చున్న యంత్రమత్సయమును అతి త్వరితముగా దేవతలు సిద్ధులు సాధ్యులు మొదలుగాక గలవారు జయ జయ యను శబ్దము అతిశయంతగా అకాశమునుండి పువ్వులవాస కురిసెను అనితాత్పర్యము.

విశేషార్థము.

టీ|| సరసిజపత్రలోచనఁడు-హృదయకమలమనందలివిజ్ఞానమీ
సేత్రముగాఁగలకృష్ణుఁడనెడి ఆరూఢబ్రహ్మతే త్ర. బాపముకా-అంత
రబాహ్యనిర్వికల్పకసమాధియనెడువిల్లును. సజ్జముచేసి-అహమస్మి
బ్రహ్మహమస్మి, అహంబ్రహ్మస్మి అనుబాక్యార్థములను ప్రకటించునట్టి
ఋద్ధసాత్వికవృత్తియనెడుఅల్లెత్రాటినిఁబ్రాయించి. ఉల్లసచ్చరమణిఁ
బోసి-ఉల్లసత్-మిక్కిలి ప్రకాశించుచున్న. శరము-ప్రత్యగభిన్న
పరబ్రహ్మమననుఅపరోక్షజ్ఞానమనెడిదివ్యభాణమును. అణిఁబోసి-
కూర్చి. కారుకవికారదుఁడై-చుద్విధసమాధులలోనేర్పరులైనబ్రహ్మ
తేత్తలలోశేష్ఠుఁడై. ఎలరేఖతోలేక-చంద్రమామనసోజాతః, అను
శ్రుతినిపట్టి మనోరూపుఁడైన చంద్రకళవలె. ఫేచరమగు - అంతర
హృదయాకాశమునఁ దిరుగుచున్న. మీనముకా-భేదజ్ఞానముతోడ
విషయబాంచల్యములలోఁ జిక్కి తిరుగునట్టి మాధవమనస్సును. శ్రు||
ఎవీషోఽంతరహృదయ ఆకాశః తస్మిన్నయంపురుషోమనోమయః|| అని
యుపనిషత్తు. సురసిద్ధసాధ్య ఫేచరజయశబ్దమొప్పుకా-ఇంద్రియాధి
దేవతలుమహానందముచేతజయముజయములనుచుండఁగా. తునిమిక్కి-
మాధ మనస్సును నఱకెను.

వ|| అయ్యవసరంబుననేనుబరితుష్టాంతరంగనైవరమానందవికచ వదనారవిందంబున నిందిందిరసన్నిభంబులగుచిక్షర
బృదంబులువిలసదలికఫలకంబునందళుకులూలుకుఘర్తజలకణంబులంగరంగుమ్మగమదతిలకంపుటసలుమసట కొనినం
గరకిసలయంబున మోసరించుచుమిసమిసను మెఱుంగుగములుగిటికొనగానువడవడచడకనప్పడుమందగమనంబున.

టీ|| అయ్యవసరంబునకా - ఆనందయమునందు. (నేను) పరితు
ష్టాంతరంగనై - సంతోషించినమనసుగలదాననై. పరమా... విందం
బునకా-పరమానంద-మిక్కుటమయిన సంతోషముచేత. వికచ-
వికాసమునొందిన. వడన-ముఖమనెడు. ఆరవిందంబునకా-కమల
మునందు. ఇందిందిరసన్నిభంబులు - తుష్టెదలను బోలినవి. అగు
చిక్షరబృందంబులు-అగునట్టిమంగురుల సమాహములు. విలసదలిక
ఫలకంబునకా-ప్రకాశించునట్టిసౌసటిపల్లెయందు. తళుకులూలుకు-
తళతళలాడునట్టి. ఘర్తజలకణంబులకా - చెమటనీళ్ల బొట్లచేతను.
కరంగు-కరంగునట్టి. మృగమదతిలకంపుటసలు - కస్తూరితిలకపు
రొంపి. మసలుకొనినకా - ఆవరింపఁగా. కరకిసలయంబునకా-
చిగురువంటిచేరియందు. మోసరించుచుకా-ప్రకాశించుచు. మిస

కా|| శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మమనెడుబ్రహ్మతే త్రఅంతరబాహ్యనిర్వికల్ప
సమాధియనెడువిల్లునుకర్త కాండముజ్ఞాన కాండములనెడుతనహస్త
ములయందుధరించి, ఋద్ధసాత్వికవృత్తియనెడు అల్లెత్రాటినిగూర్చి,
అహమస్మిబ్రహ్మహమస్మి అహం బ్రహ్మస్మి, అనువాక్యములచేత అల్లె
త్రాటినిఁబ్రాయించి, ప్రత్యగభిన్నపరబ్రహ్మహమనెడి అపరోక్షజ్ఞాన
మను దివ్యభాణమును గూర్చి, ఓమితిబ్రహ్మ ఓమితిదగ్గంసర్యం అను
మంత్రములనుమంత్రించి, తననిశ్చలాంతఃకరణమున వెలుంగుజ్ఞానజల
మున నిదానించి చూచి, సకల మంత్ర యంత్ర తంత్రములకు మూల
మంత్రమైనమోఢమనస్సు నెడుమత్స్యయంత్రమునునఱకి నేదకాస్త్ర
పురాణేతి హాసములనెడు గొప్పు నేసలుగల బృహత్సేనుఁ డనెడు
బ్రహ్మతేత్తయందుఁబుట్టి, నారదుఁడనెడు బ్రహ్మవిద్వర్ధిమృఁడు తన
మహతి యనెడు వీణ మిటుచు ప్రసంగించునట్టి కృష్ణ పరబ్రహ్మము
యొక్కచరిత్రమునువినిచొక్కుచు సర్వశుభలక్షణములుగలిగిలక్షణ
యనుపేర ప్రసిద్ధికెక్కిన ముక్తికాంతను సంతోయము అసంభావన
విపరీతభావన సలయ విశేష కమాయ రసాస్వాద అజ్ఞాన అవర
ణాదులనెడు శత్రువులను నశింపఁజేసి పెండ్లియాడి, వైరాగ్యము
బోధము ఉపరతి మొదలైనవాని సుఖముల ననుభవించుచు ద్వారక
యనెడునరకరీరమందు వసించెనని తాత్పర్యము.

మిసను-మిసమిసయనునట్టి. మెఱుంగుగములు-కాంతలసమాహ
ములు. గిటికొనకా - ఆవరింపఁగా. కాను - నడుము. వడవడ
చడకకా-మిక్కిలివణకఁకగా. (అప్పుడు) మందగమనంబునకా-
తిన్ననినడతో.

కా|| ఆనందయమునందు నేను మిక్కిలిసంతోషించిన మనసుగల
దాననై, మిక్కుటమయిన సంతోషముచేత వికాసమును వహించిన
ముఖకమలమునందు తుష్టెదలో అనునట్లు మంగురులు చలించుచుం
డఁగా మెఱయుచున్న సౌసటియందు తళతళలాడునట్టి చెమటనీటి
బొట్లచేత కస్తూరితిలకముకరగి ఆడుసువలెనావరింపఁగా, చిగురు
వంటిచేరియందు మిసమిసనినూతనప్రకాశములు అతిశయింపఁగా,
నడుము మిక్కిలి వడకుచుండఁగా మెల్లనినడతో అప్పుడు అనితా.

౧౧౦౬.-చ|| లలితపదాబ్జ నూపుర క శ్శ ల ధ్వనితో దరహాస చంద్రికా
కలిత కపోల పాలికలక శ్శ గప్పు సువర్ణ విమూత్సరస్మికుం
దల రుచులొప్పుఁ గంకణ యు శ్శ లంకృతు లింపెనలార రంగభూ
తలమన కేగుదెంచి ముఖ శ్శ తామరసం బపుడెత్తి చూచుచుకా.

టీ|| లలిత...లోకా-లలిత-మనోహరమయిన. పదాబ్జ-పాద
కమలములయందలి. నూపుర - అందలయొక్క. కలధ్వనితోకా-
అవ్యక్తశబ్దధ్వనితోను. దరహాస...పాలికలకా-దరహాస-చిలు
నవ్వనెడు. చంద్రికా-తెన్నెలతోడ. కలిత-కూడుకొన్న. కపోల
పాలికలకా-చెక్కిళ్ల ప్రదేశములను. కప్పు...గుచులు - కప్పు-అవ
రించుకొనుచున్న. సువర్ణ-బంగారువికారమైనవియు. విమూత్సర -
క్రొత్తతన. కన్న-రత్నవికార మైనట్టియు. మందం-చెవిపోగుల

యొక్క. రుచులు-కాంతులు. కప్పుకా-కప్పుఁగాను. కంకణరూపం
కృతులు - మాంజేరికడియములయొక్క రూపరూపములు ధ్వనులు.
ఇంపెనలారకా - మనోహరములైవినఁబడఁగాను. రంగభూతలము
నకుకా-మందపప్రదేశమునకు. ఏగుదెంచి-వచ్చి. అపుడం-ఆనందయ
మందు. ముఖకామరసంబు - ముఖపద్మమును. (ఎత్తిచూచుచును)
కా|| మనోజ్ఞుమయిన పాదకమలమునందలి అందల యొక్క
అవ్యక్తశబ్దధ్వనితోచిలునవ్వనెడు తెన్నెలలతోఁగూడుకొన్న

చెక్కినను బంగారుమయమైనట్టియు క్రొత్తరత్నములుచెక్కినట్టియు చెవిపోగులకాంతులుకమ్మకొనఁగాముంజేరికడియములుఝుఝుఝు

యని త్రొంగఁగా మత్స్య యంత్రమునెసిన ప్రదేశమునకు వచ్చి అప్పుడు తలయెత్తిచూచుచును అనితాత్పర్యము.

౧౧౦౭.—చ॥ నరపతులం గనుంగొని మ * నంబున వారిఁ దృణీకరించి మ
త్రుర జలజాతదవ్య మణి * కాంచనమాలిక నమ్మురారి కం
ధరమున లీలమై నిడి ప * దంపడి నవ్యమధూకదామ మా
హరికబరిం దగిల్చితి న * యంబునఁ గన్నుల లజ్జదేహఁగఁ.

టీ॥ నరపతులఁ—రాజులను. కనుంగొని—చూచి. మనంబునఁ—మనసులో. వారిఁ—ఆరాజులను. తృణీకరించి—అలత్యముచేసి. నయంబునఁ—తేలికగా. కన్నులఁ—కన్నులయందు. లజ్జదేహఁగఁ—సిగ్గుకనఁబడఁగా. మత్ ... మాలికఁ—మత్—నాదైన. కరజల జాత—హస్తకమలమునందలి. దివ్య—అప్రాకృతమయిన. మణి—రత్నమయమయిన. కాంచనమాలికఁ—బంగారు సరమును. అమ్మురారికంధరమునఁ—అక్కష్టమూర్తికంఠమునందు. లీలమైఁ—విలాస

ముతో. ఇడి—డంచి. పదంపడి—విత్తుట. నవ్యమధూకదామము—క్రొత్తదైన యిప్పుపుత్తులదండను. ఆహరికబరిఁ—అక్కష్టని కొన్ను నందు. తగిల్చితిఁ—చెరివితిని. చ॥ అప్పుడు—అసమయమునందు. తా॥ రాజులనెల్లను జూచి అలత్యముచేసి కన్నులయందు సిగ్గు గుఱుతులు మనోజ్ఞముగా కానఁబడఁగా నాచేతనున్న బంగారు రత్నాలవారమును క్రిక్కువ్వునిమెదనునెసి పెంటనే క్రొత్తదగు ఇప్పు పుత్తులసరమును ఆయన శిఖయందుఁ జెరివితిని అనితాత్పర్యము.

౧౧౦౮.—చ॥ కొలఁదికి మీఱఁగా నమరు * గోముఖ దిండిమ మద్దు శంఖ కా
హళ మురళీ మృదంగ పణ * వానకదుందుభి ధక్త కాంస్య మ
ర్దళ మురజారజాది వివి * ధ ధ్వనులేవున భూన భోంతరం
బులఁ జెలఁగ న్నటినటన * ము ల్లనరారె మనోహరాకృతిఁ.

టీ॥ కొలఁదికిమీఱఁగాఁ—మీరమీఱునట్లు. అమరు—ఓప్పునట్టి. గోముఖ... వివిధధ్వనులు—గోముఖ—గోముఖమృదువాద్యము. దిండిమ—రాయిడిగిడిగిల్లు. మద్దు—గుమ్మటము. శంఖ—శంఖము. కాహళ—తుతార. మురళీ—పిల్లఁగ్రోవి. మృదంగ—ఓకవిధమయిన మద్దెల. పణ—డిడుక. అనక—నిస్సౌఖ్యము. దుందుభి—భేరి. ధక్త—దక్కి. కాంస్య—తాళములు. మర్దళ—మద్దెల. మురజ—ఓకవిధమయిన మద్దెల. అర్జు—అరజమనేడు వాద్యము. అది—మొదలుగాఁగల. వివిధధ్వనులు—నానావిధములైన వాద్యముల ధ్వనులు. ఏవునఁ—

విజృంభణముతో. భూనభోంతరంబులఁ—భూమియందును ఆకాశ మందును. చెలఁగెను—త్రొసెను. మనోహరాకృతిఁ—మనోజ్ఞ మయినవిధమున. నటినటనములు—బోగమువారి యాటలు. తన రారెఁ—ఓప్పిదముగా నడచెను. తా॥ అప్పుడు రెండుమాడువిధములయిన మద్దెలలు గోముఖము దిండిమము మొదలుగాఁగల వాద్యములయొక్క నానావిధములయిన ధ్వనులు భూమ్యాకాశములయందు బోరు కలఁగఁగా బోగమువారి యాటలును బరగెను అని తాత్పర్యము. చ॥ అంతఁ—తర్వాత.

౧౧౦౯.—చ॥ అమరగణంబుఁదోలి యుర * గారి సుధాకలశంబుఁగొన్న చం
దమున సమస్త శత్రు వసు * ధా వరకోటిఁ దృణీకరించి య
క్రమల విలోచనుండు నను * కాఁగిట నొప్పఁగఁజేర్చి సింహచం
క్రమణమెల్లఁ గొంచుఁజనెఁ * గాంచనచారు రథంబు మీఁదికిఁ.

టీ॥ అమరగణంబుఁ—దేవతా సమూహమును. తోలి—తఱిమి. ఉరగారి—పాములకుష్మగవారైనగరుత్మంతుఁడు. సుధాకలశంబుఁ—అమృతకలశమును. కొన్న చందమునఁ—తీసికొన్నవిధమున. సమస్త శత్రు వసుధావరకోటిఁ—ఎల్లపగరాజుల సమూహమును. తృణీక రించి—తృణముగానెంచి—అలత్యము చేసి. అక్రమలవిలోచనుండు—అక్కష్టమూర్తి. ననుక—నన్ను. కాఁగిటఁ—భుజాంతరమునందు. ఓప్పఁగఁ—ఓప్పునట్లుగా. (చేర్చి) సింహచంక్రమణము—సింహపు

దాఁటు. ఎల్లఁ—ప్రకాశింపఁగా. కాంచనచారురథంబుమీఁదికిఁ—ఓప్పిదమైనబంగారేరిమీఁదికి. కొంచుఁజనెఁ—తీసికొనిపోయెను. తా॥ క్రిక్కువ్వుండు దేవతలను తలుచుఁగొట్టి అమృతకలశమును దెచ్చిన గరుత్మంతునివలె పగవారైనరాజులనెల్లను అలత్యముచేసి నన్ను తొమ్మనఁగదియఁబట్టి యెత్తుకొని సింహముదాఁటుకొనిపోవు నట్లు ఓకదాఁటున బంగారుమయమైన తన తేరిమిఁదికి నన్ను ఎత్తు కొని పోయెను అని చెప్పెనని తాత్పర్యము.

౧౧౧౦.—చ॥ అట్లు రథాగోహణంబు చేసిన.

టీ॥ (అట్లు) రథాగోహణంబుచేసినఁ—రథము నెక్కుఁగానే. తా॥ అవిధముగా నన్నిత్తుకొనిపోయిరథమెక్కుఁగానేయని తాత్పర్యము.

౧౧౧౧.—ఉ॥ తురగ చతుష్కముఁ విమతః * దుర్దమశూరతఁ బూన్చి దారకుం
డరదముతోపు శత్రు నిక * రాంధ తమగి పటల ప్రచండ భా
స్కరరుచి నొప్పనట్టి నిజ * కార్ముక యుక్త గుణ ప్రభావ సం
భరిత దిగంతరుం డగుచుఁ * బద్దదళాత్ముండు వోవుచుండఁగఁ.

టీ॥ తురగచతుష్కముఁ = గుఱ్ఱములు నాలుగింటిని. విమత
దుర్దమశూరతఁ = పగవారిని మట్టుపెట్టునట్టివగతనముతో. పూన్చి =
రథమునఁగట్టి. దారకుండు = దారకుండు అనుసారభి. అరదము =
రథమును. తొప్పక = తోలఁగా. శత్రు...రుచి = శత్రు = పగవారి
యొక్క. నికర = సమాహమనకు. అంధతమః = కటికిచీకటి
యొక్క. పటల = సమాదాయమునకు. ప్రచండ భాస్కరరుచి =
శీత్రమయిన సూర్యునిప్రకాశమువలె. (విప్పనట్టి) నిజకార్ముక...
దిగంతరుండు. నిజ = తనదైన. కార్ముక = వింటియందు. యుక్త = కూడిన.
ఎక్కుపెట్టఁబడిన. గుణ = అల్లెత్రాటియొక్క. ప్రభావ = ప్రకృష్ట

మయినధ్వనిచేత. సంభరిత = నిండిపఁబడిన. దిగంతరుండు =
దిక్కులనడిమిభాగముగలవాఁడు. (అగుచును) పద్దదళాత్ముండు =
కృష్ణుండు. పోవుచుండఁగఁ = పోవుచునుండఁగా.

తా॥ దారకుండు అను పేరుగల సారభి నాలుగు గుఱ్ఱములను
గట్టిన రథమునతోలఁగా పగవారిసమాహమ అనెడు కటికిచీకటి
తీకితేండ్రముగల సూర్యుని తెలుంగువలె తెలుంగుచున్న తనభనున్న
నందుఁగూర్చఁబడినఅల్లెత్రాటిచప్పడుదిక్కులనడిమిభాగమంతయు
నిండుకొని మ్రోగఁగఁగా క్రికృష్ణమూర్తి బయలుపడలి పోవుచుండు
నపుడు అని తాత్పర్యము.

౧౧౧౨.—వ॥ అట్టియెడ సకల రాజలోకంబుఁ గృష్ణుని విభవంబుఁ జూపొపక నసంఖ్యంబులగు
మూఁకలుగట్టి యమ్మహాత్మునిమాహాత్మ్యంబుఁ దెలియలేకదర్శింపులైకడంగి.

టీ॥ అట్టియెడఁ = ఆగమయమునందు. సకల రాజలోకంబును =
ఎల్లరాజులసమాహమును. కృష్ణునివిభవంబుఁ = కృష్ణునియొక్క
భాగ్యమును. చూపొపక = చూచిసహింపలేక. అసంఖ్యంబులు =
తెక్కపెట్టకకృష్ణముగానిది. అగుమూఁకలు = అగునట్టిసేనలను. కట్టి =
జతగూర్చి అమ్మహాత్మునిమాహాత్మ్యంబుఁ = అగొప్పవాఁడైన క్రికృష్ణుని

యొక్కప్రభావమును. తెలియలేక = తెలిసికోఁజాలక. దర్శింపులై =
అహంకారముచేత కన్నుఁగాననిచారై. కడంగి = పూని.

తా॥ ఆగమయమునందుక్రికృష్ణునిభవముజూచి పీర్వజాలక
తక్కినరాజులందఱును తెక్కలేనిదండునుగూర్చుకొని ఆకృష్ణమూర్తి
మహిమను నెఱుంగక గర్వముచేత కన్నుఁగాననిచారై పూనియనితా.

౧౧౧౩.—ఉ॥ భవభవ ప్రసూన శర * చాధిత మానసులై సమస్త భా
శ్రీవరనందను ల్బలుపుఁ * దెంపును దెంపును సొంపునేర్పడఁ
దేవ కిరీట రత్న రుచి * దీపిత పాద సరోజుఁడైన రా
జీవదళాత్ముఁ దాఁకిరి వి * శృంఖలవృత్తి నతిప్రయత్నులై.

టీ॥ సమస్తభాశ్రీవరనందనులు = ఎల్లరాజుకామగ్లును. భావ
భవప్రసూన శరచాధిత మానసులు = భావభవ = మన్నునిదైన.
ప్రసూనశర = పుష్పబాణములచేత. చాధిత = చాధింపఁబడిన. మాన
సులు = మనసులుగలవారు. ఐ = అయి. బలుపును = బలమును.
తెంపును = సాహసమును. పెంపును = గౌరవమును. సొంపును =
ఉత్సాహమును. ఏర్పడఁ = తెలియఁబడునట్లుగా. దేవ...జాడు =
దేవ = దేవతలయొక్క. కిరీట = కిరీటముల యందఁగి. రత్న = మణుల
యొక్క. రుచి = కాంతులచేత. దీపిత = ప్రకాశితమైన. పాదసరో

జుండు = అక్షగుతామగలుగలవాఁడు. ఐనరాజీవదళాత్ముఁ = అయి
నట్టిక్రికృష్ణమూర్తిని. విశృంఖలవృత్తి = ఆడ్డములేని వ్యాపారముతో.
అతిప్రయత్నులై = మిక్కిలిపూనికగలవారై. తాఁకిరి = తలపడిరి.

తా॥ ఎల్లరాజుకామగ్లునుమన్నునిపుష్పబాణములచేత చాధింపఁ
బడినమనసులుగలవారైబలమునుసాహసమునుగౌరవమును ఉత్సాహ
మును తెలియఁబడునట్లు దేవతలకిరీటములరత్నముల కాంతులచేత
తెలుంగునట్టి పాదకమలములుగలక్రికృష్ణమూర్తినిమిక్కిలి పూనికగల
వారైఆడ్డములేనిరితినియెదిరించిపోరాడనారంభించిరినితా. వ॥అంత.

౧౧౧౪.—చ॥ సరసిజ లోచనుండు నిజ * కార్ణ శరాసన ముక్తహేమ పుం

ఖ రుచిర శాతసాయక ని * కాయములక రిపుకోటిసేసి సిం
ధుర రిపు విక్రమ ప్రకట * దోర్బలుండై విలసిల్లి యొత్తై దు
స్తర చలితాన్య సైన్యమును * సజ్జనమాన్యముఁ బాంచజన్యముఁ.

టీ॥ సరసిజలోచనుండు = క్రికృష్ణుండు. నిజ...ములక = నిజ =
తనదైన. కార్ణశరాసన = కార్ణమనెడువింటినుండి. ముక్త = విడువఁ
బడిన. హేమపుంఖ = బంగారుపింజలుగల. రుచిర = తెలుంగుచున్న.
శాతసాయక = సాయక = బాణములయొక్క. నికాయములక =

సమాహములను. రిపుకోటిక = శత్రుసమాహమును. ఏసి = ప్రయో
గించి నొప్పించి. సింధుర...దోర్బలుండై = సింధురరిపువిక్రమ = సింహ
పరాక్రమమును. ప్రకట = ప్రసిద్ధముచేయునట్టి. దోర్బలుండై = భుజ
బలముగలవాఁడై. విలసిల్లి = ప్రకాశించి. మస్తరచలితాన్యసైన్యముఁ

— బాండుగూడమిచేత చలించినశత్రునైస్యములు గలదానిని. సజ్జన హాస్యముగా—సత్పురుషులచేతబహుమానంపడగినదానిని. పాంచ జన్యముగా—పాంచజన్యము అనుపేరుగల శంఖమును. ఒత్తె— పూరించెను—ఊంచెను.

కా॥ శ్రీకృష్ణమూర్తి తన వింటినుండి విడువఁబడిన బంగారు

౧౧౧౫.—ఉ॥ అత్తటి భూరిచాహు బలు * తైన విరోధి నరేశ్వరు ల్పుగ
ప్రాతము లొక్కపెట్ట మృగ * రాజ శిశోరముపై నెదిర్చిన
ట్లాతురులై చతుర్విధ స * మగ్ర బలంబులతోడఁ గూడి ని
ర్భూత కళంకుడైన నవ * తోయజనేత్రుని చుట్టు ముట్టినకా.

టీ॥ అత్తటి—అగ్రమునందు. భూరిచాహుబలులు—అధిక మయిన భుజబలముగలవారు. వినవిరోధి నరేశ్వరులు—అయినట్టిశత్రు రాజులు. మృగప్రాతములు—మృగములగుంపులు. ఒక్కపెట్టక—ఒక్క సారిగా. మృగరాజశిశోరముపైకా—సింహపువ్విమీద. ఎదిర్చినట్లు— ఎదిరించినవిధమున. అతురులై—కోపముచేత వీరింపఁబడినవారై. చతుర్విధసమగ్రబలంబులతోడకా—నాలుగువిధములైనకాంతిలేనినెలతో. కూడి—చేరి. నిర్భూతకళంకుడు—ఎగఁజెల్లుఁబడినదోషములుగలవాఁడు.

౧౧౧౬.—చ॥ అలిగి మురాంతకుండు గులి * శౌభ శరంబుల నూత్న రత్నకుం
డలములతో శిరంబులు ర * ణన్వజే నూపుర రాదితోఁ బదం
బులుఁ గటకాంగుళీయక వి * ధూవణ చాప శరాలితోడఁ జే
తులు నిలఁగూలఁగా విజయ * దోహలియై దునుమాడ వేండియుకా.

టీ॥ మురాంతకుండు—కృష్ణుండు. అలిగి—కోపించి. విలిశౌభశరం బులకా—వజ్రాయుధమునుబోలిన బాణములచేత. నూత్నరత్నకుండల ములతోకా—క్రొత్తైన రత్నములు చెక్కిన చేవిపోగులతోడ. శిరం బులు—తలలును. రణన్వజేనూపురరాదితోకా—రణవే—త్రాంగుచున్న. విధూవణచాపరత్నాలయందెలయొక్క. రాజితోకా—పత్తితోడ. పదంబులును—కాళ్లును. కటక...తోడకా—కటకము—చేతికిదియ ములయు. అంగుళీయక—దీంగరములయు. విధూవణ—అగ్రరణము లయు. చాప—విండ్రయు. శర—బాణములయు. అలితోకా—పత్తితో.

౧౧౧౭.—క॥ హతశేషులు చొక్కాకుల | గతిఁ చూల నిశాతపవన * కాండములు సము
ద్ధతనేసి తోలి విజయో | న్నతుండై నిజనగరికేగి * నగధరుఁ డంజకా.

టీ॥ హతశేషులు—చావఁగా మిగిలినవారు. చొక్కాకులరికా— పండియొందిన యాకులవలె. చొక్కా—చూలిపోగా. అంజకా— అప్పుడు. నగధరుండు—కృష్ణుండు. నిశాతపవన కాండములు—చాదులైనచాయవ్యాత్రుములను. సముద్ధతకా—మిక్కిలి సాటుకొనునట్లుగా. ఏసి—ప్రయోగించి. తోలి—తలచి. విజయాన్నతుండై—గెంపు

౧౧౧౮.—వ॥ అట్లు మహిత మంగళాలంకృతంబును, సతిమనోహర విభవాభి రామంబునగు
ద్వారకానగరంబునకరుగు దెంచిన మజ్జనకుండు ప్రియంబునఁదోడన చనుదెంచి:

టీ॥ అట్లు—అ: ధముగా. మహిత...బులు—మహిత—పూజ్యమైన. మంగళ—కుభసూచకముగా. అలంకృతంబును—అలంకరింపఁబడినదియు. అతి...బును—అతి—మిక్కిలి. మనోహర—మనోజ్ఞమైన. విభవ—విశ్వ ర్థముచేతను. అభిరామంబును—ఁబ్బినదియు. (అగు) ద్వారకానగరంబు నకుకొద్దవారకాపట్టణమునకు, అనుగుదెంచినకా—రాఁగా. మజ్జనకుండు—

వింజలుగలిగి పెలుంగుచున్నవాఁడులైనచాణసమాహములను ప్రయో గించిశత్రుసమాహములనుబొప్పించితానుసింహపరాక్రమండుఅను ప్రసిద్ధముగనట్లు శత్రుసేనలకు మీరరాని చలనమును కలుగఁజేయు నదియు, సజ్జనులచేత సహనింపఁ దగినదియులైన పాంచజన్యమును పేరుగల తనశంఖమును ఊంచెను అనితాత్పర్యము.

(విస) నవతోయజనేత్రునిచుట్టకా—క్రొత్తగా వికసింపఁగఁగలముల వంటిన్నులుగల కృష్ణునిచుట్టును. ముట్టినకా—అవరించుకొనఁగా. కా॥ అగ్రమునందునమిక్కిలి భుజబలముగలశత్రురాజులు అందఱును మృగసమాహములన్ని ఒక్కసారిగా పోయి సింహపు వీల్లను చుట్టుకొన్నవిధముగా కోముపచేతవీడింపఁబడినవారగుచును రథగజ మరగ పదాతులనెను నాలుగువిధములు గల కాంతితోని సేనలతో శ్రీకృష్ణమూర్తిని చుట్టుకొనఁగా అని తాత్పర్యము.

(చేతులును) ఇలకా—భూమియందు. కూలఁగాకా—పడునట్లు. విజయ దోహలియై—విజయోత్సాహము గలవాడై. తునుమాడకా—సంజెను. వెండియును—అటుపిమ్మట. కా॥ శ్రీకృష్ణమూర్తికోపించినవాడై వజ్రాయుధమునుబోలినవాఁడి బాణములు పెక్కులుప్రయోగించి రత్నములుచెక్కిన చేవిపోగులతోడి తలలును, త్రాంగుచున్నరత్నాలయందెలతోడి పాదములును, కడియ ములు దీంగరములు మొదలుగాఁగల భూవణములతోడను విండ్రతోడను అడ్డుతోడనుగూడినచేతులును, సేలఁగూలనట్లుగాసంజెనెనకా.

చేత అధికఁడై. నిజనగరికికా—తన పట్టణమునకు. ఏగకా—పోయెను. కా॥ చావఁగామిగిలినసైనికులు ఁండియొంది రాలునట్టి చొరుగా కలవలెనే. చూలిపోవునట్లుగా అప్పుడు శ్రీకృష్ణమూర్తి తేగముగల చాయవ్యాత్రుములను ప్రయోగించి అందఱును తఱువఁగొట్టి గెలుపు నొందినవాడై తనపట్టణమునకుపోయి చేరెనని తాత్పర్యము.

మాతండ్రి. త్రియంబునకా—ఇట్లుమతో. తోడన—పెంటకా. (చనుదెంచి) కా॥ అవిధముగా అయిమునుబొందిపైతై కుభమునుసూచించునట్లు అలంకరింపఁబడినదియు మిక్కిలిమనోజ్ఞమయిన విశ్వర్థముచేతసొచ్చు నదియులైనద్వారకాపట్టణమునకువచ్చిచేరఁగా మాతండ్రియనుక్రితతో పెంటపచ్చనవాడై యని తాత్పర్యము.

౧౧౧౧. - చ॥ రణితవినుత్తు రత్న రుచి * ర స్ఫుటనూపురహార కర్ణ భూ
వణ కటకాంగుళీయక ల * సత్పరిధాన కిరీట తల్ప వా
రణ రథ వాజిహేరి నిక * రంబులనుం బరిచారికాతలిక
బ్రణుతగుణోత్తరుండు నవ * పద్మదళాక్షునకిచ్చె నెమ్మిలోక.

టీ॥ రణిత...నికరంబులక - రణిత - మ్రోచుచున్న. వినుత్తు -
క్రొత్తైన. రత్న - రత్నములచేత. రుచి - పెరుగుచున్న. స్ఫుట -
స్పష్టములైన. నూపుర - అందెలయ్య. హార - ముత్యాలశేరులయ్య.
కర్ణభూషణ - కమ్మలయ్య. కటక - ముంజేలికడియములయ్య. అంగుళీ
యక - శింగరములయ్య. లగత్ - ఉప్పనట్టి. పరిధాన - కట్టువస్త్ర
ములయ్య. కిరీట - కిరీటములయ్య. తల్ప - పాన్పులయ్య. వారణ - ఏనుఁ
గులయ్య. రథ - తేరులయ్య. వాజి - గుట్టములయ్య. హేరి - ఆయధ
ములయ్య. నికరంబులక - సమాహమలయ్య. పరిచారికాతలిక - ఊడిగ

గ తెలగుంపును, ప్రణుతగుణోత్తరుండు - కొనియాడబడినగుణముల
చేత శ్రేష్ఠులైన. నవపద్మదళాక్షునక - క్రొత్తగానికనిందిన తామర
తేకులపంటికన్నులుగల శ్రీకృష్ణమూర్తికి. నెమ్మిలోక - ప్రితిలో. (ఇచ్చెను)

తా॥ గలగలమ్రోచుచున్న రత్నాల అందెలు ముత్యాల శేరులు కమ్మలు
గాజులు మండమంది వస్త్రములు కిరీటములు పానుపులు ఏనుగులు రథ
ములు గుట్టములు కావలసిన ఆయధములు పరిచారికలు మొదలుగాఁ
గలవానికెల్ల నుత్సాహము లయిన గుణములుగల శ్రీకృష్ణమూర్తికి ప్రితి
పూర్వముగా ఇచ్చెనని తాత్పర్యము.

చ॥ ఇట్లు మహనీయ తేజోనిధియైన మాధవదయాపరిలభనిభిలవస్తువిస్తారుండయ్యును నిజాధికార శుద్ధికోటకు
మరలం గన్యారత్నంబును వినుత్తు రత్నవ్రాతంబును సమర్పించె నని భూసుర విసరంబులు వినుతింప
మాతండ్రియైనబృహత్సేనుండు నన్నును సమస్తవస్తువులను గృష్ణునకు సమర్పించి క్రమంబున సకలయాద
వులను బూజించి మరలి నిజపురంబునకుం జనియెనని చెప్పినఁ గుంతియుఁ గాంధారియుఁ గృష్ణయనభిల
సృపాల కాంతాజనంబులును గోపికలుం దమ మనంబుల సర్వభూతాంత ర్యామియ, వీలామానుష
విగ్రహుండును నైన పుండరీకాక్ష చరణారవింద స్వరణానంద పరవశలై కృష్ణుం బ్రశంసించి రంత.

టీ॥ (ఇట్లు) మహనీయతేజోనిధి - మిక్కిలియెచ్చైన తేజస్సునకు
ఆకరమయినవాడ. (అయిన) మాధవ...విస్తారుండు - మాధవ -
కృష్ణునియొక్క. దయా - కృపనేత. పరిలబ్ధ - అతటపాండబడిన.
నిభిల - సమస్తమైన. వస్తు - పదార్థములయొక్క. విస్తారుండు - సమృద్ధి
గలవాడ. (అయ్యను) నిజాధికారశుద్ధికోటక - తన ప్రభుత్వాధికార
రమయొక్క చక్కఁబాటుకై. మరలక - తిరుగా. కన్యారత్నంబును -
ఉత్తమకన్యకను. వినుత్తు రత్న వ్రాతంబును - క్రొత్తలైన రత్నముల
సమాహమము. సమర్పించెనని - కానిక చేసెనని. భూసుర విసరంబులు -
వ్రాహ్మణులగుంపులు. వినుతింపక - పొగడఁగా. (మాతండ్రియైన
బృహత్సేనుండు నన్నును) సమస్తవస్తువులను - ఎల్లపదార్థములను.
(కృష్ణునకు) సమర్పించి - కానుక పెట్టి. క్రమంబునక - దిన్న పెద్దలవరు
సను. (సకలయాదవులను) పూజించి - అర్చించి. (మరలి) నిజపురంబు
నకు - తనపట్టణమునకు. చనియెక - పోయెను. అనిచెప్పినక - అని
లక్షణచెప్పఁగా. (కుంతియు గాంధారియు) కృష్ణయు - ద్రౌపదియు.
అభిలసృపాల కాంతాజనంబులును - ఎల్లరాజుల భార్యలును. (గోపిక
లును) తమ మనంబులక - తమ మనసులతో. సర్వభూతాంత ర్యామియ -
ఎల్లప్రాణులలోను నుండువాడను. వీలామానుషవిగ్రహంబును -

శేడుకగా మానవదేహమును పొందినవాడను. (అయిన) పుండరీ
కాక్ష...వశలై - పుండరీకాక్ష - తెల్ల చామరఁ వంటికన్నులుగల కృష్ణుని
యొక్క. చరణారవింద - పాదకమలములను. స్వరణ - తలఁచుటవలని.
అనంద - సంతోషముచేత. పరవశలై - బొక్కినవారై. కృష్ణుక - కృష్ణ
మూర్తికి. ప్రశంసించిరి - స్తోమించిరి.

తా॥ ఈవిధముగా మాతండ్రి కృష్ణుని అనుగ్రహమున పొంద
పడిన యెల్లవస్తువులుగలవాడగువాడొడి తతయధికారము మరిమి
మరలఁజూచును రత్న రాసులను కానుక పెట్టెనని వ్రాహ్మణులు లండలు
చెప్పకొని వినుతింపఁగా నన్నును సకలవస్తు సముదాయమును శ్రీకృష్ణ
మూర్తికి సమర్పించి తక్కినయాదవులను పెద్దదిన్నలవరుసను తగినరీతిని
వస్త్రాభరణాదులచేత సన్నానింది వారివలన నెలపుపుచ్చుకొనితనపట్టణ
మునకుఁబోయెను అని లక్షణతన పెద్దివృత్తాంతమును చెప్పఁగా కుంతి
గాంధారి ద్రౌపది తక్కిన రాజుల భార్యలును గోపికలును విన్నవారై
యెల్లజీవులండును ఆరాగియందువాడను, శేడుకై మనుష్యావతార
మెత్తినవాడనునైన శ్రీకృష్ణుని స్మరించుటవలనియాసందముచేత వాక్కి
నవారగును ఆకృష్ణమూర్తిని చాలా స్తోమించిరి అని తాత్పర్యము.

౧౧౧౨. - చ॥ బలవదరాతి మర్దనులక * బాండుర నీలనిభ ప్రభాంగులక
గలిత నిజాననాంబుజ వి * కాస జితౌంచితపూర్ణచంద్ర మం
డలులక బరేళుల న్నరవి * డంబునులం గరుణాపయోధుల
న్విలసదలంకరిష్టుల న * పీన సహిష్టుల రామకృష్టులక.

టీ॥ బలవదరాతి మర్దనులక - బలవంతులైన శత్రువులను హర్షించు
వాడును. పాండుర నీలనిభ ప్రభాంగులక - పాండుర - తెల్లనిదియు.
నీలనిభా - నీలములనుబోస. ప్రభా - వర్ణగలదియైన. అంగులక -

దేహములుగలవాడును. కలిత...కుండలులక - కలిత - చునోళ్లమైన.
నిజ - తమమైన. అనన - మొగముగనెడు. అంబుజ - తామరలయొక్క.
వికాస - వికసించుచేత. జిత - జయింపబడిన. అంబిత - మిక్కిలమైన.

పూర్వ చంద్ర-నిండుచందమామయొక్క మండలులకంటె బహుళుల వారును, పశ్చిమంక-పర-పరావర్తనకు, శేకపరాప్రకృతికి ఈ కలక-ప్రభువులను, నరసింహులకంటె మనుష్యులవలె తోచునట్టి వారును, కరుణాపయోధులకంటె - దయా సమద్రులగు వారును, విలసదలంకరి మ్మలకంటె ప్రకాశముగా నలంకరించుకొను స్వభావముగలవారును, అహీన శూన్యులకంటె - సర్వరాజైన యాదిత్యమనివ శేఖరాధారమునోర్పు స్వభావముగలవారునయిన, రామకృష్ణులకంటె - బలరామునిక్రిక్కుమూర్తిని.

కా॥ బలరాముని నకట్రువులను శిషింపువారును, (పురుషంకృష్ణ వింగలం) అనుక్రమించిత తెల్లని నల్లని దేహములు గలవారును, తమ ముఖ వికాసములచేత పూర్వ చంద్రబింబమును గెలిచినవారును, సర్వోత్కృష్టులగు నీశ్వరులును, మాయచేత మనుష్యులవలె తోచువారును, దయా సమద్రులును, చక్కగా నలంకరించుకొను స్వభావము గల వారును, కల భూధారమును సహించునట్టి యాదిత్యమనివలె సహన శీలముగలవారునైన బలరామకృష్ణులను అని తాత్పర్యము.

౧౧౨౨.—వ॥ సందర్శించు తలంపుల నందఱును చమహృదయార విందంబులఁ బ్రేమంబు సందడిగొన నప్పుడు.

టీ॥ సందర్శించుతలంపులకంటె చూడవలెనను తలంపులతో. (అందఱును) తమహృదయారవిందంబులకంటె - తమమనఃకమలముల యందు. ప్రేమంబు-ప్రేమ. సందడిగొనకంటె - యిక్కిలియెప్పుడూ. (అప్పుడు)

కా॥ చూడవలెనను శోరికగలవారై యెల్లవారును. తమ మనసుల యందుప్రేమ అంకయింపగా ఆ సమయమునందు అని తాత్పర్యము.

—(*) నారదాదిమహర్షులు శ్రీబలరామకృష్ణులను జూడవచ్చుట. (*)—

౧౧౨౩.—ఉ॥ ధీరమతిఁ ద్వితత్రితక * దేవల సాత్యవతేయ కణ్వులుక
నారద గౌతమ వ్యవన * నాకుజ గార్గ్య వసిష్ఠ గాలవాం
గీరస కశ్యపాసిత ను * కీర్తి మృకండుజ కుంభ సంభవాం
గీరులు యాజ్ఞవల్క్య మృగ * శృంగ ముఖాఖిలతాపసో త్రముత్.

టీ॥ ధీరమతికంటె-తాలియితోడిబుద్ధితో. ద్విత...కణ్వులుక-ద్విత్-ద్వితుండము. త్రితక-త్రితుండము. దేవల - దేవతుండము. సాత్యవతేయ-వ్యాసుండము. కణ్వులుక-కణ్వుడుననువారును. నారద...గీరులును-నారద-నారదుండము. గౌతమ-గౌతముండము. వ్యవన-వ్యవనుండము. నాకుజ - కార్తిక. గార్గ్య-గార్గ్యుండము. వసిష్ఠ-వసిష్ఠుండము. గాలవ-

గాలవుండము. అంగీరస-బృహస్పతి. కశ్యప-కశ్యపుండము. అసిత-అసితుండము. (సకీర్తి)మృకండుక-మార్కండేయుండము. కుంభసంభవ-అగస్త్యుండము. అంగీరులు-అంగీరసుండముననువారును. యాజ్ఞ...ముఖ-యాజ్ఞవల్క్యుండము. మృగశృంగ-మృగశృంగుండము. ముఖా-ముఖులగువారునైన. అఖిలతాపసోత్తములు - ఎల్లమునిప్రేమకును.

తా|| ద్వితుండం ద్రితుండం దేవతుండం వ్యాసుండం మొదలగు వారును, సూరకుండం గౌతమకుండం బృహస్పతి అగస్త్యుండం మొదలగు

వారును, యాజ్ఞవల్క్యుండం ద్యుగవ్యంతుండం మొదలగువారు నైన మునులందఱు తాలిమిహోది బుద్ధితోరాంజనని తాత్పర్యము.

౧౧౨౪-వ|| చనుదెంచినఁ గృష్ణుండువారలకుఁ బ్రత్యుద్ధానంబులాచరించివివిధార్చనలుగావించియిట్లనియె.

టీ|| చనుదెంచినఁ-రాంజా. (కృష్ణుండు) వారలకుఁ-అమును లకు, ప్రత్యుద్ధానంబు-ఎదురుకొనితేలిపోవుటలను. అచరించి-చేసి. వివిధార్చనలు-నానావిధములైనపూజలను. కావించి-చేసి (ఁట్టనియెను)

తా|| అట్లుమునులందఱును రాంజాకృష్ణుండు అమునులకు ఎదురు కొని తేలిపోవుట మొదలగు చర్యలతో నానావిధములయినపూజలు చేసి యిట్లు పలికెనని తాత్పర్యము.

౧౧౨౫-నీ|| సన్తుసీశ్వరులార ః జన్మభాక్తు-లమైన - మాకు నిచ్చేట స ః న్మతిని దేవ

నికర దుష్ప్రపుణ్యలు ః నిరుపమ యోగీంద్రు - లైన మీదర్శనం ః బభృఁగాదె

ధృతిమందభాగ్య లిం ః ద్రియ పరతంత్రులు - నైన మాధాత్మల ః కనఘలార

భవదీయ దర్శన ః స్పర్శన చింతన - పాదార్చనలు దుర్ల ః భంబులయ్య

తే|| నేడు మాకిటనులభమై ః నెగడఁ గాదె | జగత్పైఁ దీర్థ భూమలు ః సాధుమతులు

మిమ్ము సేవించుటయ చాలు ః నెమ్మితోడ | వేఱకీర్థంబు లవనిపై ః వెదుకనేల.

టీ|| సన్తుసీశ్వరులార=ప్రసిద్ధులైనపీఠునిశ్రేష్ఠులారా. జన్మభాక్తు-లము=జన్మములను పొందువారము. ఎన మాకుఁ-అయినట్టి మాకు. ఇచ్చేటఁ-ఈప్రదేశకుండు. సన్మతిఁ-మంచిబుద్ధితో - మంచియభిప్రాయముతో. దేవనికరదుష్ప్రపుణ్యలు = దేవతా సమాహమచేత పొందఁబడనట్టి స్వరూపములుగల వారు. నిరుపమ యోగీంద్రులు = ఈడుతేని యోగనిష్ఠగలవారిలో శ్రేష్ఠులు. అయినమీదర్శనంబు=అయినట్టిమిమ్ముఁజూచుట. అభృక్=అభించెను. కాదె-కదా. ధృగిఁ-తాలిమిలో. మందభాగ్యులు = అదృష్టవీణులును. ఇంద్రియపరతంత్రులును = ఇంద్రియవ్యాపారములయందు దాసత్వమును. అయినమాధాత్మలకుఁ-అయినట్టి తేలివిమాలినవారికి. అనఘలార = సాపమతేని వారలారా. భవదీయ...పాదార్చనలు=భవదీయ=మీలైన. దర్శన=చూపును. స్పర్శన=తాఁకుటయు. చింతన=ఆలోచించుటయు. పాదార్చనలు=పాదపూజచేయుటయునునవి. దుర్లభంబులయ్యుక్ = లభించని విగానుండియు. నేడు=ఈదినము. ఇటఁ = ఇక్కడ. (మాకు) నుల భమై=అనాయాసముగా లభించునట్లై. నెగడఁగాదె = వెలసెను గదా. జగత్పైఁ=భూమిపైఁ-ఈభూలోకమునందు. దీర్థభూమలు=గంగాదిపుణ్యతీర్థస్వరూపులును. సాధుమతులు=రాగద్వేషలోభములు

లేనిబుద్ధిగలవారు. (మిమ్ము) నెమ్మితోడఁ-తేలితో. సేవించుటయ=కొలుచుటయ. (చాలును) అవనిపైఁ = భూమిపైఁ. వేఱ=వేరే. కీర్థంబులు=పుణ్యనదులు మొదలగువానిని. వెదుకనేల = వెదకవలసిన యక్కఱయేమి.

తా|| పీఠునిశ్రేష్ఠులారా! దేవతలశ్రేణికనఁబడనివారునుయోగ నిష్ఠ గలవారిలో శ్రేష్ఠులునయిన మీదర్శనము (శ్లో|| పునరపిజననంభ్రశరపి మరణం పునరపిజననీవరతేయనం||) అని యున్నదిగనుక పుట్టిపుట్టి గట్టుచుండు నట్టి వారమయిన మాకు ఇచ్చట లభించెను కదా అదృష్ట వీణులును ఇంద్రియ వ్యాపారములయందు దాసత్వమును నైన మాబాఁటి మాధాత్మబుద్ధిలకు సాపమతేనివారైన మీవంటి పరివర్తలను తాచుటయు తాఁకుటయు మీలోయైత్రయై క్రమంబు నాలోచించుటయు మీయకుగు లను పూజించుటయు ననునవి పొందరాని వయ్యును ఇప్పుడు ఇక్కడ నులభముగా లభించునట్టివయ్యెనుగదా. ఇటువంటిపరివర్తలైన పరమ సాధువులను మిమ్ము సేవించిన పిమ్మట ఇతరములైన పుణ్యతీర్థములను వెదకఁబోవ నక్కఱలేదని తాత్పర్యము. శ్లో|| సన్మాప్తయూనితీర్థాని నదేవాన్మన్విభూయయాః! తేప్రసంతురకాతేన దర్శనాదేవసాధవః | అనియున్నదిగనుక సత్పురుషులదర్శనముచేతనే కృతార్థతగలుగ ననిభా.

౧౧౨౬-వ|| అదియునుంగాక యుదకమయంబులైన తీర్థంబులును, మృచ్ఛిలామయంబులైన దేవగణంబు

లును, దీర్ఘదేవతారూపంబులు గాకుండుట లేదైననవి చిరకాలసేవనార్చనలం గాని పావ

నంబు సేయవు సత్పురుషులు దర్శన మాత్రంబునం బావనంబు సేయుదు రని వెండియు.

టీ|| అదియునుంగాక=అతిమాత్రమేగాకుండ. ఉదకమయంబులు=జలస్వరూపములు. అయినతీర్థంబులును=అయినట్టి పుణ్యనదులు మొదలగునవియు. మృచ్ఛిలామయంబులు = మట్టిచిక్కారములును రాతిచిక్కారములును. (అయిన) దేవగణంబులును=దేవతాసమాహమమును. తీర్థదేవతాభూషణంబులు=తీర్థస్వరూపములును దేవతా రూపములును. కాకుండకుటేను-అగునకుట. అయినను=అనితీర్థదేవతారూపములుఅయినను. అని=తెల్లలరూపములును మృచ్ఛిలారూపములునైన తీర్థదేవతాసమాహమము. చిరకాల సేవనార్చనలంగాని=బహు కాలము సేవించుటచేతను అన్వించుటచేతనుగాని. పావనంబుసేయవు=పరిశుద్ధినిొందింపవు. సత్పు

రుషులు = యోగ్యులయినవెద్దఱు. దర్శనమాత్రంబునఁ = చూపు మాత్రముచేతనే. పావనంబుసేయుదురు=పరిశుద్ధినిొందింపుదురు. (అని) వెండియుఁ-వచియును.

తా|| అంతమాత్రమేగాక జలమయములైన తీర్థములును, మృచ్ఛిలములును ఇలామయములునునైన దేవతలును, తీర్థములును, దేవతలును కాదనరాదు అయినను అతీర్థదేవతారూపములు బహు కాలము సేవించుటచేతను అర్పించుటచేతనుగాని మానవుని పరివర్తనిఁగాఁ జేయవలెదు. సత్పురుషులు తెల్లలరూపుమాత్రముననే పరిశుద్ధునిఁగాఁజేయుదురు ఇదిగాక ఇంకాక విశేషమును గలదు అని తాత్పర్యము.

౧౧౨౭.—సీ॥ ఆదిత్య చంద్రాగ్నిః మేదిసి తారాంబు - మారుతాకాశ వాః శ్చనముహూర్తిః
బుకింపఁ దత్తదుః పాగన-బులఁబూని - తపములచే నమః శ్చములు గావు
సకలార్థ గోచరః శ్చానంబుగల మహా - త్మకులు ముహూర్తమాః శ్చ్రమున నేవ
నేసి పావనములు శ్చ సేయుదు రదియు న - ట్లుండె ధాతుత్రయ శ్చ యుక్తమైన
తే॥ కాయమందాత్మ బుద్ధియుఁ శ్చ గామిసి కు । మారులందు స్వకీయాభి శ్చ మానములను
దివిజలమునఁ దీర్థబు శ్చ ద్ధియును జేయు । నట్టిమూఁధుండు పశుమార్గుఁ శ్చ దనఁగఁబరఁగు.

టీ॥ పరికింపఁ = విచారింపఁగా. ఆదిత్య ... వాత్సనములు—
ఆదిత్య—సూర్యుండు. చంద్ర—చంద్రుండు. అగ్ని—అగ్ని హోత్రుండు.
మేదిసి—భూమి. తారా—ధ్రువాదినక్షత్రములు. అంబు—ఉదకములు.
మారుత—గాలి. ఆకాశ—ఆకాశము. వాః—వాక్కు. మనములు—
మనసు. పీలికా—క్రమముగా. తత్తదుపాసనంబులకా—వానివాని
నుపాసించుటలచేతను. పూని—యత్నించి. తపములచేకా—తపస్సులు
చేయుటలచేతను. సమర్థములు—చాలినవి. కావు—కానేరవు. సక
లార్థగోచరః—సకల—సమస్తమయిన. ఆర్థ—విషయములను.
గోచర—తోచింపఁజేయునట్టి. జ్ఞానంబు—తెలివి. కలహహత్మకులు—
కలిగినగొప్పవారు. ముహూర్తమాత్రమునకా—లేండుగడియలకాల
ముహూర్త. నేవచేసి—కాలువుచేసి. పావనములు సేయుదురు—పరిశుద్ధ
ములనుగాఁజేయుదురు. (ఆదియు నట్లుండె) ధాతుత్రయయుక్తము—
వాతపితృశ్లేష్మముల నెడుమాడునాడులతోగూడినది. అయినకాయ
మందుకా—అయినట్టిదేహమునందు. ఆత్మబుద్ధియుకా—పరమాత్మ
యను తలఁపును. గామిసికమారులందుకా—పెండ్లాము విడ్డలందు.
స్వకీయాభిమానములను—తనవారనెడు మమతయును. తిరిరి—
పూని. జలమునకా—నీళ్లయందు. నీర్భబుద్ధియుకా—పరిశుద్ధి చేయునవి

వ॥ అనియివ్వధంబునం గృష్ణులఁడైనసాధి ప్రాయంబులగు వాక్యంబులువిని యమ్మునిందులువిభ్రాంతహృదయులై
యూరకుండి ముహూర్తమాత్రంబున కమృతహృద్యులగుగ్రహంబులఁడని మందన్వితములులై యుష్మండరీకాక్షునకిట్లు
నిరి దేవానేమను దత్వవిదుత్తమలయిన బ్రహ్మరుద్రాదులును భవదీయమాయావిమోహితులమయి యుందుము
నిగూఢంబయిన నీయిచ్చచేతమమ్ముననుగ్రహించితివి భవదీయచరిత్రంబున నిమ్మేదినియొక్కటియయ్యును బహు
రూపంబులఁగానంబకువిధంబున నీవు మొనఁగారణరూపంబున నేకంబయ్యు ననేకరూపంబులు గైకొని జగ
దత్వ త్రిస్థితిలయంబులకు హేతుభూతంబన నదృశ్యతత్త్వంబులందగిలి లీలావతారంబులు గైకొని దుష్టనిగ్రహం
బును శిష్టరక్షణంబును గావి చుచుందు వదియునంగక వర్ణాశ్రమధర్మంబు లంగీకరించి పురుషరూపంబునచేద
మార్గంబువిదితంబునేసినబ్రహ్మరూపివితపస్సాన్విధ్యాదునియమంబులచేతహృదయంబుపరిశుద్ధంబుగావునబ్రహ్మ
స్వరూపంబులైనచేదంబులందు వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపంబులేవ్వడగానుండువు కావున బ్రహ్మకులంబు నెల్ల బ్రహ్మ
కులగ్రణితై రక్షించినమహానుభావుండవు మాయాతీతుండవై నినిన్ను నీభూమిపాలవర్గంబును నేమునుదర్శింపం
గంటిమి నూజన్మవిద్యా తపోవహిమలు సాఫల్యంబులయ్యె నీకు నమఃగర్వించెద మని బహువిధంబులఁ గృష్ణ
నగినందించి యమ్మురొంతకునిచేతనామంత్రణంబులువడసితమతమనివాసంబులకుఁబోవందలంచునవగరంబున.

టీ॥ (అని) ఇవ్వధంబునకా—ఈప్రకారముగా. (కృష్ణుండు)
ఆదినసాధిప్రాయంబులు—చెప్పినయధిప్రాయముతోడివి. అగువాక్యం
బులు—అగునట్టిమాటలు. (విని) అమ్మునిందులు—అమునిశ్రేష్టులు.
నిభ్రాంతహృదయులై—భ్రమింపబడినపునపునగలవారై. డిరకుండి =
విమియి బడులు చెప్పక యుండి. ముహూర్త మాత్రంబునకాకా—
నీకముహూర్త కాలమునకు. అమృతహృద్యులగుగ్రహంబుకా—మహిమ
గలవారైన యాశ్రీకృష్ణునియనుగ్రహమును. పతనీ—భొంది. మంక

యనుతలఁపును. చేయునట్టి మూఁధుండు—కలిగించుకొనునట్టి తెలివి
మాలినవాడు. పశుమార్గుండు—మృగవద్ధతిగలవాడు. అనఁగకా—
అనఁగా. పరఁగుకా—ప్రసీద్ధిపొందును.

వాక్కును మనస్సును ఉపాసనచేయుటకు విషయములు కానివి
గనుక వానిని పరబ్రహ్మ స్వరూపము లని తలఁచుటయే ఉపాసన
చేయుట. శ్రు॥ యోవాచంద్రోహ్యేశ్యుపాస్తే యోమనోహ్యేశ్యు
పాస్త ఇతి, అని శ్రుతి.

తా॥ విచారింపఁగా సూర్యుండుచంద్రుండు ధ్రువాదినక్షత్రములు
నిప్పు నేల నీళ్లు గాలి ఆకాశము వాక్కుమనస్సు అనునవిక్రమముగా
వానివాని నుపాసించుటలచేతను, ప్రయత్నపూర్వకముగాతపస్సులు
చేయుటలచేతను, మానవుని పరిశుద్ధునిఁజేయఁజాలినవికావు ఎల్లవిష
యములను ప్రత్యక్షముగాకనఁబట ఎఁజాలిన విశేషతైన మహాత్ములు
ముహూర్త కాలములోనే మానవుని పరిశుద్ధునిఁ జేయుదురు ఆది
యట్లుండఁగా మూడైన వాతపితృశ్లేష్మము-తోగూడినయూదేహము
నందు పరమాత్మ యనుతలఁపును, పెండ్లామువిడ్డలందుతనవారు అను
మమతయు, నీళ్లయందు తీర్థములనెడు తలఁపును, కలిగినతెలివిమాలిన
మానవుండు మృగముతోసమానుండు అనఁబడునని తాత్పర్యము.

శ్రీతముఖులై—చిలునపువ్వుతోడి మొగముగలవారై. అష్టండరీకాక్షు
నకుకా—ఆకృష్ణమూర్తికి. ఇట్లునిరి—ఇట్లుపలికిరి. దేవా—స్వామి.
నేమను—మేమును. తత్వవిదుత్తమలు—తత్వము తెలిసినవారిలోనుత్త
ములు. (అయిన) బ్రహ్మరుద్రాదులును—బ్రహ్మరుద్రుండు మొదలగు
వారును. భవదీయ... మోక్షితులము—భవదీయ—నీడైన. మాయా—
శక్తిచేత. విమోహితులము—మిక్కిలి మోహము పొందినవారము.
(అయియండుమకు) నిగూఢంబు—తెలియరానిది. (అయిన) నీర్భబు

తపస్సులయ మహాత్మ్యములు. సాధులయము—ధులముతోఁ గూడి
నది. అయ్యెఁగా—అయ్యెను. (నీకునమస్కరించెదమని అని) బహువిధం
బులగా — అనేకవిధములచేత. (కృష్ణుని) అభీనందించి — పొగడి
అమ్మురాంతకునిచేతగా — ఆకృష్ణమూర్తిచేత. ఆమంత్రణంబులు —
ఆహ్వానములు. పదసే—పొంది. తమతమనివాసంబులకుగా — వాటివారి
యిండ్లకు. పోవందలించునవసరంబునగా — పోవుటకుఁ దలంచునట్టి
సమయమునందు.

తా॥ అనియోప్రకారముగా కృష్ణుఁడుచెప్పిన అభిప్రాయము సారములైన మాటలనువిని అమనోభక్తులందఱును భ్రామించెడినవన నులు గలవారై ఓక ముహూర్తకాలము ఏమియు మాటాడనేరక యూరకుండి కిమ్మట అకృష్ణమూర్తియొక్క అనుగ్రహము వలన భ్రామవదలి చిఱునత్వలునత్వచుకృష్ణునితో స్వామి! మేమును బ్రహ్మరుద్రుఁడుమొదలగువారును నీమాయవలన ఏమియు తెలియనివారమై యుందుము, అట్లు తెలియనేరనిమమ్మును తెలియరానిదైననీయచ్చచేత ఆనుగ్రహించిరి. విచిత్రమయిన నీచరిత్రము చేతనే మమ్ము యొకటిగానుండియు కుండలు చట్లు మూకడ్లు మొదలగు రూపముల చేత బహువిధములఁ గానవచ్చునట్లుమొట్టమొదట నీవుసర్వకారణమైన పరబ్రహ్మరూపముచేత ఓకరూపము గలవాఁడవై యుండియు పెక్కురూపములనుపొందితోకమయొక్క ఉత్పత్తినినివాకము అను కార్యములకు బ్రహ్మవిష్ణురద్రరూపములతోకారణమైనట్లు అశ్వర్యకరమైన కార్యము: ను చేయుటయందచ్చగిల వాఁడవై మత్స్య కూర్మాదులైనవిలాసరూపములైన యవతారములై దిగ్భులనశిక్షించుచు కిష్టులను రక్షించుచునుందువు ఇదిగాక నీవు బ్రాహ్మణాదివర్ణములను బ్రహ్మచర్యాదులైన యాశ్రమములను మనుష్య రూపముచేత పొందినవాఁడవై నేడనునందు చెప్పబడిన ధర్మయోగమును కనఁబఱచినట్టి బ్రహ్మమూర్తివి. తపస్సు నేడపరసము మొదలగు నియమములచేత మనస్సు నిర్మలమగును కాఁబట్టి పరబ్రహ్మరూపము లైన నేడములందు వ్యక్తరూపుఁ డనియు అవ్యక్త రూపుఁడనియు చెప్పఁబడుచుండుచువుకనుక బ్రాహ్మణకులమునందు బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠుఁడవై ఆవతరించి ఆబ్రాహ్మణకులమునురక్షించుచుండువు గొప్పమహిమగల వాఁడవు మాయను వాఁటిన వాఁడవులైన నిన్ను ఈరాచనమాహమును మేమును సేవించునంతటి యద్భుతముగలవారమైతిమి మానవములయు విద్యులయు తపస్సులయు ప్రభావము ఫలవంత మాయెను ఇదిగో ఇప్పుడునీకునవస్యునించెడము అని బహువిధములుగా కొని యాడి వారందఱుకృష్ణమూర్తిచేత నెలవుపుచ్చుకొని తమతమక్షిణిపట్టులకుపోనుప్రయత్న పడుచుండిరిఆనవకుయమునందనితాత్పర్యము.

గరిష్ఠ. — సీ॥ అమృతశ్రీరులకు * నానక దుందుభి - యతిభక్తి వందనం * పాఠరించి

తా: సోత్తములార * ధర్మతత్వజ్ఞులు - మన్నించి వినుడు నా * విన్నపంబు
సత్కర్త! వితతిచే * సంవిత కర్తవ - యంబువాడెడు నుపా * యంబునాకు
ఘనదయామతి చెప్పు * డగిన నమ్మునివరు - ల్కావరుల్గినవసు * దేవుణ్ణాచి

తే॥ యెలమింబలికిరి నిథలయ * జ్ఞేశుండైన | కమలబోచనుఁగూర్చుయా * గమలుసేయు
కర్తమునఁచాయు నెట్టిదు * ప్పుర్వమైన | నదియ ధర్మంబుగాఁగ నీ * మదిదలంపు.

[illegible]

రము. అవరించి-చేసి. కాపసో-త్రమూర - పిలుచి-త్రమూర. నానిన్న-పంజ-నానునని. భర్త-కన్యలు-భర్త-కన్యలు-భర్త-కన్యలు

కారు. (అగుమీరు) వన్నింది-మన్ననదేసి. (వినుచు) శత్రుత్వవిత్
తిదేక-సత్-తత్వమునైన. కర్త-యోగాదిక్రియలయొక్క. విత్
తిదేక-సముదాయముచేత. సందిత కర్తచయంబు - మునుపు
చేయుటచేత గూడిన చెడ్డపనుల సముదాయము. పానెమ నుపా
యంబు - తొలగివేయుటయేపాయము - మునుపుచేసిన దుష్క
ర్మలవలనపాపముతోలగివేయుటవిధము అనుట. నకర్తకానప్రజయో
ధనేన త్యాగేనైకే అన్యతత్వమానకుః || అను క్రుతిచేత త్యాగము
వలన మోక్షముకలుగుచుండ కర్తముచేయుటవలన ప్రయోజనమేమి
అనిన తొలుతనే త్యాగముకలుగుట కష్టము గనుక సత్కర్తముల
చేయవలయును. క్రు|| కాయమానోబ్రాహ్మణశ్రీభిర్యువాకాయతే
బ్రహ్మచర్యేణద్విభోగ్యయజ్ఞేనదేవేభ్యః ప్రజయాపితృభ్యః అనిక్రుతి||
శ్లో|| ఋణానిత్రీణ్యాపాకృత్య మశోమాక్షేనిశేతయేత్ | అనపాకృత్య
మోక్షంతుసేవమానోవ్రజత్యధః|| అనిమనుస్మృతిగనుక బ్రాహ్మణుడు
బ్రహ్మచర్యముచేత ఋషుల ఋణమును, యజ్ఞములచేతదేవతా ఋణ
మును, సంతానముచేతపితృఋణమునుతీర్చవలయునుగావునసత్కర్త
ములసాచరింప వలయుననిభావము. నాకుక-నాలో. ఘనదయా
మతిక-మిక్కిలమయిన దయతోడిబుద్ధితో. (చెప్పుడు) అనినక-
అనగా, అమ్మనివరులు-అమ్మనిశ్రేష్ఠులును. భావరులు-రాజులును.

విసక-వినుతుండగా. (వసుదేవుడతావి) ఎంతమాత్రమితో. ఇది
తిరి-చెప్పిరి. నిఖిలయజ్ఞేకుడు-ఎల్లయజ్ఞములకుశేరిక. అంజనకవీల
తోచనుక-అంజనప్రతి శ్రీకృష్ణమూర్తిని. కూర్చి-తీర్చివేసింది. యోగ
ములుసేయు కర్తమునక-యజ్ఞములనుచేయునట్టిపనిచేత. ఎట్టి
దుష్కర్మమైనక-ఎటువంటిచెడ్డకార్యమునైనను. పాయక-
తొలగివేయు. అదియ-అట్లుయజ్ఞముచేయుటయే. ధర్మంబుగాంగక-
పుణ్యముగా. నీమదిక-నీమనసుతో. తలంపు-ఎంచుకొనుము.
తా|| వసుదేవుడు అమ్మనిశ్రేష్ఠులకందఱుకు భక్తితోననుసార్ప
రముచేసి, పీఠునిశ్రేష్ఠులారా! ధర్మతత్వమునుతీరినన మీరు నాకున
వినివిని ఏయే తమకర్తముచేత మునుపు చేయవలసిన దుష్కర్మముల
వలనపాతకముతోలగివేసి అయే తమకర్తమునుసాయంపడుదయిచేసి
సేవిచ్చితిరేని మేలుగానుండునని ప్రార్థింపంగా అమ్మనులు తప్పిన
రాజలంఠలు వినుచుండగా వసుదేవునితో నిట్లుచెప్పిరి ఎల్లయజ్ఞ
ములఫలములను ఇచ్చుటకు కర్తయైన శ్రీకృష్ణమూర్తి నుద్దేశించి
యోగములను చేయుము అందువలన ఎటువంటి చెడ్డకర్మములవలన
దోషమును తొలగివేయు అకృష్ణమూర్తికి శ్రీతిగా చేయునట్టి యజ్ఞ
కర్తమే మీరులపుణ్యముగానీమనసులోతలచుకొనుము అనిచెప్పిరిని
తాత్పర్యము.

౧౧౩౦.-క|| దేవర్షి పితౄణంబులు | భూవర మఖ వేదపాఠ * పుత్రులచేతక
వావిరినీగని పురుషుడు | పోవు నధోలోకమునకు * బుణ్యచ్యుతుడై.

టీ|| భూవర-పీఠముదేవ మహారాజు. దేవర్షి పితౄణంబులు -
దేవతలయొ ఋషులయొ పితృదేవతలయొ అప్పులను. మఖ వేదపాఠ
పుత్రులచేతక-మఖ-యజ్ఞములు. వేదపాఠ - వేదముచదువుటలు.
పుత్రులచేతక - కొడుకులు అనువీనిచేత. వావిరిక - క్రమముగా.
ఈగనిపురుషుడు-తీర్చిననుమ్యుడు. పుణ్యచ్యుతుడై-పుణ్యము

నుండి జాతినవాడై. అధో లోకమునకుక-నరకమునకు. (పోవును)
తా|| పీఠముదేవుడా! ఏమనుమ్యుడు యజ్ఞములుచేసి దేవతల
ఋణమును, వేదముచదివి ఋషుల ఋణమును, కొడుకులనుగని పితృ
దేవతల ఋణమును, క్రమముగాతీర్చిదో అట్టిమనుమ్యుడయ్యెను
నుండితొలగినవాడై నరకలోకమునుబొందును అని తాత్పర్యము.

౧౧౩౧.-క|| వరతనయాధ్యయనంబుల | దరియించితి ఋణయుగంబు * దడయక ధరణీ
వర దేవఋణము సవనా | వరణుడనై యీగు టాప్పు * సమ్మతి తోడక.

టీ|| ధరణీవర-రాజశ్రేష్ఠుడైన వసుదేవుడా. వరతనయా
ధ్యయనంబుల-శ్రీ తత్వమైనకాదుకులనుకనుటచేతను వేదముచదు
వుటచేతను. ఋణయుగంబు-రెండుఅప్పులను. తరియించితి-దాటి
తిని-తీర్చితివనుట. తనయక-ఇంకనాలస్యముచేయక. సవనాచరణు
డనై-యజ్ఞముచేసినవాడనై. దేవ ఋణము-దేవతలయప్పును.

సత్తుతితోడక-ఇట్లుమతో. ఈగుట-తీర్చుకొనుట. పిచ్చుక-తగును.
తా|| పీఠముదేవా! ఏమ మంచి కొడుకులను గని పితృ దేవతల
ఋణమును, వేదమును చదివి ఋషుల ఋణమునుతీర్చితి, ఇంకఇట్లు
మతో అలస్యముచేయక యజ్ఞమునుచేసి దేవతల ఋణమునుతీర్చుచు
అనిరని తాత్పర్యము.

వసుదేవుడు. ————— (*) వసుదేవుడు యజ్ఞముచేయింపఁ ఋషులవేడుట. (*) —————

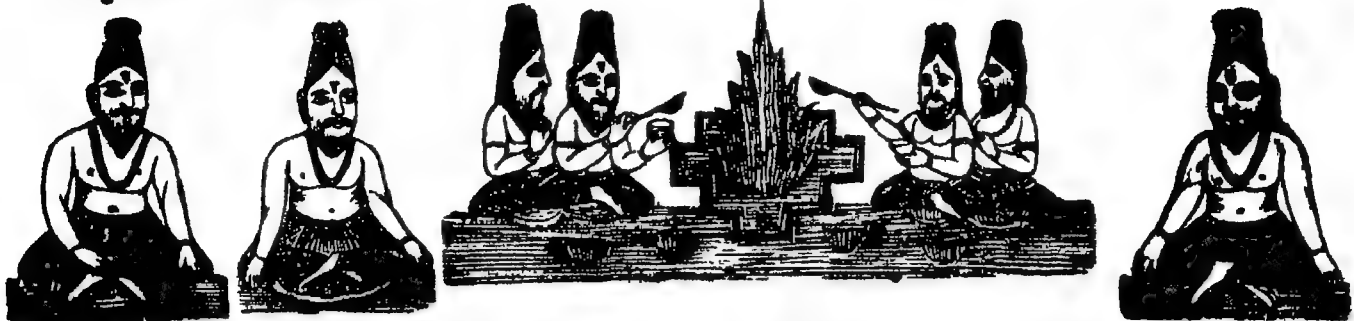
క|| అనవుడు నవ్వసుదేవుడు
మని వరులకు ననియె వినయ * మున మీరలు చె
ప్పినయట్లు మఖము సేసెద
దినికర నిభులార మీరు * దీర్చంగ వలయుక.

టీ|| అనవుడు-అనికారుచెప్పగా. (అవ్వసుదేవుడు) మనివరు
లకుక-మునిశ్రేష్ఠులతో. వివరమునక-అడవికివతో. అనియెక-
ఇట్లుచెప్పెను. నిభులారనిభులార-సూర్యునిచోవివరములారా. మీరలు-
మీరు. చెప్పినయట్లు-చెప్పిన విధముగానే. మఖము-యజ్ఞమును. చేసి
దను. (మీరు) దీర్చంగవలయుక - అంతటి మును తెలుకర్తవలయునట్టి.

కా॥ అనియోమునుచెప్పగావగుచేతుండవలయుతోచుంది | పిమ్మనంబ్రహ్మరా! మీరుచెప్పిన తామ్రన యజ్ఞ ముచేసిననుమీరుకర్మల నుండి అయజ్ఞమును వెలతేర్చ వలయునని పలికెనని కావ్యర్యము.

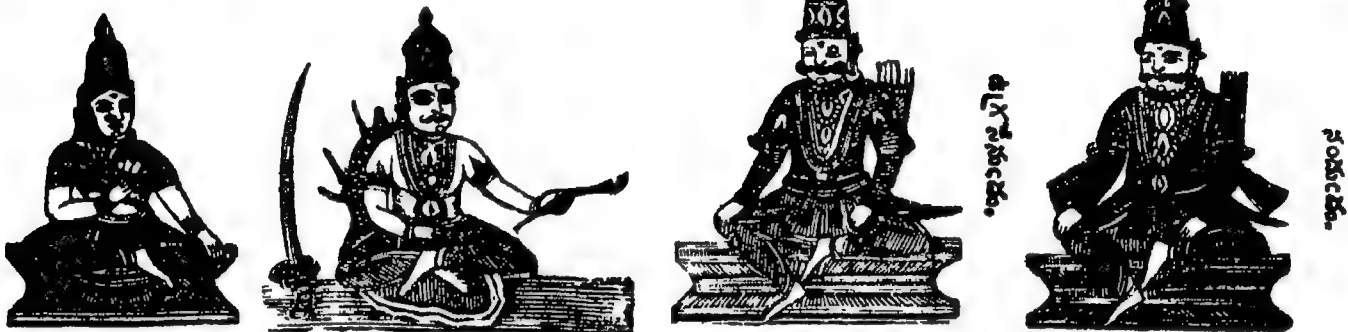
కావ్యర్యము.

కశ్యపుడు. గౌతముడు.

దేవకీదేవి.

పసుదేవుడు.

ఉగ్రసేనుడు.

నయకుడు.

బంధుమూలం.

భర్తరాజు.

అమృతము.

—(*) పసుదేవుడు యజ్ఞముచేయుట. (*)—

వ॥ అని యభ్యర్థించి యమ్మునీంద్రుల యాజకులంగా వరించి యప్పుణ్య తీర్థోపాంతంబున మహేంద్రామిత వైభవంబున నష్టాదశభార్యాసమేతుండై దీక్షఁగైకొని యమ్ముహూర్ధ్వరంబు చేదోపదిష్టవిధిం బరిసమాప్తిం బొందించి బుద్ధిజ్ఞేకాయంబుల బహుదక్షిణలం దనిపి భార్యాసమేతుండై యవభృథస్నానం బాచరించి వివిధ మణిమయ భూషణ విచిత్రాంబర సురభి కుసుమాను లేపనంబులు ధరించి నిఖిల భూదేవ ముని బంధు రాజ తోకంబుల సుదీత సత్కారంబులఁ బ్రీతులం గావించిన వారు కృష్ణానుమతి నాత్మ నివాసంబులకుం జని రందు.

టీక అని—అభ్యర్థించి—దీక్షకుకొని. అమ్మునీంద్రుల—అమృని ప్రేక్షకులను. యోజకులంగా—యజ్ఞముచేయించువానినిగా. వరించి—కోరి. అప్పుణ్యతీర్థోపాంతంబున—అప్పుణ్యతీర్థముగట్టున. మహేంద్రామిత—విభవమున. బుద్ధిజ్ఞులందఱు—ప్రతివైభవమునుగలవైభవముతో. అష్టాదశ

భార్యాసమేతుండై—పదునెనిమిదభార్యలతోఁ గూడకొన్నవాండై. దీక్ష—యజ్ఞముచేయనియమమును. తొకొని—ఒకొకటి. అమ్ముహూర్ధ్వరంబు—అగోక్ష్మయజ్ఞమును. చేదోపదిష్టవిధి—చేదమునంబుచేసేవిధి. బరిసమాప్తి—చేదమునంబుచేసేవిధి. నివాసంబులకుం—చివరమునకు.

జలమును పొందించి యుత్పత్తి కాయములకాదు యుత్పత్తి కాయములకాదు
 ములను. బహుదక్షిణలకాదు - అధికములయిన దక్షిణల చేత. తగిన
 తృప్తి నొందించి భార్య సమమునై భార్యలతో గూడుకొన్నవాడై
 అవభృథ స్నానము దీక్షాంత స్నానమును. ఆచరించి చేసి వివిధ...
 శేషసంఖ్యలు వివిధ నానావిధములయిన. మణిమయ రత్న వికారము
 లయిన. భూమి - ఆభరణములను విజృంభనానావర్ణములైన అంబర
 - చంద్రములను సురభి - మందివాసగల, కుసుమ - పూవులను, అను
 శేషసంఖ్యలు పూతలను గండము పూసికొనుటలను ధరించి తాల్చి
 నిధిల... లోకంబులకాదు నిధిల - సమస్తమైన. భూదేవ - బ్రాహ్మణు
 లయిన. ముని - ఋషులయిన వింధు - చుట్టుములయిన రాజు - రాజులయిన
 లోకంబులకాదు సమాహములను. ఉచితసత్కారంబులకాదు తగినమర్యా
 దలచేత, క్రితులకాదు సంతోషించినవారినిగా కామిందిన - చేయగా.
 (వారు) కృష్ణానమితకాదు కృష్ణుని యత్తరువుచేత. ఆత్మజానం

బలముకాదు తమయనికి పట్లక. వారి - పోయింది. అంబర - వాయుంబు.
 కా॥ అని వసుదేవుడనువారిని ప్రార్థించి ఆహుతులయినా బహుము
 గానునియమించుకొని పుణ్య తీర్థమైన యోగమంతపంచకము నందే
 ఇంద్రుని ప్రభవమును మింగిన ప్రభవముతో తన భార్యలు పడుననమం
 ద్రతోను గూడుకొన్నవాడై యజ్ఞ దీక్షను పశించి అగోష్ఠయజ్ఞమును
 వేదమునందు చెప్పబడిన క్రతువుతో పూర్తి నొందించి యుత్పత్తి కాయముల
 కాత్మమునందు విధించినంతకంటె మెచ్చగా దక్షిణలచ్చి తృప్తి పడిచి
 తన భార్యలును తానును దీక్షాంతమునందు చేయునట్టి అవభృథము అను
 స్నానమును చేసి నానావిధములయిన రత్నాల సౌమ్యులచేతను మంచి
 మందిన శ్రుములచేతను మంచివాసగల గండము పుష్పము మొదలగు
 వానిచేతను తగినకొలదిని అర్పించి బ్రాహ్మణులను, రాజులను, మహర్షు
 లను, చుట్టుములను, సంతోష పెట్టెను, అంతట ఎల్లవారును కృష్ణునిచేత
 నెలవ్రపుచుకొనితమ ఉనికిపట్లకపోయిరి అప్పుడు అంబరం ననితా.

౧౧౩౩. - ఊ॥ ఆతటి నుగ్రసేన వసు * ధాధిప పంకజనాథ మష్టికా
 రాతులు దమ్మునర్థి మధు * రప్రియ భావల నిల్వచేడినక
 గౌతక మాత్మలన్వలయ * గా వసియించిరి గోప గోపికా
 వ్రాతముతోడ నచ్చట ధ * రావర నంగయశోద లిమ్ములక.

టీ॥ ధరావర - పీరాజా. నందయశోదలు - నందుడును యశో
 దయు. ఆతటికా - ఆసమయమునందు. ఉగ్రసేన... రాతులు - ఉగ్రసేన
 వసుధాధిప - ఉగ్రసేన ధుమా రాజును. పంకజనాథ - కృష్ణుడును.
 మష్టికారాతులు - బలరాముడును. తమ్ముకా - తమ్మును. అర్థికా -
 క్రితితో. మధురప్రియ భావలకా - ఇంద్రునియొ క్రియమయినవియు
 నైనమాటలచేత. నిల్వకా - నిలువను. చేడినకా - అడుగుకొనగా.
 కాతుకము - కుమాహలము. ఆత్మలకా - మనసులందు. నెలయంగా -

ఉచ్చంగా. గోపగోపికా వ్రాతముతోడకా - గోపకులయు గోపిక
 లయుగుంపుతో గూడ. అచ్చటకా - అక్కడ. ఇమ్ములకా - సుఖముగా.
 వసియించిరి - ఉండిరి.
 కా॥ పీపరిక్షిప్తవరాజా ! నందుడును యశోదయు తమ్మును
 కొన్నాళ్లు అక్కడనే యుండవలయు నని ఉగ్రసేన మహారాజును
 కృష్ణుడు బలరాముడును క్రితితో అదరించి చెప్పగా గోపకుల
 తోడనుగోపికలతోడను అచ్చట సుఖముగానుండిరి అనితాత్పర్యము.

౧౧౩౪. - క॥ హరినయముల హరిప్రియముల | హరిమధురాలాపములను * హరికథలమహో
 భారలీలక దగిలి నందుడు | నిరుపమగతి నచట మూడు * నెలలుండెన్మహా.

టీ॥ స్వహారాజా. (నందుడు) హరినయములకా - కృష్ణుని
 యొక్కరిన్ననినడతలయందును. హరిప్రియములకా - కృష్ణునియొక్క
 ప్రియమును పుట్టించుపనులయందును. హరిమధురాలాపములకా -
 కృష్ణునియొక్క యిందైనమాటలయందును. హరికథలకా - కృష్ణుని
 యొక్క మనుషటి వరిత్రములను చెప్పుకొనుటలయందును. మహోభర
 లీలకా - మహాద్భుతమైనవిధముచేత. తగిలి - ఆసక్తుడై. నిరుపమగతికా -

ఈదులేని విధమున. అచ్చటకా - అక్కడ. (మూడు నెలలుండెను)
 కా॥ పీరాజా ! కృష్ణుని తిన్నని నడతలయందును, ఆతడప్పుడు
 చేయుచున్న యిష్టములయిన పనులయందును, ఆతనియొక్క ప్రియ
 మునుపుట్టించుమాటలయందును, ఆతడొచ్చిన్న మాటనుండిచేసినకార్య
 ములను చెప్పుకొనుటల యందును, ఆసక్తిగలవాడై నందుడు సుఖ
 ముగా అచ్చట మూడు నెలలకాలము ఉండెనని తాత్పర్యము.

౧౧౩౫. - చ॥ జలరుహ లోచనాది యదు * సత్తమలందలు నన్నిభంగలక
 గలితవిభూషణాంబర ని * కాయములిచ్చి బహుకరించి వీ
 డొలికిన నందముఖ్యులు ము * కుండ పదాబ్జమరందపానన
 ల్లిలిత నిజాత్మ కట్టడము * లక మరలిచుచు నెట్టకేలకుక.

టీ॥ జలరుహ... సత్తమలు - జలరుహలోచన - కృష్ణుడు. అది -
 మొదలుగా గల. యదు సత్తమలు - యదువంశ శ్రేష్ఠులలో ముఖ్యులు,
 అందలుకా - ఎల్లవారును, అన్నిభంగలకా - ఎల్లవిధములచేతను,
 గలిత విభూషణాంబర నికాయములు - ఒక్కడయిన సౌమ్యులగు
 కోకలయిన సమాదాయములను. (ఇచ్చి) బహుకరించి - సత్కరించి,
 డొడ్డిచికినకా - నెలవచ్చి పంపగా. నందముఖ్యులు - నందకుడు

మొదలగువారు. ముకుంద... ములకా - ముకుంద - కృష్ణునినైన, భద్ర -
 ఆకుగులనెడు. అబ్జ - తామరలయందలి. మరంద - తాగునీరు. పాన -
 త్రాగుటచేత. సల్లిలిత - మిక్కిలి మనోజ్ఞములయిన. నిజ - తమని
 యైన, అత్త - భుజస్సులనెడు. కట్టడములకా - కుట్టడము. ఎట్ట
 కేలకుకా - బహుప్రయోగమున. మరలిచుచు - తిమ్మకొనుచు.
 కా॥ కృష్ణుడు మొదలగువారు భూభవశ్రేష్ఠులలో ముఖ్యులందు

అను అన్నివిధములచేతను సత్సానించి మంచిమంచి సామ్యము కోరలు
ఇచ్చియుపకా శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క పాదకమలములయందలి తన

బ్రాహ్మగోపాశీరసమున్ను దలనుబోలిన తమమనసులను అతిప్రయా
సముచేతననుకకుత్రిపుకొనినందు ముదలగువారు వెదికిరితా.

౧౧౩౬. — ఆ॥ మరలి మరలి కృష్ణ * మాధవ గోవింద । పద్మనాభ భక్త * పాపజాత

దేవదేవ యనుచు * దివిరిచూచుచు మధు । రాధి ముఖులు నగుచు * నిరిగిరంత.

టీ॥ మరలిమరలి - కనుకకురిగిరిగి. (కృష్ణ, మాధవ, గోవింద
పద్మనాభ, భక్తపాపజాత, దేవదేవ) అనుచుకా - అని శ్రీకృష్ణుని
నామములను ఉచ్చరించుచు. తిరిగి - పూని. (చూచుచును) మధు
రాధిముఖులును - మధురాపట్టణముతట్టు తిరిగినవారును. (అగు

చును) అరిగిరి - తమపట్లెక్కుపోయిరి. అంతకా - అటుపిమ్మట.
తా॥ అట్లు బయలుదేరిన నందుడు మొదలగు గొల్లలు కృష్ణుని
యందలి మక్కువచేత ఆయననుడిచిపోతక మరలిమరలి చూచుచు
ఆయననామస్మరణచేయుచు మధురాపట్టణముతట్టు తిరిగిపోయిరితా.

౧౧౩౭. — క॥ క్రమమున నచ్చటఁ బ్రాప్య । ట్టమయంబగుటయను బంధు * జనయాదవ ప

గ్రములోలిఁ గొలువ నురగఁబ । నమితులు బలకృష్ణ లాత్మ * నగరఁబునకుకా.

టీ॥ క్రమమునకా - కాలక్రమముచూపున. అచ్చటకా - అక్కడ.
ప్రాప్యట్టమయంబు - వర్షాకాలము. అగుటయుకా - కాఁగా.
బంధుజనయాదవ వర్గములు - చుట్టములయిన యాదవ సమాహ
ములు. పీఠికా - వరుసగా. కొలువకా - నేవించఁగా. సురగణసము
తులు - దేవతలచేత మొక్కుబడినవారు. బలకృష్ణులు - బలరా
ముఁడును కృష్ణుఁడును. ఆత్మగరంబునకుకా - తమపట్టణమునకు.
ప॥ వచ్చి సుఖింపందంత. టీ॥ వచ్చి సుఖముగా నున్న పిమ్మట.

తా॥ అంతటకాలక్రమమునవర్షాకాలమురాఁగా బలరామకృష్ణులు
తమచుట్టములైన యాదవులందఱు వెంట రాఁగా ఆకురుక్షేత్రము
నందుండి పడలితమపట్టణమునకువచ్చి సుఖముగానుండిరిని రాత్వర్థము.

వి శేషార్థము.

టీ॥ కురుక్షేత్రము - సకల సత్కర్మములును చేయఁదగినమనుష్య
శరీరము - దీని శేషమంతపంచకమనిచేరు. ని॥ క్షేత్రంపన్నిశరీరయోః॥
అని అమరము. శ్లో॥ ధర్మక్షేత్రముకురుక్షేత్రే సమవేశాయయత్సవః ।
మామకాః పాండవాశ్చైవ కిమకుర్వత సంజయ ॥ అని భగవద్గీత.
అయిదుమడుగులు - అన్నమయాదిపంచకోశములు. వానిలోమును
గుటయనఁగా - క్రుతి॥ అన్నంబ్రహ్మైరివ్యజానాత్, ప్రాణోబ్రహ్మై
వ్యజానాత్, మనోబ్రహ్మైరివ్యజానాత్, జ్ఞానంబ్రహ్మైరివ్యజానాత్
అసంక్షోబ్రహ్మైరివ్యజానాత్, అని యుపనిషత్తుగనుక పంచకోశము
లను విచారింపి పరబ్రహ్మమని తెలిసికొనుట. క్రు॥ చిదేవదేశాద్విది

మేవలోకాః చిదేవభూతాని చిదింద్రియాణి కర్తావిదంతల్లకరణం
చిదేవ చిదేవసర్వంపరమార్థరూపం చిదేవాహంచిదేవత్యం సర్వ
మేతద్విదేవహి॥ అని యుపనిషత్తు. పరకురాముఁడు - పరకు - దృఢ
వైరాగ్యమునడుగండ్రగొడ్డలిచేత. రాముఁడు - క్షేపించువాఁడు -
బ్రహ్మచేత. బ్రహ్మచేత్రమైనవాఁడు దృఢవైరాగ్యముచేత కామాది
శత్రువర్గమునెదురాడవర్గమును సహించి మనుష్యశరీరమనెడు కురు
క్షేత్రమందే పునఃకోశాదికము పరబ్రహ్మమని తెలిసికొన వలయును
గాని యితర దేవములయందు తెలిసికొనిరాదనిబోధించుచుచుండు
తేస్పతముట. సూక్ష్మగ్రహణము - క్రు॥ చంద్రమామససోహతః, చక్షో
స్సుర్యో ఆజాయత, అని క్రుతిగినుక సూక్ష్మగ్రహణగా నేత్రమువలె
ప్రకాశించుచున్న ఆపరోక్షజ్ఞానము, గ్రహణముఁగా అట్టిజ్ఞానమును
ఆవరణఃక్షేప శక్తులనెడు రాహుశేతువులు కమ్ముట, అనఁగా స్వేత
రముకలదనెడి పరోక్షజ్ఞానమునట్టుట, గ్రహణమునెడుచుట అనఁగా
పరోక్షజ్ఞానము పడట, సర్వోత్తమం బ్రహ్మ, బ్రహ్మైవాహం
అను తన దృఢాపరోక్ష జ్ఞానము ఆవరణఃక్షేప శక్తుల వలన
మటుంగుపడి నేనుజేతుండను, వర్షాశ్రమ నామరూపములు గలవాఁ
డను, సుఖిని, దుఃఖిని, అజ్ఞానిని, పాపిని అనెడు పరోక్షజ్ఞానము
కలిగినప్పుడు బ్రహ్మవిచారణచేసి బ్రహ్మైవాహమని దృఢపడి ఆనం
దింపవలయునిధావము. బ్రహ్మచేత్రమైనవారు క్రుతియుక్త్యనుభవ
ములచేత బ్రహ్మవిచారణ చేయుచుండురు.

— (*) దేవకీదేవిమృతులైన తనపుత్రులఁ దెమ్మనిబలరామకృష్ణుల వేండుట. (*) —

సీ॥ ఆవనిశ యొక్కనా * దానక దుందుభి
భార్య పద్మాక్షుండు * బలుఁడు దొల్లి
శరధిలోఁ జచ్చిన * గురుతనూభవునిని
మరలంగఁ జచ్చిన * మహిమలెల్ల
జనములు దమలాన * సన్నుతుల్నేయంగ
వినితనసుతులు దు * ర్వృక్తుడైన
కంసుదేనిహతులై * కాలని పురినున్న
చారినందఱుకాడఁ * గోరి కృష్ణ

వి
ని
త
న
స
ు
తు
లు

టీ॥ ఖలులకడకేగి కన్నుల * చావకలము । లాలుక నోరామనామ ని * తోన్నతాత్మ
పురుషపాదన మూర్తియో * మురవిభేది । యిందిరానాథ యోగీశ్వ * రేశ కృష్ణ.

టీ|| అవనిక-రాజా. ఒక్కనాడు-ఒకదినము. ఆనకడుండుభి
భార్య-వసుదేవుని పెండ్లాము-దేవకీదేవి. తొల్లి-మునుపు. పత్నా
తుండు-కృష్ణుండును. బలుండు-బలరాముండును. శరభిలోక-
సముద్రమునందు. చచ్చినగురుతనూభృపునిక-చనిపోయిన గురువు
కొడుకును. మరలంగ-తిరుగా. తెచ్చినమహిమతెల్ల-విశుక
వచ్చిన ప్రభావములన్నియు- (జనములు) తమలోనక-తమలోం
దాము. సన్నుతుల్లేయంగ-పోగడంగా. (విని) తనసమలు-తన
కొడుకులు. దుర్వృత్తుండు - చెడ్డనడవడిగల వాండు. బసకంసు
నిచేక-ఆయినట్టికంసునిచేత. నిహతులై - చంపబడినవారై.
కాలునిపురిక-యమునిపట్టణమునందు. (ఉన్నవారినందఱును)మాడ
గోరి-మాడను అపేక్షించి. కృష్ణబలులకడకు-కృష్ణ బలరాముల
వద్దకు. విగ-పోయి. కన్నులక-కన్నులందు. కావ్యకాములు-
కన్నటివాట్లు. ఒలుకక-రాలంగా. పీరాడునామ - పీఠ

గంగిక-క|| మరకంస వైద్య పాండ్రక | నరక జరాతసంఘ యవన || నరనాయకులం

దురితాత్ముల బారిగొని ధూ | భరముడిసిన యట్టిమేటి || బలులు దలంపక.

టీ|| తలంపక-విచారింపగా. (మీరు)మర...కులక-మర-
మురాసురుండు. కంస-కంసుండు. వైద్య-శిశుపాలుండు. పాండ్రక-
పాండ్రకవాసుదేవుండగునరక-నరకాసురుండు జరాతసంఘ-జరా
సంఘండు. యవన-కాలయవనుండునైన. (నరనాయకులను)దురితా
త్ములక-పాపాత్ములను. పారిగొని-చంపి. భూభరము-భూమిరుప

గంగికం.-అ|| జననవృద్ధి విలయ || సంగతి నిఖిలంబు | బొందజేయు పరమ || పురుషులార

మీకు లీలలౌట || మీరని నన్నిన | దాన నేను వినుడు || దారులార.

టీ|| జనన...సంగతిక - జనన-పుట్టుకయొక్కయు. వృద్ధి -
పెరుగుటయొక్కయు. విలయ-నశించుటయొక్కయు. సంగతిక-
మాదికను. నిఖిలంబుక - సమస్తప్రాణులును. పొందజేయు పరమ
పురుషులార - పొందించునట్టి పురుషశ్రేష్ఠులారా. ఉదాహరణ -
గొప్పమహిమగలవారలారా. (మీకు)లీలలౌటక-ఈప్రపంచవ్యాపా
రము లన్నియు విసోద కార్యము లగుటచేత. (నేను) మీరనినన్ని
కృష్ణకృష్ణబలరాములుతమతమ్ములజేబోవుట. ||

వ|| అని బహుభంగుల వినుతించుచు నిట్లనియె మీరలు
మహానుభావులరు మీరుతొల్లి యనేకకాలంబుచనిన
క్రీడట మృతుండయి దండధరుమందిరంబుననున్న
గురుకుమారుని మీమహాప్రభావంబులలోకంబుల
బరిపూర్ణంబులయి ప్రకాశింప నక్కాలుని చెంత
సుండి మగుడందెచ్చి గురువక్షిణగ-నొసంగితిరవ్వి
ధంబునంగంసునిచేతహతులైనమత్తుశ్రులనందఱు
మరలం జెచ్చి నామనంబుననున్న దుగ్గిఖంబు నివా
రింప వలయునని దేవకీదేవి ప్రార్థించినదమతల్లి
యాదీవ మృదు వాక్యంబు లత్యాదరంబున నాద
రించి యప్పు డిబ్బలకృష్ణులు దమయోగ మాయా
మాహాత్మ్యంబున సులంబునకుం జనిరట్టియెడ.

రాముండా. నిత్యోన్నతాత్మ-ఎల్లప్పుడుగొప్ప మనసుగలవాండ్రా.
పరమపావనమూర్తి - మిక్కిలి పరిశుద్ధతయైనయాకృతిగల. పీఠ
రవిభేది - మురాసురునిజంపినవాండ్రా. ఇందిరానాథ-లక్ష్మీనాయ
కుండ్రా. యోగీశ్వరక-యోగీశ్వరులకుప్రభువా. కృష్ణ-కృష్ణుండ్రా.
తా|| పీఠరీక్షిస్తహరాజా ! అటువిన్నుట ఒకనాడు దేవకీదేవి
మునుపు బలరామకృష్ణులు సముద్రములో చనిపోయిన గురువుకొడు
కును మరలప్రొత్తించి తెచ్చియిచ్చిరి అనువృత్తాంతమును జనులవాడు
కలవలనవిని మదముచేత నిక్కిచు నడ్డపనులయందు వర్తించుచున్న
కంసునిచేత చంపబడినతనకొడుకులను తలచుకొని వారిని చూడ
గోరినట్టి కన్నులందు నిట్లుకాటుచండంగా దుఃఖించుచు కృష్ణబలరా
ములయొద్దకుఁబోయిగొప్పమనసుగల పీఠరామా ! మిక్కిలిపావన
మైనమూర్తిగలవాండ్రవును మురాసురుని జంపిన వాండ్రవును లక్ష్మీ
నాయకుండ్రవునైన పీకృష్ణాయని పిలిచి యని తాత్పర్యము.

పును. ఉడికినయట్టిమేటిబలులు-పోగొట్టిన అధిక బలముగలవారు.
తా|| విచారింపగా మీరు ముగాసురుండు, కంసుండ్ర, శిశుపా
లుండ్ర, పాండ్రకుండ్ర, నరకాసురుండ్ర, జరాసంఘండ్ర, కాల
యవనుండ్ర నను పాపాత్ములగు రాజులను జంపి భూమి భారమును
పోగొట్టిన మహాబలవంతులు అని తాత్పర్యము.

దానక-మీరేనాకుదిక్కు అననన్నియున్నాన. వినుండు - నాకోరి
కనువినుండు.
తా|| ఎల్లప్రాణులను పుట్టించుచు పెంచుచు శ్రుంచుచునుండనట్టి
గొప్పమహిమగలవారలారా. మీకు ప్రపంచమును పుట్టించుట మొద
లగు కార్యములు విసోదములగుటచేత నేడమీరేనాకుదేవతలని నన్ని
యున్నాను నాకుఁగలకోరికనుజెప్పెదను ననుండు అని తాత్పర్యము

టీ॥ (అని) బహుభంగులకా - అనేకవిధములచేత. వినుతిం
చుచుకా - పొగడుచు. ఇట్లునియొక - ఇట్లుపలికెను. మీరలు - మీరు.
మహానుభావులకు - గొప్పమహిమగలవారు. (మీరు) తొల్లి - మునుపు.
అనేకకాలము - బహుకాలము. చనినక్రిందటకా - పోయినదానికి
ముందు. మృతుండయి - చచ్చి. దండధరుచుండిరంటనకా - యముని
యింటను. ఉన్నగురుకుమారునికా - ఉండునట్టి గురువుకొడుకును.
మీమహాప్రభావములు - మీగొప్పమహిమలు. లోకంటులకా - లోక
ములందు. పరిపూర్ణంబులై - నిండినవై. ప్రకాశింపకా - వెలుం
గకగా. అక్కలునిచెంతనుండి - అయమునియొద్దనుండి. మగుడకా -
మరల. తెచ్చి - రీసీకొనివచ్చి. గురుదక్షిణగాకా - గురువునకునిచ్చు
నట్టిదక్షిణగా. ఒసంగతి - ఇచ్చితిరి. అభ్యధంటనకా - ఆరితిగా.
(కంసునిచేత) హతులైన - చంపబడిన. మత్స్యత్రులకా - నాకొడుకు
లను. అంతటకా - అంతమందిని. మరలకా - తిరుగా. తెచ్చి - రీసీకొని
వచ్చి. నామనంటనకా - నామనసులో. ఉన్నదుఃఖంబు - ఉన్నట్టిదుఃఖ
మును. నివారింపవలయుకా - పోగొట్టవలయును. (అని దేవకీదేవి)

ప్రార్థించినకా - నేడుకొనకగా. (తమతల్లి) అడిగివచ్చుదువాకృంబులు -
చెప్పినంతస్సనిమాటలను. అత్యాదరంబునకా - మిక్కిలియాదరణలో.
ఆదరించి - మన్నించి. (అప్పుడు) అబ్బలకృష్ణులు - అబలరాముడును
కృష్ణుండను. తమయోగమాయామాహాత్మ్యంబునకా - తమదైన
యోగమాయయొక్క మహిమచేత. సుతలంటనకా - సుతలలోక
ముకకు. చనిరి - పోయిరి. ఆట్టియెడకా - అసమయమునందు.

తా॥ అని యనేకవిధములుగా పొగడుచు దేవకీదేవి యిట్లుపలి
కెను, మీరుమిక్కిలి మహిమగలవారు మునుపు అనేకకాలము గడచి
నప్పుడు చనిపోయిన మీగురువు కొమారుని యమలోకమునందుండి
రీసుకవచ్చిగురుదక్షిణగా ఇచ్చితిరి అంతువలనమిక్కిలి రిపోకములోనిండి
వెలుగుచున్నదికనుక ఇప్పుడును అవిధముగా నేకంసుండు చంపకగా
చచ్చిన నాకొడుకులను తెచ్చి నాకుంగనఁబఱచి నామనసులోనిదుఃఖ
మునుపోగొట్టుఁడు అనిశ్రుతుకొనకగా ఆతల్లిమాటలను పాటింది
అప్పుడేబలరామకృష్ణులిద్దఱును తమయోగమాయా ప్రభావముచేత
సుతలమఁగడు పాతాళ లోకమునకు పోయి అనితాత్పర్యము.

మంత్రి.

బలరామండు.

బలిచక్రవర్తి. భార్య.

—(*) బలిచక్రవర్తి బలరామకృష్ణులఁ బూజించుట. (*)—

౧౧౪౨. — మ॥ కనియొక దానవుఁడెంద్ర సేనుండు దళ శక్తింబాతులకా దక్షులకా
భనసారాంబువ వర్ణులకా నిభిలలో శక్తిక ప్రభా పూర్ణులకా
దనరారకా హల చక్ర పాణులను భ శక్తిత్రాణులకా నిశ్యతో
భన వర్ధిష్టుల రామకృష్ణుల జయ శక్తి భాజిష్టులకా జిష్టులకా.

టీ॥ దళశక్తింబాతులకా - వికసించిన తామరలవంటికన్నులుగలం
వారిని. దక్షులకా - ఎల్లపనులకుం జూలినవారిని. భనసారాంబువ
వర్ణులకా - కర్పూరముయొక్కయు మేఘముయొక్కయు దేహవర్ణ
ములు గలవారిని. నిభిలలోకక ప్రభాపూర్ణులకా - ఎల్లలోకములందును
ఒక్కటై వెలుగుచున్న తేజస్సుచేత నిండుకొన్న వారిని. హలచక్ర
పాణులకా - నాకొడుకును చక్రమునుగల చేతులుగల వారిని. భక్త
త్రాణులకా - సేవకులను రక్షించువారిని. నిశ్యతోభానవర్ధిష్టులకా -
శాశ్వతమైన మేలుచేసేర్పడించు స్వభావము గలవారిని. జయభా
జిష్టులకా - గలుపుచేత ప్రకాశించు స్వభావముగలవారిని. జిష్టులకా -
జయించు స్వభావము గలవారిని. రామకృష్ణులకా - బలరామకృష్ణు

లను. తనరారకా - ఒప్పునట్లు. దానవుఁడు - దనువుత్రుఁడైన. శక్తి
సేనుండు - బు చక్రవర్తి. కనియొక - చూచెను.

తా॥ అప్పుడువికసించినతామరలవంటికన్నులుగలవారును, ఎల్ల
పనులకుం జూలినవారును, కర్పూరమును నల్లమట్టునుబోలినమేనిచా
యలుగలవారును, ఎల్లలోకములందు నిండివెలుగుచున్న తేజస్సుగల
వారును, హలమును చక్రమును చేతులందుం బూనినవారును, సేవకు
లను కాపాడునట్టివారును, శాశ్వతమయిన కుభ్రములచేత వర్ధిల్లు
నట్టియు, జయములచేత ప్రకాశించునట్టియు, స్వభావములుగలవారును
జయించు స్వభావము గలవారునునయిన బలరామ కృష్ణులను, వాన
పులకరాజుయిన బలిచక్రవర్తి ఒప్పదముగా దర్శనము చేసెననితా.

౧౧౪౩.—బ॥ కని హిత కోటితో నెదురు * గాఁ జనుదెంచి మనోమరాగ సం
 జనిత కుతూహలుం డగుముఁ * జాఁగిలి మ్రొక్కి సమగ్ర కాంచనా
 సనములు నుంచి తచ్చరణ * సాగస నేచన సర్వలోక పా
 వన సలింబు లొదల ధృ * వంబుగఁదాల్చి సుభక్తియత్తు డై.

టీ॥ కని = చూచి. హితకోటితో = తనకు కావలసిన వారి సమూహముతో. (ఎదురుగా) చనుదెంచి = వచ్చి. మనో...హలుండు = మనస్సునందలి. అనురాగ = భక్తివిశేషమువలన. సంజనిత = పుట్టిన. కుతూహలుండు = పేడుకగలవాఁడు. (అగుచును) చాఁగిలి = చొంగలంబడి. మ్రొక్కి = నమస్కరించి. సమగ్ర కాంచనాసనములక = అంతయు బంగారుతోనే చేయఁబడిన సీతములయందు. డిండి = గూర్చుండఁజెట్టి. తచ్చరణ... సలింబులు = తత్ = వారివైన. చరణపారస = పాదకమలములు. నేచన = తడిచిన = కడిగిన యనుట. సర్వలోక = ఎల్ల లోకములందు. పావన = పరిశుద్ధములయిన. సలిం

బులు = (సర్వ) బౌదలక = పడితలయందు. ధృవంబుగ = స్థిరముగా. చక్కగా. తాల్చి = భరించి. సుభక్తియత్తుండు = మంచిభక్తితోఁ గూడుకొన్నవాఁడై.

తా॥ ఇట్లు చూచి బలిచక్రవర్తి తనకు కావలసినవారిసంఖ్యను, గూర్చుకొని బలరామకృష్ణులకు ఎదురుగాఁజూచి తనమనసు సంఘ భక్తివిశేషమువల్ల పుట్టిన పేడుకతో సాగిలంబడి మ్రొక్కి శేవలము బంగారుతోనే చేయఁబడిన సీతములయందు గూర్చుండఁజెట్టి వారి పాదములుకడిగిన పరిశుద్ధములయిన జలములను తనతలమైఁజెల్లుకొని భక్తిచేసినవాఁడై యని తాత్పర్యము.

౧౧౪౪.—సీ॥ సురభి కాలాగరు * హరిచంద నేలాది - ధూపంబు లావిశ్వ * రూపకులక
 గాంచన పాత్ర సం * గత రిత్తు కర్పూర - దీపంబు లాదగ * దీప కులక
 బాసుసాపూపాన్న * పక్వ ఫలాది నై - వేద్యంబు లావేద * వేద్యులకును
 దనరు వినూత్న ర * త్న ప్రభాభాసితా - భరణంబు లాదై త్య * హరణులకును

తే॥ మిలమిలని మిందుతోఁబాలు * పలరు బహువి | ధాంబరములు సీలవీ * తాంబులకు
 సలలిత కుసుమమాలికా * మలయజాను | లేపనంబులు భూరిని * న్నేపులకును.

టీ॥ ఆవిశ్వరూపకులక = ఆశ్రుతంచస్వరూపము గలవారయిన బలరామకృష్ణులకు. సురభి...ధూపంబులు = సురభి = పరిమళముగల. కాలాగరు = నల్లయగరు. హరిచందన = పచ్చగండము. వీలా = వీలకి. అది = మొదలగు. ధూపంబులు = కాసనతోడిపొగలు. అజగద్వీలకులకు = ఆలోకమును ప్రకాశింపఁజేయువారైనరామకృష్ణులకు. కాంచన...దీపంబులు = కాంచన = బంగారు మయములైన. పాత్ర = పత్తెరములయందు. సంగత = కూర్చుంబడిన. రిత్తు = మడులతోడి. కర్పూరదీపంబులు = కర్పూరపుదీపములును. అవేదకేద్యులకు = అవేదములందు తెలియఁడగినవారైన బలరామకృష్ణులకు. పాపసా...నైవేద్యంబులు = పాపసా = పరమాన్నము. అపూప = అప్పుములు. అన్న = అన్నము. పక్వ = మృగిన. ఫలా = పండ్లు. అది = మొదలగు. (నైవేద్యంబులును) అదైత్యహరణులకు = ఆరాక్షసులను చంపువారైన బలరామకృష్ణులకు. తనరు...భరణంబులు = తనరు = పిప్పనట్టి. వినూత్న = క్రొత్తలైన.

రత్న = మణులయొక్క. ప్రభా = కాంతులచేత. భాసిత = ప్రకాశించునట్టి. ఆభరణంబులు = సామ్యమును. నీలవీతాంబులకు = నల్లనిపచ్చని వస్త్రములుగల అబలరామకృష్ణులకు. మిలమిలమిందుతో = మిలమిల యనుమొలపుతో. పాలుపు = బాగు. అలక = అప్పునట్టి. బహువిధాలంబులు = అనేకవిధములయిన వస్త్రములను. భూరినిర్దేలకు = మిక్కిలి సంగములేనివారికి. మింటివలె తేనితోడి గంబుధములేనివారైన ఆరామకృష్ణులకు. సలలిత...లును = సలలిత = మనోహరములైన. కుసుమమాలికా = పూలజండలను. మలయజ = మలయపర్వతమునకుఁ బుట్టిన మంచి గండముయొక్క. అనులేపనంబులును = పూఁతలును. (సమర్పించి)

తా॥ విశ్వరూపకులును, అజగద్వీలకులును, అవేదకేద్యులును, నైవేద్యహరులును, నీలవీతాంబులును, సర్వేలకులును అగు అబలరామకృష్ణులకు బలిచక్రవర్తి ధూపదీప నైవేద్య వస్త్రాభరణ పుష్ప మూల్యచండనముల చేత పూజించి యనితాత్పర్యము.

బ॥ సమర్పించి యప్పండరీ కాక్షుని చరణార వింపంబు లాత్తుచు నానంద బాప్స పూరంబు లోరంబుగా
 రోమాంచ కండుకీతశరీరుండగుచుం దనకరకమలంబులు ఫాలభాగంబునం గదియించియిట్లనిస్తుతియించె.

టీ॥ సమర్పించి = భక్తిపూర్వకముగానిచ్చి. అప్పండరీ కాక్షునిచరణారవింపంబులు = ఆత్మల వామరలవంటి కన్నులుగలకృష్ణమూర్తియొక్క పాదకమలములను. పిత్తరుక = పిడుగు. అనందబాప్స పూరంబు = శంతోమోహియమువలనఁబుట్టిన కన్నీళ్లకల్లువ. లోరంబుగా = అధికముగా. రోమాంచకండుకీతశరీరుండు = గగన్పాటుచేత కత్తుఁబడిన భేహముగలవాఁడు. (అగుచును) తనకరకమలంబులు = కమలముల

వంటితనచేతులకుం ఫాలభాగంబునక = నొసటియందు. కదియించి = నేర్చి. (ఇట్లు) స్తుతియించె = పొగడెను.

తా॥ బలిచక్రవర్తి మొదలెక్కినచోప్పున పూజించినవాఁడై క్రిక్కుమూర్తియొక్క పాదములను పిడుగును సంతోమోహియమువలనకన్నులనుండి తెడలుచున్న కన్నీళ్లువల్లై ప్రవహించుగాదోహతునంజంబును తెఱచుకల నిక్కపాడుచుకొనగా, కేతులు తోలింపి నొసటఁజేర్చుకొని యానిధముగా పొగడెనానందరస తాత్పర్యము.

౧౦౮౬.—ఉ॥ ధీయుతుడై నమో భగవతే తే హరయే యరమాత్మనే మమం
దాయ సమస్త భక్తవరః దాయనమప్తపురుషోత్తమాయ కృ
ష్ణాయ మునీంద్ర వంద్యచరః కాంక్ష సురారి హరాయ సాంఖ్యయో
గాయ వినీల భాస్వదలః కాయ రథాంగ ధరాను వేధసే.

టీ॥ ధీయుతుడై—మందిబుద్ధిశోగూర్తకొన్నవాడై. భగవతే—
భగవంతునికొఱకు. హరయే—శ్రీహరికొఱకు. పరమాత్మనే—పరబ్రహ్మ
మైనవానికొఱకు. మమందాయ—ఇహపరసుఖములనిచ్చువానికొఱకు.
సమస్తభక్తవరదాయ—ఎల్ల సేవకులకోరికలనిచ్చువానికొఱకు. పురు
షోత్తమాయ—పురుషశ్రేష్ఠుడైన వానికొఱకు. మునీంద్రవంద్యచర
దాయ—మునిశ్రేష్ఠులకు సేవింపఁదగిన పాదములుగలవానికొఱకు. సు
రారిహరాయ—దేవతలకశక్తులైన రాక్షసులను శంపఁజేయు వాని
కొఱకు. సాంఖ్యయోగాయ—సాంఖ్యయోగమైనవానికొఱకు. వినీల
భాస్వదలకాయ—మిక్కిలినల్లగా ప్రకాశించుచున్న ముంగురులుగల
వానికొఱకు. రథాంగధరాయ—చక్రమును ధరించినవానికొఱకు.
వేధసే—బ్రహ్మయైనవానికొఱకు. కృష్ణాయ—శ్రీకృష్ణునికొఱకు. నమో
నమః—మాటిమాటికి నమస్కారము (చేసెదను)

తా॥ మందిబుద్ధితో ఆబలిచక్రవర్తివద్దకు దైవ్యర్యసంపన్నుఁడును,
పాపములను ఆణచివేయు వాఁడును, పరబ్రహ్మ స్వరూపుఁడును,
మిక్కిలియందమైనమాత్రిగలవాఁడును, ఎల్ల సేవకులకును కోరిక
లను ఇచ్చువాఁడును, మునిశ్రేష్ఠులకందఱకు మ్రొక్కఁదగిన పాద
ములుగలవాఁడును, పురుషులలోపల శ్రేష్ఠుడయినవాఁడును, దేవ
తలకు పగవారైన రాక్షసులను ఆణఁగఁగొట్టువాఁడును, సాంఖ్య
యోగమే స్వరూపమైనవాఁడును, మిక్కిలి నల్లగా ప్రకాశించు
చున్న ముంగురులుగలవాఁడును, సుదర్శన చక్రమును ధరించిన
వాఁడును, శృంగీకర్తయైన వాఁడునైన శ్రీకృష్ణమాత్రికి బహు నమ
స్కారములు చేసెదనని తాత్పర్యము.

వ॥ ఆనియభినుతించియిట్లనియె. టీ॥ అనికొనియాడిబట్టనియెను.

౧౦౮౭.—ఉ॥ రాజస తామసాత్మ్యైకుః రాదుగదా నినుఁగాన నవ్యపం
శేజదళాయతాత్మ ముని గేయ పవిత్ర చరిత్ర విష్ణుర
ద్రాజకళాధరాజ సురః రాజ ముభామర మాళిరత్న వి
భాజిత పాదపీఠ భవః బంధ విమోచనపద్మలోచనా.

టీ॥ పంశేజదళాయతాత్మ—తామరతలకుంపల వికాలములైన
కన్నులుగలవాఁడా. మునిగేయ—మునులచేతకీర్తింపఁబడువాఁడా.
పవిత్రచరిత్ర—పరిశుద్ధమయిన నడవడిగలవాఁడా. విష్ణుర ...
శీర—విష్ణురత్—మిక్కిలిపలుకుచున్న, రాజకళా—చంద్రాశకు.
ధర—ధరించినశివుఁడు. ఆజ—ప్రహ్లా. సురరాజ—దేవేంద్రుఁడు
ముఖ—మొదలుగాఁగల, ఆమర—దేవతలయొక్క. మాళి—తలల
యందలి—తలలనుధరించిన కిరీటుములయందలి. రత్న—మణులచేత.
విభాజిత—ప్రకాశింపఁజేయుబడిన. పాదపీఠ—పీఠవంటి పాదము
గలవాఁడా. భవబంధవిమోచన—జన్మములవలనిర్బంధమునుతొలఁ

గించువాఁడా. చక్రలోచనా—కమలములవంటికన్నులుగలశ్రీకృష్ణ.
రాజస తామసాత్మ్యైకుః—రాజసతామస గుణములుగలవారికి.
నినుక—నిన్ను. కానక—చూచుట. రాదుగదా—శక్యముకాదుగదా.
సీస్వరూపముదెలిపెడుశుద్ధసత్యగుణముగలవారికికనఁబడుదువనుట.

తా॥ తామరతలకుంపల వికాలములైనకన్నులుగల మునులచేత
కీర్తింపఁబడుచు పవిత్రచరిత్రముతో శివుఁడు బ్రహ్మ యింద్రుఁడు
ముదలుగాఁగల దేవతలచేత సేవింపఁబడుచు భక్తుల జన్మబంధము
లను తొలఁగించునట్టి యొక్కజ్ఞా! నిన్ను రాజసగుణమును తామస
గుణమును పొందినవాఁకిచూడ శక్యముకాదుగదా అనితాత్పర్యము.

౧౦౮౮.—మ॥ మదినూహింపఁగ యోగివర్యులు భవః క్షాయాలతాబద్ధులై
యిదవిత్థంబనలేరు తామసధృతిః క్షేపారు మాబోటిదు
ర్మదులేరితి నెఱుంగఁ బోలుదురు స క్షయ్యగ్ధాన ధీయుక్తిసి
పదము చేరెడిత్రోవఁజూపి భవకూః పం బుద్ధరింపింపవే.

టీ॥ మదికా—మనసునంగు. యోహింపఁగ—తొలఁపఁగా. యోగి
వర్యులు—యోగిశ్వరులు. భవ...బద్ధులై—భవతే—బడిన. మాయా—
మాయలోడను. లతా—దీఁగచేత. బద్ధులై—కట్టుబడినవారై. ఇదవి
త్థంబు—ఇదియిట్లు. అనలేరు—అనిచెప్పలేరు. తామసధృతికా—తమగుణ
భారముచేత. ఏపాదు—అతిశయించునట్టి. మాబోటి—మావంటి.
దుర్మదులు—చెడ్డత్రావులవారు. ఏరితికా—ఏరితముగా. ఎఱుంగఁ
తామసధృతి—తామసధృతిను తెలిసికొనాలుదురు. క్షయ్యగ్ధాన ధీయుక్తికా—
క్షయ్యగ్ధానధీయధున. క్షయ్యగ్ధానధీయుక్తిగలవట్టి. ధీ—బుద్ధితోడి.
యోక్తికా—యోగితో. నిపతములు—నిపుడును. చేరెడిత్రోవకా—

పొందునట్టి మార్గమును. చూపి—కనఁబడితి. భవకూపంబుకా—జన్మ
మఁదినుతినలననుండి. బద్ధరింపింపవే—బుద్ధికివత్తునట్లుచేయవలయు.

తా॥ క్షేపారు! మనసునంగు విచారింపఁగా యాగాభ్యాసము
చేసినమునిశ్రేష్ఠులుకూడఁజూయయినెరుదీఁగచేత కట్టుబడియొకట్లు
వదలుమార్గము ఇదియని తెలిసికోలేరు అనఁగా తామస గుణముగల
వారమైనమాబోటివారు ఎట్లు తెలిసికోగలరు. తెలిసికోలేదుకాఁడట్టి
నిర్వికల్ప నిష్కలోపి కూడికతో నీయదాగులను పొందునట్టి మార్గమును
చూపి మమ్ము జన్మములనెదు నూతిలోనుండి బ్రేక్షునట్లు అనుగ్రహింపు
మనితాత్పర్యము.

౧౧౪౯.—౬॥ వైరముచేతఁ జేదన్యపఁ జగదము గామముచేత గోఽకర్త
 మిజినభక్తి నాశ్రితులుఁ జిమ్మునహర్నిశమున్ ముంబులం
 దారఁగనీక రూపగుణఁ తత్పరులై మిముఁబొందుకైవడిన్
 భూరి వివేక స్వగుణఁ ముల్ గల దేవత లందనేర్తురే

టీ॥ వైరముచేతఁ—విరోధముచేత. చేదన్యపదగ్రము—శివుపాలఁడు మొదలగు రాజులసమూహమును. కామముచేతఁ—అనురాగాతిశయము చేత. గోఽకర్తలు—గొల్లపడుచును. మిజినభక్తిఁ—ఆతిశయించిన ప్రేమ ముచేత. ఆశ్రితులును—శేవకులును. (మిమ్ము) అహర్నిశమున్—ఎగల్గుచు రాత్రులును. ముంబులంకున్—చునస్ఫులందు. అరఁగన్—పూర్ణముగ. వైకరూపగుణ తత్పరులై—ఆనేక రూపములు గుణములుగల మియందన ఆశ్రితులై. మిమున్—మిమ్ము. పొందుకైవడిన్—పొందునప్పరికిగా. భూరి...

ములు—భూరి—గొప్పలైన. వివేక—వివేకజ్ఞానమును. శత్రుగుణములు—సాత్వికగుణమును. (దేవతలు) అందనేర్తురే—పొందఁజూతుమన. తా॥ ఓస్వామీ! విరోధముచేత శివుపాలఁడు మొదలగు రాజులను, కామముచేత గోఽకర్తులు, మిక్కిలముగాను భక్తిచేత ఆశ్రయించిన శేవకులును, మిమ్ము శేయింబగట్ల మనస్ఫులతో పూర్తిగా ఆనేక రూపములును ఆ శివుగాములునుగలమిమ్ముపొందునట్లు అధికమయినవివేకమును సాత్వికగుణమునుగలదేవతలయిననుపొందగదరానితాత్పర్యము.

౧౧౫౦.—౭॥ కాన భవత్పద పద్మ । ధ్యానంబునఁ గాని శాస్త్రఁ తత్వంబులచేఁ
 గానయ శ్రుతిసంపేద్యము । నైన భవత్పదము చిన్త్యఁ యాకారహరీ.

టీ॥ ఓస్త్రయాకార—జ్ఞానస్వరూపుఁడైన. హరీ—ఓక్తుష్టా. కానన్—కాంటి. భవత్పదపద్మ ధ్యానంబునఁ—నీయొక్కపాదకమలములయొక్క ధ్యానముచేత. కాని—కాక. శాస్త్ర తత్వంబులచేఁ—శేవాంతశాస్త్రస్వభావములచేత. శ్రుతిసంపేద్యము—(పాదోన్య వివాదభావానిత్రిపాదస్యాన్యతంబి) అనడువదమువల్ల తెలియఁదగ

నదియ వికారవన్నదము—విగట్టిసిపాదమును. కానయ—కాంచాలయ. తా॥ జ్ఞానస్వరూపుఁడైనయొక్కష్టమాత్మీ! దేవతలుకూడనిమ్ము పొందఁతు కాంటి నీపాద పద్మములయొక్క ధ్యానము చేతనే గాని శేవాంతశాస్త్రములచేతను నీడములవల్లను తెలియఁబడనట్టిసిపాదపద్మములను తెలిసికోఁజాలరని తాత్పర్యము.

౧౧౫౧.—౮॥ దేవా యేనయందైననేమి శ్రద్ధాగరిష్ఠ చిన్తుడై మిమ్ముసేవించునట్టి మహాత్ముండు విధి
 నోఽతందైన ప్రమాణంబు వలన ఓముక్తుడై వర్తించు నట్లుగావున యోగీశ్వరుండ
 వైన్నసీవీశితవృత్తలమైన మమ్ము నిష్కామలం జేయుమని గుతియించి మఱియొ నట్లనియె.

టీ॥ దేవా—ఓస్వామీ. స్థానయందైననేమి—ఏమనుమ్యుడైననేమి. శ్రద్ధాగరిష్ఠుడై—శ్రద్ధా—అక్కఱలేత. గరిష్ఠ—మిక్కిలి గొప్ప దైన. ఓత్తుడై—మనసుగలవాఁడై. (మిమ్ము) సేవించునట్టి మహాత్ముండు—కామచునట్టిగొప్పవాఁడు. విధిచోఽతఁడు—దైవముచేత ప్రతీతింపఁ జేసినది. అయిన ప్రమాణంబువలనఁ—అయినట్టి నియమనమువలన. ఓముక్తుడై—విమునఁబడినవాఁడై. వర్తించున్—ఉండును. అట్లుగావునఁ—అటు కాంటి. యోగీశ్వరుండైననీవు—యోగ లక్ష విధన వాఁడవయిననీవు. ఈశితవృత్తలము—శ్రీమంఁడన వారము. (అనున

మమ్ము) నిష్కామలంజేయుము—అంభా అగ వినస్ఫులనెను పాపములు లేవారినిగాఁజేయుము. అనినునియించి—అనిపొగడి. మఱియొ—అటుఓత్తుట. ఇట్లనియెన్—అట్లుపలికెను. తా॥ స్వామీ! ఏమానభుఁడయినను శ్రద్ధగలవాఁడై చరించునన స్ఫులో మిమ్ముసేవించునట్టి గొప్పవాఁడు దైవముచేతనియింత మయిన నిగుమమువన విడవఁబడినవాఁడైయుండును. కాంటి యోగులకు ఏలినవాఁడవయిన నీవు శిష్యుల మయినమమ్ము శ్రీమంది పాపము శని వారినిగాఁ జేయుము. అని కొనియాడి మరల యిట్లు పలికెనని తా.

౧౧౫౨.— మత్తకోకిల॥ కంటిఁగంటిభవాద్ధిఁ దాఁటఁగఁ జగంఁముక్తినిధానమున్
 గంటి నీకరుణావహోకముఁ జగంఁటి రూపమువీడ ము
 క్కంటి తామరమూలులుంబొడఁ జగంఁనట్టి మహాత్మ నా
 యింటకిం జనుదెంచి ఓశ్వరఁ యేగ్యతార్థంబొందితిన్.

టీ॥ కంటిన్—నాయెలిన వానిని కాంటిని భవాద్ధిఁ—ఉత్పన్నము ప్రముచు. దాఁటఁగన్—తరింపవు. కంటిన్—మార్గము తెలిసిగిని. ముక్తినిధానమున్—మోక్షనిక్షేపమును. (కంటిన్) నీకరుణావహోకమున్—నీదైన దయతోడి మాత్రుచు. కంటిన్—పొందిరిని. రూపము వీడఁ—నీస్వరూపముదక్కఁగా తెలియఁబడునట్లుగా. ముక్కుంటి తామర మూలు—శివుఁడునుబ్రహ్మ య. పొడగానట్టి—మాడనేరని. మహాత్మ—గొప్పమహిమగలవాఁడా. (నాయెంటివనుదెంచితి) ఈశ్వర—ఓమేన

వాఁడా. ఏగ—నేను. కృతార్థఁ—భగ్యత్వమును. (పొందిరిని) తా॥ స్వామీ! నాయెలినవానినిన్నింతగా విధి. ఉత్పన్నముప్రముచు. దాఁటిరిని, మోక్షమును పొందిరిని. దయతోఁగూడిన నీమాత్రును పొందిరిని నీస్వరూపము నాకుదక్కఁగాఁ తెలియనట్లు నాయెంటికి వచ్చితివి, శివుఁడుబ్రహ్మయోగూభనిమ్ము ప్రత్యక్షముగాఁ తాతనేకదు అటువంటిని నాయెంటికి రాఁగాఁజూచి నేనుకృతార్థుఁడనైతిని అని బలివక్రవర్తి పలికెనని తాత్పర్యము.

బ॥ దేవా యేను భవద్దాసుండ నేదిపంచినం జేయుదు నిచ్చటికి మీరలు విజయంచేసిన కార్యం బానతి వలయునని కరంబులుమొగిచి విన్నవించినం బుండరికాత్మండతనివాక్యంబులకు సంతసిల్లి యిట్లునియె.

టీ॥ దేవా=ఓస్వామి. ఏను=నేను. భవద్దాసుండ=నీకువకుఁ జను. ఏదిపంచినం=ఏపుచేయఁజూపించినను. (చేయుదువు) మీరలు=మీరు. ఇచ్చటికి=ఈలోకమునకు. విజయంచేసిన కార్యంబు=వచ్చిన పనిని. ఆనతివలయు=సేవియ్యవలెను. (అని) కరంబులు మొగిచి=చేతులుతోడించుకొని. విన్నవించినం=కునపించేయఁగా. పుండరికాత్మండు=కృష్ణుండు. అతనివాక్యంబులకు=అతనిచక్రవర్తిమాటలకు.

సంతసిల్లి = సంతోషించినవాడయి. ఇట్లునియె = ముందుఁ జెప్పఁ జొరవట్లు పలికెను.

బా॥ స్వామి! నేనుమీకువకుఁజను ఏమనివావలనగావలెనోఅచనిని తెలివిచ్చినయెడల తప్పకచేసెదను. నావిండు మీరు ఇచ్చటిలోకమునకు ఏమిఁబంపితిని వచ్చినారు అనిచేతులు కట్టుకొని విషయములొనకగఁగా అతనిమాటఁ దిక్కిల్లుము ర్తిసంతోషించి యిట్లుపలికెననికాత్వర్యము.

౧౧౫౪.—సీ॥ బలిదైత్య విను మున్ను * ప్రథమ యుగంబున - నావరీచిక భార్య * యైనవిద్య యను నిలి వలన నం * దనురూర్వు రుచ్చవ - మైరి నానొక్కనా * డిబ్బిభాష. దనపుత్రిప్రేమాహ * మునఁగూడిరతికేళి - యెనరింపఁ గాంచి న * వ్యటయుఁ గ్రోధ మంది యాసురయోని * యందుఁ బుట్టుండని - ఘనశాపమిచ్చెన * వ్వనజజండు తే॥ దన్నియైత్రమునను వారు * దగిలి హేమ | కళిపుంకు బట్టరంత నా * కాకపార్థ మొదవవీరలఁదెచ్చియ * యోగమాయ | యడరిచేవికీగర్భంబు * నందుఁజోనుప.

టీ॥ బలిదైత్య = దివిసంతోయించు జనించిన మోబలిచక్రవర్తి. విను=మీమువచ్చినపనినిచెప్పదనువినము. మున్ను=మునుపు. ప్రథమ యుగంబున=మొదటిదైన కృతయుగమునందు. అవరీచిక=ప్రసిద్ధుడైనచురీచిప్రజాపతి. భార్యయైనవిద్య యను నిలివలన=మెట్లా మయినవర్త అనుశ్రీలన. నందనులు=కొడుకులు. అయ్యరు=అటు గురు. ఉచ్చవనుమరి=పుట్టి. వారు=అకుమారులు. (ఒక్కొక్కడు) అబ్బిభాషించు=బ్రహ్మ. తనపుత్రిప్రేమాహమున=తనకూతులైన సరస్వతిమీదికూహముచేత. కూడి=కలసి. రతికేళియనరింపఁ=క్రీడింపఁగా. కాంచి = చూచినపుటయు = నవ్వఁగా. గ్రోధమంది=కోపమునుపొంది. అసురయోనియందు = అసురుల వంశమునందు. (పుట్టుండని) ఆవ్వనజజండు=అబ్రహ్మ. ఘనశాపమిచ్చె=గొప్పశాప మునిచ్చెను. తన్నియైత్రమున=అకారణముచేత. వారు=అవరీచికొడుకులు. తగిలి=ఆసక్తి. హేమశాపనక=మీముత్యనయైకార్యకళి.

పురికి. పుట్టిరి=కొడుకులై పుట్టిరి. అంత=అట్లుపుట్టఁగానే. అయ్యోగమాయ=ప్రథమ యుగయోగమాయయైనది. నాకాకపార్థము=దేవతలనియైత్రము. ఒకవక=ఒకయమకలుగునట్లు. అది=ప్రయత్నించి. వీరల=వీరిని. (తెచ్చిదేవతగర్భంబునందు) హేమశాప=ప్రకృతశ్రీకా బా॥ ఓబలిచక్రవర్తి! మేము వచ్చినపని చెప్పదను వినము. పూర్వ కాలమునందు కృతయుగములో ఒకటి బ్రహ్మకు వర్షయను భార్యవలన అరుగురుకొడుకులుపుట్టిరి వారు ఒక నాడు బ్రహ్మనుజూడఁ బోయి అబ్రహ్మ తనకూతురయిన సరస్వతినిమోహముచేతకలసి క్రీడింపెనని యొకతాళిచేసిపెట్టిరి. అందులకు బ్రహ్మ కోపించి మీరు అనురులై పుట్టుండు అనికేసివెచ్చెను. అకాపనియైత్రముచేతవారు మీకాతకు తండ్రి యైన హిరన్యకశిపునకి కొడుకులైపుట్టిరి. అస్మదయోగమాయదేవతలకు ఒకతముచేయఁగోరి అయ్యాగురను కొనిపోయి దేవతేదని గర్భములోఁజూరఁజెచ్చును అనికాత్వర్యము.

౧౧౫౫.—క॥ దొరఁకొని కంసుఁడు దోడై | బారిఁగొనఁదత్పుత్రశోక * మునఁ దనచిత్రం బెరియఁగ దేవకి వారల | దర్శింపఁగ గోఁడ బనుపఁ * దగుననురేంద్రా.

టీ॥ అసురేంద్ర=ఓబలిచక్రవర్తి. దొరఁకొని=పూని. కంసుఁడు=కంభవహారా. వారిఁ=ఆదేవకీకుడుపునపుట్టి విడ్డలను. దోడై=నంటనే-పుట్టినప్పుడే. బారిఁగొనఁ=చంపెను. తత్పుత్రశోకమున=అకొడుకులవలనదుఃఖముచేత. తనచిత్రంబు=తనవనస్సు. ఎరియఁగ=తరింపఁగా. దేవకి=దేవకీదేవి. వారల=అవిడ్డలను. దర్శింపఁగ

గోరక=చూడఁగోరెను. పనుపదగు=నానంటఁబంపవలయును. బా॥ ఓబలిచక్రవర్తి! ఆగుమారులను దేవకీకన్యపుడే పూనికతో కంసుఁడు పట్టిచంపెను. అకొడుకులవలని శోకముచేత దేవకి తపించుచుండియిప్పుడు వారలను చూడఁగోరెనువారునియింటిలోనున్నారు గనుక నాతోఁగూడవారినిబంపును అనిపలికెను అని కాత్వర్యము.

౧౧౫౬.—క॥ వచ్చితిమి వారిఁ గ్రమ్ముట | దెచ్చెదమని తల్లికొర్కి * దీర్చఁగనిపుడే నిచ్చటికి నీకడం బార | పొచ్చుము లేకన్నవారు * పో పీరసఘా.

టీ॥ తనమా=పాపములేనివాఁడా. వారి = అకుమారులను. గ్రమ్ముట=మరల. దెచ్చెదమని = తీసుకవచ్చెదమని. తల్లికొర్కి=మాతల్లియైన దేవకీదేవియొక్కకోరికను. దీర్చఁగ=తీరవర్చుట. (ఇట్లు) ఏమా=మీము. ఇచ్చటికి=ఇక్కడికి. వచ్చితిమి=వచ్చి కాము. నీకడ = నీయొద్ద. మీరు = ఈయాద్దరు కుమారులును.

పొరపొచ్చెము=కొలుత. (తీక) ఉన్నవారుపో = ఉన్నారు సుమీ. బా॥ పాపము లేనివాడవయిన ఓబలిచక్రవర్తి! ఆకుమారులను మరలదీసికొనివచ్చెదమునీపుదివారపదవలదనిమాతల్లికిచ్చి అమ్మకోరికను తీర్చుటయిప్పుడు ఇచ్చటికి వచ్చితిమి. ఇదిగోమీరు అకుమారులే కదావీకొలుతయిదేకసఖముగానున్నారే అనికృష్ణుండుపలికెనని కా.

క॥ కొంగిటంజేర్చి నిజాంక పీఠంబున నునిచి శిరంబులు మూర్ఖాని చుబుకంబులు పుణుకుచుం శ్రీమాది శయంబున జేసం బలకలాలయం జన్మించిన వారును వైష్ణవ మాయా మోహితులై స్రస్య పానంబు శ్లేయము భగవంతుండైన రథాంగపాణి యంగ సంగంబున విగత కల్పపులై విరించి శాప సాగరంబు హరి దయా కటాక్షంబును నావదేశం దరియించి నిజస్వరూపంబులు ధరించి కృష్ణనకుం దల్లి దండ్రు లకు వందనం చాచరించి గగన పథంబున నిజ స్థానంబున కరిగిరంత దేవకీదేవి తన మనంబున.

టీ॥ కొంగిటంజేర్చి-కొంగిలించుకొని. నిజాంకపీఠంబున-పీఠము వంటిపడియందు. శిరంబు-మూర్ఖుండక బట్టుకొని; శిరంబులు-తలలు. మూర్ఖాని-మూచూది. చుబుకంబులు-గడ్డములు. పుణుకుచుం- కల్లతోనొక్కిపట్టుచును. శ్రీమాదిశయంబున- ఆదిశయించిన ప్రేమతో. మేన-దేహమునందు. పులకలు-గగుర్చుటలు. పియ- బాగుపడగా. చన్నిచ్చిక-స్రస్యపానముచేయించగా. వారును- ఆకుమారులును. వైష్ణవమాయామోహితులై-విష్ణు సంబంధమయిన మాయచేత మోహమునొందినవారై స్రస్యపానముచేయుచుం-చనుం బాటుత్రాగుచు. భగవంతుండైన-పక్ష్యైక్యగ్య సంపన్నుడైన. రథాంగపాణింబున-సంగంబున-చక్రముచేతబట్టినకృష్ణునిదేహ సంస్పర్శముచేత. విగతకల్పపులై-పోయినపాపముగలవారై. విరించి శాపసాగరంబు-బ్రహ్మయొక్క శాపమనెడు సముద్రమును. హరి దయాకటాక్షంబు-కృష్ణునిదయనదయతోడి కడగంటి చూపు. అనునావదేశ-అనునట్టి పీడచేత. తరియించి-దాటి. నిజస్వరూపంబులు-సమయెప్పుటిరూపములను. ధరించి-పోంది. (కృష్ణునకును)

తల్లిదండ్రులకును - దేవకీవస్తుదేవులకును. వందనంబు - సమస్కారము. అవరించి - చేసి. గగనపథంబున - ఆకాశమార్గమున. నిజస్థానంబునకు - తమనివాసస్థానమునకు. అరిగి - పోయిరి. అంత-అప్పుడు. (దేవకీదేవి) తనమనంబున-తనమనసుతో.

కా॥ ఆకుమారులుదేవకీదేవికొంగిలించుకొని పడిలోమూర్ఖుండక బట్టుకొని తలచుమూర్ఖానిగిడ్డములుపునకిప్రేమయొక్క అనిశయము చేత దేహమునందుగగుర్చుట కలుగఁగా స్రస్యపానము చేయించెను వారును విష్ణుసంబంధమయినమాయచేత మోహము నొందినవారై ఆస్రస్యపానముచేసిభగవంతుడైన క్రిష్ణమూర్తియొక్క అంగమల తాఁడుచేత ఎల్లిపాపములవలన తొలఁగినవారై బ్రహ్మ శాపమనెడు సముద్రమును కృష్ణుని అనుగ్రహమనెడు పీడచేతదాఁటితమయొక్క రూపములనుపోని కృష్ణమూర్తినితల్లిదండ్రులైన దేవకీవస్తుదేవులకును సమస్కరించి ఆకాశమార్గమునతమయొక్కపట్టునకుపోయిరి అప్పుడు దేవకీదేవి తనమనసుతోతాను ఇట్లు ఆలోచించెనని తాత్పర్యము.

౧౧౬౨.-క॥ చచ్చిన చాలరఁ గ్రమ్మఁగ | దెచ్చట గడుఁజిత్ర మనచు * దేవకీమదిలో నచ్చెరువడి యదియంతయు | నచ్చపుహరిమాయగాక * యనితలఁచెన్సా.

టీ॥ సృపా-రాజు. (దేవకీ) మదిలో-తనమనసులో. చచ్చిన చాలర-చచ్చిపోయిన పిల్లకాయలను. క్రమ్మఁగ-మరల. తెచ్చట-బ్రతికింది తీసికొనివచ్చుట. కడుఁజిత్రము-మిక్కిలివింత. అనుచు-అని. అచ్చెరువడి-అశ్చర్యమునుపొంది. అదియంతయు-అట్లుచచ్చినవారిని మరల తీసికొనివచ్చుట మొదలగు కార్యమంతయు.

అచ్చపుహరిమాయగాక-స్వప్నమయిన శ్రీవిష్ణుమాయయేగాని. (అని తలఁచెను)

కా॥ ఓరాజా! దేవకీదేవి తనమనసుతోచచ్చిపోయిన పిల్లకాయలను మరలబ్రతికింది తెచ్చటవింత అని యాశ్చర్యపడుటయేగాక ఇదియంతయుశ్రీవిష్ణుమాయయేగాని ఇతరమగాదనితలఁచెనుఅని తాత్పర్యము.

౧౧౬౩.-క॥ పరమాత్ముఁ డభిలజగడి | శ్వరుండగు కృష్ణుండుసేయు * సత్కృత్యంబుల్ పరికింప నెన్నఁ బెక్కులు | ధరణీవర యనిన రాజు * దామనికనియెక.

టీ॥ ధరణీవర-ఓరాజు. పరమాత్ముఁడు-సర్వోత్కృష్టమైనరూపుడు గలవాఁడును. అభిలజగడిశ్వరుండు-ఎల్లలోకములకు ప్రభువును. (అగు కృష్ణుండు) చేయు సత్కృత్యంబులు-చేయనట్టి మంచిపనులు. పరికింపక-నిచారించగాను. ఎన్న-తెక్కింపగాను. పెక్కులు-అనేకములు. అనిక-అనగా. రాజు-పరిక్షిన్నహారాజు. కా-

తాను. మునిక-కుకమహామునితో. అనియె-ఇట్లుచెప్పెను.

కా॥ ఓపరిక్షిన్నహారాజా! సర్వోత్కృష్ట పరబ్రహ్మణుడు సర్వ లోకములకు ప్రభువునునగుక్రిష్ణమూర్తిచేయనట్టి మేలయిన కార్యములు ఎన్నకలభి అవియెల్లను విచారించును తెక్కింపను వల్లకాపు అనగా పరిక్షిన్నహారాజు కుకమహామునితో మరలగట్లుపలికెననికా.

౧౧౬౪.-సీ॥ మునినాథపార్థుండు * వనజనాథునిసహూ - దరిసుభద్రనుసేవి * ధనమునఁబెండ్లి యయ్యెనావిధమంత * నాయ్యునఁగ్రమముతో - దెలియంగనెఱిగింపు * ధీవిశాల యనవుడునవ్యాస * తనయుఁడాతనిఁజూచి - వినవయ్యెన్పదేవ * విభునిసుతుండు మును తీర్థయాత్రా స * ముత్సృకుండగుచును - రమణఁ బ్రభాస తీ * ర్థముననుండే తే॥ యాతలోదరితోడినె * య్యంబు కలిమిఁ | జూడఁగోరుచు రాముండు * సుందరాంగి గౌరవేంద్రున కీసమ * కట్టె ననుచుఁ | దనమది నెఱింగి యాపురం * దర సుతుండు.

టీ॥ మునినాథ - పీఠునిశ్రేష్ఠుఁడా. పార్థుండు - అర్జునుఁడు. వనజనాథునిసహూదరి-కృష్ణునితోఁడయిట్లుతైన. (సభాక్రమ)

విభుడునక-విరిగిగా. పెండ్లియయ్యెకా - పెండ్లాడెను. అవిభ మంత-అరిరి యంతయు. య్యంక - తిన్నగా. క్రమముతో- మంత్రముతో.

వరుసగా. తెలియంగ నెరింగింపు-విశదముగాఁ జెప్పుము. ధీవికాల్-
బుద్ధివలన గొప్పవాఁడా. అనవుడుకా- అనియడుగఁగా. అవ్యాస
తనయుఁడు-వ్యాసునికొడుకైన యాశుకమహామూర్తి. అతనికా-పరి
క్షిత్తును. (చూచి) వినవయ్యనృప-పీఠాజానినుము. మను-మనువు.
దేవవిభుని సుతుఁడు- ఇంద్రునికొడుకైన యద్భుతుఁడు. శీర్ఘయాత్రా-
గమత్సుకుండు- శీర్ఘయాత్ర చేయఁబూనినవాఁడు. (అగుచును)
రమణకా-పిప్పిదముగా. ప్రభాసశీర్ఘముననుండి-ప్రభాసశీర్ఘమునకు
వచ్చియున్నవాఁడు. (అచ్చటనుండి) అతలోదరిలోడి నెయ్యంబు
కలిమి-అచిన్నవానియందుఁ దనకుఁగలిగియున్న స్నేహవిశేషము
చేత చూడ. గోరుచుకా-ఆమెను చూడను అక్షిప్తిచును. రాముండు
-బలరాముండు. సుందరాంగికా-చక్కనియవయవములుగల సుభ
ద్రను. కారవేంద్రునకుకా-కురువంశమువానికి రాజైన దుర్యోధను

నికి. ఈకా-ఇయ్యను. సమకల్పై ననుచుకా-యత్నచరణన. తన
మదికా-తనమనసులో. ఎరింగి-తెలిసికొని. అపురందరసుతుండు-
అదేవేంద్రునికొడుకైన అర్జునుఁడు.

కా॥ పరిక్షిన్నహారాజుబుద్ధిచేత అధికుఁడైన యాశుకమహామూర్తి!
మాతాతయయిన అర్జునుఁడు కృష్ణుని లోదఁబుట్టుకైన సుభద్రను
పెండ్లాడిన క్రమమంతయు విశదముగా నాకు తెలియఁజెప్పుము అని
యడుగఁగా వ్యాసునికొడుకైన అశుకుండు పరిక్షిత్తునుజూచి పీఠాజా
అర్జునుండు శీర్ఘయాత్ర చేయఁగోరిన వాఁడై ప్రభాసశీర్ఘమునకుఁ
బోయియుండి అచ్చటతనమణదలైన సుభద్రమిక్కిలి చక్కఁదనము
గలదియైతనయందు ప్రీతిగలదియునుకాబట్టి ఆమెను చూడఁదలచి
అంతలోబలరాముండు ఆమెను దుర్యోధనునకిచ్చి పెండ్లిచేయఁదలచి
నాఁడు అనువర్తమానమును తెలియరాఁగానని తాత్పర్యము.

(*) సుభద్రా పరిణయము. (*)

ప॥ సుభద్రా దర్శనోత్సాహంబు దన మనంబున సందడి గొనం ద్రిదండి
వేషంబు ధరియించి ద్వారకా పురంబునకుం జనుదెంచి యప్పూర
జనంబులు భక్తి స్నేహంబుల ననిశంబు పూజింపం దన మనోరథ
సిద్ధియగునంతకు నప్పట్టణంబున నుండు సమయంబున.

టీ॥ సుభద్రాదర్శనోత్సాహంబు-సుభద్రను జూచుటయందలి యుత్సాహము. తనమనంబునకా-తన
మనసుతో. సందడిగొనకా-నిండుకొనఁగా-అతిశయింపఁగా. ద్రిదండివేషంబుకా-ద్రిదండసన్యాసి
వేషమును. (ధరియించి) ద్వారకాపురంబునకుకా-ద్వారకాపట్టణమునకు. వనుదెంచి-పోయి. అప్పూర

జనంబులు-ఆపట్టణపుజనులు. భక్తిస్నేహంబులకా-భక్తిచేతను
చెలిమిచేతను. అనిశంబు-ఎల్లప్పుడును. పూజింపకా-పూజచేయఁగా.
తనమనోరథసిద్ధియగునంతకుకా-తనకోరిక నెఱవేటు సంతవఱకు.
అప్పట్టణంబునకా-ఆ ద్వారకయంద. ఉండు సమయంబునకా-ఉండు
కట్టి కాలమునందు.

కా॥ సుభద్రను జూచుటయందలి ఉత్సాహము తన మనసుతో
వృద్ధియగుచుండఁగా ద్రిదండసన్యాసివేషము వేసికొని అచ్చటనుండి
ద్వారకాపట్టణమునకుఁబోయి ఆపట్టణమునందలి జనులు తన్ను

ప్రీతితోఆదరించి నేవలుచేయఁగా తనకోరిక నెఱవేటు సంతవఱకును
అచ్చటనేయుండఁగా ఆసమయమునందు అనితాత్పర్యము.

వి శే షా ర్థ ము.

టీ॥ ద్రిదండి-మనస్సుచాక్కుర శరీరమును శీలించినవాఁడుగాని
మాడు పెదరుకొయ్యలనొక్కటిగానఁబఁగట్టిచేతఁబట్టికానిగడ్డలను
గట్టికొనితలనుబోడిచేసికొని మొలత్రాడుజంఁబునునుత్రొంది పారకని
తిరుగువాఁడుగాఁడు. సన్యాసి-సర్వసంకల్పములనువిడిచి యెల్లప్పుడు
బ్రహ్మచారిణిచేయుచుతనయిష్టమిచ్చినఅశ్రమముననుండువాఁడు.

౧౧౬౬.-క॥ రాముండు దత్తపటాకృతిఁ | దామదిఁ తెలియంగలేక * దగనొకనాడా
భూమీవర తాపసుఁ టో | రామింగని యాత్మమంది * రమనకుఁ దెచ్చెక.

టీ॥ రాముండు-బలరాముండు. తత్తపటాకృతికా-అతనిమోస
ముతోడి యాకారమును. (తాను) మదికా-మనసునందు. తెలియంగ
లేక-తెలిసికోలేక. తగకా-ఒప్పునట్లు. ఒకనాడు-ఒకదినము.
అభూమీవరతాపసుకా-ఆరాజైనసన్యాసి. పోరామికా-ప్రీతితో.

కని-చూచి. అశ్మమందిరమునకుకా-తమయింటికి. (తెచ్చెను)
కా॥ బలరాముండు అతఁడువేషకాఁడు అక్షతలియక సన్యాసియై
అని యెంచి ఒకనాడు తగిన మర్యాదతోను ప్రీతితోను అతనిని తన
యింటికి. వి. చుకొని వచ్చెను అని తాత్పర్యము.

౧౧౬౭.-అ॥ తెచ్చిభిక్షుగేయ * దేవేంద్రతనయండు | గడుచుచుండ నచట * గోరిమెలగు
నగమదాణుమోహ * నా స్త్రంబు కైవడి | పీఠమోహిసన వి * హరలీల.

టీ॥ తెచ్చి-అవిధముగా నిలుచుకొనవచ్చి. భిక్షుగేయకా-భిక్షా
రూప భోజనముకొట్టింపఁగా. దేవేంద్రతనయండు-అర్జునుండు.
కుడుచుచుండకా-భోజనముచేయుచుండఁగా. అచటకా-అక్కడ.
అనమదాణుమోహనాస్త్రంబుకైవడికా-మత్తధునియొక్క మోహ
నము అనుబాణము వలెనే. పీఠమోహిని-పీఠులను మోహింపఁ
జేయునది. అనకా-అనునట్లుగా. విహరలీలకా-విహరించు విహార

దముచేత. గోరిమెలగుకా-సుభద్ర ప్రియపడి మెలఁగను.
కా॥ అవిధముగా నిలుచుకొని వచ్చి బలరాముండు భిక్షుగేయం
పఁగా సన్యాసియైనయర్జునుండు భోజనముచేయుచుండెను అప్పుడు
అక్కడ పీఠులను మోహింపఁజేయునదియైన సుభద్ర మత్తధునియైన
మోహనము అను బాణమో అనునట్లు క్రొత్తయగు విహారవిహారము
చేత సంవర్ధించుచుండెను.

౧౧౬౮.—చ॥ అట్లుసుభద్ర విహరించుచున్న సమయంబున.

టీ॥ (అట్లు సుభద్ర) విహరించుచున్న సమయంబునకా = కిడంకగా సంచరించుచుండు సప్తదం.

౧౧౬౯.—చ॥ జలరుహ పత్ర నేత్రు నను * సంభవ చారు వధూలలామ స
ల్లలిత విహార విభ్రమ వి * లాసము లాత్మకు విందు సేయ న
బృలరిపు నందనుండు గని * భావజ సాయక బాధ్యమాన వి
హ్వలహృద యాబుండై నిలిపె * న తరుణీమణియందుఁ జి త్రముకా.

టీ॥ జల...భవ-జలరుహపత్ర = తామరజేకులవంటి. నేత్రు = కన్నులుగల కృష్ణనియొక్క. అనుసంభవ=చెల్లెలుగు. చారువధూలలామ = విప్పిదమయిన యాండువాకి భూషణమయినదియైనగు సుభద్రయొక్క. సల్ల...ములు-సల్లలిత=మిక్కిలిమనోజ్ఞ ములయిన. విహార=విహరించుటవలని. విభ్రమ=అలంకారాదులయందుతడబడు చుండునట్టి. విలాసములు = వినోదములు. ఆత్మకుకా = తనమనసు నకు. విందుసేయకా = సంతోషమును కలుగఁజేయఁగా. అబృలరిపు నందనుండు = ఇంద్రునికొడుకైన యాయర్జునుఁడు. గని=చూడ. హృ...బుండై=భావజ=మనఁగునినైన. సాయక=వాణములచేత.

బాధ్యమాన=బాధింపబడుచున్న దగుటచేత. విహ్వల = కలఁత నొందిన. హృదయాబుండై = మనఃకమలము కలవాడై=దలించిన మనసుగలవాడై. ఆత్మసేవనీయందుకా = యావనవతులైన స్త్రీ లలో శ్రేష్ఠురైన యాసుభద్రయందు. చిత్తముకా = మనసును. నిలిపెకా=తించెను.

తా॥ శ్రీకృష్ణమూర్తి చెల్లెలైన అసుభద్రయొక్కమనోజ్ఞమైన విహరించుటలయందలితత్వపాటుయొక్క వినోదము తనమనసునకు సంతోషమును కలుగఁజేయఁగా అర్జునుండు మన్మథవాణములచేత పీడింపబడినవాడై ఆమెయందుతనమనసునుతించెననితాత్పర్యము.

౧౧౭౦.—ఉ॥ ఆతరుణీ శిరోమణియు * నర్జును నర్జున చారు కీర్తి వి
ఖ్యాతుని నింద్రనందను న * కల్పవ మానసుఁ గామినిమనో
జాతునిఁజూచి పుష్పశర * సాయక జర్జరతాంత రంగయై
భీతిలియుండె సిగ్గు మురి * పెంబున మోహముదేరు చూపులకా.

టీ॥ ఆతరుణీశిరోమణియుకా=స్త్రీలలోశ్రేష్ఠురాలయిన యాసు భద్రయు. అర్జునచారుకీర్తివిఖ్యాతునికా=తెల్లగామనోజ్ఞ సగుచున్న కీర్తిచేత ప్రసిద్ధుఁడైనవాఁడును. ఇంద్రనందనుకా = ఇంద్రుని కొడు కును. అకల్పమానసుకా = కల్పములేని మనసుగల వాఁడును. కామినిమనోజాతునికా=స్త్రీలకు మన్మథునివలె మోహమునుపుట్టించు వాఁడునైన.(అర్జునుని చూచి) పుష్ప...రంగయై=పుష్పశర=మన్మ థునియొక్క. సాయక=వాణముచేత. జర్జరత=తూంట్లు చేయబడిన. అంతరంగయై = మనసుగలదై. సిగ్గుమురిపెంబునకా = సిగ్గుయొక్క.

కీర్తిపడుటచేతను. మోహముదేరుచూపులకా=మోహమును గనఁ బఱచునట్టి చూపులచేతను. భీతిలియుండెకా=భయపడియుండెను.

తా॥ అసుభద్రయు మిక్కిలిస్వచ్ఛమయినమనోజ్ఞమయినకీర్తిచేత ప్రసిద్ధుఁడును ఇంద్రునికొడుకును, కల్పములేనిమనసుగలవాఁడును తన్నుఁగోరు స్త్రీలకు మన్మథునివలె మోహమును పుట్టించువాఁడు నగు అర్జునునిఁజూచి జన్మభుని వాణములచేత తూంట్లుచేయబడిన మనసుగలదగుచు సిగ్గుయొక్క అధిశయము చేతను మోహమును తోఁపింపఁజేయునట్టి చూపులచేతను భయపడి యుండెను అని కా.

చ॥ అట్లాన్యపస త్రమ మత్రకాశిను లాంఛారుల చిత్రంబులు చిత్రజాయత్రంబులై కోర్పులు దత్తఁజింపం దాల్చులువీడి
సిగ్గునం జిట్టుముట్టాడుదున్నయంత నొక్కనాఁడు దేవతా మహాత్మవ నిమిత్తంబున సత్తలోదరి పురంబు వెలు
పలికి నరుగుదెంచిన నర్జునుండు కృష్ణవసుదేవ దేవకీదేవులయనుమతంబుఁబడసి తానునుం దోడనదని యప్పుడు.

టీ॥ (అట్లు) అన్యపసత్రమమత్రకాశినులు=ఆరాజగు అర్జునుఁ డును ఉత్తమస్త్రీయగు సుభద్రయు. లాంఛారుల చిత్రంబులు=ఒకరొ కరియొక్క ముసులు. చిత్రజాయత్రంబులై=మన్మథుని ఆధీనములై. కోర్పులు=కోరికలు. తత్తఁజింపకా=తడఁబడఁగా. అధిశయింపఁగా. తాల్చులు = దైర్యములు. వీడి=వదలి. సిగ్గునకా = సిగ్గుచేత. చిట్టు ముట్టాడుతున్నయంతకా = ఇటునటుమెలఁచు చుండఁగా. (ఒక్క నాఁడు) దేవతా మహాత్మవనిమిత్తంబునకా=తిరుణాల్ల చూచునిమి త్తమన. సత్తలోదరి=అనిన్నది-సుభద్ర. పురంబు వెలుపలికికా=పట్టణముయందలికి. అరుగుదెంచినకా=రాంకా.(అర్జునుండు)కృష్ణవసు

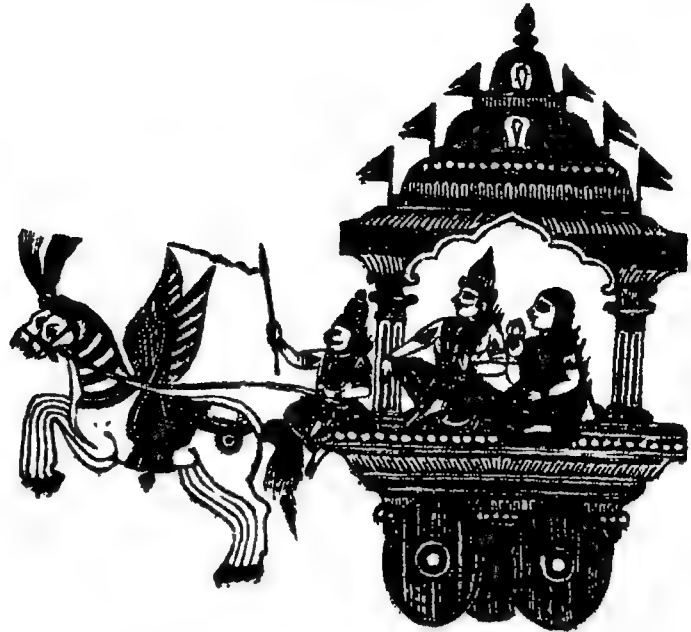
దేవదేవకీదేవులయనుమతంబుకా=కృష్ణనియొక్కయవసుదేవునియొ క్కయు దేవకీదేవియొక్కయు అనన్యము. పడసి=పోంది.(తానును) దోడన=తెంటనే. చని=పోయి. అప్పుడు = ఆసమయమునందు.

తా॥ అవిభక్తుగా ఆయర్జునుండును సుభద్రయు ఒకరికరిమన సులుమన్మథాధీనములగు దైర్యముతోలంగఁగా కోరికలుపెరుగఁగా సిగ్గుచేత ఇటునటు మెలఁచుచు నుండఁగా ఒక్కనాడు తిరుణాల్ల చేదుకా చూచుటచే సుభద్ర పట్టణమువెలుపలికి పోయెను అప్పుడు అర్జునుండును కృష్ణునివలనను వసుదేవుని వలనను దేవకీదేవివలనను నెలపుపోంది తానును ఆమెతెంటఁదొంపినవాడై యనితాత్పర్యము.

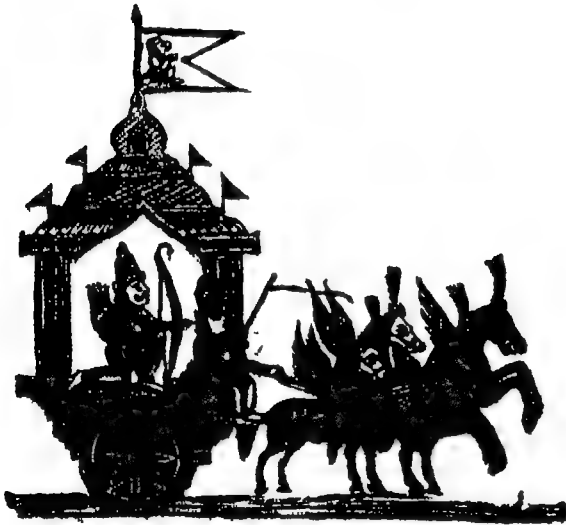
సుభద్ర.

అర్జునుడు.

అర్జునుడు. సుభద్ర.

అర్జునుడు.

యావదస్మిన్.

అర్జునుడు. సుభద్ర నెత్తుకొనిపోవుట. (*)

౧౧౭౨. — సీ॥ సాంధ్రశరచ్చంద్రః * చంద్రికాస్ఫూర్తిచే - రాజిల్లుపూర్ణిమా * రజనివోఽఽ
బూర్ణేందుబింబావః * తీర్థమైయిలమీద - భాసిల్లు హరిణడిం * భంబుబోలే
సులలిత మేఘమం * డలమును నెడఁచాసి - వసుధఁ గ్రుమ్మరుతటి * ద్వలివోలే
మాణిక్య రచిత స * వృహిత చైతన్యంబు - పొందిన పుత్రడి * బామ్మబోలే
తే॥ లలితవిభ్రమ రుచికతా * లక్ష్మణమూలఁ । బాసఁగరూపైన శృంగార * రసమువోలే
నర్థిజరియింతుచున్న ప * ద్మయతాక్షి । బ్రకటసక్తుఁడత్ర సు * భద్రఁబాచి.

టీ॥ సాంధ్ర...స్ఫూర్తిచే - సాంధ్ర = జట్టమయిన. శరత్ = శరత్కాలమునందలి. చంద్ర = చంద్రునియొక్క. చంద్రికా = చంద్రిక యొక్క. స్ఫూర్తిచే = ప్రకాశముచేత. రాజిల్లు...పోతే - రాజిల్లు = ప్రకాశించునట్టి. పూర్ణిమా = పున్నమనాటి - రజనివోలే - రాత్రివేళను. పూర్ణేందుబింబావశిర్ష మునిందుచంద్రుని వలననుండి దిగినట్లు. బంబుబోలే = భూమిమీద. భాసిల్లు = ప్రకాశించునట్టి. హరిణ

డింభంబుఁజాతా = జంకపిల్లవలెను. సులలిత మేఘమందలములా = మిక్కిలి యెక్కిదళమయిన మేఘమహామయి నుండి. ఎడఁచాసి = వోలెడి. వసుధ = భూమియందు. గ్రుమ్మలు = తిరుగునట్టి. తవ్వలి వోలే = మెరుపువలెనవును. మాణిక్య = నల్లని - మాణిక్య = చక్కమల చేత. రచిత = చేయబడిన. శ్రవణిత = విన్నవింపబడిన. చైతన్యంబు = ప్రాణమును, పొందినపు క్షణి జాత్తుఁడతా = పొందినట్టి బంగారు

కీడిపోవునలెను. లలిత... మలక-లలిత-మనోజ్ఞ త్వముయొక్కయు.
విభ్రమ-తీత్రతపాటుయొక్కయు. రుచి-ప్రకాశముయొక్కయు.
కళా-తేజోవిశేషముయొక్కయు. లక్ష్మణములక-గుణులుచేతను.
పాదగళ-గరిపడునట్లు. రూపైన-అకారమును వహించిన.
శృంగారరసములతో-శృంగార రసమును వలెనే. అర్థి-
క్రితో. చరియించుచున్న పద్మయతాపీ-రిరుగుచున్న తామరల
వలె వికాసమైన కన్నులుగల. ప్రకటనధ్వజద్రు-ప్రసిద్ధము
లయినకుండలగుణములచేత కుభకరురాలగు. (సుభద్రను చూచి)

తా|| మిక్కిలికట్టవయిన శరత్కాలపు నిండుపన్నమనాటిపన్న
లతోఁగూడిన రాత్రివలెను. చంద్రచింబమునందుండి జాతిన జంకకల్ల
వలెను. మేఘములందుండితోలంగివచ్చినమెఱుపుతీగవలెను. రత్నము
లనుపొందిగిడేయఁబడిన బంగారుకీలుతోవచ్చునలెను. మనోజ్ఞ త్వముయొ
క్కయు, తీత్రతపాటుయొక్కయు, ప్రకాశముయొక్కయు, తేజోవిశే
షము యొక్కయు గుణులుతో సరిపడిన రూపమును పొందిన
శృంగారరసమాయే మోలననట్లుగాక్రితోసంచారముచేయుచున్న
కమలమువలె వికాసమైన కన్నులును, ప్రసిద్ధములయిన కుండలగు
ములకలిమిచేత మేలయినదియైనసుభద్రను చూచి అని తాత్పర్యము.

వ|| దాయంజని యరదంబుపై నిడికొని పోవుచుండం గనుంగొని యదుబలంబులు మదంబున నంటం దాకిన నప్పు
డయ్యా ఖండలనందనుండుప్రచండ గాండీవకోదండఃర్చు క్తకాండంబులక దూలించి యఖండ బాహుదండ విజయ
ప్రకాండంబు క్తకాండవప్రస్థపురంబునకరిగనట బలభద్రుండవ్వార్తవిని విలయసమయసమీరసఖునికైవడి బటు
రోష భీషణాకారుండై క్రోధించినంగని కృష్ణుండాదిగాఁగల బంధుజనంబు లతనిచరణంబులకుం బ్రణమిల్లి వృదు
మధుర భాషణంబులనన నయించియొడంబడునట్లుగానాడినతండునుసంతుష్టుండైమనంబునఁగలఁకదేనీయృష్టుడు.

టీ|| దాయంజని-దగ్గఱపోయి. అరదంబుపై-రథముమీద.
ఇడికొని-ఎత్తికూర్చుండఁజెట్టుకొని. పోవుచుండ-పోవుచు
ఉండఁగా. కనుంగొని-చూచి. యదుబలంబులు-యాదవసేనలు.
మదంబునక-క్రొత్తుతో. అంటం దాకినక-పెంబడించిమట్టు
కొనఁగా. (అప్పుడు) అయ్యాఖండల నందనుండు-అయర్చుండఁడు.
ప్రచండ... బలక-ప్రచండ-మిక్కిలిచులుకులైన. గాండీవకోదండ
ఃర్చుక్త-గాండీవమునెడి వింటినుండి విడువఁబడిన. కాండంబులక-
చాణములచేత. దూలించి-చలింపఁజేసి-భయపడిపోవునట్లుచేసి.
అఖండ... ప్రకాండంబు-అఖండ-సంపూర్ణమయిన. బాహుదండ-
కట్టునంటిచాహుపులబలమువలన. విజయప్రకాండంబు-మేలైన
జయమును పొందినవాడై. కాండవప్రస్థ పురంబునక-ఇంద్రప్రస్థ
పట్టణమునకు. అరిగె-పోయెను. అట-అక్కడ. బలభద్రుండు-
బలరాముడు. అవ్వార్తవిని-అవృత్తాంతమునువిని. విలయసమయ
సమీరసఖునికైవడిక-ప్రణయకాలమునందలి యగ్నివలె. పటురోష
భీషణాకారుండై-అధికకోపముచేత భయంకరమైనయాకారము
గలవాడై. క్రోధించినక-కోపించుకొనఁగా. కని-చూచి. కృష్ణుం
డాదిగాఁగలబంధుజనంబులు-కృష్ణుండు మొదలయినచుట్టములు.

అతనిచరణంబులకు-ఆబలరామునిపాదములకు. ప్రణమిల్లి-నమ
స్కరించి. మృదుమధుర భాషణంబులక-లిన్నని యింటైనమాటల
చేత. అనునయించి-సమాధానపఱచి. విడంబడు నట్లుగా-గద
లింపునట్లుగా. ఆడినక-చెప్పఁగా. అతండును-ఆబలరాముడను.
సంతుష్టుండై-సంతోషించిన వాడై. మనంబునక-మనసునందు.
కలంక-కలంక. తేజీ-తేజుపడిపోయి. అప్పుడు-అసహయమునందు.

తా|| దగ్గఱ పోయి సుభద్రను ఎత్తి రథముమీదఁ గూర్చుండఁ
జెట్టుకొని పోవుచుండఁగాఁజూచి యాదవ సేనలు ఆహంకారముతో
అర్జునుని పెంబడించిపోయి మట్టుకొనఁగా అతఁడుమిక్కిలితీక్ష్ణము
లయిన తనగాండీవమును వింటివలననుండి ప్రయోగింపఁ బడిన చాణ
ములచేత చారలను నొప్పించి తలుమఁగొట్టి కొంతతేని జయమును
పొందినవాడై యింద్రప్రస్థ పట్టణముపోయిచేరెను. అవృత్తాంతము
అక్కడబలరాముండువిని మిక్కిలికోపించి. ప్రణయకాలపు అగ్నిశూ
క్రని వలెనే మండిపడఁగా కృష్ణుండు మొదలగు వారందఱు తగిన
మాటలుచెప్పి ఆయన కోపమును పోగొట్టిరి. అంతటబలరాముండు
మనసున కోపముచల్లారి సంతోషమునాందినవాడై ఆసహయమండు
అని తాత్పర్యము.

గంగిర.-క|| కరులం చేరుల నుత్తమ । హరుల న్నడహేమ భూషణ కాంబర భృతో
త్రుర దాసికాజనంబుల । నరణముఁగా నచ్చి పంపె ధి ననుజకుఁ బ్రితిక.

టీ|| అనుజకు-చెల్లెలికి. కరుల-ఏనుగులను. కేరుల-
రథములను. ఉత్తమహరుల-శ్రేష్ఠములయిన గుఱ్ఱములను. మణి
...బులక-మణి-రత్నములు. హేమ-బంగారు-ధనమును. భూషణ
-సొమ్ములను. అంబర-వస్త్రములను. భృతోత్త్రుర-పరిచార
కుల సహాహములను. దాసికాజనంబులక-పరిచారికాజనులను.

అరణముగాక-పెండ్లికాలమునందు ఇయ్యదగిన శ్రీధనముగా.
ప్రితిక-ప్రేమతో. (ఇచ్చిపంపెను)

తా|| చెల్లెలయినసుభద్రకు బలరాముండు ఏనుగులు రథములు
గుఱ్ఱములు ధనము ఆభరణములు వస్త్రములు చాకిరి చేయువారైన
శ్రీపురుషజనములు మొదలగువారితోడ అరణమిచ్చిపంపెను అనితా.

వ|| ఇట్లుకృష్ణునకభిమతంబుగానుభద్రునులకునరణంబిచ్చి పంపెననిచెప్పి తుకయోగింద్రుండుమఱియునిట్లనియె.

టీ|| (ఇట్లుకృష్ణునకు) అభిమతంబుగా-ఇష్టముగా. (సుభద్రా
భృతులకు అరణంబిచ్చిపంపెను అనిచెప్పి) తుకయోగింద్రుండు-తుక
మహామూని. మఱియొకటియొకటి-ఇంకను ఇచ్చువారంభించెను.

తా|| ఈప్రకారము బలరాముండు కృష్ణునికిప్రియముగానుభద్ర
కును అర్జునునకును అరణమిచ్చి పంపెను అనిచెప్పి తుకమహామూని
వరల పరిక్షిన్నహారాజుగుర్చి యిట్లుచరిత్రను అని తాత్పర్యము.

౧౧౩౬.—సీ॥ నరనాథవిను భువః * న ప్రసీద్ధంబుగ - దీపించునట్టి వి * దేహదేశ
మందు భూకాంతకు * నానందర్పణం - బనఁ దనర్చినమిధి * లను భరమునఁ
గలఁడు శ్రీహరిపాద * కంజాతభక్తుండు - గళితరాగాది వి * కారుండమల
చరితుండక్రోధుండు * శాంతుండునిగమార్థ - కోవిదుండగుశ్రుత * దేవుండనెడి
తే॥ భూసురోత్తముఁజొక్కడని * చ్ఛాసమాగ | తంబతుపమైనహేమనై * లంబుగఁగఁ
దలఁచిపరితోషమందుచుఁ * దగగృహస్థ | ధర్మముననుండెనముచిత * కర్ముండగుచు.

టీ॥ నరనాథ - పీఠావా. (వినుము) భువనప్రసిద్ధంబుగఁ - లోకమునందు ప్రసిద్ధముగా. దీపించునట్టి విదేహదేశమునందు - ప్రకాశించునట్టి విదేహదేశమునందు. భూకాంతకుఁ - భూవిదేశి. అనందర్పణంబునఁ - మొగముచూచుకొను నద్దమాయను నట్లు. తనర్చిన - పిప్పిన. మిధిలను పురమునఁ - మిధిలయను పట్టణమునందు. శ్రీహరిపాదకంజాత భక్తుండు - శ్రీఃష్ఠునిపాదకమలము లండుభక్తిగలవాఁడు. గళితరాగాదివికారుండఁ - తొలగిన రాగము మొదలగువికారములు గలవాఁడు. అమలచరితుండు - నిర్మామయిన నడవడిగలవాఁడు. అక్రోధుండు - కోపము లేనివాఁడు. శాంతుండు - పిర్వుగలవాఁడు. నిగమార్థ కోవిదుండు - వేదార్థములను చక్కఁగా తెలిసిన పండితుండు. అగుశ్రుతదేవుండనెడిభూసురోత్తముండు - అగునట్టి శ్రుతదేవుండనుకేరుగల బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుండు. (పిక్కండు) కలఁడు - ఉండెను. (అతఁడు) అఃచ్ఛాసమాగతంబు - కోరకవచ్చి నది. కుపమైనఁ - ఉముకయైనను. హేమశైలంబుగఁగఁ - బంగారు శాండగా. కలఁచి - ఎంచి. పరితోషమందుచుఁ - సంతోషమును జూచుచు. సముచితకర్ముండగుచుఁ - యోగ్యములైననిత్యమైమితిక కర్మములకలవాఁడగుచు. తగఁ - తగునట్లు. గృహస్థధర్మమునఁ - గృహస్థాశ్రమమునందు. (ఉండెను)

తా॥ పీఠావా! నేనుచెప్పెడి విషయమునువినుము లోకమునందు ప్రసిద్ధి నొంది ప్రకాశించునట్టి విదేహదేశమునందు భూదేశిమొగము చూచుకొనెడి అద్దహా యనునట్లు మిధిలయను పట్టణము ఒకటి వెలుఁగు చుండును. ఆపట్టణమునందు శ్రీశిష్ఠు పాదసేవకుండను, రాగాది వికారములు లేనివాఁడును, మంచి నడవడి గలవాఁడును, కోపములేనివాఁడును, పిర్వుగలవాఁడును, వేదార్థములనుచక్కఁగా తెలిసికొన్న పండితుండు నైన శ్రుతదేవుండను బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠుండు గలఁడుఅతఁడుతానుకోరకదొరకినఅల్పద్రవ్యమునైనమహాధనముగా నొందిసంతోషించుచుగృహస్థధర్మమునందున్నవాఁడైఅందులకుండగిన నిత్యమైమితిక కర్మములనుతప్పక నడపుచుండెను అని తాత్పర్యము.

—(*) రాగద్యేషాదులవివరణము. (*)—

రాగము ద్యేషము కామము క్రోధము లోభము మోహము మదము మాత్సర్యము ఈర్ష్య అసూయ దుఃఖము దర్పము అహంకారము అని పదుమూఁడువిధములు. అందురాగమనఁగా పరశ్రీ విషయికుఁగఁ గలిగెడు చిత్తవృత్తి. ఇందువలన బహుబలశాలి యగు రావణుండు సీతాదేవిని చెఱఁచెట్టి పుత్ర మిత్ర భ్రాతృ బంధు పరివారంబులతోడ మడిసెను.

ద్యేషమనఁగా ఒకఁడు అపకారముచేయఁగా వానిమరల అపకారముచేయవలయుననెడి చిత్తవృత్తి. ఇందువలనకీర్త్యోగిభుండు

దురాచారుండయిన తన యనుజాని వరాహరూపుండయిన హృదారి గౌతమని ద్వేషించి దూషించి అమాధపుని వధింప శపథంబు చేసిన అనారాయణుండు నరసింహరూపముచేత వానిని సంహరించెను.

కామమనఁగా ఇండ్లు లోఁటలుమాన్యములుభనములుధాన్యములు పశువులు స్త్రీలు మొదలగువానిని యెక్కువగ సంపాదించ వలయుననెడిచిత్తవృత్తి. దీనివలన నరకాసురుండు అశేకులు స్త్రీలనుదెచ్చి చెఱఁచెట్టినందున శ్రీకృష్ణమూర్తి వానినిబంతును.

క్రోధమనఁగా తానుచేయునట్టి పనులకు విఘ్నము చేయువానిని శిక్షింపవలయునని ఉగ్రముగఁగలిగెడుచిత్తవృత్తి. ఇందువలన బకాసురుండు ఏకచక్ర పురనివాసులగు బ్రాహ్మణులను బాధించు చుండ వారలపైచేపణంబున భీముండారక్కసుని చక్కాడెను.

లోభమనఁగా తనకు లభించినపదార్థంబుల నితరుల కివ్వఁగూడదనుచిత్తవృత్తి. ఇందువలన రాజరాజగు దుర్యోధనుండు తనజ్ఞాతులగు పాండవుల కివ్వవలసిన సగభాగము నివ్వనందున పుత్ర మిత్ర సహోదర బంధువులతోడ వారిచేత మడిసెను.

మోహమనఁగా పుత్ర కళత్ర భనాదులయందు మిక్కిటపు గ్రేకు గలిగి యుక్తాయుక్తముల నెఱుంగనిచిత్తవృత్తి. ఇందువలన దశరథ మహారాజ తనభార్యయగు కైకయందరిప్రీతిచేత సత్యశిలాది కన్యలు నిధియైనశ్రీరాముని అడవులకుఁబంపి అందునతానునుమృతిశొందెను.

మదమనఁగా సకలసంపదలుగలిగి గర్వాంధుఁడై నేనేమిచేసెనను చెల్లునని తోచెడుచిత్తవృత్తి. ఇందువల్ల జమదగ్ని మహర్షి యొక్క హామధేనువును కార్తవీర్యార్జునునిపుత్రులు క్రొత్తుచేతనపహరించి పరకురాముని నెదిరించినందున యుద్ధమం దతనిచేత తామును తమ తండ్రియగు కార్తవీర్యుండును నీల్లిరి.

మాత్సర్య మనఁగా ఇతరులు తనకంటె నెక్కుడగు విద్యయును ఐక్యర్యమును చక్కఁదనమునుభోగమును వర్చస్సునుకీరబలమును పరాక్రమమును గలవారెయండఁగాఁజూచి యోర్వఁజాలక మండి పడు చిత్తవృత్తి. ఇందువలన శికుపాలుండు ధర్మరాజుచేయు రాజసూయ యాగమందు కృష్ణునిభవమునుబాచి యోర్వకఁబట్టి చక్రా యుధముచేత గట్టెను.

ఈర్ష్యయనఁగా నాకువచ్చినకష్టములు ఇతరులకురావలయునను చిత్తవృత్తి. ఇందువల్ల అరుణాక్షుండనువాఁడు తనతోసమానుఁడగు బాణునకుదుఃఖములుగాఁగోరి అతనిచేతప్రాణములుగోలుబోయెను.

అసూయ యనఁగా తనకుఁగలిగిన సుఖములు ఇతరులకుఁ గలుగరాదను చిత్తవృత్తి. ఇందువలనపుండ్రకదేశపురాజగుబాసుదేవుండు బాసుదేవుండనుకేరు నాకుండగునుగాని మఱియొకనికే దగునాయనెడువిరోధముచేత బాసుదేవుండైన శ్రీకృష్ణమూర్తితో మచ్చరించి చచ్చెను.

దంభమనగా కానుచేసినపక్షము పరులతోఁగి హెచ్చుగ తెచ్చు వలయుననుచిత్తవృత్తి. ఇందువల్ల అపూర్వము తన యోగమును జూతుమని దుర్వాసునితోఁ బలికిన ఆతఁడు ఇది దంభమనగా అందుకు అపూర్వముఁడని దుర్వాసునిమాఁపించి విఫలమునాంచెను.

జర్మనునఁగా నేనుసర్వవిషయములయందునడర్తుఁడనునాకుఁజూపి యైనఁజేయఁచోట శఁడనుచిత్తవృత్తి. ఇందువల్ల త్రిలోకకంటకుఁడైన దశకంఠుఁడుగ్రావి యెవ్వరిని చవ్వచేసి నాకెవ్వరిదనియగుచుండు విష్ణుదేవుఁడుశ్రీరాముఁడైయుదయించి కదనంబునవారినివధించెను.

౧౧౭౭. — టి॥ ఆపురి నేలువాఁడు బహు * శాశ్వండునా నుతిక్కెనునట్టిధా
శ్రీపతి యాధరామరుని * రీతిని నిష్కలహంత రంగుఁడై
యేపనులంచు ధర్మగతి * నేమలకర్థిఁ జరించుచుండె ల
క్షీపతి వారిఁజై గరుణ * చేసి ప్రసన్నముఖాంబు జాతుఁడై.

టి॥ ఆపురికా = ఆమిథిలాపట్టణమును. ఏలువాఁడు = పాలించు నట్టివాఁడు. బహుశాశ్వండునా = బహుశాశ్వండు అనగా. నుతిక్కెనునట్టిధాశ్రీపతి = ధాగజ్జనుపొందినరాజు. అధరామరునిరీతి = ఆశ్రుతదేవుఁడను బ్రాహ్మణుని విధమున. నిష్కలుహంతరంగుఁడై = కపటములేని మనసుగలవాఁడై. ఏపనులందు = ఏపనులయందైనను. ధర్మగతి = ధర్మమార్గమును. ఏమలక = తప్పుక. అర్థి = త్రిలో. చరించుచుండె = మెలగుచుండెను. లక్షీపతి = క్రిలక్షీదేవికి పెని

అహంకార మనగా పీరి నిన్నుశిక్షించువాఁడనని యెఱుంగవా నేపట్టినపట్టుకు మొదముట్టింపక నట్టనడుచి విడిచిపెట్టినట్టి వాఁడను గాను అని యితరుల నజరించుచిత్తవృత్తి. పీనివలన మధుఁడు కైట భుఁడు అఁడు టక్కరి రక్కసులు అహంకరించి విష్ణుదేవునితోకల పించి కాలముచేసి కనుకబుద్ధిమంతులును భగవత్సేవా పరులును, ముముక్షువులును నైవారు ఈదగ్ధులములను వజ్రచేరనియ్యక పెద్దల నేమించుచు కుండవలయును.

మిటియైనశ్రీకృష్ణమూర్తి. వారినికా = అయిద్యతేమిఁడను. (కరుణచేసి) ప్రసన్నముఖాంబుజాంబుఁడై = తేటపాతినముఖమలముగలవాఁడై. కా॥ ఆమిథిలా పట్టణమును బహుశాశ్వండు అను రాజు ఏలు చుండెను ఆతఁడునుముందుచెప్పినశ్రుతదేవుఁడను, బ్రాహ్మణునివ తే నెమ్మపటచిత్తముతో ఏపనిచేయునప్పుడును ధర్మమార్గము తప్పుక ప్రవర్తించుచు నుండెను, అటువంటి నదితలుగల అయిద్యతేయందును క్రితిగలవాఁడైశ్రీకృష్ణమూర్తివికాసమువహించినముఖముతో ననితా.

— (*) శ్రీకృష్ణుండు ఋషిసమేతుండై మిథిలానగరమునకుఁ బోవుట. (*) —

మ॥ అట్లుకృష్ణుండు వారలంజాచువేడ్క నిజస్వంధనారూఢుండై నారద వామదేవాత్రి కృష్ణ ద్వైపాయనా నీత రోమకారుణ దివిజగురు కల్ప మైత్రేయ వ్యవసూతుని నేనును మొదలైనమునులనుగమింపంజనుచుఁ దత్తద్దేశనివాసులను నానర్తక ధన్వ కురుకాంగల టేంకణ మత్స్య పాంచాల కుంతల మధు కేకయి కోసలాది భూవరులు వివిధవస్తు ప్రదయంబులు గానుకలిచ్చి నేవింప గ్రహమధ్య గతుండై దీపిచు నూర్జ్వంతునుంబోలె నప్పుండరీకాక్షుండు మందస్మిత సుందరవదనార విందుంజనుచువారలంగరుకార్తృ దృష్టిం జూచి యోగ మేమంబు లరసి సాదరంబగు భావణంబుల నాదరించుచు గతిపయ ప్రయాణం బులం జని విదేహ నగరంబు జాయుటయు నాబహుశాశ్వం దమార్ధపురాక విని మనంబున కూర్చిం చుచు వివిధపరార్థంబులు గానుకలుగాఁగొని తానునుశ్రుతదేవుండును నెదురుగాఁజనుడెంచి యప్పుడు.

టీ॥ (అట్లు కృష్ణుడు) వారలంజాచుకేడ్డక - అయిదవీని చూడవలెనను కుతూహలముతో. నిజస్యందనారూఢుండై-తనతేరు నందెక్కినవాడై. నారద...లును - (నారదుండు వామదేవుండు అత్రి) కృష్ణుడైపాదయన-వ్యాసుండు. (అసీతుండు రోమకండు అరు యుండు) దివిజగురు-బృహస్పతి. (కణ్వుండు మైత్రేయుండు చ్యవ నుండు అనువారు) శేనును-కుతుండు తాను అనుట. (మొదలయిన మునులు) అనుగమింపక-పెంబడించినదవంగా. చనుచుక-పోవుచు. తత్తద్దేక నివాసులు - ఆయా దేశములందుండువారు. (అగు అనర్తకధన్య కురుజాంగల టేంకణ మత్స్య పాంచాల కుంతల మధు శేకయ కోసల) ఆది-మొదలుగాఁగల. భూవరులు-రాజులు. వివిధ వస్తుప్రచయంబులు-నానావిధవస్తువులన్నమాహమలు. (కానుకలుచ్చి) సేవింపక-కొలువంగా. గ్రహమధ్యగతుండై - కుత్రాంగారకాది గ్రహములనుదుమనుండువాడై. దీపిండు-ప్రకాశించునట్టి-సూర్యుం డునుంజాతెక-సూర్యునివలెనే. ఆప్పందరికాత్ముండు-ఆకృష్ణుండు. మందస్త్రితసుందరవదనారవిందుండగుచుక - చిలునవృత్తేత అంద గించుచున్న ముఖమలముగలవాడగుచు. వారలక-ఆరాజులను. కరుణాదృష్టిక-దయతోడిచూపుతో. (చూచి) యోగి క్షేమంబులు- ఆపులతోడికూడికను మేలును. అరసి - విచారించి. సాదరంబు- అక్షరముతోఁగూడినది. అగుభాషణంబులక-అగునట్టిముటలచేత. ఆదరించుభక్త - ఆదరణచేయుచు. కఠియ ప్రయాణంబులక -

కొన్నిప్రయాణములతో. చని-పోయి. విదేహనగరంబుక-విధిలా పట్టణమును. దాయుటయుక-సమీపింపంగా. (అబహుళాత్వండు) అహ్మథపురాకవిని - ఆకృష్ణుండు వచ్చుటను విని. మనంబునక- మనసునందు. హర్షించుచుక-సంతోషించుచు. వివిధపదార్థంబులు- బహువిధములయినవస్తువులను. (కానుకలుగా) కొని - తీసికొని. (తానును క్రుతదేవుండును ఎదురుగా) చనుదెంచి - వచ్చి. అప్పుడు-ఆసమయమునందు.

తా॥ అవిధముగా కృష్ణుడు బహుళాత్వని క్రుతదేవునిజాడ వలెనను కుతూహలముతో ద్వారకనుండియలుదేలి తనమెంట నార దుండు మొదలు గాఁగల ఋషులును శేనను నడవగా పోవుచు త్రోవలో నడుమనడుమ అనర్తక కురుజాంగల దేశములు మొదలు గాఁగల దేశముల రాజులు తమతమ దేశములనుండి కానుకలుతెచ్చి యిచ్చిసేవింపగా కుక్రుండు మొదలగుగ్రహములనుదుమ కలుఁగు చుండు సూర్యునివలె వెలుఁగుచు చిలునవృత్తతోడి ముఖముతో ఆరా జులనెల్లను దయతోఁజూచి యాదరించి యోగ క్షేమములువిచారించి పంపుచు కొన్నిదినములు ప్రయాణముచేసి విధిగాపట్టణము చేరఁ బోగా ఆపట్టణపు రాజైన బహుళాత్వుండు క్రుతదేవుండు అను బ్రాహ్మణునితోఁ గూడుకొని ఎదురుగా వచ్చి బహువిధములయిన పదార్థములు కానికపెట్టి ఆసమయమునందు మీఁదచేప్పఁబోవువిధ మున ప్రవర్తించెను అని కుకుండు పరీక్షిస్తాహారాజులోచెప్పెననితా.

౧౧౦౯.-—టీ॥ ఆమునికోటికిక విసయ * మారకక వందన మాచరించి యా తామరసాధ లోచనుఁ డు * దారచరిత్రుండు పాపగోత్ర ను త్రాచుండు భక్తలోక కుభ * దాయకుడైన రమేళు సద్గుణ స్తోముని పాదపద్మములు * సోఁకగమొక్కి విసమ్రుండై తగక.

టీ॥ ఆమునికోటికిక - ఆకృష్ణునిపెంటవచ్చిన నారదుండుమొద లగు మునులసమాహమనకు. విసయము-అడఁకువ. ఆరకగ - పూర్ణముగా. వందనము-నమస్కారము. అచరించి - చేసి. ఆ - ప్రసిద్ధుండైన. తామరసాధలోచనుండు - తామరలవంటి కన్నులు గలవాడను. ఉదారచరిత్రుండు-గంభీరమయిననడవడిగలవాడను. పాపగోత్రనుత్రాముండు-పాపములు అనుకొండలను పడఁ గొట్టు టకు ఇంద్రుండును. భక్తలోకకుభదాయకుండు-సేవకులసమాహ మునకు మేలు కలుగఁజేయువాడను. అయినరమేళు - అయినట్టి లక్ష్మీభర్తయైన. సద్గుణస్తోమునిపాదపద్మములు-సర్వజ్ఞత్వముమొద

లగు మందిగుణముల సమాహమలుగల శ్రీకృష్ణమూ ర్తియొక్కపాద కమలములు. సోఁకగక-తాఁకునట్లుగా. (మొక్కి)తగక-ఉచిత రీతిని. విసమ్రుండై-మిక్కిలి వంగినవాడై.

తా॥ ఆశ్రీకృష్ణునిపెంట వచ్చిన మునిశ్రేష్ఠుల కందఱికి ముందు మ్రొక్కి పిమ్మటతామరలవంటి కన్నులుగలవాడై, గంభీరమయిన నడవడిగలవాడై, పాపములనెదు కొండలకు ఇంద్రుండై, సేవకుల సమాహమనకు మేలుకలుగఁజేయువాడై, శ్రీలక్ష్మీకి భర్తయై, ఎల్ల సద్గుణములును గలవాడై యొప్పునట్టి ఆశ్రీకృష్ణమూ ర్తి యొక్క పాదకమలములుసోఁకమొక్కిమిక్కిలివిసయముతోననితాత్పర్యము.

౧౧౧౦.-—చ॥ కరములుమోడ్చి యోపరమ * కారుణికోత్తమ నీవు నీముని శ్వరులును మద్భహంబునకు * వచ్చి మమంగృపచేసి యిచ్చుటక గరమసురక్తి బూజనలు * గైకొనుడంచు నుతించి వేడ నా హరి మనమందు వారివిస * యంబులకెంతఁ బ్రమోదమందుచుక.

టీ॥ కరములు-చేతులు. మోడ్చి-ముకుళించి. ఓపరమకారుణి కోత్తమ-మీదైనదయగలవారిలో ఉత్తముడైన ఓస్వామి(నీవును) (ఈమునిశ్వరులును) మద్భహంబునకుక - నాలుంటికి, (వచ్చి) మమక-మమ్మను. కృపచేసి - దయచేసి. ఇచ్చుటక-ఇక్కట. కరము-మిక్కిలి. అనురక్తిక-ప్రేమతో, పూజనలు - పూజలను.

కొనుండు-గ్రహింపుండు. అంచుక-అని. నుతించి - స్తోత్రము చేసి. కంఠక-ప్రార్థింపగా. అహరి-అకృష్ణుండు. మనమమక- మనసుతో. వారివిసయంబులకుక-అబహుళాత్వక్రుతదేవునివిసయ ములకు. ఎంతక-మిక్కిలి. ప్రమోదమందుచుక-సంతోషించుచు.

తా॥ చేతులు వోదించుకొని దయగలవారిలో నుత్తముడైన

పిన్నాను! నీవును నీతెంటవచ్చిన యీమనిశ్రేష్ఠులును నాయుంటికి వచ్చుచున్నను అనుగ్రహించి మిక్కిలిశ్రేష్ఠుతోమావలనిపూజలనుపరి

గ్రహింపుడు అనిప్రార్థింపఁగా శ్రీకృష్ణమూర్తి వారి విగయమునకు మనసునందు మిక్కిలి సంతోషించినవాడై అని తాత్పర్యము.

౧౧౮౧.—చ॥ తిరముగ వారియిష్టమును * దీర్చదలంచి మురాసురారి యొం
జొరుపులెఱుంగకుండ ముని * యూధముఁదాసునునేగ వారి మం
దిరముల కేక కాలమున * ధీరత నాధరణీ వరుండు వా
రిరుహ దళాయతాక్షు ముని * బృందములం గనకాసనంబులక.

టీ॥ తిరముగకా—ధీరముగా—తప్పకయనుట. వారియిష్టమును—అబలబలభావ్యత్రుతనపులకోరికను. తీర్చకా—సంపెర్చను. (తలంచి) మురాసురారి—కృష్ణుఁడు. పిందొరుపులు—పరస్పరము. ఎఱుంగకుండకా—తెలియకుండునట్లు. వారిచందిరములకుకా—వారియిడ్డకు. ఏకకాలమునకా—ఒకకాలమునందే. మునియూధముకా—మునుల సమాహమము. (తానునుపగను) ధీరతకా—ధైర్యముతో. తాలిమిలో. ఆధరణీవరుండు—ఆరాజు. వారిరుహదళాయతాక్షుకా—తామర

తేకులవలె ఒకాలములైన కన్నులుగల కృష్ణుని. మునిబృందములకా—మునుల సమాహమములను. కనకాసనంబులకా—బంగారు పీఠలయందు. తా॥ అంతట అయిదవురి ప్రార్థనను అంగీకరించి ఒకరియొంటికి పోవుటఒకరికితెలియకుండునట్లుగాఒకకాలమానందేఅయిడ్డతెలియిడ్డకును మునుల సమాహమతోడఁబోయెను అప్పుడు బహుభావ్యుఁడు తనముంటికిఁజచ్చిన కృష్ణుని మునులను మిక్కిలి తాలిమిలో బంగారు పీఠములయందు అనితాత్పర్యము.

మునులు

బహుభావ్యుఁడు. భార్య.

—(*) బహుభావ్య జనకుఁడు కృష్ణుని మునులనుబూజించుట. (**)—

౧౧౮౨.—సీ॥ కూర్పుండ నియమించి * కొమరారుకాంచన - కలధాత కలశోద * కములచేతఁ
వాదముల్లిడిగి త * త్పావనజలములు - దాసును సతియు చాం * ధవ జనంబుఁ
గరమర్థి నిజమస్త * కంబుల ధరియించి - వివిధార్చనములు స * ద్విధి నొనర్చి
మణి ధూపఁజొంబర * మాల్యానులేపన - రాజిత ధూప నీ * రాజనములు
తే॥ భక్తిగావించి పరిమృష్ట * బహువిధాన్న । పాయసా పూప పరిపక్వ * ఫలములోలి
నారగింపంగఁజేసి క * ర్పూరమిళిత । లలిత తాంబూలములు నెయ్యి * మలరనొసంగి.

టీ॥ కూర్పుండ నియమించి—కూర్పుండుఁడు అనిచెప్పి. కొమరారు... చేతకా—కొమరారు—ఒప్పునట్టి. కాంచన—బంగారు వియము. కలధాత—పండివియమైన. కంశ—కలశములయందలి. ఉదకములచేతకా—నీళ్లచేత. పాదములు—పాళ్లు. (కడిగి) తత్పావనజలములు—అపాళ్లుగడిగిన పరిశుద్ధమయిననీళ్లు. (తానును) సతియుకా—తెండ్రాడును. చాంధవ జనంబును—చుట్టుముఱును. కరము—మిక్కిలి. అర్థికా—క్రితతో. నిజమస్త్రంబులకా—తమతలయందు. (ధరియించి) పరిమృష్టకా—క్రమమైనవిధమున. వివిధార్చనములు—నానావిధములైన పూజలను. ఒకర్ని—దేసి. మణి...ములు—మణి—రత్నములు చెక్కిన. ధూపము—పూజలములును. అంబర—వస్త్రములును. మాల్యా—పువ్వులచేతను, అనులేపన—పూజలములును చేయించునట్లును. రాజిత

ప్రకాశించునట్టి. ధూప—పరిమళములుగల పొగలను. నీరాజనములు—ఆరతులను. భక్తికా—ఆనందభక్తితో. కావించి—చేసి—సమర్పించి యనుట. పరిమృష్ట...ములు—పరిమృష్ట—మిక్కిలిపరిశుద్ధమయిన. బహువిధ—అనేక విధములయిన. అన్న—అన్నము. పాయస—పరమాన్నము. అపూప—అప్పుములు. పరిపక్వ—మృగిన. ఫలములు—పండ్లు. పీఠికా—క్రమముగా. అరగింపంగఁజేసి—ధూపమునట్లుచేసి. కర్పూర...ములు—కర్పూర—పచ్చకర్పూరముతో. మిళిత—కూడిన. లలిత—చూర్చిమైన. తాంబూలములు—తెములు. నెయ్యిము—నైహము—క్రిత. అరకా—ఒప్పునట్లు. బంగారి—బచ్చి. తా॥ కూర్పుండకెట్లు అందములైనబంగారుకలశములందును తెంపి కలశములందును నీళ్లుతెచ్చించి పాదములు గడిగి అపాళ్లు కడిగిన పరి

శుద్ధమైననీళ్లను తానునుభవ్యముచుట్టములును మిక్కిలిప్రీతితోతమ
తలయందుచట్టగాని శాస్త్రునిధిప్రకారము నానావిధముల పూజలు
చేసి రత్నములు చెక్కిన సొమ్ములను, వస్త్రములను, పువ్వుదండలను,

మంచిగండమును ఆగతులను సమర్పించిమిక్కిలిపరిశుద్ధమైన అన్నము
పరమాన్నము అప్పుములు చక్కగామాంకినపండ్లు వీనినిక్రమముగా
భుజించిచ్చి పచ్చకర్పూరముతోడి విడెమును ప్రీతితోనిచ్చి యనితా.

౧౧౮౩.—చ॥ అట్లు సమర్పించిన యనంతరమ్మున నమ్మిధిలేశ్వరుం డైన జనకుండు పరమానందంబునొంది.

టీ॥ (అట్లు) సమర్పించిన యనంతరమ్మునకా = సమర్పణచేసిన
పిచ్చుట, అమ్మిధిలేశ్వరుం డైనజనకుండు = ఆమిధిలా పట్టణమునకు
రాజైన బహుళాశ్వజనుండు అనుజనకుండు, పరమానందంబునొంది =

అమ్మవిధా నందములను మీతన నిరతిశయూ నందమును పొంది,
తా॥ ఈవిధముగా ఆరాధించిన పిచ్చుట ఆమిధిలాపట్టణపురాజైన
బహుళాశ్వజనుండుమిక్కిలిసంతోషించినవాడైయని తాత్పర్యము.

౧౧౮౪.—చ॥ హరిపదఁద్య యుగ్మము ని * జాంక తలంబునఁజేర్చి యొత్తుచుం
బురుషవరేణ్య యీనిశల * భూత గణావలి యాత్మ లందు ను
స్థిరమతిఁ గర్తృపాక్షివి ను * ధీవర సీపద భక్త కోటితో
నరయనుమాధినాథ చతు * రాస్యలుఁ బోలరటందు వెప్పుడుకా.

టీ॥ హరిపదఁద్య యుగ్మముకా=కృష్ణునియొక్క పాదకమలముల
జంటను. నిజాంకతలంబునకా=తనయొడియందు.(చేర్చి) ఒత్తుచుకా-
విసుతుచు. పురుషవరేణ్య = పీపురుషశ్రేష్ఠుఁడా. ఈనిశల భూత
గణావలియాత్మలందుకా=ఈసమస్తప్రాణుల సమూహముయొక్క
మనసులయొక్క. సుస్థిరమతికా = మిక్కిలి నిలుకడగలబుద్ధితో. కర్తృ
పాక్షివి=వాగ వారుచేయువసులకు పాక్షివై యుండువాడతల్ల. సుధీ
వర = పండితోత్తముఁడగు కృష్ణు. ఎప్పుడుకా = ఏకాలమందును.

సీపదభక్తకోటితోకా=నీపాదసేవకులసమూహముతోడ ఆరయకా-
విచారింపఁగా. ఉమాధినాథ చతురాస్యలు=శివుఁడును బ్రహ్మయను.
పోలరు=సరికారు. అటందువు=అనిచెప్పుదువు.
తా॥ శ్రీకృష్ణుని పాదములను తన పిడిలోఁజేన్పుకొని విసుతుచు
పిస్సామి ! నీవు ఈలోకములోని ప్రాణుల మనసులయ దు వారు
చేయుపనులకెల్ల సాక్షివైయుండుగవు, ఎల్లప్పుడునీపాద సేవకలతో
శివుఁడునుబ్రహ్మయనునైననుసమానులుకారిని చెప్పుదువనిచెప్పెననితా.

చ॥ అట్టి లోకవిదితలైన భవద్వాక్యంబునిక్కంబుగా భవదీయ పాదారవిందంబులందునొకానొకవేళ లేకమాత్ర
ధ్యానంబుగల నాగృహ బున కింజనుండు చిత్తంబునం దలంపక భక్త వత్సలుండు వగుటంజేసి విజయముకేసి
తివి భవత్పాదఁకేరుహ ధ్యానసేవారతిందగిలినమహాత్ములు త్వద్ధ్యానంబు వదలుదురే నిరంతరంబును శాంత
చిత్తులైనిష్క్రించునులైయోగీంద్రులై నీవలసంగోరికగలవారలకునిన్నైని నిత్తువుగదా యని వె డియు నిట్లనియె.

టీ॥ అట్టి=అటువంటి. లోకవిదితంబు=లోకమందుప్రసిద్ధమయి
నది. ఆయిన భవద్వాక్యంబు=ఆయినట్టి నీమాట. నిక్కంబుగాకా=
నిజముగా. భవదీయపాదారవిందంబులందుకా = నీవైన పాదకమల
ములయందు. ఒకానొకవేళకా = ఏదేనియొక సమయమున. లేక
మాత్రధ్యానంబుగల నాగృహమునకుకా = కొంచెము తలఁచుటగల
నాయుంటిక. అకించనుండు = ఏమియులేనివాఁడు. (అని) చిత్తం
బునకా=మనసునందు. తలంపక=ఎంచక. భక్తవత్సలుండవు=భక్తుల
యందు ప్రేమగలవాడవు. అగుటంజేసి, అభటచేత. విజయముచేసి
తిడి=వచ్చితివి. భవ...రతికా = భవత్=నీదైవ. పాదఁకేరుహ=
పాదకమలములయొక్క. ధ్యాని=తలఁచుటయందును. సేవా=కొలు
చుటయందును. రతికా=ఆసక్తిని. తగిన=ప్రాందిన. మహాత్ములు =
పెద్దలు. త్వద్ధ్యానంబుకా = నీధ్యానమును. వదలుదురే = మాను

దురా. నిరంతరంబును=ఎల్లప్పుడును. శాంతచిత్తులై=శాంతిసొందిన
ఎననుగలవారై. నిష్క్రించునులై=ఏకోరికలు లేనవారై. యోగీం
ద్రులై=యోగులలోశ్రేష్ఠులై. నీవలసకా=నీయందు. కోరికగలవార
లకుకా=ఇచ్చగఁవారికి. (నిన్నైనను) ఇత్తువుగదా = ఇయ్యగలవు
గదా. (అని)తెండియుకా=మఱియును. ఇట్లనియెకా=ఇట్లుపలికెను.
తా॥ అటువంటి లోకప్రసిద్ధమైననీమాటతప్పకుండునట్లుఎప్పుడో
ఒకసమయమున నీపాదములను కొండెము తలఁచుచుండునాయందు
దయచేసిభక్తులయందు ప్రేమగలవాడవు అగుటచేతనీకుఁడవు
అనితలఁపక నాయుంటికేంచేసితివినిపాదములనుధ్యానించుటయందు
ఆసక్తిగలిగినపెద్దలు నీధ్యానమును వదలరు ఎల్లప్పుడుశాంతచిత్తము
గలవారై ఏకోరికలును లేనివారై యోగి శ్రేష్ఠులైనయందు భక్తిగల
వారికినిన్నైననునీవుఇత్తువుగదా అని మఱియునిట్లుపలికెను అనితా.

౧౧౮౫.—తే॥ కృష్ణ పరమాత్మ యదుకుల * షీరవార్ధి । పూర్ణచంద్రమ దేవకీ * భుత్ర సుజన
నినుత నారాయణాచ్యుత * వేదవేద్య । భక్తజనపోష పరితోష * పరమపురుష.

టీ॥ కృష్ణ=ఇహపరసుఖములనిచ్చువాఁడా. పరమాత్మ=పరబ్రహ్మ
స్వరూపుఁడా. యదుకుల షీరవార్ధిపూర్ణచంద్రమ = యాదవకులమ
నెడుసముద్రమునకునిండుచంద్రుఁడా. దేవకీపుత్ర=దేవకీకొడుకా.
సుజనవిసుత, మంచివారిచేతకొనియాడఁబడువాఁడా. నారాయణ=

వటపత్రశాయియై నారాయణుండు అనఁబడువాఁడా. అచ్యుత =
సుఖమునుండిజాబనివాఁడా. వేదవేద్య=వేదములచేతసెలుంగఁడగన
వాఁడా. భక్తజనపోష = సేవకజనులను పోషించువాఁడా. పరి
తోష=అనంతస్వరూపుఁడా. పరమపురుష = పురుషోత్తముఁడా.

తా॥ పరమాత్మఁడవును శముద్రమువంటియాదవవంశమునందు నిందుచంద్రునివలెపుట్టినవాఁడవును, దేవకికొమారుఁడవును, మంచి వారిచేతకొనియాడఁబడువాఁడవును, ప్రళయసముద్రమునందుమట్టా

కుమైపవ్యభించియున్నవాఁడవును, ఎల్లసుఖములు గలవాఁడవును, నేడ ములచేతఁ దెలియఁజగినవాఁడవును, భక్తులను పోషించువాఁడవును, ఆనంద స్వరూపుఁడవునుపురుష శ్రేష్ఠుఁడవునైన పీఠీకృష్ణా ఆని తా.

౧౧౮౭. — తా॥ శ్రీపురుషోత్త మాఖ్య యదు * సింహ కిశోరక భక్తలోక ర త్నాపరతంత్ర సీవు ముని * సంఘముఁ గొన్ని దినంబు బుండవే నీపద పద్మ రేణువులు * నెమ్మి మదీయ గృహంబు సోఁకినక దాపనవంగ్య యేనిపుడ * ధన్యుడ నయ్యెదఁగాదె మాధవా.

టీ॥ శ్రీపురుషోత్తమాఖ్య = శ్రీపురుషునివలె నెదులత్తీదేవతోఁగూడిన పురుషోత్తముడనుపేరుగలవాఁడా. యదుసింహకిశోరక = యాదవు లలోసింహపుట్టినవలెశ్రేష్ఠుఁడగువాఁడా. భక్తలోకరత్నాపరతంత్ర = భక్తులసమాహమనురక్షించుటయందు ఆకృతఁడా. తాపనవంగ్య = తపస్సుచేయువారికినవస్కరింపఁదగినవాఁడా. మాధవా = లక్ష్మీపతి. (సీవు) మునిసంఘముకొనునుల సమాహమను. కొన్నిదినంబులు = కొన్నాళ్లు. ఉండవే = ఇక్కడనుండవయ్యా. నీపదపద్మరేణువులు = నీయదుగుండమ్ములవలనదుమ్ము. నెమ్మికొ = త్రీతితో. మదీయగృహంబు

సోఁకినక = నాయిల్లుతగినను. ఏక = నేను. ఇపుడ = ఇపుడే. ధన్యుడనయ్యెదఁగాదె = భక్తాదులఁడనొడుగుగాదె.

తా॥ పురుషోత్తముఁడనబడువాఁడవును, యాదవవంశమునందు శ్రేష్ఠుఁడవును, నేవకులను కాపాడుటయందు అక్కట గలవాఁడవును, తపస్సుచేయువారిచేత నేవంపఁబడువాఁడవును, శ్రీలక్ష్మీభర్తవునైన కృష్ణా సీవు ఈమునులసమాహమతోఁగూడ ఇక్కడకొన్నాళ్లు ఉండుమనీపాదకమలములయందలిదుమ్ముసోఁకి నాయిల్లుపావనమాను నేను ధన్యుడనొడును అని పలికెనని తాత్పర్యము.

వ॥ అనియభ్యర్థించినం బ్రగన్నుండై యప్పుండరికాక్షుండు నిమికులప్రదీపకుండైన జనక చక్రవర్తిం గరుణించి యమ్మిధిలానగరంబునం బౌరజనంబులకు సున్నతశోభనంబులు గావించుచుం గొన్నిదినంబులండె నంత.

టీ॥ (అని) అభ్యర్థించినకొరకగా. ప్రసన్నుండై = అరణి యందుఅనుగ్రహముగలవాడై అప్పుండరికాక్షుండు = అప్పుండరు. నిమికులప్రదీపకుండు = నిమివంశమును ప్రకాశింపఁజేయువాఁడు. అయినజనకచక్రవర్తి = అయినట్టి జనకచక్రవర్తి. కరుణించి = అనుగ్రహించి. అమ్మిధిలానగరంబునకొని = అమిధిలయనుపట్టణమునందు పౌరజనంబులకు = పట్టణములోని జనులకు. ఉన్నతశోభనంబులు =

మేలైనకుభములను. కావించుచుకొనుట = కలుగఁజేయుచు. కొన్నిదినంబులుండె = కొన్నాళ్లు ఉండెను. అంతకొ = అప్పుడు.

తా॥ అనియట్లు కొరకగా ఆతనియందు ప్రేమగలవాడై యాకృష్ణుండు నిమివంశమును ప్రకాశింపఁ జేయువాడైన జనకచక్రవర్తిని మన్నించిఅమ్మిధిలాపట్టణమునందలిజనులకుమిక్కిలీ కుభములని కలుగఁ జేయుచుకొన్నాళ్లు అపట్టణమునందుండెను ఆసమయమునందుఅనితా.

౧౧౮౮. — తా॥ శ్రుతదేవుఁడును మోదియై మనిజన * స్తోమంబుతో నిందిరా పతిఁడోకొంచు నిజాలయంబునకు నొ * ప్పన్నేగియచ్చట న మ్మతి దర్శాస్తరణంబులన్నునిచి న * మృగ్ధాన పారీణుడై సతియుం దాను పదాబ్జముల్గిడి చం * చద్భక్తి దత్తయముల్.

టీ॥ శ్రుతదేవుఁడును = శ్రుతదేవుఁడుకూడ. మోదియై = సంతో షింపినవాడై. మునిజన స్తోమంబుతో = మునుల సమాహమతో. నిందిరాపతికొ = లక్ష్మీభర్తయైనకృష్ణుని తోకొనుట = విలుచుకొని. నిజాలయంబునకుకొ = తనయింటికి. ఒప్పుకొ = అగ నట్లు. ఏగి = పోయి. అచ్చటకొ = అయింటిలో. సమృతికొ = ఇష్టముతో. దర్శాస్తరణంబులకొ = దర్శనములయందు. ఉనిచి = కూర్చుండఁజెట్టి. సమృగ్ధాన పారీణుడై = బ్రహ్మజ్ఞానముచేతమడమట్టినవాడై. శరణుకొ = పెండ్లా

మును. (తానును) పదాబ్జములు = వానిపాదకమలములను. (కడిగి) చందద్భక్తికొ = మేలైన భక్తితో. తత్తయములు = ఆజలములు.

తా॥ శ్రుతదేవుఁడుఁ గూడ సంతోషముతో మునుల సమాహమను కృష్ణమూర్తిని తనయింటికిఁచిలుచుకొని పోయి అందుదర్శనములయందు అందఱును వరుసగా కూర్చుండఁజెట్టి మిక్కిలి తిలపితో వారిపాదమును గడిగి ఆపరికృష్ణలమును తానును తని పెండ్లామును అని తాత్పర్యము.

౧౧౮౯. — తా॥ శిరములఁ దాల్చి నవ్య తుల * సీదళ దామ కుశ ప్రసూన వి స్ఫురదరవిందమాలికల * బూజయొనర్చి గృహంధకూప సం చరణుండైన నాకడకు * జక్రి దనంత నెవచ్చునట్టి సు నీరమతిమున్ను నేతపము * జేసినినంచును సంతసించుచుకొ.

టీ॥ శిరములకొ = తలలయిండు. తాల్చి = తరించి. నవ్య...మాలికలకొ = నవ్య...రాత్రినైన. తులసీదళదామ = తొలసీదళములదండం

చేతను. కుశ = దర్శలచేతను. ప్రసూన = పువ్వులయిం. విస్ఫురత = విక సింపిన. అరవింద = తామరపువ్వులయిం. మాలికలకొ = కండలచేతను.

పూజయొనర్చి—పూజచేసి, గృహంధకూచసంచరణుడను—ఇట్లు నడుచు (సంసారమనెడు) చీకటి నూరియందు తెలంగువాడను. జననాకరణ—అయినట్టి నాయొద్దకు. చక్రి—కృష్ణమూర్తి. తనంతనె—తానుగానీ. వచ్చినట్టి—రాదగినట్టి. ఏతచముక్త—ఏతచస్సును. సుస్థిరమర్తి—నిక్కలినిలుకడగలబుద్ధితో. చేసితి—చేసితిన్. అంచు—అని. సంతసించుచు—సంతోషము పొందుచును.

౧౧౧౧.—తే॥ మఖియుఁడత్పాదతీర్థంబు * మందిరమునఁ | గలయఁజిలికించి సంత్రీతి * గడలుకొనఁగఁ
బ్రతఫల పుష్పతోయము * ల్పక్షి నొగఁగి | హరి మురారితకమూర్తి ని * జాత్మ నిలిపి.

టీ॥ మఖియుఁ—ఇదిగాక. తత్పాదతీర్థంబు—అకృష్ణనికాళ్లుగడిగిన నీళ్లు. మందిరమునక—ఇంటితో. కలయక—అంతఃకను. చిలికించ—చల్లించి. సంత్రీతి—సంతోషము. కడలుకొనఁగఁ—అరికయింపఁగా. సత్రఫలపుష్పతోయములు—అకులు పండ్లు పువ్వులును. భక్తి—ప్రీతితో. విసంగ—ఇచ్చి. హరిమురారితకమూర్తిక—మరాసురుని

౧౧౧౨.—తే॥ మూనితంబగు విశ్వనిదానమూర్తి * దానమూర్తి | యైవకృష్ణుండు తనయింట * నారగించె
దనమనోరథ సిద్ధియుఁ * దనకు నెచ్చె | ననుచుఁ బైపుట్ట మల్లార్చి * యాడుచుండె.

టీ॥ మూనితంబగు విశ్వనిదానమూర్తి—గౌరవింపఁదగిన ప్రపంచమునకు మూలకారణమైన యాకృతిగలవాఁడు. (అయినకృష్ణుండు) తనయింటక—తనయింటితో. ఆరగించె—భోజనముచేసెను. తనమనోరథసిద్ధియొక—తనకోరిక నెఱవేటుటయు. (తనక) అచ్చె—లభించెను. అనుచుక—అని. పైపుట్టము—తనయుత్తరయమును.

౧౧౧౩.—చ॥ తరుణియుఁదానుఁ బుత్రులుఁ బ * దంపడి కృష్ణభజించుచుండఁ ద

చ్చరణము లంకపీఠమునఁ * జాచిన మెల్లిన నొత్తుచుక రమా
వరుఁగని పల్కి భక్తజన * వత్సల మామక భాగ్యమెట్టివో
హర చతురాస్యులు న్నెఱుంగ * నట్టి నినుం గనుఁగొంటి నెమ్మిలోక.

టీ॥ తరుణియుక—పెండ్లామును. పుత్రులును—కొడుకులును. (తానును) పదంపడి—మఖియును. కృష్ణుక—కృష్ణుని. భజించుచుండక—సేవించుచుండఁగా. తచ్చరణములు—అకృష్ణనియొక్క పాదములు. అంకపీఠమునక—తన పీఠియందు. చాచినక—చాచింపఁగా. మెల్లినక—రిన్నగా. పిత్తుచుక—పిసుకుచు. రమావరుక—కృష్ణుని. కని—చూచి. పల్కిక—ఇట్లు నెను. భక్తజనవత్సల—సేవకులయందు ప్రేమగలయోస్వామి. మామకభాగ్యము—నాయదృష్టము. ఎట్టిదో—ఎటువంటిదో—ఎంతవందిదో అనుట. హరచతురాస్యు

౧౧౧౪.—క॥ ముని యోగి మానస స్ఫుట | వనజంబుల నెల్లప్రాద్దు * వసియించు భవ
ద్భవదివ్యమూర్తి నాలో | చన గోచరమయ్యెఁ గాదె * సర్వాత్మ హరి.

టీ॥ సర్వాత్మ—ప్రణవమయప్రపంచస్వరూపుఁడైన. హరి—పీఠికృష్ణ ముని... బులక—ముని—వాగ్దేయమగు లిగినవసేష్ట కశ్యపాది ఋషులయొక్కయు. యోగి—సనకాదిబ్రహ్మనిష్ఠులయొక్కయు. మానస—మనస్సు లెడు. స్ఫుట—వికసించిన. వనజంబులక—కమలములయందు. ఎల్లప్రాద్దు—ఎల్లప్పుడు. వసియించు—ఉండునట్టి. భవత్—నీదైన. భువ—గొప్పదైన. దివ్యమూర్తి—అప్రాకృతమైన

తా॥ తవతలలయందు చల్లుకొని అప్పుడు కోసితెచ్చిన కులసేదక మల దండలచేతను, దర్శలచేతను, మత్తలు మొదలగు పువ్వులయొకామరపువ్వుయొ దండలచేతను పూజచేసి చీకటి నూరిని బోలిన సంసారములోతగులకొని తెలంగుచున్న నాదగ్గఱకు శ్రీకృష్ణమూర్తి తానుగావచ్చినట్లు సేను పూర్వజన్మమునందు ఎటువంటితపస్సు చేసితివో అని అనుకొనుచుండెనని తాత్పర్యము.

జంపిన శ్రీకృష్ణమూర్తిని. నిజాత్మక—తనమనసునందు. నిలిపి—ఉంచి. తా॥ అంతటితో తృప్తి నొందక అక్రమచేతనకు అకృష్ణుని కాళ్లు గడిగిన పదివధజలమును తనయింటియందంతటను చల్లి విసంతోషము పోవుచుగా అకులు పండ్లు పువ్వులును భక్తితో సమర్పించి మరాసురునిజంపిన శ్రీకృష్ణునిరూపమును తనమనసున నిలిపియు తాత్పర్యము.

అల్లార్చి—విడలించి. ఆడుచుండెక—నాట్యముచేయుచుండెను. తా॥ లోకమునకు మూలకారణమై గౌరవించఁ దగిన యాకృతిగల శ్రీకృష్ణుండు తనయింట భోజనముచేసెను తనకోరిక లన్నియు నెఱవేటెను అని సంతోషముతో ఉత్తరీక్షమును విడలించు కొనుచు నాట్యముచేయసారంభించెనని తాత్పర్యము.

లును—శివబ్రహ్మసయితము. ఎఱుంగనట్టి—తెలిసికోలేని. నిన్నక—నిన్ను. నెమ్మిలోక—ప్రీతితో. కనుఁగొంటిక—చూచితిని.

తా॥ అట్లు పెండ్లాము విడ్డలలోఁగూడ కృష్ణుని సేవించుచుండి విత్తుటకృష్ణుండు తనయొడిలోనికేపాదములన చాచఁగా ఆపాదములను మెల్లఁగా పిసుకుచు కృష్ణునికొచ్చి స్వామి! నాయదృష్టము ఎంతవందిదో తెలియదు. శివుఁడు బ్రహ్మ మొదలయినవారికిఁ గూడ తెలిసేకోఁగూడని నిన్ను ప్రీతితో సేవించుచుచూడఁగొంటిని అనిచలనని తాత్పర్యము.

యాకృతి. నాలోచన గోచరమయ్యెఁగాదె—నాలోచన—నాకన్నులకు, గోచరమయ్యెఁగాదె—కనఁబడెనుగదా.

తా॥ ప్రపంచ భృగువుఁడైన పీఠికృష్ణస్వామి! మనులయొకయొగులయొకటపాతిన మనసులనెడు కామరలయందు కాసము చేయునట్టి అప్రాకృతమైన నీస్వరూపమునాకన్నులకు ఇచ్చుదుకానఁ బడెను గదా అని తాత్పర్యము.

బ॥ దేవా నీసచ్చరిత్రంబులు గర్భరసాయనంబులుగా నాకర్ణించుచు నీకుఁ బూజలొసర్చుచు నీవరశార విందంబులకు వందనంబులు సేయుచు నీదివ్యనామ సంకీర్తనంబు సేయుచుం దమశరీరంబులు భవదధీ నుంబులుగా మెలగు నిర్మల బాధాత్ములగువారి చిత్తంబులను దర్పణంబులం గానంబడు చుండువు కర్మవిక్షిప్త చిన్మలైనవారి హృదయంబుల నుండియు దూరగుండ వగుదువని మఱియు నిట్లనియె.

టీ॥ దేవా—స్వామి. నీసచ్చరిత్రంబులు = నీవైనమంచికథలను. కర్మరసాయనంబులుగా—చెప్పలకు యెప్పుగా. ఆకర్ణించుచు— వినుచు. నీకుఁబూజలొసర్చుచు—నీకుఁబూజలుచేయుచు. నీవరశార విందంబులకు—నీపాదకమలములకు. వందనంబులు సేయుచు— మ్రొక్కుచు. నీదివ్యనామ సంకీర్తనంబు సేయుచు—మీలైన నీనామ మలనుకీర్తించుచు. తమశరీరంబులు—తమయొక్క దేహములు. భవ దధీనంబులుగా—నీకు ఆధీనములుగా. మెలగు—వర్తిల్లునట్టి నిర్మల బాధాత్ములు—స్వచ్ఛమైనబ్రహ్మజ్ఞానముగలవారు. అగువారిచిత్తంబులు = అగునట్టివారివనసులు. అనుదర్పణంబుల—అనునట్టియద్వమలందు. కానంబడుచుండువు—అగపడుచుండువు. కర్మవిక్షిప్తచిత్తులు = కర్మ ములచేత చలంపఁ జేయఁబడినట్టి మనసులు గలవారు. అయినవారి హృదయంబుల—అయినట్టిజనులయొక్కమనసులందు. (ఉండియును)

దూరగుండవు = దూరమును పొందినవాడవు — కానరానివాడ వనుట. (అగుదువు అని) మఱియు—ఇంకను. (ఇట్లనియె)

తా॥ ఓస్వామి ! నీవైన మంచి చరిత్రములను చెప్పలకింపుగా వికచు. నీకుఁబూజలుసేయుచు, నీపాదగులకు మ్రొక్కుచు, నీది వ్యములైన నామములనే ఉచ్చరించుచు, తమదేహములను నియధీన ములనుగాఁజేసి మెలగునట్టి దివ్య జ్ఞానముగల బ్రహ్మజ్ఞులు తమ అంతఃకరణములనెడి అద్వమలయందునిస్వరూపమునుజూచుచుండురు కర్మములను చేయుటయందలి పట్టుచేతకలవరమునొందిన అజ్ఞానులు, ఇట్టి అంతఃకరణములైన మజంపద్యష్టాభ్యుపగతిమాధాఃకరింపవలెను॥ అనుప్రమాణముచేత తమ హృదయములయందుండెడునిప్పు తలిసికో ఎక్కడనో యున్నవాడవు అనికొని పెదకు చుండురు అని చెప్పి యింకను చెప్పుచున్నాడు.

౧౦౯౫.—సీ॥ నీకు మ్రొక్కెదఁ గృష్ణ * నిగమాంత సంపేద్య - లోకరక్షణ భక్త * లోక వరద

నీపాద సేవనా * నిరతుని నన్ను నే - పనిబంపె దానతి * మృనినఁ గృష్ణఁ

దేలనవ్య మోమునఁ * జెలువొంద నావిపు - కర మాత్మకరమునఁ * గదియఁజేర్చి

పాటించి యతనితో * బలికెద దపశ్చక్తి - వలెన యమ్ముని * వర్ణు శేపుడుఁ

తే॥ దమ పదాంబుజరేణు వి * తానకములు | దగుల లోకంబులను బవి * త్రంబు సేయు

వారు ననుగూడి యెప్పుడు * వలయు నెడల | కరుగుదెంతరు నీభాగ్య * గరిమనిటకు.

టీ॥ (కృష్ణ) నిగమాంతసంపేద్య = శ్రీదాంతములచేతఁ జెలియఁ దగినవాఁడా. లోకరక్షణ—లోకములను కాపాడు వాఁడా. భక్త లోకవరద = సేవక సమాహమ కారికలనిచ్చువాఁడా. (నీకు మ్రొక్కెదను) నీపాదసేవనానిరతునికా = నీయడుగులను కొలు చుటయం దాసక్తిగలవాడనైన. (నన్ను) పనిబంపెడు = ఏమి చేయను అజ్ఞాసించెదవు. అనతిప్రసంగ—నెలవచ్చునగా.(కృష్ణుడు) ఎలనవ్య—చిలునవ్య. మోమునఁ—ముఖమునందు. చెలువొందఁ— అందగింపఁగా. అవిపుకరము—అబ్రాహ్మణునియొక్క చేరిని. అన్న కరమునఁ—తనచేతితో. కదియఁజేర్చి—చేర్చిపట్టి. పాటించి—ఆద రించి. అతనితో—అబ్రాహ్మణునితో. పలికె—ఇట్లుపలికెను. తపశ్చక్తి—తపస్సువలని సామర్థ్యముచేత. వలెన = ప్రసీద్ధి నొందిన. అమ్మునివర్ణులు—అమ్మునివర్ణములు. ఎప్పుడు—ఎల్లప్పుడును. దమపదాంబుజ రేణువితానకములు = తమ పాదకమలములయందలి భూభిషంపరలు. తగుల—సోఁకునట్లు. (లోకంబులను) పరిత్రంబు

సేయువారు—పరిశుద్ధములనుగాఁజేయువారు. ననుగూడి - నాతోఁ జేరి. ఎప్పుడు—ఎల్లప్పుడును. వలయు నెడలకా—కావలసినకావులకు అరుగుదెంతురు—వత్తురు. ఇటుక—ఇక్కడికిని. నీభాగ్యగరిమకా— నీయదృష్ట్యగౌరవముచేత. చనుదెంచిరి అనుక్రియపైపద్యమునవన్నది.

తా॥ శ్రీదాంతములచేతఁ జెలియఁదగినవాడవును, లోకములను రక్షించువాడవును, సేవకుల సమాహమనకు కారివరముల నిచ్చు వాడవును నైపత్రీకృష్ణా ! నేనునీకును స్మరించెదను నీయడుగులను గొలుచుటయందు అక్కఱగలనన్ను ఏమిచేయును అజ్ఞాసించువోఅది చేయుటకు సిద్ధముగనున్నాను అనఁగా కృష్ణుఁడుచిలునవ్యునవ్యును అబ్రాహ్మణునిచేయితనచేతితోబట్టుకొని ఆదరించితపః ప్రభావము చేత ప్రసిద్ధులయిన యీమనిత్రేపులు ఎల్లప్పుడును తమకాచిదుమ్ము సోకించి లోకములకెల్లనుపరిశుద్ధములునుగాఁజేయుచుండురుకనుక ఎల్లప్పుడు కావలసిన కావులకు నాకుంటవచ్చుచుండురు అట్లేముప్పు డును నీయదృష్టవశముచేత ఇచ్చటికి వచ్చిరి యని చెప్పెనని తా.

బ॥ చనుదెంచిరి పుణ్యస్థలంబులను దీర్ఘంబులును దేవతలును సంస్కర్షనదర్శనార్చనంబులం బ్రాణులను సమస్త కిల్బిషంబులఁ దాయంజేయుదు రదియునుం గాక బ్రాహ్మణుండు జననమాత్రంబున జీవ కోటియందు ఘనుండైయుండు జప తపోధ్యానాధ్యయనాధ్యాత్మలం జతురుండయి మత్కర్తా శ్రయుం డయ్యెనేని యతం డుత్తముడై వెలుంగు నతనిం జెప్పనేల యని మఱియు నిట్లనియె.

టీ|| చనుదెంచిరి-వచ్చిరి. పుణ్యస్థలములును - కాశిగయాది పుణ్యములైన శ్రీత్రమలును. తీర్థములును - గంగాది పుణ్యతీర్థములును. దేవతలును - బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాది దేవతలును. సంస్కర్షణ దర్శనార్చనములకా - తాకుటచేతను చూచుటచేతను అర్చించుట చేతన. ప్రాణులను-జీవులను. సమస్తజీవులను-ఎల్లపాపముల నుండియు. పాయంతేయుదురు - బహుకాలమునకు తొలగింపట్లు చేయుదురు. అదియునుంగాక-అంతేగాక. (బ్రాహ్మణుండు) జనన మాత్రంబునకా-పుట్టుకచేతనే. జీవకోటియందుకా-ప్రాణులగమూ హమునందు. ఘనంబై-గొప్పవాడై. (ఉండును) జప... తల్లకా- ఒప-గాయత్ర్యాది మంత్రశపమునందు. తపః - కృత్య)చాంద్రాయణాది తపస్సునందును. ధ్యాన - బ్రహ్మనిష్ఠయందును. అధ్యయన - శేడముపడుటయందును. ఆధ్యాత్మిక-బ్రహ్మవిచారణయందును. చతురుడై-సమర్థుడై. మత్స్యర్థాశ్రయుండు - నానివయములైన కార్యములను ఆశ్రయించినవాడై - నాసంబంధమయిన అర్చనాది

కృత్యములను శేయవాడై. అయ్యెనేని-అయినయెడ. అతండు- అటువంటిబ్రాహ్మణుండు. ఉత్తముడై-అందఱయందును శ్రేష్ఠుడై. వెలుంగుకా-ప్రకాశించును. ఆతనికా-అట్టివానినివయమును. చెప్ప నేని-ఇట్టిదని చెప్పటయొందుకు. (అని) మతీయగిట్టనియెను-ఇంకను చెప్పనారంభించెను.

తా|| ఇచ్చటికిమునులువచ్చినారు పుణ్యస్థలములుతాకుటచేతను తీర్థములు చూచుటచేతను, దేవతలు పూజించుటచేతను, ప్రాణుల పాపములశిక్షను చిరకాలమునకు పోగొట్టు చుండురు, ఇదిగాక బ్రాహ్మణుండుపుట్టుకచేతనే గొప్పవాడైయుండునుగనుకఆబ్రాహ్మణుండు జపములు తపములు ధ్యానములు శేడాధ్యయనమును చేసి తత్త్వము తెలిసి సర్వమునందునుసమర్థుడై నాసేవచేయువాడై అగు నేని ఉత్తముడై ప్రకాశించును అట్టిబ్రాహ్మణునివయము విశేషించి చెప్పవలసినదేకాదు అనిమతీయను కృష్ణుడు చెప్పనారంభించెను అని తాత్పర్యము.

౧౧౯౬.-క|| నామది విప్రులమై గల | శ్రీమము నాతనువునందుఁ * టెట్ట నికతనక
ఘామీసురు లర్హ్యులు నీ | ఏముసులం బూజసేయు * మిద్ధ చరిత్రా.

టీ|| ఇద్దరెరితా-ప్రసిద్ధమైనదెవడిగలవాడా. నామదికా-నామనసులో. విప్రులమైకా-బ్రాహ్మణులమీద. కలశ్రీమము-కలిగినట్టిప్రీతిని. నాతనువునందుకా-నాదేహమునందు. టెట్టనికతనకా-ఉంచకపోవుటచేత. ఘామీసురులు - బ్రాహ్మణులు. అర్హ్యులు-అర్చ

నకుతగినవారు.(విప్రు)ఈమునులకా-ఈమునులను.(పూజచేయుము) తా|| ఘోషించినదెవడిగల బ్రాహ్మణుడా'నాకుబ్రాహ్మణులయందుఁ గలప్రీతి నాదేహమునందు నైతము శేడుకాబట్టినిపు ఈబ్రాహ్మణులను పూజంపుము మీరుపూజకుఁదగినవారు అనికృష్ణమూర్తి పలికెనని తా.

౧౧౯౭.-క|| ఇదియే నాకీష్టము ననుఁ | బదివేలవిధంబు లొలయు * భజియించిన నా
మది కింపపు నటుగావున | వదలి భక్తి భజింపు * వసు ధామరులకా.

టీ|| ఇదియే-ఈబ్రాహ్మణులనుబూజించుటయే.(నాకు)ఇష్టము-ప్రియము. ననుకా-నన్న. (పదివేలవిధంబుల) హియకా - కూడుకొనునట్లుగా. భజియించినకా-సేవించినను. నామదికా-నామనసునకు. ఇంపపుకా - ఆసేవలు ఇచ్చుగానివియు నగును. అటుగావునకా-అట్లుగటవలన. వసుధామరులకా-బ్రాహ్మణులను. వదలి

భక్తికా - విరామములేభక్తిలో. భజింపుము - సేవింపుము. తా|| ఇప్పుడు నేనుచెప్పిన బ్రాహ్మణ పూజయే నాకు ప్రియము అనేకవిధములచేత నన్న పూజించినను నాకు అది అంతియైకైగా నుండదుకనుకనిపుభక్తివదలకబ్రాహ్మణపూజచేయుముఅనికృష్ణుండు శ్రుతదేవునితో చెప్పినని తాత్పర్యము.

౧౧౯౮.-క|| అని సర్వలోక గురుండగు | వనజోదరుఁ దానతిచ్చు * వాక్యంబుల జా
డనె ఘామీసురుఁ డమ్ముని | జనులకు సద్భక్తి బూజ * గలిపె న్వరునకా.

టీ|| (అని) సర్వలోకగురుండు-ఎల్లలోకములకునుతండ్రి - తేక సర్వప్రాణులకును జ్ఞానమునిచ్చువాడై. అగువనజోదరుండు-అగు నట్టి శ్రీకృష్ణమూర్తి. ఆనతిచ్చువాక్యంబులజాడనె-సేలవిచ్చుచుటల విధముననే. ఘామీసురుండు-బ్రాహ్మణుండు. అమ్ముజనులకుకా-ఆమునిశ్వరులకు. సద్భక్తికా-ఏకాంతభక్తికో.వరుసకా-క్రమముగా.

పూజనటకా-పూజచేసెను - పోదకోపచారముల సలిపెననుట. తా|| అని యీవిధముగా సర్వలోకములకును గురులైన (తండ్రియైన)కృష్ణమూర్తిచెప్పఁగానిని ఆహ్వాననశ్రుతదేవుండు అప్పుడు తనయింటికి వచ్చియున్నమునీశ్వరులసందఱను క్రమముగాపూజించెనని తాత్పర్యము.

౧౨౦౦.-చ|| ఎనయఁగఁ గృష్ణుండంత మిధి * లేశ్వర ఘామీసురులం గృపావలో
కన మొలయున్నమాన సుధ * గన్పిత బొందఁగఁజేసి వారి వీ
డొగి రథమెక్కి దివ్య ముని * కోటియుఁ దానునువచ్చెఁ గ్రమ్ముటకా
జనవర మోక్షదంబగు కు * శస్త్రలికిం బ్రమదాంత రంగుడై.

టీ|| జనవర-రాజా. అంతకా - అంతట. (కృష్ణుండు) మిధిలేశ్వర ఘామీసురుకా - మిధిలాపట్టణపురాడైన జనకుని శ్రుతదేవుండను బ్రాహ్మణునిని. ఎనయఁగకా-సరిపడునట్లుగా. గృపావలోక

నమ-వయతోడిచూపు. ఒలయకా-వ్యాపింపఁగా. అనూనసుధగన్పితకా-తక్కువతేనిచక్కనిచూపుయొక్కయొనికిచేత. బొందఁగకా-బొందికయగునట్లుగా. (చేసి) వారికా-అందురుత్తరను. వీడ్కొని-

వజరుని-వారిలో పోయెదనని చెప్పి బయలుదేలి. (రథమెక్కి) దివ్యమనికోటియుక్-దేవమునులసమాహమును. (తానును) ప్రవచంతరంగుడై - స.లోపముతోడి మనసు గలవాడై. మోక్షబంబు-ముక్తినిచ్చునది. అగుకుశస్థలికి-అగునట్టి ద్వారవతి పట్టణమునకు. క్రమ్యుక్-మరల. (వచ్చెను)
తా|| పీఠా! అంతట కృష్ణుడు మిథిలాః ప్తాపురాడైన జనక

మహారాజుతోను అతని ఆశ్రమంజైన శ్రుతదేవుడను బ్రాహ్మణునితోను పోయివచ్చెదననిచెప్పి బయలుదేలి దేవమునుల సమాహము పెంటరాంగు రథమెక్కినవాడై ముక్తినిచ్చునదియైన ద్వారవతి పట్టణమునకు మరల వచ్చెనని తాత్పర్యము.
శ్లో|| అయో భ్యామసురామాయా కాశీకాంబీవంతికా పురీద్వారవతీచైవ సప్తైత మోక్షదాయకాః||

—(*) పరీక్షితునకు శుకమహామని శ్రుతిగీతలం జెప్పట. (*)—

వ|| అనిచెప్పిన చాదరాయణికి నభిమన్యు నందనుం డిట్లనియె మునీంద్రా ఘటపటాది వస్తుజాతంబు భంగి నిర్దేశింప నర్హంబుగాక సత్వాదిగుణ శూన్యంబైన బ్రహ్మంబునందు సత్వాదిగుణ గోచరంబులైన వేదంబులేక మంబునంబ్రవర్తించునట్టిచందంబు నాకెఱింగింపుమనిన భూవరునకు మునివరుండిట్లనియె, సకలచేతనా చేతనాంతర్యామియైన సర్వేశ్వరుండు సర్వశబ్దవాచ్యుండుగావున సకలజంతునివహంబులకుబుద్ధీంద్రియ మనస్సప్రాశక్తిరంబులను సృజించి చేతనవర్గంబునకు జ్ఞానప్రదుండుగాన సకలనిగమసమాహంబులను దత్స్వరూపగుణవైభవ ప్రతిపాదకంబులుగావున ముఖ్యంబై ప్రవర్తించు శ్రుతిస్తోత్రం బుపనిషత్తుల్యంబున నేకపూర్వ ఋషిపరంపరాయాతంబునైన దీనినిశ్రద్ధాయుక్తుండై యెవ్వండనుసంధించు నశనికి మోక్షంబు సులభంబు దీనికి నారాయణాఖ్యానంబును నొక్కయుపాఖ్యానంబుగలదు వినింతునిము భగవత్ప్రియుండైననారదుం డొక్కనాడు నారాయణాశ్రమంబునకుం జని ఋషిగణ సమేతుండైన నారాయణ ఋషింగనుంగొని నీవు నన్నడిగినట్లమ్మహాత్ము నడిగిన నతండు మున్నురీయర్థంబు శ్వేతద్వీపవాసులైన సనకసందనాది దివ్యయోగీంద్రులు ప్రశ్నసలిసిన వారలకు సనందనుండు వాక్రుచ్చిన ప్రకారంబు నీకెఱింగించెదనని వక్కాణింపం దొడంగి శయానుండైన రాజశ్రేష్ఠునిం దత్పరాక్రమ దక్షతాది చిహ్నంబుల సుతియించు వందిజనంబుల చందంబున జగదవసానసమయంబున ననేకశక్తియుతుండై యోగనిద్రా వశుండైనసర్వేశ్వరుని వేదంబులు స్తోత్రంబులుసేయు విధంబు నారాయణుండు నారదునకుం జెప్పిన తెఱంగున వినుమని యిట్లనియె.

టీ|| అనిచెప్పినక-అనియిట్లుచెప్పఁగా. చాదరాయణికి-శుకునితో. అభిమన్యునందనుండు-పరీక్షిత్తుడారాజు. (ఇట్లనియెను) మునీంద్రా-పీఠునిశ్రేష్ఠుండా. ఘటపటాదివస్తుజాతంబుభంగిక-కుండలకోకలు మొదలగు వస్తు సమాహమువలె. నిర్దేశింపక-ఇదియిట్టిదని చెప్పెను. అర్హంబుగాక-సరిపడక. సత్వాదిగుణ శూన్యంబు-సత్వము మొదలగు త్రిగుణములులేనిది. బసవ్రహ్మంబు సంజుక-అయినట్టి పరితత్వమనందు. సత్వాదిగుణగోచరంబులు-సత్వము మొదలగుగుణములచేతతోచునని. బసవేదంబులు-అయినట్టి చతుర్వేదములు. శ్లో|| శ్రీగుణవిమలాదేవాః నిత్యైగుణోపభా

ర్థుః. అనిగీత|| ఏకమంబునక-ఏవిధముగా. ప్రవర్తించుక-ప్రతిపాదించును. అట్టిచందంబు-అవిధమును. నాకెఱింగింపుము-నాకు తెలియజేయుము. అనినక-అనియడుగఁగా. భూవరునకు-రాజునకు. మునివరుండు-శుకమహామని. (ఇట్లనియెను) సకల... ర్యామి-సకల-సమస్తమైన. చేతన-ప్రాణమగలదియు. అచేతన-ప్రాణమలేనిదియైన వస్తువులలో. అంతర్యామి-లోచన ర్తించువాడు. (అయిన సర్వేశ్వరుండు) సర్వశబ్దవాచ్యుండు-సమస్తశబ్దములచేతనుచెప్పఁబడినవాడు-శ్లో|| సర్వగత్వాదంతస్య సవితాహవవశీతః|| మత్తస్సర్వమహంభవం మయిసర్వంసకాశనః, అనిబ్రహ్మ

గము. లేక సర్వశబ్దమునకర్థము ప్రణవముగనుక ప్రణవశబ్దముచేత చెప్పఁదగినవాఁడు. ఓమిత్యే కాక్షరంబ్రహ్మ, ఓమితీవ్రహ్మ, ఓమితీ దిగంసర్వం॥ అనిత్రుతి. కావునకా = కనుక, సకలజంతు నివహంబు లక్షణాన్విత క్రిమి జలచర పక్షి పశు నరులనెది ఎల్లప్రాణుల సమాహమనకను. బుద్ధి...బుద్ధి—బుద్ధి—నిశ్చయాత్మకమైనబుద్ధిని ఇంద్రియ—జ్ఞానేంద్రియ కర్తృగదియ ములను. మనః—సంకల్పాత్మకమైన మనస్సును. ప్రాణ—పంచప్రాణములను. శరీరములకా—సూల సూక్ష్మకారణ శరీరములను. స్పృశయించి—కలుగఁజేసి. చేతనవర్గంబునకుకా—ప్రాణులసమాహమనకు. జ్ఞానప్రపంచము = తెలివినచ్చు వాఁడు. కానకా—కనుకను. సకలనిగమ సమాహంబులును = ఎల్ల వేదముల సమాహమలును. శత్రేష్వ...బులు—తత్ = ఆతెలివినచ్చు వాఁడైన భగవంతునిదైన, స్వరూప = సచ్చిదానంద స్వరూపముల యొక్కయు. గుణ = సర్వజ్ఞత్వాది కుభగుణముల యొక్కయు. వైభవ—సంపదను. ప్రతిపాదకంబులు—చెప్పనవి. కావునకా—కనుకను. ముఖ్యంబై—ప్రధానమయి. ప్రవర్తించు = ఉండునట్టి. క్రుతి స్తోత్రంబు = వేదరూపమయిన స్తోత్రము. ఉపనిషత్తుల్యంబును—ఉప నిషత్తులలో సమానమయినదియు. అనేకపూర్వ ఋషి పరంపరాయాతంబును = అనేకులగు మునుపటి ఋషుల పరంపరచేతవచ్చినదియు. ఆయినదీనిని—ఆయినట్టి యీవేదరూపస్తోత్రమును. క్రద్ధాయుక్తుండై = ఆక్రోశతోగూడుకొన్నవాఁడై. ఎవ్వండు = ఏమనుష్యుండు. అనుగ్రహించుకా—పఠించునో. అతనికికా—అమనుజునకు. మోక్షంబు = దుఃఖరక్షితస్థితి. సులభంబు = కష్టములేకదొరకునది యగును. దీనికికా—ఈక్రుతిస్తోత్రమును పఠించువానికి మోక్షముఫల భవము అనుటక. (నారాయణాఖ్యానంబు) అను నొక్కయుపాఖ్యానంబు—అనునట్టి యొక్కకథ.(కలదు) వినిపించుకా—వినిపింపెదను. (వినుము) భగవత్ప్రీతియందు = భగవంతునికి ఇష్టుండు. ఆయిన నారదుండు = ఆయినట్టి నారదమహాముని. (ఒక్కనాఁడు) నారాయణాశ్రమంబునకుకా = నారాయణ ఋషియొక్క ఆశ్రమమునకు. చని—పోయి. ఋషిగణ సమేతుడైన = ఋషుల సమాహమతోగూడుకొన్నవాఁడైన. (నారాయణ ఋషిని) కన్పించిని = చూచి. (వీపునన్ను) ఆదిగినట్లు = ఆదిగిన విధముగానే. ఆస్తుతాత్మకా = ఆగొప్పవాడైన నారాయణమహర్షిని. ఆదిగినకా = అడుగఁగా. అతండు—ఆనారాయణమహర్షి. మున్ను—మునుపు. ఈయర్థము = ఈవిషయమును. శ్వేతద్వీపకాఫలయిన—తెల్ల దీవియందుండువారైన. సనకసనందనాది—సనకుండు సనందుండు మొదలుగాఁగల. దివ్య యోగింద్రులు—దేవ ఋషులలో శ్రేష్టులు. ప్రశ్నసలిపినకా—తమలో కాము ప్రశ్నచేసెకోగా. వారలకుకా—ఆఆదిగిన మునులకు. (సనందనుండు)వాక్రుచ్చినప్రకాశంబు—చెప్పినవిధము. నీకఱింగించెదను = నీకు తెలియఁజెప్పెదను. (అని) వక్కాణింపందొడంగకా = చెప్పవారంభించెను. శయానుండైనభాజితేష్ఠునికా—పండుకొని నిద్రపోవుచున్న భాజితేష్ఠుని. తత్పరా...బులకా—తత్ = ఆరాజయొక్క. కురాక్రమంబులనుఆక్రమించుకత్తి. దక్షత—విషగినిచాలియు. దుట. బుద్ధి—మొదలుగాఁగల. కన్పించులకా—గుఱుతులచేత. మరియించు = భాగదునట్టి. వందిజనంబుల చిందంబునకా = స్తుతిపాఠకులవిధమున. భగవత్సాసనమయంబునకా—లోకములు లయధుయినప్పుడు, అనేక

శక్తియుతుండై—జ్ఞానక్రియాదులయిన అనేకశక్తులతోగూడుకొన్న వాఁడై. యోగనిద్రావతుండైన = యోగనిద్రను పొందిన. సర్వేశ్వరునికా = భగవంతుని. (వేదంబులు) స్తోత్రంబులు. నేయవిధంబు = భాగదునట్టివిధమును. నారాయణుండు—నారాయణమహర్షి. (నాక దనకు) చెప్పినతెలుగునకా = చెప్పినవిధమున. (వినుము) అని = కుకుండుచెప్పి. ఇట్లనియెకా—చెప్పవారంభించెను.

తా॥ అనియట్లుచెప్పఁగావిని పరీక్షిస్తూహరాజు కుకమహామునితో ఇట్లునెను. పీమనీశ్వరా ! కుంధలు కోకలు మొదలగు వస్తువుల సమాహమవలె ఇదియిట్టినియనిచెప్పను అనువుగాక సత్వమరజ్జ్మ తమస్సుఅనుమాడుగుణములులేనిదైన పరబ్రహ్మమనందు (త్రైగుణ్య విషయాకేదాః) అనునట్లు సత్వాదిగుణములలో తోచునట్టి వేదములు ఏవిధముగానుండున, అనఁగా వేదములు త్రిగుణయుక్తములై యుండి త్రిగుణరహితుడయిన పరబ్రహ్మమునెట్లు ప్రతిపాదించును, అవిషయమును నాకుతెలియవలయునని అడుగఁగా కుకుండు ఆరాజుతో నిట్లుచెప్పెను. (అంతర్వహితత్వార్థం వ్యాప్త్య నారాయణ స్థితః)అనుక్రుతిచేతచేతనములుఅచేతనములుఅయినయెల్లప్రాణులలోనువర్తించువాడైనభగవంతుండు (సర్వస్వనామ సచచిత్వరూప సర్వాశ్చ్యతాని ప్రజ్ఞానస్య నామధేయాని) అను ప్రమాణముచేత మహాదాదులయిన యెల్లశబ్దములచేతను చెప్పఁదగినవాఁడు కనుకను మీఁదచెప్పిన ప్రాణులకెల్లను బుద్ధి మనస్సు ఇంద్రియములు ప్రాణములు శరీరములు అనువానిగఱుగఁజేసి, అంశ చేతనములగువానికి తెలివికూడ కలుగఁజేయును కనుకను (సర్వవేదమయోఽప్రః సర్వ వేదమయోస్త్యహం) అనుప్రమాణముచేత భగవత్స్వరూపములైన ఎల్లవేదములును ఆభగవంతుని స్వరూప గుణముల యొక్క వైభవమును చెప్పనకనుకను అన్నిటికి ప్రధానమైన వేదమనెద స్తోత్రము వేదా. తిమలయిన యుగునిషత్తులను బోలినదై అనేకులగు మునుపటి ఋషుల పరంపరచేత నేవింపఁబడుచు వచ్చునది యగుటచేత అట్టి వేదస్తోత్రమును ఎవఁడు ఆక్రోశతోచదువునోవానికి మోక్షము అనాయాసముగా లభించుచు అందుకు సంభవములేదు ఈవిషయమయి నారాయణాఖ్యానము అనఁబడునట్టి యొక కథగలదు దానిని నీకుఁ జెప్పెదనువినుము, పూర్వకాలమునదొకనాడు భగవంతునికి క్రియ భక్తుండయిన నారదమహాముని నారాయణాశ్రమమునకుఁ బోయి అనేక ఋషులతోగూడుకొన్నవాడై యున్న నారాయణమహర్షిని బూచి వీపునన్నుఆదిగినట్లుఅడుగఁగా ఆనారాయణమహర్షి యీవిషయము మునుపు శ్వేతద్వీపమునందు భగవత్పరులయినసనక సనందనాదులు పరస్పరము చర్చచేయునపుడు సనందుండు చెప్పెను, ఆచో ధ్యననే నేనిపుడు నీకు తెలియఁజెప్పెదను అని చెప్పవారంభించెను పండుకొని నిద్రపోవుచున్న రాజును స్తుతిపాఠకులు అతని విడుదులను దగ్గడించి భాగదునట్లు తనచేత స్మరింపఁబడిన లోకము లన్నియు లయమయినప్పుడు జ్ఞానక్రియాదులైన అనేక శక్తులతోగూడుకొన్న వాఁడయి యోగనిద్రను పొందిన భగవంతుని నిశ్చాస్వనములవలనఁ బట్టిన వేదములు స్తోత్రములు చేయును, ఈవిషయమును నారాయణ మహర్షి నారదునకు చెప్పినవిధమున నీకు నేనుచెప్పెదను వినుముని కుకుమహాముని పరీక్షిస్తూనకు చెప్పవారంభించె నని తాత్పర్యము.

౧౭౭౨.—సీ॥ జయజయ హరి దేవ * సకల జంతువులకు - జ్ఞాన ప్రదుండవు * గాన వాని
వలన దోషంబులు * గలిగిననుగణ సం - తానంబుగాఁ బరి * జ్ఞానశక్తి
ముఖ్యవద్దుగా పరి * పూర్ణతఁజేసి మా - యాత్మవ శిష్టుడ * వగుచుఁ గార్య
కారణాత్మకుండవై * కడఁగి చరించుచు - నున్న నీయందు బ * యోరుహాక్ష.

తే॥ అవిరి యాహ్నాయములు ప్రవ * ర్తిండుఁ గానఁ | బ్రకట త్రిగుణాత్మకంబైన * ప్రకృతితోడ
యోగమింతయు మాన్యవే * యోగి మాన | సాంబుజాత మధునత * యని నుతించి.

టీ॥ హరి—ప్రళయకాలమున సకల లోకములను నీలోయింపఁ
జేసికొనునట్టి ఓంస్తుమూర్తి. జయజయ—సర్వోత్కృష్టమైన భూమి
ప్రము. దేవ—దీప్యత ల. దేవి, దివ్యవిజయస్వరూపిణి, పరివ్రాజక
అనిభావులు. సీ॥ సత్యానందసూర్య సతేశా నా పాంకః |
యద్యత్వాననందతే తద్ధావనమమచు || అని భాగి స్థి గింక
సూర్యచంద్రాగ్నులనుమీటిపెలుంగునట్టి వెలుంగుచేసి స్వయం ప్రకా
శుండవైసీస్వామి. సకలజాతులను—సామంతగిమాది సర్వ
ప్రాణులకును. జ్ఞానప్రదుండవు = ఇహపరజ్ఞానమునిచ్చువాడవు.
కానక—కనుక. వాననక—అప్రాణులవలన. దోషంబులు—దుర్గుణ
ములు. (కలిగినను) సుగుణసంతానముగాక—మరిగిగుణములనము
దాయమువలెనే. పరిజ్ఞాన... చేసి-పరిజ్ఞానవివరించి తెలిసికొనునట్టి.
శక్తి—సామర్థ్యమనేడి. ముఖ్య—మొదలుగాఁగల. వద్దుగా—అటు
గుణముఁ యొక్క. పరిపూర్ణతఁజేసి—నిపుతేల—అనఁగా సర్వజ్ఞత్వ
సర్వోత్కృష్టత్వ సర్వాంతర్ముత్వ సర్వోత్కృష్టత్వ సర్వయంత్రత్వ
సర్వప్రవృత్త్యను సేవకు గుణములు గలవాడవు అగుటచేతను.
మాయాత్మాశిష్టుడవు—ప్రకృతివనను ఆప్రకృతి తామసేషుజీవా
త్మలవలననుజేపించిన వాడవు. (అగుచును) కారకారణాత్మకుం
డవై—కార్య—ప్రపంచమయొక్క. కారణ—ప్రపంచసృష్టిక కార
ణములైన అవ్యక్త మహదహంకార మచలనాత్రి పంచభూమిల
యొక్క. ఆత్మకుండవై—స్వరూపము గలవాడవై. కడఁగి—పూని.
చరించుచున్ననీయందుక—మెలుంగుచున్ననీయందు. పయోరుహాక్ష—
తామరలవంటి కన్నులుగల యోస్వామి. అవిరి—పూని. అహ్నాయ
ములు—పేదములు. ప్రవర్తిండుక—ఉండను—జన్మించును. కానక—

కనుక. ప్రకటత్రిగ్నుత్వంబు = ప్రసిద్ధులయిన సత్వరజ ప్రమస్సు
లనెడమాడుగుణములును గలది. విస్తృతశోడక = విస్తృతి
మాయతో. యోగిము—కూడిక. ఇతి ముక్త = కొంచెం యింకను.
మాన్యవే—కేలించునట్లు చేయవయ్యా. యోగిమానసాంబుజాతః సు
ప్రతి—బ్రహ్మచేతనవృద్ధియములనెడ కమలములయ మతుమైదనలే
అనన్య-దైవసేవచునట్టిస్వామి. అనిను—అనియొవిధముగా పొగడి.
తా॥ తామరలవంటి కన్నులుగలవాడవును, యోగిత్వగుణమింను
లనెడ కమలములయందు తుమ్మెదవలె అన్యత్వ వసించునట్టివాడవు
అను, ప్రళయకాలమున సకలలోకములను నీలోయింపఁ జేసికొను
వాడవునైన సీస్వామి | నీవు సర్వోత్కృష్టమండలై యుండుము, ఎల్ల
ప్రాణులకును తెలివినిచ్చువాడవు నీకేకాబట్టి ఆప్రాణులవలనదుర్గు
ణములనుగూడ సుగుణములుగా నేయించి రక్షించునట్టి వాడవును,
సర్వజ్ఞత్వము సర్వోత్కృష్టత్వము సర్వనియంత్రత్వము సర్వప్రవృత్త్యత్వము
సర్వాంతర్ముత్వము సర్వభోక్తృత్వము అనెడు అటుగుణముల
చేతనిడుకొనినవాడవై, మాయను మాయాసంబంధముగలజీవాత్మ
లను మీతిన వాడవై, ప్రపంచ స్వరూపుడవును, ప్రపంచ సృష్టిక
కారణములైన అవ్యక్త మహదహంకార పంచభూత
స్వరూపుడవును నీవీ ఆయి ఉండువు అటువంటి నీయందు పేదములం
దునుకనుక (సర్వపేదమయోస్వహం) ఆను ప్రమాణముచేత నీస్వ
రూపమైన మాకు సత్వము రజస్సు తమస్సు అనెడు మూడుగుణముల
కును ఉనికిపట్టయిన మూలప్రకృతితోడి సాంగత్యము కొంచెమైన
తీకుండమాన్యవయ్యా అని పేదములు పొగడెనని తాత్పర్యము.
వ॥ అదియునుగాక. టీ॥ అంతేగాక.

౧౭౭౩.—సీ॥ పరమవిజ్ఞాన సం * పన్నులైనట్టి యో - గింద్రులు మహిత ని * స్తంద్రలీలఁ
బరిదృశ్యమానమై * భాసిల్లు నిమిషా - పర్యత మఖర ప్ర * పంచమెల్లఁ
బ్రకట బ్రహ్మస్వరూ * పముగాఁగఁ కలియుదు - రెలమి నీవును జగ * ద్విలయవేళ
నవశిష్టుడవుగాన * ననఘ నీయందు నీ - విభుల విశోదయ * విలయములగు
తే॥ ఘటశరావాదులగు మృద్వి * కారములు మృ | దాత్మకంబైనయట్లు ప * ద్మాయతాక్ష
తవిలి కారణరూపంబు * దాల్చునీలఁ | గడఁగి నీయందు బుద్ధి వా * క్కర్తములను.

టీ॥ పరమ...న్నులు—పరమ—శ్రేష్ఠమైన. విజ్ఞాన—అనుభవజ్ఞాన
మనెడు. పంపన్నులు—కలిమికలవారు. అయినట్టియోగింద్రులు—అయి
నట్టి బ్రహ్మనిష్ఠులు. మహిత...లీలక—మహిత—పూజ్యమయిన.
నిస్తంద్ర—పరాకలతేని. లీలక—విధమున—కొంచెమయినయెచ్చరిక
తప్పుని గొప్పతీతో. పరిదృశ్యమానమై—చక్కఁగా కానవచ్చు
చున్నదై. భాసిల్లు—ప్రకాశించునట్టి. ఇత్తుకీ—పర్యతమఖరప్రపంచ
చము—ధూమి కొండలు మొదలుగాఁగలయొప్రపంచము. ఎల్లక—

అంతయు—సావరణంగమాత్మకమైనప్రపంచమంతయును. ప్రకట...
కాఁగక—ప్రకట—ప్రసిద్ధమయిన. బ్రహ్మస్వరూపము—పర
బ్రహ్మముయొక్క ఆకారము. కాఁగక—అగునట్లు. ఎలమిక—
సంకుచితో. తెలియుదురు—తెలిసికొందురు. త్రు॥ చాచారంధులు
వికారోనామభేదం, మృతీశేత్యవశత్వం, సర్వంఖర్చితం బ్రహ్మ,
బ్రహ్మణోస్యంసతీంచన, పురుషవీరదగంసర్వంపురుషాన్నపరంతింజిత
విశ్వమీరదం పురుషః, ఏకోదేశో బహుభానివిష్టః సాక్షిత్వే

మృత్పిండేన సర్వం మృత్తయం విజ్ఞాతం స్యాత్, అని క్రుతిక్లృత్. ద్రుతిః - వక్తిరపిందుమభాత్తనా జగదిదంసభాత్ తృప్తగుర్భితం । బహు ముత్తరపిమంత్రగ దైరజత్వమురుమా ర్తితతోవినిగద్యసే॥ అని(నీవును) జగ ద్విలయవేళ - బోక మంతయనశించినప్పుడు. అవశిష్టుడవు - మిగిలియుండువాడవు. కానక - కనుక. అనఘ - పాపములేని ఓస్వామి. ఈవిపులవిశ్వోదయవిలయములు - విరివయైన యీ ప్రపంచముయొక్క కలగుటయు నశించుటయును. నీయందుక - నీయందే. ఘటకే రావాదులు - కుండ మాకుడు మొదలగునవి. అగుమృద్వికారములు - అగునట్టి మట్టియొక్క మాటురూపులు. మృదాత్మకంబైన యట్లు - మట్టియే అయినట్లు. అగును - ప్రపంచమనీరూపమే యగును. పద్మాయతాక్ష - తామరలవలే విశాలమైన కన్నులుగల యోస్వామి. తదిలి - అసక్తిగొని. కారణ రూప బుక - జగత్తును పుట్టించుటకు కారణమయిన బ్రహ్మరూపమును. తాల్ప - భరించునట్టి. లీలక - విధమును. కడంగి - పూని. నీయందుక - నీలోనీవే. బుద్ధివాక్కు

ర్వములక - బుద్ధియొక్క యువాక్కుయొక్క యుగరీరముయొక్క వ్యాపారమును.

తా॥ ఓస్వామి! అనుభవజన్య జ్ఞానముగల బ్రహ్మచేతఃమిక్కిలి యెచ్చరికతోడి వ్యాపారముతో కానవచ్చుచున్న స్థావర వింగ మాత్మకమయిన ప్రపంచమే నీవని తెలిసికొనుదురు, నీవును ఈసర్వ ప్రపంచము లయించు నప్పుడు నశింపకనిదియందువాడవు గనుక విరివిగానుండునట్టి యీ ప్రపంచము యొక్క ఉత్పత్తియు లయమును కుండ మాకుడు మొదలగునవి మట్టిచేత జేయబడినవై మట్టికంటె నేలుగాఁ జోచి మరల మట్టిలోనే కలిసి పోవునట్లు ప్రపంచము నీయందే పుట్టిగట్టుచుండును అనఁగా నీ జగత్పర్యాయ ప్రకృతకానడ బడి మరల అరాపమును కానరాకుండ జేయుచున్నావు కాఁబట్టి మిక్కిలి యక్కఱతో ఈ ప్రపంచ కారణమయిన బ్రహ్మరూపమును పొందునట్టి నిన్ను మనస్సు ధ్యానించునట్లును, వాక్కుపొగడునట్లును శరీరము నీకు జోడిగము చేయునట్లును అని తాత్పర్యము.

౧౨౦౪. - క॥ అలవడఁ జేయుచు బయలం । బలువయి యిలఁచెట్టఁబడిన * పద విన్యాసం బుల పుతనకారణములుగ । నలపుల సేవించుచును గృ * తార్థులునగుచుక॥

టీ॥ యోగీశ్వరులు - బ్రహ్మచేతః. ఇలక - భూమియందు. పెట్టఁ బడిన - తిలచఁబడిన. పదవిన్యాసంబుల - అడుగులయొక్క పెట్టుటలే. బయలక - ఆకాశమునందు. బలువయి - భారమై. పుతనకారణము లుగక - పడుటకుఁ గారణములు కాఁగా. అలవడఁ జేయుచుక - మనసుచేత నిన్ను ధ్యానింపను, వాక్కుచేత నీస్వరూప నిరూపణ చేయును, శరీరముచేత నిన్ను సేవింపను, అధ్యాసముచేయుచు. అల పులక - నేర్పులతో. సేవింపుచుక - శ్రవణమనన నిదిధ్యాసములచేత

నిన్నుకొలుచుచు. కృతార్థులునగుచుక - కృతకృత్యులగుచు (ఉండురు) తా॥ యోగీశ్వరులు భూమియందు పెట్టిన అడుగులనే ఆకాశము నందు పెట్టినట్లయిన అవిబరులై పడుటకు కాఁగమగ్గుటను అలవాటు చేత తెలిసికొన్నట్లుగా నేయితరదేవతారాధనాదులు జన్మకారణము లని తెలిసికొనివదలి (ఎకోదేవో బహుభానివిష్టః) అను క్రుతినిపట్టి సలకదేవతాస్వరూపుడైన నిన్నే తలంచుచు, నిన్నే పూజించుచు, నిన్నే స్మరించుచు, కృతార్థులు అగుచుండురు అని తాత్పర్యము.

౧౨౦౫. - క॥ లీలం బ్రాకృత పూరుష । కాలాదికనిభిలమగు జ * గంబులకెల్లక మాలిన్య నివారకమగు । నీలితకథా మధాద్ధి * నిం గ్రుంకితకక॥

టీ॥ లీలక - విశోదరూపమైన. ప్రాకృత... నిభిలము - ప్రాకృత - ప్రకృతి సంబంధముగల. పూరుష - పురుషులు - జనులు. కాల - ప్రాతర్తద్యావృద్ది కాలములు. ఆదిక - మొదలుగాఁగల. నిభిలము - సమస్తమును. అగు - అయిన. జగంబులకెల్లక - లోకములకన్నిటి కిని. మాలిన్యనివారకము - అప్రకృతి సంబంధమయిన అజ్ఞానమును పోగొట్టువది. (అగు) నీలితకథామధాద్ధినిక - మనోజ్ఞమయిన

నీకథలనెడు పాలసముద్రమునందు. తగిల - విప్పునట్లు - చాగుగా. క్రుంకి - మునింగి - స్నానముచేసి. తా॥ నీకువిశోదరూపమయిన ప్రకృతియొక్క సంబంధము గలిగి వర్తిల్లునట్టి జనులు కాఁ ధనములు మొదలుగాఁగల వన్నియుఁ గల వైన లోకముల కన్నిటికిని అప్రకృతి వికారమును లోలఁగించు నట్టి మనోజ్ఞమయిన నీకథలనెడు పాలసముద్రమునందు మునింగి అనితా.

౧౨౦౬. - చ॥ భరిత నిదాఘ తప్త్రుడగు * పాంధుఁడు శీతలవారిఁ గ్రుంకి దుష్కరమగు తాపముం దొరఁగు * కైవడి సంసరణోగ్ర తాపము న్నైరవునఁ బాయుచుండుదురు * నిన్ను భజించు మహాత్మకు ల్లరా మరణ మనోగదంబులఁ గ్ర * మంబుగఁ బాయుట సెప్పనేటికిక॥

టీ॥ భరితనిదాఘతప్త్రుడను - నిండినచేనెయందుకాఁగినవాఁడు. అగుపాంధుఁడు - అగునట్టి చాటసారి. శీతలవారిక - చల్లనినీళ్ల యందు. క్రుంకి - స్నానముచేసి. దుష్కరమగు తాపముక - ఓర్వ రానితాపమును. తొలఁగఁగైవడిక - పోగొట్టుకొనరీతిని. సంసరణోగ్రతాపముక - సంసరణ - అంతరవాప్య సంసారములవలని. ఉగ్ర - భయంకర మయిన. తాపముక - అధ్యాత్మికము ఆధిదైవికము ఆధిభౌతికము అను త్రివిధ రూపమైన తాపమును. నెరవునక -

నిన్నారాధించుటయనెడిజలమువమునుఁగుటయును ఉపాయముచేత. పాయుచుండుదురు - లోలఁగించుకొనుచుండురు. నిన్ను భజించుమహాత్మకులు - నిన్నుఁ గొలుచునట్టి పెద్దలు. జరా... బులక - జరా - మూస తనమును. మరణ - చావును. మనోగదంబులక - మనోభ్యాధిభలన క్రమంబుగక - వరుసగా. పాయుట - లోలఁగించుకొనుటను. చైవనేటికిక - ఇకచెప్పవలసినదేమి. తా॥ లోకమునందు బుద్ధిమంతులగు వారు మంచి యెంతకాలఁ

నందు ఎందఱో తపించునట్టి కాటసారి వల్లనీసల్లోమనిగి ఆతాప మును బోగొట్టుకొనునట్లు అధికమయిన భయమును కలుగజేయు నట్టిసంసారములవలనిద్రవిభసంతాపమునునిన్ను ఉపాసించుటయనెడి జలమున మునుంగుటయనెడి ఉపాయముచేత లొంగించు కొనుచుం

దురుఁ అట్లుండుగా ఎల్లప్పుడు నిన్ను నేలించునట్టి పుణ్యక్షయమునరి తనమును బాపును ఇశోవ్యాసులను క్రమముగా బోగొట్టు కొందు రన్నమాట ఇంక కథచెప్పవలసినది లేదని తాత్పర్యము.

ప|| ఆదియుచుంగాక.

అ. ౨౦౨. — సీ|| అనయంబు దేహా ని శి త్యానిత్య సద్విల - త్తణమునఁ బంచకో శ వ్యవస్థ
లనవృద్ధిఁ బొరయుచు శి సందులోపలనన్న - ప్రాణాన్న మానస శ్చాసమయము
లను చతుష్కోశంబు శి లవ్వల వెలుంగొందు - నానంద మయిండుపు శి గాన దేవ.
సురుచిర స్వప్రకా శి శుండపు నీపరి - గ్రహముగల్గుటఁ జేసి శి కాదె ప్రకృతి
తే|| మహదహంకార పంచత శి న్మాత్రగగన | పవనతేజోంబు భూభూత శి పంచకాదీ
కలిత తత్వంబు బ్రహ్మాండ శి కార్యకరణ | మందు నెపుడు సమర్థంబ శి యగుటఁజేసి.

అ|| దేహి—జీవుడు. నిత్య...మునక—నిత్య—శాశ్వతమైనదిత్వ కంటెను. అనిత్య—అశాశ్వతమునైనదిత్వకంటెను—అనఁగాక్షరాక్షరము లనఁబడెడుప్రకృతిపురుషుల కంటెను. సత్—శ్రేష్ఠమైనది. విలక్షణమునక—సన్నిధానందలక్షణముచేతను—పురుషోత్తమలక్షణము చేతననుట. శ్లో|| ద్వావిజాపురదౌహోశోక్షరశ్చాక్షరవిపచ | త్తరస్పర్శాణిభూతాని మాటస్థోక్షరఉచ్యతే | ఉత్తమఃపురుషస్త్యన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః | యోలోకత్రయమావిశ్య విభర్త్యవ్యయశశ్వరః | యస్తాశరమసీహోహ మక్షరాదవిచోత్తమః | అతోస్త్రిలోకేవేదేవ ప్రథితఃపురుషోత్తమః || అని భగవద్గీత. తా|| లోకమందు త్తరుడు అక్షరుడు అని పురుషులిరువురుగలరు వీరిలో త్తరపురుషుడు సావరజంగమ భూతములని అక్షరపురుషుడు జీవుడు అని చెప్పఁబడెను. ఈక్షరాక్షరపురుషులకంటె ఉత్తమపురుషుడు పరమాత్మయనఁబడుచు, ఏపరమాత్మ త్రిలోకములలో నిండియుండి బానిని రక్షించుచున్నాడో అపరమాత్మే నాశన రహితుడైన శ్రీమన్నారాయణుఁ డని చెప్పఁబడెను. నేను త్తరపురుషుని అక్షరపురుషుని మీతినవాఁడనగుటచేత లోకములయందును పేదములయందును పురుషోత్తమ నామము చేత ప్రసీద్ధి శక్తిని అని తాత్పర్యము. పంచకోశవ్యవస్థలక—అన్నమయాదులైన పంచకోశముల సంఘములచేత. అనయంబు—మిక్కిలి. వృద్ధిబోరయ్యుచు—వృద్ధి సమప్తి దేహములుగల పురుషురూపముతో పరుగుచు—దుర్లభమైనపురుష రూపముగలవాడైతి అనుట. అందులోపలక—అవ్యక్తి సమప్తిదేహములలో. (ఉన్న) ప్రాణాన్న మానస శ్చాసమయములు—ప్రాణమయ అన్నమయ మనోమయ శ్చాసమయములు. అనుచతుష్కోశంబులవ్వలక—అనునట్టి నాలుగుకోశములకునావలను. వెలుంగొందు—ప్రకాశించునట్టి. అనందమయిండుపు గానక—అనందమయ కోశ స్వరూపుఁడవుగనుక. దేవ—స్వామి. సురుచిరస్వప్రకాశుండుపు—సురుచిర—మిక్కిలివెలుంగునట్టి. స్వప్రకాశుండుపు—సూర్యవందాగ్నుల కాంతులనుమీతిన కుద్ధసత్త్వ స్వరూపము గలవాఁడవు. క్రు|| తస్యైవవివశారీర ఆత్మా, సవావీషపురుషోన్మరసమయః, సవావీషపురుషవిభవితస్యపురుషవిభతాం ఆశ్వయంపురుషవిభః తస్యైవయమేవరీరః, తాదోదక్షిణగ్రహః, ప్రమాద ఉత్తరగ్రహః, ఆనంద ఆత్మా, బ్రహ్మపుచ్చంప్రతిష్ఠా, అని యుపనిషత్తు. శ్లో|| సరవపుః ప్రతిపద్యయత్యయి క్రవణవర్ణసంస్తరణాదిభిః | సరహరేనభాంతి స్వరామివం ధృతివదుచ్ఛస్థితం విఘటంతతః || తా|| భగవద్విచార

అనులేని సరవస్తము ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములుగల తోలుతిత్తివలె వ్యర్థమని తాత్పర్యము. నీపరిగ్రహము—నీవుచేపట్టుట. కల్లుటఁజేసి కాదె—కలుగుటచేతనేకదా. నీవు అనుసరించి ప్రవేశించుటచేతఁ గలిగినసామర్థ్యముచేత, లేకనీవుసాక్షియైచూచుటచేత. క్రు|| తదైక్షరేణమాస్యామితి, వితదాత్మ్యమిదం సర్వతత్త్వత్వం సత్యైతి|| అని క్రుతి. ప్రకృతి...తత్వంబు—ప్రకృతి—అవ్యక్తతత్వము. మహత్—మహత్తత్వము. అహంకార—సక్యరజ ప్రమాయామైన అహంకార తత్వము. పంచతన్మాత్ర—శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములనెడు అయిదు తన్మాత్రలు. గగన—అకాశము. పవన—వాయువు. జేబః—అగ్ని. ఆంబు—జలము. భూ—భూమియుననెడు. భూతపంచక—పంచమహాభూతములు. ఆది—మొదలుగాఁగల వానితో. కలిత—కూడిన. తత్వంబు—పరబ్రహ్మతత్వము. బ్రహ్మాండకార్యకరణమందుక—సమప్తివృద్ధిరూపదేహమును పట్టించుటయందు. ఎల్లదుక—సర్వకాల సర్వావస్థలయందును. సమర్థంబు—సామర్థ్యముగలదే. అగుటఁజేసి—అవుటచేత. క్రు|| తత్త్వస్థైర్య తదేవానుప్రావేశత్, తదనుప్రవిశ్య, సక్యత్యుచ్ఛ్వాభవత్|| అత్తేన ఆకాశస్సంభూతః, ఆకాశాద్వాయుః, వాయోరగ్నిః, అగ్నేరాపః, అధ్యగ్నపృథివీ, పృథివ్యాపీడభయః, పీడభీభ్యోఽన్నం, అన్నాత్పురుషః, అనియుఁనెడత. బ్రహ్మాలోరవ్యక్తః, అవ్యక్తాన్నహతః, మహతోఽహంకారః, అహంకారాత్పంచతన్మాత్రాణి, పంచతన్మాత్రేభ్యోఽంబమహాభూతాని, పంచమహాభూతేభ్యోఽఖిలంజగత్|| అనిసాంఖ్య సూత్రము.

శ్లో|| తస్యేదంబ్రహ్మపుచ్చంస్యా త్వగ్రిష్ఠాహేతురీత్యతః | వ్యతిరేకక్రతేర్వృత్తా విషయత్య ప్రతిపత్తిః || శ్లోకస్య విక్రమణాశ్చ బ్రహ్మప్రాధాన్యనిశ్చయాత్ | త్రియమేదాది రూపణ విధితస్యజైస్సమైః || ఇహసంధమయస్యాస్య శంకాయాశ్చాత్రసంగ తేః | సహసద్భావయోర్జ్ఞానాజ్ఞానయోశ్చవిచారః || అంశిత్వాంగతే ర్నిర్వికారస్య మయటాత్రై | వికారిత్వాబోధనాచ్చ మయటోహ్యత్ర సంగ తే|| తస్యైవవివశారీర ఆత్మైవతదంతరంఃఆత్మాంతరంకీర్త్య మాన మానంధమయవస్తవః || బ్రహ్మ త్వంనావగమయే దిత్వతఃపున రశ్శుతి | పరేతస్త్వైత్వభిధ్దోభ్యత్వానుపపత్తిః|| నానంధమయ శ్చక్షేన కాచ్యంబ్రహ్మైవనిశ్చితం | పుచ్చత్యేవైవయ త్ర త రూపితంకు తదిద్యతతతి|| తత్త్వచ్చం|| శ్లో|| కృత్స్నప్రకరణేహ్యత్ర పూర్వదున్న మయాదిభుః | స్వస్మాదనతిరిక్తస్సాన్వి వయైస్సునిరూపణాత్ || శిరః

నామదిరూపేణ పురుషత్వస్యనిర్వృతం | త్రియమోవాదిభిర్భువనైవభి
వైర్విరేనరూపితః || నభిద్యతేబ్రహ్మణోత్ర హ్యనందమయకర్మితః | తత్త
దంతరభూతస్యవస్తునోబోధకస్యై || తస్యైవవివశారీర ఆత్మేత్యాత్మ
పదస్యహి | వ్యాఖ్యానందమయేపర్యవసన్నాకీ ర్నాత్మనః || అన్యస్య
బ్రహ్మపర్యాయ స్వానందమయవస్తుతః | అన్నాదిమయపర్యాయేషా
క్వానాంజ్ఞోకరూపిణాం || వాక్యానాంపత్యుచ్ఛాది వదర్శపరతః ప్రసః |
పుచ్చమాత్రపరస్వాస్య జ్ఞోకస్వాస్వాస్యసంగ తః || అనంతతేసోకా
మయ తేవివాక్యత్రుతనసః | ఇతిశిక్షేనత్రుంపస్తు బోధకేనతథాపునః ||
ప్రధానప్రకృతార్థస్య పరామర్శసాధునా | అనంతర స్వానందమ
యస్వాత్రా బోధసంగతః || బ్రహ్మణోవ్యవభావేన తమపస్థాపన
తీతః | బ్రహ్మవ్యానందకల్పస్వా దానందోబ్రహ్మఇత్యతః || త్రుతే
స్సంప్రతిపన్నత్వా దానందస్థాపనేకమాత్ | అనందమయమాత్మాన
ముసంక్రమ్యవాక్యతః | అనందానందమయయోరైకార్థస్యప్రతిపత్తిః |
అనందమయః క్షేపర బ్రహ్మవభావనాత్ || అనందోబ్రహ్మైతివ్యవహా
దిలిపిత్వాయ్యుక్తః | అనందమయతుల్యార్థాచ్చద్వా దానందతఃపరం ||
ప్రతితార్థత్రుతేపశ్యా దుపపత్తేరభావతః | నపుచ్చమేవబ్రహ్మలి
కింతుపుచ్చితిపద్యం || స్వాభిన్నపద్యుచ్ఛాది వదర్శసంగతః | ఆను
గుణ్యేనపర్యాయ నిర్దేశస్యతథాపునః || అంశాశిక్తేనాంపత్యుక్త
చేదస్యనిర్వృతాత్ | అర్థాబ్రహ్మనందమయ శబ్దేతేకార్థబోధనాత్ |
తేహామన్యతేమేనాసి శ్లోకస్యహ్యుపపత్తితః | అనందస్వాపరిచ్చిక్షే
పుచ్చబ్రహ్మనందస్యహి | అనందమయవాచ్యస్య ప్రసిద్ధోప్యభావతః |
సదనద్భావయోగ్ధానాజ్ఞానయోగ్భేదధాపునః || శంకాయాస్స భ
వాదస్య రూపణస్యోపపత్తితః | అంశాంభ్యాంతధానంద మయశబ్ద
గతస్యై || మయలస్సాన్వృతత్వేన ప్రాచుర్యాల్లేపివాపునః | ఉప
పత్త్యేకార్థ కర్తవ్యాభావాచ్చబ్రహ్మణః || స్వీకారత్వనిర్వాహ
దనవ్యాప్తిత్వపాదినః | తస్యైవవివశారీర ఆత్మేత్యస్వాభివోధతః ||
తద్వస్తస్యగుణత్వేన బోధనస్యవిభేదపునః | ప్రతిగర్భస్యబోధ్యత్వం
సంహృత్యుచ్ఛాతే ప్రథా || అనందమయః క్షేప వాచ్యస్యబ్రహ్మణ
ప్రథా | బోధ్యత్వస్యప్రపత్త్యాచ సాధ్యస్యహ్యుపపత్తిం || కాలుప్య
కాంతిరూపస్య నపుచ్చబ్రహ్మ వైమతిం | అన్యదానందమయత్వస్యప
బ్రహ్మసృష్టితం || ఇతిపుచ్చబ్రహ్మవాది రూపణోద్ధా ఇవ్యతే. అని.
తా || దుర్లభమైన మనుష్య జేహమను ధరించి ప్రాణి నిత్యము
అనిత్యము అను నిరంతరికంబు విలక్షణమైన పరబ్రహ్మస్వరూపము
చేతను, అన్నమయము ప్రాణమయము మనోమయము విజ్ఞానమయము
అనందమయము అను పంచకోశాత్మకమైన వ్యప్తిసమస్త జేహమను
ధరించెయ్యను, ఆహార కోశములలో కడిపటిదైన అనంద మయ
కోశమే స్వరూపముగా వెలుంగునట్టి శుద్ధనన్యస్వరూపము చేతను,
సాధనాంతర నిరపేక్ష స్వయంప్రకాశమాన విజ్ఞాన స్వరూపుండ
మైన నీవు చూడబడుటచేత అచేతనములైన అవ్యక్తము మహత్తు
అహంకారము శబ్దస్పర్శ రూపరసగంధములు ఆనెడుపంచతన్మాత్ర
ములు, అకాశము వాయువు అగ్ని జలము భూమియు అనెడు పంచ
మహాభూతములు అనువానికి చేతనత్వమును గలుగఁజేసి వానిచేత
బ్రహ్మనందమునుపట్టింది అందుప్రకరించి వెలుంగుమన్ననిన్ను అనితా.

అన్నమయము ప్రాణమయము మనోమయము విజ్ఞానమయము

అనందమయము అని కోశములందు విధములు.
ప్రశ్న. అన్నమయకోశమనఁగా ఎట్టిది. ఉత్తరువు. అన్నమువలన
పుట్టి అన్నమువలననే వృద్ధిబొందుమన్నదయి స్తంభమువలెసూలమై
చేతులు కాళ్లు మొదలైన అవయవములుగలదై కడార్థవచికారములు
గలదై సప్రభాతుమయమైనఁబడిడిడ్డలకరిరమే అన్నమయకోశము.
ప్రశ్న. ప్రాణమయ కోశమనఁగా ఏలాగంటిది.
ఉత్తరువు. వాక్కు పాణి పాదము సాయువు గుహ్యము అను
కర్తేంద్రియములందును, ప్రాణ ఆహార వ్యాస ఉదాన సమానము
లనెడు ప్రాణములందును గూడి ప్రాణమయకోశము.
ప్రశ్న. మనోమయ కోశమనఁగా ఎట్టిది.
ఉత్తరువు. మనస్సు శ్రోత్రము త్వక్కు చక్షువు జిహ్వ ఘ్రాణము
అనెడి జ్ఞానేంద్రియములందునుజేరి మనోమయకోశము.
ప్రశ్న. విజ్ఞానమయ కోశమనఁగా ఏలాగంటిది.
ఉ. ఒద్దియునుజ్ఞానేంద్రియము లందునుగలనివిజ్ఞానమయకోశము.
ప్రశ్న. అనందమయ కోశమనఁగా ఎట్టిది.
ఉత్తరువు. త్రియముమోదముప్రమోదములనెడినృత్తులతోఁగూడి
అజ్ఞానమేప్రధానముగాఁగల అంతర్లకరణమే అనందమయకోశము.
త్రియమనఁగా ఇట్లమయిన పదార్థమును కనినమాత్రముననే కలిగెడి
సంతోషము త్రియము. ఆపదార్థము తన హస్తగతమయిన కిక్కుట
గలిగెడిసంతోషముమోదము. ఆహస్తగతమయిన విస్తృతును అనుభ
వించినతోడనేకలిగినసంతోషము ప్రమోదము.
ప్రశ్న. వీనికికోశములని సంజ్ఞ యేలకలిగెను.
ఉత్తరువు. కల్పిని ఒరయును, వీణెను గవిసెనయును, ఆరఁటి
బొందెనుపట్టును, పసిరికపురుగును పసిరికతిత్రియును, చింతఁడును
చింతగుల్లయును కప్పుకొనినట్లు పరమాత్మను కనఁబడనియక కప్పు
కొనియున్నవిగనుక వీనికికోశములను శేష్లుగలిగెను.
ప్రశ్న. అయితే దృష్టాంతమందు ఒరయునుక త్రియును, గవిసెన
యును వీణెయును, ఆరఁటిపట్టునుబొందెయును, పసిరికతిత్రియును
పురుగును, చింతగుల్లయును చింతపండును వేణెయినపగుటవలనను
సమానధర్మములు గలవి కానందునను ఒకదానినొకటి అనుసరించి
ప్రకాశించునవి కానందునను ఆయెర మొదలైనవి ద్రవ్యములను
మూసికొని యుండునట్టి తగును గాని దార్ఢ్యాంతికమందు కోశములు
స్వస్వత్రవలనప్రకాశించునవిగాక ఆత్మసత్తననుసరించి జీవింపప్రకా
శించుచునుండు పంచకోశములు పరమాత్మను కప్పునట్టి కత్తిగలవి
యెట్లుగును.
ఉ. సూర్యుని కిరణమువలననేకలిగి అసూర్యుని సత్తచేతనే ద్రు
లుచు ఉండెడుమేఘము సూర్యుని మణుంగుపఱచిన తీరునను, అగ్ని
సత్తననఁ గలిగి అగ్నిసత్తవల్లనే నెగడుమన్నటాగ అగ్నిని కప్పు
చున్నట్లును, రజ్జ సత్తననుసరించితోఁచెడిసర్పము ఆత్రాటినికప్పు
చున్నట్లును, మట్టివల్లపుట్టినకుండలు మట్టినిమణుఁ గుపెట్టినట్లుగను,
స్వర్ణమునుపట్టిపుట్టిన నగలు స్వర్ణమునుకప్పుచున్నట్లును ఆత్మసత్త
ననుసరించి వృద్ధిబొందు పంచకోశములు పరమాత్మనుకప్పునట్టికత్తి
గలవయ్యెను.

ప్రశ్న. అయితే పరమాత్మకు పంచకోశవ్యతిరేకత్వము ఎటు వలె సిద్ధించును.

ఉ. కత్తి పిర మొదలయినవి భేదములేక ఒకటిగానే వ్యవహరింపబడుచు ఒకటిగానేతోడినను విచారింపఁగా కత్తియునుపిరయును నేత్రేంటుల నేదాంతకాస్త్రవిచారణచేత పరమాత్మ త్రికాలమలయందును పంచకోశములకంటె విలక్షణముడైతోచుటవలనపంచకోశవ్యతిరేకత్వము లభించును.

ప్రశ్న. పంచకోశవిలక్షణుడయిన పరమాత్మకు పంచకోశములతో చేరికకలదా. ఉ. కలదు.

ప్రశ్న. ఆచేరికయెట్లుగలిగినది. ఉ. ఆశోన్యాధ్యాసముచేతకలిగినది.

ప్రశ్న. ఆశోన్యాధ్యాసమునఁగానేమి.

ఉ. ఒకవస్తువునందలిగుణము నుజ్జయింపవస్తువునందు తోచుట.

ప్రశ్న. అన్నమయకోశమునకును పరమాత్మకును కూటమియెట్లు గలిగెను.

ఉ. జీవము సామాన్యము వికారము చిహ్నము కర్తృత్వము విశేషము జారి అశ్రమము నామము రూపము సంస్కారము కేవలము వర్తెము క్రియ అనెడువానివలన కలిగినది.

ప్రశ్న. ఎట్లన. ఉ. నేనజేవుండననుట జీవాధ్యాసము నేనుచునుష్ఠుండననుట జాత్యధ్యాసము. నేనుపుట్టితిరిగి యింతపొదునై యీశించి మరణించుచున్నాననుట వికారాధ్యాసము. నేను పురుషుండను శ్రీని సపుంసకుండను అనుట చిహ్నాధ్యాసము. నేను బ్రాహ్మణుండను శ్రీయిండుండను వైశ్యుండను శూద్రుండను అనుట వర్ణాధ్యాసము. నేను ఆంధ్రుండను ద్రవిడుండను కర్ణాటకుండను తెలనాటిని తెగినాటిని ములికినాటిని ప్రాచీనాటిని నియోగిని గుజరాతిని మహారాష్ట్రుండను కాశ్యపసగోత్రిని భారద్వాజసగోత్రిని ఆశ్వలాయనసూత్రిని ఆనైపురుషసూత్రిని బోధాయనసూత్రిని కాత్యాయనసూత్రిని అనుట విశేష జాత్యధ్యాసము. నేనుబ్రహ్మచారిని గృహస్థుండను వానప్రస్థుండను సన్యాసిని అనుట ఆశ్రమాధ్యాసము. నేను కృష్ణదాసుండను రామదాసుండను ఎల్లంభట్టును తిప్పంభట్టును పోలంభట్టును అనుట నామాధ్యాసము. నల్లనివాండను ఎఱ్ఱనివాండను అనుట రూపాధ్యాసము. నేను దీక్షితుండను సోమయాజిని ప్రతివసంతయాజిని మహావ్రతయాజిని వాజ్ఞేయయాజిని పౌంఢరీకయాజిని అనుటసంస్కారాధ్యాసము. నేనుమాయావాదిని తత్త్వవాదిని విశిష్టాద్వైత వాదిని పరమభాగవతుండను శైవుండను శాస్త్రజ్ఞుండనుపౌరాణికుండను యోగీశ్వరుండను గంగాది పుణ్యతీర్థవాసిని అనుట కేమాధ్యాసము. నేను ఉపాధ్యాయుండను జ్ఞానిని అజ్ఞానిని పెండ్లికున్నానుండను వడ్డంగిని కుత్తురిని కమ్మని మంగిలిని చాకలిని మణిహగాండను కరణమును అనుట క్రియాధ్యాసము. ఇవిమొదలయిన అన్నమయకోశమందుగల లక్షణములు అవిషయమయినఅత్తయందును అత్తయందుగలసచ్చిదానంద లక్షణములు విషయమయిన అన్నమయ కోశమందును తోచుచున్నవిగావున అన్నమయ కోశమునకును పరమాత్మకును విశమత్వము వచ్చినది.

ప్ర. ప్రాణమయ కోశమునకును పరబ్రహ్మమునకును కూటమియెటులగలిగినది.

ఉ. నేను ఆంధ్రునియను దక్షిణును సామర్థ్యమునుబలమునుపరాక్రమమును గలవాండను బాహుకుండను జాతను మూలగు కుంటిని

గ్రుచ్చిని అనునివిమొదలయిన ప్రాణమయకోశమందుగల లక్షణములు పరమాత్మయందును పరమాత్మయందుగల సచ్చిదానంద నిత్యనిర్మల గుణములు ప్రాణమయకోశమందు గలవిగాను ప్రాణముగలవాండనగుటచేత తోచుచున్నవిగనుక ప్రాణమయకోశమునకును పరమాత్మకును కూటమి వచ్చినది.

ప్ర. మనోమయకోశమునకునుపరమాత్మకునుచేరికయెటువలెను.

ఉ. నేనుసంకల్పమును వికల్పమును గలవాండను దుఃఖిని మోహిని కామిని క్రోధిని ద్వేషిని వినువాండను పుట్టించువాండను ఇచ్చగలవాండను రసజ్ఞుండను ఆహ్లాదించువాండను చెటివాండను నాలుక తేనివాండను ముక్కుతేనివాండను అనునవిమొదలగు మనోమయకోశ నిష్ఠమలయిన సంకల్పాదిభర్తృత్వములు అత్తయందును అత్తభర్తృత్వమైన సచ్చిదానందములుమనోమయకోశమందునుమనస్సుండుటచేతతోచుచున్నవికాబట్టిమనోమయకోశ మనకునుఅత్తకునుకూటమివచ్చినది.

ప్ర. విజ్ఞానమయకోశమునకుపరమాత్మకునుకూటమియెటులవచ్చెను.

ఉ. నేనుకర్తృత్వ నిశ్చయము గలవాండను బుద్ధిమంతుండను ఊహాపోహలలో చతురుండను ఏకసంత్రాసిని శ్రోత్రియుండను విరక్తుండను పండితుండను లోకాంతరంబునవిప్రువాండను అనెడు విజ్ఞానమయకోశనిష్ఠమలయిన భర్తృంబులు అత్తయందును అత్తభర్తృత్వమైన సచ్చిదానందములు విజ్ఞానమయ కోశమందును బుద్ధియుండుట వలన తోచుచున్నవిగనుక విజ్ఞానమయకోశమునకును అత్తకును కూటమి వచ్చినది.

ప్ర. అనందమయ కోశమునకును పరమాత్మకును కలయికయెటుల వచ్చినది.

ఉ. నేను భోక్తను అసంక్షయ్యుండను సుఖినిరాజుండను సౌత్వికుండను తామసుండను తజ్ఞుండను మూఢుండను శక్తుండనుభ్రాంతుండను అనునివిమొదలయిన అనందమయకోశభర్తృంబులు అత్తయందును అత్తభర్తృంబులగు సచ్చిదానందములు అనందమయ కోశమందను అనందమండుట వలన తోచుచున్నవి కాబట్టి అనందమయ కోశమునకును పరమాత్మకును కూటమి వచ్చినది గనుక పంచకోశములకంటె పరమాత్మ విలక్షణుడగుటను దృష్టాంతపూర్వకముగా ఎఱిగించెదము. నాయాశ్ర నామాడ నాభాగ్య నాపుత్రుండను అని తన్నునుసరించుకొని తోచెడి ఆవులోనగునవి తానుగానట్లు దార్పాంతికమందును నాశరీరము నాప్రాణము నాశనస్సు నాబుద్ధి అని తన్నుసంబంధించుకొని తోచెడు పంచ కోశములును తాను కానందున పంచకోశములకంటె వ్యతి రిక్తుండనని యెఱుంగవచ్చును. దృష్టాంతమందు ఆవుబలిసినది మాడచిక్కినది కోడెబ్రతుకదు కుమారుడను చెప్పినట్లువివరంబు భార్య యింటకిస్తవత్రురాలయినను విడ్డలులేనిది నాధనము నెలపుచేయకుము అది తనకు హితమయినకాగ్యమొక్కటి యును చేయలేదు కూడుగురు కుషమాధురాలయి యున్నది కమారుడను చుట్టుండయి యున్నాడు అనెడు పశువు మొదలగు వానియందలి వికారములును విషయములును తన్నుంటనియట్లు దార్పాంతికమందు అన్నమయకోశ నిష్ఠమయిన జీవత్వ మనువ్యత్యాసి భర్తృత్వములును, ప్రాణమయకోశనిష్ఠమయినశ్శుద్ధిసాసాదిగుణములును, మనోమయకోశనిష్ఠమయిన సంకల్పాదిభర్తృత్వములును, విజ్ఞానమయకోశనిష్ఠమయిన కర్తృత్వాది గుణములును అనందమయకోశనిష్ఠమైనభోక్తృ

గ్వాదికారములు, పంచకోశవ్యతిరీక్తుడునుసాక్షియును అయిన అన్న కాలత్రయమందు స్పృశింపలేవు కాబట్టి యిట్లు విచారించి యెఱుంగుటయే పంచకోశ వ్యతిరీక్తజ్ఞానము.

ప్ర. ఈపంచకోశవ్యతిరీక్తజ్ఞానమురావచ్చునా. ఉ. రావచ్చును.

ప్ర. ఎట్లురావచ్చును. ఉ. అభ్యయనకాలమందు అభ్యయనము చేయు పురుషులచేత ఉచ్చరింపఁ బడిన శబ్దములను విభజించుటకు విశేషముగాకున్నను శ్రోత్రేంద్రియముచేత విని వివేకముగల బుద్ధిచేత ఇదివినిశబ్దము ఇదివినిశబ్దము అని యెఱింగినటులను, జలమందుగల కేడిమిని కేలుపఱచుటకు తనచేతఁ గాకపోయినను త్యగింద్రియము చేత స్పృశించి వివేకసమేతమయిన బుద్ధిచేత జలంబును ఉష్ణమును ద్రవ్యేతిది యెఱింగిన చందమునను, గోడయందు వ్రాయఁబడినది త్రువులలోని తిలుపు ఎలుపు నలుపు పనుపు ఆకుపనుపు మిశ్రము పొట్టి పొడుగు లావు సన్నముగాఁగఁడెడు రూపమును పంచుటకు ఆలవి గాకపోయినను చక్షుగింద్రియముచేత పిఱింది వివేకసహితమయిన బుద్ధిచేత ఇదిగోడ యిది పీనియందుతోఁచెడి చిత్రపు ప్రతిమతి నీల పీతాదివర్ణములని తెలిసికొనినచందమునను, నీటిలోఁగలసినవద్రసములను విభాగింప సాధ్యముకాకున్నను రసనేంద్రియముచేత అనుభవించి వివేకయుక్తమయినబుద్ధిచేత ఇది ఉష్ణ ఇది శులుస ఇది తీత్ర ఇదివగరు ఇదిచేమ ఇదికారము అని ప్రత్యేకంబుగా ఎఱింగినవిధము నను,వస్త్రములనాశ్రయించియున్నపరితరములనుకేలుచేయకక్యముగాకున్నను ఘ్రాణేంద్రియముచేత ఆఘ్రాణించి వివేకఁజేసిన బుద్ధిచేత ఇది శుగంధము ఇది దుర్గంధము ఇది మిశ్రగంధము అని తెలిసికొనిన తీరునను, దార్పాతికమందును పంచకోశంబులను వానితోఁ గూడియున్న ఆత్మను పంచుటకు అకక్యమయినను వివేకయుక్త బగు బుద్ధిచేత పంచకోశ స్వరూపము కట్టివనియు ఆత్మస్వరూపము ఇట్టి దనియు విచారింపయెడల పంచకోశములతో ఆత్మకుకాఁగ్రయమందును సంబంధము లేదని యెఱుంగవచ్చును.

ప్ర. త్రాడు మొదలగువానియందు ఆరోపింపఁబడిన సర్పము మొదలగువాని త్రాడు మొదలగువానికంటె వేఱుగ లేనట్లు పరమాత్మయందు ఆరోపింపఁబడిన పంచకోశములును పరమాత్మకంటె అన్యముగ లేవు. ఈవృష్టాంతముచేత రజ్జువు ముత్తైపుఁజెప్ప ఎండమావులు అనెడు జ్ఞానము వచ్చినతర్వాత సర్పము పెండ్లి పిల్ల అనెడు భృశ లేనియును దార్పాతికమందును ఆత్మవిషయక జ్ఞానముకలిగినపిమ్మట పంచకోశమునాడు వ్యవహారము కడుగుకవచ్చుచున్నదిగదాక ఆరో

జితమలయిన పంచకోశములును అధిష్ఠానమయిన ఆత్మకంటె వృద్ధి రీక్తముగ లేవని బుద్ధియందు వివిధమున దృఢముగలుగును.

ఉ. ఎండమావులనుబాది నీరనిభ్రమసిత్రాగఁడలఁచినవాఁడు విచారించి యిదిజలములుగావు ఎండమావులు అనుజ్ఞానము వచ్చినను ఎండమావులను జూచినప్పుడు జలముగాఁజోచుచున్నట్లుగానే పరమాత్మయందుతోఁచిన పంచకోశములు పరమాత్మకంటె వేఱుగా లేవనియెఱింగినను తిరుగ పంచకోశముల ప్రతీతిరావచ్చును.

ప్ర. దృష్టాంతమయిన ఎండమావులయందు జలప్రతీతి మాత్రమే గాని స్నానపానాదులుచేయవలయునను భ్రమకానము. దార్పాతికమందు ఆత్మకంటె వేఱుగా పంచకోశములు లేవని యెఱింగినతర్వాతను పంచకోశముల ప్రతీతియును వానివ్యవహారములును వచ్చుచున్నవే రావచ్చునా. ఉ. రావచ్చును.

ప్ర. అదియెట్లు. ఉ. మృత్తికయందు ఆరోపింపఁబడిన కుండలు మూకర్లు చట్టు మొదలయినవి మట్టికంటె వేఱుగ లేవని తెలిసినను ఆకుండలు లోనగువాని ప్రతీతియును వ్యవహారమును వచ్చినతీరునను సువర్ణమందు ఆరోపింపఁబడిన కడియములు కిరీటములు మొదలైన భూషణములు సువర్ణమునకంటె వేఱుగాలేవని యెఱింగినను ఆకడియములు మొదలగువాని రూపములను నామములును వ్యవహారములను వచ్చినవిధముగాను ఆత్మయందారోపింపఁబడిన పంచకోశములును అధిష్ఠానమయిన ఆత్మకంటె అన్యముగ లేవని యెఱింగినను పంచకోశములనెడుప్రతీతియును వ్యవహారమునురావచ్చును. ఈవృష్టాంతమందు కుండలు మొదలగునవి కనఁబడుచు వ్యవహారమునకు వచ్చినను సూక్ష్మబుద్ధిగలవానికి చట్టికంటెవేఱుగ కండలు లోనైనవి లేవని మనస్సునందు స్థిరమయినతీరున దార్పాతికమందు పంచకోశములు తోచుచు వ్యవహారమునకువచ్చినను సూక్ష్మబుద్ధిగలవానికి పరబ్రహ్మకంటె వ్యతిరీక్తముగ పంచకోశములు లేవని బుద్ధియందు దృఢముగలుగ వచ్చును. ఇట్లెఱుంగుటయే పంచకోశవ్యతిరీక్తజ్ఞానము.

ప్ర. ఈవిచారణకుప్రయోజనమేమి. ఉ. ఆత్మ అవస్థాత్రయమునందు అనుస్థాతుఁడై ఉన్నాఁడు. పంచకోశములు అవస్థాత్రయమునందు అనుస్థాతములైయుండలేదు కాబట్టి పంచకోశములు తోచుచువ్యవహారమునకువచ్చినను ఇవి (పురుషాన్నపరంబిత్తను) ప్రతి ప్రమాణమునుఁబట్టి పరబ్రహ్మకంటె వ్యతిరీక్తముగ లేవని యెఱింగినవాఁడే కృతార్థుఁడు విద్వాంసుఁడు జీవన్ముక్తుఁడు పరబ్రహ్మకంటె అని వేదాంత సిద్ధాంతము.

౧౨౦౮.—౬॥ కోకి శక్తిరులు భవదను । సారంబున నిహపరైక ॥ సౌఖ్యంబులఁ జెం పారంగ సందుచునుఁడును । ధీరజనోత్తము లనంగ ॥ దివిజారి హారా.

టీ॥ దివిజారిహారా—దేవతలకుకామ్రువులైన రాక్షసులనుసంపద జేయునట్టి పీసాస్వామి. శక్తిరులు — ముక్తజీవులు. కోకి—అపిఱింది. భవదనుసారంబున—అనన్యభక్తితో నిన్నారాధించుటచేత. ధీర జనోత్తములనంగకా—బ్రహ్మవిద్వంశియునునట్లుగా. ఇహపరైకసౌఖ్యంబులకా—ఈలోకమునను పరలోకమునను పొందగలముఖ్యసౌఖ్యము

లను. పెంపారంగకా—అధికముగ. అందుచునుండును—పొందుచుండును తా॥ రాక్షసులను సాధముచేయునట్టి పీసాస్వామి । లోకములో । ముక్తజీవులందఱును నిన్ను అనన్యభక్తితో శ్రవణ మనన నిదిధ్యా ములచేత ఆరాధించి బ్రహ్మకీర్తలతో శ్రేష్ఠులై ఇహలోక మఖిజ లను పరలోక సుఖములనుకొనుటచేత అనుభవించుచుండునుఅనితా

౧౨౦౯.—౭॥ నిన్ను ననుసరింప ॥ నేరని కుజనులు । పవన స్పూర్ణ చిత్త ॥ భక్తి సమితి వోలెజేయుదుండు ॥ రుచ్చస్వ నంబులు । బలినీయాత్మభేద ॥ భజనులగుదు.

జీనిన్నుఁగద్యిదానందపరమైవైవనిన్ను. అనుసరింపకఁజ్రవణ మనననిదిభాగ్యసమలచేత ఆరాధింపటకు. సేరినకుజనులు—శ్రీతేని బద్ధజీవులు. పవన... పోతెక—పవన—గాలిచేత. పూర్ణ—ఁడిన. చంద్ర భాస్త్రి—తోలుతెచ్చలయొక్క. ఇమిలిపోతెక—సమూహము వలెనే. బలిసి—లావణ్య. అత్తధవభజనులు—జీవాత్మ పరమాత్మలకు భేదము కల్పించువారు — తేక పరమాత్మకంటె నిశరముకలదనెడు బుద్ధి ల

౧౨౧౦.—సీ॥ దేవ కొండలు సూక్ష్మ * దృక్కులైనట్టి మ - హాత్మకు లుఁరస్తుఁ * దైన వహ్ని గా మదిఁ దలఁచురు * గైకొని మణికొండ । జారులు లనుకేర * నవరు ఋషులుఁ డిల సుషున్న నా * డీమార్గ గతుడవై - హృత్తు దేశమునఁ జ * రించుచున్న రుచిర దేహకాశ * రూపిగా భావించు - రట్టి హృత్పద్మంబు * నందు వెడలి తే॥ వితత మూర్ధన్య నాసికా * గతులనో । బ్రహ్మ రంధ్రంబుఁ బ్రాంచి * కరమపురుష సుమహితానందమయ పరం * జ్యోతియైన । యీశునిఁబొంది మణిపుట్ట * రిలమహేశ.

టీ॥ దేవ—స్వయంప్రకాశుడైన. మహేశ—బ్రహ్మకష్టుఁడైన మహేశ్వర సదాశివులనెడు పంచరత్న ను నియమించు వాఁడవును. పరమపురుష—పురుషోత్తముఁడైన యాస్వామి. సూక్ష్మదృక్కులు—అనుభవజన్యజ్ఞానముగలవారు. అనఁగా వేదాంతశాస్త్రములయందు చెప్పబడిన సందేహాయములైన ఉపాసనా మార్గముల నెఱిగినవారు అగుట. విసర్జితులైనట్లు—అగునట్టిబ్రహ్మకేతలు. కొండలు—కొంతమంది. ఉదరస్థుడైన—మణిపూరక చక్రమున నుండునట్టి. వహ్నిగాక—అగ్నిహోత్రునిగా. మదిక—తమమనసులో. తలఁచురు—ఎఁచురు. క్ర॥ ఉదరంబ్రహ్మకేతారకరాజు ఉపాసతే, హృదయంబ్రహ్మత్యాయయోబ్రహ్మచైతత్తోద్ధ్వంత్యే వోద సర్వ త్కృతోక్రయతే ॥ అనిశ్రుతి, శ్లో॥ ఆహంతైశ్చాసరో భూత్వా ప్రాణీనాందేహమాక్రితః । ప్రాణాపానసమాయుక్తః పరమ్యత్నం చతుర్విధం॥ అనిగీత. (ఇతీకొండలు అరుణులు) అనుశీరక—అనునట్టిశీరితో. అమరు ఋషులు—విప్రునట్టిమునులు. లీలక—లీలాసముగా. సుషున్న నాడీమార్గగతుడవై—అమ్మ మొదలుకొని శిరస్సు వఱకువ్యాపించుచున్న సుషున్న నాడీమార్గమున వెడలినవాడవై. హృత్తు దేశమునక—హృదయమందలి అనాహతచక్రమునందు. చరించుచున్న—మెలఁగుచున్న. రుచిర. రూపిగాక—గుఱిర—మనోహరమైన. దేహకాశరూపిగాక—పరమాకాశస్వరూపుడగునైన వానిగా. కైకొని—గ్రహించి. భావించురు—తలఁచురు. అట్టిహృత్పద్మంబునందుక—ఁబువంటి అనాహతచక్రమునందుండి. వెడలి—బయలుదేలి. వితతమూర్ధన్యనాసికాగతులక—విశాలమయిక నడినెత్తి యొక్కయు ముక్కుయొక్కయు రంధ్రములమార్గమున—అనఁగా తేతోరూపమైన సూర్యనాడీమార్గమున అజ్ఞాచక్రమునందు యగుట. ఓలిక—క్రమముగా. బ్రహ్మగంధింబుక—సహస్రారచక్రమును. ప్రాపించి—పొంది—అనఁగా నీకునివాసమైన అదాకాశ స్థానమును పొంది అనుట. సుమ...జ్యోతి—సుమతీత—మిక్కిలి రమణీయమైన. అసంబంధము—నిరతిక యానందమయమైన. పరం—సర్వోత్కృష్టమైన జ్యోతి—ప్రకాశము. విసయీశక—అయినట్టి పరబ్రహ్మమయన. నినుక—నియందు. (పొంది) మణి—మరల. ఇలక—భూమియందు. (పుట్టురు) క్ర॥ శతందైకా హృదయస్యనాడ్యః, తాసాంమూర్ధాన చభీనిస్సుతైకా, తయోర్ధ్వమాయ న్మమృతత్వమితి, వివక్షణ్యా

వారు. (అగుచును) ఉచ్ఛ్వాసనంబులు చేయుచుండరు—నిట్టూర్చులునుచుచుండరు.

తా॥ నీతత్వము తెలిసి నిన్ను శ్రేవణ మనన నిదిభాగ్యసమలచేత ఆరాధింపలేని బద్ధజీవులు జీవాత్మ పరమాత్మలకు భేదమునుకల్పించి వాదించుచు గాలిచేత నిండుకాస్తతోలుతెచ్చలవలె చక్కగా ఉచ్చిన దేహములు గలవారై ఊపిరివిడుచుచు తిరుగుచున్నందురు అని తా.

ఉత్క్రిమణిభవంతి శ్లో॥ ఉదరాదిమయఃప్రంసాం చింతితోముని వర్తభిః । హంతిమృత్యుభయందేహో హృదంతముపాస్తతే ॥ అని. త్త॥ ఏవ దేవపశోబ్రహ్మకథస్తయోర్ధ్వమాయ న్మమృతత్వమితి ॥

తా॥ శిరస్సే పరబ్రహ్మమైననిన్ను పాసింపడగిన స్థానమనిభావము.

తా॥ స్వయంప్రకాశుడవును, బ్రహ్మవిష్ణు రుద్ర మహేశ్వర సదాశివులనెడు పంచరత్నలను పంచకర్మకులందు నియమించువాఁడవును, పురుషోత్తముఁడవునైన ఓధగపంతుఁడా! వేదాంతశాస్త్రములయందుచెప్పబడిన సందేహాయములైన ఉపాసనా మార్గమును, అనుభవజన్యజ్ఞానముచేత నెఱిగినబ్రహ్మకేతలునిన్ను గాఢస్థానము నందలిమణిపూరకచక్రముననుండునట్టి జరరాగ్ని స్వరూపునిగాను, మణికొండలు అరుణులు అనుపేరుగల యోగులు విశోదముగ సుషున్న నాడీమార్గమున వెడలి వత్సస్థలము నందలి అనాహత చక్రమున వెడిగెడుపరమాకాశస్వరూపునిగాన ధ్యానింతురు. మణికొండలు బ్రహ్మకష్టులు అట్టి హృదయకవలమున నుండి బయలుదేలి ముక్కురంధ్రములయందలియిడాపింగళల మార్గమున కేచకపూరకకుంభాకరమముగ సహస్రారమున పొంది అందు పరమహంసస్వరూపమున వెలుఁగు నియందైక్యమై మరలభూమియందుపుట్టుకయుండురు అని తా.

—(*) మూలాధారాది చక్ర వివరణము. (*)—

శ్లో॥ మహిమూలాధారే కమపిమణిపూరే ముతన హం స్థిసంస్థాధి స్థానే స్వాదిమరుతమాకాశముపరి మనోవిభూతిమధ్యేసక మభిభిత్వా మళపథం సహస్రారేపచ్చే సహరహసిపత్న్యా హం నే॥ అనఁడ ర్యలహరియందును॥ శ్లో॥ మూలాధారంగుడస్థానం స్వాధిష్ఠానంతు మేహనం నాశస్త్ర మణిపూరాఖ్యం హృదయంబు మనాహతంతాలు మూలంబుకుద్ధాఖ్యమాజ్ఞాఖ్యంసింహలాంబుజం సహస్రారంబ్రహ్మరంధ్ర మిత్యాగమ విదోఃదుః॥ అధారస్త్ర చతుర్దశోరుణరుది ర్వాసాంత వర్ణాశ్రయః । స్వాధిష్ఠానమనేకతైద్యతనిధం జాలాంతమట్యుక్తకం । రత్నాభంమణిపూరకందశశం దాద్యం ఘృతారాంతకం పత్తైర్ద్వా దశభిస్తననాహతపురీ మూమీ కతాంతాద్వితా । దృష్ట్యాంస్వర మోడతైశ్చ సహితం జ్యోతిరికథాంబుజం । హంతైత్యక్షరపక్షఽత్ర యుగళం రత్నోపమాజ్ఞాపురీ । తస్మాదార్ధ్యమథోముఖం వికసితం ఽక్షం సహస్ర భవం । నిత్యానందయూసదాభివపురీ । శక్తేనమ శ్చాశ్వతం॥ అనిశ్రీవిద్యయందును శ్లో॥ ఆధారేలింగనాథో హృదయ

సరసిజే తాలుమూలే లలాటే | ద్వపత్రే షోడశాశే ద్విదశ దశదశే
 ద్వాదశార్థే చతుష్కే | వాసాంతే కాలమధ్యే దశకథ సహితే
 కంఠమూలే స్వరాణాం | హంకంఠత్వార్థయన్త్రంసకలదశయంతివర్ణ
 రూపసమామి || శ్లో || పట్టుతానిగజేచాయ పట్టుహస్తం స్వయం
 భువే | విష్ణువేపట్టుహస్తంతు పట్టుహస్తంబిహాకినే | సహస్రమాత్మనే
 వైవ సహస్రంపరమాత్మనే | సహస్రమేకంగురనే అర్చయామి కృతం
 జపం | ఇట్లని అజపాగాయత్రయందును గలదు.

తా|| మూలాధారము మొదలు కపాలముదాకఁ గుణాదయమువలె
 బ్రహ్మదండి మేరువు అనుకేర్లుగల వెన్నముక యుండును. దానిసంతి
 మూలాధారమందు వ శ వ స అనునాలుగు అక్షరములుగల నాలుగు
 దశములుగలిగి ధూమిక్లిష్టానమై అపరంజ్యంగుగలదై నాగేకకుకారణమై
 మూలాధారవక్రమొప్పును. ఆచక్రంబునవసించువిద్యాదుకునకు అజపా
 గాయత్రీ మంత్రజపమునంపు అటునూలు హంసలు సమర్పింపబడును.

లింగస్థానమందు భృమయరల అనెడి అలతరములుగల అటువేలము
 గలిగి జలమునకు స్థానమై తెల్లనిరంగుగలిగి నాలుకకుకారణమై స్వాధి
 ప్థానవక్రముబలుగును. ఆచక్రమునవసించి దానికధిపతియైన బ్రహ్మకు
 అజపాగాయత్రీమంత్రజపమున అటువేల హంసలు సమర్పింపబడును.

భూద్ధనందుడధగతధదధనపథ అనెడుపది అక్షరములుగల పదిదశం
 బులతోఁగూడి ప్లిష్ఠనిరంగుగలదై అగ్నిక్లిష్టానమై నేత్రంబులకుకారణమై
 మణిపూర్వవక్రంబుధానిల్లును. ఆచక్రంబుననుండు యక్షునకు అజపా
 గాయత్రీమంత్రజపమున అటువేల హంసలు సమర్పింపబడును.

వక్షస్థ మందు క ఖ గ ఘటవభజధుఖటిత అనెడు పంచదశరం
 బులుగలపంచదశం దశములుగలదై అకుపచ్చవత్సగలిగి వాయుపునకు
 నివాసమైచర్మమునకు కారణమై అనాహత వక్రంబురాజిల్లును. ఆచ
 క్రంబునవసించి దానికధిపతియగు రుద్రమూర్తికి అజపాగాయత్రీమంత్ర
 జపముండు అటువేల హంసలు సమర్పింపబడును.

కంఠస్థానమందు అలలకశతాక్షరములుగలవివివి అంకః అనెడు
 పదియా అక్షరంబులుగల పదియా అక్షరంబులుగలిగి నీలవర్ణంబుగలదై
 మింటికిస్థానమై క్రోత్రంబులకు కారణమై వివర్ణవక్రంబు రంజిల్లును.
 అందువసించి దానికధిపతుడవగు శుభ్రవృందయినయీశ్వరునకు అజపా
 గాయత్రీమంత్రజపముండు వేయిహంసలు సమర్పింపబడును.

ధూమ్రమధ్యమందు వాత్ అను అక్షరంబులుగల రెండుదశంబులు
 గలిగి మణిక్యవర్ణంబుగలదై అంతకరంబునకునిలయమైనకేంద్రియ
 వ్యాపారంబులకుకారణమై ఆక్షావక్రంబుప్రకాశించును. అందువసించి
 దానికధిపతియైన పరమాత్మస్వరూపుఁడై రాజిల్లు సదాశివునకు అజపా
 గాయత్రీమంత్రజపముండు వేయిహంసలు సమర్పింపబడును.

మణియ కొండలు భూనులు అధార కమలంబునకు నాసికకుచేరిక
 గాత్రన నాసికకువిషయంబులగు సుగంధదుర్గంధ సుగంధమిత్రదుర్గంధ
 దుర్గంధమిత్ర సుగంధంబులునాలుగే అధారకమలంబునకు నాలుగుదశం
 బులనియు, స్వాధిపానకమలంబునకు లోచనంబునకు కూడిక గాత్రన
 లోచనంబునకు విషయంబులగు తెజపునలుపుపసుపు అకుపచ్చ ఎఱుపు
 మిశ్రమా లావు సన్నము పొట్టి పొడుగు అనెడిదశవిధరూపంబులే దశ
 దశంబులనియు, మణిపూర్వకమలంబునకు నాసికకు పొందికగాననాలు
 కకు విషయంబులగునవగరు తీపు ఉప్పు కారము చేదు పులుగు అనెడి
 మద్రసములే వర్ణంబులనియు, అనాహతకమలంబునకు శరీరచర్మము
 నకు సుంబుధముగావున చర్మమునకు విషయంబులయిన కిత ఉత్తమ కిత
 మిత్రాక్ష ఉత్తమిత్రకత మృదు కతిని స్పర్శంబు లాటును అల్ప అధికం

బులచేత పంచదశంబును. ఆపంచదశంబులయినస్పర్శంబులే అనా
 హతకమలంబునకు పంచదశంబులనియు, వివర్ణకమలంబునకు కర్ణం
 బునకు కనియకగనుక ఆకర్ణంబునకు విషయంబులైన అకాశావిషోదశ
 స్వరరూపకట్టుబులే షోడశదశంబులనియు, అక్షేయకమలము యనస్సు
 నకు నెలవుగనుక మనస్సునకు విషయంబులగు సంకల్ప వికల్పములే
 ఆక్షేయవక్రంబునకు రెండుదశంబులనియు పలుకుదురు.

మణికుండలిక శ్రీరూపమైన చింతిత త్త్వము జగ ద్వాప్తిపారవృత్తి
 గలదైనప్పుడు నిలువనాధారమైనందున మూలాధారమనియు, ప్రభా
 వముచూపవలచేత అధిష్ఠింపబడుటవలన స్వాధిపానమనియు, సాధ
 కుఁడు తన్నునారాధించు సమయంబున మణిమయంబులై మ్రోగు
 నుండు అంచెలు కడియములు కిరీటము భుజకీర్తులు మొదలగు సగల
 చేత తనశరీరము నిండించెడి స్థానమగుటవలన మణిపూర్వకమనియు,
 సాధకుఁడు పూజాకాలమందు విష్ణుకారులగు దక్షభూత భేతాశ
 రాక్షసాదుల పోకకు మంగళవాద్యములు చేయుట ప్రసిద్ధము గనుక
 సాధకునకుసాహాయ్యముగ కొట్టకనే చిణి కణిచిణి మంటా శంఖ
 వీణ తాళ వేడు భేరి వృదంగ మేఘధ్వనులు కలుగుచుండుట వలన
 అనాహతమనియు, సాధకుఁడు శుద్ధస్పటికాకృతిగా తన్నుభ్యాసించు
 చోటగుటచేత వివర్ణమనియు, తనయాజ్ఞ చెల్లించు స్థలమగుటవలన
 ఆక్షావక్రమనియు, పట్టుక్రమలకు కేర్లుగలిగెను.

మణి అమూలాధారంబునకంటె రెండంగులంబులమించును స్వాధి
 పానంబునకు రెండంగులంబుల దిగువను ముక్కుటాండంబువలె నాడి
 చక్రమంబును. దానియందు దెబ్బదిరెండువేల నాడులు తృప్తి కొన్ని
 ఖండగను కొన్ని క్రిందుగను కొన్ని ప్రక్కలను భూమియందలినదుల
 వలె శరీరంబున వ్యాపించుకొని యుండును. వానిలో పదినాడులు
 ముఖ్యంబులు, అందు కుమారు శివవారి రక్షాహ్వయంబులనెడి మూడు
 నాడులుక్రిందుగ పాణి కుమారునాడి మలంబును, శివవారి నాడిమూత్ర
 మును, రక్షాహ్వయనాడి కుక్లకోణితంబులను, విసర్జనము చేయుచోం
 డును. పూమా అలంపూష అను రెండు నాడులు కర్ణముల యందుఁ
 జేరి వర్ణ భస్మని స్వరమిత్రరూపంబులైన శబ్దంబుల వినకజేయుచుం
 డును. గాంధారి హస్తీజిహ్వ అను నాడులు కన్నులలో వ్యాపించి
 దశవిధ రూపగ్రహంబులు చేయుచుండును. మణి బ్రహ్మదండికి
 కుడియెడను పార్శ్వముల యందుండెడి యిద పింగళ అనునాడులు
 వృషభము దాక వచ్చి ఆహృదయ నందలి ప్రాణ వాయువుతోడ
 ధూమ్రమధ్యమందచేరి గంగ యమున అనుకేర్లుగలవియగును. అందు
 సూర్యుఁడనెడి కేరుగల యిదానాడి కుడినాసికయందుఁ జేరి తక్కిని
 తాపిని ధూత్ర మరీచి జ్వాలిని రుచి సుషుమ్న భోగద విశ్వ పోధిని
 ధారుణి ఉను అనెడిపంచదశంబు కేర్లుగల పంచదశంబులమలవఱకు
 ప్రాణవాయువును వెలుపల తిరుగఁజేసి వానిలో నాలుగంగులముఖ
 షీణింపఁజేసి యెనిమిదంగులముల దాకఁ ప్రాణవాయువును మరల
 లోచలితేద్యుకొనును. చంద్రుఁడను కేరుగల పింగళానాడి యెడద
 నాసికలోఁజేరి ప్రాణవాయువును అక్షత మానద పూష తప్తివృత్తి
 రరిధృతి శశిని చంద్రిక కాంతి తోన్మిత్తు క్రితీఅంగద పూర్ణపూర్ణ
 మృత అనుపదియా అక్షిగల పదియా అంగులంబులపాదపున తెలి
 పలవ్యాపింపఁజేసి యెనిమిదంగులంబుల షీణింపఁజేసి యెనిమిదంగ
 లంబులదాకఁ ప్రాణవాయువును లోచలితేద్యుకొనును. మణిసూర
 చంద్రసంఖ్యలుగల యిదాపింగళానాడులు రెండును వివిధము;

ఇరువదియొక్క కలలను నూలునూలులు ఉచ్చాస్వసన్నిధి నసహసం బులచేత మారిమారి పలుమాలు తిరుగుచుండును. నాడిచక్రమందుఁ బుట్టిన శుక్లనాడి నుమిత్తు కుండలీశక్తి నాగకన్యకబ్రహ్మనాడి అను శేష్లగలదియై వక్షస్థలంబుదాఁక వచ్చి నాడిచక్రంబునుండి తనతోడ వచ్చిన నూలునాడుల నక్కడవిడిచి తాను నాలుకకొననుజేరి సరస్వతియనుకురువజనీ కొండనాలుక దవుడలు మెడ తల పండ్లు పెడ పులు నానీకమిత్రములు అను నెనమిదిస్థానములయందు ఏలబడియొక్క అక్షరములను చరికించుచు అచ్చటసాఁగి అంతర్గమనంబున పశ్చిమ మార్గంబుగ భూమిభగ్యంబునకుదిగి ముందటి ఇడాపింగళలతోసంగమ మగును, అది త్రివేణీసంగమము త్రికూటము శృంగాటము చతుష్పథము అను శేష్లగలవగును. ఇదే అక్షాచక్రము. ఈయాక్షాచక్రంబు నకు మనోరూపంబుగ చిచ్చుకై సహస్రారంబునుండి దిగివచ్చి అచ్చట వసించి ఇంద్రియములను సర్వవిషయములయందు ప్రవర్తింపఁజేయును. జగత్సృష్టి స్థితి సంహార తిరోధానాను గ్రహములనెడి వ్యాపారము లనుచేయు పంచకర్తలకాక్షాపింతుటవలన అక్షాచక్రమనిపేరు. దీని ముందచిచ్చుకైకి ఒక అంగులమువలకు శక్తియని, దానిపైమాఁడంగుళ ములవలకు వ్యాధినియని, అవలనాలుగంగుళములదాఁక సమనయని, అమీఁడ నాలుగంగుళములవలకు ఉన్ననియని శేష్లగలుగును. ఈపం డ్రెండంగుళముల ముంద బ్రహ్మరంభము అదే ద్వాదశాంతము దీని యందు పేయిదశములుగల సహస్రారచక్రముగలది అది నూటయిరు వదియొడ చిన్నతేకులుగల యెనిమిది పెద్దతేకులు గలిగియుండుచు ఇదే అష్టదశపద్మము దీనిమధ్యనుండు శివబీజమైన హకారమును, శక్తి బీజమైన సకారమును, ఈరెంటికి నమమ వ్రాసు ముంటివలె శివశక్తు లకు విశ్వస్థానమై శివకళయగు జ్ఞానము హెచ్చినపుడు హకారము ప్రక్కను శక్తి కళయగు ప్రపంచజ్ఞానము హెచ్చినపుడు సకారము ప్రక్కను వాలుచు విందురూపమైనబుద్ధితత్త్వము వెలుగుచుండును. ఇదే మూకాక్షరము దీనిని దెలిసి లక్ష్యముఁచినవారే పరమహంసలు అవధూతలు జీవన్ముక్తులు. మఱియూహకారిచిందు సకారములే పతి

పాశ పతువులు. నాదలిండు కళలు. సోమ సూర్యాగ్ని మండలములు. పురుష పుత్ర స్త్రీ ప్రవాహములు. శుక్లమిత్రరక్తపాదుకలు అనిచెప్పఁ బడును. మఱి యీహకారచిందు సకారములు తమ్మునమ్మినవారి సంసార బంధంబు హరించునవి గావున హంస యనఁబడును. మఱి హకారముసోమము. సకారముఅగ్ని. చిందుచే మోక్షపదము. వీనియొ క్కమే అగ్నిబోమీయయజ్ఞము. యిదేకర్త కాండ విదులుచేయు బహి ర్యజ్ఞము. మఱితత్త్వమేహకారము. త్వంపదమేసకారము. వీనియొక్క మైన అసేపదమేచిందువుగావున జ్ఞానలకు నిదియే జీవేశ్వరైక్యరూప మగు యోగయజ్ఞము. మఱియూహంసయేగురుపాదుక గావున అజపా గాయత్రీమంత్రజపము సహస్రము సమర్పింపఁ బడును. మఱియిదే జ్ఞానాజ్ఞాన మితేమైన ప్రపంచమందు నీళ్లనెడు అజ్ఞానమును విడిచి పాలనెడి జ్ఞానమును గ్రహించునుగావున హంసపక్షియనఁబడును. మఱియూహంసఅష్టదశపద్మమండలితూర్పుతేకుమైవాలెనేనివైశ్యాకర్త ములుచేయవలెనమతలఁపును అగ్నేయిదశమందు వ్రాలెనేనిసోమరతన మును అలస్యములోనైన వృత్తులును, దక్షిణపు దశమందు పిఠగెనేని క్రూరపుఁబనులు గావింప వలయునను సంకల్పములును, నైర్వతిదశ మందుచేరేనేని పాపకార్యములుసలుపవలయుననెడిబుద్ధులును, పశ్చిమ దశమందు నిలిచెనేనిఆదుట పాదుటలేకనీనిమామట మొదలగునవి శ్చేయవలయుననెడియెన్నికలును, వాయువ్య దశమందుచేరేనేని నడు చుట పరుగెత్తుట దుముకుట మొదలగునవి చేయవలయునను కోరిక లును, ఉత్తరపుదశమందువ్రాలెనేనిపదార్థములననుభవంపవలయునను నవిలోనగు నశీలావలును, ఈశాన్య దశమందు చేరేనేని దానములు త్యాగములు మొదలగునవి చేయవలెననెడి యిచ్చలును, కషలమధ్య మందు చేరేనేని నైరాగ్యము ఉపశాంతి దమము మొదలగుపాన్నిక వృత్తులును, కేశరములందుప్రవేశించెనేని జాగ్రత్తయు, దుడ్డునందుఁ జేరినస్వప్నంబును, పద్మనాళమునదిగిననిద్రయు ను గలుగును. మఱి యీపద్మమును విడుచుటయే తురీయము. అని హంసోపనిషత్తు నందుఁజెప్పఁబడును.

వ॥ మఱియు వివిధ కాష్టాంతర్గతుండైన వాయుగణుండు దగ్ధతదోషంబులం బొరయక నిత్యశుద్ధుండైతరతమభావం బుల వర్తించు చందంబున స్వసంకల్ప కృతంబులైన విచిత్ర శరీరంబులందు సంతర్యామివై ప్రవేశించి తత్తద్వి చిత్రయోగ నియతంబైన హేయంబులం బొరయక నకలాత్కంఠై యేకరసంబై బ్రహ్మాంబైన నిన్ను నైహికా ముష్టిక ఫలసంగమంబు లేక విగత రజోగుణంబులనానక్షులై కొందఱు భజించు చుండుదు రదియునుంగాక దేవా భవదీయ సంకల్పా దీనంబులైన శరీరంబులం బ్రవేశించియున్న జీవ సమూహంబు నీకు శేషభూతంబని తెలిసి కొందఱు భవనివారకంబులైన శ్రీమత్పచ్చరచార విందంబులు సేవించి కృతార్థు లగుదురు మఱియును.

టీ॥ (మఱియును) వివిధకాష్టాంతర్గతుండు—నానావిధములైనకణ్ఠ లతోనుండువాఁడు. అయిన వాయుగణుండు = అయినట్టి యగ్ని దేవుఁడు. తద్గతదోషంబులక—వానియందలిదోషములను. పొరయక— పొందక. నిత్యశుద్ధుండై = ఎప్పుడును పరిశుద్ధుండై. తరతమభావం బులక—అధికత్వముచేతను సర్వాధికత్వముచేతను. వర్తించుచందం బునక—ఉండువిధమున. స్వసంకల్పకృతంబులు—తన సంకల్పముచేత చేయుటవలన. అయిన విచిత్ర శరీరంబులందుక—అయినట్టి అశ్చర్య కరములున్న ఉత్తమ మధ్యమనీచకూపములునైన దేవమనుష్య తిర్య క్భూతములయందు. అంతర్యామివై—లోపలవర్తించువాఁడనై. ప్రవేశింప—భావి. తత్తద్విచిత్రయోగనియతంబైన = అయాదేహముల

యందలివింతయైనకూడికచేతమానరానిదైన. హేయంబులక. రోఁతల యందు—వికారములననుట. పొరయక—పొందక. సకలాత్కంఠై= అగ్నియును నిజరూపముగనుండునదియై. ఏకరసంబై = ఒకతీరున నుండుట కలిగినదై. బ్రహ్మాంబైన—సచ్చిదానందాఖండ నిర్మల పర తత్వమయిన. (నిన్ను) విహికామిష్టికఫలసంగమంబు—ఇహపరలోక ములయందలి ప్రయోజనముల సంబంధము—ఇహపరతోక శుభముల యందలియాశ. లేక—లేనివారై. విగతరజోగుణంబులక—పోయిన రాజసగుణముగలవారగుటచేత. (అనకులై కొందఱు) భజించుచు చుండుదురు = సేవించుచుండుదురు. ట్ట॥ స్వసృష్టి తేషుకార్యేషు కారతన్యవినర్జితం సర్వానుస్మృతసన్నాత్రంభగవంతంభజామహా॥

సర్వజ్ఞ సుర్వదృశ్ సర్వ జ్ఞానకైబలధిమాన్ | అన్యూనశ్చాప్యవృద్ధిశ్చ
స్వాధీనోనాదిమాన్ వశః | క్షమతంద్రిభయక్రోధ కామాదిభిరసం
యతః | నిరవద్యస్థిపరంప్రాప్తిర్నిరధిష్టోత్తరక్రమః || అని. అదియును
గాక - అదిమాత్రముగాక. దేవా - ఓస్వామీ. భవదీయసంకల్పాధీ
నంబులయిన - నీసంకల్పమునకు లోబడినవైన. శరీరంబులక - సుర
సరతిర్యగాది దేహములయందు. ప్రవేశించి - చొచ్చి. ఉన్నజీవసమా
హులు - ఉన్నట్టి ప్రాణులగుంపు. (నీకు) శేషభూతంబని - మిగత
యైనదని. (తెలిసి కొందఱు) భవనివారకంబులు - జన్మములనులొల
గించునవి. (అయిన) శ్రీమత్సచ్చరణారవిందంబులు - మోక్షసంపదను
గలిగించునవియైన నీపాదకమలములను. సేవించి - కొలిచి. కృతార్థులగు
దురు - కృతకృత్యులు అవుదురు. (మఱియును)

౧౨౧౨. - సీ॥ అనఘ దుర్గమమైన యాత్మతత్వంబున బ్ర॥ వర్తిండు కొఱకు ది॥ వ్యంబులైన
యంచిత రామకృ॥ స్థా ద్యవతారము - లృజింబించియున్న నీ॥ భవ్య చరిత
మను సుధాంభోనిధి॥ నవగాహనముసేసి - విశ్రాంతచిత్తులై॥ వెలయుచుండి
మోక్షంబు బుద్ధిన॥ పేక్షింప నొల్లరు - మఱియుఁగొందఱు భవ॥ చ్చరణపంక
ఆ॥ జములఁదగిలి పుణ్య॥ తమలయి హంసల | వదువుకొంది భాగ॥ వత జనుముల
నొనరువారు ప్రకట॥ యోగిజనాప్రమై | నట్టి ముక్తిగోర॥ రాత్మలందు.

టీ॥ అనఘ - పాపములులేనివాడైన యోస్వామీ. దుర్గమమైన
యాత్మతత్వంబుక - పొందరానిదైన పరమాత్మస్వరూపమును. ప్రవ
ర్తిండుకొఱకుక - ప్రవర్తిల్లఁజేయుటకొఱకు. దివ్యంబులైన - అప్రా
కృతములైన. అందిత...ములు - అందిత - ఒప్పదములైన. రామ -
రామావతారము. కృష్ణ - కృష్ణావతారము. అది - మొదలగు. (అవ
తారములను) భజించియున్న - పొందియున్న. నీభవ్యచరితము -
స్థాభ్యుదయిన నీచరిత్రము. అనుసుధాంభోనిధి - అన్ననట్టిపాల
సముద్రమునందు. అవగాహనముచేసి - మునింగి. విశ్రాంతచిత్తులై -
నెత్తుదినొందిన మనసుగలవారై - అధ్యాత్మికాది త్రితాపములచేత
విడువఁబడినవారై. క్షు॥ యంసార్యోచేవానమంతి మమక్షివోప్రహ్లా
వాదినశ్చేతి॥ త్వత్కథామృతపాథోధౌ విహారంతోమహాముదః |
కుర్వంతి కృతినః కేచి చ్చర్యర్థం త్యజోపమం || అని. వెలయుచుండి
- ప్రకాశించుచుండి. మోక్షంబుక - ముక్తిని. బుద్ధిక - బుద్ధియందు.
(అపేక్షింపనొల్లరు) మఱియుఁగొందఱు - ఇంకఁగొందఱు. భవ
చ్ఛరణ పంకజములక - నీపాద పద్మములయందు. తగిలి - అగత్తులై.
పుణ్యతమలయి - మిక్కిలియధికముయిన శుకృతవిశేషముగలవారై.
హంసలవదువుకొంది - పరమహంసలయిన యేకాంకుల విభమును

తా॥ ఇదిగాక నానావిధములయిన కష్టలలో నడఁగియుండునట్టి
యగ్ని ఆకట్టలయందలిలావు సన్నము పొట్టి పొడుగు సుగంధదుర్గంధ
ములు మొదలైన వికారములను పొందక పరిశుద్ధుడయియుండునట్లు
తనసంకల్పముచేతనే చేయఁబడినవైన దేవతలు మనస్సులు క్రియజల
చర పక్షి పశువులు లోనగు వింతవింత శరీరములయందు అణగి
వర్తింతువాడనై ఆశరీరములలో చొచ్చి వానియందలి బహువిధము
లయిన వికారములను పొందక నిరతిశయానంద స్వరూపముగల పర
తత్వమైనన్నియు ఇహపరములయందలినుభములను గోరక నిర్మలమైన
మనసుగలిగి సేవనయందాసక్తిగల కొందఱు నిన్ను సేవించుచుండుదు
నీసంకల్పమువలనఁగలిగిన దేహములయందుఁజొచ్చియున్న జీవసమా
హము నీకు శేషమయినదని తెలిసి జన్మములను పోగొట్టు నవియైన
నీపాదములను సేవించి కొందఱు కృతార్థులగుదురు అనితాత్పర్యము.

పొంది. భాగవత జనములక - భాగవంతుని సంబంధముగల (తేక)
భాగవద్గుణాను భవముగల జనులలో. ఒనరువారు - కూడుకొని
యొప్పువారు. ప్రకటయోగిజనాప్రమై - ప్రసిద్ధులైన యోగిశ్వరులచేత
పొందఁదగినది. అయినట్టిముక్తిక - అయినట్టి మోక్షమును. ఆత్మ
లందుక - మనసులలో. కోరరు - తలంపరు.

తా॥ పాపములులేనివాడైన ఓస్వామీ! పొంద శక్యముకాని
దైన ఆత్మతత్వమును ప్రవర్తిల్లఁజేయుట కొఱకు ప్రకృతి సంబంధ
ములుకాని రామావతారము కృష్ణావతారము మొదలగు అవతారము
లెత్తి వర్తించునట్టి నీచరిత్రము పాలసముద్రమువలె స్వచ్ఛమునుమేర
గానరానిదియై యుండఁగా అట్టిచరిత్రమును వినుట పరించుట
విచారించుట మొదలగు క్రియలయందు మునింగి తేలుచు నెత్తుది
వాంఛిమనసుగలవారు అగుచు కొందఱు మోక్షమును అపేక్షింపక
వెలుఁగుచుండుదురు. మఱికొందఱు నీపాదపద్మములను ఆరాధించుట
యందు ఆసక్తిగలవారై మిక్కిలిపుణ్యాత్ములయిన పరమహంసలవలె
భాగవంతుడవైన నీగుణానుభవముగలజనులలోఁగూడి వర్తించువారై
ప్రసిద్ధులైన యోగములవలన సేద్యిసాందిన యోగులకు పొందఁదగిన
దైన మోక్షమును మనసులలో తలంపనైన తలంపరు అనితాత్పర్యము.

౧౨౧౩. - ఉ॥ కొందఱు శిశరీరముల॥ కుంతితభక్తి భవద్యశంబులై
జెందఁగ నీపదాబ్జములు॥ సేరి భజించుచుఁ దమ్ముఖాత్ములై
యుందురు కొందఱీ తనువు॥ లోలిధరించి భవత్పదాబ్జముల్
పొందుగఁ గొల్వలేక యిలఁ॥ బుట్టుచుఁ జచ్చుచునుండు రవ్యయా.

టీ॥ అవ్యయా - నాశములేని యోస్వామీ. (కొందఱు) ఈశరీర
ములు - ఈమనుష్యదేహములను. అకుంతితభక్తిక - మొక్కసారి
భక్తితో. భవద్యశంబులై - నీకు ఆధీనములై. జెందఁగక - పొందఁగా.

నీపదాబ్జములు - నీపాద కమలములను. (చేరి) భజించుచుక -
కొలుచుచు. తమ్ముఖాత్ములై - ఆసేవవలనిసాధముతోడి మనసులుగల
వారై. (ఉండురు కొందఱు) ఈతనువులు - ఈమానవ దేహములను.

ఓలికా-క్రమముగా. (భరించి) భవత్పదాబ్జములు - నీపాదకమలములను. పొందుగఁ-అనువుగా. కొల్వలేక-సేవింపలేక. ఇలకా-భూమియందు. (పుట్టుచును చచ్చుచును) ఉండురు - ఉండుదురు.

శ్రు॥ అమర్యానామతేలోకా అంధేన తమసావృతాః । తాంస్తే ప్రేత్యాభిగఘంతియేకేచాత్మనానోజనాః ॥ దేహభిమానముగలవారు భగవంతునిధ్యానింపక వర్ణింపక జన్మపరంపరలలోఁబడితిని అధోగతి పాలగుచున్నారని భావము.

౧౨౧౪.-చ॥ యమనియమాది యోగమహి * తాత్పర్యములైన మునీంద్రులు స్వీరోధమునఁ దలంచు చైద్య వసు * ధావరముఖ్య నృపుల్బడేంద్ర భోగములన నొప్పు బాహువులు * గల్గిన నిన్నుభజించు గోపకత్ గ్రమమున మేమును స్మరియ * కా మేధవ త్రాపకంబుజోదరా.

టీ॥ అంబుజోదరా-బ్రహ్మకు జన్మస్థానమున కమలము కడుపు శంకుఁగలవాఁడా. భవత్ప్రసక్తుఁ - సేవయింపు. యమనియమాది యోగ మహి తాత్పర్యములు-యమము మొదలగు యోగములచేత పరిశుద్ధులైన మనసుగలవారు. వినుమునీంద్రులును-అయినట్టిబ్రహ్మ నిష్ఠులును. విరోధమునకా-త్రుత్వముచేత. తలంచు-తలంచునట్టి. చైద్యవసు ధావరముఖ్యనృపులు-శివుపాలుఁడు మొదలగు రాజులును. ఘోషేంద్రభోగములు - గొప్పపాములదేహములు. అనకా - అనునట్లుగా. (బిచ్చ) బాహువులు-చేతులు. కల్గిననిన్నుకా-కలిగినట్టి నిన్ను. భజించు-కొలుచునట్టి. గోపకలు-గొప్ప పడుచులును. క్రమ మనకా - వరుసక్రమమున. (మేమును) స్మరియ - సమానులమే. కామ-కాదా.

తా॥ ఓన్నామి ' నీదయకు యమనియమాదులైన యోగములను అభ్యసించి వానవలని సేధిసొందిన మునీశ్వరులును, పగ చేత తలంచునట్టి శివుపాలుఁడు మొదలగు దుష్ట రాజులును, అలింగ నాములచేత సేవింపనట్టి గోపికాస్త్రీలును, ఎల్లప్పుడును స్తుతిచేయునట్టి మేమును సమానులమే కదా - అనగా నీకు శత్రువులు విత్తులు సేవకలు అనువారు అందఱును పాత్రులేగానీకు ఒకరు ఎచ్చు ఒకరుతక్కువ అనుభేదములేదు అనితాత్పర్యము.

—(*) యమనియమాదియోగవివరణము. (*)—

జేవసాక్షియగు ప్రత్యగాత్మకును ఈశ్వరసాక్షియగు ఎరబ్రహ్మ మనకును ఘటాకాశ మహాకాశములకువలె వికర్మము కలుగుటయే యోగము. అది చిత్తపరిపక్వములేనివారికి అభ్యాసయోగమని ఓత్త పరిపక్వము గలవారికి జ్ఞాన యోగమని రెండు విధములు. అందు అభ్యాసయోగము ప్రాణాయామమనఁబడును. ఆప్రాణాయామము ప్రాకృతమని వైకృతమని కేవలకుంభకమని మూఁడువిధము లగును. ఆమూటియందు ప్రాకృతము మంత్రయోగము. వైకృతము లయ యోగము. కేవలకుంభకమమారయోగము, వీనిలోమంత్రయోగము అజపము జపము క్రియ స్మరణములనెడు నాలుగురూపములు గలది. అందు నేటిదిన సూర్యోదయము మొదలుకొని రేపటిదిన సూర్యోదయమువఱకు మూలాధారాది కమలములకు అధిదేవతలయిన గణపతి మొదలగువారికి. తో॥ యక్షుతాని గణేశాయ యక్షుహస్రస్వయం భువే । విష్ణుతేమత్పుహస్రంతు యక్షుహస్రంహి నాకినే । సహస్రమాత్మనే చైవ సహస్రంపరమాత్మనే । సహస్రమేకంగురృషే అర్చయామి కృతం

తా॥ ఎప్పుడును నాశమునొందక శాశ్వతమైయుండునట్టిన్నామి! కొందఱు పొందరానిదైన మానవ దేహమునుపొందిన మాత్రముననే ఆదేహమును నీకు అధినముగాఁజేసి మిక్కుటమైన భక్తితో నీపాద పద్మములను కొలుచుచు అంకువలని సుఖమును అనుభవించుచుండుదు. కొందఱు ఆట్టిమర్గభవముననరశరీరమునుపొందియును నీపాద సేవ చేయనేరక (పునరపిజనం పునరపిమరణం పునరపిజననీ జతకేతయనం) అనుప్రమాణమువలనభూమియందు మరలమరల పుట్టుచును చచ్చుచుఉండురు అని తాత్పర్యము.

జపం॥ అనుజ్ఞోకప్రకారంబుగ ఇరువది యొకనేల ఆటునూలుహంస గాయత్రీ మంత్రజపము సమర్పించుటే అజపరూపమంత్రయోగము. ఋషి ఛంద దేవతా విజ శక్తి శీలక అంగన్యాస కరన్యాస ధ్యాన కవచ వ్యాదయ మాలా పంఛర అర్గళ స్తోత్ర దిగ్బంధన దిగ్విమోక ప్రాణప్రతిష్ఠలును యంత్ర విగ్రహవ్యాధాధనములును గలిగి మొదట ప్రణవమును సడుమ దేవతానామము చతుర్ధ్యంత ముగను కడపట వశ్యి మారణ స్తంభన మోహన విద్యేషణ ఉచ్చాటన ఆకర్షణ ఆతే శనము లనెడి అష్టకర్మములకు తగిన సమః స్వాహా హం ఫట తాపట వషట ఖేర స్వధ మొదలగు పల్లవములను ప్రణవాదిగఁ జేచి యిష్టసేధికోటకు జపింపఁబడునది జపరూప మంత్రయోగము. ఇది గాయత్రీ మొదలుగ శైవ శాక్త వైష్ణవ కాపాలిక గాణాపత్య సారాది సమయ మంత్రభేదములచేత విడుకొట్టబడదులైయుండును. త్రోతస్తాత్రాది కర్మములయందును గర్భాధానాది బోధశంసార్ములయందునుయజ్ఞాదులయందునువేదోక్త పురాణోక్తమంత్రములను నోటఁజెప్పచు చేతులతో చరు అజ్య సమిత్ అక్షిత పుష్ప చందన దర్ప జలాది పదార్థములచేత అచ్చటచ్చట క్రమముగ క్రియల నడపించునదియే క్రియారూప మంత్రయోగము. క్రిరామ శివ గోవింద నారాయణ మహాదేవాది నామములను రాగ తాళ నృత్యవాద్యముల తోడవృద్ధ్యాదుగభజన సేయుటక్రిరామాదినామములనుకొటిసంఖ్యగ వ్రాయుట ఆదేవతానామములతోడనే ఆదేవతారూపములవ్రాయుట లోసగునవి స్మరణరూప మంత్రయోగము. లయయోగమనఁగ, శ్లో॥ మనోగ్రేవసతే మిందుఃప్రాణాగ్రేవసతేకళా । ఉభయోర్లియతేనాడం లయయత్సవ్యతే బుధైః ॥ అనాహతస్య శబ్దస్య తస్య శబ్దస్యయోధ్వనిః । ధ్వనిరంతర్గతంజ్యోతిః జ్యోతిరంతర్గతంమనః । తన్ననోఽలయం యాతి తద్విష్ణోఽపరమంపదం॥ ఇత్యాది ప్రమాణములచేత కొట్టఁబడకనే మ్రొగుచుండడి అనాహతచక్రిమందలి దశవిధప్రణవనాదముల నెఱిగిదశమనాద మెచ్చటలినమగుచున్నదో అచ్చట ప్రాణాగ్రస్థితమైనచిత్తుశాదర్శనముతోఁగూడి ఆదర్శనమందు మనోలీనమగుటయే లయయోగ మనఁబడును. ఈలయ యోగము వృధానికి వృధుఁడు లక్షవిధంబులఁదెలిపెను గ్రంథః స్వరభీతిచేత నిచ్చటవ్రాయఁబడదు. మారయోగమనఁగ ధర్మప్రభువుపాలించు రాజ్యమందలి పుణ్యనదీతీర మందు శాస్త్రోక్తక్రమంబుగ హతయోగమతముకట్టించుకొనియోగ విశిష్టుఁడగు గురునిదగ్గఱ నుంచుకొని వానిచేత నిర్ణయింపఁబడిన

ప్రకారముగ నధ్యక్షులచేయుచు భోజనాభ్యంగనాదులచేత శరీర రక్షణము చేయుచు గుహమంచనముచేత వీళ్లపిల్చి అధోమలములఁ గడిగివిడుచుచు కల్పపుత్రముల చేతను గండూపాదుల చేతను వక్షస్థల కంతగత కఫపితౄడులఁ గ్రమ్ముచు అంజనసస్యాదులచేతకపాల నాసీకాగత దుష్టజలమలాదులనువిసర్జించుచు శీతకాలమందుష్టమును ఉష్ణకాలమందు శీతమును గలుగఁజేయు పవిత్రంబగుభాస్రంబు శరీర మందెల్లఁబూయుచు సూక్ష్మితాహారంబుల భక్షించుచు కాయకుద్ధియు గురుదేవతాభక్తియుఁ గలిగి పరిశుద్ధాంతః కరణుఁడై మితాహార విహార నిద్రాదాగ్ర త్రులగలవాఁడై స్థిరాసనుఁడైమూలబంధఉద్యాని బంధ బాలంధర బంధములతోడ పూర్తార్ సీతార్ శీతల కేవలా ద్యష్టవిధకుంభకములచేత ప్రాణవాయువు నిరోధనము చేసి కాయ సిద్ధి సంపాదించి ఆకాశగమన దూరదృష్టి దూరశ్రవణ ఘటికా పాదుకా సిద్ధులును అజిమాద్యష్ట సిద్ధులును స్వేచ్ఛా మరణాదులును గలిగియుండుట హరయోగము. జ్ఞానయోగమనఁగ గురువుల వలన తేదాంత కాస్రవిషయములను పలుమామును శ్రవణముచేసి మనన నిదిభ్యాసములను గావించి మైరాగ్యోప శాంతి విచేకవృత్తులు గలిగి సదాపరబ్రహ్మ పరోక్షవృత్తిచేత జీవన్ముక్తినిపొందివిదేహము క్రివర్యం తము ప్రారబ్ధ మనభవించు చుండుటే జ్ఞాన యోగము. ఇదే రాజ యోగము. ఈమంత్రలయహారరాజయోగములలో ఏయోగమునభ్యసించి కలఁచినను వారిచేత యమ నియమ అసనప్రాణాయామములు నాలుగును ముండుగ నభ్యసించఁదగినవి. యితే పూర్వాంగములు. ప్రత్యాహార భ్యాస భారణ సమాధులు నాలుగును యోగపూర్తి యందు నభ్యసించఁదగినవి. ఇతే ఉత్తరాంగములు. మతే పూర్వాంగములైన యమనియమ అసనప్రాణాయామములు నాల్గింటియందును యమము అహింస సత్యము అస్తేయము బ్రహ్మచర్యము అపరిగ్రహము అని యొడువిధములు.

అహింసా లక్షణము.

ఉత్పాహ|| ఈరుపేనునల్లిపీమ యీఁగ మొదలుజంతులఁ గ్రూర సర్పవృత్తికాది గురువిషప్రదావళికా | ఘోరమృగముల స్వధింపఁ గోరకుంకనాగమో|| కోరుహింసనేయరెండునొప్పు నాయహింసమో|| తా|| ఈరుపేను నల్లి ఈఁగ చీమ లోనగు స్వల్పజంతువును, గ్రూర ములైనపాములు తేళ్లమండ్రగబ్బలుమొదలగువిషజంతువులను,భయం కరములైనశరభములు సింహములు ఏనుఁగులుపులులు చిలుకేపులులు అడవిపందులు మొదలగు మృగములను చంపక యుండుటయును, తేదోక్తములగు యజ్ఞములయందు పశువులఁ జంపుటయును, ఈరెండును అహింసేయని తాత్పర్యము.

సత్య లక్షణము.

క|| ఉన్నది కన్నదివిన్నది | యున్నట్లుగఁ బలుకుటయును నొరు నకునత్యా | పన్నత గలుగఁగఁ గల్యా | కోన్నతిగల కల్లమాటయును సత్యమగు|| తా|| ఉన్నసంగతి యున్నట్లుగనుచుచినసంగతిచూచి నట్లుగను,విన్నసంగతివిన్నట్లుగనుతప్పక చెప్పటయును,మిగిలినసంభావించిన అపదఁ దప్పి మేలు కలుగుటకయి ఆడిన కల్లమాటయును సత్యమేయగునని తాత్పర్యము.

అస్తేయ లక్షణము.

క|| ప్రస్తుతిగనెట్టిదకపర | వస్తువులంద్రికరణములవర్జించుటా |

నస్తేయమనుచుఁ జెప్పుదు | రస్తుతాజ్ఞాన తంత్రులైన ముహింద్రులొ | తా|| ఎట్టికష్టకాలమందయినను పరులసొమ్మునపహరింప మనసునఁ దలఁపక అపహరింపుమని నోటఁజెప్పుక చేతిముట్టకయుండుట అస్తేయమని తాత్పర్యము.

బ్రహ్మచర్య లక్షణము.

క|| కాంతల వందఱ నామర | కాంతకముగఁ బరిహరించుటది మేలొండే | సంతయునిజభార్యాప్రత | సంతృప్తినిపొందబ్రహ్మచర్యంబు యగు|| తా|| స్త్రీసంపర్కంబు శురణించుదనుక లేకయైచను బుత్ర కాలములందు తనభార్యలగలసి తనివి నొందుచు నున్న సయినను బ్రహ్మచర్యంబని తాత్పర్యము.

అపరిగ్రహ లక్షణము.

ఆ|| దానపూర్వకంబుగానెవ్వరేమైన | నొసఁగసంగ్రహింపకునికి సత్కృతి | తముగ కిచ్చులొసఁగుద్రవ్యంబుఁగొనుటయో | ననఘతద పరిగ్రహంబునత్స|| తా|| ధనభాగ్యాదులను దానపూర్వకంబుగ నెవ్వరిచ్చిననుపుచ్చుకొనకకిచ్చులిచ్చిన పుచ్చుకొనుట అపరిగ్రహమనితా.

శౌచ లక్షణము.

తే|| శౌచములురెండు దెలుఁగులై చనుఁబ్రసిద్ది | మృత్తికాజం ములచేతమైయు బాహ్య | మమలి నాభ్యంతరపుశౌచమనఁగభావ | కుద్ధియనికదవచియింశురిజ్ఞమతులు || తా|| బాహ్యపరిశుద్ధమని అంతర పరిశుద్ధమనిపరిశుద్ధమురెండువిధములు. వానిలోమృత్తిక చేతనుజలము చేతను చేయఁబడునది బాహ్యపరిశుద్ధము. కామక్రోధలోభమోహ మదమత్సర జంభములు మొదలైన దుర్గుణ సంఘములతోడను అజన కార్మికమాయిక మాయేయతిరోధానము లనెడు సంచమలములతోడను కూడక మనస్సు నిర్మలమయి యుండుటే అంతర పరిశుద్ధమని విజ్ఞాన సంపన్నులగు శండితులు పల్కుదురని తాత్పర్యము.

రివిధ తపోలక్షణము.

జ్ఞో|| దేవద్విజగురుప్రాజ్ఞ పూజనశౌచమార్గవం | బ్రహ్మచర్యమ హింసాచ శారీరతపడిచ్యతే | అనుద్వేగకరం వాక్యం సత్యప్రియ హితంచయత | స్వాధ్యాయాభ్యాససంచైవ వాక్తియంతపడిచ్యతే | మనఃప్రసాదసామ్యత్వంమోనమాత్మేవినిగ్రహః | భావసంసిద్ధిరిత్యత తపోమానసడిచ్యతే || తా|| దేవతలను బ్రాహ్మణులను గురువులను పండితులనుపూజించుటయును, బాహ్యపరిశుద్ధమును అలంకరింపయును బ్రహ్మచర్యవ్రతమును అహింసయును గలిగియుండుట శరీరసంబంధ మైనతపస్సు. మనోవేదన గలుగఁజేయునదిగాక శత్రుమై వినసొంపై మేలుగలుగఁజేయునదియైయుండు మాటలాడుటయును, వేదమూల మంత్రములనుపఠించుటయును, చాక్సంబంధమయిన తపస్సు. మనస్సు నకు సమాధానమయినమంచినదేవడియును, చాక్సియమమును మనో నిగ్రహమును మనశ్శుద్ధిగలిగి యుండుటయును మనస్సంబంధ మైన తపస్సు అనితాత్పర్యము || క|| మనమున వాక్కునఁగాయం | బునఁ దలఁపులఁ బలుకుటను బ్రుజుద్ధతనుపచా | సనిరూఢి యిద్ధిపూర్వో | క్తనియతిః బచరింశుటిదియ తపమగం దెర్తికా.

సంతోష లక్షణము.

క|| బ్రపదలను శోభనముల | నాపకవనఁ జూచుచును స్వయం స్వాగతవి | బ్రాపత్తిసముదమందుట | దీనితసంతోషమని కథించుట ప్రాజ్ఞలో || తా|| కుభాకుభాకార్యములను నిలుపక తగినకాలము

యందే జరపించుచు, శుభాశపడక తనకులభించిన ద్రవ్యముతోడనే శ్రీప్రపంచుట సంతోషమని తాత్పర్యము.

సామ్యధ్యాయలక్షణము.

తే|| మణియు సామ్యధ్యాయమనమాలమంత్రపరస| మదివిచారింప వాచకమని యుపాంతు| వసయుమానసీకంబనియనఘమాండం| దెలం గులయియుండుం| దెలపెడదెలయవినుము||క|| ఒరులు వినంగొనుట వాచక| మొరులు వినకయుండంగొనుటయు నుపాంతువున| శ్రీరంభముంగొనిమదిసంస్కరియించుటమానసీకముసామ్యధ్యాయమగు|| నే|| అమవాచకజపమునకధికతరము| పాంతుజప మయ్యుపాంతుజప మునకధిక| తరముమానసజపమగు దానికధిక| తరము లేదని తెలియుమా ధర్మనిరత.

తా|| సామ్యధ్యాయమవాచకమని ఉపాంతుజపమానసీకమని మూఁడు విధములు. అందు సామ్యధ్యాయము వివరించుట వాచకము. అన్యధానిక వివరించుట ఉపాంతుజపము. ప్రత్యక్షతరమును విరిల్లించి మనస్సునందే జపించుట మానసీకము. వాచక జపమునకంటె ఉపాంతుజపము శ్రేష్ఠము, దానికింటె మానసీకజపము శ్రేష్ఠతరమని తాత్పర్యము.

శుభ్యరప్రణానలక్షణము.

సే|| కరణంబులభో ఎకరణంబులును గాంగల ప్రాణంబులుపచార భటులుగాంగల| గంగా ప్రముఖనాడికలు జలంబులుగాంగల మట్టముల ములుపుమములుగాంగల| జరరాగ్ని హోత్రమజ్వలిభూపముంగాంగల ఎటువేరకల దీపంబుగాంగల| సందితానందింబు వైవేద్యముంగాంగల రవిశిఖ్యేతులారతులుగాంగల| సంగదేవాలయమున సహస్రకమం| వీరమున శాంతిజనకజోపేతుండగుచుం| జెలంగుపరమాత్మ రాము శర్మి చుచుండు| తత్త్వవిద్యుత్తర ప్రణానమ ద్రు||

తా|| జ్ఞానేంద్రియములను పరేంద్రియములను అంగరేంద్రియములను పూజాపాత్రములుగాను, దశవిధ ప్రాణముల ఎకరణంబుగాను, గంగా యమునా సరస్వత్యాది నామములుగల ఎడ పీఠల సుమన్న మొదలగు నాడులు అభిషేకాది జలములుగాను, ఆధాదీ మట్టములములు పుష్పములుగాను, జరరాగ్ని భూపముగాను, కల్ప-ళలుదీపములుగాను, బ్రహ్మనందము వైవేద్యముగాను, సూర్యచంద్ర మండల జ్యోతిషు హారతులుగాను, శరీరమనెడు దేవాలయ మండలి సహస్రారక మలమనెడు సీంహాసనమునందు శాంతియనెడు సంతోఁ గూడినపరబ్రహ్మమగు శ్రీరాముని వెల్లప్పుడు పూజించుచుండటయే యీశ్వరప్రణానమని బ్రహ్మచారులైన పెద్దలు పలుకుదు రని తా.

యోగాసనముల లక్షణములు వీరాసనము.

క|| ఒకతొడపై నొకపాదము| నొకపాదముమీదద దొడయు నునిచి శరీరం| బటటలగలిసిల్పినద| క్కకయది వీరాసనంబునైపడి యయ్యె||

తా|| ఒకతొడమీద నొకపాదమును, మణియొక పాదముమీద తక్కినతొడయుండెల్లి శరీరమవక్రముగ నిల్పేని వీరాసన మనుట.

స్వస్తికాసనము.

క|| పిక్కలొడలనడుములం| దొక్కటం బడతలము నిడి సమున్నతినొడలి|| నిక్కించినసీయాసన| మక్కజముగ స్వస్తికాహ్వయంబగు జగతి||

తా|| బంధూరువులనడుమ పాదములంబొనిపి శరీరముచక్కింగ నిక్కించెనేని స్వస్తికాసన మనుట.

పద్మాసనము.

తా|| వామాంబునదక్షిణాంభోయును దద్వామేతరాంబున| న్యామాంభోకి ఘటియించి పల్లవ దిశాబ్యాప్త బులౌ చేతుల|| సేమంబారంగి గాత్రయః గుళమలంబేకొన్నబద్ధాసనంబొమక్కింగొనఁబొపునం జాచకపాద్యాసంగి ముంగల్గిన||

తా|| ఎడమతొడమీద కుడి పాదముని, కుడితొడపైని ఎడమ పాదమునునిచి పెనుపప్రక్కగ కుడిచేతి ఎడమతొడమీదనున్న కుడి కాలి పెద్దచేతులు ఎడమచేతి కుడితొడమీద నున్న యెడమకాలి బొటన ప్రేలునుపట్టుకొని తొమ్మిదగడ్డయించి భూమిభ్యమందుదృష్టి సలిపేనేని పద్మాసన మనుట.

మతాతర పద్మాసనము.

సే|| అక్షిపద్మబంధంబ యగునైని నైతాన చరణంబు లూరు సంస్థ ములుగాంగల| నూరుమధ్యంబున నైతాన రతలద్యయమును రాజదంతి ములమొదల| హత్తియండది రసనాగ్రంబుం బొంటిభాగినయన్న చుట్టంబు దృష్టిగలిగి| మారుతంబునం బూరించుచుండిన నదీపద్మ మగు మతాతరము నందు| మణినిదియు మత్స్యమతము సత్త్వమునం బూర్ణమట్లయందుచుసంస్కృతహస్తయగ్గ| మనగుదాకంచనముం జలదనిలపూరి| తము విగర్జనవిధియు ధ్యానమునువలయు.

తా|| ఎడమతొడపముని కుడిపాదమును, కుడితొడపైని ఎడమ పాదమునువెలికిలనుండి, హస్తములు రెండుతొడలపై వెలికిలనుంచి, నానాగ్రమందు లక్ష్మిముంచి, దంతిమూలమున నాలకహత్తిందివక్షి మంగుగడ్డంబుంచి పెల్లపెల్లగ వాగువును పూరించు చుండేనేని మతాతర పద్మాసన మగును. మణియు మునుపటివలె పద్మాసన మయిండి, చుట్టంబు తుంబునగానిది, చిత్తంబునం ధ్యానము చేయుచు, సహసవాయువునూర్జమింగా రేఖించి కుడిచేతి క్షయిక్తముగ నిలిపి, ప్రాణవాయువును పిడుపంగా సద్దిక జ్ఞానబోధ గలుగును. దీనిచేత నాడిద్వారమును గాలినిల్పుచు, పట్టుమృగులగువారు ముక్తులగుదురు ఇదే బద్ధపద్మాసనము. ఇదే మత్స్యపద్మాసనము.

యోగాసనము.

క|| యోగపటజానయుగసం| యోగంబునంబడతలంబులుర్చినిలిపిలో| నిగనకరమలనుండి| యోగాసనమండ్రుదీనియోగవిధిజ్ఞ||

తా|| హంసదండము మోకల్లగ్రంధముచుకొని, పాదములపైలపై నిలిపి, తొడలనడుమ చేతులంబొనిపి పిక్కలంబుకొని అత్తవతోఁ నెలం నేయుచుండేనేని యోగశాస్త్ర వేడులు దీనిని యోగాసన మందురని తాత్పర్యము.

కూర్మాసనము.

క|| ఏడంబడిన గుల్ఫంబులం| గూడంగ సంధించిపట్టి గుడముల వడంగా| చీడించినం గూర్మాసనమిడితమతినెలుంగుదురు యమిం ద్రులుదీని||

తా|| ఆధారమునకు నుభయపార్శ్వములందురెండుకాళ్లమడి మలుహత్తిందినిక్కి చక్కగాంగూర్చుండేనేని కూర్మాసనమనితా.

శ్చక్రాన కూర్మాసనము.

తే|| కుక్కుటాసన బంధంబుంగూర్చినట్టి| కరయుగంబులపెల్లనం

గంధరంబు! బంధనముజేసి తెలికిలఁబడినకూర్చుమట్లవడఁగనత్థాన కూర్చుననంబు.

తా॥ కుక్కుటాసనస్థుఁడైయుండి రెండుచేతులతో కంఠముపట్టు కొనికూర్చుచువలె తెలికిలఁబడియుండెనేని ఉత్థానకూర్చుననమనుట.

భద్రాసనము.

తే॥ అంధములక్రింది నెలపులయందునుభయఃపార్శ్వములురాయ రెండుగుల్మములఁబట్టి పార్థి పదములఁగరములఁబట్టి నిశ్చలరాత్నంఁడై యుండెనేని భద్రాసనంబు.

తా॥ అంధములకు క్రిందిప్రక్కలయందుచీలమండల నునిచి,మడి మలరెంటిని రెండుచేతులఁబట్టి కదలకుండిన భద్రాసనమనుట. యీ యాసనస్థుఁడగువాఁడు సర్వవిషములను వ్యాధులను జయించును. ౩॥ భాసురపద్మాసనం! ధ్వాసనములువరములఁట గృహస్థులకుం బ । ధ్వాసనమేమీలగునె! ధ్వాసనముగృహస్థుల రసాతీతులకుఁ.

తా॥ గృహస్థాశ్రమస్థులు పద్మాసన సిద్ధాసనస్థులై యుండుట యుత్తమమైనను గృహస్థులకుఁ బద్మాసనమును తక్కిన యాశ్రమ స్థులకు సిద్ధాసనమును మేలనుట.

సిద్ధాసనము.

తా॥ యోనిస్థానముఁబార్జి భాగముటనాయు క్రిన్ని బంధించుచుక దానైర్ద్రామమీఁద నొండనొకపాదంబున సిద్ధాసనంబొనర్పించి యింద్రహంబును సుదేవాస్థానిభావంబుయో । గానందైక మనంబు భూమియుగళ మధ్యాలోకముంగల్గినఁ.

తా॥ ఎడమకాలి మడిమ మూలాధారమందును, కుడికాలిమడిమ లింగస్థానమందును ఉంచి శిరోగ్రీవభుజములను చక్కఁగానిక్కించి భూమిమధ్యావలోకనముఁ జేయుచుండిన సిద్ధాసనమగును. దీనిచేత ఇంద్రియనిగ్రహము శరీరపాటవము నిర్మలచి త్రవృత్తి గలుగును.

మతాంతరసిద్ధాసనము.

క॥ పెండియునుసవ్యగుల్మము!దండముపైఁబెట్టిమీఁదదక్షిణగుల్మం! నుండఁగనవిక్రముఁగూ । ర్బుండిన సిద్ధాసనంబయోఁబడుమనఁ.

తా॥ లింగముమీఁద ఎడమ మడమనుంచి, దానిపై కుడిమడమ నుంచి ముందువలె నాసాగ్రిముమీఁచుచుండెనేని యిదిమతాంతర సిద్ధాసనమనుట. దీనినివిక్రొసనమని ముక్తాసనమని గుల్ఫాసనమని ఒహవిధములఁ జెప్పుదురు ఇదిసకలాసనములలోమేలయినది, ముక్తి ప్వానకవాట పాటనపటులైనది.

సంహాసనము.

తా॥ లఽదాధనలి నూరుపార్శ్వముల సవ్యాసవ్య గుల్మవ్యయం! బొండ్లొంటిగ్రీమహీనభంగి నిడిదోర్మగ్నంగుళుల్లానులం । మండ న్నప్రసరించినిక్కి వివృతాస్యంఁడైన సింహాసనం । బొండమింగనఁ బోక నాసకముఁదానొలిం బరీక్షింపఁగఁ.

తా॥ అంధములక్రింది నెలపులయందు తోడలపెనుక భాగములు సోఁకునట్లు కుడియెడమ మడిమలమార్చియుంచి కుడి యెడమచేతుల ప్రశ్నను మోకాళ్లమీఁదసవ్యంబుగ వెడల్పుగనుంచి నిక్కికూర్చుండి నోరుఁ దెరిచికొని భూమిమధ్యమందలి చిద్విందువును తిలకించుచున్న సింహాసనమనుట.

కుక్కుటాసనము.

క॥ జలజాసనంబునంగర! ములు జానూరుపులమధ్యమునఁజొనితి ధరణ । నిలిపి గగనమున నంగం!బలవడ నిలువంగఁ గుక్కుటాస నమయ్యెఁ.

తా॥ పద్మాసనమున నుండి మోకాళ్ల తోడల సముల చేతులఁ దూర్చి హస్తముల నేలనూనిపైకెగసినట్లుండిన కుక్కుటాసనమనుట.

గోముఖాసనము.

క॥ వామదిశపృష్ఠపార్శ్వము! ధామముగాదక్షగుల్మతామనునట్లు! వ్యామపుగుల్మమువలనిడ! గోముఖ మియాసనంబుగోముఖభారిణ.

తా॥ ఎడమకాలిమడిమ కుడివీఁపుప్రక్కగాను, కుడికాలిమడిమ ఏడమవీఁపు పైపుగాను, మోకాలిమీఁద మోకాలు గదియనుంచి, పిడలు చక్కఁగ నిక్కించి భూమిమధ్యావలోకనము చేయుచుండె నేని గోముఖాసనం బగును.

భనురాసనము.

క॥ మనుపాదాంగుష్ఠంబులు । దనచేతులు చేవులుదాక భనువు దివియున । య్యనువున నెడమఁగుడిఁదివియు । భనురాసన మండ్రు యోగతత్త్వవిధిజ్ఞుల.

తా॥ పాదాంగుష్ఠముల రెంటిని రెండు చేతులను భనురాకృతిగ వీఁపువెనుక చేవులకు సరిగాఁ బట్టియుండిన భనురాసనం బగును.

మయాసనము.

మహాస్థగర॥ ధరణి స్తస్థలంబుల్లగులనిలుపుచున్దమంబోలఁ దమ్ము । ర్పరయుగ్మవ్యస్తనాభీభవవతలయుగో ద్భాసియైయున్న తాస్య! స్థిరుఁడైయాకాశ నేత స్థినిలిచినదాక్రిమయూరాసనంబో! హరియించువ్రోగదోమాత్యశన పప సమూహంబులసంహయ క్తిఁ.

తా॥చేతులనేలనూని మోచేతులనాభియిరుప్రక్కలనుంచి ముఖము పైకెత్తికాళ్లుబాచి నెమలితోఁకవలెపైకెత్తినమయాసనమగును. దీనిచేతనుదరగల్గిల్పది రోగములు సర్వపాపములు పేగముగా నశిం చును. జరరాగ్ని ప్రజ్వరిల్లి విషమునైన జీర్ణింపఁజేయును.

కపాలాసనము.

సీ॥ షోర్ధ్వస్థితనాభియునుసథస్తాబువునూర్ధ్వభానుఁడునధో యుక్తిశయి! నూర్ధ్వపాదంబులునొగినధర్మరమును గలయదిపరిత కరణసంజ్ఞ । గల కపాలాసనక్రమమయ్యెగురువాక్యమునిదిసిద్ధింపు జనులకెంబ! నిత్యంబుచక్కాసనిరతునకీ కపాలాసనంబభిలరో గాలిఁ బెఱుచు । జరరవహ్ని వర్ధిలఁజేయు జగలినట్టి । సాధకునకు నాహ రంబు సంగ్రహింప । జపబహుళముగ నల్పభోజనముచేత । ననిల పేగంబు విడిపించునతనితనువు॥ ఈయాసనమును ప్రతిదినముయూమ మాత్రమధ్యాసము చేయుచుండిన మూఁడునెలలకు పిడప వలిపలిత విరహితాంగుఁడును మృత్యుంజయుఁడునగును. శ్లో॥ నాభిస్థానవసే దగ్నిఃపృథ్విస్థానేదివాకరః । భూమిధ్యేవసతిశ్చంద్రఃచంద్రాగ్రేచ వసేన్నసః॥ తా॥ తలక్రిందుగనిలిచి భూమిమధ్యమందలి చిద్విందువునకు జూచుచుండెనేని కపాలాసనము.

ముక్తాసనము.

క॥పదగుల్మంబునగుడముం!గదియంగానిర్చియంకగతమైయుండం! బదమొకటిసంఘటించిన! నదిముక్తాసనమవక్రమగుమేనమరణ॥

తా॥ ఎడమకాలి మడిమచేత మూలాధారము గప్పి కుడియడుగును ఎడమతోడమీదనుంచిన నదిముక్తాననమగును.

టిట్టి భాసనము.

క॥ పెరికిలఁజరణవలంబులు దలమీదంజేర్చి భగవతలమననిలుపం | గతిగడునట్లుగఁగరములు | నలపశ్చిమమై టిట్టిభాసనమయ్యెకా॥

తా॥ పాదములు పెరికిలనుండ నీరప్పులై గదియించి చేతులతో పూనికగానిలిచి పెనుకటిభాగము మైకై త్రగఁగ టిట్టిభాసనమగును.

పశ్చిమతాణువాసనము.

చ॥ పదములభూమిదండములభూతిగఁ జొరచికరాంగుళంబులకా | బదయుగళాగ్రము ల్పగయఁబట్టి లలాటము జానుయగ్గముంబదిలముగాఁఁగింపనిది పశ్చిమతానము దీనరొగముల్ | గదియపు పశ్చిమంబునను గారియగుక జరరాగ్నికార్పణముల్॥

తా॥ నేలమీద రెండుకాళ్లు చక్కఁగాఁ జొచ్చి రెండుకాళ్లు బొటనపైఁబట్టి రెండుచేతులఁబట్టుకొని మోకాళ్లమీద లలాటంబుంచేసేని పశ్చిమ తాణువాసనము. ఇందునవాయువు పశ్చిమమార్గముగా నడుచుట వలన జరరాగ్ని ప్రజ్వరిల్లి కడుపు పల్పుకై రొగములు సేయుననుట.

పూర్వతాణువాసనము.

తె॥ వరుసమీగాళ్లు నేలమోవంగ మడిచి మడిమలును చిలుచుదులునుగాల్చి మస్తకంబు | నడుముఁ గరకూర్చరంబుల నదిమిమోపి | నడుమెగయనున్న బూర్వతాణువంటండ్రు॥

తా॥ కాఁద్రెట్లు మడిచి భూమిమీదనిల్చి మడమలును చిలుచుదులును చేర్చి కిరస్సును చేతులతోడ నడుము మోచేతులతోడ నదిమిపట్టుకొని నడుము నిక్కించిన పూర్వతాణువాసనమనుట.

అగ్గకాసనము.

మ॥ పదతలముద్వారాలముమై గడుఁ జగ్గఱనిల్చి లోతోడల్ | గదిసినజంఘలు న్నటిలలాటముమోపిన జానుయగ్గముకా | బ్రదులకయందుహస్తపరి వీడితకానువుగల్గియుండెనే | నిదియగునర్చికాసనమహిస సుఖాస్పదమండ్రు సంయముల్॥

తా॥ పిలుచుము క్రింద మోపియైనను మోపకయైనను గొంతు గూర్చుండి మోకాళ్లమీద కిరమునుంచుకొని మోకాళ్లను చేతులతోఁజట్టి పట్టుకొనేసేని అగ్గకాసనము. అదియత్యంతసుఖాస్పదమనుట.

కామదహనాసనము.

చ॥ అపనితల బుడబొందఁగఁబదాంగుళమూలములోలి నిల్చిచా | నువులునభస్థలంబునన నూల్కొనఁబార్చి యుగంబుయీనియుకాదవులఁగ యోగదండ ఘటనాసీలి హస్తలంబు లుండెనే | నవిరళమైన కామ దహనాసనమండ్రది యోగితత్పరుల్॥

తా॥ మునివ్రేళ్ల నేలమీదనిల్చి మోకాళ్ల క్రిందనూనక పిలుచుదులు మడిమలు నొలుయు నట్లుండి హంసదండముల మీదఁ జేతులు నూని నిక్కి భూమిధ్యావలోకనము చేయుచున్న యోగకాస్త్రజేదులు కామదహనాసనమని పల్కుదురనుట.

ప్రాణాయామలక్షణము.

తే॥ ప్రణవపంచాక్షరాష్టాక్షరాదికముల మాత్రగఁజేసిపూరక మాత్రలకును | రెట్టికుంభకమున నిర్విరేచకంబు | నాశికోధనమట్ల చేయంగవలయు॥ తే॥ సోముదేశం గాలిఁగొనుచునుచున్నట్టి

సూర్యదేశపీడి క్రమరసూర్యవలని | పింగళంబునఁగొనిపట్టి పిడపనిగుడ | విడువవలయుయధాత శ్రీనుడుగజ్జపుడు॥ పింగారము పంచాక్షరము అష్టాక్షరము ఋదలగు మంత్రములలో ఒక్కమంత్రమును ఒక్కమాత్రగఁజేసి పూరకమందు నిర్ణయములగు మాత్రల కంటె రెట్టిగాకుంభకమునందునిలిపి రేచకమునందు పూరకమందలి మాత్రలలో సగమునిర్ణయించి సుషుమ్నానాడి యందలి కంతలఁ జాడవలయును. మఱియు ఎడమముక్కున ప్రాణవాయువును పూరించి సుషుమ్న యందునిల్చి కుడిముక్కున విడిచి మరల కుడిముక్కున పూరించి సుషుమ్న యందునిల్చి యెడమముక్కున విడుచుచు నీతిరున నెల్లప్పుడూ యధాతక్రిగ ప్రాణాయామము చేయుచు నుండవలయు ననుట. యీప్రాణాయామము ప్రాకృతమనివైకృతమనికుంభకమనిద్రవిధము. అందు నేటిదినము సూర్యోదయము మొదలు రేచిదినము సూర్యోదయమవఱకు మూలాధారకమలంబునగణపతికి ఆఱునూలుచు, స్వాధిష్ఠానకమలమున బ్రహ్మకు ఆఱువేలుచు, మణిపూరకమలంబున విష్ణుచేవునకు ఆఱువేలుచు, అనాహతకమలంబునరుద్రునకు ఆఱువేలుచు, విమధకమలంబునశివ్యరునకు సహస్రంబును, అజ్ఞేయకమలంబున సదాశివునకుసహస్రంబును, సహస్రారంబున గురువునకు సహస్రంబును, అవిపాగాయత్రీ మంత్రజపము సమర్పించుటే ప్రాకృత ప్రాణాయామము. రేచక పూరక కుంభకక్రమములచేత తొలుత అధస్సంచారముగల ప్రాణ వాయువునందు ఊర్ధ్వ సంచారముగల అపానమును, పెనుక అపానమందు ప్రాణమును చేర్చుట వైకృతప్రాణాయామము. మూలబంధ ఉద్యానబంధ జాలంధర బంధ ములఁ గావించిరేచక పూరకములను నిలిపిప్రాణాపానములనురెంటిని రేచగ లొక్కఘట్టిగ నిలుపుట కుంభకప్రాణాయామము. రేచక మనఁగ ప్రాణవాయువును మూలాధారమునుండి బ్రహ్మరంధ్ర పర్యంతము సుషుమ్నానాళ ద్వారముగ నుత్థాపనము చేయుట. పూరక మనఁగ బ్రహ్మరంధ్ర పర్యంతము రేచించినవాయువును మరలసుషుమ్నానాళ ద్వారముగ మూలాధారమునఁ జేర్చుట. కుంభకమనఁగ రేచించిన వాయువును బ్రహ్మరంధ్రమందు మాత్రాసంఖ్యగ నిలుపుట ఇదే యూర్ధ్వకుంభకము. పూరించినవాయువును మాత్రాసంఖ్యగ మూలాధారమున నిలుపుట అఘోకుంభకము.

మూలబంధమనఁగ ఎడమమడిమచేత గుడస్తానమునుబంధించుట.

ఉద్యానబంధమనఁగ కుడిమడిమచేత బొడ్డును మూయుట.

జాలంధరబంధమనఁగ గడ్డముతోమ్మునందుంచుట.

మఱియొకవిధమగు ప్రాణాయామము. కుడిముక్కు ఇడ యిడే సూర్యనాడి, యెడమముక్కు పింగళ యిడేచంద్రనాడి, పీనియందు సంచరించు ప్రాణవాయువును బ్రహ్మబీజమైన ప్రణవమందలి ఆకార ఉకార మకారములను మాటిని మూడుమాత్రలనుగాఁ జేసికొని వానిలో ఆకారముచేతసూర్యనాడినిపండ్రెండుమాత్రల కాలమును, మకారముచేతచంద్రనాడిని ఏదియూలుమాత్రలకాలమునుపూరిం, ఉకారముచేత రెండునాడులనుచేర్చి, పదిమాత్రలకాలముసుషుమ్న యందుకుంభించిపిడపనడినాళముచేతక్రమముగాపూరించుటప్రాణాయామము. ఇట్లు చాల కామారి యావన వృద్ధ నిష్కల లనేడు శేర్లుగల ప్రాతఃకాలము మధ్యాహ్నకాలము సాయంకాలము ఆర్ధరాత్రకాలము పీనియందు ప్రతిదినమును ప్రతివేళను ఇరువదిమార్లు

తప్పుర ప్రాణాయామము చేయుచుండేనేని వాయువు స్థిరపడి వెనక కేవలకుంభాకారమును గ్రహించును. ఈ ప్రాణాయామ లక్షణములనేక విధములుగనుండును గావున గురూపదేశమునఁ దెలిసికొనవలయును.

ప్రత్యాహరలక్షణము.

నర్జరూప భ్యోగూఢములైన సకలశబ్దములనుఁగూట, వ్యదువుకరి నము ఉష్ణము శీలము మొదలగు స్పర్శములను తెలిసికొనుట. పొట్టి పొడుగు లావు నన్ను నలుపు తలుపు పసుపు ఎఱుపు అకుచ్చ మిశ్రములని పదివిధములైన రూపములను జూచుట. ఉష్ణ పులుసు కారము పీచు చేరు వగురు అను వద్రసములను ఎఱుఁగుట, సుగంధము దుర్గంధము మిశ్రగంధములను మూరుకొనుట, సుశబ్దములను అపశబ్దములను పలుకుట, ఇచ్చుట పుచ్చుకొనుట లోనగు పలులను పేయుట, సడుచుట ఎగురుట పరుగెత్తుట మొదలగు పనులనుగావించుట, మలవిసర్జనముచేయుట, సురతాదులచేత అనందించుట, సంశయించుట, నిశ్చయించుట, పంచలించుట, అభిమానించుట, అనుగుణములనుండి శ్రోత్రము తృక్కు చక్షువుబిహ్వ ఘోరమువాక్కు హస్తము పాదము పాయువు గుహ్యము అనెడు పదునాలుగిందియములను త్రిప్పట ప్రత్యాహరము.

ధ్యాన లక్షణము.

ధ్యానము సగుణధ్యానము నిర్గుణధ్యానము అని రెండువిధములు అందు హృదయఽద్వంద్వతలఘ్నక్షణస్వరూపుఁడైనవిరాట్పురుషుని నిలిపివనస్సుచేత సమస్తవస్తువులనుగల్పించి షోడశోపచారములను జేసి ధ్యానముటయే సగుణధ్యానము. పద్మాసనంబుననుండిశరీరంబు నిశ్చించుచు స్తంబులనుతోడలైమెంచినేత్రంబులనుమాసిస్థూలసూక్ష్మ కారణశరీరములునుపదు నాలుగిందియములునుదశపద్మప్రాణంబులును దృశ్యములుఅదేహేంద్రియప్రాణంబులుసేఁగానుదీనినిపీఠించు సాక్షిని. సాక్షిని సేస నెడువృత్తియునుదృశ్యమేగనుక ఆవృత్తినిజూచు సాక్షిని అనిమాయాకల్పితములైవిజాతీయములగుయుష్మత్ప్రసృతి ప్రత్యయ గోచరాదు లనెడువిహిర్దృశ్యములను, సహజీయములగు (స్తత్ప్ర) తీరి ప్రత్యయ గోచరాదులనెడి యాంతరదృశ్యములను ఆదృశ్యము లకుసాక్షిని నెడువృత్తిని నిషేధించుచు సత్యజ్ఞానానంద నిర్వలాఖండ స్వరూపమై సర్వదృక్కుగు పరబ్రహ్మము తానెడ దృఢముగలుగు దాఁకయెల్ల వృషునిర్వికల్పబ్రహ్మనిర్గుణలింగియందుఁజేసి నిర్గుణధ్యానము.

ధారణ లక్షణము.

మూలాధారము స్వాధిష్ఠానము మణిపూరము అనాహతము విశుద్ధము ఆక్షేయము సహస్రారము అనెడు కమాములయందు వానికిసది దేవతలయిన గణపతి బ్రహ్మనిష్ఠు రుద్ర ఈశ్వర సదాశివ గురువులను ఆక్కడక్కడ ధ్యానించునపుడు మనస్సును నిలుపుటే ధారణ.

సమాధి లక్షణము.

శ్లో॥ సవిత్సోమోర్విర్విశ్వ సమాధిర్విధాభివేత్ | దృశ్యశబ్దానువిధోయంసవికల్పఃప్రసద్ధివిధా॥ తా॥ సమాధిసవికల్పకమవినిర్వికల్పకమని ద్వివిధం. అందుసవికల్పకమదృశ్యానుభవకల్పకమనిః ప్రావిధ్యంసవికల్పకమనియిరుఁజెఁగలుగుటగలదు, ఈ సవికల్పకమొక్కటియునుగూడి మూడువిధములయ్యెను. ఈమూడును బాహ్యంతర భేదములచేత బాహ్యదృశ్యానుభవ సవికల్పకసమాధియని, బాహ్యశబ్దానుభవ సవికల్పక సమాధియని, బాహ్యనిర్వికల్పకసమాధియని, అంతరదృ

శ్యానుభవ సవికల్పకసమాధియని, అంతరశబ్దానుభవ సవికల్పకసమాధియని, అంతరనిర్వికల్పకసమాధియని అనువిధములు. అందు తనకంటె నిర్గుణులుగఁజేడు బ్రహ్మనిష్ఠు రుద్రేశ్వర సదాశివాది షిషిఃకాంత మగు సమస్తచేతనములును, తృణాది మేరుపర్వతమగుఅచేతనములును తనతలిపయంబుఁబుట్టి గట్టునఁకాఁబట్టి ఆచేతన ప్రజ్ఞానకల్పితమున అప్రజ్ఞానమే పరబ్రహ్మమని అపరబ్రహ్మమేతానని చూచుట బాహ్యదృశ్యానుభవ సవికల్పకసమాధి. శివరామగోవిందనారాయణ వాసదేవ మహాదేవాది సకలనామములలో తనచేవికి వినఁబడిన నామము తానుగావనిఁజేది సర్వనామవిలక్షణమైన పరబ్రహ్మవస్తువుకు యోచించుట బాహ్యశబ్దానుభవ సవికల్పకసమాధి. కామాదిస్పృజ్య ప్రిపఱకుఁగఁవృత్తులు తనయందుఁ గలిగి నప్పుడు వానినన్నింటిని అప్పుడప్పుడు ఒక్కటొక్కటిని క్రమముగా నేనుగానని నిగ్రహించి పీఠికనిటికిని విలక్షణమైనపరబ్రహ్మమును భావించుట అంతర దృశ్యానుభవ సవికల్పకసమాధి. రాగిద్వేష కామక్రోధలోభ మోహ మద మత్పరి తుర్వ్య అనూయదర్ప అహంకారాది స్పృజ్య ప్రిపర్వంతమై సకలః తర వస్తునామములను నేనుగానఁజేది సర్వవిలక్షణమైన పరమాత్మ నూక్షించుట అంతరశబ్దానుభవ సవికల్పకసమాధి. ఈచతుర్విధ సవికల్పక సమాధులయందు సునిరతిగలిగి అంతరబాహ్యములయందుతనకు నన్యమేమియు తోచక తోచినను సముద్రమందు మంచిన కుండ లోపలపెలువల పరిపూర్ణమై ఆకాశమందుంచినకుండ లోపలపెలువఁ శూన్యమైఁట్లుండుట బాహ్యనిర్వికల్పకసమాధి. మైచెప్పిన వృత్తు లేవియులేక అఖండ పరిపూర్ణ సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మ స్వరూపమై యుండుట అంతర నిర్వికల్పకసమాధి. అ॥ ఎదుటఁగానుపించునెల్ల చిదాభాస । శరీరుతలగు కేలు గాఁటించుఁడ డెలియు తెలివికెపుడఁడ డెలియుట బాహ్యః । శ్యానుభవమనఁగ నాదువచ్చు॥ క॥ అంతరి మగుద్విజఁజంబు । కింతిఁజూపట్టుకఁగల కీఠించుచుఁదా । సంతస మంచుచునందుటయంతఁ దృశ్యానుభవమనఁబడు సమీ॥ శే॥ బాహ్య మునఁబెక్కుగావినఁబడెడి శబ్ద । తలులఁడెలిసెడు శిలిఁయె తాన టంచుఁడ డెలియోనంద రసమనఁ దెలుచుండు । బాహ్యశబ్దాను భవమైపంచువత్ప॥ క॥ అంతర్వృందయ నభంబున । సంతతిమొగి మ్రోయు ప్రణవశిబ్బులుల నా । ద్వంద్వమువను శనుఁ డెలియుట । యాంతరశబ్దానుభవ మనఁబడుఁబుత్రా॥ అ॥ బాహ్యదృశ్యశబ్దపటంబుఁగను నాత్మఁ । గనుటబాహ్య నిర్వికల్పమాంత । రిధిపృశ్యశిబ్బ రాశిఁగన్దాననాన్తుఁడ గనుటలోని నిర్వికల్పమనఁఘ.

పంచదశయోగాంగముల వివరణము.

యమము నియమము త్యాగము మోసము దేశముకాలము ఆసరము మూలబంధము దేహసామ్యము దృక్పిత్రి ప్రాణాయామము ప్రత్యాహరము ధ్యానము ధారణ సమాధి అని నిర్గుణయోగాంగములు పది యయిచువిధములు. యమ లక్షణము.

పంచభూతములు త్రిశరీరములు అనెడు బాహ్యదృశ్యములును, చతుర్దశేంద్రియములు దశవిధప్రాణములు అనెడి అంతరదృశ్యములును పర బ్రహ్మమేయనియును, అపరబ్రహ్మమేతాననియును తెలఁచి వికల్పములేక యుండుటే యమము. నియమ లక్షణము.

నర్జరూప భగ్నని రూపములయిన సర్వ శబ్దములను చెలితోవినచు, మృదువు కఠినము కడిమి చల్లన మొదలగు స్పర్శములను చర్చించుచేత

(44)

ధారణాలక్షణము.

కర్తృకరణ కార్యరూపమైనవనస్సుదేనినిసంకల్పించునో, చేని చూచునో, ఆసంకల్పించినది చూచినది పరమాత్మయనుసంకల్పమును ఆమనస్సునందేసేరపఱచుట ధారణాయోగము. శ్లో॥ యద్యత్ప్రకృతి చక్షుర్భ్యాం తత్తదాత్మేతిభావయేత్, యద్యత్ప్రకృతిహస్తాభ్యాం తత్తదాత్మేతిభావయేత్, యద్యచ్ఛృణోతికర్ణభ్యాంతత్తదాత్మేతిభావ

యేత్, ఇట్లుని కైవల్యోపనిషత్తునందు శ్లో॥ మనసాచ సాచ్యస్త్యై గృహ్యతేనైర్విరహేంద్రియైః | ఆహమేవనమత్రోన్యదితిబుద్ధ్యధ్వమంజసః | అని భాగవతము. శ్రీమద్ధీలక్షణము.

జాగ్రత్ స్వప్నము సుషుప్తి తురీయము అనేకీ ఆవస్థలయందును ఆయవస్థలలోతోచిన సమస్తభోగభోగ్యసాధనకూన్యసాక్షాత్కార ములనెడి సకలమును పరమాత్మేయనియెల్ల పన్నడుదర్శించుటసమాధి.

౧౭౧౫.—మ॥ ఆరవిందాక్ష భవత్స్వరూపములఁ బ్రత్యక్షంబునం గాన నె వ్వరికిం బోలదు కాస్త్ర గోచరుడవై శ్రీ వర్తింతు వీస్వప్తిముకై ధర సద్రూపుండవై న నీవలన నీ శ్రీ ధాత్రాద్యమర్చ్యులైనిం చిరి నిన్నంతకము న్నెఱుంగఁ గలమే శ్రీ చింతింప నేమచ్చుతా.

టీ॥ ఆరవిందాక్ష = కమలములవంటి కన్నులుగలవాఁడా. శేక, రవి=సూర్యుఁడు=సంతాపమునిచ్చువాఁడనిభావము. (రవికానివాఁడు ఆరవి) ఆరవి=చంద్రుని = చల్లఁడనమును. ఐ=ఇచ్చునట్టి, అక్ష = కన్నులుగలవాఁడా = భక్తుల సంతాపమును నివారించునట్టి చూపు గలవాఁడనుట. భవత్స్వరూపములఁ = సచ్చిదానంద పరిపూర్ణా ఖండమయములైన నీస్వరూపములను. ప్రత్యక్షంబునఁ = కన్నుల కెదుట=ఆచరోక్షముగాననుట. కానఁ = చూడను. ఎవ్వరికిఁ = ఎట్టినిర్వికల్పనిష్ఠగల వారికిని. పోలదు=సరిపడదు = శక్యముకాదు. ఆచ్యుతా = నాశరహితుఁడా. కాస్త్ర గోచరుడవై = వేదాంత కాస్త్రములందుఁ దోచువాఁడవై వర్తింతువు = ఉండువు. ఈస్వ ప్తిముకై = ఈప్రపంచమునురలుగఁ జేయుటకుముందు. ధరఁ = భూమి యందు. సద్రూపుండవై = చెడనిపరబ్రహ్మస్వరూపముగలవాఁడవు. చిన నీవలనఁ = అమయమైన నీవలన. ఈధాత్రాద్యమర్చ్యులు=ఈబ్రహ్మ

మొదలగుదేవతలు. జనిందిరి=పుట్టిరి. చింతింఁక = విచారింపఁగా. (నిన్ను) నేము = మేము. అంతకు మున్ను=ఆబ్రహ్మచలపుట్టకము నుపు. ఎఱుంగఁగలమే=మేమెఱుంగుదుమా. శ్రు॥ యతోవాచోనివ ర్తంతే, అప్రాప్యమనసాశ్రయ, నతత్రచక్షుర్గచ్ఛతినవాగ్గచ్ఛతినోమనః॥ తా॥ ఓస్వామి! నీస్వరూపములనువేదాంతశాస్త్రములవలనఁదెలి సికో వలసినవారమేగాని ప్రత్యక్షముగా తెలిసికొనుటకు శక్తులము కాము, మఱియెవరును తెలిసికొనుటకు శక్తులు కారు ఈప్రపంచ సృష్టి మునుపు నీవు ఎప్పుడును చెడని దివ్యరూపము గలవాఁడవై యుండిస్వప్నాద్వికార్యములకు బ్రహ్మమొదలగుదేవతలను పుట్టిందిదివి అంతకుముందు నీవు ఏరూపముతో నుండివో తెలిసికొనుటకు మేము చాలుదుమా? మేముతెలిసికోనరమని తాత్పర్యము. శ్రు॥ నాసదాసీద్దాసీత్, ఏకోహవైనారాయణ ఆసీత్, సబ్ర హ్మనేకానోనేమేద్యావాపుధిః. అని శ్రుతి.

౭॥ అట్టినిన్నుం బరమాణుకారణవాదులైన కణ్వగౌతమాదులును, బ్రహ్మకారణవాదులైన సాంఖ్యులును, దేహత్వ వాదులైన బౌద్ధులును, వివిధంబులైన కుతర్కంబులజేతం బరస్పరావ్యాహతంబులైన మతంబులు దమతమకుతర్క వాదంబుల సమర్థించుచు నిన్నుం దెలియలేరు, మహాభాగ్య వంతులైన యోగీంద్రులకునీవు ప్రత్యక్షంబైన నివి యన్నియు ససత్యంబులనికానవచ్చు వెండియుఁ గొందఱు సచరాచరవస్తుజాతంబులకు సంతర్యామివై సర్వంబు నీవయగుటం దెలియలేక యుత్త్యంబనియును విపరీతబుద్ధిం దెలియుదురుగాని భవదీయదివ్యతత్త్వంబు నిర్క్షంబుగఁ దెలియనేరరు కొందఱుజగద్భరితుండవుగాన జగద్రూపకుండవైనఃన్నుం గటక మకుట కర్ణికాది వివిధభూషణ భేదంబులం గనకంబునిజ స్వరూపంబు విడువక వర్తించుచందంబున జగద్వికారానుగతుండ వయ్యును నిశిల హేయ ప్రత్యగిక కల్యాణ గుణాత్మకుండవై యుండుదువని యాత్మవిదులైనవారు దెలియుదు రదియునుంగాక.

టీ॥ అట్టినిన్నుఁ = అటువంటినిన్ను. పరమాణుకారణవాదులు = పరమాణుస్వరూపుడైన పరబ్రహ్మమే జగత్సృష్టికి కారణముగా వాదించువారు, (అయిన) కణ్వ గౌతమాదులును=కణ్వఁడు గౌత ముఁడు మొదలగువారును. శ్లో॥ జాలసూర్యచరీవిఘ్నో యచ్చసూక్ష్మ తమంరజః | తస్యపష్టాష్టమేభాగ ప్ర్యణురిత్యభిధీయతే || తస్య పష్టాష్టమేభాగ౧౧పరమాణు౧౧ప్రకీర్తితః॥ తా॥ ఇంటిపంకులనందు నుండి వచ్చిన సూర్య కిరణపు వెలుతురునందు వచ్చుచు పోవుచున్న చువ్చులలో అన్నిటికినిచ్చిన్నదుమ్మనందు ఆఱవపాటు తేకయెనిమిదవ పాటు అణువు, అందు అణవపాటునిమిదవపాటుపరమాణువనితా॥ ప్రకృతికారణవాదులు = అవ్యక్తశాశ్వత ప్రకృతియే సర్వమునకు

కారణముగా వాదించువారు. జనసాంఖ్యులును=అయినట్టిసాంఖ్య మతస్థులును. దేహత్వ వాదులు = దేహమే ఆత్మయని వాదించు వారైన. బౌద్ధులును=బౌద్ధమతము గలవారును. వివిధంబులు=నానా విధములు. (అయిన) కుతర్కంబులచేతఁ = అత్తఘోలత్వ కృశత్వ తునువ్యత్వ మృగత్వాది వికారములు గలవాఁడు అశ్రుత కుర్చిత వాదములచేత. పరస్పరావ్యాహతంబులు = ఒండొరులచేత కొట్టు పడనివి, బసమతంబులు = అయినట్టి మతములను. తమతమకుతర్క వాదంబులఁ = తమతమయొక్క కుర్చితాక్షేపములతోడి వాదించు టలచేత. సమర్థించుచుఁ = సాధించుచు. (నిన్ను) తేలియలేరు=తెలి సికోఁజాలరు. శ్రు॥ ఆసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్, సదేవ సోమ్యేద.

మగ్ర ఆసీత్, బ్రహ్మవనః బ్రహ్మకృతి సమానేవృత్తే పురుషోని
మగ్నః, ఆసీత్ యోగోచరిమహ్యమానః, అవిద్యామామంతరేవ ర
మానః, స్వయంధీరాల్లపండితంమన్యమానః, జంభున్యమానః పరి
యంతిమాధా, అంధేనైవనీయమానాయథాంధాః, అని. మహాభాగ్య
వంతులు - ఎల్లప్పుడు శ్రవణమనన నిదిభ్యాసములచేత నిన్నారాధిం
చుటయనెడు మిక్కిలియదృష్టముగలవారు. ఐనయోగింద్రులకుఁ -
అయినట్టి బ్రహ్మవిద్యరిష్టలకు. నీవు - సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మనైన
నీవు. ప్రత్యక్షంబైనఁ - కన్నులకెడుకానఁబడినవాడవు కాఁగా -
అనఁగా కనఁబడునది విసఁబడునది ఊహింపఁబడునది యంతయు
నీయేయను దృఢముకలుగఁగా. ఇవియన్నియుఁ - ఈచెప్పిన కన్య
గౌతమాదులకుత్పితవాదములన్నియు. అసత్యంబులని-అబద్ధములని.
కానవచ్చుఁ - తెలియవచ్చును. శ్లో॥ మిథ్యాతర్కసుకర్తృశేరిత
మహావాదాంధకారాంతరే । భ్రామ్యన్తందమాతే రమందమహిమక
త్వైర్జ్ఞానవర్తాన్ముఖం । శ్రీమన్మధవవామనత్రిణయన శ్రీశంకరశ్రీపతే
గోవిందేతి ముదావదక మధుపతే ముక్తః కదాస్యాన్యహం॥ అని.
తెలియఁ - మతీయును. కొందఱు-కొంతమంది. సచరాచరవస్తు
జాతంబులకుఁ - చరముల లోదను అచరములలోదను గూడిన వస్తు
వుల సముదాయములకు, అంతర్యామిని - లోపలనాఁగివర్తించు
వాడనై-క్ర॥ అంతర్వహితత్వనిర్వం వ్యాప్యనారాయణస్థితః॥ అని
క్రతి. సర్వంబు-అంతయు. నీవ-నీవే. అగుటఁ - అవుటను. తెలియ
లేక-తెలిసికొఁజాలక. అనిత్యంబనియుఁ - శాశ్వతముకాదనియు-
కనఁబడు నది విసఁబడు నది ఊహింపఁబడు నది యంతయును
బ్రహ్మముకాదని అనుట. విపరీతబుద్ధిఁ - పరబ్రహ్మమునకంటె పేలుగ
లోకము కలదనెడి విపరీతబుద్ధిచేత. తెలియుదురు-తెలిసికొందురు.
(కాని) భవదీయ దివ్యతత్వంబు - నీదైన అప్రాకృత సచ్చిదానంద
స్వరూపమును. నిక్కంబుగఁ - నిజముగ. తెలియనేరరు-తెలిసికొ
ఁజాలరు. కొందఱు-కొంతమంది. జగద్భృకుండవు - లోకమునందు
నిండుకొన్నవాడవు (లేక) లోకముచేత భరింపఁ బడువాడవు.
కానఁ - కనుక. జగద్రూపకుండవు - లోకమేస్వరూపముగాఁగల
వాడవు. ఐననిన్నుఁ - అయినట్టినిన్ను. కటకమకుటకర్ణి కాదివివిధ
ఘావణభేదంబులఁ - కడియములు కిరీటములు కమ్మలు మొదలుగాఁ

గల నానావిధములైన యాభరణముల పేలుపాటుచేత, కనకంబు -
బంగారు. నిజస్వరూపంబుఁ - తనయాకృతిని. విడువక-వదలక.
వర్తించుచందంబునఁ - ఉండనట్లు. జగద్వికారాను గతుండవు -
జగత్తుయొక్క వికారమును అనుసరించిపొందువాడవు. (అయ్యును)
నిఖిల...త్తకుండనై-నిఖిల-సకలమయిన. హేయ - శోయఁదగిన
వానికి-అనఁగా అస్మత్. జడ దుఃఖ ఖండ చరినము లనెడు గుణము
లకు. ప్రత్యసేక-విరుద్ధమయిన. కల్యాణగుణ-కుభకరములైన సచ్చి
దానంద పరపూర్ణనిర్వలత్వములే. ఆత్మకుండవు - స్వరూపముగాఁ
గలవాడవు. (అయియుండుదువు అని) ఆత్మనికలనెనవారు-బ్రహ్మ
చేత్రలు. తెలియుదురు - తెలిసికొందురు. అదియునుంగాక - అది
మాత్రమే కాకుండ.

తా॥ అటువంటినిన్ను పరమాణు స్వరూపుఁడైన పరమాత్మయే.
ప్రపంచోత్పత్తి కారణముగా వాదించువారైన కన్యకుండు గౌత
ముండు మొదలగువారును. ప్రకృతియే జగత్సృష్టి కారణము అని
వాదించువారైన సాంఖ్యియును, దేహమే ఆత్మయని వాదించువారైన
బౌద్ధమతస్తులును, నానావిధములైన కుత్సితాక్షిపములుచేయుచు ఓకది
కొకరుతగ్గక తమతమ మతములను ఊర్జితపముకొనుచు నిన్ను తెలి
సికోలేకయుండురు, ఎప్పుడును నిన్నారాధించుటయనెడుమందియదృ
ష్టముగల యోగీశ్వరులకు నీవు కానఁబడినప్పుడు పైచెప్పిన గౌత
ముండు మొదలగువారి వాదములన్నియు అబద్ధములని తెలియవచ్చును.
మతీ కొందఱు చరములును అచరములును అయిన సర్వవస్తువులకు
లోపలను బెలుపలను వర్తించునట్టివాడవు నీయేయనుటను తెలిసికొ
ఁజాలక నీకంటె అన్యముగలదనెడివిపరీతబుద్ధిచేత సర్వమును నీవుకాదని
యెంచురుకాని అప్రాకృతమయిననీస్వభావమును చక్కగా తెలిసికో
లేరు. కొందఱు లోకమును భరించువాడవు గనుక జగత్తే స్వరూప
ముగాఁగలవాడవగు నిన్ను కడియములు కిరీటములు కమ్మలు మొద
లుగాఁగలసాముల పేలుపాటుచేత బంగారుతనస్వరూపమును విడు
వక వర్తించునట్లు జగత్తుయొక్క వికారముల నన్నిటిని అనుసూయిత
ముగా పొందువాడవుగా నుండియు నిఖిలహేయప్రత్యసేక కల్యాణ
గుణములు గలవాడనై యుండువు అని నీస్వరూపమునెఱిగినపండి
తులుచెలిసికొందురు ఇంతేకాక ఇంకనుచెప్పవచ్చునని తాత్పర్యము.

౧౨౧౨. - మ॥ వసజాతాత్ భవశ్చ దాబ్జయుగ సే శి వాసక్తులైనట్టి య
జ్ఞనముల్పృశ్య శిరంబుండన్ని ఘనసం శి సారాంబుధిక్ దాఁటి పా
వనులై లోకములం బునీతములుగా శి వర్తించుచు న్నిశ్యశో
భనమై యొప్పెడిముక్తి బొందుదురు శుం శి భ దైవభవోపేతులై.

టీక వసజాతాత్-తామరలవంటికన్నులుగలయోస్వామి. భవ
శ్చ దాబ్జయుగసేవాసక్తులు - క్ర॥ పాదోన్యకశ్యాభూతాని త్రిపా
దశ్యావృతందివి, అను క్రత్యర్థమునుపట్టి నీయడుగుల దామరలను
కొలుచుటయందు ఆసక్తిగలవారు. ఐనట్టియజ్ఞనమును - అయినట్లు
వంటియాము కడతవులు. మృత్యుశిరంబు దన్ని-మృత్యువును ఆణగఁ
త్రొక్కి. ఘనసంసారాంబుధిక్ - గొప్పదియైన సంసారసముద్ర
మును. (దాఁటి) పావనులై-పరిశుద్ధులై. లోకములఁ - లోకము
లోని ప్రాణులను. పునీతములుగాఁ - పరిశుద్ధులగునట్లు. వర్తి
ంచుచుఁ - మెలగుచు. శుభదైవభవోపేతులై - మేలైన సర్వజ్ఞత్వ

సర్వేశ్వరత్వాదివైభవముతో గూడుకొన్నవారై. నిత్యభవనై-
ఎల్లప్పుడు నశింపనికాంతిగలదై. శ్లో॥ సతద్భాసయతే సూర్యో నశ
కాంక్షోనపావకః । యద్గత్వాననివర్తంతే తద్భావపరమంవచ. అనిగీత.
ఒప్పెడి-ఒప్పునట్టి. ముక్తి-మోక్షమును. (పొందుదురు)
తా॥ ఓస్వామి ! నీపాదకమలములను అక్కఱతో కొలుచునట్టి
ముక్తదేవులు మృత్యువును జయించి సంసారమనెడుదరితేగనముద్రమును
అలక్ష్యముగా దాఁటి లోకములోని ప్రాణులకెల్లను పరిశుద్ధులు అగు
నట్లు మెలగుచు కడపటుసదా ఆనందమును పొందఁజేయునట్టిదియు
మిక్కిలి శుభవహతోపిష్టనట్టిదియైన మోక్షమును పొందుదురనితా.

౧౨౧౮.—మ॥ మిము సద్భక్తి భజింప నొల్లకల దుఃఖి త్రేధం బ్రవర్తించు నీ
చమతి వ్రాతము నేర్పునం బనులం బాఁజి శత్రేణ బంధించు చం
దమునం బెక్కిగు నామరూపములచే జిత న్వారి బంధించి దు
ర్గమ సంసారపయోధిఁ ద్రోతువు దళి శత్రుజాత పత్రేక్షణా.

టీ॥ దళిత్రుజాతపత్రేక్షణా = వికసించిన తామరతేకులవంటి
కన్నులుగల స్వామి. మిము = పరబ్రహ్మమైనమిమ్ము. సద్భక్తి =
ఆనందభక్తితో. భజింపనొల్లక = కోలువఁజాలక. ఇలం = భూమి
యందు. దుర్గేధక = భగవత్ కన్యతీరితముగలదనెడు దుష్టుబద్ధితో.
ప్రవర్తించు = మెలంగునట్టి. నీచమతివ్రాతము = అల్పబుద్ధులుగల
అజ్ఞానజనులయొక్క సమూహమును. నేర్పునక = ఉపాయముచేత.
పనులక = పశువులను. పాశక్రేణిక = దామనత్రాళితో. బంధించు
చలదమనక = కట్టివేయు విధమున. పెక్కి = అనేకములు. అగు
నామరూపములచేత = దేవతాంతర నామరూప భేదములచేతను.
బంధించి = కట్టిపెట్టి. బాంజు = అట్లుకట్టుకడవారిని. దుర్గమను సార
పయోధిక = బాంజరాని సంసారసముద్రమునందు. ద్రోతువు = పడఁ
ద్రాయుదువు. క్రు॥ తిస్యవార్తతిర్వామానిదామానితస్యేద వాచా

వ॥ దేవా కర్మమూలంబులైన పాణిపాదంబులు లేనివాఁడవయ్యెను స్వతంత్రుండవు, బ్రహ్మాదులు భవత్పరతంత్రులై
యుండుదురు స్థిరచరరూపంబులుగల దేవతకోటికి నీవు సర్వవిధినియంతవు కావుననీకృపావలోకసంబుగలవారికి
మోక్షంబుకరస్థితంబైయుండు, భవత్కృపావలోకసంబులేనికష్టాత్ములునష్టాత్ములైదుర్గతింగూలుదురట్టిజీవులు దేవ
తీర్థజ్ఞునవ్యస్తావరాధికీరంబులుసొచ్చియలుగరావులై యుండురందునీవుందువు సదంతరాత్మవగుచునుజయును.

టీ॥ దేవా = స్వామి. కర్మమూలంబులు = ఇచ్చట వుచ్చు
కొనుట నడుచుటకు సాధనములు. ఆయినవాణిపాదంబులు = ఆయి
నట్టి కాళ్లును చేతులును. లేనివాఁడవయ్యెను = లేనివాఁడవుగా
నుండియు = ఇంద్రియజన్యజ్ఞానములేనివాఁడవైనను అంటు. స్వతంత్రుండవు = ఒకరి సహాయమునుకోరనివాఁడవు = సత్యనిజచాట్టి సతతి
శయజ్ఞానసహితవనిభావము. క్రు॥ నతస్యకార్య కరణంచవిద్యత
నతత్తత్సత్వభ్యభివేత్స దృశ్యతే । పరాస్యశక్తిర్విద్యైవ క్రూయత
స్వాభావజ్ఞానబలక్రియాచ । అపాణిపాదోఽవసాగ్నిహితా పశ్య
న్యచక్షుస్సృత్యోక్తిర్కర్తృవేత్తివేద్య నచతస్యాస్తికేతాతమాహు
రగ్యం ప్రదుషమహంశం॥ పశ్యత్త్విచక్షుస్సృత్యోక్తిర్కర్తృవేత్తి
కార్యం కరణంచవిద్యతే. అనిత్రుతి॥ శ్లో॥ ఆనిత్రుచ పియోచప
స్సర్వకారకత్తివృత్ । సర్వజ్ఞస్సర్వకర్తాచసర్వసేవ్యంసమామిశం॥
అని. బ్రహ్మాదులు = చతుర్ముఖబ్రహ్మనవబ్రహ్మలు నాయుసూర్యా
గ్నిండ్రులు మొదలగువారు. భవత్పరతంత్రులై = నీలోదుపాటునప
క్షించువారై. ఉండదురు = ఉండురు = ఆనఁగా నీకుపెఱచి తమపను
లనుపఁచుచుండుదురనిభావము. క్రు॥ భీమాస్తాద్వాతగ్రివత్రభీమో
దతిసూర్యః, భీమాస్తాద్విశ్వేంద్రిశ్చ, మృత్యుధాచశిషుచవ ఇతి,
భయాదస్యాగ్నిస్సపతి, భయాత్సతీ సూర్యః, భయాదింద్రశ్చ
వాయుశ్చ, మృత్యుధావతిపంచమి, యదిహంకేచ, ఒగ్నిస్త్వంప్రాణ
ఏజినిస్సుతం మదాహ్మయం వజ్రముద్యతం యపతిద్విదు రమృతాస్తే
భవంతి॥ అనిత్రుతులు. స్థిరచరరూపంబులుగల చేతన కోటికి =
ఉన్నతావునండి కదలకుండుటయు యభివృద్ధిగా తరుగుటయు
స్వరూపములుగాఁగల ప్రాణులసమాహమనకు, (నీవు) సర్వవిధి

తంత్ర్యాకావళి ద్వామభిసర్వం సతమితి. అనిత్రుతి. నిన్నునపరోక్ష
జ్ఞానముతో నేపించువారిని సంసారసముద్రమునుండి చాఁటించువని
భావము.

తా॥ పూర్వతామరతేకులనుబోలినకన్నులుగలశ్రీకృష్ణా! ఎవ్వరు
మిమ్ముభక్తియుక్తులై నేపింపక చెడ్డబుద్ధిగలవాడై భూమియ నుచరిం
తురొట్టినిచబట్టిగల పామరులను పశువులను దామనత్రాళితోపరు
సగాకట్టివేయునట్లునానావిధ నామరూపభేదములచేతకట్టివేసిసంసా
రమనెడు దాటరాని సముద్రమునందు పడఁద్రాయుదువు అనెతా.

క్రు॥ దేహంతేదేవః పరబ్రహ్మ తారక వ్యాచప్తే, యమేవైష
వ్యుతేతే నభ్యః, యస్యదేవరాభక్తిః. అనిత్రుతి. శ్లో॥ తి.ం
తుతాప్తైః ప్రపతంశు పర్వతా దటంతు నీరాని పరంతుచాగమాన్ ।
యఃపతుయాగై ర్విసయంతుయోగై ర్ద్వంపనానైవవృతిః తరంతి.

నియంతవు = ఎల్లవిధములనునియంతువాఁడవు. కాశ్చి = కనుక.
నీకృపావలోకని ముగిలవారికి = దయతోపిసీచువు. గం వారికి = నీచ
యకుచాఁడైతి నాని. మోక్షంబు మత్తికరస్థితిలై = చేయించుండు
దానంబిచ్చ. (ఉదురు) భవత్కృపావలోకంబు = నీచయతోడి
చూపు. లేనికష్టాత్ములు = లేనిపాపములు. సస్తాత్ములై = చెడునట్టిస్వభా
వంబుగలవాడై, దుర్గతిక = నరకమునగును. కూలుగును = చుడురు.
కట్టిజీవులు = అటువంటిప్రాణులు. దేవతీర్థజ్ఞునవ్యస్తావరాధి
కీరంబులు = దేవతలగు, కృష్ణులయు ముముక్షులయు స్థావరా
దులయు శరీరములను. చొచ్చి = ప్రవేశించి. అటురూపులై = దమ్ము
లోనివానిబోలినస్వరూపములగువాడై. (ఉదురు) అందుక =
అసాత్మరూపము. (నీవు ఉండువు) తిపింపగార్చినగుచుక =
దానితోపలియొత్తివు లొగచును. మఱియును = ఇదిగాక.

క్రు॥ యథాగ్నేఃసేనుద్రాఃస్ఫులిగ శ్వశ్చరం, నీవమేవాస్తాదా
త్మాని సర్వే ప్రాణి స్సర్వే లోకాస్సర్వే దేవా స్సర్వాణి భూతాని
సర్వవతి అత్తానోఽప్యగ్చరంబ॥ అనిత్రుతి. శ్లో॥ త్వదీక్షణవశేక్షోభ
మాయా బోధితకర్తృభిః । జాతాన్ సంసరతః భిన్న స్పృహచే
పాహినిపితిః.

తా॥ పీయేలిపవాఁడా! ఇచ్చట వుచ్చుకొనుట నడచుటమొద
లైనపనులచేయుటకు సాధనములైనకామనేతులు మొదలగునవి లేని
వాఁడవుగానుండియు అన్నిటికడప్రకట్టి స్వతంత్రుండవై యుండువు
బ్రహ్మమొదలగు వారందఱు నీకు పరతంత్రులైయుండురు స్థావరము
లైన జంగమములైన ప్రాణులసమాహమనకు నీవు ఎల్లనియమము
లను నియమించువాఁడవు కాఁబట్టి దయతోపిసీచిన నీచల్లని చూపును

పొందినచారికి మోక్షము అరచేతిలోనిదైయుండును, ఏదయాస్పష్టిని పొందనేరని ఏదమనస్సు గలవారు చెడినస్వరూపము గలవారై నర కమలందుపడుదురు, అట్లుకూలినజీవులు దేవతలు తిర్యక్కులు మను

మ్యులు స్థావరములు మొదలుగాఁగలవానిరూపములనుపొందిమిక్కిలి సూక్ష్మములయిన శరీరములను ధరించియుండుదురు, ఆశరీరములయందు జీవాత్మలై నీవు ఆలంకియించువు ఇంతేకాదు అనితాత్పర్యము.

౧౨౧౯.—క॥ మదిఁదలపోయఁగ జలలు | ద్బుదములు ధరఁబుట్టిపొలియు * పోలికగల యీ
త్రిదశాది దేహములలో | వదలక వర్తించు నాత్మ * వర్గము నోలిక.

టీ॥ మది—మనసునందు. తలపోయఁగ—విచారించఁగా. జల బుద్బుదములు—నీటిబుగ్గలు. ధరక—భూమియందు. (పుట్టి)పొలియు పోలిక—ఆలంకిపోవునట్టివిధము. కలయీత్రిదశాదిదేహములలో—

కలిగినట్టియీచెప్పఁబడిన దేవతాశరీరముమొదలుగాఁగల దేహము లలో. వదలక—ఎడఁకాయక. వర్తించునాత్మవర్గము—ఉంచునట్టి జీవాత్మలసమాహమము. ఓలిక—క్రమముగా. తా, వైపద్యమునందు.

౧౨౨౦.—ఆ॥ ప్రళయవేళ నీవు * భరియింతు వంతకుం | గారణంబ వగుటఁ * గమలనాభ
భక్త పారిజాత * భవభూరితిమిర ది | నేక దుష్టదైత్య * నాక కృష్ణ.

టీ॥ కమలనాభ—బౌద్ధునందుతామరగలవాఁడవును. భక్తపారి జాత—నేవతులకుకల్పవృక్షమైనవాఁడవును. భవభూరితిమిరదినేక. బుద్ధములనెదుమిక్కుటమైనవీఁకటికిసూర్యుఁడైనవాఁడవును. దుష్ట దైత్యనాక—దుష్టులైన రాక్షసులను నాశముచేయు వాఁడవునునైన. కృష్ణ—కృష్ణమూర్తి. (నీవు)అంతకుక—సమస్తమనకును-సృష్టిస్థితిలయ తిరోధానానుగ్రహములనెదుపంచకృత్యములననుట. కారణంబవ గుట—పాతునైనవాఁడవగుటచేత. (ప్రళయవేళను)భరియింతువు— స్థావరక్రిమిజలచరపక్షిపతుసమరలనెదు సర్వజీవులను వహించువు.

తా॥ బౌద్ధునందు బ్రహ్మకు జన్మస్థానమయిన తామర గలవాఁడ వును, నేవతులకు కల్పవృక్షమువలె కోరిన కోరికలనిచ్చువాఁడవును, పుట్టుకలనెదు మీరలేని చీఁకటినిపోగొట్టుటయందు సూర్యుఁడవగు వాఁడవును, చెడ్డవారైన రాక్షసులనెల్లనుసరింపఁజేయువాఁడవునైన ఓస్వామీ ! విచారించి చూడఁగా నీళ్లలోలేచి ఆలంకిపోవు బుగ్గల విలె భూమియందు పుట్టుచు నశించుతునుండునట్టి యెల్లదేహధారుల సమాహమము సృష్టిస్థితియ పాతుధూకుఁడనైన నీవు ప్రళయకాల మునందు నీయందుంచుకొని యుండువు అని తాత్పర్యము.

౧౨౨౧.—చ॥ ఆనఘ జితేంద్రియస్ఫురణు * లయ్యును జంచలమైన మానసం
బను తురగంబు బోధమహి * తాత్మ వివేకపు నూలిత్రాట న
ల్లనఁ గదియంగఁ బట్టును ద * లంచుచు ముక్తికుపాయ లాభమే
యనువున లేమికి న్వగల * నందెడు నాత్మలువో తలంపఁగఁ.

టీ॥ ఆనఘ—పాపములేనివాఁడనైయోస్వామీ. తలంపఁగ— విచారించఁగా. అత్మలు—సురసరాదిజీవులు. జితేంద్రియస్ఫురణులు— ఇంద్రియజయమునందలి క్షుద్ధిగలవారు. (అయ్యును) చంచలమైన— చంచలించునట్టి స్వభావముగలదైన. మానసంబను తురగంబుక— మనస్సునెదుగుణమును. బోధమహితార్మ వివేకపు నూలిత్రాటక— జ్ఞానముచేత పూజ్యమైన పరమాత్మను తెలిసికొనుట యనెడు నూలి త్రాటిచేత. అల్లనక—మెల్లఁగా. కదియంగఁ బట్టుక—చలింపక నిలువఁబట్టుటకు. తలంచుచుక—ప్రయత్నపడుచు. ముక్తిక— మోక్షమునకు. ఉపాయలాభము—ఉపాయము కలుగుట. వియను

పునక—ఏవిధముచేతను. లేమికి—లేకుండుటకు. అత్మలు—నీపాద నేవలేని జీవులు. వగలనందెడుఁజో—విచార పడుచున్నవి సుమీ.

తా॥ పాపములేనియొనైయోస్వామీ! ఇంద్రియజయమునొందు నట్టి సామర్థ్యముగలవారుగానుండియు చలించునట్టి స్వభావముగల మనస్సునెదుగుణమును బ్రహ్మజ్ఞానమనెడునూలిత్రాటిచేత మెల్లగా విగఁబట్టుటకు యత్నించుచు అమనస్సు స్వాధీనము కానందున మోక్షమునొందుటకు మార్గమేదియుఁ గానక నీపాదారవింద భజన తేనిజీవులు విచారము నొందుచుండురని తాత్పర్యము.

౧౨౨౨.—చ॥ గురుపద పంకజాతములు * గోల్పని వారలువో మహాబ్ధి ని
స్తరణకుఁ గర్ణధార రహి * తంబగునావను సంగ్రహించు బే
హరిగతి భూరిదు స్తర భ * వాంబుధిలోన మునుంగుచుండురం
బురుహదశాక్ష నిత్యపరి * పూర్ణుండవై తనరారు నిన్నొగిక.

టీ॥ అంబురుహదశాక్ష—తామరతేకులవంటి కన్నులుగలస్వామీ. గురుపద పంకజాతములు—ఆచార్యుల పాదకమలములను. గోల్పని వారలువో—నేవింపనివారే. మహాబ్ధిని స్తరణకు—గొప్పసముద్ర మునుదాఁటుటకు. కర్ణధారరహితంబగునావక—ఓడనడపువాఁడు తేనియొడను. సంగ్రహించు దేహరిగతి—చేర్చికొనునట్టి వేర గానివలె—ఎక్కి వేరమాడఁజోవు వానివలె. భూరిదు స్తరభవాంబుధి

లోనక—మిక్కుటమయినదియు దాఁటరానిదియునైన సంసార సముద్రమునందు. మునుంగుచుండురు—మునిగిపోవుచుండురు. నిత్య పరిపూర్ణుండవై—ఎల్లప్పుడూ అంతటను నిండినవాఁడవై. తనరారు— ఒప్పునట్టి. (నిన్ను) ఓగిక—క్రమముగా. క్రు॥తద్విజ్ఞానార్థస్వగురుమే వాళిగచ్చేత్, సమిత్యాసిత్రోత్రియంబ్రహ్మనిష్ఠం, అచార్యవాకపురు షోవేద, వైపాతక్మేణ మతిరాపనేయా ప్రోక్ష్యాన్యైవపజ్ఞానాయ

ప్రేక్ష్యతి. అనిత్రుతి. శ్లో॥ యదాపరానందగురోభవత్పదేపదంక్షణమ్
భగవత్సతతైతదానిరస్తాభిలసాధనశ్రవ శ్రయేయసాఖ్యంభవతః
కృపావశాత్ ॥ సంసారచక్ర క్రకచైర్విదీర్ఘ ముదీర్ఘనానాభవతాప
తప్తం । కథంచిదావన్నమహాచపన్నంత్యముద్ధరత్రిన్యహశేన్యలోకం॥
శ్లో॥ గుశబ్ధప్రపంధకారస్యైవ ద్రుశబ్ధప్రస్థివర్తకః । అంధకార నివ
ర్తవ్యాద్గురురత్యభిధీయతే ॥ ఆవిశోఽపి శాస్త్రార్థ మాచారేస్తాప
౧౨౨౩. — తే॥ పుత్ర దార గృహక్షేత్ర * భూరివిషయ । ఘనసుఖాన క్షుద్రగుచ్ఛ * మనుజుఁడేని

నర్థి భజియించు వాఁడు భ * వాద్ధి లోనఁ । జెంది యెన్నొ శ్రగతకులనబో జేరలేడు.

టీ॥ పుత్ర... క్షుద్రుఁడు—పుత్ర—కొడుకులు, దార—పెండ్లాము.
గృహ—ఇల్లు. క్షేత్ర—సాగుబడిపొలము. (వీనితోడినైన) భూరి =
అభిముఖియన. విషయ = విషయములవలని. ఘన = గొప్పదైన.
సుఖ—సుఖమునందు. అక్షుద్రుఁడు = అపేక్షకలవాఁడు. అగుచ్ఛ—
జొచ్చును. ఏమచుకఁడేని—ఏమచుచున్నాఁడు. అర్థి = ఇష్టముతో.
భజియించుక—సేవింపునో—ఆనుభవించునో. వాఁడు = ఆమను
ష్యుఁడు. భవాద్ధిలోనక = జన్మసముద్రమునందు. చెంది—పొంది.
ఎన్నొకక్షణ—ఎంతకాలమునకును. దరిఁజేరితేడు = గట్టునందుఁ
జేరఁజాలఁడు.

౧౨౨౪. — సీ॥ జగత్పైఁగల తీర్థ * సాధనంబులనెల్లఁ - బుణ్యానువర్తన * స్ఫురితులగుచుఁ

చాటించి నీయందు * బద్ధమత్సరములు - లేక భక్తామరా * నోకమాంబ

వగు భవత్పాదాబ్జ * యుగళంబు సేవించి - భవపాశములనెల్లఁ * బాటఁదోలి

సమమతులై యదృ * చ్ఛాలాభ తుషమేరు - సమముగాఁ గైకొని * సాధులగుచుఁ

తే॥ చాదతీర్థంబుగల మహా * భాగవత జ । బోత్తమోత్తములైనట్టి * యోగివరుల

వారకెప్పుడు సేవించు * వాఁడు పొందుఁ । బ్రవిమలానందమయమోక్ష * సదముమతీయు.

టీ॥ జగత్పైఁగ-భూమిమీఁద-ఈభూలోకమునందు. కల-కలిగిన.
తీర్థసాధనంబులనెల్లక = పుణ్యనదీక్షేత్రములను పొందుటకు సాధ
నములయిన వారకములనెల్లఁచు. పుణ్యాను వర్తనస్ఫురితులు = తమ
పూర్వపుణ్యముచేత ఆనంద రింది ప్రకాశించువారు. (అగుచును)
పాటించి = ఆదరించి. నీయందుక = నీగుడ. బద్ధమత్సరములు =
అంటిన మచ్చరములు. లేక—లేనివారై. భక్తామరానోకమాంబపు=
భక్తులకుకల్పవృక్షమవు. అగు = అగునట్టి. భవత్పాదాబ్జ యుగ
ళంబుక—నీపాదకమలముల జంటను. సేవించి = కొలిచి. భవపాశ
ములనెల్లక = జన్మములనెడు కట్టుకాళ్ల నన్నిటిని. పాటఁదోలి =
తొలఁగించుకొని. సమమతులై = సర్వజపులయ సమానమయిన
బుద్ధిగలవారై—వీరుపగవారు వీరుకావలసినవారు అను భేదబుద్ధి లేక
యగుట. యదృచ్ఛాలాభతుషక—తనంతట లభించిన పొట్టునైనను.
మేరుసమముగాక = మేరుపర్వతముతో సమానముగా. కైకొని=
కైగిరించి—తలచి. సాధులగుచుక—తిష్ఠించుము గలవారగుచు.
చాదతీర్థంబు = పరిశుద్ధమయిన పాదోదకము. కల-కలిగిన. మహా
భాగవతజనైత్రమోత్తముఁ—గొప్పవారైనభగవద్భక్తులతో మిక్కిలి
యత్నములు. ఆయినట్టి యోగివరులక = ఆయిన యోగివరులను.

వ॥ సత్తైన ప్రకృతివలన నుత్పన్నంజైన యీజగత్తు సత్తుగావలయు నదియెట్లనినం గనకోత్పన్నంబులైన భూషణం

బులు గనకమయంబులై కానంబడుచందంబుననని సాంఖ్యుండు వలికినవిని యదైవతవాదియట్లను నైయ్యదియత్వ

యత్వః । ఆచరేత్స్వయమశ్వేష యస్తాదాచార్య ఉచ్యతే॥ అని.
తా॥ తామరతేజలనుబోలినకన్నులుగలపిస్తామి! గురుసేవచేసితత్వ
మయంగనేరనిపామరులుపెద్ద సముద్రమునుదాటుటకు పీడవాఁడు
లేనిపీడయుండు కూర్పుండిచేరమాడఁజోవునర్థకునివలెమీర లేనిదియు
దాటరానిదియునైనసంసారసముద్రమునందుమునిగిపోవుచుందురు,
అంతటనునిండుకొనియెల్లప్పుడూ వెలుంగునట్టినిన్ను చేరలేరనితా.

ఘనసుఖాన క్షుద్రగుచ్ఛ * మనుజుఁడేని

తా॥ ఏమనుష్యుఁడ సేవింపక చడ్డబుద్ధిజలుతుడిచేనుఅనవోయిమ
అసత్కిలవాఁడైగిల పామరులను పక్షిలను పాండఁగోరునాఅటు
వంటిమానమునట్లునానావిధ నామరూపాండిదరిచేరనేరఁడనితా.
శ్లో॥ దాటరాని సముద్రమునందు పటానందదిద్దనః । ఆశ్లేష
శ్లో॥ దేవతేదేవః పరంబ్రహ్మ తారక
కిమతఃకృత్కలభ్యః, యస్యదేవపరాభక్తిః రసోస్తానః రగ్గృహ్య
వాయంలభ్యానం. పరతా దిటంతు సీరాః ప్రాణ్యాత్ యగేష
అకాశ అనందోనసాత్, మోక్షార్థంబున యందు క్రితిగలవాఁడు
నిత్యానందము ననుభవించునుగా, తాదలయందు క్రితిగల
వాఁడు అనందము ననుభవించ సేరఁడనిభావము.

న్నంబుగాదదియు నస్తుగాదను వ్యతిరేకవ్యాప్తినియమంబు నిత్యసత్యంబైన బ్రహ్మంబునందుఁ దర్కహతంబగుం గావునం బ్రపంచంబు మిథ్యయని నిరూపించిన నాప్రపంచంబు బ్రహ్మ విశేషణంబైన కార్యకారణావస్థలు గలిగి యున్నంత మాత్రంబున మిథ్యగానేర దాప్రపంచంబునకుం గార్యకారణావస్థలు నిత్యంబులు గావున నవస్థా ద్వయయు క్తంబైన ప్రపంచంబు సత్యంబనివెండియు నద్వైతియుట్లను బహుగ్రంథప్రతిపాదితంబైన జగన్నిధ్యా త్వంబులేమి యెట్లనిన నదియును గర్వవశులైన జడుల నవిద్యా ప్రతిపాదకంబైన కుతర్క సమేతంబైన భారతి యంధపరంపరా వ్యవహారంబునంజేసి భ్రమియించుఁ గారణావస్థలయందు బ్రహ్మవిశేషణంబైన సూక్ష్మరూపం బునం బ్రపంచంబునైయుండు సత్యంబు బోధాయోగ్యంబుగావున నీకువిశేషణంబైయుండున నీవుదేహగతుం డైన దేహీయందు నంతర్యామివయ్యుం కర్మఫలంబులంబొరయక గర్వఫలభోక్తయైనదేవునకు సాక్షిభూతంబవై యుండుదు వట్టినిన్నునజ్ఞులైన మానవులు నిజకలతలగ్నంబైన కంఠికామణి నిత్యసన్నిహితంబై వెలుండుచుండినం గానకవ ర్తింపుతెఱంగున హృదయపద్మచుక్కుంబున ననితతేజోవిరాజమానుండవై ప్రకాశించునిన్నుండెలియలేరు సకలాంశ నాయకుండవైన నీయందు శ్రుతులు ముఖ్యవృత్తిం బ్రవర్తించునని శ్రుత్యధి దేవతలు నారాయణుని నభి సందించిన తెఱంగునసందనుండు మహర్షులకేఠింగించిన ప్రకారంబనినారాయణముషి నారదనకుం జెప్పిననమ్మహా త్ముండు వజ్రసకుండైన వేదవ్యాసమునీంద్రునకు నుపన్యసించె నయ్యర్థంబు నతండునాకుంజెప్పిన విధంబున నీకుం జెప్పితి నీయుపాఖ్యానంబునకలవేదకా స్త్రపురాణేతిహాససారంబుపనివత్తుల్యంబుదీనిఁబఠించువారును వినువారును

విగతకల్మషులై యిహపరసౌఖ్యంబులనొంది వర్తింతురనిచెప్పినకుకయోగీంద్రునకు రాజయోగీంద్రుండెట్లనియె.

టీక: సన్తు-త్రికాలములయందునుచెదనిది. ఆయినప్రకృతివలనక- ఆయినట్టిమూలప్రకృతివలన. ఉత్పన్నమైన - కలిగిన ఈజగత్తు- స్థావర జంగమాత్మకమైన యీప్రపంచము. సన్తుగావలయుక- త్రికాలములయందును చెదనిదియే కావలెను. శ్రు|| అసద్వా ఇద మగ్రఆసీత్ తతోత్పదవాయత్ || ద్వామపద్ధా సయమాసఖాయా సమానంవృక్షంపరివస్తృజాతే తయోరస్యః పిప్పలంస్వాద్యత్వస్కన్నస్య ఆభిచాకశీతి|| అకామేకాంతశుక్లకృష్ణా బహిష్ప్రణాం జనయంతీగంధరూపాం అజోశ్చకోకపమాణోనుశేతేజహత్తేనాం భుక్తభోగామజ్ఞాస్యః, అనుక్రమంబునవట్టి జగత్సృష్టిస్థితిలయకారణ మైన ప్రకృతివలన పుట్టిన జగత్తుసత్రేయగునిభావము. అది-అసత్త గుట. ఎట్లనినక- ఎట్లు అనఁగా. కనకోత్పన్నంబులైనభూమణం బు-బంగారువలనఁగలిగిన సొమ్ములు. కనకమయంబులై-బంగారు వికారము గలవై. కానంబడు చందంబునక-అగపడునట్లు. (ని) సాంఖ్యండు-సాంఖ్యమతిస్థండు. పలికినక-చెప్పఁగా-పరమాత్మ తాదముచేయఁగా. (విని) ఆదైవతవాది-ఆదైవతమును వాదించు వాఁడు. ఇట్లనుక-ఇట్లుపనికెచు. ఎయ్యదియత్సగ్నంబుగాదు- ఏదిపుట్టదో. అదియుసత్తుగాదు- కాలత్రయమునందునెంచునని. కాదు. అనువ్యతిరేకవ్యాప్తినియమంబు-అనునట్టివిరుద్ధవ్యాప్తియొక్క నియమము. నిత్యసత్యంబైనబ్రహ్మంబునందుక-దేశ కాల వస్తు పరి చేయేద శూన్యమైనదియు త్రికాలముల యందును నెంచునదియు దైన పరబ్రహ్మమునందు. తర్కహతంబు-వాదముచేత కొట్టుపడినది (అగును) అనఁగా వివృత్తిపాదానకారణముచేత రజ్జపునందు సర్ప భ్రాంతితోచినను దానియందు సర్పము తేనెట్లుగానే సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మమునందు ప్రపంచభ్రమము తోచినను తోచును గాని మిథ్యారూపమైన ప్రకృతియందు ప్రపంచముతోచదు. తోచునంటి కేని అదికాల త్రయము నందును బ్రహ్మజ్ఞానముచేత నెంచుచున్నది. గనుకసత్తిపరుకరాదు, శక్తిపాణివంధ్యాశ్రుత గగనారవిందముల

వత తోచక యుండుటలేక అహఃకల్మషాని సుఖీ దుఃఖీ అని అను కానుటగలదు గనుక అసత్తనరాదు, ఒక్కవస్తువు సత్తుగాను అసత్తు గాను ఉండుననుట ప్రత్యుక్తివిరోధము గనుక సదసత్తిని అనరాదు, బ్రహ్మభిన్నముకాదుగనుక భిన్నమని అనరాదు, చేతనత్వమువత్తును గనుక అభిన్నమనరాదు, ప్రత్యుక్తివిరోధముఁభావించుచున్నదిగనుక భిన్నాభిన్నమనరాదు, మూలకారణమైయున్నదిగనుక సావయవమన రాదు, జగదాకారముగ పరిణమించుటగలదు గనుక నిరవయవమన రాదు, విరుద్ధముగనుక ఉభయాత్మకముగాదు, ఏమనవలయు ననిన అనిర్వచనీయమని పలుకవలయును అనిర్వచనీయమనఁగా పలుకఁ దగనిది. మిథ్యఅనిభావము. యామాసామాయ, ఏదినివేదమైనదో అదిమాదుఅనిఅర్థము. యానవిద్యతే సా అవిద్యాఏదిలేనిదో అది అవిద్య అని అర్థముగనుక సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మవ్యతిరేకముగా వస్త్రస్వంతరములేదు. శ్రు|| ఏకమేవాద్వితీయంబ్రహ్మ, విజ్ఞానమనందం బ్రహ్మ, తస్మాద్వా ఏతస్మా దాత్మన ఆకాశే స్వంభూతిః, ఆకాశా ద్వాయుః, వాయోరగ్నిః, అగ్నేరాపః, అప్యఃపుధివీ, పుధివ్యా ఓషధయః, ఓషధీభ్యోన్నంబుఅన్నాత్పురుషః, సహవీషపురుషోన్న రఃసయః, వితదాత్మ్యమిహంసర్వం, తత్సత్యం, సేహనానాస్తీందవ, మృత్యో స్సమృత్యమాప్నోతి, యఇహ శాసేవపశ్యతి, యతోవా ఇమానిభూతానిజాయంతే, ఏనజాతానిజేమంతి, యత్ప్రియం శ్రీభి సంవిశంతి, తద్విజ్ఞానస్వతస్త్వప్రీప్నోతి, సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్, ఆత్మావా ఇదమేకేవబ్రహ్మ ఆసీత్, నాసదాసీన్నసదాసీత్, యథా ప్రోక్త్యేకేన మృగ్నిండేన విజ్ఞాతేనసర్వంమృగ్నియం విజ్ఞాతంస్వాత్, వాచారంభణంవికారో నామధేయంమృతికేణ్యవసత్యం, ప్రభోష్య తదూపేనమప్రోక్త్యయేనాశ్రుతం శ్రుతంభవత్యమతంతుత మవిజ్ఞాతం విజ్ఞాతంస్వాత్, ఏకోదేవోబహుధానివిష్టః, ససర్వనామ సపరిశ్వ రూప, సర్వాద్యేతానిప్రజ్ఞానస్యనామధేయాని. ప్రధానం బ్రహ్మ, అనిక్రతులు. శ్రు|| యతస్సర్వాణిభూతాని భవంత్యాదియగాగతుః

యస్మింశ్చప్రయంయాంతి పునరేవయగ్మయే । తస్యలోకప్రధానస్య జగన్మాధస్యభూపతే॥ అని విష్ణుసహస్రనామముల్లో॥ వీయతే గమ్యతేయత్ర విశ్వేయేనచరాచరం॥ తదేతల్లింగమిత్యక్తలింగతత్వపరాయణైః॥ వీయతేలయమిత్యక్తం గమ్యతేస్సద్విరుచ్యతే॥ అనిలింగపురాణము. సర్వాధారో నిరాధారః, అనిగీత గనుక నిత్యసత్యపరబ్రహ్మమునందుప్రపంచముపుట్టి తెరిగిట్టుచుండునుగానిఆత్మంతాధావమైనప్రకృతివలన లోకముపుట్టుననుట గొడ్రాలి విడ్డయన్నట్టినిధావము. కావునక-కనుక. ప్రపంచంబు-లోకము. మిథ్య-అబద్ధము. అనినిరూపించినక- అని నిర్ణయించి చెప్పిన పక్షమునను. అప్రపంచంబు-అలోకము. బ్రహ్మవిశేషణంబై-పరబ్రహ్మమును తెలియఁబఱచునదియై. కార్యకారణావస్థలు-కార్య-స్థావర శ్రీమి జలచర పక్షి పశు సరసుర లనెడు ప్రాణులును అప్రాణులకు నిలువఁదగినపదునాలుగులోకములును ఆహారములును వస్త్రభూషణ పుష్పదండనాదలుననెడి. కారణ-చందచమధాత పంచతన్మాత్రా హంకార మహత్తత్వా వ్యక్తములు ననెడు. అవస్థలు-దశలు. కలిగియున్నంతమాత్రంబునక-కలిగియుండినమాత్రముచేతనే. మిథ్యగా నేరదు-అసత్యముకాఁజాలదు. అప్రపంచంబునకు-అజగత్తునకు. కార్యకారణావస్థలు-కార్యములుకారణములు అనెడుదశలు. నిత్యంబులు-కాశ్వతములు. కావునక-కనుక. అవస్థాద్యయయ క్తంబు-కార్యకారణావస్థలతోనుగూడుకొన్నది. అయినప్రపంచంబు-అయినట్టిలోకము. సత్యంబు-సద్విధానందపరబ్రహ్మమందేపుట్టిలియుంచుచున్నదిగనుకనిజమే. (అని) తెండియక-మఱియును. ఆదైవ్రితి-అదైవతమతస్థుఁడు. ఇట్లునుక-ఇట్లుపలికెను. బహుగ్రంథప్రతిపాదితంబు-అనేకగ్రంథములయందుఁ జెప్పఁబడినది. అయినజగన్విధ్యాత్వంబు-అయినట్టిలోకము అసత్యమనుట. తేమి-తేకుండుట. ఎట్లనినక-ఏవిధము అనఁగా. ఆదియును-అజగన్విధ్యాత్వమును. కర్తవశులు-అగామిసంచిత ప్రారబ్ధరూప కర్తకు అధిక్షులు. అయిన జడులక-అయినట్టిమాధులను. అవిధ్యాప్రతిపాదకంబై-అజ్ఞానముచేత చెప్పఁబడినదయి. కుతర్క సమేతంబు-భేదవాదమతోఁగూడినది. అయినభారతి-అయినట్టి తేదవాక్కు. అధపరంపరావ్యవహారంబునంజేసి-గ్రుడ్డివాని తరముల తెంబడిచిన వాడుకచేత. భ్రమిలుంచుక-భ్రమిపెట్టును. కారణావస్థలయందుక-ప్రపంచోత్పత్తికారణములైన ఆవ్యక్తమహాబాదుల లయావస్థలయందు. బ్రహ్మవిశేషణంబైన-పరబ్రహ్మమునకు విశేషణమైన-అనఁగా బ్రహ్మమును తెలుపునదియైన. సూక్ష్మరూపంబునక-చంద్ర ప్రకాశముచేత అంధకారమంతయునశించి చంద్రునియందుకళంకరూపముగనున్నట్లుగానే పరబ్రహ్మమునందు సూక్ష్మస్వరూపముచేత. ప్రపంచంబు-లోకము. సతై-కాశ్వతమై. (ఉండును) సత్యంబు-చెడనిది. బోధాయోగ్యంబు-నిర్వికల్ప జ్ఞానమునకుఁ దగినది. కావునక-కనుక. నీకువిశేషణంబైయుండును-ప్రపంచమునిన్ను తెలియఁబఱచునదియైయుండును. (నీవు) దేహగతుండు-దేహమును వొందిన వాఁడు. అయినదేహియందుక-అయినట్టి జీవునియందు. అంతర్యామివయ్యుక-లోపలవ ర్తింపవాఁడవుగానుండియు. కర్తృఫలంబులక-ఇచ్చ అనిచ్చ పరేచ్చ అనెడుకర్తృమలవలనిప్రయోజనములను. పారయక-పొందక. కర్తృఫలభోక్త-ఆయాసత్కర్తృ దుష్కర్తృమలకుఁదగిన ఫలముల

ననుభవించువాఁడు. అయినజీవునకుక-అయినట్టిక్షేత్రజ్ఞానకు. సాక్షి భూతంబు-సాక్షియైనవాఁడనై. (ఉండుదువు) శ్లో॥ క్షేత్రజ్ఞంచాపిమాంవిధి సర్వక్షేత్రేషుభారత॥ అనిగీత.క॥ పురుషుఁడనవేటొకండే॥ పురుషోత్తముఁడైన యేనపురుషోత్తమతా॥ స్ఫురణకుఁబురుషత్వంబును॥ మిరమిరగలదదియకాదె మెయికోనుఁగ్రియకుక॥ అని భారతము. అట్టినిన్నుక-జీవసాక్షియైననిన్ను. అజ్ఞాలయిన మానవులు-క్రతియుక్త్యనుభవములు లేని అజ్ఞాన జీవులు. నిజకంఠలగ్నంబు-తమమెడలయందు పొందినది. అయిన కంఠికామణి-అయినట్టి కంఠహారమునందలి రత్నము. నిత్యసన్నిహితంబై-ఎల్లప్పుడు దగ్గఱనుండునదియై. తెలుంగు చుండినక-ప్రకాశించుచుండినను. కానక-దానినిచూడక. వర్తింపు తెలుంగునక-తెలుంగునరీతిగా. వృద్ధయపవ్రమధ్యయనక-తమమనఃకమలమునదుమ. అనంతభోగరాజ మానుడనై-మేరలేని తేజస్సుచేత తెలుంగుచున్నవాఁడనై. ప్రకాశించునన్నుక-తెలుంగునట్టినిన్ను. తెలియలేదు-తెలిసికోఁజాలరు. శ్లో॥ సర్వత్రావస్థితోహ్యత్వానసర్వత్రాచభాసతే॥ బుద్ధావేవావభాసతే స్వచ్ఛేకుఁడ్రుచింబవత్॥ అంతఃకమావ్దాన మజనపృష్ట్యా భ్రమంతిమాధాః గిరిగవ్యరోచు॥ వృత్తుండరీకాంతరసన్నివిష్టుం స్వతేజసావ్యాప్తసభోవకాశం॥ అఱిం ద్రియంసూక్ష్మజనంతమాద్యం ధ్యాయేత్పరానందమయం మహేశం, అని. సకలాండనాయకుండవు-బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర మహేశ్వర సవా శివ మాయాండములకును అధిపతివి. అయిననీయందుక-అయినట్టి నీయందు. క్రతులు-వేదములు. ముఖ్యవృత్తిక-ఉపక్రమోపసంహారాది షట్లింగములచేత ప్రతిపాదించఁబడిన స్వరూపజ్ఞానవృత్తిచేర. ప్రవ ర్తింపుక-నడచును-సమస్యయములగుచుండునుఅనుట. (అని) క్రత్యధిదేవతలు-వేదములకు అధికరించునట్టి దేవతలు. నారాయణుక-క్రిపరమాత్మను. అభిసందించినతెలుంగునక-స్తురించిన రీతిని. సనందనుండు-సనందనమహాముని. మనరులకుక-శిష్యులైన మహామునులకు. ఎఱింగించినప్రతారంబు-తెలియఁజేసినదిదము. (అని) నారాయణబుద్ధి-నారాయణుఁడు అనుమహాముని. నారదునకుక-నార దునితో. చెప్పినక-చెప్పఁగా. అత్తుహత్తుండు-అగోష్ఠవాఁడైననారదుఁడు. దుష్టనకుండు-మాతండ్రి. అయినవేదవ్యాసమునీంద్రునకుక-విసట్టివేదవ్యాస మహాముని. ఉపన్యసించెక-చెప్పెను. అయ్యుర్థంబును-అవివరమును. అతండు-అవేదవ్యాసుఁడు. నాకుంజెప్పినవిధంబునక-నాతోచెప్పినరీతిని. (నీకు) చెప్పితిక-చెప్పినాను. ఈయుపాఖ్యానంబు-ఈకథ. సకల వేదశాస్త్రపురాణేతిహాససారంబు-ఎల్లవేదములయుశాస్త్రములయుపురాణములయు ఇతిహాసములయు సత్తయయినయర్థము. ఉపనిషత్తుల్యంబు-ఉపనిషత్తులతోసమానము. దీనిక-ఈయితిహాసమును. పరించువారును-చదువు వారును. వినువారును-వినునట్టివారును. విగతకల్మషులై-బోయినపాపములు గలవారై. ఇహపరసౌఖ్యంబులక-ఈలోకమునందలివియు పరలోకమునందలివియువైన షుభములను. పిండి-పొంది. వ ర్తింకురు-ఉండురు. (అనిచెప్పిన) తుకయోగీంద్రునకుక-తుకమహామునిగి. రాజయోగీంద్రుండు-రాజు యైనపరీక్షిత్తు. ఇట్లునియెక-ఇట్లుపలికెను.

శ్లో॥ భూతభవివ్యధ్వర్తమానములనెడి మూడుకాలములయందు నెడకయుండునదియగు, మూలప్రకృతివలనఁ గలిగిన యీ ప్రపంచము

తైమూడు కాలములందును చెడనిదియేకావలెను అదియెట్లునత్తగు ననిన బంగారుచేత చేయబడిన అభరణములు బంగారు చిలిన యున్నట్లు అనితెలిసకానుము అని సాంఖ్యుఁడు చెప్పఁగా అదైత వాది అమాటవిని ఏదిపుట్టదో అదిసత్తుగాదు అను వ్యతిరేకవాదాన్ని నయము దేశకాలవస్తు పరిచ్ఛేద తూన్యమనునపరబ్రహ్మచునందు నిర్ణయవాదమై వర్తించునుగాని అసత్యమయిన ప్రకృతియందు పర్తి పదు, అట్లుకాదనెడిపక్షమున అప్రకృతి మాదుకాలములయందును బ్రహ్మజ్ఞానముచేత నాతమునొందుచున్నదికనుక అది సత్తుకాదు, సత్తు కాకపోయినను దానియందేసత్త్వము అరొపితమగు ననెడుపక్షమున సదసత్త్వములురెండును ఒకవస్తువునకుభర్తములుగానుండవు, అర బ్రహ్మమువలన పేరియింపకాదు గనుక భిన్నమనియునసగూడదు, చేతసత్త్వము వచ్చుటచేత అభిన్నమనియుఁ బెప్పఁగూడదు, బ్రాహ్మణ విరోధము గనుక భిన్నమును అభిన్నమునని చెప్పనరహద్యం, మూల కారణ మగుటచేత సావాయవముగాదు, జగదా కారముగ ఎరిగి మించుటచేత నిరవయవముగాదు, ఉభయోత్పత్తకమనుట ను అనువు గాను, మఱియేమియనవలెనన్న అనిర్వచనియమని చెప్పవలెనుక లోకము లొడ్డమనినగూపింపనవతమున అలోకము పరబ్రహ్మమును లోపించునదియై కార్యకారణదశలుగలిగి అసత్యముగాఁ యున్నది, ఆప్రపంచమునకు కార్యకారణాత్మక లుప్యభావనిర్ధమలు ఆరెండవస్థ లునుగల ప్రపంచము నన్నిదానంద పరబ్రహ్మమునందే స్థితి నొందు చున్నదిగనుక అదిసత్యమేమనవచ్చును అనిచెప్పి అదైతమఱియును చెప్పనారంభించెను, అనేకగ్రంథములయ ను మిథ్యయనిచెప్పబడు చున్నదిగత్తు సత్యము ఎట్లు అగును అజగత్తు మిథ్యయనుట ఆగామి సుపిత ప్రాచీన్యఃత్తములలోమునెఁగి మెలఁగఁమాఁడులని, ఆజ్ఞానము చేతఁ బుచ్చబడినదియు భేదవాదముతోఁ గూడినదియు వైన భేద వాక్యము అసేకులుగ్రాధిపారుకన్ను గానక ఒకరినిపెంబడింపయొకరు

పోవునట్లు మెలఁగెదం వాడుకచేత భ్రమకెట్టును, ప్రపంచోత్పత్తి కారణములయిన అవ్యక్తమహదాదులు యింపునట్టివశయందున్నవ్వు మునకు విశేషణమయిన ప్రపంచము సత్యమందును, సత్యమునర్హికల్ప జ్ఞానమునకు పాప్రమగము, ఆప్రపంచము నిన్న తెలియఁబేయు ననియై యుండును, నీవుదేహమును భరించిన పక్షములో లోకపర్తిమ వాఁడవైయుండియు కోరికయు కోరికయు అన్యలవేతకాఁబడి నకయ్యనైన క్రియవలని ప్రపంచమును పొందెను, అన్యమునైన భరించులను గనుభవిమచువాఁడైన ప్రపంచమునైయుండ గుర్తు, గుచ సాక్షిచైసనిర్వహణనులగుటను అనువేదయ నెలిపాఁబులలోని రక్షణలు తమనిగ్గిలనె వెలుగును న్ననెను మును తలనిహిత, యుండునట్లు తమను, పియమ, అలలోపేరనినెవ్వనోవెలుగ గొలకనుండునట్టినిన్ని నెల్లకోరికలకు నమబ్రహ్మ ప్రియమైన బహు శ్యో సదాశివ మాయాంబమును అనిం పి అగ్నియందు పేదములు డ. ప్రమోదింపరాదాదలైం అటు పి. ముం అలను ప్రతిపాది నుం పడిన స్వయావజ్ఞానాన్ని తిలకింప మనస్వరము, మెలఁబడు దుండును అని పేదములను, అధ్వజము, క్షిప్రములం బ్రహ్మనారాయణుని పొగ దినరీతిని సునందన సుహృదుని, శిష్యులయ న మహామునులకుఁబెప్పిన కథమున సారాయణమహర్షి వాగరు నుం గెలఁగఁ ఆనారదుఁడు మాతఁడైయై వ్యా. మహామునికి చెప్పెను, ఆపేదవ్యాసుఁడు నాకు బోధించెను, యన నాకుబోధించినవిధముననేనునకుఁబెప్పితిని, ఈవి షయంబుకలమెర పేదము. యు శాస్త్రములయ ను పురాణములయ ను ఇవిసామయము సారమైనది, ఇది ఉపనిషత్తులతోసమానము, ఈయితి మామము చదువువారును వినువారును ఎల్ల పాపములపలననుకడుచుం బడనారై. హం లోకసుఖములను అనుభవించురు అని తుకమహా మునిచెప్పఁగా పండుతుపని యాపిధముగా పలికెను కాత్పర్యము.

—(*) పరీక్షితులకు శుకయోగి విష్ణుసేవా ప్రాశస్త్యము చెప్పుట. (*)—

మ॥ మునిసాధోత్తమదేవదానవులలోః
ముక్కంటి సేవించువా
రసయంబుక బహుశక్తిసంపదలసాః
ఖ్యానందులైయుండ న
వ్వనజాతాత్మ రమామనో విభుని శః
శ్వద్భక్తిసేవిండు న
స్మృనివర్చ్యుల౯దేదల౯టకుగతంః
బుక నాకెలింగింపవే.

టీ॥ మునిసాధోత్తమ — మునిశ్వరులలో శ్రేష్ఠుఁడైనపితుఁడ౯. దేవదానవులలోఁ దేవతలలోను, పులలోను, ముక్కంటిఁ శివుని. సేవించువారు — కొలుచువారు. అన యంబుక — మిక్కిలి. బహుశక్తిసంపదలక — పరీక్షిత్తహారాః.

మిక్కిలమగుబలముచేతను కలిమిచేతను. సాఖ్యానందుఁ—సాఖ్య మును సంతోషమును గలవారై. ఉండక—ఉండఁగా. రమామనో విభునిఁ—లక్ష్మీదేవికిమనోనాయకుడైన. అవ్వనజాతాత్మక—ప్రసిద్ధుడైన విష్ణుమూర్తిని. శ్వద్భక్తిఁ—మిక్కిలిభక్తితో. సేవించు

సమస్తవర్తమానాః కౌలుచునట్టివారైన మునిశ్రేష్ఠులు. కడుక్ = మిక్కిలి. పదలు = దరిద్రులు. ఔటకుక్ = అగుటకు. కతంక్ = కారణమును. (నాకు) ఎరింగింపవే = తెలియజేయవయ్యా.

తా|| ఓకుకమహామహేశ్వరుడా! దేవతలలోను దానవులలోను

ఎవరున్నా కౌలుతురో వారుమిక్కిలిబలమును సంపదయ్యగలవారై యున్నారు, ఎవరుశ్రీలక్ష్మీభర్తయైన నారాయణమూర్తినికౌలుతురో వారుదండ్రులై యున్నారు అందులకు కౌలుమేమో నాకు తెలియఁ జేయుము అనిపరీక్షిస్తాహరాజా అడిగెనని తాత్పర్యము.

౧౨౨౭. — సీ|| నావుడుశుకయోగి * నరనాథుఁగఁగుని - వినుమెఱింగింతుఁ ద * ద్విధముఁదెలియ
ఘనశక్తి సహితుండు * కాలకంఠుఁడు దా - వినుత గుణక్రియా * నివృత్తుఁడుగాన
రాగాది యుక్తమై * రాగిల్లు సంపద - లాతనిఁ గొలుచువా * రందుచుండు
రచ్యుతుఁ బరము న * నంతు గుణాత్ముఁ - బురుషోత్తముని నాది * పురుష సనఘ
తే|| సర్వి భజయించువారు రా * గాదిరహితు | లగుచు ఓపింతు రెంతయు * ననఘచరిత
ధర్మ నందనుఁ డశ్వమే * ధంబు చేసి | పిదప సాత్విక కథనము * ప్రీతితోడ.

టీ|| నావుడుక్ = యుగ. శుకయోగి = శుకమహామని. నర నాథుక్ = రాజును. కఠుఁగొని = చూచి. తద్విధముక్ = అవిధమును. తెలియక్ = విశదముగా. ఎఱింగింతుక్ = తెలియఁజేసెదను. (వినుము) ఘనశక్తి సహితుండు = గొప్పదియైన స్వతః క్రితోఁగూడుకొన్నవాఁడగు. కాలకంఠుఁడు = కీల్పఁడు. (తాను) వినుత = కొనియాడఁబడిన. గుణ క్రియాన్వితుండు = సర్వజ్ఞ జ్ఞాదిగుణములతోడనువానిక్రియలతోడను గూడినవాఁడు. కానక్ = సక. రాగాదియుక్తమై = అనురాగము మొదలగువానితోఁగూడినదై. రాగిల్లు = ప్రకాశించునట్టి సంపదలు = కలుములను. అతనిక్ = ఆకిపుని. కౌలుచువారు = నేవించువారు. అందు చుండురు = పొందుచుండురు. పరముక్ = సర్వోత్కృష్టుఁడును. అసంతుక్ = అంతములేనివాఁడును. గుణాత్ముక్ = త్రిగుణములకురెలి యైనవాఁడును (లేక) పేయగుణములనెల్లను మీలినవాఁడును. పురు షోత్తమునిక్ = పురుషశ్రేష్ఠుఁడును. అదిపురుషుక్ = జగత్సృష్టి కారణమైన పరబ్రహ్మమైనవాఁడును. అసఘుక్ = పాపములేనివాఁడు నై. అచ్యుతుక్ = జననమరణదులులేనివిష్ణునూర్తిని. అర్చిక్ = ఇష్ట ముతో భక్తితో. భజయించువారు = కౌలుచువారు. రాగాదిరహితులు = రాగము ద్వేషము మొదలగునవిలేనివారు. (అగుచు) ఎఱియక్ =

మిక్కిలి. దీపింతురు = ప్రకాశింతురు. అనఘచరిత = నింద్యముగానినడ వడిగి లఘిపరితీతుఁడా. ధర్మనందనుండు = ధర్మరాజు. అశ్వమేధంబు = ఆశ్వమేధయాగమును. (చేసి) పిదపక్ = పిమ్మట. ప్రీతితోడక్ = సంతోషముతో. సాత్వికకథనము = సత్త్వగుణప్రధానమయిన కథను. వినుచుండియని ప్రేషద్యముతో క్రియయన్నది.

తా|| అనఁగా శుకుండు పరీక్షిస్తాహరాజానూ చూచి, ఓరాజా! నీవడిగిన విషయమును విశదముగా తెలియఁజెప్పెదనువినుము, అధిక శక్తియుక్తుడైనకిపుండు ప్రసిద్ధములైన సర్వజ్ఞత్వాది గుణములతో డనుక్రియలతోడను గూడుకొన్నవాఁడుగనుక రాగాదులతోఁగూడి తెలుగునట్టి కలుములు ఆకిపునిఁ గొలుచునట్టివారికి కలుగుచున్నవి, సర్వోత్కృష్టుండును, దేశకాలవస్తు పరిచ్ఛేదములు లేనివాఁడును, త్రిగుణములు లేనివాఁడును, (లేక) పేయగుణములు లేని వాఁడును, పురుషోత్తముండును, పురాణపురుషుండును, పాములు లేనివాఁడునునైన శ్రీమన్నారాయణునికౌలుచువారు రాగాదులులేని వారై మిక్కిలిప్రకాశింతురు, మనుపురుషురాజు ఆశ్వమేధయాగము చేసి ఆయాగముచేసెయైనపిమ్మట సత్త్వగుణప్రధానమయినకథలను వినుచుండి యని తాత్పర్యము.

౧౨౨౮. — ఉ|| నారదసంయమీంద్రువల * నక్ వినుచుండి యనంతరంబ సం
కేరుకా నాథుఁజూచి యడి * గె దిగనిప్పుడు నీవునన్ను నిం
దారిన భక్తిమై నడిగి * నట్ల యలండును మందిహాస సం
స్ఫార కపోలుండై వలికె * బాండు తమాభవుతోడఁ జెచ్చెరక్.

టీ|| నారదసంయమీ = ద్రువలక్ = నారదమహామని వలన. విను చుండి = ఆసాత్వికకథనమును వినుచుండి. అనంతరంబు = అటుపిమ్మ టనే సంకేతువానాథుఁజూచి = శ్రీకృష్ణునిఁజూచి. (ఇప్పుడునీవునన్ను) నిందారిన భక్తిమై = సంపూర్ణభక్తితో. నడిగినట్లు = అడిగినరీతి గానే. అగె = ఇప్పునట్లు (అడిగెను) అలండును = ఆకృష్ణుండును. మందహాససంస్ఫారకపోలుండై = చిలునవ్వుచేత నిగనిగ మెఱయు

చున్న చెక్కిళ్లుగలవాఁడై. పాండుతనూభవుతోడక్ = పాండురాజు కొడుకైనధర్మరాజుతో. చెచ్చెరక్ = కీర్తిముగా. వలికెక్ = చెప్పెను.

తా|| నారదమహామనివలన సాత్వికములైన కథలను వినుచుండి పెంట్లసేకృత్యమూర్తినిఁజూచి యిప్పుడు నీవు అడిగినట్లుగానే ఓర్పిద ముగా అడుగఁగా కృష్ణుండు నిలునవ్వునవ్వుచు ధర్మరాజునకుప్రత్యు త్తరము చెప్పెను అని తాత్పర్యము.

౧౨౨౯. — సీ|| వసుమతీనాథ యె * వసనిమీద నాకను - గ్రహబుద్ధి వొడము నా * ఘనుని విత్త
మంతయుఁ గ్రమమున * నపహరించినవాఁడు - ధనహీనఁడగుచు సం * లాపమందు
విడతురు బంధు ల * విధమున వొందిలి - యై చేయునదిలేక * యథిల కార్య
భాగంబు లడిగి ను * దృక్తులతో మైత్రి - నెఱుపుచు విజ్ఞాన * నిరతుఁ డగుచుఁ

తే॥ బిడప వాండవ్యయానంద శివమనాత్మక । బరగి శ్రీవిష్ణులోక సం శివప్రాసాదము
గాన మత్సేవ మిగుల దు శివ్యరమటంచు । వదలిభజియింతు రితరదే శివతలనెపుడు.

టీ॥ వసుమతీనాథరాజా. ఎవ్వనిమీదకా=ఎవనిపైని. (నాకు) ఆనుగ్రహబుద్ధి=ఆనుగ్రహించి వలెననుబుద్ధి. పాడముకా=పుట్టునో. ఆధునునికా=తమంతయుకా=అగోపనానిధిసమంతయు. క్రమమునకా=క్రమముగా. నానాట. అచహరించినకా=మోసపుచ్చి నీసకొన్నచు ముస. వాడు=అడుగుమ్యుండు. భసహించు డగుచుకా=భసముచేత తక్కువయినవాడగుచు. సంతాపమందుకా=దుఃఖమును పొందును. బంధులు=చుట్టుమలు. విడుతురు = వానిని విడిచిపెట్టుదురు. అన్యథ మునకా=ఆరీతిగా. ఒంగిలియై = ఒంగిలివాడై. చేయనదిలేకా = చేయగలదని యేదీను. లేక. అభిలకార్య భాగములు=ఎల్లములును. ఉడిగి=మాని. మృత్యులతోకా=నాసేవకులతో. మైత్రినెఱపుచుకా= స్నేహముచేయుచు. విజ్ఞాననిరతుడను=సర్వముభగవంతుడయినాడను విశేషజ్ఞానమునందు ఆసక్తుడను. అగుచుకా=అయి. పిదపకా=పిమ్మట వాడు=అట్టిచును మ్యుండు. ఆన్యయానందపదముకా=చెడనయానంద మునకు ఉనికిపట్టుయిన. ఆత్మకా=మనసుచేత. పరగి=ప్రసిద్ధుడై.

శ్రీవిష్ణులోకసంప్రాప్తికా=శ్రీవిష్ణులోకమునందుంచేరుటను. పిండుకా= పొందును. కానకా=కనుక. మత్సేవ = నాకొరవు. మిగులమక్కు రము=మిక్కిలికష్టము. అటంచకా=అని. (వదలి) ఎపుడుకా=ఎల్లప్పుడు. ఇతర దేవతలకా=అన్యదేవతలను. భజియింతురు=కొలుతురు.

తా॥ ఎవనిపైని ఆనుగ్రహించి వలెననుబుద్ధిపుట్టునో వానిభవ మంతయు నానాటనేనపహరింతును, అంతట అట్టిమానపురస్కారము తేనివాడై దుఃఖపడుచుండును, అంతటబంధువులందఱు వానినివిడిచి పెట్టిపోదురు, అట్లు ఒంగిలివాడై యేమిచేయను తోచుక యెల్ల పనులుమాని నాసేవకులతో చెలిమిచేసి (శ్రీవిష్ణుస్థలేష్టుః విష్ణు సావరజగి మే । అంతర్విష్ణు ర్వహిర్విష్ణు స్సర్వవిష్ణు మయంజగత్) అనెడు విశేషజ్ఞానమునుపొంది ఎప్పుడును చెడని సంతోషముతోడి మనసు గలవాడై శ్రీవిష్ణులోకమును పొందునుగనుకనన్న సేవించుట కష్టమని యెల్లప్పుడు ఇతర దేవతలనే సేవించుచుండురు అని తా.

౧౨౩౦. —క॥ సేవింప వారు దమకుం । గావించిన శోభనములక శివ గని నిజములుగా

భావించివారుమఱుతురు । భావములక గృతఘ్నవృత్తిక శివని తమపనిగక.

టీ॥ సేవింపకా=కొలువకగా. వారు=ఆదేవతలు. (తమకు) కావించినశోభనములకా=చేసినమేలులను. కని=పొంది. నిజములుగాకా= సత్యములుగా. భావించి=తలచి. వారు=ఆమేలునుపొందినజనులు. కృతఘ్నవృత్తికా=చేసినమేలు మఱచునట్టి వ్యాపారముతో. పని = అగుచున్న కార్యము. తమపనిగకా = తమవల్లనే అయినపనిగా.

భావములకా=మనసుయందు. (తలచుకొని) మఱుతురు = తమకు మేలులనుకలుగజేసిన దేవతలను సైతము మఱచిపోదురు.

తా॥ ఎల్ల ఇతరదేవతలను సేవింపకగా ఆదేవతలు వారికి కుభాములను కొన్నిటిని కలుగజేయుదురు, అకుభములే శాశ్వతిములని అవతమవల్లనే అయినపనులని యెంచి కృతఘ్నవృత్తి తమకు కుభముల నిచ్చినదేవతలను సైతము మఱచిపోదురు అని తాత్పర్యము.

—(*) సారముడు శివునినారాధింపుమని వృకాసురునకుం జెప్పట. (*)—

క॥ మెలగుచు సుందురు దీనికి । గలదొకయితిహాసమిపుడు శివకొని సీకుం
దెలియంగకెప్పెదదానన । యలవడుసేవదుగుప్రశ్న శివ కగునుత్తరముక.

టీ॥ మెలగుచుండురు = (మెడచెప్పినచొప్పున సర్వముతమవల్లనే జగదున్నదని యెంచి) వర్తించుచుండురు. దీనికికా=ఇట్లుప్రవర్తించు అనుటకు. ఒకయితిహాసము=పూర్వ కథయొకటి. (కలదు)ఇపుడు=ఇప్పుడు. శివకొని=ఆకథనుపట్టి. (సీకు) తెలియంగకెప్పెదకా= విశదపడునట్లుచెప్పెదను. దానన=విశదముగా చెప్పటచేతనే. (సీకు) అడుగుప్రశ్నకుకా= అడుగునట్టిప్రశ్నమునకు అగునుత్తరముకా=తగినట్టియత్తరముకూడ అలడుకా=సరిపడును.

తా॥ ముందుచెప్పిన చొప్పున శివకు కుభములు కలుగజేసిన దేవతలను సైతము మఱచి కొన్ని పనులు తమవల్లనే పేయని విరుగుచుండురు. ఇందులకు ఒకపూర్వకథగలదానినిసీకుం జెప్పెదను ఆకథయేసీవు అడిగినదానికి ఉత్తరమును అగును అని తాత్పర్యము.

వృకాసురుడు.

౧౨౩౧. —క॥ శుకుండును దైత్యుని తనయుండు । వృకుండునువాడొకడు దుర్వి శివేకుండు సుజన

ప్రకరముల నలంపఁ జెరువున । నొకనాఁ డొదిగింపి దివ్య శివయోగిం గనుచుక.

టీ॥ (శుకుండు) అనుదైత్యునితనయుండు = అనునట్టియసురుని కొడుకు. (వృకుండు) అనువాడొకడు = అను పేరుగల యొక అసురుండు. దుష్పక్షకుండు=దుష్టుబుద్ధిగలవాడు. సుజనప్రకరములకా=

సజ్జనలసమాహములను. అలంపకా=శ్రమ పెట్టుటకు. ఒకనాఁడు= ఒకదినము. తెరువునకా=మార్గమునందు. ఒదిగింపి=దాగియుండి. దివ్యయోగికా=దేవమునియైన నారదుని. కనుచుకా=చూచుచు.

తా॥ శుకుండు అనుచుగల అసురునికి వ్యకుండు అను పేరుగల
కొడుకొకడు కలఁడు వాఁడు, యోగ్యులగు పెద్దలనెల్లఁ బాధిం

చుచు ఒకనాఁడు ఒకదానిలో దాఁగియుండి ఆచారిని. బోవుచున్న
నారదమహామునినిజూచి యని తాత్పర్యము.

౧౨౩౩.—క॥ కరములు మోడిచి మానీ । శ్వర నాద లలిత ధీవి * శారద నన్ను
గరుడించి యానతి శుభ । కరులగు హరిహర హిరణ్య * గర్భులలోనక.

౧౨౩౪.—ఆ॥ కడగి కొలువ శీఘ్ర * కాలంబులోదన । యిష్టమయిన వరము * లిచ్చునట్టి
దైవ మెవ్వఁడనిన * దానవుఁ గనుఁగొని । మునివరుండు వలికె * ముచమతోడ.

టీ॥ కరములుమోడిచి = చేతులు బోడించికొని. మానీశ్వర =
మునిశ్రేష్ఠుఁడవైన. లలితధీవిశారద=మనోజ్ఞ మైన బుద్ధిచతురతగల.
చారద=నారదుఁడా. శుభకరులు=మేలుకలగఁజేయువారు. అగు=
అయి. హరిహరహిరణ్యగర్భులలోనక=విష్ణుశివబ్రహ్మలో. కడగి=
పూసి. కొలువక = సేవచేయఁగా. శీఘ్రకాలంబులోక = శీఘ్ర
కాలములో. తనయుష్టమయినవరములు = తాను కోరిన వరములను.
ఇచ్చునట్టిదైవము=ఇచ్చునట్టిదేవుఁడు. ఎవ్వఁడు=ఎవఁడు. నన్ను=
నాయన. కరుణించి=దయచేసి. ఆననీ = ఆనతియుమ్ము-సెలవిమ్ము
అనినక=అనఁగా. దానవుక=వృకాసురుని. కనుఁగొని=చూచి.

ముచమతోడకానుగోమముతో. ముచమమందు = మునిశ్రేష్ఠుఁడైన
నారదుఁడు. పలికెక=చెప్పెను.

తా॥ చేతులు బోడించుకొన్నవాఁడైన మునిశ్రేష్ఠుఁడవును, తెలివి
తోడి బుద్ధిగలవాఁడవుడైన యోనాసిదాహి. వ్రాదులకు మేలుగలుగఁ
జేయువాడైన విష్ణువు శివుఁడు బ్రహ్మ అనఁడు గ్రహులలోను
ప్రయత్నముతో తన్ను సేవించువాని కోరికను శీఘ్రకాలములోనే
ఁగిచ్చునట్టిదేవుఁడు ఎవఁడో దయచేసి నాకుఁ దానయఁజేయు
అనుగఁగా నావరదమనుని అందు నీవు సంతోషించినవాఁడై యిట్లు
చెప్పెనని తాత్పర్యము.

వ॥ వినుము దుర్గణ సుగుణంబులలో నొక్కటి యెచ్చటంగలగు నచ్చట నాక్షణంబు కోరిక ప్రసాద ఫలంబులు
చూపువాఁడమ్ముత్పరయందు ఫలలోచనంబుండివిధంబు తెలిసినవారై చాడాసు దూ శకంధరులు సమగ్ర
భ క్తియుక్తులై సేవించి యసమానసాంప్రాప్త్యవైభవంబుల నొంది ప్రసిద్ధులై రట్లుగోపివున నీస సమ్మహా
త్ముని సేవింపు మతనివలన నభిమతఫలంబులు వేగంబు ప్రాప్తంబయ్యెడి ననిచెప్పిన గొప్పతంత్రాత్మగంబు.

టీ॥ (వినుము) దుర్గణ సుగుణంబులలోక = చెడ్డగుణములలోను
మంచిగుణములలోను. ఒక్కటి=ఏదైననొకటి. ఎచ్చట=ఎక్కడ.
కలుగుక=కలుగునో. అచ్చట=అక్కడ. అక్షణంబు = అన్యథే.
కోపప్రసాద ఫలంబులు=కోపము అనుగ్రహము వీగలని ప్రయోజన
ములు. చూపువాఁడు = కనఁబఱచువాఁడు. అమ్ముత్పరయంబుక=
అవిష్ణు శివ బ్రహ్మ లో. ఫలలోచనంబు = శివుఁడు. ఇష్టధంబు=
శివుఁడు ఇట్టివాఁడగుటను. తెలిసినవారై=తెలిసికొన్నవారై. చాడా
సురదూశకంధరులు=చాడాసురుఁడును రావణాసురుఁడును. సమగ్ర=
పూర్ణమైన. భ క్తియుక్తులై=భక్తితోఁగూడుకొన్నవారై. సేవించు =
కొలిచి. అసమాన సాంప్రాప్త్యవైభవంబుక = ఈదులేనిప్రభుత్వ
సంపదలను. ఒంది=పొంది. (ప్రసిద్ధులై) రట్లుగావునక=అట్లుగుట
వలసి. (నీవును) అమృతాత్ముక=అగోపువాఁడైశివుని. సేవించుము=
కొలుపుము. అనివిలసక=అభివలస. అభిమత ఫలంబులు=కోరిన

కోరికలు. పెగలు=శీఘ్రముగానే. ప్రాప్త ఫలంబుయ్యెడిక = లభింపదు.
అని-ప్రసాద = అనినాసిదాహుచెప్పఁగా. శకంధరులు దృశ్యకాసురుడు.
అక్షణంబు = అన్యథే.

తా॥ (వినుము)మంచిచెడ్డగుణములలో పోలుగుణములుకలిగియున్నను
చెడ్డగుణములు గలవారియెడల కోపమును వలెకొని గుణములు గలవారి
యెడల అనుగ్రహమును గలవాడై అంతులకుఁబట్టిపరగనలమును అన్యథే
కలుగఁజేయువాఁడుశ్రీవిష్ణువుబ్రహ్మ శివుఁడు ఈ ముగ్గులలోనుశివుఁడే
గాని గుత్యంబుకాదు శివుఁడు అటువంటివాఁడు గాని తెలిసికొని
అపసవికొనిచి యీడులేని ప్రభుత్వ సంపదనుబొంది చాడాసురుఁ
డును రావణాసురుఁడును మిక్కిలి ప్రసిద్ధిని వహించిరి ఇ యిట్టినివును
అశివమూర్తికొలిచి కోరినకోరికలను నెఱవేర్చుకొనుచు అని నారద
మహాముని చెప్పఁగా అప్పడే పృథాసురుఁడు శివసేవ చేయఁబూనిన
వాఁడైయు తాత్పర్యము.

౧౨౩౬.—సీ॥ దీపించు కేదార * కిరంబునకు సేగి - యతిసాహచ త్కరుం * దైవ యసుర
లోకము త్వఁగఁగండ * నాకాలకంధరు - వరదుని నందికా * వరునిఁ గూర్చి
తనమేని కండలు * ద్దండుఁడైఖండించి - యగ్ని కాహుతుగా * నలరవేల్చి
దర్పకారాతి ప్ర * త్యక్షంబు గాకున్న - జడయక సప్తవా * సుములందు

తే॥ బూని త త్రీమునఁ గృత * స్నానుఁడగుచు । పెడలి మృత్యువుఁకోలనా * వెలయున,
గండ్రగొడ్డంటఁ దనమస్త * కంబుఁడునుము । కొనఁగఁబూనిన నయ్యగ్ని * కుండమో

టీ॥ దీపించు=ప్రకాశించునట్టి. కేదారకంబునకుక=కేదారము
అను పుణ్యస్థిర్థమునకు. ఒగ=పోయి. అతిసాహచాత్కరుండు=మిక్కిలి
వెగువతోడి బుద్ధిగలవాఁడు. అయినయసుర=అయినట్టి యాపృథా

సురుఁడు. లోకములు = లోకములలోని జరులు. అశ్వర్యవడునట్లుగా. వరదునిక = కోరినకోరికల
అందికావరనిక=పార్శ్వదేవికి సేనిమిటియైన. అక
దేవగండక =
నిచ్చువాఁడైన.
లంకంధరుక =

అశ్వశ్రుతి. కూర్చి-గ. లేచి. ఉద్బంధం-మిక్కిలియధికుండై. తనమేని
కండలు-తన చేపముతోనియొంపములను. ఖండించు-కోసి. అగ్నికా-
అగ్నిహోత్రునకు. ఆహుతులుగా- ఆహుతులు అగునట్లుగా.
అలర-పిప్పిదముగా. వేల్చి-హోతుముచేసి. దర్శకారాతి-కున్న
ధునకుపగవారైన శ్వశ్రుడు. ప్రత్యక్షులు గాకున్నా- తనయెదుట
కానరాకపోగా. జడియక-భయపడక. సప్తాశరములు-ఏడుదిన
ములు. అంకు-అచ్చట. పూని-ప్రయత్నపడి. తత్తీర్థమున-
ఆశేతారతీర్థమునందు. కృతస్నానుడు-చేయబడిన స్నానముగల
వాడ. అగుచు-అయి. వెడలి-బయటికివచ్చి. మృత్యువుతో-నాక-
మృత్యుచేవతయొక్క-తో-నాలో-అనునట్లుగా. వలయనట్టి-పిచ్చనట్టి.
గండ్రగొడ్డలతో-గండ్రగొడ్డలతో. తనచ-నశంక-తనతాను.

తనుముకొనఁగఁగఁ-నఱకకొనుటకు. పూనినకఁ-ప్రయత్నపడఁగా.
అయ్యగ్నికుండమనను - అయ్యగ్ని గుండమనందుండి.

తా॥ అవ్యక్తానురుండు ప్రకాశించునట్టి కేదారమనెడు పుణ్యస్థలి
మునకుఁబోయి తెగవగల మనసుతో ఎల్లలోకులును ఆశ్చర్యపడు
నట్లు కోసకొరికలను నెఱవేర్చువాఁడును శ్రీపార్వతి పతియైన
శివునిఁగూర్చి జంతు తనదేహములోనిమాంసమును భండములుభండము
లుగాఁగోసి అన్నిలోపేర్చి అందులకు శివుండుఁబ్రత్యక్షము కారవఁగా
దైవ్యమతో ఆకేదారలింగమనండు ఏకుదిసములు స్నానముచేసి తేట
వచ్చి పృథ్వీపుయ్యెక్కఁ కోవవలెబలుగుఁగన్న గండ్రగొడ్డలతో తన
తలనఁబెక్కి కొనుటకు యత్నించుచుండఁగా ఆయగ్నకుండము నెఱచుచి
యనితాత్పర్యము.

—(*) వృకా సురునకు శివుఁడు ప్రసాదము వరమిచ్చుట. (*)—

క॥ అరుదుగ వెలువడి రుద్రుఁడు

గరుణ దలర్పంగ వాని * కరమాత్మకరాం

బురుహమనఁబట్టి తెగువకుఁ

జొరవలవదు మెచ్చువచ్చె * సుమహితచరితా.

టీ॥ రుద్రుడు = శివుడు. అరుదుగఁ = అంతగా. వెలువడి =
 బయలుదేరివచ్చి. కరుణ = దయ. తలిగ్గుంగఁ = చిగిరింపఁగా - అరి
 శయింపఁగా. వానిగఁగము = వానిచేయి. అత్తకరాంబురుహమునఁ =
 తనసాక్షాతమగుముతో. పట్టి = పట్టుకొని. సుమహితచరితా = మిక్కిలి
 మేలైనచరిత్రము గలవాడౌ. పెచ్చుపచ్చెగఁ = నీచరిత్రమునకు నేను
 పెచ్చుకొంటిని. తెగువకుండూర వలవను = సామాన్యునకు పూరవదు.

కా॥ శివుడు మంత్రగా బయలుపడతావని వానియందలిదయ అతి శయింపగా తనచేతితో వానిచేయి పట్టుకొని మంచి నడవది గల ఓయి వృకాసురుడా! నీధైర్యమునకు మెచ్చుకొన్నాను ఇక తగు వత్సవూరవలదు అనిపలికెనని తాత్పర్యము.

విషాదము.

టీ॥ రుద్రుడు = పు॥ యదీశాంసారికమఃఖండ్రావయతి వాశ
యతిరి రుద్రః॥ అనిశ్చత్పత్తి, సంసారమఃఖమును నశింపజేయునట్టి
విష్ణునస్వరూపుఁడుఅనిఅర్థము. రుద్రే, రోదనీఅనిధాతువు. (సర్వోదై
రుద్రః) అనిశ్రుతి. సర్వమురుద్రుఁడేయనిధావము. సర్వశబ్దమునకు
పీఠారవర్థముగనుక(పీఠిత్యకాక్షరంబున్న పీఠిబ్రహ్మ పీఠిదీపగం
సర్వం పీఠః పీఠవః పీఠంఘనః పీఠమహః పీఠనః పీఠపః
పీఠంసత్యం పీఠద్వైతం పీఠతద్వాయః పీఠతాత్తా పీఠతత్పత్త్యం
పీఠతత్సర్వంపీఠతత్పురోగ్మమః అంతశ్చరతిభూతేషు గుహాయాం విశ్వ
మూర్తిషు త్వయ్యక్షప్రస్థం వవటాగ్రప్రస్థమింద్రప్రస్థం విష్ణుప్రస్థం
రుద్రప్రస్థం బ్రహ్మప్రస్థం ప్రజాపతిః త్వయీదాప అహోజ్యోతి రసామృతం
బ్రహ్మ భూర్భువస్సువరో॥ అనిశ్రుతి, కంటికికనఁబడెడు దెవినినఁ
బడెడు మనస్సుచేత నూహింపఁబడెడు పదునాలుగు లోకములును,
లోకాధిపతులునులోకములలోనిసర్వప్రాణులును,అప్రాణులకందగిన
అహర వస్త్ర భూషణ చంకన పుష్పాదులును, బ్రహ్మాది దేవతలును
రుద్రుఁడే యని అర్థము. శ్లో॥ సద్యోజాతాత్తథాభూమి ర్వామదేవో
ద్భవంజలం । ఆఘోరాద్యహ్నిరుత్పన్న ప్రకృరుహాద్వాయురుచ్యుత ।
ఘోశానాగ్గనదాతం పంచబ్రహ్మ మయంజగత్ । పృథ్వీబ్రహ్మజత

విష్ణు ప్రధారుడ్రోహుతాశనః। ఈశ్వరఃపవనశ్చైవ అకాశేతుసహ
శనః। తా॥ అధిదేవతగాఽగలభూమి శివునిఁ దోర్మతాత ముఖము
నందు పుట్టెను. శ్రీమహావిష్ణు వధిదేవత గాఽగల జలము శివుని వామ
దేవముఖమునందుపుట్టెను. రుద్రుఁడు అధిదేవతగాఽగల అగ్ని శివుని
అఘోర ముఖమునందు పుట్టెను. ఈశ్వరుఁడు అధిదేవత గాఽగల
వాయువు శివునితత్పురుష ముఖమునందు పుట్టెను. సదాశివుఁడు అధి
దేవతగాఽగల అకాశము శివునియీశానమముఖమునందుపుట్టెను గనుక
పంచభూతములును వానికి అధిదేవతలైన పంచబ్రహ్మలును శివస్వరూ
పములేయనియును లోకముపంచబ్రహ్మయయైనదనియును భావము.
శ్లో॥ ద్వయముష్ణంద్వయంశీతం అనుష్ఠాశీతలద్వయం। ద్వయముస్ఫుర్జనం
చైవ పాంతుశ్శివయూర్తయః॥ ధూరంభాంస్య వలోనిలోఁబర మహా
ర్షాధోహి మాంకుఃపుమా। నిత్యాభాతిచరాచరాత్మకమిదమయశ్చైవ
మూర్త్యష్టకం। నాన్యక్త్రించనవిద్యతవిమృశతాయస్తాత్పరస్తాద్విభో।
తత్రైశ్రీగురుమూర్తయే నమఇదంక్రీడక్షిణామూర్తయే॥ అని యున్నది
గనుక పంచభూతములును సూర్యచంద్రులును పురుషుఁడును అనెడి
అష్టరూపములును శివుఁడే, శివునికంటెపెట్టిగ నేడియలేదని భావము.
శ్లో॥ యఃపుత్రఃశితరంధ్రస్త్రితంబింద్యాదవ్యతేతనం। యస్తునారాయణం
ద్వస్త్రితంబింద్యాదంత్యతేతనం। అనియున్నదిగనుక రుద్రునికంటె నస్య

ముగ శ్రీమహావిష్ణుత్వగలఁడని అతఁడు రుద్రునికంటెతక్కువవాఁడని యెంచి దూషింపరాదని అర్థము. శ్లో॥ మద్భక్తీశంకరద్వీపీ మద్వీపీ శంకరప్రియః । తాడిభాసరకంఠాయాతీయావవృంధదివాకరా॥ అని విష్ణువాక్యముగనుక శ్రీవాసుదేవుఁడైన శ్రీమహావిష్ణువుకంటెఅన్యముగ వామదేవుఁడైన శివుఁడు గలఁడు అతఁడు శ్రీమహావిష్ణువున కంటె

తక్కువవాఁడనెడు భేదబుద్ధితో శివునిదూషించువారు సూర్యచంద్రులు గలంతవఱకు నరకముపాలగుదురని అర్థము గనుక (ఏకోదేవోబహు ధానివృత్తః) అనుశ్రుత్యర్థమును మనసునూని భేదవాదమును మాని సర్వము త్రిమూర్త్యాత్మక సచ్చిదానందపరబ్రహ్మమేయను నిర్వికల్పనిష్ఠ గలిగి ఆనందింపవలయును.

౧౨౩౮.—క॥ నీమదిఁ బొడమిన కోరిక । లేమైనను వేఁడు మిథుడ * యిచ్చెదననినక

దామనమునసంతసపడియూమనుజాశనుఁడుహరుప * దాంబుజములకుఁ.

టీ॥ నీమదిఁ—నీమనసునందు. పొడమినకోరికలు—పుట్టికొరికలు. ఏమైనక—ఎట్టివైనను. వేఁడుము—అడుగుము. ఇథుడ—ఇప్పుడే. (ఇచ్చెదను) అనినక—అనఁగా. తా—తాను. మనమునక—మనసు నందు. సంతసపడి—సంతోషించి. అమనుజాశనుఁడు—అరాక్షసుఁడు.

హరు పదాంబుజ ములకుఁ = శివునియొక్క పాద పద్మములకు. తా॥ నీకు ఏమికోరికగలదో దానినిచెప్పుము ఇచ్చిసంతోషపెట్టెద నని అనఁగా సంతోషించి అరాక్షసుఁడు శివునిపాదపద్మములను గూర్చి యని తాత్పర్యము.

౧౨౩౯.—తే॥ వందనంబాచరించి యో * యిందుమకుట । ఫాలలోచన వరద మ * త్పాతీతలము

నేను నెవ్వని తలమీఁద * నిడిన వాని । మస్తకము నూలువ్రయ్యలై * మడియ నీనె.

టీ॥ వందనంబాచరించి—మొక్కి. ఓయిందుమకుట—చంద్రుఁడు కిరీటముగాఁగల. ఫాలలోచన—నొసటకన్నుగల. వరద = కోరికల నివృత్తియోనావ్వి. మత్పాతీతలము—నాలరచేయి. (నేను) ఎవ్వని తలమీఁదనిడినక—ఎవనితలమీఁదఁజెట్టినను. వానికుస్తకము—నాచేయి పెట్టఁబడిన వానితల. నూలువ్రయ్యలై—నూలుబ్రద్యలై మడియక—

తవస్తటలు. ఈచె = ఈవరము కృపతో నాకు ఇయ్యవయ్యా. తా॥ మొక్కినవాఁడై చంద్రుఁడు కిరీటముగాఁ గలిగి నట్టియు, నొసటకన్నుగలిగినట్టియు, నాకోరికలనివృత్తిపాఁడవుమీటిసాక్షి! నేనెవనినెత్తిని నాచేయిని పెట్టుచునోవాఁడు అప్పుడే తలనూలుబ్రద్యలుగా పులిచవచ్చునట్లు వరమియ్యవయ్యా అనియడిగినతాత్పర్యము.

౧౨౪౦.—క॥ అని వేడిన నమ్మాటకు । విని మదనారాతి నవ్వి * విబుధా హీతు కో

రినవరముఁ దడయకెచ్చిన । దనుజుఁడు దద్వరపరీక్షుఁ * దాఁజేయుటకుఁ.

టీ॥ అనివేడినక—అనియడుగఁగా. అమ్మాటకు = ఆయడిగిన మాటను. (విని) మదనారాతి—శివుఁడు. (నవ్వి) విబుధాహీతు కోరిన వరముక—దేవశత్రులైనవృకాసురుఁడుకోరినవరమును. తడయక—అల స్యము చేయక. ఇచ్చినక—ఇయ్యఁగా. దనుజుఁడు—రాక్షసుఁడు. (తాను) తద్వర—ఆవరముయొక్క. (పరీక్షను)చేయుటకుక—చేయునిమిత్తము.

వి శే షా ర్థ ము. సర్వి=శ్రు॥ యద్యచ్ఛక్యలిచతుర్భుజ్యం తత్తదాత్మేలిభావయేత్॥ అనియుపనిషత్ప్రశ్నో॥ మాతృవత్పరదారాణి పరద్రవ్యాణిలోభ్యవత్ । ఆత్మవత్పర్యధాతాని యుపశ్యతిసశక్యతి॥ అనిభారతముగినుక తన కంటికికనఁబడదు స్థావరజంగమప్రాణులన్నియుతానేయనితలంపుక స్వేతరములని తలఁచి వానిని నశింపఁజేయఁబూని యిట్టి వరమును ఈయసురుఁడు గోరెనుకాఁబట్టి జూవరమే వీనిమరణమునకు కారణముకాఁగలదనిశివుఁడు నవ్వెననిభావము. అసురుఁడు—పుట్టి ఆసు మరములిత్యసురః, అనిత్యత్పత్తి. దేహభిమానము గలవాఁడని అర్థము.

తా॥ అని వృకాసురుఁడు అడుగఁగా ఆమాటవిని నవ్వివాఁడై శివుఁడు అలస్యముచేయక అప్పుడేవాఁడు కోరిన వరమిచ్చెను అంతట వాఁడు ఆవరమును పరీక్షచేయుటకై యనితాత్పర్యము.

౧౨౪౧.—వ॥ అక్షణంబ వరదాన గర్వంబున నుద్వృక్తుండై కడంగి.

టీ॥ అక్షణంబు = అనిమిషముననే. వరదానగర్వంబునక—శివుని వలన వరము పొందినట్టి ఆహంకారముచేత. ఉద్వృక్తుండై—మదము చేత మిఁడుమాచుస్వభావము గలవాఁడై. కడంగి—పూని.

తా॥ అప్పుడే ఆవృకాసురుఁడు శివునివలన వరము పొందిన గర్వముచేత పొచ్చినవాఁడై వరపరీక్షకు ప్రయత్నించి యని తా.

౧౨౪౨.—క॥ ఆహరు మస్తకమునఁ గడు । సాహసమునఁ జేయివెట్ట * జడియక గడియ

న్తోహెలతన మెచ్చులుదన । కాహోపైవచ్చె ననుచు * నభవుఁడు భీతిక.

టీ॥ ఆహరుమస్తకమునక = ఆశివునితలమీఁద. చేయివెట్ట—చేయిపెట్టుటకు. కడుసాహసమునక—మిగులతగువతో. (జడియక) కడియక—చేరరాఁగా. అభవుఁడు—శివుఁడు. ఓహూ—ఓహూ. తన మెచ్చులు—తనవరములు. (తనకు) ఆహ—ఆక్కటా. పైవచ్చెక—

మిఁదికివచ్చెను. అనుచుక—అనియనుకొనుచు. భీతిక—భయముతో. తా॥ ఆశివుని తలమీఁద చేయిపెట్టుటకయి భయపడకుండ తెగు వతో చేరఁబోఁగా జూరా! నేనిచ్చిన వరము నామిఁదికే వచ్చెను. అయ్యో! అనుచు భయముతోనని తాత్పర్యము.

౧౨౪౩.—క॥ దనుజుఁడు దనవెనువెంటం । జనుదే ముల్లోకములును * సంత్రా సముగై

కొనిపాటుసురలు మనములఁ । దనికీరి దానిని బ్రతివి * ధానము లేమిక.

దనుజుఁడు దనవెనువెంటం = దనుజుడే ముల్లోకములును * సంత్రా సముగై కొనిపాటుసురలు మనములఁ । దనికీరి దానిని బ్రతివి * ధానము లేమిక.

టీ॥ దనుజుడు—వృకాసురుడు. తన పెనుపెంట—తన పీచు పెంటిది. చనుదే—రాచగా. ముల్లోకములును—మాదులొకములును. సంత్రాసముగైకొని—భయమునుపొంది, పాటక—శివుడుపడుకొన్నట్లుగా. పురలు—దేవతలు. దానికొక—అవరమునకు. ప్రతివిధానము—ప్రతిక్రియ. లేమి—లేకపోవుటచేత. మనములక—మనసులలో. తనికెరి—తలచిరి—భయపడిరి.

తా॥ అప్పుడు వృకాసురుడు పెంటిదించితలుచుగా పరుగెత్తి మాడులోకములను దిగుచున్నశివునిజూచి అందులకుబదులు ఏమి చేయునువల్ల లేక తమమనసులలోభయమునుపొందిరి అనితాత్పర్యము.

వి శే షా ర్థ ము.

వృకాసురుడు తనతలమీద చెయి పెట్టవచ్చినప్పుడు శివుడు పారిపోవుట తానుమరణింతుననెడు భీతిచేతకాదు అపుననెడుపక్షమున ప్రలయకాలమున శివుడు తనపాలనేత్రమును దెలుచిలోకములను భస్మముచేయుటయును, మన్నకుడు తన తపస్సు చెలువవచ్చినప్పుడు పాలనేత్రాగ్నిచేతభస్మముచేయఁగా అతడుక్రిమిహవిష్టువు కృష్ణావతారమైతనప్పుడు రుక్మిణీదేవిగర్భమునఁబుట్టుటయును, ప్రసిద్ధములేగనుక మహాప్రభావసంపన్నుడైనవారుడు సీమంధైన అసురునకు పెంటి పరుగెత్తినతలఁపరాదు, మతీయేమి అనిన వృకాసురునకు తానిచ్చినవరము అమృతమైనది, వాడుపూనినపని లోకనాకకరమైనదిగనుక అదితనకుఇష్టములేకవానినిసఖ్యుఁడేయుక క్రితనకుఁ గలిగియును తానుపెట్టిన ముష్టిచెట్టునైనను తాను కొట్టివేయరాదను లోకోక్తిపట్టి వాడుతనకుభక్తుఁడగుటవలన వానిని తాను చంపక

విష్టుచేవునిచేత నశింపఁజేయఁ దలచి యీలీల లీలసలిపెను గాని ముందు జరుగఁజోవునది తెలియక కాదు. అపుననెడుపక్షమునక్రిమిహవిష్టువుక్రీరామావతారమై తనపుడు సీమంధైనమారీచుడు మాయామృగమైవచ్చినాఁడనియు, తానామృగముపెంటఁబోయినయెడల తన భార్యను రావణుఁడెత్తుకొనిపోవుననియు, వారి సుగ్రీవులు యుద్ధము చేయునప్పుడు వారి భద్రమును, ఇంద్రదిక్తు మాయాసీతను సఖ్యుననియును అతనికి తెలియలేదనవలెను, అనినపక్షమున సర్వజ్ఞత్వమునకు హాని సంభవించుచున్నది గనుక అది యొకవిలాసమనవలెను. తరల॥ పరమపూరుషుఁడొక్కఁడౌధ్యుఁడుపాలనోచ్ఛవనాకముల్ సారధిఁడేయి ముకుందపద్మజ కూలిసంక్షలఁ బ్రాకృత॥ స్ఫురితసత్వ రజస్తమంబులఁ బొందునందు శుభస్థితుల్ । హరిచరాచర కోటికిచ్చు నసంత సత్వ రూఢుండై॥ అని శ్రీభాగవతప్రథమస్కంధము. తా॥ ఏకో నారాయణః నద్విరీయోస్త్రీ, ఏకమేవాద్విరీయంబ్రహ్మ, అనియొక నిగతుగనుక సజాతీయవిజాతీయ స్వగతభద్రములును, దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదములును లేనివాడై పెలుఁగునట్టి పరబ్రహ్మము, (ఏకంసంతంబహుభాకల్పయంతి అదాయమాహో బహుధావిజాయతే, ఏకోదేవో బహుధానిబిష్టః) అనిక్రుతులుకాఁబట్టి తాను సర్వస్వతంత్రుఁడును, సర్వత క్రిసంపన్నుఁడునుగనుక తనవీలకై తన్నుతానే పుట్టించుకొనుటకు చతుర్ముఖుడైపాముచేతను, పుట్టించుకొన్న తన్ను రక్షించుకొనుటకు ఐష్ట్యూపముచేతను, రక్షించుకొన్న తన్ను సంహరించుకొనుటకు రుద్రరూపముచేతను, తానేయూహ్నాడు గనుక సర్వము ధ్వనిరాసమని తాత్పర్యము. వ॥ అట్లు చనిచని.

౧౨౪౪—సీ॥ నిరుపమానందమై * నిఖిల లోకములకు - నవలయై యమృత ప * దాఖ్యుఁ డనరి
దినకర చంద్రదీ * ధితులకుఁ జోరరాక - సలలితసహజ తే * జమన వెలుఁగు
సమధికంబగు శుద్ధ * సత్వగరిష్ఠమై - కరముప్పి యోగీంద్ర * గమ్యమగుచు
హృపద ధ్యాన పా * రాయణులైన త - ద్రాసుల కలరు ని * వాసమగుచు
తే॥ బ్రవిమలానంత తేజోవి * రాజమాన । దివ్యమణిహేమ కలితసౌ * దీప్త భవ్య
సౌధమండప తోరణ * స్తంభ విపుల । గోపురాకీర్ణ సురము వై * కుంభపురము.

టీ॥ నిరుపమానందమై—సాటిలేనియానందముగలదై చతుర్ముఖ బ్రహ్మద్వానందములను మీసిననిరతిశయానందముగలదై. నిఖిలలోకములకు—ఎల్లలోకములకును. అవలయై—అవతలిదై. అమృతపదాఖ్యుఁ—హృత్స్థానము అనుపేరితో. తనగి—ప్రసిద్ధిఁజెంది. దినకిరచంద్రదీధితులకు—సూర్యచంద్రుల కాంతులకు. చోరరాక—ప్రవేశింపఁగూడక. సలలితసహజతేజమునక—మిక్కిలి యెక్కిదమయిన తనతేజస్సుతో. వెలుఁగు—ప్రకాశించునట్టి శ్లో॥ నతద్వానయతేసూర్యో నశే కాంకో నపావకః । యద్గత్వాననివర్తంతే తద్ధామ పరమంము॥ అనిభాగవద్గీత. సమధికంబగు—మిక్కిలి యెచ్చయిన, శుద్ధసత్వగరిష్ఠమై—త్రిగుణసమావృతమైన కేవల శుద్ధసత్వముచేత శునతనొందినదై. కరము—మిక్కిలి. (ఓప్పి) యోగీంద్రగమ్యము—బ్రహ్మవిద్యరిష్టలచేత పొందఁడగినది. (అగుచును) హరిపదధ్యానపారాయణు—శ్రీవిష్ణుపాదములను ధ్యానించుటయందు. (అసక్తులు) అయినతద్దాసులకు—అయినట్టి హరిదాసులకు. అలరునివాసము—ఓప్పునట్టి యునికపట్టు. (అగుచును) ప్రదిమలా ... సురము—ప్రది

మల—మిక్కిలి నిర్మలమయిన. అనంత—మితిలేని. తేజః—తేజస్సుచేత. విరాజమాన—వెలుఁగుచున్న. దివ్య—అప్రాకృతమైన. మణి—రత్నములతోడను. హేమ—ఐంగారుతోడను. కలిత—కూడిన. సందీప్త—తేజరిటునట్టి. భవ్య—శ్లాఘ్యమైన. సౌధ—మేడలయందలి. మండప—మండపముయొక్క. తోరణస్తంభ—బహిష్కారముయొక్క కంబళులందును. విపుల—పెద్దదైన. గోపుర—పట్టణద్వారమునందును. ఆకీర్ణ—నిండిన. సురము—దేవతలుగలదియైన. వైకుంఠపురముక—వైకుంఠపురమును. కనుంగొని యని పైపద్యములోక్రియ.

తా॥ సరిపోల్చరాని సంతోషముగలిగి అమృతస్థానము అనుపేరు పొంది, సూర్యచంద్రప్రకాశములకు చొరరాక మిక్కిలియెప్పునట్టి తనతేజస్సుతో వెలుఁగొందుచు మిక్కిలిశుద్ధమును పొందెననిదియొకేవలసత్వగుణ ప్రధానులగుటచేతగౌరవమునుపొందిన యోగిశ్వరులకుపొందఁడగినదై శ్రీహరిచరణ స్మరణమునందు ఆకృతగల హరిదాసులకు మహోన్నతమైన యునికపట్టుయి మిక్కిలినిర్మలమును మేరమిడి

నదియైన శేషస్పృశేత ప్రకాశించుచున్న ఆప్రాకృతమయిన రత్నములతోడను బంగారుతోడను గూర్చబడి వెలుంగొండునట్టి శ్లాఘ్య

మయిన మేడయొక్క ద్వారమునందును గోపురద్వారమందును నుండు కొన్నదేవతలుగలదియైన వైకుంఠపట్టణమును జూచియనితాత్పర్యము.

ప|| కనుంగొని యమ్మహాస్థానంబు దాయంజనుటయు నప్పుండరీ కాశ్యంప డభండ వైభవంబునం గొండలీశ్వర భోగ తల్పంబునం బరమానంద కందళిత హృదయారవిందుడై యిందిరానయన చకోరకంబుల నిజమందహాససాంద్ర చంద్రికావితతిందేల్పుచు నార్యభక్తజనరక్షణంబుపనిగా మెలంగుచు వివిధవిసోదంబులం దగిలియుండియు ఫాల లోచనుంజద్దనుజపాలునకుం దలంకయిచ్చినవరంబుతనతలమీందవచ్చినంగలంగిచనుదెంచుటతనదివ్యచిత్తంబున నెరింగి యక్కాలకంధరునియవస్థ నివారంపం దలంచి యయ్యిందిరాదేవతోడి విసోదంబు చాలించి యప్పుడు.

టీ|| కనుంగొని—చూచి. ఆమ్మహాస్థానంబు—ఆత్మకలశము నందలి గొప్పదైన యాస్థానమండపమును. దాయంజనుటయు—చేరఁ బోగా. ఆప్పుండరీకాశ్యండు—ఆవిష్టుదేవుడు. అభండవైభవంబున—తక్కువగాని యైశ్వర్యముతో. కుండలీశ్వరభోగతల్పంబున—శేషునిదేహమనెడు పానువునందు. పరమానందకందళిత హృదయారవిందుడై—మీలైనంతోపము మొలకెత్తుచున్న చునన్న నెడి కమలముగలవాడై. ఇందిరానయనచకోరకంబుల—లక్ష్మీదేవి యొక్కకన్నులనెడిచకోరపక్షులను. నిజమందహాససాంద్రచంద్రికావ తితి—తనచిలునవ్వినెడపట్టమైనవెన్నెల్లప్రోగునందు. తేల్పుచు—తేలునట్లుచేయుచు—ఆనందింపఁజేయుచు. ఆర్యభక్తజనరక్షణంబు—నీడితులైన భక్తజనులయొక్క రక్షణము. పనిగా—తనకు పనిగా. మెలంగుచు—ప్రవర్తించుచు. వివిధవిసోదంబుల—నానావిధము లయినవేడుకలయందు. తగిలి—ఆసక్తుడై. (ఉండియును) ఫాలలోచ నుండు—శివుడు. అద్దనుజపాలునకు—ఆరాక్షసశ్రేష్ఠునకు. తలం పక—యోచింపక. ఇచ్చినవరంబు—ఇచ్చినట్టివరము. తనతలమీంద

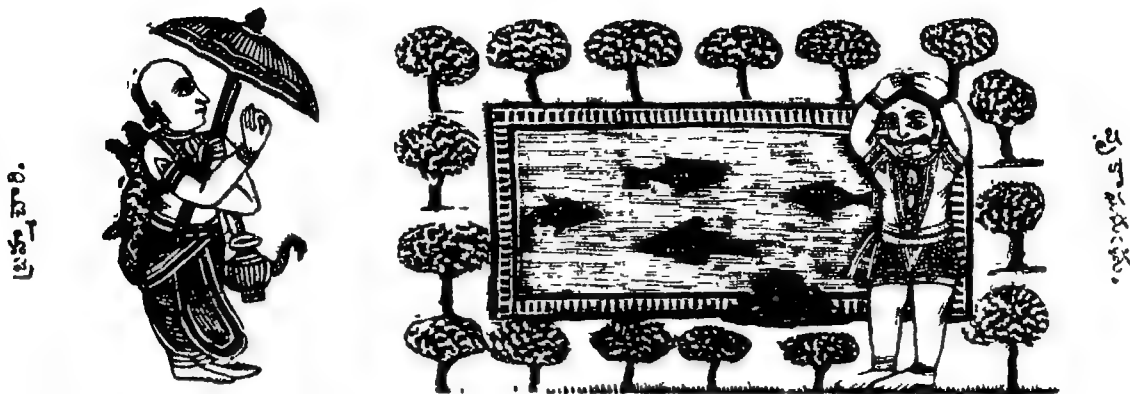
వచ్చిన—తనతలమీందెదిరకగా. కలంగి—కలఁతనొంది. చనుదెంచుట—వచ్చుటను. తనదివ్యచిత్తంబున—శ్లాఘ్యమైన తన మనస్సందు. ఎరింగి—తెలిసికొని. ఆక్కాలకంధరుని యవస్థ—ఆశివునియొక్క దుర్భవము. నివారంపందలంచి—పోగొట్టఁదలంచి. అయ్యిందిరాదేవ తోడివిసోదంబు—లక్ష్మీదేవితోడి వేడుక. చాలించి—నిలిపి. (ఆప్పుడు)

తా|| అట్టి యానైకుంఠమునుజూచి అందలి యాస్థానమండపము చేరఁబోగా శ్రీమన్నారాయణుడుమిక్కుటమయిన యైశ్వర్యముతో శేషశయనమునందు మిక్కుటమయిన యానందము వృట్టుచుండఁగా ఒప్పునట్టిమనస్సుతో శ్రీలక్ష్మీదేవి కన్నులనెడు చకోరపక్షులకు డట్టమైన వెన్నెలవంటి తనఁజునవ్వుతో వికాసమును కలుగఁజేయుచు నీడనొందినభక్తులను కాపాడుటయేపనిగా మలఁగునట్టి యాశ్రీవారి శివుడు ముందువెనుక యోచింపక వరమిచ్చి అందువలన పానఁగిన ఆపదకువెఱచి రాక్షసుడు వెంబడింపఁగా పరుగెత్తివచ్చుచున్నాఁ డనితెలిసికొనిశ్రీలక్ష్మీదేవితోడి విసోదములనుమోచుని తాత్పర్యము.

౧౨౪౬.—సీ|| తాపింధ రుచితోడఁ * ద్రుప్తరించెమమేను - పసిండి ముంజియుండగు * పట్టుగొడుగు
ధవళాంకురుచి జన్ని * దంబును దిన్నని - దండంబు చేతఁగ * మండలువును
బసువు గోచియుఁ జిన్ని * పట్టెవర్ధనమును - రాజతందైన మృ * గాజినంబు
దూలాడు సిగయును * వ్రేలుమారటగోచి - వ్రేలిమి బొట్టును * వ్రేల్ల దర్భ
తే|| దనరసందీప్తహవ్యవా * హాససమాన ! కాంతిఁజెఱవొందియద్భుత * క్రమమెలర్చ
జతురగతినల్లు వటువుచే * మంబుదాల్చి ! వచ్చి యానీచదానవ * వరునిఁ జేరి.

టీ|| కాపింధరుచితోడ—చిక్కటిహూనివన్నెతో. ద్రుప్తరించెడు—నటించెడు—తళతళలాడెడు. మేను—దేహమును. పసిండి ముంజియు—బంగారుముంజిమొలకరాదును. తగు—తగిన. (పట్టు గొడుగును) ధవళాంకురుచిజన్నిదంబును—చంద్రకేరణమువలెతెల్లగా నెలుంగు యత్తోపవీతమును. తిన్ననిదండంబు—వంకరతేని మోడుగు కోలయు. చేతక—చేరియుండు. కమండలువును—ముక్కుగల మట్టి పాత్రమును. (పసువుగోచియు) చిన్నిపట్టెవర్ధనమును—మనోహర మయిన పట్టెనామమును. రాజతందైన—వెండివన్నెగల. మృగాజినంబును—కృష్ణాజినమును. దూలాడు—కదలాడుచున్న. సిగయును—జాట్టును. వ్రేలు—దండమునందు వ్రేలాడుచున్న. మారటగోచి—మాటుగోచియు. వ్రేలిమిబొట్టును—హోమాంగారపుబొట్టును. వ్రేల్లక—చేరివ్రేల్లయండు. దర్భ—పరిశ్రమము. తనరక—ఒప్పుగా. ధందీప్తహవ్యవాహన సమానకాంతి—మండుచున్న అగ్నియొక్క

తెలుగువంటి తెలుగుతో. చెలువొంది—అందగించి. అద్భుత క్రమము—అశ్వర్యరీతి. ఎలర్చక—చిగుర్పఁగా—అతిశయింపఁగా. చతురగతి—చేర్చితనపురీతితో. అట్లు—ఆసక్తయమునందు. వటువు శేషంబు—బ్రహ్మచారివేషమును. తాల్చి—ధరించి. (వచ్చి) అనీచ దానవవరునిక—నీకుఁడైనయారాక్షసశ్రేష్ఠుని. చేరి—సమీపించి. తా|| అప్పుడు నల్లఁగా తళతళలాడుచున్న దేహమును, బంగారు ముంజిత్రాడును, పట్టుగొడుగును, తెల్లనియత్తోపవీతమును, చేతదండ కమండలువులును, పసువుగోచియు, అందయినపట్టెనామమును, తెల్లనికృష్ణాజినమును, కదలాడుచున్న జాట్టును, దండమునందు వ్రేలఁ గట్టియున్న చందవగోచియు, హోమాంగారముచేత పెట్టుకొన్న బొట్టును, వ్రేల్లయండుపరిశ్రమలునుపిప్పుగా మండుచున్ననిప్పువలె తెలుగుచు అందగిలుచున్న అశ్వర్యమును కలుగఁజేసెడి ఒకబ్రహ్మచారివేషమునుదేసికొనినీమఁడైనఅవృతాసురునిదగ్గఁబోయిఅనితా.

(*) శివద్రోహముచేయఁబూనిన వృకాసురుఁడు విష్ణుమాయచేవడియుట. (*)

చ॥ కైతవంబున నతనికి నమస్కరించి వృదుమధుర భాషణంబుల ననునయించుచు నయ్యసుగాధమున కిట్లనియె గిష్టి ధంబున మార్గపరిశ్రాంతుండవై యంతదూరంజేల చనుదెంచితివి సకలసౌఖ్య కారణంబైనయీశరంబు నిర్భ కంబుచేసి వృధాయాసంబున దుఃఖపఱుపం దగునే యియ్యెడం గొంతదడవు ఎశ్రమింపు మీప్రయాసంబునకుఁ గతంబెయ్యదిక పటహృదయుండవుగాక నీయధ్యవసాయంబెఱింగింపుమనివృదుమధురంబుగాఁబడినవస్తుహస్తిని సుధారస తుల్యంబులైన వాక్యంబులువిని సంతసిల్లి యప్పిశితాశనుండు దనిపూనిన కార్యంబతని కెఱింగించిన,

టీ॥ కైతవంబునకావలసినచేత. అతనికికావలసినవిని. నమస్కరించి=మొక్కి. వృదుమధురభాషణంబులకావలసినవియను ఇంతైన వియ్యునైన మాటలచేత. అనునయించుచుకావలసినవియను. అయ్య సుధారసమునకుకావలసినయీశునివృకాసురునితో. ఇట్లనియెకావలసినవిని. ఇట్టిధంబునకావలసినవిగా. మార్గపరిశ్రాంతుండవై=త్రోవబడలికను పొందినవాడవై. (ఇంతదూరంబు) ఎంతదూరంబునను=ఎందుకువచ్చితివి. సకలసౌఖ్యకారణంబు=ఎల్లసౌఖ్యములకు నిమిత్తము. అయినయీశరంబుకావలసినవియనియీశర దేహమును. నిర్భకంబు=వర్జము. (చేసి) వృధాయాసంబునకావలసినవిని=పనికిమాలిన శ్రమచేత. దుఃఖపఱుపందగునే=వాధపెట్టవచ్చునా. ఇయ్యెడకావలసినవిని. కొంతదడవు=కొంతసేపు. విశ్రమింపుము=ఆలస్యపడక కూర్చుండుము. ఈప్రయాసంబునకుకావలసినవిని. కతంబు=కారణము. ఎయ్యది=ఏది. కపటహృదయుండవు=మనసున కపటముగలవాడవు. (కాక) నీయధ్యవసాయంబు నీయధ్యవసాయమును. (ఎఱింగింపుము అని) వృదుమధురంబుగాకావలసినవిని. మేల్తగానుండువుగాను

నుండునట్లు. దలికినకావలసినవిని. అయ్యునియీశుని. వానియొక్క. సుధారస తుల్యంబులు=అప్పుతరసమును బోలినవి. (అయినవాక్యంబులువిని) సంతసిల్లి=సంతోషించి. అప్పిశితాశనుండు=ఆరాక్షసుండు. తనపూనినకార్యంబు=తానుప్రయత్నించినపని. అతనికికావలసినవిని. ఎఱింగించినకావలసినవిని. తెలియఁ జేయఁగా. కా॥ వంచనతోముండుపరుగైతివచ్చుచున్నవినికీమొక్కి మంచి రియ్యని మాటలచేత ఊడించి వృకాసురునిజూచి యేలయూరితి త్రోవపడలికను పొందినవాడవు ఇంతదూరము ఇట్లువచ్చుటకు కారణ మేమిది ఎల్ల సౌఖ్యములకును సాధనమయిన యీదేహమును వర్జముగా ఇట్లు అయాసపెట్టినచ్చునా? ఇప్పుడుకొంచెముసేపు ఇక్కడ కూర్చుండి ఆలస్యపడక, ఈప్రయాసమునకుకారణమునుదాచక నాతోచెప్పుము, నీవు ఏమికోరియిట్లు అయాసపడుచున్నావు చెప్పుము అని మంచి రియ్యని మాటలతో అడుగిగా అప్పుతరసమును బోలిన ఆమాటలను వినివృకాసురుండుతానుపూనినపనియిట్టిదియని ఆబ్రహ్మచారితో చెప్పెనని తాత్పర్యము.

౧౨౮౮.—చ॥ హరి దరహాసముప్పది శి తాశనుఁ గల్గొని పల్కెదానవే శ్వరమును దత్తుశాపమునక జాల పిశాచపతాట సూన్యత స్ఫురణము మాని సంతతము జ బొంకుచు నుండు పురారిమాట నీ వరయక వెంటనేగఁ దగ జ దాతని సేతలు మాకు వింతలే.

టీ॥ హరి=విష్ణుమూర్తి. దరహాసము=చిహ్నపత్రి. పిప్పక=పిప్పకము. పిశాచాశనుక=రాక్షసుని. కల్గొని=చూచి. పల్కెను=ఇట్లుపలికెను. దానవేశ్వర=రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడా. మను=మనుష్యు. దత్తుశాపమునకావలసినవిని. దత్తునియొక్క శాపముచేత. బాలకా=మిక్కిలి. విశ్వావపతాటక=పిశాచములకురాజగుటచేత. సూన్యతస్ఫురణము=

నిజమయొక్క ప్రకాశంబు చేయుటను=నిజముచెప్పుటను. (మాని) సంతతముకావలసినవిని. ఎల్లప్పుడూ బొంకుచునుండు=అబద్ధములుచెప్పుచుండు నట్టి. పురారిమాట=శివునియొక్క మాటను. (నీవు) అరయక=చిహ్న రింపక. వెంటనేగకావలసినవిని. వెంటనేచిహ్నపట. (తగదు) అతనిసేతలు=అశివునియొక్క చర్యలు. (మాకు) వింతలే=అశ్చర్యములా=క్రొత్తలా.

తా|| వృక్షాసురుడట్లు తనవృత్తాంతమంతయు చెప్పఁగా విష్ణు
మూర్తివిలుసపునపునవానినిజూచిపియిరాక్షసోత్తమా! మునుపు
దక్షునిశాసముచేత విశాచములకెల్ల ను రాజై నిజము మాటలాడుట

మానియెల్లప్పుడు అబద్ధాలాడుచుండునట్టి శివునిమాటలునున్న సీవు
అయినపెట ప్రయాసపడి యిట్లు పరుగెత్తవలదు ఈయన చెప్పట
మాకుక్రొత్తలుకావుమేము ఈయన స్వభావము నెఱుంగుదు మనితా.

౧౨౪౯.—ఆ|| నిజము వలికే నేని * నెఱిగి దనతలమీద | నీకరంబు మోఁప * నీక తలఁగి

వచ్చునోటు వీని * వలనఁ బ్రత్యయమున. | దగుల నేమిగలదు * దనుజవర్య.

టీ|| దనుజవర్య=ఓరాక్షసశ్రేష్ఠుడా. నిజము వలికేనేనిక=
నిజమేదెప్పిన పక్షమున. నెఱిగి=క్రమముగా. (తనతలమీదను)
నీకరంబు=నీచేతిని. మోఁపనీక=పెట్టునియ్యక. తలఁగివచ్చునోటు=
లోలఁగివచ్చునా. వీనివలనక=ఈశివునియెడల ప్రత్యయమున=

అను. తగులక=పెంబడింపఁగా. ఏమిగలదు=ఏమిప్రయోజనముకలదు
తా|| ఓరాక్షసోత్తమా! ఇతఁడు నిజముకెప్పినవాడైన పక్ష
మున క్రమముగా తనతలమీదనే చేయిపెట్టునియ్యఁడా? ఏలయిట్లు
లోలఁగి పరుగెత్తెనుకనుక నీవు ఇతనియందు తేనినమ్మకముపెట్టిపెంబ
డించివచ్చుట వ్యర్థము అని చెప్పెనని తాత్పర్యము.

౧౨౫౦.—ఆ|| అశుచితోడనతని * నంటఁగఁబని గాదు | కాలుచేయిఁ గడిగి * కరమువార్చి

యతనివెంటవేడ్క * నరుగుదువేని నీ | వవతలంటఁ దగులు * నసురనాథ.

టీ|| అసురనాథ=ఓరాక్షసోత్తమా. అశుచితోడ=మెలతో.
అతనిక=అశివుని. అంటఁగఁ=అంటుట. పనిగాదు = యుక్తము
కాదు. కాలుచేయి=కాలును చేయుము. కడిగి = కడుగుకొని.
కరమువార్చి=మిక్కిలి యాచమించి-ముమ్మాలు ఆచమించి యనుట.
అతనివెంటక=అశివునివెంట. వేడ్క = కుహూలముతో. అరు

గునువేని=పోయినపక్షమున. (నీవు) వతల=అటుపిమ్మట. అంటక=
తాఁకఁగా. తగులుక=అతఁడు చిక్కుచు.
తా|| ఓరాక్షసోత్తమా! నీవుమయిలతో అతనినితాఁకఁగూడదు
కాళ్లు చేతులు కడుగుకొని ముమ్మాలు ఆచమనముచేసి అతనిని వెంట
డించి తలఁచుటకునెడు పక్షమున అతఁడు నీకుఁ చిక్కునని తా.

౧౨౫౧.—మ|| అతిదుశ్శంకలుమాని పొమ్మనినదై * త్యాగరాతి మాయావిమో
హితుడైవిస్మృతినొంది తామసమున * న్నేపారివాఁడాత్మపా
ణితలంబు దననెత్తి మోపికొనితా * నేలక కెసంగూలె వి
శ్రుతదంభోభిహతి న్నడింబదు మహా * క్షోణీధ్యంబో యనక.

టీ|| అతిదుశ్శంకలు=విశేషశంకదేహములు. మాని=వదిలి. పొమ్మ=
దూరకపో. అనినక=అనఁగా. దైత్యా .. తుండై=దైత్యారాతి =
రాక్షసశత్రువైన విష్ణుమూర్తియొక్క. మాయా = మాయచేత.
నిమోహితుడై = మిక్కిలి మోహము నొందినవాడై. కిష్కంధి=
కృత్తితీమిని. (పొంది) తామసమునక = తమోగుణా వేషముచేతి.
ఏపారి = అతికెయించి వాఁడు = అవృక్షాసురుఁడు. అక్షపాణి
తలంబుక=తనమీదచేతిని. తననెత్తిక=తనతలయంగు. మోపికొని=
పెట్టుకొని. (శాను) విక్రం ద భోభిహతిక = ప్రసిద్ధమయినవద్రా

యధపుపెట్టుచేత. వడిక=వేగముతో. పదం = కూలునట్టి. మహా
క్షోణీధ్యంబో=గొప్పకొండయో. అనక=అన్యకట్టుగా. నేలక =
భూమియందు. ప. క=వడిగా. కూలక=పడిన.
తా|| దూరక తేదపోని శంకదేహములు పెట్టుకొనికపో అని విష్ణు
మూర్తి చెప్పఁగా వాఁడుఅవిష్ణుని మాయ కితి మిక్కిలి మోహమును
పొందినవాడై తనకుశివుఁడిట్లున విగమము మఱుట కేవలతామస
వృత్తితో తనచేయి అననెత్తిరి పెట్టుకొని వద్రా యుధము బిల్బచేతి
తేగిముతో పడునట్టిపెద్దకొండవి తలవలగని నేలఁబడిచచ్చెననతా.

౧౨౫౨.—వ|| అట్లు తనతల నూలువ్రయ్యలై నేలంగూలిన యసురంగని యప్పుడు.

టీ|| అట్లు=అవిధముగా. (తనతల) నూలువ్రయ్యలై = నూలు
బ్రద్దలై. నేలంగూలినయసురక=భూమిమీదఁబడినరాక్షసుని. కని=
చూచి. (అప్పుడు)

తా|| అవిధముగా తనచేయి తలమీద పెట్టుకొనితలనూలు బ్రద్ద
లుగా పగిలి క్రిందఁబడి చచ్చిన రాక్షసునిఁజూచి అసమయమునందు
అనితాత్పర్యము.

౧౨౫౩.—క|| సుర లసురాంతకు మీఁద * వరమందార ప్రసూన * వర్షము లోలిక

గురిసిరి తుములందైదివి | మొర నెన్నరదుదుభి ప్ర * ముఖ తూర్కంబుల్.

టీ|| సురలు = దేవతలు. అసురాంతకుమీఁదక = విష్ణుమూర్తి
మీఁద. వరమందారప్రసూనవర్షములు = క్రేష్ఠమయిన కల్పవృక్షపు
పువ్వులవాసలు. ఓలిక=క్రమముగా. కురిసిరి=కురియించిరి. దివిక=
మిఠును. సురదుంధుభిప్రముఖ తూర్కంబులు=దేవతలభేదము మొద

లగువాద్యములు. తుములందై=పడఁడిగా. మొర నెక=ప్రయోగము.
తా|| దేవతలు విష్ణుమూర్తిమీద పువ్వులవాసలు కురియించిరి.
అకాశమునందు భేదముమొదలైన వాద్యములు ఎడతెగక ప్రయోగము
అనితాత్పర్యము.

౧౨౫౪.—క॥ పాడిరి గంధర్వోత్తము । లంకిఁవి నెప్పురసలు ఁ నన్యోన్యముగన్
గూడిరి గ్రహములు భయముల । వీడిరి మునికోటులంత ఁ వివలచరిత్రా.

టీ॥ వివలచరిత్రా—చుంచినదవడిగలపరీక్షిస్త హారాదా. అంతః
=ఆపుడు. దివిక్ = మింటియందు. గంధర్వోత్తములు = గంధర్వ
శ్రేష్టులు. (పాడిరి అప్పురసలు అడిరి) గ్రహములు—సూర్యచంద్రా
గులు. అన్యోన్యముగన్ = ఒంటారులతో. కూడి = కూడుకొనిరి.

మునికోటులు = ముని గ్రహములు. (భయములను) వీడిరి = వదలిరి.
తా॥ ఇంకను ఆపుడు మింటియందు గంధర్వులు గానముచేసిరి,
అప్పుగ శ్రీలు నాట్యముచేరి, సూర్యచంద్రహులెల్లను ఒకచోట
గూడుకొనెను, మను దమును భయములేక మెలంగ సాగిరి అనితా.

౧౨౫౫.—క॥ మురహరుండెలనవ్వలయంగఁ । బరహరుండగఁజూచిపలికె ఁ భూతేశ్వరయీ
నరభోజనుండు నీశి । న్నతి నెగ్గొనరింపఁ దలంచి ఁ తానే పొలిసెన్.

టీ॥ మురహరుండు = శ్రీవిష్ణుండు. ఎలనవ్వలయంగఁ = చిలు
నవ్వకలుగఁగా—చిలునవ్వనివ్వయ. పురహరుండు = శివుని. (మాడు)
లగఁ = తగునట్లు. పలికెన్ = చెప్పెను. భూతేశ్వర = శివుడా. ఈసర
భోజనుండు = ఈరాక్షసుండు. (నీకు) ఇత్తటికె = ఈసమయమునందు.

ఎగ్గొనరింపఁ = కీడుచేయ. (తలచితానే) పొలిసెన్ = చచ్చెను.
తా॥ కష్టదేవుండుచిలునవ్వనవ్వచుసాంబమూర్తినిజూచి ఓశి
వుడా ! యీరాక్షసుండు ఎప్పుడు నీకుకీడుచేయఁదలంచి తానే
నశించెను అని తాత్పర్యము.

వ॥ అది యట్టిదికాదె యిజ్జగంబున నధికుడైనవానికి నపకారంబుగావించిన మానవులకు శుభంబు
గలుగునే యదియును గాక జగద్గురుండవగు నీకవజ్జడదలంచు కష్టాత్ముండు వొలియుటం జెప్ప
నేల యట్టి దుష్టచిత్తుల కిట్టివరంబు లిచ్చుట కర్థంబుగాదని యప్పురాతకు వీడ్కొలిపిన నతండు
మురారతకుని ననేక విధంబుల నభినందించి నిజ వదిరింబునకుం జనియెనని చెప్పి యిట్లనియె.

టీ॥ అదియట్టిదికాదె—వాడుచేసినయాచిడ్డపనివానినినాశము
చేయనదియేకదా. ఇజ్జగంబునన్ = ఈలోకమునందు. అధికుడైన

వానికి—గొప్పవానికి. అపకారంబు = కీడు. కావించినమానవు
లకు—చేసినమనుష్యులకు. శుభంబుగలుగునే = మేలుగలుగునా.

(అదియునుంగాక) జగద్గురుండవు—లోకములన్నియును నైనవాడవు. తేకలోకములకు తండ్రివి, లోకములను బుట్టించువాడవు అనుట. ని॥ గురుస్రగీష్ఠతాశ్రేష్ఠ గురూపితరిదుర్భరే ॥ అని విశ్వనిఘంటు. అగునీకు—అగునట్టినికు. అవర్ణక—అవమానమును. తలంచుకప్పాత్తుండు—తలంచునట్టి నీచుండు. పాలియుటక—చచ్చుటను. చెప్ప నేల—చెప్పవలసినదేమి. అట్టిదుష్టచిత్తులకు—అటువంటి చెడ్డమనసు గలవారికి. (ఇట్టివరంబులిచ్చుట) కర్ణంబుకాదు—పనికాదు— యుక్తముకాదనుట. (అని) అప్పురాంతకు—అభివుని. వీడ్కొలి పినక—పంపగా. (అతండు) మురాంతకునిక—విష్టువును. అనేక కథంబులక—బహువిధములచేత. అభినందించి—కొనియాడి. నిజ

నుందిరంబునకు—తనయింటికి. చనయొక—పోయెను. (అనిచెప్పి) ఇట్లునియొక—ఈకమహాముని యీవిధముగా పలికెను. తా॥ వాడుచేసినపని వానిని నాశముచేయునదేకదా, ఈలోక మునం దెవఁడైనను ఒకగొప్పవానికి చెబుచుచేసినయెడ అట్టివానికి తేలుగలుగదు అనఁగా, లోకములకు తండ్రినైన నీవంటివానికి అవ మానముచేయఁదలచిన దుష్టునకు చెబుచు గలుగుననుట సహజమే కదా, అటువంటి దుష్టులకు ఇటువంటివరములు ఇచ్చుటతగదు అని చెప్పిభివునికి పోను అవర్ణ యియ్యగా అతండు కాదును విష్టువును నానావిధములపొగడి తనయింటికి పోయెను అనిపరీక్షిస్తూరాజులో ఈకమహామునిచెప్పి మఱియును జెప్పనారంభించె నని తాత్పర్యము.

౧౨౫లి.—క॥ మానవనాయక యీయా । భ్యానమఁ జదివినను వినిన యి ఘనపుణ్యము ని

త్యానందసౌఖ్యములుపెం । పూనుదురటమీఁదము క్రిం శ బొందుదు రెలమింక.

టీ॥ మానవనాయక—రాజు. ఈయాభ్యానముక—ఈకథన. చదివినను వినినఘనపుణ్యము—పఠించినట్టి విన్నట్టి విశేషపుణ్యము గలవారు. నిత్యానందసౌఖ్యములుపెంపుక—ఎన్నఁడునుచెడనిసంతోషముయొక్కయు సౌఖ్యముయొక్కయు అభివృద్ధిని. ఊనుదురు—అవలంబింతురు—పొందుదురు. అటమీఁదక—అందుమీఁదకు. ఎలమింక—

అధికసంతోషముతో. ముక్తిక—మోక్షమును. (పొందుదురు) తా॥ ఓరాజా ! ఈకథనువిన్న పుణ్యార్థము ఎవరోవారు ఎన్నఁ డును చెడనిసంతోషమును సంతోషమును చిరకాలము అనుభవించి కడ పట సుఖస్వరూపమయినమోక్షమును పొందుదురు అనితాత్పర్యము. వ॥ అని చెప్పి ఈకయోగింద్రుండు పరీక్షిస్తూరేంద్రున కిట్లనియె.

౧౨౫హ.—క॥ జననాయక యింకఁ బురా । తనవృత్తం బొకటిసేకుం శ దగనెఱింగింతుక

వినుము తపోమహిమలఁజెం । దినముని జనులను సరస్వ శ తీ నదిటొంతక.

టీ॥ జననాయక—ఓరాజు. ఇంకక—ఇంకను. పురాతనవృత్తం బొకటి—ఒకపూర్వవృత్తాంతమును. (దీకు)తగక—తగునట్లు. ఎఱింగును—తెలియఁజేయుదును. (వినుము)తపోమహిమలక—కాయక వాచికమానసికతపస్సులవలనిప్రభావములను. చెందినమునిజనులను—

పొందినమునీశ్వరులను. సరస్వతీనదిపొంతక—సరస్వతీనది దగ్గఱ. తా॥ ఓరాజా ! ఇంకొకపూర్వకథయొకటిగలదు దానిని నీకుఁ జెప్పదనువినుము తపస్సుచేత ప్రభావమునుపొందినము నీశ్వరులందఱు సరస్వతీనది గట్టునందు అని తాత్పర్యము.

౧౨౫ఁ.—క॥ వితతక్రియ లొప్పంగ స । త్ర తువుల నొనరింప నచటఁ శ గైకొని లక్ష్మీ

పతి భవపితామహులలో । నతులితముగ నెవ్వఁడధికుం శ డని తమలోనక.

టీ॥ వితతక్రియలు—విశేషముగానడపఁబడినక్రియలు. ఒప్పుంగక—ఒప్పదములగుచుండఁగా. (సత్కృతువులను)ఒనరింపఁగక—చేయఁ గా. (అచట) గైకొని—పూని. లక్ష్మీపతిభవపితామహులలోక— విష్ణు శివ బ్రహ్మలలో. అతులితముగక—ఈడులేనివిధముగా. ఎవ్వఁ

డధికుండు—అధికుఁడెవఁడు. (అని) తమలోనక—తమలోఁదాము. తా॥ విప్రసంపఁబడిన తంత్రములతో మంచియజ్ఞములను జేయు చుండి బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు ముగ్ధునిలోను సర్వాధికులు ఎవరు అగుదురు అని తమలోఁదాము ఆలోచించియని తాత్పర్యము.

౧౨౬౦.—వ॥ ఇట్లుతలపోసి తన్మహత్వం బంతయుం దెలిసిరమ్మని భృగుమహాముని నమ్ము

వ్యరు వేల్పుల కడకుం బంపిన నత్తాపసోత్తముండు చనిచని ముందట.

టీ॥ ఇట్లు—ఈవిధముగా. తలపోసి—ఆలోచనచేసి. తన్మహత్వంబు— ఆసర్వాధికుడైన భగవంతునియొక్క మహిమము. అంతయుక— సమస్తమును. తెలిసి—తెలిసికొని. (రమ్మని) భృగుమహామునిక— భృగువు ఆమునునీశ్వరుని. అమ్మవ్యరువేల్పులకడకు—అమృగ్ధురు శావకయొడకును. పండినక—పంపగా. అత్తాపసోత్తముండు—

ఆమునీశ్వరుండు. చనిచని—బహుదూరము పోయి. (ముందటను) తా॥ ఈవిధముగా ఆలోచించి సర్వాధికుడైన యాదేవుని యొక్కమహిమనువిశేషముగా తెలిసికొని చచ్చుటకై ఆమునులుభృగు మహామునీశ్వరుని అవిష్టు శివ బ్రహ్మలయొడ్డకు పంపఁగా అతండును బహుదూరముపోయి యెదుటఁజూచి యని తాత్పర్యము.

బ్రహ్మ.

భీమరథం.

విష్ణువు.

భృగుమహర్షి.

—————(*) భృగు మహర్షి త్రిమూర్తుల శోధింపఁ బోవుట. (*)—————

క॥ జలరుహ సంజాతు సభా । స్థలమున కొని నేగి యతని ఁ సత్వగుణబుక్
నెలియుటకై నుశివందన । ములుసేయకయున్న నజండు ఁ ముసముస యనుచుక్.

టీ॥ జలరుహ సంజాతు సభా స్థలమునకుక్ = బ్రహ్మయొక్క కొలువుకూడమునకు. ఒగ్గిక్ = క్రిమముగా ఏగి-
పోయి. అతనిసత్వగుణబుక్ = అతనియొక్క శాంతగుణమునకు. నెలియుటకై = తెలిసికొనుటకై. నుశివందన = ముసముస
స్తోత్రమును సమస్తార్చమును. చేయకయున్నక్ = చేయక నిలుపఁబడియుండగా. అజండు = బ్రహ్మ ముసముస
యనుచుక్ = కోపవిచారమును జూపుచు.

తా॥ బ్రహ్మదేవుని సభకుఁబోయి అతనియగుఁగల స్థలంబునను, తనకొనిటులై అతనిస్తోత్రముచేయ
కయు, మ్రొక్కుకయు, డోరికయుండగా బ్రహ్మకోపంబును జూపుచు నని తత్పర్యము.

౧౨౬౨.—క॥ మనమునఁ గలఁగుచు భృగుతన । తనుజాతుండగుట బుద్ధి ఁ దలఁచిన వాడై
ఘనరోష స్ఫురితాగ్ని । న్ననయము శాంతోద కముల ఁ సెలన నాచౌక్.

టీ॥ మనమునక్ = మనసునందు. కలఁగుచుక్ = కలఁతపడుచు. భృగు = భృగుమహర్షి. తనతనుజాతుండు = తనకొడుకు. (అగుటను) బుద్ధిక్ = బుద్ధియందు. (తలఁచినవాడై) ఘనరోష స్ఫురితాగ్నిక్ = అధికమైన రోషమునెదుగనగనలాడునప్పుడు. అనయము = మిక్కిలి.

శాంతోదకమునక్ = పీర్చినదననీళ్ల తలంబునక్ = మెల్లఁగా. (నాచౌక్) తా॥ మనసునందు కలఁతపడుచు భృగువు తనకుకొడుకు అను
తలఁపుచేసి అతనిపైఁ అసంగిగగనిని కోములొడిమిండుదననీళ్లును
పీర్చి అది నీళ్లచేత చల్లాగ్ను అనితాత్పర్యము.

౧౨౬౩.—చ॥ మహిత తపోధనుండు మని ఁ మండను. డయ్యెడఁబాసి పెండియు
న్నహిపతిభూషణగాన రజ ఁ తాత్రిక నేగియు నగ్గిరిండుమై
దుహిన నుయాఖ శేఖరుండు ఁ దుర్గయుఁ దానును విశ్రమించుచుక్
ద్రుహితనూభవుండదుటఁ ఁ దోచుటకాత్తఁ బ్రమోద ముదుచుక్.

టీ॥ మహితతపోధనుండు = పూజ్యమయిన తపస్వీధనముగాఁగల వాఁడును. మునిమండనుండు = మనులకు లలఁకారమైనవాఁడునైన భృగుమహర్షి. అయ్యెడక్ = అబ్రహ్మలోకమును. పాసి = వదిలి. పెండియుక్ = పిట్టలు. అహిపతిభూషణ = సర్పరాజైనశేషుండు అభిరహముగాఁగలవాడైనశివుని. కానక్ = చూడను. రజతాత్రిక = పెండికొండకు. ఏగియుక్ = పోయియు. అగ్గిరిండుమైక్ = శ్రేష్ఠమైన ఆకొండమండ. తుహిననుయాఖశేఖరుండు = చంద్రునినిగ్రుచ్చుగా నుంచుకొన్నశివుండు. దుర్గయుక్ = పార్వతియు. (తానును) విశ్రమించుచుక్ = కూర్చుండుచు.

ద్రుహితనూభవుండు = బ్రహ్మకొడుకైన భృగుమహర్షి. (ఎదుటను) తోచుటకుక్ = కనఁబడుటకు. అత్తక్ = మనసునందు. ప్రమోదము = సంతోషమును. అందుచుక్ = పొందుచు. తా॥ పూజ్యమయిన తపస్సుచేసి మహిమను పొందిన మునిశ్రేష్ఠుండునైన భృగువు అందుండి బయలుదేరి పెండినే శివుని జూడవలెనని పెండికొండకుఁ బోయి ఆకొండమండ శివుండు పార్వతితోఁ గూడ కూర్చుండియుండి బ్రహ్మకొడుకైన భృగుమహర్షి వచ్చుటకు మనసుతో సంతోషించియని తాత్పర్యము.

౧౨౬౪.—క॥ కనుగొని భ్రాతృస్నేహం । బునఁగఁగటజేర్చు ననుచు * ముక్తంటిరయం
బున నెదురేగినమునిరు । ద్రునియందుల సత్వగుణముఁ జి దోఁచెలియుటకై.

టీ॥ కనుగొని—భృగువునుజూచి. భ్రాతృస్నేహంబునక—తోడఁ
బుట్టినవాఁడు అనుప్రీతిచేత. కాఁగటజేర్చుక—అరింగనముచేసి
కొనును. అనుచుక—అనంతలఁచుచు. ముక్తంటి—శివుఁడు. గయం
బునక—శిశువుగా. ఎదురేగినక—ఎదుర్కొని పోఁగా. మని—
భృగువు. ద్రునియందుల సత్వగుణముక—శివునియందుఁగల సత్వ

గుణమును. తోక—వెంటనే. తెలియుటకై—తెలిసికొనుటకొఱకు.
తా॥ భృగుమహామునినిజూచి తాను సోదరుఁడు అనుసంబంధము
వలన స్నేహముచేత తన్ను కాఁగించు కొనును అని తలఁచి యెదు
ర్కొనిపోఁగా అతఁడు శివునియందుఁగల సత్వగుణధర్మమును తెలి
సికోదలఁచినవాఁడై యని తాత్పర్యము.

వ॥ అతనిఁ గైకొనక యారకుండిన.

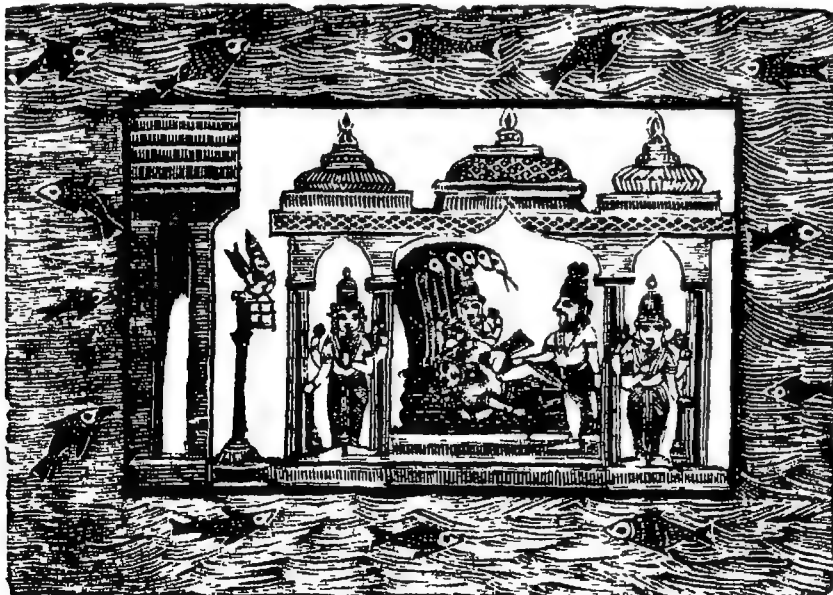
టీ॥ అతనిక—అశివుని. కైకొనక—అత్యుత్తమ. ఊగకు డినిక—ఎమియు పురుషకయూరకుండఁగా.

౧౨౬౫.—ఉ॥ అగటలాంబకుండు గమ * లాసనందనుఁ జూచి భూరి కా
లానల రోషవేగ భయ * దాకృతిదాల్చి పటుస్ఫులింగ సం
తానములొల్పి శూలమునఁ * దాపనముఖ్యు నురంబువ్రేయఁగాఁ
బూనినఁ బార్వతీరవణి * బోరున నడ్డముసొచ్చి చెచ్చెరక.

టీ॥ అగటలాంబకుండు—వాసట కన్నుగొంఁయాశివుఁడు. కమ
లాసన సంజనుక—బ్రహ్మకొడుకైన భృగువును. (చూచి)భూరి...
స్ఫులిక—శూర—మిక్కుటమయిన. కాలాసల—ప్రళయకాలపు నిప్పును
బూలిన. రోష—కోపముయొక్క. వేగ—వడిచేత. భయదాకృతిక—
భయముచు కలుగఁజేయునట్టి యాకారమును. తాల్చి—ధరింపి.
పటుస్ఫులింగ సంతానములు—అధిరములయినమిడుఁగలుబ్రాగులు,
బిల్వక—రాలఁగా. శూలమునక—తనశూలాయుధముచేత. తాపన
ముఖ్యునిరంబుక—మునివ్రేస్తుండైన భృగువుయొక్క బొమ్మను.

వ్రేయఁగాక—కొట్టుటకు. పూనినక—పూనఁగా. పార్వతీరవణి—
పార్వతీదేవి. బోరునక—శిశువుగా. అడ్డముసొచ్చి—అడ్డముగా
వచ్చి. చెచ్చెరక—తటాలున.

తా॥ అంతట శివుఁడుభృగుమహామునినిజూచి అధికమయిన కోప
ముతో ప్రళయకాలాగ్నివలె మండిపడుచుభయంకరమున యాకా
రముతో కన్నుల నిప్పులుదాల్చుచు తన శూలాయుధమును ఎత్తుకొని
అతని బొమ్మను పొడువఁబోఁగా పార్వతీదేవి అతనికి అడ్డము వచ్చి
నదై యుగ తాత్పర్యము.

—(*) భృగుమహాముని విష్ణుమూర్తిని తన్నట. (తి.)—

౧౨౬౬.—క॥ తనవిధు పాదములకు వం । దనముం గావించి సమచి * త ప్రియముల న
య్యనలాటని కోపము మా । స్మిన్ నమ్మునినాధుఁ డచట * నిలువక చనియెక.

టీ॥ తనవిభుపాదములకుఁ—తన పాదములకుఁ అడుగులకు. వందనముఁ—నమస్కారమును. కావించి—చేసి. సమచిత్రీయములకుఁ—తగినమంచిమాటలచేత. అయ్యుఁలాక్షునికోపముఁ—ఆశ్చర్యనికోపమును. మాన్వినఁ—పోగొట్టఁగా. అమ్మనినాధుఁడు—ఆభ్యుగ

మహాముని. అచ్చటఁ—అక్కడ. (నిలువక) చనియెఁ—పోయెను. తా॥ తనపాదములకుఁ కాళ్ళపైఁబడి మొక్కి తగినమంచిమాటలుచెప్పి ఆయనకోపమును ఆణఁచెను, అంతట భృగుమహాముని అక్కడనిలువక బయలుదేరిపోయెనని తాత్పర్యము.

౧౨౬౨.—సీ॥ పాలుపొందు వైకుంఠః పురమున కర్థితోఁ - జనియందు సమధికైః శ్వర్య మొప్పుఁ గమలాంక పర్యంకః గతుండై సుఖించు న - కౌస్తుభభూషణ వ శ్చ సుఖలంబుఁ దనపాదమునఁ బిట్టు శ్చ తస్మైఁ దన్నినఁ బాన్పు - డిగివచ్చి మునిఁజూచి శ్చ సగధరుండు పదములఁ కెఱుంగి యో శ్చ పరమ తపోధన - యీగతి నీవచ్చు శ్చ టెఱుంగలేక

తే॥ యున్న నాతఁపు మన్నించి శ్చ నన్నుఁ గరుణఁ జూచి యీదివ్యమణివయ శ్చ స్ఫూర్తిదనరు రుచిరసింహాసనమునఁ గూ శ్చ ర్చుండు దివ్యః తాపసోత్తమ యభయప్ర శ్చ దాననిపుణ.

టీ॥ పాలుపు=అందము. పిండు = పొందునట్టి. వైకుంఠపురము నకుఁ—వైకుంఠపట్టణమునకు. అర్థితోఁ = ప్రీతితో. చని = పోయి. అందుఁ = ఆవైకుంఠపట్టణమునందు. సమధికైశ్వర్యము = మిక్కిలి సుదైవ్యన కలిమిని. పిప్పఁ = పిప్పఁగా. కమలాంకపర్యంకగతుఁడు = లక్ష్మీదేవియొక్క పిడిని శేషశయ్యను పొందినవాఁడు. ఐ = అయి. సుఖించు = సుఖము ననుభవించుచున్న. అకౌస్తుభభూషణ వత్సభ లంబుఁ = కౌస్తుభమణి యాభరణము గాఁగల యావిష్టుదేవుని తొమ్మును. తనపాదమునఁ—తన కావితో. పిట్టుతస్మైఁ = గట్టిగా తస్మైను. తస్మినఁ = తస్మిన్గా. పాన్పుడిగి=పడకయందుండిదిగి. వచ్చి=ఈవలికివచ్చి. మునిఁ—భృగువును. (చూచి) సగధరుండు= విష్ణుదేవుఁడు. పదములకుఁ = అయన అడుగులకు. ఎఱుంగి= మొక్కి. ఓపరమతపోధన=మేలైనతపోధనముగాఁగల ఓభ్యుగ మహాముని. ఈగతిఁ = ఈవిధముగా. నీవచ్చుట=నీయొక్కరాక. ఎఱుంగలేక=జరియక. (ఉన్న నాతఁపు) మన్నించి=పిర్చి. (నన్ను) కరుణఁ=దయతో. చూచి=కటాక్షించి. ఈ...నఁ—ఈ...ఈయె

దుటనుండెడు. దివ్య=అప్రాకృతమయిన. మణివయ=రత్నవికారమయిన. స్ఫూర్తిఁ—ప్రకాశముచేత. తనరు=ఒప్పునట్టి. రుచిర సింహాసనమునఁ = తేజఃవిల్లుచున్న సింహాసనమునందు. కూర్చుండు = కూర్చుండుము. దివ్యతాపసోత్తమ = దేవర్షిశ్రేష్ఠుఁడా. అభయ ప్రదాననిపుణ = భయములేమిని ఇచ్చుటయందు నేర్పుగలవాఁడా.

తా॥ మిక్కిలి మహోజ్జ్వలమయిన వైకుంఠ పట్టణమునకు ప్రీతితో పోయి ఆవైకుంఠపట్టణమునందుమిక్కిలిహెచ్చైనకలిమితో లక్ష్మీదేవి యొడిలోతలమోపి పానువునందుపడుకొనిసుఖించుచున్న కౌస్తుభ మణినిఆభరణముగా భరించిన విష్ణుదేవుని తొమ్మునందు తనకాలితో తస్మైను, అట్లుతన్నుఁగా విష్ణుదేవుఁడుపానువునుండి దిగివచ్చిభృగు మహామునినిజూచి ఆయన అడుగులకుమొక్కి ఓమునీశ్వరా! నీవిట్లు వచ్చుటతలిసికోకుండు డిండిన అవజ్ఞకు పీర్చి నన్నుఁ రుచిరది ఈయె దుట నుండెడి దివ్యరత్నములు దాఁచిన వెలుంగుచున్న సింహాసనము నందు కూర్చుండుము అనివేడుకొనెననితాత్పర్యము.

౧౨౬౩.—క॥ అలఘు పవిత్ర భవత్పదః జలములు నను నన్నదీయ శ్చ జరరస్థ జగం బుల లోకపాలురను బోలు | పలరంగబుణ్యులనుజేయు శ్చ ననఘచరిత్రా.

టీ॥ అనఘచరిత్రా—అనఘ = పాపరహితమైన. చరిత్రా—నడవడిగల ఓభ్యుగమహామునీశ్వరుఁడా. అలఘు పవిత్ర భవత్పద జలములు—అలఘు=శ్రేష్ఠములైన. పవిత్ర=పరిశుద్ధములయిన. భవత్=నీయొక్క. పద=పాదములయందలి. (జలములు) ననుఁ—సర్వలోక కర్తవైననన్నును. అన్నదీయజరరస్థజగంబులఁ—అన్నదీయ = నాదియైన. జరరస్థ = కడుపునందలి. జగంబులఁ = పదునాలుగులోకములను. లోకపాలురఁ—అలోకములనుపాలించువారైనయిందాది

దేవతలను. పాలుపలరంగఁ = మిక్కిలిపిప్పిదమగునట్లుగాపుణ్యమునజేయుఁ—కృతార్థులనుజేయును.

తా॥ పాపరహితమైననడవడిగల ఓభ్యుగమహామునీశ్వరుఁడా! నిత్య పరిశుద్ధము లయిన మీకాళ్ల గడిగిన పీళ్ల నన్నును, నాకడుపులోనుండెడు పదునాలుగు లోకములను, అలోకములకు ప్రభువులయిన యింద్రాది దేవతలను, మిక్కిలి కృతార్థులను జేయును అని శ్రీవిష్ణుమూర్తిపలికెననితాత్పర్యము.

వ॥ మునీంద్రా భవదీయ పాదాబ్జహతి మద్భుజాంతరంబునకు భూషణంబయ్యె భవదా గమనంబుమాబోఁటి వారికి శుభావహంబుగాదె యేనుభన్యుండైనైతిని మృదుమధురాలాపంబుల ననునయించిన నమ్ముని వరుండు లక్ష్మీనాథు సంభాషణంబులకుఁ జిత్తంబునం బరమానందంబునొంది యమ్ముకుండు ననంతకల్యాణ గుణానిధి నభినందించి యానందబాష్పధారాని క్తకపోలుండగుఁడ దద్భక్తిపారవశ్యంబున నొండుపలుకజేరక యతని చేత నామంత్రణంబుపడసి మరలి సరస్వతీ తీరంబుననన్న మునులసన్నిధికిం జనుడెంచి వారలం గనుంగొని.

టీ॥ మునీంద్రా = ఓమునిశ్రేష్ఠుఁడా. భవదీయపాదాబ్జహతి= పడైనపాదకమలములతన్ను. మద్భుజాంతరంబునకఁ = నాతోమ్ము

నకు. భూషణంబయ్యెఁ—అలంకారమాయెను. భవదాగమనంబు= మియొక్కరాక. మాబోఁటివారికిఁ—మావంటివారికి. శుభావహంబు=

మేలునెప్పునది. కాదె-కదా. ఏను-నేను. ధన్యుండవై-కృతార్థుండవైతిని. (అని) వృగుమధురాలాపంబులకా - మేత్తఁగనముగల యింపైసమాటలచేత. అనునయించినకా-లాలింపఁగా. అమ్మని రుం-ఆమునిశ్రేష్ఠుడైన భృగువు. లక్ష్మీనాథు సంతాపజంబులకు-శ్రీమన్నారాయణునిమాటలకు. ౨ త్తంబునకా - మనసునంగ. పరమానందంబునొంది - మిక్కిలిసంతోషించి. అమ్మకుందుకా-అశ్రువును. అనంతకల్యాణగుణనిధికా-మేరలేనిమందిగుణములకు ఉన్నకేటయిన వానిని. అభినందించి - పొగడి. అనందబాష్ప భారానిక్తకపోలుండు-సంతోషాతి శయమువలనఁబుట్టినకన్నీటి దారలచేత తడుంబడిన చెక్కిళ్లు గలవాఁడు. అగుచుకా - అపుమను. తద్భక్తిపారవశ్యంబునకా-అవిష్టునియందలిభక్తివలనచొక్కచేత. పిండుపూక నేరకా - ఏమియుబదులుచెప్పఁజాలక. అతనిచేతకా - అవిష్టుదేవుని

చేత. అమృతశంఖంబు-అనజ్ఞును. పడసి-పొంది. (మరలి) సరస్వతీ తీరంబునకా-సరస్వతీనదిగట్టున. ఉన్నమానునిసన్నిధికా - ఉన్నట్టి మునులయొద్దకు. చనుదెంచు-వచ్చి. (వారలను) కంఠగొని-మాని. తా|| పీమునిశ్రేష్ఠుడా! నీకాలితన్ను నాతోమ్మనకు అలంకార మయ్యెచు. నీరాక మావంటి వారికిమేలుకలుగి జేయునదేకదా! నేను కృతార్థుండవైతిని అని తిన్ననియింపైన మాటా చేత లాలసచేయఁగా అభృగు మహాముని అవిష్టుదేవుని మాటలకు మనసు సంతోషించి మేరలేనిమందిగుణములుగల యాదేవుని పొగడి సంతోషముయొక్క అతిశయముచేత పుట్టిన కన్నీళ్ల చేత అదినచెక్కిళ్లు గలవాఁడగు మ అతనియందలి భక్తిచేత దేహముతెలియనివాడై యెమిచెప్పిననోరు రాక అవిష్టుదేవుని యశుజ్ఞపుచ్చుకొని యందుబంధులుడతీ సరస్వతీ నదిగట్టునకు వచ్చి అచ్చటి మునులనుజూచి యని తాత్పర్యము.

౧౨౨౦.-సీ|| ముని నాయకులతోడకా * దన పోయివచ్చిన - తెలుగును దనమది * దృష్టమైన
మూడుమూర్తులవిధం * బును నెఱిగించిన - వినివారు మనముల * విస్తరంబు
నంది చిత్తంబుల * సందేహమునుదాసి - చిన్నయాకారుల * క్షీణతకు
ననుపముం దనవద్యుం * దఖిలకల్యాణ గు - ణాకరుం డాదిమ * ధ్యాంత రహితుం
తే|| దైతనన్నన వుండరి * కాక్షుం డొకఁడు | గాక ప్రణుతింప దైవ మె * క్కడను వేఱ
కలఁడెయని బుద్ధి విజ్ఞాన * కలితులగుచు | హరిపదాబ్జాతయుగళంబు * నర్థి గొలిచి.

టీ|| మునినాయకులతోడకా - అమునిశ్రేష్ఠులతో. తనపోయి వచ్చినతెలుగును - తానపోయివచ్చినవిధమును. తనమదికా-తన మనసునందు. దృష్టమయిన-తోచిన. మూడుమూర్తులవిధంబును-బ్రహ్మార్తులయొక్కరితయు. ఎఱిగించినకా-తెలియఁజేయఁగా. (విని వారు) మనములకా-మనసులలో. విస్తరంబునంది - ఆశ్చర్యమును బొంది. చిత్తంబులకా-మనస్సులయందు. సందేహము-విష్ణువునకంటె శ్రేష్ఠుడైనదేవుడొకఁడున్నాడేమో అనితెలిసినమానము. వానికా-అని. ఉన్నయాకారుకా-జ్ఞానస్వరూపుడైన లక్ష్మీసత్యకా - శ్రీమన్నారాయణుని. అనుపముండు - సాటిలేనివాఁడు. అనవద్యుండు - సంవ్యంధుకానివాఁడు దఖిలకల్యాణగుణాకరుండు - ఎల్లమందగుణములకునుగనియైనవాఁడు. అదిమధ్యాంబరహితుండు-మొదలునడుము తుదలు లేనివాఁడు-పుట్టుట పెరుగుట చచ్చుటలు లేనివాఁడనుట. అయితనర్చిన వుండరికాక్షుండు - అయియున్నన శ్రీవిష్ణుమూర్తి. ఒకఁడుగాక-ఒక్కఁడేగాక. ప్రణుతింపకా-కొని యాడను. ఎక్కడను-ఏచోటనైనను. దైవము-దేవుడు. వేఱ

కలఁడె-ఇతరుడొకఁడ ఉన్నాఁడా. (౨) బుద్ధికా-బుద్ధియందు. విజ్ఞానకలితులు-విష్ణుదేవుడేనర్థుడైనవాఁడనుచు విజ్ఞానమితో గూడుకొన్నవారు. (అగుచును) హరిపదాబ్జాతయుగళంబుకా-శ్రీవిష్ణునియొక్కపాదకమలములందు. అర్థికా-ప్రీతితో. కొలిచి-సేవించి. తా|| అమునిశ్రేష్ఠులతో తానువిష్ణువిప్రహ్వలలోకిములకుపోయి వచ్చిన వృత్తాంతమును, వారిజూచి నప్పుడు అనకుతోచిన వారి రీతులను తెలియఁజేయఁగా అమనులువిని తమమనసులలో ఆశ్చర్యమును బొందినవారై అవిష్టుదేవునింటె శ్రేష్ఠుడైన దేవుండు నేటొకఁడుగలఁడేమోయనిపడి మనసులలోనినందహామునుమాని సాటిలేని వాఁడును, నిబద్ధుండుకానివాఁడును, సర్వజ్ఞత్వాదిగుణములుగలవాఁడును, పుట్టుట పెరుగుట చచ్చుటఅను అవస్థలు లేనివాఁడును, తామరలవంటి కన్నులుగలవాఁడునైనశ్రీలక్ష్మీభక్తనుజ్ఞానస్వరూపుడని భావించి అవిష్టుమూర్తికంటె నితరుడైన దేవుడొకఁడనునకు పూజ్యుండగువాఁడుకలఁడా! అనుశేషజ్ఞానమునుపొందినబుద్ధులతో శ్రీవిష్ణుమూర్తిపాదకమలములను ప్రీతితో సేవించి యుల తాత్పర్యము.

౧౨౨౧.-వా|| అట్లు సేవించి యవ్యయనందందైన వైకుంఠధామంబు నొందిరని చెప్పి వెండియు నెట్లనియె.
టీ|| అట్లు సేవించి - ఆవిధముగా సేవించి. అవ్యయనందంబు-చెడనిసంతోషముగలది. అయినవైకుంఠధామంబుకా-అయినవైకుంఠ పట్టణమును. ఒందిరి - పొందిరి. (అనిచెప్పి) వెండియుకా - మతీయును. ఇట్లనియెకా - ముందుచెప్పఁబోవు విధమునక బలికను.
తా|| ఆవిధముగా చెడని సంతోషము నిచ్చునట్టి వైకుంఠపట్టణమును బొందిరి అని తుకమహాముని యిట్లుపలికె నని తాత్పర్యము.

౧౨౨౨.-సీ|| నరనాథ యొకనాడు * నలినాయతాక్షుండు - పొలుచు కుశస్థలి * పురమునందు
సుఖముండ నొక్కభూ * సుర వర్యభార్యకు - బుత్తుండు జన్మించి * పుట్టినపుడ
మృతుడైన ఘనశోక * వితతిచేఁ గ్రాంగుడు - నాడింభకునికొంచు * నవని సురుండు
చనుదెంచి పెలుచ రా * జ ద్వారమునకెట్టి - కన్నుల బాష్పంబు * కణము లాలుక

తే॥ బాపురే విధిసను దుఃఖః పలుపదగునె | యనుచు దూలుచు దనుదిట్టుః కొనుచు వగల
డెంద మందంద నెఱియనాః క్రందనంబు | సేయుచునువచ్చి యావిప్రః శేఖరుండు.

టీ॥ సరనాథః=ఓరాజా. ఒకనాడు=ఒకదినము. నలినాయతా
జ్ఞుండు = కమలములవలె విశాలములయిన కన్నులుగల కృష్ణుండు.
పాలుచు=ఉండునట్టి. ఈశ్వరీపురమునందుక=ద్వారకాపట్టణమునందు.
సుఖముండకా=సుఖముగానుండగా. ఒక్కభూసువద్యభార్యకుక=
ఒకబ్రాహ్మణశ్రమిని పెండ్లానిది పుత్రుండు=కొడుకు. ఎన్నిది =
పుట్టి. అట్టిపుడ=పుట్టినతోడనే. వృకుండైసక=చావకగా. ఘన
భోకి వికలచేక=అధికమైనదుఃఖననుదాయముచేత. క్రాంగుమక=
తపించుచు. ఆడింభకునిక=ఆవిడ్డను. కొంచుక=ఎత్తుకొని. అవని
సురుండు=బ్రాహ్మణుండు. చనుదెంచి=వచ్చి. రాజద్వారమునక=
రాజునింటివాకిట. (పెట్టి) కన్నులక = కన్నులయందు. బాహ్మణు
కణములు = కన్నుటిచినుకులు. ఒలుకక = రాలగా. బాపురే=
బొర్రా. విధి=దైవము. సనుక=సన్ను. దుఃఖపలుప=దుఃఖపెట్టుట.
తగునె=నీకుచునా (అనుచు)దూలుచుక=దూషించుచు. అనుక=

తన్ను. పెలుచక=గట్టిగా. (కట్టుకొనుచు) వగలక = దుఃఖము
చేత. డెందము=మనస్సు. అందంద=క్రమముగా. నెఱియక=గు
లంగా. ఆక్రందనంబుసేయుచుక = ఏడ్చుచు. (వచ్చి) ఆవిప్రశేఖ
రుండు=ఆబ్రాహ్మణశ్రమిండు.

తా॥ ఓరాజా ! ఒకనాడు శ్రీకృష్ణమూర్తికి ఉండిపట్టుకొని
ద్వారకీయను పట్టణమునందు ఒకబ్రాహ్మణుండు సుఖముగావాసము
చేయుచుండగా ఆతనిభార్య నీల్లాడి నీల్లాడినతోడనే పుట్టిపెట్టె
చనిపోయెను. ఆతట ఆబ్రాహ్మణుండు మిక్కిలి దుఃఖమును పొంది
తపించుచు అవిడ్డ నెక్కునా కృష్ణుని నగవారిట పెచ్చి కన్నుల నీల్లి
కాన్పుకొనుచు బొర్రాదైవమా! నన్ను దుఃఖపెట్టుట నికుండగ ను
అని దైవమును దూలుచు గట్టిగా అన్ను తిట్టుకొనుచు దుఃఖముచేత
గుండెలపగిలి పద్మలసపట్టుగా ఏడ్చుచు అనితా తర్యము.

—(*) పిత్రుండువృత్తులైనతనపుత్రులచెచ్చి కృష్ణునిగరివాకిటఁబెట్టియేడ్చుట. (*)—

సీ॥ అధిక భోకంబునః నలమటఁబొందుచు - నచ్చటి జనులతోః ననియెఁ బెలుచ
బ్రాహ్మణ విద్వేషః వంతుండై తగశాస్త్ర - పద్ధతి నడవకః పాపవర్తి
యగుక్షత్రచాంధవుఁ డగువానిదుఃఖతంబుచేత మత్పుత్రుండుః జాతమైన
యప్పుడప్పుకుడయ్యెః నక్కటహింసకు - రోయకయప్పుడః న్యాయకారి
తే॥ యగుచువిషయానుగతచిత్తుఁడైనయట్టిరాజుదేశంబుప్రజలునిఁగిరాశులగుచు
దుఃఖములఁజాలవనటఁబొండుచుదురటండు! నేడ్చుచునచటనిల్వకఁయెగెనపుడు.

టీ॥ అధి భోకంబునక = మిక్కుటమయినదుఃఖముతో. ఆల
మటఁబొందుచుక = దుఃఖపడుచు. అచ్చటిజనులతోక = అక్కడ
నన్నజనులతో. పెలుచుక = గట్టిగా. అనియెక = పలికెను.
బ్రాహ్మణవిద్వేషవంతుండై = బ్రాహ్మణుల యందు పగగల వాండై.
తగక = తగినట్లు. శాస్త్రపద్ధతిక=శాస్త్రీమార్గమునందు. నడ
వక=వర్తింపక. పాపవర్తి = న్యాయశాస్త్ర పద్ధతుయిననడువడి
గలవాండు. అగుక్షత్రచాంధవుండు = అగునట్టినిచరాజు. అగు
వానిదుఃఖతంబుచేతక = అగునట్టివానియొక్కపాపముచేత. మత్పు
త్రుండు=నాకొడుకు. జాతమయినయప్పుడ=పుట్టినప్పుడే. వృకుం
డయ్యెక = చచ్చెను. అక్కట = అయ్యో. హింసకుక=బాధకు.
రోయక=విసుగక. ఎప్పుడుక=ఎల్లప్పుడును. ఆన్యాయకారి=అధర్మ
మునుచేయువాండు. (అగుచును) విషయానుగతచిత్తుండు =
ఇంద్రియచాంచల్యములయందుపొందినమనసుగలవాండు. విసట్టిరాజు
దేశంబుప్రజలు = అయినట్టిరాజయొక్క దేశమునందుండుజనులు.

నిరాశులగుచుక = ఆతనివారగుచు. దుఃఖములక = దుఃఖముల
చేత. చాలక=మిక్కిలి. వనటఁబొందుగురు=తిపి. తురు. అటంచుక =
అనిచెప్పుచు. (ఏడ్చుచు) ఆచటక=అక్కడ. (నిలువక) అప్పుడు=
ఆసమయమునందు. ఏకక=పోయెను.

తా॥ ఆబ్రాహ్మణుండు మిక్కిలి దుఃఖముతో సంకటపడుచును
అక్కడనన్నజనులనుజూచి ఏరాజా బ్రాహ్మణులయందు శత్రుత్వము
గలిగి శాస్త్రమునందు చెప్పబడిన ధర్మమార్గమును అపరిచింపక
మెలఁగుచు అట్టి నీచరాజయొక్క పాపముచేత నాకొడుకు పుట్టి
నప్పుడేచచ్చెను, అయ్యో! హింసకు వెలవక యప్పుడును అధర్మ
మునే చేయుచుండునట్టివాండు విషయములయందు మరిగనవాండును
అయిన రాజయొక్క దేశమునందుండుజనులు తమకుమేలుగలుగును
అను ఆశతో ఆచడలచేత సంకటపడుచునుందురు అనిచెప్పియేడ్చుచు
అక్కడనిలువక వెడలి పోయెనని శాత్రు్యము.

వ॥ ఇవిధంబున మజీయుం దనసుతులు మృతులైన వారలం గొనివచ్చి యెప్పటియట్లు పలవరిం
చుచు నవ్విత్రుండు రాజు మొగసాలంబెట్టి రోదనంబు సేయుచు కొన్నిగాధలు సదివి పోవు
చుండనవిధంబున నెనమండు సుతులు మృతులైనపిదపం దొమ్మిదవ కుమారుండైన శిశువు
నెత్తితెచ్చి యెప్పటి విధంబునఁ బలవరించుచున్న బ్రాహ్మణుని గని యర్జునుం డిట్లనియె.

టీ॥ ఇష్టిధంబునకా = ఈరితిగా. మఱియును = ఇంకను. తన సుతులు = తనకొడుకులు. మృతులైనకా = చావఁగా. వారలకా = ఆచచ్చినకొడుకులను. కొనివచ్చి = ఎత్తుకొనివచ్చి. ఎప్పటియట్లు = ఎప్పటివలెనే. పలవరించుచుకా = ప్రలాపించుచు. ఆప్తిప్రండు = ఆబ్రాహ్మణుడు. రాజుపెం గ సాలంబట్టి = రాజునగరివాకిటనుంచి. రోదసంబు చెయ్యుచుకా = పడుచు. కొన్నిగాథలుసదివి = కొన్నిశాస్త్రయోధులుచెప్పి. (పోవుచుండను) అప్తిధంబునకా = ఆరితిగా. ఎవండ్రు సుతులు = ఎన్నిమిదిమంది కొడుకులు. మృతులైన పితృపకా = చచ్చిన పిమ్మట. (తొమ్మిదవకుమారుడైన) శిశువుకా = పిడ్డను. ఎత్తివచ్చి =

ఎత్తుకొనివచ్చి. ఎప్పటివిధమునకా = మునుపటివలెనే. పలవరించుచున్నా = ప్రలాపించుచున్నా. (బ్రాహ్మణునికని అర్జునుండు ఇట్లు యెను) తా॥ ఈమేరకుతనకొడుకులు ఒకరిపెంటనొకరుగా పుట్టుచునే చచ్చుచుండగా వారికెల్లను ఎత్తుకొనివచ్చి రాజునగరివాకిట పెట్టి కొన్నివీతులుచెప్పి యెచ్చిపోవుచుండను, అట్లు ఎదిమిదిమందివిడ్డలు చావఁగా తొమ్మిదవవాఁడును పుట్టిచచ్చెను, ఆచచ్చినవిడ్డను మనుషువలెనేపలవరించుచు కొనిపోయిరాజునగరిముండుటపెట్టి ఎప్పటివలెనేయెచ్చుచుండగా అర్జునుండుచూచి ఆబ్రాహ్మణునితో ఇట్లు పలకెనని తాత్పర్యము.

౧౨౭౫. — క॥ ఈపగిది నీవువగలకా । వాపోవఁగఁ జూచి యకటా శి వారింపఁగఁ దా నోపిన విలుకాఁడొక్కఁడ । డీపురిలేడయ్య నయ్య శి యిది పాపమగుకా.

టీ॥ ఈపగిదికా = ఈవిధముగా. (నీవు) వగలకా = దుఃఖములచేత. వాపోవఁగకా = పడువఁగా. (చూచి) వాకిచగకా = ఆయెద్దునుమాన్యుటకు. ఓపిన = చావిన. విలుకాడు = కొలుపట్టినవారుండరాకా = తాను. ఒక్కఁడుకా = ఒకఁడైనను. ఈపురికా = ఈపట్టణమునందు. తేడయ్యనయ్య = లేకపోయెనా. అకటా = ఆయ్యో. ఇది = ఇట్లు

నీదుఃఖమునుచూచి సహించుటకు. పాపమగుకా = పాపము అగును. తా॥ ఓబ్రాహ్మణుండా! నీవు ఈవిధముగా ఆధిక దుఃఖముతో ఎచ్చుచుండగానిన్ని ఆదరించినదుఃఖమునుపోగొట్టఁజాలిన బంటు ఒకఁడైనను ఈపట్టణములో లేకపోయెనా? ఆయ్యో! పాపము అని అర్జునుండు బ్రాహ్మణునితో అనియెనని తాత్పర్యము.

౧౨౭౬. — సీ॥ పుత్రులఁ గోల్పోయి శి భూరి శోకంబున - వనటఁబొందుచు విప్ర శి వరులుచాల నేరాజు రాజ్యమం శి దేని వసింపుదు - రా రాజుఁ దలపోయి శి నవన మీఁద నటునిగా నాత్మ నె శి స్పందగు నీపుత్రు - నేఁ బ్రతికించెద శి నిపుడు పూని యటుసేయ నైతనే శి ననలంబు సొచ్చెద - నని భూసురుండువెఱఁ శి గండఁబలుక తే॥ సతఁడువిని యిట్టివెడఁగుమా శి టాడఁదగునె । భూరి విక్రమశాలి రా శి ముందు మేటి బలుండుహరియునుధైర్య సం శి పన్ను లనఁగఁ । దనరుప్రయ్యముఁ డతనిసం శి దినుండుమఱియు.

టీ॥ పుత్రులకా = కొడుకులను. కోల్పోయి = పోగొట్టుకొని. భూరిశోకంబునకా = అధిక ధైనిమనోవ్యధతో. వనటఁబొందుచుకా = దుఃఖపడుచు. విప్రవరులు = బ్రాహ్మణులు. చాలకా = విశేషముగా. ఏరాజురాజ్యమందెని = ఏరాజుయొక్కరాజ్యమునందు. భసింపుదురు = డందురో. ఆరాజుకా = అట్టిరాజ్యమునేలేడురాజును. అవనిమీఁదకా = భూమియందు. తలపోయకా = విచారింపఁగా. నటునిగాకా = రాజువలెనటించునట్టివానిఁగా. అక్కకా = మనస్సునందు. ఎన్నందగుకా = ఎచవలసినది. ఇప్రడు = ఈసమయమునందు. నీపుత్రుకా = నీకొడుకును. ఏకా = నేను. పూని = యత్నపడి. (బ్రతికించెదను) అటుసేయ నైతినేని = అట్లుబ్రతికింపలేకపోయినపక్షమున. అనలంబుసొచ్చెదకా = అగ్నియందుఁ బ్రవేశించెదను. (అని) భూసురుండు = బ్రాహ్మణుండు. వెఱఁగఁడకా = ఆశ్చర్యపడుకట్టుగా. పలుకకా = చెప్పఁగా. ఆతఁడు = ఆబ్రాహ్మణుండు. (విని) ఇట్టివెడఁగుమాట = ఈయనయొగములేనిచెట్టిమాట. అడఁదగునె = చెప్పవచ్చునా. భూరివిక్రమ

శాలి = మిక్కిటమయినపరాక్రమముచేతపిప్పినవాఁడు. రాముండు = బలిరాముండు. మేటిబలుండు = అధికబలముగలవాఁడు. హరియును = శ్రీకృష్ణుండును. ధైర్యసంపన్నులు = ధైర్యముకలిమిగలవారు. అనఁగఁదవరు = అనఁగాఒప్పునట్టి. (ప్రయ్యమ్ముండును) అతనిసందనుండు = ఆప్రయ్యమ్ముని కొడుకైన యనిరుద్ధుండును. మఱియుకా = పీరుగాక. తా॥ ఏరాజుయొక్క రాజ్యమునందు బ్రాహ్మణులు కొడుకులను పోగొట్టుకొని దుఃఖమునుపొందుచునుండురో ఆరాజును రాజువంటి వాడనవలెనుగాని రాజు అనరాదు కనుక ఇప్పుడునీకొడుకునునేను ఎట్లయిన బ్రతికించెదను, బ్రతికింపలేక పోయిన పక్షమున నేను అగ్ని ప్రవేశముచేసెదను అని బ్రాహ్మణుండు ఆశ్చర్యపడునట్లుగాప్రతిజ్ఞ చేయఁగా బ్రాహ్మణుండు ఓయి అర్జునా ఏల యీయపయోగము లేనిప్రతిజ్ఞలు చేసెదవు? మిక్కిలి పరాక్రమముగల బలిరాముండును మిక్కిలిబలవంతుండు అనఁబడిన శ్రీకృష్ణుండును మిక్కిలిధైర్యముగల వారుఅనఁబడిన ప్రయ్యమ్ముండును అనిరుద్ధుండును వీరేగాక అనితా.

౧౨౭౭. — తే॥ వినుత బలులైన యాదవ శి వీర వరులు । గలుగ వారలచేఁగాని శి కార్యమీపు చక్కఁకెట్టుటయెట్లు నీ శి చనెడిత్రోవఁ । బొమ్మనాపుడు నయ్యంద్ర శి పుత్రుండవుడు.

టీ॥ వినుతబలులు = కొనియాడఁబడిన బలములుగలవారు. విస యాదవవీరవరులు = అయినట్టివూరశ్రేష్ఠులైనయాదవులు. కలుగకా = కలిగియుండఁగా. వారలచేకా = ఆయాదవవీరులచేత. కానికార్యము =

కాకుండునట్టిపని. ఈపు = నీపు. చక్కఁకెట్టుట = నెఱవేర్చుట. (ఎట్లు) నీచనెడిత్రోవఁబొమ్మ = నీచారింబట్టుకొనినీశ్వరో. నాపుడుకా = అనఁగా. అయ్యంద్రపుత్రుండు = అయర్జునుండు. (అపుడు)

తా|| కొనియాడఁ బడిన బలములు గల భూరుతైన యాదవులున్నారు వారుతమచేతఁగాదని మానుకొన్న పనిచేత అగునుఅనుట ఎటువంటిది నీచేత కానేకాదు ఊరకలేపిపోని ప్రజలుపబుకక నీవు

వచ్చినచారిఁ బట్టుకొనిపోయిని బ్రాహ్మణుఁడు అసంగాలయర్థమందు అసమయము నందని తాత్పర్యము.

౧౨౭౮.—క|| మనమున దురహంకారము | ఘనముగఁ బొడముటయు నవుడు || గవ్వడివిశ్రుం

గనుఁగొని యచ్చటి జనములు | వినఁగా నిట్లనియె రోష || విహ్వల మతయై.

టీ|| మనమునకొక మనసును. దురహంకారము=చెడ్డగర్వము. ఘనముగకొక అధికముగా. పొడముటయు=పుట్టుకగా. (అప్రమ) కవ్వడి = అర్జునుఁడు. విశ్రుక=బ్రాహ్మణుని. గనుఁగొని=మాచి. అచ్చటి జనములు = అక్కడనుండునిట్టి మనుష్యులు. వినఁగాకొక వినుచుండఁగా. రోషవిహ్వల మతయై=కోపముచేత స్వాధీనతతప్పిన

బుద్ధిగలవాఁడై. ఇట్లనియెను = ముందుఁజెప్పఁబోవునట్లు పలికెను. తా|| అప్పుడు అర్జునుఁడు మనసునందు చెడ్డగర్వము హెచ్చుగా కలుగఁగా బ్రాహ్మణునిజూచి మిక్కిలి కోపముచేత బుద్ధిభ్రమముగలుగఁగా అక్కడనున్న జనులందఱు విసునట్లుగా యెల్లు ఎలకననితాత్పర్యము.

౧౨౭౯.—మ|| బలఁడఁగాను మురాసురాంతకుండఁ గాఁ || బ్రద్యుమ్నుండఁగాను నేఁ

దలఁపం దత్తనయిండఁ గానని విరు || ధ వ్రాతముక భీషణో

జ్వల గాండీవ ధనుర్విముక్త నిశితా || స శ్రేణిచేఁ బీల్లుడెం

టలు గావించు పరాక్రమ ప్రకటచం || డస్సూర్తిసేఁ బార్థుండక.

టీ|| నేక = నేను. బలఁడఁగాను = బలరాముండనుగాను. మురాసురాంతకుండఁగాకొక క్రీకృష్ణుండనుగాను. ప్రద్యుమ్నుండఁగాను = ప్రద్యుమ్నుండనుగాను. తలఁపం = విచారించుగా. తత్తన యుండఁగాకొక అప్రద్యుమ్నుని కొడుకైన అనిరుద్ధుండనుగాను. అనికొకయుద్ధమునందు. పరదృష్టాంత=విరుద్ధముగా ప్రవర్తించు నట్టివారైన ౩ ప్రభులగుమాహామురు. భీష ... ప్రసేచిచే=భీషణ= భయంకరమై. జ్వలం=జలుగుచున్న. గాండీవ గాండీవమనెడు. ధనుః = పొట్టివలెనుండి. విముక్త = విడువఁబడిన. నిశిత=వాడియై. స శ్రేణిచే=బాణపక్షిచేత. పీల్లుపెంటలు=పీనుగుల

ప్రాగులు. కావించు=చేయునట్టి. పరాక్రమప్రకటచండస్సూర్తికొక పరాక్రమముచేత ప్రసిద్ధిపొందిన శీఘ్రమైక ప్రకాశముగల. (నేను) పార్థుండకొక అర్జునుండను. మ|| అదయనుంగాక. తా|| పీల్లుబ్రాహ్మణుడా! నేనునీవిప్పుడుచెప్పిన బలరాముఁడు కృష్ణుఁడు ప్రద్యుమ్నుఁడు అనిరుద్ధుఁడు అను వారిలో నెవ్వఁడనుగాను, మఱి నేను ఎవఁడననగా యుద్ధమునందు తక్కురాజులసమావాయును భయంకర మయి వెలుంగుచున్న గాండీవ మనెడి ధనుస్సు నుండి విడువఁబడిన శీఘ్రములైన బాణములచేత పీనుగులుగాఁ జేసి మిక్కిలి తెలియచున్న అర్జునుండను లని తలసి కొమ్మని తాత్పర్యము.

౧౨౮౦.—చ|| బలమిమురాంతకుండొడిరి || బాహువిజృంభణముప్ప నెక్కటిక

దలపడి పోరునట్టి రణ || ధైర్యుని నన్నునెఱుంగ వక్కటా

బెలుకుట మృత్యుదేవతను || చింకమడంచి ఛవత్తనూజుల

న్నలవుఁ జలంబుఁ జూపి కొని || యాడఁగనిప్పుడ తెచ్చియిచ్చెదక.

టీ|| అక్కటా = అయ్యో. బలిమిక = బలముచేత. మురాంతకుకొక కృష్ణుని. పోడరి=ఎదిరింప. బాహువిజృంభణము = భుజపరాక్రమము. పిప్పకొక బిప్పుచుండఁగా. ఎక్కటిక = ఒంటిపై. తలపడి = మూర్ఛిని. పోరునట్టి = యుద్ధముచేయునట్టి. రణధైర్యునికొక యుద్ధమునందుధీరత్వముగల. (నన్ను) ఎఱుంగవు=నీవు ఎఱుంగవు. మృత్యుదేవతను = చంపునట్టిదేవతను. బెలుకుట=దిగులుచేత ఆవయవములస్వాధీనతతప్పనట్లు. చింకము=చిగువునుగర్వమును. అడంచి=అణగఁగొట్టి. భవత్తనూజులకొక నీకొడుకులను. అలవుకొక సామర్థ్యమును. చలంబుకొక ట్టుదలను. చూపి

కనఁబడితి. కొనియాడఁగకొక నిపునన్ను పొగడునట్లుగా. (ఇప్పుడె) తెచ్చియిచ్చెదను) తా|| పీల్లుబ్రాహ్మణడా! నీవు నాసామర్థ్యమును తెలిసికోలేక పోతివే, అయ్యోయింత పెట్టివారుగలరా? నేనుబలముచేత ఒంటిపై క్రీకృష్ణ మూర్తిని ఎదిరించి నాభుజబలము లొవఱికి తెలియనట్లుగా పోరాడఁజూపిన వాడను, ఇప్పుడేనీవు సంతోషించి పొగడునట్లుగా మృత్యుదేవతనుబట్టిదిగులుపడి ముడుంగుఁగొనునట్లు గర్వముణగఁగొట్టి నాపట్టుదలను సామర్థ్యమును జూపి నీకొడుకులను అందఱు నీసికొనివచ్చి నీకు ఒప్పించెద ననితాత్పర్యము.

మ|| అని నమ్మబలికిన నర్జును ప్రతిజ్ఞకు భూమరుండు మనంబున మాఱడిల్లి యశని నభినందించుచు నిజ మందిరంబునకుం జని కొన్నిదినంబు లుండునంతం దన భార్యకుఁ బ్రసూతివేదనా సమయంబైనం జనుదెంచి వివ్వచ్చుంగని తద్విధం బెఱింగించిన నయ్యింద్ర తనయుం డప్పడు.

టీ|| (అని) నమ్మబలికినకొక నమ్మనట్లుగాఁజెప్పఁగా. భూమరుండు=బ్రాహ్మణుఁడు. అర్జునుఁడతనికొక అర్జునునియొక్క పంతు మనకు. మనంబునకొక మనసునందు. ఊడిలి=ఊటునుపొంది.

అతనికొక అయర్థును. అభినందించుచుకొక పొగడుచు. నిజమందిరంబునకుకొక తనయింటికి. చని = పోయి. కొన్నిదినంబులు = కొన్నితేదీలు. ఉండునంతకొక ఉండఁగా. తనభార్యకుకొక తనపెండ్లకి

మునకు. ప్రసూతివేదనానవయంబు = చిడ్డనుకనెడి నావ్వలుకలుగు
సమయము. బసక = కాకగా. చనుదెంచి = వచ్చి. వివ్వచ్చుంగని = అర్జు
నునిజాచి. తద్విధంబు = అనావృలబడువిధమును. ఎఱింగింకనక =
తెలియక జేయకగా. అయ్యింద్రతనయండు = ఆయర్జునుడు. (అప్పుడు)
తా|| అనియాలిభముగా బ్రాహ్మణునిగితనయందు సమ్యక్ముఖుట్టు

నట్లు అర్జునుడు పంచమలాడగా అతడు సమీపమున నామ్మదిసొంది
యందును అట్లుండగా కొన్నాళ్లకు ఆ బ్రాహ్మణుని భార్య గర్భము
భరించి కనప్రాద్దులై నావ్వలం బడుచుండగా ఆవర్త మానమును
బ్రాహ్మణుండు అర్జునునివద్దకువచ్చి చెప్పెను అర్జునుడును ఆసమయ
మునందు అనితాత్పర్యము.

౧౨౨౨. — చ|| లలిత విశిష్ట సంచిత జః శి లంబుల నాచమనంబుచేసి ను

స్థలముననిల్చి రుద్రునకు * సమ్యక్ మ్రొక్కి మహా స్త్రవేది ని

ర్మల శుభ మంత్ర దేవతల * మానసమందుడలంచి గాంధీవం

బలవడ నెక్కు ద్రోచి నిగి * యం గవియించి నిషంగయుగ్మముక.

టీ|| లలితవిశిష్టసంచితజలంబులక = మంచిపరిశుద్ధమయినతాను
తెచ్చియుంచుకొన్ననీళ్లచేత. (అచమనంబుచేసి) సుస్థలమునక = పరిశుద్ధ
మైనచోట. నిల్చి = నిలవబడి. రుద్రునకు = సంహారకర్తయైనశుభనిగి.
సమ్యక్ = ఇష్టముతో. (మ్రొక్కి) మహా స్త్రవేది = గొప్ప
యస్త్రిముల సేవించిన వాడైనయాయర్జునుడు. నిర్మలశుభమంత్ర
దేవతలక = పరిశుద్ధమైనవియు మంచియైన ఆయస్త్రిముల
సంత్రములను దేవతలను. (మానసమందుడలంచి) గాంధీవం = గాంధీవ
ను నెడితనధనుస్సును. అలవడక = సరిపడువట్లు. ఎక్కుద్రోచి =

అల్లెత్రాడు ఎక్కుపెట్టి. విగయక = విజ్ఞుగా. నిషంగయుగ్మముక =
రెండు అమ్మలపాదులను. కదియంటి = మూపున జేర్చికట్టుకొని
తా|| గొప్పగొప్ప ఆస్త్రిముల సేవించిన ఆయర్జునుడు పరిశుద్ధ
ముగా తెచ్చియుంచుకొన్న మంచినీళ్లచేత ఆచమనము చేసి పరిశుద్ధ
మయినప్రదేశమునందు నిలుచుబడి సంహారకర్తయైన రుద్రునకు నమ
స్కరించి ఎల్ల ఆస్త్రిములను ఆములను వాని అధిదేవతలను స్మరించి
ధనుస్సు నందు అల్లెత్రాటిని ఎక్కించి రెండు అమ్మల పాదులను
విజ్ఞుగా మూపున నంటుకట్టుకొని అనితాత్పర్యము.

వ|| ఇవిధంబునక గట్టాయితంబై యుప్పుడు.

టీ|| ఇవిధంబునక = ఈరీతిగా. కట్టాయితంబై = మిక్కిలిసేద్యపడినవాడై. (అప్పుడు)

౧౨౨౩. — సీ|| భూసురు వేంట ని * మ్ములనేగి సూతికా - భవనంబు చుట్టును * బాగువితతి

నరికట్టి చిక్కులు * నాకాశ పథము ధ - రాతలంబెల్ల నీ * రంధ్రముగను

శరపంజరముగట్టి * శార్కంబు దీపింప - గడునప్రమత్తుడై * కాచియున్న

యెడ నమ్మహీ సురు * నింకింకబుత్తుండు - జనియించినప్పుడ * చ్చటి జనంబు

తే|| పోయెంబోయెగదేయని * బొబ్బలిడంగ | బొంట్లోడన యాకాశ * మునకుమాయం

జెందెనప్పుడు దుఃఖంబు * నొంది భూమి | సురుండు విలపించుచును మర * హరునికడకు.

టీ|| భూసురువేంట = బ్రాహ్మణునిపెంబడిని. అమ్మలక = సుఖ
ముగా. ఏగి = పోయి. సూతికాభవనంబుచుట్టును = చిడ్డనుగన్ననట్టి
యింటిచుట్టును. బాగువితతిక = బాగుసమాహముచేత. అరికట్టి =
ముట్టడిచేసి. (చిక్కులును) అకాశ పథముక = అకాశమార్గమును.
ధరాతలంబెల్లక = భూప్రదేశమంతయును. నీరంధ్రముగిక = గండు
లేకుండ. శరపంజరము = బాణములగుండ. (కట్టి) శార్కంబు =
తనశూరత్వము. దీపింపక = ప్రకాశించునట్లు. కడునప్రమత్తుడై =
మిక్కిలియెచ్చరిక గలవాడై. కాచియున్నయెడక = కనిపెట్టి
యందుసమయమునందు. అమ్మహీసురునిరికిక = ఆ బ్రాహ్మణుని
భార్యకు. పుత్రుండు = కొడుకు. జనియించి = పుట్టి. అప్పుడు =
అప్పుడే. అచ్చటిజనంబు = అక్కడనుండునట్టిజనసమాహము. పోయెం
బోయెంగదే = పోయెనేపోయెనే. (అని) బొబ్బలిడంగక = కూతలు
పెట్టియెడువకగా. బొంట్లోడన = దేహముతోనే. అకాశమునకుక =

మిగిలికి. మాయజెందెక = మాయమయ్యెను. (అప్పుడు) భూమి
సురుండు = బ్రాహ్మణుండు. దుఃఖంబునొంది = దుఃఖమునుపొంది. (అ)
పించుచుక = ప్రలాపించుచు. మరహరునికడక = కృష్ణునియొద్దకు.
తా|| ఈవిధముగా సేద్యపడినవాడై బ్రాహ్మణుని పెంబడిని సుఖ
ముగాఁబోయి చిడ్డనుగనెడి యింటిచుట్టును క్రిందను మీదను తన
బాణములచేత గండులేకుండ గూడుకట్టి తనశూరత్వము ఎల్లవారికి
తెలియఁబడునట్లుగా మిక్కిలి యెచ్చరికతో కాచియుండెను. ఆస
మయమునంభుబ్రాహ్మణునిభార్యకొడుకునుగనెను. అకనినచిడ్డనెలను
పడిచడకమునుపే చుట్టుపట్లనున్న వారందఱు అయ్యో? పోయెనే
పోయెనేయని మొఱులు పెట్టుచుండగా దేహముతోనే అకాశము
నకు ఎగసి మాయమైపోయెను. అంతట బ్రాహ్మణుండు దుఃఖించుచు
మొట్టోయని అంగలార్చుచు కృష్ణునిదగ్గఁకుపోయెననితాత్పర్యము.
వ|| అప్పుడుచని = ఆసమయమునందే పోయి.

౧౨౨౪. — క|| ముందఱు నిల్చి ముకుంద స | నందన మునివినుత నంద * నందన పరమా

నంద శరదిందు చందన | కుంద యశస్సాంధ్ర కృష్ణ * గోవింద హరీ.

టీ॥ ముందఱక = ఎదుట. నిల్చి = నిలువఁబడి. ముకుంద = ఇహపరసుఖముల నిచ్చువాఁడా. సనందన మునిమితఁడనందనుఁడనెడి మునీశ్వరునిచేత కొనియాడఁబడినవాఁడా. సందనందన = నందునికొడుకా. పరమానంద = నిరతిశయానంద స్వరూపుఁడా. శరదందు...సాంద్ర-శరదందు. శరత్కాలపుచంద్రునిని. చందన = మంచిగండమును. కుంద = మొల్లపువ్వులను బోలిన. యశః = కీర్తిచేత. సాంద్ర = దట్టమయినవాఁడా. కృష్ణ = సర్వలోకములకు సఖమునిచ్చు

వాఁడా. గోవింద = వేదములచేత నెఱుంగఁదగిన స్వభావముగల వాఁడా. హరీ = పాపములను హరించువాఁడా.

తా॥ ఇహపర సుఖములనిచ్చువాఁడవును, సనందనునిచేత కొనియాడఁబడు వాఁడవును, నందుని కొడుకవును, నిరతి శయానా సస్వరూపుఁడవును, శరత్కాలచంద్రుని మందిగిందమును మొల్లపువ్వులనుబోలినదట్టమైన కీర్తిగలవాఁడవును, వేదములచేత నెఱుంగఁదగిన వాఁడవును, పాపములనుపోగొట్టువాఁడవువై యున్నావు అనితా.

వ॥ అవధరింపుము దేవాయర్జునుండనెడి పౌరుషవిహీనుండాడిన వృధాజల్పంబులనమ్మి భుక్తుం గోలుపడి నేల నైనను నేమందునిఖిలవిశ్వోత్పత్తి స్థితిలయంబులకుఁ బ్రధానహేతుభూతుండవైన నీవు సుసర్పండువయ్యు వారింపంజాలక చూచుచుండ నొక్కమనుష్య మాశ్రమండుదీర్పంజాలెడువాఁడు ॥ లండయని వెండియు.

టీ॥ దేవా = స్వామీ. అవధరింపుము = వినుము. (అర్జునుడు) అనెడిపౌరుషవిహీనుండు = అనుపేరుగల మగతనముచేరి తిక్కువైన వాఁడు. అడినవృధాజల్పంబులు = చెప్పిన వ్యర్థములైన మాటలు. (సమ్మి) ప్రత్రుఁడొడుకును. కోలుపడి పోగొట్టుకొని. బేలను = మూఁడుడను. అననన్న సేమందుక = అయినట్టిసన్ను ఏమనుకొందును. నిఖిల విశ్వోత్పత్తి స్థితి లయంబులకు = ఎల్ల లోకముల యొక్క పుట్టుక ఉనికినాశము అనునీమూటికిని. ప్రధాన హేతుభూతుండవు = ముఖ్యకారణమైన వాఁడవు. అయినవిభు = అయినట్టివిభు. సుసర్పండువయ్యుక = శక్తుండవైయుండియు. వారింపంజాలక = నిలుపలేక.

చూచుచుండక = చూచుచునుండగా. ఒక్కమనష్యమాశ్రమండు = సామాన్యుడైన యొకమనష్యుండు. తీర్పుకొలెడువాఁడు = చక్కఁ జెట్టంగలవాఁడు. కలంజే = ఉండునా. (అని) వెండియుక = మణియును.

తా॥ ఓస్వామీ! నామనవిచిత్రగింపుము అర్జునుండు అనుపేరుగల ఒకమగతనములేని అల్పుండు చెప్పిన వ్యర్థపుమాటలను సమ్మి కొడుకును పోగొట్టుకొన్న మూఁడుడను అనునన్ను ఏమనెచ్చును, ఎల్ల లోకములను పుట్టింపను పెంపను నింపఁజేయును కారణమయిననీవే చక్కఁజెట్టలేక ఊర్క చూచుచుండుపనినిసామాన్యుడైన ఒకమనుష్యుండుచక్కఁజెట్టంగలఁడాలనిమఱియునుజెప్ప నారంభించెననితా

౧౨౮౬.—క॥ ఎక్కడి పాండుతమాభవుఁడు ॥ ఓక్కడి విలుకాఁడు వీని యొక్కెక్కడి సత్వం బెక్కడి గాండీవముదన ॥ కెక్కడి దివ్యాస్త్ర గమితి యేమన వచ్చుక.

టీ॥ ఎక్కడిపాండుతమాభవుండు = పాండురాజు కొడుకనగా ఎక్కడివాఁడు. ఎక్కడివిలుకాఁడు = ఎక్కడిభనున్ను పట్టినవాఁడు. (వీనికి) ఎక్కడి సత్వంబు = ఎక్కడిబలము. (తనకు) ఎక్కడి గాండీవము ॥ ఎక్కడిదివ్యాస్త్ర సమితి ఎక్కడిదివ్యాస్త్రములగుంపు. ఏమనవచ్చుక = ఇంకనివంతకుఏమిచెప్పవచ్చును. ఈ ద్యమునను ఎక్కడి ఎక్కడి అనుపదము ప్రయోగముచేత ఇవియన్నియు నీకృపవలన నేగిరిగినవిగా

నుండగాతానేమొమొనగాఁజేలేనిప్రతిజ్ఞనుచేసి సనిభావము

తా॥ కృష్ణ! అర్జునుండు గొప్పవిలుకాఁడు అనుప్రసిద్ధియు, వాని బలమును, వానిగాండీవమును, వానిదివ్యాస్త్ర సమాహమును, నీయును గ్రహమువలనగలిగినవేకాని నీయునుగ్రహములేనియెడల వానికి ఇది యన్నియును ఎక్కడినుండివచ్చుచు కనుకవాఁడు వృధాగర్వముచేత కొఱగాని ప్రతిజ్ఞ చేసెను ఇందుకేమి అనవచ్చునని తాత్పర్యము.

౧౨౮౭.—క॥ అనితను నోడకనిందిం ॥ చిన నయ్యర్జునుండు చాలఁ యిడిముడి పడుచుక దనవిద్యమహిమ పెంపున ॥ ఇనియెన్నెన దండపాణి యెదనం బునకుక.

టీ॥ (అని) తనుక = తన్ను. ఓడక = భయపడక. నిందించినక = దూషింపఁగా. అయ్యర్జునుండు = అయర్జునుండు. చాలక = మిక్కిలి. చిడిముడి పడుచుక = కోపవికారమును జూపుచు. తనవిద్యమహిమ పెంపుక = తానునేర్చిన విద్యయొక్క ప్రభావ గౌరవముచేత. పెనక = కీర్తిముగా. దండపాణి సదసంబునకుక = దండమునుచేరి

యందు భయించిన యముని యింటికి. చాలక = పోయెను.

తా॥ అని యీవిధముగా కొంచమైనచు భయమన్నది లేకతిన్ను ప్రాహ్లాదు దూషింప నారంభించఁగా అర్జునుండు తనవిద్యవలని మహిమతిశయముచేత అతికీర్తిముగా యవలోకమునకు పోయెనని తాత్పర్యము.

౧౨౮౮.—క॥ చనియందు ధారుణీసుర ॥ తనయులులేకుంట తెలిసి యెడయకయింద్రా గ్ని నిర్భతి వరుణ సమీరణ ॥ ధనదేశానాలయములు యెదగఁ బరికించెక.

టీ॥ చని = పోయి. అందుక = అపట్టణమునందు. ధారుణీసురతన యులు = బ్రాహ్మణునికొడుకులు. లేకుంట = లేకయుండుట. తెలిసి = తెలిసికొని. తడయక = అలస్యముచేయక. అక్కడ కొంచెమునైన నిలువక. ఇంద్రా...ములు = ఇంద్ర = దేవేంద్రునియొక్కయు. అగ్ని =

అగ్నిదేవునియొక్కయు. నిర్భతి = నైర్భతునియొక్కయు. వరుణ = వరుణునియొక్కయు. సమీరణ = వాయుదేవునియొక్కయు. ధనద = కుశేరునియొక్కయు. ఈశాన = ఈశానునియొక్కయు. అలయ ములు = ఇండ్లు. తగక = తగునట్లు. పరికించెక = శోధించెను.

టీ॥ బాలభానుప్రభాభాసమానద్యుతిః—ఉదయకాలపుసూర్యుని వెలుగువంటి వెలుగుచేత ప్రకాశించుచున్న ప్రకాశముతో. కరము—మిక్కిలి. ఒప్పు—ఒప్పునట్టి. నిజరథాంగింబుక—తనచక్రమును. పనుపక—పంపకగా. ఆహ్వానము—అగొప్ప యస్త్రము. ఏగి—పోయి. చివ్వుచీకటి నెల్లక—మిక్కిలుమయినయాచీకటిసంతయు. అతిముటిక—త్యరతో. అందంద—క్రమక్రమముగా. (సఖికవైచి) ఆగ్రభాగంబునక—ముందటితట్టు. అశులితగతిక—ఈదులేనివదెగల నడకతో. ఏగక—పోకగా. ఆహర్గమనక—ఆదారిని. నిజ్యంబ సంబుక—తనరథమును. కడువడిక—మిక్కిలి వడిగా. (శోల) ఆక దీచితమోధామిక—అసాధ్యమయిన ఆచీకటి నేలను. కడవక—దాటకగా. ముండరక—ఎడట. కడగానరాక—కొలఁదితలయ శక్తియుగాక. మిక్కిలుంబుగక—అధికముగా. ధృష్టి—చూపు. మిర్చిట్లుగొలుపక—చెదరునట్లు చేయకగా. చడక—అకాశము

నందు. వెలుంగొందు—ప్రకాశించునట్టి. దివ్యతేజంబు—ఆప్రాకృత మయినతేజస్సును. (చూచి) మొససె—పూని—మొగ్గి. గాండివి—అర్జునుఁడు. (కన్నులుమూసికొనుచును) అత్తెక—మనసునందు. భయ మంది—వెంటి. కొంతెడప్పు—కొంతదూరము. అరిగియరిగి—పోయి పోయి.

తా॥ ఉదయకాలపు సూర్యునిబిరుదుప్రకాశించునట్లు ప్రకాశించు చున్నదియు, మిక్కిలి మనోహరకాంతితో గూడుకొన్నదియనయిన తనచక్రమును కృష్ణుఁడు పంపకగా అచక్రమునుంచుపోయి చీకటి సంతయుఁడొలఁదిదారిచూపకగా ఆత్రోవను మిక్కిలివడిగా సిన రిథమునుతోకొని సాధ్యమయిన అచీకటి నేలను దాటిపోయెను, అప్పుడు అర్జునుఁడు ఎదుట మేలేని ప్రకాశముచేత చూపులను చెదరునట్లు యుచున్న దివ్యమయిన తేజస్సునుజూచి మనసున భయ పడి కన్నులు మూసుకొనుచుకొలదూరము పోయియనితాత్పర్యము.

౧౨౯౫.—టీ॥ కడగి దుర్వార మాయతో * త్కట విధూత । చటుల సర్వంక పోర్తి భీతి పలు గభీర

వారిపూరంబుసొచ్చి తి * స్మిరమధ్య । భాగమునక గోటిసూర్యుల * ప్రభలు కలుగ.

టీ॥ కడగి—పూని. దుర్వార...పూరంబు—దుర్వార—నిజక గూడని. మాయతో—గాలిచేత. ఉత్కట—అధికముగా. విధూత—ఎగురఁగొట్టులబడిన. చటుల—చలింపనట్టి. సర్వంక—అంతటను ఒరయుచున్న. ఊర్తి—అలలచేత. భీతి—భయంకరమైన. గభీర—లోతైన. వారిపూరంబు—జల ప్రవాహమును. చొచ్చి—ప్రవేశించి. తస్మిరమధ్యభాగమునక—అజలమునందును. కోటి సూర్యులప్రభలు—

కోటిసంఖ్యలసూర్యులయొక్క కాంతిలు. వెలుంగి—ప్రకాశించకగా

తా॥ ప్రయత్నపూర్వకముగనిలపఁగూడని పెద్దగాలిచేతకొట్టు బడి చలింపుచు అతటను ఒరయుచున్న అలలచేత భయమని పుట్టించునదియు, లోతైనదియు వైసజల ప్రవాహమునందుఁబోయి అన్ని నడుమ కోటిసూర్యులు వెలింగెట్లు వెలుగుచున్నయనితాత్పర్యము.

— (౧) ప్రసిద్ధాద్వైతమునై కురమన శ్రీ విహవిష్టునిఁ ద్థించిని బాలకూలఁ దెచ్చుట. (౧) —

ప॥ మణియును జారుఁదవ్యమణిసహస్ర స్తంభాభిరామంబు, నాలంబిత కమనీయ నూత్నరత్నమాలికా లంకృతంబును, భానుతేజియూభాగమ్యంబును, ననంతతేజోవిరాజితంబును, బుసరావృత్తిరహిత మాగ్ధ బును, నిత్యైశ్వర్యదాయకంబును, నవ్యయంబును, సత్కున్నతంబును, ననూనవిభవంబును, ఒరమయోగీంద్ర గవ్యంబును, బరమ భాగవత నివాసంబున నై యొప్పు నద్దివ్య ధామంబునందు.

టీ|| మఱియును = ఇదిగాక, చారు...రామంబును - చారు= మనోజ్ఞమయిన. దివ్య-అప్రాకృతమైన. మణి=రత్నములయొక్క. సహస్ర=వేయింటిచేతనైన. అనేకములచేతనైన. స్తంభ=కూచముల చేత. అభిరామంబును=ఓప్పునదియును. అలంబిత...లంకృతంబును= అలంబిత=వ్రేలుచున్న. కమనీయ=మనోజ్ఞమైన. నూత్న = క్రొత్తయైన. రత్న=రత్నములయొక్క. మాలికా=సరములచేత. అలంకృతంబును=అలంకరింపబడినదియు. భానుశశిమయాభాగవ్యంబును= సూర్యచంద్ర కిరణములకు ప్రవేశింపరానిదియు. అనంతతేజోవిరాజమానంబును=మీరలేనితేజస్సుచేత వెలుగునదియును. పునరావృత్తి రహితమార్గంబును = మరల నొకసారి పుట్టుటలేని మార్గంబును. సత్త్విశ్వరూపాయకంబును = శాశ్వతమైన మోక్షైశ్వర్యము నిచ్చునదియు. అవ్యయంబును=నశింపనిదియు. అత్యున్నతంబును=బ్రహ్మాలోకముకంటె మిగులగొప్పదియు. అనూనవిభవంబును=తిక్కువలేనివేదంకగలదియు. పరమయోగింద్రగవ్యంబును=ఉత్తములయిన

యోగిశ్వరులకు పొందక దగినదియు. పరమభాగవత నివాసంబును= మిక్కిలిశ్రేష్ఠులయిన భగవద్భక్తులకుఁగిట్టిపట్టును. (౨) ఓప్పునదివ్య భామంబునందుకా=అందగించుచున్న ఆదివ్యకుయినయింటియందు.

తా|| మనోజ్ఞములును అప్రాకృతములునైన బహువిధరత్నములు పొందిగన స్తంభములచేత ఓప్పునదియు, వ్రేలుచున్న అందగించునట్టి క్రొత్తరత్నముల సరములచేత అలంకరింపబడినదియ సూర్యకిరణములకును చంద్రకిరణములకును చొరరానిదియూ, మిక్కిలియెచ్చైన తేజస్సుచేత వెలుగునదియు, పునర్జన్మము లేకుండుటకు శ్రోవయ్య, ఎన్నఁడునుచెడనిమోక్షైశ్వర్యము నిచ్చునదియు, ఎప్పుడునునశించునదియు, బ్రహ్మాలోకముకంటె మిక్కిలిశ్రేష్ఠమైనదియు, తక్కువలేని వేడుకలు గలదియు, ఉత్తములయిన యోగిశ్వరులకు పొందఁదగినదియు, భగవద్భక్తులైన ఉత్తములకు డనికొట్టునునైన యొకదివ్యమైనయిల్లుకండెను ఆయింటిలో నిని తాత్పర్యము.

౧౨౭౨.—సీ|| సాంద్ర శరచ్చంద్రః * చంద్రికా కర్పూర - నీహర హరారాధ * దేహమమర నిందిదిరేందీవ * లేంద్ర నీలద్యుతిః - గరమొప్పు మేచకః * కంఠ సమితి సరుకాంకురింబ భా * మరపద్మరాగ వి - న్యస్త సహస్రీరు * మస్త కములు విప్రతాననోద్గత * విష ధూమరేఖల - లీలః జూపట్టిన * నాలు కలును తే|| గలితసాయంతనజ్వల * జ్వలన కుండ | ముల విడంబించు వేడిచూ * పులును గలిగి భూరికలధౌత గిరినిభా * కార మమరః | బరగుభోగీంద్రభోగ త * ల్పంబు నందు.

టీ|| సాంద్ర...దేహము=సాంద్ర=దట్టమయిన. శరచ్చంద్ర= శరత్కాలపు చంద్రుని వల్లనయిన. చంద్రికా = వెన్నెలలోడను. కర్పూర = కర్పూరముతోడను. నీహర=మంచుతోడను. హర = ముత్యాలపేరులతోడను. అభా = బోలివెలుగునట్టి. దేహము=శరీరము. అమరకా=ఓప్పుగా. ఇందిది...ద్యుతికా=ఇందిందిర=కుమ్మెదలయు. ఇందివర=నల్లగలువలయు. ఇంద్రనీల=ఇంద్రనీలమణులయు. ద్యుతికా=కాంతివంటికాంతిచేత. కరము=మిక్కిలి. ఓప్పు=ఓప్పునట్టి. మేచకకంఠసమితి=నల్లనిమెడలసమాహమును. అరుకాంకు...మస్త కములును. అరుకాంకు=ఎఱ్ఱనికిరణములుగలసూర్యునియొక్క. లింబ= మండలమువలె. భామర=ప్రకాశించునట్టి. పద్మరాగ=ఇంపులచేత. విన్యస్త=ఊంచబడిన. సహస్ర=వేయియైన. ఉరు=గొప్పతైన. మస్తకములును=తలలును. దివ్యతా..లీలక-దివ్యత=తెలువబడిన. ఆనన=నోళ్ల నుండి. ఉద్గత=మీదికి వచ్చుచున్న. విషధూమరేఖలలీలక=విషము వల్లఁబుట్టిన పొగలులేచుటవలెనే. చూపట్టిన=కనఁబడిన. (నాలుకలును) కలత...కుండములకా=కలత=కూడిన. సాయంతన=సాయం

కాలమునందలి. జ్వలత=వెలుగుచున్న. జ్వలనకుండములకా=అగ్ని గుండములను. విడంబించు=సరిపోలునట్టి. వేడిచూపులును=కేంద్రములైనచూపులును. (౪౯౫) భూరికలధౌతగిరినిభాకారము=పెద్దదైన వెండికొండను బోలినచూపును. అమరకా = ఓప్పుగా. ఇంద్రగు = ప్రసిద్ధివాండునట్టి. భోగీంద్రభోగ తల్పంబునందుకా = సర్వరాజైన శేషునిదేహమయిన పాస్పునందు.

తా|| శరత్కాలము నందు వెలుగునట్టి దట్టమయిన వెన్నెలకు కర్పూరమునువలచును ముత్యాలసరములనుబోలిన వెన్నెలకాంతిచేత వెలుంగనట్టి దేహమును, కుమ్మెదలునల్లగలువల ఇంద్రనీలమణులు దీనియొక్క కాంతివంటినల్లని కాంతిగలమెడలును, సూర్యలింబముల వలె వెలుంగునట్టి దివ్యములయిన పద్మరాగ మణులచేత ఓప్పునట్టి కేలుతలలును, తెలువబడిన నోళ్లనుండివాంపఁబడునట్టికషపుపొగలను బోలిన నాలుకలును, సాయంకాలము నందుమండుచుండు అగ్ని గుండములవలె వెలుంగనట్టి కన్నులును గలిగి పెద్ద వెండికొండవలె వెలుంగుచుండ నట్టిసర్వరాజైన శేషునిదేహమైనపాస్పునందు అనితా.

౧౨౭౩.—వ|| సుఖాసీనుండై యున్నవాని జాయంబని యప్పుడు.

టీ|| సుఖాసీనుండై=సుఖముగాఁగూర్చున్నవాడై. ఉన్నవానికా= ఉన్నట్టిమహాపురుషుని. జాయంబని=దగ్గఁబఁచియి. (అప్పుడు)

తా|| సుఖముగాఁగూర్చున్న ఓకానొక పురుష శ్రేష్ఠుని దగ్గఁగఁబఁచి అనమయమునందు అనితాత్పర్యము.

౧౨౭౪.—సీ|| సజల నీలాంబుద * శ్యామాయ మానాంగు - నాశ్రితావన ముది * తాంత రంగు సనకాదియోగి హృ * ద్వనజ మరాశేంద్రు - ముఖపద్మ రుచిజిత * పూర్ణ చంద్రుఁ గమనీయ నిభిలజ * గద్గిత చారిశ్రుఁ - బ్రత్యక్ష సంప్రుల్ల * పద్మనేత్రు నిందిరా హృదయార్థ * విందారు బోల్లాను - శ్రీకర పీత కౌ * శేయవాసు

తే॥ హరికుండల కటక కే శ యూర మకుట । కంకణాంగదమణిముద్రి శ కా వినుత్ప
రత్న సూపుర కాంచీ వి శ రాజమాను । భవ వహార్ణవ శోభ స శ ద్భక్తహోష.

టీ॥ సజల...మానాంగుక-సజల = సీతతోగూడిన నీలాంబుడ = నల్లనిమేఘములను శ్యామాయమాన = చామనగాఢగులవానిగా నావరించుచున్న. అంగుక = దేహముగలవానిని. ఆశ్రితా... అంగుక-ఆశ్రిత = ఆశ్రియించిన వారిని. అవన = గడించుటచేత. ముదిత = సంతోషము నొందిన. అంతరంగుక = మనసుగలవానిని. సనకాది... శేంద్రుక-సనక = సనకుండు. ఆది = మొదలుగాఁగల యోగి = యోగిశ్వరులయొక్క. శ్రుత = మనస్సులనెడు. వనజ = తామరలందుండెడు. మరాళేంద్రుక = శ్రేష్ఠమయిన హంసయైన వానిని. ముఖపద్మరుచిజల పూర్ణచంద్రుక = ముఖమనెడు పద్మమయొక్క కాంతిచేత జయింపబడుచు చంద్రుండగులవానిని. కమనీయ నిభల జగదిత వారిశ్రుక = మనోజ్ఞమయినది యెల్లలోక మలకు మేలయినదియు నైన నడవడి గలవారిని. ప్రత్యూష సఃపుల్లపద్మ సేతుక = వేకువనుచక్కగా వికసించిన కమలమునుబోలిన కన్నులు గలవానిని. ఇందిరాహృదయార విందారుణోల్లాసక = లక్ష్మీదేవి యొక్క హృదయకమలమునకు సూర్యునివలె వెలుగునట్టి యుత్సాహముగలవానిని. క్రీకరవీరకాశేయచామక = సంపత్కృనిమైన పచ్చ పట్టు వస్తువుగలవానిని. హరికుండల... విరాజమానుక = హరి = ముత్యాలపేరులచేతను. కుండల = చెవిపోగులచేతను. కటక = కడియములచేతను. కేయూర = చామపురులచేతను. మకుట = కిరీటముచేతను. కంకణ = ముందేతి కడియములచేతను. అంగద = సందిటి

వంకిలచేతను. మణిముద్రికా = రత్నముల ముద్దుటుంగరములచేతను. సూక్ష్మరత్న = క్రొత్తరత్నములు పొదింగిన. సూపుర = అందలచేతను. కాంచీ = మొలనూలిచేతను. విరాజమానుక = తేజరిల్లుచున్నవానిని. భవమహార్ణవశోభుక = జన్మములనెడు గొప్ప సముద్రమును ఇంకించువానిని. సద్భక్తహోషుక = ఆనందభక్తిగల సేవకులనుకాపాడువానిని. తా॥ సీతతోగూడిన వానకామమునందలి సల్లమబ్బులకు వన్నె పెట్టునట్టి ధేహకాంతి గుం తన్ను ఆశ్రియించిన భక్తులను రక్షించుట వలన సంతోషించిన మనస్సును, సనకుండు మొదలగు దేవముసీంద్రుల న్నాదయములనెడి కమలములయందు వాగ్ముచేయుటయందు హంస పోలికయు, తనయొక్క తేటదనముచేత చంద్రుని గెలువజాలిన ముఖకమలమును, ఎల్లలోకములకు మేలు గలిగించునట్టి నడవడియు, వేకువను చక్కగా వికసించిన కమః మూపంటి కన్నులును, క్రీలక్ష్మీ దేవియొక్క ఇనసునకు ఆనందమును కలిగించుటయందు సూర్యుని వంటి తేజస్సును, సంపదను కలుగఁజేయునట్టిదైన పచ్చ పట్టు వస్తువు మును, మిక్కిలి వెలుంగుచున్న ముత్యాలహరిములు యైపోగులు కడియములు చామపురులు సందిటి కడియములు వంటివి కిరీటము ముందేతికడియములు రత్నములుపొదింగిన ముద్దుటుంగరములు మొలనూలు మొదలగు ఆభరణములవలని ఆలంకారమును గలిగి జన్మములనెడి సముద్రమును ఇంకించువాఁడును, మంచి భక్తులను పోషించు వాఁడై యొప్పుచున్నవానిని అని తాత్పర్యము.

వ॥ మణియు సనందనాది మునిజన్మ సంతత సేవితు నానంద కంధళిత హృదయారవిందు నరవింద వాసినీ వసుంధరా సుందరీస మేతు నారద యోగీంద్ర సంకీర్తనానందితు నవ్యయు ననఘు ననంతు నప్రమేయు నశిఖ నవికారునాదిమధ్యాంతరహీతుభవలయాతీతుఁ గరుణాసుధాసముద్రు నచ్యుతు మహానుభావుఁ బరమపురుషుఁ బురుషోత్తమునిభలజగదుత్పత్తిస్థిలయకారణుఁ జిదచీదీశ్వరు నవ్యభుజుఁ గొస్తుభ శ్రీవత్సవక్షు శంఖ చక్ర గదా పద్మ శార్దూది దివ్యసాధను సర్వశక్తిసేవీతుఁ బరమేష్ఠి జనకుండగు నారాయణుం గనుంగొని దండప్రణామంబులు సేసి కర కమలంబులు మొగిచి భక్తి పూర్వకంబుగా నభినందించిన నయ్యాదిసేవుండు వారలం గరుణావలోక నంబులునిగుడ నవహరించి దరహాసపూరంబు తోరంబుగా సాదరంబుగ నిట్లనియె.

టీ॥ మణియుక = ఇదిగాక. సనంద ... సేవీతుక = సనందన = సనందనుండు. ఆది = మొదలుగాఁగల. మునిజన్మ = మునిశ్వరులచేత. సంతత = ఎల్లప్పుడును. సేవీతుక = సేవింపఁబడిన వానిని. అనంద కంధళిత హృదయారవిందుక = సంతోషము మొలచుచున్న మనఃకమలము కలవానిని. అరవిందవాసినీవసుంధరాసుందరీసమేతుక = శ్రీధూదేవులతోగూడుకొన్నవానిని. నారదయోగీంద్రసంకీర్తనానందితుక = నారదమహాముని యొక్క మంచి పాటలచేత సంతోషించిన వానిని. అవ్యయుక = నశింపనివానిని. అనఘుక = పాపములులేనివానిని. అనంతుక = తుదలేనివానిని. అప్రమేయుక = ఇంతవాఁడనిచెప్ప శక్యముగాని వానిని. అశిఖక = చేనిచేతను జయింపఁబడని వానిని. అవికారుక = మధ్యాపదికారములు లేనివానిని. అదిమధ్యాంతరహీతుక = మొదలు నడుము తుద యనునవి లేనివానిని. భవలయాతీతుక = జన్మ నాశములను అతిక్రమించిన వానిని. కరుణాసుధా

సముద్రుక = దయకుపాలసముద్రమువంటివానిని. అచ్యుతుక = స్వరూపమునుండి కాఁబనివానిని. త్రు॥ శాశ్వతంకివచచ్చుతే, అనిత్రుతి॥ శ్లో॥ యస్తాన్నచ్యుతపూర్వోహ మచ్యుతస్తేనర్తకా॥ అని భగవద్వాక్యము. మహానుభావుక = గొప్ప ప్రభావముగలవానిని. పరమపురుషుక = పరమ = సర్వోత్కృష్టుడైన. పురుషుక = సర్వశరీరములయందు జీవరూపమున నుండువానిని. పురుషోత్తముక = పురుషులలో శ్రేష్ఠుఁడయినవానిని. శ్లో॥ యస్తాత్తరమతీహ మక్షరాదపి షోత్తమః । అహస్త్రిలోకేవేదేవ ప్రధితఃపురుషోత్తమః॥ అనిభగవద్గీతగనుక శ్చరాక్షరతత్వములను మీతినవాఁడును. నిభలజగదుత్పత్తిస్థిలయకారణుక = ఎల్లలోకములయొక్క కలుగుటకు ఉండఁబడు నాశమునకునుకారణమయినవానిని. చిదచీదీశ్వరుక = చిత్త అదిప్తుక్షురెంతికినిప్రభువగువానిని. అవ్యభుజుక = ఎనిమిదిచేతులుగలవానిని. కొస్తుభశ్రీవత్సవక్షుక = కొస్తుభమనుమణియుశ్రీవత్సమనుమచ్చయుఁ

గలతోమ్మగలవానిని. శంఖచక్రగదాపద్మశార్ఙ్గాదివిద్య సాధనము - శంఖముచక్రముగదాపద్మశార్ఙ్గము మొదలగు విద్యములైన ఆయుధములుగలవానిని. సర్వశక్తిసేవితుఁ - ఎల్లశక్తులచేతను సేవింపఁబడువానిని. పరమేష్ఠీజనకుండు - బ్రహ్మతండ్రి. అగునారాయణుఁ - అగునట్టి శ్రీమన్నారాయణుని. కనుంగొని - చూచి. దండప్రణామంబుచేసి - పొగిలఁబడి మ్రొక్కి. కరకమలంబులు మొగిచి - మాస్తకమలంబులు జోడించుకొని. భక్తి పూర్వకంబుగా - భక్తియుండు కలుగునట్లుగా - భక్తితో. ఆభినందించినఁ - పొగడఁగా. అయ్యాది దేవుండు - త్రిమూర్త్యయొక్క త్రికే ముందున్న దేవుఁడయిన యానారాయణుండు. వారణ - ఆకృష్టార్థులను. కరుణావలోకనంబులు - కరుణతోడి చూపులు. నిగుడఁ - వ్యాపింపఁగా. అవలోకించి - చూచి. సరహస్స పూరంబు - చిలునవ్వుయొక్క ప్రవాహము - అధికమయిన చిలునవ్వు. తోరంబుగా - ఆధికముకాఁగా. సాదరంబుగా - ఆహారముతో. (ఇట్లనియెను)

కా॥ ఇదిగా సనంధుఁడగు మొదలుగాఁగల మునీశ్వరులచేత సేవింపఁబడినవాఁడగు, సుతాపము మొలకలెత్తుచున్న పునస గలవాఁడగు, శ్రీ భూదేవులతోఁ గూడుకొన్నవాఁడగు, నారదుండు

చేయు వీణాగానమును విని ఆనందించువాఁడగు, నాశము లేనివాఁడగు, పాపములు లేనివాఁడగు, మేర లేనివాఁడగు, తుది లేనివాఁడగు ఇంద్రియాదులచేత జయింపఁబడినివాఁడగు, క్షడ్భావ వికారములు లేనివాఁడగు, మొదలు నడుము తుదలు లేనివాఁడగు, జన్మనాశములు లేనివాఁడగు, దయయ నెడి ఆవృతమునకు సమద్రుఁడయినవాఁడగు, దేవీపలననాథునివాఁడగు, గొప్పమహిమగలవాఁడగు ప్రధానపురుషుండును, పురుషశ్రేష్ఠుండును, లోకమును పుట్టింపను వృద్ధిపొందింపను నాశము గావింపను హేతునైన వాఁడగు, జ్ఞానాజ్ఞానములకు తుల్యుండును, ఎనిమిదవేదము గలవాఁడగు, కాస్తూరమణియు శ్రీవత్సములనుచుచ్చయతోమ్మనింగుఁగల వాఁడగు, శంఖముచక్రముగదాపద్మశార్ఙ్గము మొదలగు విద్యములయిన ఆయుధములు గలవాఁడగు, ఇచ్చాజ్ఞానత్రయోది శక్తులచేత సేవింపఁబడినవాఁడగు, బ్రహ్మకు తండ్రియైన శ్రీమన్నారాయణుని దర్శనముచేసి సాగిలఁబడి మ్రొక్కి చేతులు జోడించుకొని భక్తితో స్తోత్రముచేయఁగా అయాదదేవుఁడయిన శ్రీమన్నారాయణుండు ఆకృష్టార్థులను దయతోడి చూపులతోఁజూచి చిలునగవు ప్రవాహమువలె విశేషముగా ప్రసరింపఁగా ఆదరముతోఁ గూడుకొన్నవాఁడై యిట్లు పలికె నని తాత్పర్యము.

౧౩౨౦. - క॥ ధరిణికి వ్రేఁగగుదైత్యులఁ । బారిఁబారి వధియించిధర్మ శి మున్నిలుపుటకై
ధరజనియించితి రిరువురు । నరనారాయణులసంగ శి నాయంశ మునక.

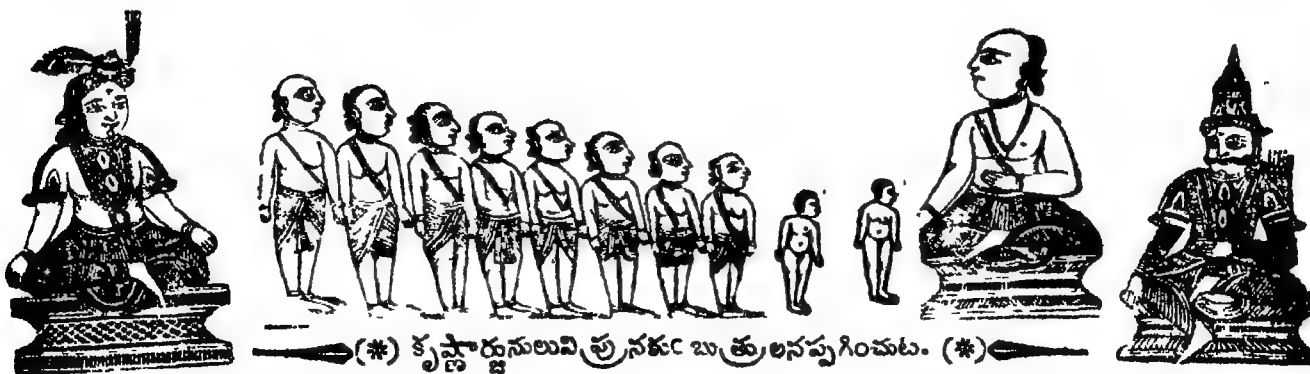
టీ॥ ధరిణికి - భూమికి. వ్రేఁగు - బరువు అగుదైత్యులఁ - అగునట్టి రాక్షసులను. పారిఁబారి - క్రమక్రమముగా. (వధియించిధర్మమును గలుపుటకై) ధర్మ - భూమియందు. ఇరువురును - మీరిద్దఱును. నాయంశ మునక - నాకళాంశమునందు. నరనారాయణులసంగ -

నరుండు నారాయణుండు అనుపేరులతో. జనియించిరి - పుట్టిరి. కా॥ మీరిద్దఱును భూమికిబరువుగానుండు పాపాత్ములయిన రాక్షసులెల్ల నుచంపుటకై నరుండు నారాయణుండు అను నామధేయములతో నాపూర్వ కళాంశమునందు భూమితో పుట్టినారు అని కా.

౧౩౨౧. - క॥ ఆరూఢ నియతితోఁ బెం । పానిన మిమనిమ్మనీంద్రు శి లందఱుఁ టాడం
గోరిన మీవచ్చుటకై । ధారుణి సురసుతుల నిటకుఁ శి దగఁ దేవలసెక.

టీ॥ ఆరూఢనియతితో - మిక్కిలి యెచ్చైన నియమముతో. పెంపాని - గౌరవమునుపొందిన. మిమ - మీరుద్దఱును. ఇమ్మనీంద్రులందఱు - ఇచ్చటనుండెడి యీమని శ్రేష్ఠులు అందఱును. చూడంగోరిన - చూడవలెనుకొరిక కలవారు కాఁగా. మీవచ్చుటకై - మీరిచ్చటికి వచ్చుటకై. ధారుణి సురసుతుల - బ్రాహ్మణుని

కొడుకులను. టాడుక - ఇచ్చటికి. తగ - తగునట్లు. (తేవలసెక) కా॥ మిక్కిటమయిన నియమముతోగొప్పదనమును వహించిన మీరుద్దఱును జూడవలెనని యిక్కడిమనిశ్రేష్ఠులందఱును కోరినారు గనుక మిమ్మును ఇచ్చటికిరప్పించుటకై యిచ్చటికి బ్రాహ్మణకుమారులను రక్షింపవలసినవచ్చెనని తాత్పర్యము.

౧౩౨౩. - క॥ అని యాడింభకులను దో । కొనిపొందని యిచ్చి వీడు శి కొలిపిన వారల్
వినుతులఁ బెక్కువిధమ్ముల । వినిపించుచు నచటవాసి శి విప్రుని సుతులక.

టీ॥ (అని) ఆడింభకులను - ఆబ్రాహ్మణకుమారులను. తోకొని పొందు=పిలుచుకొనిపొంది. (అని యిచ్చి) వీడుకొలిపినట్లు - సెలవిచ్చి పంపగా. (వారలు) వినుతులకొ-స్తోత్రములను. పెక్కువిధములకొ-లుచువిధములచేత. వినిపించుచుకొ-వినిపించేయ్యును. అవటువాసీ-

ఆచోటనుండి కడలి. విప్రునిసములకొ - బ్రాహ్మణుని వాడుకులను. తా॥ అనిచెప్పి బ్రాహ్మణునికొడుకులను పిప్పగించి పిలుచుకొని పొమ్మనిసెలవిచ్చి పంపగా ఆక్ష్మాద్భునులును నానావిధములపొగమచును ఆబ్రాహ్మణ కుమారులను పిలుచుకొని అనితాత్పర్యము.

౧౩౦౪. - వ॥ తోడ్కొని సరప్రాప్తమనోరథులై యబ్బాలకులం దత్తద్వయో రూపంబులతోడఁ దెచ్చి యాబ్రాహ్మణునికి సమన్వించిన నతండు సంతృప్తాంత రంగుండయ్యె నయ్యవసరంబున.

టీ॥ తోడ్కొని=పిలుచుకొని. సరప్రాప్తమనోరథులై=పొందఁబడినకోరికగలవారై. అబ్బాలకులకొ-అపిల్ల కాయలను. తత్తద్వయో రూపంబులతోడకొ-వారివారి యీడునకుఁదగిన యాకారములతో. తెచ్చి=తీసికొనివచ్చి. (ఆబ్రాహ్మణునికి) సమన్వించినకొ-ఇయ్యగా. అతండు=ఆబ్రాహ్మణుడు. సంతృప్తాంతరంగుండయ్యెకొ-సంతోషిం

చినమనసుగలవాఁడాయెను. అయ్యవసరంబునకొ-ఆసమయమందు. తా॥ అవిధముగా పిలుచుకొని తమకోరిక నెఱవేర్చుకొన్నవారై ఆబ్రాహ్మణ కుమారులను వారివారి వయసునకుఁ దగిన ఆకారములతో తీసికొనివచ్చి ఆబ్రాహ్మణునికి ఒప్పింపఁగా ఆయన సంతోషించెను ఆసమయమునందు అనితాత్పర్యము.

౧౩౦౫. - వ॥ అనిమిషనాథ నందనుఁ డ ఖ హృతితేజుఁడు గృష్ణుతోడఁ దా జని యచటం గనుంగొనియు ఖ సర్వశరణ్యునిఁ బుండరీకనే త్రుని నిజధామవైభవ త ఖ దున్నత శివైహనీయు కీర్తికొ మనమున మోదమంది పలు ఖ మాటును సన్నుతఁజేసెఘోషరా.

టీ॥ ఘోషరా - రాజా. అనిమిషనాథనందనుడు - ఇంద్రుని కొడుకైన ఆర్జునుడు. అహర్నితేజుఁడు - సూర్యుని తేజస్సువంటి తేజస్సుగలవాఁడైన. గృష్ణుతోడకొ - క్రిష్ణమూర్తితోఁ గూడ. తాకొ-తాను. చని=పోయి. అచటకొ-అపరమపదమునందు. సర్వ శరణ్యునికొ-ఎల్లవారిపి రక్షకుఁడయిన శ్రీమన్నారాయణుని. కనుంగొనియుకొ-చూచియు. పుండరీక నేత్రుని - శ్రీమన్నారాయణుని యొక్క. నిజధామవైభవతమన్నత తన్నహనీయకీర్తికొ - స్వకీయ మైననగరియొక్క వైభవమునకును దాని పొడవునకును అతనిమహ

త్తరమైన కీర్తిని. మనమునకొ-మనసునందు. మోదమంది=సంతోషించి. పలుమాటును=మాటిమాటికి. సన్నుతఁజేసెకొ-పొగడెను. తా॥ ఖివరీహిస్త్రహరాహా ! ఆర్జునుడు సూర్యుని తేజస్సువంటి తేజస్సుగల క్రిష్ణమూర్తితోఁ గూడ తాను పోయి ప్రత్యక్షముగా నమ ప్రమునకు రక్షకుఁడైన శ్రీమన్నారాయణుని పరమపదమునందుఁ జొపియు ఆయన దైన పరమ పదముయొక్క వైభవమునకును దాని గొప్పతనమునకును దానిదైనగొప్పకీర్తికిని మనస్సునసంతోషించుటల మాటు పొగడనారంభించెనని తాత్పర్యము.

౧౩౦౬. - తే॥ వారిజాత్ముని భక్తమం ఖ దారు ననఘుం । గృష్ణ నఖిలేశుఁ గేశవు ఖ బిష్ణుఁ బరము వినుతిస్సేయుచుఁ దత్పాద ఖ వనజములకు । వందినము లాచరించి యా ఖ నందముచె.

టీ॥ వారిజాత్మునికొ-తామరలవంటికన్నులుగలవాఁడును. భక్త మందారుకొ-సేవకులకు కల్పవృక్షమును. అనఘుకొ - పాపములేని వాఁడును. అఖిలేశుకొ-సర్వమునకు ప్రభువైనవాఁడును. కేశవుకొ-శివబ్రహ్మలకు జన్మస్థానమైనవాఁడును. బిష్ణుకొ - జయశీలుఁడును. పరముకొ - పరబ్రహ్మమునైన. గృష్ణుకొ - కృష్ణమూర్తిని. వినుతి స్సేయుచుకొ-పొగడుచు. తత్పాదవనజములకుకొ-అతనిపాదకమలములకు. వందనము లాచరించి - నమస్కారములుచేసి. అనంద

మొందకొ-సంతోషించెను. నిరతిశయానందమునొందుచుండెనట తా॥ తామరలవంటికన్నులుగలవాఁడును, సేవకులపాలిటికల్ప వృక్షమును, పాపములు లేనివాఁడును, సర్వమునకు సీశ్వరుఁడును, శివునకును బ్రహ్మకును జన్మస్థానమయినవాఁడును, వియించుస్వభావముగలవాఁడును, పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడును నైన క్రిష్ణమూర్తిని స్తోత్రము చేయుచు అతని యడుగులకు మ్రొక్కు సంతోషించె నని తాత్పర్యము. వ॥ అంత.

౧౩౦౭. - మ॥ హరి సర్వేశుఁ డనంతుఁ డాద్యుఁ డభవుం ఖ దామాయసంచేది భూ సురముఖ్య ప్రజలన్నను స్తధన వ ఖ న్తు శ్రేణి నొప్పారంగాఁ బరిరక్షించుచు ధర్మమున్నిలుపుచుకొ ఖ బాపాత్ములకొద్రుంచుచుకొ బరమోత్సాహ మెల్లర్ప భూరిశుభ వి ఖ భ్రాజిష్టఁడై ద్వారకకొ.

టీ॥ సర్వేశుఁడు - అన్నిటి నేరినవాఁడు. అనంతుఁడు - మదిలేనివాఁడు. ఆద్యుఁడు=జగత్తునకు మొదటివాఁడు. అభవుండు=పుట్టుకలేనివాఁడు. అన్నాయసంచేది=వేద వేదాంతముల నెఱవిన వాఁడునైన. హరి=క్రిష్ణుఁడు. భూ సురముఖ్యప్రజలకొ-బ్రాహ్మణులు మొదలుగాఁగలజనులను. సమస్తధనవస్తుశ్రేణికొ-ఎల్లవిధము

లయినధనములచేతను వస్తువులచేతను. విప్పారంగాకొ=విప్పనట్లు. పరిరక్షించుచుకొ - చక్కగాఁ గాపాడుచు. (ధర్మమును) నిలుపుచుకొ-స్థాపించుచును. పాపాత్ములకొ - పాపచిత్తముగలవారిని. ద్రుంచుచుకొ-చంపుచు. పరమోత్సాహము=అధికమయినయత్న హము. ఎల్లర్పకొ - అతిశయించగా. భూరిశుభవిభ్రాజిష్టఁడై -

అధికమయిన శుభకార్యములచేత తెలుగునట్టి స్వభావము గల వాడై. ద్వారకా = ద్వారకాయందు.

తా॥ అన్నిటివేలినవాడును, అంతమాతేనివాడును, జగత్సృష్టికి మొట్టమొదటివాడును, పట్టుకలేనివాడును, పేదములను పేదాంత

ములను దెలిసినవాడునునైన శ్రీకృష్ణమూర్తి బ్రాహ్మణులు మొదలు గాఁగల నాలుగుజాతుల ప్రజలను భసనాస్యములు మొహగువాని సమృద్ధిచేత ఒప్పునట్లు లెస్సగాకాపాడుచు భర్తమును స్థాపించుచు పాపచిత్తులగు దుష్టులను జూపుచు మిక్కిలిపూనికితో మిక్కిటమైన శుభకార్యములచేత ప్రకాశించుచు ద్వారకాయందు అనితాత్పర్యము.

౧౩౦౮. — క॥ జనవినుతముగాఁ బెక్కున | వనములు దనుదాసగూర్చి * వైదిక యుక్తి

న్నొనరించుచు ననురాగము | మనమునఁ దళుకొత్తదైత్య * మర్తనుఁడెరిమిన్.

టీ॥ దైత్యమర్తనుఁడు = శ్రీకృష్ణమూర్తి. జనవినుతముగాఁ = జనుల చేత కొనియాడఁబడినవియగునట్లుగా. పెక్కునవనములు = అనేక యజ్ఞములు. మనమునఁ = మనసునందు. అనురాగము = ఆసక్తి. తళుకొత్తక = కలుగఁగా. (బ్రహ్మర్షణం బ్రహ్మహవిగ్న) వ్యక్త్యా బ్రహ్మణామతం బ్రహ్మైవ తేన గౌతవ్యం బ్రహ్మైర్వ్యక్త్యా మాధిపా) అను నుత్తరపట్టి. తనుక = పరబ్రహ్మమైనతన్ను. తాన = తానే. కూర్చి =

ఉద్దేశించి. వైదికయుక్తి = పేదమునంగుఁడైన బడినక్రమముతో. జన రించుచుక = చేయుచు. ఎరిమిన్ = సంతోషముతో. (ఉండెను) తా॥ రాక్షసులకు నాశకరుఁడైన శ్రీకృష్ణమూర్తి ఎల్లజనులునుకొని యాడునట్లు పేదమునందుఁబడిన క్రమముచొప్పున తన్ను తానే ఉద్దేశించి మిక్కిలియాసక్తితో అనేకయజ్ఞములనుచేయుచు మిక్కిలి సంతోషముతో ఉండెను అని తాత్పర్యము.

వ॥ అట్లు కృష్ణుండు ద్వారకానగరంబునఁ బూజ్యుంబగు రాజ్యంబు సేయుచుఁ బురందరవిభవంబున నిరవొంది కనక మణిమయ విమాన మండప గోపుర ప్రాసాద సౌధ చంద్రశాలాంగణాది వివిధ భవనంబు లందును, రంగ దుస్తుంగ తరంగ డోలాపిలల కలహంస చక్రవాక కాండవసారస క్రౌంచముఖ జలవిహగ విలస దుచ్చలిత గరుదనిలదరదమలకమల కుసుమ కల్పార సందోహనిష్యందమకరంద రసపాన మదవచిందిందినకుల కలగాయక ఝంకార నినదంబులును, నిరంతర వసంతసమయ సముచిత పల్లవిత కోరకత బాలరసాలజాల లాలిత కిసలయ విసరభాదనజాత కుతూహలాయమానికి పాయకంఠకలఃకంఠకలరవ మృదం ఘోషణంబులును, నిశిత నిజచంచూ ఫట నిరళితకలజన నయనాన ద సుందరనంత మాకందపరిపక్వ ఫలరంద్రవిగళస్తంభుర రసాస్వాదన ముదిత రాజకీర శౌరికానికరమృదు మధుర వచనరచనావంశ పృత్యంబులు, నమరపురంద్రీజన పీనపయోధర మండల వినిస్తలలితకుంకుమ పంకసంకుల సౌగంధ్యానుబ ధ బంధురగంధాను మోదితుండును, జందనాచల సానుజేశ సంజాత మంజుల మాధురీతా కుంజ పుంజ మంజులంజల్కరంజిత నివాస విసర విహరమాణ శబరికా కబ రికా పరిపూర్ణ సురభికుసుమమాలికా పరిమళవహుండును, గళిందకస్య కాకల్లోల సందోహ పరిస్పందకంఠిత మందగమనుండును నగుమందానిల విదూషకునికం బోషితాభ్యాసితలాలితలగు నేలాలతాపితాన నటలనటం బుల విరాజితంబులగు కాసార తీర భాసుకోద్యా నంబులందును, జారు ఘనసార పటర బాల గసాల సాలసీప తాపింధజంబూజందీర సంబకదంబప్రముఖ ముఖ్య శాఖశాఖాకీర్ణ శీత చ్ఛాయావిరచిత విమలచంద్రకాంతోల వేదికాస్థలములందును, సువంచితపింధవిభాసిత బాలనీలంఠ కేకారవవ్యాకుఃకృత కృతకమహీధరంబులందును, లలిత సుణివాలుకానేక పులిన్ తలంబులందును, కప్పరంపుదిప్పలను, కురువేరు చప్పరంబులను, విరచిత దారు యంత్రనిబద్ధకలశ నిర్మత్పయోధారాశీకరపరంపరాసంపాదిత నిరంతర హేమంత వయ ప్రదేశంబుల నిందిరా రమణుండు పోడశసహస్రవధూయుక్తుండై యందఱ కన్నియ పుత్రై లలితసౌదామనీలతా సపిత నీలనీరదంబుల విడంబించుచుఁ గరేణుకా కలిత దిగ్గజంబునోజ రాజిల్లుచు, సలిలశీల విహారంబులు మొదలైన లీలావినోదంబులు సలపుచు సంతర్లపురంబున గొలుపున్న యవసరంబున వివిధ వేణు కీడాని వాద్య వినోదంబుల, వంజుగానం బుల, గవిగాయక సూతవందిమాగధ జన సుకీర్తనంబుల, నటన జన నాట్యంబుల, విదూషక పరిహాసోక్తుల, సరస నల్లప వృదు మధుర భాషణంబులఁ బ్రొదువుచుచు నంద రసాభి నోలాడు చుండు సంత.

టీ॥ (అట్లు కృష్ణుండు) ద్వారకా నగరంబునఁ = ద్వారకాపట్టణమునందు. పూజ్యుంబగురాజ్యంబు = ఘనమయిన ప్రభుత్వమును. (చేయుచు) పురందరవిభవంబునఁ = దేకింకర దైభవముతో. ఇర వొంది = ఉండి. కనక...లందుక = కనక = బంగారు శుభములును.

మ విమయ = రత్నవయములునునైన. విమాన = శిఖరములతోడిచప్పర ములవంటి కట్టడములును. మండప = మండపములును. గోపుర = గోపురములునుగల. ప్రాసాద = దేవాలయములు. సౌధ = సగళ్లు. చంద్రశాల = విడంతస్తల మీది ఒంటి స్తంభపు పేడలు. అంగణ =

ముంగిళ్లు. అది మొదలుగాంగల. వివిధభవనంబులందుకొన నానా విధములయిన యింద్రియందును. రంగ...నినదంబులును-రంగత్ = చలించుచున్న. ఉత్తుంగ=పొడుపుతైన. తరంగ=అలలనెడు. డోలా= ఉయ్యాలలయందు. విలోల=ఉంచుచున్న. కలహంస=ఉత్తమజాతి హంసలు. చక్రవాక=జక్కవపక్షులు. కారండవ=కన్నె లేడిపిట్టలు. సారస = బిగ్గురుపక్షులు. క్రౌంచ = కొక్కరాలు ఆనుపక్షులు. ముఖి=మొదలుగాంగల. జలవిహంగ=జలపక్షులయొక్క. విలసత్ = విరియుచున్న. ఉచ్చతిత=ఎగయనాడింపబడిన. గరుత్ = తెక్కల ఎలని. ఆనిల=గాలిచేత. దరత్ = కొండెమువూచిన. అమలకమల=తెల్ల దామరలము. కుముద=తెల్లకలువలయు. కల్పార=ఎఱ్ఱకలువలయు. సందోహ=సముదాయమునుండి. నివృంత = స్రవించుచున్న. మక రందరస=పూచేదెను. పాన=త్రాగుటచేత. మదవత్=క్రోవ్విన. ఇందిందిరకుల=తుమ్మెదకూటుపులనెడి. కలగాయక=అవ్యక్తమధుర భృనితోపాడుపట్టి పారకులయొక్క. ఝంకార=జమ్మనెడి. నినదం బులును=ధ్వనులును. నిరంతర...బులును-నిరంతర = అవకాశము లేని. వసంత సమయ=వసంత ఋతువునందలి. సమచిత = తగిన. పల్లవిత=చిగిచ్చినవియు. కోరకిత = మొగ్గలుచేసినవియునైన. బాల రసాల=లేతమామిడి కున్నలయొక్క. జాల=జులయందు. లాలిత= లాలన చేయబడిన-చక్కగాపుట్టి యున్న. కెనలయ=దిగుళ్లయొక్క. విసర=సముదాయమును. భాదస=గినుటనలస. దాత=పుట్టిన. కుతూ హలాయమాన=వేడుకపడుచున్న. కసాయక.ర = ఒగిర్చుచున్న గొంతులుగల. కలకంఠ=కోవెలయొక్క. కలంఠ=అవ్యక్తమధుర భృనులనెడు. మృదంగ=ఘోషణంబులును=చెల్లెఱ్ఱనులును. సౌత... కృత్యంబులును-సౌత = వాడుతైన. సజ=తమదైన. చంద్రాపుట= ముక్కుగోళ్లచేత. సర్వభితి=సీల్చబడిన. సలజన=ఎల్లజనులయొక్క. నయన = కన్నులకు. ఆనంద = సంతోషకరములయిన. సుందర = లందముతైన. నందిత=కొనియాడబడిన. మాక.ద=తియ్యమామిళ్ల యు.దత్. పరిపక్వ=చక్కగామాంగిన. ఫల=పక్ష్యయొక్క. రంధ్ర= సేతికలయందుండి. విగళిత=జాలుచున్న. మధుర=తియ్యనైన. స= పానకమును. ఆస్వాదన=త్రాగుటచేత. ముచిత = సంతోషించిన. రాజకీర=శ్రేష్ఠులులయిన చిలుకలయు. శారికా=గోరువంకలయు. సీక = గుంపులయొక్క. మృదు=తిన్ననైన. మధుర=ఇందైన. వచన= మాటలయొక్క. రచనా=కూర్పులయొక్క. మళే = సముదాయ ములయొక్క. కృత్యంబులును=ఁసులును. ఆమర...మోదితుండును- ఆమరపుర. భీజు=దేవతాశ్రీయొక్క. పీస=ఉడుట్టుగల. పయా భర=స్తనములయొక్క. మండల = వట్టువైన ప్రదేశములయందు. విలిప్త=చక్కగాపూయబడిన. లలిత=మనోజ్ఞమయిన. కుంకుమ= కుంకుమపువ్వుతోడైన. పంక=కలపముయొక్క. సుకుల=దశ సరి వలని. సోగి.భ్య=మంచివాసనతోడి. అనుబంధ=సంబంధముచేత. బంధగ=ఘనమైన. గంధ=మంచివాసనచేత. అనుమోదితుండును= ఆనందించినవాడును. చందనాచల...వహుండును-చందనాచల= గంధపురగొండయొక్క. సానుదేశ = చతీయయందు. సుజాత = పుట్టిన. మంజుల=మనోజ్ఞమయిన. మాధవీలతా=పువ్వుల గురివింద తింగలతోడి. నికుంజ=పొదరిందయొక్క. పుంజ=సమాహమనందలి. మంజుల=మనోజ్ఞమయిన. కింజల్క = కేసరములచేత. రంజిత =

అందగించుచున్న. నివాస = ఉనికిపట్లయొక్క. విసర=సమాహమ నందు. విహరమాణ=విహరించుచున్న. శబరికా=శబర శ్రీలయొక్క. కబరికా=కాపులయందు. పరిపూర్ణ=నిండిన. సురభి=పరిమళము గల. కుసుమమాలికా=పువ్వుడండలవలని. పరిమళ=మంచివాసనను. వహుండును=వహించిన వాడును. కళింద...గమనుండును-కళింద కన్యకా = యమునానదిగుండలి. కల్లోల=గొప్ప ఆలలయొక్క. సందోహ=సమాహమయొక్క. పరిస్పంద=మిక్కిలికడలుటవలన. కండలిత=మొలచిన. మందగమనుండును=పెల్లనినడక గలవాడును. (అగు) మందానిల విదూషకునిచేత = మందమారుతము అనునట్టి విదూషకునిచేత. (విదూషకుడు=ఎప్పుడును పరిహాసముచేసినవ్యవస్థించునట్టి శృంగార నాయక సచివుడు.) పోషితాభ్యాసితలావ తలు = పోషింపబడిన వారును, అభ్యాసము చేయబడినవారును, లాలింపబడినవారును. (అగు) ఏలాలతావిశాననటులనులంబులకా = ఏలకి తింగల సముదాయము లనెను ఆటకతెలయొక్క ఆటలచేత. విరాజితంబులు=ప్రకాశించునవి. (అగు) కాసారతీర భాసురోద్యా నంబులందుకొన = సరస్సుల గట్టులయందు ప్రకాశించునట్టి యుద్యాన వనములయందును. చారు...స్థలములందుకొన = చారు = మనోజ్ఞము తైన. సునసార=కర్పూరపు అరచులు. పటీర=గండపువ్వుకూలు. బాలరసా = తియ్యమామిడిగున్నలు. సాల=పిప్పిమాంకులు. సప = కడపచెట్లు. తాపింభ. ఏ. టి. మాంకులు. జంబూ=నేరేడుమాంకులు. జంబీర=మృమాంకులు. నింద=వేదప్రమాంకులు. కడ బ=పట్టుకపిమ్మి మాంకులు. ప్రముఖి=మొదలుగాంగల. ముఖ్య-ప్రధానములయిన. శాఖి=వృక్షములయొక్క. శాఖా = కొమ్మలచేత. కీర్ణ=నిండిన. శీతల=చల్లనైన. ఛాయా=నీడలుగల. విరచిత=చేయబడిన. విమల= నిర్మలములయిన. చంద్రకాంతోపల = చంద్రకాంతపు రాలచేతల చేయబడిన. వేదికాస్థలములందుకొన=ఆరంగులయందును. ఉదందిత ...ధరంబులును-ఉదందిత = మీడికత్తెలబడి యొప్పిడములయిన. పింఛ=కుంచెలచేత. విభాసిత = ప్రకాశింపజేయబడిన. బాలనిల కంఠ=నామలికెల్లలయొక్క. శేకారవ=శేకలభృనులచేత. వ్యాకృతి కృత=కలత నొందింపబడిన. కృతకమహీధరంబులందుకొన = కృత్రి మములయిన కొండలయందును. లలిత ... పుర సతలంబులందుకొన = లలిత=మనోజ్ఞములయిన. మణి=రత్నమయముతైన. వాలుకా=ఇసు కచేతనైన. ఆనేక=పెక్కుతైన. పులినతలంబులందుకొన=ఇసుకతిప్పల యందును. కస్పరంపురదిప్పలను = కర్పూరపుర దిబ్బలయందును. కురుశేరు వపురంబులను=కురుశేరుతోచేసిన ఎందిళ్లయందును. విర చిత...ప్రదేశంబులకొన=విరచిత=చేయబడిన. దారుయంత్ర = రీలు గల కొయ్యకాణముట్టుయందు-ఏతము మొదలగువానియందు. నిబద్ధ= కట్టబడిన. కలశ = కుండలయందుండి. నిర్భృత = స్రవించుచున్న. పయోధారా = నీటిదారలయొక్క. శీకర=తుంపురులయొక్క. పరం పరా = ఎడతెగనివరుసలచేత. సంపాదిత = కలుగజేయబడిన. నిరంతర = అవకాశములేని. హేమంత సమయ=హేమంత ఋతువును తోచించునట్టి. ప్రదేశంబులకొన = చోటులయందును. ఇందిరారమ యుడు = క్షిప్రభారయయిన కృష్ణుడు. పౌడత సహస్ర వధూ యుక్తుడై=పదియూలువేల భార్యలతోగూడుకొన్నవాడై. అంద

లలిత... నీరదంబులకొలలిత = మనోజ్ఞమయిన. సాదామనీలతా = మెరుపు లింగలతోడ. సమేత = కూడిన. నీలనీరదంబులకొలలిత = నల్లమబ్బులను, విడంబించుచుకొలలిత = గరిపోలుచు. కరేణుకా... ఓజ్జ్వలకొలలిత = అండు ఏనుగులతోడ. కలిత = కూడిన. దిగ్గజంబునొజ్జ్వలకొలలిత = దగ్గజమువలె. కాజులుచుకొలలిత = ప్రకాశించుచు. సలిలకేళిసహారంబులు = జలక్రీడయందువిహరించుటలు. (మొదలైన) వీలావిసోదంబులు = వేడుక యాటలు సలుపుచుకొలలిత = నడపుచు. అంతర్గతపురంబునకొలలిత = లోపలి యుంటియందు. కొలుపున్నయవసరంబునకొలలిత = కొలుపు దీరియుండు సమయమునందు. వివిధ... విసోదంబులకొలలిత = వివిధ = నానావిధములయిన. వేణు = పిల్లనంగ్రహించి. వీణా = వీణియ. ఆది = మొదలైన. వాద్య విసోదంబులకొలలిత = వాద్యములవలనివేడుకలచేతను. మంజుగానంబులకొలలిత = మనోహరములైన పాటలచేతను. కవి... సంకీర్తనంబులకొలలిత = కవి = కావ్యకర్తలు. గాయక = పాఠకులు. సూత = బట్టువాండ్రు. వంది = సుతిపాఠకులు. మాగధ = వంశావళిచదువువారలువైన. జన = జనుల యొక్క. సంకీర్తనంబులకొలలిత = స్తోత్రములచేతను. నటనటీకన నాట్యంబులకొలలిత = నటనప్రకారము నట్టువకత్తెలయు ఆటలచేతను. విదూషకపరిహాసోక్తులకొలలిత = విదూషకులందు అనబడు శృంగారనాయక సచిపునియొక్క యేకతాళిమాటల చేతను. సరససల్లాప మృదు మధుర భాషణంబులకొలలిత = సరస = సమంతములైన. సల్లాప = ముచ్చటలచేతను. మృదు = సులభోచ్ఛారణగల. మధుర = ఇంద్రుని. భాషణంబులకొలలిత = మాటల చేతను. ప్రాద్దుపుచ్చుచుకొలలిత = కాలము గడపుచు. అనంద రి సాష్టిక = సంతోషరసమను సముద్రమునందు. వీలామచుండకొలలిత = ఘోరమలాడుచుండను. అంతక = అస్పదు.

కా॥ అవిధముగా శ్రీకృష్ణమూర్తి ద్వారా కాపట్టణమునందు మెచ్చుకోరిక దగిన మహిమతో రాజ్యముచేయుచు దేవేంద్రభోగముతో నివసించి యుండి బంగారు చురుములును రత్నమయములువైన మండపములు గోపురములు గుట్ట నగిట్ట మేడలు మంగిట్ట మొదలగు నానావిధములైన యుజ్జ్వలమును, చలింపుచున్న పెద్ద ఆలయందు ఉత్సాహలూకగుచున్న హంసయుక్కవలుకన్నై లేట్లబగ్గుచులుకొంగలుమొదలుగాంగల జలపతులు విప్పబడిన తేక్కలు మీదికి త్రి వీలచుటవలన బుట్టిన గాలిచేత బడలి కొంచెమువీరిసిన తెల్లతామరలయు తెల్లకలువలయు ఎఱ్ఱగలులయు సముహముల వలననుండి కాలుచున్న పూచేనను త్రాగి మత్తుగొన్న చుమ్మెవల జిమ్మ నెరుకొదలచప్పుట్లను, అవకాశము లేని వసంతముతుపునందలి చక్కగా విగ్నినవియు మొగ్గలైనవియు వైన తియ్యమామిడిగున్న చొల్లయందు తిన్నగాంగన వచ్చుచున్న చుగ్గల్ల దోపములను తినుటయందలి తమకముచేత కుగర్చుచున్న గొంతులుగలకోవెలల గుంపుల అవ్యక్త మధుర ధ్వనులనెను మచ్చల ప్రాంతలను, వాడుకలైన తమ ముక్కుగోళ్లచేత చీల్చబడినయల్ల జరుల కన్నులకు పడుగుగా అ దగించుచు కొనియాడబడినతియ్య

మామిళ్లయందు పండిమాంగినపండ్లచీలికల యందుండి స్రవించుచున్న తియ్యని పానకమును త్రాగి సంతోషించిన బిలుకలయు గోరువంకలయు సమాహములయొక్క సులభోచ్ఛారణగల యింపులయిన మాటలకూర్పులును, దేవతాశ్రీలయొక్క బలిసినస్తనముల వట్టువ ప్రదేశములందు చక్కగా పూయబడిన పచ్చకప్పురము కుంజమ పువ్వుమొదలగుపరిమళ వస్తువులు కూర్చిన కలసములయొక్క మంచి వాసనయొక్క సంబంధముచేత సంతోషించిన వాడును, లేక పరిమళించుచున్నవాడును, గండపుకొండచటియలయందు బుట్టినమనోజ్ఞమలయిన బండిగురివెండ శీతగల ఆర్ణికగి, పొదరిండ్లిచాల్లయందు మనోహరములయిన శేసరములచేత అందగించుచు తమ యునికిపట్ల యందు విహరించుచున్న శబరశ్రీలయొక్క కొప్పులయందు నిడుకొని యుండు మంచినాసనగల పువ్వుదండలవాసనని పెరిగించినవాడును, యమునానదియందలి గొప్ప అలయందు ఊగుచు మెల్లగా సంచరించువాడును, అయిన మెల్లని గాలి యనెడు విదూషకుని చేత పోషించబడియు ఆభ్యాసము చేయబడియు లాలించబడియును ఒప్పునట్టి యేలకిలికలనడి ఆటకత్తెలయొక్క ఆటలచేత ప్రకాశించుచుండెడి సరస్సుల గట్టులందలి మనోహరములయిన ఉద్యాన వనములయందును, బుక్కిలి అందగించుచున్న కర్నూరపుఆరంటులుగండపు మ్రాంకులు తియ్యమామిడిగున్నలు ఏటామ్రాంకులు కడపమ్రాంకులు పీఠకటిమ్రాంకులు వేగేడుమ్రాంకులు నమ్మమ్రాంకులు పేదప మ్రాంకులు బృక్కడిమిమ్రాంకులు మొదలుగాంగల మ్రాంకులయొక్క అంతటను వ్యాపించిన చల్లనినీడలయందు కాంపబడి చంద్రకాంతపు మణుల అరుగులయందును, మీదికెత్తుకొని విరియించీసిన కుండలచేత అందగించునట్టి నెవళ్లకొదమల కేకలచేత కలంఠి నొండ్లపంబడిన కృత్రిక పర్యవేషాలయందును, మనోజ్ఞ మలును రత్నమయములునయిన కుక్కు ఇసుక తిప్పలయందును, మణియు కర్నూరపు దీప్తలయందును, కురువేరు చప్పరములయందును, ఏతములు మొదలయిన వానియందు ప్రేలు నట్టి కుండలవలననుండి కాలుచున్న నీటి తుంపురులవలన హేమంత ఋతువువలెదోచుచున్న చల్లని ప్రదేశములయందును, శ్రీలక్ష్మీదేవి భీరముయిన శ్రీకృష్ణమూర్తి పదియాలుకేల యిల్లాండ్రతోడను గూడుకొని అందఱుకును అన్నిరూపులెల్లి మెల్లపులింగలతో గూడుకొని వెలుంగునట్టినల్లబుల్బులనుబోలుచు అండు ఏనుగులతో గూడిన దిగ్గజములవలె అనబడుచుజలక్రీడలాడి విసోదించుచు అంతఃపురమునందు కొలుపుదీరి పిల్లనగ్రోవి వీణ మొదలగు నానావిధ వాద్యములను మనోహరములయిన పాటలను కవులు గాయకులు సూతులు మాగధులు వంతులు మొదలగువారి స్తోత్రములను ఆటకాండ్రు ఆటకత్తెలు ఆడునట్టి యాటలను, విదూషకునిపరిహాసపు మాటలను విని అనందించుచు సరసములయిన ముచ్చట లాడుచు సులభోచ్ఛారణగల యింపులయిన మంచిమాటలాడుచు ప్రాద్దుపుచ్చి సముద్రమున తమేరిని యానందరసమునందు మునిగి తలుచుండెనతాత్పర్యము.

౧౩౧౦. — మ॥ అరవిందాక్ష పదాంబుజాత యుగళః శి ధ్యానాను రాగక్రియా సరసాలాప విలోకనానుగత చం శి చ త్సౌఖ్య కేళీరతిక దగుణలూట పదాటువేలు మహితో శి త్సాహంబునంజొక్కి త త్పరలై యుండు దళంపకుండిరి సవి శి భ్రాంతత్వై భూవరా.

టీ|| భూవరాహరాజా. తరుణులు = కృష్ణనిభార్యలు. నూలు పదాలు = పదియాలు పేల నూలుగురును. ఆరవిందాక్ష ... రతికా = ఆరవిందాక్ష = క్రిష్ణమూర్తియొక్క. పదాంబుజాత పాద కమలములయొక్క. యుగళ = జంటను. ధ్యాన = ధ్యానముచేయుట యందును. అనురాగక్రియా = కూరిమిని పుట్టించునట్టి పనులయందును. సరస = సరసవంతములయిన. ఆలాప = ముచ్చటలయందును. విలోకన = చూపులయందును. అనుగత = ఆనుగించి తిరుగుటలయందును. సంచిత = ఒప్పికవయిన. సౌఖ్యకేళి = సుఖక్రీడయందును. రతికా = ఆసక్తితో. మహిమోత్సాహంబున = మిక్కుటమైన కుతూహలమందు. చొక్కి = పరవశత్వమునొంది. తత్పరతై = ఆకృష్టనియందే ఆంటిన

మనసుగలవారై. ఒందుదలంచక = ఇతరమేమియుండలచక. సభాప్రిం తాత్పరై = భ్రమనొందిన మనసుగలవారై. (ఉండి.)

తా|| ఓపరిశీలనచూరాజా! కృష్ణనిభార్యలయిన పదియాలు పేల నూలుగురు స్త్రీలును కృష్ణుని పాదసేవయందు ఆసక్తై ఆతనికితను యందు ప్రీతికలుగునట్టి పనులనే చేయుచు సరసముగా ముచ్చటలాడుచు ఆసక్తితోఁజూచుచు ఆతఁడు ఎట్లు మెలంగనను ఆతనిని ఆనుగరించి యేమెలంగుచు సుఖముగా క్రీడించుచు మిక్కిలి యుత్సాహమును పరవశత్వమునుగలవారై ఇతరాసక్తికేకతమవనసులు భ్రమింపఁగా నుండిరి అని నా తత్పర్యము.

వ|| అదియనుంగొక.

౧౩౧౧. — మ|| హరి నామాంకితమైన గీతమొక మా ఖటాలించి మూఢాత్ములుక విరతిం బొందఁగఁ జాలియుండురట యా ఖి విశ్వాత్ము నీక్షించుచుక ఒరిరంభించుచు నంటుచు న్నగుచు సం ఖి భాషించుచున్నుండు సుం వరు లానంద నిమగ్నౌట కిల చో ఖి ద్యంబేమి భూవల్లభా.

టీ|| భూవల్లభా = రాజా. హరినామాంకితము = క్రిష్ణనామము గలుగుతూఁగలది = క్రిష్ణనామములను దెలుపునది. విసగీతము = అనునట్టిపాట. ఒకమాటు = ఒకసారి. ఆలించి = విని. మూఢాత్ములును = తెలివితేటలేనవారను. విరతికా = విరాగమును. పొందఁగ = పొందను. చాలి = సమర్థతై. ఉండురట = ఉండుచు అనుమాట ప్రసీద్ధము. (అట్లుండఁగా) ఆవిశ్వాత్ముక = సర్వస్వరూపుడైన యా క్రిష్ణమూర్తిని. ఈక్షించుచుక = చూచుచు. పరిరంభించుచుక = కాఁగించుకొనుచు. అంటుచుక = తాఁకుచు. నగుచుక = పరిహసించుచు. సంభాషించుచుక = ముచ్చటలాడుచు. ఉండు = ఉండునట్టి. సుందరులు = స్త్రీలు. ఆనందనిమగ్నులు = సంతోషమునందు మునిగినవారు.

బొటకుక = అగుటకు. ఇలక = భూమియందు. చోద్యంబేమి = అన్న ర్యమేమియున్నది.

తా|| ఓపరిశీలనచూరాజా! శ్రీహరినామము ఆకితముగాఁజేయఁబడినపాటను ఒకదానికొకసారివిన్నమాత్రముచేతనేయేమి తెలియని మూఢులుగూడ విరాగమును పొందఁగలవారు అగుచుండఁగాఁగల సర్వరూపుడైన ఆభాగవంతుని ఎల్లప్పుడు చూచుచు, కాఁగించుకొనుచు, తాఁకుచు, ఎగతాళిచేయుచు, ముచ్చటలాడుచు, ప్రార్థనలు పుచ్చునట్టి యిట్లాఁడ్రు సంతోషమునందు మునిగి తేలుచునుండట ఆతత్పర్యము కాదుగదా అని తాత్పర్యము.

వ|| అనిచెప్పి మఱియు నెట్లనియె.

౧౩౧౨. — డ|| వారక గృష్ణుఁ డిప్పగిది ఖి వైచికవృత్తి గృహస్థ ధర్మ మే పారఁగఁ బూని ధర్మమును ఖి నర్థముఁ గామమునందుఁ జావుచుక గోరిక మీటి సజ్జనుల ఖి కుం గతి దాన యనంగ నొప్పి సం పారి గతిక మెలంగె నృప ఖి సత్రము లోక విడంబ నార్థమై.

టీ|| నృపసత్రము = ఓరాజశ్రేష్ఠుఁడా. (కృష్ణుఁడు) వారక = మానక. ఇప్పగిదికా = ఈవిధముగా. వైచికవృత్తికా = వేదమునందుఁ బెప్పఁబడినక్రమముతోడివ్యాపారముతో. గృహస్థధర్మము = గృహస్థాక్రమధర్మము. ఏపారఁగకా = అతిశయింపఁగా. పూని అవలంబించి. ధర్మమును = పుణ్యమును. ఆర్థమును = ధనసంపాదనమును. కామమును = ఇచ్చవచ్చిన సుఖములను ఆనుభవించుటయును. (అనువురు సార్థములను) అందుకా = అగృహస్థధర్మమునందు. చూపుచుకా = కనఁబరుచుచు. గోరికమీటి = ఇచ్చావ్యాపారముచేత అతిశయించి, లోక విడంబనార్థమై = లోకములోని జనులను బోలియుండుటకై. సంసారి

గతికా = సంసారముగలవాని వలెనే. సజ్జనులకుకా = సత్పురుషులకు. గతి = దిక్కు. తాన = తానే. అనంగికా = ఆనునట్లు. ఒప్పి = మనోజ్ఞులుగఁడగయున్నవారై. మెలంగికా = ప్రవర్తించెను.

తా|| ఓపరిశీలనచూరాజా! ఈముందుచెప్పినరీతిని క్రిష్ణమూర్తి తప్పక వేదవిహితములైన వ్యాపారములతోడి గృహస్థ ధర్మమును నడపువాడై ధర్మార్థకామములు అనెడు ఈలోకమునందలి మూడు పురుషార్థములను ఆనుభవించుచు అగృహస్థ ధర్మమునందు మిక్కిలి యాసక్తితో లోకములోనివారివలెనడతను అనుసరించి సత్పురుషులకెల్ల దిక్కై సంసారులరీతిని ప్రవర్తించె నని తాత్పర్యము.

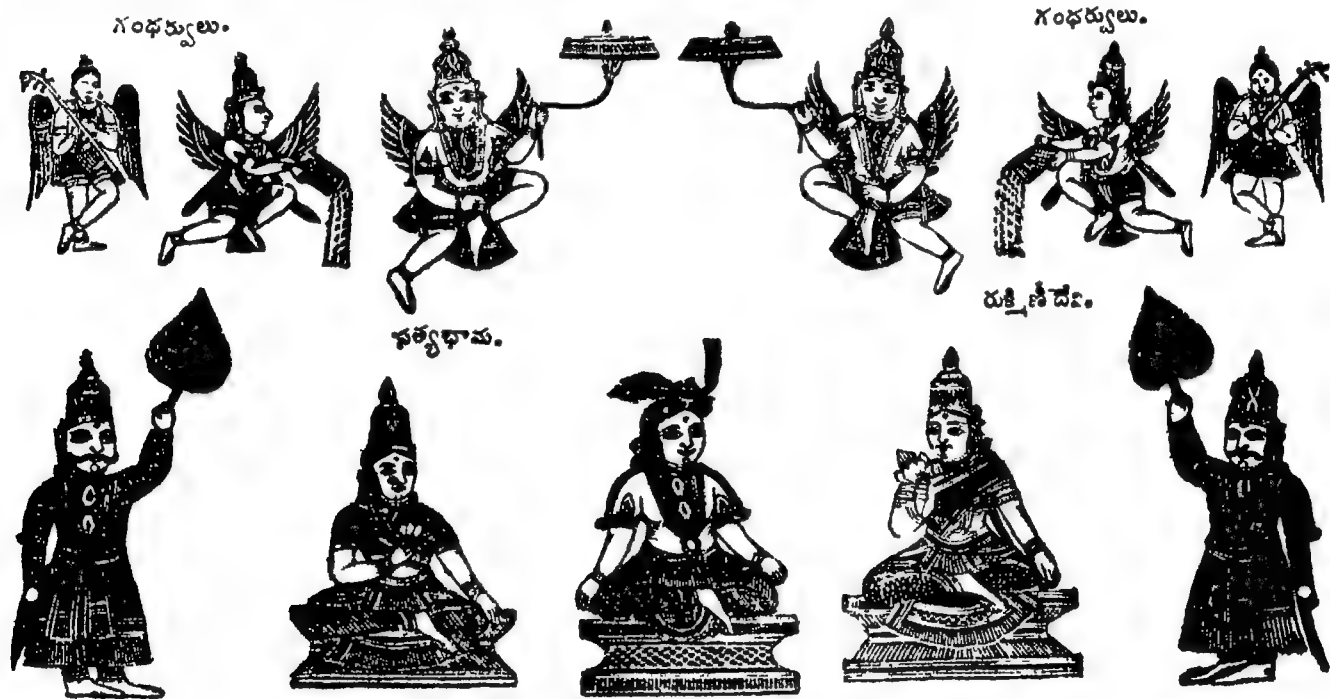
౧౩౧౩. — నీ|| హరియిట్లు గృహమేధి ఖి యగుచు శతోత్తర - షోడశ సాహస్ర ఖి సుందరులను మునునీకు నెఱుంగఁ జె ఖి ప్పినఁది వందఱు = కన్ని రూపములు దా ఖి నర్థిదార్పి కైకొని యొక్కొక్క ఖి కామినీ మఱియుండు - రమణ సమోఘ వీ ఖి ర్యమునఁజేసి పదునేసి కొడుకులఁ ఖి బడసె రుక్మిణ్యాది - పట్టమహిమలకు సం ఖి భవులువైన

తే॥ నందనులలోన ధరణి నెఱుంగు చాహు | బల పరాక్రమ విజయ సంఘ పద్విశేష
మానితాత్ములు పదునైన ఘండువారి | నెఱుంగవినిపింతు వినుము రాఘవేంద్రచంద్ర.

టీ॥ హరి=కృష్ణుడు. ఇట్లు=ఈవిధముగా. గృహమేధియగుచుకా=గృహస్థుడగుచు. శతోత్తర... సుందరులకా=శతోత్తర = నూలు మిఠగల. పోదక సాహస్ర=పదియూలువేలైన. సుందరులను=భార్యలను. మను=మనువు. (నీకు) ఎఱుంగఁజెప్పినరీతికా=తెలియఁజేసిన విధమున. అందఱుకా = ఎల్లవారికిని. (అన్నిరూపములు తాను) అర్థికా=ప్రీతితో. తాల్చి=ధరించి. కైకొని=అక్కఱపట్టి=అదరించి. ఒక్కొక్క కామినీమణియందుకా = ఒక్కొక్క పెండ్లామునందును. రమణకా=ఒప్పదముగా. ఆమెఘవీర్యమునఁజేసి=వ్యర్థముగానితన పీర్యముచేత. చదురేసికొడుకులకా = పదిపదిమంది కొడుకులను. పడసేకా = పొందెను. (వీరుగాక) రుక్మిణ్యాది పట్టుమహిమలకుకా = రుక్మిణి మొదలుగాఁగల పట్టుప్రదేవులకు. సంభవులు నైన నందనుల లోనకా = పుట్టినకొడుకులలో. ధరణికా=భూమియందు. ఎన్నంగకా = శ్లాఘింపఁగా. చాహు... మానితాత్ములు=చాహుబల=ఘండుబలము. పరాక్రమ=శ్రువులనాక్రమించు శక్తి. విజయ=గలుపు. (వీనియొక్క)

సంపత్=కలిమియొక్క. విశేష=అతిశయముచేత. మానితాత్ములు=గౌరవింపఁదగిన స్వభావముగలవారు. పదునైనమంద్రు = పదు నిని మిదిమంది. రాజేంద్రచంద్ర = మహారాజులలో శ్రేష్ఠుడైన పరీక్షితుడా. వారికా=అపమసేనమంద్రను. ఎఱుంగకా = తెలియనట్లు. వినిపింతుకా=చెప్పెదను. (వినుము)

తా॥ ఈరీతిగా శ్రీకృష్ణమూర్తి గృహస్థుడై పదియూలువేల నూలుగురు భార్యలను మండునీతోఁజెప్పినఁ జూచున పెండ్లాడితారు అందఱికి అన్నిరూపములనుధరించి ప్రీతితో ఒక్కొక్క భార్యయందు పడెనుమంది కొడుకులచూపున అందఱియందును సంతానమునుపడ సెను వీరుగాక పట్టుప్రదేవులయినరుక్మిణి మొదలగువారియందుఁబుట్టిన కొమారులలో పదునెనిమిది మంది మిక్కుటమయిన బలమును పరాక్రమమునుజయించు స్వభావమును గలిగి ప్రసిద్ధి నొందినవారు వారిని తెలియఁజేసెదను వినుమని శుకుఁడు పరీక్షిత్తుహారాజుతో చెప్పెనని తాత్పర్యము.

—(*) శ్రీకృష్ణుని వంశానుక్రమము. (*)—

వ॥ అని యిట్లును వారలు ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధ దీప్తిమద్భాను సాంబ మిత్ర బృహద్భాను మిత్రవింద వృకారుణ భుషకర దేవచాహు శ్రుతదేవ సునందన చిత్రభాను వరూధ కవి న్యగ్రోధులను నామంబులఁ బ్రసిద్ధులైరి వెంకియుఁ ద్రివక్త్రయందు సంభవించిన యుపశ్లోకుండనువాఁడు దసజనకుండైన కృష్ణ పాదారవింద సేవా నిరతుం డగుచు నారద యోగీంద్రునకు శిష్యుండై యఖండిత దివ్యజ్ఞాన బోధాత్ముండగుచు నతండు స్త్రీ శూద్ర దాసీజన సంస్కారంబై స్వరణ మాత్రంబున ముక్తి సంభవించునట్టి సాశ్వత తంత్రంబును బైష్ణవ స్మృతిఁ గల్పించె నిట్లు మధుసూదన నందనులు బహు ప్రజలు నధికాయు రున్నతులు ననల్ప వీర్యవంతు

అను బ్రహ్మణ్యులునై విభ్యాశిం బొందిరి వారిని లెక్కపెట్టఁ బదివేల వత్సరంబులకైనం దీరదు మున్ను
నీకెఱింగించినట్లు తత్కుమారులకు విద్యా విశేషంబుల నియమించు గురు జనంబులు మూఁడుకోట్లు నెనుబ
దెనిమిదివేల నూర్ధ్వనం గలిగి యుందు రక్క-మారుల లెక్కింప నెవ్వరికిని వశంబుగా దనియునుం గాక.

టీ॥ (అని) ఇట్లుచెప్పవారంభించెను. వారలు—
ఆకుమారులు. ప్రద్యుమ్న ... న్యగ్రోధులు — ప్రద్యుమ్న—ప్రద్యు
మ్నఁడు. అనిరుద్ధ—అనిరుద్ధఁడు. దీప్తిమత్—దీప్తిమంతుఁడు. భాను—
భానుఁడు. సాంబ—సాంబుఁడు. మిత్ర—మిత్రుఁడు. బృహద్భాను—
బృహద్భానుఁడు. మిత్రవింద—మిత్రవిందుఁడు. వృక—వృకుఁడు.
అరుణ—అరుణుఁడు. పుష్కర—పుష్కరుఁడు. దేవచాప—దేవ
చాపపు. క్రుతదేవ—క్రుతదేవుఁడు. సునందన—సునందనుఁడు.
చిత్రభాను—చిత్రభానుఁడు. వరూధ—వరూధుఁడు. (కవి న్యగ్రో
ధుఁడు) అనునామంబులక—అనునట్టిపేళ్లచేత. ప్రసిద్ధులై—ప్రసి
ద్ధిని పొందినవారలైరి. పెండియన్—మఱియును. త్రివక్రయందుక—
తిట్టయందు. సంభవించిన—పుట్టిన. (ఉపశ్లోకుండు) అనువాఁడు—
అనుపేరుగలవాఁడు. తనజనకుండు—తనతండ్రి. (అయిన) కృష్ణ
పాదారవిందసేవారతుండు. శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క పాదకమలములను
గొలుచుటయందు. (ఆసక్తుఁడు) అగుచుక—అవుచును. నారద
యోగీంద్రునకుక—నారదమహామునికి. (శిష్యుండై) అభింతదివ్య
జ్ఞానబోధాత్తుండు—కొంత తేని దివ్యమయినజ్ఞానము తెలిసిన మనసు
గలవాఁడు. (అగుచు) ఆతండు—ఆయనశ్లోకుఁడు. శ్రీకృష్ణాద్రచాసీ
జనసంస్కారంబై—ఆఁడువారు ఈద్రులు పరిచారికలునైన జనులను
దీక్షునదియై. స్వరణమాత్రంబునక—తలఁపుమాత్రముచేతనే. ముక్తి—
మోక్షము. సంభవించునట్టి—కలుగ నట్టి. (సాత్వతతంత్రంబు) అను
వైష్ణవస్త్రోత్క—అనుపేరుగల వైష్ణవధర్మశాస్త్రమును. కల్పించెక—
కలుగఁజేసెను. (ఇట్లు) మధుసూదననందనులు—శ్రీకృష్ణునికొడుకులు.
బహుప్రజలును—అనేకులు చిడ్డలు గలవారును. అధికాయ రున్న
తులును—మిక్కిటయైన ఆయుస్సుచేత గొప్పవారును. అనల్పవీర్య
వంతులును—తిక్కువకాని వీర్యముగలవారును. బ్రహ్మణ్యులును—
వేదమునందుఁ బెచ్చుబడిన ధర్మములను నడపువారును. (అయి)
విభ్యాశిక—ప్రసిద్ధిని. (పొందిరి) వారిని—ఆకుమారులను. (లెక్క

పెట్టను) పదివేలవత్సరంబులకైనక—పదివేలయేండ్లకైనను. తీరదు—
శక్యముకాదు. మున్ను—మునుపు. (నీకు) ఎఱింగించినట్లు—తెలియఁ
జేసినవిధమున. తత్కుమారులకుక—ఆచిన్నవాండ్రకు. విద్యావిశే
షంబులక—విద్యలు మొదలగునవిచెప్పటయందు. నియమించు—విర్య
మును. గురుజనంబులు—ఉపాధ్యాయులు. మూడుకోట్లు నెనుబదెని
మిదివేలు నూర్ధ్వ—మూడుకోట్లమీఁద ఎనుబదెనిమిదివేల నూలు
మంది. అనక—అనఁగా. (కలిగియుండురు) అక్కమారులక—ఆచిన్న
వాండ్రను. లెక్కింపక—లెక్కపెట్టకు. (ఎవ్వరికిని) వశంబుగాదు—
శక్యముకాదు. అదియునుంగాక—అంతేగాక.

తా॥ ఇట్లుచెప్పి మఱియును కుకుండుచెప్పవారంభించెను ఆకృష్ణ
మూర్తి కొడుకులు ప్రద్యుమ్నఁడు అనిరుద్ధఁడు దీప్తిమంతుఁడు
భానుఁడు సాంబుఁడు మిత్రుఁడు బృహద్భానుఁడు మిత్రవిందుఁడు
వృకుఁడు అరుణుఁడు పుష్కరుఁడు దేవచాపపు క్రుతదేవుఁడు
సునందనుఁడు చిత్రభానుఁడు వరూధుఁడు కవి న్యగ్రోధుఁడు అను
పేళ్లచేత ప్రసిద్ధులువీరుగాక త్రివక్రయను దానివలన కృష్ణునికిఁ బట్టిన
కొడుకు ఉపశ్లోకుఁడు అనువాఁడు ఒకఁడుగలవాఁడుతనతండ్రి
యైన కృష్ణునిపాదకమలములను సేవించుటయందు ఆసక్తి గలవాఁడై
నారదమహామునికి శిష్యుండై మేలయిన దివ్యజ్ఞానమును పడసి శ్రీలు
కృష్ణులు పరిచారికలు మొదలగువారికి తెలివి గలుగఁజేయునదియ
తలఁచినమాత్రముననే మోక్షము నిచ్చునదియైనసాత్వతతంత్రము
అను వైష్ణవధర్మశాస్త్రమును చేసెను ఈప్రకారము కృష్ణుని కొమా
రులు అనేకులయి అనేకులను చిడ్డలనుగని దీర్ఘాయస్సును మిక్కిట
యైన వీర్యమునుగలిగి వేదోక్తధర్మములను నడపుచు ప్రసిద్ధిని వహిం
చిరి వారిని పదివేలయేండ్లకైనను ఎంచకృష్ణముకాదు మునుపు నీతోఁ
దెప్పినవిధముగా ఆకృష్ణుని కుమారులకువదపుచెప్ప నేర్పఱుపఁబడిన
యుపాధ్యాయులు మాత్రముమూడుకోట్లనెనుబదెనిమిదివేలనూలు
గురు అట్లుండఁగా వారివెవ్వరు లెక్కపెట్టఁగలరు అనిచెప్పెననితా.

౧౩౧౫.—క॥ నరవర దేవాసుర సం । గరమనమును నిహతులైన * క్రవ్యాద సము
త్కరము నరేశ్వరులై ద్వా । పరమున జనియించి ప్రజల * బాధలఁ బలుపక.

టీ॥ నరవర—ఓరాజు. దేవాసురగంగరమునక—దేవతలయు
అసురులయు యుద్ధమునందు. మును—పూర్వకాలమునందు. నిహతు
లైన—చంపఁబడినవారైన. క్రవ్యాదసముత్కరము—రాక్షసుల సమా
హము. ద్వాపరమునక—ద్వాపరయుగమునందు. నరేశ్వరులై—
రాజులై. జనియించి—పుట్టి. ప్రజలక—జనులను. బాధలఁబలుపక—

బాధింపఁగా—బహువిధములయినబాధలనుకలుగఁజేయఁగాననుట.
తా॥ ఓరాజా ! ఇంతకుముందు చెప్పినమాత్రమే గాక పూర్వ
కాలమునందు జరిగిన దేవాసుర యుద్ధముతో చచ్చినరాక్షసు లంద
ఱును ద్వాపరయుగమునందు రాజులైపుట్టి జనులనెల్లనుబాధింపఁగా
ననితాత్పర్యము.

౧౩౧౬.—క॥ హరితద్వధార్థమై ని । ర్జురులను యదుకులమునందు * జనియింపింపం
ధరనూటొక్కకులంబై । పరఁగిరి వారిని గణింప * బ్రహ్మకు వశమే.

టీ॥ హరి—విష్ణుమూర్తి. తద్వధార్థమై—వారిని చంపుటకై.
నిర్జరులను—దేశతలను. యదుకులమునందు—యాదవవంశమునందు.
జనియింపింపక—పుట్టింపఁగా. ధరక—ధూమియందు. నూటొక్క

కులంబై—నూటిమీఁద నొకవంశము కలవారై. పరఁగిరి—ప్రసిద్ధి
నొందిరి. వారిని—ఆయాదవులను. గణింపక—ఎంచను. బ్రహ్మకు—
బ్రహ్మకై నేను. వశమే—తరమా.

తా|| శ్రీవిష్ణుదేవుడు అరాజులుగాఁబట్టిన రాక్షసులను వంపుటకై దేవతల సెల్లనుయాదవులనుగా భూమియందుపుట్టించెను అట్లు పుట్టించబడిన యాదవులు నూటయొక్క గోత్రములు గలవారై

ప్రసిద్ధివాందిరి అట్టియాదవులు ఇంద్రుని తక్కువెట్టిచెప్పటకుబ్రహ్మదేవునికైనను శక్యముకాదు అని తాత్పర్యము.

వ|| అట్టి యన్వయంబు నందు మాధవునకు రుక్మిణీదేవియందు చిత్తసమందును సమగ్రభుజా విజృంభణుండునునై ప్రవృత్తుండు జనించె, నతనికి రుక్మిణీకూతురు శుభాంగివలన ననిరుద్ధుండుదయించె, నతనికి మాసలవావశిష్టుండున వజ్రుండు సంభవించె, నశనికి బ్రతివాహుండు పుట్టె, వానికి సుబాహుండు జన్మించె, నతనికి సుగ్రసేనుండు ప్రభవించె, నాతనికితతసేనుండుగలిగె, నిట్లుయదువృష్టి భోజాంధక వంశంబులు పరమపవిత్రంబులై పుండరీకాక్షుని కటాక్షపీఠుల శయ్యాసనానుగత సరసాలాప స్నానాశన క్రీడావిసోదంబు లనిశంబుం జెందుచు సర్వ దేవతార్థంబు సమస్తంబైన క్రతువు లానందముచు బరమానంద కందళిత చిత్తులైరని చెప్పి వెండియు.

టీ|| అట్టియన్వయంబునందుకా-అటువంటివంశమునందు.మాధవు నకుకా-కృష్ణుఁడు. (రుక్మిణీదేవియందు) చిత్తసమందును = తన తండ్రితో సమానుఁడును. సమగ్ర భుజావిజృంభణుండును=కొంత తేని భుజముల యాటోపముగలవాఁడును. (అయి ప్రవృత్తుండు) జనించెకా-పుట్టెను. అతనికికా-అప్రద్యుమ్నునికి. రుక్మిణీకూతురు = రుక్మిణియనువాని కూతురైన. శుభాంగివలనకా = శుభాంగి అనువాని వలన. (అనిరుద్ధుండు) ఉదయించెకా-పుట్టెను. అతనికికా = అయని రుద్ధునికి. మాసలవావశిష్టుండున=ముసలసంబంధమైనవాడలోఁబడక మిగిలినవాడైన. (వజ్రుండు) సంభవించెకా-పుట్టెను. అతనికికా = ఆవజ్రానకు. (ప్రతివాహుండుపుట్టెను) వానికికా-అప్రతివాహునికి. (సుబాహుండు) జన్మించెకా-పుట్టెను. అతనికికా-అసుబాహునికి. (ఉగ్రసేనుండు)ప్రభవించెకా-పుట్టెను.అతనికికా-అయుగ్రసేనునికి. (శతసేనుండు) కలిగెకా-పుట్టెను. (ఇట్లు) యదువృష్టి భోజాంధక వంశంబులు = యదువుడియు వృష్టిదియు భోజానిదియు అంధకుని దియునైన వంశములు. పరమపవిత్రంబులై =మిక్కిలిపరిశుద్ధములయి. పుండరీకాక్షుని...విసోదంబులకా-పుండరీకాక్షుని-కృష్ణునియొక్క కటాక్షపీఠులు-కడకంటిచూపులు. శయ్యా = పడకలు. ఆసన = కీటలు. అనుగత = వెంటడించితిరుగుటలు. సరసాలాప =రసవంతములైన ముచ్చటలు. స్నాన = స్నానములు. అశన = భోజనములు. క్రీడా =ఆటలు. విసోదంబులకా = పినివలనిపేడుకలను. అనిశంబుకా = ఎల్లప్పుడును. చెందుచుకా=పొందుచు. సర్వదేవతార్థంబు=ఎల్ల దేవ

తలకొఱకు. సమస్తంబైన=ఎల్లవియునైన. క్రతువులు = యాగములను. ఒనరించుచుకా = చేయుచు. పరమానంద కందళితచిత్తులు = మేలైనసంతోషము మొలకెత్తుచున్న మనసులు గలవారలు. (అయిరి అనిచెప్పి) వెండియుకా=మఱియును.

తా|| అటువంటి ఆయచవంశము నందు శ్రీకృష్ణమూర్తికి రుక్మిణీదేవియందు తనతండ్రియైనకృష్ణునితోసమానుఁడును కొంతతేనిభుజ బలముగలవాఁడునై ప్రద్యుమ్నుఁడు పుట్టెను, అప్రద్యుమ్నునికి రుక్మిణీకూతురైన శుభాంగి అనువానియందు అనిరుద్ధుండుపుట్టెను, అయని రుద్ధునికి ముసలముయొక్క చూర్ణమువలనక బట్టిన రుంగపెట్టుచేత చావకబ్రతికిన వజ్రాఁడు అనువాఁడు పుట్టెను, ఆవజ్రానికి ప్రతివాహుండు అనువాఁడు పుట్టెను, అప్రతివాహునికి సుబాహుండు అనువాఁడుపుట్టెను, అసుబాహునికిఉగ్రసేనుండుఅనువాఁడుపుట్టెను, అయుగ్రసేనునికి శతసేనుండు అనువాఁడు పుట్టెను, ఈవిధముగా యదువృష్టిభోజాఁడు అంధకుండు అనువారివంశములు మిక్కిలినిర్మలములయి శ్రీకృష్ణునితోడి చూపులు పడకలు కూర్చుండుటలు వెంటడించితిరుగుటలు సరసముగా ముచ్చటలాడుటలు స్నానములుచేయుటలు భోజనముచేయుటలు ఆటలాడుటలుమొదలుగాఁగలవారివలని వేడుకలను ఎల్లప్పుడుపొందుచు ఎల్లదేవతలకొఱకును ఎల్లయజ్ఞములను చేయుచు మిక్కిలిసంతోషముతో కాలముగడపిరి అనిచెప్పికుక మహాముని ఇంకనేమోచెప్పఁ బోవుచున్నాడని తాత్పర్యము.

౧౩౧౮.---మ|| పరమోత్సాహముతోడ మాధవుఁడు శుం శి భల్లీలఁ బూరించు న మ్మురళీ గానము మీసలం జిలికినకా శి మోదించి గోపాలసుం దరులేతెంతు రరణ్య భూములకుఁ ద శి ద్వాస్యంబుఁ గామించి య క్కరుదౌవార్ధి భజంపకుండురె బుధుల్ శి గౌరవ్య వంశాగ్రజే.

టీ|| కారవ్య వంశాగ్రజే=కురుసంబంధ మయిన వంశమునందు ముఖ్యుఁడా. పరమోత్సాహముతోడకా=మిక్కిలియత్సాహముతో. మాధవుఁడు = కృష్ణుండు. శుంభల్లీలకా = మిక్కిలివిలాసముగా. పూరించు=ఊఁచునట్టి. అమ్మురళీ గానముకా = ఆపిల్లనఁగ్రోవిపాట. మీసలకా=చేపులయందు. చిలికినకా=స్రోకినమాత్రమున. మోదించి=సంతోషించి. గోపాలసుందరులు=గోపికాశ్రీలు. తద్వాస్యంబుకా=ఆకృష్ణునికొలుపును. కామించి=కోరి. ఆరణ్యభూములకుకా=అడవి ప్రదేశములకు. ఏతెంతురు=వచ్చురు. బుధుల్ = విష్ణ్వంశులగువారు.

ఆక్కరుదౌవార్ధికా=దయాసముద్రుడైనఆకృష్ణుని.భజంపకుండురె=సేవింపక యుండురా.

తా|| కురువంశ శ్రేష్ఠుడైనయోపరిశీన్నహారాడా! శ్రీకృష్ణమూర్తి మిక్కిలియత్సాహము గలవాడై విలాసముగాపిల్లనఁగ్రోవియాఁడు నపుడు ఆగానముచెప్పింకిన మాత్రముచేతనే ఆయననుకొఱవ వలె నను కోరికతో గోపికాశ్రీలు ఇంద్రువాకింద్రునిదిచి అడవులకువచ్చుచుండురు అట్లుండఁగా ఇంక పండితులగువారు దయాసముద్రుడైన ఆకృష్ణమూర్తిని సేవింపకయెందురా? సేవింపనేమింపుదురు అనితా.

౧౩౧౮. — మ॥ మఠి నెవ్వని యమంగళస్థమగు నా * మం బర్ధి జింతించిన
 స్తుతిగావించిన విన్నమానవులు ధ * న్యుల్భారి సంసార దు
 హృతులం ద్రోతురు కాలచక్రమహితా * నీల ట్టియాకృష్ణుఁ డీ
 క్షితిభారం బుడుగంగఁజేయు టిది యే * చిత్రంబు భూవల్లభా.

టీ॥ భూవల్లభా—రాజా. మఠి—మనసునందు. ఎవ్వని—ఏదో
 పునియొక్క. అమంగళస్థము—అశుభములను పోగొట్టునది. అగు
 నామంబు—అగునట్టిపేరును. ఆర్థి—ప్రీతితో. చింతించిన—
 తలచినను. నుతిగావించిన—పొగడినను. విన్న—వికరుచెప్పఁగా
 విన్నను. మానవులు—మనుష్యులు. భన్యులు—కృతార్థులు. భూరి
 సంసార దుహృతుల—విస్తారమయిన సంసారమువలనిదోష
 ములను. ద్రోతురు—తొలగింతురు. అకృష్ణుఁడు—అట్టి నామమహిమ
 గలిగిన కృష్ణమూర్తి. కాలచక్ర మహితా—కాలచక్ర—కాలచక్ర
 మనెడు. చక్షితి—గొప్పదైన. అసి—కల్పి. పట్టి—చేతఁబట్టి. ఈక్షితి

భారంబు—ఈభూభాగమును. ఉడుగంగఁజేయుట—మూన్పుట.
 ఇదియేచిత్రంబు—ఇదియేమి ఆశ్చర్యము—ఆశ్చర్యము కాదు అనుట.

తా॥ ఓరాజా ! ఏకీకృష్ణదేవునియొక్క కీడులను తొలగించు
 నట్టి నామము మనసునందుక్రితతోతలచినను పొగడినను ఎవరైన
 పొగడఁగా విన్నను మనుష్యులు కృతార్థులై మేరలేని సంసారదుఃఖ
 ములనుబాపుకొందురు. అట్టి నామమహిమగల కృష్ణుఁడు కాలచక్రము
 ఆనెడి గొప్పకల్పిబాని యీభూమియొక్క బరువును మాన్పుటక
 సాధారణధర్మమేకాని ఆశ్చర్యముకాదు అని తాత్పర్యము.

వ॥ ఇవ్విధంబున గోపికాజనమనోజాతుండైన కృష్ణుండు లీలామానుష విగ్రహుండై నిజరాజధానియైన
 ద్వారకాపురంబున నమానుషవిభవంబులగు సౌఖ్యంబులఁ బొదలుచుండెననిచెప్పి మఱియునిట్లనియె.

టీ॥ ఇవ్విధంబున—ఈరీతిగా. గోపికాజనమనోజాతుండు—
 గోపికాశ్రీలకు వత్సభుండు—గోపికాశ్రీలను మోహింపఁ జేయు
 వాఁడు. (అయిన కృష్ణుండు) లీలామానుషవిగ్రహుండై—విలాస
 రూపమయిన మనుష్యదేహమును ధరించినవాడై. నిజరాజధాని—
 తనపట్టణము. వినద్వారకాపురంబున—ఇట్టి ద్వారకా పట్టణము
 నందు. అమానుషవిభవంబులు—మనుష్యులవి కానివేడుకలు. అగు

సౌఖ్యంబుల—అగునట్టి సుఖములచేత. పొదలుచుండె—విరిలు
 చుండెను. (అనిచెప్పి) మఱియు—ఇంకను. (ఇట్లనియెను)

తా॥ ఈప్రకారము గోపికాశ్రీలను వత్సస్థునివలె మోహింపఁ
 జేయువాడైన కృష్ణమూర్తి లీలామానుష విగ్రహుండై తనదైన
 ద్వారకాపట్టణమునందు మనుష్యసామాన్యములుకాని సుఖములననుభ
 వించుచుండెననిచెప్పి కమహామునిజాత్యునుడై పునారంభించెననితా

౧౩౧౯. — మ॥ మనుజేంద్రోత్తమ యేనునీకుఁ ద్రిజగ * న్నాన్యంబునై యొప్పుఁ జె
 ప్పిన యీకృష్ణకథా సుధారసము సం * ప్రీతాత్ములై భక్తిఁ గ్రో
 లిన పుణ్యాత్ములు గాంతురిందు సుఖము * ల్నిర్భూత సర్వాఘులై
 యనయంబుం దువఁగార్తు రచ్చుత పదం * దైనట్టి వైవర్ణ్యముక.

టీ॥ మనుజేంద్రోత్తమ—రాజశ్రేష్ఠులలోను త్తమఁడైనయోపరీక్షి
 త్తవహరాజా. ఏను—జేను, (నీకు) త్రిజగ న్నాన్యంబునై—మాదులోక
 ములందును సర్వానింపఁజగినదై. ఒప్పు—తగునట్లు. చెప్పినయీకృష్ణ
 కథాసుధారసముక—చెప్పినట్టి యీకృష్ణనికథయైనందు అమృతరస
 మును. సంప్రీతాత్ములై—సంతోషించిన మనసుగలవారై. భక్తి—
 భక్తితో. క్రోలిన—త్రాగిన—వినియనుభవించిన. పుణ్యాత్ములు—
 పుణ్యముగలవారు. ఇందుక—ఈలోకమునందు. నిర్భూత సర్వాఘులై—
 తొలగింపఁబడినయెల్లపాపములుగలవారై. అనయంబుక—విక్కులి.

సుఖము—సౌఖ్యములను. కాంతురు—పొందుదురు. తుదిక—కడ
 పట—దనిపోయిన విస్తృత. అచ్చుతపదంబు—క్రివిష్టుస్థానము. ఇట్టి
 వైవర్ణ్యముక—అయిన మోక్షపదవిని. కాంతురు—పొందుదురు.

తా॥ ఓపరీక్షి త్తవహరాజా ! జేను నీకు చెప్పినదియు మాదు
 లోకములందు సర్వానింపఁ జగినదియునై యొప్పునట్టి యీకృష్ణకథ
 యను అమృతమును భక్తితోను సంతోషముతోను అనుభవించునట్టి
 పుణ్యాత్ములు ఈలోకమునందు మిక్కిలి సుఖమును పొందుటయే గాక పర
 లోకమునందుక్రివిష్టుస్థానమయిన పరమపదమును పొందుదురు అనితా.

౧౩౨౦. — వ॥ అనియిట్లు బాదరాయణి | మనమున రాగిల్ల నాధి * మన్యునకుం జె
 ప్పినవిధమున సూతుండు ముని | జనులకెఱింగింప వారు * సమ్మతితోడక.

టీ॥ (అని) ఇట్లు—ఈవిధముగా. బాదరాయణి—కుకమహాముని.
 అభిమత్యనకుక—పరీక్షిత్తవహరాజనకు. మనమునక—మనసునందు.
 రాగిల్ల—సంతోషించునట్లు. (చెప్పినట్లును సూతుండు) మునిగను
 లుక—తొనకుడగు మునిలు గాఁగలమునీకృష్ణులను. మునింపఁగలము

చెప్పఁగా. వారు—అమునులు. సమ్మతితోడక—ఇష్టముతో.

తా॥ అని యీప్రకారముగా కుకమహాముని పరీక్షిత్తవహరాజ
 నకు చెప్పిన భాగవతపురాణకథను సూతుండు తొనకాదులైనమహా
 మునులతో చెప్పఁగా వారు సంతోషించినవారై అని తాత్పర్యము.

గంవాలయం

